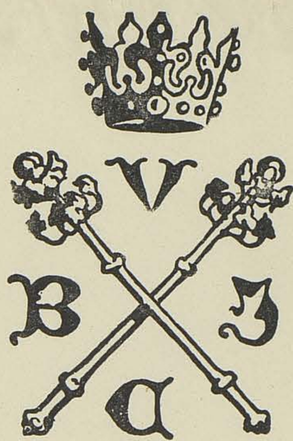
2863/2

Kupione w Warszawie
w Styczniu 1838
Stan: Kurkowski

V
B J
C

PRAWO
POLITYCZNE I CYWILNE
KORONY POLSKIEY
Y
WIELKIEGO XIĘZTWA LITEWSKIEGO
TO IEST:
NOWY ZBIOR
PRAW OBOYGA NARODOW
OD ROKU 1347. AZ DO TERAZNIEYSZYCH CZASOW.

TOM PIERWSZY.

1789.

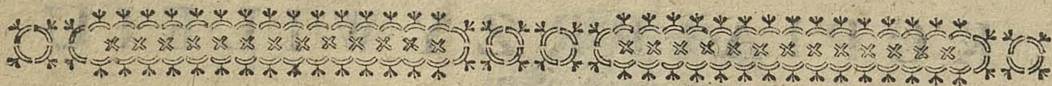
W WARSZAWIE.
w Drukarni PIOTRA DUFOUR Konsyliarza Nadwornego Drukarza J. K. Mci, i Dyrektora Drukarni Korpusu Kadetow.

M. DCC. LXXXIX.

PRZESTROGA.

Tom ten pierwſzy *Praw Oboyga Narodow* wydałem, ſzczegulnie dla tego, w tych czaſach iżbym i uiścił ſię ſłowu memu w Proſpekcie danemu, i zadoſyć uczynił licznym naleganiom niektorych Obywateli obwiniaiących mię o zawod. Widok nineyſzego Seymu, ktorego mądre poſtępowanie zapewniało mię zaraz w początkach o licznych a pożądanych w Prawodawſtwie naſzym odmianach, radził mi wſtrzymać ſię z wydaniem tego pierwſzego Tomu, aby Dzieło tym doſkonalſze, gdy zupełnie ſkończone, być mogło. Ale dla powyżſzey przyczyny z przekonania i chęci moiey uczynić muſiałem offiarę. Teraz zaś gdy przekładam iż poſpieſzenie ſię z Drugim Tomem, nie odpowiedziałoby zupełnie Celowi dla ktorego ułożyć one ku wygodzie Publiczności przedſięwziąłem a to z powodu nieumieſzczenia, Uſtaw maiących w przeciągu tego Seymu naſtąpić, a Uſtaw nayważnieyſzych, i przelewaiących, że tak powiem na inſzą poſtać Rządu i Praw Kraiowych, przeto ufam, iż na tę tak ſłuſzną przyczynę zapatrzywſzy ſię Jch Mość oſobliwie Suſkryptorowie, zechcą ſpoźnienie drukowania Drugiego Tomu znieść cierpliwie przynaymniey do zupełnego ukończenia Podatkow i Formy Rządu, inaczey Dzieło moie będąc mniey dokładne, i mnie ſamemu przynieſłoby krzywdę, i pewnie dla wſzyſtkich one maiących nie dogodnymby było. W Drugim więc Tomie umieſzczone będą wſzyſtkie odmiany Praw teraźnieyſzego Seymu a przy Nim znaydować ſię będzie do obu Tomow Inwentarz.

APPROBATA.

PRZESWIETNEY PALESTRY TRYBUNAŁU PIOTRKOWSKIEGO

Zaproszoney od JW. Garnisza *Biskupa Chełmskiego Podkanclerzego Koronnego do Rewizyi Dzieła pod Tytułem*: Prawo Cywilne i Polityczne Oboyga Narodow.

GDy W. *Trębicki* Duchem Obywatelstwa cnotliwego tchnący, Dzieło Zbioru Prawa Kraiowego, szczegulniey Materyi Juryzdycznych, i formy Rządu Kraiowego, tyczącego się przy kilkoletnich pracach i trudach ułożył, a żądaiąc wydać one na użytek całego Narodu, pod roztrząśnienie i pilną uwagę Osob w Prawie Narodowym biegłych poddać sobie życzył, My więc niżey na podpisie wyrażeni, iuż iego proźbami a osobliwie listem JW. JX. *Garnisza*, Biskupa Chełmskiego Podkanclerzego Koronnego zapraszaiącym Nas do Rewizyi tego dzieła pociągnieni z usilną całe to Dzieło zrewidowawszy pilnością, że dokładnie iest zrobione, i nader wszystkim Obywatelom Kraiu naszego użyteczne sądziemy; a szczegolnie że artykuły w tymże to Zbiorze umieszczone, w niczym ani sensie, ani literze niechybiąią z Konstytucyami w Woluminach Praw umieszczonemi zaświadczamy i podpisami Rąk własnych stwierdzamy. Dan w Piotrkowie Dnią 18. *Februarii* 1788. Ru. J. Zambrzycki S. N. *mppr:* W. Ciechomski *mppr:* A. Jasiński *mpp:* L. Tymiński *mprr:* M. Skrzypiński *mppr:* S. Sękowski *mppr:* J. Ziemięcki *mppr:* T. Skarzyński *mppr:* Antoni Gorzeński *mppr:* Jozef Badowski *mppr:* Ludwik Zakrzewski *mppr:* Ignacy Gorecki *mppr:*

APPROBATA

JW. MAŁACHOWSKIEGO.

Kanclerza Wielkiego Koronnego.

JAko Dzieło pod Tytułem: *Prawo Oboyga Narodow* przez JP. Antoniego *Trębickiego*, porządnie ułożone, Prawa od Ru: 1347. do Ru: 1786. w swoich wypisach umieszczaiące, do Konfrontacyi podane i za zupełnie z Prawami w Zrzodle zgodne było znalezione tak to zaświadczam. Datt. w Warszawie Dnia 22. Maia 1788.

L. S.

HYACYNT MAŁACHOWSKI.
Kanclerz W. Koronny.

KOPIA PRZYWILEIU
NAYIASNIEYSZEGO PANA.

Stanislaus Auguſtus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolenſciæ, Severiæ, Czerniechoviæque.

Significamus præſentibus Literis Noſtris, quorum intereſt Univerſis & ſingulis, cum Generoſus Antonius Trębicki *Librum ſub Titulo:* Prawo Oboyga Narodow, zebrane od Roku 1346. do Roku 1786. *in quo jura per alphabetum collecta & cum ſuis Originalibus confrontata, ſunt complexa, typis imprimere in animum induxerit, Nobiſq; ſubmiſſe ſuplicaverit, ut evitando damna, quibus cum tam externi quam indigenæ Typographi & Bibliopolæ afficere poſſent, reimpreſſionem præmiſſi Libri, nec non illationem alibi impreſſorum, ad certum temporis ſpatium, inhibere dignaremur. Nos præfatæ ſupplicationi uti juſtæ annuentes, omnibus & ſingulis in Regno & Dominiis Noſtris exiſtentibus Typographis & Bibliopolis, aliiſq; cujuſvis Status & conditionis Perſonis interdicimus, ſerioq; inhibemus, ne librum ſupra de titulo expreſſum abſq; ſpeciali conſenſu prædicti Generoſi* Antonii Trębicki *imprimere vel reimprimere nec non compendium inde confici curare aut alibi impreſſum huc in Regnum Dominiaq; Noſtra inſerre intra ſpatium quindecem Annorum audeant ſub pœna mille aureorum Hungaricalium, cujus medietas ſummæ Editori, alteram vero partem fiſco Noſtro Regio, reimpreſſum vero ejuſmodi librum in quacunq; in vel extra Regnum Typographia, confiſcationi irrevocabili omnium Exemplariorum, ſi talia in Regno, Dominiiſq; Noſtris inveniantur ſubeſſe declaramus. In quorum fidem præſentes Manu Noſtra ſubſcriptas Sigillo Regni communiri juſſimus. Datum Varſaviæ Die vigeſimo Menſis Maji Anno Domini 1788. Regni vero Noſtri 24. Anno.*

STANISLAUS AUGUSTUS REX.

Privilegium inhibitorium ne Typographi audeant librum ſub Titulo in Contextu Privilegii præſentis expreſſum reimprimere aut reimpreſſum imprimere, Generoſo *Antonio Trębicki*, ad Annos quindecem datum.

IGNATIUS JANISZEWSKI.
S. R. Mtis: & Sigilli Majoris Regni Secretarius.

DO

J. O. XIĄZĘCIA JEGOMOSCI

RADZIWIŁŁA,

KASZTELLANA WILENSKIEGO,

GRABOWSKIEGO, BOLEMOWSKIEGO, BORYSSOWSKIEGO, STAROSTY, KAWALERA ORDEROW ORŁA BIAŁEGO, SWIĘTEGO STANISŁAWA, I SWIĘTEGO HUBERTA.

Dzieło dla użytku Publiczności z zlecenia i podług uwag J. O. W. X. Mci ſporządzone, nie dla prożnego zwyczaiu zaſzczycam Jego Imieniem, lecz iuż to abym oddał hołd wdzięczności za łaſkawą Jego pomoc w tych moich trudach, iuż aby Publiczność wiedziała o Patryotyzmie W. X. Mci i chęci Jego uſłużenia w każdey okoliczności Narodowi. Krok ten moy bez wiedzy i wiadomości W. X. Mci uczyniony, ktory na ſkutku nie na pozorze prawdziwe cnoty Obywatelſkie zaſadzaſz, niech mi będzie darowany, gdy ſzczegolnie pochodzi z uwielbienia i ſzacunku Jego wſpaniałey gorliwości, ktora godna być do wiadomości całemu Kraiowi podaną. Nie wykonałem może tak doſkonale, iakbyś W. X. Mość żądał zamiaru iego, ale uſilność moia wady iey ſkutku zaſtąpi.

J. O. WASZEY XIĄZĘCEY MOSCI DOBRODZIEIA.

Nayniżſzy ſługa.

ANTONI TRĘBICKI.

UWAGI

NAD

PRAWAMI POLSKIEMI.

LUBO Prawa i Ustawy Narodow są naycelnieyszą i iedyną przyczyną iuż ich wzrostu, i świetności iuż upadku, a nayczęściey nikczemności, luboćby za tym człowiek do ich wydoskonalenia, naysilnieysze przyłożyć powinien starunki, z tym wszystkim ieszcze nie było Narodu, ktoryby zupełnie doskonałemi mogł się zaszczycać Prawami, a ten nayszczęśliwszy ktorego Prawodawstwo naymniey wad w sobie zawiera — Co tę niezawodną prawdę stanowi? Krotko to rozwiąże opisanie Prawa co ono iest; i iakie bydź powinno — Prawo w powszechności iest rozumem ludzkim tyle ile rządzi wszystkiemi Narodami ziemi, a Prawa Polityczne i Cywilne każdego Narodu, szczegolnemi tylko zdarzeniami bydź powinny, do ktorych się tenże rozum ludzki stosuie — Maią one bydź tak daleko właściwe Narodowi, dla ktorego są stanowione, iżby to było naywiększym trafem, gdyby Prawa iednego Narodu mogły służyć drugiemu — Należy aby one były stosowne z naturą i prawidłami rządu iuż ustanowionego, albo maiącego się ustanowić. Czyli Rząd ten tworzą, iak są Prawa Polityczne, czyli go utrzymuią iak są Prawa Cywilne — Powinny one bydź stosowne do natury Kraiu, do klimatu mroźnego, gorącego, lub umiarkowanego, do gatunku ziemi, oney położenia, i obszerności do rodzaiu życia Narodow Rolniczych, Myśliwych, lub Pasterskich — Nadto iest koniecznością aby miały stosowność do stopnia wolności ktory od Konstytucyi Rządu iest cierpiany, do Religii Obywatelow, ich skłonności, bogactw, liczby, handlu, obyczaiow, i pożycia (*Monteskiusz*) Podobne to wiadomości, a ieszcze tak trudne powinny bydź w naywyższym stopniu posiadane od doskonałego Prawodawcy, ktory rozsądkiem tylko i cnotą władany wyzuć się nieiako musi z wad pryncypalnych każących naszą istotę. Człowiek taki, śmiało powiem, ieszcze nie był. A ieśli się znaleźli Prawodawcy, ci mniey lub więcey takowe posiadali wiadomości, mniey lub więcey wadami unosić się dali; ztąd idzie, że Prawodawstwo żadne doskonałe, naylepsze co się naymocniey do powyższego zbliża opisu — I tak Prawa Podatkowe i Gruntowe w rządnych Rzeczachpospolitych zawsze powinny bydź doskonalsze od podobnychże Praw w Monarchiach, gdyż w pierwszych wysłani ludzie oświeceni ze wszystkich Powiatow swoiego Kraju, znaiąc ie dobrze, ich klima, położenie, ludność, doskonaley mogą stanowić Prawa Podatkowe i Gruntowe, niż w Monarchiach gdzie Prawa podobne są dziełem iednego, na kaprysie i arbitralności zasadzone. Ztąd twierdzę,

iż we wszystkich Narodach Prawa Gruntowe i Podatkowe aby były dobre nie od kogo innego iak od wybranych od całego Kraiu Reprezentantow układane i stanowione bydź powinny — Ale przeciwnie Prawa osobiste, iako w ich stanowieniu naysilniey ludźmi namiętności władaią, zawsze iestem tego zdania, aby były układane, do wszystkich stosowane przypadkow od iedney, a naywięcey kilku osob cnotą, przezornością, bezinteressownością, rozsądkiem zawołanych. Bo ieżeli w tym widoku to iest z temi własnościami tak rzadko zdatną iedną widzieć przychodzi osobę, iakżeż ich wymagać po tłumie Prawodawcow, choć cnotliwych, ale bardziey lub mniey oświeconych, odmiennych w sposobie poięcia rzeczy, sprzecznych w zdaniu, upornych w uprzedzeniach, a nayczęściey interessowanych, przemocą i intrygą prowadzonych — Nic w prawdzie chlubnieyszego dla wolney z natury istoty, iak gdy może powiedzieć: *Prawidła postępowania moiego, Prawa pod ktoremi żyię, powinności do ktorych obowiązany iestem, nie żaden Tyran na mnie włożył, nie są one kaprysem iednego iakiegożkolwiek bądź człowieka, ale są wolą Narodu, i moim własnym albo Przodkow mych dziełem* — Ale też i to pewna, że tak okazały, tak zazdrośny Przywiley hoyny, i drogo w skutkach opłacany bywa, tę przynaymniey niosąc pociechę, i słodycz, że nieprzyzwoitości iego i dobrowolnym Narodu są tworem, i przecie kiedykolwiek czasem i z lepszością odmienione bydź mogą. Mowię, że czasem z lepszością, ktoż bowiem nie widzi co bywa pobudką do tey w wolnych Narodach Praw odmiany. Podzielone takie Państwo zazwyczay na Partye nieustanny boy z sobą wiodące, raz iedna drugi raz owa w uchylaniu Praw szuka swey tylko korzyści, swego, że tak powiem punktu honoru, a tak Narod cały mało ztąd zysku odnosi. A ieżeli iaka materya Jurydyczna wtrąci się w polityczne Ustawy, choćby była nayiaśnieysza, władany iednak człowiek ambicyą, okazania rozumu swoiego bystrości, lub też powodowany interessem, lub z boku omamiony w dodanych przez siebie uwagach, ktore silnie popiera, oboiętność oney choć często w nayczyścieyszey myśli tworzy. I to naywiększa zdaie mi się bydź pobudką niedoskonałości, i nieiaśności, Praw wolnego Narodu na Zgromadzeniach stanowiącego swe Prawa.

Jest to obraz rzetelny Prawodawstwa Krolestwa Naszego. Bez systematu ciągłego, bez właściwego charakteru zdaie się bydź złożone z tysiącznych ułomkow iuż piękney i regularney, iuż Gotyckiey budowy. Nic osobliwszego iak sprzeczność Ducha Praw Naszych, ktore prawdziwie zagadką nie iuż trudną, ale do rozwiązania niepodobną bydź się zdaią. Obok usilney baczności na wolność bez granic głęboka oboiętność na niewolę naysroższą, owszem upoważnienie oney licznemi ustawami; obok troskliwości o bezpieczeństwo honoru i życia, dobrowolne onych na los iednego widzimi się wystawienie; obok mocney żądzy prędkiey sprawiedliwości utwierdzone pieniactwo; obok iaśności liczne wybiegi; obok ducha tollerancyi, srogość Religii, oto są niefałszywe Rysy Praw i ustaw Narodu Naszego — Ktorych okazać niezawodność tym mocniey obowiązanym się czuię; że to znam, iż czernić niesłusznie swoy Narod iest podła niewdzięczność, z zuchwałością złączona. Wynurzyłem przekonanie moie bez ogrodki, dla tego aby szkodliwość wąd tym iawniey odkryta, tym skutecznieyszą baczność i zaradę światłych i cnotliwych Prawodawcow, w tych szczęśliwych czasach stanowiących losy Oyczyzny na siebie zwrociła. (a)

Ducha Prawodawczego, ieżeli w tak obszerney materyi wolno mi zdanie moie podać Publiczności, zdaią się bydź te między innemi przednieysze własności, bez ktorych sądzę że udziałane ustawy nigdy odpowiedzieć nie potrafią swemu celowi. Ja-

(a) *Myślą moią było uczynić wzmiankę w tych krotkich uwagach o Rządzie, to iest o władzy, układzie, związku i stosowności Stanow, zarządzaiących i piszących dla Narodu Prawa, o handlu, edukacyi, i innych szczegułach, będących zasadą Państwa każdego. ale brak czasu i inne okoliczności, a osobliwie potrzeba długiego i rozsądnego zastanowienia, ile w tak ważney materyi, przywiodły mię, że uwagi w tey mierze, do drugiego lub trzeciego To mu odkładam, tutay zaś krotko się tylko zastanowię nad istotnemi własnościami dobre stanowiącemi Prawa.*

ſność, to ieſt łatwość poznania i poięcia, prędkość w wykonaniu, to ieſt brak wybiegow i pieniactwa, bezintereſſowność to ieſt rowny ſprawiedliwości wymiar dla wſzyſtkich Stanow, Duch tollerancyi to ieſt niewdawanie ſię w zdania i opinie ludzkie, i dzielność, to ieſt przymus i bogatego i ubogiego, i wyżſzego i niżſzego urodzenia do ſłuchania i wykonywania ſporządzonych Uſtaw. Rozbierzmy to w krotkości, i uważmy czy Prawodawſtwo naſze zachowało te generalne przepiſy, a to okaże ſprawiedliwość obruſzaiącego może na pierwſzy rzut oka poprzedzaiącego wnieſienia moiego. Prawa kiedy ſą nieiaſne, niedokładne, ciemne, a tym bardziey wątpliwe, i nie iuż ludziom proſtym, ale i naybyſtrzeyſzym dowcipom, do poięcia, i zrozumienia trudne, pytam ſię, ieżeli nie więcey ſzkodliwości, iak użytku za ſobą ciągną (b) Rzecz to zbyt iaſna i explikacyi nie potrzebuie. Tey to naybardziey wadzie Prawa podpadaią naſze. W iednym gatunku ſto Praw poſpolicie odmiennych od ſiebie, a wyraźnie poprzedniczych nie uchylaiące; Ktoż nie widzi że zamiaſt obiaśnienia w ktorego celu ſą ſtanowione iak nayzawilſzą ciemność tworzą? Obrotny Patron znayduie w nich wybiegu ſwego często ſkuteczny pozor, przemoc ſwey ſorſy poparcie, zły Sędzia przedaynego ſwego wyroku zaſłonę, mniey przezorny zmamienie, a ubogi ſprawiedliwości ſzukaiący poſpolicie ucisk i zgnębienie. Wkorzeniona ta wątpliwości wada, w myśl większey części Praw naſzych do tego połuniona ieſt ſtopnia, że chyba przelanie na nowo tych wſzyſtkich Praw zapobieżeć oney może. Procz tey ſprzeczności powyżſzych z niżſzemi uſtaw, a czętokroć i w ciągu iednegoż Prawa, widzieć ſię daiącey, drugą wadą ſtanowiącą nieiaſność Praw Naſzych ieſt mięſzanie wyrazow Łacińſkich do textu Polſkiego. I zawſzeż ta oſobliwſza predylekcya do tego martwego ięzyka w Kraiu naſzym panować będzie? Jedno ſłowo niezrozumiane w Prawie obòiętność iego tworzy, coż dopiero kiedy cały ſens, a nayczęściey iſtotny poięcie dla większey części oſob dla ktorych ieſt ſtanowione przechodzi. Upoważnićby więc uſtawą Narodu wypadało, aby wyrazy Łacińſkie w Konſtytucye dla Narodu Polſkiego ſtanowione nigdy mięſzane przynaymniey na przyſzłość nie były. Nadto Prawa aby łatwo obięte i ſpamiętane były, powinny bydź krotkie, naſze ledwo nie wſzyſtkie zbyt rozwlekłe, a w iednym peryodzie zazwyczay kilkanaście materyi zawieraiące, i nayzawilſzym ſtylem piſane, ktoż nie przyzna, ile czaſu, ile zaſtanowienia wymagaią aby ich ſens iſtotny poiąć. Nareſzcie Proceſs wſzyſtkich Naſzych Ziemiańſkich Juryzdykcyi w obcym ięzyku prowadzony, nieprzebitą okrywa załoną przed większą częścią Narodu, ſpoſob dochodzenia ſprawiedliwości.

Nieprzyzwoitość ta iuż w wielu, a prawie wſzyſtkich świata Narodach niecierpiana, ieſzcze w naſzym Kraiu deſpotycznie włada. Niech mi ſię wolno zapytać, Sądownictwo na co uſtanowione? aby ſkrzywdzony znaydował ſprawiedliwość. Jakżeż on ma śmiało iey dochodzić, kiedy czętokroć ſam nie wie o co mu idzie, i na obcą oſobę ſpuſzczać zazwyczay los ſwoy muſi. Pytam ſię iakie ztąd dla Obywatela wynikaią korzyści, że ieſt obcym w właſnym intereſſie. Ileż owſzem na tym nie traci gdy poduſzczony od tych, co maią intereſs bogacenia ſię z pieniactwa, podnośi ſprawę czeſto złą, a nayczęściey niewartą pieni, dla czego? oto że mu ktoś fałſzywie podſunął, że wiele tam zyſkać może, gdzie prawdziwie ruina go tylko czeka. Ileż to Obywateli nie podpadło karze za uſzczypliwy Pozew, lub Manifeſt ktorych nie rozumieią. Ileż to Sędziow nie dało, lub nie umiało wytłumaczyć

(b) *Wſzyſcy Prawodawcy piſząc iakiebądźkolwiek Prawa, zawſze wyſtawiać ſobie powinni że ie ſtanowią dla ludzi nayprzebiegleyſzych i naydowcipnieyſzych do wyſzukania środkow, do uwolnienia ſię lub wybiegnienia od ich rygoru. Wiadome im bydź powinny konferencye Prawnikow przed rozpoczęciem Spraw oſobliwie ważnieyſzych. Kto ma intereſs czyſty, iaſny, ten zupełnie bez nich obchodzi ſię. Ale czyia Sprawa nieſprawiedliwa, a bardzo intereſuiąca, ſława liczny zaciąg Mecenaſow, i biada Prawu, ktorego Autor, każdego prawie nie zważył ſłowa.*

ſwego zdania, dla tego że Sentencye i Dekreta piſać koniecznie po łacinie należy. Ileż to niezruynowanych Obywateli dla tego, że nie znali toku ſwey Sprawy. Słowem przez ſam ſzacunek naſzego ięzyka, przez wzgląd na tylu nieoświeconych, ale do ſzukania ſprawiedliwości przymuſzonych Obywateli, przez chęć uśmierzenia choć w części pieniactwa, tego iadu truiącego ſpokoyność Obywatelſką, a więcey zazwyczay przynoſzącego ſzkody niż uczynione krzywdy, o ktore rzecz idzie; przez wzgląd na uſpoſobienie każdego Sedziego do dania śmiało, i bez niczyiey porady ſwego wyroku znoſićby dłużey nie należało łaciny w Prawodawſtwie naſzym, ktora że tak powiem nayſrożſzym ieſt na każdego Obywatela podatkiem. Rzeknie mi tu kto, a coż ſię ſtanie z zapadłemi dotąd wyrokami Łacińſkiemi, ktore przy nieapplikacyi Paleſtry do ięzyka Łacińſkiego za lat kilkadzieſiąt niezrozumiałemi ſię ſtaną. Cała odpowiedź, że Łacina nie będąc z Szkoł Narodowych wypędzoną, zawſze zatym będą w Kraiu ſubiekta Łacinę umieiący, zwłaſzcza że iey do Praw naſzych nie tyle znać potrzeba, ażeby zrozumieć lub napiſać coś podobnego iak *pro Marco Marcello* albo na pochwałę *Traiana*. Do tych uwag dodać mi ieſzcze należy i to iż Prawa dla powſzechności będąc ſtanowione, Publikacya onych powinna bydź taka aby Powſzechności doſzła. Nie dość ieſt one drukować, nie dość do Kancellaryi podawać, z Ambon wſzelkich i po Parafiach na drzwiach Kościołow powinny bydź do wiadomości podawane (c) Wtedy prawdziwie nikt nieświadomością onych zaſłaniać ſię nie będzie.

Po iaſności i dokładności Prawa naſtępuie zarowny onego udział dla wſzyſtkich Stanow i Kondycyi. Prawo ſwą protekcyą i ſwą grozę do wſzyſtkich zarowno rozciągać powinno, cienia nawet parcyalności nie wydaiąc. Inaczey nie ſprawiedliwości ale przemocy ieſt dziełem, nie Prawem, ale bezprawiem nazwać ſię powinno. Prawda ta wątpliwości podpadać nie może. Z tym wſzyſtkim ſą takie Rządy, gdzie większa część Narodu, uſunięta ieſt od tego ſpołeczności dobrodzieyſtwa, dla ktorey, z żalem wynurzyć mi przychodzi; Protekcya Praw nie ſłuży. Mamyż powiedzieć iż Narod naſz ieſt iednym z tych, gdzie ten ſmutny przykład widzieć ſię daie. Biedny naſz Chłopek, ktorego początek niewoli ginie w Barbarzyńſkiey przeſzłości, życie tylko ſwoie, i to zbyt ſłabo maiąc zawarowane Prawami, wreſzcie co do własności maiątku, wolnoſci, ſzczęścia, lub nieſzczęścia abſolutney Pana ſwego poddany ieſt władzy. Niewola iego długim paſmem wiekow upoważniona, złączona z nayciemnieyſzą niewiadomością zarady nawet, choć przy naylepſzych Dziedzica chęciach znaleść trwale nie może. Wprawione przez nałog oko i ſerce do poczytywania tey nędzy i niewoli Poddańſtwa za iſtotny Szlachectwa i wolności naſzey Przywiley, wtedy gdy powinnoby ſię oburzać na takie zbeſtwienie podobney ſobie iſtoty, powſtaie na ubolewaiącego i chcącego polepſzyć los nieſzczęśliwy poddańſtwa Polſkiego. Wiem że ſię wielu nie ſpodobaią te moie wyrazy. Ale tam gdzie czułość i przekonanie dyktuie, intereſs, prywata i niechęć chocby całego świata iść na bok powinny. Nie chcę ia bydź bezrozumnym poddańſtwa naſzego obrońcą. Nie chcę dla nich wiele bo ieſt nie chcieć widzieć żadnego ztąd ſkutku. Proſić dla Chłopſtwa naſzego o wolność, ieſt to chcieć i ich i Dziedzicow zguby. Niesforność z niewiadomością złączona z iedney, a niecierpliwość i ſurowość z drugiey pewnieby ią zrządziły. Chciałbym tylko widzieć zabeſpieczone Prawami życie, i chudobę biednego Chłopka. Wiem ia że przy tym oświeceniu, ktore większa część Dziedzicow naſzych poſiada, iuż ta na zawſze wyrugowana myśl nawet, iż bezkarnie zabić i zniſzczyć poddanego nie wolno. Ale niech mi wolno powiedzieć że ſą ieſzcze zabytki tego okrutnego uprzedzenia. Czemuż mu nie zapobieżeć, czemuż uſuwać od ſiebie tę nieśmiertelną ſławę, ktoraby w oczach całego świata uwieńczyła Prawodawſtwo Naſze? Czemuż pozbawiać ſię tey czyſtey, i naymilſzey ſatysfakcyi uſzczęśliwienia tylu milionow

---

(c) *W niektorych Kraiach każdemu kogo ſię tyczą, do domu ie gratis poſyłaią.*

ludzi bez krzywdy i uszczerbku Naszego? A ieżeli boiaźń pieni Dziedziców z poddanemi stawać będzie na przeszkodzie tey dobroczynney ustawie, niechay choć to upoważnią Prawa, aby w celu przynaymniey utorowania Potomkom naszym tey pożądaney odmiany, Parochy w dni zimowe i świąteczne uczyły Młodzież Chłopską czytać i pisać, lub aby przynaymniey na wspołkę z Dziedzicem utrzymywały po Wsiach Bakalarzow, ażeby Zydom zabroniona została Propinacya po wszystkich Wsiach Dziedzicznych, Krolewskich, Duchownych, i Mieyskich, aby bez wiedzy i rozkazu Dziedzicow zuchwały częstokroć Dozorca pastwić się nie mogł nad nędzą i niedolą, aby w przypadku iakiego przestępstwa Poddanego Gromada wskazywała nań kary, ręczę że nie będzie pobłażaiącą, a to zetrze plamę tyranii i okrucieństwa, ktoremi świat cały Szlachtę Polską oszpeca (d), aby nareszcie życie ich mocnieyszym obwarowane było Prawem. Odwołanie się do Statutu Litt: Konst: 1768. nazwać ia niejako mogę upoważnieniem zaboystwa. Chcieć tyle oczywistych świadkow, i tak niepodobnych konwikcyi, iest to niechcieć kary. Lecz gdy tak Konstytucya Rządu naszego, pomimo żądzy może dobroczynnych Dziedzicow tamę zakłada uszczęśliwieniu istotnemu biednego Poddaństwa, niechay przynaymniey nastąpi ustawa, iż uwalniaiący ich, aby imie takiego Dobroczyńcy rodzaiu ludzkiego w Księgę Praw wyrokiem Narodu dla wzoru innych bywał zapisany, i nadto aby Rzplta takowe uwolnienia approbowała, bo nic nie znaczyłyby, gdyż Sukcessor wszystko to mogłby przewrocić co iego Oyciec lub Antecessor Filantrop ustanowił.

Po iasności, dokładności, i ogolności Prawa, następuie koniecznie aby Legislacya nie była okrutną tam gzieby duch łagodności panować powinien, i przeciwnie pobłażaiącą tam, gdzie surowości koniecznie potrzeba, srogość ta niewczesna prawodawcza we dwoch widokach ma bydź uważana, raz co do występkow i zbrodni istotnych naruszaiących bespieczeństwo i spokoyność społeczności, drugi raz co do zbrodni uwidzianych, a przesądem i fanatyzmem upoważnionych. Co do pierwszego Prowodawstwo nasze zbytniey nie podpada naganie, Turtur zniesienie, zakaz wdawania się w śmiechu godne czary (e) ostrożność w Sprawach kryminalnych, wszystko to oznacza oświecenie i przezorność Narodu, żądałbym tylko w tych Prawach nieco więcey precyzyi, co do świadectw i wywodow, żądałbym ieszcze aby od wszelkich Spraw kryminalnych choćby nayoczewistszych Apellacya była dopuszczona, przecinać ią dla niesposobności utrzymywania delinkwenta iestżeż powod sprawiedliwy? Zycie człowieka iest droższe nad wszystkie bogactwa, a dopiero nad lichy fundusz, mogący mu one czasem powrocić. Co do drugiego zaś to iest do uwidzianych iak powiedziałem zbrodni, chcę przez to rozumieć zdania i fałszywe opinie ludzkie, Prawodawstwo nasze bardzo chybia zdaiąc się prostą iść drogą i wtedy gdy iuż na gościńcu bitym mądrego Prawodawcy idzie torem, wybacza powodowane niedobitym ieszcze do szczętu a zbyt wkorzenionym Fanatyzmem. Sławny iest przepis pewnego znakomitego i poważnego Autora. Prawodawstwo targać się nie powinno na wolność myślenia, bo Sąd sumnienia i umysłowych przestępstw,

---

(d) *Nayłatwieyszy sposob polepszenia losu biednego poddaństwa, byłoby powrocenie mu wolności osobistey, to iest mocy usunienia swoiey istoty z pod rządu Pana z ktorego nie kontent, iaśniey powiem, niech będą uchylone Prawa względem poszukiwania zbiegłego Chłopa, a przynaymniey niech będzie reassumowany Statut Kazimierzowski, ktory pozwala corocznie iednemu Chłopkowi wynosić się pod innego Pana. Ta iedna nie iuż nowa Ustawa ale dawney odżywienie, odpowiedziałoby dość mocno temu tak szlachetnemu zamiarowi, osładzaiąc dolę naszego Poddaństwa. Okrutny Dziedzic przez chęć zysku, widząc tak znaczną szkodę w swych kalkulacyach przez utratę corocznie iednego z każdey Wsi Gospodarza, choć nie z sentymentu, ale z potrzeby utrzymania Poddaństwa, iak Oyciec obchodzić się z niemi przymuszony będzie.*

(e) *Czary powinny iednak mieć na siebie oko Policyi Kraiowey, bo bywaią szkodliwe społeczności za pomocą sekretow, chociaż nie za pomocą Diabła.*

ieżeli tylko przestępstwem wolno nazwać, oboiętne zdanie wyższym będąc nad ludzkie poięcie, nieroztropnością iest bez przyczyny surowość swą do niego rozciągać. Zaszczytem to iest dla Naszego Narodu, iż w tedy gdy cała prawie Europa dzika i nieoświecona oddalała się i w brew postępowała temu mądremu przepisowi, gdy zapalona duchem fanatyzmu mniemała, iż naymilszą Bogu dobremu i miłosiernemu czyni ofiarę pastwiąc się nad nieszczęsnym niedowiarstwem; Polak prawdziwym duchem religii władany, raz tylko tey haniebney dał się uwieść powodzi kreśląc Statut Jagiellońskim zwany, a zawsze potym bronił, i Prawami zabespieczał Dyssydentow bespieczeństwo — Jedne tylko czary śmiercią i to po Prowincyach były karane, co raczey nierozsądkowi iak fanatyzmowi przypisać należy — Z tym wszystkim obok tak mądrych i łaskawych Praw, ktore prawdziwy duch religii i tollerancyi dyktował za Dyssydentami, widzę srogość Prawodawstwa, to iest prześladowanie, Kwakrow, Anabaptystow, Aryanow, upoważnione Prawami. Pytam się za co ta rożni ca między temi sektami od naszey religii iedney tylko prawowierney odmiennemi. (f)

Mowmy Duchownych zwykłym ięzykiem, ktokolwiek nie iest naszey religii iakiegokolwiek on iest wyznania odrzuconym iest od Boga, więc i Lutry, i Kalwiny, Kwakrowie, i Aryanie, i Anabaptyści wszystko to podług rozumienia Duchownych iedno, więc ieżeli pierwsi znayduią Praw protekcyą, za coż ona drugim ubliżona? Alboż Kwakrowie i Anabaptyści burzliwsi od pierwszych, owszem ieżeli znamy Historyą Narodow, Kwakrowie wyiąwszy swych dziwactw prawdziwym zaszczytem rodzaiu ludzkiego nazwać się mogą. Dokonaymyż więc Naszego Dzieła, przypuśćmy do łona Oyczyzny odmiennych w zdaniach i opiniach, ktorych Sąd ktoś sprawiedliwszy i mędrszy od Nas ludzi sobie zachował. Udzielmy i drugim przez ducha łagodności i ludzkości to co inni gwałtem przemocą i przymusem od Nas wydarli — Rząd oświecony dobroczynney opatrzności powinien bydź wzorem, ktora i naydrapieżnieysze i nayłagodnieysze żywi i nie odpycha od swego łona i swych dobrodzieystw stworzenia. — A ieśli Zydom tey, że tak powiem prawdziwey zarazie Narodu Naszego, upoważnione owszem przywileiami iest zawarowane w Kraiu Naszym siedlisko, otworzmy i innym wyznaniom wniyście do Naszego Krolestwa (g) ktorego tyle Krain i pol odłogiem leżących wygląda tylko pracowitey ręki dla wydania oyczyznie iak nayobfitszych plonow — A tak przez to mądre postępowanie dogodziłoby się i polityce, gdy zaludnią się Stepy, i Kray zbogaci się, i dopełnione zostaną prawdziwe przepisy religii, gdy powolnością i cnotami prędzey tych obłąkanych braci do iedności Kościoła zwrociemy, niż prześladowaniem, i nieludzkością.

Te trzy Prynypalne zachowawszy Prawodawca przepisy, powinien ieszcze starać się, aby Prawa od niego stanowione wzaiemney niepodpadały kontradykcyi, i w brew nie odstępowały od zamierzonego celu czyli systematu. Rzuciwszy baczne oko na ten tłum tak rozmaitych Praw Naszych, zdaie się bydź ich zasadą bespieczeństwo wolności, honoru, i maiątkow, ktore za zrzenice nasze poczytane nayliczniey szemi Prawami obwarować chciano. Już tedy ieżeli ktore Prawo to warniące bespieczeństwo wolności, i Maiątkow swoich Polak powinien był uczynić naydokładnieyszym, ile maiąc zupełną tego moc zgodną z iego interessem i dobrem. Przecież i w tym chybił iak naywidoczniey. I dziwić się teraz, że inne obce, że tak powiem Prawa licznym podpadaią wadom. Na dowod tego przytaczam dwa Prawa iedno Roku 1347 pozwalaiące wszystkim Poddanym opuszczać Wsie i rozchodzić się, gdyby ich Dziedzic Rok pod klątwą zostawał. Drugie nadaiące Marszałkom WW. moc nieograniczoną w wyrazach zbyt w prawdzie pozornych, i wątpliwych aresztowania i więzenia każdego Obywatela bez przekonania. Pytam się zgodneż te Prawa z troskliwością o

---

(f) *Bo nie mieli za sobą Moskwy, Szwedow, Prusakow. We wszystkim, że więc przemoc władać nami będzie, aż do oppinii naszych? I mniey, że na człowieku dokazać mogą sentymenta ludzkości: iak groźba Przymusu?*

(g) *Ktoż winien, że inne sekty nie wydały na świat Esterek w ten czas kiedy Nasi Krolowie tyle mieli mocy co Kazimierz Wielki.*

beśpieczeństwo wolności i Maiątku. Przynaymniey pierwſze tak abſolutną Moc Duchowieństwu nad całym Narodem daiące z uſtałym fanatyzmem nie-ma exekucyi, iednak nie ieſt ſkaſſowane, ale drugie tak niebeśpieczne dla wolnego Polaka, tak grożące iego ſwobodom przywdziewaiące Stroża Przywileiow Szlacheckich i pośrzednika między Narodem a Tronem w ochydliwą W. Wezyra poſtać, ſłowem Stolicę wolnego kraiu przemieniaiące w Stolicę naychaniebnieyſzego dezpotyzmu trwa ieſzcze w całey ſwey mocy i dzielności choc na pozor ukryte (h) I Polak tak gorliwy tak ſzaleiący że tak powiem za zbytkiem wolności zmrużonym na ten miecz nad nią uſtawicznie wiſzący, ktorego cięcie kapryſowi zoſtawione patrza okiem. Łatwo wprawdzie doyść powodow tego nagannego uśpienia iego troſkliwości. Gorliwość o beśpieczeństwo Tronu, i rzadkie używanie tey zbyteczney władzy od przezornych i roztropnych iey poſiadaczow zdaią ſię uſprawiedliwiać tę Polaka niebaczność. (i) Ale ktoż zaręczyć może o dalſzych a mogących bydź nayopłakańſzemi ſkutkach tey zbyt nie oſtrożney uſtawy. I toż dopiero kiedy padną liczne iey ofiary, kiedy zuchwały znaydzie ſię Kromwel igraiący z życia i honoru ludzkiego, kiedy ta władza wściekłością i przemocą uzbroiona, lękać ſię nie będzie nie tylko kary ale poſkromienia, Prawem choć naygorſzym upoważnionych zamachow, dopiero mowię iey zapobiegać, chcieć iey zakładać tamę. Doſkonały Prawodawca nie ten ktory wykonane zbrodnie i przeſtępſtwa określa, ale ow co im zaradzieć umie. Przykłady tylu Narodow uczą że człowiek może ſię znaleść zły i naygorzey zażyć niebeśpieczney władzy. Wymaga wprawdzie Tron beśpieczeństwa ale i wolność i honor Obywatelſki onegoż potrzebuią. Jednego dla drugiego tak lekce ważyć nie przyſtoi. A gdy Krolowie przyſięgaią nie więzić nikogo bez przekonania, gdy berło nawet mogą ſtracić za przeſtępſtwo tego tak świętego Szlacheckiego Przywileiu, Marſzałkom ten zaboyczy miecz wyrokiem Prawa oddać, ieſt zbytek zapamiętałości, i w deſpotycznych nawet nie znany Państwach gdzie bez imienia Krolewſkiego choć często zmyślonego wydzierać Obywatelom wolność, nikt ani może, ani ieſt upoważniony. Troſkliwość o wolność, i ſwobody Polakow pewny ieſtem, iż dłużey nie ścierpi tego, nie iuż cienia, ale nayniebeśpieczniejſzego na ſwe Przywileie zamachu.

Nie dość ieſt napiſać Prawa, nie na tym ſię kończy ciężkie doſkonałego Prawodawcy dzieło. Dwa ich ſą iſtotne zamiary, aby ſkrzywdzony ſprawiedliwość prędką i pewną zyſkał w każdym czaſie; i z każdym wſpołziomkiem, i aby uſtanowione Prawa nieodbitą, i konieczną miały exekucyą, inaczey żadnych dobrych ſkutkow z tak ſłabey Legislacyi, ktora raczey narzędziem przemocy, iak tarczą krzywdy i niewinności ſtaie ſię, ſpodziewać ſię nie można. Z uciſkiem wyznać mi przychodzi, iż i te dwie wady, a to w naywyżſzym ſpoſobie w Prawodawſtwie naſzym panuią.

Już to rzecz pewna i ledwo nie każdy oney doświadczył, iż rozpoczynaiącemu iakową choćby nayiaśnieyſzą Sprawę, połowę dochodzoney własności na pienią ſtracić przychodzi. Ileż to wybiegow ſamemi Prawami upoważnionych, a ileż takowych ktore duch pieniaczy przyſparza. Lat kilka iuż przez Dylacye, iuż przez

---

(h) *Kommiſsya bydź powinna, a nie ieden Marſzałek, iak Woyſkowa gdzie nie ieden Hetman, bo to w Warſzawie nie tylko Niemcy i Zydzi mieſzkaią. Sama Warſzawa ieſt dużym Woiewodztwem co do liczby Obywateli.*

(i) *Powiedziałem to nie w celu podchlebſtwa, bo każdy oſobliwiey w terażnieyſzych czaſach o tym ieſt przekonany, że władza Marſzałkowſka w dziſieyſzych rękach nikomu bez przyczyny nie ſtraſzna. Lękam ſię tylko o przyſzłość, a zatym uſam po cnocie i patryotyzmie znakomitego Męża piaſtuiącego w tych czaſach Laſkę, iż ſam wygotuie i poda Proiekt, uwalniaiący prawdziwych Polakow od tey trwogi i nieufności, w ktorey teraz zoſtaią, patrząc na iego nieograniczoną władzą. Więcey mu ten krok ſławy przynieſie, niż gdyby dłużey poſiadał tę moc, na ktorą zawſze Polak niemiłym patrza okiem.*

Kondemnaty, lub przez Suſpenſy Sprawa bydź może uwięziona w Ziemſtwie lub w Grodzie, a ileż to czaſu oczekiwać trzeba za nim finalnie w Trybunale zakończoną zoſtanie, gdzie nayczęściey przemoc i intryga wyrokami włada, ſłowem lat kilkanaście czaſem i kilkadzieſiąt, trzeba na doczekanie ſię często nieſprawiedliwego wyroku.

Trudnoby uwierzyć podſtępom i wykrętom zazwyczay ſwoy ſkutek maiącym, gdyby ich doświadczać nie przychodziło. Duch ten pieniaczy i to ſprawiedliwości tamowanie poty gnębić nieſzczęśliwych Obywatelow nie przeſtanie, poki niezmnieyſzone będą Delacye, poki Kondemnaty iak nayſurowiey karanemi nie zoſtaną, poki Sędziowie w niżſzych Subſeliach obligowanemi pod oſtremi warunkami nie będą, do odſądzania Spraw aż do oſtatnich Wpiſow, poki w Trybunałach pilność nie założy ſiedliſka, poki w nich przynaymniey co cztery lata odſądzenie wſzyſtkich Spraw nie naſtąpi, poki te nieſzczęſne, Srzodowe, Czwartkowe, poobiednie i Inkarceratorow Regeſtra za zwyczay używane na tamowanie i zrywanie Woiewodzkich, innemu i mniey ſzkodliwemu rozrządzeniu nie podpadną, poki nareſzcie ſuſpenſa choć w Sprawach oczewiście oſobiſtości niewymagaiących dozwoloną będzie. Te ſą celnieyſze pieniactwa wybiegi. Używa ich rzecze kto czaſem i. ſłaba niewinność dla upatrzenia pomyślney z przemocą pory.

Tym też to bardziey okazuie niedoſkonałość Prawodawſtwa Naſzego i potrzebę iak nayprędzey tey zarady. Powiem śmiało przemoc w Narodzie celnieyſze ſwe z pieniactwa bierze źrzodło. Niechay ſprawiedliwość zarownym dla wſzyſtkich idzie biegiem, niechay Obywatel winien tylko będzie dobroci ſwey Sprawy wyroki, niechay nie będzie przymuſzonym cudzych używać intryg i inſynuacyi, zniknie ręczę ta wielu Oſob możnieyſzych zawſze ſzkodliwa w wolnym Narodzie Influencya.

Zoſtaie mi ieſzcze krotko o tym nadmienić, iż Prawa naſze nayleпſze, ktore gdyby były w ſkutku, honor Narodowi naſzemu przynioſłyby, nie maią wcale exekucyi. Tę to tak maią dzielność Prawodawſtwa naſzego nie tylko obcy ale i my ſami wyrzucamy ſobie. Tak naprzykład Prawo uwalniaiące od poddaństwa. Wieś ktoraby Dziedzic gwałtem ſkaził (k) Prawo dozwalaiące co rok przynaymniey iednemu Chłopkowi ſwobodnie ze Wſi ſię wynośić, Prawo o preſkrypcyach waruiące beſpieczeńſtwo maiątkow, Prawo o Grach hazardownych, o traceniu Subſtancyi przez młodych, a z pod władzy Rodzicow niewyſzłych Dzieci, o niewſtępawaniu do Klaſztorow przed doyrzałością wieku, o Poiedynkach, o zbytkach nareſzcie, i tyle im podobnych, ſą to uſtawy mogące ozdobić naydoſkonalſze Swiata Prawodawſtwo, i przynieść nayiększe dla Kraiu korzyści, gdyby były w exekucyi, dla ktorey braku pośmiewiſkiem tylko Narod naſz okrywaią. Niechay iednych ſłuchanie wykonanie i ſtoſowanie do nich wyrokow ſurowie Sędziom zlecone będzie, drugie zaś iako to o Grach, wſtępowaniu do Klaſztoru, Poiedynkach, a oſobliwie zbytku dla wſtrętu Polaka do Delacyi, pieczy Inſtygatorow Koronnych zbyt drogo za nieczynność teraźnieyſzą płatnych, niechay poruczone zoſtaną pod utratą Ich Urzędow, i Penſyi w przypadku oczewiſtego pobłażania. Zmnieyſzy ſię przez to zuchwałość Dziedzicow, pewny będzie Obywatel ſwego maiątku, ktorego mu pieniactwo i przemoc na pozornych, i za bezcenę kupionych Dokumentach wydrzeć nie zdoła. Tylu cnotliwych Obywateli nie ſtanie ſię ofiarą nikczemnych oſzuſtow dybiących na złapanie w ſwe ſidła, poczciwym ſpoſobem poſiadaiących maiątek; liczna Młodzież przed naby-

ciem

(k) *Te dwa Prawa tak ludzkością tchnące, ſą czaſow Kazimierza! I teraz mowić: że wiek czternaſty był barbarzyńſki. Był nim dla innych Narodow, lecz nie dla naſzego. Nie wiem ktoremu właściwiey ten dziki charakter przyſtoi, czy temu ktorgo uſtawy tchną duchem ludzkości i ſpołeczności, czy temu ktory ſię tych własności pozbawia, iaśniey mowię, czy ten co podaie rękę zgnębionemu, czy ten co gnębić dopuſzcza.*

ciem rozſądku prożniackiego nie chwyci ſię ſtanu, a za nabyciem onego do użytecznieyſzego dla ſpołeczności zabierze ſię Rzemiosła, czułe Szlachetnieyſze Duſze uwiedzionè zapędem nie poświęcą ſwego i cudzego życia przemiiaiącey zapalczywości, znaiąc go być potrzebnieyſzym na obronę Kraiu, nareſzcie zbytek, ten zniewieściałości i ubóſtwa Kraiowego twór ſzerzyć ſię przeſtanie, a oſzczędzone przez to dotąd za Granicę wychodzące bogactwa w Kraiu zoſtaną.

Ileż to Dobrodzieyſtw, ileż korzyści nie przyniosłyby te w części tylko przytoczone, a do ściſtey exekucyi przywiedzione uſtawy. Nie trzeba nam nowych pól dobywać, w odłogach tylko leżące uprawmy, a iak nayobfitſze i ieſzcze nieznane Kraiowi naſzemu zbierzemy ztąd żniwo.

Swiatli Prawodawcy, pod Sąd Waſz te uwagi godne Waſzey baczności podaię. Mogłem w niektorych rezonowaniach pomylić ſię, ale to nie mowi za wadami iſtotnie zarażaiącemi Prawodawſtwo naſzę. Poprawcie go tylko, to ieſt obiaśniycie ciemność, zniſzczcie pieniactwo, oſłodźcie niewolą, przyſpieſzcie ſprawiedliwość, przytłumcie, owſzem do ſzczętu zagubcie fanatyzm, przywiedźcie nareſzcie do Exekucyi Prawa, dość dla Was będzie na tey ſławie, nieśmiertelność Was uwieńczy, a ſzczeście Was ſamych, Waſzych Wſpołziomkow, i poźniey Potomności naytrwalſzą dla Was będzie nadgrodą.

PRAWO
OBOYGA NARODÓW.

ABSENTIA.

Nro. 1. DE ILLIS QUI SUNT, IN REMOTIS PARTIBUS, QUALITER SUNT CITANDI. ANNO.

DUm aliquis pro hæreditate citatur, & comparens in Judicio, malitiosè opponit, quod Petrus vel Joannes in remotis partibus est constitutus, cohæres ejusdem hæreditatis, cum tamen forsan idem Petrus & Joannes, nihil juris habeat ad eandem; Ideo ille citatus dicit se non teneri respondere, pro eadem hæreditate, propterea quod Petrus & Joannes cohæredes sui agerent in remotioribus, quapropter statuimus, quod taliter Petrus vel Joannes in Judicio nominatus, de mandato Judicis, in aliquo eminenti loco, vel circa Parochiam, de qua Parochia est hæreditas, pro qua eadem quæstio movetur, per Ministerialem tribus vicibus publicè proclamando, ad prosecutionem seu defensionem causæ. ad certum locum & terminum debebit citari. Quo non comparente, ipsius contumaciâ seu absentiâ non obstante, ad decisionem seu definitionem causæ, licitè per sententiam definitivam procedatur. — *Vol. 1. A.* 1347. *fol.* 12.— *fol.* 14. 1347

Nro. 2. DE COLLOQUIIS JUDICANDIS NON OBSTANTE ABSENTIA ALIQUORUM.

Item Colloquia assignata, ubilibet celebrabuntur, mors & infirmitas, aut absentia unius, aut duorum Dignitariorum ad sedem colloquialem spectantium, celebrationem colloquii non debebunt impedire; defectu vero aliquo ex his imminente, habebunt plenam facultatem & potestatem alii Dignitarii, colloquio præsidentes, in loco absentium & deficientium alios Terrigenas, viros idoneos, legales & possessionatos, cum plena potestate surrogandi, qui habebunt plenam potestatem, judicandi tam diu, quousque de defectibus, & de absentia Dignitariorum provisum fuerit. *Vol.* 1. *fol.* 157. *A.* 1447—*fol* 88. 1447

Nro. 3. STATUTA SIGISMUNDI I. CRACOVIÆ.

Satisfaciendo postulationibus Nuntiorum Terrestrium, subditorum Nostrorum, relinquimus in robore Statutum Nostrum, Petricoviense, in Conventu 1543

ANNO Generali conditum Anno 1538. illudque tenere & exequi volumus. Ut ne
1543 negotia Terrestria negligerentur, tenebimur deinceps hujusmodi Officia & Dignitates in principio Conventus, priusquam ipse Conventus generalis inchoabitur, hominibus idoneis, possessionatis, indigenis illarum Terrarum, juxta Privilegia & Statuta distribuere. Ipsi verò Palatini, Castellani, Dignitarii, & alii Officiales Terrestres, per Nos dati, sufficientem Possessionem hæreditariam, & non fictam habere debent: & in ipsis Palatinatibus, & in Districtibus propriis commissiones, colloquia, & alia Judicia, & debita officiorum suorum, explere & exequi debent, nisi fortasse legatione servitii Reipublicæ, vel Nostræ M. Regiæ fuerint impediti. Quod si negligentes & impossessionati fuerint, juxta Privilegia & Statuta, tum in Conventu futuro privari debent ipsis Officiis: ex delatione Nuntiorum Terrestrium illius sui Palatinatus, vel districtus. Qui quidem Nuntii, tenebuntur instigare in Conventu contra talem Officialem & Dignitarium, qui quidem talis fuerit; & hoc Statutum jam debet esse, & valere contra talem pro monitione. *Vol.* 1. *Anno* 1543. *fol.* 571. —

Nro. 4. *Ibidem.*

Quod si Judices, Subjudices, & Notarii Terrestres, propter veram infir-
1543 mitatem, a Terminis Terrestribus absuerint, propterq; illorum absentiam, termini quò minus procederent, impedirentur, tum in futuris proxime terminis, antequam in suis locis considebunt, tenebuntur præstare, jusjurandum corporale. Quod vera & non ficta infirmitate, ab his terminis abfuerint. Similiter etiam Palatini, Castellani, Dignitarii, & alii Officiales Regni, quicunq; in colloquiis interesse tenentur, si aliquando propter infirmitatem, in colloquiis non adfuerint, priusquam in locis suis confident, juramentum præstabunt; quod in proximè præteritis colloquiis, propter veram infirmitatem, adesse non potuerint, nisi forte servitiis Reipublicæ, vel Legationibus occupati fuerint, propter quæ ipsis Judiciis interesse non potuissent. Hæc enim illorum absentiam excusarent. Tamen in absentia illorum, Castellanus illius Terræ primus, locum Palatini occupare teneatur, similiter in loco Castellani, aliquis Nobilis idoneus, qui quidem colloquia celebrare debent, ne justitia hominum prorogetur. Palatini, Castellani, Dignitarii, & alii Officiales Terrestres qui colloquiis interesse tenentur, si forte in aliquibus colloquiis præsentes non fuerint, in aliis proximè sequentibus colloquiis, priusquam in loco suo residebunt, jurare debent, quia in præteritis colloquiis propter hanc vel illam infirmitatem non fuerint, nihilominus absentibus illis, in locò Palatini, primus illius Palatinatus Castellanus, in Castellani verò loco idoneus aliquis homo, Statuto descriptus, per alios hujus judicii collegas, collocentur; quocirca absentia nonnullorum non obstante, per alios Dignitarios, & Officiales Terrestres, colloquia celebrentur, ne justitia hominum negligatur. Attamen priores jurisjurandi Conditiones, intelligi debent, præter eum, qui Reipub: quocunq; servitio vel legatione occupatus fuerit, propter quæ colloquiis interesse nequeat, & absentia illius excusetur. *Vol.* 1. *Anno* 1543. *fol.* 572. § *Quod si Judices.*

ACCESSORIA. ANNO

Nro. 1.

Statuta Sigismundi I. Cracoviæ.

Ab Acceſſoriis, quæ non important perpetuam amiſſionem principalis cauſæ, ſed tantum perditionem termini, aut ab citatione libertatem, Judex movere non debet, ſed in ejus decreto partes conquieſcere tenentur. Alioqui a talibus acceſſoriis, quæ in ſe contineant lucrum, vel amiſſionem principalis cauſæ, pro qua quis citaretur, in tali caſu, ſi cui decretum Judicis diſpliceret, poteſt Judicem movere, ad colloquia juxta conſvetudinem Juris & Statutorum antiquorum, de motionibus conſcriptorum diſpoſitionem. In colloquiis autem movens debet eſſe paratus, cum ſuis probationibus, ut ſuper negotio principali, citra omnes dilationes, juxta Juris formam, in eiſdem experiatur. A colloquiali verò, ut adminiſtratio juſtitiæ celerior fit, nullum judicium, neq; officium, appellationem ſeu motionem ab acceſſorio admittere debet, excepto ſi tale eſſet, quod principalis rei, aut lucrum aut amiſſionem contineret decreto, ſi alicui decretum non probabitur, poterit ad comitia proxime celebranda appellare, & cum hac appellatione intermediante, hæc appellatio, ad Comitia ſuſpendatur. Pars appellans ponendo vadium, alias *kocz* apud judicium colloquiale, non tenebitur in comitiis aliud vadium reponere, ſed cum jure experientur, vadium illi parti quæ jure vincet, cedere debet. *Vol.* 1. *Anno* 1543. *fol.* 574. 1543

Nro. 2.

De Accessoriis.

Tym też nie pomału ſąd bawić, i ludzie do ſzkody przywodzić zwykli pozwani, że *in acceſſoriis* kontrowerſye niepotrzebne wtrącaią: przeto zabiegaiąc temu, aby czas u ſądu marnie nie ginął, i ludzie ſię nie ſzkodzili, poſtanawiamy: aby *à decretis*, które *in acceſſoriis*, z takowych kontrowerſyi czynione bywaią, nie *actores cauſarum* ale *Citati*, którzy te Acceſſoria wtaczaią, płacili, choćby przeciw im te Dekreta *in acceſſoriis*, wychodziły. A od Dekretów *in acceſſoriis*, które tylko pozew albo termin zbiiaią, Sąd żaden ani Urząd, pozwanemu Appellacyi albo ruſzenia dopuſzczać nie ma, *juxta Conſtitutionem Anni* 1557. chyba iżby takie było, któreby niosło zyſk albo ſtratę oney ſprawy, o co ſędzia *pro damnis ex officio* niema być pozwan, *ſub pœna duplici quatuordecem Marcarum*, chyba ad *proſequendam Appellationem*. *Vol.* 2. *Anno* 1588. fol. 1234. — f. 481. 1588

Nro. 3.

Prosecutio motionis in Accessorio.

Zwykli też niektórzy to czynić, iż otrzymawſzy *in acceſſorio*, ruſzenie na Trybunał, potym go dla zwłoki przez przypozew odſtępowali. Deklaruiemy tedy iż to iść nie ma, ale iuż *motionem proſequi tenetur*, nie ludifikuiąc aktora. Gdyż Konſtytucya wyżey pomieniona uczy że *appellans pro illo tempore* na Seym albo na Wieca, powinien ſię tam był *in Negotio principali finaliter* rozeprzeć. Toż ſię i o Trybunale rozumieć ma na którym kauzy koniec brać maią, gdzie też żadne dilacye *in Termino motionis*, nie maią być pozwalane: gdyż to ieſt przeciw wſzelakiemu Prawu, oprócz dilacyi *vera infirmitate in perſonali actu*, ieżli ieſzcze w tey ſprawie ſtrona iey nie używała, która nie ma być dłużey pozwalana, tylko do dwu Niedziel, którey *ſatisfactio* tamże być ma, *cum ulteriori pro-* 1588

ANNO *cessu Causæ*, choćby sprawy onego Woiewodztwa odsądzone były. *Vol.* 2. *Anno* 1588. *fol.* 1234. — *fol.* 481.

ACTOR.

Nro. 1. De illo qui extrahit, et procurat contra aliquem citationem sine legitimo actore.

1347 Præterea quicunque præsidentes, aut ipsorum officiales vel eorum familiares, aliquos malitiosé laboribus, & expensis gravare volentes, cupientesque & elaborantes, emungere & extorquere aliquid pecuniarum, aut rerum ab innocentibus, pro vexatione redimenda, quamvis, penitus nihil habeant causæ, seu quæstionis adversus eosdem, faciunt & procurant, diversas citationes finguntq; & dictant causas; idcirco statuimus, quod si quis citaverit, vel procuraverit aliquem sine legitimo actore, vulgariter *bez powoda*, taliter citans, vel procurans talem citationem, pœnam *pietnadziesta* solvere citato teneatur, prohibentes nihilominus Castellanis, & quibuslibet Judicibus & Subjudicibus, quod deinceps sine certo Actore, & causa expressa, non debent decernere, nec dare aliquas Citationes. *Vol.* 1. *Anno* 1347. *fol.* 12. — *f.* 14.

Nro. 2. De Contumacia Actoris & Rei.

1347 Actor faciat & procuret, ad causam reum citari, reo itaq; in termino comparente, actore totaliter se absentante, decernimus, ob contumaciam actoris, quæ est major quam rei, ipsum reum causam obtinuisse. Si autem reus parere in Termino sibi assignato, non curaverit, actore per se vel suum nuncium comparente, decernimus, quod pro hujusmodi contumacia, reus duorum boum pœna mulctetur. *Vol.* 1. *fol.* 15. *Anno* 1347. — *f.* 16.

Nro. 3. De illo qui agit contra aliquem jure theuthonico et reconventione pariter. —

1347 Cum actor Forum rei, undique sequi debeat, volumus quod si quis in judicio juris theuthonici, contra reum suam dirigat actionem, ut proponat contra eundem, reus ibidem super aliqua quæstione simili, vel inæquali reconveniri non poterit, sed suam litem aut causam coram judice competenti, cum voluerit, agitabit. *Vol.* 1. *Anno* 1347. *fol.* 27. — *f.* 23.

Nro. 4. De illo qui citatur contra suum privilegium.

1347 Statuimus quod dum aliquis contra suum privilegium in qualicunque causa citatur, & exhibendo suum privilegium in judicio amittit sexagenam, quam Judex ab exhibente pro se tollit, si actor jurare renuerit, quia nesciebat reum quem citaverat fuisse privilegiatum, solvet reo sexagenam, sicuti præmittitur amissam, sed idem actor, si velit jurare se nescivisse reum fuisse privilegiatum, & provisum isto tali Privilegio, præstito hujusmodi juramento, sexagenam illam non solvet reo quem citaverat. — *Anno* 1347. *Vol.* 1. *fol.* 29. — *fol.* 26.

Nro. 5. De causis criminalibus in absentia actoris Rex vel Capitaneus cognoscere non debet.

1347 Statuimus quod in causis Criminalibus in absentia accusantis, seu actoris cujus interest, Nos vel Nostri successores, aut Capitanei Nostri, cognoscere non

debemus

debemus, nec aliquem hominem condemnare, nisi convictum Judicio & confessum. *Vol.* 1. *Anno* 1347. *fol.* 50. — *fol.* 37. ANNO

Nro. 6. De ministeriali in primo termino ante responsionem dando. 1505

Item cum aliquis aliquem citaverit, pro aliqua re, pars citata dicet: Domine Judex volo videre Ministerialem, qui citationes portavit, & cum Ministerialem videbo, volo respondere quod Juris erit, extunc non tenebitur respondere donec videbit Ministerialem, qui citationes portavit, & si actor pro tunc non habebit Ministerialem, potest sibi differre, alias accipere ad proximos terminos, pro Ministeriali statuendo. *Vol.* 1. *Anno* 1505. *fol.* 326. —

Nro. 7. De Actore in termino volente probare contra citatum.

Item dum Actor quærulatur super citatum, post propositionem, alias post quærelam dicet, si id negabit volo id probare, prout jus decernet, nullum jus omittendo, & pars citata simpliciter negaverit, extunc propinquior est actor probare. Sed si etiam dicet pars citata, volo id evadere alias *odbyć*, nullum jus omittendo, prout Jus decernet, tunc pars citata erit propinquior evadere; exceptis articulis in Statuto scriptis, pro quibus actori probatio debebitur contra citatum. *Vol.* 1. *fol.* 328. *Anno* 1505. — 1505

Nro. 8. De actore condemnando.

Item in Terminis condemnand: castren: vel terrestribus usque in fine actores debent condemnari, & si citatus prius condemnaret actorem, antequam jus admittet, alios actores condemnari, actori condemnato, nihil nocebit condemnatio. *Vol.* 1. *Anno* 1505. *fol.* 329. 1505

Nro. 9. De injusta concitatione ad satisfaciendum.

Item concitatus ad satisfaciendum, non potest aliquod sibi in auxilium recipere contra actorem, excepto quod condemnatio, minus justa esset in perlucro, vel si nomen aliud esset scriptum in citatione, quam in concitatione, etsi concitatio ex hoc esset mala, videlicet ex conditionibus superius descriptis tunc actor amittit, id pro quo citavit. *Vol.* 1. *Anno* 1505. *fol.* 329. — 1505

Nro. 10. De Actore citante et non continuante processum juris.

Item aliquis aliquem citando, si condemnaverit una vice, & ulterius nihil faceret, usq; ad decursum unius anni, & sex septimanarum, *Item* si etiam aliquis aliquem citando, in termino nihil faceret, contra partem citatam, & si etiam pars citata, nihil faceret, sicq; si terminus lapsus esset, alias *przepełznie*, si actor intra cursum, ejusdem temporis, unius anni, & sex septimanarum, ad terminum lapsum nihil faceret, tunc decurso isto tempore amittit actor, id pro quo citabat, excepto quod judicia ex aliqua necessitate suspensa fierent, tunc citationi actoris, prorogatio longi temporis nihil nocebit. *Anno* 1505. *Vol.* 1. *fol.* 330. — 1505

Nro. 11. Consvetudo apud Herburt.

Si pars citata moritur, pendente & indecisa causa, actor tenetur contra Pueros & Successores ejus citationem & causam per concitationem revivificare, 1505

ANNO 1505 intra annum & sex septimanas, alioqui si id facere neglexerit, causam totam, pro qua actio inter eos vertebatur, ut supra est scriptum, perdet in perpetuum, secundum consvetudinem terræ antiquam. Si vero plures fuerint actores, & similiter rei in una citatione, & si aliquis eorum, pendente citatione, ex utraq; parte mereretur, vel plures aut omnes mererentur, ex tunc actores superstites, a se & successoribus defunctorum, participum suorum, vel successores actorum, contra reos etiam viventes, aut hæredes, & contra successores defunctorum, citationem hujusmodi, & causam revivificare, tenentur totiens quotiens, id acciderit, usq; ad finem causæ. Nam si quis moritur, in citatione existens, moritur citatio sua, & actio; nisi fuerit revivificata, per citationem contra hæredes & successores mortui. Si autem pars habens actionem, ad quodcunque judicium pendentem, moritur: intra terminos vel eo die, quo actio dicta, debuit judicari, extunc pars adversa, sive sit actor sive reus, non debet prosequi causam hujusmodi: propter mortem partis suæ, in eisdem terminis & judicio ubi pendebat: nisi præmissa concitatione contra successores mortui juxta consvetudinem terræ. Si vero in tali casu, attentaret terminum, & causam prosequeretur, contra defunctum, hoc partem consequentem non relevabit quin cum larvis, hoc est cum mortuis luctari videbitur. — *Consvet. apud Herburt. fol.* 10.

HER-BURT

Nro. 12. *Ibidem.*

Si quis citaverit alium, revocando aliqua bona ab eo, vel alias pro quacunq; alia causa; & ex aliqua occasione juridica, citationem, vel alioqui terminum, amitteret judicialiter; & tandem aliquis alius, pro eisdem bonis, aut eadem causa, partem prædictam citaverit: volens actori primo, viam, agendi, in præmissis præcludere: extunc in tali casu, consvetudo terræ observat, primum actorem locum habere: ut causam inceptam continuet, & citatione alia meliori, & hoc infra fatalia de jure concessa, non obstante citatione actoris secundi quæ modo suprascripto, locum non habet in judicio: donec actor primus, actionem inceptam ad finem deduxerit. *Consv. apud Herburt. fol.* 9.

HER-BURT

AKADEMIA.

Nro. I. O Szkołach.

1562 O Szkołę Krakowską, Poznańską i Pułtowską, iako Posłowie proszą aby reformowane były, aczkolwiek to należy na Urząd ich Miłości Xięży Biskupów, ktorym tego Prawo pospolite, i Przodkowie Nasi zwierzyli, iako Fundatorowie a Nadawcy tych to Szkoł: wszakże My w tey mierze Xiężą Rektory i Biskupy napomniemy, i z zwierzchności Naszey tego doyrzemy, aby Szkoły te w dobrey sprawie były, a tak na świadectwo tego pieczęć Naszą przycisnąćmy kazali. *Vol.* 2. *fol.* 625. *Anno.* 1562. —

Nro. 2 Inkorporacya probostwa S. Floryana Collegium Krakowskiemu, przez ś. p. Krola Zygmunta Augusta Wuia naszego, i Stefana uczyniona.

1590 Władzą Seymu tego, za zezwoleniem wszech Stanów, utwierdzamy *Jus Patronatus* Nasze któreby Nam należało, wiecznemi czasy, na pomienione Kollegium wlewaiąc. *Vol.* 2. *Anno* 1590. *fol.* 1345. *fol.* 588.

ANNO

Nro. 3.

AKADEMIA KRAKOWSKA.

Akademia Krakowſka, acz ieſt dobrze Prawem obwarowana, podług fundacyi ś. p. Królów Polſkich, iednak onę i teraźnieyſzą Konſtytucyą tak warujemy, iż wſzyſtkie Przywileie, nadane tey Akademii, Prerogatywy i Ornamenta ich, w mocy i całości dawney zoſtawuiemy, one *in toto* approbuiąc, & *in uſu antiquo* zachowuiąc. *Vol.* 3. *Anno* 1613. *fol.* 170. — *f.* 9. 1613

Nro. 4.

AKADEMIA KRAKOWSKA.

Ponieważ *Jus Patronatus* Akademii Krakowſkiey, wſzyſtkiey mere Rzeczypoſpolitey należy, a pewne Dekreta *Rothæ Romanæ*, w Sprawie *inter Almam Academiam Crac.* & *Patres Societatis*, o fundowaniu Szkół zaſzły: Tedy My iakośmy ſię *in Pactis Conventis* obligowali, *procurando* uſpokoienie tey Akademii, do Oyca S. włożemy ſię, aby *Cauſa in integrum reſtituta*, do decyzyi Naſzey i Rzeczypoſpolitey tę Sprawę odeſłać raczył. Gdzie i *Jus Patronatus Reipubl.* i *Jura Academiæ* wcale zachować obiecuiemy; ktore im tak iako od ś. p. Jagiełła Króla, i inſzych Anteceſſorów Naſzych nadane ſą, i między inſze tey Rzpltey Prawa, *in Volumen Legum* inſerowane, *tam in toto quam in parte* approbuiemy. *Vol.* 3. *Anno* 1633. *fol.* 798. = *fol.* 27. 1633

Nro. 5.

AKADEMIA KRAKOWSKA.

Stwierdzaiąc Prawa wſzyſtkie Akademii Krakowſkiey podług Konſtytucyi ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey, a deklaracyą Oyca S. Szkoły *in genere* wſzyſtkie od Oyców *Societatis Jeſu*, z przeſzkodą teyże Akademii otworzone, zawieramy: i żeby te ani otwierane, ani żadne inſze *quócunq; pretextu* erigowane wiecznemi czaſy *abſq; conſenſu omnium ordinum*, w Mieście Naſzym Stołecznym Krakowie, i Miaſtach iemu przyległych, Kazimierzu, Stradomiu, i Kleparzu, nie były, waruiemy. Zakonom iednak w prywatnych naukach, ich dla własnych Zakonników, *ſecundum conſvetudinem* & *uſum*; nie prejudikuiemy. A przytym całe Prawo Xieży Biſkupów, wedle Statutu, na dozór Rządów teyże Akademii, całe zachowuiemy = A inſze *Societatis Jeſu Collegia* wſzyſtkie, tak w Koronie iako i W. X. Litt. i w Prowincyach do nich należących, fundowane, i któreby na potym, *cum Conſenſu* Rzpltey fundowane były, patrząc na pożytki w Kościele Bożym, z ich prac wynikaiące, i na teraźnieyſzą przeciwko Nam, i Rzpltey powolność, nie tylko utwierdzamy, ale i pod protekcyą Naſzą, Sukceſſorów Naſzych, i wſzyſtkiey Rzpltey nieubliżaiąc nic Prawu Akademii Krakowſkiey przyimuiemy. *Vol.* 3. *Anno* 1635. *fol.* 859. = *f.* 12. 1635

Nro. 6.

AKADEMIA KRAKOWSKA.

Wiedząc dobrze iako wiele należy Rzpltey każdey na czułym ludzi młodych ćwiczeniu, z którego ſzczęście iey wſzelkie wynika, i chcąc Profeſſorów Akademii Krakowſkiey, do zwyczayney Synów Koronnych, tym bardziey zachęcić informacyi, lubo też doſyć gruntownemi, przez świątobliwych Przodków Naſzych ieſt darowana prerogatywami, onę iednak za teraźnieyſzym od nieprzyiaciela w Kościołach, Rezydencyach, Burſach Studenckich, Czynſzach widerkaffowych, bardzo zniſzczoną, od wſzelkich kontrybucyi mieyſkich za zgodnym Stanów Koronnych konſenſem całe uwalniamy: o tym iednak co *concernit* Miaſta Krakowſkiego z Wieleb. X. Biſkupem Krakowſkim znieść ſię ma Akademia. *Vol.* 4. *Anno* 1658. *fol.* 552. = *f.* 26. 1658

ANNO **Nro. 7.** AKADEMIA KRAKOWSKA.

1677 Akademią Krakowſką znacznie tey Rzpltey od kilkuſet lat zaſłużoną według Statutu *ſub titulo Schola Regni*, wolną *ab omnibus oneribus* deklaruiemy i przy Prawach, Przywileiach, wolnościach, Konſtytucyami Koronnemi utwierdzonych, wiecznemi czaſy zachowuiemy. *Vol.* 5. *Anno* 1677. *fol.* 378. = *f.* 42.

Nro. 8. KONSENS AKADEMII KRAKOWSKIEY NA KUPNO DÓBR ZIEMSKICH.

1685 Maiąc reſpekt, na ſzczupłą fundacyą Akademii Krakowſkiey, z którey Profeſſorowie pracuiący, i Młodź Szlachecka, na różnych *cenſuum* fundacyach zoſtaiąca, *debitam proviſionem* mieć nie mogą, Prawa wſzyſtkie od Nas, i od Nayiaśnieyſzych Anteceſſorów Naſzych, *Univerſitati* nadane approbuiemy. Żeby zaś za ſummy, ktore były *modo reemptionali* lokowane, *ex bonis terreſtribus* podnieſione, to ieſt: Summę Sześćdzieſiąt kilku Tyſięcy, *in totum computando*, nie wynoſzącą *pro ſuſtentandis neceſſitatibus Univerſitatis bona terreſtria* w Woiewodztwie Krakowſkim kupili, ninieyſzą Konſtytucyą pozwalamy, *ſalvis juribus terreſtribus*, & *oneribus Reipublicæ*. *Vol.* 5. *Anno* 1685. *fol.* 725. = *fol.* 18.

Nro. 9. AKADEMIA KRAKOWSKA.

1710 Akademii Krakowſkiey, przez te nieſzczęśliwe czaſy, prawie do ſzczętu zruynowane Dobra, aby do ſwoiey pory przyiść mogły, *circa deſcriptas Legibus immunitates inviolabiliter* one konſerwuiemy, i iako dziedziczne tak wielą Prawami obwarowane, od wſzelkich Aſſygnacyi WW. Hetmanów, i Exakcyi Zołnierſkich excypuiemy, i ieżeliby iakie kiedykolwiek wyſzły, *pro nullis* deklaruiemy, *ſub rigore in contravenientes*, *in lege deſcripto*. O co forum w Trybunale tak Koronnym iako i W. X. Litt. toż Prawo ma ſłużyć i domkom *generaliter* wſzyſtkim, w Krakowie, Kazimierzu, Kleparzu &c. leżącym a do Akademii należącym. *Vol.* 6. *Anno* 1710. *fol.* 192 = *f.* 74.

Nro. 10. IN PACTIS SEREN. AUGUSTI III.

1736 Akademią Krakowſką iako *meritiſſimam* Rzpltey, *omnium ſcientiarum Magiſtram circa inſtructionem* Studentów *infatigabilem*, & *circa productionem* wielkich i godnych Oſób *ſolicitam*, *circa antiqua jura*, & *Privilegia*, *nunquam mutanda conſervabimus*, owſzem *in augmentum* dalſzych Naſzych Reſpektów, na to mieyſce okazyi nie opuściemy. *Vol.* 6. *Anno.* 1736. *fol.* 631. = *f.* 65.

ANNATY.

O ANNATACH.

1607 Do Effektu przywodząc Statut Króla Zygmunta Dziada, i Zygmunta Auguſta Wuia Naſzego, i Stefana Przodków Naſzych, Konſtytucye o Annatach uczynione, poſtanawiamy, aby każdy z Xięży Arcy-Biſkup i Biſkup, który od Nas Beneficia otrzymywać będą, takową ſummę iaką do Rzymu *Nomine annatæ* dawaią, dać był powinien, Koronny do Skarbu Koronnego Litewſki do Skarbu W. X. Litt. w rok po expedycyi Sakry; na obronę Rzpltey, *ſub pœna duplicis ſummæ*, *de bonis mobilibus* & *immobilibus propriis*, *in defectu verò de proventibus* & *redditibus repetenda*: O co Inſtygator Naſz, *ex delatione Officialium Theſauri Noſtri*, czynić będzie powinien, *ſine intermiſſione*, pod zapłaceniem *de ſuo* teyże ſummy

summy, z Instygacyi Posłów Ziemskich na Seymie; a Podskarbi Koronny do Rawy to wnosić będzie powinien, i rachunek czynić z tego, a Litewski na obronę także Rzpltey obracać ma. A żeby to iuż w wątpliwość przywodzono niebyło, Oyca S. pozwolenia w tey mierze dosiężemy, i choćby też przez iakie przyczyny effektu to niewzięło, teraźnieysze postanowienie, *vim &c. robur suum* mieć ma, *absq; tamen derogatione juris Apostolici. Vol. II. A.* 1607. *fol:* 1602. fol: 835. titt. *o Annatach.* ANNO 1607

ANNUS GRATIÆ.

Statutum Luthconis Episcopi Cracoviensis ad tempora Anni Gratiæ.

Statutum Domini Joannis Luthconis Episcopi Cracoviensis est: quod quilibet Prælatus, Canonicus, Altarista, Plebanus, Vicarius, & ex quocunq; titulo Beneficiatus, curatus & non curatus, in universa Diœcesi Cracoviensi si moritur in primis tribus mensibus, anni incipientis, a circumcisione Domini, habet quartam partem omnium introituum, juxta verum valorem suorum Beneficiorum; sed successori frumenta æstivalia relinquat ad seminandum prædium, si in tribus secundis mensibus, habet medietatem; si in tertiis tribus Mensibus, habet tertiam partem, de frumentis hyemalibus, ad quantitatem prædii non seminati, successori relictis: sed in residuis mensibus habet totum. *Vol. I. fol.* 105. *A.* 1433. (1)

APPELLACYA.

Nro. I. DE SENTENTIA, INIQUE PER JUDICEM LATA ET IMPUGNATA.

Cum in Causarum processibus, apud justos Judices nil habeat odium vendicare, vel favor usurpare, timor prævalere, aut præmium justitiam evertere, sed gestant stateram in manibus æquo libramine lances appendentes, ut in concipiendis & ferendis sententiis, solum Deum præ oculis habeant, ne velut famæ suæ prodigi, & persecutores, honoris contra eorum conscientiam & justitiam, per gratiam aut per sortes, quidquam faciant partis in gravamen, propter quod statuimus, ut si aliquis deinceps, Judex ordinarius, vel delegatus, timore Dei postposito, utique sententiaverit contra aliquem clientulum, alteri parti ipsum condemnando super hæreditate, aut alia re certa, in judicium deducta, & propter hoc pars damnata, ad superiorem appellet, & quia moris est in Judicio Polonicali, quod Judex a quo provocatur, & cujus sententia per partem impugnatur, non prius teneatur suam defensare sententiam, nisi prius per partem tres marcæ aut pelles mardurinæ sibi assignentur, ut parilitas in pœnis habeatur, & si idem Judex vincatur, per partem condemnatam eidem pelles aut tres marcas receptas, cum pœna pietnadziesta suffusus rubore suo adversario restituat, qui ad superiorem, in falsa pronuntiatione evocavit. *Vol. I. Anno* 1347. *fol*: 42. — *fol* : 32. 1347

Nro. 2. STATUTA SIGISMUNDI I. CRACOVIÆ.

De appellationibus quæ a sententiis, seu Decretis Judiciorum Terrestrium, Castrensium & aliorum, quorumvis ad terminos generales, tempore quadragesimæ celebrandos, vel ad Conventum generalem Regni Nostri, extunc in pro- 1532

(1) *Obacz na końcu tego Tomu w tey okoliczności Rezolucyą Rady, na zapytanie* de Anno Gratiæ *po zmarłym Prymasie. — Nro.* 13. —

ANNO 1532 ximo celebrandum fieri ſolent, declaramus, & ita obſervari decernimus; ut tam appellanti, quam ejus parti adverſæ, liceat appellationem proſequi in conventione generali, vel terminis generalibus, quod illorum poſt appellationem factam, prius celebrari contigerit: juxta normam in Proceſſu judiciario, novi Statuti deſcriptam. *Vol. I. Anno. 1532. fol: 506.*

Nro. 3. De motione a Judicio Castrensi.

1538 Quia non infrequenter accidere ſolet, quod ob longam Capitanei abſentiam a Capitaneatu, vel alias ob cauſas, homines in Judicio Caſtrenſi gravati, in aſſecutione juſtitiæ negliguntur, aut retardantur, decernimus, ut deinceps in cauſis Judicii, a Judice Caſtrenſi omiſſo Capitaneo ad conventum generalem, juxta priora Statuta motio fiat, ab Officio verò in cauſis Officii, ſimpliciter ad Nos Judex Caſtrenſis moveatur. *Anno 1538. Vol. I. fol: 528.*

Nro. 4. W Konstytucyach za Zygmunta Augusta.

1550 Wieca iż znamy być potrzebne, chcemy aby na każdy Rok dzierzane były na zwykłych mieyſcach, a nie były przez Woiewody na inne czaſy przekładane, a gdzieby ich nie dzierzeli, aby na winach Statutem opiſanych karani byli. A kto na Wieca od Sądow appelluie, aby winien był tamże o głowną rzecz ſię rozeprzeć, a to ſię też rozumieć ma i o Appellacyach na Seym. A iżby Szlachta uciążona przed Sądy nie była, nie chcemy aby Sędzia Kocow więcey miał brać iedno ieden od iedney kauzy, a będzie powinien Sędzia ſentencyą ſwą perſonaliter expurgować na Wiecach, a z Wiecow Appellacya na Seym być ma. *Vol. II. Anno 1550. fol: 595. §. 19. fol: 5.*

Nro. 5. *Ibidem.*

1557 Aby tym prędſza odprawa ſprawiedliwości ſzła, żaden Sąd ani Urząd, nie ma dopuścić Appellacyi, ani ruſzenia ab Acceſſorio, chyba żeby takowe było, ktoreby nioſło zyſk albo ſtratę. *Vol. II. Anno 1557. fol: 606. §. 6. — fol: 10.*

Nro. 6. w Konstytucyach Seymu Lubelskiego.

1569 A te rzeczy które ſię toczą około kmieci i ich rzeczy, takież ran Szlacheckich, gdzie ſię pozwany ſimpliciter, nie zna do ran zadawania, *& contenta propoſitionis civiliter* neguie, a dla zwłoki boleiącey ſtronie, appellacye czyni, także też o ſpaś, o długi zapiſane, i w których rzeczach przedtym, appellacya nie bywała, iedno *litteræ informatoriæ*, gdzie będą na ſkazie oni Urzędnicy z Kaſztellanem, a nie będzie ſię im zdało Appellacyi dopuścić, że nic wątpliwego w oney akcyi nie będzie, abo iaſny Statut o takiey rzeczy będzie; tedy już te Kauzy daley z Wieców przez Appellacyą, nie maią iść na Seym, i nie ma być w nich dopuſzczona z tych to Wieców. A na takowe Wieca, wſzyſcy Urzędnicy Ziemſcy, powinni ſię ziechać, i pilnie ie odprawować, *ſub privatione officii, excepto legali impedimento, & nihilominus* na mieyſce niebędącego, wolno będzie tym, którzy ſię ziadą, poſadzić innego Szlachcica, któryby Prawo rozumiał, i takiemu Sądowi ſproſtał. *Vol. II. Anno 1569. fol: 792. — §. 75. — fol: 193.*

ANNO

Nro. 7. o Appellacyach.

Appellacye *in Actionibus, tam criminalibus quam civilibus* osób Swieckich między sobą, i Duchownych z Swieckiemi, które w Duchownym Sądzie, *coram loci ordinariis* będą intentowane tu w Koronie, maią być *infra fines Regni* determinowane, nie ewokuiąc ich *extra Regnum*; do czego ma stan Duchowny dać i mianować, przed wyiściem Roku z Synodu sposób za deklaracyą Oyca S. żeby w pewnym mieyscu takowe sprawy, *intra spatium sex Mensium* determinowali. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1603 — fol: 836.* 1607

Nro. 8. o Appellacyach Woiewództwa Kiiowskiego.

Appellacye w sprawach Urzędowych świeżego uczynku, aby nie były z Woiewództwa Kiiowskiego na dwie Niedzieli do Piotrkowa odsyłane, ale do Lublina między Woiewodztwa Kiiowskie, Wołyńskie, Bracławskie, po dwu Niedzielach przypadaiące, a nie między Koronne, która Konstytucya i Woiewództwu Bracławskiemu służyć ma. *Vol: III. Anno 1613. fol: 174. — fol: 13.* 1613

Nro. 9. De re Judicata.

Wielkie *præjudicium* w sprawiedliwości ludzie odnoszą gdy sprawy, ktore *in causis*, Dekretami *satisfactionis terminantur* coraz *Actores* różnemi dylacyami, mocyami umyślnie *cum præjudicio partis citatæ protrahunt:* dla czego postanawiamy, aby tak *Actores*, iako i *citati*, napotym takowych spraw już osądzonych, nie zwłóczyli żadnemi mocyami, dylacyami, *excepta dilatione, veræ infirmitatis et majoris*, w których sprawach *conceditur*, a to *sub amissione causæ. Vol. IV. Anno 1647. fol: 107. — fol: 8.* 1647

Nro. 10. o Appellacyach.

Wygadzaiąc sprawiedliwości Swiętey, aby *farrago causarum* w regestrach Trybunalskich, nie zachodziła; deklaruiemy: iż od Sądów Ziemskich i Grodzkich, nie ma być Appellacya tak Aktorowi iako i Pozwanemu dopuszczona, *in causis infrascriptis* to iest: *in executione rei judicatæ, ad inscriptionem exemptionum liquidarum: deductionis scrutiniorum, inquisitionum*, także do rekognicyi summy trzech tysięcy nie przechodzącey; których *finis*, albo *probatio*, albo *evasio*: wyiąwszy żeby *falsitas* była rekognicyi zadana: także *pro vulneribus & pro taxa capitis Plebeji: pro extraditione subditorum:* tudzież o dziesięciny *liquidi Juris:* o Widerkaffy: także *injuriarum Terrestrium: pro taxa* pięciuset złotych: o grabieże *similis taxæ. A levi* też *accessorio* nie ma być Appellacya dopuszczona, chyba w takich terminach, gdyby *exceptio accessoria*, przyniosła zysk albo stratę. W sprawach też granicznych, nie ma być dopuszczona Appellacya do Sądu Ziemskiego, ale tak *cum principaliter citato:* iako *cum collateralibus*, ma być *remissa ad campum*, gdzie dopiero od Sądu Podkomorzego, *a definitiva sententia*, ma iść appellacya, *salvis prosecutionibus, et causis pro gravamine*, i gdyby przeciwko Prawu i słuszności kto był Dekretem uciążony. *Vol. V. Anno 1670. fol: 63. — fol: 24.* (1) 1670

---

(1) *Obacz Rezolucye Rady do tey materyi stosowne na końcu dzieła Nro. 16. 18. 19. 20. 21. 22.*

ANNO 1775 **Nro. II.** PRZYŚPIESZENIE SPRAWIEDLIWOŚCI.

Przychylaiąc ſię do żądania Woiewództwa Łęczyckiego, chcącego w ſprawach Ziemiańſkich ſprawiedliwość, i tey przyśpieſzenie tym regularnieyſzemi dla Obywatelów ſwych znaydować, tak z tego powodu iż *per univerſum, a minori ad majus* zawſze idzie Appellacya, iako z roſtropney uwagi, że intereſs każdy tym ſłuſznieyſzy, im go więcey zdań utwierdza, niemniey z reprezentacyi oczywiſtych, a mniey potrzebnych unkoſztów, dla prawuiących ſię, i tęſkliwey z Trybunału, do którego roku expektatywy, która ſprawa przy kilkorakiey każdoroczníe Sądów Ziemſkich kadencyi, mogłaby znaleść w kilku tygodniach powtórne rozſądzenie, ułatwiaiąc ſpór ich, a może i prędſze z ukontentowaniem oboiey ſtrony, na decyzyi Sądu Ziemſkiego zaprzeſtanie, przeto ſtanowiemy: iż Gród z iedney tylko ſentencyi formuiący decyzyą ſwoią nie będzie mógł; mimo Ziemſtwa, gdzie *pluralitate* ſprawy *concluduntur*, proſto do Trybunału wypuſzczać ſtron Dekretem iego uciążonemi baczących ſię, lecz *ad ſecundam inſtantiam* do Ziemſtwa, appellacyi takowych dozwolić powinien; a gdyby i w tym ieſzcze ſtrona baczyła ſię być pokrzywdzoną; na ow czas dalſzym poſtępkiem prawnym, wolna ſtronom i do Trybunału od Ziemſkiego Dekretu Appellacya, według przepiſu dawnieyſzych Praw w których ſprawach teyże Sąd Ziemſki dopuſzczać ma. Trybunał zaś gdyby nie wchodząc *in cognitionem legalitatis* tychże Dekretów, na żądanie ſtron remiſſę czynił, więc i w tym razie preferuiąc *pluralitate* decyduiącą Juryzdykcyą, odtąd nie do Grodów, lecz innych Ziemſtw takowe ſprawy z ugodzenia ſię ſtron odeſłać ma, poſtanawiamy. *Vol. VIII. fol: 283. Anno 1775. — fol: 135.* (1)

APPENDICES.

Nro. I. DEKLARACYA DE APPENDICIBUS W UNIWERSAŁACH.

1647 W Uniwerſałach o Podatkach, aby żadne *Appendices* nie były piſane, które by w ſobie *vim aliquam legis*, a nie deklaracyą o podatkach mieli, waruiemy, a na przeſzłym Seymie przydane kaſſuiemy. Oprócz *Lauda*, do ſamych Podatków ſię ſtoſuiących i deklaracyi o podatku. *Vol. IV. Anno 1647. fol: 103. — fol: 3.*

Nro. 2. APPENDICES W KONSTYTUCYACH.

1677 Lubo wſzyſtkie *Appendices* w Konſtytucyach, Prawo poſpolite annihilowało, żeby iednak Rzeplta, *in Juribus ſuis læſionem* nie miała, *appendicem* iednę przy Kommiſſyi, między Obywatelami Piltyńſkiemi, a Xciem Jmcią Kurlandzkim, względem approbacyi reſponſu na Elekcyi, i przy nim konſerwacyi, drugą przy Kommiſſyi między Obywatelami Powiatu Bracławſkiego, i Xciem Jmcią Kurlandzkim, względem pretenſyi i długów Xcia Jmci Kurlandzkiego, kaſſuiemy, i czaſy wiecznemi abroguiemy. *Anno 1677. Vol. V. fol: 498. — fol: 38.*

ARE-

---

(1) *Obacz w tey okoliczności* excerpta *Rezolucyi Rady na końcu tomu Nro. 14. 15.*

ANNO

ARESZTA.

Nro. I. De condemnatione injusta. 1505

Item, dum aliquis aliquem condemnaverit injuſtè, condemnatus arreſtabit, condemnationem in libro, et ſi citaverit pro injuſta condemnatione, tunc ille qui ſic condemnavit, debet luere pœnam, trium marcarum, & condemnationem deſcribere de libro; ſed ſi condemnatus non arreſtaverit condemnationem, tunc ille qui condemnavit, poteſt deſcribere ſine pœna. *Vol. I. Anno 1505. fol: 333.*

Nro. 2. Areszty u Sądów.

Areſzty wzdawania, *in contumaciam* na Seymie, a Dworem, i przed którymkolwiek inſzym Sądem, maią być dopuſzczone, tego dnia gdy ſię kondemnacya ſtanie, do dwudzieſtey i trzeciey godziny, oprócz tego dnia kiedy ſię Sądy kończywaią. Od którego areſztu Szlachcic, nie ma więcey płacić, iedno groſz Piſarzowi. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1235. — fol: 482.* 1588

Nro. 3. Areszty w Wodztwach Wolynskim, Kiiowskim, Bracławskim.

Areſzty tak *in Criminalibus*, iako *et in Civilibus cauſis*, tym Woiewództwóm ſpoſobem Koronnym dopuſzczane być maią. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1511.* 1601

Nro. 4 W zwyczaiach Xięstwa Mazowieckiego o aresztowaniu pieniędzy.

Oſiadłemu człowiekowi, nie ma być dopuſzczon areſzt na pieniądze iego ſądownie położone albo opiſane, okrom tego, żeby mnieyſzą miał poſſeſſyą, niźli ono o co był albo miał być pozwan. A wſzakoż może ie wyręczyć z areſztu przez oſiadłego Szlachcica, iż Prawu doſtoi, i rzeczy Sądowey doſyć uczyni. A ieśliby komu z dopuſzczenia Prawa abo Urzędu taki areſzt był dopuſzczon, abo dozwolon, tedy ten co areſztuie, ma areſzt ſwóy proſekwować *in eodem Judicio ſeu officio*, kędy ſię takowy areſzt ſtał do ſześci Niedziel, a nie milczeć areſztowawſzy. A ieśliby do tego czaſu nie prozekwował go wedle Prawa, tedy iuż po ſześci Niedziel, on areſzt mocy mieć nie ma, i owſzem ma być kaſſowan, iako nikczemny, a pieniądze maią być wolne od areſztu. *Vol. II. Anno 1576. fol: 935. — fol: 302.* Consvet Mazov: 1576

ARYANIE.

Nro. I. Vladislaus Jagiello contra Hæreticos et fautores eorum in Vielun constituit.

Vladislaus Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Princeps Supremus Lithvaniæ, Pomeraniæ, Ruſſiæque Dominus & Hæres &c. ſignificamus tenore præſentium, quibus expedit, univerſis præſentibus, & futuris, harum notitiam habituris, quod cum ſub diſſimulatione præterire, non debemus, imo arcemur divinæ legis perpetuis inſtitutis, peſtiferos Hæreticorum errores, quos in Dei contemptum, & in Chriſtianæ fidei detrimentum, & enervationem politiæque jacturam, in qua perverſorum corda conflaverunt, etiamſi quæcunque oporteret nos ſubire pericula, a 1424

ANNO 1424 finibus Noſtris propulſare, & in gladio dejicere, ut qui cenſura Eccleſiæ non terrentur, humana ſeveritate mulctentur, maturo conſilio Prælatorum, Principum & Baronum Noſtrorum habito & conſenſu, & etiam de certa ipſorum, & Noſtra ſcientia, præſentibus decernimus, & pro firmo, conſtanti, atque irrefragabili edicto teneri præcipimus. Ut quicunque in Regno Noſtro Poloniæ, & terris Nobis ſubjectis Hæreticus aut hæreſi infectus vel ſuſpectus de eadem, fautor eorum vel director repertus fuerit, per Noſtros Capitaneos, Conſules Civitatum, & alios officiales, ac quoslibet ſubditos Noſtros, ſive in officiis, ſive extra viventes, vel ut Regiæ Majeſtatis offenſor capiatur, & juxta exigentiam exceſſus ſui puniatur, & quicunq; venerint de Bohemia, & intrant Regnum Noſtrum, ordinariorum ſuorum examini aut magiſtrorum hæreticæ pravitatis ad hoc a ſede Apoſtolica deputatorum vel deputandorum ſubdentur comprehenſi. Si quis autem incolarum Regni Noſtri, cujuſcunq; Statûs, dignitatis, gradûs aut conditionis fuerit, hinc ad feſtum Aſcenſionis Domini proximum redire de Bohemia neglexerit, noluerit, vel contempſerit pro convicto hæretico cenſeatur, & pœnis ſubjaceat, quæ hæreticis infligi conſveverunt, nec amplius ad Regnum Noſtrum revertatur moraturus. Et nihilominus omnia bona ipſorum mobilia & immobilia, in quibuscunq; rebus conſiſtentia, publicentur Theſauro Noſtro conſiſcanda, proleſq; eorum tam maſculina, quam fœminea, omni careat ſucceſſione, perpetuo & honore, nec unquam ad aliquas aſſumatur dignitates vel honores, ſed cum Patribus & progenitoribus ſuis ſemper maneat infamis, nec de cætero gaudeat, aliquo Privilegio Nobilitatis vel decore. Inhibemus etiam ſub eiſdem pœnis omnibus mercatoribus & aliis hominibus, cujuſcunq; conditionis fuerint, ut a modo & in poſterum nullas res venales, præſertim, plombum, arma, eſculenta, & poculenta ad Bohemiam ducere præſumant, vel portare. Quò circa vobis omnibus & Singulis, Capitaneis, Burgrabiis, Procuratoribus, Magiſtris Civium, Conſulibus, & aliis Regni Noſtri Officialibus, & ſubditis quibuslibet, ad quos præſentes pervenerint, mandamus quâtenus præſens edictum Noſtrum cuſtodire fideliter & firmiter debeatis & ubilibet in Civitatibus, Villis & aliis, quibuslibet locis publicis & privatis, & ſpecialiter, ubi tractabuntur judicia, & ubicunque contigerit, aliquam multitudinem hominum confluere palam vocibus præconum faciatis proclamare, & nullus valeat prætendere, ignorantiam præmiſſorum, harum quibus Sigillum Noſtrum appenſum eſt teſtimonio Literarum. Datum in Vieluń die Dominica, Judica me Deus. Anno Domini 1424. — *Vol.* I. *Anno.* 1424. *fol.* 85.

Nro. 2. Decretum Ducis Janusii contra Dissidentes.

1525 Actum Varſaviæ Feria Quinta ante Dominicam Oculi: Conventionem continuando proxima, Anno Domini Milleſimo Quingenteſimo Vigeſimo Quinto. In præſentia Illuſtriſſimi Domini Januſii Dei Gratia Ducis Maſoviæ; Ruſſiæ &c. nec non Magnificorum, Venerabilium, & Generoſorum, Felicis Brzeſki Palatini Maſoviæ, Capitanei Ciechanovienſis, Laurentii de Prazmowo Czernenſis, Joannis Łaſki de Vola Chynowſka, Viſnenſis, Petri Kopytkowſki Varſavienſis, Alexii de Łubki Wyſzogrodenſis, Joannis de Kryſko Zakroczymenſis, Joannis de Obory Ciechanovienſis, Michaelis de Zaliwie Livenſis Caſtellanorum, Nicolai Zukowſki, Præpoſiti Eccleſiæ Collegiatæ Varſavienſis, & Ducatus Maſoviæ

Camerarii, Alberti de Popielzino Canonici Varſavienſis, & Ducatus Maſoviæ Succamerarii, Pauli de Trąbki Archidiaconi ejuſdem Eccleſiæ Collegiatæ Varſavienſis, Thomæ Sokołowſki Decretorum Doctoris & Cuſtodis, Stanislai de Strzelca Scholaſtici, Pauli de Popielzino Canonicorum ejuſdem Eccleſiæ Collegiatæ Varſavienſis, Bartholomei Radzimińſki de Miaſtkowo Czernenſis, Budek de Naquaſino Wyſſogrodenſis, Eraſmi de Kobelniki Ciechanovienſis, Joannis de Oyrzanowo Livenſis, Pincernarum, Seraphini de Obory de Zaleſie Czernenſis, Nicolai Wierzbięta Varſavienſis, Petri de Kuchary Viſſogrodenſis, Varſavienſis, Stanislai de Woyſtowice Liwenſis, Jacobi de Jelenica Nurenſis, Andræe Kieſielnicki de Boguſice Łomżenſis Judicum; Nicolai Oborſki de Łeceſzyce Czernenſis, Stephani de Wodynie Varſavienſis, Adriani de Holymino Wyſſogrodenſis, Joannis Ciſzkowſki Zakroczymenſis, Joannis Wilicki Ciechanovienſis, Chriſtini de Cubra Viſnenſis Vexiliferorum; Jacobi Głoſkowſki Czernenſis, Stanislai Kownacki Wiſnenſis, Petri Targoma Zakroczymenſis, Pauli Brzeſki Ciechanovienſis Succamerariorum; Nicolai de Runowo Czernenſis, Jacobi de Koźniewó Wyſſogrodenſis, Martini de Czernidła Zakroczymenſis, Dapiferorum. Joannis de Niwiſka Czernenſis, Pauli Pniewſki Zakroczymenſis Theſaurariorum; Gregorii Uliniecki Czernenſis Pincernæ, Sciborii de Mlacz Czernenſis, Mathiæ Swiderſki Viſnenſis, Mathiæ de Swięcice Varſavienſis, Alexii Cybulſki Wiſſogrodenſis, Michaelis de Czernice Ciechanovienſis Scriberii de Michałowo Nurenſis Subjudicum, & aliorum fide dignorum. Illuſtriſſimus Dominus Princeps, cum toto Conſilio ſuo, volens ſectam Lutheranorum & eorum falſum dogma in Ducatu ſuo, ab omnibus ſubditis ſuis, penitus eradicari, & ne hoc falſo errore, & dogmato ſubditi ſui, a fide orthodoxa & Sancto Ritu Romanæ Eccleſiæ ſeducantur, ex Officio ſuo, & authoritate Ducali, ut verus Chriſtianæ Religionis, & Fidei Princeps, providere tempeſtive cupiens, ita decrevit, conſtituit, & concluſit, ut nullus in toto Ducatu Mazoviæ, tam in Civitatibus, oppidis, quam eorum in Villis, cujuſcunq; conditionis & Statûs exiſtat, præſertim in Civitate Varſavienſi, libros & falſam Doctrinam Lutheri, in quocunque ſermone, ſive Latino ſive Alemanico, aut quovis alio, tenere apud ſe, & in domibus ſuis habere, legere, ac ipſum falſum dogma Lutheranorum profiteri, ſectam portare, tueri, & aliis eandem perſvadere præſumat. Ita tamen ut quicunq; de hac ſecta legitimè convictus, & probatus fuerit, talis vita privari debeat, & bona ejus omnia, quæcunque habet, mobilia & immobilia confiſcari, & ad Theſaurum Ducalem recipi debeant. Quod Decretum Dominus Dux mandavit, in omnibus Diſtrictibus & Capitaneatibus publicari, & diligenter per omnes Officiales exequi. *Vol.* 1. *Anno.* 1525. *fol.* 448. — ANNO 1525

Nro. 3. Lubo zawſze Sekcie Aryańſkiey, albo iako ią niektorzy zowią Nowochrzcieńſkiey w Pańſtwach Naſzych, być i krzewić ſię Prawo poſpolite nie pozwalało, iż iednak *fatali quodam Reipublicæ caſu*, pomieniona Sekta niedawnych czaſow w Pańſtwach Naſzych tak Koronnych iako i W. X. Litt. ſzerzeć ſię poczęła, ktora Synowi Bożemu Przedwieczności uymuie: Reaſſumowawſzy & *in ſuo vigore* zoſtawuiąc przeciwko nim Statut Władyſława Jagiełła Anteceſſora 1658

ANNO 1658 Naſzego o Heretykach, za zgodą wſzech Stanow poſtanawiamy. Iż ieżliby kto taki znalazł ſię, ktoryby Sektę tę Aryańſką w Państwach Naſzych tak Koronnych iako i W. X. Litt: & *Provinciis eis annexis* śmiał i ważył ſię wyznawać, krzewić, abo opowiadać, abo oney *Aſſertores protegere & fovere*, a byłby oto *legitimè convictus*, takowy każdy wyżey mianowanemu Statutowi podlegać ma, i bez wſzelakiey odwłoki przez Staroſty Naſze, Urzędy ich na gardle ma być karany, *ſub privatione Capitaneatûs.* A *fautoribus* ich *tanquam pro pœna perduellionis forum* w Trybunale, *inter cauſas conſervatas mixti fori* naznaczamy, *ad inſtantiam cujusvis*, tak Staroſtom iako i ich *Officiis*. Y w W. X. Litt. na Trybunale *in quovis Regeſtro* chcąc iednak *Clementiam Noſtram* pokazać; ieżliby ſię który takowy znalazł, coby tey Sekty ſwoiey wyrzec ſię niechciał, takowemu na lat trzy, do wyprzedania ſię pozwalamy, *ſalva bonorum & perſonarum ſecuritate, atq; debitorum repetitione. Quo tempore nihilominus*, żadnych *exercitia Sectæ ſuæ* wyżey mianowaney odprawować nie powinien, i do żadnych *munia publica immiſcere ſe* nie będzie mógł *ſub pœnis ſuperius expreſſis, Juribus & Privilegiis Ducatus Maſoviæ atq; Decretis in quovis judicio latis per omnia ſalvis. Vol. IV. Anno 1658. fol: 515. fol: 2.*

Nro. 4 Deklaracya Konstytucyi o Aryanach.

1659 Ponieważ w Konſtytucyi bliſko przeſzłego Seymu, ktorą Sekta Aryańſka abo Nowochrzczeńſka z Państw Naſzych *proſcribitur*, czas im wyprzedania ſię do lat 3. naznaczony: Tedy *authoritate præſentis Conventûs*, czas im ten do lat tylko dwoch, to ieſt *a decima Julii 1658. computando* determinuiemy, *ſub rigore* który w bliſko przyſzłey Konſtytucyi wyrażony: o co oſobom do Wiary S. Katolickiey Rzymſkiey nawracaiącym ſię ſzkodzić niema: *ſalvis per omnia Juribus Eccleſiæ SS. Romanæ & Decretis Ducatûs Maſoviæ Vol. IV. Anno 1659. fol. 585. fol: 4.*

Nro. 5 o Aryanach

1662 Przyznawa Swiat że wywołaniem z Państw Naſzych ſekty Aryańſkiey, abo Nowochrzczeńſkiey ukontentowane Niebo ſzczęśliwe Nam z nieprzyiaciół Naſzych ſpoſobiło *trophæa*, ktore gdy cale od tego bluźnierſtwa uprzątnione będą Państwa Naſze *eadem felicitate*, Pan Zaſtępow w dalſzych progreſſach pobłogoſławi, zaczym aby *in eluſionem* Konſtytucyi bliſko przeſzłych Seymow, nikt w tym błędzie nie ulegał; Konſtytucyą *Anni 1658.* o Aryanach tak deklaruiemy, że i Białegłowy wſzyſtkie i Zony Mężow tych, *rigori* pomienionego Prawa podlegać maią, ktorzy lubo ſami wiarę Katolicką przyięli, Zony iednak przy ſobie w tymże błędzie zoſtaiące *fovent*, ſługi Aryanki chować z Miniſtrami korreſpondencye mieć, i dzieci w tymże bluźnierſtwie ćwiczyć pozwalaią, i innych tym podobnych *abuſus* Prawu przeciwnych nie zabraniaią, na takowych Mężow ta Konſtytucya 1658. *de fautoribus* Aryanow ściągać ſię ma, a dobra takich Białychgłow, *mobilia & immobilia* i ſummy lubo zapiſami proſtych długów, lubo *modo reformatorio* im ſłużące konfiſkowane być maią. Których *medietas fiſco, medietas delatori cedere* ma, i z oſob tychże Białychgłów, wedle teyże Konſtytucyi przez Staroſty i Urzędy ich ma być czyniona exekucya. A iż oſob Męzkich wiele ſię znayduie, którzy na ſurowość Konſtytucyi pomnienionych niedbaiąc w Państwach Naſzych zoſtaią, o tych Staroſtowie

Sądo-

Sądowi inkwizycyą pilną czynić, i wywiedziawszy się *etiam sine Delatore*, takowych imać, i na gardle *praevia inquisitione* karać powinni. A *in quantum* by Starosta na kogo był *remissus in executione*, tedy *etiam privato cuivis* takiego bluźniercę imać i do Grodu któregokolwiek abo Trybunału oddać wolno będzie, z którego exekucya czyniona ma być od Starostow, *sub poena privationis Capitaneatus inter causas mixti fori* w Trybunale *ex speciali regestro vindicanda*, ieżliby też kto summami iakiemi *intra vel extra Regnum* Aryana którego posilkował, abo dobra iego iakie *in concredito* trzymał, abo go lubo arędą maiętności swoiey, lubo iakimkolwiek sposobem przechowywał, przeciwko takiemu lubo Duchowney, lubo Swieckiey osobie *inter causas mixti fori ex speciali regestro pro poenis contra fautores sancitis* postąpić wolno będzie. Którą Konstytucyą W. X. Lit: przyimuie *cum praefixione fori* w Trybunale *in composito Judicio. Vol. IV. Anno 1662. fol: 829. — fol: 2.* ANNO 1662

Nro. 6. O Aryanach, abo Nowochrzciencach.

Zawdzięczaiąc Panu Bogu Zastępow wzięte dobrodzieystwa Roku przeszłego, ktore nam dał w tak znakomitych nad nieprzyiaciołami, zwycięstwach, i chcąc tę Boską dobroczynność tą Naszą wdzięcznością daley ubłagać, gdy nieprzyiacioł przedwieczności Syna iego z Państw Naszych wywołanych, iakośmy to iuż przeszłych blisko Seymow Konstytucyą *Anni 1658.* tak utytułowaną: Sekta Aryańska abo Nowochrzczeńska i Konstytucyą *Anni 1659.* uczynili, tak i teraz aby taż Sekta Aryańska żadnemi wymyślnemi sposobami ukrywana w Państwach Naszych Krolestwa Polskiego i W. X. Lit: nie zostawała, ale raczey Prawa pomienione do exekucyi były przywiedzione po Urzędach wszelakich i Sądach mieć chcemy, a w W. X. Lit: takowym Sprawom *inter causas compositi Judicii* w Trybunale *Forum* naznaczamy. *Vol. IV. Anno 1661. fol: 691. — fol: 2.* 1661

Nro. 7. Aryani.

Aryani iako *Lege Publica proscripti*, ani *Apostatae a fide Catholica Romana, et Unitorum ab hinc transeuntes* nie maią się pod tę konfederacyą podszywać, i owszem wszystkie Konstytucye o Aryanach ferowane reassumuiemy i stwierdzamy *perpetuis temporibus*, i żeby *in quovis subsellio etiam* w Kapturach teraz *tempore hujus Interregni* z każdym Nowochrzczeńcem *utriusque sexûs, et fautoribus illorum*, ieżliby się w Koronie lubo w W. X. Lit: naydowali, do exekucyi *ad cujusvis instantiam*, to Prawo przywodzone było waruiemy. *Apostatae* zaś pomienieni *ab hinc convicti in foro fori exilio* maią być karani. *Vol. IV. Anno 1668. fol: 1029. — fol: 5.* 1668

Nro. 8. Sekta Aryanska.

Lubo to iuż tak dawnemi iako i teraz świeżemi Konstytucyami, a mianowicie Konstytucyą *Anni 1662.* Sekta Aryańska, wiecznemi czasy, z Państw Naszych *proscripta* iest. Jeżliby iednak iacy *fautores* Aryanizmu znaydować się w Państwach Naszych mieli. Tedy te wszystkie Konstytucye reassumuiąc, *executionem* onych, Starostom Naszym, *sine appellatione* nakazuiemy. *Vol. V. Anno 1670. fol: 59. — fol: 21.* 1670

ANNO 1674 **Nro. 9.** ARYANI.

Aryani iako *Lege Publica proſcripti*, *ani Apoſtatæ a fide Catholica Romana & Unitorum abhinc tranſeuntes*, nie maią ſię pod tę konfederacyą podſzywać, i owſzem wſzyſtkie Konſtytucye o Aryanach ſerowane reaſſumuiemy i ſtwierdzamy *perpetuis temporibus*. I żeby *in quovis ſubſellio*, *etiam* w Kapturach teraz *tempore hujus Interregni* z każdym Nowochrzczeńcem *utriuſque ſexus et fautoribus illorum*, ieżliby ſię w Koronie, lubo w W. X. Lit: znaydowali do exekucyi *ad cujusvis inſtantiam* to Prawo przywodzone było, waruiemy. *Apoſtatæ* zaś pomienieni *ab hinc convicti in foro fori exilio*, maią być karani. *Vol. V. Anno 1674. fol: 203. — fol: 5.*

Nro. 10. O ARYANACH.

1736 O Aryanach zaś Kwakierach, Menoniſtach, Anabaptyſtach i Apoſtatach wſzyſtkie dawnieyſze Prawa oſobliwie Konſederacyą 1674. Roku poſtanowioną *in toto* reaſſumuiemy, i w mocy *in omnibus & ſingulis punctis obſervandam* zoſtawuiemy. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 581.*

Nro. 11. O ARYANACH.

1764 A na Aryanów, Kwakrow, Menoniſtow, Anabaptyſtow i Apoſtatow, wſzyſtkie dawne Prawa, oſobliwie Konfederacyą *Anni 1733.* ponawiamy, i aby wſzelkie Urzędy Juryzdykcyą maiące, one, na czyieżkolwiek poparcie Prawne, do exekucyi przywodziły, mocą teraźnieyſzey Konſederacyi wſkazuiemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 3.*

ARTYLLERYA.

Nro. 1. RATIFICATIO O EKONOMII WOIENNEY KORONNEY.

1641 Chcąc w uſtawicznym i nie odmiennym Ekonomią Naſzę ſtwierdzieć porządku, poſtanawiamy, aby Fabryki Cekauzow w Koronie, tak gotowe, iako i te, które za ordynacyą Rzeczypoſpolitey erygowane będą, na ſame armaty i naczynia woiennego chowanie, i pod władzą, żadney inney Zwierzchności iedno ſamego ſtarſzego Armatnego Koronnego zoſtawały, który według Prawa, Szlachcic Polſki w Koronie dobrze oſiadły, i przyſięgły być ma. Stanowiſka też żadne *cujusvis Statûs et conditionis* oſobom, tak Obywatelom, iako i Cudzoziemcom, procz ſamey Armaty Officyerow, ani ſchowania komukolwiek tamże w Cekauzach pozwolone być maią. Więc i to mieć chcemy, aby Armaty, Saletry, Prochy, Knoty i inne Woienne potrzeby, i *utenſilia*, na żadne prywatne, iedno na ſamey Rzeczypoſpolitey potrzeby, wydawane nie bywały. A ieżliby przyſzło z Cekauzu ktoregokolwiek Chorągwiom, abo Połkom Rynſztunkow użyczyć. Tedy Walor iey na zaſlugach oney Chorągwie, abo Połkow: czego tenże ſtarſzy Armatny tameczny ma dochodzić, przy płacy w Skarbie Rzeczypoſpolitey rekwirować ſię ma. Działa też wſzyſtkie ſumptem Rzeczypoſpolitey ulane, aby herbami Koronnemi znaczne były, ſtarſzy Armatny doyrzeć powinien będzie. Ktory też przeſtrzegać tego będzie, aby Puſkarze, i Rzemieślnicy, podług kapitulacyi ſwoich, wierną i pilną ſwoię Rzeczypoſpolitey oddawali poſługę, przy powinnym iemu według Artykułów Artylleryi i przyſięgi ſwoiey poſluſzeńſtwie. *Vol. IV. Anno 1641. fol: 9.*

ANNO

Nro. 2.

PORZĄDEK ARTYLLERYI.

Do prowadzenia Woyny, iż siła na porządney Artylleryi, municyi i innych apparamentow woiennych należy, na co nowa Kwarta dla zruynowanych Dobr Rzeczypospolitey wystarczyć nie może, tedy do tey nowey Kwarty przydaiemy, na teraźnieyszy tylko Rok składne winne, a na potym, aby na wszystkie imprezy nieprzyiacielskie porządną i dostateczną Rzeczpospolita Artylleryą mieć mogła, *ex primis vacantibus* Starostw i Dzierżaw, Sądowe wyiąwszy, ktore do dyspozycyi Naszey przychodzić będą w Koronie, ktoreby trzydzieści tysięcy zło: a w W. X. Lit: piętnaście tysięcy zło: intraty roczney czyniły, ordynować będziemy wiecznemi czasy, ktore Starostwa i Dzierżawy w dyspozycyi Generał Artylleryi teraz i na potym będących zostawać będą, ktorzy to Generałowie Artylleryi te Prowenta wszystkie na *apparatum bellicum*, a nie na żadną inszą potrzebę, choćby też *ex Senatûs consulto* byli *requisiti* obracać będą powinni, *sub pœna peculatûs*, o co na każdym Seymie po wotach Panow Senatorow, i *post redditam rationem Senatus Consultorum ad instantiam* Posłow Ziemskich sprawić się, i rachunki dostateczne uczynić będą powinni, i przysięgę tak teraźnieyszą *semel pro semper*, iako też na potym zostawuiący Generałowie Artylleryi za odebraniem Przywileiow wykonaią *in eam Rotham.* Ze intratą z tych Starostw i Dzierżaw przychodzącą, tylko na expensa *apparatûs bellici* podług teraźnieyszey Konstytucyi dysponować będą. *Vol. IV. Anno 1659. fol: 593.* 1659

Nro. 3.

W PAKTACH KONWENTACH AUGUSTA II.

Publicam œconomiam według dawnych Praw *Vladislai IV. et Joannis Casimiri* Antecessorow Naszych *conservabimus.* Do ktorey *juxta Constitutionem Anni 1659.* Starostw dwoie *ex primis vacantibus*, ktoreby trzydzieści tysięcy czyniły intraty inkorporować obiecuiemy: i żeby Magister Artylleryi zawsze *Patritius et bene possessionatus* był, przestrzegać tego będziemy: tak w Koronie, iako i w W. X. Lit: żeby kwarta simpla W. X. Lit: *per medietatem* szła, według Konstytucyi *Anni 1667.* ordynuiemy, a Generałowie Artylleryi z tey intraty rachunek dawać będą powinni *ratione perceptorum subsidiorum, ac expensarum*, na każdym Seymie przy rachunkach Skarbowych. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 24. — fol: 14.* 1699

BANNICYE.

Nro. I.

Z KONSTYTUCYI ZA ZYGMUNTA AUGUSTA.

Doszliśmy też tego, iż ci ktorzy przez Dekret Nasz za swe uczynki czci odsądzeni są, mieszkaią doma, i podczas, między poczciwe ludzie się łączą: zaczym dobrzy obrażaią się, a zli ku zgorszeniu biorą pochop. A tak uchwałą Seymu tego, i z przyzwoleniem Rad i Posłow znayduiemy, iż takowi czci odsądzeni, mieysca w Koronie mieć nie maią: a Starostowie ie poimać maią i będą powinni. Ktokolwiek u Urzędu ich opowie się z Dekretem, i on ukaże *authentice*, za ktorym opowiedzeniem *in instanti* to poimanie osob takowych ma się stać, i dać takowego czci odsądzonego ściąć: co Starostowie wypełnić będą powinni, pod winą oney stronie, ktora okaże Dekret czci odsądzonego, trzechset grzywien, gdy ktora *sufficienter de negligentia docebit*: o ktore do Ziemstwa gdy pozwie na Roku pierwszym *semotis quibusvis exceptionibus, et dilationi-* 1564

ANNO 1564 bus, *motionibusque*, będzie powinien Starosta *in instanti* pod winą czternaście grzywien odłożyć: *in defectu vero remittitur pro executione facienda ad viciniorem Capitaneum. Vol. II. Anno 1564. fol: 651. — fol: 60.*

1564 Nro. 2. Też to Nas doszło: iż Wywołańcow za powodem Prawa Koronnego, *pro suis delictis & excessibus*, iednych Starostowie w maiętności zaniechywaią, drudzy za się przez sługi domy swoie opatrywaią, a od domu odiechawszy, na to się biorą a snadź i drudzy za się czynią *maiora et peiora prioribus delicta.* A tak aby złym do złego, a dobrym do skażenia nie podała się droga, mocą uchwały Seymu tego znayduiemy: Iż ktorybykolwiek wywołany był tylko, a czci abo maiętności odsądzon nie był, a takowe wywołanie przez ośm Miesięcy na sobie niosł niemaiąc sublacyi wywołania swoiego, i za ktorym nie czyniłby *de male obtento* (iako o tym iest Statut Warszawskiego Seymu) będzie powinien Starosta, pod ktorym wywołaniec maiętność swą ma, za okazaniem Dekretu, *authenticè* przez stronę, Dekret takowy przeyrzeć. A gdzieby podług daty Dekretu ten czas, iako *supra expressum est*, wyszedł, *ad bona jure victi* ziachać, one w dyspozycyą wziąć, i dzierżeć tak długo, aż on wywołany, abo kto od niego stronie dosyć uczyni, po ktorym dosyć uczynieniu, powinien on Starosta puścić imienie stronie wnet *in instanti*, a poki Starosta będzie dzierzał, maią pożytki iść na budowanie Zamku iego dzierzawy, i z nich przed Nami rachunek powinien będzie uczynić. A My potym Rewizory mamy słać obeyrzeć ieżeli wybudowanie *respondet expensæ. Et nihilominus* Starosta *sub pœna trecentarum marcarum* starać się ma iakoby takowego wywołańca poimał a wsadził, ktorego gardło *in gratia Nostra*. A to się ma rozumieć *in Bannitionibus Criminalibus*, a *in Civilibus* wedla Statutu dawnego, a Processu *Juris* opisanego. *Vol. II. Anno 1564. fol: 651.*

Nro. 3. O IMANIU WYWOŁANCOW.

1588 Nie maią Starostowie w Dworzech Szlacheckich Wywołańcow imać, chybaby im tego dozwolił Szlachcic dobrowolnie; przy ktorym choć pozwolonym braniu, nie ma się dziać szkoda żadna onemu Szlachcicowi, u ktoregoby był bannit poimany. A gdyby nie pozwolił uczyniwszy protestacyą, ma Urząd odiachać, a Prawem o to uczynić. Ale na inszych wszelakich mieyscach, wolno ie imać i na dnie w wieży chować *ad satisfactionem parti.* Toż będzie wolno uczynić i stronie *Jure vincenti*, i dać go do Starosty do wieże. A ci ktorzyby Wywołańcow w domach swych przechowywali, abo im rady i pomocy dodawali, i z niemi *in levi pendendum Juris communis* obcowali: maią być poimani, *ad Judicium Castren: & sub pœnam complicitatis* podpadać *salva evasione citati. Vol. II. Anno 1588. fol: 1218.*

Nro. 4. O RELAXACYI I ZNIESIENIU BANNICYI.

1588 Gdyby się kto będąc Bannitem, z stroną poiednał, a od niey samey z tey Bannicyi kwit otrzymał, tedy takowemu *relaxatio bannitionis* z Kancellaryi Naszey ma być dana, ktorą naydaley do dwanaście Niedziel po Kwiecie ma sobie wyprawić, a w tym czasie u Prawa każdego będzie miał *locum standi, & inscriptiones quasvis recognoscendi.* A iż też sprawy i Akcye ludzkie zwykli *Jure victi* rozmaitemi sposoby trudnić: przeto opatruiemy, że na każdey

żdey instancyi, *etiam bannitionis in ipso puncto* będzie *jure victus* powinien infe- ANNO
rować *male obtentum*, nie czyniąc o to osobney akcyi. A w takiey mierze ma 1588
być wolna Appellacya na Trybunał. . Zaczym gdy uzna Trybunał dobry on być Procefs, i banniowałby *Jure victum*, iuż takiemu sublacya dawana być nie ma: wszakże po bannicyi takiey, czasu wolnego dwanaście Niedziel będzie miał *jure victus* do kompozycyi *cum jure vincente*: i zapisy ku uspokoieniu tey sprawy będzie mogł zeznawać, dysponować, przedawać dobra swoie, a Kredytorom się iścić *authoritate praesentis Constitutionis mediante*, *alias* ieżli się nie godzi, iuż na onym wywołanym Starosta Exekucyą czynić będzie powinien. A ieżliby *in contumaciam* na tym bannicya otrzymana była, tedy za pozwaniem Starosty, onego i strony przeciwney, przez Bannita na Trybunał może taką bannicyą znieść swym Juramentem, choćby sublacyi *jure victus* nie miał. A gdyby też *per definitivam sententiam* ktoregokolwiek Prawa bannicya zniesiona z kogo była, tam iuż relaxacyi z Kancellaryi Naszey nie będzie trzeba. Także gdzieby komu w ktorymkolwiek Prawie bannicya *in contumaciam* otrzymana zadana była, tedy zaraz *super ignorantiam illius bannitionis* przysiągszy ma mieć *locum standi in illo judicio*, a potym onę bannicyą obyczaiem wyżey opisanym z siebie złożyć. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1220.—fol: 468.*

Nro. 5 INFAMES ET PROSCRIPTI OD W. X. LIT:

Infames proscripti & banniti legitimè condemnati tak Polscy w Litwie iako Li- 1589
tewscy w Polszcze mieysca aby na potym nie mieli, i owszem każdy Urząd *legitima via Juris* przeciwko nim Exekucyą czynić ma, *exceptis his causis* ktore wpadły *in deliberationem.* *Vol. II. Anno 1589. fol: 1285.—fol: 530.*

Nro. 6. O POZWACH COMPLICUM BANNITORUM.

Znayduią się tacy, ktorzy z prywatnych waśni pozywaią *pro complicitate* 1607
bannitorum, choć nie od tych co pozywaią są *banniti & jure victi*, a drudzy o przechowywanie Cyganow *per substitutas personas czynią:* postanawiamy, aby *pro complicitate*, nie pozywał, iedno *jure victor*, ktory bannitował onego, o ktorego *complicitatem* pozywaią, i tenże Delator, a *in absentia* iego, ten ktory tę sprawę odprawuie, pamiętne płacić ma. A Starostowie sami, Cygany i hultaie wyganiać maią. Ktora Konstytucya samemu Woiewodztwu Podlaskiemu służyć ma. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1618.— fol: 850.*

Nro. 7. DE COMPLICIBUS BANNITI.

Konstytucyą o pozywaniu *pro complicitate Banniti, Anni 1607.* tylko Wo- 1611
iewodztwu Podlaskiemu służącą, Woiewodztwu Kijowskiemu też pozwalamy. *Vol. III. Anno 1611. fol: 18.*

Nro. 8. O ZNOSZENIU BANNICYI.

Aby ludzie ukrzywdzeni skuteczną sprawiedliwość odnosili, postanawiamy: 1616
iż ktokolwiek chce pozwać *ad cassandam bannitionem* na Trybunał, ma to uczynić przed wyiściem dwunastu niedziel po bannicyi publikowaney. A wydawszy pozew takowy powinien *infra spatium unius septimanae* Relacyą *exportatae citationis* uczynić w Grodzie tym w ktorym bannicya otrzymana, abo z niego Sprawa na Trybunał wytoczona będzie. A przy czynieniu tey Relacyi, powinien

ANNO 1616 ſam *jure victus* przy Woźnym ſtanąć, i *perſonaliter* piſany ma być. A ktoby tego ſpoſobu nie zachował, takiego Pozew i Procez *ad caſſandam bannitionem* otrzymany, ważny nie będzie, ale bannicya w mocy zoſtanie, ktorą *loci Capitaneus*, exekwować powinien *ſub pœnis in jure deſcriptis.* A to na przyſzłe Proceſſy ściągać ſię ma. *Vol. III. Anno 1616. fol: 276.—fol: 7.*

Nro. 9. O SUBLEWACYACH I GLEYTACH W KORONIE.

1641 Na Infamie i Bannicye, ktorych approbacya *ex perſonali* w Trybunałach ſtanie, Gleyty i Sublewacye z Kancellaryi Naſzych wydawane być nie maią, a wydawane żadney wagi u żadnego Sądu mieć nie będą. *Vol. IV. Anno 1641. fol: 12.*

Nro. 10. INFAMES ET BANNITI W KORONIE W W. X. RUSKIM MIEYSCA MIEĆ NIE MOGĄ.

1659 *Infames, Banniti, & publicati* na którychby Kondemnaty na Seymie w Trybunale, Koronnym lubo W. X. Lit: i w Sądach inſzych *minoris ſubſellii* ſtanęły, mieyſca ani protekcyi żadney iako w Koronie, w W. X. Lit: tak i w W. X. Ruſkim mieć nie mogą. *Vol. IV. Anno 1659. fol: 634.—fol: 36.*

B A R C I E.

Nro. 1. DE ILLO QUI ACCUSATUR DE FURTO APUM ET MELLIUM.

1347 Petrus traxit Joannem ad Judicium, aſſerens quod apes ſeu mellificia ipſius, tempore nocturno furtivè ad domum propriam deportaſſet, quod ſe offerebat probaturum, Joannes vero negabat ſe hoc feciſſe, ſed dicebat proprium ſuum mel, ut decuit in domum ſuam propriam portaſſe. Tandem Petrus per Judicem pluries interrogatus, ſi per eos qui vidiſſent apes ſeu mellificia ſua per Joannem recipi, & in ſuam domum deportari, intentionem ſuam poſſet probare, Petrus reſpondit, quod tales teſtes de viſu nullo modo poſſet habere. Nos itaque ſtatuendo decernimus, in tali caſu juramentum Joanni imponendum, ſi alias fuerit bonæ famæ, & pro expurgatione aſſerenti, quod proprium ſuum mel in domum deportabat. *Vol. I. Anno 1347. fol: 17.*

Nro: 2. DE KMETHONIBUS HABENTIBUS MELLIFICIA AUT APUM EXAMINA IN NEMORIBUS ALTERIUS DOMINI.

1420 Mellificia in nemoribus, ſeu boreis alterius Domini Kmethones tenentes aut jure hæreditario poſſidentes & ſub alio degentes, de tributis, alias *daniny* ſeu melle reſpondere tenentur. Domino nemoris in quo hujuſmodi mellificia habentur quod ſi in ſolutione tardi fuerint, tunc Dominus poterit pro tributo ſuo judicare & impignerare, & Dominus ſub quo deget, non debebit eum defenſare, ſed cum eodem juſtitiam petenti tenebitur miniſtrare ut de communi molendinatore etiam in libro priori eſt prænotatum. *Vol. I. Anno 1420. fol: 80.—fol: 47.*

Nro. 3. DE MELLIFICIIS.

1538 Mellificia etiam quæ Illuſtres olim Domini Duces Prædeceſſores Noſtri (terram illam ut ſequentior incolis Nobilibus præſertim viris efficiatur, diſtribuendo) pro ſe & theſauro ſuo Ducali in fundis Nobilibus, locatis atq; perpetuo

donatis refervabant, quamvis jure optimo ad Nos pertineant, & hactenus Nobis proventus inde reddebantur, quia tum Nobilitas variis molestiis per mellifices Nostros per fundos eorum hæreditarios discurrentes se affici querebatur, proinde Nos pro nostra Regia munificentia præfatos Nobiles subditos Nostros hac molestia liberandos duximus, & per præsentes liberamus, ita ut deinceps mellificibus Nostris, in fundis Nobilitati donatis, mel colligere non liceat, ita tamen quod præfati Nobiles cum mellicidis pro labore eorum componant, hoc excepto, quod si aliqui Nobiles mellicidæ fiant, & apisteria seu mellificia in nemoribus Nostris exerceant atq; obtinent more veteri respondere, & debitas datias Nobis reddere tenebuntur, secus de fundis propriis hæreditariis. *Vol. I. Anno 1538. fol: 536* — ANNO 1538

BĘKARCI.

Nro. 1. De illo qui occidit matrem alicui.

Laurentius conqueritur de Martino, quod sibi Matrem interfecit; Martinus respondit, quia Laurentius non fuit de legitimo patrimonio, sive thoro procreatus; & asserebat eum esse filium vagabundæ mulieris; Nos in tali & simili casu, caput Matris exolvendum & obtinendum decernimus. *Vol. I. Anno 1347. fol: 26.* 1347

Nro. 2. *Quatuordecim Articuli erronei juris Saxonici seu Theuthonici & Magdeburgen: per sedem Apostolicam condemnati, tanquam juri naturali & Divino contrarii, quos etiam Nos Alexander Rex Apostolico decreto innitentes reprobamus condemnamus, nulliusq; roboris & momenti decernimus, perpetuò ac per quoslibet judices & subditos Nostros ubilibet in dominiis Nostris consistentes districtius sub pœnis nostris, eosdem teneri inhibemus.*

Primus Articulus continet. Quod quidquid homo fecerit extra judicium 1505 quantumcunq; hoc sit notorium se liberare poterit per suum juramentum, nec contra talem valeat aliquod testimonium. Secundus Articulus: Papa non potest nec aliquis alius Dominum Imperatorem excommunicare, postquam consecratus est & unctus, nisi solum in tribus casibus, si dubius sit in fide, si repudiat uxurem suam legitimam, si destruat Ecclesiam. Tertius articulus: quod excommunicatio neminem debilitat in jure terræ seu feudi nisi sequatur regularis proscriptio. Quartus Articulus: quod Papa non potest aliquo modo jus condere vel statuere, per quod valeat jus nostrum, hoc est Statutum terræ vel feudi Saxonicum deteriorari. Quintus Articulus: quod nulla sententia tam justa dari potest in Saxonem, coram Rege vel judicio Regali quin si velit Saxo, talem sententiam reprehendit testans in manum suam dextram, & majorem communitatem metseptimus pugnare volens contra septem alios pro dicta sententia tunc ubi major pars triumphaverit, talis sententiam obtinebit. Sextus Articulus quod si quis fuerit interfectus spolio vel furto pro quo consagvineus interfecti se præbeat ad duellum, talis per duellum repellit omne testimonium, nec talis mortuus sine duello poterit vinci seu convinci. Septimus Articulus: quod si duo dictant in judicio simul contrarias sententias, tunc quicunq; talium habuerit majorem sequelam, talis sententiam obtinebit. Octavus Articulus: quod quicunq; fuerit appellatus ad duellum secundum istius libri formam, talis non potest denegare duellum nisi appellans eum sit minus bene natus, quam appellatus.

ANNO 1505 Nonus Articulus: quod quicunq; perdit jus ſuum, ratione furti vel ſpolii, talis accuſatus ſecundo de furto vel ſpolio, non poteſt ſe liberare juramento ſuo, ſed dilationem habet ad ferrum ignitum, aut aquam bullientem, vel ad duellum, hujus quidem Articuli pars ultima, quæ ad ferrum ignitum & cætera electionem concedit, eſt erronea. Decimus Articulus: quod quicunque cognoverit aliquam fæminam, ſi poſtea ducat eam in matrimonium nunquam ex ea poterit prolem legitimam generare. Undècimus Articulus: quicunq; cognoverit publicè uxorem alicujus vivente marito, ſi poſt mortem mariti illius talis eam ducat in uxorem, nunquam ex ea prolem legitimam generabit. Duodecimus Articulus: quod hæres non tenetur de furto vel ſpolio perpetrato per illum cui ſuccedit in hæreditate reſpondere, quod erroneum eſt ſaltem in foro conſcientiæ. Tredecimus Articulus: quod quicunque ſuccinctus cum gladio clypeum tenens, non poteſt de ligno vel lapide pollicis ulnam quantum ad altitudinem habentem ſupra dextrarium ſcandere, talis non poteſt cedere, dimittere vel infeudare, vel etiam mobilia bona alicui dare, ſic iſte quod cuſtoditus ſit, qui talia poſt mortem dantis expectat, iſte Articulus eſt erroneus, inquantum elemoſynas, teſtamenta & alia pietatis opera prohibet. Decimus Quarus Articulus eſt: quod nullus ſine lincentia ſuorum hæredum, ſine judicio bannito, quod Saxoniæ dicitur, *geheget ding:* poteſt dare proprietatem ſuam, vel ſuos homines, & ſi talia daret alicui, hæredes acquirent iſta per judicium, ac ſi dans illa mortuus eſſet; iſti duo Articuli ſunt erronei inquantum elemoſynas & alia opera prohibent.

1505 Hæc in quadam extravagante Beati Gregorii Papæ Noni ponuntur & reprobata ſunt pro eo, quod non continent conditiones ſuppoſitas, ad Legem requiſitas, ſed magis militant contra pietatem & ſalutem animarum. *Vol. I. Anno 1505. fol: 340.*

Nro. 3. De Illegitima prole.

1578 *Item* Iż ſię poczęści tego trafia, że niektorzy mieſzkaią przeciw Panu Bogu, nie z żonami lecz z założnicami, które potym za żony ſobie biorą, uſtawiamy, aby od takowych żon, które założnicami były, dzieci albo potomſtwo ich w żadnych Dobrach niedziedziczyły, ani żadney prerogatywy Szlacheckiey miały: gdyż w potrzebie woienney, równy równemu wyświadczyć ſię powinien gdyby go obwiniano, iż nie doſtał placu ſwego. *Vol. II. Anno 1578. fol: 671.—fol: 334.*

Nro: 4. De Illegitima prole.

1633 Komuby zadano *legitimè illegitimitatem*, a on byſię ſłuſznie niewywiodł, tedy *inhærendo* Konſtytucyi, *Anni 1578, nullis immunitatibus & prærogativis* Stanu Szlacheckiego *gaudeat*, w czym *Decreta in Condictamine* o to gdziekolwiek otrzymane nic go weſprzeć niemogą. *Vol. III. Anno 1633. fol: 812.—fol: 41.*

Nro. 5. Obiaśnienie Konstytucyi de Illegitima prole.

1768 Ponieważ wſzyſtkie Prawa Koronne i W. X. Lit: Państw Naſzych fundują ſię na Prawie Boſkim, i nie inſzym końcem ſą ſtanowione, tylko aby we wſzyſtkich interweniencyach ſprawiedliwość zachowana była, a zatym kiedy

Prawo

Prawo Kościelne Potomstwa z Małżeństwa szlubem legitymowanego za należyte mieć chce, i uznaie, a Konstytucye *Annorum* 1578. *Vol. II. fol.* 671. *i.* 1633. *Vol. III. fol.* 812. nie obiaśniwszy *hunc casum* tylko znać do Artykułu Prawa Saskiego *in tenore: Quicunque cognoverit publicè uxorem &c.* przychylaiąc się, nawet i po szlubie spłodzone potomstwo od sukcedowania w Dobra i zaszczytu Szlachectwa exkludowały, który Artykuł *per sedem Apostolicam Romanam* i przez Króla Alexandra Antecessora Naszego Statutem *Anni* 1505. *Vol. I. fol.* 340. iest reprobowany; przeto za zgodą wszech Stanów obiaśniaiąc wyżey rzeczone Konstytucye 1578. i 1633. a zaś Statut Króla Alexandra Antecessora Naszego *Anni* 1505. reassumuiąc, postanawiamy: aby potomstwo *utriusq; sexûs* Stanu Szlacheckiego, z Małżeństwa szlubem stwierdzonego po Konstytucyach wyżey wyrażonych, spłodzone, odtąd w Dobra tak po Rodzicach iako i po bliskich krewnych wstępowało. Tym iednak którzy Dekretami lub iakiemiżkolwiek Tranzakcyami autentycznemi z swemi spokrewnionemi zawartemi przy Dobrach po Rodzicach swych na siebie spadłych zachowani zostali, i w aktualnym onych zostaią używaniu, Konstytucya 1578. *obesse* niepowinna, i tychże samych przy Dobrach Sukcessyonalnych i innych *quovis titulo* nabytych oraz przy Prerogatywach wszelkich Stanowi Szlacheckiemu przyzwoitych, i uczestnictwie wszelakich sukcessyi na zawsze konserwuiemy *salvis per omnia Decretis Complanationibus & Transactionibus subsecutis.* A zaś potomstwo bezszlubne *etiam* i teraźnieyszą Konstytucyą od wstępowania w Dobra & *ab omnibus Prærogativis* Stanu Szlacheckiego exkluduiemy mocą teraźnieyszey Ustawy *Anno* 1768. *fol.* 336. *Titt.* Obiaśnienie *Vol. VII. fol.* 807. ANNO 1768

BIAŁOGŁOWA.

Nro. I. De Dominabus et Virginibus quæ citant aliquem aut citantur ab aliquo.

Ut Dominarum habitatio propter fragilitatem sexûs a cætibus virorum omnimodè sit distincta, et ne ad causas vocatæ, premant se in turmis et conventibus Masculorum, sanxit Nostra auctoritas de præsenti, ut si quæ Domina, sive Virgo citans, aut citata venerit ad terminum sibi præfixum. Judex præsidens Judicio Officialem suum cum ejus adversario ad hospitium illius Dominæ mittere teneatur, coram quo actionem sive defensionem suæ causæ Advocato, vel suo Procuratori cui placet in toto delegabit. *Vol. I. Anno 1346. fol: 6.* 1346

BIBLIOTEKA.

Nro. I. Powiększenie Biblioteki publiczney.

Aby tak chwalebne i nayuroczyściey przekonywaiące każdego o pożyteczności dla całego Narodu, Dzieło, ufundowania Załuskich Biblioteki Publiczney Rzeczypospolitey w Mieście Warszawie Rezydencyi Naszey, ktorą pod Rząd Kommissyi Edukacyiney na zawsze oddaiemy, nie upadało, i owszem pomnożone było stanowiemy: aby odtąd Drukarniom w Kraiach Rzepltey żadney xięgi w Kraiu wyszłey, i wyiść maiącey nie wolno było sprzedawać, do pokiby zaświadczenie nie było od Kommissyi Edukacyiney o oddaniu pierwszego exemplarza do teyże Biblioteki, ktore to zaświadczenie Kommissya Edukacyi trudnić nie powinna. A co się tycze Prowincyi W. X. Lit: stano- 1780

ANNO 1780 wiemy aby podobnież wſzelkie Drukarnie w Prowincyi Litewſkiey oddawały jeden exemplarz wychodzącego z Drukarni Dzieła, do Biblioteki Wileńſkiey. A ktoby ſię ważył niedopełniwſzy tey kondycyi przedawać, zapozwany bądź, przez Inſtygatora, na rzecz Funduſzu edukacyi czyniącego, bądź zawiaduiącego Biblioteką, Kommiſſyi Edukacyiney ma ſię ſprawić, i będąc o tym przekonany, wſzyſtkie exemplarze nie ſprzedane, i pieniądze wzięte za ſprzedane (*prævio Juramento ſuper quantitatem*) *fiſco* tey Biblioteki na kupienie xiążek podpadać maią. *Vol. VIII. Anno 1780. fol: 976.*

BISKUPSTWA.

1573 Nro. I. Aby wſzyſtkie *Beneficia Juris Patronatûs Regii Prælaturarum Eccleſiaſticarum*, iako Arcybiſkupſtw, Biſkupſtw, i inſzych wſzelakich beneficyi, były dawane, nie inſzym iedno Rzymſkiego Kościoła Klerykom *indigenis Polonis juxta Statutum.* A beneficya Kościołow Greckich ludziom teyże Greckiey wiary dawane być maią. *Vol. II. Anno 1573. fol: 842.*

Nro. 2. o Dygnitarstwach i Beneficyach Duchownych.

1607 Przychylaiąc ſię do Konſtytucyi *Anni 1550. & 1588.* ktoremi warowano ieſt, aby na Opactwa i Proboſtwa Zakonne za nieporządnemi Elekcyami, ludzie niegodni nie wſtępowali, ale żeby godni, i ſwym porządkiem, ludzie Narodu Szlacheckiego do nich przychodzili; poſtanawiamy, aby wedle dawnego Prawa *competenter electis* rozdawane, *Juribus Noſtris regalibus per omnia ſalvis* były, nieprzyłączaiąc ich do Biſkupſtw, ani dwoyga iedney oſobie *in uſum* konferuiąc. Opaci też kondycyom ſwoim w Prawie opiſanym, doſyć czynić maią. A ktoby ſię inaczey ważył wziąć i trzymać Opactwo, niż ta Konſtytucya uczy, abo gdzieby Opaci, kondycyi ſwoich w Prawie opiſanych, nie wykonywali, na tych wſzyſtkich maią ſię ściągać peny *contra Corteſanos*, w dawnym Prawie wyrażone, także *ad Eccleſias, tam Cathedrales quam Collegiatas* na Kanonie i Prelatury; nie maią być przyimowani Plebei i proſtego ſtanu ludzie iedno Polſkiego Szlacheckiego z Oyca i z Matki Narodu *indigenis Regni et Dominiorum*, oprocz pewnych oſob w Prawie wyrażonych. Toż ſię i w W. X. Lit: *in Cathedralibus Eccleſiis* zachować ma: a to *ſub pœnis et foro de Cortezanis, ut ſupra ſancitis*, ktoby mimo tę Konſtytucyą ważył ſię czego otrzymać. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1604.*

Nro. 3. o Biskupstwach.

1588 *Statuta de Cortezanis* w mocy zachowuiąc i one do Exekucyi przywodząc, uchwalamy na wieczne czaſy, aby żadna oſoba Biſkupſtw, ku ubliżeniu Prawa Naſzego Krolewſkiego nie otrzymywała; ale do nich wedle Praw i zwyczaiow ſtarodawnych przychodziła; *alias* to wſzyſtko inaczey otrzymano ma być *irritum et inane. Vol. II. Anno 1588. fol: 1221.*

4ro. 4. Incompatibilia.

1633 Ponieważ Prawa dawne *de incompatibilibus*, a mianowicie Konſtytucya *Anni 1627.* zabrania, aby Biſkupſtwa poſpołu z Opactwy, albo Proboſtwy Zakonnymi trzymane nie były, dla tego bacząc My i Rzeczypoſpolitey doſyć ſzczupłą intratę pewnych Biſkupſtw, dla uſtawicznych inkurſyi pogańſkich, a

zatym dezolacyą Dobr Kościelnych, iako Arcybiſkupſtwa Lwowſkiego i Biſkupſtw Przemyſlſkiego, Zmudzkiego, Chełmſkiego, Kiiowſkiego, Kamienieckiego, Wendeńſkiego; ktore bez iakiegokolwiek wſparcia, *dignitatem & functionem ſuam* ſuſtendować nie mogą; na każdego z nich wolno Nam będzie mieć wzgląd, i *ſeorſivo aliquô*, ale *unico* tylko *beneficio* ſzczupłość tych Biſkupſtw *proportionaliter ſupplere: co in ſequelam* inſzym Biſkupſtwom wſzyſtkim iść nie maią; i owſzem Konſtytucye *de incompatibilibus* na takowych reaſſumuiemy, ktorzy ważyli ſię do Biſkupſtw w tey Konſtytucyi nie ſpecyfikowanych, *Beneficium* iakie Kościelne uprаſzać z tym dokładem, żeby Zmudzkiemu, *ex beneficjis* M. D. Lit: a Wendeńſkiemu według alternaty, Polakowi w Polſzcze a Litwinowi w Litwie opatrzenia dawane były. *Vol. III. Anno 1633. fol: 799.* ANNO 1663

BRAMY.

Nro. I.

GWAŁCENIE BRAM MIEYSKICH.

Nayduią ſię tacy ſwawolnicy, iż w Mieściech bramy wybiiaią i wyſiekaią, kłotki odcinaią, prochu w nie naſypawſzy rozſadzaią: przeto uſtawiamy, aby z takim każdym gwałtownikiem poſtępowano według Statutu Toruńſkiego *Vol. II. Anno 1588. fol: 1241.* 1588

BRAT.

Nro. I.

DE SENTENTIA SUPER HÆREDITATEM DIVISORUM FRATRUM PROLATA ET DE FRATRIBUS DIVISIS SENTENTIAM TALEM IMPUGNANTIBUS AC FRATREM INDIVISUM CITATUM.

Quamvis negotia mortua et finita, tanquam & quaſi contra naturam ſuſcitare difficile eſt, & retractare, reperiuntur tamen nonnulli qui coloribus exquiſitis mortua & finita negotia moliuntur, & conantur refricare, in hoc videlicet, quod licet aliqui fratres, ſeu ſorores cum fratre ſint in bonis paternis, ab invicem ſeparati & diviſi; tamen ſi contingat, quod aliquis fratrum eorundem in quæſtione hæreditaria recipiat contra ſe ſententiam diffinitivam, poſt modum alter ipſorum, accedens ad præſentiam Judicis allegat ſe contemptum, & ad eandem quæſtionem tanquam illum cujus intererat non vocatum, poſtulans ex hoc debere eandem ſententiam retractari. Et ſic hujus modi ſententia per talem petionem conſvevit retractari. Unde Nos volentes quod in hujus modi litibus certus finis habeatur, ſtatuimus: quod ubi fratres vel ſorores fuerint abinvicem in bonis paternis diviſi & ſeparati, ſi contingat unum ipſorum in hæreditaria quæſtione contra ſe definitivam ſententiam repoſtare, alteri ipſorum poſt modum ſit penitus interdicta poteſtas infirmandi ſeu redarguendi ſententiam eandem ſcilicet pro parte hæreditaria duntaxat ipſum contingente, movendi quæſtionem plenam habeat facultatem. Si vero hujusmodi fratres vel ſorores, cum fratre non fuerint in bonis paternis ab invicem ſeparati & diviſi, ſi ad annos legitimæ ætatis pervenerunt, & habentes plenam diſcretionem, volumus quod in hæreditate, pro qua quæſtio agitatur, vel ventilari ſperatur, per Miniſterialem ut in alia conſtitutione docetur terminus citationis juxta edictum publicè apponatur, citando, ut ſi quis ſit, qui habet vel habere poſſit, aliquod Jus in dicta hæreditate, vel ad hæreditatem aut ſua 1347

ANNO quomodolibet intersit, die pro tunc assignata veniat et compareat, jus suum
1347 ostensurus, alias si post talem citationem eo cujus intererat, non comparente definitiva sententia super eandem hæreditatem proferatur, cuilibet postmodum venienti & volenti eandem sententiam agere & refricare seu innovare, ut in casu procedenti, sit interdicta potestas, sed ipsam sententiam decernimus habere perpetuum robur. *Vol. I. Anno 1347. fol: 22. — fol: 20.*

Nro. 2. De Fratre seniore citante et causam perdente; junioreque litem eandem innovare ac sententiam contra Fratrem latam impugnare volente.

1347 Falco pro hæreditate agebat, contra Henricum, Henricus autem opposita longi temporis præscriptione, ac ipsam præscriptionem, ut debuit probavit, Judex autem ipsum Henricum absolvit ab eadem petitione, silentium Falconi imponendo. Post hæc veniens Nicolaus, junior frater Falconis, refricat & innovat eandem quæstionem. Nos itaque finem litibus imponere cupientes declaramus: eundem Nicolaum fratrem juniorem prædicti Falconis non esse audiendum, & sententiam Judicis transire in rem judicatam. *Vol. I. Anno 1347. fol: 23. — fol: 21.*

Nro. 3. de Fratribus unum Molendinatorem habentibus.

1347 Franciscus, Falco & Henricus tres fratres habentes unum Molendinatorem, Henricus tertius frater, super quibusdam ipsius Molendinatoris excessibus, coram Judice Deputato, dato vel electo debitô modô, ipsum Molendinatorem judicare præcepit; demum frater alter Falco veniens conqueritur de Henrico, quod ipsius Molendinatorem judicasset, & condemnasset. Nos itaque: attendentes quod licet cuilibet, de jure prosequi suam injuriam, declaramus ipsum Henricum, justè & debitè judicasse. *Vol. I. Anno 1347. fol: 24.*

Nro. 4. De prole relicta post mortem Parentum.

1447 Jmprimis quidem attendentes quod plures filii primogeniti vel seniores Parentibus defunctis licenter & sine aliquo metu vel respectu, substantiam paternam sumptu prodigo effundunt, & quæ in splendorem & augmentum domus eorum Parentum virtutibus, obsequiis, vel meritis collecta fuere, mutuo incontinentia diminuunt, taliterque fratres in puerili ætate positi, bonis paternis, quorum eis æqua debetur portio, fraudantur. Quò circa perpetuò statuimus & decernimus edicto, & inviolabili prohibemus decreto, ne filius senior aut primogenitus possit & valeat bona, fratrum suorum sub quocunque colore, arte vel ingenio ultra portionem eum tangentem indebitare, vendere, obligare, alienare, dare, distrahere, nisi fortè debitorum onus per Parentes contractum illud exigeret, & exposceret, sed nec pro solutione hujusmodi debitorum licebit sibi aliquid vendere, obligare, aut distrahere, nisi ad id seniorum domus suæ accesserit consilium, consensus & voluntas, & pecunia ex venditione proveniens summam debitorum non excedat. Ubi vero parva aut nulla Parentum extiterint debita, tenebitur frater senior deductis suis congruis oneribus, impensis & expensis, censum & proventus ex bonis provenientibus fideliter, ad solvendum hujusmodi parva debita convertere, & omnia residua conservare, inter cæteros fratres æqualiter partienda. Si quid autem in contrarium huic decreto Nostro factum

ctum fuerit, totum id irritum decernimus & inane, sic enim æquitatis libra servabi- ANNO
tur si auxilium largimur imparibus, & metum legum pro parvulis insolentibus 1447
imponemus. *Vol. I. Anno 1447. fol: 150.*

B R O D Y.

Nro. I. Quoniam autem contingit in plerisque locis & fluminibus pontes 1538
extrui ubi prius transitus non admodum difficilis fuit, & nunc quoque pateat: decernimus; ut liberum sit unicuique fluvium aut locum quem *Brod* vulgariter appellant, transire si vult declinare pontem. Quo casu cogi non debebit, neque poterit ad solutionem pontalis, nemo tamen debet hujusmodi transitus seu *Brody*, atque transeuntes, modis quibuscunque & ingeniis impedire, aut destruere, sub pœnis supra scriptis. *Vol. I. Anno 1538. fol: 518.*

B R O N I.

Nro. I. ZABRONIENIE CZEKANOW.

Obiaśniaiąc dawne Prawa i Statuta około bespieczeństwa i pokoiu pospo- 1620
litego uczynione, a przychylaiąc się do Konstytucyi *Anni 1578. & 1601.* i do inszych o zabronieniu niezwykłych broni i oręża postanowionych, bacząc że co daley większa swywola w ludziach roście, ani na mieysca poświęcone, ani na żadną Zwierzchność nie oglądaią się: przeto aby się złym zamysłom zabieżało, postanawiamy *omnium ordinum unanimi consensu accedente*, aby żaden *cujuscunque conditionis* nie ważył się odtąd zażywać albo nosić Czekanow *in loco publico*, pod winą dwochset grzywien, ktorą zaraz *ex tacto termino ad instantiam cujuslibet, & Instigatoris Officii, & Judicii cujusvis in Regno, citatus tanquam peremptorio termino*, powinien odłożyć *parti & Instigatori*, wszakże na woynie przeciwko nieprzyiacielowi Koronnemu zażywanie Czekanow i inszych broni, zachowuiemy. *Vol. III. Anno 1620. fol: 382. — fol: 23.*

B U R G R A B I O W I E.

Nro. I. SPISNE ABROGATUR.

Item statuimus quod Burgrabii aut Exactores Regales seu Capitanei Nostri 1469
non exigant Spisne de hominibus tam Nobilium quam Spiritualium, quod si secus fecerint nec possessionati fuerint in hospitiis eorum per Burgrabium loci, aut Preconsulem, arrestentur donec acceptum restituant, pœnam trium Marcarum luant ei, a quo hujusmodi Spisne exigerint. *Vol. I. Anno 1496. fol: 253.*

Nro. 2. UT JUDICES ET BURGRABII CAPITANEORUM SINT POSSESSIONATI IN CAPITANEATU, IN QUO OFFICIA EXERCENT.

Cum novæ & antiquæ Constitutiones decernant, Dignitarios & Officiales 1507
Terrarum illic possessionatos esse debere, ubi dignitates ipsas & officia obtinent. De Judicibus tamen & Burgrabiis Capitaneorum, non videtur quidquam hactenus constitutum: qua propter decernimus, quod Judices & Burgrabii sint possessionati in illis Terris, in quibus, ab eorum Capitaneis constituti officia exercent: ipsosque Terrigenas & subditos Nostros, itinerumque ac itinerantium securitatem, juxta juris formam, a violentiis injuriantium defendant: ad solutionem vero pœnarum, quæ ex judicato debentur, eosdem compellant. *Vol. I. Anno 1507. fol: 364.*

ANNO **Nro. 3.** De incompatibilibus.

1562 Kaſztelan żaden Burgrabią Zamku Krakowſkiego być nie może gdyż na Woynie każdego Kaſztelana bytności dla ſprawowania ludzi ieſt potrzeba: Burgrabia za ſię na Zamku Krakowſkim obecnie być powinien. Z tych tedy przyczyn i na tenczas każdy Kaſztelan Burgrabſtwo puścić będzie powinien *ex nunc* i na potym Burgrabſtw Kaſztelanom dawać nie będziemy; gdyż to oboie weſpołek ſtać nie może. *Vol. II. Anno 1562. fol: 618. — fol: 23.*

Nro. 4. Inne rzeczy Konstytucyi Łonskiey Dygnitarze Urzędnicy &c.

1563 Inne rzeczy w Konſtytucyach Łońſkich przez Nas pozwolone i opiſane, ku dobremu rządowi i pilnemu doyrzeniu Urzędnikow Koronnych, w mocy ſwey zoſtawuiemy, i aby ſię wſzyſtkiemu wedle ſpoſobu opiſanego działo doſyć, nalazkiem Seymowym nayduiemy, to obiaśniaiąc: iż cośmy o Kaſztelanach na Burgrabſtwa Zamku Krakowſkiego uſtawili, toż rozumiemy i o innych Dygnitarzach i Urzędnikach Ziemſkich, iż oni przepowinności ſwe, ktore na nich do woyny należą, Burgrabſtwy ſię bawić nie mogą, ani ich trzymać maią. Także i o Wrotnictwa. *Vol. II. Anno 1563. fol: 637. — fol: 43.*

Nro. 5. Burgrabiowie Krakowscy.

1565 Dana Nam ieſt ſprawa, iżby ſię niektorzy znaydowali z Burgrabiow Zamku Krakowſkiego, ktorzy nad Seymow tak Piotrkowſkiego, iako i Warſzawſkiego, bliſko przeſzłych, Konſtytucye i Uchwały, na Zamku Krakowſkim na Burgrabſtwach obecnie nie mieſzkaią. Czego aby ſię nikt napotym ważyć nie śmiał, a uchwały inne Seymowe, iako w inſzych wſzyſtkich artykulech, tak i w tym mocnie dzierzane i pełnione były, za ſpolnym zdaniem Rad Koronnych i zezwoleniem Poſłów Ziemſkich, tak to oſtrzegamy: iż od tego czaſu począwſzy, i napotym zawżdy, Staroſta Krakowſki teraźnieyſzy, *& pro tempore exiſten: Capitanei*, każdego Burgrabię Krakowſkiego, z iego powinności napomnieć będzie powinien, i to na pieczy ſwey mieć, aby każdy Burgrabia Krakowſki na Zamku Krakowſkim obecnie mieſzkał.

Czemu gdzieby ktory będąc przez Staroſtę napomniony doſyć nie czynił, takiego każdego będzie nam Staroſta deferować powinien. A My takiego każdego przed Nas na Seym pozwiemy, i prawem będzieli winien, iego odſądzim. *Et ipſo facto* takowe Burgrabſtwo innemu, który tam obecnie mieſzkał, dać powinni będziemy. Wſzakoż obecnie Burgrabiow Krakowſkich mieſzkanie, tak ſię ma rozumieć: iż każdy z nich abo na potrzebę Rzeczypoſpolitey, abo dla opatrzenia zdrowia ſwego, także potrzeb innych ſwoich, odiachaćby na każdy kwartał po trzy niedziele, abo razem do Roku po dwanaście niedziel mógł. A wſzakże z wiadomością Staroſty Krakowſkiego, i zaſadziwſzy mieyſce ſwoie Szlachcicem godnym na którymby Staroſta przeſtał. A iżby ſię też obecne Burgrabie Krakowſkiego mieſzkanie, nie gdzie indzie, iedno na Zamku Krakowſkim rozumieć a znaczyć mogło. *Vol. II. Anno 1565. fol. 681. —fol. 90.*

N^ro. 6. KONSTYTUCYA O POSPOLITYM RUSZENIU R. 1621. BURGRABIOW KRAKOW: OD NIEGO WYŁĄCZA, W TE SŁOWA. ANNO

Do tey expedycyi Generalney, i ciężarów iey, nie należą Burgrabiowie Krakowſcy, i inſzy Urzędnicy abo oſoby, co Prawem dawnym ſą *excepti* iako Woyſcy. *Vol. III. Anno* 1621. *fol.* 416. — *fol.* 8. 1621

BYDŁO.

N^ro. 1. DE HIS QUI ALIORUM SEMINA EORUM PECORIBUS DEPASCUNT.

Ut quilibet de proximi indemnitate vigilet damniſq; & jacturis diligentius curet, ſtatuimus quod ſi quis alterius ſemina jumentis, vel quibuſcunq; pecoribus majoribus depaſcat, quod ille cujus eſſe pecora reperta fuerint, pro quolibet jumento vel pecore, unam quartam denariorum, damnum paſſo ſolvere teneatur. *Vol. I. Anno* 1347. — *fol.* 27. — *fol.* 23. 1347

N^ro. 2. JUMENTA DAMNA INFERENTIA QUALITER SUNT TENENDA DE DAMNO ABACTA.

Ad evitandam autem quamlibet altercationem decernimus; quod ad proximiorem Caſtellaniam ſeu curiam Caſtellaniæ, ſive fuerit regalis ſive alterius cujuſcunquè Judicis, jumenta damnum paſſus depellendi habeat facultatem; ita tamen quod ſub teſtimonio vicinorum in propria domo jumentis ſive pecoribus per noctem ſervatis in craſtino autem ad proximiorem curiam Caſtellaniæ prædicta jumenta depelli teneantur. *Vol. I. Anno* 1347. — *fol.* 28. 1347

N^ro. 3. DE ILLO QUI INTERFICIT JUMENTUM ALICUJUS INDOMITUM.

Statuimus in ſuper, quod interficiens jumentum indomitum cujuſcunq; quatuor marcas, poledrum verò interficiens tres marcas, & ubi jumentum ictu vel plaga culpa alicujus læſum fuerit, ad dorſum, marcam cum dimidia & pro poledro ſecundi Anni, quinq; marcas, hujuſmodi ictum vel plagam inferens ſolvere teneatur, ubi vero tertii, quarti vel quinti anni poledrum, vulgariter *źrzebca* occiderit, juxta quod paſſus damnum ſuper exiſtimatione ejuſdem poledri occiſi juramento ſuo, firmaverit, ſatisfacere teneatur. *Vol. I. Anno* 1347. *fol.* 46. 1347

N^ro. 4. DE JUMENTIS INDOMITIS PASCENDIS SUB CUSTODIA.

Statuimus quod omnes habentes jumenta indomita, a Vigilia Sancti Adalberti uſq; ad Feſtum S. Michaëlis illa ſub cuſtodia paſcere teneantur, alias qui ſecus fecerit æſtimatione damni convictus, judicio & damnum paſſo cum pœna unius marcæ ad ſolvendum ſit adſtrictus, ſed deniq; ipſa jumenta damnum patiens ad ſuam domum propriam pellere non præſumat. *Vol. I. Ao* 1347. *fol.* 47. — *fol.* 35. 1347

N^ro. 5. DE PRÆSCRIPTIONE PECORUM VEL PECUDUM.

Statuimus inſuper, quod paſſus damna per furtum vel ſpolium in pecoribus vel pecudibus vel rebus minutis infra annum tantummodo evocandi ad judicium, quem voluerit habeat facultatem, ſed in jumentis & equis violenter vel furtivè ablatis intra duos annos, poſt annos verò ſupra dictos ad agendum non niſi cum teſtibus admittatur. *Vol. I. Anno* 1347. *fol.* 52. 1347

ANNO

Nro. 6. De judicio pro pecore in damno abacto.

1505 *Item* ſi aliquis alicui pecus detinet, alias *zaymie* de damno, & noluerit illud dare ad fidejuſſionem, cum fuerit monitus per Nobiles & Miniſterialem, pro tali non datione debet citari ad jus Caſtrenſe & luens pœnam trium marcarum debet dare pecora ad fidejuſſionem, cum deducetur prius quia illud dare noluit ad fidejuſſionem, ſit autem iſtud ideo ut pecora non deſtruerentur, propter longævam detentionem, & item ea ratione quia jure terreſtri non cito adiri poſſet reſtitutio pecoris illius abacti, pro pœna autem illa, judicium Caſtrenſe judicabit, ſed pro damno illato Judex caſtri partes ad jus terreſtre remittet. *Vol. I. Anno* 1505. *fol.* 331.

Nro. 7. De pecore dato ad forestam Regiam dum per nullum cujus esset fide jubetur.

1505 Item ſi aliquis pecus alienum in damno abegerit, aut ſimpliciter ſervaverit, teneatur illud dare in triduum ad foreſtam Regiam alias *do Obory*, ubi ſi aderit Dominus pecoris, dabitur ſibi ad cautionem ſidejuſſoriam, & pro damno remittentur partes ad judicium terræ. Si autem dominus pecoris non eſſet, tunc cum pecus daretur ad foreſtam regiam, tunc iſte qui ſervat abactum pecus fide jubebit, quod fidejuſſione facta dandum erit, ei viceversa, ſervandum in cautione fidejuſſoria ad duas ſeptimanas, quibus decurſis iterum pecus præſentabit in foreſta & iterum Burgrabius foreſtæ reſtituet ei pecus in cautione fidejuſſoria per alias duas ſeptimanas, fieri autem iſtud poteſt ad alias tertias duas Septimanas videlicet pro tertia vice fidejubendo & pro qualibet vice abactor ſeu conſervator pecoris dabit Burgrabio fertonem juris Regii, in ultimis duabus ſeptimanis conſervatori in cautione præfixis, ſi Dominus pecoris veniet dandum ſibi erit pecus in cautione fidejuſſoria, pro damno verſo remittantur partes ad jus terreſtre, ſi non veniet Dominus pecoris, tunc conſervator pecoris præſentando pecus Burgrabio in foreſta habebit medietatem pecoris, tanquam jure lucratam, & medietas debetur Menſæ Regiæ ſeu ad Menſam Regiam. Cum autem ſit ipſa pecoralis diviſio inter partem Regis & partem conſervatoris, conſervator & pro damno & pro illis tribus fertonibus pro jure Regio in foreſta datis medietate contentus ſit pecoris ſeu pecudum. *Vol: I. Anno* 1505. *fol:* 331.

Nro. 8. De non dato pecore ad forestam Regiam.

1505 Item ſi aliquis alicujus pecora habuerit quocunq; modo & ea non dederit ad foreſtam Regalem, alias *do Obory* ad diem tertium, tunc ſi apud eum arreſtabuntur per Miniſterialem, & per duos Nobiles, citatus in Caſtro reſpondebit & reſtituet pecora, cum pœna trium marcarum. Sed Judex Caſtri pro damno partes non judicabit ſed remittet ad terræ judicium. *Vol: I. Anno* 1505. — *fol:* — 332,

Nro. 9. Ktoby nie okazał szkody rękoimiom.

1576 Jeżeliby kto zaiął do Obory czyie bydło, konie abo dobytek iaki, a ten czyie bydło ieſt zaiętè, wyprawił ie przez rękoimie, wedle obyczaiu: Tedy ſzkoda i mieyſce zaięcia ma być okazana rękoimiom ktorzy ſzacować ią zaraz maią. A wſza-

A wſzakoż do nich wolno też przyſtawić temu kto ſzkodę ma, iednego abo dwu Szlachcicow, abo też Woźnego, dla świadectwa na rękoimie, ieżliby ſię go przeć chcieli. A gdyby ſię Szlachta zobopolna na ſzacunek ſzkody nie zgodziła, a taki ſzacunek ſzkody *excederet Summam decem ſexagenarnm*: tedy Aktor ma tego wedle Prawa *juramento ſuo comprobare*. A kiedy mniey ſzkody niźli kop dzieſięć, tedy Aktor abo Urzędnik Szlachcic Pana ſwego, *ſub juramento ſuo* na taki ſzacunek ſzkod, *non exceden: taxam decem ſexagenarum*, dowod czynić będzie powinien. A ieżliby ſzkody nie ukazał rękoimiemu, a na toby Woźnego i Szlachcica iednego dowod był, a bydłoby upornie trzymał, a na rękoimie nie puścił, tedy winy trzy grzywny Sądowi, a drugiey ſtronie czyie bydło ieſt zaięte, zapłacić ma, i oborne ſtraci. A rękoimia ma być wolen od takiego rękoiemſtwa. A ieżliby nie znał ſię rękoimia do wyręczenia tego bydła, abo ſzkody, żeby ią widział, tedy on co ſzkodę cierpi, ma nań dowodzić onemi ludźmi, abo Woźnym ktorych miał przy nim, gdy ręczyli, że ſzkodę oglądał. A ieżliby on, czyie bydło zaięte nie znał ſię do ſzkody, mieniąc że nie przez iego dobytek uczyniona była, tedy ma na ſwą ſzkodę oną przyſiądz, iako to bydło zaięte ieſt na tey ſzkodzie, i przez niego uczyniona, abo temu ktory ſię nie zna, puścić ten cug. A takież ieżliby, kto wziął konia, abo woły z wozem, abo ſiekierę w gaiu, ieżli ſzkody nie okazał rękoimiemu, też winę pokupi, i to co wziął, ma dobrowolnie puścić. A gdyby kto taki uporny był, żeby bydła wſzelkiego do Obory zaiętego, takież koni, wołow, wozow, i innych rzeczy wziętych na rękoiemſtwo Szlachcicow oſiadłych puścić niechciał, takowy *ex recognitione fidejuſſorum*, ſtronie oney ktorey bydło zaięte, abo konie, woły, wozy, i inne rzeczy wzięte trzymał, trzy grzywny, a Sądowi abo urzędowi trzy grzywny *ad ſolvendum* przepada, o ktore winy *contra officio Cap:* i inne opuſzczenie rzeczy wyżey mianowanych, ukrzywdzonemu wolno będzie czynić prawnie, iedno pod takiemiż drugiemi winami, i bydło zaięte i inſze rzeczy wzięte ma puścić, w ktorych rzeczach poſtępek ma być prawny *usq; ad finalem executionem*. A o ſzkody Urząd Grodzki, Strony do Prawa Ziemſkiego ma odeſłać. *Vol: II. Anno* 1576. *fol:* 934. — *fol:* 301.

ANNO 1576

Nro. 10. O ZAIĘTYM I BŁĘDNYM BYDLE.

O Bydło zaięte abo błędne, ktoregoby do trzech dni do Obory Krolewſkiey nie oddano, *forum* ma być przed Urzędem a nie Sądem Grodzkim, *ne pecora deſtruantur*. A w Grodzie od wyręczenia nie ma być brano iedno od wſzyſtkiego bydła groſzy dwanaście: a o ſzkody wedle Prawa w Ziemſtwie *forum*. *Vol: II. Anno* 1588. *fol:* 1220. — *fol:* 468. 1588

CECHY.

Nro. I. DE FRATERNITATIBUS CIVITATUM ET REBUS PER PALATINUM ET CAPITANEUM STATUENDIS.

Ad præcludendam viam fraternitatibus, quas mechanici Civitatum obſervant, ſtatuimus, quod Palatinus & Capitaneus cum aliis Dignitariis terræ illius ſingulis Annis, in certa die menſuras tam frumentorum, quam pannorum & aliarum rerum terreſtrium, quæ ad forum per Kmethones adducuntur, & quæ in Regno inveniuntur, pretio indicere & corrigere debeant, juxta con- 1420

ANNO 1420 ſvetudinem diutius obſervatam, ut circa easdem menſuras & pretia fraudes non committantur & ſi amplius contra hanc Noſtram Conſtitutionem, dictæ fraternitates in quibuscunq; Civitatibus inter mechanicos inveniantur, ſeu reperiantur, tunc illi mechanici, inter quos talis fraternitas fuerit reperta, pœnam ſeptuaginta marcarum, alias *ſiedmdzieſiąt*, Cameræ Noſtræ applicandam noverint ſe incurſuros. *Vol: I. Anno* 1420. *fol:* — 81.

Nro. 2. De communitatibus.

1532 De Communitatibus quas fraternitates ſeu *Cechy* in civitatibus & oppidis vocant, non viſum eſt Nobis cum Senatu quidquam immutare, nam & illæ ipſæ communitates ſeu fraternitates, poſt veterum Statutorum Decreta, ubiq; reperiuntur hucusq; toleratæ, & novis ac antiquis literis, & Privilegiis roboratæ, & ſubditi cujuscunque Status Regni Noſtri, ex eorum ordinationibus, privilegiis rationalibus roboratis, nihil incommodi ſuſtinere videntur ubi per Palatinos & alios Officiales, ſeu Dignitarios, illis abuti non permittuntur: quamobrem cum Senatu univerſo ſtatuimus & decernimus, ut deinceps Palatini cum Dignitariis & Officialibus, ad hanc Provinciam obeundam ſibi adjunctis, provideant juxta tenorem & Decreta Statutorum de pretio rerum venalium & Salario mechanicorum, antea conditorum, ne quidpiam contra æquitatem & diſpoſitionem Statutorum, tam in rebus venalibus ad communem omnium uſum neceſſariis quam in operis & pretio artificiorum mechanicorum ſolvendo admittatur. *Vol: I. Anno* 1532. *fol:* 504.

Nro. 3. De tollendis, et amovendis contuberniis artificum, in civitatibus et oppidis.

1538 Frequentibus univerſæ Nobilitatis & eorundem Nunciorum univerſorumq; Subditorum Regni Noſtri, querelis permoti ſtatuimus, univerſa Contubernia quæ & fraternitates artificum appellantur, omniaque inconvenientia in eis in damnum & injuriam Subditorum Regni Noſtri excogitata; in omnibus Civitatibus & oppidis Regni Noſtri tollenda & amovenda eſſe: quemadmodum Nos ea Decreto Noſtro in hoc conventu ſuſtulimus *Vol: I. Anno* 1538. — *fol:* 555. —

Nro. 4. Cechy.

1550 Cechy iż od Przodkow Naſzych dawno ſą podnieſione, i My ie teraz według pierwſzych Statutow podnoſiemy i wniwecz obracamy: oprocz rządow i obchodow kościelnych. *Vol: II. fol:* 598. = *Anno* 1550. — *fol:* 8.

CHORĄZY.

1573 Nro. I, A iż tydzień przed tym Seymem walnym Koronacyi na dzień dwudzieſty ośmy Mieſiąca Septembra, Pogrzeb zmarłego Krola Jegomości Pana Naſzego w Krakowie, za zezwoleniem Nas Rad Koronnych odprawić ſię ma, na ten tedy Pogrzeb, na dzień naznaczony, aby ſię wſzyſcy Chorążowie każdego Woiewodztwa i Powiatu, tak iako ich powinność nieſie, w Krakowie ſtawili dla odprawowania ceremonii zwykłey Pogrzebu, w tym wſzyſtkim Chorąże obwieſzczamy i napominamy. *Vol: II. Anno* 1573. *fol:* 855. — *fol:* 221.

ANNO

Nro. 1. De pignoribus ad judices pertinentibus non distrahendis sed per certa tempora servandis.

Ut in rapinis aut pignoribus Nostrorum Subditorum aliquis modus habeatur & observatur, consveverunt hactenus avari Judices, & eorum Officiales, ut postquam pro pœnis, aut mulctis in judicio condemnatis aliquos pauperes aut Nobiles cujusvis Statûs impignerant & obligant, statim pignera & spolia dividunt, nullam gratiam & benevolentiam pignerato facientes. Itaq; benevolentiam, cum pignerato facientes, ad succidendam & amputandam hanc consvetudinem perniciosam, eamq; observare amplius nolentes, ac prohibentes, statuimus ut si quis Judex, Palatinus, Castellanus, aut ipsorum Officiales, vel maleficiorum Judex qui *Oprawca* dicitur, aut alius quicunq; pro pœnis judicialibus pro eos latis aut aliis excessibus, aliquem Nostrum terrigenam, divitem vel pauperem, Nobilem vel simplicem, impigneraverint vel pignerare jusserint, pignera in equis, pucudibus aut in aliis substantiis quibuscunque sic recepta non distrahendo, vel minuendo, si fuerit in æstivo tempore, duabus septimanis integris, si autem hyemnali tempore, octo diebus illibata per recipientem debeant observari, sivè justè pignerati fuerint, vel indebitè, rapina in eos commissa. Etsi extunc per illum, vel illos quorum vel cujus sunt pignora, pro commissis pœnis: non fuerit illis qui pigneraverunt satisfactum, vel suam innocentiam non ostenderint, tandem licitum sit illis qui pignera detinent, illa distrahere, dividere & pro libera ipsorum voluntate convertere. Quod si tales Judices, aut alii superius nominati, eorum avaritiæ non parientes, infra prædicta debita tempora inter se diviserint, aut dissipaverint, vel etiam alienaverint, unum animal de prædictis, damna passo juxta valorem animalis deperditi, quod suo comprobabit Juramento, cum pœna *pietnadziesta* tenebuntur restituere. Hoc Statutum salubre propter Nostrorum Judicum, & procuratorum rapinam enormem quam sæpius committunt ad ipsos: & ad Judices eorum extendimus & promulgamus. *Vol I. Anno* 1346. — *fol:* — 4. 1346

Nro. 2. De pignoratione quot boves sunt recipiendi pro contumacia.

Experientia Nos edocuit, quod quandoquè non contumaces pro contumacibus, vel ipsi contumaces, etiam modum & illud quod justum & æquum est excedendo pro contumacia puniuntur & gravantur, in eo videlicet: quod dum in aliqua villa pignora recipiuntur, ubi sex boves fuerint recipiendi, triginta vel quadraginta recipiebantur, & antequam ad locum debitum depellebantur, per modum rapinæ in non modicam pauperum destructionem dividebantur; consumebantur ideoq; ad subveniendum huic morbo pæstifero; statuimus & ordinamus certam quandam mensuram & observantiam, videlicet: quod pro prima contumacia punienda, Ministerialis cum duobus famulis judicis ad villam accedens, sicut alias præmissum est, si Dominus villæ tantummodo fuerit culpabilis in duobus bobus duntaxat impigneretur; Si autem Kmethones aut Villani extiterint culpabiles & citati contumaces, quilibet eorum tantummodo in uno bove pigneretur. Et idem decernimus pro secunda contumacia esse faciendum & observandum. Si autem tertio Dominus cum villanis fuerint contumaces, de- 1347

ANNO 1347 crevimus quod contumax causam pro qua dignoscitur esse citatus, perdat & cedat ab ea per sententiam indicantis. Declarantes nihilominus quod dicti boves pignoratici per ipsos judices in æstate duabus septimanis, in hyeme vero diebus octo, absq; aliqua distractione observentur: volentes deniquè & decernentes, quod dicti boves pignorati sine pœna cujuslibet contumaciæ, tantummodo nobis de Judici Nostro applicentur. Decernimus etiam & statuimus, quod si prædicto Ministeriali deputato ad eandem pignorationem cum familia ipsius judicis villa pignoranda per Dominum villæ & villanos non permittatur pignorari, juxta prædictam seu præmissam imitationem, vel si ipsa pignora habita per eosdem Dominum aut Villanos, in villa vel ante villam, seu in via recipiantur violenter, dolum & rebellionem eorum puniendo, volumus quod pœnam *pietnadziesta* quæ dicitur XV. alias iidem rebelles Nobis & Judici solvere teneantur; Et nihilominus cum alia pœna *siedmadziesta* eadem pignora denegata vel violenter ablata integraliter observare aut assignare teneantur, qui si indandis pignoribus prædictis, & in satisfaciendo de pœnis prædictis fuerint dolosi & rebelles, ita quod fortè Judex propter potentiam eorundem ad puniendum & pignorandum eosdem pavesceret, volumus, & decernimus, quod pœna *siedmdziesiąt* dicta Nostræ Cameræ applicanda puniantur. *Vol. I. Anno* 1347. *fol.* 15.

Nro. 3. De pignoratione et modo pignorationis.

1347 Præterea quia per frequentem & immoderatam pauperum pignorationem plerique ipsi plurima damna & oppressiones multiplices patiuntnr, videlicet in eo, quod catervatim & in turmis, non per modum justitiariæ potestatis ad aliquam villam pignoratores accedentes damnabiliter, & interdum absquè Judicis mandato & sine culpa Domini villæ vel villarum committere plurimas præsumunt rapinas prætextu pignorationis: Quâpropter super hoc providere volentes, statuimus quod deinceps Judex vel Subjudex ad impignorationem faciendam, non plures quam duos familiares cum ministeriali transmittet, & quod sine culpa vel causa, aut non condemnatos, seu convictos, aut in judicio non confessos ipse Judex vel subjudex non præsumat nec permittat pignorare; Quod si ipse Judex vel aliqui alii quavis auctoritate vel potius propria temeritate, vel præsumptione pignorare vel potius rapinas committere præsumant, præcipiendo decrevimus, quod pecora vel quaslibet alias res ratione impignorationis ablata & recepta Judex Domino Villæ, vel villanis villæ ejusdem asserentibus se indebitè & contra justitiam esse pignoratos, remota & cessante qualibet difficultate, eadem pignora integraliter & ex toto (præmissa tamen & recepta fidejussoria cautione) restituere teneantur, termino eidem villæ Domino, aut villanis pignoratis ad ostendendum suam innocentiam & justitiam assignato, & nihilominus, ut audacia & temeritas pignorantium restringatur, decernimus, quoddum præmisso modo patefacta fuerit eorum innocentia, Judex & Subjudex qui teneret jurisdictionem, ab omnibus & singulis qui fuerint in dicta impignoratione, vel potius rapina, qui vel auxilium præstiterunt, & a quolibet illorum in speciali recipiant pœnam *pietnadziesta* Domino Villæ pignorato damnumque passo persolvendam *Vol. I. Anno* 1347.— *fol.* 14.

Nro. 4.

ANNO

Nro. 4. De eo quod Villanus non debet impignorari pro poena Domini sui.

Ex jure divino debet obſervari, quod iniquitas unius alteri non debet obeſſe; 1347
hoc Statuto igitur ordinamus quod pro pœna obligatione aut fidejuſſoria cautione militis, aut ſuperioris alteriuſq; cujuſcunque Kmetho vel ſubditus non debet impignorari, vel quovis modo adſtringi, ſed ſimiles aut quivis alius aliquo & quocunque debito aut obligatione vel fidejuſſione ſit adſtrictus & obligatus ille de ſuis propriis bonis & rebus, pro ut æquum eſt ſolvat & ſatisfaciat. *Vol. I. Anno* 1347. — *fol.* 54.

Nro. 5. De Pignorationibus.

Item Statuimus quod quotieſcunque per Capitaneos Noſtros, aut eorum 1496
vicesgerentes impignorationes fieri contingat ex decreto juris terreſtris, aut pro exactionibus Regalibus, ut non exigant, ipſi Capitanei plus quam illud quod pro pignore recipitur, quod pro ſuis pignoratoribus aut miniſteriali conſveverunt, ipſi pignoratores facere quod omnino fieri prohibemus. *Vol. I. Anno* 1496. *fol.* 252.

C Ł O.

Nro. I. De cassatione Teloneorum.

Telonea inſuper omnia poſt mortem Domi Vladislai Genitoris Noſtri 1447
ſub quacunque verborum forma qualicunquè occaſione in terris aut aquis conceſſa tanquam Rempublicam graviter lædentia, caſſamus, annullamus & illorum exactionem diſtrictè de cætero prohibemus. *Vol. I. Anno* 1447. *fol.* 152.

Nro. 2. De his qui telonea absque concessione regum exigunt.

Item de his qui telonea per terram recipiunt, depoſitum eſt quod jura eorum 1447
coram Regia Majeſtate requiſiti producant, ſuper talibus teloneis ſi quæ habent, & ſi quis talium telonea exigentium inventus fuerit, jus aliquod non habere, ſed propria temeritate ductus, exigebat talia extunc per præſentis conventus decretum bona ſua, ubi talia exigebat telonea amittere debet merito pro Regia Majeſtate confiſcanda, contra quos nihilominus Dominus Rex judicium locabit, & præſidentes illi ſententiam ferre debeant juxta diſpoſitionem articuli præſentis. *Vol. I. Anno* 1447. *fol.* 153. *fol:* 91.

Nro. 3. De libertate Nobilium in Teloneis.

Item licet Nobiles per alios Prædeceſſores Noſtros Reges Poloniæ & eorum 1496
Privilegia atq; Statuta liberati fuerint, ut telonea vel de ſale vel de rebus omnibus in domos aut de domibus eorum ductis non eſſent ſoluturi, ſub pœnis certis contra teloneatores, ſtatutis atquè in Privilegiis deſcriptis, quia tamen inolevit præjudicialis conſvetudo, ut teloneatores, præmiſſis non attentis, telonea de Nobilibus exigere non verentur, contra quos pro pœnis non diffinitum erat, qualiter Nobilis teloneis gravatus, injuriatuſquè acturus eſſet. Idcirco extendentes libertates in hac parte Nobilium ſtatuimus, ut tam de ſale

ANNO quam rebus aliis cujuſcunque generis fuerint, aut in domos, Nobilium ductis, 1496 ubiquè in Regno Noſtro telonea minime exigantur. Alioquin teloneatores, ſecus facientes, tam pro pœna in privilegiis prioribus deſcripta, quam pro damnis Nobili in hac parte illatis, jure terreſtri ad quod pertinent ratione poſſeſſionum quas videbuntur obtinere poſſidereq; quoties neceſſitas expoſcet conveniantur. Ipſi verò ſi poſſeſſionati fuerint perſonaliter citabuntur, & citati in jure eodem Terreſtri comparere reſpondereq; tenebuntur contra quos ſic agendum procedendumq; erit ut fieri conſvevit Judicium cum impoſſeſſionatis, obtentis tamen perlucris illa Capitanei locorum exequantur juxta juris formam & antiquam conſvetudinem, libertatibus & exemptionibus teloneatoribus dari conſvetis minime eos aut excipientibus, aut tutantibus in præmiſſis. *Vol. I. Anno* 1496.— *fol.* 261. —

Nro. 4. De libertate Nobilibus & Spiritualibus à teloneis & foralibus concessa, item de indulto liquorum, quorumlibet in villis propinandorum.

1496 *Item* ſit fortaſſe ſæpius quod Capitanei locorum aut quia advenæ aut quia novitii vel impoſſeſſionati exiſtentes tanquam jurium & conſvetudinum localium ignari novas introducunt conſvetudines, introitus ſtatuentes & exigentes inconſvetos, & in nonnullis Capitaneatibus ſtringentes ſubditos Noſtros ſpirituales ſæcularesq;, ad recipiendas in domos & tabernas cereviſias oppidorum Noſtrorum in Capitaneatibus conſiſtentium, quo plurimum arctari videtur libertas communis, undè neceſſario ſtatuimus quod ubilibet locorum nova & inconſveta telonea foraliaq; per Capitaneos alioſq; Dignitarios & Officiales noſtros, a ſubditis Noſtris cujuſcunq; ſtatus & conditionis exiſtentibus, præſertim verò a Nobilibus ad fora non propter mercaturam, ſed in privatis actionibus venientibus, ac etiam Kmethonibus pecora & pecudes, res quoq; alias privatas cujuslibet generis domeſtica cura comparatas, ducentibus, vendentibusq; aut pro uſu domeſtico ementibus exigi non debeant, pro ut præſenti Statuto exigenda prohibemus. Et abuſum illum quo ad recipiendas in villas de Civitatibus & oppidis noſtris cereviſias, quarum Spirituales & Seculares ſubditi Noſtri, ſpecialiter in Breſtenſi Junivladislavienſi & Radzieiovienſi, Terris aliis quoq; Terris & Diſtrictibus compellantur, tollimus & abolemus perpetuò decernentes ſtatuenteſq; illos & alios ubiq; locorum in Regno Noſtro Conſtitutos ſubditos Noſtros, villarum Dominos, eorumq; ſubditos in hac libertate conſervandos, ut liceat cuiq; cereviſias & liquores alios undecunq; recipere, ſumere in villiſque & locis aliis ditionis eorum braxare & braxari facere ac undecunquè maluerint, aut voluerint ſumere, habere, propinare & uti, frui liberè abſq; omni Noſtræ & Capitaneorum Noſtrorum prohibitionis, arreſti ac pœnæ formidine. *Vol. I. Anno* 1496. *fol.* 269. —

Nro. 5. De teloneis in terra & aqua solvendis & non solvendis.

1504 Cum frumentis & ſtruibus vel alio mercaturæ genere navigantes, non minus ſolvere debeant telonea ut ea ſolvunt terreſtri itinere negotiantes, & tam iſti quam illi juramenta præſtabunt in locis teloneorum, quod res & merces non ſunt emptæ lucri gratia ſed per eos de propriis collectæ, a quibus propriis ſit liber

quilibet spiritualis & sæcularis sive terra sive aqua merces proprias sui laboris seu domesticas duceret. Constitutiones enim teloneorum tam novæ quam antiquæ ad mercatores tantummodo sive nobiles sive ignobiles spirituales & sæculares referuntur, hæc autem juramenta factores curuum seu navigiorum vel struum & scapharum præstituri; erunt in absentia patronorum, seu Dominorum suorum *Vol. I. Anno* 1504. — *fol.* — 298. ANNO 1504

Nro. 6. De teloneis privata auctoritate non constituendis.

Quoniam depactatio quælibet alieno seu privato jure commissa communem læderet, ut verisimile est libertatem, id circò pro tuendo jure communi libertatis recognicolarum universorum Nostrorum communi accedente consensu statuimus, quod nova telonea nemo Secularium & Spiritualium in bonis suis constituet neq; constituere audebit sine licentia & consensu donationeq; Nostra & Consiliariorum Regni in conventione generali. Si verò quispiam secus fuerit, talis jure convictus per Nos Successoresque Nostros juxta Nostrum & Consiliariorum Nostrorum arbitrium privationis bonorum illorum pœnam sustinebit, in quibus voluntate sua ac privatis jure & auctoritate suis tanquam Nostris solutiones sibi constituit de subditis Nostris libertate juris communis gaudentibus. *Vol I. Anno* — 1505. — *fol:* 304. 1505

Nro. 7.

Deinde statutum de libertate Nobilitatis a solvendis teloneis per omnia approbamus, & in super pœnam dupli adjicimus, in secus facientes, ut scilicet quantum aliquis teloneator a Nobilitate, vel Spiritualibus personis a teloneo absolutis pro teloneo extorserit, ejus duplum solvat, quam pœnam Judex spiritualis loci illius, de teloneatore spirituali per censuras Eclesiasticas, sæcularis verò loci Capitaneus de secularibus teloneatoribus, absq; processu juris, cognita rei veritate exigat. Quodsi ipsemet Capitaneus teloneum exigeret, si bona Capitaneatus in obligatione tenuerit, centum marcas de Summa in illis bonis descriptas amittat, si verò sine obligatione bonorum Capitaneatum habuerit, privatione officii puniatur, & nihilominus utroque modo Capitaneatum gerens, injuriam passo, duplum ejus quod recepit, restituat. *Vol: I. Anno* 1507. *fol:* 360. 1507

Nro. 8. Contra teloneatores, telonea et foralia a Nobilitate et ejus subditis ultra debitum exigentes.

Quia Nobilitas queritur, teloneatores modum telonei excedere: volumus, ut ipsi teloneatores Nostri, tam aquatica quam etiam terrestria telonea exigentes, quando aliquid ultra debitum à Nobilitate exegerint, id totum citati unicuique, resarcire & restituere cogantur. Foralia etiam, juxta antiquam consvetudinem & Statuta Regni, non exigant a Nobilitate & eorum subditis, cum frumenta & res suas domesticas, ad victum spectantes vendunt, aut etiam emunt, aliquid pro suo domestico. Qui verò ad revendendum aliquid emunt in civitatibus vel oppidis, illi foralia solita & licita solvere tenebuntur, a rebus verò mechanicis, quas subditi Nobilium ducunt ad Civitates & oppida, ut puta rotis, scutellis, cantaris, & aliis id genus, foralia moderata accipiantur juxta antiquam consvetudinem. *Vol: I. Anno* — 1523. — *fol:* — 400. 1523

ANNO 1538

Nro. 9. De teloneis pontalibus, aggeralibus &c.

Quoniam magnis & frequentibus querelis subditorum Nostrorum obruimur; ob multiplicia gravamina; quæ teloneorum quorumcunq; præfecti aut exactores, subditis Nostris, etiam his qui militaris ordinis sunt inferre noscuntur; ideo ad coercendam eorum licentiam, facilemque cuilibet justitiæ administrationem assequendam statuimus, ut quæcunq; Privilegia posteriora Ludovici Regis Privilegio, universæ Nobilitati dato, privatis personis vel Civitatibus super teloneis pontalibus vel aggeralibus concessa essent: contra publicam Nobilium libertatem: in præsenti Conventu per Nos cassarentur, annihilarentur, cæterum ne quis in ea Privilegiorum abrogatione, præter æquum & justum gravari se prætendere valeat, visum est, ut collatis Privilegiis, melius appareat, qualiter aliquo Privilegio, publicæ libertati derogetur, prius illa dispiceremus. Quod etiam in præsenti Conventu magna ex parte fecimus: atque ea Privilegia, quæ videbantur publicæ libertati adversari, abrogavimus: alia verò quæ ad commodum & necessitatem publicam transeuntiam, concessa sunt; in robore reliquimus. Simile judicium de reliquis omnibus hujusmodi Privilegiis, in proximo futuro Conventu sumus facturi, & per edictum publicum proclamari mandabimus: ut omnes in eo ipso Conventu, cum hujusmodi privilegiis suis peremptoriè compareant, alioquin Privilegiorum suorum usum perpetuò amissuri. Neque deinceps ullus in hujusmodi teloneis percipiendis privilegiis suis uti debebit, aut poterit; sub amissione bonorum: nisi qui litteras Nostras in præsenti vel futuro Conventu ea de re obtinuerit.

Quia verò ab omnibus teloneis pontalibus & aggeralibus; aliisq; hujusmodi exactionibus, certæ Personæ, & ordines Regni Nostri, publicis & antiquis Privilegiis exempti esse noscuntur. Decernimus: ut Prælati, Barones & Nobiles, ac eorum subditi cum rebus quibuscunque suis, proprii laboris, ultro citroq; per Regnum commeantes, dispensationi Privilegiorum super exactionibus præfatis concessorum, non subjaceant: sed perpetuis temporibus, a solutionibus quibusvis hujusmodi sint liberi & immunes.

Statuimus insuper & decernimus, ut deinceps futuris temporibus, teloneatores Nostri omnes, sint Nobiles, possessionati, seculares & Christiani: exceptis locis istis, in quibus Capitanei & Præfecti artium & Civitatum Nostrarum, habent in cura & possessione sua Nostra telonea: nam ipsi pro teloneatoribus haberi & reputari debent. Quicunque autem ex teloneatoribus contra libertatem Nobilitatis aliquem Nobilem aut ejus subditum, exactione telonei foralis, pontalis, aggeralis seu cujusvis excogitatæ exactionis indebitè oneraverit, & aliquid ab eo per se vel per alium exegerit seu extorserit, pro tali injuria, citari peremptoriè poterit ubilibet, pro arbitrio ejus, qui injuriam passus fuerit. Ut vel ad terrestre, vel ad Capitaneale illius loci Judicium, sive ubicunq; locorum, talis teloneator sive in Curia Nostra Regali repertus, & citatione curiæ citatus fuerit, tum ibidem sine quavis exceptione, respondere tenebitur: tanquam pro articulo Officii, qui terram & districtum non habet: & quum convictus fuerit teloneator, in aliquo Judiciorum prædictorum, injuriam fecisse in exigendo aliquo teloneo forali, pontali, aggerali, &c. primum omnium restituere debet illud quod exegit: deinde ei, a quo citatus fuerit, in pœna quatuordecem marcarum pecuniæ, & trium Judicio seu officio condemnari debet.

In

ANNO 1538

In his vero Judiciis Nobili citato admitti debet expurgatio: ita videlicet; ut teloneator Nobilis juxta quantitatem summæ & damni præstet juramentum corporale, quod nihil exegit nec per se nec per quempiam alium, quod esset contra Privilegium, & libertatem publicam.

Is etiam modus repetendi, a teloneatoribus indebitè exigentibus, in aquaticis, & pontium teloneis præsidentibus: tam in Regno, quam generaliter omnium Terrarum & Palatinatuum Regno Poloniæ subjectorum, servari debebit.

Similiter & de Capitaneo loci: qui indebita exactione aliquid contravenerit, hoc quod contra scriptum est, erit observandum.

Quoniam autem contingit in plerisque locis & fluminibus pontes extrui, ubi prius transitus non admodum difficilis fuit, & nunc quoque pateat: Decernimus; ut liberum sit unicuiquè fluvium, aut locum quem *Brod* vulgariter appellant, transire si vult declinare pontem. Quo casu cogi non debebit neque poterit ad solutionem pontalis, nemo tamen debet hujusmodi transitus seu *brody*, atque transeuntes, modis quibuscunque & ingeniis impedire aut destruere, sub pœnis supra scriptis.

Quod si Præfectus, seu exactor, alicujus telonei pontalis, aggeralis, foralium, aut cujuscunque præstationis in bonis Dominorum spiritualium, sæcularium, aut nobilium, quorumcunque a quocunque contra libertatem publicam aliquid exegerit & extorserit, eo casu Dominus ipsius tenebitur coram judicio seu officio præfato, hujusmodi exactorem, etiam apud ipsum non arrestatum statuere, & cavere debet, quod ipse teloneator seu exactor juri parebit, & jure convictus satisfaciet parti modo præmisso, ubi verò hujusmodi teloneator seu exactor convictus seu condemnatus damnum & pœnas præfatas solvere non posset, tunc Actori damnum passo per Dominum, in manus ibidem in instanti tradi debet. Quod si Dominus Teloneatorem seu Exactorem suum coram Judicio vel officio suo, modo præmisso citatus non statuerit tum in instanti ipse respondere & victus jure parti satisfacere, sine quibusvis exceptionibus & appellationibus tenebitur.

Item in arbitrio & libertate Actoris erit, vel Exactori plebejo citato expurgationem, admittere: vel ipsi soli, juxta quantitatem summæ, super damno illato probationem facere.

Probatio verò seu expurgatio tali modo fieri debet quod teloneator Nobilis juret juxta quantitatem summæ, plebejus verò & ignobilis pro summa decem marcarum metsecundus, pro majori autem summa metseptimus jurare debet, quod videlicet, nihil ab actore contra libertatem publicam exegit & extorsit.

Civitatum etiam & oppidorum incolæ, ubilibet, in Regno constituti, eidem legi subjacebunt, quod videlicet modo supra scripto ad præfata judicia seu officia citati, eodem modo juri parere & respondere, ac condemnati satisfacere tenebuntur, & ipsi Cives præfati Proconsul scilicet cum Consulibus, suos Teloneatores seu exactores coram præfatis Judiciis & officiis similiter statuere debebunt & tenebuntur. In defectu vero statuitionis soli respondebunt, & jure victi, parti satisfacient, ut supra de aliis constitutum est, neque poterint ipsi Cives, a præfatis judiciis seu officiis se excipere seu eximere, aut ad jus suum civile, vel ad quodcunque aliud revocare, vigore Privilegiorum suorum, jurium, consvetudinum, aut libertatum eis concessarum; quibus omnibus

ANNO 1538 in hac parte duntaxat derrogatur, quod in hac causa quæ mere ad officium seu Judicium Regale pertinet, Privilegia in contrarium disponentia, merito illis suffragari non debeant.

Ad coercendam vero licentiosam foralium exactionem Statutum olim Serenissimi Joannis Aberti, Fol: 269. in robore conservandum decernimus: quo cautum est, quod à Kmethonibus pecora & pecudes, res quoque alias privatas cujuslibet generis domestica cura comparatas, ducentibus, vendentibusque aut pro usu domestico ementibus, nulla telonea foraliaque exigi debent, non obstante statuto Nostro de rebus mechanicis disponente, quod quo ad hoc servari non debet. *Vol. I. Anno 1558. fol: 547.*

1539 Nro. 10. Quoniam ita multa sunt Vectigalium, seu Teloneorum genera, per quosvis instituta: ut his persolvendis, graviter se nostri homines premi querant: Nos eorum rationibus prospicere, atque gravaminibus his exprimere cupientes certos quosdam Consiliarios Nostros designavimus: qui Vectigalium ipsorum rationem diligenter inspicerent: & seriem cujusque Privilegii super Teloneis pontalibus, aggeralibus annotarent. Ut nos cognitis omnibus & singulis concessionibus, cum consilio Senatorum Nostrorum & assensu Nunciorum Terrestrium, cum primum ejus refaciendæ facultas Nobis dabitur, quæ justa & legitima videbuntur, ea confirmare: quæ contra injusta, ea abrogare possimus, providereque, ne in posterum onera aliqua imponerentur hominibus, præter Jus & æquum, neve ullæ postea similes querimoniæ ad aures Nostras pervenirent. Quæ tamen Privilegia, exhibita & ostensa esse non poterunt ante Conventum futurum: in Conventu exhiberi & revideri poterunt. *Vol. I. Anno 1539 fol: 546.*

1539 Gravioribus Nostrorum hominum injuriis, magnisq; & aliis causis adacti, cunctis Regni ordinibus flagitantibus, Statutum illud, quo pœna peculatus rei decernebantur, qui vectigal Regni ex bobus debitum fraudantes, licenter sine professione boves extra Regnum propellerent, tollimus & abrogamus: Edictum autem hujusmodi in ea re, ad Conventum proximè futurum duraturum, fecimus: Ne quispiam in Hungariam & Silesiam, merces vehere, neve boves, aut jumenta agere, non soluto teloneo impunè possit. Si quis contrafaceret: omnia quæ exportasset, abegissetq; excommisso tolli jussimus, nobisq; loco pœnæ cedere. Quod si Publicani, aut Teloneatores nostri merces aut boves hujusmodi assequi non possent: tunc verò ut existimatio fieret, decrevimus: ut quanti boves aut res hæ fuissent, quas contra Nostrum Edictum evehere aliquis, exportare, aut abigere ausus esset; tantum commissa pœnæ loco, Nobis sive Publicano, sive Teloneatori Nostro, numerare cogeretur. Sin autem exportasse se, aut abegisse negaret recenti re non convictus, neq; deprehensus: si Nobilis est: tenebitur jurejurando dato se expurgare, unà cum aliis æquè Nobilibus. Si Plebejus: probatio contra illum Teloneatori decernetur. Et hæc Constitutio servari debet, usq; ad alium Conventum proximè futurum—*Vol. I. Anno 1539. fol. 548.*

Nro. 11. PROHIBITIO TRANSITUS IN SILESIAM.

1540 Petentibus Nunciis terrarum interdictum de non vehendis per Nostros homines in Hungariam & Silesiam, & rursus non importandis in Poloniam

mercibus firmius custodiri, decrevimus cum universo Ordine Senatorum Regni Nostri. Decretum illud quamdiu duraverit ab universis subditis Nostris firmiter observari. Quodque Capitanei & Teloneatores custodiam debitam negligentes vel eorum conniventia aliquem transire permittentes contra tenorem Constitutionis prædictæ puniantur pœna centum marcarum in negligentes Capitaneos dudum statuta; cujus medium fisco Nostro regio, altera medietas ei qui Capitaneum vel Teloneatorem contrarium admittentem Nobis contra eum detulerit, & sufficienter probaverit, cedere debebit. ANNO 1540

Liceat verò hominibus pauperibus, & in ipsis Regni limitibus, constitutis molere frumenta sua, in molendinis sibi vicinioribus, etiam extra fines Regni Nostri sita: possintq. liberè ire ad fora civitatum & oppidorum vicinorum Regno Nostro non subjectorum: ad eaq; inferre tantum carnium, & aliarum rerum venalium, quantum humeris, seu lacertis propriis sustinere & portare possit.

Et quoniam pleriq; mercatores subditi Nostri, ad suspendendam Constitutionem seu Edictum de non evehendis extra Regnum mercibus editum variis ingeniis uti consveverint: prætendentes, res & merces hujusmodi esse proprias mercatorum in Hungaria, Silesia & aliis Regni confiniis agentium: per illos seu illorum Notarios & Factores in Regno emptas esse: cum tamen plerumq; deprehenduntur, esse propriæ subditorum Nostrorum quorum opera & impensa ex Regno evehuntur. Ad præcludendam itaq; huic illusioni viam sic decrevimus Consiliariis Regni & terrarum Nunciis consentibus: ut hujusmodi Mercatores subditi Nostri, qui merces extra Regnum evehere procurrant, corporale præstent juramentum, in manibus Teloneatorum Nostrorum: Quia tales merces non sunt eorum propriæ: nec in illis aliquod commercium, vel interesse habent: sed sunt propriæ eorum quorum esse asseruntur, videlicet Mercatorum extraneorum in terris extraneis agentium, & aliter tales merces dimitti nullatenus debebunt: sub illarum amissione.

Omnes Regnicolæ & allii homines quicunq; etiam externi boves, jumenta & res alias a quibus teloneum novum solvendum est in Regno ementes & illa versus limites Regni ducentes aut pellentes teneantur sese manifestare in Cameris Teloneatorum deputatis; & eisdem Cameris Teloneum debitum solvere: si hujusmodi boves, aut jumenta vel res aliæ ad revendendum & extra Regnum pellendum emptæ fuerint. Ab his verò rebus quæ ad usum proprium vel ad mactandum in Regno & vendendum intra fines Regni emptæ fuerint Teloneum solvi non debet. Quod si quis cum hujusmodi bobus, jumentis aut rebus aliis in Regno emptis præterierit Cameras, se in illis non manifestando, res hujusmodi amittet. Et licebit Teloneatoribus eas arrestare & recipere.

De illis verò Regnicolis, qui intra Cameras & fines Regni cum Silesia Hungaria & aliis confiniis Regni agunt domicilium & in oppidis ultra Cameras existentibus aliquid emunt, non tenentur, cum illis ad Cameras descendere, verum Teloneatores diligenter custodiant in Regni finibus, nè in Hungariam, aut Silesiam & alias vicinas Terras, expellantur & educantur. Contrafacientes verò deprehensi, boves jumenta, & res hujusmodi amittere debent. Si quis verò teloneatorum alicui hominum quidquam receperit, priusquam Cameram præterierit,

ANNO res ſic receptas reſtituere, & pœnas in Conſtitutione Petricovienſi editas idem
1540 Teloneator incurret. Hæc autem Conſtitutio de Mercatoribus, & ad revendendum ementibus intelligenda eſt; & non de his regnicolis, qui ad uſum proprium quidquam emerent.

Per hanc autem Conſtitutionem Noſtram, nolumus derogatum iri Edicto de prohibito tranſitu in Hungariam & Sileſiam facto. Quod alia Conſtitutione Noſtra mandavimus firmius obſervari. *Vol.* 1. *Anno* 1540. *fol:* 557.

1550 Nro. 12. Ponieważ Stan Rycerſki i Duchowni, i ich poddani za nadaniem i uprzywilejowaniem Przodkow naſzych tę ſwobodę ma, iż Ceł żadnych, ani myt wodnych targowych, pomiernych, tak też i ludzie ich od tego co ſię w Domu rodzi płacic winni nie ſą, tedy My też chcąc na tym nowym wſtępku Panowania Naſzego, łaſkę przeciwko poddanym Naſzym Stanu Rycerſkiego okazać, to czyniemy, iż Cła nowego granicznego płacić nam winny niebędzie odtego czaſu Stan Rycerſki i Duchowny, od wołow ktoreby ſię w Domach ich uchowały, abo kupne ktoreby zbożem ich karmione były, naco ſami abo ſprawce ich, ktorzy takowe woły pożęną na Komorach przyſięgę powinni czynić będą, aby wtym oſzukanie iakie niebyło, tak iako ſię na wodnym Cle Szlachta zachowywa przez Sprawcę abo przez ſługi. Także też i o Powołowczyznie ma być rozumiano. *Vol:* 2. *Anno* 1550. *fol.* 594. — *fol:* 42.

Nro. 13. CŁA.

1563 O Clech tak nayduiemy: że wſzyſtkie Cła y Myta wſzelakie wodne i ziemſkie wedle Statutu Kazimierza, ktorekolwiek ſą po śmierci Władyſława Iagełła dane te wſzyſtkie kaſſuiemy: wſzakoż gdzieby ktore potrzebne były tedy ciż Rewizorowie ktorzy na rewizyą dobr poiadą, rewidować i oglądać ie maią i tego dać ſprawę na przyſzłym Seymie *Vol. II. Anno* 1563. *fol.* 636. — *fol:* 42.

Nro. 14. SŁUDZY KROLEWSCY, PANSCY, I SZLACHECCY KUPCZĄCY.

1565 O tych ktorzy ſię liſty Naſzemi Krolewſkiemi, abo Panow ktorych zakładaią, i ſługami ſię naſzemi, abo Panow ktorych mienią: tym iako i drugim Kupcom Naſzym Koronnym będzie wolno do drugiego bliſko — przyſzłego Seymu Koronnego z Korony do cudzych Ziem po towary ieździć, iedno z Korony nie wywozić. *Vol. II. Anno* 1565. *fol:* 690. — *fol:* 98.

1569 Nro. 15. Cła, Myta wſzyſtkie w Polſzcze i w Litwie Ziemſkie i wodne iakimkolwiek imieniem nazwane, tak Krolewſkie, iako i Szlacheckie Duchowne, i Mieyſkie, J. K. Mość znoſić raczy, iżby iuż *ex nunc* żadnego Cła nie brano na potym wiecznych czaſow, od Duchownych, od Swieckich ludzi Szlacheckiego Stanu i od ich Poddanych, od rzeczy ktorychkolwiek właſney roboty i wychowania nie zakrywaiąc myt Kupieckich, ani ſię zmawiaiąc z Kupcy ku ſzkodzie, a zataieniu Ceł dawno zwykłych Krolewſkich, tak w Polſzcze, iako w Litwie. *Vol. II. Anno* 1569. *fol:* 772.

Nro. 16. O CLECH.

1578 Myta, Cła, tak wodne ziemne, Grobelne i inſze wſzelakie, ktore ſą przeciwko Prawu dane, ktore po Statucie Kazimierza Jagełła ſą *per Subditos Regni*

gni otrzymane, także targowe, łokciowe, aby były skażone, zniesione podług Konstytucyi pierwszych. A gdzieby były potrzebne nowe, i potrzebowały naprawy dla przeiazdów, iako na rzekach, błotach i ieziorzyskach na mieyscach nieprzebytych, takowe zostać maią, według uznania Rewizorów, które są rewidowane, a które nie są, aby tego Roku ie powinni obiechać i zrewidować, Podkomorzowie, Chorążowie, Woyscy, w swoich Woiewodztwach. ANNO 1578

A niżli na rewidowanie wyiadą w Powietnich a Głownych Mieściech maią to publikować cztery Niedziele przed wyiazdem swym, aby każdy stawił się przed niemi z listy swemi na Cło nadanemi, a potym na Seym przyszły rekognicye swoie przysłać na takie Cła któreby były potrzebne. Co uczynić powinni *sub privatione officii sui*. A Konstytucyą Króla Zygmunta, o Clech grobelnych i innych takowych rzeczach Roku *millesimo quingentesimo trigesimo octavo* uczynioną extenduiemy, i do wszech któregokolwiek Stanu ludzi, któreykolwiek wokacyi, którzyby Cło od kogo, co go niewinien brali, Także też tym którzyby przysięgę inakszą a niż iest w Statucie Alexandrowym, *Anni millesimi quingentesimi quarti* opisaną, wyciągali, albo kogo do iterowania iey gdy raz przed Urzędem uczyniona będzie przywodzili. Z których każdy ma być karan winą sta grzywien, *citatus coram quovis officio vel Judicio juxta praedictam Constitutionem Sigismundi Regis*, *Anni millesimi quingentesimi trigesimi octavi*. A przysięga nie inaksza ma być czyniona, iedno iaka iest opisana *Statuto Alexandri Petricoviae Anno millesimo quingentesimo quarto*, okrom Cła Pogranicznego którego przysięgę na Granicy wedle Prawa i zwyczaiu zachowuiemy. *Vol. II. Anno 1578. fol: 971. — fol: 334.*

Nro. 17.

Cła od Zboż Szlacheckich.

Cła wszystkie stare i nowe w Koronie i we wszystkich Państwach do niey należących, od Szlacheckich zboż zwłaszcza gdy który Szlachcic, albo sługa iego w ktorymkolwiek Grodzie, wedle Konstytucyi przysięgę uczyni pod winą sta grzywien, brane być nie maią, ani do iteracyi tey przysięgi tego Szlachcica, albo sługi iego, nikt przywodzić nie ma pod takąż winą. O ktorą winę ukrzywdzony pozwać będzie mogł *ad quodcunque Judicium, vel officium Regni*; a Pisarz *sub poena ducentarum marcarum*, które połowica *delatori* a połowica *fisco* przyiść ma, nie ma dawać rekognicyi o przysiędze, temu ktoryby iey nie uczynił, o którą *citatus post curiam parebit*. *Vol. II. Anno 1581. fol: 1013. — fol: 374.* 1581

Nro. 18.

Rewidowanie Cel.

Cła wszystkie Poddanych Naszych, aby były przez Urzędniki w Statucie do tego naznaczone, rewidowane: to iest aby spisali własność mieysc, cyrkunstancye wszystkie, z którychby mógł się wziąść dalszy postępek kognicyi, gdy tego relacyą uczynią. Co wszystko wykonywać maią *sub fide & conscientia sua*. A tych rewizyi dopuścić ci którzy Cła maią, *sub privatione* onego Cła powinni są. Jednak podwyższenie nad pierwszy Przywiley Myta i Cła, albo nowego postanowienie ieżliby ci, albo pierwsi Rewizorowie gdzie uczynili: tedy to za rewizyą takową nową i relacyą iey na Seymie ieżliby niesłuszne było, ma być *irritum & inane*, choćby też i list Nasz na to sobie ziednał, gdyż Rewizorowie tylko obiechać *praecedente publicatione* rewidować, a potym zu- 1581

ANNO 1581 pełną ſprawę odeſłać, albo odnieść na Seym maią. *Vol. II. Anno 1581. fol: 1018. — fol: 379.*

Nro. 19. Cło od Wołów Szlacheckich.

1581 Powołowczyzny i Woły własnym zbożem zimowane Szlacheckie, aby przez Komory Celne podług wolności Szlacheckich bez Myt i Ceł były przepuſzczane według dawnych Konſtytucyi, pod winą ſta grzywien. A przyſięgi Szlachcicom albo ich sługom Szlachcicom też bronić nie maią. *Vol. II. Anno 1581. fol: 1023. — fol: 383.*

Nro. 20. O Mytach na Rzekach i Kwiciech Pisarzow Celnych.

1588 Wielkie ſię uciążenie dzieie ludziom Szlacheckiemi wyciąganiem Myt na Rzekach ſpuſtnych, tak przez Dziedzice gruntow przyległych, iako przez inne Dygnitarze Koronne i Urzędniki Ziemſkie. A iż rzeczy własnego urodzaiu Szlacheckiego ſą wolne od wſzelakich Ceł i Myt: Przetoż poſtanawiamy, aby ludzie Szlacheccy na Rzekach, ſpuſzczaiąc z ſwego własnego urodzaiu, a nie ſkupowane zboża, i inne towary żadnemi Myty, Cły i Woyſkiemi, za przyſięgą Panow albo Faktorow ich, wedle pierwſzey Konſtytucyi, ni od kogo angaryowani nie byli *ſub pœna quingentarum Marcarum*, o którą *tranſgreſſores*, odpowiadać maią, wedle pierwſzych Konſtytucyi. Z ſtrony też ludzi Kupieckich, iż ieſt wątpliwość o takich Myciech wodnych, które niektórzy Dziedzicy niepodeymuiąc koſztów w przeprawowaniu Rzeki, od nich wyciągaią: przeto Inſtygator Naſz powinien będzie wſzyſtkie, a oſobliwie Dziedzice i Dzierżawce Nowodworſkie. Tarnowſkie, Zgierſkie, Rynarzewſkie i Celniki Dybowſkie *pro cognitione Jurium* na Seym przyſzły ſpozywać: czego ieżliby nie uczynił, każdemu ktoby chciał, wolno być ma tego poprzeć. A Piſarze Celni od Kwitow brać nic nie maią od żadnego iakieykolwiek kondycyi, *ſub pœna de injuſtè exacto teloneo*: o co *forum* na Trybunale, albo przed którymkolwiek Urzędem albo Sądem, tak Ziemſkim iako i Grodzkim. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1222.*

Nro. 21. Bespieczenstwo Kupieckich dróg.

1589 Iż ſię gwałty niewinnie dzieią Kupcom Państw Koronnych i Cudzoziemſkich, którym pobieraią Wina i Małmazye i inſze towary, tak w części iako i we wſzyſtkim, także Myta i Cła nieſłuſzne z nich wyciągaią. Chcąc uſpokoić, poſtanawiamy *authoritate* Seymu tego, że ktoryby ſię tego ważył, a z Kupca tak ſwego iako i Cudzoziemſkiego, któregożkolwiek Narodu Cło nieſłuſzne albo towary: w części albo we wſzyſtkim gwałtem wziął, ma bydź o to pozwan tam kędy ſię kolwiek będzie ukrzywdzonemu podobało, tak iako ieſt Prawo *pro injuſta extorſione telonei* opiſane. A tam *in primo termino coram quocunque officio Capitaneali* będzie powinien obwiniony ſtanąć, i penę *ratione teloneorum in Statuto deſcriptam* odłożyć, i Cło wzięte wrocić. A z ſtrony rzeczy gwałtem wziętych *cum pœna ducentarum marcarum* wrocić one, *toties quoties citabitur*, a rzeczyby wziętych nie wrócił. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1276. — fol: 522.*

ANNO

Nro. 22. O Clech.

Iż o Clech niesłusznie wyciąganych dosyć Prawa starego iest, to wszystko 1596
wcale zachowuiąc, *abusus* nowe wygładzaiąc Instruktarz wedle starego zwyczaiu przez Nas podany, i ręką Naszą podpisany, i Pieczęcią Koronną przypieczętowany, Celnikom Naszym rozesłać roskazaliśmy: wedle którego kędy, od kogo, i iako maią być Cła i Myta, tak pograniczne iako i w Koronie i w Państwach do nich należących, wybierane: Które Instruktarze maią być na Komorach Celnych przybiiane: wedle których na wszelakich Komorach, a nie inaczey wszelakich Ceł tak wodnych iako ziemnych, wybieranie być ma. A ktokolwiek raz na Główney Komorze Cło powinne odda, aby na inszych wszech Komorach był wolen za ukazaniem Kwitu. A ktoby się ważył nad te Instruktarze inaczey wybierać Cła, od kogokolwiek pozwany *ad quodcunque Judicium, seu Officium Regni* wedle Prawa Koronnego i W. X. Litt: *peremptorie* odpowiadać processem *de impossessionatis* opisanym, i *poenis* podledz o Clech opisanych będzie powinien. A Cło Poborowe na przeszłym Seymie Krakowskim uchwalone, i u Nowodwora, Fordana, Dybowa, stawka pod Toruniem, tylko do wyiścia roku, od poczęcia i brania tego Cła trwać ma. A tych wszystkich Szlachcicow, które Instygator Nasz *ex delatione* tych tam mieysc pomienionych Administratorow i Celnikow był spozywał, o iakiekolwiek szkody *fisci Nostri* tą Konstytucyą wolne czyniemy czasy wiecznemi. *Vol. II. Anno 1596. fol: 1447. — fol: 683.*

Nro. 23. O Instruktarzu Celnym.

Instruktarz którego wzmianka iest w Konstytucyi Seymu Roku 1598, iż 1601
na tym Seymie przez osoby tak z PP. Rad Duchownych i Swieckich, iako i od Posłow deputowany rewidowany, i z starym Instruktarzem autentycznym za Krola Zygmunta pierwszego w Roku 1531. w Druk podanym, skorygowany iest, iż się we wszystkim zgadza z starym Instruktarzem rozkażemy go między Konstytucyami Seymu teraźnieyszego wydrukować, według którego Celnicy Nasi winni będą zawżdy Cło wybierać, i w każdey Komorze maią mieć przybite takowe Instruktarze pod pieczęcią Kancellaryi Naszey dla informacyi każdego Kupca: według którego gdyby się nie zachowali maią przepadać winę sta grzywien, o co *forum* na Trybunale *inter causas officii toties quoties opus fuerit repetenda.*

A z strony przemyt, które się na Clech trafiaią, nie ma sam Celnik kognicyi czynić, ale zinwentowawszy te rzeczy przemycone z Urzędem Starościm albo Mieyskim: będzieli chciał Kupiec może Celnika pozwać do Starosty, gdzie się przemyta stała, gdzie też o takich przemytach kognicya być ma słusznieli na skarb Nasz przypadaią, albo nie, zachowuiąc całą appellacyą do Nas oboiey stronie. Toż się ma rozumieć o przemytach Ceł Szlacheckich. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1501. — fol: 735.*

Nro. 24. O Clech.

O Cło niesłusznie wzięte, gdyby kto na Trybunał pozwał, po ustaniu roku 1601
przypowiesczonego, tamże na Trybunał zaraz *ad banniendum* pozwać może, i otrzymawszy bannicyą ostatnią do Starosty remissyą otrzymać ma. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1504. — fol: 738.*

ANNO 1601 **Nro. 25.** O Clech na Rzekach Portowych.

Sprawy do Konſtytucyi *Anni 1598*, o Rzekach Portowych uczynioney, i o branie myta na nich z ludzi Szlacheckich oboiego Narodu, iako w Koronie na Trybunałech Wielko i Małopolſkim tak w W. X. Litewſkim na Trybunałach w Wilnie Nowogrodku i Mińſku ſądzone być maią, a iako w Koronie *inter cauſas officii* tak w W. X. Lit: na Trybunałech pod terminami któregokolwiek Woiewodztwa, bądź też między ſprawami do obligów, takie Sprawy rokiem zawitym ſądzone być maią: a w ſądzeniu ſpraw takich on Sąd we wſzyſtkim według Konſtytucyi wzwyż mianowaney zachowywać ſię powinien będzie: a to z ſtrony Dóbr Naſzych Królewſkich iako i Duchownych i Swieckich rozumieć ſię ma. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1504. — fol: 738.*

Nro. 26. O Przeieżdżaniu Cel Koronnych Prawem obwarowanych.

1616 Konſtytucyą *Anni 1611.* reaſſumuiemy o Przemytach i Gościńcach Prawem zakazanych, to tylko przydawſzy, iż wſzelakie towary z Węgier, i do Węgier, nie inſzemi drogami, ale gościńcami uprzywileiowanemi chodzić powinny, iako na Sądecz, Grybow, Biecz, Zmigrod, Duklę, Kroſno, Jaśliſka, Rymanow, Sanok, Leſko, Sambor. A ktoby ſię ważył takowe Kupce inſzemi drogami przeprowadzać, albo Kupce i towary ich w Domach i Wſiach ſwych przechowywać, miiaiąc Komory i Strażnice pierwſze pograniczne: taki przepada winę ſto grzywien. O co każdemu takiemu *forum* naznaczamy, na którykolwiek Trybunał, *ad delationem cujuſvis, vel etiam Theſauri Noſtri. Vol. III Anno 1616. fol: 283. — fol: 15.*

Nro. 27. Podatki ordynaryine Rzeczypospolitey, którym nikt ulegać nie ma.

1649 Od Podatkow Rzeczypoſpolitey ordynaryinych w Konſtytucyach i Seymu teraźnieyſzego i *Anni 1647.* wyrażonych, a na zapłatę Woyſku kwarcianemu i *ſtipendiariorum*, i inne potrzeby Rzepltey ordynowanych, także i Ceł Naſzych, żadne Miaſto i Miaſteczko w Koronie nie ma być wolne, ani żaden *in genere* Kupiec albo handlami bawiący ſię człowiek, ale ie każdy *juxta legum præſcriptum* oddawać powinien, żadnemi choćby Konſtytucyami approbowanemi Przywileiami i wolnościami, niezaſłaniaiąc ſię, *ſub amiſſione mercium & pœnis* w Prawie opiſanemi. A względem wybierania onych, Konſtytucyą wzwyż mianowaną 1647. *in toto* reaſſumuiemy, i Prawa dawne o foldrowaniu towarow Kupieckich także Konſtytucyą *Anni 1589.* o beſpieczeńſtwie dróg Kupieckich i Prawa wſzyſtkie o drogach któremi Kupcy i Formani ieżdzieć maią. *Vol. IV. Anno 1649. fol: 280. — fol: 2.*

Nro. 28. O beśpieczenstwie dróg Kupieckich.

1653 Iż ſię zagęściły bardzo wielkie depaktacye aggrawacye ludzi Kupieckich, oſobliwie z Węgier z Winami na ſkłady iadących, i innych z wielką podatkow Rzepltey ſzkodą. Przeto Konſtytucyą *Anni 1589.* o beſpieczeńſtwie dróg Kupieckich *in toto* reaſſumuiąc poſtanawiamy, że o takowe krzywdy, wyciągania Ceł prywatnych, na które Prawa nie maſz, i wſzelakie aggrawacye nie tylko ukrzywdzonemu, ale Inſtygatorowi *ex delatione* Skarbu albo Adminiſtratorów

poda-

podatków publicznych, wolno będzie Processu w Konstytucyi pomienioney 1589 mianowanym, o takowe krzywdy Prawem czynić. A ta Konstytucya *in futurum* i względem krzywd *ante Constitutionem* od roku poczynionych, ściągać się ma. A Szyprowie którzykolwiek ze Gdańska popłyną, towary na górę wiozące, opowiedzieć się na Fordanie i Nieszawie będą powinni, nie utaiwaiąc towarów Kupieckich *sub confiscatione* tychże towarów. A to dla tego, żeby ludzie Kupieccy pod tytułem Szlacheckim Myt nie uchodzili. A iż sobie i lądem ludzie Kupieccy różne wynayduią gościńce, przez co Komora Celna Gnieźnieńska i Powidzka, do Starostwa Gnieźnieńskiego należąca, z których *quarta* Rzepltey idzie, ginąć musi. Tedy Przykomorek w Wągrowcu, do tegoż samego tylko Starostwa pozwalamy, i postanawiamy, aby Kupcy i ich Faktorowie od towarow *in genere* wszystkich na Gnieźnieńskiey Powidzkiey i Wągrowickiey Komorze, według Instruktarza Ceł naszych *in Anno 1601* opisanego, płacić *sub amissione* towaru byli powinni. *Vol. IV. Anno 1653. fol: 409. —fol: 13.* ANNO 1653

Nro. 29. CŁO KORONNE.

O Podatkach Rzeczypospolitey ordynaryinych, także i Cłach Naszych Koronnych Konstytucyą *Anni 1647. & Anni 1649. in toto* reassumuiemy, podług których, aby każdy *in genere cujuscunque Status & conditionis* tak *in ducendo & evehendo* iako i *intra Regnum* handlami się bawiący człowiek, *juxta praescriptum legum* żadnemi się wolnościami, ani Przywileiami dawnemi Konstytucyami abrogowanemi niezastaniaiąc (ktore iako dawno abrogowane *authoritate praesentis Conventus* kassuiemy) Cła Nam i Rzeczypospolitey należące płacił postanawiamy. A którzy Kupcy nie insze towary, tylko pieniądze do Wołoch i Multan z Korony i Państw do niey należących wywożą, od nich także Cła płacić maią według Instruktarzow dawnych o złocie i srebrze opisanych, *sub confiscatione* tychże pieniedzy. Na co wszystko ma być wolne stanowienia Komor i Straży przy Wielmożnym Podskarbim W. K. lubo Kontrahentach Naszych *pro temporis & loci exigentia*. Pisarzom zaś Celnym *eam securitatem* iako iest w dawnych Prawach o ziazdach publicznych opisana, waruiemy, deklaruiąc cale aby się żaden Zołnierz nie ważył u nich noclegów i pokarmów odprawować, iako też w domach tych, gdzie pobory wybieraią, i *Acta Publica* zostawaią i do nich przyimuią, *salvis Juribus equestris ordinis*, ani ich Stacyami aggrawować pod winami w Prawie opisanemi i surowością artykułów Woyskowych. A że się to zagęściło że wiele różnego stanu osob nietylko listami swemi zwykli ludzi Kupieckich soldrować, ale i sami z uymą Prowentu Publicznego prywatne *quaestus* uganiać, tedy o tym dawne Statuta i Prawa także *in toto* reassumuiemy i deklaruiemy, aby żaden takowy od Ceł Naszych i Rzeczypospolitey, nie był wolen *non obstantibus quibusvis libertationibus & rescriptis* z Kancellaryi Naszey wydanych: *multo minus privatorum literis*, które nikomu w pomienionych podatkach *suffragari* nie maią. Reassumuiąc iednak Konstytucyą *de lege sumptuaria Anni 1555.* postanawiamy; aby wszystkie materye, towary w teyże Konstytucyi mianowane któregokolwiek Narodu Kupcy takowych materyi do Korony nie wwozili, ani przedawali *sub confiscatione* towarów. Ze iednak dla teraźnieyszych niebeśpieczeństw do tych czas spinięzyć ich nie mogli, tedy do wyprzedania tych towarów ieden rok czasu prolonguiemy, od których ie- 1659

ANNO 1659 dnak wszystkie Podatki w Konstytucyach opisane, płacić będą powinni, którą Konstytucyą *in toto* W. X. Litt: przyimuie. *Anno 1659. Vol. IV. fol: 60.t.—fol: 15.*

1674 **Nro. 30.** Na Cle Koronnym Komory Augustowskiey *Exactores* za granicę W. X. Litt: zabiegaiąc exorbitancyom, nie tylko Kupców do Królewca iadących, i nazad powracaiących, ale i Szlacheckim nie folguiąc podwodom depaktuią, przez co Kommercya lądem z uymą Skarbu W. X. Litt: tamować się muszą. Takowe tedy *excessus* JP. Podskarbi Koronny *arcere* będzie powinien, i ieżliby daley tym podobne działy się uciążenia *ad instantiam cujusvis pœnas trium millium Marcarum* na Celnikow zakładamy. *Vol. V. Anno 1674. fol: 232.—fol: 35.*

Nro. 31. Deklaracya Ceł Koronnych.

1677 Na instancyą Posłów Ziemskich Instruktarz o exakcyi Ceł tak obiaśniamy. Nayprzód stosuiąc się do wszystkich Praw dawnych i świeżych, mieć chcemy; aby Kupcy, Faktorowie i Zydzi, nie biorąc protekcyi od Panów swoich Stanu Szlacheckiego za Juramentami z Grodów wydanemi bez płacenia Ceł Naszych, iako i Rzepltey, przechodzić nie ważyli się, iako się w przeszłych czasiech ten dział *abusus*, ażeby na Komorach, abo w Grodach przy Pisarzu Celnym przysięźnym, każdy *in genere cujuscunque status & conditionis*, towar iaki prowadzący, iurament *juxta Rotham descriptam* wykonał, Serwitoratów Paszportów, z Kancellaryi Naszey ani od kogożkolwiek nieprzyimuiąc, lecz bez wszelakiego respektu *personarum* towar zatrzymany i bez płacenia Ceł Naszych iako i Rzepltey puszczony bydź nie ma według Konstytucyi 1611. O przeieżdżaniu Ceł, i foldrowaniu Kupców iako i *Annorum* 1634, 1643. 1647, & 1649. Tytuł Ewekty i Indukty *in omnibus punctis & clausulis.* Także i Konstytucyą 1589. & 1659. o bespieczeństwie dróg Kupieckich, i Prawa o drogach, któremi Furmani ieździeć maią, deklaruiąc aby gościńców i traktów zwyczaynych trzymali się *sub confiscatione* tak towarów, iako i koni i wozów Furmańskich. Instruktarz z Kancellaryi Naszey na przyszłym Seymie *Coronationis* wydany, iako w niektórych punktach Woiewództwom Wielkopolskim, względem Miast Pogranicznych szkodliwy, abroguiemy, a teraźnieyszy Instruktarz tak w słowach iako i w samey essencyi zgadzać się ma, *cum instructariis Anni 1601. & 1661. hoc adjecto*, aby tak od sukien *per duos, pro cento*, Cło Nasze *antiquum* nazwane, iako i innych towarów wszelkich płacone było, według iednak taxy proporcyonalney, i przez W. Podskarbiego *iuxta æquitatem* moderowaney; która taxa w Instruktarzu, *lucide & clare* powinna bydź specyfikowana, *auctio ab inductis & evectis* aby *secundum Constitutionem Anni 1667. ab incolis secundum taxam, in currenti accipiatur moneta, sine reductione bonæ monetæ in solidariam* postanawiamy. *Auctionem* zaś *in Regno* która dotąd nie była *abrogata, lege præsenti* kassuiemy, i od płacenia oney, Kupców na potym, iako i Ur. Administratorów Skarbu Koronnego uwalniamy. A *Exactoribus* ieżeliby się *in futurum contra mentem Constitutionis* sprawowali, albo którekolwiek Cło *injuste* wybierali, *ab injuriatis in quovis castro, cujusvis Palatinatus, forum* podług dawnego Prawa *sine appellatione* naznaczamy: które Prawo *vindicandi injusti Thelonei, in omnibus punctis & clausulis* nie tylko zachowuiemy; ale i reassumuiemy. Konstytucyą na Seymie przeszłym *Coronationis* którą nowe składy, do Wscho-

wy i Lesna, z Torunia i Gniezna przeniesiono, ponieważ *in praejudicium* Ceł Koronnych *ultra publicum consensum* stanęło *Lege praesenti* kassuiemy; *salvis tamen juribus depositorum antiquis*, iako i składów od płótna, przędze, lnu, *& similibus, quibus per antiquas Constitutiones praedictae Civitates, & aliae Majoris Poloniae gaudent.* Exaktorom zaś Celnym na Komorach Pogranicznych *sub poenis lege descriptis*, Towary *in genere* wszystkie *sine persolutione* Cła podług Praw i zwyczaiów dawnych przepuszczać zakazuiemy. W czym *casu contraventionis Exactor ad cujusvis instantiam in quovis Castro responsurus sine appellatione*, Konstytucye zaś temu Celnemu deroguiące prowentowi, *in cujusvis favorem* uchwalone, *pro nullis & cassatis declaramus. Vol: V. Anno 1677. fol: 459. fol. 9.* ANNO 1677

Nro. 32. O Ekonomii i Prowentów Stołu Naszego Securitas. 1678

O Ekonomiom Stołu Naszego i Prowentom Celnym tak w Koronie, iako i w W. X. Lit. *indemnitati & securitati providendo* za zgodą wszech stanów waruiemy, aby w Prowentach Celnych i składnych, y w Dobrach Ekonomicznych więcey sobie nikt nie uzurpował *juris & potestatis* w Possessyach, Exakcyach, Hibern albo generik od Dzierżawców *jure colonorum* trzymaiących i w Sądach nad to, co Konstytucye *Annorum* 1590, 1633, 1638, 1641. pozwoliły *sub rigore legum*. Reassumuiemy przytym Konstytucye *Annorum* 1611, i 1677, *specialiter* o Ekonomii Samborskiey służące na wszystkie Ekonomie, *non obstantibus quibusvis in contrarium Evocationibus* władaiąc na Kommissarzów Konstytucyą *Coronationis Nostrae* naznaczonych, i na Administratorów Naszych, żeby się według pomienionych Konstytucyi w Rewizyach swoich sprawowali, i każdemu sprawiedliwość *officiose requisiti* czynili, *sub poenis in eisdem legibus descriptis*: deklaruiąc o Cłach Naszych Konstytucye *Anni* 1611, 1670, 1677. a o składach *Anni* 1565, 1609, 1676. aby żaden Kupiec iakieykolwiek nacyi; pogotowiu z Żydów nieważył się żadney protekcyi stanu Szlacheckiego brać, składów sobie nowych po Miasteczkach, Gospodach, i Dworach stanowić, ale towary na zwyczayny skład Prawem opisany, do Miast Naszych tak z Korony, W. X. Litt: iako i z Państw postronnych prowadzić *tenebitur*, niemiiaiąc Miast składnych, a to *sub confiscatione mercium*. Toż się ma rozumieć *de revenditoribus omnibus* w Miastach Naszych *etiam queritantibus victum*, i o Rzeznikach Woły od Szlachty kupuiących, aby od swoich Towarów iako i inni Kupcy płacili: o co *Officii Castrensis cujusvis forum contra transgressores ex Regestro Fisci sine appellatione*, czego postrzegać Administratorowie Nasi powinni będą, także Starostowie Sądowi i pograniczni. *Vol: V. Anno 1678. fol: 554. fol. 8.*

Nro. 33. Deklaracya o Cłach Koronnych. 1685

Chcąc do iak naylepszego porządku przyprowadzić Exakcyą Ceł Rzeczypospolitey Koronnych, Donatywum Kupieckiego i Aukcyi: Seymem *Anno 1667.* postanowioney tudzież ewektę i induktę do tychże Ceł Rzeczypospolitey podług dawnych Praw należącą *per plus offerentiam* wyniesionych, z którychby Skarb Koronny na codzienne expensa ile przy teraźnieyszych czasiech, pewne mógł mieć opatrywania potrzeb publicznych *promptuarium* postanawiamy *Lege praesenti*, aby Wiel: Podskarbi Koronny wyżey pomienione Prowenta Rzeczypospolitey, lubo *in Administrationem*, lubo *in Arendam per plus offerentiam*

ANNO 1685 Szlachcie *bene possessionatis* na którychby się Rzplita niezawiodła puścił. A zabiegaiąc tak wielkiey szkodzie Rzeczypospolitey, która się przez wynalazek i sposoby ludzi kupieckich codziennie dzieie, gdy tak wiele, a prawie naydroższych Towarów, pod różnemi protekcyami, *sine solutione* Ceł należących *intra & extra Regnum* wprowadzaią i wyprowadzaią. Nayprzód libertacye kupieckim ludziom *quocunq; juris gradu aut titulo* dane, iako *praejudiciosas* Skarbowi Rzeczypospolitey abroguiemy, tak żeby każdy handluiący i przekupuiący towarami, iako to Srebrem, Złotem, Zbożem, Woskami, Wołami, Skórami, Łoiami, & *quocunq; genere mercium*, według dawnych Praw i Instruktarzów Skarbowych, od płacenia Ceł żadnemi niezasłaniaiąc się protekcyami nieunikał. *Excepto* Miasta Sieniawy, które Konstytucyą *Anni* 1676. do pewnych lat iest libertowane, i Affendyka, aby iednak toż Miasto i Affendyk pomieniony, pod imię swoie towarów inszych Kupców niebrał, i swoie Juramentem na Komorach Celnych potwierdził mieć chcemy. Nadto aby żaden *non obstante praerogativa* Stanu Szlacheckiego Statki swoie rewidować na Komorach wodnych Koronnych niebronił, & *super proprietatem* Zbóż rzeczy & *mercimoniorum* że własney iego krescencyi, a nie kupne są, i na własną domową potrzebę, a nie na handel wprowadza kupione *necessaria*, tamże lubo przez się lubo przez swego Szypra *Genere* Szlachcica; podług Instruktarza Skarbowego, na Seymie szczęśliwey Koronacyi Naszey postanowionego, & *lege publica* approbowanego; Który *in toto* zachowuiemy, *juramento corporali* komprobował, a cokolwiekby się utaionych Towarów mimo Auszczugi i specyfikacyą na handel kupionych tak *extra Regnum* wychodzących; iako też *in Regnum* wchodzących *circa revisionem* na Komorach znalazło, takowe iako przemycone *confiscationi* podlegać maią, z których *medietas* do Skarbu Koronnego iedna, a druga *Contrahentibus*, albo Administratorom należeć będzie. Ci zaś wszyscy którym dowiedziono będzie, że Towary cudze pod swoiemi attestacyami wprowadzili, *poenis in damnificatores Thesauri Reipublicae sancitis ex delatione Thesauri*, w Trybunale Koronnym *ad cujusvis instantiam*, osądzeni i karani być maią. Toż się rozumieć ma o Pocztach Koronnych, przez które Towary Kupcy przeprowadzać zwykli, tedy Attendenci tychże Poczt ieżliby się co pokazało *deferre* Skarbowi Koronnemu albo Officyalistom Celnym *sub rigore poenae peculatus* powinni. Taż Konstytucya służyć ma na prowent Celny według Praw dawnych do stołu Naszego należący, czwarty grosz. Czego Ur. Podskarbi Nasz Nadworny Koronny przestrzegać będzie. *Vol. V. Ao. 1685. fol. 728. fol. 20.*

1710 **Nro: 34.** Ze Prowenta Celne i inne do wielkiego przyszły uszczuplenia przez wymyślne libertacye, Protekcyonalne Paszporty, i w Karawanach Pańskich przewożenie, Myta i Cła prywatne, i grobelne, tudzież mostowe, & *alias nullis legibus concessas usurpationes* (*exceptis his*, które *per Constitutiones Publicas* są obwarowane) zaczym wszelkie *abusus de plano abolemus*, *inhibemus*, & *poenas extorti injuste Telonei* podług Konstytucyi Publicznych *super damnificatores* przez Urodzonego Instygatora Koronnego *severe vindicandas decernimus*, osobliwie *praecavendo*; iż niżeli się kurrencya Cła generalnego *a die prima Mensis Septembris* zacznie, żeby na rzeczy, towary, wina i woły Szlacheckie, Juramenta na Komorach Celnych, albo w Grodach *in praesentia* Pisarza Celnego, iako

iako te woły na własnych oborach chowane, a nie pod protekcyą od Kupcow wzięte *juxta Constitutionem 1677. & Rotam in ibidem* w Instruktarzu *expressam* expedyowane były, inaczey *pro nullis & invalidis declarantur.* Stosuiąc się także do Konstytucyi 1565. *statuimus*, żeby ludzie kupieccy i formani dawnych traktów Prawem postanowionych *& more antiquo* ugruntowanych, nie mijali, na których są Komory głównieysze, tudzież żeby szyprowie ze Gdańska na górę towary prowadząc, albo z Polski na doł, zawsze się opowiedali w Nieszawie i Fordanie, i od nich płacili *sub confiscatione* tychże towarow, *vigore Constitutionis 1653.* co się i o Mieszczanach Toruńskich ma rozumieć. Na iarmarkach i otakach Pogranicznych koło Wołoch i Ukrainy, *authoritate* teraźnieyszego wolnego Ziazdu *seriò* przestrzegamy, żeby *Possessores Bonorum* do exekucyi Prowentu Skarbowego *quovis modo & colore* nie przeszkadzali, ani kupieckich ludzi protekcyami swemi nie ukrywali *sub rigore pœnarum Processu Fisci extendendarum.* Postanowienie Komor w Dobrach Naszych Krolewskich, Duchownych, Ziemskich, Dziedzicznych, iako iest *per Constitutionem publicam, 1647. 1659. 1676. & 1677.* Skarbowi Koronnemu pozwolone, tak i teraz toż samo stanowienie Komor i Pisarzom celnym i Strażnikom, tudzież żydowskiego Pogłownego Pisarzom, zgoła wszystkim osobom Skarbowym od wszelkich Impetycyi, Depaktacyi, krzywd i aggrawacyi *omnimodam securitatem* waruiemy, tak iako iest w dawnych Prawach opisana. I też same Komory Skarbowe od wszelkich stanowisk żołnierskich na zawsze wolne deklaruiemy. *Idquè sub pœnis legibus publicis sancitis*, obliguiąc wszelkie Zwierzchności, osobliwie też Urzędy Grodzkie aby *ad casum necessitatis pro indemnitate* Skarbu Rzeczypospolitey *Officialibus* iegoż *omninò assistant, & ex damnificatoribus indilatam administrent justitiam.* *Vol: VI. Annò 1710. fol: 184. fol: 67.* ANNO 1710

Nro: 35. SKARB KORONNY.

Ponieważ Wiel: Jan Kanty Moszyński Podskarbi W. Kor: z osobliwey ku Oyczyznie miłości i iey pożytkom z tą oświadcza się przychylnością iż wszystko to, cokolwiek Cła Rzpltey składy winne, i inne prowenta w Summach pieniężnych importować i wnosić mogą, *ad necessitates & usus publicos* sprawiedliwie i zupełnie oddawać deklaruie; więc Rzplta temuż Wielm: Podskarbiemu W. Kor: *in recompensam* szczerey iego ku sobie życzliwości, co Rok Złotych Pol: 120. Tysięcy, oprócz zwyczayney Officyalistow Skarbowych płacy, naznacza i determinuie, a kwoli temu wzaiemnie Rzeplta *præsenti Lege* stanowi aby Superintendenci lub Administratorowie, Ceł i składow Rzpltey *Nobiles & bene possessionati* ktorzy co Rok Komory wszystkie obieżdżać powinni, co Rok także przed Trybunałem Skarbowym Radomskim, w drugi Poniedziałek po inchoacyi Trybunału, *in præsentia* Wielm: Podskarbiego W. Kor: lub *ejus Officii*, przysięgę *juxta Rotam* (ktora się tu inseruie) wypełnili ato aby zatrudnienia do otrzymania kwitu niemiał tenże W. Podskarbi który iuż temi przysięgami *evincitur.* Ja N. Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Troycy S. Jedynemu, iż dosyć czyniąc Urzędowi Superintendencyi moiey, wszystkich Pisarzow w Prowincyi mię zleconey będących, pilnie dozierałem tak aby wiernie wszystkie towary i ich sortimenta rewidowali nikomu nie folgowali i nikogo nie depaktowali, i sam gdzie mi się trafiło być przy rewizyi wiernie odprawiłem, żadną się rze- 1736

ANNO 1736 czą ani respektem nie uwodząc i nic na swoy pożytek, ani kwitowego, ani *provialibus ullo prætextu* niebiorąc, wszystkie Pieniądze którem wybrał z Komor Celnych, wodnych i lądowych *vel* składow winnych według Instruktarza Skarbowego i konfiskat według dawnego zwyczaiu, nic nieutaiwszy ani przy sobie zatrzymawszy wiernie i sprawiedliwie do Skarbu Koronnego za kwitami Wiel: Podskarbiego W. Kor: wniosłem i nic na swoię potrzebę oprócz zwykłego *salarium*, nie zostawiłem, ani żadnego grosza nie zataiłem. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna Męka iego. *Vol: VI. Anno 1736. — fol: 659. fol 95. —*

Nro: 36. Zniesienie Cełł partykularnych.

1736 Ponieważ Konstytucya 1726. zniosła wszystkie partykularne Cła i myta, *exceptis* gdzieby znaczny koszt był, na poprawę dróg i mostów, a Possessorowie rożnych Dobr *abusivè* tę Konstytucyą sobie explikuią, przez co iest *detrimentum* znaczne Skarbu Rzpltey, więc *authoritate* Seymu teraźnieyszego wszystkie Cła i myta partykularne *in generali* znosiemy, okrom gdzieby dawne *Privilegia* Antecessorow Naszych, *ante Constitutiones* o Cłach partykularnych *concessa* zachodziły, i okrom tych gdzie groble i mosty, bez ktorych się obeyść niemożna, znaczney potrzebuią reparacyi po gr. 1. od konia lub wołu kontentować się powinni. Libertacye ktore *cum magno detrimento* Skarbu *in antecessum* wychodziły, odtąd zabraniamy, i protekcyi Kupcom i żydom dawać zakazuiemy *nemine excepto:* a na sprzeciwiaiących się teraźnieyszemu postanowieniu *forum* Trybunału Radomskiego naznaczamy który *delinquentes pœna sessionis Turris dimidii Anni & mulcta pecuniaria* karać powinien. Dla tego Wielmożnemu Podskarbiemu, W. Kor: zlecamy, aby *via juris* takowych przywłaszczaiących sobie Cła myta prosequował, kwoli czemu Wielm: Hetman W. Kor: na rekwizycyą W. Podskarbiego W. Kor: ludzi *ad tuitionem & observantiam præsentis Sanciti* dać będzie powinien na ustawiczną assystencyą i defensyą Skarbowi Koron: od wszelkich krzywd i protekcyi. Ta zaś Stanow Rzpltey respektem Skarbu Kor: dyspozycya póty tylko trwać ma, poki W. teraźnieyszy Podskarbi W. Kor: *in Ministerio* Podskarbstwa W. Kor: zostawać będzie. *Vol: VI. Anno 1736. fol: 660. — fol: 96.*

Nro: 37. Cło Generalne.

1764 Idąc wzorem Konstytucyi 1661. i 1673. że nayśprawiedliwszy a Kraiowi nie uciążliwy dochod Cło generalne po wszystkich Woiewodztwach, Ziemiach i Powiatach Koronnych także Woiewodztwach Ziem Pruskich ustanowić, a przeto za zgodą powszechną skonfederowanych Stanow wszelkie partykularne Cła, Myta, Komory, Przykomorki, i niesłychanym prawie sposobem wynalezione w niektórych mieyscach lodowe to iest od podwod przez lod przechodzących, oraz i inne *in genere & specie* iakimkolwiek sposobem bezprawnie wymyślone i wszelkie ztąd *abusivè* wprowadzone extorsye na zawsze znosiemy, a zaś niektóre do Urzędu, Dobr i Possessyi, za Prawami pretendowane *ad resolutionem finalem* Kommissyi Ekonomiczney Skarbu Rzeczypospolitey odsyłamy ktore Cło generalne *nemine excepto* począwszy od Nayiaśnieyszego Krola, aż do ostatniego Obywatela i Kupca *cujuscunq; generis & conditionis* tak na wodzie iako i lądzie, nie uważaiąc na żadne generalne libertacye serwitoraty protekcye i inne wymyślone excepcye wszyscy do Skarbu Rzeczypospo-

litey płacić maią, według Instruktarza ktorego mollifikacya czyli ulżenie przez tęż Kommissyą Ekonomiczną nastąpi. ANNO 1764

Od zboża zaś wszelkiego rodzaiu Szlacheckiego z własney krescencyi prowadzonego, za poprzysiężeniem na Komorze przez Szypra po Złotych Polskich dwa od łaszta, płacono być powinno. Exakcya zaś tego Cła zaczynać się ma po ułożonym przez Kommissyą Ekonomiczną Instruktarzu *a Die 1. Januarii Anni futuri 1765.*

Pod tę iednak Cła generalne podpadać niemaią podwody czyli końmi czyli wołmi, zboże lub inne *victualia* na targ albo własną potrzebę, czyli z Dobr do Dobr, albo do Portu, także i leśne towary Szlacheckie do lądu tylko prowadzone, i bydło wszelakie z Dobr do Dobr przeganiane. Także wyprowadzenie *necessariorum* z Gdańska, lub z domu na potrzebę Szlachecką, które powinien Szyper każdy według Prawa dawnego, zaprzysiądz na Komorze iako te nie na przedaż żadną tylko na potrzebę domową prowadzi.

Te zaś mosty i groble Dziedzicow i Possessorow w niektorych mieyscach wiele kosztuią przeto na podobieństwo Konst: 1726. 1736. R. tak Mostowe iako i Grobelne od ludzi *cujuscunq; Status & conditionis* kupiectwem się bawiących brane ma być tym sposobem, to iest, gdzie są kosztownieysze mosty i groble nie więcey iak od konia i wołu po groszy 3. a gdzie mniey są kosztownieysze to groszy 2. lub 1. według Taryffy dla ktorey ułożenia, na rewizyą grobel i mostow i opisania traktow ktorędy Kupcy *semel pro semper* chodzić i wiele od ktorego Mostu albo grobli płacić maią, taż Kommissya Ekonomiczna wyznaczy i wyszle Kommissarzow do Woiewodztw, i usormowaną z tych rewizyi iednę Taryffę, *per oblatam ad Acta* każdego Woiewodztwa poda dla wiadomości powszechney, drugą do Kommissyi Ekonomiczney odeszle, ktorey to rewizyi i ustawy ani Podskarbiowie ani żadne prywatne Osoby czyli Urzędy, sprzeciwiać się, odmieniać lub przepisywać, ani też Kupcow z tychże na inne zwracać Trakty i depaktować, także libertacye, serwitoraty i protekcye dawać nie powinni. *Sub pœnis personalibus & crumenalibus arbitrariis ad Instantiam cujusvis in foro Castrensi Capitaneati, aut Commissionis Economiæ Thesauri Regni omnino irrigandis.* Spaśnego zaś od wołu czyli konia, od tychże ludzi kupczących, gdzie będą popasali grosz ieden, a zaś od noclegu groszy 3. na pastwiskach, za wyznaczeniem przez Dziedzicow lub Possessorow brać wolno będzie.

Od tegoż iednak Mostowego i Grobelnego także spaśnego i fury końmi i wołmi zboże i inne *victualia* na targ i własną potrzebę, lub do lądu wiozące albo z Dobr do Dobr przewożone, także leśne towary i sole Szlacheckie nie mniey przepędzanie bydła wszelkiego rodzaiu Szlacheckie z Dobr do Dobr a nie na przedaż rownie wolne mieć chcemy. Mosty zaś, groble i wszelkie przeprawy Dziedzice i Possessorowie naprawiać maią i Komor Skarbowych ustanowienia w Dobrach gdzie się będzie Kommissyi Skarbowey naylepiey zdawało według Prawa bronić nie będą *sub pœnis 500. Marcarum Polon: in foro præmisso ad instantiam cujusvis extendendis*, korczyki zboża, podniesienie monety i złota szafuntowe łyszki od potażow i inne *abusivè* wprowadzone w Gdańsku i Miastach innych extorsye znosiemy *a refragarii* tey ustawie, maią *subesse pœnis* 2000. Grzywien, *in Foro Assessoriali, Regestroque speciali quolibet mane ante omnes alias causas sumendo sine quibusvis dilationibus & exceptionibus irrogandis & ex bo-*

ANNO 1764 nis *Civitatensibus* Miasta Gdańska i innych *per officium Castrense, adhibito etiam militari adminiculo, vindicandis*, czego *ad requisitionem Partis* WW. Hetmani Koronni denegować nie maią pod winą 1000. Grzywien *in foro Tribunalitio* windykowaną być maiącą.

Ponieważ wszyscy Bugiem od palów z zbożem i innemi towarami defluituiący dwoiakiego Cła i Litewskiego na Komorze Brzeskiey Litt: i Koronnego na Koronney *praeaggravantur* płacą: Zaczym niechcąc aby się to na daley praktykowało, takowym te Cło ustanawiamy sposobem, żeby defluituiący odtąd iednę tylko połowę Cła Litewskiego na teyże Komorze Brzeskiey Litewskiey, a drugą połowę Koronnego na Komorze Koronney, za Kwitami Skarbowemi, ato według Instruktarza teraźnieyszego Skarbu Koronnego płacili. A potym iak będzie ustanowiony nowy Instruktarz Skarbu Koronnego od Kommissyi Ekonomiczney tegoż Skarbu, tedy według tegoż Instruktarza Cło od defluituiących, *simili modo* przez połowę tylko Skarb Litewski z Skarbem Koronnym za Kwitami na przeszłe czasy brać powinni, *sub refusione insuper* wziętego, & *poena 2000. Marcarum Polon: in Foro competenti super depactante vindicanda.*

To zaś Woiewództwóm Ziemiom i Powiatóm wszystkim, tak Prowincyi Małopolskiey, iako też Wielkopolskiey, płacącym Pogłówne lub Podymne waruiemy, że z tych nowych Podatków Konstytucyami tego Seymu ułożonych, gdy ułożenie do exekucyi przyidzie, nayprzód do zniesienia dawnieyszych uciążliwych Podatków Pogłównego i Podymnego przystąpić umowiliśmy się *ad hunc effectum* Kommissyi teraźnieyszey Skarbu Koronnego, iak prędko prowenincyą mieć będzie z tych nowych Podatków tak zaraz Pogłównego i Podymnego Kontrybucyą *in toto* lub też *in parte*, gdyby *fundus* nie był *sufficiens*, znieść moc daiemy, a Woiewództwa i Ziemie i Powiaty wszystkie tak Prowincyi Małopolskiey iako Wielkopolskiey płacące Pogłówne i Podymne, dysparytymentowi do zmnieyszenia tychże Kontrybucyi zadosyć uczynić powinni będą. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 34.*

Nro. 38. Deklaracya Cła Generalnego.

1764 Lubo Konstytucyą Seymu *Convocationis* naznaczone Cło generalne tak w Koronie Polskiey, iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim iednak gdy Woiewództwa Pruskie przez Senatorów i Posłów swych uwolnienia siebie od tego podatku doprasząły się, My Stany Rzeczypospolitey, na fundamencie zaszley iuż w tym generalney Seymu *Convocationis* ustawy, *contra jus aequalitatis* takowey excepcyi nie przypuszczaiąc, *circa decisionem Statuum forma pluralitate Votorum* iako *in Cathegoria Aeconomica latam*, w tym Prawo Seymu *Convocationis in toto* reassumuiemy, i Cło generalne na wszystkie *in genere* tak w Koronie iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim rozciągamy, *nemine excepto*, Woiewództwa Ziemie i Powiaty. *Vol. VII. Anno 1764 fol: 328.*

Nro. 39. Zniesienie Cła generalnego.

1766 Cło generalne Konstytucyami Konwokacyiną i Koronacyiną *Anni 1764.* ustanowione w Koronie Polskiey i W. X. Litt: & *in annexis Provinciis* znosiemy, od którego Szlachtę i Duchowieństwo uwalniaiąc przy przeszłych Prawach zostawuiemy. *Anno 1766. fol: 2. tit: Zniesienie Vol. VII. fol: 436.*

Nro. 40.

ANNO

Nro. 40. Uchylenie Cla in Regno.

Ponieważ Cło *in Regno* ieſt nie małym dla kupczących *in commerciis* na przykrzeniem, a przeto do rozſzerzenia handlu Kraiowego tamą i przeſzkodą, więc dogadzaiąc żądaniu powſzechnemu, toż Cło *in Regno* w Koronie i w Litwie *cum annexis Provinciis* dla wſzyſtkich handluiących uchylamy. Co ma ſłużyć i dla handluiących z Litwy do Korony, i z Korony do Litwy, i przez Litwę idących i płynących. 1766

Względem zaś Cła generalnego w oſobliwym punkcie wyżey opiſanego przywrócenie Duchowieńſtwa i Szlachty do Praw poprzedzaiących, Konſt: *Anni 1764.* na Miaſta i wſzyſtkich Obywatelów Woiewództw Pruſkich, tudzież Xięſtw Inflantſkiego i Kurlandzkiego *in corpore* tylko tychże Woiewództw i Xięſtw, rozciągamy. A Komora z Fordona nie ma bydż do Oſtromęcka przeniesiona.

A że Cło *in Regno*, do Skarbów Rzeczypoſpolitey należące duchem ułacnienia drogi do handlów i manufaktur ieſt przez Nas za zgodą zgromadzonych Stanów znieſione; więc i My daiąc z ſiebie przykład miłości dobra Kraiowego, takowego Cła *in Regno* do Skarbu ſtołu Naſzego Królewſkiego należącego chętnie odſtępuiemy i bonifikacyi Nam od Stanów Rzeczypoſpolitey ofiarowaney zakładaiąc zyſk dla Nas naywiękſzy na wdzięczności Narodowey, nie przyimuiemy. *Vol. VII. Anno 1766. fol: 436.*

Nro. 41. Uwolnienie Kupców Rossyiskich od placenia Cell partykularnych.

Chcąc we wſzyſtkim zachowania Traktatu Pokoiu 1686. z Dworem Roſſyiſkim zawartego: Zalecamy wſzyſtkim Obywatelóm Rzeczypoſpolitey, ażeby *ad mentem Articuli 18.* rzeczonego Traktatu i Konſtytucyi 1764. uwalniaiącey od Ceł i Myt partykularnych Kupców Roſſyiſkich, do płacenia partykularnego Cła i Myta nie pociągali, naco Kommiſſye Skarbowe oboyga Narodów pilne baczenie dadzą, i za uſkarżeniem ſię o takową opłatę, nieodwłóczną ſprawiedliwość ukrzywdzonemu każda Kommiſſya w ſwoim Kraiu uczynić będzie powinna. Na moſtach iednak, przeprawach i przewozach za potrzebne uznanych od Kommiſſyi Skarbowych, dla konſerwacyi tychże moſtów, przepraw i przewozów Prawem zaleconey, przeieżdżaiących Kupców od płacenia nie uwalnia; wſpomnieni Kupcy Roſſyiſcy równo iak i Kupcy Kraiowi płacić powinni będą. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 607.* 1768

Nro. 42. Placenie transitus od Kupców Rossyiskich.

Lubo dla każdego Kupca przeieżdżaiącego z towarem przez Państwa Rzeczypoſpolitey, ale tego towaru przedać w nich niemyślącego, ta ſprawiedliwość bydż powinna, żeby tylko *tranſitum* na Komorze Rzeczypoſpolitey zapłaciwſzy, wolny był od wſzelkiey inney Skarbowi opłaty: Przecięż tę ſprawiedliwość dla Kupców Roſſyiſkich wodą lub lądem towary prowadzących przez Państwa Rzeczypoſpolitey, i tychże towarów przedać w nich niemaiących wyraźnie oſtrzegamy, i Kommiſſyom Skarbowym, żeby tylko *tranſit* ułożony w Kommiſſyach Skarbowych zapłaciwſzy; od Statku, lub Konia bez re- 1768

ANNO 1768 wizyi i wypakowania towarów, iako też żadnego inszego Cła i bez zatrzymania ich, wolno na wodnych i lądowych Komorach przepuszczani byli, nakazuiemy. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 607.*

Nro. 43. Porównanie Cła Naszego w Koronie, iako w W. X. Litewskim.

1768 Jako iest ostrzeżono dawnemi Prawami, żeby dochody Stołu Królewskiego zmnieyszane nie były; więc mocą teraźnieyszego Seymu postanawiamy, żeby odtąd *methodo* Prowincyi W. X. Litt: gdzie z Cła trzeci grosz do Skarbu Królewskiego idzie, także z Cła Koronnego, iako i Litewskiego dwie części na Skarb Rzeczypospolitey, a trzecia na tenże Skarb Królewski od wszystkich towarów wybierana była. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 671.*

Nro. 44. Cło generalne.

1775 Chcąc pomnożyć dochody Skarbowe przez ustanowienie Cła generalnego; więc te, *nemine excepto*, ustanawiamy, zlecaiąc Kommissyi Skarbowey Koronney, ażeby Instruktarz Cła generalnego iak naydokładnieyszy ułożyła, i podług tegoż Instruktarza Cło generalne *ad & extra Regnum ab invectis & evectis* wybierać na wszystkich Komorach Skarbowych w Koronie zleciła, nie excypuiąc towarów, i wszelkich rzeczy, nawet na własną konsumpcyą sprowadzonych, od których Cło nikogo od niego nie wyimuiąc opłacane być powinno, dla czego Konstytucyą 1764. od Cła generalnego niektóre osoby excypuiącą, uchylamy. *Vol. VIII. Anno 1775: fol: 149.*

Nro. 45. Cło od Soli Zagranicznej w Koronie.

1775 Jako Kommissyi Skarbowey Koronney zleciliśmy, aby nowy Instruktarz Celny uformowała, tak gdy do tegoż Instruktarza należy, aby i od soli Zagraniczney (którey wprowadzenie dotąd Nam tylko Królowi służyło, teraz zaś każdemu wolne być ma) od każdego handluiącego, *nemine excepto*, Cło od soli przy Inwekcie na Komorach opłacone było ustanawiamy, które Cło takie, iakie dotąd było płacone w Wielkim Xięstwie Litewskim, według różnych gatunków Soli opłacane będzie i ustanowione, od Cetnara funtów sto Warszawskich ważącego, w czym dozor Kommissyi Skarbowey zlecamy, i aby te Cło iak nayużyteczniey dla Skarbu obrocone było, mieć chcemy: Kommissya zaś Skarbowa osobne teyże importancyi Regestra ustanowi, i o niey Rzeczpospolitą uwiadomi. Konfiskaty zaś na przemiiaiących pod utratą Soli, Koni Wozów i Wołów oraz Statków wodnych, odtąd ustanawiamy, które Konfiskaty przez Kommissyą Skarbową Koronną sposobem dotąd praktykowanym rozrządzone będą, Kommissya zaś Skarbowa stosuiąc się do dawnych Praw iey służących wagę rowną po całym Kraju ustanowi, i ustanowioną, aby obserwowana była, utrzyma i dopilnuie, gdyby zaś kto, bądź dla wygody publiczney, bądź dla partykularney, zakładał na złożenie Soli Magazeny, takowy do żadney opłaty od tychże Magazenów od nikogo obligowany nie będzie, niemniey waruiemy, iż założenie Magazenów w Dobrach Dziedzicznych, nie maią praejudicare ich rządzeniu, i użytków z Dóbr Ziemskich wynikaiących, w czym *omnes immunitates & libertates Bonorum Terrestrium* iak nayuroczyściey ubespieczamy; wszyscy zaś Obywatele, Mieszkańcy, *cujuscunque Status & conditionis* osoby

post publicationem præsentis Legis nieodwłocznie powinni pod przysięgą przez sie bie czyli Ekonomów, lub Dyspozytorów swoich w Grodach właśnego Woiewództwa, Ziemi lub Powiatu zeznać na piśmie, wiele w domach lub na składach Soli maią, a odtrąciwszy na potrzeby każdego Folwarku, Cetnarów sześć, od reszty kto iey więcey mieć będzie, Cło wyżey postanowione zapłacić powinien, potrącaiąc to, co kto opłacił Kommissyi Skarbowey, od czego My Król się nie uwalniamy, a to pod konfiskatą niezaprzysiężoney Soli. *Vol. VIII. Anno 1775. fol: 149.* ANNO 1775

Nro. 46. SPRAWIEDLIWOŚĆ WYBIERANIA DOCHODÓW PUBLICZNYCH.

Rachunek i czynności Kommissyi Skarbowey przeświadczaią Nas o wierności i czułości iey nad Subalternami do wyb erania intrat Rzeczypospolitey ustanowionemi, tak dalece: iż Kommissarzów i Subalternów przysięgi, oraz sposób dozoru i pilności; odeymuią boiaźń, aby co podług Prawa i Instruktarzów sprawiedliwie należy, nie wszystko wybierane, i do Skarbu importowane być miało. Idzie zatym iż gdyby kto prywatnych szukaiący zysków na Arędę Ceł Rzeczypospolitey, lub innych dochodów ofiarował większą summę niż Skarb w Perceptach doświadcza, naturalnie tak ta Superata, iak ciągnione prywatne zyski nie mogłyby płynąć z innego zrzodła, iak tylko z zdzierstwa handluiących Szlacheckiego i Kupieckiego stanów; Przeto niechcąc, aby powszechnym zubożeniem i krzywdą prywata się bogaciła, arędowania Ceł i innych dochodów publicznych (wyiąwszy szczególne Prawo o Tabace i Czopowym ustanowione) zabraniamy. *Vol. VIII. Anno 1776. fol: 899.* 1776

Nro. 47. Z TRAKTATÓW ROKU 1775.

Traktat Handlowy z Austryą.

Akt osobny zawieraiący to co się do Handlu dwóch Państw kontraktuiących stosować ma.

Ponieważ w Traktacie na teraźnieyszym Seymie zawartym i dnia 18. Września Roku 1773. podpisanym, przez Artykuł VIII. iest obwarowane ułożenie osobnego Aktu względem tego wszystkiego co się do handlu między Stanami Nayiaśnieyszey Cesarzowy Jeymości, Królowy Apostolskiey i Nayiaśnieyszego Króla Jegomości i Rzeczypospolitey Polskiey ściągać może, przeto ciż sami Pełnomocnicy, w Traktacie rzeczonym wyrażeni i na ten koniec umocowani, ustanowili i zawarli Artykuły następuiące. 1775

Chcąc rozkrzewić i wspierać handel między dwoma Państwami. Nayiaśnieysze dwie Strony kontraktuiące stanowią: żeby od daty teraźnieyszego Aktu, od wprowadzenia wszelkiego rodzaiu żywności i towarów, bądź w produktach, bądź w manufakturach, nie płacono z obydwóch stron, tylko po cztery od sta, według nowey Taryffy, która gdy teraz zaraz nie może być ułożona, z specyfikowaniem ceny, wagi, miary lub liczby towarów, według różnego ich rodzaiu, dla uprzątnienia wszelkiey trudności lub tłomaczenia; z tym iednak ostrzeżeniem ażeby rzeczone żywności i towary były produkcyi albo właśney Fabryki Polskiey, żeby to było zaświadczone; a świadectwo podpisane na Komorach, i żeby towary które mogą być cechowane, tymże cechem naznaczone były, według form i kopii które wzaiemnie będą kommunikowane; dla tego stanęła ugoda, żeby w czasie trzech Miesięcy rzeczona Taryffa

ANNO 1775 była ułożona, i wzaiemnie zamieniona, która na potym za Regułę służyć ma, iako pismo autentyczne do teraźnieyszego Traktatu należące. Na fundamencie teyże Taryffy, która iedne tylko Cło ustanawia, na lądzie i na wodzie po wszystkich *respective* granicach obydwóch kraiów zgodzono się wzaiemnie na to, że każdy Kupiec, który według Taryffy zapłacił Cło importancyi na iednym mieyscu, nie może być więcey przymuszony, pod żadnym pozorem do zapłacenia tegoż Cła drugi raz na innym mieyscu.

Nayiaśnieysza Cesarzowa Jeymość Królowa niebędzie wyciągała od wywożenia do Polski żywności, bądź Produkcyi bądź Fabryki Stanów iey dziedzicznych iak $\frac{5}{12}$ od sta. Wszelka wzaiemność płacenia od wyiścia produkcyi Polskich do iey kraiu wychodzących waruie się.

Co się tycze Wina Węgierskiego obwarowano, że Nayiaśnieysza Cesarzowa Jeymość Królowa obiecuie ułatwić, ile tylko można, wywożenie tegoż Wina, a Polska z swoiey strony niebędzie wyciągała więcey od wchodzenia onegosz w kray iey iak pół czerwonego złł: równie od Beczki i Antała.

Wolno będzie każdego czasu Polakom wywozić Produkcye które się w Polszcze rodzą, albo w niey są fabrykowane, do wszystkich kraiów Nayiaśniey: Cesarżowy Jeymości Królowy, wyiąwszy Towary zakazane specifikowane z obydwóch stron w nowey Taryffie, i oneż przedawać, byle zapłacili za nie Cło przez nową Taryffę ułożone to iest po 4. od 100. co zewszechmiar równie zachowane być powinno w Polszcze względem poddanych Nayiaśń: Cesarżowy Jeymości Królowy. I ieżeliby na którymkolwiek bądź mieyscu poddani dwóch *respective* kraiów, przez przedanie towarów nie wyszli na swoie tedy bez wszelkiey przeszkody i bez zapłacenia naymnieyszego Cła pod iakimkolwiek bądź pretextem będą mogli wracać się zniemi do siebie lądem i wodą.

Od wszystkich towarów, które z Królestwa Polskiego przez Kray Nayiaśń: Cesarzowy Królowy Jeymości przechodzić będą, czyli lądem czyli wodą, naywiecey ieden od sta płacić się będzie tranzytu według Taryffy iuż naten koniec oddaney, tudzież Cło zwyczayne na utrzymanie Gościńców tak iak ie płacą sami poddani Nayiaśnieyszey Królowy Jeymości. Rzeczone towary żadnym Rewizyom i ich Possessorowie przysięndze nie będą podlegli, wyiąwszy w przypadku oczywistego oszukaństwa, w czym z strony Polskiey wszelka będzie zachowana wzaiemność, względem wszystkich Towarów i żywności przychodzących, z Kraiów dziedzicznych Nayiaśnieyszey Cesarzowy Jeymości Królowy i przez Kray Polski przechodzących.

Handel soli będzie zupełnie wolny wcałey rozległości Kraiów Rzeczypospolitey, takdalece, że każdemu wolno ią będzie przedawać bez przeszkody, i że każdemu wolno będzie kupować ią, i wnią się opatrzyć gdzie mu się podoba. Nayiaśnieyszy Król Jmć i Rzeczpospolita Polska oświdczaią, że nie pozwolą nigdy na monopolium tego towaru, i ułożyły obie potencye że od sprowadzenia Soli iakieykolwiek z Kraiów Austryackich, wyiąwszy tę, która Wisłą sprowadzona będzie, i która od wszelkiego podatku zupełnie wolna zostanie, niebędzie potrzeba płacić inszych podatków *importationis vel exportationis* Cła lub iakie-

iakiegokolwiek poboru w Państwach Nayiaśn: Cesarzowy Jeymości Królowy, i w Polszcze, prócz tych które dotych czas były w używaniu w Xięstwie Litewskim, podług różności gatunków Soli, i to Cło ustanowione będzie od Cetnara maiącego sto funt: Warszaw: ANNO 1775

Towary sprowadzone rzekami Granicznemi obydwóch Państw, nie będą obciążone żadnym podatkiem, tak dalece że wybieranie Poboru za przeprowadzenie *transitus* nazwany, będzie tylko na ten czas miało mieysce, gdy właśnie przez kray z któreykolwiek z dwóch Potencyi przeprowadzone będą.

Partykularne Osoby niebędą mogły wymagać Cła od żywności i towarów któremi obie Potencye handlować będą, wyiąwszy iednak opłatę od przewozu i Mostowego, która przez Zwierzchność kraiową ułożona będzie, podług proporcyi Expensy na ich utrzymanie.

Utrzymywane będzie iak naywiększe bespieczeństwo, wzaiemna Protekcya i nayprędsza sprawiedliwość dla wszystkich handluiących, ażeby pod żadnym pozorem niebyli uciemiężeni i żeby mogli iechać w interessach handlowych, i powracać bespiecznie z obu stron, płacąc podatek ustanowiony nową Taryssą tak dalece że wszystkie łatwości i uwolnienia które Nayiaśn: Cesarzowa Jeymość Królowa pozwoli poddanym Nayiaśn: Rzeczypospolitey Polskiey, będą wzaiemnie zachowane dla poddanych Nayiaśn: Cesarzowy Jeymości Królowy i sprawiedliwość z obydwóch stron w wszelkich Sprawach pochodzących z interessów handlu będzie czyniona, z tym samym przyspieszeniem, co i dla spraw wexlowych.

Ponieważ handel ma być wolny, obowiązują się przeto obydwie Strony, że nawet Zwierzchność nie będzie mogła przymuszać Kupców do przedania swoich towarów, lub kupienia pod iakimkolwiek bądź pretextem: także niebędzie przymuszenia wzaiemnego do przyięcia zamiast pieniędzy gotowych iakichkolwiek rzeczy, chyba że to dobrowolnie, abo za ugodą między Kupcami stanie się.

Cło wzaiemnie ustanowione nową Taryssą powinno być płacone wszędzie złotem lub monetą srebrną kurrencyą w kraiu maiącą, iak się będzie podobało przedaiącemu który nie może być przymuszony do płacenia tym lub owym *in specie* gatunkiem.

Wolno będzie Kupcom i poddanym obydwóch Państw w przypadku choroby lub w iakimkolwiek czasie przed lub przy samey śmierci legować testamentem abo inszym iakowym rozrządzeniem, i darować komu im się zdawać będzie, towary, rzeczy, pieniądze, pretensye, długi do odebrania, i wszelkie mobilia do nich należące, lub należeć mogące wczasie śmierci w całym tychże Potencyi Kraiu, a gdyby się zdarzyło, żeby który Kupiec Nayiaśn: Cesarzowy Jeymości Królowy umarł w Polszcze, abo Kupiec Polski w Państwach Cesarzowy Jeymości Królowy, czy uczynił testament lub nie, ich towary, rzeczy, i cokolwiek po nich zostanie, będzie oddane za daniem Rewersu bez naymnieyszego uszczerbku ich wspólników, krewnym albo temu który się stawi do ode-

ANNO brania onych, z tym iednak oſtrzeżeniem że teſtament albo Prawo *ab inteſtato*
1775 będą wyprobowane, podług Prawa tego mieyſca, w którym Kupiec umrze, i że od tego wſzyſtkiego, co w Kraiu wnieſione będzie trzeba zapłacić od waloru tychże rzeczy 10. od 100.

Gdy nakoniec Rzeplta Polſka niemoże po ſkończonym dopiero zamięſzaniu tak długim i ſzkodliwym obiąć zaraz wſzyſtkich zyſkow, ktore mieć może z Handlu przyſzłego, Nayiaśń dwie Strony kontraktuiące zachowuią ſobie napotym ſpecyfikacyą tego wſzyſtkiego, co może przydać ſię do tychże zyſkow i do utrzymania wzaiemności iak naydoſkonalſzey, ktora przyſtoi między dwiema Potencyami ſąſiedzkiemi i przyiacielſkiemi.

Dla wiary temu My Pełnomocni przez obydwie Nayiaś: kontraktuiące Strony uroczyście autoryzowani, ten Akt oſobny własnemi rękami Naſzemi podpiſaliśmy i Pieczęciami Herbow Naſzych utwierdziliśmy. Dan w Warſzawie dnia 16. Marca Roku 1775. *Vol: 8. fol: 54.*

Nro: 46. Traktat handlowy z Moskwą.

Akt oſobny zawieraiący wſzyſtko co do Handlu obudwoch Państw kontraktuiących ſtoſować ſię może.

1775 Uſtanowiwſzy w Artykule VIII. Traktatu świeżo zawartego, i podpiſanego dnia 7/18 Wrześnią że będzie uczyniony Akt oſobny względem wſzyſtkiego co ſię do Handlu ſtoſować może międzу mieſzkańcami Rzeczypoſpolitey Polſkiey i Państwa Roſſyiſkiego, ci ſami Pełnomocnicy wyrażeni *in corpore* tegoż Traktatu i do tego umocowani uſtanowili, i zawarli na ten koniec naſtępuiące punkta, ktore maią mieć tę ſamę moc i wagę, iak gdyby co do ſłowa w Traktacie były wpiſane.

Nayiaśnieyſze obydwie Strony kontraktuiące chcąc zachęcić i dopomodz do Handlu, między mieſzkańcami obydwoch Państw, potwierdzaią iako nayſolenniey wſzyſtko, co między ſobą zawarli względem wzaiemnego Handlu, a mianowicie Artykuł XVIII. Traktatu w Roku 1686. i Artykuł VIII. Traktatu w Roku 1768. iako i Konſtytucye *in favorem* Kupcow Moſkiewſkich w Kraiach Rzeczypoſpolitey handluiących, i pozwalaią wſzelką wolność handlowania i bawienia ſię w ich Państwach z przyczyny handlu, wyznaczą Konſulow z obuch ſtron ieżeli tego będzie potrzeba, obowięzuiąc ſię wſpierać ich wſzędzie, i w każdey okoliczności, ile będzie można dla zachęcenia i pomnożenia Handlu, coraz bardziey iak ſię zwykło dziać między innemi Narodami przyiacielſkiemi, i ſprzymierzonemi, i obie Nayiaśnieyſze Strony kontraktuiące we wſzyſtkim iak naydokładnieyſzą obiecuią ſobie wzaiemność.

Będzie tedy na przyſzły czas wolny Handel między Mieſzkańcami obudwoch Państw. A ponieważ Rzeczpoſpolita Polſka nie może po zakończonych dopiero rozruchach, tak długich, i tak nieſzczęśliwych, ogarnąć wſzyſtkie pożytki, ktoreby mogła mieć z Handlu ſwego, zachowuią ſobie Nayiaśnieyſze Strony kontraktuiące moc ſpecyfikowania w przyſzłym czaſie tego, co do tych pożytkow, i do utrzymania ściſley wzaiemności, ktora być powinna między Państwami ſąſiedzkiemi, i przyiacielſkiemi, przydać ſię może.

Gdy Handel Soli z Rygi ieſt nayznacznieyſzą częścią Handlu w Wielkim Xięſtwie Litewſkim, Krol Jegomość i Rzeczpoſpolita Polſka pozwalaią aby zawſze tak był wolny iak do tych czas, i oświadczaią, że nigdy nie dopuſzczą ażeby iakakolwiek kompania, czy zagraniczna czy Narodowa, miała Monopolium Soli, i że konfiſkować każą iakiekolwiek ſkłady ſoli obce a wzaiemnie Nayiaśnieyſza Imperatorowa Jeymość chcąc ubeśpieczyć Polſzcze potrzebne opatrzenie w ſol ile ią bliſkość Państw ułatwia, oświadcza, że wolno będzie wſzyſtkim poddanym Rzeczypoſpolitey czy z Litwy czy z Polſki, bez dyſtynkcyi, kupować ſol w całym Państwie białey Ruſi na ſkładach Ceſarzowey Jeymości gdzie im ſol zawſze wtey wielości ile potrzeba będzie i tą ceną co i poddanym Nayiaśnieyſzey Imperatorowey Jeymości przedawana będzie: zgodziły ſię na to obie Strony kontraktuiące, że za wywożenie rożney ſoli (wyiąwſzy tę, ktora rzeką Dźwiną ſprowadzona będzie i ktora wcale wolna od Cła zoſtaie) nie potrzeba innego Cła *importationis* albo *exportationis* lub iakieykolwiek daniny płacić tak w Państwie Roſſyiſkim, iako i Polſzcze procz tych, ktore do tychczas były w zwyczaiu.

Rzeka Dźwina będąc granicą obydwoch Państw, nawigacya na tey rzece będzie wſpolna obydwom Potencyom, ktore maiąc wolą, oſobliwie do niey zachęcić i ią ułatwić; oświadczaią że nawigacya do Rygi albo z Rygi będzie zupełnie wolna od wſzelkiego Podatku dla obydwoch Narodow, to ieſt że poddani Moſkiewſcy płynący z Państw do tey Potencyi należących Dźwiną do Rygi, albo z Rygi tą Rzeką do wſpomnionych Państw z produktami, rzeczami i towarami iakiemikolwiek, nie będą nic płacić za tę nawigacyą i za ten Handel ani Moſkwie, ani Polſzcze, chociażby w drodze byli przymuſzeni zawiiać do lądu, zarzucać kotwice, lub bawić ſię dla iakiey bądź przyczyny u brzegu, lub brzegow należących do ktoreykolwiek z Potencyi, i wzaiemnie poddani Rzeczypoſpolitey Polſkiey będą używać tych ſamych wolności i excepcyi z ſtrony obydwoch Potencyi, żegluiąc, i handluiąc z Kraiow Rzeczypoſpolitey przez Dźwinę do Rygi, i aby ta wolność nie była przyczyną iakich bezprawiow z ktoreykolwiek ſtrony, umowiono: że czy to Moſkal, czy Polak, płynący rzeką Dźwiną gdy z Rygi płynąć będą maią mieć *atteſtatum*, że z tamtąd a nie zkąd inąd idą.

Lubo iuż obwarowano dawnemi Traktatami i teraźnieyſzym utwierdzono, żeby Cła daniny przez partykularne oſoby wybierane, były znieſione, iednak Krol Jegomość i Rzeczpoſpolita Polſka obiecuią mieć ſtaranie, aby iak nayściśley to było zachowane, i ukarać ſurowo tych ktorzyby śmieli ſię temu ſprzeciwić; takoż obiecuią że ſprawiedliwość będzie wraz i bez odwłoki uczyniona Kupcom Moſkiewſkim handluiącym w Polſzcze, gdyby byli ukrzywdzeni przez poddanych Polſkich, a to dla tego, żeby Handel nie cierpiał przeſzkody lub zwłoki. Toż ſamo obiecuie Nayiaśnieyſza Ceſarzowa Jeymość Kupcom Polſkim handluiącym w iey Państwach, do tego obie Potencye chcąc uczynić iedność między ſobą dla ſwoich poddanych i poſtarać ſię im o wſzelkie pożytki dobrego ſąſiedztwa, oświadczaią: że wſzyſtkie towary, ktoremi oba Narody do tych czas handlowały, wzaiemnie napotym innego nie będą płacić Cła *exportationis, vel importationis tranſitûs*, lub iakiegokolwiek Podatku, tylko to, co do tychczas było w zwyczaiu.

ANNO 1775 Handel W. X. Lit: z Miastem Rygą będzie wolny, nie obciążony Cłem *importationis* na Produktach Polskich, ani Cłem *exportationis* na towarach, ktore Polska na zamian z tego miasta sprowadza.

Będzie wolno Kupcom i poddanym obydwoch Potencyi, w przypadku choroby, lub w iakimkolwiek czasie, wprzod, lub *in articulo mortis* legować testamentem, lub iakąkolwiek inną dyspozycyą, albo darować towary, sprzęty, pieniądze, pretensye i wszystkie Dobra ruchome, ktore im będą należały, albo mogą należeć przy skonaniu, w całey rozległości ich Państw. a gdyby się zdarzyło, żeby Kupiec Moskiewski umarł w Polszcze, albo Kupiec Polski w Państwie Moskiewskim, czy on uczynił testament, czy nie; iego towary, rzeczy, i wszystko co po nim zostaćby mogło, będzie oddane za kwitem, nic nie przytrzymuiąc krewnym spolnikom, albo temu który stawi się do odebrania; z tym warunkiem: że testament lub Prawo dziedziczenia *post intestatos* będzie dowiedzione, podług Prawa mieysca w którym osoba umarła, i podług waloru iego co za granicę wywiezione ma być 10 od 100. będzie zapłacone.

Co dla większey wiary My Pełnomocnicy solennie umocowani przez Nayiaśnieysze obie Strony kontraktuiące, podpisaliśmy ten Akt osobny, i pieczęciami naszemi stwierdziliśmy. W Warszawie 15. Marca Roku 1775. — *Vol: 8. fol: 69.*

Nro. 47. z Traktatów Roku 1775.

Traktat handlowy z Krolem Jegomością Pruskim. Akt. osobny zawieraiący to co się do Handlu dwóch Państw kontraktuiących stosować może.

1775 W Artykule X. Traktatu między Nayiaśnieyszym Królem Jegomością i Rzecząpospolitą Polską, i Nayiaśnieyszym Krolem Jegomością Pruskim w Warszawie 18. Września 1773. zawartego warowano, że co się poźniey ułoży w osobnych umowach, względem handlu obydwoch Państw, będzie miało tę samę moc i wagę iak gdyby słowo w słowo w wspomnionym Traktacie wpisane było, za tym Pełnomocnicy Stron kontraktuiących zgodzili się na Punkta następuiące względem handlu między obiema Państwami.

Polakom będzie wolno wprowadzać do Miast wszystkich Krola Jegomości Pruskiego nawet w Prusiech zachodnich położonych wszystkie Kraiowe Produkta, aby tam sprzedane były, nie opłacaiąc więcey Cła iak 2. od sta.

Wolno będzie Polakom przez Kray Króla Jegomości Pruskiego (Krolewiec wyiąwszy ktoremu Prawo składu iest zachowane) do cudzych Kraiow wywozić produkta swoie płacąc tylko 12. od sta tranzytu bez żadnego innego Cła pod iakimkolwiek bądź pozorem. Pod tę wolność podciągnione być niemaią towary zakazane, które będą wymienione w Instruktarzu, ani te, które są potrzebne do fabryk Kraiowych Króla Jegomości Pruskiego, które podpadać będą pod te same zakazy, i opłacenie Podatku iak dawniey, iako to: drzewa, zioła i mineraly do farbowania potrzebne, galas, skory surowe iakiegokolwiek żwierza, siemię, wełna niewyrabiana, bawełniana przędza i z wełny Tureckiey, przędza lniana białosurowa, i przędza na knoty; z tymwszystkim wolno

wolno będzie drzewo przewozić do cudzych Kraiow przez Prusy zachodnie, za wypłaceniem zwyczaynego tranzytu. ANNO 1775

Wolno będzie Polakom kupować wszędzie podług upodobania w Państwach Króla Jegomości Pruskiego, i do Polski wywozić wszystkie towary, których potrzebować, mogą płacąc tylko 2. od sta za wyprowadzenie, wzaiemnie Rzecz pospolita Polska zmieniwszy Cło *importationis* i tranzytu w Polszcze do dwóch od sta, a nie więcey od towarów w Prusiech sabrykowanych.

Wolno będzie Polakom też same towary z innych Kraiów sprowadzać ale w takowym razie będą musieli opłacać 12. od sta.

Zeby Polakom ułatwić wszelkie w każdą rzecz opatrzenie, Król Jegomość pozwoli Miastom Memel, Tylsyt, Królewiec, Elbląg, Bydgoszcz nad Brdą, Szczecin, Drezdenek, i Wrocławowiu mieć u siebie towary iedwabne i sukna przednie fabrykowane w inszych kraiach na potrzebę Polaków, pod kondycyą, że oni obowiążą się wziąść za połowę ceny kupna swego w każdym gatunku towarów w kraiu fabrykowanych, i zapłacić 4. od sta za wyprowadzenie tychże towarów, inaczey towary obce będą podlegały tymże samym podatkom, iakby właściwie z obcych kraiów prowadzone były.

Miasto Gdańsk będąc wcale obce Królowi Jegomości Pruskiemu będzie tym samym Prawom i Kondycyom podlegało, co i Cudzoziemcy w opłaceniu tranzytu, nie płacąc żadnego innego Cła pod iakimkolwiek pozorem.

Zapobiegaiąc wszelkim depaktacyom, oraz uprzątaiąc wszystkie trudności i kłótnie, które z tychże wyniknąćby mogły, Król Jegomość rozkazał ułożyć nową Taryssę ustanawiaiącą podatek od każdego towaru po dwa od sta, tak od towarów do Kraiu Polskiego wchodzących, iako też od tych które z niego wyprowadzone będą, która to Tarysfa będzie fundamentem do wybierania wszelkich Ceł, przeto Polacy wprowadzaiąc lub wyprowadzaiąc Towary z Prowincyi J. K. Mci tym a nie innym trybem Cło wypłacać będą, ale Cło wynoszące 12. od sta wybierane od tego wszystkiego będzie, cokolwiek Polacy przewiezą z Polski do Gdańska, lub innego obcego kraiu, albo z Gdańska, i obcego Państwa do Polski.

Zeby porownać wybieranie Cła we wszystkich Prowincyach, i uczynić poddanym Pruskim i Polskim równą łatwość i pożytek z handlu, iedno Cło będzie po wszystkich granicach Królestwa Polskiego i wszędzie będą Komory na wybieranie Cła podług deklaracyi, zachowuiąc wszelką weryfikacyą na mieysca, do których towary są sprowadzone lub zkąd są wyprowadzone, albo do Miasta naybliższego, gdy będzie podeyrzenie o oszukanie Komory żeby nie przetrzymać, lub ubliżyć towarom przy wprowadzeniu, pod kondycyą iednak, że w Państwie nie nastąpi wywoz, chyba za pokazaniem faktur wyrażaiącym wszystko, co się zawiera w skrzyniach, tłomokach i pakach które będą pieczętowane ażeby nie były otworzone tylko na mieyscu, albo w Miastach gdzie będzie potrzebna rewizya w przytomności dozór nad przewożeniem maiących, i Strażników do tego od Króla wyznaczonych,

ANNO 1775 że liczba paków zgadzać się będzie z expedycyami, w których wyrażone są kwity za opłacone Cło, podług którey liczby wszystkie Towary zataione nie opłacone podpadną pod konfiskacyą prócz grzywien wynoszących czworo tyle ile Cło tym sposobem oszukane.

Wszystkim bez dystynkcyi poddanym Królestwa Polskiego będzie dana protekcya Króla Jmci Pruskiego i wszelka im będzie uczyniona sprawiedliwość. Niebędą mogli być nagabani, ani zatrzymani w Jego Państwach pod iakimkolwiek pozorem, chyba z przyczyny długów i popełnionych występków, dla których staną się Sądowi na to ustanowionemu podległemi. Prócz tego będą mogli wszędzie wolno przechodzić, bez boiaźni, żeby byli zawerbowani od Woyska, gdyż będzie wyraźny rozkaz żeby się im w tym punkcie niedziały gwałty, z zaleceniem Kommendantom woyskowym, żeby bez odwłoki odsyłali tych którzy by się o takowe wiolencye uskarżali, i żeby surowo karali dowódźców tego gwałtu pod karą utracenia Łaski Królewskiey.

Wszystkim poddanym Nayiaśnieyszego Króla Jegomości Pruskiego będzie dana podobnaż protekcya od Rządu Kraiowego Polskiego, i toż samo Cło w Polszcze płacić się będzie za te towary które z Kraiów Króla Jegomości Pruskiego wprowadzone albo z Polski do kraiów iego wywożone będą, które Polacy płacić maią w Państwach Króla Jegomości Pruskiego.

Handel Soli zupełnie będzie wolny wcałey rozległości Stanów Rzeczypospolitey, tak dalece, że każdemu wolno będzie Sól w Polszcze przedawać bez naymnieyszey przeszkody, i że każdy będzie ią mógł kupować, i opatrzyć się w nią tam gdzie mu się podoba. Nayiaśnieyszy Król Jegomość i Rzeczpospolita Polska oświadczaią się, że nie dopuszczą żadnego Monopolium Soli. Ta zaś którą poddani Pruscy prowadzić będą Wisłą, albo którą Polacy tąż Rzeką wprowadzać do siebie będą z Kraiów Króla Jegomości Pruskiego będzie zupełnie wolna od wszelkiego Podatku, słowem: od Soli nie będzie w Polszcze innego Cła *invectionis* i iakiegokolwiek opłacenia, prócz tego które dotąd było używane w W. X. Lit: według różnego gatunku Soli i takowe Cła płacić się będą od Cetnaru trzymaiącego w sobie sto funtów Warszawskich.

Na koniec gdy dla rozruchów z których dopiero Polska wyszła, niemożna zaraz ogarnąć wszystkich pożytków wzaiemnego handlu, Nayiaśnieysze dwie Strony kontraktuiące zostawuią sobie, gdy tego będzie potrzeba, wchodzenie potym w wyraźnieyszy onych wykład lub specyfikacyą i przystosowanie do wzaiemnego obudwóch stron dobra.

Dla wiary temu My Pełnomocnicy przez obie Nayiaśnieysze kontraktuiące Strony uroczyście upoważnieni, podpisaliśmy ten Akt osobny, i potwierdziliśmy go Pieczęciami Herbów Naszych, Działo się w Warszawie dnia ośmnastego Marca *Roku 1775. Vol. 8. fol. 78.*

COMPLICES.

Nro. I. Si plures de homicidio accusantur quis eorum poena homicidii puniendus.

1347 *Item* si plures; puta duo, vel tres, aut quatuor de homicidio accusentur licet antiquitus per Juramentum accusatoris, omnes pœna homicidii puniebantur;

Nos tamen hujusmodi juramentum restringentes, Statuimus, quod unus tantummodo per juramentum actoris de homicidio condemnetur & puniatur; Consortes vero ejusdem accusati, per probos & idoneos testes, de homicidio & vulneribus se tenentur expurgare, alias in expurgatione deficientes, puniantur. *Vol. I. Anno 1347. fol. 25.—fol. 22.* ANNO 1347

Nro. 2. De occupato in judicio qui crimen mandato alterius se fecisse proponit.

Quotiescunq; in Judicio in causis Criminalibus seu quibuscunq; aliis magnis & parvis quispiam conventus fuerit, qui Dominum aut criminis Auctorem nominaverit, aut socium, ejusque mandato se fecisse affirmaverit, & ille tunc principalis veniens ad judicium ipsum liberabit, asserens ipsum id fecisse suo mandato, statuimus, quod ille citatus liberè a judicio discendere poterit, actioq; hujusmodi dirigi debebit contra Dominum & criminis auctorem, qui protinus & ex continenti respondere tenetur, alias primus ille, qui citatus est respondere compellatur. *Vol. I. Anno 1347. fol. 52.* — 1347

Nro. 3. De Coadjutoribus citatis & non recusatis.

Item si aliquem citabunt cum Coadjutoribus, & ipse citatus non intercedit, non recusabit Coadjutores, videlicet non dicet Coadjutores non intercedendo mihi similes & indissimiles, & alia pars interponet alias *założy ich*, ex eo quod Coadjutores non recusavit, luet pœnam a quolibet Coadjutore sibi simili tres marcas & indissimili sex scottos tam in jure Terrestri quam Castrensi. *Vol. I. Anno 1505. fol. 328.* 1505

Nro. 4. O Pomocnikach Mężobóystwa.

Pomocnicy zabicia Szlacheckiey osoby, obwinieni, powołani i pozwani, ieźliby się z sześcią świadków każdy z nich z osobna nie odwiódł i nieusprawiedliwił Aktorowi, aboby upadł wedle Prawa którymkolwiek obyczaiem, tedy za winę oney pomocy zabicia Szlachcica, każdy z nich stronie obrażoney trzydzieści grzywien Polskich, a trzy grzywny Sądowi Ziemskiemu, tyle kroć ileby kto uczynił, zapłacić, a nadto dwanaście Niedziel na dnie w Wieży siedzieć ma i winien będzie za skaźnią Sądową. A ta płaca winy od pomocy, w zapłatę głowy, którą pryncypał Mężobóyca czynić winien niema być poczytana i liczona. A pomocnicy ubicia i ranienia Szlacheckiego, ieźliby się także świadkami nie usprawiedliwili Aktorowi, tedy dziesięć grzywien winy pieniężney Stronie obrażoney ma każdy płacić. Ale ieźliby też ci sami pomocnicy rany komu zadali, tedy tak o rany iako i o winy maią być sądzeni, i przez Aktora pokonani, i rany iemu płacić winni. *Vol. II. Anno 1576. fol. 945. fol. 310.* 1576

Nro. 5. O Pomocnikach.

Iż się wiele pomocników złych rzeczy i Mężobóystw pod pretextem ewazyi przez przysięgę ukrywa i z występków swych wychodzi, tedy temu zabiegaiąc, uchwalamy, aby *contra complices in causis criminalibus* także *scrutinium* 1588

ANNO 1588 wyprawowane *ab utraque parte*, iako i *contra principales* było. A gdy się ukaże *ex ſcrutinio complicitas* umyślna, tedy *poſt convictionem* ma być karan iako i Pryncypał iego. *Vol. II. Anno 1588. fol. 1217. fol. 465.*

CORTESANI.

Nro. 1. De impetrantibus beneficia Juris Patronatus.

1505 Fit nonnunquam quod Corſitani & Curſores Romani Beneficia per terrigenas de bonis eorum ad conſolationem amicorum viventium & mortuorum fundata impetrant; ſicq; non mediocribus jacturis pauperem Nobilitatem pro ſui defenſione juris impendentem afficere conſveverunt. Qua propter decernimus, quod impetrantes Beneficia apud Sedem Apoſtolicam juris Patronatus Noſtri & Dominorum Nobiliumque Sæcularium Noſtri Regni puniantur in perſona & in bonis, ſimiliter amici & conſangvinei impetrantium eorundem. *Vol. I. Anno 1505. fol. 306.*

Nro. 2. Conservantur in suo robore priores Constitutiones contra Plebeios & Remanistas editæ.

1510 Ad tollendas murmurationes univerſæ Nobilitatis, quæ plerumque fiunt propter Plebejos, qui exquiſitis conatibus ſe ad Eccleſias Cathedrales recipi procurant. Decernimus; Statuta quæ contra Plebejos & Corteſanos, a Prædeceſſoribus Noſtris ſancita ſunt, in ſuo robore obſervanda, decernimusq; & volumus ut eadem debitæ executioni quoties oportunum fuerit etiam per officiales Noſtros demandentur ſub pœnis in Officiales inſtitutis. *Vol. I. Anno 1510. fol. 372.*

1532 **Nro. 3.** De Conſilio ac conſenſu unanimi omnium, tam Conſiliariorum, quam etiam Nunciorum Terrarum Regni Noſtri ſtatuimus & decernimus, perpetuis temporibus obſervandum; quod quicunq; adverſus privilegium hoc tam ſalubre, & tanto labore & cura Noſtra obtentum, per derogationes aut quoſcunquè alios modos quidquam committere, per ſe vel ſubmiſſas perſonas aut quovis alio prætextu ſeu colore, illud in parte, vel in toto infringendo: vel contra illud aliquid tentando, auſu temerario præſumpſerit, vel contra illius diſpoſitionem, beneficium quodcunquè Eccleſiaſticum acceptaverit, vel acceptare voluerit, vel penſionem quamcunquè, ſeu aliquam quotam, ex proventibus beneficii per eum impetrati, vel acceptati, ſibi reſervari procuraverit, cujuſcunquè Statûs, conditionis, præeminentiæ & dignitatis exiſtat: pœnis in Statutis Sereniſſimorum Joannis Alberti & Alexandri Regum Poloniæ, Germanorum & Anteceſſorum Noſtrorum: contra plebejos, ad majores Eccleſias ſe recipi procurantes & alios impetratores Cortezanos editis, ſubjaceat ipſo facto. Quippe omnium bonorum ſuorum communium & privatorum, mobilium & immobilium ſæcularium, ærario ſeu Fiſco & menſæ Noſtræ applicandorum, privatione; Eccleſiaſticorum verò arreſto & confiſcatione: & præterea extra Regnum & Dominia Noſtra bannitione & proſcriptione puniendus. Ne autem extraneis perſonis contra hoc Privilegium aliquid tentandi via pateat, ſi per ſubmiſſas perſonas illi contraveniendi facultas relinqueretur: Statuimus & decernimus; ſimili pœnæ & mulctæ ſubjacere, & eo modo eſſe puniendos: omnes

omnes & ſingulos Prælatos Spirituales & ſæculares ac Capitula, tam ſæcularia quam regularia, Abbates, Canonicos, Plebanos, Vicarios, Beneficiatos & quoscunq; Presbyteros omnium Eccleſiarum; nec non Tabelliones Notarios, & quaſvis alias Eccleſiaſticas & ſæculares Perſonas Regni Noſtri: & alias undecunquè exiſtentes: quæ, literas quaſcunquè ſupraſcripto Privilegio Regni Noſtri, & præſenti ordinationi contrarias, perſonis externis ſive indigenis, & aliis quibuſcunquè, cujus unq; gradus conditionis & præeminentiæ exiſtant, & quacunq; proſulgeant dignitate alias proviſiones, in vita reſervationes cum penſionibus ſurrogationes, & quoſcunque Proceſſus deſuper obtentos, in ſe continentes, portarent, afferrent, & publicarent, palam & privatim: aut qui penſiones hujuſmodi celando illas ſummariè pecuniis redimerent: & ceſſiones, vel reſignationes beneficiorum, ſeu juris ad illa competentis ſuſciperent, vel acceptarent, ſeu qui monitorio cenſuras, procurationes, & ſequeſtra, contra proviſos ordinariorum, ob non ſolutionem penſionum, etiam motu proprio reſervatarum, in ſe continentes, quacunquè auctoritate data, admitterent aut exequi præſumerent: vel talium fautores, executores, procuratores, aut quosvis ſolicitatores, promovere, fovere, vel illis auxilium opemvè aliquam præbere auderent vel talia fieri promoverent, pœnis ſupra expreſſis ſubjaceant, per locorum Capitaneos, ſub pœnis in negligentes Capitaneos conditis, contra tales temerarios tranſgreſſores irremiſſibiliter exequen. *Vol. I. Anno 1532. fol. 511.* ANNO 1532

Nro. 4. De plebeis et Cortisanis.

Statuta de numero Plebiorum ad Eccleſias Cathedrales recipiendorum & de penſionibus ſubmovendis, ac de pœna contra Corſitanos edita quoties opus fuerit exequemur & executioni debitæ demandari faciemus. 1538

Quod ſi aliquis contra diſpoſitionem Statutorum aliquid jure Cortiſanico obtineret, proſcriptus ſeu bannitus ipſo facto & bona ipſius, juxta Statuta confiſcentur. Si verò metu pœnæ præſatæ cedit liti, juri, & cauſæ nihilominus ad ſolutionem damnorum & impenſarum ei, contra quem jure Cortiſanico egit, teneatur & ſit adſtrictus, damnum verò & expenſæ, juramento petentis probabuntur.

Cæterum quia aliqui ex Subditis Noſtris, jam a multis Annis Romæ agunt & in Regno Noſtro non pauca Sacerdotia curam etiam animarum habentia poſſident eaq; plurimum negligunt & alios hic in Regno manentes quieti & Divinis obſequiis deditos citationibus ad Romanam Curiam evocant, litibus involvunt & variè divexant, quorum licentia, & libido non levem in animis ſubditorum Noſtrorum perturbationem excitavit, ideò petitionibus Nunciorum Terrarum, & clamoribus aliorum Subditorum Noſtrorum permoti, & penè coacti: ſtatuimus omnes hujusmodi Cortiſanos ex Urbe Romana ad Regnum Noſtrum & Sacerdotia, quæ obtinent revocandos eſſe, & ubi revocati per Nos inſra præfinitum tempus non redierint, proſcripti & inſames cenſeantur, neque illis reditus pateat deinceps ad patriam. *Vol: I. Anno 1538. fol: = 526.*

ANNO 1641 N^ro. 5. CORTESANI.

Statut *de Cortesanis* reassumuiemy, i według opisania iego *in contravenientes pœnas* tamże wyrażone *extendemus*, tak w Koronie iako i W. X. Litewskim. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 13. — fol. 14*

CORRUPTIO.

N^ro. I. DE CORRUPTO ET CORRUMPENTE.

1699 Lubo Trybunały Koronne Prawem są należycie opisane iednakże *in puncto corruptionis* obiedwie Stronie tak *corrumpens* iako i *corruptus incapax honoris & corrumpens cadit in causa.* Tedy *meliorando* to Prawo za zgodą wszech Stanów deklaruiemy że wolno będzie *corrumpenti cum corrupto* na drugi Trybunał o wziętą *agere* korrupcyą z Regestru *Magnificorum Dominorum Judicum*, który *capacitatem honoris* tracić powinien i wziętą oddać korrupcyą *cum pœna duorum millium Marcarum in instanti solvenda.* To się ma rozumieć i o Posłach Seymowych ieśliby się pokazał iaki *corruptus* w Trybunale *ad Instantiam cujusvis* ma *respondere.* Regestra zaś aby według Konstytucyi 1670. były zachowane, a wymyślne abrogowane i zniesione *præsenti Lege, cavemus*, a Prawo *in futurum* służyć ma. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 59. — fol. 49.*

CRIMINALIA.

N^ro: I. DE ILLIS QUI CALUMNIOSE DE CRIMINE HOMICIDII ACCUSANTUR.

1347 Ut calumniis malorum hominum via præcludatur, consveverunt enim quidam homines litigiosi calumniose viros innocentes de crimine homicidii commissi ante multos Annos quærulosè accusare, cujus probatio vel expurgatio propter Facti vetustatem haberi non potest, unde statuimus, ut si quis de crimine homicidii vult accusare, vel agere contra aliquem, pœnam pro capite sibi cupiens vendicare, & obtinere antequam tres Anni elabentur, a die criminis commissi hoc in judicium deducat alias tribus Annis elapsis petenti & agenti pro pœna Capitis obstabit præscriptio & exceptio præscriptionis. *Vol: I. Anno 1347. fol: 41.*

1539 N^ro. 2. Crimen læsæ Majestatis ita postulantibus terrarum Nostrarum Nuntiis, volumus nisi in persona Nostra locum habere: & non in alios, quantumvis publicas personas gerentes, extendi. Si quod autem per quempiam facinus, vel homicidium; in his fuerit commissum; qui extra personam Nostram, vel Senatoria vel aliqua publica dignitate, loco & officio funguntur: in eum secundum Statutum animadvertetur. Tempus verò recentis Criminis, annus & sex septimanæ. *Vol. I. Anno 1539. fol. 550.*

N^ro: 3. O RZECZACH KTÓRE SIĘ POCZCIWOŚCI DOTYCZĄ.

1565 Iż się to zabiegło, że iako wielka licencya w ludziach urosła już prawie bez wstydu ludzie niebacząc nic na przyrodzoną uczciwość, bez boiaźni występuią. To też nie mnieysza iż się zasię tak wiele potwarzy namnożyło, że też te bez przyczyny *criminaliter* pozywaią persony niewinne, i wyciągaią

akcye któreby właśnie miały być Ziemskie, Grodzkie, abo *Civiles* rzeczone na Seym abo za Dworem przed Osobę Naszę: czym się wiele omieszkiwa Sprawom Koronnym, i ludzie się tym wielce szkodzą. A tak temu zabiegaiąc zezwoleniem wszech Stanow, na ninieyszym Seymie będących, ustawiamy, iż ktobykolwiek na potomne czasy, pozwał iaką personę *criminaliter in causis honorem tangentibus* przed Maiestat Nasz na Seym (iakoż nie gdzie indziey, o to pozwać nikt niema,) szczypiąc go na poczciwości iego, inż ma być tak gotów, iakoby ukazał rzecz być prawdziwą, którą pozwanemu zada. Także też i pozwany ma być gotow ze wszystkim ku okazaniu niewinności swey. A gdzieby więc z obudwu Stron takowe wywody wątpliwe były abo z ktoreykolwiek Strony: tedy w tey mierze *scrutinium* ma być czynione w onym Powiecie abo Ziemi, gdzie Wieca sądzone będą, *ubi crimen commissum est*. A iż na każdy Rok Wieca maią bydź w każdym Woiewodztwie tedy wolno to będzie, tak Aktorowi, iako i *citato*, doydąli Wieca, przed Seymem przypozwać Pozwem za Ziemską membraną Stronę drugą na Wieca; a za onym Przypozwem na Wiecach będzie powinien Sąd Wiecowy uczynić *scrutinium*. A nayprzod wszyscy Dignitarze, i Urzędnicy, i insi Swiadkowie, będą powinni pod sumieniem wiadomość swoię w tey rzeczy powiedzieć. Potym i każdy Szlachcic inny któryby iedno był w tym rekwirowan gdzieby też więc po zapozwaniu Wieca nie poszły przed Seymem, *Actor* abo też *Citatus* pozwałby *ad deducendum scrutinium*, & *audienda testimonia*; tedy my na Seymie będziem powinni skrutatory dać oney Ziemie, gdzie się *crimen* stało, *ad investigandam facti veritatem*. Po ktorym *scrutinium* a pewnym wywiadowaniu, tedy My mamy, abo Aktorowie dowód, abo *citato* odwód skazać, to iest która Strona pewnieysze dowody za sobą będzie miała, a gdzieby się znalazło przez Dekret Nasz, iż *Citatus* niewinnie a potwarznie pozwan był: tedy on Aktor będzie mu powinien wnet od Sądu nieodchodząc sto Grzywien winy położyć, i na cokolwiek na szkody przysięże co pozwany na Prawo nałożył zapłacić ma przy Przysiędze. I ktemu ieszcze dwanaście Niedziel na dnie w Wieży siedzieć ma Ziemie abo Powiatu swego. A wszakoż te Akcye, ktore się ciągną z dawnego Prawa i zwyczaiów, chociażby dobrze były *criminales*, do Sądu Grodzkiego i Ziemskiego, niemaią podlegać tey Konstytucyi. *Vol: II. Anno 1565. fol: 693. — fol: 101.*

ANNO 1565

Nro: 4. O ZAWITYM ROKU NA SEYMIE.

Pozwani *in Criminalibus* na Seymie Koronnym, maią mieć zawdy Rok na pierwszy Pozew zawity, którym maią być wydawane Pozwy na cztery Niedziele przed Rokiem. *Vol: II. Anno 1576. fol: 931. — fol: 298.* 1576

Nro: 5. DE CRIMINE LÆSÆ MAIESTATIS REGIÆ ET PERDUELLIONIS.

Jeśliby kiedykolwiek Nam i Potomkom Naszym Królom Polskim, z poddanym swym, Szlacheckiego zawołania, przyszła Sprawa o *Crimen Læsæ Majestatis*, które nie tylko *in Personam Regiam* podług Prawa, *machinatione, conspiratione violento conatu* & *quod longe absit, facto ipso in vitam committitur*: tedy od Instygatora Naszego, za wiadomością Marszałka Naszego, ma na takowego Pozew, sześć Niedziel przed terminem, być położony na Seym, i onego położenia Relacya w Księgach Grodzkich tegoż Powiatu ma być zapisana, w 1588

ANNO 1588 którą Pozew ma być wpisany i na Seymiku takie położenie pozwu dla dostateczney wiadomości, przez Woźnego ma być publikowane. Który tak pozwany ma *peremptoriè* stanąć: i gdy Sprawa z Pozwu takowego przypadnie, mamy wysłuchawszy propozycyą i dowody Instygatora Naszego; także i Strony obwinioney, Panom, Radom Naszym i Posłom Ziemskim niżey opisanym, w tym dać czas, aby na tę Sprawę na Seymie onym bez bytności Naszey wotowali i w niey się według potrzeby rozmowili. A gdyby się spólnie wszyscy na iednę Sentencyą zgodzili; tedy taki Dekret przez nie w niebytności Naszey konkludowany, przy Nas *ex scripto* ma być ferowan przez Marszałka. A gdzieby się wszyscy na ieden Dekret zgodzić nie mogli tedy przy większey części konkluzya zostawać ma. Do którego takowego Sądu z Koła Poselskiego deputowani być maią ośm Osob, którzy przysiągłszy na prawne i na sprawiedliwe, podług sumnienia wotowane, przy Paniech Senatorzech wotować, i wota ich także iako i Panow Rad liczone i porachowane być maią. Delator żeby był przy Instygatorze dla konwikcyi, który może być & *plebejus*. A gdzieby *probationes & documenta contra reum*, nie były *certa*, *Manifesta notoria & sufficientia*: tedy obwiniony bliższy będzie zawzdy do ewazyi, wedle Statutu *de Viro bonæfamæ*, choćby też *ejusmodi in sufficientia documenta & probationes* były depozycyami poprzysiężonemi utwierdzone. Także ieżeliby była *Votorum paritas*, tedy obwiniony do odwodu bliższy być ma. Co mianowicie waruiąc, iż ktobykolwiek był *complex criminis aut machinationis in Personam Regiam*, a toby nań dostatecznie było dowiedziono, iako wyżey napisano iest, ma być do tego Sądu pozwan: a byłby iako i pryncypał *convictus*; *reus esse criminis condemnabitur*. A ten którýby *ratione Criminis læsæ Majestatis* był pozwany, niema w większym poczcie na Seym przyieżdżać, tylko *ad Summum* ze dwudziestą Osób, inkluduiąc w to tak przyiaciele iako i sługi i w takieyże liczbie Osób do mieysca Sądow, nie w większey przychodzić ma. Prokurator ma być dan z Prawa ieżliby go Strona obwiniona potrzebowała, który tak przydany *post propositionem & documenta omnia, per Instigatorem exhibita* ma mieć *spatium deliberan: ad respondendum* do trzeciego dnia, będzieli tego Strona potrzebowała; a ieżliby się to pokazało iżby pozwany niewinnie a potwarnie był odniesion, ma być Delator *Nobilis*, *sive comparuerit sive non*, karan według Konstytucyi na takie *Anno 1565*. uchwaloney, a na tym Seymie poprawioney, *a plebejus pœna Capitis*. Jednak gdzieby obwiniony nie zgoła, ale przez Przysięgę się odwiódł, tedy na Delatora żadna pœna ściągać się niema. A takowa Sprawa niema być przez Instygatora żadnym obyczaiem zwłoczona: owszem przez te osoby, które do tego Sądu wyżey są naznaczone, sądzona być ma, tak aby iuż na tymże Seymie poprawiona była, alias na dokończeniu Seymu niema być broniona i owszem dopuszczona Pozwanemu ewazya, gdzieby mu z Prawa przyszło, oprocz żeby sam Pozwany używał dilacyi *vera infirmitate*, która sama iedna ma być *in casu* pozwolona do dwu Niedziel; albo żeby on Sąd uznał *ex allegatis & responsis*, żeby w tym potrzebne było *Scrutinium*. Takiż postępek ma być *in causa perduellionis contra R. P.* to iest gdyby kto uczynił bunty przeciwko Rzeczypospolitey porozumiewaiąc się z nieprzyiacielem Koronnym ku szkodzie Koronney, wynosił taiemnice Rzeczypospolitey zwierzone nieprzyiacielowi Koronnemu, podał mu zamek na zmowie; wzruszał *Pacta & Fœdera* z postronnemi Pany, rebellią *facto* pokazuiąc; albo którykolwiek inny występek popeł-

popełnił, któryby właśnie był *contra Rempublicam* iednak iuż *in tali casu* My ANNO
iako głowa z Pany Radami i z ośmią Deputatów Poselskich sądzić i przy wię 1588
kszey części konkluzyą uczynić mamy: w których *juxta qualitatem excessus, & illius judicii sententiam, poenae debent irrogari.* To waruiąc iż gdzieby *in ea causa perduellionis* delatora nie stało: tedy sam Instygator z wiadomością Marszałka Naszego, maiąc *certa & evidentia documenta*, taką kauzę może *instituere & continuare* zachowuiąc w swey mocy postępek, tu na tym Seymie osobny *contra perduelles modernos* uczyniony. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1207. — fol: 457.*

Nro. 6. O rzeczach które się poczciwości dotyczą.

Winę pieniężną Konstytucyi *Anni 1565.* o rzeczach które się poczciwości 1588
dotyczą, przeciw tym którzyby niewinne potwarnie pozywali, podwyższamy na dwieście grzywien, która zaraz tamże ma być skazana, z siedzeniem w Wieży, i nadgrodą szkód wedle tamtey Konstytucyi, z tą deklaracyą: iż gdyby pozwany przez przysięgę *crimen objectum* Dekretem Naszym zbył, taka wina na Aktorze nie ma być skazowana. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1217. — fol: 465.*

Nro. 7. De termino in causis criminalibus.

Causae criminales, z Woiewództwa Mazowieckiego iż na Seymie zawsze *pe-* 1590
remptorie według except Woiewództwa Mazowieckiego, sądzone bywały: tedy iuż *ex nunc* przystawaią w tym artykule do Prawa Koronnego, aby *poena contumaciae terminum peremptorium* uprzedzała. *Vol. II. Anno 1590. fol: 1538. — fol: 581.*

Nro. 8. O kontumacyi w sprawach Woiewództwa Wołynskiego, in causis criminalibus na Seymie.

Za Prozbą Posłów Woiewództwa Wołyńskiego, uchwałą Seymu tego po- 1616
stanawiamy: aby napotym w sprawach kryminalnych Obywatelów tego Woiewództwa, na Seymie na pierwszy Pozew termin nie był zawity, ale żeby *Actor poenam contumaciae* powinien był otrzymać. *Vol. III. Anno 1616. fol: 286. — fol: 18.*

Nro. 9. Deklaracya Dekretu Wielm: Lubomirskiego Marszałka Wiel: i Hetmana Pol: Kor: od Stanów Rzeczypospolitey oboyga Narodów.

My Stany Duchowne i Swieckie, i wszystko Rycerstwo Koronne i 1669
W. X. Litt: uważaiąc iako Sądy *perduellionum & criminis laesae Majestatis* przez Przodków Naszych w ręce Królów Panów Naszych na Seym dane *ex levi occasione* na wiele ludzi nie tylko niewinnych, ale i owszem znacznie Oyczyznie Naszey zasłużonych, *opera emulantium* albo *invidentium* pociągane być mogą, a za takowemi okazyami zamieszanie Oyczyzny, rozerwanie Stanów Rzeczypospolitey, a zatym ostatnia strzeż Boże zguba następować zwykła. Jako to za panowania Króla Jegomości niedawno przeszłego przed Sąd umyślnie zformowany na Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Jerzego Lubomirskiego Marszałka Wielkiego i Hetmana Polnego Koronnego, także z Domu Swego i Przodków swoich, iako i z osoby swey tey Rzeczypospolitey wielce zasłużonego, w wielkie wpadła była Rzplta tak przez zgwałcenie głosu wolnego wolności kontradykcyi Poselskiey, iako i przez domową woynę zguby swey niebespie-

ANNO 1669 czeństwa, przeto My Dekret ten *nullitatis* być deklaruiemy, a *in posterum* stanowiemy, aby gdy do takowych Sądów przyidzie podług Konstytucyi *Anni 1588.* zachować się powinno z tym dokładem, aby Król Jegomość przy takowych Sądach nie zasiadał.

A iż *ad notanda crimina ejusmodi, manifesta & notoria documenta* powinne będą być, tedy *in quantum* by Sąd potrzebne być uznał *scrutinia*, nie na tym ale na drugim Seymie expedyowane być powinne, iakoby *celeritate* nie szwankowała *innocentia.* A mandaty *in causis criminis læsæ Majestatis & perduellionis*, tylko *ex Senatûs consulto* maią być wydawane, i z nich się Kancellarye na Seymie sprawić będą powinny. *Vol. V. Anno 1669. fol: 9. — fol: 11.*

Nro. 10. Postępek Prawny skrocony in criminibus læsæ Majestatis et Perduellionis.

1670 Reassumuiąc Konstytucyą *Anni 1588.* i one *supplendo* do ośmiu Deputatów, tą Konstytucyą ordynowanych czterech Deputatów, żeby było wszystkich dwanaście, *ex gentibus*, do pomienionych Sądów *Criminis Læsæ Majestatis & Perduellionis*, iako iuż na teraźnieyszym Seymie za zdaniem Rzeplтey pozwoliliśmy, tak i napotym z koła Poselskiego Deputatów do tychże spraw *authoritate præsentis conventûs;* deklaruiemy. A mandaty *ex Senatus consulto juxta præscriptum* blisko przeszłey elekcyi, maią być wydawane, i Kancellarye *post peractum Senatûs consultum* stronom potrzebuiącym trudnić ich nie maią, reassumuiąc Konstytucyą *Anni millesimi quingentesimi octuagesimi octavi*, aby na iednym Seymie takowe sprawy dekretowane były. *Vol. V. Anno 1670. fol: 53.—fol: 16.*

1673 **Nro. 11.** Więc żeby napotym takowe pismo uraźliwe, i *traductiones* ludzi godnych *in vim objectionis* nie były, Prawa tak Koronne iako i W. X. Litt: *contra calumniatores in futurum* za zgodą wszystkich Stanów reassumuiemy, i *forum* w Trybunale *inter causas Officii* według Konstytucyi *de securitate* honoru Szlacheckiego naznaczamy. *Vol. V. Anno 1673. fol: 91.*

Nro. 12. Obiasnienie liberæ vocis, & oppressi Civis.

1775 Ponieważ w stanie Republikantskim wolność obywatelów *ad Statum* sposobiących się właśnie zależy *in potentia sentiendi, & dicendi*, ani daru tego od Boga pozwolonego zabraniać i odbierać nieprzystoi, więc stosuiąc się do Konstytucyi 1669. Roku *de ratione liberæ vocis* ustanowioney, i one reassumuiąc, owszem do exekucyi przywodząc, *pro lege immutabili* mieć chcemy, że nikt *in politicis pro libero arbitrio, & sensu suo* choćby też nie na ziazdach publicznych *de prompto* strofowany, aggrawowany, ani do żadnych Sądów pociągany być niemoże *ullo prætextu & colore* Gdyby zaś z takowey przyczyny, a ieszcze z potwarzą obywatelskiey poczciwości miał kto być złośliwie zapozwany, tedy onemuż wolna *actio* do Sądów Seymowych teraz ustanowionych, *tanquam cum oppressore Civis liberi* pozwala się, w których to Sądach za ten występek *contra statum* ninieyszą ustawą poczytany, siedzenie Wieży *in fundo* przez Rok i sześć niedziel *redimendo caput*, a zapłaceniem 2000. Grzywien, *atque refusione damnorum & litis expensarum juramento evincendarum* iako calumniator i burzyciel spokoyności obywatelskiey karany być ma. Luboli

zaś *species oppressi civis* w Narodzie wolnym *intolerabiles*, przy obraniu Królów Naszych dla bronienia przemocy *in Pactis Conventis* nie są przepisane wyraźnie, gdy iednak wspomniona Konstytucya 1669. Roku osobistą uciążliwość W. niegdy Lubomirskiemu Marszałkowi Wielkiemu i Hetmanowi Polnemu Koronnemu w Sądzie umyślnie zformowanym wyrządzoną dostatecznie wyłuszczaiąc, Dekret niewinnie onegoż obarczaiący skassowała, a zaś Ur. Szamocki Chorąży i Poseł Ziemi Warszawskiey, podobnąż krzywdę za zeszłego W. Marszałka Koronnego w Sądzie iego sobie uczynioną Nam przełożył, i one dwoma Dekretami przeciwnemi iednym *irrogatarum pœnarum* iakoby za dowiedzione zarzuty, drugim *libertatis* od tychże win, *ac declaratæ innocentiæ suæ* wprętce zapadłym uczynioną oczywiście pokazał, przeto ubespieczaiąc na dalszy czas honory, życia i maiątki obywatelów w tey Rzeczypospolitey, podobnych spraw *in aggravationem* słabszych intentować, zwłaszcza do Sądu nienależytego zakazuiemy. A ktoby się tego ważył, proceder iego za kryminał *ad opprimendum Civem* przedsięwzięty deklaruiemy. Procefs zaś cały, i Dekreta *hoc intuitu* zapędzaiące *pro nullis ac irritis* mieć chcemy. Owszem Stronę takowe złością ludzką wymyślone wynalazki popieraiącą *pœnis suprascriptis*, nadto Delatora *pœna capitis & confiscationis bonorum*, a Sędziego wtym razie faworyzuiącego i *per depravatam justitiam* do uciążliwości obywatela przyczyniaiącego się, *ab judicatione ab Officio, incapacitateq; honorum* karać bezwzględnie nakazuiemy, a to na Sądach Seymowych świeżo ustanowionych; przytym Ur. Szamockiemu Chorążemu i Posłowi Warszawskiemu, *ante hac* pokrzywdzonemu nadgradzaiąc ubliżoną nie co reputacyą i nieiako przez to pokrzywdzoną, *ex integro* przywróconą uznaiemy, i że ten złośliwy wynalazek, ani honorowi ani cnotliwemu obywatelstwu iego, żadney uymy przynosić nie powinien, mocą i powagą Seymu deklaruiemy. *Vol. VIII. Anno 1775. fol. 115.* ANNO 1775

CUDZOZIEMCY.

N^ro. 1. Item promittimus quod tales honores & dignitates, ut pote Palatinatus, Castellanatus Judicia & Succamerariatus officia, & his similia, qui vel quæ usque ad vitam conservari consveverunt, aliis quibus piam hominibus extraneis hospitibus non conferemus, nisi talibus qui sint Regnicolæ terrarum ejusdem Regni in quibus hujusmodi dignitates vel honores consistunt, quas etiam dignitates & omnia officia ac singula volumus in eorum juribus pro ut fuerunt tempore Serenissimorum Principum Dominorum Vladislai Avi & Casimiri Avunculi Nostrorum Regum Poloniæ conservare plenariè. Promittimus quod nullum Baronem, Militem seu Nobilem, vel alium quemcunque cujuscunq; conditionis existat extraneum hospitem seu alienigenam præterquam natione Polonum, in Capitaneum præficere debemus, nisi talem qui sub eadem Corona de gente Polonica sit oriundus, dummodo non descendat de stirpe Ducali. Cæterum promittimus quod nullum Castrum seu fortalitium Regni Poloniæ alicui Duci vel Principi aut descendenti de genere Ducali, regendum & tenendum committemus, pro tempore vel in ævum. *Vol. I. Anno 1374. fol. 57.* 1374

N^ro. 2. DE ALIENIGENIS.

Nulli deinceps æviterno tempore alienigenæ, aliqua Castra & Dignitates Regni concedemus, neq; Successores Nostri concedent, & quicunq; contra 1338

ANNO 1558 præſentem Conſtitutionem aliquod officium ſeu dignitatem obtineret, & monitus quæ obtinet non reſignaverit, bona ipſius confiſcari, & ipſe infamis effici debet. *Vol. I. Anno 1558. fol. 528.*

Nro. 3. O Kupcach Cudzoziemskich.

1562 Co ſię tycze Włochów, Szotów i innych Cudzoziemców, przez które Miaſta Naſze wielką ſzkodę a zniſzczenie biorą, takowemu każdemu, ktoryby oſiadłości, a prawa Mieyſkiego nie miał rozkazuiem, aby im były miaſta i handle zapowiedziane iuż *ex nunc. Vol. II. Anno 1562. fol. 623.*

1565 Nro. 4. A Cudzoziemcy nie na innych mieyſcach w Koronie Woły i Bydła kupować maią, tylko na tych Pogranicznych mieyſcach i Jarmarkach, abo nieczekaiąc tych Jarmarków w Domiech Szlacheckich wolno będzie Cudzoziemcom Woły zimowane, karmne i powołowczyznę wedle Konſtytucyi. *Anni 1550.* kupować, i wolno bez myta z Granic wypędzać. *Vol. II. Anno 1565. fol. 685.*

Nro. 5. Kupcy Cudzoziemscy.

1565 O Włochach, Szotach i innych Cudzoziemſkich Kupcach, którzy nietylko miaſta i Kupce Koronne pokazili, ale i Koronie niepomogli: przeto Statut Piotrkowſki w Exekucyą przywieść chcąc, nayduiemy, aby każdy Staroſta z Urzędem Mieyſkim Statutu Piotrkowſkiego, tak iako ieſt napiſan exekucyą czynił.

A którzyby iuż Kupcy oſiadłość i prawo mieyſkie mieli: tedy aby ſię tak zachowali, iako ſię naſi zachowuią, toieſt aby Nam i Miaſtom przyſięgali, *onera civilia* nieśli, i poſłuſzeńſtwo wſzelakie Urzędowi Mieyſkiemu czynili, niebroniąc ſię żadnemi Liſty wolnemi, i dóbr nabytych z Korony nie wywozili, *ſub confiſcatione Bonorum.* Czego Staroſtowie i Celnicy doglądać maią. *Vol. II. Anno 1565. fol. 690. — fol. 98.*

1575 Nro. 6. *Item* Recipiunt & ſpondent iidem Oratores nomine ſupra dicti Sereniſſimi Regis Electi eum huc ſecum inadhabitandum nullos peregrinos homines adducturum, præter paucos quorum opera in miniſterio domeſtico utetur, quos tamen poſtea brevi remittet, per ſolutis iſtis ſtipendiis de ſuo: nullas etiam poſſeſſiones, aut dignitates vel officia, illis concedet, ſed tantum indigenis Polonis juxta Statutum Regni. *Vol. II. Anno 1575. fol. 862. — fol. 226.*

1576 Nro. 7. Urzędy Koronne oboyga Narodu w cale zachowane być maią, także i Dworſkich Urzędów umnieyſzać i zatłumiać nie mamy, ale owſzem ludziom ſtatecznym, godnym i zaſłużonym Oboyga Narodu, a nieobcym gdybykolwiek wakowały, powinni będziem dawać. *Vol. II. A. 1576. fol. 900.—fol. 156.*

1586 Nro. 8. Obawiaiąc ſię w Koronie wſzelakich niebeſpieczeńſtw, poſtanawiamy: aby żaden nieśmiał ludzi Cudzoziemſkich dzieſiątka naywięcey chować i to ſlug *ſub pœna* o ruſznicach czynioney, którym *forum* przed Ich Mości Pany Woiewodami naznaczamy. *Vol. II. Anno 1586. fol. 1051. —fol. 464.*

1587 Nro. 9. Cudzoziemców żadnych i ludzi wſzelakich obcych, aby ich żaden nie śmiał na Elekcyą prowadzić, ani z niemi przyieżdżać, ani ich przy ſobie

mieć

mieć i chować. Ani z działami i wszelaką strzelbą przyieżdżać, *sub pœna in Confœderatione expressa.* A ten Artykuł mocnie trzymać we wszystkim przyrzekamy, i Strony ktore z sobą waśni i nieprzyiaźni maią. A gdzieby ktora w naymnieyszey rzeczy przeciw temu Artykułowi wystąpiła i wykroczyła, tedy za instygacyą Strony drugiey obiecuiemy to i przyrzekamy sobie pod wiarą i czcią Naszą, takowego każdego, bez żadnych wymowek, iako nieprzyiaciela Oyczyzny Naszey mieć i rozumieć, i przeciw iemu na iego wieczną wskazę powstać, i onego zdrowia, maiętności i gardła pozbawić. Wszakże gdzieby pospolite ruszenie na okazowaniach postanowione było, ku tey przyszłey Elekcyi, tedy każdemu wolno będzie z armatą wedle przemożenia i woli każdego, wszakże bez Cudzoziemcow iachać. *Vol: II. Anno 1587.* = *fol: 1065.* ANNO 1587

Nro: IO. Recipiunt etiam & spondent iidem Oratores nomine Serenissimi Regis Electi, eum hic secum ad inhabitandum nullos peregrinos homines adducturum, præter paucos, quorum opera in ministerio domestico uteretur, quos tamen postea brevi remittet, persolutis istis stipendiis de suo. Cum vero successionem Sveciæ Regni adierit. Consiliarios & Officiales ejus Regni, qui ad eum venient, nullis Regni Poloniæ & Magni Duc: Lit: consiliis, negotiis, intercessionibus, promotionibus adhibebit, aut iis se immisceri patietur. *Vol: II. Anno 1587. fol: 1098.* — *fol: 453.* 1587

Nro: II. Custodiam etiam corporis sui, non nisi ex indigenis hujus Regni & Magni Duc: Lit: habebit: eodem modo Præfectum Satellitii ejus. Nullas etiam Possessiones & Dignitates vel officia illis concedet; sed tantum indigenis Regni Poloniæ & Magni Duc: Lit: juxta Statuta Regni. In eos vero, qui contra præmissa venerint, aut se aliquibus earum rerum immiscuerint secundum processum, qui circa coronationem exhibebitur procedere licebit. *Vol: II. Anno 1587.* — *fol: 1099.* 1587

Nro: I2. O Cudzoziemcah Zamorskich.

Iż siła ludzi z Zamorza Cudzoziemcow do Prus się przyprowadziło, ktorzy Ziemskich Maiętności nakupili, albo na takowe Imiona, i na Zastawę dawali i dawaią. A iż takowi ludzie przychodniowie, nie są *Nobiles Regni & Terrarum conjunctarum* ustawiamy tą Konstytucyą ninieyszą, aby ci Zamorszczycy i Cudzoziemcy, co Maiętności Ziemskich nakupili, do trzech lat powinni to poprzedać, pod utraceniem teyże Maiętności. A ktoby się takowy tego na potym ważył, zaraz *in instanti* i pieniądze i Maiętność Ziemską, tracić ma do Skarbu Koronnego, o co *forum ad instigationem cujusvis* na Trybunał *peremptorie* być ma *inter officii causas.* *Vol: II. Anno 1589. fol: 1270. fol: 516.* 1589

Nro: I3. Dziesiąta część Dobr Kupcow Cudzoziemskich extra Regnum się wynoszących.

Iż się Kupcy takowi nayduią, ktorzy w Krakowie mieyskie Prawo przyiąwszy, i za wolnością Mieyską na Maiętność się zdobywszy, potym z oną Maiętnością *extra Regnum* się wynoszą, abo też *sterilitter* umieraiąc *Successores* ich takowe Maiętności *extra Regnum* wynoszą, tedy *authoritate Conventus præsentis* 1590

ANNO 1590 ftanowiemy, iże takowych maiętności wszyftkich, któreby *modo praemisso extra Regnum* wyniesione być miały dziesiąta część Miastu Krakowskiemu sprawiedliwie oddawana być ma, Tegoż Miastom Poznaniowi, Lwowi i Wilnu pozwalamy. *Anno 1590. Vol: II. — fol: 1346. fol: 589.* —

Nro. 14. Cudzoziemcy Dobr Ziemskich kupować nie maią.

1601 Konstytucyą Roku 1590. o Cudzoziemcach uczynioną do effektu przywodząc, uchwałą ninieyszego Seymu postanawiamy aby Cudzoziemcy *tam nobiles quam plebei* Ziemskich Maiętności w Koronie w Pruskiey Ziemi, i w W. X. Lit: kupnym obyczaiem nabywac się nieważyli, pod utraceniem teyże kupioney Maiętności którey połowica, *fisco Nostro Regio* a druga *delatori cedet.* Toz się o teraźnieyszych Possessorach ktorzyby *intra triennium* takowych Maiętności niezbyli, rozumieć ma. Oco wszystko *forum* na Trybunale *peremptoriè inter causas officii: non deregan: tamen Constitutionibus Prussiae, et Juribus civitatum. Vol. II. Anno 1601 fol 1510*

Nro: 15. O Cudzoziemcach.

1607 *In Pactis Conventis* warowano iest: iż Cudzoziemcow tak w Komorze iako i na Dworze Naszym, chować niemamy, *etiam circa custodiam corporis*, ani im Dignitarstw, Urzędow ani opatrzenia żadnego, ani Kadukow, konferować będziemy, iedno ludziom Polskiego i Litewskiego Narodu, i Państw do nich należących: i ieśliby iakie Urzędy, Dygnitarstwa, opatrzenia, Osoby, tak Duchowne iako i Swieckie, od nas trzymały, takowe ludziom zasłużonym oboyga Narodu, z wiadomością Senatu wedle Prawa oboyga Narodu konferuiemy, a z takowemi ktorzyby co takowego trzymali, wolno będzie każdemu czynić na Trybunale, iako z nieosiadłym Starostą. A w Wielkim Xięstwie Lit: każdego takowego Cudzoziemca obcych Narodow, powagą Praw Koronnych, albo W. X. Lit: niewarowanego, dzierżącego Dobra Nasze *ad Instantiam cuiusvis* Stanu Szlacheckiego tak Narodu Polskiego iako Litewskiego, Trybunał w ktorymkolwiek terminie sądzić, i trzysta Grzywien Delatorowi, a drugą sobie na maiętności iego skazać, i possessyi Dobr Naszych odsądzić będzie powinien, które po Dekrecie Trybunalskim, Podskarbiowie W. X. Lit: zarazem do dzierżenia swego odbierać, i dotąd aż przez Nas podług Prawa konferowane będą, dzierżeć w zawiadowaniu swym maią pod winą tysiąca Grzywien, gdzieby w tym Podskarbi był *negligens*, abo folgę iaką uczynił, którą *de suo* zapłacić delatorowi, i *forum* o to na Trybunale mieć ma. Wyimuiemy iednak małą liczbę Urzędników Szwedzkich, którzy dla spraw tamtego Króleftwa przyieżdżaią, i tych co na Dwór Nasz dla sławy Naszey przyieżdżać będą. Jednak tak i ci iako i owi w sprawy Rzeczypospolitey wdawać się niemaią, ani opatrzenia otrzymywać i w Regestr Dworny wpisani i pod władzą według Konstytucyi *Pactorum Conventorum*, ktorą *in toto* reassumuiemy Marszałkow, być maią. Archidiakon iednak Gnieźnieński, dla zasług swych, i dla spowinowacenia się z zacną Familią w Koronie tey, w utrzymaniu dostoieństw kościelnych, które teraz dzierży, nie za Cudzoziemca rozumiany być ma. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1598. fol: 831.*

ANNO

N^ro: 16. Cudzoziemcow wszelakiey kondycyi, *ad Consilia Nostra*, ani do żadnych rządow przypuszczać, ani im *dignitates* Starostw, Dzierżaw i Urzędow dawać nie będziemy, *Juxta praescriptum Constitutionis 1607.* wedle ktorey we wszystkim zachować się będziem powinni. *Vol: III. Anno 1632. fol: 765. — fol: 14.* 1632

N^ro: 17. Woysk Cudzoziemskich, *sine scitu & consensu* R. P. wprowadzać w Państwa Koronne i W. X. Lit: nie będziemy; ani *bella offensiva* podnosić, i prowadzić, ani supplementow żadnych tak Kwarcianego, iako i inszego Woyska przyczyniać i żadnych Woysk zbierać, i za Granicę wyprowadzać, także *sine scitu & consensu* Rzeczypospolitey nie będziemy, i wywodzić kupami nie pozwolemy. *Vol: III. Anno 1632. fol: 765. — fol: 14.* 1632

N^ro: 18. O Dochodzeniu sprawiedliwości z Cudzoziemcow.

Cudzoziemcy ktorzy niemaiąc *Indigenatum* dobra Ziemskie przeciwko Prawu trzymaią; poki się według Prawa nie wyprzedadzą, tedy ieśliby się od nich iakie szkody Obywatelom Państw Naszych, tak przedtym iako i teraz i potym działy, maią się sprawować o to w Ziemstwie, lubo w Grodzie *juxta Leges & consvetudines Regni*, położywszy Pozwy na tey Maiętności, ktorąby *quocunq; praetextu* trzymali: i Starostowie Nasi powinni będą *in convictos* taką exekucyą czynić iako Prawo każe, na inszych Obywatelow Państw Naszych. *Vol: III. Anno 1633. fol: 810. fol: 39.* 1633

N^ro: 19. Ażeby do podobnych *exempla* na potym nie przychodziło, obiecuiemy, że Cudzoziemcow przy Boku Naszym, *juxta Pacta Conventa*, mieć nie będziemy, ani ich *ad Consilia* zażywać, i owszem na legacyach i rezydencyach będących rewokuiemy. *Vol: IV. Anno 1664. fol: 85. fol: 3.* 1664

N^ro: 20. Woysk Cudzoziemskich *sine scitu & Consensu* Rzeczypospolitey wprowadzać w Państwa Koronne i W X. Lit: nie będziemy, ani *bella offensiva* podnosić i prowadzić, ani supplementow żadnych tak Kwarcianego, iako i inszego Woyska przyczyniać, i żadnych Woysk zbierać i za Granicę wyprowadzać, także *sine scitu & consensu* Rzeczypospolitey nie będziemy, i wywodzić kupami nie pozwolemy. *Vol: IV. Anno 1648. fol: 195. fol: 17.* 1648

N^ro: 21. Cudzoziemcow wszelakiey Kondycyi, *ad Consilia Nostra*, ani do żadnych rządow przypuszczać, ani im *Dignitates*, Starostw, Dzierżaw, i Urzędow dawać nie będziemy *juxta praescriptum Constitutionis 1607.* wedle ktorey we wszystkim zachować sie będziemy powinni. *Vol: IV. Anno 1648. fol: 195. fol: 17.* 1648

N^ro. 22. O Cudzoziemcach.

Konstytucyą *Anni 1607.* o Cudzoziemcach reassumuiemy i wedle niey się zachowuiąc, waruiemy Stanóm Koronnym, i W. X. Litt: że za Posłów i Rezydentów *ad exteros Principes* Cudzoziemców posyłać nie będziemy, ieno Szlachtę Polską rodowitą, osiadłą, *probatae fidei & functionibus pares*, że iednak *Marynus Sainkt Martyn*, Proboszcz Kruświcki, w Oyczyźnie swoiey Szlachcic 1662

ANNO znaczny, Sekretarz Nafz, przez niemały czas wiernemi przyflugami fwemi
1662 ofobliwy Nafz refpekt fobie zaflużył & *integritatem fuam* w wielu fprawach publicznych od Nas i Rzeczypofpolitey fobie poleconych Nam wyświadczył, ta Konftytucya *Anni 1607.* reaffumowana iemu fzkodzić nie ma, od którey go cale, i od infzych Praw przeciwko Cudzoziemcom *excipimus* i za zgodą wfzech Stanów, *capacem* dotrzymania i doftąpienia Prelatur i Kanonii *Ecclefiarum Cathedralium* i infzych Dygnitarftw i Beneficyi Duchownych, deklaruiemy, *non obftantibus quibufvis Statutis & Conftitutionibus in contrarium.* Na co iemu Przywiley, z Kancellaryi Nafzey Koronney wydać rozkazaliśmy. *Vol. IV. Anno 1662. fol: 840. — fol: 11.*

Nro. 23. O liczbie Cudzoziemców, i wiele ich ma przy Boku J. K. Mci zostawać.

1669 *Multum expedit* Rzeczypofpolitey, żeby fię Dwór Królewfki Cudzoziemcami nie ofadzał, i żeby ich nad ofób fześć przy boku Pańfkim nie zoftawało, a któryby fię *in materias ftatûs ingerere* chciał, takowy ma być *ad cujufvis inftantiam* do Trybunału pozwany *ex fpeciali Regeftro pœnis criminalibus* fądzony tak w Koronie iako i w W. X. Litewfkim. *Vol. V. Anno 1669. fol: 14.*

1669 Nro. 24. Externi.

Externi Dóbr Ziemfkich nabyciem albo wniefieniem na nie fumm bez indygenatu za żadnemi Refkryptami i Dekretami trzymać nie mogą. *Vol. V. Anno 1669. fol: 15.*

Nro. 25. O Opactwach i Cudzoziemcach.

1669 *Coadjutoria* na Opactwa & *pinguiora beneficia Ecclefiaftica*, aby *minorennibus majorum ordinum incapacibus* konferowane nie były. Także Cudzoziemcy *indigenatu carentes* do kapituły Warmińfkiey, i do wfzelkich katedralnych *Collegiatas Ecclefias* w Koronie i w W. X. Litt: aby przypufzczani nie byli i te które *poffident beneficia* iako przeciw Prawu, i tedy maią być *pro vacantibus* deklarowane & *indigenis Nobilibus* konferowane, w czym ofobliwie kapitułę Warfzawfką *cum Cathedralibus Ecclefiis* porownywamy, aby w niey *Nobiles* tylko *perfonæ* zafiadały, mianowicie *prælaturis falvis* iednak *quatuor Doctoralibus prœbendis. Vol. V. Anno 1669. fol: 17.*

1699 **Nro. 26.** Cudzoziemców ani nikogo z Ofoby Nafzey na Indygenaty i Nobilitacye promowować nie będziemy, iedno tych, których Nam Wielm: Hetmani obóyga Narodów, i Stany Koronne i W. X. Litt: zalecać będą, ale takowych którzy to dobrze krwią zaflużą w okazyach i boiach woiennych, *Indigenis*, i których *virtutes & merita in Rempublicam probata* będą. A tym zaś którzy Szlachtą nową kreowani będą; *officia & beneficia, ad tertiam progeniem* dawać ani ich na żadne legacye pofyłać będziemy, wyiąwfzy w Woyfku dobrze zaflużonych, i tych którzy tak zdrowiem, iako i fubftancyą fwoią zafzczycali i zafzczycać będą całość tey Oyczyzny, i tych których *ex antiquis Externorum familiis ad Indigenatum* przyimować będziemy. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 22. fol: 12.*

1699 **Nro. 27.** Cudzoziemców wfzelkiey kondycyi ludzi *ad confilia Noftra* i Stanów Rzeczypofpolitey, ani do żadnych rządów i fpraw nie przypufzczać ani im

im *dignitates* Staroftw, Dzierżaw i Wakanfów wfzelkich dawać nie będziemy, *juxta præfcriptum Conftitutionum Anni 1607. & aliarum* wedle których we wfzyftkim zachować fię będziem powinni, i aby fię w żadne inftancye, *negotia* i promocye nie mieszali, nie dopuściemy *fub vinculo* Przyfięgi Nafzey. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 22. —fol: 12.* ANNO 1699

Nro. 28. Woyfk Cudzoziemfkich *fine fpeciali confenfu & fcitu Reipublicæ* na Seymie wprowadzać w Państwo Koronne i W. X. Litt: *& annexas omnes Provincias* nie będziemy, ani *bella offenfiva* podnofić i prowadzić, ani fupplementów żadnych i aukcyi tak kwarcianego iako i infzego Woyfka obóyga Narodów i żadnych Woyfk prywatnych zbierać przyczyniać i zaciągać *ad quofpis* (*quod abfit*) *motus Civiles*, ani za granice wyprowadzać *fine fcitu & fpeciali confenfu* całey Rzeczypofpolitey nie będziemy i wywozić za granice nie pozwolemy. A ieżeliby ktokolwiek pod tytułem i na imie Nafze *infcia Republica & invita* ludzi zaciągał, chociażby za liftami od Nas przypowiedniemi takowego *pro infami & perduelli, ac hofte Patriæ* deklaruiemy, i każdego imać i znofić, iako gwałtownika Prawa i Pokoiu pofpolitego pozwalamy, i owfzem takowych *capita invindicabilia cenferi* powinny. A luboby z iakiey okazyi potrzebować nam przyfzło przeciwko komu w tym Państwie Woyfk, czego Boże zawaruy, w tym Nas Wielmożni Hetmani obóyga Narodów, ani pomienione Pułki Regimenta Szwadrony i Chorągwie fłuchać nie powinny będą, ani granic przechodzić żadną miarą tak Woyfka W. X. Litt: do Korony iako też i Koronne do W. X. Litt: i Prowincyi do nich należących, czego Jchmość Panowie Hetmani obóyga Narodu przeftrzegać powinni *fub refufione damnorum. Vol. VI. Anno 1699. fol: 24.* 1699

Nro. 29. Cudzoziemców wfzelkiey kondycyi ludzi *ad confilia Reipublicæ* ani do żadnych rządów i fpraw nie przypuściemy, żadnych Dygnitarftw Staroftw i Dzierżaw, dawać nie będziemy *juxta præfcriptum Conftitutionum Anni 1607. & aliarum* według których we wfzyftkim zachować fię chcemy. *Salvis Domefticis Noftris bene meritis, quo ad collationem advocatiarum juxta antiquas leges*, i aby fię w żadne inftancye, *negotia* i promocye ani podawania do podpifów papierów nie miefzali, nie dopuściemy *fub vinculo* przyfięgi Nafzey. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 625. —fol: 58.* 1736

Nro. 30. Cudzoziemców i nikogo z Ofoby Nafzey na Indygenaty Nobilitacye promowować nie będziemy tylko tych których Nam *utriufque gentis* Woiewództwa albo *Miniftri Status*, także Hetmani *Sagô & Togâ* zafłużonych zalecą, nowo zaś kreowanym Szlachcie, *officia & beneficia ad tertiam Progeniem* dawać i żadne Legacye pofyłać nie będziemy, wyiąwfzy tych którzy zdrowiem albo fubftancyą zafzczycać będą Oyczyznę i którzy *ex antiquis Familiis externis* przyięci będą. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 625. —fol: 58.* 1736

Nro. 31. Cudzoziemców wfzelkiey kondycyi ludzi *ad confilia* Stanów Rzeczypofpolitey przypufzczać ani im *dignitates* Staroftw i Dzierżaw wfzelkich dawać nie będziemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 203.* 1764

ANNO 1768 **Nro. 32.** BEŚPIECZEŃSTWO SUMM CUDZOZIEMCÓW.

Zachęcaiąc Cudzoziemców do wprowadzenia w Państwa Rzeczypospolitey summ pieniężnych, które dotąd dla trudności i przewłoki sprawiedliwości lokować nie śmieli ninieyszym Prawem mieć chcemy, ażeby sprawy o oddanie kapitałów albo prowizyi Cudzoziemcóm Zagranicznym tu niemieszkaiącym, odtąd nie gdzieindziey, tylko szczególnie do Kommissyi Skarbowey należały, iako sprawy i o wexle która żeby w tych okolicznościach iak nayprędszą, i *præscindendo* wszystkie *diffugia Juris* czyniła sprawiedliwość iak nayuroczyściey przykazuiemy, dla czego regestr osobliwy w ordynacyi Kommissyi wyznaczać nakazuiemy. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 755.*

CYGANI.

1557 **Nro. I.** Cygani abo ludzie niepotrzebni będą przez Nas z Ziemie wywołani i napotym nie maią być do niey przyimowani. *Vol. II. Anno 1557. fol: 608. — fol: 21.*

Nro. 2. CYGANI ŻEBY W KORONIE NIE BYLI.

1565 Iż się przez Cygany w Koronie siła złego dzieie, przeciwko tym Statut Warszawski 1557. w exekucyą przywiedziemy i rozkazuiemy, aby ich koniecznie iuż od tego czasu w Koronie i wszystkich Państwach Naszych nie było. A kiedy ie który Starosta z Starostwa swego wypędzi, aby ich żaden nie przechowywał. *Vol. II. Anno 1565. fol: 691. — fol: 99.*

Nro. 3. CYGANI.

1578 Cygani acz są Statutem wywołani, iednak ie przechowuią, przetoż ktoby ie przyiąć i przechować śmiał aby był pozwan od każdego, kto iedno chce takiemu akcyą uczynić, i karan *tam quam complex banniti*, do Sądu Grodzkiego. *Vol. II. Anno 1578. fol: 972. — fol: 355.*

Nro. 4. PRZECHOWANIE WOŁOCHÓW I SERBÓW.

1624 Wiele rzeczy szkodliwych dzieie się w Państwach Naszych za przechowaniem Wołochów i Serbów nieosiadłych i łożnych: Przeto postanawiamy *authoritate conventus præsentis*, aby się nikt *cujuscunque Status*, nie ważył takowych ludzi przechowywać, pod winą która iest w Prawie, o przechowaniu Cyganów uczyniona. *Vol III. Anno 1624. fol: 468. — fol: 10.*

DEKRETA.

Nro. I. DE ILLO QUI SE ASSERIT INJUSTE CONDEMNATUM.

1347 Petrus agebat contra Joannem Judicem, quod in causa, quam coram ipso habuit, injustam & iniquam sententiam contra ipsum promulgasset, a qua tamen sententia quando ipsam judex idem tulit; Petrus non provocavit, nec appellavit; vulgariter *nie naganił*. Nos itaque hujusmodi sententiam Judicis, quæ non fuit aliqua provocatione suspensa, vulgariter *nie naganiona* declaramus transivisse in rem judicatam, prædictum Petrum ad pœnam debitam alias pro Judicibus expressam condemnantes. *Vol. I. Anno 1347. fol: 23.*

ANNO

Nro. 2. De libro Judiciorum.

Item ſtatuimus, quod pro Judiciis juſte expediendis & negotiis in Judicium deductis ſcribendis fideliter, fiat unus liber Judiciorum ſeu actorum in quolibet diſtrictu. Et dum in aliqua cauſa in Judicium deducta, ſuper aliquo articulo audita propoſitione & reſponſione fuerit in judicio ſententiatum quid illa ſententia in librum actorum inſcribatur, ut poſtea ſuper eodem articulo, vel ei ſimili, ſimilis ſententia proferatur. *Vol. I. Anno 1496. fol: 250.* 1496

Nro. 3.

Ut autem citationes ita controverſias Decreta & inſcriptiones, liberum eſt unicuique polonica lingua ſcribere, hoc tamen perpetuum ſit, ut tam inſcriptiones terreſtres quam illa omnia in loco Judicii, præſente Judicio terreſtri in acta polonice vel latine inſcribantur, propptereaquè Notarii terreſtres debent aſſidere actis, ſub amiſſione officii. *Vol. I. Anno 1543. fol: 582.* (a) 1543

Nro. 4. O Dekretach Trybunalskich.

Konſtytucyą o Sądziech Trybunalſkich, warowana ieſt powaga Dekretów Trybunalſkich i winy ſą uczynione przeciwko tym którzyby ie w wątpliwość przywodzić chcieli; do tey ſię przychylaiąc, uſtawuiemy, aby żadnego Dekretu Trybunalſkiego wedle Praw i zwyczaiów Sądowi Trybunalſkiemu należących, uczynionego, nikt *in dubium* nie przywodził, ani takowych Dekretów Sądy Naſzemi Zadwornemi, i Seymowemi znoſić nie będziemy: i owſzem tak iako o tym Konſtytucyą warowano *inſecus facientes*, animadwertować mamy. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1605. fol. 839.* 1607

Nro. 5. O Dekretach Trybunalskich.

Dekreta Trybunalſkie w Koronie i w W. X. Litt: iako ſą Prawem poſpolitym i Konſtytucyami Seymowemi warowane w teyże mocy zoſtawuiemy. *Vol. III. Anno 1618. fol. 326.* 1618

Nro. 6 O Dekretach Trybunalskich.

Trybunał iż *poteſtatem condendarum legum* niema, iedno według Prawa od wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey poſtanowionego ſądzić powinien, takich Spraw któreby w Prawie opiſane niebyły, przypuſzczać przed ſię niema, ani *pœnas irrugare* ani niemi nikogo *aggravare*, nadto iako ſą poſpolitym oznaczone. 1627

A gdzieby ſię takowe Dekreta, lubo klauzuły ich nalazły, któreby *vim Legis ſaperent* abo pokóy poſpolity wzruſzali, iako to niektóre additamenta w pewnych Dekretach na przeſzłym Trybunale Lubelſkim w ſobie maią, do takich żaden pociągany być niema i owſzem maią *nullitati ſubeſſe. Vol. III. Anno 1627. fol. 547. fol. 9.*

Nro. 7. O Dekretach Trybunalskich w Koronie i w W. X. Litt:

Acz to Prawem poſpolitym, oſobliwie Konſtytucyą *Anni 1627.* doſtatecznie warowano, aby Trybunał Spraw takowych, które w Prawie opiſane nieſą, przed ſię nieprzypuſzczał, i niemi nikogo nieagrawował: Iż iednak w tym Prawu poſpolitemu niedoſyć ſię dzieie, waruiemy to teraźnieyſzą Konſty- 1638

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 45. 46.*

ANNO 1638 tucyą, że się Trybunał podług Prawa pomienionego wcale zachować będzie powinien. A ieżliby przeciwko pomienioney Konstytucyi takowe Dekreta na potym stanęły, *nullitatis vitio subjacere*, maią i exekucyi podlegać żadney nie będą. *Vol. III. Anno 1638. fol. 935. fol. 14.*

Nro. 8. O Dekretach Trybunalskich Kijowskiego, Wołynskiego, Braclawskiego, Czerniechowskiego, Woiewodztw.

1638 Przychylaiąc się do Konstytucyi *Anni 1627.* o Dekretach Trybunalskich, postanawiamy: aby Trybunał Sprawy tych Woiewództw, według Praw processu, i zwyczaiów ich własnych i udzielnych Przywileiem Unii i Konstytucyami poślednieyszemi onym potwierdzonych, tak iako te Prawa w sobie brzmią bez wszelakich interpretacyi sądził. Dekretów między obywatelami Woiewództw tych, *legitimè* ferowanych, prywatnemi relaxacyami, *extra Forum Regestrum, & terminum* między Sprawami Koronnemi w Lublinie, i w Piotrkowie nie znosił. A gdziebysiękolwiek takowe relaxacye pokazały, za niemi żaden rygoru Dekretem na sobie nakazanego uchodzić nie może, i owszem *nullitatis* maią *subesse.* Aże Konstytucyą *Anni 1613.* o Appellacyach Woiewództwo tylko Kijowskie przyieło, aby tym wszystkim Woiewództwom służyła, postanawiamy: to obiaśniwszy aby we wszystkich Sprawach Urzędowych, i świeżego uczynku (*solis causis fisci & mere incarceratorum exceptis*) nie między Koronne konserwaty, ani do Piotrkowa, ale między Sprawy tychże Woiewództw konserwatne, do Lublina *cum præfixione in duabus septimanis* pozwy były wydane, i Appellacye dopuszczane, *sub nullitate extraditæ Citationis & admissæ appellationis, atq; pœna quingentarum marcarum Polonicalium supervocante decernenda. Vol III. Anno 1638. fol. 937. fol. 16.*

Nro. 9. O Powadze Dekretow Trybunalskich Koronnych Seymowych.

1667 A że wielą Konstytucyi, ale osobliwie *Anni 1653.* powaga Dekretów Trybunałów Koronnych obwarowana iest, iż iednak na zniesienie tych Dekretów tak *ex controversiis* ferowanych iako i na *contumaciam* otrzymanych nie ktorzy Mandaty różne na Seym i za Dworem, chcąc się *relevare* i rygorem *exeeutionis evadere*, przeciwko iasnemu Prawu wynoszą: tedy takowe wszystkie Mandaty *nullitatis* deklaruiemy i Dekreta któreby z takowych Mandatów *modo quocunq; in futurum* nastąpiły ważne być niemaią. A wzaiemnie Trybunały niepowinny się wdawać w sprawy *foro comitiali & postcuriali* zdawna należące *sub nullitate Decretorum salvis pœnis evocationum* według Konstytucyi przyszłych Koronnych *manentibus.* A że Kondemnaty od Mieszczan Lwowskich nastąpiły na Urodzonych Stefanie Lisickim, Janie Charszewskim, Krzysztofie Borkowskim na Seymie dawnieyszym, tedy te Kondemnáty kassuiemy *salvo negotio principali.* Także od tychże z osobna Mieszczan Lwowskich otrzymane w Trybunale kassuiemy *negotio principali salvo manente. Vol: IV. Anno 1667. fol: 926.*

Nro: 10. Dekreta Seymowe.

1667 Zabiegaiąc wszelkim wątpliwościom w Dekretach Seymowych za zgodą wszech Stanów mieć chcemy i postanawiamy aby *in posterum* Dekreta Seymowe zaraz *post promulgationem* onych przez Referendarzów od Boku Naszego

in facie

in facie Reipublicæ, Urząd Ziemſki wſzyſtkie w Protokuł wpiſował, nic z nich nieumieſzczaiąc, ani przyczyniaiąc, które ciż Referendarze *ex nunc* podpiſować powinni. Dekreta zaś *in cauſis fiſci* Piſarz Dekretowy wpiſować powinien, około czego Konſtytucyą 1641. reaſſumuiemy. *Vol. IV. Anno 1667. fol: 927.* ANNO 1667

Nro. 11. Ratio liberæ vocis.

Dekreta Seymowe *in contumaciam* na zrażenie tylko wolnego głoſu złością 1669
tylko ludzką wymyślone, i ferowane, aby kaſſowane były, a *in poſterum* aby ſię takie aggrawacye nie działy *cavemus firmiſſime*. Także Mandaty i Pozwy któreby *eo nomine* do któregokolwiek Sądu i Kapturowego naſtąpiły nie maią bydź ważne i Dekreta *in quocunq; ſubſellio etiam Captarali lata annihilari* maią, a na potym aby nikt takich akcyi neważył intentować *pœnam duorum Millium Marcarum in Judicio Tribunalitio ex Regeſtro Cauſarum Fiſci per injuriatum vindicandam imponimus.* To ſię ma rozumieć o wſzyſtkich Sądach. *Vol. V. Anno 1669. fol. 16.*

Nro. 12.

Wſzyſtkie Koronne i W. X. Lit: Trybunalſkie, Grodzkie i iakiekolwiek inſzych Sądów *in quibuſvis cauſis* Dekreta i Exekucye które *a die mortis Regiæ* aż do publikowania w tym Powiecie gdzie *bona conſiſtunt* Uniwerſałów J. O. Xcia Jmci Prymaſa zaſzły takie *robur & Legitimitatem* mieć maią, iakoby *ante fata Regia* ferowane były, nie zagradzaiąc iednak drogi do znoſzenia Dekretów *in contumaciam & vim Legis ſapientium* w Trybunale i innych Sądach otrzymanych. *Vol. VI. Anno 1736. fol. 588.* 1736

Nro. 13. Ważność Dekretow i Zapisów.

Dekreta Trybunalſkie, Grodzkie i iakichkolwiek innych Sądów we wſzelakich Sprawach, od dnia śmierci Króla Jmci aż do czaſu publikowania w tym Powiecie gdzie Dobra leżą, Uniwerſałów J. O. Xiążęcia Jmci Prymaſa ſtanowione, i ich zaſzłe Exekucye aby taką ważność co do mocy Sądowey i exekwuiącey miały, iakby przed śmiercią Królewſką ferowane i exekwowane były, mieć chcemy; niezagradzaiąc nikomu przeciwko uciążliwym Dekretom, także *in contumaciam non ſecundum debitam Juris formam*, albo kondyktowym, *in præjudicium tertii* naſtąpionym, *viam agendi in foro competenti Lege precautam*, podobnież ieżeli gdzie po publikowaniu Uniwerſałow J. O. Xcia Jmci Prymaſa bądź w Koronie bądź w W. X. Lit: za powſzechnym Szlachty Woiewództwa, Ziemi lub Powiatu zezwoleniem, Kſięgi Grodzkie i Ziemſkie były otwarte, wſzelkich w nich Zapiſów i Tranzakcyi przyimowanie za ważne uznaiemy, ſamym zaś Tranzakcyom nieprzydaiąc żadney wagi, któreby niepodług opiſu Prawa naſtąpiły. A tam gdzieby aż dotąd też Kſięgi zawarte były, one otwieramy, każdemu do nich wolny przyſtęp czyniemy, i wſzyſtkie zapiſy które w nich pod *interregnum* prawnie przyięte będą teyże ważności mieć chcemy iak gdyby za panowania przeſzłego Króla Jmci przyimowane były. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 12.* 1764

Nro. 14.

Dekretów wſzelkich Sądów Prawem uſtanowionych Reſkryptami kaſſować, ani wątlić nie będziemy; gleyty tylko przed Dekretami dawać będziemy *ad jure agendum*, według dawnych Praw, niewięcey iak na ſześć mie- 1764

ANNO 1764 ſięcy aby ztąd opoźniona niebyła ſprawiedliwość, ktore od wzdawania w ſądach niepowinny ochraniać, a przeciwko Dekretom wydawać ich niebędziemy, *ſub nullitate* takowych. *Vol: VII. Anno 1764. fol. 204.* (a)

1764 Nro. 15. Na Sądach Seymowych, Relacyinych, i Kurlandſkich Sprawy wſzyſtkie tak, iako z Regeſtru *per numerum* przypadać będą, *non immutando unquam Regeſtrum ab antiquioribus incipiendo*, któregokolwiek dnia ſądzić będziemy, a przywoływać Spraw *ex libitu Noſtro* niekażemy, za naywiękſzemi inſtancyami, ani reiekt czynić niepozwolemy, gdyżby to było *in præjudicium injuriatorum*, ale iako która Sprawa wpiſana będzie a z regeſtru przypadnie onę Referendarze Koronni i W. X. Lit: przywoływać każą. *Sententiam Noſtram ad pluralitatem votorum* ſtoſować będziemy; a Dekret Seymowy zaraz Ziemſki Sąd mieyſca Juryzdykcyi w Protokuł *a in cauſis Fiſci & Civilibus* Piſarz Dekretowy Koronny w Koronie, a w W. X. Lit. według zwyczaiu który przy Sądach znaydować ſię będzie, iako przeczyta, poprawiać go niepowinien, ale zaraz Ręką obudwóch Referendarzów w Protokule podpiſany być ma, a ſtronom *in triduo* takowe Dekreta *ſine depactatione* wydawane być maią. Sądom tak Seymowym, iako i wſzyſtkim innym że *vigor ſuus redibit*, obliguiemy ſię: w czym ile razy od Rezydentów przy boku Naſzym, *& a Miniſtris Status* oſtrzeżeni będziemy, czynić attendencyą, na nich zaſiadać i Sądów Kurlandzkich *in terminis circumſcriptis, præviis intimatorialibus*, nieopuſzczać deklaruiemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 205.* (b)

DELIBERACYE.

1505 Nro. I. De tempore ad interrogandum in Judiciis servando et de interrogatione per partes non audienda.

Item cum Judex accipiet ad interrogandum aliquam dubietatem alias rem, ulterius protrahere non poteſt niſi ad tertios terminos ſed in tertiis terminis interrogationem dicere teneatur, & judex Caſtrenſis, in ſedecim Septimanis debet expedire interrogationem, & pro eo poteſt Judex moneri, ſi non expediverit interrogationem tempore medio ad interrogandum habito & præterito; cum autem ſit interrogatio, partes nec interrogationi interreſſe nec eam audire debeant. *Vol. I. Anno 1505. fol. 327.*

1545 Nro. 2. Statuimus, ut non niſi ſemel Judex Terreſtris vel Caſtrenſis vel Succamerarius deliberet, ſimiliter & Capitaneus & vice Capitaneus, ſemel etiam, ad duas ſeptimanas, in cauſa Officii Caſtrenſis ad alios terminos Caſtrenſes deliberet, ſub pœna trium Marcarum pecuniæ, parti ſuccumbenda, pro qua Capitaneus tenebitur juſtitiam parti, vel coram Nobis, vel coram Judicio Terreſtri, alias ubi parti libuerit pœnam ipſam perſequi. Poſtquam quidem deliberationem Judicis Capitanei, vel ejus Officii jam nulla pars poterit ſuam controverſiam meliorare, vel locupletare, tantum Decretum audiet, ex illa controverſia ſuper quam deliberatum eſt. Sed quia Statuto novo cautum extat: quia ante probationem

(a) *Ob: Rezolucyą na końcu Dzieła. Nr: 43.*

(b) *Ob: na końcu Rezolucyą Rady o Dekretach Zagranicznych iaki ich walor w Kraiu* Nr: 16. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.

ſententiæ, hoc eſt ante Decretum, poteſt Pars ſuam controverſiam vel cauſam meliorare: hoc ita debet inteligi quia hæc ipſa melioratio controverſiæ debet fieri ſemel, in termino peremptorio hoc eſt, tum quando jam Judex recipit, ſibi ad deliberandum ſeu ad interrogandum. Nam ſi pars deberet cauſam ſuam aliquoties meliorare, Judex vero itidem ſuper eadem aliquoties deliberare, tunc magna juſtitiæ comperendinatio fieret, & admitteretur. *Vol: I. Anno 1543. fol: 576.* ANNO 1543

DEPOZYTY.

Nro. 1. O Depozytach Ruskiego i Podolskiego Wdztw.

Iż dla częſtych naiazdów nieprzyiacioł Ukrainie przyległych Obywatele Ruſkiego i Podolſkiego Woiewodztw, zwykli przechowywać depozyty ſwe, w kleynotach, złocie, ſrebrze i innych ruchomych rzeczach w Mieściech i zamkach bespiecznieyſzych, tak Naſzych, iako Duchownych i Swieckich, a wielkie ſię w tym ſzkody, przez zabieranie i gwałcenie takowych Depozytów dzieią za prozbą Poſłów Ziemſkich i zgodą wſzech Stanow, Prawo o rozboiu na drogach, abo naſzciu na Dom na gwałtowniki takowych Depozytów, tak przeſzłych, którymby Rok ieſzcze nie expirował, iako i przyſzłych pociągamy; i *forum* i Prawny poſtępek, w Sądzie Grodzkim naznaczamy. *Vol: III. Anno 1613. fol: 175.* 1613

Nro. 2. O Dochodzeniu Krzywd.

Lubobyśmy z wrodzoney Klemencyi Naſzey iakimkolwiek ſpoſobem kogo nad żołnierzów, *a pœnis perduellionis* uwolnili, to nie ma nic *præjudicare privatorum injuriis* i owſzem wolno każdemu z iakieybykolwiek okazyi był ukrzywdzony, iako i *ratione violatorum depoſitorum*, Prawem czynić i wſzyſtkich ſwoich ſzkód i krzywd dochodzić, także Mieſzczanie wſzyſcy mieſzkaiący po Miaſtach fortece maiących, o wſzelkie krzywdy, ſzkody, zgwałcenie, utracenie, wydanie depozytów, i exceſſy, nie tylko *ante* ale i *poſt ingreſſum Sveticum* popełnione, ſprawować ſię powinni, o które im *forum* w Trybunale Koronnym *ex cruda citatione inter cauſas Fiſci ad inſtantiam cujusvis injuriati* powagą Seymu tego naznaczamy. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 597.* 1659

Nro. 3. Securitas Depozytów Szlacheckich.

Depozytów Szlacheckich w Miaſtach, Fortecach, & *ubique locorum*, aby nikt nie ważył ſię *violare* dawnemi i świeżemi oboſtrzono ieſt Prawami, w czym i teraz na inſtancyą Poſłów Ziemſkich, *Conſtitutiones 1659. ſub Titulo*: o dochodzeniu Krzywd *in toto* reaſſumuiemy. *Vol: V. Anno 1673. fol: 121.* 1673

DEPAKTACYE.

Nro. 1. O Depaktacyach w Kancellaryach Woiewództw Wołynskiego, Kijowskiego, i Bracławskiego.

A iż Urzędnicy Ziemſcy, Grodzcy także i Piſarze Trybunalſcy Ziemſcy i Grodzcy w Kancellaryach mimo opiſane dawne Prawa Statutem ich, którym ſię ſądzą, *ſalaria* abo dochody ſwe z uciążeniem ludzkim wyciągać zwykli; czemu zabiegaiąc, poſtanawiamy, aby od tego czaſu, żaden z tych Urzędni- 1601

ANNO ków dochodów nad opisanie dawne w Prawie, w Statucie ich, w rozdziale czwar-
1601 tym, artykule trzecim, od spraw wyciągać nie ważyli się, pod winą sta grzywien, o którą *forum* na Trybunale *inter causas officii* naznaczamy. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1511.*

DEPUTAT.

Nro. 1. Porządek obierania Deputatów Mazowieckiego Woiewództwa.

1598 Dla zatrzymania *aequalitatem* i dobrego rządu, obierania Deputatów Woiewództwu Mazowieckiemu postanawiamy, aby *per terras* odprawowane było, tym sposobem, nayprzód z Czerskiey Ziemi ieden, a drugi z Warszawskiey, drugiego Roku z Wiskiey i Wyszogrodzkiey, trzeciego z Zakroczymskiey i Ciechanowskiey, czwartego z Łomżyńskiey i Rożańskiey, piątego z Liwskiey i Nurskiey, który porządek w teraźnieyszym Roku zacząć się ma. Jednak do tego obierania wszyscy *in genere* Obywatele Woiewództwa Mazowieckiego należeć zawsze maią: a te Elekcye w Warszawie zwykłym obyczaiem odprawować się maią. *Vol. II. Anno 1598. fol: 1466.*

Nro. 2. Porządek obierania Deputatów na Trybunał w Woiewództwie Rawskim.

1609 Dla zatrzymania *aequalitatem* dobrey zgody, i rządu w obieraniu Deputatów w Woiewództwie Rawskim, do którego obierania wszystko Woiewództwo należy: postanawiamy aby *per terras* alternatą obierani byli tym sposobem, iednego Roku z Ziemi Rawskiey dwa: drugiego Roku z Ziemi Sochaczewskiey dwa, trzeciego z Ziemi Gostyńskiey dwa, &c *sic consequenter*, tego przestrzegaiąc, aby *mere possessionati* onych Ziem obierani byli. *Vol. II. Anno 1609. fol: 1679.*

Nro. 3. Sposób obierania Deputata i Posłów Ziemskich Woiewództwa Sieradzkiego, i Ziemi Wielunskiey.

1611 Dla zatrzymania zgody i rządu w obieraniu Posłów Ziemskich i Deputata na Trybunał w Woiewództwie Sieradzkim i Ziemi Wieluńskiey: postanawiamy, aby ten Posłem i Deputatem zostawał, przy kim *pluralitas* głosów będzie, a ta *pluralitas* tak się rozumieć ma, aby głos Szlachcica w tamtey Ziemi osiadłego ważny zostawał. Przestrzegaiąc iednak tego, aby ci Posłowie i Deputaci *mere possessionati* tey Ziemi obierani byli. Też Konstytucyą przyimuie Woiewództwo Krakowskie i Ziemia Chełmska. *Vol. III. Anno 1611. fol. 11.*

Nro. 4. O Trybunale.

1613 Wielkie *inconvenientia* dzieią się na Trybunale, i ludzie dobrzy do inwidyi przywiedzeni bywaią: co aby na potym nie bywało do przysięgi Trybunalskiey przydaiemy, aby każdy Deputat Duchowny i Swiecki, ten punkt, *super secreta Judicii non revelanda* przykładał. *Vol. III. Anno 1613. fol: 169.*

Nro. 5. O Deputatach Trybunalskich Koronnych.

1616 Zabiegaiąc temu aby ludzie dla spraw swych Deputaty na Trybunał nie byli obierani: waruiemy to, iż ktobykolwiek maiąc sprawę swą na Trybunale Deputatem był obrany, a strona przeciwna sama dobrowolnie w tych sprawach przy-

przypowiedaćby się nie chciała, aby *ad instantiam partis*, ta sprawa do dru- ANNO 1616
giego Trybunału decyzyi odłożona była; która na bliſko przyſzłym Trybunale po oſądzeniu Remiſs *ex pluralitate votorum* ſądzona być ma. A żaden *in posterum* niema być Deputatem na Trybunał obrany, choć w inſzym Woiewództwie abo Ziemi aż do lat czterech. A choćby *nemine contradicente* był obrany, w Trybunale mieyſca mieć nie ma. A ieżliby który *præſens* nie był na Elekcyi, Deputatem na Trybunał obierany być nie ma, i mieyſca między Trybunaliſty, choćby był obrany, mieć nie może. A ten który będzie Deputatem, Posłem być nie może. Także Poſeł Deputatem. A zabiegaiąc ſuſpicyom wſzelakim, poſtanawiamy aby żaden Deputat, po zaczęciu ſprawy którey, nie odchodził aż po przeczytaniu przy Stronach Dekretu oſtatniego. A do ſądzenia ſpraw Duchownych, Deputaci Swieccy ſześć, koleią po Woiewództwach, ci co ſą *præſentes* zaſiadać maią: i Marſzałek Trybunalſki tylko z mieyſca Woiewództwa ſwego, ſzóſtym zaſiadać z drugiemi ma. Trybunaliſta każdy któryby ſię ważył exceſs iaki uczynić, aby tak iako *privatus*, *ex termino tacto* ſądzony i karany był. W Ziemi Dobrzyńſkiey, po Powieciech alternatą na mieyſcu zwykłym Deputaci obierani być maią. *Vol. III. Anno 1616. fol: 272.*

Nro. 6. O Deputatach Trybunalskich Duchownych.

Iż to za obciążliwość ſobie Stan Szlachecki rozumie, że oſoby Duchowne, 1653
co rok iedne na Trybunał Koronny obrani i poſyłani bywaią: poſtanawiamy aby na potym nie byli obierani aż *poſt expirationem duorum Annorum* od zaczęcia ſwoiey funkcyi na Trybunale. *Vol. III. Anno 1653 fol: 798.*

Nro. 7. Zniesienie Kondemnat Trybunalskich ad citationem ex officio Judicis Deputati Tribunalis Regni obtentarum.

Ponieważ *nova & nociva invectione* oſoby *functionem judiciorum Tribunalitiorum* 1653
Anno proximè præterito obeuntes reſpectu officii tak *Mareſchalcatûs & Vice-Mareſchalcatûs* iako też *Judicis* na Trybunał teraźnieyſzy Piotrkowſki *in vim termini tacti* ſą pozywane. Tedy *hunc abuſum* znoſiemy *non derogando Conſtitutioni 1611.* A kondemnaty wſzelakie na takowych oſobach otrzymane i na Sukceſſorach kaſſuiemy *ſalva in foro fori proſecutione negotii principalis inter cauſas oſicii reſervata. Vol. IV. Anno 1653. fol: 414*

Nro. 8. Sposób obierania Posłów i Deputatów w Woiewództwie Lubelskim.

Iż koło obierania Poſłów i alternaty na Deputata do tych czas na Sey- 1654
miku Lubelſkim niemała kontrowerſya była. Tedy uſpakaiaiąc tę kontrowerſyą i Seymiki tameczne ułacniaiąc, na prozbę Poſłów Ziemſkich Woiewództwa Lubelſkiego za zgodą wſzech Stanów poſtanawiamy, aby *in poſterum* zawſze co trzeci Rok według alternaty przypadaiącey przy obieraniu Deputata do Trybunału Koronnego Obywatela Ziemi Łukowſkiey, któryby w tey Ziemi maiąc *realem poſſeſſionem* mieſzkał, obierali, alternatą w tym Roku od Ziemi Łukowſkiey na przeſzłey Elekcyi Deputackiey iako przypada zaczęwſzy. Poſła zaś zawſze na każdy Seym iednego między trzema, Obywatela Ziemi Łukowſkiey, któryby maiąc *realem poſſeſſionem* w tey Ziemie mieſzkał na Seymiku Lubelſkim Obywatele Woiewództwa pomienionego obierać powinni będą; z inſzych zaś Poſłów

ANNO 1654 dwóch z Obywatelów Powiatu Lubelſkiego, i Urzędowſkiego, *pro beneplacito Nobilitatis* Woiewództwa tego obierać wolno będzie. *Vol. IV. Anno 1654. fol. 454.*

Nro. 9. Sprawy Deputackie na Trybunale.

1670 Zabiegaiąc aby *pretextu jurisdictionis* nie działo ſię nikomu *præjudicium*, waruiemy; aby Deputat Sprawy ſwoiey, także Małżonki i Dzieci ſwoich w tym Trybunale, do którego ieſt Deputatem, aby też ieſzcze nieprzyſiągł, tak *ex reatu* iako *ex actoratu*, popierać niemógł, ani Kondemnaty otrzymywać ale takie Sprawy za przywołaniem ich choćbyteż ſtrona nieprzypowiedziała ſię, *etiam non comparente parte adversa* maią być do drugiego Trybunału, *ad Regeſtrum ex quo judex*, odeſłane: wyiąwſzy gdyby ſię Strona przeciwna dobrowolnie rozprawić chciała. A gdyby Deputat *in contrarium præſentis legis* miał kogo wzdać, takowa Kondemnata niema być ważną którą *etiam ſine literis ſalvi Conductûs* Trybunał przyſzły ma znieść, i *ſuper obtinente pœnas arbitrarias* wſkazać. A żeby *in fraudem & eluſionem legis præſentis* nic ſię nie działo, tedy toż ſię ma rozumieć, o tych Sprawach któreby Deputat *póſt electionem ſui* na kogo wlać miał, toieſt że i taki *Ceſſionarius* (*pro perſona Deputati* rozumiany) w Trybunale ſądzony być niema. Więc też niema Deputat *per terminum tactum* w tym Trybunale do którego Deputatem obrany nikogo ewokować *etiam conſenſu judicii accedénte*, ato *ſub nullitate Condemnationis*, którą Kondemnatę *ſine literis ſalvi Conductûs* przyſzły Trybunał kaſſować ma, *cum pœnis arbitrariis ſuper obtinente, exceptis cauſis violentiarum in perſona cunctis redeuntis*, i w Lublinie *reſidentis Deputati*, Małżonki dzieci, ſług, i Dóbr iego *commiſſarum. Vol. V. Anno 1670. fol. 64.* (a)

Nro. 10. o Deputatach Trybunalskich Posłach Ziemskich i Woyskowych obudwóch Narodów explikacya.

1678 Lubo wyraźnie Konſtytucya *Anni 1616.* napiſana ieſt że nikt Deputatem będąc, Poſłem obrany być niema: iż iednak to Prawo różni rożnie *pro libitu* tłumaczą *lege præſenti* deklaruiemy, że żaden Deputatem będąc (luboby *actu* w Trybunale nie zaſiadał) Poſłem aż do expiracyi funkcyi ſwoiey Deputackiey, iako też i Poſeł Deputatem aż po Seymiku *Relationis* tak w Koronie iako i w W. X. Lit: obierany być nie ma, a ktobykolwiek przeciwko temu Prawu, obrać ſię pozwolił, takowy w Izbie Poſelſkiey i Trybunalſkiey zaſiadać nie ma ale *ad primam objectionem* byle mu tego *legitimè* dowiedziono *ex utraq; ſtatione* rugowany być powinien. Toż ſię rozumieć powinno o Poſle Ziemſkim któregokolwiek Narodu funkcyą Poſelſtwa od Woyſk na ſobie maiącym, że mu żadna Deputata albo Poſła przeciwko takowemu wyraźnemu Prawu obranego *præjudicare* niema Proteſtacya, i luboby iakowa zayść miała, *pro irrita declaratur lege præſenti. Vol. V. Anno 1678. fol 555.*

Nro. 11. Deklaracya Konstytucyi o Deputatach Trybunalskich i Posłach Ziemskich.

1683 Konſtytucyą Seymu Grodzieńſkiego *Anni 1678.* o Deputatach Trybunalſkich i Poſłach Ziemſkich napiſaną *in toto* konſerwuiemy i deklaruiemy *authoritate præſentis Conventus* iż kogokolwiek *infunctione Tribunalitia*, tak w Koronie

(a) *Ob: Rezolucyą Rady na końcu tego Tomu Nr: 81.*

iako i w W. X. Litt: pierwſza intymacya przez Uniwerſały Naſze na Seymiki przed-Seymowe wydane zoſtanie, luboby powtórna expedycya za rozerwaniem pierwſzego Seymiku, na drugi Seymik była wydana, Poſłem być nie może, i gdyby był obrany, *activitate* w Izbie Poſelſkiey *carere* ma. *Viceverſa* żaden funkcyą Poſelſką maiący Deputatem obrany być nie może aż po Seymiku *Relationis*. *Vol. V. Anno 1683. fol: 659.* ANNO 1683

Nro. 12. Deputata podług Prawa obieranego mieć chcemy, a Seymikom Deputackim dzień dwudzieſty drugi Lipca naznaczamy, Seymikóm zaś Goſpodarſkim nazaiutrz po Seymikach Deputackich, po Powiatach *reſpective*, iako też i Seymikóm Poſelſkim Szadek podług Praw dawnych determinuiemy i na zawſze ubeśpieczamy. *Vol. VIII. Anno 1776. fol: 911.* (a) 1776

DILATIO.

Nro. I. De antiqua consvetudine in transpositione terminorum servata.

Perverſa conſvetudo in terminorum tranſpoſitione colloquii generalis, & terminorum particularium a Noſtris ſubditis hactenus obſervata extitit, unde diverſa juramenta & perjuria oriebantur, ac infirmitates fictivæ allegabantur. Unde talibus obviare volentes & iniquitati viam præcludere de unanimi conſenſu Prælatorum & Baronorum ac Nobilium Noſtrorum talem ordinem in prædictorum tranſpoſitione terminorum volumus a Noſtris Subditis fore obſervandum, ut prædictis perjuriis obvietur illicitæque dilationes amputentur. Decernimus igitur, quod termini colloquii generalis taliter in judiciis terrarum Noſtrarum inpoſterum tranſponi & obſervari debeant, videlicet quod primum terminum per ſimplicem infirmitatem prorogent, ſecundum verò per veram infirmitatem abſque confeſſione & allegatione Capellani tranſponant, pro qua infirmitate in termino tertio ſi ſupervenerit juramentum corporaliter præſtare teneatur, quod tunc vera infirmitate fuerat innodatus. Si autem in eadem infirmitate cauſaliter perduret, tunc tertio poterit iterum facere prorogare eundem terminum quia prout jacebat in ipſa infirmitate, hucuſque non convaluit, & nihilominus in colloquio quarto generali parere ſtudeat aut procuratorem certum tranſmittere non poſtponat, alioquin cauſam amittat. Item volumus de terminis obſervare particularibus, quod primum & ſecundum terminos, per ſimplicem infirmitatem Subditi Noſtri tranſponere valeant; Tertium vero terminum abſque allegatione Capellani, per veram infirmitatem poſſunt & debent prorogare. Et in quarto finaliter corporale juramentum præſtare debebit, quod non fictivè tunc infirmabatur ſi ſupervenerit. Si autem eum qui terminum procurat prolongare, contigerit in eadem infirmitate morari, & diutius perſeverare, tunc quarto iterum prolongari poterit prout ſuperius de prolongationibus colloquii generalis eſt expreſſum, hoc tamen de reo & citato intelligere volumus. Sed actor terminum colloquii generalis aliter tranſponere nequeat niſi primum per veram infirmitatem, & in terminis particularibus, ſemel per ſimplicem infirmitatem. *Vol. I. Anno 1420. fol: 72.* 1420

(a) *Obacz Rezolucye Rady na końcu tego Tomu Nro. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89.*

ANNO **Nro. 2.** De terminorum dilatione per infirmitatem.

1447 Item decernimus quod omnes terminorum repositiones seu dilationes inutiles cassentur & minorentur, nam repositio & dilatio terminorum si fieri debet, aliter non fiat, nisi vera infirmitate allegata & ille cujus nomine proposita extitit jurabit cum testibus mettertius & litera judicis more Terrestri probabit, quod pro illo tempore, & die habuit actionem vel terminum pro majori. *Vol. I. Anno 1447. fol: 157.*

Nro. 3. De dilatione termini per infirmitatem dum inscribitur non differendus.

1505 Item si aliquis alicui se inscribet quamcunque rem evincere seu ratificare alias *ziścić*, & inscribet se terminum non differre alias non reponere, talis non potest simplici infirmitate terminum differre, alias reponere, excepta vera infirmitate, pro qua debet jurare juxta Statutum quod infirmabatur. *Vol. I. Anno 1505. fol: 329.*

Nro. 4. De termino pro majori dari solito.

1505 Item dum aliquis differt terminum pro majori dicens quia in jure alio pro majore haberet actionem danda erit dilatio propter majorem actionem, attamen termino adveniente ipse differens terminum, probabit literis testimonialibus judicialibus quod pro majori habuerit tunc actionem. quibus si caruerit amittet causam pro qua citatus terminum pro majori differebat. *Vol. I. Anno 1505. fol: 333.* (a)

Nro. 5. O Dylacyach.

1588 *Dilatio visionis in causis simplicium injuriarum*, zwyczaiem iakimsi, a niesłusznie się do Sądu wniosła gdyż ta Dylacya w Prawie pospolitym nie iest, ani może być *in causis simplicium injuriarum, fundum non tangentibus*, pożyteczna. Przetoż deklaruiemy; iż ta dylacya nie ma być więcey *in simplicibus injuriis & proprii laboris* pozwalana, tylko *in causis hæreditariis seu fundum tangentibus*, przy których też *securitas judicii* ma być zachowana, i nie maią na nie ieździć z większym pocztem nad dziesięć osób, *sub pœna dupl ci quatuordecem marcarum*. Także dylacya *ad monimenta simplicia in causis simplicium injuriarum, & cædis, atque sanguinis*, nie ma być dawana wedle Prawa, tylko *ad monumenta specificè causam perimentia* ieżliby takiey Strona potrzebowała. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1255.* (b)

DŁUGI.

Nro. I. De victis aut condemnatis in Judicio si illico non satisfecerint et recesserint capiendis.

1346 Quia victus tenetur victori satisfacere de evictione & condemnatis, neque de judicio prius recedat nisi satisfaciat de eo in quo est condemnatus. Quidam tamen rebellione aut inobedientia ducti, nescitur quo animo, de judicio recedunt condemnati pro debito nullam satisfactionem adversariis impendentes, qua propter

---

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 90. 92.*
(b) *Obacz Rezolucye Rady na końcu tego Tomu Nro. 32. 33. 94. 122.*

pter volumus quod tales inobedientes de malitia ipsorum commodum non reportent, postquam convicti fuerint in judicio, ad manus suorum adversariorum ligati tradantur. Et si in captivitate manentes effugerint a potestate ipsorum sint liberi & absoluti ipso facto, & omni debito quod tenentur & obligantur, præter debitum furti, quod semper condemnati solvere tenebuntur. *Vol. I. Anno 1346. fol: 4.* ANNO 1346

Nro. 2. De his qui pro hæreditate aut debitis citantur.

Licet in pluribus casibus celeritas commendetur tamen eadem celeritas, 1347
in judiciis & causis expediendis rationabiliter, quandoque non est observanda sed potius amplianda & dilatanda. Ex eo quod judicantem cuncta oportet rimari; ideoque statuimus, quod si aliquis super capitali hæreditaria quæstione, primo secundo & tertio citatus non comparuerit, a judicioque se contumaciter in termino sibi assignato absentaverit, tunc ob contumaciam ejusdem citati, actor in termino tertio & peremptorio, per judicem admittatur sententia definitiva mediante in veram ejusdem hæreditatis possessionem, & ab omni jure ejusdem hæreditatis & ipsius qualibet venditione per judicis sententiam reus decernatur & pronuntietur cecidisse. Si autem quæstio erit personalis, puta pro pecunia debita, aut quibuscunque rebus obligatis & primo secundo & tertio termino citatus contempserit vel in termino parere neglexerit sibi assignato decernimus, quod tunc creditor quarumlibet rerum obligatarum sibi post certum terminum per sententiam Judicis præfixum distrahendi & alienandi auctoritate Judicis, plenam habeat facultatem. Ita tamen quod si auctoritate præmissa res obligatæ distractæ & alienatæ minoris valoris inveniantur & existant tempore alienationis, quam fuerit pecunia obligata seu credita, & ipse creditor pro summa pecuniæ per ipsum simpliciter & sine aliqua cautione credita vadium receperit, sufficiat creditori vadium, qui nulli alteri quam sibi ipsi quod simpliciter vadium receperit imputabit. Sed si conditionem creditor apposuerit circa res obligatas majoris vel minoris quantitatis. Si pro minori pecunia res obligatas alienaverit debitor per Judicem decernatur creditæ pecuniæ summam adimplere. Si vero pro majori summa pecuniæ res alienaverit obligatas, residuum quidquid fuerit, ultra summam creditam debitori creditor restituere teneatur. *Vol. I. Anno 1347. fol: 15.*

Nro. 3. De Civibus vel Mercatoribus aliquid in mutuum dantibus terrigenis.

Finem litibus imponere cupientes, statuimus ut si quis Civis aut creditor 1347
pannos aut alias res, seu mercantias alicui terrigenæ mutuo concesserit, præter literam obligationis in qua constare posset de debito suo, Civis agens probabit per testes talem contractum initum secum, & probans judicialiter obtinebit, alias reus negans debitum per proprium juramentum præstitum, ab impetitione agentis absolvetur. *Vol. I. Anno 1347. fol: 16.*

Nro. 4. De præscriptione petendæ restitutionis frumenti.

Franciscus Gregorio mutavit viginti mensuras tritici, quas pluries monitus non restituit, Gregorius autem quæsivit ab ipso Francisco, quando sibi prædictum triticum mutuasset, respondit quatuor annos esse elapsos, Nos ipsi Franci-

ANNO 1347 ſco impoſuimus ſilentium propter tanti temporis decurſum & ſuam taciturnitatem. *Vol. I. Anno 1347. fol: 21.*

Nro: 5. De debito pecuniario.

1347 Cum debito gravi rixæ plerumque utpote ſexaginta trecentarum aut plurium marcarum ſuſcitentur, tantum debitum brevi tempore provideri ac inopinate, & ſubito ſolvi non poteſt, ex gratia conferendum ſtatuimus, ut decem & octo ſeptimanis terminus incluſivus ad ſolvendum ſtatuatur & obſervetur, pro primo termino ſex ſeptimanæ, pro ſecundo aliæ ſex pro tertio ultimæ ſex ſeptimanæ. Hunc etiam terminum dum quis extra terram ſit & citatur pro termino peremptorio eidem ad judicium præfigendum declaramus, alias Judex ad definitivam procedat ſententiam hujusmodi contumacia citati non obſtante. *Vol. I. Anno 1347. fol: 51.*

Nro. 6. De mutuatis pecuniis jure repetendis.

1505 Item ſi aliquis alicui pecuniam mutuaverit & inſcriptionem non habuerit citaveritque mutuatarium, tunc mutuatarius alias citatus Juramento præſtito ab inſtantia petentis & debiti petitione abſolvetur. *Vol. I. Anno 1505. fol: 352.*

Nro. 7. De repetitione debiti per Mercatores.

1540 Statutum de Regeſtris Mercatorum, illorum Juramento cum teſtibus firmandis, in robore conſervato: hoc adjecto ut Mercatores ipſi, debita in Regeſtris eorum ſcripta, a Nobilibus intra trium annorum decurſum repetant, alioquin lapſo triennio, debitum hujuſmodi repeti non poterit a Nobili juxta illius Statuti diſpoſitionem obſtante triennali præſcriptione; verum jure communi reum in foro ſuo convenire debebit. Hoc autem duntaxat intelligitur, ubi Mercatori cum Nobili eſſet actio, Mercatores enim inter ſe veterem ſuam retineant obſervantiam in ſolvendis & repetendis eorum debitis. *Vol. I. Anno 1540. fol: 558.*

Nro. 8. W Konfederacyi generalney.

1573 A któżkolwiek ſię komu w pewny dług zapiſał i do Grodu *firma inſcriptione* odpowiadać ſię poddał dobrowolnie, bądź przed śmiercią, abo iuż i po śmierci Królewſkiey: takowy każdy podług zapiſu ſwego niechay *progreſſum juris uſitatum* cierpi. A Panowie Staroſtowie będą powinni, *vigore hujus generalis Confœderationis, ſine omni dilatione, juxta uſitatam formam* ſądzić, odprawować i exekwować takowe kauzy, oprócz tych Województw które ſobie *formam* ſprawiedliwości i exekucyi *ſpecialem* poſtanowili *ſub Interregno*, abo ieſzcze poſtanowić maią. *Vol. II. Anno 1573. fol: 842.*

Nro. 9. W Konfederacyi Generalney.

1632 Gdzie po publikowaniu Uniwerſałów, Jmci X. Arcybiſkupa, *ex communi Nobilitatis illius Palatinatûs Terræ, diſtrictûs conſenſu*, Grodzkie Xięgi były, otwarte: tedy wſzyſtkie zapiſy na wieczność, i na długi, także teſtamenty, i proteſtacye i relacye do nich zapiſane, ważne być maią. A gdzie aż dotąd Xięgi zawarte były, tedy *ab hinc* Urząd Grodzki one otworzyć, i każdemu do nich wolny przyſtęp dawać ma, a te wſzyſtkie rzeczy *ſub Interregno* do Akt

przyimowane, takiey wagi być maią, iako za żywota Króla Jegomości bywały. *Vol. III. Anno 1632. fol. 726.* ANNO 1632

Nro. 10. O Niezaciągnieniu długow na Rzeczpospolitą.

Pozwoliły Nam Stany Koronne i W. X. Lit: na zaciągnione długi na potrzebę Rzeczypospolitey pewne ratunki: wczym, żeby *nociva sequela* co napotym nieszkodziła wolnościom, waruiemy, że napotym do żadnych, i od Nas i Następców Naszych Królów Polskich: zaciągn onych długów, iako dotąd, tak i napotym, *non tenebitur* Rzeczpospolita. A ktobykolwiek takowe długi ważył się *in Publico* promowować, albo mimo to postanowienie, *in spem* zapłacenia od Rzeczypospolitey, dał Pieniędzy, takim penom podlegać będzie, iakie *de Terra Sandomiriensi non obliganda* są uchwalone. A takim *forum* na Trybunale *inter causas Fisci ad instantiam cujusvis* naznaczamy Po które to Pieniądze do Woiewodztw i Ziem, kredytorowie Nasi za Assygnacyami Naszemi zieżdżać będą, i tam za Rekognicyami Naszemi, *realitatem*, tych długów komprobowawszy, zapłatę odbiorą, a w W. Xięstwie Lit: do Wielmożnego Podskarbiego W. X. Lit: oddawane będą, który za naznaczeniem od Nas, Kredytory Nasze będzie znosił. *Vol. IV. Anno 1643. fol. 56.* 1643

Nro. 11. Sposób płacenia Summ od Debitorów Kredytorom z przyczyn ustawy Monet.

W Prowincyi W. X. Litewskiego walorem zapisów, i Praw zastawnych między Obywatelami zachowuiącey Exsolucye Pieniędzy w różnych gatunkach po zaszley Konstytucyi 1717. pożyczonych, i opisanych, do tychże opisów Praw zastawnych i Dekretów chcąc mieć stosowane oraz całość onych i sprawiedliwe Kredytorów odzyskanie zachować takowym ie obiaśniamy i ustanawiamy sposobem: 1766

Aby każdy który pożyczył Pieniędzy Czerwonemi Złotemi lub Talerami bitemi *in specie* w Zapisie wyrażonemi, one także *in eadem specie* Czerwonych Złotych lub Talerów, to iest tyleż sztuk ile wziął na Terminie do Exolucyi oddać przypadaiącym był obowiązanym.

Który zaś pożyczył u kogo Pieniędzy Czerwonemi Złotemi, rachuiąc Czerwony Złoty, czyli po Złotych Ośmnaście, czyli *alio calculo numerico* złotych rachowanemi, i opisanemi albo też Talerami bitemi, rachuiąc Talar po Złotych Ośm, oddać one swemu Kredytorowi na Terminie do Exsolucyi przypadaiącym także Czerwonemi Złotemi za Czerwone Złote, a Talarami bitemi za Talary w takowey iak dawana i zapisem opisana była onych cenie, był obligowanym to iest tyle sztuk Czerwonych Złotych oddać i Talerów, ile wziął sztuk pożyczaiąc pieniądze.

A Tynfami i Szostakami Konstytucyą *Anni 1717.* ustanowionemi zaciągnione i do oddania takąż monetą opisane summy lub *currenti moneta ad Exsolutionem* determinowane, ponieważ cena tych Tynfów i Szostaków *ex ratione* wykupionych lepszych gatunków iest przez porównanie wnętrznego waloru teraz zniżoną, więc nieprzywięzuiąc się do przeszley ceny tychże Tynfów i Szostaków, iako w gatunku podleyszym pozostałych, lecz podług ceny onych

ANNO 1766 *ad præsens* ustanowioney maią bydź na terminach do exsolucyi przypadaiących wypłacane, *in quantitate* Złotych w Zapisach wyrażonych, takowemiż Konstytucyinemi Tynfami i Szostakami rachuiąc Tynsa po groszy miedzianych dwadzieścia siedm, a Szostak po groszy takichże dziesięć, lub nową teraźnieyszey Mennicy Naszey Monetą, oddaiąc za każdy Złoty w zapisach wyrażony, Złoty *in specie* nowey Naszey monety maią w sobie groszy srebrnych cztery.

Similiter Summy pozaciągane przed Redukcyami i po Redukcyach Zagranicznemi Monetami i do oddania takowemiż Monetami opisane, maią być przed następuiącą onych kassacyą na przypadaiących do Exsolucyi terminach wypłacone *in quantitate* Złotych w Zapisach *expressa* takąż Zagraniczną Monetą do przeszłey ceny nieprzywiązuiąc się, lecz ceną tychże Monet przez wyż wyrażoną redukcyą teraz postanowioną.

Zeby zaś takowe Exsolucye łatwiey ziścić się mogły, Kurs redukowanych *ad præsens* Monet Zagranicznych *ad Diem primam Septembris Anni 1767.* w cenie uczynioney onych teraz redukcyi proroguiemy, i od kassacyi do tegoż terminu ubespieczamy. Oraz Kommissyą Naszą Menniczną obowiązuiemy, żeby przed wyż wyrażonym do Kassacyi Zagranicznych Monet Terminem, Prowincyą Wielkiego Xięstwa Litewskiego Monetą Naszą nową uprowidowała; a kurrencyą Tynfów i Szóstaków Polskich i Konstytucyinych także w cenie redukcyi *ad præsens* uczynioney utwierdzaiąc że dalszey redukcyi i kassacyi podlegać niemaią waruiemy, i ostrzegamy. *Vol: VII. Anno 1766. fol 523.*

Nro: 12. Kommissya do Likwidacyi Długów Rzeczypospolitey.

1775 Dla rozeznania i zaspokoienia Długów Rzeczypospolitey wszystkie dawnieysze *quorumvis actuum* Likwidacye uchylaiąc, Kommissyą z Senatu &c *ex Ministerio* z Osób szesciu, z Stanu zaś Rycerskiego po iedney Osobie z każdego Woiewództwa składać się *forma judiciaria* &c *pluralitate votorum* decydować maiącą do generalney Likwidacyi wszystkich Rzeczypospolitey Długów, i Pretensyi do Skarbów Oboyga Narodów reguluiących się ustanawiamy, wszelkich wywodów, dowodów, i odwodów iey Urzędowi potrzebnych nakazania władzę nadaiemy, i do wykonania przez tę Kommissyą ninieyszego Prawa, z Senatu Jaśnie Wielmożnego Jerzego Mniszcha Kasztelana Krakowskiego &c. &c. &c. za Kommissarzów wyznaczamy. Który w Grodzie Warszawskim Przysięgę *in eam Rotham*:

" Ja N. Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu, iako przy Likwidacyi, rozeznaniu i postanowieniu Długów, i Pretensyi do Rzeczypospolitey reguluiących się, szczególnie na Prawo i sprawiedliwość wzgląd mieć będę, żadnych od kogokolwiek darów *directe vel indirecte*, teraz lub na potym ofiarowanych, nie przyimę, faworem lub nienawiścią uwodzić się nie będę, sekret dawnych sentencyi i zdań zachowam, i ten Urząd Kommissarski wykonywaiąc, ściśle Prawa o nim i Przepisy sprawiedliwie sprawować będę. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna Męka Syna iego. " Wykonawszy tu w Warszawie u Prezyduiącego, Juryzdykcyą *ab Actu* publikaty Prawa tego za Niedziel sześć w komplecie naymniey Osób pięciu zafunduią, Ordynacyą potrzebną Urzędowi swemu ułożą, do Likwidacyi wszelkich Rzeczypospolitey Długów i Pretensyi, którą *sub rigore* szkód Skarbom Publicznym przywro-

wrócenia, iak nayściśleyszą i naysprawiedliwszą mieć chcemy, w dopilnowaniu się Urodzonych Instygatorów Koronnych, i Plenipotentów Skarbu Koronnego przystąpią generalność onych na dwie klassy podzielą, w pierwszey klassie ma być *primo* Summa 7000000. Złotych Polskich Nam Królowi od Stanów Rzeczypltey Prawem Seymu teraźnieyszego ofiarowana, *secundo* Summę 1500000. *in recompensam* zaległych Summ w Woysku, na umorzenie zobopolnych pretensyi tak Woyska do Rzeczypospolitey, iako też Obywatelów do Woyska postanowiona. *Tertio* Pensye Cywilne tylko Departamentowe *ab Anno 1768.* zaległe, inne zaś tąż Konstytucyą 1768. na różne expensa Cywilne naznaczone Summy osobnym Regestrem teraz opisane, uchylone mieć chcemy *etiam cum subsidio* Summy 1500000. Złotych Polskich w ten czas od Stanów Rzeczypltey Nam Królowi ofiarowaney, ktorey na Seymie teraźnieyszym *tam pro præterito quam pro futuro* odstępuiemy. Kommissya zachowuiąc ścisłą i sprawiedliwą zaległych Pensyi Cywilnych Likwidacyą, onych wielość postanowiwszy, wszystkie tey pierwszey klassy Summy za niewątpliwe Rzeczypospolitey Długi w równey proporcyi rocznie wypłacone być maiące, deklarować powinna, w drugiey klassie chcemy mieć umieszczone wszystkie inne do pierwszey niewchodzące, wszelkiego tytułu i Prawa, nawet Konstytucyami wsparte Pretensye, których Kompetytorowie *in spatio* pół Roku od Daty Reassumpcyi Kommissyi rachować się maiącego Prawa i Dokumenta swoie pod zupełną onych utratą przed Urzędem teyże Kommissyi produkować maią, z ktorych reprodukcyi, i innych wszystkich potrzebnych wywodów i dowodów, Kommissya *non obstantibus legibus in favorem cujuscunque latis*, takowe pretensye, likwidować, wszelkie Kompetytorów *jura petendi* nie *decisivè* ale *demonstrativè* rozeznawać będzie, a tak wylikwidowane, rozeznane, i rzetelnie opisane drugiey klassy pretensye do decyzyi Seymu przyszłego Ordynaryinego *pluralitate* zdań odeszle, a w nadgrodę iey pracy Kommissye Skarbowe Rzeczypospolitey Oboyga Narodów od wszystkich Summ pierwszey klassy, przy wypłacaniu onych, grosz sześćdziesiąty odciągać i ten Kommissarzom likwiduiącym, *exclusis a Jurisdictione absentibus*, wypłacać będą. A że Długi Rzeczypospolitey teraz do rozeznania i postanowienia likwidacyi przychodzą, więc przez wzgląd na Powszechność różnemi klęskami ucisnioną, wszelkie od Długów Rzeczypospolitey prowizye, choćby onych kto żądać miał Prawo, *Lege præsenti* generalnie abroguiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 163.* ANNO 1775

Nro. 13. USPOKOIENIE DŁUGÓW RZECZYPOSPOLITEY.

Ponieważ Prawem Seymu teraźnieyszego Kommissyą na generalną Likwidacyą Długów Rzeczypospolitey wyznaczamy, przeto i uspokoienie onych, podług przepisu Prawa tego nastąpić miane, obmyślaiąc Summy: *Primo* z dochodów Skarbu Koronnego 500000. Złotych Polskich. *2do.* z dochodów Skarbu W. X. Litewskiego 250000. Złotych Polskich. *3tio.* od Duchowieństwa w Koronie 600000. Złotych Polskich według Prawa Seymu teraźnieyszego *subsidii Charitativi*, a w Litwie 100000. Złotych Polskich. *4to.* z Starostw i wszelkich Krolewszczyzn w Koronie i W. X. Litewskim *pro Jure Emphiteusis* Czynsze, po odciągnioney półtory Kwarty w Koronie, a dwóch Kwart w Litwie, które do Skarbów Oboyga Narodów nieodmiennie importowane być powinny na fundusz 1775

ANNO 1775 Długi Rzeczypospolitey umarzaiący, co Rok niezawodnie i zupełnie dochodzić maiący, przekazuiemy. Wszyscy pierwszey klassy Kredytorowie od Kommissyi na Likwidacyą wyznaczoney do tego funduszu assygnowani w proporcyą coroczney onego wielości *Jure falcidiæ* nawet bez preferencyi Długu Skarbowi Naszemu Królewskiemu należącego do odbierania swoich należytości, mieszczeni będą i póty wszyscy *per Collocationem* równą a Summom swoim proporcyonalną z tego funduszu maią odbierać satysfakcyą, póki wszyscy zupełnie zaspokoieni nie zostaną, ale żeby tak funduszow umarzaiących, iako i długow Kor: od Litewskich była zachowana dystynkcya *præsenti Lege* ostrzegamy, zalecaiąc Kommissyom Skarbowym Oboyga Narodów ażeby tego funduszu osobne Regestra uformowały, i z niego Długi Rzeczypospolitey te, które Kommissya Likwidacyina przyzna, za niewątpliwe osądzi, i w pierwszey klassie położy, opłaciły, pod żadnym pretextem i wynalazkiem wspomnionego funduszu nierusząiąc na inne expensa, iak tylko na opłacenie Długów Rzeczypospolitey w pierwszey klassie położonych, *sub responsione* z Osób i fortun własnych WW. UU. Kommissarzów w Kommissyach Skarbowych Oboyga Narodów zasiadaiących. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 166.*

Nro. 14. Deklaracya Konstytucyi 1768. względem długów Rzeczypospolitey.

1775 Ponieważ Tabelle Expens wszelkich w Konstytucyi 1768. wyrażonych miały być opłacone z Podatków nowo ustanowionych do Skarbu Koronnego wniść mianych, więc te wszystkie rodzaie expens, gdy dla niedoszłych podatków skutku swego nie wzięły, za długi zaległe i przyznane Rzeczypospolitey w Kommissyi do Likwidacyi Długów Rzeczypospolitey pierwszey klassy ustanowioney liczone nie będą; Pensye zaś w osobney Tabelli niżey wyrażone wcale do tey Kommissyi należeć niemaią, od czego iednak zasiadaiących Urodzonych Assessorów w Sądach Marszałkowskich i Assessorskich excypuiemy, którym *de præsentia* proporcyonalnie na ów czas naznaczoney Pensyi aby wypłacono było, mieć chcemy. Co się zaś tycze Pensyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1768. naznaczonych w Tabellę expens Cywilnych extraordynaryinych wyciągnionych, te zupełnie umarzamy, i do Długów Rzeczypospolitey ze Skarbu Litewskiego nieprzyimuiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol. 166.*

Nro. 15. Ubeśpieczenie Długów.

1775 Zapobiegaiąc ruinie fortun Szlacheckich a ztąd nieustannym kłotniom i Processom, które o Długi na Dobra Szlacheckie zaciągnione bywać zwykły, kładąc tamę nakazuiemy wszystkim Grodom, tak w Koronie, iako i w Litwie ażeby Protokuł osobliwy dla Osób długi zaciągaiących uformowały w który Protokuł żadne inne Tranzakcye przyimowane być nie powinny, tylko Długi Obywatelów tego Woiewodztwa Ziemi lub Powiatu, dla czego mieć chcemy, aby każdego pożyczaiącego Pieniędzy, dług w tę księżkę wciągniony był.

Gdyby zaś Debitor nie w własnym Powiecie, lecz w odległey którey Prowincyi zaciągał Summy, tedy Kredytor daiący mu takową Summę czyli to na Zapis Urzędowny, czyli na Kartę ręczną, czyli na Wexel dokument swóy do

własnego Grodu Debitora odesłać, i w Protokule wyżey wyrażonym zaoblatować powinien będzie *in ſpatio* Roku i Niedziel ſześciu, a to pod utratą ſummy. Co ſię zaś tycze Długów za Granicą zaciągnionych, zlecamy Kommiſſyi Skarbowey Koronney, ażeby Protokuł uformowała w którym wſzyſtkie Długi za Granicą przez Obywatelów Polſkich zaciągnione od Kredytorów Summy pożyczaiących tudzież Wexle wſzelkiego gatunku, zaoblatowane być powinny pod nieodzyſkaniem Summ *in caſu* ſprzeciwienia ſię ninieyſzemu Prawu. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 178.* (*a*) ANNO 1775

DOBRA.

§. I. Dobra Królewskie alias Królewszczyzny.

Nro. 1. Vladislaus Rex Poloniæ et electus Hungariae promittit bona ad procurationem generalem Cracovien: spectantia non obligare.

Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniæ Lithvaniæq; Princeps ſupremus Dominus & hæres Ruſſiæ &c. ac Electus Regni Hungariæ &c. Significamus tenore præſentium quibus expedit univerſis, quomodo debita animadverſione hujus Regni noſtri dicti Poloniæ beneficia in quo & educati & Regii honoris Culmine inſigniti ſumus, in animo revolventes, volentesque ipſa beneficia de ipſo Regno ſuſcepta, omni cura ipſi Regno & Coronæ Poloniæ ſtatum & ſtabilimentum procurando refundere, quod maxime tunc videmur agere, cum ipſius Regni bona & poſſeſſiones in libero & inobligato ordine & ſtatu ut poſſumus præſervamus; igitur promiſimus, ſpopondimus ac in verbo Noſtro Regio promittimus, ſpondemus & præſentis Noſtri Patrocinio ſcripti, Nos obligamus, omnia bona, poſſeſſiones, Civitates, Caſtra, oppida, villas, molendina, piſcinas, lacus, & alia bona quibuſcunque ſpecialibus vocitentur nominibus ſeu vocibus, quæ ad præſens & hactenus ad procurationem Cracovien: generalem ſpectant & pertinent, propter Regni Noſtri ſæpefati Poloniæ neceſſitatem & firmum ipſius ſtabilimentum in libera conſervantia & inobligata ſervare, ſtare, tenere, & habere volumus, itaquè nulli hominum cujuſcunque Status & conditionis aut præeminentiæ fuerit, dicta bona vel eorum aliquod ad procurationem Cracovienſem generalem hactenus pertinentia, ita ut præfertur inobligata conferemus, & libera pro bono Reipublicæ & Regni Poloniæ ſtatu profectu conſervandis, ſtare promittimus, harum quibus Sigillum Noſtrum eſt ſubappenſum teſtimonio literarum Datum Cracoviæ Sabatho proximo ante Dominicam Judica. *Anno Domini 1440. Vol: I. fol. 142.* 1440

Nro. 2. Litera obligatoria in qua D. Rex Poloniæ promittit Terram Sandomiriæ se nunquam cuipiam obligaturum.

Caſimirus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ Ruſſiæ Pruſſiæq; Dominus & Hæres &c: Significamus tenore præſentium, quibus expedit univerſis tam præſentibus quam futuris, quomodo attendentes fidei conſtantiam, & eximiæ affectionis in Nos & Rempublicam Regni Noſtri devotionem, per Magnificum Joannem de Rythvany Palatinum Cracovienſem Militem & Conſi- 1478

(*a*) *Ob. Rezolucyą Rady na końcu Tomu. Nr. 86.*

ANNO 1478

liarium Noſtrum ſincerè dilectum rara & ſingulari liberalitate monſtratam, per quam Joannes ipſe Palatinus, & voluntatem Germani ſui olim Derslai Caſtell: Crac: & Capitanei Sandomirien: impleturus & benevolentiam propriam, erga Noſtram Perſonam primum, deinde erga Rempublicam Regni Noſtri, & zelum ſingularem oſtenſurus Terram Sandomirien: cum Caſtro, Civitate, cæteriſquè oppidis & villis Teloneis, pontalibus & univerſis cenſibus, proventibus & introitibus ad illam quodquod pertinent relaxando, & dimittendo ſimpliciter & nude notabiles pecuniarum ſummas, quas a Nobis & Germano Noſtro Domino Vladislao Hungariæ & Poloniæ Rege, indicta Terra Sandomirien: Caſtro, Civitate, oppidis & villis uterq; eorum habebat obligatas & inſcriptas. l teras quoque diverſas Noſtras, & præfati Germani Noſtri Domini Vladislai Regis in quibus inſcriptio & obligatio præfatarum Summarum cum cauſis & reſpectibus denotata & expreſſa ad liquidum continebatur in poteſtatem Noſtram per manus Venerabilis Stanislai de Kurofwianki Regni Noſtri Vice Cancellarii reſtituit, de Terra quoq; prædicta Sandomirien. Caſtro Civitate, oppidis & villis effectualiter, & ad integrum nihil ſibi, aut ſucceſſoribus ſuis juris, proprietatis & Dominii, in eiſdem relinquens exceſſerit, ſpontanea, ultronea, & mera ſua voluntate pro Regni ſui augmento & profectu. Ne itaq; caſu aliquo ſiniſtro quod Deus auſerat vel eventu voluntatem ſuam optimam in augmentum Regni Noſtri & Reipublicæ ordinatam contingat quoquomodo infringi vel deformari, tenore præſentium in verbo Noſtro Regio, promittimus pollicemur, & nos fide bona adſtringimus, inſcribimus & obligamus, quod præfatam Terram Sandomirien: Caſtrum, Civitatem, oppida, & villas in toto vel in parte, per ipſum Joannem Palatinum Nobis reſignatam & donatam, nulli hominum cujuſcunq; conditionis Statûs vel eminentiæ, in quacunq; Noſtra & Regni noſtri neceſſitate, eventu vel ſucceſſu caſu infeudabimus, inſcribemus, vendemus, donabimus, obligabimus, locabimus ad tempus & ad vitam in perpetuum; vel alias quoquomodo: nec aliquam ſummam pecuniarum, parvam aut magnam, etiam ad extenuationem, arendationem vel locationem, aut ſub nomine extenuationis arendæ, vel locationis in eadem Terra & Caſtro, Civitate oppidis & villis, ac aliquorum præmiſſorum in parte, vel in toto inſcribemus, vel inſcribi conſentiemus, ſcienter vel ignoranter, directè, vel indirectè vel quavis exquiſita cauſa, occaſione, vel colore, omnes tamen occaſiones, colores, artes, cauſas calliditates, fraudes, ingenia, quacunq; ſubtilitate excogitatas, ſcriptas vel interpoſitas, nulli hominum cujuſcunq; conditionis, Statûs ſexûs vel præminentiæ exiſtat, qui contra præſentem Noſtram Ordinationem, in toto vel in parte exceſſerit, aut illi contravenerit, aut illam violaverit, nolumus in aliquo ullatenus ſuffragari, aut in excuſationem aut expurgationem ſui ſceleris ſuæq; prævaricationis pœnæ, & reatus trahi. Si autem præſenti Noſtræ promiſſioni, pollicitationi, adſtrictioni, inſcriptioni, vel obligationi contravenerimus, & eam violaverimus in toto, vel in parte & aliquam infeudationem inſcriptionem, donationem, venditionem, & obligationem, de dicta Terra Sandomirien: ejuſq; Caſtro Civitate oppidis, & villis, cenſibus Teloneis & quibuſcunque ejus reditibus fecerimus, extunc talem infeudationem volumus & decernimus eſſe caſſam & irritam, nec ullum unquam poſſe & obtinere robur, velut eam quæ in damnum Reipublicæ Regni Noſtri procederet, læſionem & offenſam, ſedet perſonam cujuſcunq; Statûs & conditionis exiſteret, quæ inſcriptionem, & infeudationem ſuper dicta Terra Sandomirien:

Caſtro,

Castro, Civitate oppidis & villis a Nobis vel Successoribus Nostris susciperet, ANNO lęsę Majestatis, lęsęq; Reipublicę ream esse decernimus, nostrumq; ac Regni 1478 Nostri Polonię publicum hostem & fraudatorem declaramus habebimusq; facultatem Nos & Successores Nostri, habebunt quoq; Consiliarii Regni Nostri hominem tam impium & ambitiosum a pręfata Terra Sandomir: Castro, Civitate, oppidis, & villis aut parte earum quamcunq; occupaverit absq; omni jure & strepitu judicii amovendi & expellendi tanquam communis boni hostem & perturbatorem. In cujus rei testimonium Sigillum Nostrum Pręsentibus est subappensum. Actum in Conventione generali Petricoviensi Feria Quinta ante Dominicam Esto mihi. Anno Domini M.CCC.LXXVIII. Pręsentibus, Reverendissimo & Reverendis in Christo Patribus Dominis Jacobo S. Gnesnen: Eccl: Archiep: & Primate, &c. &c. *Vol. I. Anno 1478. fol: 231.*

Nro: 3. SI TENUTARII BONORUM REGALIUM CUIPIAM INJURIANTUR.

Item Statuimus ut tenutarii Bonorum Mensę Nostrę Regię si vicinis aut 1496 aliis hominibus injuriati fuerint, teneantur stare judicio Terrestri, postquam fuerint per injuriam passos evocati. Et si pellant pecora aut pecudes ad Domos aut Curias Regales occasione differentię granicierum, aut ratione destructionis seminatorum tenebuntur dare ad cautionem fidejussoriam super Decretum Dominorum juxta consvetudinem Terrę diutius observatam, quodsi secus fecerint luent pœnas sicut alii Nobiles, quę pœnę poterint peti & exigi ab eis etiam in pecuniis si quas habuerint in bonis Regalibus inscriptas. *Vol: I. Anno 1496. fol: 252.*

Nro. 4. DE MODO BONORUM REGALIUM INSCRIBENDORUM.

Quoniam de bonis Mensę Regalis Status Regius etiam specialem habere 1504 consvevit provisionem, & illis non habitis necessario Status Majestatis Regię Publicis auxiliis deberet sustentari, tot vero onera in Regno contingunt ferenda ut etiam Publicis auxiliis impossibile esset satisfacere & providendo Statui Regio & necessitatibus occurrendo, ut igitur successive evinci valeant bona Mensę Regię, statutum est & per Majestatem Regiam approbatum esse debeat, quod Bona Regalia dum exementur, vel si quopiam modo devolventur ad Regiam Majestatem, amplius non inpignorabuntur, neq; donabuntur per Majestatem Regiam nisi in generali conventione pro Reipublicę necessitate, Consiliarii consentirent obliganda, donanda, vel inscribenda, propter quod Regia Maiestas nemini amplius ad summas priores in Bonis Regalibus adscribet quidquam & si inscriptionem fieri contingat etiam in generali conventione Dominis Consiliariis consentientibus, nihilominus perpetuo observandum decretum sit, quod nemini aliqua Bona Mensę Regalis Majestas Regia deberet inscribere absque conditione extenuationis, qui vero contra pręsens Statutum pecuniam super Bona Regalia dederit, ille perdet & honorem & pecuniam quam habet inscriptam. *Vol: I. Anno 1504. fol: 298.*

Nro. 5. DE LITERIS SUPER BONA REGALIA AMISSIS INNOVANDIS.

Qui literas ad Bona Regalia amissas diceret ac de amissis infra annum a 1504 perditione literarum computandum, evidens ac legitimum testimonium seu protestationem non fecerit, quam protestationem coram Capitaneo & Palatino suę

ANNO 1504 Terræ faciat ille anno post amissas literas de curso non obtinebit renovationem, neq; probationis viam habiturus erit perpetuo, probationem vero amissarum Literarum faciet coram Regia Majestate. *Vol: I. Anno 1504. fol: 299.*

N^ro. 6. QUALITER LITERAE INSCRIPTIONUM REVIDENDAE SINT, IN REDEMPTIONE BONORUM REGIORUM.

1507 Ad tollenda dubia & controversias superfluas amovendas quæ oriri possunt ex diversitate inscriptionum bonorum Nostrorum: Statuimus, ut cum eadem bona redimere voluerimus, revideri, debent literæ inscriptionum, & quæ licite, juste & legitime inscripta sunt, aut contra, cognoscatur & decernatur per Nos & Consiliarios nostros. Quod si quis hujusmodi cognitione & Decreto gravatum se senserit, liberum sit ei cognitionem gravaminis per appellationem deferre ad Conventum generalem. *Vol: I. Anno 1507. fol: 361.*

N^ro. 7. QUOMODO LITERAE & INSCRIPTIONES IN BONIS REGIIS INTERPRETANDAE.

1510 Ambiguitates abolere volentes, quæ plerumque dum inscriptiones super bonis Regalibus, seu Privilegia coram nobis reproducuntur emergebant, determinamus, innitendo veteri consvetudini dudum practicatæ; quod quæcunq; specificata in Privilegio vel inscriptione nominatim fuerint, illa eadem tenenda sunt, eandemq; specificationem siquæ generalitas sequitur, ad præfatam specificationem duntaxat referenda est, & non ad alia sed ubi specialis mentio in Privilegio vel inscriptione de teloneo, de curru bellico, de exactione duorum grossorum; de statione & jure patronatus facta non est, juri Regio observatum est: inscriptiones autem quæ generaliter fiunt, nihil specificando, sed omne dominium in personam transferendo, omnia in se complectuntur & possessori attribuuntur. *Vol: I. Anno 1510. fol: 373.*

N^ro. 8. DE REDEMPTIONE BONORUM REGALIUM.

1538 Quoniam circa redemptionem Bonorum Nostrorum Regalium evenire solet quod tenutarii de quorum manibus bona rediguntur, gravamina & difficultates perferre coguntur: ad quæ amovenda statuimus ut in redemptione bonorum Nostrorum Regalium, sive ea pro mensa Nostra, sive per quempiam alium de consensu Nostro redimantur, non servetur deinceps arrestatio pecuniarum homini Possessionato, similiter & impossessionato fide jussores prose statuenti. Sed si quispiam subditorum Nostrorum ex illis bonis redemptis, se injuriam aut damnum ab eo qui exemptus est, accepisse prætendat, pro tali injuria seu damno Jure Terrestri cum eo experiatur. Deinde ut ad migrandum quod *rumowanie* vocant, quilibet de cujus manibus sive per Nos aut alium quempiam bona Nostra redimuntur, tempus sex septimanarum liberum habeat quo tempore licere debet exempto omnes & singulas res, & bona quæcunq; mobilia propria evehere, expellere, & exportare. Præterea hujusmodi bonorum redemptio fieri debet in districtu proprio: quando per alium, quam per Nos redimuntur & terminus citationis pro redimendis bonis, sive per Nos, sive per quempiam alium, de consensu Nostro redimantur, debet esse sex septimanarum a tempore positionis ipsius citationis. *Vol: I. Anno 1538. fol: 520.*

ANNO

Nro. 9. De interpretatione Privilegiorum.

Privilegia Publica & privata, non debent interpretatione aliqua in alium quam sonant, sensum verti: sed ita, ut in suis tenoribus scripta sunt & non aliter intelligi debent. *Vol: I. Anno 1538. fol: 531.* 1538

Nro. 10. O Statucie Króla Kazimierza.

Nayprzód Statut Króla Kazimierza Trzeciego, dziada Naszego tak wykładamy: iż iako one wszystkie, tak też i ten niemoże być rozumian ani wykładan, iedno *juxtam proprium verborum sensum & tenorem.* Także się też nie-ściąga, ani ściągać może, iedno *ad Terras seu districtus & Castra Principalia in quibus Capitaneatus consistunt*, to iest na Powiaty, Ziemie, Grody, abo Zamki głowne abo Sądowe, maiące Juryzdykcyą, abo sądy mocą ramienia Królewskiego sprawuiące. Druga, iż iako przed uchwałą Statutu tego wolno było Królowi Kazimierzowi i Przodkom Jego *Terras & Castra Principalia sine ullo dubio* zastawiać tak też iuż więc po uchwale iego *neq: Terras neq: Castra Principalia, in quibus Capitaneatus consistunt;* to iest Starostw które Głównemi abo Powiatowemi zowią, zastawiać mu się *in toto*, to iest ogółem niegodziło: iako przedtym Lwow, Sieradz, Dobrzyn, Sandomierz, &c. były zastawiane, a to dla Korony roztargnienia, abo też dla tego, aby Starostowie zakupni, iuż nieiako Starostowie, ale iako *bonorum Possessores*, sprawiedliwości ludzkiey nieomieszkiwali. A iako ten to Statut tylko się *ad Terras & Castra Principalia non obligando* ściąga, tak zasie na inne *minutiora bona*, to iest: *Oppida & Villas*, ściągać się niemoże, bo niezawarł sobie nim Król ręki, aby *in parte* to iest oddzielnie, Miasteczek, Wsi, i innych gruntow zastawiać i darować był niemiał. A tak takowe zastawy i darowizny wcale zastawiamy, ani exekucyi podlec maią, znayduiemy aż do Statutu Króla Alexandra. Który iako się *in universa bona Regalia* ściąga, tak też od iego uchwały donacye i obligacye wszystkich imion Królewskich bądź to iuż *Castra Principalia*, bądź to wielkich Rządów, bądź to iuż iakieżkolwiek grunty Stołu Królewskiego, podług własnego Statutu i podług oprawy Królowey Zofii, exekucyi są podległe.— To też ktemu za potrzebne być znayduiemy, iż iezliby kto był nalezion na takowych Starostwach summy maiąc, przez exekucyą był odsądzon, a te summy pierwey dostałyby mu się, albo Przodkom iego, w dziale przeciwko Oyczyźnie, tedy takowy mocen będzie w Oyczyźnie działu repetować: a on którego Oyczyznę w dziale dzierżał, znayduiemy mocą uchwały ninieyszey, preskrypcyą żadną niema mu działu bronić, ani zakłady żadnych zapisow niemaią się nań ściągać. I tak to *specialiter* ktemu obiaśniamy: iż ieżeliby on na Królestwie będąc, brał większe dochody roczne: tedy przy repetycyi działu powinni będą przyiacielskie poradzenie uczynić, i o nie się ugodzić. A ieżeliby był znaleziony z większemi pożytkami, a niechciał znalazki takiego nadgrodzić temu który na Oyczyźnie został był, tedy dopiero przyidzie mu Przysięga na nakład naprawy Oyczyzny. I będzieli on co na Królestwie dzierżał, chciał z nim brać dział tedy podług iego samego przysięgi, nakład on poprawy Oyczyzny, *pro sua parte* powinien będzie odłożyć, a ieżliby też wziął był ku onemu Królestwu co dziedzictwa działem, tedy to ma w dział położyć. Gdzieby też kto po dziale w Oyczyźnie budował się, a w onym budowaniu Zamek wymurował, 1563

ANNO albo Miasteczko zasadził; niebędzie powinien dać dopuścić działu, ale tak
1563 wielki plac iakoby z działu przyiść miał w Zamku, w budowaniu, i w przygrodzie ma indzie wydzielić i ukazać tam gdzie się będzie widziało obiema, a spólnie się na to zgodzili: a gdzieby się niezgodzili, tedy tam gdzie spólni przyiaciele pokażą. Za potrzebne też to rozumiemy opatrzyć: iż ieżliby kto złączaiąc summy, potym to w Kazimierzowym Statucie albo odnawiaiąc stare listy, albo też z iednych Dóbr Królewskich na drugie summy przenosząc pokazał, iż takowe stare listy, Królewskie, do rąk swych brali; albo też iakokolwiek przy Kancellaryi zostały, a w nowych Listach niebyłoby dotkniono dat na zastaw starych tedy takowy żaden niema być od Summy odsądzon. Gdzieby też więc *ratione* iakieykolwiek kontentacyi Summy na Królestwie upuścił; to iest: przed Alexandrowym Statutem zapisaney, w części albo wszystkim: albo też dla tego, aby mu na pożytecznieysze imienie summa przeniesiona była, chociaż mnieysza. A gdzieby więc niebyło mianowanie w Liście poślednieyszym, iako wielką summę odpuścił: tedy ma tego przysięgą dowieść, i obiaśnić coby odpuścił. A gdy dowiedzie, tedy mu takowe summy wrócić będziem powinni pierwey niżeliby z iakieykolwiek Possessyi ustąpił, ieżeliby dożywocia na tym to imieniu niemiał. *Vol: II. Anno 1563. fol: 610.*

Nro. 11. O Statucie Króla Władysława De Bonis Magnae Procurationis.

1563 Statut Króla Władysława o wielkich Rządzkich tak obiaśniamy: gdyż Król Władysław ma się tylko, a na Potomki swe ten Statut *de non obligandis Bonis Magnae Procurationis* uczynił, a na te którzyby Piniędzy *super ea bona* dawali peny żadney niewłożył: tedy tak znayduiemy: aby nikt tym Statutem Piniędzy swych, ktoreby *super Bona Magnae Procurationis* dał: nietracił, aż do Statutu Króla Alexandra: który iako się *per omnia bona Regalia extendit* tak też, aby od iego uchwały wszyscy którzy *super bona magnae Procurationis* Piniędzy dawali albo też donacye iakie otrzymali, temu Statutowi Króla Alexandra podlegli. Wszakże tego tak dokładamy gdzieby się pokazały *Castra Principalia*, to iest, gdzieby Sądowe Starostwa były w tych Dobrach *Magnae Procurationis*, tedy takowe Starostwa exekucyi Statutu Króla Kazimierza bydź podległemi znayduiemy: to iest, że summy na nich zapisane ginąć maią. Znayduiąc też to, iż dożywocia na tych to Dobrach *Magnae Procurationis*, niemogą się zostać, ale skupionemi zawsze być mogą: gdyż całe a nierozdzielne być maią wszystkie zachowane; wyiąwszy, iżby takowe dobra były też przedtym Statutem Króla Władysława zastawione na takowych ma też dożywocie całe a nie naruszone zostać. *Vol: II. Anno 1563. fol. 612.*

Nro: 12. O Statucie Króla Alexandra

1563 Statut Króla Alexandra Stryia Naszego, tak go wykładać i rozumieć nayduiemy, iako słowa tego Statutu same w sobie brzmią i obmawiaią, w mocy swey go zostawuiemy. A tak wszystkie po tym to Statucie daniny, darowizny wieczne, Feuda albo Lenna, też i przedania Nasze, Przodków Naszych: także też fundusze i nadania wszystkich Duchowieństw iakożkolwiek zapisane, maią być i są tym Statutem kassowane a wniwecz obrócone, iako te które są

Prawu

Prawu Pospolitemu przeciwne nalezione i osądzone, we wszystkich Państwach i Xięstwach do Korony należących, tak w Xięstwie i Ziemiach Pruskich, iako Zatorskim i Oświecimskim Xięstwie, gdyż te Xięstwa pod iedną pieczęcią i Laską Koronną są. Takowe wszystkie Imion danie infeudowane i przedane w Ziemiach wyżey omienionych przypadaią w ręce Nasze i Rzeczypospolitey. Zostawaiąc w mocy Feuda i Lenna Xiążąt, Pruskiego, i Pomorskich; z któremi przez potrzebę i dobro pospolite, za zezwoleniem Stanów Koronnych te Lenna uczynione i nadane są zdawna. ANNO 1563

Co się tknie Woiewództwa Mazowieckiego, To niepodpada pod exekucyą Statutu Alexandrowego aż do dania i uprzywileiowania Statutów i wolności ich, za panowania świętey pamięci Krola Zygmunta Oyca naszego, za którego panowania do Korony *per successionem* przypadły czego data ich Statutu szerzey świadczy i obmawia. *Vol: II. Anno 1563: fol. 612.*

Nro: 13. o Prysiędze i Dziale.

A ieżliby sam, a nie przodek iego któryby takowe listy odnawiał, był iaką wątpliwością podeyrzanym około przypisania summ: tedy takowy ma tego przysięgą podeprzeć, iż takowe summy, nie na oszukanie ani szkodę Rzeczypospolitey są przypisane. Toż też o summach w Dziale wziętych potym Statucie ma być rozumiano, iako wyżey przy Statucie Króla Kazimierza iest opisano: to iest, iż ktoby Summy odsądzon był, wdziale ią pierwey w ziawszy: ma działu w Oyczyźnie repetować, preskrypcyą żadną takowy Dział, mocą Statutu tego, nie ma być broniony. Także też o Donacyach w Dziale wziętych, ma być rozumiano. *Vol: II. Anno 1563. fol. 613.* 1563

Nro: 14. o Zastępcy.

Co też opatrzyć chcemy: iż gdyby się trafiło, żeby kto wtym czasie, iako iest Królom Polskim Ręka zawarta iakiekolwiek Dobra Stołu Królewskiego u Nas uprosił, a potym maiąc to za dziedzictwo komu inszemu przedał, abo iakimkolwiek sposobem zbył, abo iakożkolwiek zafrymarczył, abo też maiąc Summy zapisane na tychże Dobrach Królewskich, a wtychże summach tenże *obligatorius* zastawił: tedy Król nie onego komu dał, albo Summę zapisał, patrzyć ma, iedno Possessora, który Dobra Rzeczypospolitey dzierży. To iest: że się w te dobra Rzeczypospolitey *vigore Statutu* wwiężować będziemy: a on komu Possessyą wezmą, tedy ma sobie patrzyć Ewiktora, który *peremptorie & extra districtum*, przed Nami za Dworem, *etiam extra Regnum* w tey samey mierze, *vigore laudis communis Conventionalis Regni praesentis*, odpowiadać ma i zapisowi swemu *evictionis*, dosyć uczynić: *non obstantibus quibusvis dilationibus & limitationibus aliorum terminorum, neq; evocatio potest allegari sed semotis omnibus dilationibus* zarazem dosyć uczynić, a Summę odłożyć, albo zafrymarczone imienie wrócić: bo nie inaksza ewikcya ma być rozumiana, iedno tylko summę tylką, a nie większą iaką wziął ma odłożyć a wrócić onemu któremu się za obronę zapisał. A iż My Possessyi nikomu czekać niechcemy, także też Possessor od swego Ewiktora *in primo termino* ma być *evictus & indemnis redditus* i Summę na pierwszym roku miasto ewikcyi odłożyć będzie powinien od Sądu nieodchodząc: które Evictor póki przez Dekret Nasz niebędzie osądzony, Possessor *bonorum Nostrorum* satysfakcyi słuszney nieweźmie, dla ubogich 1562

ANNO 1562 ludzi, & *propter æquitatem*, w używaniu, tychże Dóbr zostawuiemy tego Possessora, aż mu się z Dekretu Naszego od Ewiktora dosyć stanie.

Temu się też droga niezamyka daley, mali Ewiktora także prędkim Prawem i z tak prędkiemi stopniami Prawa postąpić; także się i o dziale rozumieć ma. A gdzieby nie była mianowana Summa iedno darem zapisana: tedy Possessor ma przysiądz za iaką Summę tego dostał: także też i o podniesieniu Summy rozumieć się ma. Także Possessor przysiądz ma *super quantitatem Summæ, justè & verè persolutæ.* Także też o Frymarkach rozumieć się ma w Dobrach Królewskich Naszych. *Vol. II. Anno 1562. fol. 614.*

Nro. 15. Statut Alexandrów.

1565 Statut Alexandrów o Dobrach Stolice Naszey Królewskiey, deklaruiąc, zwalamy, aby Dziedzictwa ani *Lenna* wiecznie niebyły nigdy dawane. Zastawy a zapisowania Summ na Imionach Stolice Naszey gdzieby być musiały, *propter gravem necessitatem Reipublicæ*: tèdy nieinaczey aby były, iedno na Seymie Walnym Koronnym, za iednostaynym pozwoleniem Rad Naszych Koronnych Duchownych i Swieckich, i Posłów Ziemskich *ad extenuationem.* I gdzieby zastawa takowa *ad extenuationem* być musiała, aby to w Konstytucyą onego Seymu było wpisano, na iaką potrzebę Rzeczypospolitey i iak wielka Summa, i na które imiona takowa Summa wziąć iest pozwolona. *Exceptis Castris Principalibus & Bonis Magnæ Procurationis & Terra Sandomiriensi.* Zostawuiemy iednak w mocy i w szafunku Naszym dobra wszystkie na Nas abo do Stolice Naszey Królewskiey przypadłe i które potym przypadać będą przez niesłuszne Woyny *jure caduco, inscripto, donato*, od kogo wedle Statutu, o czym Konstytucya dwuletnia Piotrkowska szerzey świadczy, *Articulo* o karaniu występnych. *Vol. II. Anno 1565. fol. 681.*

Nro. 16. Listy Lwa Swidrygała.

1566 A w dalszym teyże Konstytucyi przeglądaniu osądzeniu starych Listów, Lwa Swidrygała i innych Xiążąt, których kognicya na ten Seym była odłożona tak *cum Ordinibus Regni* naleźliśmy: iż ktożkolwiek za Listy temi iest *in possessione bonorum quorumcunquè*, przy niey ma być zachowan *perpetuè & in ævum juxta tenorem earundem literarum.* *Vol: II. Anno 1566. fol. 719*

1576 **Nro. 17.** Także obiecuiemy iż wykładów nieprzypuściemy ani wywodów żadnych z Prawa obcego ani daniny z Przodków Naszych Dóbr Prawem Dziedzicznym nadanych aby miały być za Lenna poczytane, tylko na którychby stało mianowicie, że są nadane *jure Feudali.* *Vol. II. Anno 1576. fol. 900.*

Nro. 18. Feuda Ruskie i Podolskie.

1588 Feuda Ziem Ruskich i Podolskich przed Statutem Alexandrowym nadane i Konstytucyami Króla Stefana w Dziedzictwo obrócone, nie maią być iuż więcey *in controversiam quamvis* przywodzone: choćby kto takiemi dobrami bez konsensu Naszego dysponował, abo ich też kto przez zapis dostał. *Vol. II. Anno 1588. fol. 1230.*

Nro: 19. O Jurgieltach.

ANNO 1590

Konstytucyą tak roczną Warszawską do Exekucyi przywodząc, około Jurgieltów w Koronie, któremi Dobra Nasze są onerowane, o których na tym Seymie teraźnieyszym kognicya być miała, ustawiamy za zezwoleniem Panów Rad, i Posłów Ziemskich Oboyga Narodów, aby jurgielty wszystkie przez Nas za Panowania Naszego, którymkolwiek osobom rozdane nie były przez jurgieltniki Nasze, z nieiakich Dóbr Naszych odbierane ale do Skarbu Naszego, aby oddawane były. Na którą uchwałę ieźliby któryżkolwiek Starosta abo Tenutarz Nasz ważył się osobno a nie do Skarbu Naszego tych Jurgieltów wydawać, *de suo* Nam to płacić i nadgrodzić będzie powinien, a My *pro libitu Nostro habita cujusquè meritorum ratione* z Skarbu Naszego oddawać ie rozkażemy. *A nihilominus* kognicyą o tych Jurgielciech za zniesieniem się Jurgieltników z Prawy swemi na Seym wedle opisania Łońskiey Konstytucyi do Seymu blisko przyszłego odkładamy. *Vol: II. Anno 1590. fol: 1334.*

Nro. 20. O Pozwiech Zadwornych generalnych.

Zabiegaiąc temu aby ludzie Szlacheccy nie byli wyciągani za Dworem o dobra swe dziedziczne i własne, postanawiamy: że niema być nikt pozwan za Dworem, iedno *ratione bonorum* ktòreby były *liquidi juris Nostri Regii*: toiest ktòreby były uznane *in revisione literarum* być dobry Naszemi Królewskiemi wolnemi, i na nie rewizye i lustracye zaszły abo zaydą, abo też które w Summach zawiedzione są, bądź starych, bądź *ad rationem* piąci kroć sta tysięcy złotych. Także o Wóytostwa Sołtystwa, Rudy, Młyny, Karczmy, i inne które są wedle Prawa na Skupie. I gdziebyśmy iakiemi dostatecznemi dokumenty maiętności dochodzić chcieli, któraby na rewizyi Listów osądzona niebyła, tedy o takie dobra Instygator Nasz abo komubyśmy na to Prawo dali, niema tego dochodzić ani pozywać iedno na Seym. A inaczey ten ktoby pozwał i dóbr iakich za daniną Naszą któreby niebyły *liquidi juris Nostri* za Dworem dochodził, ma przepadać stronie pozwaney pięć set grzywien winy o którą każdemu z Delatorem, który w każdym Pozwie *expresse* włożony być ma *inter causas officii peremptorie* czynić będzie wolno. Waruiemy iednak że ta Konstytucya Wielkie Xięst. Lit: niema zachodzić. Excypuiąc Sołtysy i Młynarze, także Lemany Ziem Pruskich którzy maią na sobie *onera* i służby Starostom powinne: oprócz gdyby Starosta którego *ratione rebellionis & inobedientiæ* abo też dla pomnożenia pożytków dóbr Stołu Naszego deferował. Dekreta iednak Nasze Zadworne przeszłe w Sprawach tak *juris Nostri Regii, quam ratione bonorum. caduco jure, ex quacunq; causa* na Nas przypadaiących, *in robore* zostawuiemy, także ich ani *donatarius*, ani żaden *in dubium* wokować niema *sub pæna suprascripta in eodem foro repetenda*. A iż Kijowskie Wołyńskie i Bracławskie Woiewództwa, insze Prawa maią, i pod Prawo Koronne *ratione* Sądów niepodpadaią, przeto Instygator nasz sam abo z Delatorami, ieżliby kogo o dobra Szlacheckie, Ziemskie rozumieiąc ie być Naszemi, pozywał, tedy niebędzie mógł pozywać za Dworem iedno na Seym pod tąż winą wyżey napisaną która na delatora ma się ściągać. *Vol. II. Anno 1598. fol. 1453.* (a)

1598

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro 128.*

ANNO 1598

Nro. 21. O Pozwiech Zadwornych Woiewództwa Mazowieckiego.

Za częstemi i pilnemi proźbami Obywatelów Woiewództwa Mazowieckiego, względem Zadwornych Pozwów, o maiętności ich dziedziczne od Xiążąt Mazowieckich im nadane, takową deklaracyą czyniemy, i na potym Obywatelom Woiewództwa przerzeczonego to waruiemy: że Prawa ich wszystkie, wedle konfirmacyi przy inkorporacyi Xięstwa Mazowieckiego do Korony, na Seymie Piotrkowskim *in Anno 1529.* uczynioney, a potym wedle deklaracyi Konstytucyi 1592. opisaney, która do Exekucyi Woiewództwo Mazowieckie excypowała, i te wszystkie, którzyby *per fortuitos casus* orginalne Prawa swe potracili, a same dyspozycye dawne antecessorów swych mieli, zostawuiemy cale i niewątpliwie: i na potym aby Instygator Nasz, i żaden inszy człowiek nie inkwietował, waruiemy: pod winą piąciset grzywien na Delatora, i *donatarium nostrum*, który ma być w Pozwie *expresse* z Instygatorem mianowany. A ta pena na Trybunale *inter causas officii peremptoriè* repetowana ma być, *&* *in instanti a judicio non recedendo*, zupełnie osobno przez każdą osobę *persolvenda*, takąż winę na Starostę, którzyby Dekretów *in contrarium Constitutionis praesentis, sivè in contumaciam, sivè per controversiam* uczynionych, exekucyą czynić chciał, zakładamy, *eodem ordine & foro repetenda.* A sprawy Prażmowskich tak Seymową o Nieporęt, iak Zadworną o Woytowstwo, w teyże wsi Nieporęcie, do drugiego Seymu odkładamy, na którym ie *finaliter* skończyć powinni będziemy: których dwu spraw, Konstytucya wyżey napisana, okrywać nie ma. *Vol. II. Anno 1598. fol: 1454. — fol: 690.* (a)

Nro. 22. O Processie Skarbowym.

1607 A iż dla niewczesnego znoszenia dochodów z Dóbr Rzeczypospolitey do Skarbu, zwykł być zatrudniony często Skarb Koronny i W. X. Litt: acz ordynacye Przodków Naszych w tey mierze są czynione, iednak chcąc to dla większey powagi Prawem pospolitym opisać, naznaczamy: na wnoszenie pieniędzy ze wszelakich Dóbr stołu Naszego które do skarbu Naszego przez Nas wymowione są albo będą, dwie racie. Pierwszą ratę na S. Jan Chrzciciel, która się ma extendować do Niedziel trzech, a maią to odnosić do skarbu Podskarbiego z Prowentów Koronnych tam kędy z Dworem Naszym w Koronie będziemy, albo ieżlibyśmy w Koronie nie byli, tedy do Podskarbiego, kędy rezydencyi swey pod ten czas listami swemi Dzierżawcom Dóbr Naszych oznaymi. A w W. X. Litt: tak przy bytności iako w niebytności Naszey do skarbu W. X. Litt: Ziemskiego do Wilna oddawane być maią. W których czasiech ieżliby Starosta który, Żupnik, Celnik, Dzierżawca albo którykolwiek skarbem Naszym sprawę mieć będzie, raty którey Skarbowi nie odniósł, albo się sam nie uiścił w kondycyi którey w Przywileiu od Nas otrzymanym wyrażoney, taki każdy *ipso facto* podpadać ma pod winę utracenia oney dzierżawy, o którą ma mieć w Sądzie Naszym Zadwornym *terminum peremptorium* we dwie Niedzieli od położenia Pozwu na którym pieniądze zatrzymane zaraz zapłacić i inszym kondycyom Przywileiu swego dosyć uczynić, od dzierzawy oney i Prawa swego odpadać ma, *sub poena bannitionis, & duplicis pensionis* która bez

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 128.*

wsze-

wszelakich zwłok ma być na nim, w Sądzie Naszym zaraz skazana z odesłaniem na exekucyą do Starostw onych, gdzie dobra pozwanego będą, którą exekucyą Starosta ma uczynić naydaley do sześciu Niedziel, *sub duplici pœna contra negligentes Capitaneos* opisaną. A nam wolno będzie takową Dzierżawę odsądzoną kazać Podskarbiemu Kor: w Koronie, a W. X. Litt: w Litwię odebrać i szafować nią wedle woli Naszey. Zachowuiąc iednak każdemu wnoszenie i probowanie *legalis impedimenti*, albo *casus fortuiti*, wedle tego iako około kwarty iest warowano takowyż Proces na Seymie i exekucya ma być o retenty kwarciane. U Sądów też Assessorskich dla lepszego Spraw Skarbowych wyrozumienia, maią siadać Podskarbiowie, albo w niebytności ich Pisarze Skarbowi przysięgli. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1610.* (a) ANNO 1607

Nro. 23. O Przywileiu Podlaskim.

Przywiley Podlaski acz dosyć doskonały iest i Statutowi Alexandrowemu nie podlega, do tego iakimkolwiek Prawem kto trzyma, nie ma być inkwietowany według Przywileiu *incorporationis* ale też i w Konstytucyi o tymże *Anni 1588.* iest dołożono wszakoż aby iuż daley *in disquisitionem* nie przychodził, przychylaiąc się do Konstytucyi *Anni 1581. & Anni 1588.* o Feudach Ruskich i Podolskich, waruiemy to *authoritate conventus præsentis*, Obywatelom Województwa Podlaskiego tak to obiaśniaiąc: iż te Dobra które aż do unii Podlasia z Koroną *nomine Feudi* były dawane, w Ziemi Podlaskiey maią być Dziedziczne rozumiane, także po zeyściu płci mezkiey, nie mogą być od Nas znowu nikomu infeudowane, iako insze *feudalia bona*, ale maią być dziedziczne, *Successoribus utriusque sexus secundum jus Terrestre*, z strony czego, iż daniny z Kancellaryi Naszey niektórym osobóm są wydane, zaczym Pozwy Zadworne, Processy i Dekreta przeciwko pewnym osobom zaszły: tedy te wszystkie za zgodą wszech Stanów kassuiemy i czasy wiecznemi umarzamy. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1617.* 1607

Nro. 24. Approbacya Konstytucyi o Przywileiu Podlaskim.

Konstytucyą Seymu przeszłego Warszawskiego wszystkiemu Województwu Podlaskiemu, według Przywileiu ich *incorporationis* służącą, *in toto* iako w sobie iest opisana uchwałą Seymu teraźnieyszego approbuiemy, która i Województwu Bracławskiemu służyć ma. *Vol. II. Anno 1609. fol: 1677.* 1609

Nro. 25. O podawaniu Dóbr Rzeczypospolitey post decessum Possessorum.

Reassumuiąc dawne Prawa o rozdawaniu Dóbr Rzeczypospolitey *novis Possessoribus* przez Urząd Skarbowy opisane, zabiegaiąc dezolacyom, które się przez to dzieią postanawiamy: aby każdy *ad Possessionem* wszelakich Dóbr Rzeczypospolitey *post decessum* przychodzący, *non alio modo* one obeymował, tylko ażby wprzód przez Urząd Skarbowy zinwentowane i oddane mu były. A takowe zaś Dobra podług Inwentarzów spisanych *Successores* zmarłego Possessora, skarbowi Naszemu oddawać powinni będą, a skarb nowym Donataryuszom Naszym. A cokolwiekby intraty się znalazło *intra hoc tempus*, nim się 1641

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 164.*

ANNO 1641 *tentario* po śmierci pierwszego dostanie, to wszystko do kwarty ma być oddano. *Vol. IV. Anno 1641. fol: 11.*

Nro. 26. Securitas Dóbr Naszych.

1654 Warowano to iest Prawem pospolitym, że Dobra Ziemskie żadnym Hybernom, ani exekucyom Zołnierskim nie są podległe. Przeto wszystkie *eo nomine* uchwalone Prawa *in suo robore* zostawuiąc mieć chcemy aby Wielmożni Hetmani Nasi teraz i na potym będący, żadnych assygnacyi Hybernom do Dóbr Ziemskich nie dawali, waruiąc to, że ieżliby ważył się kto assygnacyą, lubo na Stacyą, lubo na Stanowiska na Dóbr Ziemskich Stacyoni niepodległych uprasząć sobie, taki *pœnam infamiæ* w bliższym Grodzie *prævia citatione vindicanda* podpadać ma., co się o mieyscach zawoiowanych *in hostico* będących rozumieć ma. *Vol. IV. Anno 1654. fol: 447.*

Nro. 27. Ostrzeżenie Dóbr idących w zamianę w Koronie i w W. X. Litewskim.

1768 Gdy wiele Dóbr Naszych Królewskich ninieyszą Konstytucyą zamienionych zostaie, zaczym aby sprawiedliwa równość dochodów zachowana była, Kommissarze na ten koniec wyznaczeni skoro się tylko na innotescencye podpiszą do Grodu *proprii districtus* tych Dóbr które zamieniać będą za Królewskie, ziadą *non obstante absentia aliquorum, dummodo quinque absint coram pleno officio Terrestri, sive Castrensi.* Przysięgę *in eam Rotham* iż będąc do zamiany Dóbr NN. wyznaczony, Ziemskich J. K. Mci NN. Dziedzicznych, dochody i Prowenta wszelkie *considerata positione Bonorum* sprawiedliwie miarkuiąc wyprowadzę, o prawdziwey i niezawodney Dóbr Ziemskich własności, aby Processami lub długami zawiedzione nie były dostateczną indagacyą czynić będę, w uznawanie spraw Granicznych gdzieby zachodziły, iako do Sądu przyzwoitego należących nie wdam się, Prowent zaś z tychże Dóbr Ziemskich wyprowadzony aby był wyrownywaiący Prowentowi Dóbr Krolewskich na zamianę idących, ostatnią lustracyą ustanowionemu (wytrąciwszy z niego podług teraźnieyszego Prawa dochody z Propinacyi wynikaiące) ubeśpieczę kwartę w Koronie takąż, iaka była w Dobrach Królewskich, oprócz wzmiankowanego dochodów propinacyinych wytrącenia z Dóbr zamienionych, do płacenia Skarbowi Koronnemu wyznaczę, Solectwa i Wybraniectwa ieżeliby były iakie w Dobrach Królewskich na zamianę idących, Przywileiami Królewskiemi nie Konsensami Starościńskiemi z approbacyą lokowane pod temiż Przywileiami *locationis* zostawię, i Prowent z nich iaki był albo być powinien, ostrzegę to wszystko opisawszy ieden exemplarz do ksiąg ninieyszych, drugi zaś do Kommissyi Skarbowey podam i zważywszy dostatecznie *æquivalentiam* dochodu teraźnieyszego Rzeczypltey z Dóbr Naszych Królewskich wynikaiącego, zamianę uczynię i przyznam, a ieżeliby Dobra Ziemskie na zamianę proponowane nie dostarczały dochodowi podług lustracyi z Dóbr Królewskich w zamianę iść maiących, albo pewnego Dziedzictwa nie miały, albo Processami zakłocone były, tedy gdyby chcący czynić zamianę innych Dóbr proporcyonalnych nie pokazał, zamiany nie uczynię, i o tym na Seym doniosę aby wykonali. & *non obstante absentia aliquorum* aby ich tylko pięciu było *actum* Kommissyi Twoiey expedyo-

wali nakazuiemy. Ponieważ zaś między Dobrami ku zamianie determinowanemi i miasteczka zawieraią się na Prawach Królewskich ufundowane, więc aby te w okrągu tylko swoim będące pod protekcyą Naszą Królewską podług Przywileiów *locationis* zostawały i do Sądów Naszych Assessorskich należały mieć chcemy. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 778.* ANNO 1768

§. II. *DOBRA EMFITEUTYCZNE.*

Nro. 1. STAROSTWA I KRÓLEWSZCZYZNY.

Gdy w Ustawach Nieustaiącey przy Boku Naszym Rady, odstępuiąc szafunku wszelkich Królewszczyzn i Starostw waruiąc aktualnych oboiey płci Possessorów uprzywileiowane do śmierci Possessye, one na użytek i potrzebę publiczną z naywiększym dobrem dla Kraiu, i za Zdaniem Naszym obrócić przyrzekliśmy; przeto dopełniaiąc tak zbawiennego dobru Narodowemu Prawa: a w konieczney pomnożenia dochodów publicznych potrzebie ochraniaiąc, ile być może powszechność od ciężaru podatkowego, wszystkie Starostwa i Królewszczyzny inne Dobra Królewskie, pod wszelkim imieniem, lub do iakiegokolwiek Urzędu przywiązane prawną Possessyą zostaiące Dzierżawy, osiadłości, osady, grunta w Koronie będące, odtąd półtory kwarty iaka przed Lustracyą tysiąc siedmset sześćdziesiątego piątego, ustanowiona była, w zwyczaynych Ratach płacić będą potrąciwszy co podług teyże Lustracyi, tysiąc siedmset sześćdziesiątego piątego w ustąpione Kraie odpadło a do intraty Starostwa lub Królewszczyzny którey należało. Po śmierci zaś każdego teraz uprzywileiowanego Possessora, *cujuscunq; tituli* Królewszczyzny te wszystkie zaraz *jure Emphiteutico per plus offerentiam* następuiącym sposobem i kondycyami, na czynsz pewny i bespieczny dla Rzeczypospolitey na pięćdziesiąt lat puszczane będą (e) *Primo*, będą na każdym Seymie *per vota secreta* sposobem dla osob Rady Nieustaiącey i innych Departamentów przepisanym ustanowione dwie Kommissye, iedna dla Korony, druga dla W. X. Litt: ktore aż do drugiego Seymu moc mieć maią, nadania takowych Kontraktów Emfiteutycznych. *Secundo* Te Kommissye, iedna dla Korony, druga dla W. X. Litt: ustanowione składać się będą, iako to, w Koronie z dwunastu Kommissarzy, to iest: z czterech *ex Senatu vel Ministerio*, a z ośmiu *ex Equestri ordine*, w Litwie zaś z dziewięciu Kommissarzy, trzech *ex Senatu aut Ministerio*, a sześć *ex Equestri Ordine*, którzy bez żadney pensyi służąc, inney nadgrody mieć niebędą, iak *titulo* Rękawicznego, ieden od sta od kapitału wypadaiącego z Kontraktu Emfiteutycznego, to iest: że gdyby naprzykład Królewszczyzna podana była na czynsz pięć tysięcy złotych półrocznie, a przeto dziesięć tysięcy Złotych Polskich wartość otrzymuiący powinien płacić Kommissyi tysiąc Złotych Polskich przy odebraniu Kontraktu, ta zaś nadgroda tylko między przytomnych na każdey Licytacyi Kommissarzów podzielona być ma, wszyscy zaś przysięgę podług Roty następuiącey wykonaią. Ja N. przysięgam Panu Bogu &c. że na funkcyi Kommissarza do rozdawania Krolewszczyzn *Jure Emphiteutico*, sprawię się według przepisu Konstytucyi Rzeczypospolitey, Krolewszczyzny *in Emphiteusim* dawać dysponuiącey, żadnym faworem dla kogożkolwiek uwodzić się niebędę, ale iedynie Do- 1775

(e) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro: 109.*

ANNO 1775

bro Rzeczypospolitey maiąc przed oczami tego dorzeczonego Prawa Emfiteutycznego domieszczę, kto naywięcey intraty roczney do Skarbu Rzeczypospolitey ofiarować będzie, i kto *pignus sufficiens* rzetelnie okaże. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna męka Chrystusa Pana &c. Obowiązani będą na każdym Seymie sprawę z czynności swoich do Kommissyi Skarbu Koronnego, i Woyskowey oddawać. *Tertio Post fata* zatym każdego uprzywileiowanego teraz Possessora Kommissya Skarbowa Koronna w Koronie, a Litewska w Litwie Lustratora przysięgłego do wakuiącey Krolewszczyzny wyszle. A wysłany Lustrator obowiązki Konstytucyą 1764. na Lustratorów włożone iak nayistotniey zachowuiąc i we wszystkich Lustracyą tysiąc siedmset sześćdziesiąt piątego, co do prowentów, ściśle utrzymuiąc, a podług wspomnioney Lustracyi pod żadnym pretextem decessów lub niedobór prowentów niezmnieyszaiąc i owszem gdy Intrata nad wyżey wyrażoną Lustracyą z ściśley i dokładney inwestygacyi pokaże się, też prowenta z urzędu i powinności swoiey powiększaiąc *statum bonorum* spisze, wartość ich ustanowi i iak naywierniey opisze, Intratę naydoskonaley wyciągnie i dzieło swoie do Kommissyi Skarbowych naydaley w sześciu Niedzielach odeszle któremu Lustratorowi Kommissya Skarbowa proporcyonalną pracy iego nadgrodę wyznaczy. Takowym sposobem zawakowana zlustrowana i otaxowana Królewszczyzna zostanie podług Konstytucyi 1764. Possessyi Sukcessorów zmarłego Possessora aż do oddania oney Prawem Emfiteutycznym więcey dawaiącemu, z ktorey od dnia śmierci zmarłego Possessora, Sukcessorowie onegoż wszystkie Prowenta za cały czas wakancyi do Kommissyi Skarbowych oddawać powinni będą podług teyże Konstytucyi. Zatym Kommissye Skarbowe Oboyga Narodów kommunikowawszy Kommissyi do zakontraktowania Emfiteutycznego wyznaczoney wakanse, ta zaś ogłosiwszy przez Gazety publiczne wakans, lub wakanse w czasie trzech miesięcznym *Licitatione publica per plus offerentiam* te Dobra Kontraktem Emfiteutycznym uroczystością niżey op saną puści. *Quarto* Każdy tak *per plus offerentiam Emphiteusim* nabywaiący lub kto inny to Prawo pod pierwszą zawsze ewikcyą zostaiące, za doniesieniem Kommissyi *quocunq; titulo* nabywaiący mieć i produkować dowodnie powinien *in propriis vel cautoris sui bonis immobilibus, mundis & liberis* lub summach niezawodnych *sufficiens pignus* przynaymniey trzecią część szacunku Dóbr kontraktowych wartuiące, na którym sam przez siebie, lub razem *cum cautore suo evictionalem securitatem* dla dopełnienia wszystkich tego Prawa obowiązkow wraz *cum originali pretio bonorum ad pendendum, per quinque a centum quotannis censum Inscriptione* zapisać powinien będzie Po nastąpionym takowym zapisie z Kancellaryi Naszych Koronney lub Litewskiey dyploma (a) bez żadney opłaty *cum sigillo pensii* expedyowane za wypłaceniem półrocznego czynszu pierwszey Raty, według postanowioney *per plus offerentiam* na Kontrakt summy mieć będzie *circa productionem* wydanego Diploma, i uczynionego przez siebie zapisu od Kommissyi *instrumentum traditionis in possessionem* te Dobra exportować, i na fundamencie onego, przez Lustratora intromittowany być powinien, zaś Lustrator przy takowym intromittowaniu z wiernym, pilnym i dostatecznym całego Stanu Dóbr opisem, Inwentarz we dwóch iednakowych exemplarzach uformować z których ręka-

mi

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu tego Tomu Nro. 106.*

mi Lustratora i nowego Possessora podpisanych, ieden *in proprio districtu* oblatowany na gruncie zostawić, a drugi *ad Archivum* Kommissyów Skarbowych podać, *sub amotione ab officio, & pœnis arbitrariis* powinien będzie. *Quinto.* Każdy takowych Dóbr nowy Possessor *ab actu Intromissionis* do Possessyi onych, Summę czynszu kontraktowanego, do gruntu przywiązanego corocznie, & *anticipative moneta in Regno currenti* dwiema ratami, iedną na Swięto Swiętych trzech Królów, a drugą na Swięto Swiętego Jana Chrzciciela, zaraz po odebraniu Kontraktu do Kommissyi Skarbowych płacić *obligatur.* A od tey punktualney solucyi *ulla calamitas publica*, i żaden pretext exkuzować nie będą mogły: ieżeli zaś na którym Starostwie lub Królewszczyznie summy iakie, czyli z Prawa, czyli przez Kommissye Rzeczypospolitey są przyznane, te gdy produkowane będą przed Kommissyą, za dług Rzeczypospolitey przyznany, i nim kapitał wypłacony będzie, *Successores in Possessione* zostaną dotąd, póki albo Rzeczpospolita, albo nabywaiący Prawa emfiteutycznego, summy Sukcessorom zmarłego Possessora nie zapłaci, prowizyą po pięć od sta od czynszu wypadaiącego z takowey Królewszczyzny wypłacane być maią. Lenności zaś *Emphiteuses* dawnieysze, Sołtystwa, Młyny, & *omnis generis* Tenuty dopiero po wyszłym czasie Przywileiów swoich równie *per plus offerentiam* takowemi Kontraktami puszczone będą. *Sexto.* W przypadku niezapłacenia na terminie przypadaiącym Raty, Kommissye Skarbowe pod rygorem sekwestracyi takiego dłużnika awizować będą, który gdy *in spatio* sześciu Niedziel w należytości winney nie usprawiedliwi się, *sine ullo juris Processu, adhibito Brachio Militari* z Woyska Rzeczypospolitey przysięgłego Sekwestratora do Dóbr dłużnika zeszlą, które *ad extenuationem contingentis debiti* odbierze i trzymać będzie. A gdyby przed nastąpieniem drugiey Raty Possessor dóbr swoich z sekwestru nie uwolnił, w ten czas deklarować one *pro vacanti* Kommissye moc będą miały. A Sekwestrator wezwawszy natychmiast Officyalistę przysięgłego Ziemskiego, lub Grodzkiego, razem z onym reparacyą lub dezolacyą Dóbr poznaią, one oszacuią. W przypadku dezolacyi, albo reparacyi Dóbr takowych w ewikcyą zapisanych, zupełney nadgrody w Kommissyach Skarbów oboyga Narodów prawnie poszukiwać będzie. Po wyiściu zaś lat piędziesiąt, Kommissye Skarbowe na ów czas zasiadaiące wyszlą Lustratorów przysięgłych, którzy *in casu* dezolacyi, tym samym sposobem, iak dopiero namieniono z Possessorem *Emphiteusis* postąpią, w przypadku zaś reparacyi tę opiszą z przymnożeniem dochodów, a zatym takowy Possessor zawsze bliższy do dalszego Kontraktu *in casu* równey offerencyi, w nadgrodę dobrego gospodarstwa być powinien. *Septimo.* Nie będzie wolno na takowe Dobra zaciągać długów, pod utratą summy na te Dobra wnieśioney, tudzież w roździał na części między Bracią i Krewnemi, lub iakimkolwiek innym sposobem iść nie będą mogły, ale czyli to *jure successivo* na kogo sprzedane, czyli komu innemu odprzedane *jure Emphiteutico* będą zawsze w takowey całości nieroździelney zostawać maią, iak *primitivè* przez Diplomata Nasze postanowionym Possessorom rozdane będą (a) *Octavo.* Oprócz dwoiakiey kwarty którey płacenie *ab Actu* Intromissyi i Possessyi nowych Possessorów nieodwłocznie ustawać będzie, *onera Reipublicæ* Prawem uchwalone, iako też wszelkie komużkolwiek summy na onych przyznane *in sua legalitate* &

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu tego Tomu Nro. 108. 110. 111.*

ANNO 1775 *integritate* konserwuiemy. *Nono* Ażeby summ publicznych wieczyście było ugruntowane beśpieczeństwo, i fundusze onych żadnemu niepodlegały uszczerbkowi, wszystkich w Miastach, Wsiach, nowych starych osadach i na wszelkich gruntach Królewskich Mieszczan i Poddanych pod Prawem daniny i powinności roboczey teraz osiadłych, i na potym osiadać maiących, Przywileie Prawa tak względem osiadłości gruntowych, iako też względem danin i powinności roboczych, tudzież wszelkie wolności dawnemi Prawami i Przywileiami nadane, wcałości zachowane mieć chcemy, i że ta teraznieysza Dòbr Królewskich *in Jure Emphiteusis* przemiana pod żadnym pretextem Praw onym służących odmieniać, ani naruszać niepowinna, ostrzegamy; owszem dla nich *forum* Sądów Naszych Assessorskich nawet przeciwko własnym nowym Possessorom do Prozekucyi takiey, iako onym dotąd pozwolona była, upewniamy. *Decimo In interstitio* trzech Miesięcy *a fatis* każdego teraźnieyszego uprzywileiowanego Królewszczyzny lub Starostwa Possessora, czyli Possessorki, gdy wakans ogłoszony będzie, wszyscy *concurrentes ad Emphiteusim* deklaracye swoie na pismie imieniem i przezwiskiem swoim wyraźnie podpisanym do Kancellaryi Kommissyów podawać maią, z których tak zebranych Kommissya kładąc *in capite* Starostwo, lub Królewszczyznę; a pod niemi do nich Konkurrentów samą Szlachtę Polską rodowitą, regestr *concurrentium*, (zachowuiąc przez daty porządek) uformuie, i ten regestr *in vigilia* terminu zaczynaiącey się Licytacyi każdemu rekwiruiącemu, do zobaczenia i weryfikacyi podawać będzie. Zaś nazaiutrz, to iest w dzień zaczynaiącey się Licytacyi, która zawsze w Warszawie agitować się powinna, Kommissya według podanych sobie z Kancellaryi regestrów Dobra i Konkurrentów do nich z osobna do expedycyi każdey Licytacyi przez Woźnego ogłaszać rozkaże; a gdy pierwsze Starostwo, lub Królewszczyzna, i do niey Konkurrenci przez Woźnego ogłoszeni będą, wszyscy ktorzy sami w osobach lub przez specyalnych Plenipotentów swoich (których *hunc actum sub restitutione causatorum damnorum & pœnis arbitrariis manu tenere & approbare* popowinny) stawią się *ante omnia* świadectwo Ziemstwa lub Grodu tego Woiewództwa *sub rigore* utraty urzędu, *in casu* fałszywego świadectwa *de sufficienti evictione vel Cautoris* przed Kommissyą produkować będą, po którey okazaney, Kommissya Dobra do Licytacyi *ad plus offerentiam* deklarować będzie, w ten czas każdemu z Konkurrentów zawsze *per plus offerentiam* onym Prawem *Emphiteusis* nabycia domagać się wolno będzie. A zaś Kommissya zacząwszy od pierwszey, naymnieyszey, aż do naywyższey *plus* offerencyi, zawsze z wyrażeniem osób one czyniących i zapisuiących się, ogłosi, a gdy *plus offerentia* za potròynym Prezesa pytaniem ustanie, znak ieden i drugi w przeciągłey chwili dzwonkiem Prezes ogłosi, gdy za pierwszym, lub drugim ogłoszeniem takowym, trzecie uprzedzaiąc, kto *cum plus offerentia* odezwie się, i zaczym Prezes trzecie ogłoszenie zatrzymuiąc: znowu iak pierwey pytania, i znaków ogłoszenia powtarzać będzie, a gdy przed trzecim zadzwonieniem, znakiem *cum plus offerentia* nikt nieodezwie się zaraz po ogłoszonych równą pauzą trzech znakach ostatni w naywyższey *plus* offerencyi zapisany tych Dòbr Possessorem Emfiteutycznym deklarowany będzie i onemu nieodwłocznie tę Deklaracyą z wyrażeniem Summy i Dòbr za nią zkontraktowanych Kommissya *per formam* decyzyi wydać powinna. Po którey wydaney naydaley *in spatio* sześć Niedziel wszystkie wyżey wyrażone *solennitates* i obowiązki, zacząwszy od zapisów sum-

my i Ewikcyi które w Księgach Ziemskich Warszawskich uczynione, a potym in foro proprii districtus zaoblatowane być maią, dopełnić *sub amissione Juris quaesiti*, powinien będzie; wiele razy wakanse do Licytacyi przychodzić będą, zawsze tak Kommissya, iako i *ad Emphiteusim concurrentes*, wyżey opisane *solennitates* sposob i porządek, *tam in toto, quam in parte* zachować powinni będą. Gdy wszystkie Starostwa i Królewszczyzny w oryginalnych Prawach swoich nineyszą ustawą na Prawa *Emphiteusis* są przemienione, przeto *post decessum* Starostw Grodowych (*salvis modernis Possessoribus & Praerogativis eorum*) Woiewództwa, Ziemie i Powiaty zwyczaiem Elekcyi Podkomorskich i Ziemskich obierać będą czterech Kandydatów z Obywatelów w tymże Woiewództwie, Ziemi, lub Powiecie dobrze osiadłych, z których ieden od Nas Króla uprzywileiowany będzie z temi samemi Prerogatywami, co do Juryzdykcyi, iakie dotąd przez Starostów Grodowych i Sądowych używane były. *Undecimo.* Jednemu Obywatelowi więcey iak dwa Prawa Emfiteutyczne każde, na dobra dwadzieścia pięć tysięcy Złotych Polskich intraty czyniące, niebędą mogły być dawane, dla czego gdyby się zdarzyła Królewszczyzna pięćdziesiąt tysięcy Złotych Polskich intraty czyniąca iednemu Obywatelowi *conferri per plus offerentiam* będzie mogła, a ten iuż nic więcey *Jure Emphiteutico* nieweźmie, gdy się zdarzą wakanse mnieyszey intraty iak dwadzieścia pięć tysięcy Złotych Polskich czyniące, do takowych wakansów kilku, ieden Obywatel pomieszczony będzie mogł być byle tylko wszystkie intraty pięćdziesiąt tysięcy nieprzeniosły: żeby zaś sprawiedliwy tego szafunku był udział, każdy Konkurent dostępuiący *ex plus offerentia* wakansu, przed odebraniem Kontraktu na piśmie, Kommissyi deklarować powinien, iako dla siebie czyli dla Pryncypała swoiego Prawo Emfiteutyczne bierze, i imienia swoiego nikomu niepożycza, a zatym gdyby się inaczey pokazało, to *Jus Emphiteuticum eo ipso* utracać powinien. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 138.* (a)

ANNO 1775

Nro: 2. NADGRODA ZASŁUŻONYM.

Gdy Prawo Seymu teraźnieyszego Starostwa i Królewszczyzny ku pomnożeniu dobra powszechnego rozrządzaiące, sposoby nadgrodzenia w Oyczyznie zasłużonym pomnieyszyło, a powinne względy tak na Osoby do teraźnieyszych Seymowych czynności delegowane, urzędu swoiego powinności z pracą uszczerbkiem i omieszkaniem domowych interesów od dwóch lat sprawuiące, iako inne osobliwiey zasługami *in publico* oznaczone sprawiedliwym dobra powszechnego udziałem od Rzeczypospolitey nadgrody za zasługi wymagaią. (b) Przeto Wielmożnym i Urodzonym Alexandrowiczowi Kasztelanowi Wiskiemu, Wieś Koszowatę podług osobney Konstytucyi; Stanisławowi Alexandrowiczowi Chambelanowi Jego K. Mci Wsie Bachwice i Piątniczany, Jaśnie Wielmożney z Xiążąt Poniatowskich Branicki Kasztelanowy Krakowskiey Starostwo i Leśnictwo Bielskie podług osobney Konstytucyi, Brühlowi Generałowi Artylleryi Koronney Starostwa Oycowskie i Warszawskie, wyłączaiąc Królewszczyzny z tegoż Starostwa Warszawskiego, Urodzonemu Szamockiemu Chorążemu Warszawskiemu osobną Konstytucyą nadane, Bromirskiemu Staroście Płockiemu Starostwo Płockie i Płońsk z Radzikowem; Bieliekierskiemu Skarbnikowi Kowalskie- 1775

(b) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu tego. Nr. 112. 247.*

ANNO mu Staroſtwo Kowalſkie, i Duninów, Byſzewſkiemu Pułkownikowi Przedniey
1775 Straży Czechowo, Józefowi Byſzewſkiemu, Mierzwica, Rudka, Wóytoſtwo z Oſiowem, i ſiedm Włók na Moſzczony w Ziemi Mielnickiey, Bnińſkiemu Kaſztelanowi Chełmińſkiemu Staroſtwo Murzynowſkie, Bnińſkiemu Staroſtwo Sokolnickie, Kazimierzowi Bogatko Piſarzowi Rawſkiemu Boguſzyce w Kujawach, Janowi Bogatko Regentowi Rawſkiemu Boguſzyce w Rawſkim i Komorów; Brzezińſkiemu Staroſtwo Inowrocławſkie, Kazimierzowi Boleſz Staroſtwo Stawiſkie; Michałowi Brzozowſkiemu Wſie Odrzechów i Łęki w Sieradzkim, Czapſkiemu Generałowi Staroſtwo Chełmſkie, z Wóytoſtwami i Solectwami, w oſobney Konſtytucyi wyrażonemi, Chomentowſkiemu Woyſkiemu Stężyckiemu Staroſtwo Soleckie w Sandomirſkim, Michałowi Xciu Czetwertyńſkiemu Staroſtwa Zytomirſkie, i Tuſzyńſkie z Wóytoſtwami, Cieplińſkiemu Skotniki Wielkie, Chrzonowſkiemu Wieś Czereſzenka, Ciągleńſkiemu Wóytoſtwo we Wſi Bobrownikach, Czarnockiemu Łowczemu Drohickiemu Staroſtwo Kleſzczelowſkie z Wóytoſtwem, Dzierzbickiemu Kaſztelanowi Brzezińſkiemu Staroſtwo Błońſkie, Dzierżawę Jezierzyńſką, Wieś Szczawin, grunt Liczmierz, Dąbſkiemu Staroście Goſtyńſkiemu Staroſtwo Goſtyńſkie, Dąbſkiemu Chorążemu Kujawſkiemu Staroſtwo Dybowſkie, Dembinſkiemu Staroście Wolbromſkiemu Staroſtwo Wolbromſkie, Franciſzkowi Dembińſkiemu Wieś Pieczonogi w Powiecie Proſzowſkim, Kazimierzowi Drewnowſkiemu Generałowi Adjutantowi Wóytoſtwo Zabiele *cum attinentiis*, Drzewieckiemu Chorążemu Krzemienieckiemu Tetylkowce, Józefowi Drzewieckiemu Staroſtwo Bachtyńſkie w Podolſkim i Dzierżawę Łagiewniki z attynencyami w oſobney Konſtytucyi wyrażonemi, Antoniemu Domaſzewſkiemu Dzierżawę Czułczycką, Frankowſkiemu Burgrabiemu Warſzawſkiemu Dzierżawę Taynowſką z attynencyami w oſobney Konſtytucyi wyrażonemi, Faigielowi Brody, Wóytoſtwa w Faſzycach i Dzbowie, Gurowſkiemu Kaſztelanowi Przemętſkiemu Staroſtwo Kolſkie, Gomulińſkiemu Inſtygatorowi Koronnemu Staroſtwo Wartſkie, i Rzeczyca *cum attinentiis*, Gaſzyńſkiemu Generałowi Wieś Wilia, Gozimierſkiemu Woyſkiemu Wſchowſkiemu Staroſtwo Sredzkie, Hilzenowi Woiewodzie Mińſkiemu Staroſtwo Kożuńſkie, Hadziewiczowi Podſędkowi Sandomirſkiemu Staroſtwo Zawichowſtkie, i grunt Makowiſka z Młynem, Jezierſkiemu Miecznikowi Łukowſkiemu Oſiek, Dziecinów z wolnym brzegiem Wiſły Tyśmienica, Jedlonka, Swiętkowa, Wola, Jakubowſkiemu Leśna Wola, Jakubowſkiemu Dzierżawę Weraſzkowſką, Wilczkow, Kickiemu Koniuſzemu Koronnemu Leśnictwo Wizkie z Bronowem, Kraiewſkiemu Inſtygatorowi Koronnemu Gołąb, Karwowſkiemu Stolnikowi Bielſkiemu Staroſtwa Auguſtowſkie, Narewſkie, z Królewſzczyznami w oſobney Konſtytucyi wymienionemi, Kwileckiemu Kaſztelanicowi Lędzkiemu Staroſtwo Pyzdrſkie z Wóytoſtwami, Sołectwami, Wybraniectwami, Antoniemu Kwileckiemu Staroſtwo Wſchowſkie, Xaweremu Kęſzyckiemu Staroſtwo Moſzyńſkie, Ignacemu Koſſowſkiemu Staroſtwo Kłodawſkie, Kurdwanowſkiemu Generałowi Domanów, Łyſiec, Korytowſkiemu Chorążemu Wſchowſkiemu Staroſtwo Brzeſkie Kujawſkie, Korytowſkiemu Podſędkowi Gnieźnieńſkiemu Staroſtwo Kledzkie, Uleyno, Kochanowſkiemu Woyſkiemu Radomſkiemu Wóytowſtwo Rawſkie, Rawica, Brzezinki Klwały, Karſkiemu Chorążemu Rożańſkiemu Dzierżawę Zaſzków, Kownackiemu Podſtolemu Buſkiemu Rozow *cum attinentiis*, Karniewſkiemu Piſarzowi Rożańſkiemu Staroſtwo Mławſkie, Kra-

kow-

kowſkiemu Staroſtwo Przedeckie z Wſiami, Woytowſtwami i Sołectwami, ANNO 1775 Kozłowſkiemu Generałowi Staroſtwo Lityńſkie, Antoniemu Kozietulſkiemu, Staroſtwo Bendzyńſkie *cum attinentiis*, Kurzewſkiemu część w Kurzeſzynie, Michałowi Krzyżanowſkiemu Wolę Libertową *cum attinentiis* Snochowice, Klonna, Kurnatowſkiemu Skurzeńce, Tiutki, Laſockiemu Kaſztellanowi Goſtyńſkiemu Teremce *cum attinentiis*, Lipſkiemu Generałowi Staroſtwo Kościańſkie podług oſobney Konſtytucyi, Chryzoſtomowi Lipſkiemu Kleſzczów, Pietrzyków, Lanckorońſkiemu Staroście Rawſkiemu Rawę, Nowydwór, Regnow, z Woytowſtwami, Janowi Lanckorońſkiemu Staroſtwo Nurſkie; Lubowickiemu Wierzbie z Woytowſtwami Manków Jurczenki Jezówka, Mikołaiowi Leduchowſkiemu Staroſtwo Włodzimirſkie, Franciſzkowi Leduchowſkiemu Hayſyn, Kiślak, Łuſzczewſkiemu Staroście Sochaczewſkiemu Staroſtwo Sochaczewſkie, Łuſzczewſkiemu Sędziemu Sochaczewſkiemu Staroſtwo Inowłodzkie z Woytoſtwami i Sołectwami, Łempickiemu Staroście Rożańſkiemu, Staroſtwa Rożańſkie Makowſkie z Woytoſtwami, i Sołectwami, Dzierżawa Chotecka, Czarna, Biała, Łętowſkiemu Podczaſzemu Krakowſkiemu Boronice, Staniſławowi Łubie Staroſtwo Stawiſzyńſkie, Macieiowi Łączyńſkiemu Strzelce Lucin w Ziemi Goſtyńſkiey, Małachowſkiemu Referendarzowi Koronnemu Staroſtwa Radoſzyckie Radzickie, Małachowſkiemu Piſarzowi Koronnemu Staroſtwo Oſtrołędzkie, Xaweremu Małachowſkiemu Szpiczyńce, Petczynka, Garbatka, Mierzeiewſkiemu Strażnikowi Koronnemu Staroſtwo Traktamirowſkie, Mikorſkiemu Podkomorzemu Goſtyńſkiemu Gąbin *cum attinentiis* i inne Królewſzczyzny w oſobney Konſtytucyi wyrażone, Mikorſkiemu Sędziemu Ziem: Goſtyńſkiemu Oſmolin, Muchow, Skorzewo Brodnia i Brzeg, Xaweremu Mikorſkiemu Staroſtwo Oſtrzeſzowſkie i Czermo Miaſkowſkiemu Staroście Gnieźnieńſkiemu Blizanów *cum attinentiis*, Gorlecin, Mielżyńſkiemu Staroście Wałeckiemu Staroſtwo Klonowſkie, Miączyńſkiemu Staroście Krzepickiemu Staroſtwo z Woytoſtwami Wybraniectwami i wſzelkiemi poſſeſſyami w okręgu Staroſtwa Konſtytucyami i oſtatnią Luſtracyą umieſzczonemi, Malczewſkiemu Generałowi Staroſtwo Jadowſkie, Młodzieiowſkiemu Piſarzowi Wſchowſkiemu Staroſtwo Szremſkie, Mioduſkiemu Sędziemu Dobrzyńſkiemu Kſiążenice z Woytoſtwem podług oſobney Konſtytucyi, Molſkiemu Brygadyerowi Kurza z Woytowſtwem, Tyniec w Kaliſkim i grunt na Kobylinie w Podlaſkim, Mieczkowſkiemu Szambelanowi Staroſtwo Rabſztyńſkie, Mycielſkiemu Staroſtwo Konińſkie z Woytowſtwami Sołectwami i Wybraniectwami, Jozefowi Morzkowſkiemu Komornikowi Brzeſkiemu Litewſkiemu Woytowſtwa w Gielczwi, Zemborzycach, Bednarzówka, Milków z Młynem, Ochoża z Sołectwami, wybraniectwami i przyległościami, Malinowſkiemu Falęnica, Nowawieś, Kempa w Mazowieckim, Troſzyn w Płockim, Wincentemu Modzelewſkiemu Regentowi Gzowice, Radomysl, Staniſławowi Modzelewſkiemu Kraſna, Kopaygrod, Janowi Mielińſkiemu Kiełczygłowy, Wiączyn Polny i Leśny, Ogińſkiemu Sekretarzowi Litewſkiemu Staroſtwa Guzowſkie Zagoyſkie, według oſobney Konſtytucyi, Ożarowſkiemu Piſarzowi Wielkiemu Koronnemu Staroſtwo Surawſkie, Oſtrowſkiemu Podkomorzemu Bracławſkiemu Litynka, Oſſolińſkiemu Staroście Drohickiemu Staroſtwo Drohickie z Woytowſtwami i Sołectwami, Oſtaſzewſkiemu Woyſkiemu Ciechanowſkiemu Bielſk i Biała z Woytowſtwem, Oborſkiemu Gręzówka, Zdżar i Sęciaſzka, Piotrowi Oſtaſzewſkiemu Buczniowice z Woytowſtwem we Wſi Wrotkowie, Xięciu Ponin-

ANNO 1775 ſkiemu Marſzałkowi generalney Konfederacyi i Seymowemu Staroſtwa Miedzyrzeckie, Babimoſtſkie według oſobney Konſtytucyi, Kalixtowi Xięciu Ponińſkiemu Staroſtwo Bracławſkie, Ponińſkiemu Staroście Kopanickiemu Staroſtwo Kopanickie, Marcellemu Ponińſkiemu Unin Malczowce, Podoſkiemu Kaſztelanowi Ciechanowſkiemu Przemęków, Leonardowi Podoſkiemu Staroſtwo Dobrzyńſkie, Franciſzkowi Podoſkiemu Kaſztelanicowi Rypińſkiemu Staroſtwo Rypińſkie, Potockiemu Staroście Smotryckiemu Staroſtwo Holſztyńſkie, Popielowi Kaſztelanowi Sierpſkiemu Staroſtwo Skalſkie, Pruſimſkiemu Staroście Niſzczowickiemu Staroſtwo Niſzczowickie, Przyborowſkiemu Staroście Orłowſkiemu Topola, Prażmowſkiemu Sędziemu Czerſkiemu Staroſtwo Stężyckie, Piekarſkiemu Staroście Korabiowſkiemu Korabiowice, Budziſzewice, Plateerowi Piſarzowi Litewſkiemu Staroſtwo Ratneńſkie, Wetły, podług oſobney Konſtytucyi, Pawłowi Piotrowſkiemu Wóytoſtwa w Sieradzu, Mateuſzowi Przybyſzewſkiemu Łagiewniki w Gnieźnieńſkim, Janowi Pokuckiemu Szyce, Olchowiec, Ronikierowi Cześnikowi Litewſkiemu Staroſtwo Balińſkie, Krynyczany, Radzickiemu Podkomorzemu Zakroczymſkiemu Wierzbowiec, Smidyn, Letniowice, Rychłowſkiemu Chorążemu Piotrkowſkiemu Staroſtwo Radomſkie z Wóytoſtwami, i z attynencyami w Sieradzkim, Radoſzewſkiemu Chorążemu Kowalſkiemu Kruſzyno *cum deſertis & attinentiis*, Rogalińſkiemu Staroście Nakielſkiemu Staroſtwo Korſuńſkie, Radońſkiemu Cześnikowi Chęcińſkiemu Korczyn, Radońſkiemu Piſarzowi Radomſkiemu Staroſtwo Lelowſkie, Kazimierzowi Radonſkiemu Generałowi Staroſtwo Powitſkie, Radzimińſkiemu Sędziemu Gnieźnieńſkiemu Staroſtwo Pobidziſkie, Rzeſzotarſkiemu Regentowi Kommiſſyi Sądowey Chołoniſzczów, Łąkie, Taborów, Rydzewſkiemu Podſtolemu Wiźkiemu Staroſtwo Raygrodzkie z Wóytoſtwami, Roſciſzewſkiemu Podſtolemu Praſnyſkiemu Staroſtwo Janowſkie w Ciechanowſkim, Piotrowi Rzędkowſkiemu Wieś Lubien w Piotrkowſkim, Sołtykowi Woiewodzie Sandomirſkiemu Staroſtwo Szydłowſkie, Xięciu Sułkowſkiemu Woiewodzie Gnieźnieńſkiemu Staroſtwo Odolanowſkie oſobną Konſtytucyą nadane, Szydłowſkiemu Kaſztelanowi Mazowieckiemu Sekocin Słonim z Wóytoſtwami i Sołectwami, Szydłowſkiemu Kaſztelanowi Zarnowſkiemu Staroſtwo Bołeſławſkie, i inne Królewſzczyzny w oſobney Konſtytucyi wyrażone, Xięciu Sanguſzkowi Staroście Czerkaſkiemu Staroſtwa Czerkaſkie i Kamirſkie, Xięciu Januſzowi Sanguſzkowi Neſtorowice, Mukarów, Zyczyn, Kocice, Brzeziny, Błędowice, Krępa, Szamockiemu Chorążemu Warſzawſkiemu Ożarów Grodziſko, z innemi Królewſzczyznami w oſobney Konſtytucyi wyrażonemi, Skarżyńſkiemu Sędziemu Ziemſkiemu Łomżyńſkiemu Giełczyn, Zebry, Suchockiemu Stolnikowi Sieradzkiemu Staroſtwa Kachorlickie, Szadkowſkie, Piekary, Ruda Zaiączkowſka z Wóytoſtwami i Sołectwami, Sumińſkiemu Staroście Bobrownickiemu Staroſtwo Bobrownickie, według oſobney Konſtytucyi, Sumińſkiemu Chorążemu Rypińſkiemu Zbyſzewo i Jankowo *cum attinentiis* podług oſobney Konſtytucyi, Sieroſzewſkiemu Generałowi Adiutantowi Witów, Baſzków, Groiec Sokołów, Machnice, Bogumiłów, Staniſzewſkiemu Sędziemu Warſzawſkiemu Swidnik z Wóytoſtwem, Sieſtrzewitowſkiemu Sędziemu Mielnickiemu Trzebieſzów, Obelniki, Szeptyckiemu Staroście Staniſławowſkiemu Staroſtwo Staniſławowſkie, Sadowſkiemu Staroście Uſzyckiemu Staroſtwo Uſzyckie, Szymanowſkiemu Cześnikowi Rawſkiemu Dzierżawę Kaſki, Michałowi Szymanow-

ſkiemu Staroſtwo Wyſzogrodzkie z Wóytoſtwami i Sołectwami, Szaniawſkiemu Staroſtwo Małogoſkie, Sobolewſkiemu Szambelanowi Suchę i Suſką Wolę, Macieiowi Szymanieckiemu Zarobice, Jakubowi Szołdrſkiemu Staroſtwo Rogozińſkie, Tomaſzowi Smolińſkiemu część we Wſi Biały, Janowi Smolińſkiemu Wóytoſtwo w Łomzie, Bogusławowi Szczanieckiemu Podarzewo, Sikorſkiemu Sekretarzowi Pieczęci większey Jeziorowice podług oſobney Konſtytucyi, Tymowſkiemu Stolnikowi Piotrkowſkiemu Staroſtwo Szczerczowſkie, Tarkowſkiemu Cześnikowi Mielnickiemu Leſzczyny, włók dwie w Klenikach, a trzy i pół w Zbuczu, Umińſkiemu Zawada, Konary, Wykowſkiemu Kaſztelanowi Wyſzogrodzkiemu Niechorów, Kryłowice *cum attinentiis*, Wyſzkowſkiemu Podkomorzemu Łomżyńſkiemu Płock mały, Xięciu Woronieckiemu Staroſtwo Zwinogrodzkie, Berezna, Krutniów, Czaple, Rozny, Łyſohorka, Iwonicze, Swieczna, Horbówce według oſobney Konſtytucyi; Wielowieyſkiemu Cześnikowi Zydaczewſkiemu Kucza, Węgierſkiemu Grabowiec, Jozefowi Wytyſkiewiczowi Czubrowice z Wóytoſtwem, Wilkanowſkiemu Bulków i Zgierz z Wóytoſtwem, Jozefowi Wichlińſkiemu Bieniec, Kaietanowi Wilnerowi Staroſtwo Auſzyńſkie, Zielińſkiemu Chorążemu Liwſkiemu Staroſtwo Zbuczyńſkie, Zielińſkiemu Podſtolemu Krakowſkiemu Łętkowice, Zakrzewſkiemu Podſtolemu Kaliſkiemu Tykadłów, Ruſſów, Tłokinia, podług oſobney Konſtytucyi, Zbierzchowſkiemu Staroſtwo Wieluńſkie z Wóytoſtwem, Janowi Zembrzuſkiemu Staroſtwo Chreptyiowſkie, Wóytoſtwo Zubowſkie, Antoniemu Zabłockiemu Długołękę w Goſtyńſkim, Trzebiesławki w Kaliſkim, Rembów w Ziemi Czerſkiey, Woyciechowi Kluſzewſkiemu Kaſztelanowi Bieckiemu Brzegi w Powiecie Chęcińſkim, Wawrzeńcowi Zabłockiemu Saniki *cum attinentiis*, Franciſzkowi Załuſkiemu Staroſtwo Groieckie, Bogumiłemu Załuſkiemu Staroſtwo Chęcińſkie, Zaborowſkiemu Wieś Niedrzewie w Ziemi Goſtyńſkiey; i ich Sukceſſorom wyżey wyrażone Staroſtwa i Królewſzczyzny, *ſalvo jure, ad vitalitio* teraźnieyſzych uprzywileiowanych Poſſeſſorów, zaczynaiąc lata przyſzłey Poſſeſſyi ſwoiey liczyć, a deceſſu teraźnieyſzych Poſſeſſorów, *jure Emphiteuſis* na lat pięćdzieſiąt nadaiemy, z których to Emfiteutów każdy *poſt deceſſum reſpective moderni Poſſeſſoris*, do nadaney ſobie Królewſzczyzny, *ſine plus offerentia*, zachowuiąc *ſolennitates* w Prawie o Emfiteutach na Królewſzczyzny napiſane, intromitować ſię, i z oney corocznie cztery kwarty podług luſtracyi tyſiącznego ſiedmſetnego ſześćdzieſiątego piątego Roku rachowane, *ſub vigoribus præſcriptis* do Skarbu Rzeczypoſpolitey płacić powinien będzie (a) a zaś dla Wielmożnego i Urodzonych Stępkowſkiego Kaſztelana Kiiowſkiego na Staroſtwo Winnickie, Raczyńſkiego Piſarza Koronnego na Generalſtwo Wielkopolſkie, Antoniego Xiążęcia Sułkowſkiego na Leśnictwo Kupiſkie, Franciſzka Xięcia Sułkowſkiego na Staroſtwo Zarnowieckie i Wieś Małoſzyce, Adama Szydłowſkiego na Staroſtwo Mielnickie, Drewnowſkiego Podczaſzyca Łomżyńſkiego na Staroſtwo Suleiowſkie; My Król z Kancellaryi Naſzey Koronney Przywileie na przeżycie teraźnieyſzych uprzywileiowanych Poſſeſſorów, *ſalvis Juribus eorum*, i na Prawa Emfiteutyczne w oſobnych Konſtytucyach im ſzczególnie ſłużących wyrażone, wydać *ex nunc* rozkażemy, i podpiſania takowych Przywileiów nieodmowiemy, każdy takowy na przeżycie uprzywileio-

ANNO 1775

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu tego Tomu Nro. 106.*

ANNO 1775 wany *post decessum respectivi moderni Possessoris in solennitate requisita* intromittować się, i do Skarbu Rzeczypospolitey, *sub rigoribus praescriptis* półtory kwarty podług Lustracyi *millesimi septingentesimi sexagesimi quinti Anni* rachowaney corocznie *per vitae suae tempora* płacić będzie. Waruiemy zaś iako naysolenniey teraźnieyszym Uprzywileiowanym Possessorom *ad fata* onych zupełną w rządach swoich i gospodarstwie spokoyność, którą *sub ullo titulo & praetextu* aby wzruszana niebyła, ubespieczamy i od wszelkiego bezprawia zachowaną mieć chcemy, *sub poena in transgressores & ammissione Juris*, o co *forum* w Kommissyi Skarbowey, ninieyszym Prawem wszystkie rozrządzone Starostwa i Królewszczyzny, tak z pod Prawa Emfiteutycznego, iako i na przeżycie uprzywileiowanego, gdy po wyiściu, lub lat pięćdziesiąt *Emphiteusis*, lub przeżycia ustaną pod exekucyą generalnego Prawa *titulo* Starostwa i Królewszczyzny równie z wszystkiemi innemi podpadać maią, które to Prawo w mocy swoiey na zawsze niewzruszone mieć chcemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 236.*

Nro. 3. Warunek rozdanych Królewszczyzn Jure Emphiteutico.

1775 Ponieważ po ustanowieniu Rady Nieustaiącey i po nastąpioney Rezolucyi względem Dóbr przedtym Królewskie zwanych, za zgodą zgromadzonych Stanów Starostwa, Wsie, Królewszczyzny tudzież wszelkiey natury daniny Prawem Emfiteutycznym, i przez expektatywy nadane rozdaliśmy; więc deklaruiemy iż od dnia ośmnastego *Martii Anni currentis* na te nadania, które Obywatelom iuż są rozdane żadnych konsensów *ad cedendum* ani *Jura communicativa* niewydamy, i niepodpiszemy; te zaś które pozostały się od rozdania *ad inchoationem Consilii Permanentis.* My Król, niewyłączaiąc Grodowych i Pogranicznych Starostw, *cum potestate* nadania na nie konsensów i *Jurium communicativorum* tudzież Koadiutoryi na Biskupstwa, do rozdania sobie rezerwuiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 242.*

1775 Nro. 4.

Starostwa i Królewszczyzny wszystkie półtory kwarty do Skarbu Koronnego i istotnie podległey i prawdziwym dochodem tegoż Skarbu będącey, podług 1765. Lustracyi a niepóźnieyszey, płacić będą; niezasłaniaiąc żadnemi wolnościami i Konstytucyami; Lustracyi zaś Starostwa Kłodawskiego Kommissyi Skarbowey moc do rozeznania nadaiemy, płacenie czynszu Emfiteutycznego w Ratach Marcowey i Septembrowey naznaczamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 898. §. 3tio.*

Nro. 5. Konsensa.

1778 Za powszechną Stanów Seymuiących zgodą konsensów *ad cedendum* Starostw, czyli Królewszczyzn za Przywileiami possydowanych dwadzieścia pięć i dwa Wóytostwa bądź w Koronie bądź w Xięstwie Litewskim wydamy: nieubliżaiąc w niczym Przywileiów iuż wyszłym i Prawom iuż zapadłym, oraz osobom za dawnieyszemi Przywileiami *in Possessione* do życia będącym. *Vol: VIII. Anno 1778. fol: 958.* (a)

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 112.*

§. III.

ANNO

§. *DOBRA STOŁU KROLEWSKIEGO VEL EKONOMIE.*

Nro. 1. ORDINATIO O PROWENTACH KRÒLEWSKICH W WIELKIM XIĘSTWIE LITEWSKIM.

W Wielkim Xięstwie Litewskim Grodno ze wszystkim, Szawle ze wszy- 1589
stkim *post decessum moderni Possessoris*, Brześć z Kobrynem ze wszystkim, Mohilów ze wszystkim i Olita ze wszystkim i Myta stare maią być wolne aby z nich Prowenty Skarbu Wielkiego Xięstwa Litewskiego dochodziły, wcale zachowawszy iednak każdego przy Prawie iego które tę Konstytucyą uprzedziło. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1285.*

Nro. 2. RATIONES STOŁU KRÒLA JEGOMOSCI.

Opatruiąc iako w czym innym porządek Koronny, tak i w tym aby pewne 1590
a niewątpliwe dochody Stołu Naszego Krôlewskiego Nas zawsze dochodziły, i tak żebyśmy i wychowanie Stanowi naszemu Pańskiemu przystoyne mieć mogli, i przez iaki niedostatek Skarbu Naszego, aby się co *contra dignitatem Nostram Regiam* niedziało; Przeto za zezwoleniem wszech Stanów ustawuiemy aby pewne Ekonomie i Prowenty abo Dobra w Koronie były dla Nas i Stołu Naszego zachowane wcale: z tym warunkiem, żeby one zewszystkiemi *attinentiis* niemogły być nigdy, tak w części iako i wewszystkim nieiako onerowane pensyami, ani dożywociem i arędami lekkiemi obowiązane. A ktobykolwiek kiedy się ważył te to Ekonomie, prowenty, abo Dobra włożeniem na nie summy, abo prowentów iakich do użytku swego z nich sobie iednaniu i odbieraniu, bądź iakimkolwiek innym sposobem one uciążać i Listy sobie na to otrzymować, okrom tych którzy ie dotąd otrzymali, ten pod te winy podpadać ma, i one cierpieć, które *de non obliganda Sandomiriensi Terra* są w Prawiech opisane. A te Ekonomie, prowenty i Dobra mianuiemy: Zupy Krakowskie. Zupy Olkuskie, Cła Koronne, Cła Ruskie, Zupy Ruskie, Starostwo Sandomirskie, Starostwo Samborskie z Oziminą i z Medenicami, Ekonomia Malborska, Wielkie Rządy, Rogożno, Czczew, Funtczoł, Gdańskí, Elbińskí, Ryzki, Myniczne Pieniądze, i Podwodne pieniądze, Cło Płockie iako ie teraz w Płocku wybieraią: *salvis juribus* Zamków Mazowieckich, na których poprawę na danie Cła Przywileiem byłoby pokazane. *Vol. II. Anno 1590. fol: 1334.*

Nro. 3. Niemaią też podlegać tey Lustracyi Wsi które przez Nas od 1601
Ekonomii oddane są komużkolwiek dożywotnim Prawem przed Konstytucyą Seymu *Anni 90.* wszakże *Possessores* będą powinni kwartę drugą z nich płacić według uchwały teraźnieyszey, a potym wolno nam będzie zawdy rozdawać takie Dobra dożywotnim Prawem po lustracyi: czemu zawadzać nie ma Konstytucya o Ekonomiach uczyniona. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1496.*

Nro. 4. O EKONOMIACH.

Ekonomii też nad te które są w Prawie opisane przyczyniać nie będziemy, i 1607
przyczynione zniesiemy: trzy części iednak *proventuum* któremiśmy dysponowali, abo dysponować będziemy, całe zostawuiemy sobie. A insze Dobra które do Stołu Naszego należą, i do dyspozycyi Naszey przypadać będą, da-

ANNO 1607 wać mamy dożywociem wedle Prawa. A Staroſtwa Sądowe uważaiąc mieyſca i potrzeby Juryzdykcyi Sądowych takiemi dochodami opatrować będziemy, iakoby Staroſtowie potrzebnie i powinnie mogli *brachium Noſtrum tueri*. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1601.*

Nro. 5. O nieoddalaniu Dóbr Stołu Królewskiego.

1607 Exekucyą Statutów *de non alienandis bonis menſæ Regiæ* uczynionych, zawieramy i wedle Praw o tym opiſanych zachować ſię mamy i będziemy. A Proceſſy wſzyſtkie po dacie Konſtytucyi §§. intentowane, iako przeciwne tey Konſtytucyi kaſſuiemy. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1609.*

Nro. 6. O Ekonomii Samborskiey.

1611 Pod niebytność naſzę, Wielmożny Adam z Zmigroda Stadnicki, Kaſztelan Kaliſki, Przemyſſki, Stryiſki, Kolſki Staroſta, ludu ſłużebnego, poczet pewny przyiąwſzy dla niebeśpieczeńſtw od Węgier, w Ekonomii Samborſkiey położył był, zaczym i w pożytkach Naſzych ſzkody i krzywdy poddanym ſtaćby ſię miały: o co Ekonom Naſz, Wielmożny Woiewoda Sandomirſki na Trybunał, mu od ſiebie i od poddanych Naſzych akcyą intentował. A iż nikomu inſzemu nie należy o pożytkach Naſzych w Ekonomii uznawać iedno Nam, także krzywd i ſzkod poddanych Naſzych przeſtrzegać, tę Sprawę wſzyſtkę do rozſądku Naſzego bierzemy, i termin, który na Trybunale te obiedwie ſtronie miały, za dworem Naſzym, *authoritate præſentis Conſtitutionis* preſiguiemy. *Vol. III. Anno 1611. fol: 37.*

1632 **Nro. 7.** Ekonomii nad te które ſą Stołowi Królewſkiemu należące, *ſine conſenſu ſpeciali ordinum*, przyczyniać nie będziemy, a temi Ekonomiami które ſą podług Prawa i Przywileiów ſzafować będziemy. *Vol. III. Anno 1632. fol: 766.*

Nro. 8. O Dobrach J. K. Mci i Jurgieltach.

1633 Warowano to ieſt Prawem poſpolitym aby Oſoby Duchowne Dóbr należących do Stołu Królewſkiego nie trzymały, w czym aby ſię temu Prawu doſyć działo Rzeczypoſpolitey aſſekuruiemy, że żadnych Dóbr do Stołu Naſzego należących, ani Jurgieltów na nich Oſobóm Duchownym, *ſalvis modernis poſſeſſoribus*, ani Arend, ani Adminiſtracyi ich dawać ani pozwalać nie będziemy. *Vol. III. Anno 1633. fol: 798.*

Nro. 9. Ekonomie

1633 Ekonomii *ſine conſenſu Reipublicæ* tak w Koronie iako i w W. X. Litt: nad te co iuż ſą Prawem opiſane i pozwolone i *ab antiquis temporibus* do Ekonomii ſą przyłączone przyczyniać nie będziemy. A ktoby iaką Ekonomią przyczynioną nad Prawo opiſane arendował, abo adminiſtrował, ma być *ad cujusvis inſtantiam*, na Trybunał *inter cauſas officii* pozwany, i *pœna peculatûs* karany. A że dawno ieſt Prawo, żeby Ekonomie Cła i inſze Dobra wſzyſtkie *ad Menſam Regiam pertinentia*, Jurgieltami żadnemi i daninami nie mogły być onerowane: Przeto zachowuiąc wcale Przywileie tych, którzy od S. Pamięci Króla J.M.P. Oyca Naſzego i od Nas na Seymie ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey otrzymali, waruiemy na potym, aby Przywileie takowe na Ekonomie i inſze Prowenta Stołowi Naſzemu należące z Kancellaryi Naſzey, *poſt publicationem Conſtitutio-*

nis præſentis nikomu nie były wydawane. A ieżliby ie kto otrzymał, *pænis* ANNO
Anni 1590. & Statuto de non obliganda Sandomirienſi Terra expreſſis podlegać 1633
ma, i takowy Przywiley *nullitati ſubjacebit*, a *poſt deceſſum* wzwyż opiſanych Poſſeſſorów, wracać ſię wſzyſtkie znowu do Stołu Naſzego maią, i tychże iako i inſzych rozdawać nie będziemy. *Vol. III. Anno 1633. fol: 803.*

Nro. 10. O Dobrach Stołu Naszego tak w Koronie iako i W. X. Litewskim.

Dawne Prawa o Ekonomiach reaſſumuiąc, i one do ſkutku przywodząc 1635
poſtanawiamy, aby nikt Dóbr Naſzych, na opatrzenie Stołu Naſzego naznaczonych tak w Koronie iako i w W. X. Litt: i Prowentów z nich należących nie ważył ſię, *tam in toto quam in parte*, ſummami, Penſyami, Jurgieltami dożywociem, i lekkiemi Arendami, ani *ad vitam*, ani *ad meliorem proviſionem*, ani też *ad beneplacitum* ku umnieyſzeniu pożytków Stołu Naſzego onerować, i Przywileie ſobie upraſzać na to, *ſub pænis* na Koronne Ekonomie w Konſtytucyi *Anni 1590. descriptis*, a w W. X. Litt: pod utraceniem Dóbr *ad inſtantiam Inſtigatoris* podług porządku Konſtytucyi 1607. o Proceſſie Skarbowym opiſanego iakoż wſzyſtkie Przywileie i Liſty na Jurgielty i Penſye po Seymie ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey, także libertacye wſzelkie Miaſt i Miaſteczek tak w Koronie iako i w W. X. Litt: którekolwiek ubliżenie Prowentów Stołu Naſzego za ſobą pociągaią, a na Stół Naſz *ex antiquo* ſundowane i Konſtytucyami Seymowemi utwierdzone ſą, kaſſuiemy, annihiluiemy i umarzamy. Pod toż Prawo *caſſationis & nullitatis Privilegiorum*, i pod tęż Konſtytucyą podpadać będą, i Dobra do Ekonomii Naſzych należące, na którychby ſobie kto uproſił wolności, aby z nich do Skarbu nie reſpondował, i penſyi naznaczonych nie płacił, takowe Dobra każdy tracić ma, będąc tym Proceſſem Skarbowym *convictus*. Czego Wielmożni Pieczętarze Naſi oboyga Narodów, aby Przywileie przeciwne temu Prawu z Kancellaryi nie wychodziły, i pieczętowane nie były, a Podſkarbiowie aby takowym ludziom intromiſſyi nie dawali, według powinności i przyſiąg ſwoich doglądać i przeſtrzegać maią. A dla doſkonalſzey wiadomości o ordynacyi Dóbr Stołowych w W. X. Litt: tak z ſamych Ekonomii iako i Dzierżaw, i Leśnictw Przywiley *eo nomine*, od S. Pamięci Króla Jmci Pana Oyca Naſzego, W. X. Litt: dany i w Paktach Naſzych wſpomniany *in volumen legum* (gdzie przedtym był) inſerować kazaliśmy z tą tylko melioracyą, że *contra venien:* temu Przywileiowi, i temu Prawu, nie *violenter* odbieraniem Dzierżaw, iako Przywiley w ſobie ma, ale *via juris* w Proceſſie Skarbowym wſpomnianą do utracenia Dzierżaw, i innych *pœnas*, maią być przyciśnieni. A te wſzyſtkie Dobra które ſą udzielnemi Przywileiami od Ekonomii, danemi od Swiętey Pamięci K. Jmci Pana Oyca Naſzego oddane po zeyściu *modernorum Poſſeſſorum* do tychże Ekonomii wracać ſię będą powinny: ani na nie Przywileiów dawać nie będziemy *ſub nullitate eorundem. Vol. III. Anno 1635. fol: 853.*

Nro. 11. O Ekonomiach.

Ponieważ niektórzy *abutuntur hoc beneficio Reipublicæ* którego im pozwala 1638
Konſtytucya Seymu ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey i drugiego Seymu 1635. i nie przeſtawaią otrzymywać ſobie Przywilejów na Jurgielty i lekkie Arendy,

ANNO 1638 na Dobrach do Stołu Naſzego należących dla tego wſzyſtkie takowe daniny dożywocia lekkie Arendy, Jurgielty aby były zniesione, uchwalamy, ſtanowiąc *pœnam privationis & triplicis penſionis ſub pœna peculatûs*, na Seymie *ante omnes cauſas etiam criminales*, Proceſſem Skarbowym o Jurgieltach *peremptoriè ad inſtantiam Inſtigatoris ex delatione* Skarbu, albo którego kolwiek Poſła, *decernendam* na takich, którzyby w ſześć Niedziel po publikacyi tey Konſtytucyi Dóbr tych do dyſpozycyi Podſkarbiego Naſzego Koronnego nie oddali, którzy *ſub pœna privationis officii ad delationem* Poſłów Ziemſkich którego kolwiek Woiewództwa, odebrawſzy ie *a plus offerenti*, Szlachcicowi iednak Polſkiemu zaręczonego dowawſzy, Kontrakt z kimkolwiek zawarty, do Kſiąg i Metryki Skarbowey podać Prowent ztąd wzięty, na nic inſzego tylko na potrzeby Stołu Naſzego, i inſze za wiadomością Naſzą wydawać powinien będzie. W Staroſtwach zaś Sądowych zdawna *ad Bona Menſæ Regiæ* należących, taką ordynacyą ſtanowiemy, aby ſię z nich trzy części dochodów na Stół Naſz obrociły, czwarta część na kwartę, a piąta na Prowent Dzierżawcy Staroſtwa, Dobra *magnæ procurationis, in integro*, tak iako dawno były, zoſtawać maią: ktoby cokolwiek z nich upraſzać miał, albo przedtym uproſiwſzy do ſześciu Niedziel *poſt publicationem* Konſtytucyi ſzczycząc ſię, *quocunque titulo* trzymał, taki *pœna peculatus in præfato foro puniendus.* A na Cłach Zupach i inſzych wſzyſtkich Dobrach do Stołu Naſzego należących, ktoby lub Jurgielty, lub darowizny, ſolą albo pieniędzmi uproſił, albo na potym upraſzał: albo któryby Adminiſtrator tych Prowentów, uproſzone wydawał, tak ten iako i ów, dzieſiątkiem tyſięcy grzywien *parti & Judicio per medium* ma być karany *ad inſtantiam Inſtigatoris* albo Poſła którego kolwiek Woiewództwa *in foro præfato*. Pieczętarze zaś Naſi oboyga Narodów Przywilełów żadnych na zmnieyſzenie dochodów Stołu Naſzego pieczętować nie będą. A w W. X. Litt: Ekonomii Adminiſtracya ma być według Przywileiu s. p. Króla Jegomości, Pana Oyca Naſzego na Seymie 1635. deklarowanego, odprawowana, o co *forum* na Seymie, *pœna privationis & triplicis penſionis ſub pœna peculatûs*, Kontrakty iednak z Skarbem Naſzym, w ſpuſtoſzałych przez woynę Ekonomiach Pruſkich, do lat pewnych zawarte wcale zachowuiemy: z tym dokładem aby nad lata w Kontrakcie ſpecyfikowane dalſzey nie miały prolongacyi *ſub pœna & foro ſupraſcriptis. Vol. III. Anno 1638. fol: 925.*

N^ro. 12. Dobra Stołu Naszego w Koronie i w Wielkim Xięstwie Litewskim.

1641 Ponieważ Ekonomie, i Dobra w Koronie i w W. X. Litt: do Stołu Naſzego należące mimo Konſtytucyą Seymu ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey także mimo świeżſze Konſtytucye w Roku 1635. i 1638. opiſane w ſwoią rezę dotąd wprawione nie ſą, a zatym Skarb Naſz nie małą ſzkodę i Stół niewygodę ponoſi: dla tegoż *authoritate præſentis conventûs* wſzelkie Kontrakty, Arendy, Przywileie, tak na Ekonomie Włoki, Wſi, ktokolwiek ie trzyma, Daniny dożywocia i nowe Jurgielty w Ekonomiach, na Dobrach i Prowentach Stołu Naſzego uproſzone podnoſiemy, i kaſſuiemy: poſtanawiaiąc aby po publikacyi tey Konſtytucyi we cztery Niedziele Adminiſtratorowie Arendarze i Dzierżawcy teraźnieyſi i wſzyſcy którzyby tych Dóbr Naſzych iakimkolwiek ſpoſobem *Poſſeſſores* byli Ekonomii Dóbr wſzelakich i Prowentów *juxta Conſtitutionem 1590.* do Sto-

do Stołu Naſzego należących Skarbowi Naſzemu *de facto* uſtąpili. Arendy zaś ANNO
Liſtowne, Kontrakty i Przywileie aby zaraz po konkluzyi teraźnieyſzey Sey- 1641
mowey do Rąk Naſzych oddali, ſtanowiąc na *contravenientes pœnam triplicis penſionis*, *ſub pœna peculatûs* na Seymie *ante omnes cauſas criminales* Proceſſem Skarbowym *peremptoriè ad inſtantiam Inſtigatoris*, *ex delatione* Skarbu albo ktoregokolwiek Posła, *decernendam*, których to Ekonomii Dobr i Prowentów Stołu Naſzego, aby iuż odtąd nikt inaczey, iedno na dzieſiątym groſzu z Czynſzów, i dzieſiątym ſnopie według taxy Skarbowey, tak w Koronie iako i w W. X. Litt. *ſub iiſdem pœnis*, trzymać i u Nas upraſzać nie ważył ſię, waruiemy. Czego Wielmożni Podſkarbiowie Oboyga Narodów także i porządku wnoſzenia pieniędzy do Skarbu Naſzego według Proceſſu Skarbowego w Roku 1607. tak w Koronie iako i w W. X. Lit: opiſanego z powinności ſwey, *ſub privatione officii ad inſtantiam* na Seymie któregokolwiek z Posłów Ziemſkich z pilnością przeſtrzegać i *contravenientes* temu Prawu, *via Juris* w tymże Proceſſie Skarbowym *expreſſâ* do utracenia dzierżaw, i inſzych pen pociągać maią. A Raty przychodzące do Podſkarbich oddawane będą za ich Kwitami, w W. X. Lit. wſzyſtkie te Dobra z których za Anteceſſorów Naſzych Prowent do Stołu Królewſkiego należał, do tegoż Stołu Naſzego *ſalvis modernis poſſeſſoribus* przyłączamy. W Koronie zaś Prowent we wſzyſtkich kokturach Soli, która ſię w Dobrach Naſzych warzy, po złotych dzieſiąci od panwie każdey wywarzoney, *abhinc* naznaczamy. A takowe Dobra w W. X. Lit. i koktury w Koronie maią być przez Wielmożnych Podſkarbich Nam podane i *in Volumen legum* wpiſane. A w W. X. Lit. Derewnictwo Wołkownictwo, Młyny i inſze Dobra któreby od Ekonomii odeſzły, a *antiquitûs* do Stołu Naſzego należały ma Wielmożny Podſkarbi W. X. Lit. *jure mediante ſine intermiſſione* rekuperować. Staroſtwa zaś Sądowe które oraz i Ekonomiami ſą, ponieważ *obſtantibus Privilegiis advitalitiis* nie mogą być puſzczone, tak ordynuiemy, że przez Kommiſſarze Naſze odłączywſzy pewne dobra do Jurydyki z inſzych które mere do Stołu Naſzego naznaczone będą tak będą powinni płacić Staroſtowie Naſi, iako i drudzy Adminiſtratorowie Dóbr Naſzych, dzieſiątym groſzem z Czynſzu, a dzieſiątym ſnopem z urodzaiu kontentować ſię. A iako Ekonomiom Pruſkim *vigore Conſtitutionis 1638.* oſobliwie ſłużą Kontrakty tak one i tą Konſtytucyą wcale zachowuiemy. Po wyiściu iednak lat które *modernis* ſłużą *Adminiſtratoribus*, tak, iako i drugie maią być arendowane: *ſalvis Proviſionibus* Podſkarbiego Pruſkiego i Staroſty Malborſkiego póki zkąd inąd takowe *proviſiones* nie będą obmyślone. *Vol. IV. Anno 1641. fol. 1.*

Nro: 13. Porządek iako się ma Zolnierz zachowywać na Stanowisku i wciągnieniu.

Przełożyli Nam Posłowie Ziemſcy, iż Rotmiſtrze Naſi tak iezdni iako 1655
i pieſi liſty przypowiedne dla zaciągnienia chorągwi albo Supplementów od Nas wziąwſzy z Stanowiſk ſobie ukazanych chleb wybrawſzy, po włości ode wſi do wſi chodząc i ludzi nieznośnemi ſtacyami aggrawować zwykli, a nadto w ciągnieniu liſtów przypowiednych ukazywać niechcą, a drudzy tylko oblatę Liſtu przypowiednego z Grodu któregokolwiek wyiąwſzy, za tą oblatą z niemałemi kupami ludzi po włości chodzą, Dobra Naſze Duchowne i Ziemſkie puſtoſzą; zabiegaiąc tedy temu wſzyſtkiemu, na potym, artykuły Woienne

ANNO 1655 Prawa i Konstytucye wszystkie *de Disciplina Militari* postanowione, a osobliwie Konstytucyą *Anni 1652. in toto* reassumuiemy, do ktorey to ieszcze za zgodą wszech Stanów przydaiemy, iż przy Listach przypowiednych, dla werbunku Oberszterom Listy z Kancellaryi Naszych z Pieczęcią Naszą, z Podpisem Pieczętarskim, według proporcyi zaciągu ludzi wydawać każemy, któremi werbarze w ciągnieniu wywodzić się maią, że są w służbie Rzpltey, po Wielmożnym zaś Hetmanie Koronnym i innych następuiących Hetmanach mieć chcemy, aby każdey Chorągwi Stanowiska słuszne *dućta proportione* ludzi pod nią będące, w Dobrach Naszych, wyiąwszy Dobra Stołu Naszego Ekonomiczne, ukazywał wszystkie Pułki i Chorągwie równo podzielaiąc, a niewięcey iedney Chorągwi nad drugą Chleba nie ukazuiąc. Na którym Stanowisku według Konstytucyi 1652. sprawować się każdy Zołnierz powinien będzie, w ciągnieniu zaś stacyi pieniężnych, podwod i chlebów pobocznych zasiągać nie będą mogli, Listy przypowiedne Rotmistrze i Pułkownicy, a ich Werbarze attestacye z Kancellaryi Naszych sobie dane każdemu rekwiruiącemu ukazować powinni będą. Co się zaś tycze Dóbr Stołu Naszego Ekonomicznych, te iako według dawnych Praw od wszelakich Stanowisk, stacyi i noclegów Zołnierskich w Koronie i w W. X. Lit: wolne są, tak i *præsenti Lege cavemus*, aby żaden Zołnierz Stanowisk i noclegów w Dobrach Stołu Naszego Ekonomicznych nieważył się odprawować i stacyi wybierać *sub pœna capitis. Vol. IV. Anno 1655. fol. 503.*

N^ro: 14. GWARDYE J. K. MCI.

1669 Gwardyi iezdnych aby Królowie na koszt Rzeczypospolitey nie miewali, i na swą własną potrzebę nad tysiąc dwieście, którym z Skarbu swego płacić będą powinni, a Starsi nad niemi z Szlachty Polskiey lub W. X. Litt: czego przestrzegać będą PP. Marszałkowie, a ieżeliby swoiey powinności dosyć nieczynili *pro vacanti* Urzędy ich maią *censeri*, assygnacyi na Chleby Jchmość Panowie Hetmani dawać nie będą, ale z swych Ekonomii prowidować ich maią, które Ekonomie i Woytowstwa podług dawnych Praw od wszelakiey być maią Dystrybuty Hybernowey wolne których Woytostw *plebejæ personæ* i inszych wszystkich przeciwko Prawu trzymać niemaią, ale *bene meritis* Szlachcie rozdawane będą a Przywileie takowe ieżeli wyszły *cassantur*, o co wolno czynić w Trybunale *inter causas fisci. Vol: V. Anno 1669. fol. 15.*

1669 N^ro: 15. Ekonomii nad te które Stołowi Naszemu należą *sine speciali consensu Ordinum*, przyczyniać niebędziemy, a temi Ekonomiami podług Prawa rządzić będziemy, Jurgieltów Pensyi żadnych na Dobrach Stołu Naszego dawać nie będziemy, ani naymnieyszemi awulsyami sczuplić pozwolemy, i owszem *sine consensu Reiplicæ avulsa ordinaria juris via* rekuperować powinniśmy. A te Ekonomie w Administracyą, abo też Arendę Szlachcie Polskiey w Koronie, a Litewskie Obywatelom Xięstwa tegoż & *annexis Provinciis* osiadłey, a nie *extraneis merè* podawać będziemy, i Kwity tylko za realnym wypłaceniem Summy podług kontraktu, & *antiquum usum* wydawać rozkażemy. A wszystkie Przywileie którekolwiek *in diminutionem proventûs* Stołu Naszego od przeszłego Krola Jmci *sine consensu Reipublicæ* nastąpiły, & *non in fundamento cessa sunt*, kassowane być maią, i na potym że nie będą dawane *cavemus.*

A ktoby ſię ważył *contraveniendo* temu Prawu upraſzać, *ipſo facto infamis* ANNO
& incapax tenutæ pronuntiatur, *& pœnas Seſſionis Turris* na tegoż *per ſpatium di-* 1669
midii Anni naznacza ſię *ad inſtantiam cujusvis Nobilium* w Trybunałach Koronnych *ex Regeſtro fiſci ſpeciali*, a w W. X. Litt: w każdym Regeſtrze *peremptoriè vindicanda.* *Vol V. Anno 1669. fol: 25.*

Nro. 16. O Ekonomii Króla Jegomości.

Chcąc Dobra Naſzego Stołu iako w naylepſzym mieć porządku, wſzyſtkie 1670
Prawa o Dobrach Ekonomicznych i Statuta reaſſumuiemy, i aby od Xiędza Piſarza Naſzego Skarbowego Koronnego, w adminiſtracyą, *prævio juramento fidelis Adminiſtrationis*, wzięte były mieć chcemy. Który ie *plus offerenti* arendować będzie, *ſalva prærogativa* Wielm: Podſkarbich oboyga Narodów, których *circa omnia jura & Privilegia* zachowuiemy i nie deroguiąc Kontraktom Konſtytucyami approbowanym. *Vol. V. Anno 1670. fol: 65.*

Nro. 17. Ekonomowie Króla Jegomości.

Według Praw i dawnych Konſtytucyi wſzyſtkie Dobra Naſze Stołowe tak 1673
w Koronie iako i w W. X. Litt: i Pruſiech *ab onere hibernorum*, na Woyſka Koronne i W. X. Litt: także i od Stacyi, Stanowiſk, Noclegów, Pokarmów, Przechodów, i Konſyſtencyi *eximimus*, i *ab extra ordinariis* pod pretextem publicznych *exactionibus*, wolne mieć chcemy, *& in contravenientes pœnarum rigorem*, ktory *in Legibus* ieſt wyrażony *authoritate præſentis conventûs* reaſſumuiemy. Podatki iednak publiczne na Seymach uchwalone, Poddani iako Ekonomiczni płacić powinni. *Vol. V. Anno 1673. fol: 108.*

Nro. 18. Prowenta wſzyſtkich Ekonomii JPan Podſkarbi Wielki Ko- 1674
ronny odbierać ma.

Tak też z Litewſkich Ekonomii JPan Podſkarbi W. W. X. Litt: a te Kontrakty wſzyſtkie które bez wiadomości Skarbu ſą poſtanowione, żadney wagi mieć niemaią.

Conſulendo Dignitati Reipublicæ którą niemnieyſzą *in Veneratione*: Maieſtatów ſwoich zachowywać zwykła oraz *gratam memoriam* ku ś. p. Królowi Jegomości oświadczaiąc *authoritate præſentis convocationis* pozwalamy, aby z Dóbr Ekonomicznych Królów Panów Naſzych *ſumptus* do Ciała Króla Jmci *neceſſarii* aż do dnia Pogrzebu, od Skarbu wydawane i prowidowane były. A wſzakże JPanowie Podſkarbiowie Oboyga Narodów tego przeſtrzegać maią i powinni będą miarkować, aby niepotrzebna expenſa, *& ſuperfluæ erogationes* niedziały ſię, ani na Dobra Stołowe Królów Panów Naſzych długi żadne niebyły zaciągane. Z których to Dochodów Ekonomicznych i Stołowych liczbę na Seymie przed Rzeczapoſpolitą uczynić będą powinni, z tychże Dóbr Stołowych Zupnych Ekonomicznych i Celnych należeć ma prowizya Nayiaśnieyſzey Królowy Jeymości Eleonorze oſierociałey Pani Naſzey Stołowi *per neceſſaria*, ponieważ ieſzcze do Dóbr Reformacyi ſwoiey nieprzyſzła, idąc w tym za ſamą ſłuſznością i zwyczaiem dawnym oſobliwie ś. p. Ludowiki Królowey Summa dwa kroć ſto tyſięcy Złotych *Monetæ in Regno currentis* na Rok ieden gdyby tak długo *interregnum* potrwać miało, nie inkluduiąc w to *donum nuptiale*

ANNO 1674 Konſtytucyą Seymu *Anni* 1670. warowane upewniaiąc, że dla rzetelnieyſzego dochodzenia Skarbu Krolowey Jeymości tę ſummę przyſzłemu Panu *in Pactis* podamy. A wſzakże z tym dokładem aby Skarb W. X. Litt: trzecią częścią do tey prowizyi Krolowy Jeymości i wyżey mianowanych expens z prowentów Ekonomicznych przyłożył ſię. Co Jch Mciom Panom Podſkarbim Oboyga Narodów *in rationibus* przyięto będzie. *Vol: V. Anno 1674. fol: 216. & 218.*

Nro. 19. Ekonomie Krola Jegomosci.

1676 Dobra do Ekonomii i Stołu Naſzego w Koronie w W. X. Litt: i w Pruſiech należące, przeſzłemi Konſtytucyami iako i Seymu 1673. uwolnione zoſtaią *ab omnibus oneribus Militaribus*, iako to od Hibern, Stanowiſk, Stacyi, Przechodów, Pokarmów, Noclegów, Konſyſtencyi, Podwód i inſzych wſzelakich extorſyi, ugodliwych penſyi, które wſzyſtkie Konſtytucye za zgodą wſzech Stanów *in toto* reaſſumuiąc, poſtanawiamy; aby *contravenientes* Prawu temu, *pœnis & foro* przeciwko aggrawuiącym Zołnierzom Dobra Ziemſkie *ſancitis* podlegali, taż Konſtytucya ſłużyć ma Wieliczce, Bochnii, i Olkuſzowi. *Vol. V. Anno 1676. fol: 382.*

Nro. 20. Ekonomie Stołu Naszego.

1676 Ponieważ Kommiſſya na przeſzłey konwokacyi przed Elekcyą Naſzą do Ekonomii Koronnych i W. X. Litt: ſkutku ſwego niewzieła; a ztąd Stół Naſz prowentów uymę znaczną ponoſi. Tedy pomienioną reaſſumuiąc Konſtytucyą, a przytym wſzyſtkie o Ekonomiach Stołu Naſzego dawnę i świeże począwſzy *ab Anno* 1590. 1633. 1641. 1649. 1661. 1669. aż do oſtatniey przeſzłey Elekcyi Naſzey przywodząc do exekucyi, naznaczamy *Lege præſenti ex conſenſu omnium ordinum cum plena poteſtate* Kommiſſarzów których my naznaczemy i z Kancellaryi Naſzych Oboyga Narodów deputować będziemy, a ci ſprawić ſię powinni według Inſtrukcyi z Kancellaryi Naſzey daney, i wzwyż mianowanych opiſów Konſtytucyi, *non præjudicando* Prawu tych którzy onerowane ſummami *lege publica* trzymaią. *Vol: V. Anno 1676. fol: 382.*

Nro. 21. Securitas Dóbr Ziemskich.

1676 Lubo Dobra Ziemſkie *tot Conſtitutionibus ab onere militari* ſą uwolnione, iakoby w nich żadney aggrawacyi ſtan Szlachecki nieponoſił, iednak teraz oſobliwie *authoritate præſentis conventûs* wſzyſtkie Konſtytucye tak dawne iako poślednieyſze *Electionis Noſtræ*, także i o dobrach lennych i Ekonomicznych reaſſumuiemy. *Vol: V. Anno 1676. fol: 430.*

Nro. 22. Ekonomia Samborska.

1677 Maiąc oſobliwy wzgląd na Ekonomią Samborſką która wielkiemi krzywdami od Sąſiad bliſkich & *intra viſcera* teyże Ekonomii mieſzkaiących prawie zawſze zoſtaie *oppreſſa* zkąd wielkie ponoſi umnieyſzenie Prowentów do Stołu Naſzego należących. Przeto za zgodną wſzyſtkich Stanów uchwałą teraźnieyſzego Seymu, chcąc też Ekonomią od wſzelakich uwolnić oppreſſyi, mieć chcemy aby Poddani Naſi Ekonomii Samborſkiey do ſamey tylko Juryzdykcyi Zamkowey i Sądów Naſzych należeli i przed Nami i Sądem Naſzym ſprawowali

ſię

fię i fądzili, (*exceptis caufis fifci violatæ fecuritatis & profugorum fubditorum*) ANNO
Sprawę zaś Urodzonego Alexandra Kopyftyńfkiego z Poddanemi Nafzemi Wfi 1677
Iffay z Wòytem teyże Wfi, iako też z Adminiftratorami Ekonomii Nafzey Samborfkiey na Sądy Relacyine *cum totali ejus cognitione* odkładamy, i Proceffa iey wfzelakie iako też i Dekreta dotąd *in fufpenfo* mieć chcemy. *Vol: V. Anno 1677. fol: 490.*

Nro. 23. OEkonomii i Prowentów Stołu Naszego securitas.

OEkonomiom Stołu Nafzego i Prowentom celnym tak w Koronie, iako i w 1678
W. X. Litt: *indemnitati & fecuritati providendo*, za zgodą wfzech Stanów waruiemy, aby w Prowentach Celnych i Składnych, i w Dobrach Ekonomicznych więcey fobie nikt nie ufurpował *juris & poteftatis* w Poffeffyach, Exakcyach, Hibern albo generyk od Dzierżawców *jure colonorum* trzymaiących i w Sądach nad to, co Konftytucye *Annorum* 1590. 1633, 1638. 1641. pozwoliły *fub rigore legum.* Reaffumuiemy przy tym Konftytucye *Annorum* 1611. & 1677. *fpecialiter* o Ekonomii Samborfkiey fłużące na wfzyftkie Ekonomie, *non obftantibus quibufvis in contrarium Evocationibus*, wkładaiąc na Kommiffarzów Konftytucyą *Coronationis Noftræ* naznaczonych, i na Adminiftratorów Nafzych, żeby fię według pomienionych Konftytucyi w Rewizyach fwoich fprawowali, i każdemu fprawiedliwość *officiosè requifiti* czynili, *fub pœnis in iifdem legibus defcriptis;* deklaruiąc o Cłach Nafzych Konftytucye *Anni* 1611. 1670. 1677. a o fkładach *Anni* 1565. 1609. 1676. aby żaden Kupiec iakieykolwiek nacyi; pogotowiu z Żydów nieważył fię żadney protekcyi Stanu Szlacheckiego brać, fkładów fobie nowych po Miafteczkach, Dworach, i Gofpodach ftanowić, ale towary na zwyczayny fkład Prawem opifany do Miaft Nafzych tak z Korony, W. X. Litt: iako i z Państw poftronnych prowadzić *tenebitur*, niemiaiąc Miaft fkładnych, a to *fub confifcatione mercium.* Toż fię ma rozumieć *de Revenditoribus omnibus* w Miaftach Nafzych *etiam quæritantibus victum*, i o Rzeźnikach woły od Szlachty kupuiących, aby od fwoich Towarów iako i inni Kupcy płacili, o co *officii Caftrenfis cujufvis forum contra tranfgreffores ex regeftro fifci fine appellatione* czego poftrzegać Adminiftratorowie Nafi powinni będą, także Starostowie Sądowi i pograniczni. *Vol: V. Anno 1678. fol: 554.*

Nro. 24. Ochrona Dóbr Naszych względem Podatków.

Iż dla tak częftych i ciężkich Podatków tudzież i Hibern corocznych, 1678
Dobra Nafze Królewfkie do oftatniey prawie przychodzą ruiny; przeto chcąc ich ochronić, poftanawiamy, aby wolno było Staroftom i Dzierżawcom Dóbr Nafzych zakładać podatki i Hiberny za Poddanych tych tylko ktòrzy zaciągi odprawuią, nieinkluduiąc tych ktòrzy na wolnościach fiedzą, a tych expens iuż od Poddanych wyciągać niemaią, ale tylko *realitatem* expens w Grodzie fami przez fię Staroftowie i Dzierżawcy poprzyfiąc maią; a te expenfa *novi Donatarii Succeffotibus* zapłacić będą powinni, niż Dobra *in poffeffionem* odbiorą; a te fummy zaraz nowym *Donatariis* upadać maią, w dalfzy czas nieoneruiąc Dóbr Nafzych, a Konftytucya ta względem podatków zakładania trwać ma do lat trzech, żeby fummy *in magnum non excrefcant*, pod tę iednak Konftytucyą

ANNO 1678 podpadać niemaią, inſze żadne na melioracye expenſa, mimo załogę za poddanych chyba kiedy *authoritatê Reipublicæ* będzie naznaczona Kommiſſya. *Vol: V. Anno 1678. fol: 577.*

1699 Nro. 25. Dóbr Naſzych Ekonomicznych, ani Staroſtw, Zup ſolnych, Metryk Regencyi Koronnych i W. X. Litt: Sekretaryi, Piſarſtw Pokoiowych, Piſarſtw Skarbowych *in genere* wſzyſtkich Adminiſtracyi Luſtratorſkich, Skarbowych dawać niemamy, ani Myt, Ceł, Komor arendować niepozwolemy. Czego Podſkarbiowie Oboyga Narodów przeſtrzegać powinni będą iedno Ludziom Stanu Szlacheckiego *merè Poſſeſſionatis* w Koronie i w W. X. Litt: *& annexis eo Provinciis*, Którzy to *Extranei* pogotowiu Zydzi (którym to *Legibus vetitum*) adminiſtrować ani trzymać Dóbr Naſzych, ani Rzeczypoſpolitey niepowinni będą, *ſub nullitate Contractûs & pœna duorum millium marcarum ad inſtantiam cujuſvis Nobilis in Judiciis Tribunalitiis-Regni ex regeſtro cauſarum Fiſci*, a w W. X. Litewſkim w każdym Regeſtrze *vindicanda*. Także kommendy w Dobrach Naſzych po Miaſtach, Zamkach, i Fortecach tak w Koronie iako i w W. X. Litt: *& annexis eo Provinciis Extraneis, & Plebeiis Perſonis* dawać niebędziemy, chyba Szlachcie oſiadłey *& bene meritis* od Wielm: Hetmanów Oboyga Narodów zaleconym.

Ekonomii nad te które Stołowi Naſzemu należą *ſine ſpeciali conſenſu ordinum* przyczyniać niebędziemy, ani granic gruntów do Dóbr Naſzych Stołowych *per potentiam Adminiſtratorum* przywłaſzczać i przyczyniać niedopuściemy i owſzem *injuriaiis* Kommiſſyi *ad quamvis requiſitionem* na oſoby nieintereſſowane do Dworu bronić i tamować niebędziemy, teraz zaś *ſub Interregno* odprawioną Kommiſſyą graniczną Ziemi Łukowſkiey z Miaſtem Wołyniem Dobrami Naſzemi Stołowemi tak w tym co ieſt *deciſum* zachowamy, iako i w tym co do Nas odeſłano *pro juſtitia* rozſądziemy.

A temi Ekonomiami podług Prawa rozrządzić obiecuiemy. Jurgieltów, penſyi żadnych na Dobra Stołu Naſzego niedawać ani naymnieyſzemi awulſyami ſzczuplić pozwolemy, i owſzem *ſine conſenſu Reipublicæ avulſa, ordinaria juris via* rekuperować powinniśmy. A te Ekonomie w Adminiſtracyą, lub Arendę Szlachcie Polſkiey, *Terrigenis* w Koronie, a Litewſkie Obywatelom tegoż Xięſtwa *& annexarum Provinciarum* oſiadłey nie *extraneis merè* podawać będziemy i kwity tylko za realnym wypłaceniem Summy podług Kontraktu, *& antiquum uſum* wydawać rozkażemy i wſzyſtkie Przywileie którebykolwiek *in diminutionem* prowentów Stołu Naſzego od przeſzłych Królów Jchmciów *ſine conſenſu Reipublicæ* naſtąpiły, *& non in fundamento conſenſa ſunt*, kaſſowane być maią i na potym że niebędą dawane, *cavemus*. A ktoby ſię ważył, *contravenienado* temu Prawu upraſzać, *ipſo facto infamis & incapax tenutæ pronuntiatur & pœnas ſeſſionis turris per ſpatium dimidii anni* naznacza ſię, *ad inſtantiam cujuſvis Nobilium* w Trybunałach Koronnych, *ex Regeſtro fiſci ſpeciali*, a w W. X. Litt: w każdym Regeſtrze *peremptoriè vindicanda* z Dóbr Ekonomicznych ſummami *per Conſtitutionem* onerowanych, żadnych Exakcyi tak z Prowentów iako i od poddanych, do Skarbu Naſzego pretendować niemamy.

A ponieważ *sub prætextu Bonorum Mensæ Regiæ* różne Dobra nigdy *ab ævo ad Mensam Regiam* nie należące *titulo avulsionis* pociągane do Sądów Zadwornych bywaią, a te *sub arbitra Maiestate supremi judicii* zostaiąc, częstokroć *per Decretum* szwankuią, zaczym deklaruiemy, że tylko te Dobra i Ekonomie Królewskie do Stołu Naszego należeć maią, które *ex natura sui ad Bona Mensæ Regiæ antiquitûs* należały. Inne zaś wszelkie Starostwa i Dobra Królewskie Stołowi Naszemu nigdy niepodległe że *sine præpedimento* od Skarbu Naszego i Nas samych, *&* *præjudicio ullo* w tak spokoyney Possessyi iako i Prowentach swoich, całości i pokoiu zostawać będą; upewniamy. ANNO 1699

Waruiemy też o Dobra Stołu Naszego, iż którzyby sobie *illatam injuriam* od Dóbr mianowanych pretendowali, tedy w tym Administratorowie Nasi, których Szlachcie Polskiey i W. X. Litt: *ac Provinciarum eo annexarum, Patritiis & bene Possessionatis* administracyą zlecamy, sprawiedliwość czynić ukrzywdzonym i odpowiadać będą powinni *in judiciis quibusvis Regni juxta præscriptum Legis & judicatis ex qualitate facti aut causæ prolatis, satisfacient, sub Executione de Personis & Bonis eorundem propriis*, którey Exekucyi *ullatenus* przeszkadzać nie będziemy. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 26.*

Nro. 26. Konserwacya Dóbr Naszych Stołowych tak w Koronie Polskiey iako w W. X. Litt: będących.

De immunitate Dóbr Naszych Stołowych, wszystkie dawne reassumuiemy Konstytucye, żeby tak Hybernom Konsystencyom i wszelkim Żołnierskim exakcyom iako też Powiatowym uchwałom, Poselszczyznom, wyprawom *& cujuscunque tituli* Podatkom prywatnym, przez Seymowych nie podlegały, Assygnacye od Wielm: Hetmanów, ieżeliby *quo casu* nie wypadły, i *lauda* prywatne stanowione były, *nullitati subesse* maią, z Ekonomii Mohilowskiey *abjurata Anni 1690.* do Grodu Witebskiego, albo Orszańskiego, ażeby przyięta była przed wypłaceniem uchwalonego Podatku *præsenti Lege cavemus. Vol. VI. Anno 1703. fol: 106.* 1703

Nro. 27. Reassumptio Constitutionum de immunitate Dóbr Naszych Stołowych Duchownych i Ziemskich.

Iż w te nieszczęśliwe Oyczyzny Naszey czasy, Dobrom Naszym Stołowym Duchownym i Ziemskim Woysko W. X. Litt: *intulit gravamen.* Zaczym *præsenti lege* wszystkie Prawa *de Immunitate* Dóbr Naszych Stołowych, Duchownych i Ziemskich *specificè* Konstytucyą *Anni 1659.* reassumuiemy. I że te Dobra *in genere* wszystkie *quocunque tituló* przechodami, noclęgami, ugodami, paletami, a pogotowiu strzeż Boże Konsystencyami i Hybernami nie maią być aggrawowane *in perpetuum* waruiemy i postanawiamy, *sub pœnis de invasoribus sancitis declarando violatores præsentis Legis pro invindicabilibus capitibus. Vol. VI. Anno 1703. fol: 122.* 1703

Nro. 28. Redintegracya Dóbr Naszych Ekonomicznych tak w Koronie iako i w W. X Lit:

Ażeby Dobra Nasze Ekonomiczne Stołowe przy tak wielkim spustoszeniu *illicitis avulsis, usurpationibus, & impetratis notabiliter* zmnieyszone dawney 1717

ANNO 1717 swoiey całości przywrocone były wszyſtkie warunki w Prawach i Konſtytucyach Koronnych i W. X. Lit: & *in Pactis Conventis, de integritate* onych opisane reassumuiemy, & *in eum finem* Kommiſſye Naſze *in Perſonis Senatorii, & equeſtris ordinis*, z Szlachty oſiadłey, *cum plena facultate* tak do Koronnych iako i do Litewſkich Ekonomii, Leśnictw, *generaliter* wſzyſtkich ordynować będziemy, które wſzelkie dochody, porządki, Juryzdykcye Ekonomiczne przyzwoicie opiſzą, Granice gdzie potrzeba uznaią, albo uczynią Prawa dawnę przeyrzą, wątpliwe *prævia adcitatione* oſądzą, a z tych godne approbacyi Naſzey, *parte appellante* do Nas odeſzlą, a nieſłuſzne odetną, Klucze, Wſie, Uroczyſka, Łąki, Laſy, Jeziora, Rzeki, i mieyſca *noviter ad indiminutionem* intraty Stołu Naſzego odięte, *non obſtantibus Reſcriptis & Privilegiis Noſtris* przeciwko Prawu & *contra mentem Pactorum Conventorum emanatis, de facto* odbiorą i *ad corpus Oeconomicum* przyłączą, *ſalvis* iednak *Privilegiis Anteceſſorum Noſtrorum & Noſtris legitimè collatis.*

Pariter zabiegaiąc oſtatniey ruinie Zup Naſzych Krakowſkich Wieliczki i Bochni, a chcąc one *ad priſtinum Statum* przyprowadzić, i ażeby i należyta *exindè* Stołowi Naſzemu prowizya i pewna Stanowi Szlacheckiemu w Soli Suchedniowey *provenientia in eadem quantitate* iako przedtym bywała, & *in ea qualitate*, iaka *ex juſtitia & rationibus pro & contra penſatis*, to ieſt reſpektem Bałwanów, i ſamey Soli przez Kommiſſarzów teraźnieyſzych poſtanowiona będzie, *antiqua praxi currere* mogła, tedy na uznanie, pomiarkowanie, i finalne decydowanie nietylko wſzelkich ciężarów, impedymentów, długów i pretenſyi, oſobliwie Wielmożnego Kanclerza W. Koronnego, Urodzonego Staroſty Kowalſkiego, i Urodzon: Wodzickich, także pretenſyi Urodzonego Achacego Taſzyckiego, *intuitu* zatrzymanych penſyi i oddalenia go *ab officio* Bachmiſtrzoſtwa Bocheńſkiego, ale też & *præjudiciorum* tak *ex abuſu* Officyaliſtów Naſzych Zupnych, iako i Urodzonych Poſſeſſorów Szybu przyległego Kunegunda, mianowicie względem pretendowanego podkopania Zup Naſzych, i przez to ſzkód od Skarbu Naſzego pretendowanych, tudzież na poprawę i wprowadzenie dobrego *in futurum* rządu, a oraz penſyi podług Prawa, i ſłuſzności ſtwierdzenie i uſtanowienie, Kommiſſyą *ſeorſivè* z Kancellaryi Naſzey wydamy. Które to Kommiſſye od Nas zeſłane, cokolwiek *in rem & commodum* Prowentów Naſzych uznaią, poſtanowią i oſądzą, to tak ważno mieć i trzymać obiecuiemy i iakoby *authoritatè* Seymu teraźnieyſzego poſtanowiono i ſtwierdzono było.

Inſuper reſtituendo antiquis immunitatibus też Dobra Naſze Stołowe, *generaliter* wſzyſtkie w Koronie i w W. X. Lit: one *juxta mentem* przeſzłych Konſtytucyi, oſobliwie Seymu Lubelſkiego *Anni 1703.* nie tylko od wſzelkich Hybern, konſyſtencyi, i wſzelkich ciężarów Zołnierſkich, ale oraz i od prywatnych uchwał Woiewództw i Powiatów, *de plano* excypuiemy i aby *preſsè & unicè* do ſamych tylko Podatków i ciężarów Seymem ordynowanych należały, *Lege præſenti cavemus*, *abrogando* oraz *omnem præagravationem arbitrariam* w narzucaniu *in vim* Czopowego i Szelężnego ſumm Pieniężnych i wſzelkie *gravamina* nieſłuſznych, i nieproporcyonalnych Taryff *tollendo.* Więc i Staroſtwu Kozienickiemu, iako też i Dobrom Niepołomice Ekonomicznym *eaſdem libertates tribuendo* one od wzwyż pomienionych impozycyi prywatnych, także i od Hybern ſtanowiſk, & *a quovis onere militari totaliter* uwalniamy a *in ſupplementum* Hybernowey Taryffy,

ryffy, przychodzące z Dóbr tychże Hiberny Skarb Koronny *in tempore debito* zaſtępować będzie, i *realiter aſſignatariis* wypłacać a to *ex Summa* dwudzieſtu Tyſięcy Złotych które reſpektem oderwaney Ekonomii Nowodworſkiey *alias* Tygenhoffu Skarbowi Naſzemu corocznie według Konſtytucyi 1654. wypłacać *tenebatur*, i którey iuż Nam więcey niewypłaca, i wypłacać niema. Jako zaś o pożytkach Naſzych nikomu inſzemu uznawać nie należy, tylko Nam ſamym tak wſzyſtkie Sprawy Ekonomiczne *tam ratione bonorum, & proventuum quam & injuriatorum, ſervato foro rei* podług dawnych Konſtytucyi mianowicie *Annorum* 1611. 1677 & 1678. do rozſądzenia Nam, i Sądowi Naſzemu zoſtawuiemy, do innych Sądów wyprowadzać ich, *ſub pœnis de Evocationibus ex delatione cujuſcunq; vindicandis & ſub nullitate Decretorum evocatoriæ obtentorum* zakazuiemy, i Kondemnaty z okazyi Cła ſtarego, do Stołu Naſzego należącego w Trybunale W. X. Lit. na Urodzonym Stefanie Cedrowſkim Adminiſtratorze i innych otrzymane, *ad reſolutionem & disjudicationem* przez przyſzłą Kommiſſyą ſuſpenduiemy. *Vol. VI. Anno 1717 fol. 291.* ANNO 1717

Nro. 29. Ponieważ podczas teraźnieyſzego *Interregnum*, Rzeczplita 1736 wielkie expenſa czynić *neceſſitatur,* więc Ekonomie tak Koronne, Litewſkie iako i w Woiewództwach Pruſkich będące, tudzież Wielkorządy. Zupy Solne, Cła, portorya Gdańſkie, i inne wſzelkie Ekonomiczne Prowenta *Menſæ Regiæ & Reipublicæ*, aby Jaśnie Wielmożni Podſkarbiowie *utriuſq; Gentis ſine quavis cujuſvis præpeditione* według Praw ſwoich trzymali i odbierali, a Jaśnie Wielmożni Regimentarze Oboyga Narodów *in caſu alicujus neceſſitatis & præpeditionis,* żeby Ichmciom *Aſſiſtentiam dali præſenti actu cavetur*, którzy to JWW. Podſkarbiowie *de perceptis proventibus calculum* uczynią, i przeſtrzegać tego będą aby Dobra *Menſæ Regiæ* żadney ruinie niepodlegały, *ne futurus Regnans egeat. Vol. VI. Anno 1736 fol. 585.*

Nro. 30. Ekonomii, nad te, które Stołowi Naſzemu należą *ſine ſpeciali conſenſu ordinum*, przyczyniać nie będziemy, ani granic gruntów do Dóbr Naſzych Stołowych *per potentiam Adminiſtratorum* przywłaſzczać i przyczyniać nie dopuściemy, i owſzem *injuriatis* Kommiſſyi, *ad quamvis requiſitionem* na oſoby nieintereſſowane do Dworu bronić i tamować nie będziemy, a zaczęte Sprawy między Stołowemi a Ziemſkiemi Dobrami, prawnym trybem kontynuowane być maią. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 205.* 1764

Nro. 31. Temi Ekonomiami podług Prawa rządzić obiecuiemy, żadnemi 1764 Przywileiami one obciążać nie będziemy, naymnieyſzemi awulſyami ſzczuplić nie pozwolemy, owſzem oderwane bez konſenſu Rzeczypoſpolitey od nich Dobra i dochody, *ordinariâ juris viâ* rekuperować powinniśmy. Które to Ekonomie w Adminiſtracyą lub w arendę Szlachcie Polſkiey, *Terrigenis* w Koronie a Litewſkie obywatelom tegoż Xięſtwa & *annexarum Provinciarum* oſiadłym, nie *extraneis*, podawać będziemy i kwity tylko za wypłaceniem realney Summy, & *juxta antiquum uſum* wydawać rozkażemy. Przytym reaſſumuiemy *in toto* Konſtytucyą 1717. *Titulo* Redintegracya Dóbr Naſzych Ekonomicznych i one nieodwłocznie do exekucyi przyprowadzić chcemy, oſtrzegaiąc *immunitatem* tychże Ekonomii od Hyberny według Prawa, i że wykupno Ekonomii

ANNO 1764 Szawelſkiey Konſtytucyą Konwokacyi Roku teraźnieyſzego 1764. nakazane niema *præjudicare* Poſſeſſyi Naſzey Ekonomii Kozienickiey i Niepołomſkiey. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 206.*

N^ro: 32. Dobra Stołu Królewskiego.

1764 Ze ſię Konſtytucyi *Tit:* Reintegracya Dóbr Naſzych Ekonomicznych tak w Koronie iako i w W. X. Lit. na Seymie *Anni 1717.* poſtanowioney doſyć nieſtało, i owſzem przeciwko wzwyż wſpomnionemu Prawu i innym całość Dóbr Stołu Naſzego tak w Koronnych, iako i Litewſkich Ekonomiach działo, więc chcąc, aby też Dobra Naſze Stołowe do ſwoiey całości przywrócone były, Kommiſſye Naſze *in Perſonis Senatoriis Equeſtris Ordinis* z Szlachty oſiadłey *cum plena facultate* tak do Koronnych iako i Litewſkich Ekonomii tudzież Leśnictw *generaliter* wſzyſtkich w Ekonomiach Naſzych będących ordynować będziemy; którzy Kommiſſarze *abſentia* tych którzyby *in Inſtrumento Commiſſionis* wyrażeni nie ziechali, *non obſtante* byle piąciu było przytomnych, wſzelkie dochody, Czynſze, Daniny, i Pańſzczyzny należące od poddaństwą bez uciemiężenia onych, ale za ſprawiedliwą uwagą *in qualitatem* Gruntów, na których oſiadaią, porządki Juryzdykcye przyzwoicie opiſzą, Prawa Miaſt i ich lokacye, rozważą, roztrząſną, i decydować będą; Granice gdzie potrzeba będzie, oſobiście rozeznaią, & *amicabiliter adhibito officio campeſtri*, to ieſt przy Podkomorzym, lub Komorniku Granicznym *component*, a gdyby Strona *componere* niechciała, tedy w Sądach Naſzych Zadwornych Aſſeſſorſkich Dozorcy Naſi o to, *ad Inſtantiam Inſtigatoris*, *agere* maią, Praw iakie kto ma, *ſub amiſſione Poſſeſſionis*, pokazanie nakażą i dawne, to ieſt: na które Przywileie wychodziły, *ante Luſtrationes ultimarias* otrzymane przeyrzawſzy, nienaruſzenie zoſtawią. A z pod pieczęci Pokoiowey wyſzłe, iako nieważne ſkaſſuią, Poſſeſſye zaś reinkorporować będą, inne zaś i wątpliwości podlegaiące, żadnemi niewſparte Luſtracyami *pro deciſione* & *cognitione* do rzeczonych Sądów Naſzych Aſſeſſorſkich odeſzlą. W Ekonomiach Malborſkiey i Rogozińſkiey wſzyſtko to, co w inſzych dla pomnożenia dochodów Stołu Naſzego i dla wprowadzenia iako naylepſzego w tychże Ekonomiach Rzadu i porządku czyniąc, Czynſzowników Mieſzkańców w Ekonomiach rzeczonych *ex occaſione renovationis Emphiteuſis*, różnemi ſpoſobami *ad ſiniſtram informationem* wypadłych, że zażywani i wycieńczeni bywali, a często podkupowania ſąſiadów doświadczaiąc ręce w goſpodarſtwie opuſzczać im przychodziło; co gdyby dłużey praktykować ſię miało, zamiaſt polepſzenia, uſzczuplone w dochodach te Ekonomie Naſze zoſtaćby muſiały; o beſpieczeńſtwie wieczyſtym dla nich ſamych i ſukceſſorów lub *propter juris Quæſitores*, upewnią i *in emolumentum* Skarbu Naſzego z takowym beſpieczeńſtwem, nadane od Nas, z poſtanowieniem Czynſzu corocznego, *perpetuò* trwać maiącego Przywileie w ſwoiey ważności zachowaią, i zachowywać zalecą. Jeżeli zaś które *jura Emphiteutica* w tychże Ekonomiach ſą Szlachcie ſłużące, za takowemi Prawami trzymanych Poſſeſſyi *Statum* opiſawſzy, podobnież do Sądów Naſzych Aſſeſſorſkich *pro cognitione* odeſzlą. Zamek Rogozińſki zdezolowany z luſtruią & *rudera ejus* na pożytek Skarbu Naſzego obrócą. Te tedy Kommiſſye od Nas zeſłane cokolwiek według mocy teraz dozwoloney poſtanowią, to tak ważno ma być, iakoby *authoritate* Seymu teraźnieyſzego ſtwierdzono było, *præciſis omnibus appellationi-*

bus & prosecutionibus. My zaś żadnych Przywileiów na iakąźkolwiek alie- ANNO
nacyą Dóbr Stołu Naszego Królewskiego, *sub nullitate Privilegiorum* wydawać 1764
nie będziemy. A iako dawnemi Prawami tak i świeżemi warowano, aby Dobra Stołu Naszego Lustracyom nie podpadały & *ab omnibus oneribus* wolne były, więc to samo *præsenti Lege cavetur.* Warunek Konstytucyi *Anni 1717. de non evocatione* Dozorców Dóbr Stołu Naszego do Grodów i Trybunałów, *in toto, sub nullitate Judicatorum,* reassumuiemy, *Vol: VII. Anno 1764. fol: 367.*

Nro: 33. Intraty Stolu Naszego.

Gdy Konstytucyą Seymu Konwokacyinego Roku 1764. *sub Tit.* Kommis- 1768
sya Skarbu Koronnego, warowano iest, aby tak Skarbowa Kommissya i pod czas bez Królewia wszelkie Rządy tak Skarbu Rzeczypospolitey iako też Dóbr i dóchodów Stołu Królewskiego *post fata Regia* sprawowała, zaczym rozrządzaiąc takowe dochody stanowiemy; iż po zeyściu Naszym i Następców Naszych Sol Remanentowa na Zupach i składach znayduiąca się, a raczey wydatek na wyrobienie i opuszczenie oney Sukcessorom Krwi zmarłego Króla powinien być ze Skarbu Koronnego nadgrodzony i zapłacony. Także Inwentarze stada i sprzęty przez Króla wprowadzone, tymże Sukcessorom wydane lub zapłacone być maią. Podobnież Intraty i Remanenta *ad Fata Regnantis* z Ceł i Dóbr Ekonomicznych tak w Koronie iako też i w W. X. Lit. pochodzące Sukcessorom Krwi należeć maią, wyiąwszy zasiewy Gruntowi wystarczaiące, gdyby Króluiący przed zasiewem zupełnym umrzeć miał, *pro lege perpetua* postanawiamy. *Vol. VII. Anno 1768. fol. 670.*

Nro. 34. Ubespieczenie Manufaktur Naszych w W. X. Lit.

Przedsięwziąwszy znacznym kosztem Naszym zakład niektórych Manu- 1775
faktur w Ekonomiach Naszych Wielkiego Xięstwa Litewskiego, a chcąc one ku pożytkowi publicznemu rozkrzewić, ustanawiamy: Iż coby do nich z Materyałów i naczyń zagranicznych przywożonych było, ma być to na wszystkich celnych Komorach i przeiazdach od wszelkich Ceł i myt Królestwa Naszego bez żadney płacy przepuszczano a to za przysięgą przez prowadzących, iako te Towary na własną tych Manufaktur prowadzą się potrzebę i z adnotowaniem expedycyi tych towarów do osobliwszego Regestru wczym *in contravenientes forum* w Kommissyi Skarbowey Oboyga Narodów *respective* mieysca i osób *in ordine* satisfakcyi naznaczamy. Chcąc zaś sprowadzonych do tychże rękodzieł ludzi Zagranicznych siedlisko ubespieczyć i rząd nad temi Manufakturami ugruntować ustanawiamy: Iż gdy w iakiey zgodney do ich zakładu cyrkumferencyi też Manufaktury w Ekonomiach Naszych ufunduią się, wolno Nam Królowi będzie na to *territorium*, i na zbudowanie na nim bądź zupełnym kosztem Naszym, lub pomocą Naszą zafundowane, wieczyste *Diploma* każdego Stanu Człowiekowi lub kompaniom na takowe siedlisko ofiaruiącym się wydać z wolną od uprzywileiowanych Prawa swoiego w zupełności, lub w części onego na kogożkolwiek obywatelstwem zaszczyconego w Kraiu, lub onę przyimuiącego transfuzyą, i Kommissyą za osobliwym Reskryptem na wydział takowego *territorii*, i zachodzącey ku temu impossessyonowaniu potrzeby wyznaczyć, któreto Manufaktury zawsze pod Protekcyą Nas, i Sukcessorów Naszych Królów Polskich zostawać maią. *Vol. VIII. Anno 1775. fol. 641.*

ANNO 1776 Nro. 35. Dobra Stołowe Królewskie.

Gdy przez okoliczność zaboru Kraiu i Ekonomie Dóbr Stołowych, a mianowicie Sandomirſka i Wielkorządów Krakowſkich tak ſą odięciem od nich Wſiów i gruntów rozerwane, że w małości reſzty Wſiów i gruntów pozostałych, porządnego niemożna utrzymywać goſpodarſtwa, ani z nich Skarb Naſz Królewſki pewnego mieć może dochodu. Przeto za zezwoleniem wſzyſtkich Stanów daiemy moc Kommiſſyi Skarbowey Koronney Dobra z tychże Ekonomii pozoſtałe którekolwiek, za wiadomością i wolą Naſzą Królewſką ſprzedać a to tym ſpoſobem; wyznaczy Kommiſſya Skarbowa Koronna Luſtratorów trzech do Dóbr na ſprzedanie przeznaczonych, wyznaczeni Luſtratorowie przyſięgną iako *in reviſione Status Bonorum* wiernie ſię ſprawią, nieuwodząc ſię ani datkiem ani obietnicą, ani reſpektem, ani boiaźnią, iako wſzyſtkie dochody i Proweniencye będące i być mogące, ſtan Dóbr ich wſzelkie użytki, oraz ich położenie i dobroć iako naydokładniey opiſzą i Kommiſſyi Skarbowey doniosą. Po wykonaney tey przyſiędze ciż Luſtratorowie razem wſzyſcy wraz z Delegowanemi od Nas Króla ziadą do Dóbr na ſprzedanie przeznaczonych, ziechawſzy też Dobra zrewiduią, Inwentarze a w nich intraty i dochody ſpiſzą i dzieło ſwoie iak naywierniey ſporządzone Kommiſſyi Skarbowey Koronney odeſzlą, a Kommiſſya dopiero w umowy i opiſy przedażne wniydzie, *Pretium* uſtanowi, a uſtanowiwſzy uczyni ſtaranie względem innych nabycia Dóbr zbytym Dobrom wyrownywaiących do których podobnież iak do zbytych Luſtratorów wyſzle, którzy podobnież będąc przyſięgłemi dzieło ſwoie wygotuią i Kommiſſyi Skarbowey Koronney odeſzlą. Dopiero Kommiſſya Skarbowa i Koronna w komplecie przynaymniey ſiedmiu, to wzaiemne rewizye pozna roztrząśnie i rezolwować będzie, a gdy upatrzy równy pożytek Skarbu Jego Królewſkiey Mości i Rzeczpoſpolitey przez odprzedanie Dóbr *Menſæ Regiæ* a nabycie innych na mieyſce odprzedanych, na ten czas ta Kommiſſya w komplecie wyżey wymienionym rezygnacyą Dóbr na osobę kupuiącego lub kupuiących (który lub którzy maią być *per omnia ex Statu Juri & pœnæ parenti*) uczyni a natychmiaſt Dobra inne iuż rewidowane, odprzedanym wyrownywaiące na Skarb Jego Królewſkiey Mości, i do Jego Stołu zakupi czyli zamieni, i nabywaiący Dobra *Menſæ Regiæ* niebędzie obligowany, lub obligowani inaczey *conſtitutum pretium* zapłacić, tylko na nabycie Dóbr odprzedanym zupełnie wyrownywaiących, a tak Dobra te które zamienione lub odprzedane zoſtaną mieć będą naturę Dóbr Ziemſkich, *ſalvis* iednak *Privilegiis* Mieſzczanom i Miaſtom Dóbr tychże ſłużących. Te zaś Dobra które na Skarb Naſz Kommiſſya Skarbowa zakupi lub zamieni i które koniecznie w Koronie być powinny, będą odtąd zawſze natury Dóbr Stołowych Królewſkich, takiey i pod tą Juryzdykcyą, które Prawa o Dobrach Stołowych opiſały, i mieć chciały. A iako Dobra Ekonomiczne iako Stołowe według dawnieyſzych i za Panowania Naſzego ſtanowionych Konſtytucyi, niemogą być zmnieyſzone. Przeto Prawa o całości Dóbr Stołowych ponawiamy. *Vol. VIII. Anno 1776. fol. 899.*

§. IV.

ANNO

§. IV. DOBRA POIEZUICKIE.

Nro. I.

ROZRZĄDZENIE DOBRAMI JEZUICKIEMI.

Ponieważ rozrządzenie nieruchomemi Dobrami *post suppressum institutum* Kapłanów *Societatis Jesu* pozostałemi do dyspozycyi Naszey i Rzeczypospolitey należącemi z powziętey wiadomości od Urodzonych Lustratorów o złym bardzo tych Dóbr stanie, zdaie się być nieodwłocznie potrzebne, żeby zaś było sprawiedliwe, i niezawodny z niego fundusz na Edukacyą Młodzi Kraiowey, opatrzony i ustanowiony być mógł, wielkiey na to potrzeba baczności, więc Kommissye dwie, iednę dla Korony, a drugą dla Litwy do tegoż rozrządzenia postanawiamy, i dla Korony z Senatu Wielebnego, Wielmożnych i Urodzonych Andrzeia Młodzieiowskiego Biskupa Poznańskiego, Antoniego Jabłonowskiego Poznańskiego, Ignacego Twardowskiego Kaliskiego Woiewodów, Xawerego Branickiego Hetmana Wielkiego Koronnego, Jozefa Mielżyńskiego Poznańskiego, Jozefa Stępkowskiego Kiiowskiego, Symeona Szydłowskiego Zarnowskiego, Adama Łąckiego Czechowskiego, Franciszka Podoskiego Ciechanowskiego, Kasztelanów. Z Stanu Rycerskiego, Adama Łodzię Ponińskiego, Marszałka Generalney Konfederacyi i Seymowego, Kazimierza Raczyńskiego, Pisarza Koronnego, Łętowskiego Krakowskiego, Gurowskiego Gnieźnieńskiego, Podkomorzych, Miaskowskiego Starostę Gnieźnieńskiego, Szamockiego Warszawskiego, Zielińskiego Liwskiego Chorążych, Sucheckiego Stolnika Sieradzkiego, Sumińskiego Dobrzyńskiego, Zabłockiego Gąbińskiego, Podczaszych, Krasnowskiego Opoczyńskiego, Zakrzewskiego Kaliskiego, Podstolich, Radońskiego Pisarza Ziemskiego Radomskiego, Karniewskiego Pisarza Ziemskiego i Grodzkiego Poznańskiego, Lubomirskiego, Sułkowskiego Generałów Lieutenantów, Xięcia Woronieckiego Chambelana Jego Królewskiey Mości, Hadziewicza Skarbnika Wiślickiego, Lipskiego Rotmistrza znaku Pancernego, Kwileckiego Kasztelanica Lędzkiego. Dla Litwy: z Senatu Wielebnego Wielmożnych i Urodzonych, Ignacego Massalskiego Biskupa Wileńskiego, Jozefa Niesiołowskiego Nowogrodzkiego, Augusta Sułkowskiego Gnieźnieńskiego Woiewodów, Joachima Chreptowicza Podkanclerzego, Władysława Gurowskiego Marszałka Nadwornego Litewskiego, z Stanu Rycerskiego: Michała Xięcia Radziwiłła Miecznika i Marszałka Generalney Konfederacyi; Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Jozefa Narbutta Chorążego Lidzkiego, Kazimierza Wolmera Sędziego Ziemskiego Grodzieńskiego, Michała Bułharyna Wołkowyskiego, Adama Lenkiewicza Mozyrskiego Pisarzów Ziemskich, Jozefa Stypałkowskiego Lidzkiego, Jozefa Jeleńskiego Trockiego, Bogusława Tomaszewicza Brasławskiego, Ignacego Kurzenieckiego Pińskiego, Sędzów Grodzkich, Tadeusza Zyniewa Starostę Berznickiego, Michała Pruszanowskiego Podczaszego Rzeczyckiego, i Tadeusza Wołodkiewicza Kraycczego Mińskiego, za Kommissarzów wyznaczamy, a te Kommissye w Warszawie pod Powagą Nas Króla i z zupełną referencyą do Nas w czynnościach swoich odprawiać się powinny *absentia nonnullorum ex Commissariis non obstante* aby tylko pięciu przynaymniey na Sessyach przytomni byli i w Rezolucyą *agendorum* wchodzili. Maią się zaś zaczynać te Kommissye *a Constitutione adaequati pretii* każdych Dóbr z Lustracyi iuż zrobionych, albo gdyby tego była potrzeba powtorzonych, i z inszych powziętych *de quantitate* tychże Dóbr wiadomości *determinandi* i starać się żeby *omni meliori modo*, na zamierzony pożytek edukacyi Młodzi 1775

ANNO 1775 Narodowey przedaż ich *ſubſequi* mogła, dla czego powinnością ich będzie, *ad notitiam concurrentium*, do nabycia tychże Dóbr, zrobić Tabellę *cum ſpecificatione* taxy każdych i żadnych taniey nad ſpecyfikacyą przedać niebędą mogli. *Concurrentes* do kupna Dóbr nieruchomych które *conſiſtunt* w Miaſteczkach, Wſiach, powinni być Szlachta dawna Polſka & *ſub Scartabellatu* niezoſtaiąca, Dobra zaś nieruchome po Miaſtach, Miaſteczkach ſytuowane iako to Kamienice, Domy, Place, i inſze wſzelkie *poſt ſuppreſſam Societatem* do dyſpozycyi Naſzey przychodzące należytości, nietylko Magiſtratom, Mieſzczanom, ale i wſzelkim oſobom Kondycyi Szlacheckiey, *etiam ſub Scartabellatu* zoſtaiącym, (*ſalvis* iednak *Juribus* & *Juriſdictione* Miaſt, którym *ex re Fundi* wſzelkiey kondycyi ludzie podlegać powinni) przedawane mieć chcemy, *Collegia* zaś ſame, Rezydencye i Domy w których Xięża Jezuici mięſzkali, *ad ſuppreſſionem inſtituti*, przedawane przez Kommiſſyą do rozrządzenia Dobrami wyznaczoną być niepowinny, ale ie do dyſpozycyi Kommiſſyi Edukacyiney zoſtawić maią. *Concurrentes* iednak do kupna wzmiankowanych Dóbr *in Perſona propria*, albo przez ſpecyalnych Plenipotentów prezentuiący ſię Kommiſſyi, inaczey Dóbr których ſobie życzą doſtępować niebędą mogli, iak pod kondycyami naſtępuiącemi. *1mo.* Konkurrent o iakie Dobra powinien pokazać *pignus ſufficiens* albo w Dobrach Ziemſkich, albo w ſummie pieniężney na Dobrach Ziemſkich lokowaney, albo *in defectu* z tych dwóch iednego ſrzodka, kaucyą za ſobą iakiego przyiaciela, ſtawić *tenebitur*, a *pignus ſufficiens* czyli to w Dobrach czyli w ſummie pieniężney, czyli w rękoymi, ma być przynaymniey w trzeciey części tego co te Dobra będą otaxowane, i na Tabelli wyżey wſpomnioney położone, a to dla tego, że gdyby niepłacił punktualnie *contingens debitum* z Dóbr nabytych i do wzięcia ich za to w ſekweſtr, a potym do przedania komu innemu przyſzło, i pokazała ſię dezolacya przez poſſyduiącego dopełniona, żeby było zkąd, *prout de Jure* (iako o tym niżey) *damnum repetere*. *2do.* Summa na którą będą przez Kommiſſyą otaxowane Dobra, na nichże wieczyście zoſtać ma, i półpięta złotego od ſta procentu corocznie, & *anticipativè moneta in Regno currenti*, dwiema ratami, pierwſzą na Swięty Jan Chrzciciel, drugą na Swięto trzech Króli do Kaſſy Kommiſſyi Edukacyiney lub temu komu taż Kommiſſya aſſygnować będzie wieczyście, Dziedzic przyſzły tych Dóbr płacić *obligabitur* i *ab hac punctuali* po półpięta od ſta *ſolutione ulla calamitas publica* i żaden pretext exkuzować niebędą mogły. *3tio.* Nikt Prawnie do Poſſeſſyi Dóbr po Jezuitach do przedaży przychodzących nie przyidzie, kto od Nas Króla Diploma wieczyſte *cum ſigillo penſili* w Kancellaryach Naſzych, Koronney na Dobra Koronne, a Litewſkiey na Litewſkie expedyowanego mieć niebędzie, *inſuper* kto Liſtu oznaymuiącego, z teyże Kancellaryi do Ziemſtwa, lub Grodu tego Woiewództwa Ziemi lub Powiatu, gdzie Dobra leżą na które Przywiley wyſzedł, nie weźmie i przez Officyaliſtę przyſięgłego Ziemſkiego lub Grodzkiego do nich intromittowany nie będzie. My zaś Król temu Diploma wieczyſte (ubeśpieczaiąc dla kupuiącego Dobra *Jus Patronatûs ad beneficia* ieżeli ſię w tych Dobrach znaydować będą) podpiſzemy kto *pluralitate votorum* Kommiſſyi do rozrządzenia temiż Dobrami wyznaczoney do nichże domieſzczony zoſtanie, i do Kancellaryi Narodowey dokument przez Prezyduiącego podpiſany iako *pluralitas in favorem* iego ſtanęła, przynieſie. *4to.* Gdyby ſię traſiło, żeby *paritas votorum* na którego Konkurrenta zaſzła, My Król rezolwowa-

nie iey sobie za powszechną na to zgodę zostawuiemy. 5to. Gdyby *Privilegiatus* od Nas *Hæres* Dóbr nie zapłacił punktualnie na termin wspomniony przypadaiącey od siebie raty, Kommissya Edukacyina za wiadomością o tym od Kassyera lub *ab Assignatario*, że tych a tych Dóbr *contingens* nie odebrał, przez wydane uroczyście od siebie obwieszczenie, ostrzedz dłużnika *seu Retentora* powinna będzie, że gdy *in spatio* sześciu Niedziel, tegoż *contingens* niezapłaci, Sekwestratora do Dóbr iemuż dziedzictwem nadanych wyznaczy, a iak po wyiściu sześciu Niedziel od awizacyi do wyznaczenia Sekwestratora przyidzie tedy tenże Sekwestrator *sine ullo Juris Processu* (*adhibito brachio Militari* z Woyska Rzeczypospolitey) też Dobra odebrać i końcem *exigendi præfati contigentis* trzymać powinien, a gdyby uprzywileiowany Dziedzic przed nastąpieniem drugiey raty z Sekwestru Dóbr nieuwolnił, w tym przypadku Kommissya Edukacyina będzie miała moc też Dobra deklarować *pro vacantibus* i komu inszemu Dziedzictwo ich (za otrzymanym od Nas Przywileiem) nadać pod temiż samemi kondycyami, pod iakiemi trzymał ie odpadaiący od Prawa swoiego & *insuper* nadgłosi się do Ziemstwa, lub Grodu *districtûs*, *in quo* te Dobra leżeć będą, że *ex causa superius expressa* odpadł *a hæreditate* ten a ten Obywatel, zatym potrzeba iest, żeby toż Ziemstwo, lub Gród zesłało Officyalistę przysięgłego na grunt *ad recognoscendum damna* przez tegoż Obywatela gruntowi *illata*, lub *meliorationem* prowentu tychże Dóbr, i żeby ten *in forma authentica taxationis eorundem damnorum* lub *meliorationis proventuum* exemplarz ieden teyże Kommissyi Edukacyiney przysłał, a drugi oddał, Instygatorowi tego samego Ziemskiego lub Grodzkiego Sądu, do którego on sam należy, ieżeli pod tą Juryzdykcyą leżeć będzie ten maiątek nieruchomy *Rei conveniendi*, który on gdy Dóbr po Jezuitach nabywał *in pignus* podał ażeby *eundem Reum judicialiter conveniat* & *satisfactionem realem præfatorum damnorum urgeat* i otrzymawszy Dekret *satisfactionis prout de jure* z tegoż maiątku *quantum* nakazane *repetat* i to do Kommissyi Edukacyiney *comportet*, *alias* gdyby temu Ziemstwu lub Grodowi z którego Officyalista zieżdżał *ad recognoscenda damna illata bonis pro vacantibus declaratis* nie podlegał maiątek owego Exdziedzica, na ten czas sama Kommissya Edukacyina *processum* przeciw niemu tam, *ubi bona* iego *consistunt instituendum* dysponować będzie, napisawszy do Ziemstwa lub Grodu tamecznego, które Ziemstwa i Grody, tak iak wszystkie inne, i ich Officyaliści w tym co się do Dóbr,.. po Jezuitach *in hæreditates* oddanych ściągać będzie, *requisitionibus* teyże Kommissyi *parere idque sub pœnis Lege descriptis contra inobedientes Officiales*, powinni będą. Co się zaś tycze *erogatorum in meliorationem bonorum* przez odpadaiącego od Dziedzictwa, takowe *erogata pro justitia per amicabilem compositionem*, albo *per Judicialem decisionem determinanda*, temuż odpadaiącemu od Dziedzictwa przez Kommissyą Edukacyiną *refundi debebunt*. 6to. (a) Na Dobra Ziemskie *post extinctam Societatem* oddane, długów zaciągać niebędzie wolno pod utratą Summy na te Dobra wnieśioney, tudzież w rozdział na części między Bracią i krewnemi, lub iakimkolwiek innym sposobem iść niebędą mogły, ale czyli to *Jure successivo* na kogo spadną czyli *à legitimo per Diploma Regium constituto hærede* komu inszemu przedane będą, zawsze w takiey całości przy iednym Possessorze zostawać maią, w iakiey przez Kommissyą do przedania Dóbr po Jezuitach wyznaczoną w Dziedzictwo podane będą. Dobra zaś nieruchome w Miastach i Miasteczkach leżące ponieważ *non eo modo*, iak Dobra Ziemskie rozporządzone będą, ale summa za nie *exnunc* przy przedaży

ANNO 1775

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 97. 99.*

ANNO 1775 liczona, i przez Kommiſſyą do przedaży Dóbr wyznaczoną odebrana być ma, temu obowiązkowi podlegać nie powinny, gdy ie czyli to Miaſto czyli Mieſzczanin, czyli Szlachcic zapłaci wolno każdemu będzie niemi dyſponować, iak ſwoią całe własnością. *7mo.* Jeden Obywatel do dwóch maiętności wielkich lub małych przez Kommiſſyą Naſzą domieſzczony być nie ma, chyba żeby ſię trafiło, że dwoie Dóbr do ſprzedaży przez Kommiſſyą przychodzących graniczyłyby między ſobą, w tym przypadku dla ſpokoyności Poſſeſſora iednemu Obywatelowi obiedwie Maiętności przedane być mogą, *8vo.* Dobra które ſię dzielić nie dadzą, z racyi nietylko przyległości, ale też, że przez oderwanie iedney Wſi od drugiey, obie ſtałyby ſię niewygodne i goſpodarſtwo nie mogłoby w nich być pożytecznie prowadzone, razem i iednemu Obywatelowi przedawane być mogą. *9no.* Gdyby Obywatel konkurruiący o Dobra po Jezuitách miał o Granicę z temiż Dobrami, abo o iakie inne tranzakcye zadawniony Proceſs, temu ieżliby Kommiſſya preferencyą dała; receſs uroczyſty od tego Proceſſu i pretenſyi wſzelkich do tych Dóbr uczynić ma, gdyby zaś preferencyi iemuż Kommiſſya nie dała, *via agendi cum futuro Hærede* w Kommiſſyi Sądowey dla niego zoſtanie. *10mo.* Gdyby przed Kommiſſyą do rozrządzenia Dobrami po Jezuitach wyznaczoną popiſywał ſię kto z iaſną pretenſyą do Dóbr nieruchomych, iako to że przy fundacyi Jezuitów w którym Mieście *fuit cautum*, iż Dobra albo Grunta im dane *in caſu ſuppreſſionis inſtituti* wrocić *ipſo facto ad hæredes* powinny, takowe pretenſye *pro cognitione* tranzakcyi *&* *adminiſtratione juſtitiæ* taż Kommiſſya do Kommiſſyi Sądowey odeſzle. Co zaś do Dóbr ruchomych i ſprzętów *poſt ſuppreſſam Societatem* pozoſtałych, także do dyſpozycyi Naſzey i Rzeczypoſpolitey należących tych (oprócz Bibliotek ſprzętów argenteryi Kościelnych do przyſtoyney ozdoby Kościołów i wygodnego ſprawowania obrządków Kapłańſkich należących, iako też wſzelkich Szkolnych mobiliów) przedaż ſpoſobem naſtępuiącym zrobioną mieć chcemy. *1mo.* Dobra ruchome i ſprzęty iakie ſię *in Collegiis, Reſidentiis, Domibus*, i w Dobrach po Jezuitach pozoſtałych znaydować mogą, i na przyſzły czas do zoſtawienia *ad uſum* Zgromadzeniów Szkolnych za niepotrzebne uznane będą, tych przedaż *per plus offerentiam* na mieyſcu tam gdzie ſą deponowane, Kommiſſya do rozrządzenia Dobrami po Jezuitach wyznaczona dyſponować będzie, tako też i ſrebrami Kościelnemi których więcey nad potrzebę mieyſcową z Luſtratorſkich relacyi pokaże ſię, i te wſzyſtkie ſrebra, także kleynoty ieżliby były, i wſzelkie inne argenterye Kommiſſya do rozrządzenia Dobrami wyznaczona, ſprowadzić każe, i *è medio ſui* wyznaczy oſoby do pilnowania w Mennicy wagi, proby metalu, i *omni meliori modo* ku pożytkowi zamierzonemu Edukacyi Narodowey, takowe ſrebra ſprzeda, a pieniądze tak za *mobilia* wyżey wzmiankowane, za ſrebra kleynoty i wſzelkie inne argenterye, iako też za Kamienice, Domy Place &c. przychodzące do depozytu do Kaſſyera Skarbu Koronnego oddawać za rewerſami zleci a po zgromadzeniu z całey przedaży Dóbr wyrażonych Kapitału tenże na Dobrach niezawiedzionych *omni meliori modo* i na pożytek Edukacyi młodzi Narodowey, na procent po pięć od ſta lokować będzie i Tranzakcye na takowe ſummy Kommiſſyi Edukacyiney ſłużyć maiące do nieyże odda. *2do.* Gdyby ſię pokazało z Relacyi Luſtratorów że Summa która z Summ *ante ſuppreſſionem* do Jezuitów należących na Dobrach Ziemſkich, albo Kahałach lokowana, niebeśpieczeńſtwu podpada, albo mały procent dotąd od

niey

niey był płacony; o niebawne podniesienie takowey Summy Kommissya do ANNO
rozporządzenia Dobrami po Jezuitach wyznaczona, starać się będzie, i podnie- 1775
sioną na inszych Dobrach niezawodnych, na Procent iako wyżey lokować powinna pod warunkami iak nayrostropnieyszemi. *3tio.* Stosuiąc się do intencyi Fundatorów, którzy na Edukacyą Młodzi Narodowey i pobożne Dzieła z Majątków swoich *suppressæ Societati* udzielili, niemniey stosuiąc się do zlecenia Głowy Kościoła Bożego Klemensa XIV. szczęśliwie panuiącego, *in Bulla suppressionis*, tych to XX. Jezuitów dochody z Dóbr nieruchomych do przedaży przychodzących i Prowizye od Summ na Dobrach lokowanych i lokować się maiących, przez Kommissyą Edukacyiną na Edukacyą Młodzi Narodowey, na utrzymanie Nauczycielów, na potrzebne na ten koniec mieszkania, na okazanie ludzkości tym wszystkim osobom, które w Państwach Rzeczypospolitey *institutum Societatis* składały, a dotąd nie są przyzwoicie rozporządzone, i co do żywności, odzieży mieszkania nie opatrzone, żeby im na tym wszystkim nie szkodziło do śmierci, albo pokąd przez Nas lub WW. XX. Biskupów po dyecezyach inszym sposobem życia i sustentacyi opatrzeni nie zostaną, obracane być maią. A iako po teyże Kommissyi obiecuiemy sobie, że pilnie porządnie i rostropnie tym całym Funduszem dysponować będzie, tak co dwie lecie do oddawania rachunków na Seymie ordynaryinym przed Stanami Rzeczypospolitey, przykładem Kommissyi Skarbowych obligowaną mieć chcemy, że zaś względem niektórych Dóbr Summ, lub innych Maiątków przez Xięży Jezuitów possydowanych, pozachodziły i wynikać mogą wzaiemne Prawne procedera, a nieprędkie ułatwienie onych dałoby przyczynę trudności Kommissyi Edukacyiney w dopełnieniu teraźnieyszego ustanowienia, zaczym zagradzaiąc chęć do kłutni po wielu mieyscach i różnemi krokami okazaną w pretendowaniu żeby się Dobra lub Summy Jezuitom na pobożne Fundusze, Szkoły lub wygodne opatrzenie tychże Nauczycielów przez Przodków ofiarowane Sukcessorom, albo Imiennikom ich teraz wracały, deklaruiemy: iż gdzieby *a primæva Fundatione Bonorum vel Summarum in favorem Societatis inscriptiones* nastąpiły, *a contra easdem inscriptiones*, *donationes*, Manifesta albo Prawne Procedera nie zaszły, ale *in pacifico usu usque ad suppressionem sui* tego wszystkiego Jezuici zostawali, o to *post suppressionem* dopiero *intentatæ actiones attendi* nie powinny, i ieżeli kto iakie Dobra, albo Maiątki po Jezuitach *via facti ex titulo Successionis* po Przodkach swoich *occupavit*; to wszystko *deoccupare & cum calculo de perceptis* i z prowizyą po pięć od sta za czas trzymania i zażywania wrócić *tenetur*, deklaruiemy niemniey, że *etiam* od żyiących Fundatorów i Dobrodzieiów *sine ulla conditione* Xiężom Jezuitom *oblata post suppressionem repeti* nie mogą aby tylko przez Zwierzchności Duchowne *provideatur*, żeby obligacyom które *per fundationem*, *vel obligationem* Xiężom Jezuitom *imposita fuerunt*, przez inszych Kapłanów zadosyć się stało.

Gdzieby się z Lustratorskich relacyi pokazało, że się znaleźli ludzie tak niebaczni i chciwi którzy usłyszawszy o następuiącey suppressyi *instituti* Xięży Jezuitów, *ad Collegia* albo do Dóbr do nich należących zieżdżali, i *via facti* Srebra Inwentarze i Zboża z Gruntu pouwozili i sobie przywłaszczyli, przeciwko takim (żadney kondycyi ludzi nie excypuiąc) *prout de Jure* Kommissya do rozporządzenia Dobrami po Jezuitach wyznaczona *agere* zleci, a gdyby między obwinionemi znaydował się *pignus sufficiens non habens*, na takiego,

ANNO żeby nieuniknął ſprawiedliwości, i ſprawił ſię *ex rapina* przed Sądem, beſpie-
1775 czeńſtwo taż Kommiſſya opatrzy, a Juryzdykcya do ktòrey w prowadzona będzie z takowemi ludzmi ſprawa *ante alias cauſas indilatè* rozſądzić ią ma, żeby zaś *cum contravenientibus* temu Naſzemu wyrokowi prędko rozprawić ſię można, i żeby rozpoczęte *ante ſuppreſſionem Societatis* procedera niebawnie rozſądzone być mogły, do tych wſzyſtkich wſzelkich *& quocunque titulo* do Dóbr przeſzło Jezuickich regulowanych ſpraw Kommiſiyi w Mieście Warſzawie ſądzić ſię maiącą wyznaczamy, i za Prezydenta Wielebnego w Bogu Antoniego Okęckiego Biſkupa Chełmſkiego, tudzież Wielmożnych i Urodzonych Józefa Podoſkiego Woiewodę Płockiego, Teodora Szydłowſkiego Mazowieckiego, Rafała Gurowſkiego Przemęckiego, Szymona Dzierzbickiego Brzezińſkiego, Józefa Dąbſkiego Kowalſkiego, Antoniego Laſockiego Goſtyńſkiego Chryzoſtoma Kraiewſkiego Raciąſkiego, Kaſztelanów; Adama Łodzię Ponińſkiego Marſzałka Generalney Konfederacyi Koronney i Seymowego, Jacka Małachowſkiego Referendarza Koronnego, Celeſtyna Czaplica Łowczego Koronnego Gomolińſkiego Vice-Inſtygatora Koronnego Józefa Radzickiego Podkomorzego Zakroczymſkiego, Onufrego Bromirſkiego Staroſtę Płockiego, Michała Karſkiego Chorążego Rożańſkiego, Radziminſkiego Gnieźnińſkiego, Łuſzczewſkiego Sochaczewſkiego, Sędziów Ziemſkich; Jana Tymowſkiego Stolnika Piotrkowſkiego, Jana Szydłowſkiego Zakroczymſkiego Damazego Miodulſkiego Rypińſkiego, Podczaſzych; Piotra Korytowſkiego Gnieźnieńſkiego, Antoniego Wieczfińſkiego Kijowſkiego Podſędków, Pawła Rościſzewſkiego Podſtolego Praſnyſkiego, Xawerego Korwina Kochanowſkiego Woyſkiego wyżſzego Radomſkiego, Stefana Chomętowſkiego Woyſkiego mnieyſzego Stężyckiego Jacka Jezierſkiego Miecznika Ziemi Łukowſkiey, Antoniego Kwaśniowſkiego Staroſtę Wierzchowickiego, Jana Bogatko Regenta Ziemſkiego Rawſkiego, Krzyſztofa Frankowſkiego Burgrabiego Grodzkiego Warſzawſkiego, Józefa Borſzę Piſarza Sądów Generalney Konfederacyi Koronney, za Kommiſſarzów deputuiemy; ktòrzy *abſentia nonnullorum non obſtante, dummodo quinque adſint* w Roku teraźnieyſzym Tyſiącznym Siedmſetnym Siedmdzieſiątym Czwartym dnia dwudzieſtego 9tego Mieſiąca Marca do Miaſta *deſuper* wyrażonego ziechawſzy i *Juramenta circa Acta* Grodu tamecznego Rotą Sędziów Trybunalſkich wykonawſzy, ſądy ſwoie na mieyſcu przez Prezydenta obranym lub w niebytności onego pod prezydencyą pierwſzego z porządku wyznaczonych Kommiſſarzòw rozpoczną, Piſarza *è medio ſui cum voto deciſivo* obiorą, i nieprzeſtannie, pilnuiąc godzin ſądowych Prawem Poſpolitym dla Trybunału przepiſanych, *per ſpatium* Roku iednego albo raczey pokąd zachodzących ſpraw nieodſądzą, bez żadnych limit kontynuować ſprawy wſzyſtkie wzaiemnie *abſciſſis omnibus dilationibus beneficiiſq Juris, excepta ſolummodo communicatione Documentorum* ieżeliby *in ante* niezaſzły i ſtrony tego potrzebowały *in principali* (*pluralitate votorum Forma Judiciaria*) *præciſa quavis appellatione* rozſądzić nieſtawaiących *in amiſſionem cauſæ* Kondemnować, a przy drugiey wypadłey Kondemnacie, *Traditionem Bonorum partis Convictæ, cum forti, ac irremiſſibili* (*captato quovis temporè*) *executione* wſkazać *ad diſcernendas cauſas differentiarum* Kondeſcenſye wyznaczyć, winy prawne *pro indebita & temeraria vexa extendere*, oraz we wſzyſtkim ſtoſuiąc ſię do Praw Koronnych, ſądzić powinni bedą. A ktoby w ſądach w zwyż wyrażonych Kommiſſyi w pre-

tensyi swoiey do Dóbr przeszło Jezuickich, i wzaiemnie regulowaney rozsądzić ANNO
się zaniedbał, lub *in amissionem causæ* kondemnował się, takowy *in posterum* 1775
tychże pretensyi wznawiać i do żadnego Sądu pozywać niema, lecz już wiecznemi czasy milczeć powinien będzie, pensyi tymże Urodzonym Kommissarzom aktualnie zasiadaiącym za cały czas ich funkcyi każdemu po ośm tysięcy Złotych Polskich z intratą tychże Dóbr przeszło Jezuickich naznaczamy, które onym Kommissya Edukacyina kwartałami, i tylko tym, którzy zasiadali (*portionem absentium in favorem præsentium applicando*) wypłacać każe, Księgi zaś i Regestra Sądowe, a żeby przez Pisarza tey Kommissyi po zakończeniu Sądów porządnie zregestrowane, podpisane, do Kancellaryi Metryki Koronney *in spatio* Niedziel sześciu oddane były zalecamy. *Vol. VIII. Anno 1775. fol. 267.* (a)

Nro. 2. UBEŚPIECZENIE FUNDUSZU DLA EDUKACYI NARODOWEY W KORONIE I W WIEL: XTWIE: LIT:

Ponieważ Dobra *post extinctam Societatem titulo hæreditario* Osobom Narodo- 1775
wym są porozdawane, *cum omnibus oneribus* iakie dawniey były & *ad ordinem equestrem* weszły a przeto powróciły do tego źrzodła, zkąd miała *Societas*, więc zagradzaiąc drogę dalszym kwestyom, iż zarzuty od kogożkolwiek teraz przeciwko Funduszom czyli to w Dobrach czyli w summach *quondam* Jezuickich uczynionym i *alienationem bonorum* w sobie maiącym żadney animadwersyi w Kommissyach Sądowych od Nas wyznaczonych mieć niepowinni, stanowiemy, prócz tych w których procedera prawne przed skassowaniem *suppressæ Societatis* zaczęte, niezakończone i Dekreta tak w Kommissyach Sądowych iako też w Kommissyi szczególnie wyłączoney i udzielney od Nas wyznaczonych już wypadłe pozachodziły. Gdy zaś przez Plenipotentów Kommissyi Edukacyi Narodowey rekonwencyonalne termina w Sprawach z mieysc odległych i nagle wypadaiących formowane być niemogą; przeto formuiący *causas vexatorias*, bez kary i odpowiedzi *pro attentatis* wychodzićby mogli: Przeto ciż Urodzeni Plenipotenci do Spraw Indukcye swoie zapiszą, takowe Indukcye zamiast *reconventionalium Actoratuum* za doskonałe Powództwa tychże Urodzonych Plenipotentów uznaiemy, co *observari* powinno w Kommissyach do rozsądzenia pretensyi Dóbr Exiezuickich od Rzeczypospolitey wyznaczonych, a co się tycze Spraw któreby *ex personali & privata injuria* do osob *in ante* Xieży Jezuitów przez kogożkolwiek formowane być mogły, *ex personis & privato interesse* że te żadnym sposobem Kommissyą Edukacyiną *afficere* przeciwko Plenipotentom teyże Kommissyi Edukacyiney, *actiones intentari* chcącym, niemogą, deklaruiemy; wszystkie Tranzakcye, skrypta i kwity na summy *post promulgatam* przez Nayprzewielebnieyszego Swiętey Stolicy Apostolskiey Nuncyusza *suppressæ Societatis Bullam* przez Osoby *in ante* Jezuickie uczynione, *etiam* te, które w dacie dawney okażą się a przez zarzut w Sądach Kommissyi do rozsądzenia spraw z Dóbr Exjezuickich od Stanów Rzeczypospolitey wyznaczoney za antydatowane wnoszone będą, uchyleniu podległe uznaiemy, i żeby w tey okoliczności zaprzysięgane były, mieć chcemy, *in casu* zaś niedowiedzenia *antidatæ*, lub *e contra*, ukaranie stron *arbitrario* Sądu zostawuiemy, wszelkich zaś

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu I. Nro: 409. Nro: 90.*

ANNO 1775 krzywd w Dobrach i maiątkach Exiezuickich poczynionych, aby przez Posseſſorów lub Obywatelów, *Jure dochodzone* być mogły, ustanawiamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol. 276.*

Nro. 3. Ubespieczenie Summ Ziemianskich i Pojezuickich.

1776 Zabiegaiąc upadkowi fortun Szlacheckich, mieć chcemy, aby wszelkie summy umieszczone na Dobrach dziedzicznych według dawnych Grodowych Zapisów, swoie miały bespieczeństwo *Jure antelatiori*, podług Konstytucyi 1588 niżeli summy niedawno pobrane po zgasłym Zakonie Jezuickim nieodmiennym Prawem Seymu teraźnieyszego stanowiemy.

Summy zaś przez Kommissyą rozdawniczą i Sądową rozrządzone, lub przysądzone, ale ieszcze niepodniesione na swoich dawnych lokacyach iezeli są bespieczne, zostawione mieć chcemy. Dekreta względem tychże summ podniesienia, i exekucye za niemy wypadłe wstrzymuiemy, Kommissyi Edukacyiney zostawuiemy moc i wolność tak niepodniesionych jako też podniesionych summ *prævia omnimoda securitate* przeniesienia i ulokowania, gdzie tego widzieć będzie potrzebę, lub na mieyscach zostawienia. *Vol. VIII. Anno 1776. fol. 860.*

§. V. DOBRA SZLACHECKIE VEL ZIEMSKIE.

Nro: 1. De Virginum Desponsatione & earum Dotatione.

1347 *Item* Statuimus quod cum aliqua domicella mariatur aut nuptui alicui traditur, dos seu dotatio in pecunia parata sufficiat, quæ in præsentia amicorum assignetur, bona vero hæreditaria coram Regia Majestate debeant assignari. Etiam statuimus quod si quis militum aut Nobilium de hoc sæculo migraverit, habens filios vel filias, tunc filiæ per fratres Maritis tradantur dote tamen eis more consveto assignata, si autem filios non habuerit sed filias, tunc filiabus omnes Possessiones cedant Paternæ. Etsi Fratres patrueles hujusmodi hæreditates obtinere voluerint, tunc milites secundum ipsorum conscientiam prædictas hæreditates taxabunt & a die taxationis hujusmodi dicti fratres patrueles, sororibus intra annum parata pecunia (secundum quod fuerint taxatæ hæreditates) persolvere tenebuntur, & si in tempore unius anni neglexerint solvere, tunc filiæ hæreditates perpetuo possidebunt. *Vol. I. Anno 1347. fol: 38.*

Nro: 2. De Filia Vivente Patre dotata.

1347 Statuimus etiam quod postquam aliquis Nostrorum Nobilium filiam suam vivens nuptui tradiderit & dotem sibi assignaverit competentem, ipso tandem defuncto, eadem plura a fratribus repetere non poterit. §. Si vero Patre mortuo filiæ vel filius remanserint solutæ neq; per Patrem dotatæ: si filia fuerit Palatini & Possiones fuerint multæ, eidem centum marcæ pro dotæ per fratres assignentur; ubi vero Possessiones paucæ & filiæ multæ vel una, hæreditatis fiat æstimatio in valore, & pars contingens cuilibet sorori, per fratrem nomine dotis pecunia persolvatur; & idem sentimus de filiabus inferiorum nobilium a Palatino, quod cum eas in vita tradiderint maritis dote eisdem similiter assignata competenti quibus de hac luce sublatis fratribus quæstionem, pro majori hæreditate movere non poterint, fratres vero uterini cuilibet sorori in pecunia

per

per fratres exſolvatur, ſratribus verò uterinis non exiſtentibus idem volumus ANNO
de Patruelibus eſſe intelligendum, & Patruelibus non exiſtentibus, tunc quilibet de eiſdem armis & ſignis conſangvinitate ſaltem proximior in bonis hæreditariis ſeu Patrimonialibus ſuccedere poterit ſororibus dotatis, ut ſuperius eſt deſcriptum, & interim quod ſorores non fuerint matrimonialiter copulatæ, hæreditates patrimoniales quocunq; modo vocitentur prædicti fratres poſſidebunt, quouſq; eas nuptui tradant & dotent modo præmiſſo. Hoc ſpecialiter declarando, prout etiam ſuperius præmiſimus quod cum Pater in vita ſua aliquam nuptui tradiderit, ex hoc debeat contentari, quod ſibi Pater aſſignaverat, dum adhuc viveret in humanis nec fratribus pro dote aliquam poterit movere quæſtionem ſed contentari debet de eo, quod parentes ipſius viventes & ſui compotes exiſtentes ſunt largiti, adjicientes quod fratribus ſeu mortuis ſeu exiſtentibus filiæ hæreditatibus non ſuccedant; ſed contententur dote eis tradita ut ſuperius continetur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 45.* 1347

Nro. 3. De eo qui filios habuerit superduxeritque secundam uxorem et filias propagaverit.

Declarantes ſtatuimus quod ſi contigerit Patrem cum ſecunda Uxore filios non habere ſed filias, & cum prima habuerit filios, extunc Patre mortuo puerorum prædictorum pars aliqua ſecundæ Uxoris filios non continget, ſed filii ſive filius primæ Uxoris ſuperſtites ſorores ſuas juxta conſvetudinem terræ maritabunt aſſignata ipſis in pecuniis dote competenti, bonis maternis duntaxat exceptis, ſi ipſæ prædictæ ſorores habuerint quæ pro ipſis debent remanere. Cum verò pueri primæ uxoris portionem ſuam æqualem a Patre eis ſponte ex diviſione perpetua oblatam obtinuerint, tunc portio ſecundæ uxoris filiis aut filiabus ejuſdem cedere debet integraliter. *Vol: I. Anno 1420. fol: 74.* 1420

Nro. 4. De pueris matre orbatis habentibus patrem et bona maternalia.

In quadam Conſtitutione Noſtri prædeceſſoris decretum extitit videlicet in Capitulo ex communi uſu &c. quod moriente matre, puerorum Patre cum alia contrahere volente, pueri a Patre petere valeant portionem maternam, & ideo conſiderantes in eadem Conſtitutione quod propter ingratitudinem Patri factam per filios, & depreſſionem ſtatûs ſui quem a filiis nonnunquam in tantæ partis bonorum receptione & privatione patiebatur & quia multoties filii ad inopiam vergentes, ad Patrem convolabant & recurrebant qui ſuperiora advertens eiſdem ſuccurrere non curabat nec volebat unde inter utramq; partem rancor & diſplicentia oriebatur, quibus incommodis obviare cupientes exnunc ſtatuimus quod Pater habens filios, dum poſt mortem genitricis eorum ad ſecundas nuptias convolaverit non tenebitur, niſi forte velit ſponte prædictis filiis ſuis portionem hæreditariam aſſignare dummodo diſſipator bonorum non exiſtat, ſed uſq; ad mortem ſuam in bonis hæreditariis quibuſcunq; dominari & manere valebit & poterit, aſſignata duntaxat prædictis filiis ſuis portione quam poſt matrem ipſorum ratione dotis & nuptiarum tulit & recepit. *Vol. I. Anno 1420. fol: 73.* 1420

ANNO 1496 Nro. 5. CONFIRMATIO JURIUM.

Imprimis igitur pollicemur Verbo Noſtro Regio, omnes Regni Noſtri incolas in iuribus quibuſvis ipſis a prædeceſſoribus Noſtris datis integraliter conſervare nulliq; bona recipi mandabimus, aut captivari faciemus, niſi prius fuerit jure convictus. *Vo. I. Anno 1496. fol: 248.*

1527 Nro. 6. Statuimus etiam, quod ſanctimoniales ordinem aliquem a Sede Apoſtolica approbatum profeſſæ tam & ſi mundo & bonis temporalibus renuntiaverint, nihilq; proprii habere poſſint quia tamen non ſunt ubiq; debito modo proviſæ, & conceſſum ſit illis ex Indulgentia Sedis Apoſtolicæ ut ſuccedere poſſint in bona paterna & materna ad ſe revoluta de illiſq; liberè cum auctoritate ſuperiorum ſuorum diſponere, quia multæ quærelæ ſubditorum Noſtrorum ad Nos deferebantur qui indignè ferebantur, quod ipſæ Sanctimoniales ſuccedere deberent in bonis ſuis paternis & maternis, ad eas poſt mortem parentum aut conſangvineorum earum devolutis, jureq; illas ab ejuſmodi ſucceſſoribus repellere nitebantur. Volentes hujuſmodi querelas cohibere & eaſdem ſanctimoniales in bona gratia & favore conſangvineorum conſervare, illarumq; neceſſitatibus benignè proſpicere; ſtatuimus & ordinamus de conſilio & conſenſu Conſiliariorum Regni Noſtri ſtatûs utruſq; & Nunciorum Terreſtrium, quod moniales ipſæ, ordinem regularem profeſſæ & in Cænobiis ac Clauſtris manentes, ſuccedere tamen poſſunt ad paterna & materna, quæ ad eas devoluta legitimè fuerint, alienare tamen illa conſangvineis & propinquis aut in alienas perſonas quoquomodo transferre, nullo modo valeant ſed cum primum ad eas, aut earum aliquam ea ipſa bona devoluta fuerint, jure legitimæ ſucceſſionis ac devolutionis proximiores conſangvinei ſeu agnati & cognati earum illa tenere, eorumq; poſſeſſionem adimere debebunt & ex illis medietatem omnium cenſuum & proventuum pecuniariorum, illis & cuilibet illarum ſolvere erunt adſtricti vita illarum durante. Reliquam vero medietatem proventuum pecuniariorum ſimul ac fructus omnes, ex bonis illis provenientes pro ſe retinebunt, & ex illis onera Reipublicæ Regni, & bellicæ expeditionis ſuſtinebunt.

Quod ſi bona ad Moniales ipſas devoluta, nullos proventus pecuniarios habuerint, eſſent tamen in illis prædia ſeu piſcinæ ſeu molendina vel prata vel ſylvæ seduæ aut meliſica, aut agri, quæ locari poſſint, & aliæ idgenus utilitates quocunq; nomine cenſeantur in eo caſu, Epiſcopus & ordinarius loci ſeu ejus in Spiritualibus Vicarius cum Capitaneo Terræ ſeu Diſtrictus illius, in quo bona ejuſmodi conſiſtunt, diſquirent diligenter, quantum ex ejuſmodi bonis provenire in anno poſſit illaq; & obventiones ſeu utilitates quæ ex illis annis ſingulis provenire poſſent, diligenter taxabunt ac æſtimabunt: & ad quemcunq; ſummam illa taxaverint, conſangvinei prædictarum Monialium qui bona ejuſmodi tenebunt, ſolvere illis, & cuilibet earum reſpectivè medietatem ejuſdem ſummæ, quotannis abſq; omni contradictione tenebuntur.

Et ſi iidem conſangvinei in ſolvendo negligentes & remiſſi fuerint, & moniti literis monitionis Domini Epiſcopi ſeu loci Ordinarii aut ejus in Spiritualibus Vicarii ſeu Officialis, illis ſatisfacere de bonis illarum temere noluerint, ac demum propterea excommunicati, tres Menſes Cenſuras Eccleſiaſticas ſuſti-

nuerint, ex tunc libertatem & facultatem habebunt Moniales prædictæ bona ANNO
sua hujusmodi alteri cuipiam consangvineo, aut etiam extraneo, locandi, seu 1527
arendandi pro arbitrio suo ad vitam suam, post mortem verò illarum, eadem ipsa Bona earum ad proximiores illarum Consangvineos rursus devolventur, & devolvi debebunt. *Vol I. Anno 1527. fol: 478.*

Nro. 7. Aby też coraz przez Kommissarze Nasze które ku rozgraniczeniu 1550
Imion Naszych Królewskich a Ziemiańskich, daiemy, wznawiano więcey niebyło ustawiamy: aby po rozgraniczeniu Jmion Naszych Królewskich a Ziemiańskich krzywdy Starostowie Nasi abo Urzędnicy w grunciech Ziemiańskich nie czynili. A Poddani Nasi takowych grontów odgranicznych ani barciami ani żadnym sposobem używać maią. *Vol. II. Anno 1550. fol. 598.*

Nro. 8. Ktemu ieżeliby kto okazał że mu przeciwko Prawu od Nas abo 1563
od Przodków Naszych dobra iego dziedziczne wzięte były, i są tedy przy rewizyi Listów, gdy to *legitimè* od tegoż okazano będzie przez List iego i *munimenta*, że to iego własność, & *nullo Jure* wzięta, o takowe Dobra będziemy powinni na Seymie walnym uznanie uczynić przy rewizyi iego Prawa. *Vol: II. Anno 1562. i 1563. fol: 620.*

Nro. 9. O KARANIU WYSTĘPNYCH.

Co się tknie *diminutionem bonorum Nobilium*, żeby o żaden występek, Szla- 1562
chta nie miała być karana *in bonis*, w tey mierze Statutu odstępować nie chcemy, *in Casibus in Statutis expressis*, ale się wedle Statutu zachowamy. A wszakże nie chcąc *diminuere bona Nobilium*, dla służby R. P. takowe Imiona Szlacheckie, któreby były konfiskowane, będziem dawać innym Szlachcicom Polakom *Nobilibus. Vol. II. Anno 1562. fol. 620.*

Nro. 10. PRZYWILEIE STARE.

Czyniąc też dosyć Konstytucyi przeszłego Seymu, o sądzeniu starych 1563
Listów gdy Nam okazywali poddani Nasi iż którému Dobra iego własne dziedziczne *nullo jure* były wzięte, pilnośmy tego z Radami Naszemi przy Posłech Ziemskich przysłuchiwali, i ku sprawiedliwości się przychylaiąc, onęśmy im przysądzali. Jakoż tego z dobroci swey Pańskiey wszem aż do Seymu przyszłego Koronnego pozwalamy, aby każdy ktoby iedno miał się czego słusznie upominać nam na Seymie, przed Rewizormi temi okazał dowodnym świadectwem, iż mu to czego się upomina, *nullo jure* wzięto, na co Przywileie ukazać ma, iakoż ie iuż insi przed Nami ukazowali: a My uznanie Prawa takiego każdego, i rozsądek sprawiedliwy na Seymie przyszłym Koronnym uczynić mamy. A gdy nam to od niego dostatecznie pokazano będzie że *nullo jure* są mu Dobra iego wzięte, wrócić mu ie powinni będziemy. A ktoby tego potrzebował, ma oznaymić Rewizorom, a oni ku temu ziechać się maią. *Vol. II. Anno 1563. fol. 636.*

Nro. 11. FISCUS.

Iż o rzeczy niektóre które Skarbowi Naszemu nie należą poddani Nasi 1567
nomine Fisci pozwani bywaią *etiam extra Regnum*: przeto naprozbę Posłów Ziemskich deklaruiemy, aby wedle Konstytucyi *Anni 1562.* O nikt niebył

ANNO pozwan za Dworem, iedno Dzierżawca ktoryby Prowentow z Dobr Naszych
1567 nie oddał. A wszyscy ktorzy są *in contrarium* spozywani, tedy one *Decreto generali* wolne czyniemy teraz i napotym czasy wiecznemi. *Vol. II. Anno 1567. fol. 728.*

1576 N^ro: 12. Aby wątpliwość żadna około Gruntów Szlacheckich nie była, wolne zawżdy ze wszemi pożytkami którebysiekolwiek na ich grunciech pokazywały, też i kruszce wszelakie i okna solne zostawać maią: a My i Potomkowie Nasi przekazywać im niemamy, czasy wiecznemi, wolnego używania. *Vol. II. Anno 1576. fol. 900.*

1578 N^ro: 13. Także o niewydanie kwarty i o dobra *nullo jure recepta* na Seymie sądy być maią *exceptis quoquè causis juris Magdeburgensis Theuthonici & Culmensis*, które z ostrzeżeniem Rzeczy w Statucie opisanych sądowi Naszemu należeć będą z Strony przezysków *interim* otrzymanych przeciw Miastom także też Mieszczan przeciw Szlachcie to się zachować ma, do uznania Naszego iako około przemysłów Duchownych. *Vol. II. Anno 1578. fol. 965.*

N^ro: 14. De bonis nullo jure receptis.

1581 *Bona nullo jure adempta* aby wedle Konstytucyi przez Nas sądzone były, i aby tym którym są odięte były przywrócone, które na przyszłym Seymie powinni będziemy sądzić *non procrastinando*, także i remissye od Trybunałów obu, ażeby do spraw *nullo jure* mógł być Instygator gotowy, *ne quid detrimenti Respublica patiatur* i z drugiey Strony, aby też przewłoka dalsza tym którzy się upominaią, niebyła, każdy któryby *prætenderet*, żeby mu *bona nullo jure* były odięte, ma na pierwsze a naydaley wtóre Roki Ziemskie, któreby był z Małopolskich Woiewództw w Krakowie, z Wielkopolskich w Poznaniu z Ruskich wszech we Lwowie, z Mazowieckich w Warszawie, dać się wpisać w Regestr: który Regestr Starosta mieysca onego powinien Nam iest odesłać, aby też Strony Stołu Naszego mogły się dostać i na Seym bliski znieść *munimenta*, do takowych Spraw potrzebne. Wszakoż zawżdy i na potomne czasy, wolność będzie upominać się *bona nullo jure* odięte *præscriptione non obstante. Vol. I. Anno 1581. fol. 1013.*

N^ro. 15. Bona nullo jure recepta.

1588 Jako Przodkom Naszym wolno było, *non obstante quavis præscriptione & contumacia Instigatoris, seu tenutariorum*, u każdego upominać się względem Statutów Dóbr Stołu Królewskiego, tak zachowuiąc rożność sprawiedliwości, *ordinaria via juxta præscriptum juris*, dochodzić dóbr swoich *non obstante quavis præscriptione, & processu juris in contumaciam cujusvis, quovis modo obtento & advitalitate modernorum Possessorum*. A my z Pany Radami i Deputaty Posłów Ziemskich, bez wszelakich odwłok i zatrudnienia za pokazaniem słusznego tytułu, i iako te dobra *nullo jure* komu odeszły, one każdemu przysądzać, i przywracać będziemy powinni, które kauzy przynaymniey dzień ieden w tydzień sądzone być maią. *Vol. II. Anno 1588. fol. 1212.* (a)

(a) *Obacz Rez: Rady na końcu Tomu Nro. 318.*

Nro. 16.

Nro. 16. Rozgraniczenie Woiewództwa Podlaskiego z W. X. Lit: ANNO

Iż dla niezieżdżania się Kommissarzów, rozgraniczenie Woiewództwa Podlaskiego z Wielkim Xięstwem Litewskim dotąd nie dochodzi. A ci którzy się czuią należeć *jurisdictionibus Regni*, nieczekaiąc tey Kommissyi, iuż *à modo* maią być sądzeni w Koronie a nie wyzywani do Litwy, która Konstytucya tym służyć ma, którzy kupna darowizny pokażą, pod tytułem Ziemie Podlaskiey. Wszakże iż niektóre Maiętności do tey Konstytucyi *modo obligatorio* dzierżą za zapisem W. X. Lit: te maią zostawać *in robore*, aż do uiszczenia i dosyć uczynienia na tey maiętności za Prawem W. X. Litewskiego. *Vol. III. Anno 1611. fol: 22.* 1611

Nro. 17. O nieokazowaniu Praw na Maiętności Woiewództw, Kiiowskiego, Wołynskiego, i Bracławskiego. (a)

Iż Woiewództwom, Kiiowskiemu, Wołyńskiemu i Bracławskiemu, Konstytucyą warowano, że Ludzie Stanu Szlacheckiego, żadnych Praw na Maiętności swe ukazować na Dobra których są przed Unią w Possessyi, nie powinni, też Konstytucyą reassumuiąc tym Woiewództwom i teraz potwierdzamy: zatym niektóre wyszły z Kancellaryi Naszych Listy do okazowania Praw tamecznych Obywatelów, aby annihilowane były, i na potym aby iakie przeciwko Prawu ich wydane nie były, waruiemy, wyimuiąc Pozwy, i insze Sprawy Boiarom Zahuskim, od Wielm: Woiewody Kiiowskiego intentowane. Także i wszystkie Pozwy tak na membraniech, iako i Mandaty, któreby były wydane na opisanie Konstytucyi 1598. bądź od Instygatora Naszego, bądź od kogo inszego, iakieykolwiek kondycyi będącego, kassuiemy, i od nich wolnemi czyniemy, i winę na każdego takiego wkładamy, forum na Trybunał naznaczaiąc. *Vol. III. Anno 1611. fol: 30.* 1611

Nro. 18. O Dobrach Ziemskich Dziedzicznych.

Waruiemy to teraźnieyszą Konstytucyą że Dobra Ziemskie Dziedziczne *nec modo donationis, nec emptionis* albo *hypothecæ, neque quovis obligationis modo, aut aliquo alio Jure*, na potym dostawane być nie maią, iedno przez te osoby które żadney w Personach swoich preeminencyi niezaciągaiąc, *juri terrestri merè* podlegaią, *& per omnia gaudent æqualitate & paritate juris & pœnæ* z drugiemi Obywatelami Państw Naszych: zostawuiąc sobie wcale Prawo Nasze *de jure caduco, inscripto, donato*, tak iednak że te Dobra Nam *tali modo* przypadłe, według tychże Praw *Indigenis Nobilibus utriusque gentis* rozdawać będziemy. *Vol. III. Anno 1631. fol: 666.* 1631

Nro. 19. Ordynacya Rzeplitey Dóbr Ziemskich Dziedzicznych.

Uważaiąc że Stan Rycerski przy otrzymanych od Przodków Naszych Królów Polskich, i W. X. Litt: Prawach na Dobra swoie Ziemskie dziedziczne, wziął na się obowiązek służby woienney, *ratione eorundem bonorum* za którym przeciwko naywiększym niebeśpieczeństwom Pogańskim, Piersiami swemi zaszczyca beśpieczeństwo, nietylko Oyczyzny swoiey ale i wszystkiego Chrześciaństwa: aby to tak wielkie *Præsidium* Kościołowi Bożemu, i Wierze Swiętey 1635

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 128.*

ANNO 1635 nie niszczało, postanawiamy i wiecznemi czasy mieć chcemy, na nic inszego, tylko na chwałę Bożą i całość Rzeczypospolitey: nierespektuiąc, że na potym, inkluduiąc i ten czas przeszły to iest od dnia szczęśliwey Elekcyi Naszey Dobra Dziedziczne Ziemskie od Stanu Rycerskiego, ani donacyami, ani wendycyami, ani sukcessyami, pod iakimkolwiek pretextem niemogą być alienowane, ani odrywane, ani zatrzymane, ale wiecznemi czasy maią być w rękach i Possessyi osób Stanu Rycerskiego, na których samych *forum* i *pœna* w Statutach *de expeditione bellica* wyrażone, zaciąga się, Osoby iednak Duchowne, które *Patrimonialia bona*, lub też *quæsita* na osoby swoie i *Successores sanguinis* trzymaią, i trzymać będą, *rationem* ich *&* *obligationem non alterando* według dawnego Prawa około tych Dóbr dzierżenia, i służby woienney, *per substitutas Personas, possessione sua durante*, odprawowania zachowuiemy. A co się dotycze Kapituł do przyszłego sześć Niedzielnego Seymu odkładamy skuteczne uspokoienie (a) Chcemy tedy mieć, żeby urzędy wszelakie, tak Ziemskie iako i Grodzkie czasy wiecznemi tego przestrzegały, aby żadnych zapisów, *donation* : *vendition* : nieprzyimowały do Akt Trybunalskich, Ziemskich i Grodzkich, abo Woiewodzych; i ktoreby pomienione Dobra miały *avellere* od Possessyi realney, i istotney, Stanu Rycerskiego, pod utraceniem urzędów i Dóbr swych Dziedzicznych własnych. Toż się ma rozumieć o Metrykach Naszych *utriusq; gentis* z tym dokładem, że ieżliby Pieczętarze Nasi wczym co przeciwko tey Konstytucyi wykroczyli, na Seymie za instancyą Posłów Ziemskich, sprawić się z tego będą powinni, *salva nullitate alienatoriæ inscriptionis.* A gdyby który z stanu Rycerskiego maiący Dobra takowe, służbą tey Rzeczypospolitey obowiązane, *transiret ad Religiosum vitæ Statum*, w tych Zakonach które w Rok Professyą czynią, przed Rokiem, a w tych co wedwie lecie, przed dwiema laty, powinien będzie takowych Dóbr pozbyć, do osoby Stanu Rycerskiego, *foro & pœnæ* wzwyż mianowaney, *subjectæ* alias *post expirationem hujus temporis*, wolno będzie *proximioribus consanguineis;* abo ieżeliby ci lubo niechcieli, lubo niemogli, każdemu inszemu z Stanu Szlacheckiego, takowe Dobra według taxy, którą Sąd Ziemski *cum duobus e proximioribus consanguineis* czynić ma *sub nexu juramenti*, summę *ad acta* odłożywszy *occupare & retinere*, iakoby do nich *per successionem* były *devoluta.* Na tych zaś którym *post factam professionem* sukcessya przypadać będzie, Statut *de monialibus* służyć ma. Tą iednak Konstytucyą niezagradzamy wszystkim Poddanym Naszym drogi do wykonania pobożnych fundacyi, aby było wolno każdemu, tak Duchownemu, iako i Swieckiemu z Dóbr swoich Ziemskich Szlacheckich, *quocunq; jure acquisitis*, *de nova radice facere fundationem* w nadawaniu onych, tak Klasztorów, iako i Szpitalów, więc i Plebaniy, *& eo nomine quascunque facere inscriptiones. Ea adjecta cautela*, żeby ten który funduie *tacto pectore*, *in facie* zupełnego Sądu Ziemskiego, przy rezygnacyi takowey; rzekł te słowa *sub fide honore & conscientia, Deum testor* że taką fundacyą czynię *de nova radice*, z Dóbr moich własnych, żadnych pieniędzy za nie niewziąwszy, *fine ullo condictamine*, ale *ex puro zelo, & propria mera liberalitate*, nieczyniąc nic *in fraudem* teraźnieyszey Konstytucyi i Prawa pospolitego. Co ma być przy Rezygnacyi *in Acta* inserowano, ieżliby zaś kto ubogiemu Kościołowi Farnemu we Wsi darował na podratowanie sztukę iaką gruntu, to nie ma być *pro contraventione* temu Prawu poczytano,

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 163.*

a też Konſtytucyą przyimuią, i ci którzy ſą Religii Greckiey. *Vol. III. Anno 1635. fol: 854.* ANNO 1635

Nro: 20. O Widerkauffach.

Widerkauffy Kościołom, Zakonom, Szpitalom, Akademiom, i inſzym Duchownym Oſobom (wcale przeſzłe zachowuiąc) na potym tak aſſekuruiemy żeby *Bona in vim redemptionis, alias* na Widerkauff, obligowane, & *per intromiſſionem* podane, *in poſſeſſione* Dziedziców zoſtawały, płacąc z nich Czynſzu rocznego podług ſummy należącey, po ſiedmiu złotych od ſta *naturam* też *inſcriptionum reemptionalium* alterować nie będzie ſię godziło, która natym zawiſła, żeby każdego dnia i godziny *prævia citatione peremptoria* do Urzędu Grodzkiego która na niedziel dwanaście przed wykupieniem ma być położona wolno było Dziedzicowi odłożyć i odliczyć za wziętą Summę *cum reali emundatione bonorum ſuorum*, według Prawa dawnego *de exemptionibus bonorum terreſtrium.* Którey Summy gdyby ten co dał, wziąć niechciał, ma ią Dziedzic odłożyć, albo *ad loci Ordinarium*, albo *ad Capitulum*, albo ieżeliby *Capitulum tergiverſaretur* tedy do Grodu właſnego, *cum ſufficienti quietatione & cautione*, i tym ſamym wolnym zoſtawać ma od płacenia Summy i czynſzu, i napotym żadney trudności prawney oto mieć nie będzie. Ażeby *in fraudem & eluſionem legis præſentis* pod *pretextem* Widerkauffów, Dobra Ziemſkie od Stanu Szlacheckiego, nieodpadały nie będzie mógł żaden większey Summy zaciągać na Maiętność Swoię, tylko taką, któraby *dimidium valoris* tey maiętności nieprzechodziła: inaczey ktoby śmiał poſtąpić, ma być *per quemcunq;* do Urzędu Ziemſkiego, onego Powiatu, deferowany. A Sąd Ziemſki na Rokach, *in facie Nobilitatis* ma uznać takową kontrawencyą, i odeſłać ſprawę na Trybunał *inter cauſas mixti fori*, *ad reſcindendum contractum* A o zapłacenie takowych czynſzów, *forum* i Proceſs na Kwerele, *ſine quavis appellatione* naznaczamy: którey niema *citatus* ani pozwani *ad caſſandum*, ani Sublewacyami *retardare* Exekucyi; ale Staroſta *in bonis jure victi* powinien ią czynić *ſemotis omnibus diffugiis ſub pœna trecentarum Marcarum & in realem poſſeſſionem* dobra podać temu czyia Summa: który *in poſſeſſione* ich tak długo być ma, aż który odłoży Summę lubo *proximiores deſcenden:* lubo którykolwiek z Stanu Szlacheckiego zapłaceniem zatrzymanego czynſzu. *Vol: III. Anno 1635. fol: 856.*

Nro: 21. Zamknienie Exekucyi w Rusi, w Podolu i w Podlasiu.

Donieśli Nam Poſłowie Ziemſcy, iż wtych Woiewództwach po zawarciu 1647 *per tot Conſtitutiones* Exekucyi, zagęściły ſię upraſzania Dóbr dziedzicznych *pro Regalibus*, co iż ſię dzieie przeciwko Prawu i z uciśnieniem Stanu Szlacheckiego, za zgodą wſzech Stanów warµiemy, aby tacy *Impetratores inter cauſas Officii* w Trybunale Lubelſkim *peremptoriè* pozwani, *refuſione damnorum & pœna duorum Millium Marcarum, parti & Judicio totidem*, tamże *in inſtanti ſolvenda*, karani byli, co ſię ma ściągać na tych którzyby napotym upraſzali. A przytym i Przywileie takie żadney wagi mieć niemaią. A Inſtygator *ſine certo delatore* pozwow aby nie wynoſił, *exceptis litis pendentiis ante 1588. annum* poſtanawiamy, reaſſumuiąc wſzyſtkie Konſtytucye o zawarciu Exekucyi, i Konſtytucye o Przywileiu *Incorporationis* Woiewodztwa Podlaſkiego, *exceptis litis pendentiis. Vol: IV. Anno 1647. fol. 117.*

ANNO 1649 Nro. 22. SECURITAS HONORUM ET BONORUM OBYWATELÓW, KIIOWSKIEGO, WOŁYNSKIEGO, PODOLSKIEGO, BRACLAWSKIEGO I CZERNIECHOWSKIEGO, WOIEWÓDZTW ZIEMI HALICKIEY TAKŻE KRASNOSTAWSKIEGO I LATYCZOWSKIEGO POWIATOW.

Zabiegaiąc *indemnitati* pomienionych Woiewództw, postanawiamy, iż ktokolwiek z obywatelów tych Woiewodztw Ziem i powiatów, *tam Actor quam Reus*, potrzebowałby odwleczenia w Trybunale sądzenia spraw swoich, tedy *praevio juramento* ieźli go strona od strony potrzebować będzie, ma być pozwolona *suspensa* do ordynacyi wtey mierze przyszłego Seymu: a to się ma rozumieć *de omni genere causarum*, które *deductiones munimentorum scrutinia* i inkwizycyi potrzebuią. *Crimina* iednak *recentia* którychby *scrutinia ante casum* spustoszenia dedukowane nie były, pod te Konstytucye nie podpadaią. To też na ten czas Obywatelom tychże Woiewództw, Ziem i Powiatów, Duchownym i Swieckim także Miastom i Włościom Naszym pozwalamy, iż w podatkach które będą *in Rempublicam* uchwalone *abjurata devastatorum in toto & in parte bonorum* do lat cztyrech iść maią: przytym według Konwokacyi Akt Ziemskich Winnickich dla więzienia Starosty tamecznego, leżenie pozwalamy. Ta iednak Konstytucya niema derogować Konstytucyi o Rozgraniczeniu Woiewodztw Wołyńskiego, Ruskiego, Belskiego 1647, postanowioney *Vol. IV. Anno 1649. fol. 271.*

Nro: 23. REASSUMPTIO KONSTYTUCYI SEYMU PRZESZŁEGO DE SECURITATE HONORUM ET BONORUM WOIEWÓDZTW, ZIEM I POWIATÓW PEWNYCH.

1649 Konstytucyą na Seymie szczęśliwey Koronacyi Naszey, *de securitate Honorum & bonorum*, Obywatelów Woiewództw, Ziem i Powiatów, w teyże Konstytucyi wyrażonych postanowioną, *in toto* reassumuiemy, dalszą *in eo passu* Ordynacyą do Seymu przyszłego sześć niedzielnego odkładaiąc. Przytym Dekreta Trybunału przyszłego Lubelskiego, *in causis Statuitionis* Poddanych pod ten czas niespokoyny występnych ferowane, i ich exekucya, także sprawy insze podobne i grabieżowe *in quocunq; Juris gradu & processu* zostawaiące, do decyzyi tegoż Seymu suspenduiemy. A dla snadnieyszego nabycia dokumentów, Akta Trybunalskie Kiiowskiego, Wołyńskiego, Bracławskiego, Czerniechowskiego Woiewództw przez cały czas przyszłego Trybunału otwieramy a *debitores nihilominus* kredytorom swoim według Zapisów swych iścić się powinni, i tą Konstytucyą, *via agendi* o dług zapisany prekludowana być niema. Także *Diploma* Woiewództwom, Kiiowskiemu Wołyńskiemu, Czerniechowskiemu, i Bracławskiemu, na tym Seymie dane przed przyszłym Seymem do effektu przywieść obiecuiemy. *Vol. IV. Anno 1649. fol: 289.*

Nro: 24. SECURITAS HONORUM ET BONORUM WOIEWÓDZTWA KIJOWSKIEGO, BRACLAWSKIEGO I CZERNIECHOWSKIEGO.

1654 Obywatelom tych Woiewodztw iż nieprzyiaciel nietylko Maiętności iedne odebrał, drugie spustoszył, ale też Xięgi Ziemskie i Grodzkie popalił, przeto za zgodą wszech Stanów postanawiamy aby Obywatele tych Woiewództw otrzymawszy Attestacyą od Dygnitarzów i Urzędników Ziemskich o zgubie Akt tegoż Woiewództwa, na wywód swego Szlachectwa nie byli u Prawa necessy-

necessytowani, do pokazania starych dyspozycyi, ale i przy atteſtacyi od Seymiku, na którym się wywodzić będą, i Przysiędze dwóch Szlachciców *de linea Paterna* i drugich dwu *de linea Materna* samych *insuper* Przysięgą wprzód na to, iż mieli dyspozycye w Aktach zgubionych. A potym na prawdziwe Szlachectwo swoie dedukcya ich determinowana być ma. A którzyby świadkowie dali *Testimonium* nie Szlachcicowi a byli *legitime* o to *convicti*, własne Szlachectwo oto tracić maią; na Dobra też Dziedziczne, zaraz po uspokoieniu Woyny, byle kto *Jus Hæreditatis* pokazał, a tego dowiódł, że był *in Possessione* iako *Hæres immediate*, przed zaczęciem tey Woyny, Roku 1648. nie ma być do pokazowania inszych dyspozycyi necessytowany; Processa iednak któreby kto miał, lubo *antiquitûs*, lubo *immediate* przed zaczęciem tey Woyny, *repetendo hæreditatem*, ieżeli będą *ad manus Actoris & sufficient ad deducendam realitatem petentis Actoris, probatio deferenda*, A ieżeli Aktor niebędzie miał monimentów, a pozwany pozwami swemi złoży się, pozwany ma być bliższy do poprzysiężenia, a gdy *Actor* i *Citatus* bez monimentów staną, Pozwany przy Possessyi swey bliższy ma być, *prævia inquisitione, ad comprobandum*, samę słuszność i wtym upatruiemy, aby *in communi Reipublicæ calamitate* ieden drugiego tych Woiewództw Obywatelów o Długi na Zapisy albo rekognicye, także do Kontraktów i Zapisów na maiętność nie ucisłkał Prawem, a osobliwie ieżeli *Debitores* w spokoynieyszych Woiewództwach nie maią Dziedzicznych ani Zastawnych Possessyi swoich, a to poty poki ci *Debitores* do spokoynych Dóbr swoich Possessyi nieprzyidą, iednak *post apprehensam Possessionem* ma im służyć *Beneficium dandæ Intromissionis*, wcale zachowuiąc Dyspozycyą Naszę o Dobrach Lennych, które wyszły *ex recta Linea Masculina, & de Bonis liquidi Juris Nostri Regii* iako też *in Rem* stanu Szlacheckiego nienaruszone zostawuiąc Prawa o zamknieniu Exekucyi w Kraiach tych Woiewództw. A co się tknie inszych Woiewództw, Ziem i Powiatów w pierwszych Konstytucyach, *de securitate honorum & honorum* mianowanych, postanawiamy, aby tak ten który *asserit* że w tych Aktach pogorzałych miał zapisy, iako ten który powiada że nie było. Inkwizycye na swoie Assercye dwunastu świadków, w Ziemstwie na Ziemskie, w Grodzie na Grodzkie zapisy wywodzili, z których Inkwizycyi Trybunał *proprioritatem ad juramentum alterutri parti met: septimo* uznawać ma. A co się tknie *casus facti sub tempus rebellionis* Chłopstwa Konstytucyą 1649. do decyzyi Seymowey suspendowanych, tedy z tych obwinionych którzy *in vivis extant*, ma być *in foro competenti* sprawiedliwość *prævia monitione* czyniona. Co i Zydaczowskiemu Powiatowi służyć ma. *Vol: IV. Anno 1654. fol: 449.*

ANNO 1654

Nro: 25. SECURITAS HONORUM ET BONORUM ZIEMI BIELSKIEY.

Warowana iest przeszłemi Konstytucyami *Anno 1649. & Anno 1654.* różnych Woiewództw *Securitas bonorum & honorum*, Taż Konstytucya Woiewództwu Podlaskiemu służyć ma. Ponieważ dyspozycye, Przywileie, Zapisy, od Królów Ichmciów Antecessorów Naszych, iako też i od Gasztolda Woiewody na Dobra Ziemskie nadane, za zniesieniem *funditus* Substancyi Szlacheckich przez ogień. Drugie też Dyspozycye *iniquitate temporum*, pod tak niebespieczne czasy Rzeczypospolitey poginęły których, to Dyspozycyi ani 1661

ANNO 1661 z Kśiąg ani z Metryki Obywatele tameczni doſtać niemogą. O czym Manifeſtacya Urodzonego Podſtolego Ziemi Bielſkiey *de Data Sabatho in craſtino Sancti Bartholomaei Apoſtoli, in Anno 1657.* uczyniona ſzerzey świadczy. Tęż Konſtytucyą przyimuią Ziemia Drohicka, i Mielnicka, także Ziemia Nurſka, i Woiewództwo Brześciańſkie. *Vol. IV. Anno 1661. fol. 704.*

Nro: 26. SECURITAS BONORUM ET HONORUM WOIEWÓDZTW KIJOWSKIEGO, BRACLAWSKIEGO, WOLYNSKIEGO I CZERNIECHOWSKIEGO. (a)

1661 Reaſſumuiąc Konſtytucyą *Unionis*, także Konſtytucyą *Anni 1611.* o niepokazaniu Praw na Maiętności Dziedziczne tych Woiewództw, tudzież Konſtytucyą 1654. *Securitatis bonorum &c. honorum*, deklaruiemy. Iż według tych Konſtytucyi, żaden Obywatel tych Woiewództw, do pokazania Praw na Dziedzictwa ſwoie, i Dwory Szlacheckie, nie ma być od nikogo pociągany, i ktoby ſię ważył inkwietować, o Dobra iego Ziemſkie, a Dziedzic tego dowiódł przez świadki, że tych Dòbr był *in Poſſeſſione* iako *Haeres immediate* przed zaczęciem Woyny tey *Anno 1648.* takowy nieſluſzny *evocans, in eodem termino*, nie tylko *Damna*, na ktòreby *evocatus* poprzyſiągł w Trybunale *inter cauſas conſervatas reſarcire*, ale też i *pœnis arbitrariis per judicium irrogandis &c. pœna Mille Marcarum ſub pœna perpetuae Bannitionis*, karany być ma, Także Urodzony Staniſław Koniecpolſki Woiewodzic Sendomirſki wywiòdſzy Prawo ſwoie na Dziedzictwa w Woiewództwie Kijowſkim leżące Mliowſzczyzna, to ieſt Miaſta Smila *ſeu* Taſmyn Konſtantynów, Babkley, Orłowiec, *cum adjacentiis* Urodzonemu Danielowi Wychowſkiemu, Miaſto Dòbr Naſzych Królewſkich w Dziedzictwo dane, doſyć czyniąc Konſtytucyi Seymu przeſzłego, na teraźnieyſzym Seymie dowodnie Prawa ſwoie pokazał, waruiemy tym Woiewództwom, iż takowe Praw pokazanie, ani *ad praeſens* ani na potym *in ſequelam* iść nie ma, ani dawnym Prawom, o nie ukazaniu Praw preiudykować. A lubo to tak wielą Praw warowana ieſt *ſecuritas* od Woyſka Dobrom Ziemſkim przecię iednak na przeciwko tym Prawom w przeſzłych czaſiech uciążone Dobra tych Woiewodztw były. Tedy reaſſumuiąc wſzyſtkie Konſtytucye *de diſciplina Militari*, deklaruiemy i mieć chcemy, aby żaden Półkownik Rotmiſtrz, tak Polſkiego iak i Cudzoziemſkiego Narodu a nawet i Wielmożni Hetmani Naſi do Dóbr tych Woiewództw Szlacheckich, żadnego pretextu niemieli, ani Obywatelòw tamecznych *in poſſeſſionibus eorum* impedyować, albo do Poſſeſſyi apprehendowania nieprzypuſzczać, lubo za Naſzemi Ordynanſami, informacyami choćby też *ex Senatus Conſulto* wydane były: lubo ieźliby też *praetextu militari* ważył ſię *inhibere Poſſeſſiones haereditarias* Obywatelòw tamecznych, albo *in Poſſeſſionibus bonorum* inkwietować, lubo te Dobra uciążać, każdy takowy *nemine excepto ab Iniurato* do Trybunału Koronnego *inter cauſas militares* pozwany *pœna trium millium marcarum &c. triplici refuſione damnorum*, ma być karany. Ażeby i prywatny pod takowe zginienie Praw ieden drugiemu Maiętności Dziedzicznych iakoteż zaſtawnych, arędownych, dożywotnich, tak i reformacyom podległych *modo violento* nie zabierał, gdy *bonae fidei* Poſſeſſor Dòbr odietych *immediate* przed Woyną był według Konſtytucyi *Anni 1654.* ktòra Konſtytucya *in toto conſervatur*, podług ktòrey zginienie zapiſow takowy

(a) *Obacz Rezolucyą Rady na końcu Tomu Nro. 354.*

evincet, & jus suum stabiliet, takowy tedy nietylko w Trybunale *ex speciali Regestro ante omnia* odpowiadać *& ad restitutionem* Dobr *tenebitur*, ale i *damna* ANNO 1661
Juramento liquidata, injuriato resarcire będzie powinien. A że wiele Obywatelòw Woiewództw tych po te wszystkie czasy *exilii*, od rożnych osòb w rożnych mieyscach są *iniuriati*, tedy takowym żadna preskrypcya *& fatalis juris*, wtym iść niema, ale *salva via agendi* ukrzywdzonemu *Jure præservatur*. A że takich wiele znayduie się, ktòrzy *ad male narrata*, otrzymali i uprosili sobie Dobra Dziedziczne *Juribus Caduci*, a dyspozycyi Naszey *non obnoxia* tak Duchowne iako i Swieckie, i Dwory Szlacheckie: za ktòremi Przywileiami *Donatarii* wiele trudności urościwszy *Hæredibus & Possessoribus* onym dotąd wielkie bezprawia czynią. A *injuriati* abo *ob defectum* dochodzić dotąd nie mogli, abo też doszedłszy Prawem *ex jure victis* exekucyi otrzymać niemogą. Wczym chcąc *providere indemnitati* Obywatelòw tychże Woiewództw, wolno będzie krzywd i szkod także i Dóbr swoich, *contra injuriatores* w Trybunale *ex speciali Regestro ante omnia judiciorum, ex cruda citatione nulla præscriptione & fatalibus obstantibus* prawnie dochodzić nie zasłaniaiąc się żadnemi excepcyami dawnych Praw, ani Exemptami, Starostowie *ex jure victis per se seu officia* ich ukrzywdzonym *indilatam Executionem* czynić będą powinni, *sub pœna Complicitatis*. *Forum* tymże Starostom w Trybunale *ex eodem speciali Regestro* naznaczaiąc. *Vol: IV. Anno 1661. fol: 722.* (a)

Nro: 27. Restytucya Dòbr Woiewòdztw Kijowskiego, Bracławskiego, Podolskiego. Czerniechowskiego.

Warowana iest dostateczna *securitas bonorum* Woiewództwa Kijowskiego, 1662
Podolskiego, Bracławskiego i Czerniechowskiego, aby ni od kogo Obywatele tameczni *in possessionibus* dòbr swoich nie byli inkwietowani, ani w apprehendowaniu Possessyi impedyowani, nawet i przez Woyska Nasze Koronne i Cudzoziemskie, lubo za Naszemi Ordynansami informacyami lubo by też *ex Senatus Consulto* wydanemi. A że *ad malam informationem* Posłòw Urodzonego Hetmana Zaporowskiego z Kancellaryi Naszey przeciwne są Uniwersały świeżo wydane, za ktòremi Dobra od Obywatelow tamecznych przez Kozaków przydanych Uniwersałach, Hetmana Zaporowskiego, są odebrane i *ex possessionibus deturbati* zostali, tedy takowe Uniwersały Nasze i Hetmana Zaporowskiego powagą Seymu teraźnieyszego znosiemy i kassuiemy i obywatelom tamecznym wolną apprehendowania Dóbr swoich i do ktòrychby *per Successionem* kto należał, bez wszelkich przeszkod iako kto przed zaczęciem Woyny trzymał pozwalamy i deklaruiemy. Na co i Uniwersały Nasze rewokatoryalne powagą Seymu *ex Consensu omnium ordinum Regni* wydać rozkazaliśmy do Urodzonego Hetmana Woyska Zaporowskiego aby stosuiąc się do Praw pospolitych i Konstytucyi przeszłego Seymu i słuszność samey Possessyi Dóbr obywatelom tamecznym za wydaniem Uniwersałów swoich dopuścił i nie impedyował; a na potym assekuruiemy obywatelòw tych Woiewództw, iż żadnych takowych Uniwersałów, ani przeciwnych teraźnieyszym rewokatoryalnym wydawać niekażemy, i wydane żadney wagi nie maią mieć *Vol: IV. Anno 1662. fol. 831.*

(a) *Obacz Na końcu Tomu Rez: Rady. Nro 354. Nro. 26.*

ANNO

Nro. 28. Reassumptio Securitatis Bonorum.

1667 Ponieważ Akta Ziemſkie Grodzkie w niektòrych Woiewództwach i Ziemiach przez nieprzyiaciela ſą ogniem znieſione, częścią też po różnych mieyſcach zruynowane, niektóre zaś i dotąd ieſzcze *in hoſtico* zoſtaią, gdzie żaden do nich potrzebuiącym *patere* nie może *aditus*, zaczym wiele obywatelów Państw Naſzych odpadłſzy od Dòbr ſwoich tak Dziedzicznych iako i zaſtawnych żadnych dyſpozycyi do Spraw w każdym Sądzie przypadaiących *ſufficientiam* mieć nie mogli. Przeto reaſſumuiąc o tym Konſtytucyą *Anni 1658. & 1661.* waruiemy: Iż ieżliby ktokolwiek *ob defectum munimentorum* w Sprawach i Zapiſach ſwoich z ruiną ſubſtancyi albo ſumm ſzkodował, a potymby ktora ſtrona zaſiągłſzy *documenta literatoria & authenticas probationes*, one *in termino legitimo*, pokazała, wolno będzie każdemu ukrzywdzonemu *juxta jura ſua* poſſeſſyi i pretenſyi *vigore inſcriptionum in omni ſubſellio* dochodzić. Wczym *præſcriptiones & fatalia* nikomu ſzkodzić niemaią, niederoguiąc niwczym Dekretom Seymowym i Trybunalſkim. *Vol: IV. Anno 1667. fol. 952.*

Nro. 29. Dobra Dziedziczne.

1669 Dobra Dziedziczne na nową fundacyą *ſine conſenſu Reipublicæ contra Conſtitutiones* oddane iako Prawu przeciwne *et vim ordinationis* w ſobie maiące aby *nullitatis* były tak w Koronie iako i w W. X. Lit: *Vol: V. Anno 1669. fol: 16.*

Nro. 30. Externi.

1669 *Externi* Dóbr Ziemſkich nabyciem albo wnieſieniem na nie ſumm bez Indygenatu za żadnemi Reſkryptami i Dekretami trzymać nie mogą. *Vol. V. Anno 1669. fol. 15.*

Nro: 31. Immunitas Dóbr Szlacheckich.

1674 Lubo *immunitas* Dóbr Szlacheckich tak w Koronie, iako i w W. X Lit: od Stanowiſk Konſyſtencii Chlebów Stacyi i *in genere* Zołnierſkich pod iakimkolwiek pretextem exakcyi ſurowie ieſt Prawem poſpolitym obwarowana, że iednak *temporum infelicitate & vicinitate* nieprzyiaciela w Wołoſzech i na Podolu będącego Woyſko zaſtaniaiąc Granice Oyczyſte w Dobrach Szlacheckich w Powiatach Pokuckich Konſyſtencye ſobie *ſtante neceſſitate belli*, przeciwko wyraźnemu Prawu pozwoliło, maiąc wzgląd na zaſługi teraźnieyſze Woyſka, i *neceſſitatem temporum* uważaiąc to wſzyſtko *pro tunc* całe kondonuiemy. *Privatorum* iednak *injuriæ mere Criminales* niemaią, i niemogą żadnemi zaſłaniać ſię Amniſtyami, ale każdy o nie ſprawić ſię *in foro competenti* powinien będzie. Napotym zaś aby podobnemi Konſyſtencyami, Stacyami, Exakcyami Dobra Stanu Szlacheckiego *ullo pretextu*, tak od Wielmożnych Hetmanów Oboyga Narodów iako i od ſamego Woyſka aggrawowane nie były, ſurowie zakazuiemy *ſub pœnis in Volumine Legum expreſſis.* O co *forum* w Trybunale Koronnym *inter cauſas militares ex ſpeciali Regeſtro*, w Trybunale zaś w W. Xieſt. Lit: w ktòrymbykolwiek Woiewództwie i Powiecie *authoritate præſentis Conventûs* naznaczamy. *Vol. V. Anno 1674. fol: 262.*

ANNO

Nro: 32. Deklaracya Konstytucyi na Elekcyi Naszey sub Titulo Immunitas Dóbr Szlacheckich, postanowioney. 1676

Konstytucyą Anni 1674. na szczęśliwey Elekcyi Naszey *sub titulo immunitas* Dóbr Szlacheckich postanowioną, reassumuiąc; Punkt ten (*Privatorum* iednąk *injuriæ merè criminales* nie maią i nie mogą się żadnemi zastaniać amnistyami, ale każdy o nie sprawić się, *in foro competenti* powinien będzie) deklaruiemy *lege præsenti*, iż tenże rygor *Judiciorum*, o Sądach Kommissarskich, albo Hetmańskich, gdzie sobie *injuriatus forum* obierze *extendi* ma, *contra injuriantes*, & *in causis Civilibus*, to iest, ieżeli gdziekolwiek w Dobrach Dziedzicznych Chleby Zołnierze brali pieniężne albo *alio* Exakcyi *genere*, lubo ciągnieniem noclegami i pobocznemi aggrawowali Stacyami, z zasług *injuriantium*, to *injuriatis* powrócono być ma *irremissibiliter*: o Konsystencyach iednak w Dobrach Szlacheckich, po wyiściu z Wołoch, *ex necessitate belli* naznaczonych lubo przeciwko Prawu wyraźnemu *ad præsens*, maią bydź wolni, ale ta *indulgentia* za osobliwym faworem ku Woyskom Województw Ruskiego i Podolskiego *pro semel* oświadczona, nie ma *trahi ad exemplum* na potym, i owszem *omnem rigorem* wprzeszłych Konstytucyach, *de immunitate bonorum terrestrium contra excessivos* założone, *authoritate* Seymu teraźnieyszego reassumuiemy i stwierdzamy. *Vol: V. Anno 1676. fol: 353.*

Nro. 33. Securitas Dòbr Ziemskich.

Lubo Dobra Ziemskie *tot Constitutionibus ab onere militari* są uwolnione, iakoby w nich żadney aggrawacyi Stan Szlachecki nie ponosił, iednak teraz osobliwie *Authoritate præsentis Conventûs* wszystkie Konstytucye tak dawne iako poślednieysze *Electionis Nostræ*, także i o Dobrach lennych i Ekonomicznych reassumuiemy. *Vol: V. Anno 1676. fol: 430.* 1676

Nro: 34. Konsystencya Woysku & Securitas Wszystkim Dobrom In genere Od Przechodów i Stanowisk Zołnierskich.

Chcąc mieć obwarowane Granice Rzeczypospolitey a oraz od tak ciężkiey Konsystencyi przechodów i exakcyi Zołnierskich Dobra *in genere* wszystkie w Państwach Naszych, zlecamy Wielmożnym Hetmanom Naszym, aby mieysca iako nayspsobnieysze na linii przy Granicy, w którychby Woyska *commodè* & *ex necessitate* Rzepltey *locari* mogły, upatrzyli, i w nich Woyska kollokowali, co żeby *sine præjudicio Possessorum* albo *Hæredum* być mogło, *ad componendum* o te Dobra *cum Hæredibus* albo *Possessoribus*, Kommissarzów niżey mianowanych naznaczamy, którzy według Instrukcyi z Kancellaryi Naszey daney doskonałe ukontentowanie postanowią, i albo *commutationem*, albo gotowizną zapłatę, *cum Possessoribus* albo *Hæredibus* umowią. My zaś *realem satisfactionem* podług tey umowy assekuruiemy *lege præsenti*. Ciż Kommissarze *super fideli* tych Dóbr *taxatione* & *transactione juramentum corporale præstabunt*, i że żadney za to korrupcyi brać nie będą. A iuż Zołnierz żadnych *in posterum* konsystencyi, redutów, stanowisk, wytchnienia, *victualia*, popasów koni, ani *quoquo nomine* nazwanych exakcyi w Dobrach *in genere* wszystkich Państwa Naszego pretendować nie ma: ani ciągnieniem, marszami, werbunkami, więcey ubo- 1677

1677 gim ludziom naprzykrzać się ani Wielmożni Hetmani Nasi, assygnacyi wydawać nie maią. A ktobykolwiek ważył się lubo za assygnacyą, lubo bez assygnacyi *quoquo titulo & praetextu* Dobra którekolwiek Rzeczypospolitey infestować, exakcye iakiekolwiek wyciągać, takiego *lege praesenti pro infami & hoste Patriae* deklaruiemy *i terminum publicandae infamiae*, na takowych swawolnikach, w Grodach albo w Trybunale, kędyby było *delictum* naznaczamy. A ieżeliby kto *contumaciter*, ani na kondemnaty, niedbaiąc exorbitować ważył się Województwom i Ziemiom, iako *contra hostes Patriae consurgere* wolno będzie. Ta iednak wyżey opisana *securitas*, nie ściąga się do dóbr, któreby *executioni Militari* względem niewypłacenia Hyberny, albo podatków podlegać miały, Urodzeni Kommissarze z Senatu, Lwowski, Lubaczewski, Biecki, Halicki, Kasztelani. *Ex Equestri ordine*, Ur. Jerzy Wielborski Podkomorzy Włodzimirski; Michał Rzewuski Starosta Chełmski, Zbigniew Blistowski, Podstoli Lubelski; do tey *destinantur* Kommissyi. *Vol: V. Anno 1677. fol: 455.*

Nro. 35. Immunitas Dóbr Szlacheckich.

1677 Przestrzegaiąc *immunitatem* Dóbr Szlacheckich aby *in suo vigore & robore* zostawała, wszystkie Prawa i Konstytucye reassumuiemy o niey napisane, *super contraventores* ieżeliby w Domu Szlacheckim, albo rozrodzonych Braci, ktokolwiek upornie stanąć poważał się, *paenam capitis*, a ieżeliby w Dobrach dziedzicznych u poddanych *paenas criminales irremissibiliter extendendas* zakładamy, *non obstante Constitutione de immunitate hac*, na Seymie szczęśliwey Koronacyi Naszey postanowioney, ponieważ *praejudicat immunitati.* *Vol: V. Anno 1677. fol: 457.*

Nro. 36. Securitas Dóbr Ziemskich.

1683 Wszystkie Konstytucye *de securitate* Dóbr ziemskich dziedzicznych uchwalone, a osobliwie Konstytucyą Anni 1661. *in toto* reassumuiąc uchwałą teraźnieyszego Seymu postanawiamy, aby żaden *cujuscunque Status & conditionis, ac praeeminentiae* w tey Rzeczypospolitey tak w Koronie iako i w W. X. Litt: *existens* nieważył się onych noclegami, przechodami, stacyami, werbunkami i ich supplementami infestować, Hybernami Konsystencyami Woysk i Obozu aggrawować, assygnacyi wydawać, a to *sub paenis in eadem Constitutione Anni 1661. expressis.* W czym, że żadna nikogo nie ochroni Amnestya *lege praesenti perpetuo* deklaruiemy. *Vol: V. Anno 1683. fol: 658.*

Nro. 37. Immunitas Dóbr Ziemskich.

1690 Lubo tak wielą Konstytucyami *de disciplina Militari & de immunitate* Dobr Ziemskich osobliwie *Annor:* 1652. 1653. 1658. 1659. 1661. 1673. 1674. 1678. *& Anno* 1683. Które *in toto & in omnibus illarum punctis, clausulis, articulis & ligamentis* reassumuiemy, tychże Dóbr *securitas* warowana; przecięż że *vigore* Konstytucyi 1685. *praetextu* obrony *confiniorum* od Nieprzyiaciela konsystencye w Dobrach Dziedzicznych, *cum summo praejudicio* Stanu Szlacheckiego naznaczone bywały, tedy tę Konstytucyą, iako przeciwną *Immunitati* Dóbr Szlacheckich *in toto* abrogowawszy i annihilowawszy, za zgodą wszech Stanów postanawiamy: iż ieżeliby na potym *quocunq; praetextu & titulo* ktorykolwiek z Woyskowych oboyga Narodów ważył się nietylko stacye, chleby, poboczne dyskrecye, & *quocun-*

quo titulo nazwane exakcye lub pieniężne, lub prowiantowe wybierać i wyciągać; ale i konsystencye mieć *præsumat*, kiedy pociągniony do Sądu lub Hetmańskiego, lub Trybunalskiego będzie, ma być *criminaliter præcisis omnibus juris beneficiis* sądzony i karany *cum refusione damnorum de bonis convictorum.* A ieżeliby też przeciwko teraźnieyszemu Prawu ważył się kto *quocunq; prætextu* w Dobrach dziedzicznych usurpować sobie, albo naznaczać konsystencyą, tedy *rigori* w pomienionych wyżey Konstytucyach *expresso*, *subjacere* powinien będzie. *Vol: V. Anno 1690. fol: 764.* ANNO 1690

Nro. 38. To oraz *cavemus*, że *neminem captivari*, *nisi jure victum permittemus.* Dóbr także gwałtownie konfiskować nie dozwolemy, chyba *post Judicium & convictionem* w Juryzdykcyach przyzwoitych, ani honorów odbierać *ad mentem Statuti* Władysława Jagiełła. *Vol VII. Anno 1764. fol: 200.* 1764

Nro. 39. Dóbr Dziedzicznych nad walor Piętnastu Milionów Złotych Polskich nabywać bez wiadomości i zezwolenia na Seymie niebędziemy, i to nabycie *præcedentibus solemnitatibus Juris* nastąpić ma, które to Dobra *Successoribus Masculis* tylko *cedere* powinny, i te a *corpore jure & Dominio Reipublicæ avelli* nigdy nie mogą, gdyby *Fæmellus sexus extra Regnum* był lokowany; gdyż wtedy Córki Królewskie *hæreditare* nie będą mogły, ale te Dobra *adæquatô pretio a promixioribus redimi* powinny. *Vol: VII. 1764. fol. 201.* 1764

Nro. 40. O nieoddalaniu Dóbr Ziemskich od Stanu Swieckiego.

Konstytucye 1635. 1669. 1726. i 1676. względem nieoddalania Dóbr Ziemskich *favore Communitatum* Stanu Duchownego reassumuiemy, i od teraźnieyszey Konstytucyi *sine consensu* Rzeczypospolitey Fundacyi nowych i zapisów *sub nullitate* ichże czynić zakazuiemy. Gdzie zaś Stanowi Duchownemu *Communitatum Titulo Reemptionis aut obligationis* zainwadyowane przez Dziedziców Dobra, te a *Successoribus*, czyli *juris quæsitoribus exemptibilia* być powinny, *præcisis quibusvis reparationibus*, & *prætensionibus fundi*, (a) z tym dokładem aby Duchowni poprzysięgali *realiter* wyliczone summy, choćby przy Autentycznych Dokumentach, iako im nic *ullo Titulo* nad wyliczoną sobie Summę nieprzypisał Dziedzic; A gdyby tego *juramentu recusare* mieli, od tey presuperaty nad realnie wyliczoną summę odpadać powinni. Co się tycze Testamentów wolność wszystkim dysponowania *rebus mobilibus* według Prawa dawnieyszego *favore* Osób Swieckich *in omni* zachowuiemy, a wszelkich Legatów i Zapisów przez też Testamenta a *Decumbentibus in lecto ægritudinis in rem* Stanu Duchownego i Kościołów czynić *omnino* pod nieważnością onychże zabraniamy. Ze dotąd Osób Szlacheckich w Stanie Duchownym umieraiących, wszystkie pozostałe *mobilia*, i summy, *ad dispositionem Loci Ordinariorum post intestatos* należały, i często krewni zmarłego oddaleni bywali *à participatione* Sukcessyi: Przeto temu zapobiegaiąc stanowiemy, aby *post intestatos Nobiles*, tak to *Spirituales Ecclesiasticos*, iako i po Opatach Klaustralnych, *ad derelicta* po nich *mobilia*. *Inventaria Summas paratas*, *Successores Sangvinis* należeli, tym sposobem: To iest: po Opatach Klasztornych maią się trzy części zbiorów ich wszystkich Sukcessorom, 1768

(a) *Obacz Rez: Rady na końcu Tomu Nro 253.*

ANNO a czwarta Klasztorowi dostawać. *A post Ecclesiasticos Spirituales* uspokoiwszy
1768 *deservitam mercedem* i długi *demptaq; funebrali, & in suffragium animæ* (przecież *proportionaliter*) *expensa*, oraz ieżeliby się decess w Inwentarzu Kościelnym z przyczyny zmarłego pokazał, *subsequenda bonificatione*, iedna część *in gratitudinem* mieysca *& Ecclesiæ, tanquam Sponsæ* Duchownego, a trzy części dla Sukcessorów iego *cedere* powinny. (b) Przeto w takowym razie Dziekanów i *Officia Loci Ordinariorum admonemus*, ażeby po zmarłych Duchownych zaraz *indilatè*, za powziętą wiadomością spisywali wszystkie *mobilia*, Inwentarze, *& paratum peculium* dawszy znać Sukcessorom i z niemi rozdysponowawszy iako wyżey *Successoribus*, w trzech częściach zbiorów wszystkich ma następować satysfakcya, a gdyby o podal znaydować się mieli ciż Sukcessorowie, natedy wolno będzie *in absentia* ich w przytomności Kollatora, a pod niebytność iego *etiam* w przytomności dwóch godnych Sąsiadów, czyli Parafianów spisywać takowy Inwentarz, który i przytomni podpisać maią. A po obwieszczeniu dopiero Sukcessorów ma się zadosyć stać teraźnieyszey Dyspozycyi. *In quantum* by zaś baczyli Sukcessorowie wczym krzywdę swoią. Na ów czas *recurrendo* do Prawa maią mieć *forum* z Dziekanem *& cum Officio Loci Ordinarii* w Ziemstwie, lub w Grodzie, w których to Sądach *indilatè* odpowiadać powinni: to iest tam: w którym Woiewództwie i Ziemi *demortuus* znaydował się. (c)

Chcąc przytym ubespieczyć wszystkich Obywatelów w niezmieyszaniu się maiątków Szlacheckich częstokroć publicznym Rzeczypospolitey potrzebom użytecznych, stanowiemy, aby *abhinc* wstępuiących do Klasztoru Mniszek, to tylko było domowey Substancyi uczestnictwo, które służy i Stanowi Duchownemu Zakonnemu, według ustawy Konwokacyiney 1764. dla męzkiey płci z tym iednak ostrzeżeniem, iż Mniszek *expeditio muliebris* do Klasztorów, nie ma być dawana *in paratis summis*, lecz *comparatis supellectilibus a portio Substantiæ* Mniszkom tylko *usui ad vitæ tempora* ma służyć, z wracaniem się potym *ad Successores sanguinis Vol. VII. Anno 1768. fol. 849.* (d)

1778 **Nro. 41.** *Bona convicta ad tenorem* Konstytucyi 1726. *proportionatè in negotio etiam Principali, ac Proventibus seu Provisionibus retentis* tradowane i spokoynie posiadane stanowiemy. *Vol: VIII. Anno 1778, fol 949.*

§. 6. *DOBRA DUCHOWNE.*

Nro. I. DECRETUM ROMANUM NE RELIGIOSI EMANT STABILIA BONA IN POLONIA.

Hoc Decretum reperitur in Constitutione Synodali Provinciali, sub Illustrissimo Domino Joanne Wężyk Primate, celebrata Anno 1624. cujus tenor est talis.

1624 Sanctissimus Dominus Noster Urbanus Divina Providentia Papa VIII. Salubri Regularium regimini pia sollicitudine intendens, ex legitimis Causis animum suum moventibus sub pænis arbitrio Sanctitatis suæ reservatis, mandat Præposito Generali Societatis Jesu, Generali Ordinis Prædicatorum, Generali Ordinis

(b) *Obacz na końcu Tomu Rezol: Rady. Nro 251. 254.*
(c) *Obacz Rez: Rady. na końcu Tomu. Nro 255.*
(d) *Obacz na końcu Tomu Rez: Rady Nro. 252.*

Carmelitarum, Generali Ordinis Cifterciensium, ut præcipiat, ac intra tres menses præcepisse doceat omnibus & singulis Provincialibus, Rectoribus, ac quibuscunq; aliis superioribus, per Regnum Poloniæ & Magnum Ducatum Lithvaniæ constitutis, ne sub pœna suspensionis a Divinis privationis omnium Officiorum, quæ tunc obtinebunt, vocisquè activæ & passivæ, ac perpetuæ inhabilitatis ad illa in perpetuum obtinenda, ipso facto, absq; alia declaratione incurrentibus, ac aliis arbitrio Sanctitatis suæ ferendis, Bona stabilia emere, vel titulo permutationis acquirere audeant vel præsumant in dictis, Regno & Ducatu, nisi eodem met Generali Consulto & expressa illius obtenta licentia. Eundem verò Generalem ad hujusmodi Concessionem non devenire, nisi eodem Sanctissimo Romano Pontifice vel Sacra congregatione Cardinalium Concilii Tridentini interpretum prius assentiente. *Kożuchowski Anno 1624. fol. 155.* ANNO 1624

N^ro. 2. Confirmatio Privilegii Vladislai Jagellonis, contra eos, qui excommunicationis sententias ultra annum sustinent per Casimirum tertium ejusdem Jagellonis Filium Petricoviæ feria quarta post Festum S. Georgii proxima A. D. millesimo quadrigentesimo quinquagesimo octavo cum insertione ejusmodi Privilegii.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Nos Casimirus Dei Gratia Rex Poloniæ M. D. Lithv: &c. ad perpetuam rei memoriam. Significamus per præsentes &c. etsi Regni Nostri subditis clementiæ Nostræ & Regalis provisionis in augendis commodis ac juribus, immunitatibus ac libertatibus conservandis sinum extendimus, quantò magis Ecclesiis (unde laus & honor Altissimo Jesu Christo omnium Creatori salusque provenit animarum, nec non personis & membris Ecclesiasticis) id facere & impendere convenit. Proinde felicis memoriæ Serenissimus Princeps, Dominus Vladislaus Rex Poloniæ &c. Progenitor Noster charissimus & Prædecessor iniquitati hominum occurrendò, & Ecclesiasticæ libertati ejusque membris & personis Ecclesiasticis & sæcularibus paci & indemnitati sui regiminis consultius providendo; suas certas, & patentes litteras Statuti fecit, & condidit hujusmodi sub tenore. In nomine Domini Amen. Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniæ nec non Terrarum Cracoviæ Sandomiriæ, Siradiæ, Cujaviæ Lanciciæ Lithvaniæque Princeps Supremus Pomeraniæ Russiæque Dominus & Hæres ad perpetuam rei memoriam. Etsi subditorum Nostrorum Sæcularium commodis de benignitate Regali libenter intendimus, juraque & libertates ipsorum contra detestandam malignorum pravitatem, ditionis Nostræ præsidiò confovemus, multò magis tunc Regis pacifici dominatoris universorum exemplo per quem Reges regnant, & Principes dominantur Ecclesiam suam Sanctam & Personas Spirituales & Sæculares sibi subjectas in juribus & libertatibus ac Statutis, a Sanctis Principibus editis conservare & tueri convenit, & ipsas ab omni oppressionum incursu perseverare. Noscat igitur tam præsens ætas quam posteritas futurorum, quod quamquam Sacris Canonibus salubriter sancitum, & lege humana utiliter sit provisum, quod quicunque Princeps, Capitaneus, Baro, aut Nobilis miles, aut Vasallus & generaliter quævis alia Persona Spiritualis aut Sæcularis, cujuscunque Statûs, dignitatis, gradûs, & conditionis existat, decimas quas sibi 1458

ANNO 1458

Deus in signum universalis Dominii pro alimento servientium reddi censuit, nec non domos, tributa, Castra, Villas, munitiones possessiones & quævis bona ac alias res, mobiles & immobiles, ad Ecclesias & pia opera ac Religiosa loca, Personasque Ecclesiasticas spectantes, ac etiam pauperum hominum in ipsorum bonis degentium rapuerit, invaserit, occupaverit, aut illicitè detinuerit exactionaverit, talias seu collectas imposuerit, seu injustè impignoraverit, aut occasione pignoris, aliquid extorserit vel quovis quæsito colore gravaverit, vel rapi, invadi, occupari, detineri, impignorari, seu exactionari, mandaverit, ordinaverit seu ratum habuerit, aut raptorem, invasorem, occupatorem & detentorem illicitum, cum re rapta, invasa, occupata, & detenta conservaverit, seu in defensionem susceperit, aut in bonis ejusdem notorium damnum vel manifestam offensam intulerit, nisi omnia & singula rapta, invasa, occupata, seu pignorata, restituerit, nec non de injuriis & damnis illatis ac manifesta offensa condignam emendam & satisfactionem impenderit, cum ipsorum complicibus pœnis & censuris Ecclesiasticis debent subjacere. Tamen quia nonullarum Personarum sæcularium, Regni Nostri adeò irrepsit, & inolevit iniquitas, quod pœnas & censuras in & contra tales, tam a canone quam ab homine promulgatas in sensum dari reprobum, ultra annum animo indurato in contemptum clavium Sanctæ Matris Ecclesiæ, animarumque suarum periculum Statutorumque prædictorum vilipendium, & scandalum Christi fidelium plurimorum sustinere non formidant, propter quorum culpam divinæ ultionis gladius sæpius perimit innocentes undè etiam pullulant hæreses, variaque insurgunt animarum pericula: Nos igitur Vladislaus qui intensis desideriis, Prædecessorum Nostrorum exemplo, tanquam tutor, & conservator jurium, libertatum, & Privilegiorum in Ecclesia Personarumque sibi subjectarum propagationem libertatis Ecclesiasticæ ex debito affectamus, ad executionem debitam Statutorum hujusmodi procedere cupientes, cum frustra conderentur leges, nisi executioni debitè demandarentur. Ex quo etiam quos timor Dei & mucro Spiritualis, a malo non revocat, pœna temporalis debet coercere, præsenti Nostro Regio decreto de concilio & unanimi Prælatorum & Baronum Nostrorum voto scientia & assensu volumus, decernimus, & firmissimè ac irrefrecabiliter perpetuò observari pollicemur, statuimusque & ordinamus per præsentes ut dum aliquis indigena Regni Nostri, cujuscunque Statûs & conditionis existat, propter raptum decimarum vel aliarum rerum Ecclesiasticarum occupationem, aut ratione excessuum quorumcunque sive etiam in contumaciam de non parendo juri & mandatis S. Ecclesiæ, sententia excommunicationis justè fuerit annodatus, ipsamque ultra annum legalem pertinaciter sustinuerit nec curaverit ad gremium S. Matris Ecclesiæ redire & pro excessu debitam emendam exhibere extunc anno hujusmodi elapso omnia bona ejusdem excommunicati mobilia & immobilia quæ tunc possederit, debent recipi, per locorum Capitaneos quibus subiacent & apprehendi tenenda & possidenda tam diu per Capitaneos hujusmodi, quousque per eosdem excommunicatos vel Capitaneos memoratos de hujusmodi bonis damna vel valor rei ipsis læsis vel injuriam passis plenariè exsolvantur. Quibus solutis bona prælibata, præfatis excommunicatis non nisi absolutis decernimus viceversa restituenda per Capitaneos prænotatos. Mandamus igitur omnibus & singulis Regni Nostri Capitaneis & Vicesgerentibus eorundem quatenus ad compescendam talium excommunicatorum pertinaciam duritiam & temerita-

tem præmissa Nostra saluberrima decreta executioni debitè debeant demandari perpetuè & in ævum, toties quoties, per Prælatos aliasque Personas tam Ecclesiasticas quam sæculares super hoc fuerint requisiti & moniti. ANNO 1458

Quod si Præfati Capitanei Tenutariiq; Nostri aut loca tenentes eorundem pro tempore existentes in execut one præmissorum tardi fuerint vel negligentes, extunc ipsos omnes pro hujusmodi negligentia per loci ordinarios, jaculo anathematis indulgemus feriendos, harum quibus Sigillum Nostrum est appensum testimonio Literarum Actum Cracoviæ Sabatho proximo ante festum Purificationis Mariæ Virginis, Anno Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo tertio Præsentibus Reverendis in Christo Patribus Dominis Sbigneo Cracovien: & Joanne Chełmen: Episcopis. Nec non Magnificis & Nobilibus Nicolao de Michałow Castellano Cracovien: Petro de Pieskowaskała Palatino Cracoviensi, Joanne Głowacz de Oleśnica Mareschalco Regni Poloniæ, & Joanne de Koniecpole ac aliis quam pluribus Militibus Nostris dilectis. Datum per Manus Venerabilis Stanislai de Opporow Decretorum Doctoris Decani Cracoviensis Sedis Apostolicæ Protonotarii Regni Nostri prædicti Vice Cancellarii Nobis sincerè dilecti. Ad Relationem Magnifici Joannis de Koniecpole. Nos itaq; vestigia Progenitoris & Prædecessoris Nostri prælibati charissimi toto mentis Nostræ conatu insequi & amplecti satagentes literas hujusmodi Statutum laudabile in se continentes cum eorum toto tenore de consensu & voluntate Prælatorum & Baronum ac Consiliariorum Regni Nostri approbamus, innovamus, ratificamus & confirmamus tenore præsentium mediante. Quo circa omnibus & singulis præsentibus & futuris Regni Nostri Capitaneis tenutariis & eorum vicesgerentibus mandamus quatenus prædictas Nostri Progenitoris Statuti literas in omnibus clausulis punctis & conditionibus teneant, & ad unguem perpetuo, & inviolabiliter observent. Aliosq; in suis Capitaneatibus tenutis & districtibus ipsis quomodolibet subjectos, suppositos cujuscunq; praeminentiæ gradus aut conditionis existant, arceant & compellant, juxta vim & formam prædictarum Progenitoris Nostri literarum quoties tam per Prælatos quam alias personas Ecclesiasticas & sæculares fuerint super hoc requisiti & postulati. Quodsi ipsi Capitanei & Tenutarii seu ipsorum loca tenentes pro tempore existentes in præmissorum executione se remissos & negligentes aut alias quomodocunque difficiles reddiderint, extunc ipsos & eorum quemlibet propter hujusmodi incuriam & contemptum Mandatorum Nostrorum excommunicationum Sententiis & censuris Ecclesiasticis in eos per locorum ordinarios eorumq; Vicarios & Officiales generales fulminandos & promulgandos subdimus & subjicimus ac perpetuo subjacere decernimus & obligamus tam diu procedendum, quousq; ad ipsarum executionem literarum curaverint procedere cum effectu. Harum quibus Sigillum Nostrum est appensum testimonio literarum. Actum in conventione generali Petricoviensi, pro Festo S. Adalberti celebrata feria quarta post Festum S. Georgii proxima XXVI. Mensis Aprilis Anno Dni Millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo. Præsentibus ibidem Reverendissimo Reverendisq; in Christo Patribus Dominis Joanne Sanctæ Gnesn: Ecclesiæ Archiepiscopo & Primate, Thoma Cracov: Joanne Vladislavien: & Regni Poloniæ Cancellario, ac Andrea Posnanien: Ecclesiarum Episcopis, Venerabiliq; Joanne Lutkonis de Brzezie utriusq; Juris Doctore Archidiacono Gnesnensi & Vice Cancellario Regni Poloniæ. Nec non Magnificis, Generosis, Nobilibus

ANNO 1458 & strenuis Joanne de Czyżow Castellano, Joanne de Tęczyn Palatino Cracoviensi, Luca de Borka Poznanien: Stanislao de Ostrorog Kalisien: Derslao de Rytwiany Sandomirien: Petro de Oporow Lancicien: Nicolao de Kościelec Bresten: Palatinis. Andrea Odrowąż de Sprowa Palatino & Capitaneo Leopoliensi, Joanne de Pilica, Hincza de Rogow Siradien: & Regni Poloniæ Vice-Thesaurario, Petro de Turow Sandomirien: Petro de Strykow Vladislavien: Stanislao Szydłowiec Zarnowien: Castellanis. Creslao Woyschick de Woyca Cracovien: Sandivogio de Lancenice Sandomirien: Joanne Kuropatva de Lacuchow Lubinen: Succamerariis, Nicolao de Brzezie Regni Poloniæ Mareschalco, Joanne Kraska de Lubnica Calisien: Joanne de Szczekociny Dapifero Sandomirien: Nicolao Lublinen: Nicolao Pieniązek de Witwice Cracovien: Capitaneo, Joanne de Melstin, Joanne de Tarnow, Jacobo de Campno Pincerna, Nicolao de Chrząstkow Tribuno Cracovien: ac Venerabilibus Jacobo de Sienno Gnesnen: & Cracovien: Jacobo Loth de Dampno Decano Cracovien: Joanne de Pniów Decretorum Doctore Archidiacono, Joanne Woyca de Woyca Custode Cracovien: Petro Spinek de Bantkow Gnesnen: & Cracovien: Canonico & aliis quampluribus fide dignis circa præmissa. Dat: per Manus Præfatorum Reveren: Patris Domini Joannis Episcopi Vladislaviensis & Cancellarii, ac Venerabilis Joannis Lutkonis de Brzezie utriusq; Juris Doctoris Archidiaconi Gnesnen: & Vice-Cancellarii Regni Poloniæ sincerè Nobis dilectorum ad relationem præfati Venerabilis Lutkonis de Brzezie Doctoris utriusq; Juris Archidiaconi Gnesnen: Vice Cacellarii. *Vol: I. Anno 1458. fol: 193.*

Nro. 3. Casimirus Tertius Vladislai Jagiellonis Filius in Opatowiec Sanxit Statuta de Raptoribus & invasoribus bonorum Ecclesiæ quæ edidit in nova Civitate sub data infrascripta.

1475 Casimirus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæq; Dominus & Hæres &c. Universis & Singulis Capitaneis signanter tamen Cracovien: Sandomirien: novæ Civitatis Radomnien: Lublinen: & aliis ubilibet consistentibus præsentibus requirentibus, sincerè & fidelibus dilectis Gratiam Nostram cum favore. Magnifici & Generosi sincerè, & fideles Nostri dilecti non sine gravi animi molestia, ac Divinæ ultionis metu quotidianas Spiritualium Regni Nostri querelas lachrymis etiam permixtas audimus, quomodo ipsi per terrigenas belligeros, qui ad expeditionem generalem proximè præteritam procedebant in bonis Ecclesiasticis præter morem terrestrem, damnificati sunt, volentes itaq; ultionem divinam intercipere nostraque animadversione prævenire cum omnibus Consiliariis Nostris in Opatowiec exercitualiter congregatis talem modum invenimus statuimusq; per quem ipsi Spirituales damna sua per viam Juris repetent breviorem. Quod quilibet pro damnis suis, possit coram Capitaneo Loci cui damnificator ipse subiacet eum convenire, quem ipse Capitaneus pro damnis illatis non secus quam pro articulo Castrensi uno ex quatuor in Jure descripto judicare debebit, & admittere probationem actori, sicut violentia domestica, aut si actor id egerit, quod arbitrio ejus deferimus purgatione juramenti more Castri reus judicetur. Si verò Capitaneus in longa distantia fuerit coram quo reus deberet trahi in causam, poterit actor Spiritualis opportunitate capta, dum ipsi in partibus Cracoviensis & non Majoris Poloniæ essemus constituti, ad Nostri præsentiam reum citare, quem nulla districtus evocatione volumus excipi sed more

bellico

bellico actori justitiam ministrare, quæ omnia descripta de Spiritualibus benè ANNO
possessionatis terrestri dominio sivè hæreditario intelligere volumus. De aliis 1475
verò Spiritualibus inferioris Conditionis, qui propter eorum egestatem in Judiciis terrestribus maximè sic remotis non sufficient impendere extunc poterint in Jure eorum Ecclesiastico damnificatores suos convenire in quo quandocunq; justè convicti fuerint, & censuras ultra Annum sustinuerint, volumus quod rigidissimè Constitutio de talibus edita observetur, & quod turri mancipentur, hanc volumus a judicibus Spiritualibus, & actoribus se veritatem moderari, ut nec illi in petendo sive existimando damna sua, nec isti in decernendo modum excedant rationabilis æquitatis. In cujus rei testimonium Sigillum Nostrum præsentibus est subappensum. Datum in Nova Civitate Korczynen: feria sexta proxima ante Dominicam Oculi Anno 1474. ad Mandatum Domini Regis. *Vol: I. Anno 1475. fol: 226.*

Nro. 4. Et quoniam in omnibus Palatinatibus & Districtibus Domini 1527
Spirituales habent bona sua Ecclesiastica, seu fundos quæ licet nunquam alias subiecta erant oneri bellicæ servitutis ut quæ per Serenissimos prædecessores Nostros Reges Poloniæ, & Duces sunt ab initio fundationis Ecclesiarum, ad usum duntaxąt, & onera Ecclesiæ collata: multisq; immunitatibus & libertatibus donata tamen in præsenti Regni necessitate & Summo discrimine, volentes ipsi Domini spirituales, sibi & Ecclesiis suis gratiam Nostram Regiam demereri, fratribus verò suis Dominis sæcularibus gratificari: Reiq: publicæ pro cujus bono Statu orare tenentur ope sua non deesse; permiserunt etiam non gravatim bona sua Ecclesiastica hactenus semper libera, cum his quæ ad defensionem obligata sunt, in præsens taxari ita ut bona Dominorum Sæcularium taxabuntur & proinde Domini Archiepiscopi & Episcopi, designabunt duos viros Ecclesiasticos, bonæ fidei & conscientiæ ad quemlibet Palatinatum, qui una cum taxatoribus per Palatinum Castellanos, Officiales, & Nobilitatem electis seu eligendis taxabunt bona omnia tam spiritualium quam Sæcularium personarum, & hi primum cum Palatino & Castellano primario, ac duobus Nobilibus Electis, Capitalem Districtum obequitabunt per singulas Parochias, & simul cum illis bona ejusdem districtûs taxabunt, & æstimabunt, modo suprascripto secundum Deum, & conscientiam, sublato amore, favore, metu, prece, odio &c. *Vol: I. Anno 1527. fol: 481.*

Nro. 5. A ta Konstytucya niema preiudykować dawnym Prawom i Przy- 1670
wileiom Dobr Kościelnych o wolności od Exakcyi i stanowisk żołnierskich; Stan iednak Duchowny z miłości ku Rzpltey deklarował się, że *Subsidium charitativum* da na Woysko Summę pięć kroć sto tysięcy, do tegoż z podziału Pisarz Skarbowy, z Księgami ma być do Skarbu postany. *Vo: V. Anno 1670. fol: 53.*

Nro. 6. Securitas Dobr Metropolii, Władyctw i Archimandryi Pecarskich tudzież Osob wszystkich ritus Uniti Græco-Rutheni.

Stosuiąc się do dawnych Praw i Konstytucyi Publicznych osobliwie 1667. 1710
& 1678. wszelkie bespieczeństwo Dobrom *generaliter* wszystkim do Metropolii, Władyctw i Archimandryi Pecarskiey w Państwach Naszych leżącym, *authoritate* teraźnieyszego walnego Ziazdu *omni meliori modo* assekuruiemy, i ieżeli-

ANNO 1710 by iakie *injuria temporum* były *avulsa*, albo też *ad sequiorem informationem nulliter* wyniesione Przywileie, tedy one *exnunc rescindimus & liberam vindicationem & rehabitionem* Wielebnemu Jerzemu Winnickiemu Episkopowi Przemyskiemu Nominatowi Metropolii *committimus*. A iako pożądane dzieło złączoney Religii za darem Ducha S. przez Koniunkcyą Narodu Ruskiego w Państwach Naszych prawdziwie, *Gentes in unitate fidei congregavit*, tedy aby za Panowania Naszego tym bardziey utwierdzone było, wszelkie osoby iak Stanu Duchownego tak i świeckiego i samego pomienionego Wielebnego Winnickiego Episkopa Przemyskiego Nominata Metropolii w Naszą bierzemy Protekcyą, & *omnimodam securitatem* powagą naszą i całey Rzeczypospolitey stanowiemy i przyrzekamy. *Vol: VI. Anno 1710. fol: 168.*

Nro. 7. Immunitas Dóbr Duchownych i Ziemskich et securitas Królewskich.

1710 Lubo *Immunitas Jurium* Kościoła Bożego i Dóbr Duchownych tudzież bespieczeństwo Dworów Szlacheckich, i Dóbr Ziemskich Dziedzicznych, a oraz *securitas* Dóbr Naszych tak wielą dawnemi i świeższemi *in Volumine Legum* Prawami i Konstytucyami gruntownie iest obwarowana, iż się iednak tacy z Woysk Koronnych pod czas tych przeszłych zawieruch znaydowali, którzy *in contemptum Legum & summam aggravationem* Stanu Duchownego i Szlacheckiego ważyli się po Dobrach rożnych chodzić grassować, ugody brać, i po dni kilka noclegi na iednym mieyscu odprawować & *alia violenta attentare*, także Swiątnice Pańskie Dwory Szlacheckie, Dobra Duchowne i Ziemskie Dziedziczne i Królewskie nad powinność Prawem opisaną *extremam vim patiebantur*, tedy chcąc mieć *in viridi observantia & Executione* tak surowo opisane Prawa nie tylko *in futurum omnimodam & inviolabilem indemnitatem*, *Authoritate* teraźnieyszego walnego Ziazdu waruiemy, ale oraz *de praeterito* wolną windykacyą wszystkich krzywd gwałtów excessów, i szkód iako się obszernie *de disciplina militari* wyraziło, deklaruiemy tudzież że i o szkody, i wiolencye w Dobrach Dziedzicznych Radzyńskich w Ziemi Łukowskiey leżących, pod pretextem *erroneè* wydaney Hybernowey Assygnacyi poczynione, *injuriantes cum refusione damnorum & poena duplicis pensionis* sprawić się powinni, mieć chcemy, i stosuiąc się do Konstytucyi 1677. *rigorem Legis in futurum* na takowe Exorbitancye, lub w Sądzie Hetmańskim lub w Trybunale Koronnym *vindicandum & irremissibiliter extendendum*, to iest *poenas Criminales, cum refusione damnorum de bonis & stipendiis convicti* postanawiamy: i to waruiąc iż *in omnem casum* Woiewództwom i Ziemiom, iako *contra hostes Patriae consurgere* wolno będzie. *Vol. VI. Anno 1710. fol: 183.*

1717 **Nro. 8.** A lubo Dobra Duchowne podług Praw na Seymach *Annorum 1662. & 1667.* produkowanych a na Seymie 1670. stwierdzonych od exakcyi i stanowisk Zołnierskich są wolne, i Summę pewną na zimowy Chleb Woysku, nie z powinności ale tylko z obligacyi ku Oyczyznie w gwałtownych iey potrzebach do tych czas wydawały, zawsze sobie przy tym całość Praw swoich ostrzegaiąc iednak Stan Duchowny z teyże samey obligacyi ku Oyczyznie nie respektuiąc prawie na ostatnią Dóbr swoich ruinę i teraz dobrowolnie Symplę, Hyberny *dempta tertia* oney *parte*, i odciąwszy podwoyne szostaki, to iest

Summę Trzykroć czterdzieści sześć Tysięcy sześćset sześćdziesiąt i sześć złotych, i groszy 22. deklaruie do przyszłego doszłego Seymu, *præcavendo* sobie, aby ta świadczona *æquanimitas in obligationem & sequelam* nie poszła i ażeby Dobra Duchowne *eo prætextu sub onus* Konsystencyi zimowych i innych agrawacyi Zołnierskich według tak wielu Konstytucyi, osobliwie *Anno 1676.* pociągane nie były. Tę zaś Summę pomienioną *Possessores* Dóbr Duchownych, według Taryffy i Dyspartymentu między sobą *proportionaliter ad præsens* postanowionego *exceptis Bonis jure Terrestri gaudentibus in Possessione* Duchowieństwa zostaiących, które *ex natura sua* do Hyberny należeć nie powinny ale tylko *solis oneribus Reipublicæ* podlegać maią przez Kommissarzów Dyecezalnych przy Katedrach *Assignatariis*, sposobem wyżey wyrażonym o Hybernie z Dóbr Naszych Królewskich wypłacać *tenebuntur*, przez gotowiznę lub Delatę. *Vol. VI. Anno 1717. fol. 284.* ANNO 1717

DOSTOIENSTWA.

Nro. I. Dignitates autem Ecclesiasticas & Sæculares Regni Poloniæ æquo modo circa jura & consvetudines ac libertates ipsorum, quæ & quas temporibus Serenissimorum Principum Dominorum Casimiri Ludovici & aliorum Regum ac Ducum hæredum Regni Poloniæ obtinebant, dimittemus persistere & permanere. *Vol. I. Anno 1433. fol. 90.* 1433

Nro. 2. DIGNITATES ET OFFICIA QUIBUS DANDA.

Item cum Indigenæ pro suis meritis & virtutibus forensibus sint meritò præferendi, pollicemur per præsentes quod Dignitates Castellanatus & Officia in Terris Universis Regni Nostri Personis benemeritis, ætate, intellectu & prudentia bene vigentibus & indigenis distribuemus, dabimusq; dignitatem illi personæ quæ illius Terræ indigena fuerit, in qua dignitas ipsa vacabit, habueritq; hæreditaria ibidem Bona ut viam murmuri, & displicentiis præcludamus. *Vol: I. Anno 1496. fol. 248.* 1496

Nro: 3. DE DIGNITATIBUS ET OFFICIIS PER MAJESTATEM REGIAM CONFERENDIS.

Unanimi Dominorum Spiritualium & Sæcularium ac Nunciorum Terrestrium hac Conventione Petricovien: Congregatorum decreto Communi constitutum est antiquo Statuto innitendo, quod dignitates & Officia Terrestria per Majestatem Regiam Incolis tantummodo terrarum possessionatis idoneis conferantur secus factum non servetur, nec ille cui dignitas vel Officium contra præmissa collata fuerit, eadem dignitate seu officio uti permittatur, neq; ei ulla præstetur obedientia, Regia autem Majestas tanquam contra juramentum præstitum secus faciens rei & Privilegio communi injuriam intulisse censeatur. *Vol. I. Anno 1503. fol. 293.* 1503

Nro. 4. DE DIGNITATIBUS ET OFFICIIS HOMINIBUS POSSESSIONATIS DANDIS.

Innitentes Statuto Niszovien: & aliis Prædecessorum Nostrorum decretis rationabilibus, præsenti Nostro sancimus Privilegio & promittimus pro Nobis & 1505

ANNO Successoribus Nostris, quia Nos Successoresq; nostri, Dignitates & Officia Ter-
1505 restria, non dabimus, nisi possessionatis in Regno Terrisq; illis, in quibus sunt hujusmodi Dignitates & officia, sub pœna in Statuto per Prælatos Petricoviæ suprascripto. *Vol: I. Anno 1505. fol. 506.*

Nro. 5. De Dignitariis et Officialibus inpossessionatis.

1505 Cum essent nonnulli, per favorem officia præsertim Capitaneatuum, Dignitatumq; aliarum in terris ab eorum domicilio remotioribus assecuti, obtinentes, qui propter suam absentiam occasiones pariunt scandalorum in eorum jurisdictionibus committendorum nemine coercente pravam adolescentum & aliorum hominum licentiam, quapropter statuimus, quod in singulis Regni Nostri Terris & Districtibus, Capitanei, Officiales, Dignitarii, locorum sint Possessionati, avisandi Nostris literis, ut satisfaciant Officiis suis, quod si trina vice avisati officiis suis intendere non curaverint, priventur officiis & Dignitatibus, sintque ipso facto privati, ideo admonendi, ut possessionati sint, ut frequentius visitent loca, in quibus dignitates habent & officia. *Vol: I. Anno 1505. fol. 307.*

1764 **Nro: 6.** Za honory i Dygnitarstwa za Urzędy wszelkie i wakanse tak Duchowne, iako i Swieckie w Koronie i w W. X. Lit: offerencyi Pieniężnych *ullo titulo* pretendować nie będziemy, owszem gdyby się kto *ex civibus* ważył za iaki urząd i Dygnitarstwo Nam co ofiarować i dawać, tedy za dowiedzeniem tego, nietylko ma *officio carere vel Dignitate*, ale *eo ipso pro incapaci* ma być rozumiany, & *ad cujusvis Nobilis instantiam* w Trybunale którego Juryzdykcyi *conventus subesse dignoscetur ex quovis Regestro* sądzony i karany być powinien. Które to Urzędy *solis benemeritis* w Rzeczypospolitey, *Catholicis Nobilibus Terrigenis*, & *ætate vigentibus: possessionatis* w Woiewództwach i Ziemiach, a w W. X. Lit, i Powiatach podług Prawa, co do krzeseł, Starostw Grodowych i Urzędów (*exceptis Scartabellis* którzy do niczego należeć niemaią) *cedere* powinny. *Vol. VII. Anno 1764. fol, 201.*

DOZYWOCIA.

Nro. I. Inscriptio inter conjuges, ad tempora vitæ.

1523 Comparentes personaliter coram judicio, Nobilis N. de N. & N. de N. conjuges sani mente & corpore existentes, & usi amicorum consilio publicè & per expressum recognoverunt quia omnium bonorum suorum hæreditariorum & obligatoriorum, mobilium & immobilium, quæ nunc habent, & in post habebunt, invicem & mutuò concesserunt sibi usum fructum ad tempora vitæ, tali videlicet modo, quod si præfatum N. prius quam prædictam N. mori contigerit, extunc ipsa N. bona omnia, tam mobilia quam immobilia prædicti N. obtinebit & possidebit, cum omni jure, dominio, & proprietate, nihil excipiendo; illisq; utifruetur ad tempora duntaxat vitæ suæ, post mortem verò prædictæ N. bona præsata tam mobilia quam immobilia, totaliter, pleno jure ad Successores prædicti N. devolventur, sine quovis impedimento & contradictione Successorum præfatæ N. Et similiter, si contigerit prædictam N. prius mori, quam ipsum N. extunc præfatus N. bona omnia tam mobilia quam immobilia, præfatæ N. obtinebit & possidebit cum omni jure, dominio, & pro-

prieta-

prietate & omnibus eorundem bonorum pertinentiis, illisq; utifruetur ad tempora vitæ duntaxat suæ: post mortem verò prædicti N. bona præfata, quæcunq; ipsam N. concernebant, ad Successores prædictæ N. totaliter devolventur, sine quovis impedimento & contradictione Successorum præfati N. *Vol. I. Anno 1523. fol: 419.* 1523

Nro. 2. De Advitalitatibus.

Advitalitatum literæ, a Nobis concessæ per omnia, secundum earum tenorem, per Nos servabuntur. *Vol. I. Anno 1538. fol: 530.* 1538

Nro. 3. O Dożywociach na straconych Summach.

Gdzieby też kto, maiąc pierwey dożywocie na Dobrach którychkolwiek Naszych, potym wieczność sobie otrzymał na nie, któraby mu przez tę exekucyą upaść musiała, tedy przy dożywociu zostać każdy ma. *Vol: II. Anno 1562. i 1563. fol: 613.* 1562 & 1563

Nro. 4. O Dożywociach.

Aby też i to iakiego zatrudnienia około dożywocia któreby Prawu pospolitemu przeciwne nie były nie czyniło, tak o tym znayduiemy: iż Dożywocie na każdey starey summie iest dobre. Dożywocie Oycowi z Dziećmi dane, a chociaż też Dzieci nie byłyby mianowane *expressè*, a Oyciec przed tym Seymem gdzieby iuż umarł, a Dzieci *in Possessione* zostały; tedy ieden w Dożywociu z nich a nie więcey ma zostać, znayduiemy; bo nie ma być rozumiano za *expectativè* ani *solidè*. Dożywocie Braciey dane, bądź dwiema, bądź więcey, gdzie każdy *pro suo interesse* używa go, to iest rozdzielną albo nierozdzielną maiętnością: iż gdy z nich umrze który, tedy oni drudzy iuż nie w dożywocia sukceduią, tylko w summę, tak iż ona część umarłego iest na skupie, chociaż w tym to tak *expressè* nie stoi nie iest *solidum* ani *expectativa*: a ieżeli nie masz summy na takim imieniu, tedy także ma być rozumiano. Dożywocie Oycowi z Synem dane gdzie więc Synowi *Possessionem* puści przed ninieyszym Seymem albo konkluzyą Seymową, nie iest expektatywa, *exceptis* sądowych mieysc gdyż Statut iest że, *officia* Sądowe maią być dawane, *ætatê intelligentiâ bene vigentibus*. A tak na to ma być baczność w takowym ustępowaniu, aby był & *ætatê legitimabilis*; gdyż Statut mówi: *de personæ præsenti Statu, non de futuro*. Dożywocie dwiema Braci dane, *conjunctim & separatim*, gdy ieden drugiemu tego chociaż *exnunc* ustępuie, albo przed konkluzyą tego Seymu, nie iest *solidum* ani *expectativa*. — Dożywocie Mężowi z Żoną dane, a iednoby z nich umarło, abo umrze: tedy *superstes* w Dożywociu zostawa. Dobra Nasze Królewskie dane komu do pewnego czasu zamierzonego, nie maią być dłużey trzymane, tylko *ad vitam unius personæ exnunc possidentis*. *Vol. II. Anno 1562. fol: 615. fol: 20.* 1562

Nro. 5. Dożywocia na starych Summach.

Iż Dobra Nasze Królewskie w starych Summach małych są, do skupienia ich przez Dożywocia, trudnoby kiedy przyiść mogło, opatruiąc w tym Nasze i Rzeczypospolitey Naszey potrzeby i pożytek, i nasladuiąc Przodki Nasze, że też to za nich bywało: ustawiamy: żebyśmy iuż od tego czasu na starych 1565

ANNO 1565 Summach inakſzym ſpoſobem dożywocia nie dawali, ieno za odpuſzczeniem nieco ſummy, abo za iaką extenuacyą ſluſzną. *Vol II. Anno 1565. fol: 682. fol: 90.*

Nro. 6. Dożywocia.

1566 A Dożywocia nie maią być dawane, na Dobra Stołu Królewſkiemu należące, gdzieby ſtare Summy, były na Dobrach Naſzych Królewſkich, iedno ktoby chciał upuścić nam przynaymniey czwartą część Summy, główney zapiſaney ſtarey w ktoreyby one Dobra dzierżane były, abo dzierżeć ſię miały. A wſzakże wſzyſtkie inne Dożywocia według Konſtytucyi pierwſzych zoſtawać i dawać ſię maią. *Vol: II. Anno 1566. fol: 720. fol: 126.*

Nro: 7. Deklaracya o Dożywociech w Podolu.

1647 Ze niektórzy Konſtytucyą 1631. o Dożywociach na Staroſtwach Ukrainnych, *in ſolidum* na Woiewództwo Podolſkie zaciągaią i uproſzeniem na różne daniny Przywileiów, Obywatelów tamecznych inkwietuią, przeto deklaruiemy, iż iako ta Konſtytucya na ſamę tylko Woiewództwa Kiiowſkiego Ukrainę była poſtanowiona, tak na Woiewództwo Podolſkie ściągać ſię nie ma a zatym wſzyſtkie przywileie *per commutationem Juris* otrzymane, Obywatelom tamecznym na wſzyſtkie daniny konſerowane (Sądowe Staroſtwa wyiąwſzy) approbuiemy: i onych nowym Donatariuſzom wzruſzać nie dopuściemy, względem których Dożywocia, ieżeli iakie Proceſſy, i Dekreta zaſzły i Mandaty wynieſione, kaſſuiemy i do Exekucyi przywodzić nie dopuściemy *ſub pœna evocationis & refuſionis damnorum*, w Trybunale *inter cauſas officii decernenda.* *Vol: IV. Anno 1647. fol: 150. fol: 34.*

Nro. 8. Dożywocie na Starostwach Pogranicznych w Koronie i W. X. Litt:

1662 Wiele na tym zależy Rzeczypoſpolitey aby Staroſtowie w Pogranicznych Staroſtwach rezydowali, tedy reaſſumuiąc Prawa wſzyſtkie o Staroſtwach Ukrainnych poſtanawiamy, iż żadney Białeygłowy *jus communicativum* na Staroſtwach Pogranicznych nie tylko na Ukrainie ale i w Woiewództwie Ruſkim i Podolſkim leżących rozciągać ſię będzie mogło, i luboby kto takowe Dożywocie na małżonkę ſwoią otrzymał, żadney wagi mieć nie będzie, *ſalvis modernis poſſeſſoribus.* *Vol: IV. Anno 1662. fol: 839. fol: 10.*

Nro: 9. O Dożywociach na Krolewszczyznach w Koronie i w W. X. Litt:

1662 Chcąc *beneméritorum prœmia ampliare*, aby iako nayczęściey za zaſługi ſwoie mogły odbierać od Nas rekompenſę deklaruiemy; iż napotym żadna Białogłowa, nad dwie Krolewſzczyzny *cujuſcunq; generis*, lub Staroſtw, lub Dzierżaw trzymać nie będzie mogła *poſt deceſſum* Małżonka ſwego, excypuiąc te które do czaſu podania Konſtytucyi teraźnieyſzego Seymu do Grodu Warſzawſkiego *jura communicativa* otrzymały. *Vol: IV. Anno 1662. fol: 839. fol: 10.*

ANNO

DROGI.

Nro. 1. Ut Judices et Burgrabii Capitaneorum sint Possessionati in Capitaneatu in quo officia exercent.

Cum novæ & antiquæ Constitutiones decernant Dignitarios & Officiales Terrarum illic Possessionatos esse debere, ubi dignitates ipsas & officia obtinent. De judicibus tamen & Burgrabiis Capitaneorum, non videtur quidquam hactenus constitutum, quapropter decernimus, quod Judices & Burgrabii sint possessionati in illis Terris, in quibus, ab eorum Capitaneis constituti officia exercent ipsosque Terrigenas & Subditos Nostros, itinerumque ac itinerantium securitatem, juxta juris formam a violentiis injuriantium defendant: ad solutionem verò pœnarum, quæ ex judicato debentur, eosdem compellant. *Vol. I. Anno 1507. fol. 364.* 1507

Nro. 2. Prohibitio transitus per Marchiam

Constituimus etiam in eodem Conventu occludendum esse transitum tam universis Regni Subditis, quam etiam extraneis Mercatoribus per Marchiam, omnesque negotiatores, sub omnium bonorum ipsorum amissione, in & extra Germaniam cum quibuscunque mercibus & bobus, via præfata ire non debent; sed ea via per Głogoviam & alia loca, qua antiquitus ire solitum est. Sed quoniam in Terras Domini Ducis Stolpensis, per novam Marchiam ire hinc inde solitum fuit, nos autem nollentes, nec nostris, nec ipsius Domini Ducis Stolpensis Subditis, & aliis Mercatoribus, negotiationem & transitum hinc inde prohibere, volentesque quantum possibile fuerit, hoc prohibere, ut nemo, tam in Regnum Nostrum veniens, quam etiam ex eo transiens, aliqua loca Domini Marchionis attingeret: & hic scire non valentes debitam locorum positionem, per quæ transitus utrinque commodius posset constitui; committimus Magnifico & famatis, Lucæ de Gorka Castellano Poznanien: & Capitaneo Majoris Poloniæ generali: cum consulibus Posnanien constituere & publicare transitum & loca, per quæ, tam ex Regno Nostro, per Terras & Dominia ipsius Domini Ducis Stolpensis, quam etiam ex ejus Terris & Dominiis cum mercibus (Sale excepto) & pro aliis rebus, pro quibus ex usu, vel necessitate, eos in Regnum Nostrum venire contigerit, eadem via, & non aliis obliquiis, transitus pateat; sub mercium & equorum, insecus facientes privatione, qui viam ipsam vitantes, ubique locorum prohiberi & arrestari poterint. Quam hujusmodi Constitutionem Domino Duci Stolpensi, ipse Magnificus Lucas de Gorka literis suis declarare debebit, ut subditis suis hæc publicari faciat, præcipiatque pro bona vicinitate ut se in ea re hoc modo gereret & cum Dominia sua attigerint; ut similiter eis per ipsa viam constituat & designet, qua possent transire. *Vol. I. Anno 1520. fol: 394.* 1520

Nro. 3. De Prohibenda via in Hungariam et Silesiam.

Ad evitandas magnas insecuritates, injurias & deprædationes, quas Subditi Nostri, ab Incolis Regni Hungariæ, & Ducatus Silesiæ annis superioribus incurrerunt, & adhuc sustinere coguntur: de Consensu omnium ordinum, in hoc Conventu congregatorum, interdicimus, & severè prohibemus: ut nemo Subditorum Nostrorum ad Hungariam & Silesiam cum mercibus, aut pro mercibus & rebus 1538

ANNO 1538 quibuſcunque, ire & proficiſci, aut inde ad Regnum Noſtrum merces quaſcunque invehere audeat, ſub amiſſione rerum & mercium earundem. Relaxatio autem ejuſdem occluſionis a Nobis fieri non poteſt, niſi in conventu Regni generali. Verum permittimus, ut Nobilitas & Mercatores; boves, quos hac hyeme aluerunt, extra Regnum, ita ut prius; uſque ad Feſtum Sanctæ Trinitatis proximum, depellere poſſint & valeant.

Liberum tamen erit Hungariæ & Sileſiæ incolis, ſcum rebus & mercibus quibuſcunque interea ad Regnum Noſtrum venire & ex Regno cum aliis quibuſcunque rebus ſine quovis impedimento ad ſua redire, non obſtante hujuſmodi occluſione quæ duntaxat ad Subditos Noſtros pertinere debet.

Hæc autem prohibitio, relaxari non debet per Nos ut ſupra diximus niſi in generali Conventu Regni cum conſilio ordinum tum in Conventu exiſtentium. Neque ulli Subdito Noſtro, libertatis literas, contra prohibitionem hujuſmodi, ad Hungariam & Sileſiam: vel inde, cum rebus & mercibus commeandi & tranſeundi, concedemus: quas etiam conceſſas, effectu carere, & res quaſcunque ab hujuſmodi impetratoribus libertatis ductas, fiſco Noſtro fore applicandas volumus & decernimus. *Vol. I. Anno 1538. fol. 531.*

1539 **Nro. 4.** De via quoque ſæpe fuit diſceptatum: dum alii ſeminantes alii ædificantes, partem illius occupare dicerentur, non ſine gravi euntium, atque agentium injuria. Ut itaque hæc quoque de via publica occaſio diſceptandi tolleretur; recipimus Nos datis ad Præfectos Arcium & civitatum literis mandaturos illis: ut ſinguli eorum adjunctis ſibi duobus ex Equeſtri ordine viris, induſtriis, & eorum peritis, latitudinem viæ ubique conſtituant, & determinent, ſecundum diſpoſitionem Statuti, de hoc editi. *Vol. I. Anno 1539. fol. 547.*

Nro. 5. O SKŁADZIECH I STARYCH DROGACH.

Zygmunt August z łaski Bożey Król Polski W. X. Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, &c. Pan i Dziedzic.

1565 Oznaymuiemy Wſzem, i każdemu z oſobna, ktoregożkolwiek Stanu, Przełożeńſtwa, i Urzędów Ludziom, do których wiadomości to piſanie Naſze doydzie: Gdyżeśmy na ninieyſzym Seymie Koronnym Piotrkowſkim, między innemi rzeczami w Rząd, a Sprawę ſwą wſzyſtkie ſkłady Mieyſkie od Przodkow Naſzych i Nas ſamych nadane, i drogi do nich zwykłe, i ſtarodawne, Przywileymi Mieyſkiemi opiſane, w mocy ſwey zachowali. Tedy ie teraz za Radą Panów Rad Naſzych i za pozwoleniem Poſłów Ziemſkich na teraźnieyſzym Seymie weſpółek z nami będących, opiſuiemy; aby każdy komu potrzeba, o tych ſkładziech i ſtarych drogach wiedział, i tak ſię na nich ſprawował, iako opiſuiemy; a iako które Miaſto ſwe Przywileie ma, nic nie deroguiąc, iednak przed ſię Prawom i poſtępkom Prawnym które między ſobą niektóre Miaſta i Miaſteczka, około tych ſkładów i dróg maią, alboby potym ieſzcze ſluſznie mieć mogli. Naprzod

W MAŁEY POLSZCZE WOIEWODZTWA KRAKOWSKIEGO.

Mieszczanie Krakowscy.

Ukazali Przywiley Władyſława Xiążęcia, na Skład, którym maią nadanie to, aby każdy Kupiec, Przekupień, któryby z Węgier abo z Sącza, abo inſzego

inſzego Króleſtwa przywiozł do Krakowa miedź nie przedawał iey żadnemu człowiekowi obcemu tylko Mieſzczanom Krakowſkim. Ażeby też nie śmiał żaden z Krakowa wyieżdżać, aż pierwey przedawſzy towary. Też w tym liście inhibicya, aby żaden Kupiec z Węgier, i z Sącza, abo z inſzego Króleſtwa, nie śmiał z miedzią i z inſzym towarem, ani wodą ani ziemią, minąwſzy Krakow, do Torunia ieździć o czym ſzerzey ten iſty Przywiley ich świadczy, który dan ieſt w Krakowie *in Anno 1306.* ANNO 1565

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Przywiley Króla Ludwika Roku Pańſkiego 1372. dany, którym maią nadanie, aby wſzelakie Kupie, albo Towary któreby były z Pruſs, a mianowicie z Torunia do Krakowa przywiezione, były tam w Krakowie złożone, przedawane: aby z nich ztamtąd daley nie wożono.

CIŻ MIESZCZANIE.

Ukazali Przywiley Króla Kazimierza, Roku Bożego 1354. którym to nadanie maią, żeby Kupcy Cudzoziemſcy, którzybykolwiek z iakimkolwiek towarem do Krakowa przyiechali, nie śmieli ieden drugiemu Towaru przedawać, ale żeby tylko Towar ſwoy Mieſzczanom Krakowſkim, abo którymkolwiek poddanym Naſzym przedawali, ktemu płotno wſzelakie którebykolwiek zkądkolwiek było przywieziono, a mianowicie płotno Golcz, aby było na wielki łokieć przedawane, krom płotna czarnego które na mały łokieć *ſub pœnis in eodem Privilegio deſcriptis*, przedawane być ma.

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Mandat Króla Kazimierza, którym rozkazuie im, aby takowe Kupce Cudzoziemce którzyby krom głównych Jarmarków, weſpołek z ſobą ſpołem w Krakowie handlowali, a nie z Mieſzczany Krakowſkiemi, aby ie hamowali, areſztowali, i dobra ich Skarbowi Naſzemu konfiſkowali data Mandatu tego 1451.

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Przywiley Króla Kazimierza Roku 1457. dany, którym Król Kazimierz rozkazuie, pod winą w Przywileiu opiſaną, aby żaden Noremberczanin, albo inſzy obcy Kupiec nie śmiał w Krakowie, krom głównych Jarmarków, Towarów ſwych przedawać, przeciw Przywileiom pierwſzym Mieſzczan Krakowſkich.

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Przywiley Króla Kazimierza Roku 1473. w którym Król Kazimierz rozkazuie aby każdy ze wſzyſtkich Miaſt i Miaſteczek, w Króleſtwie Polſkim idąc kędyżkolwiek żeby Krakowa nie miał, a zwłaſzcza którzy idą do Sląſka abo ze Sląſka maią ſtaremi i dawnemi drogami iechać na Krakow, a tam ſkładowi doſyć czynić. Także i Kupcy z Węgier nie gdzie indziey iedno w Krakowie maią Kupi ſwych ſkład mieć, i tamże Kupie ſwe ſprzedawać, *ſub confiſcatione omnium bonorum.*

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Liſt Króla Kazimierza Roku 1451. piſany, a przez Króla Alexandra 1504. potwierdzony na ſkład Soli, tym obyczaiem, aby w Miaſteczku Miechowie Sól w bałwanach nie była przedawana, ani iey tam żaden ſkład

ANNO 1565 był, naprzeciwko ſkładowi który należy ſtaremu obyczaiowi Krakowſkiemu: także *Sal centenariatus*, którą przywożą z Wieliczki do Miechowa, nie ma być przedawana, iedno w Targowe dni pod winą w Przywileiu opiſaną. Także *in oppidis Slomnicien: & Proſovicien:* i kędyżkolwiek iedno indziey u Saſiadów, *non debet vendi Sal centenariatus*, iedno w Targowe dni.

CIŻ MIESZCZANIE KRAKOWSCY.

Ukazali Liſt Węgierſkiey i Polſkiey Królowy, Roku 1372. na Skład w Krakowie, iż im wolno rozmaitych kupi przychodzących z rozmaitych krain ſkład mieć w Krakowie na wieczność.

MIASTO SĄDECKIE.

Mieſzczanie Sądeccy ukazali Liſt Naſz, który otrzymali Roku 1554. iż mogą mieć na wieczność ſkład w ſwoim mieſcie Soli, która przez poddane Spiſkich Naſzych Miaſt z Zup Naſzych Bocheńſkich docześnie była wywożona, tak iż iuż nie Spiſzanie ale przerzeczeni Mieſzczanie Sądeccy, ci tylko którzy Mieyſkie Prawa maią, a nie inni żadni, Sól przerzeczoną za takim płaceniem i pieniądzmi, iako przez Spiſkie Miaſta była płacona, w Zupach Naſzych Bocheńſkich kupowali, i onę do Sącza wozili, i tam ia ſkładali, i doſtatek iey tak Spiſzanom iako i innym wſzyſtkim, zawżdy gotowali, przedawali, abo za inne kupie, wedle zmów a targów, przemieniali, i dana tymże liſtem wolność Spiſzanom, i innym wſzyſtkim za Sączem mieſzkaiącym aby tę Sól z Sącza wywozili, i ku pożytkom ſwym obracali. Poſtanowiło ſię ktemu tymże Przywileiem, aby Spiſzanie i inſzy z dolnych Kraiów Węgierſkich, żelazo, miedź, i inną ſpiżę, iako na tymże Przywileiu opiſano ieſt, formowaną i nieformowaną do Króleſtwa Naſzego wożący nie gdzie indziey, iedno w Mieście Sądeckim ſkładali i przedawali. A nie daley z rzeczami i kupiami przerzeczonymi ieździli, abo też drogami Krzywemi, ku przekazie i ſzkodzie ſkładowi Sądeckiemu ieździli, pod areſztowaniem i utraceniem rzeczy przeciwko takim którzyby ſię co innego uczynić ważyli. Jako o tym wſzyſtkim ſzerzey Przywiley ich świadczy, i opiſuie.

MIASTO OŚWIĘCIM.

1565 Mieſzczanie Oświęcimſcy ukazowali Przywiley Xiążęcia, Mieſzka Opolſkiego i Pana Cieſzyńſkiego *de data apud Oświęcim 1291.* na ſkład w Mieście ſwym Oświęcimſkim Soli i Ołowiu, bez ſzkody inſzych Miaſt: iako też temu ſkładowi gdzie indziey równy ieſt, nic nieprzyczyniaiąc, ani umnieyſzaiąc. A pożytek który Xiąże miało z Ołowiu, na pożytek Mieyſki oddał, i ktemu przydał *Marcam argenti uſualis*, z przekupniów abo z praſołów ſolnych którą z zwyczaiu płacili na Rok. A ten liſt potwierdził Król Kazimierz na wieczne czaſy, *de data Cracoviæ, feria tertia proxima poſt Dominicam Reminiſcere Anno 1454.* iako ten liſt, i konfirmacya, ſzerzey w ſobie obmawia.

CIŻ MIESZCZANIE OŚWIĘCIMSCY.

Ukazali Liſt Naſz *de data in Conventu Regni generali Varſavien: die 4. Januar Anno Domini 1564.* żeby wſzyſcy Kupcy, i Furmani, i każdy z nich z oſobna, od publikacyi tego Liſtu, i potym zawżdy przyſzłemi czaſy, Oświęcimſkiego Miaſta i ich ſkładu nie miiał, i do żadnych innych Miaſt kupować Soli nie ieździł, iedno do Oświęcimia, abo na iego ſkład, czego ieżliby ſię

kto inaczey ważył omiiać Oświęcim, i skład iego, tedy taki każdy, tak na drogach iako i w Mieściech zastany, Sól ktorą powiezie, tracić będzie ktorey połowica do Zamku Oświęcimskiego, a połowica Raycom Oświęcimskim, na poprawę Miasta bydź ma. ANNO 1565

Ktemu opatrzyło się to tymże listem, aby ludzie Nasi, iakiegokolwiek stanu i kondycyi, żadnym obyczaiem Soli zwłaszcza w bałwaniech zupełnych, z granic Korony Naszey, do Sląska i do Morawy, inszemi drogami, iedno przez Oświęcim, nie wywozili pod utraceniem teyże Soli. I roskazało się Staroście Oświęcimskiemu i Zatorskiemu teraźnieyszemu i potym będącym: aby wtym wszystkim Oświęcimiany zachowali, i gdyby tego była potrzeba bronili, co wszystko szerzey na tym Liście iest opisano.

Ciż Oświęcimianie.

Ukazali także List Nasz *sub data Petricovien: in Conventu Generali Regni 16. die Mensis Maii Anno Domini 1565.* na teraźnieyszym Seymie dany, ktorym opatruie się w nim, aby Kupcy, i Furmani, nie na Kęty, ani Chrzanow, ani na Wsi inne, miiaiąc Skład Oświęcimski z kupiami, a zwłaszcza z Solą obyczaiem i zapłatą Oświęcimską kupioną, ieździli iedno na Oświęcim, wedle Praw i starodawnego zwyczaiu, iako także szerzey w sobie tenże list obmawia.

Miasto Podoliniec ze Spisza.

Okazało List Krola Kazimierza, *de data Petricoviæ feria secunda ante Festum Pentecosten: proxima Anno Domini 1455.* na skład w tymże Mieście swym, wszystkich towarow ktorychkolwiek i zkądkolwiek przywiezionych, zwyczaiem innych Miast składy maiących *ad beneplacitum.*

Toż Miasto.

Okazało Przywiley Krola Zygmunta *de data Cracoviæ feria secunda proxima post Dominicam Palmarum Anni 1537.* ktorym Przywileiem potwierdza List Krola Kazimierza wyżey opisany. Także też *ad beneplacitum suum* i Starostom rozkazuie, aby Kupcy i Furmani, ku temu składowi przywodzili.

Miasto Będzin.

Ukazało Przywiley Krola Kazimierza, *de data 1464.* na skład Solny, na wieczność tym sposobem, iż każdy Furman ku Sląsku iadąc z Solą, powinien tam mieszkać przez trzy dni, i tam tę Sól przedawać, a za trzy dni wolno mu będzie odiechać.

Miasto Wieliczka.

Okazało List Krola Kazimierza *de data 1451.* na skład Solny, swemu Miastu na czasy wieczne dany, tym sposobem, aby Wieliczczanie, na Krakowskim składzie, cztery ławy wolne mieli na ktorych ławach we Wtorek przez cały dzień, a we Czwartak do godziny Nieszporney, a w Piątek przez cały dzień tylko każdego tygodnia, *sal bancarum proprium exponant & vendant.* A w te dni Jarmarkowe, tedy im wolno będzie poki Jarmark będzie stał, przedawać na przerzeczonych ławach czasy wiecznemi.

Uu ij

ANNO 1565

WOIEWODZTWA SANDOMIERSKIEGO.

MIASTO SANDOMIERZ.

Mieszczanie Sandomierscy ukazali Przywiley Xiążęcia Leszka, Roku Bożego, 1236. na skład w Sandomierzu.

TOŻ MIASTO.

Ukazało List Króla Kazimierza *de data* 1366. na skład Soli, i Sledzi; a drugi List Króla Władysława *de data* 1390. w którym dał im wolność wożenia soli wisłą i ziemią, z Zup Bocheńskich i Wielickich: a trzeci List Króla Kazimierza, *de data* 1459. gdzie im też około składu opatrzenie czyni.

TOŻ MIASTO.

Ukazało List Króla Kazimierza *de data* 1459. w którym są Listy inserowane, iako Króla Władysława *de data* 1390. i Potomków ich: którzy to Królowie dali Miastu Sandomierskiemu Przywileie na skład Soli, i Sledzi: na wieczność takim sposobem; iż ktorzybykolwiek z Krakowa abo z Torunia, iechali przez Miasto Sandomierz z Sledziami abo z Solą będą powinni według Przywileiów starych trzy dni w Sandomierzu przedawać te kupie, a po trzech dniach będą móc wyiechać iako się szerzey w Przywileiach produkowanych opisuie.

MIASTO WIŚLICA.

Okazali Wiśliczanie List Króla Kazimierza Roku Pańskiego 1463. dany, na Skład Soli w Mieście ich. Ukazali też drugi List Króla Kazimierza, *de data* 1450. iż Sól w Bałwaniech Bocheńską maią wozić, ażeby składu niedopuszczali. Ukazali i nad to List Króla Kazimierza, *de data* 1490. na skład Soli, i tamże List inserowany Króla Kazimierza 1450.

MIASTO RADOM.

Ukazało List Króla Kazimierza Jagiełłowego Syna pod tąż datą, i w iedneż słowa, na Drogi takoweż, iako i Poznańczycy ukazali, tylko tym się mieni, iż datę napisano w Piotrkowie na Seymie, a w Poznańskim, z prosta w Piotrkowie iako niżey, gdzie się ten List Poznański opisuie, uyrzysz.

W WOIEWODZTWIE RUSKIM.

MIASTO LWOWSKIE.

Ukazało List Króla Władysława, *de data* 1424. w którym iest inserowany List Jadwigi Królowey Polskiey *de data* 1387. między innemi wolnościami dana im wolność tą klauzulą *Praeterea volumus, ut omnia & singula telonea & tributa, post mortem S. Principis Domini Casimiri, piae memoriae, olim Regis Poloniae, Avi Nostri charissimi, indebitè & injustè perquempiam Statuta omnino & totaliter deponantur.* A w tymże Przywileiu, tąż Królowa dała wolność na Skład Soli i wszelakich kupi: iż Kupcy z rozmaitemi kupiami, niegdzie indziey iedno w Lamburgu to iest we Lwowie, na czasy wieczne iako i przedtym dzierżano było, mieć maią Skład. Ani też żaden Kupiec niema sobie innych drog wynaydować, ani składu czynić, iedno we Lwowie.

TOŻ MIASTO.

Okazało Listy Króla Kazimierza, *de data* 1460. ktorym otrzymali konfirmacyą składu we Lwowie wyżey pomienionego, iż Miasta które są za Lwowem, iako Halicz, Kołomyia, Stryi, i insze Wsi, nie maią daley z kupiami ie-

żdzić

ździeć, iedno do Lwowa, ani maią indziey omiiać ani przeieżdzać, abo obieżdzać *ad loca anteriora*, iako do Przemyśla, Jarosławia, Rzeszowa, Bełza, i do innych którychkolwiek mieysc. Także też i przerzeczone *anteriora loca*, Miast, Miasteczek, Wsi i innych, Skład we Lwowie mieć maią, a daley nie ieździeć, iako szerzey ich przywiley obmawia. ANNO 1565

Toż Miasto.

Ukazało Przywiley Króla Władysława *de data* 1404. w którym otrzymało między inszemi nadaninami, iż kupcy Wołoscy Pogańscy, abo Chrześciańscy, z zamorskich Krain przyieżdżaiący, nie maią składu mieć, ani swych kupi przedawać, iedno we Lwowie. A przedawszy we Lwowie kupie swe, inszych nakupiwszy, nie mogą ich w Wołoszech przedawać, ale za morze z niemi iechać.

Miasto Kołomyia.

Okazało List Króla Zygmunta, *de data* 1515. w którym iest List Króla Kazimierza inserowany, *de data* 1456. Którym Król Kazimierz dał skład na wieczność, takim obyczaiem: aby ci którzy wożą Sól *in districtu Colomien*: aby iey składu nie mieli ani przedawali, iedno w Kołomyi, a ludzie zaś którzy na targ przyieżdżaią, maią u Mieszczan kupować. Także i Kupi rozmaitych nie ma być targ, iedno w Kołomyi, ani we Wsiach, z Wałach także Gościniec nie ma być iedno przez Kołomyią.

Miasto Krasnostaw.

Mieszczanie Krasnegostawu, ukazali List Króla Zygmunta *de data* 1525. na skład Soli swemu Miastu, iedno że *ad beneplacitum Majestatis Regiæ &c.*

Miasto Turobin.

Ukazało List Nasz, żeśmy dali im skład na Sól Drohobycką, i wozić ią na mieysca zwyczayne, bez szkody Zup Krakowskich ale nie wieczny, *de data in Brzeście Lithvanico die ultima Aprilis 1554.*

WOIEWODZTWA LUBELSKIEGO.

Miasto Lublin.

Ukazało List Króla Władysława *de data 1392.* którym Przywileiem daie skład temu to Miastu, na wieczność; Iż każdy Kupiec iadąc z wszelakiemi Kupiami przez to Miasto, ma ośm dni tam przyiechawszy, Kupie swoie składać. A potym choćby nie przedał, będzie mu wolno po wszystkim Królestwie Naszym iachać.

Miasto Parczow.

Ukazało list Nasz *de data 1553.* w którym daliśmy im skład Soli Ruskiey, którą z Bełza, i z Krasnegostawu przywożą *sine præjudicio aliorum depositoriorum.*

WOIEWODZTWA BEŁSKIEGO.

Miasto Bełz.

Mieszczanie Bełzcy, ukazali List Nasz *de data 1563.* w którym iest inserowany List Xiążęcia Ladzisława *de data 1377.* któryśmy List potwierdzili na skład; iż Litwa nie ma daley po Sól ieździć, iedno do Bełza. A Litwa także w Bełzie ma kupie składać, kiedy po Sól przyiedzie.

ANNO

W WIELKIEY POLSZCZE WOIEWODZTWA POZNANSKIEGO.

Miasto Poznan.

1565 Mieszczanie Poznańscy, ukazali Przywiley Króla Władysława Roku 1394. na skład Poznański, wszelakich Kupi i Towarów, Miastu ich nadany, i przez Niebosczyka Króla Zygmunta Oyca Naszego, Roku Bożego 1521. potwierdzony, który to w sobie ma: aby każdy Kupiec, przekupień, furman którykolwiek iakimżekolwiek towarem kupczy, tak z Xięstwa Litewskiego, Mazowieckiego, Sląskiego, z Państwa Ruskiego, *generaliter* i ze wszystkiego Królestwa, winien był z Towarem swym do Poznania iechać, a tam trzy dni z Towarem stać. A ieżliby go tam nie przedał, potym Cło zapłaciwszy, wolnie z Towarem gdzie chce iechać, *sub pœna confiscationis omnium bonorum suorum, in contrarium facien: edita.*

Toż Miasto Poznan.

Ukazało List Króla Kazimierza Jagełłowego Syna pod datą Piotrkowską, w Poniedziałek *infra octavas Ascensionis Domini 1455.* na ktorym tak drogi opisano i postanowiono za przysięgą tych Mieszczan, iż te drogi były starodawne: to iest Ziem Ruskich i Bełskiey, przez Rubieszow, Krasnystaw, Lublin, Kazimierz, Zwolen aż do Radomia, a z Radomia ku Wrocławowi Sląskiemu, przez Skrzynn, Opoczno, Zarnow, Przedborz, Radomskie, Brzeznicę, Wieluń, i przez Bolesławiec. A do wielkiey Polski z Radomia przez Przytyk, Inowłodz, Brzeziny, Stryikow. A potym przez Łęczycę, iako szerzey w tym Liście opisuie.

Miasto Poniec.

Okazało List Króla Alexandra *de data 1504.* w którym inserowane dwa Listy, ieden od Władisława Króla *sub data 1398.* który to w sobie ma, aby wszyscy i każdy Kupiec, Mieszczanie, a Obywatele Miast i Miasteczek Wielkopolskich, ze wszelakiemi rzeczami abo Kupiami, chcąc iechać, ku Wrocławowi abo Sląsku, staremi drogami ieżdzili: to iest przez Srzem i Poniec. A tamże maią clić: we Srzemie maią dawać cła po cztery pieniądze od każdego Konia. A w Ponieczu po poł groszku. *De aliis autem Provinciis vel Incolis,* tedy maią dawać od każdego Konia po pół groszku, a od Bydlęcia po sześci pieniędzy. A drugi List tamże inserowany drugiego Władysława *de data 1441.* gdzie ustawił w Poniecu Cło, aby każdy z Wielkieypolski płacił *per medium grossum. Extranei verò vel ductores, per grossum unum,* i nie maią też Kupcy inędy ieżdzieć iedno przez Poniec ku Sląsku, *sub amissione omnium mercium.*

W WOIEWODZTWIE KALISKIM.

Miasto Kalisz.

Mieszczanie Kaliscy ukazali Przywileie dwa Króla Zygmunta ieden *de data 1540.* który pierwszy List, ma to w sobie: iż Król Zygmunt ustawił Mieszczanom Kaliskim skład w Kaliszu, za prozbą i za słusznemi przyczynami, tak dla poprawy Miasta, iako i Zamku, który skład gdyby przeiechali, Kupie wiożącei tracą. A drugi List Nasz *de data 1552.* który to ma w sobie: iż Król Olbrycht dał był skład, iż każdy Kupiec przez siedm dni z wykładaniem Kupi ma stać, tym to Mieszczanom Kaliskim od Jana Ostroroga wywołanym, ktoryśmy My potwierdzili, także i Król Olbracht, & *loco beneplaciti per-*

petuo ustawilismy. — W tymże liście też opisano drogi przez Jana Ostroroga Starostę Wielkopolskiego, z rozkazania Króla Olbrychta postanowione, i list przez tego Ostroroga na to dany, *de data in Koźminek, feria secunda postridie Sanctæ Trinitatis, Anno 1496.* który List Ostrorogow Król Olbracht potwierdził, *de data in conventione Sandomiriensi feria secunda post Dominicam Oculi proxime præteritam, Anno Domini 1497.* które drogi tak opisano — Nayprzód Mieszczanie Ziem Pruskich do Wrocławia Sląskiego, Brzegu Nysy, Swidnice, Opola, Opawy, *& eis finitima*, przez Bydgoszczą, Gniezno, Wrześnią, Pyzdry.— Także też i z tychże Ziem Pruskich, do Miast wyżey opisanych Sląskich, mogą też iść przez Radzieiow, Włocław i Konin.— Trzecia droga tymże Ziemiom Pruskim do tychże Miast Sląskich, wyżey opisanych, wolna być ma, przez Toruń, Koło, Turek, i z Miast Polskich przerzeczonych, i im przyległych: ci wszyscy maią iść przez Kalisz, a z Kalisza do Ostrzeszowa, a potym do Sląska — A któby z tychże Ziem Pruskich chciał iechać do Głogowa, Legnice, Gierlice, Bruclu, Zytawy, i do innych przyległych, ci maią iść ieżli się im będzie podobało, nie przez Kalisz, ale przez Poznań, Kościan, Schowę, — A Ziemie Mazowieckie, iako to Rawa, Sochaczew, Płocko, Gostynin, i insze wszystkie Miasta Mazowieckie, idąc do Sląska, maią iść przez Koło, i Wartę, Koźminek, Kalisz, a z Kalisza do Ostrzeszowa, a z tąd do Sląska.— A Warszawa i insze Ziemie Mazowieckie, nie na Kalisz, ale na Bolesławiec, aż do Sląska, przez Wartę, i Koźminek, powinni iść na Kalisz i Ostrzeszów, i daley.— A Praga i Czeska Ziemia ku Mysznu, Lusacyiey, i część Sląska wieżdżaiąc do Korony przez Poznań, nie powinni iść przez Kalisz: ale część Morawy i Czechow, i Praga ku Morawie wieżdżaiąc do Korony, przez Włocław, Rygę, i Mysznę: ci z Ostrzeszowa przez Kalisz powinni chodzić. A potym Woły, które pędzą z Mazowsz, i Ziemi Polskich Mazowszu granicznych przez Wartę i Koźminek, maią być pędzone przez Kalisz, i Ostrzeszów, abo gdzieby się podobało tym co pędzą.

ANNO 1505

WIELUNSKA ZIEMIA.

Miasto Wielun.

Acz w Mieście Wieluńskim przedtym skład nie był, a wszakże iż iest bliskie Miasto granicom Sląskim, i pilnie Nas za to prosiło wiele Panów Rad Naszych, tedy im skład Kupi wszelakich dać Listem osobnym rozkażemy, iako o tym szerzey List ten Nasz świadczyć będzie.

A tak opisawszy te składy i drogi, nic niederoguiąc, iako się wyżey opisało, Prawom i postępkom Prawnym które między sobą niektóre Miasta, i Miasteczka około tych składów i drog maią, aboby iesżcze potym słusznie mieć mogły. Rozkazuiemy, aby się każdy wedle nich, iako są opisane, i iako każde Miasto i Miasteczko, szerzey około wszego Listy a Przywileie swe pokaże, i iako Konstytucye Seymu teraźnieyszego szerzey o tym opisuią, zachowywali, i zachować rozkazali, tak iżby się we wszem tym to Przywileiom Mieyskim i Konstytucyom Seymu teraźnieyszego Piotrkowskiego dosyć stało: pod łaską Naszą abyście inaczey nie czynili. A dla lepszey pewności Pieczęć Naszę ku temu przycisnąćieśmy rozkazali. Dan z Piotrkowa w Sobo-

ANNO 1565 tę przed Kwietnią Niedzielą Lata Pańskiego 1565. Królowania Naszego 36. *Vol II. Anno 1565. fol: 700.*

NA WŁASNE KROLA
JEGO MCI ROSKAZANIE —

Nro. 6. GOŚCINCE NIEZWYCZAYNE.

1567 Gościńce i drogi niezwyczayne od Węgier, pozwalamy aby były zarąbane: i rozkazuiemy iuż *exnunc* aby Starostowie i Dzierżawcy Naszy, te to Gościńce i drogi niezwyczayne zarąbali *Vol. II. Anno 1567 fol. 729. fol: 135.*

1569 **Nro: 7.** Gościńce od Węgier niezwykłe do Korony zapowiedamy. ażeby były zarąbione przez Starosty i Dzierżawce Naszych Imion, nic niemieszkaiąc, także i Szlachcie przez Imiona ich dziedziczne idące pod winą sta Grzywien przykazuiemy i ustawiamy: o którą winę pozwany do Grodu, abo do Ziemstwa, od któregożkolwiek będzie ią powinien Aktorowi oddać na Roku *peremptorie Vol. II. Anno 1569. fol, 789. fol. 191.*

Nro. 8. O WYDANIU DRÓG

1576 Wszelki Possessor imienia, przez imienie i dziedzictwo swe, powinien z zwyczaiu starego te drogi wydać Sąsiadom swym, i innym ludziom, to iest do Kościoła, do targu, do młyna, do przewozu, i gościniec pospolity, gdzieby potrzeba była, a nie może takich dróg bronić ani zapowiadać. A ieżeliby taką drogę przemienić chciał na insze mieysce, dla iakiey swey potrzeby, abo pożytku, tedy inną drogę tak dobrą iak pierwsza była, ma w imieniu swym wydać. *Vol: II. Anno 1576. fol. 938. fol: 304.*

Nro. 9. O PRZEIEŻDZANIU CEŁ KORONNYCH, I GOŚCINCÓW PRAWEM ZAKAZANYCH.

1611 Obiaśniaiąc Prawa stare, o przeieżdzaniu Cełł i Gościńców, przez Kupce, także składy aby wcale przez Kupce Koronne zatrzymane były, Statut 1538, i 1540. także Konstytucyą 1565. i przyszłego Seymu 1609. o Składach reassumuiemy i approbuiemy: aby te Prawa, *tam in parte quam in toto*, przez Celniki Nasze strzeżone, i wcale zatrzymane były. Także też Statut 1520. o Zabronieniu przeiazdów z Towarami przez Margrabstwo, do exekucyi przywodziemy aby Kupcy wszelacy, tak Koronni iako i Cudzoziemscy, z Pruss i Niemiec, i inszych Miast Sląskich, Pomorskich nie przez Margrabstwo, ale przez Głogów i Wschowę, z towarami swemi do Wielkiey Polski i Prus ieździli, także nazad, pod utraceniem towarów i koni. A Starostowie i Dzierżawcy Nasi którzy *contiguitatem* maią z ziemią Pomorską, Margrabstwem i Kaszubami, a mianowicie w Tucholi, Słuchowie, Kielcowie, Jastrzowie, Lenduku, Kiszowie, Starogardzie, Osieczku, Darłoźnie, Kościerzynie, Mirakowie, Wierzchnie, Rędzie Pucku (i przez któreby insze mieysca drogi sobie czynili, bądź też i przez maiętności dziedziczne Szlacheckie) drogi takowey gościńce, aby *exnunc* pozarębowali, i takowego prowadzenia towarów wszelakich także Wołów, Koni Bydła wszelakiego, aby bronili.

A ieżliby się Kupcy nad to zakazanie Seymowe, towary swe przez Margrabstwo przeprowadzić ważyli: tedy Starostowie i Dzierżawcy Nasi, i stan wsze-

wszelaki w dziedzicznych maiętnościach swych, takowe Towary, w przemycie zabierać maią, bądź za instancyą Celników Naszych, albo sług celnych, teraz i na potym będących, bądź żadney instancyi Celnicy oto czynić niebędą, przecie sami Starostowie i Dzierżawcy, z powinności swey to uczynić maią, których towarów za pracą trzecią część Starostowie onego mieysca, abo w którego by dziedziczney maiętności były zatrzymane, mieć będą, a dwie części do Skarbu Naszego obracać się maią, i do rąk Celników Naszych abo Pisarzów ich, za kwitami ich, takowe towary Starostowie i Dzierżawcy Nasi, abo Panowie dziedziczni oddawać będą. ANNO 1611

A gdzieby też PP. Starostowie i Dzierżawcy, nasławszy takowych przeiazdów z towarami, nie bronili, abo Kupce foldrowali, towary ich przeprowadzali, winy *de negligentibus Capitaneis* opisane, o przeprowadzaniu i foldrowaniu Kupców z towarami: o które *forum ex delatione Thesauri ad Instantiam Instigatoris*, na którykolwiek Trybunał, *inter causas fisci peremptorie* naznaczamy. Do tego Gościńce Prawy Miastom Składowym uprzywileiowane, reassumuiemy, i teraźnieyszym Seymem approbuiemy.

Z Niemiec, z Sląska, do Małey Polski, i do Rusi przez Będzin albo Oświęcim, i przez Krzepice.

Do Wielkiey Polski z Frankfurtu, z Lipska, i innych Portowych i składowych Miast, przez Głogów i Wschowę. A z Sląska przez Poniec i Srzem. Drudzy przez Ostrzeszów, Kalisz.

Do Mazowsza i Litwy przez Bolesławice i Wieluń.

Do Prus z Małey Polski i Rusi, przez Piotrków, Rawę, Dybów, Toruń.

Z Wielkiey Polski i Niemiec, z Sląska, przez Głogów, Wschowę, Poznań, Dybów. Drudzy przez Ostrzeszów, Kalisz, Dybów, i Toruń, temiż Gościńcami, a nie inszemi, nazad kupie swe prowadzić maią. I insze Gościńce, iako Lubelski który idzie z Xięstwa Litewskiego, od Brześcia Litewskiego przez Lublin, Babin, Bełzyce, Urzędów, ku Krakowowi zwykłemi drogami zachowywać maią: a to wszystko pod utraceniem towarów i koni.

A około wybierania Myt i Ceł, mytnicy Nasi i ich sludzy, na Komorach tak się zachować maią, iako iest Instrukcya i deklaracya Królów Przodków Naszych, Zygmunta Pierwszego, Augusta, 1570. i Nasza: którą tego Seymu powagą approbuiemy, i wedle niey aby się Celnicy zachowali, mieć chcemy. *Vol. III. Anno 1611. fol. 33.*

Nro. 10. Prawa dawne o foldrowaniu Towarów Kupieckich także Konstytucyą *Anni 1589.* o bespieczeństwie Drog Kupieckich i Prawa wszystkie o Drogach, któremi Kupcy i Furmani ieździć maią reassumuiemy. *Vol. IV. Anno 1649. fol. 280. fol. 2.* 1649

Nro. 11. Gościniec Wołoski.

Stosuiąc się do Konstytucyi dawnych, postanawiamy, aby Gościńca Wołoskiego w Ziemi Halickiey Kupcy i furmani nie pomiiali pod utraceniem Towarów, których połowica *Fisco*, a połowica temu kto zabierze *cedere* ma, Miastu zaś Kołomyi iako Pogranicznemu, wybierania sztukowego podług przywileiów pozwalamy. *Vol. IV. Anno 1654. fol. 457. fol. 19.* 1654

ANNO DUCHOWNI.

1634 **Nro. 1.** Breve 5. Januarii 1634. Editum Tenoris Sequentis.

Singularia atq; eximia Chariſſimi in Chriſto Filii Noſtri Vladislai Poloniæ & Sveciæ Regis Illuſtris, in Nos, & hanc ſedem Sanctam Fidei & Devotionis merita, ac precipuus, quo eundem Vladislaum Regem complectimur, Paternæ charitatis affectus promerentur, utquè ad proſperum felicemq; Chriſti Fidelium in Regno Poloniæ exiſtentium ſtatum, & quietem pertinere dignoſcuntur, quantum cum Domino poſſumus favorabiliter concedamus. Supplicationibus itaq; dilecti filii Nobilis Viri, Georgii Oſſolinſki, Comitis de Tęczyn ejuſdem Vladislai Regis Oratoris, Nobis ſuper hoc humiliter porrectis, inclinati: quod de cætero in præfato Regno Poloniæ cauſæ Criminales, in prima Inſtantia cognoſcantur ab ordinariis locorum, in ſecunda a Metropolitano, in tertia a dilecto Filio moderno, & pro tempore exiſtente in dicto Regno Poloniæ Nuncio; in reliquis Inſtantiis, etiam reſtitutionis in integrum, & in ſecunda Inſtantia, quando Metropolitanus uti ordinarius in prima inſtantia cognoſcit, committantur cauſæ appellationum nullitatum, per ſignaturam juſtitiæ infra certum tempus, vel in partibus alicui ex Epiſcopis vel Suffraganeis, in eodem Regno pro tempore exiſtentibus, quos omnes pro hujuſmodi cauſis Criminalibus cognoſcendis & terminandis habilitamus Apoſtolica Authoritate, tenore præſentium concedimus, & indulgemus. Decernentes præſentes literas validas firmas & efficaces exiſtere, & fore, ſuoſq; plenarios & integros effectus ſortiri & obtinere, ac ab omnibus & ſingulis, ad quos ſpectat, & pro tempore ſpectabit, inviolabiliter obſervari ſicq; per quoſcunq; Judices ordinarios, & Delegatos, etiam cauſarum Palatii Apoſtolici Auditore, judicari & definiri debere, ac irritum & inane ſi ſecus ſuper his a quoquam quavis authoritate ſcienter vel ignoranter contigerit, attentari. Non obſtantibus quibusvis Conſtitutionibus & Ordinationibus Apoſtolicis, ac quarumcunq; Eccleſiarum, etiam Juramento Confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis vel conſvetudinibus Privilegiis quoq; indultis & Litteris Apoſtolicis in contrarium quomodolibet conceſſis confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus & ſingulis eorum tenores præſentibus pro ſufficienter expreſſis habentes, illis alias in ſuo robore permanſuris hac vice duntaxat ſpecialiter, & expreſſè derogamus cæteriſq; contrariis quibuſcunquè. Datt: Romæ, apud Sanctum Petrum, ſub annulo piſcatoris, Die V. Januarii MDC. XXXIV. Pontificatus Noſtri Anno Undecimo. M. A. Maraldus. Kożuchowſki fol: 3. Anno 1634.

Nro. 2. De Clericis bona hereditaria habentibus ad bellum ituris.

1346 Cum jure ſuo nullus debeat defraudari, Et quia plerique Clerici Noſtri Regni, bona patrimonialia tenentes & habentes de eiſdem bonis ſub umbra Clericali viventes Nobis & Noſtro Regno ſervitia debitè facienda in expeditione ſubtrahere conſveverunt; Ideoque ſtatuimus quod iidem Clerici Noſtri Regni cujuſcunque Status exiſtant, prædicta Patrimonialia bona tenentes, vel nobiſcum ad quamlibet expeditionem tranſire teneantur, juxta prædictorum bonorum facultates, vel eadem bona proximis ſuis fratribus laicis reſignare & dimittere & eiſdem renuntiare. Quod ſi præfati Clerici neutrum illorum facere

curaverint, prædicta bona decrevimus, & præſentium auctoritate decernimus perpetuis temporibus Noſtro Regno applicanda. *Vol: I. Anno 1346. fol: 5. fol: 10.* 1346

Nro. 3. De Expeditione ad bellum Clericorum.

Clerici verò cujuſcunq; gradus, Status, vel conditionis exiſtant, Bona Patrimonialia poſſidentes ad expeditionem cum Domino Rege tranſeant de eiſdem, juxta ejus omnimodam facultatem. *Vol: I. Anno 1433. fol: 102.* 1433

Nro. 4. De visitatione per Archidiaconos.

Prohibemus etiam Archidiaconis Præpoſitis & aliis Prælatis Noſtræ Diœceſis Juriſdictionem habentibus, ut viſitando non excedant evectionum numerum a jure diutius inſtitutum neq; in tempore viſitationis pecuniam exigant a ſubjectis §. Rectores quoq; Eccleſiarum pro Sacramentis Eccleſiaſticis quæ gratis miniſtranda ſunt nil exigant, alias ipſos graviter puniemus. *Vol: I. Anno 1433. fol: 102. fol: 57.* 1433

Nro. 5. De aliis vero Spiritualibus inferioris Conditionis, qui propter eorum egeſtatem in judiciis Terreſtribus maximè ſic remotis non ſufficient impendere, extunc poterint in jure eorum eccleſiaſtico damnificatores ſuos convenire, in quo quandocunq; juſtè convicti ſuerint, & cenſuras ultra annum ſuſtinuerint, volumus quod rigidiſſimè Conſtitutio de talibus edita obſervetur, & quod turri mancipentur, hanc volumus a Iudicibus Spiritualibus & actoribus ſeveritatem moderari, ut nec illi in petendo ſive exiſtimando damna ſua, nec iſti in decernendo modum excedant rationabilis æquitatis. *Vol: I. Anno 1475. fol: 226. Laſki 68.* 1475

Nro. 6. De Injuriis Spiritualium Jure terrestri diffiniendis.

Spirituales pro Bonis ſive injuriis Bonorum juri communi ſubjectorum jure terreſtri experiantur, injuriæ ſunt ſuper limitibus, kmethonibus fugitivis, cæde & vulneribus, *alias* juxta Statutum Joannis Alberti Regis. *Vol: I. Anno 1505. fol: 304.* 1505

Nro. 7 Et quoniam in omnibus Palatinatibus & Diſtrictibus Domini Spirituales habent bona ſua Eccleſiaſtica, ſeu fundos, quæ licet nunquam *alias* ſubjecta erant oneri bellicæ ſervitutis: ut quæ per Sereniſſimos Prædeceſſores Noſtros Reges Poloniæ, & Duces, ſunt ab initio fundationis Eccleſiarum ad uſum duntaxat & onera Eccleſiæ collata: multiſq; immunitatibus & libertatibus donata, tamen in præſenti Regni neceſſitate & ſummo diſcrimine, volentes ipſi Domini Spirituales, ſibi & Eccleſiis ſuis gratiam Noſtram Regiam demereri fratribus veró ſuis Dominis ſæcularibus gratificari: Reiq; Publicæ (pro cujus bono Statu orare tenentur) ope ſua non deeſſe, permiſerunt etiam non gravatim bona ſua Eccleſiaſtica hactenus ſemper libera cum his quæ ad defenſionem obligata ſunt, in præſens taxari, ita ut bona dominorum ſæcularium taxabuntur. Et proinde Domini Archiepiſcopi, & Epiſcopi deſignabunt duos Viros Eccleſiaſticos, bonæ fidei & conſcientiæ, ad quemlibet Palatinatum, qui una cum taxatoribus per Palatinum, Caſtellanos, Officiales, & Nobilitatem electis ſeu eligendis taxabunt bona omnia tam Spiritualium quam ſæcularium Perſonarum: & hi pri- 1527

ANNO 1527 mum cum Palatino & Caſtellano primario, ac duobus Nobilibus, electis, capitalem diſtrictum obequitabunt per ſingulas Parochias: & ſimul cum illis bona ejuſdem diſtrictus taxabunt, & æſtimabunt, modo ſupra ſcripto ſecundum Deum, & conſcientiam, ſublato amore, favore, metu, prece, odio, &c. *Vol: I. Anno 1527. fol: 481.*

Nro. 8. Ne Spirituales Judiciis Sæcularibus Se Immisceant.

1538 Petitionibus Nunciorum Terreſtrium permoti, & ad ſopienda odia, quæ adverſus Eccleſiaſticos viros, ob quorundam inſolentiam apud ſæculares excitari contingit, ſtatuimus, ut Eccleſiaſtici Viri beneficiati, aut Sacerdotes non ſe immiſceant; deinceps judiciis ſæcularibus, neq; cauſas procurent, & promoveant ſæcularium Perſonarum, neq; officia Notariorum aut Vicenotariorum in ſæcularibus Judiciis obeant, ad quos per Judices terreſtres non admitantur, exceptis cauſis propriis, aut aliarum Spiritualium Perſonarum, in quibus agendis procurandiſq; liberam habeant facultatem; verum Capitaneis licebit habere Notarios Spirituales, quando quidem ipſi pro exceſſu Notariorum reſpondere tenebuntur, & erunt adſtricti. In Judiciis autem Noſtris in præſentia Noſtra, dum ipſi perſonaliter judicio interfuerimus, licebit ſpiritualibus Perſonis Nobis aſſiſtere & conſilia præſtare. *Vol: I. Anno 1538. fol: 530.*

1544 **Nro. 9.** De Spiritualibus beneficiatis, qui Sacerdotes, actu non ſunt erit Sacræ Majeſtati Curæ, ut apud Pontificem Romanum impetret, quo poſſint perſonaliter ad hoc bellum proficiſci, per quem quidem Nuncium Annatas impetrare conabitur, quas ei Noſtri Epiſcopi, contra Concilii Baſilienſis Decretum pendebant. *Vol: I. Anno 1544. fol: 585.*

1573 **Nro: 10.** Aby wſzyſtkie *beneficia Juris Patronatûs Regii Prælaturarum Eccleſiaſticarum*, iako Arcybiſkupſtw, Biſkupſtw, i inſzych wſzelakich Beneficyi, były dawane nie inſzym, iedno Rzymſkiego Kościoła Klerykom, *Indigenis Polonis juxta Statutum.* A *Beneficia* Kościołów Greckich, ludziom teyże Greckiey wiary dawane być maią. A iż to do pokoiu wiele zależy, aby dyſferencye *inter Status* hamowane były, a między Stanem Duchownym i Swieckim ieſt niemała dyfferencya *de rebus politicis temporalibus:* obiecuiemy wſzyſtkie te *componere* między ſobą na bliſko przyſzłym Seymie *Electionis.* *Vol: II. Anno 1573. fol: 842. fol: 210.*

1607 **Nro. 11.** Duchowni w Koronie Dobra Dziedziczne trzymaiący.

Iż niektòre Oſoby Duchowne, zwykły Dòbr Ziemſkich Dziedzicznych na ſię, i potomki ſwe Krewne doſtawać, tedy to deklaruiemy, iż ztakowych Dòbr Oyczyſtych, i iakokolwiek ſobie i Potomkom ſwym Krewnym ſłużących, a nie na Kościół danych i fundowanych, Oſoby Duchowne Woienną expedycyą odprawować będą powinny, i inſzym wſzyſtkim ciężarom iako i Swiecki Stan podlegać maią. Także też względem wſzelakich krzywd, z gruntów, z Dòbr pomienionych pochodzących, iako w Ziemſtwie i w Grodzie ukrzywdzonym odpowiadać maią: także też gdy *ex appellationibus & remiſſionibus*, na Trybunał Koronny takowe Sprawy przypadać będą, ſądzone być maią przez wſzyſtkie Sędzie Swieckie, a przez ſześć Oſob Duchownych, do ſpraw wſzelakich od Stanu Duchownego

wedle

wedle Konſtytucyi wyſadzonych, z Strony Dobr Dziedzicznych. Jednak ieżeliby Oſoba Duchowna *inter litu cum participes* w ſprawie takiey, naydowała ſię, takowe ſprawy ſamo *ſæculare Judicium* ſądzić ma. Także i ſprawy względem Dobr takowych, ktoreby ſię *cum Perſonis ſæcularibus* ſądzić zaczęły, a potym *lite pendente in Perſonas Spirituales, vel Succeſſionis vel aſſecuto Jure* przypadły. *Sæculare Judicium* ſądzić ma ſpoſobem niżey opiſanym *ex Regeſtro cauſarum Sæcularium, ſine rejectione*, wyiąwſzy i te Dobra które *per commutationem*, abo zaprzedaniem Dobr Kościelnych, do Kościoła przyłączone ſą, abo będą, które dawnym prerogatywom Kościelnym podlegaią, a *onera publica æquivalentia* na Dobrach Kommutowanych, i przedanych zoſtawaią. A inſze Sprawy tak Duchowne, iako i Swieckie *in ſæculari* wedle Konſtytucyi 78. odprawować ſię maią. A *in cauſis granitierum* Plebani którzy nie maią Poddanych i folwarków udzielonych, ale tylko z Dzieſięcin, i z penſyi fundowani ſą *cum hæredibus* przymieſzywani być niemaią, ale ſamym Dziedzicom ſprawy takowe należeć będą. *Vol: II. Anno 1607. fol. 1603. fol: 836.* ANNO 1607

Nro: 12. O PRESKRYPCYACH.

Dawności albo præſkrypcye, w krzywdach albo Prowentach Oſob Duchownych *ratione proventuum & utilitatum ex beneficiis illis provenientium*, lat dzieſięć opiſuiemy, żeby każdy *intra hoc ſpatium*, prawnie krzywdy Prowentu ſwego dochodził, *ſub amiſſione* tego Prowentu, o który *inter fatalia Juris intermiſit agere*. A co ſię tycze Dobr Duchownych, i ſumm Kościołom i Ołtarzom fundowanych, abo zapiſanych które ſię do gruntu wiążą, *ad compoſitionem inter Status*, odkładamy. Jednak ieżeliby o takowe Dobra *mota* była kweſtya, tedy Spraw takowych, *ad determinationem compoſitionis, ſuſpenſa* bydź ma. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1603. fol: 836.* 1607

Nro: 13. O DZIERŻAWACH SWIECKICH.

Dzierżaw Swieckich Oſoby Duchowne trzymać nie maią i ieżeliby *in Poſſeſſione* ich które ſię znaydowały, tedy *exnunc* dyſpozycyi Naſzey wrócić maią. A my Swieckim Stanu Szlacheckiego, ludziom zaſłużonym, konferować ie będziem. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1605. fol: 839.* 1607

Nro: 14. O SPRAWACH TRYBUNALSKICH STANU DUCHOWNEGO.

Ponieważ Trybunał Koronny w Sprawach niektórych między Oſobami Duchownemi i Swieckiemi zachodzących mimo Prawo i zwyczaie dawne Oſoby Duchowne przy urzędach Podkomorſkich, Ziemſkich i Grodzkich, na wizye i inkwizycye, *in cauſis fundi* po te czaſy przydawał, ten *abuſum* znoſząc, *authoritate Conventus præſentis*, aby to napotym nie bywało waruiemy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 806. fol: 35.* 1633

Nro: 15. FORUM LUDZI SZLACHECKICH Z DUCHOWNEMI IN PERSONALIBUS CRIMINALIBUS KORONNYCH I W.X.LIT:

Zabiegaiąc temu aby Poddani Naſi Stanu Szlacheckiego, *per appellationes poſt Curiam Romanam*, nie byli *aggravati*, a zatym i ſprawiedliwości świętey 1635

ANNO 1635 *curſus* nie był zahamowany, za wyraźnym Stolicy S. pozwoleniem, każdy Duchowny pozwany *in cauſa perſonali criminali*, mieć będzie *forum intra Regnum eo ordine inſtantiarum ſervato*, iako ieſt opiſany *in Brevi Apoſtolico*, ktòre do Metryk Naſzych i Akt Grodzkich Warſzawſkich podane ieſt, i między Synodalne Konſtytucye inſerowane będzie: i ktòre z Grodu Warſzawſkiego wyięte, w każdym inſzym Grodzie aktykować *cuicunq;* wolno będzie. Ludzie iednak Religii Greckiey, przy ſwych dawnych zwyczaiach zoſtaią. *Vol: III. Anno 1635. fol: 857. fol: 10.*

Nro. 16. Forum Ludzi Stanu Szlacheckiego z Duchownemi in Civilibus Realibus Koronnych i W. X. Litt:

1635 Ażebyśmy iako *in criminalibus ratione fori*, Stan Duchowny z Stanem Szlacheckim, także też *in Civilibus realibus*, do uſpokoienia przyprowadzili: Poſtanawiamy, że co ſię tknie Spraw *reales ratione ſimplicium injuriarum Civilium Terreſtrium ac Granicialium*, oto ma być *forum* każdego Szlachcica z Duchownym, *ordinario Proceſſu* w Ziemſtwie i na Polu. A *per appellationem* na Trybunale maią ſię takowe ſprawy odprawować *coram Judicio compoſito:* iako i drugie ſprawy Duchowne. A gdyby ktòra Oſoba Duchowna nalazła ſię takowa, żeby Prawo poſpolite *contemneret*, i Bannicyą dała na ſobie otrzymać: tedy *Loci Ordinarius* ma *executionem* na nim uczynić, *ſuper Perſona ipſius*, & *bonis generaliter omnibus propriis ipſius*, *non tamen terreſtribus uſq; ad realem ſatisfactionem* ukrzywdzonemu. Ludzie iednak Religii Greckiey, tak iako w pierwſzey Konſtytucyi, *ratione fori in perſonalibus*, przy ſwych dawnych zwyczaiach zoſtaią. *Vol: III. Anno 1635. fol: 857. fol: 10.*

1676 **Nro: 17.** Stan zaś Duchowny oſtrzega ſobie że lubo *in vim ſubſidii charitativi* Summę z Biſkupſtw ſwoich i innych Dòbr Duchownych na Hybernę według Taryff ſwoich, między ſobą z dawna umòwionych do Hyberny wnoſzą, na podział Woyſku; to iednak ma być *ſalvis immunitatibus Eccleſiaſticis* i Dobra Duchowne od Stacyi zimowych wolne być maią. *Vol: V. Anno 1676. fol: 348. fol: 18.*

Nro. 18. Warunek de non alienandis Bonis od Stanu Rycerskiego i Mieyskiego do Duchowienstwa.

1726 Lubo to wielą Prawami i Konſtytucyami Seymowemi *ſpecialiter* Roku 1631. 1635. 1669. i 1676. *per expreſſum* warowano ieſt żeby Stan Duchowny *neque modo Donationis*, *neque Venditionis*, *neque modo Hypothecæ neque alio titulo:* Dòbr Ziemſkich, także Mieyſkich, *avellere* do ſiebie nie ważył ſię, iednak iż po Konſtytucyi *Anni* 1635. wiele Klaſztorów i Zakonów, także Xięży Plebanów i innych Oſòb Duchownych *utriuſq; Ritus Romani & Græci*, wiele Dòbr takowych do Duchowieńſtwa *vario titulo* częścią za teſtamentowemi legacyami, częścią za zapiſami przedażnemi, i zaſtawnemi, częścią *prætextu* przezyſków Prawnych, częścią *titulo:* Summ wnieſionych, *dimidium valoris* Dòbr przewyżſzaiących, częścią też *prætextuoſis Fundationibus, non ſecundum diſpoſitionem* Konſtytucyi Roku 1635. *circumſcriptam, factis*, poprzyczyniali, przeto reaſſumuiąc pomienione Konſtytucye *cavetur* aby żaden nie ważył ſię *qualicunq; titulo*, Dobra Ziemſkie

lub Mieyſkie do Stanu Duchownego (*excepta fundatione de nova radice*) *non niſi prævia* pierwey *Conſtitutione* na Seymie, *avellere*, *alias* takowe *actus pro nullis & irritis* deklaruiemy i wſzelkie takowe Dobra *ad delationem cujuſcunquè Nobilis*, *confiſcationi ſubjacere* maią, których połowa *Delatori*, a druga połowa *ad diſtributivam Juſtitiam Noſtram*, *Jure Caduco*, *Perſonæ Nobili conferendo* należeć ma. *Vol: VI. Anno 1726. fol: 488. fol: 31.* ANNO 1726

DYSSYDENCI.

§. I. Dyssydenci Religii Greckiey.

Nro. 1. O to też Nas proſili (*Poſłowie Woiewództwa Wołyńſkiego*) abyśmy im Duchowne oſoby, na doſtoieńſtwa Greckiey wiary w ich Ziemiach dawali Szlacheckiego Stanu. Co my za prożbą ich pozwalamy, że Obywatelom Koronnych Ziem, Szlacheckiego Stanu ludziom, Archimandryty, Władyki, na potomne czaſy dawać będziemy. *Vol. II. Anno 1576. fol: 927.* §. *20.* 1576

Nro. 2. O Religii Greckiey.

1607

Uſpokaiaiąc Religią Grecką, która zdawna ma ſwoie Prawa, waruiemy, iż doſtoieńſtw, i Dóbr Duchownych inakſzym Prawem nie mamy rozdawać: iedno wedle ich fundacyi, i dawnego zwyczaiu Przodkow Naſzych im nadanych: to ieſt ludziom Szlacheckim Narodu Ruſkiego, i *merè* Religii Greckiey, nieczyniąc im *præjudicium* w ſummieniu i Prawie ich, ani wolnego odprawowania Nabożeńſtw według dawnych obrzędów ich, zabraniaiąc i przeſzkadzaiąc, Beneficyi też Cerkiewnych dwoyga, oſobie iedney konferować nie mamy: Ale Metropolią Metropolitowi, Władyctwa Władykom, Archimandrictwo Archimandritom, i tak *ſubſequenter* o drugich rozumieć ſię ma, iako ſzerzey o tym Przywiley od Nas na tym Seymie dany, obmawia. A ktoby dwoie Beneficia na ten czas trzymał, takowy naydaley do roku iedno puścić ma, pod zapłaceniem winy tyſiąca grzywien Delatorowi, o co *forum* na Seymie *ad inſtantiam* Poſłów Ziemſkich. A Dóbr Cerkiewnych od Cerkwi alienowanych według Konſtytucyi Anni 88. o tym opiſaney, którą teraz reaſſumuiemy dochodzić maią. Dzierżawcy iednak Kwaſowa, Tarnków, Janiewicz, Liplan, Buremcza, Woderady, Taremne, przy Prawie ſwym zoſtawać maią. Bractwa też Cerkiewne Religii Greckiey, przy Prawach i Przywileiach ich zoſtawuiemy, a napiſami przy Ewangeliach, Dóbr Ziemſkich Szlacheckich dochodzić i pozyſkiwać nie maią te Cerkwie, które teraz nie maią w tych Dobrach Poſſeſſyi. Proceſſy przy tym, i poſtępki Prawne i Bannicye, które na Oſobach Duchownych w którymkolwiek Sądzie zaſzły, otrzymane ſą, tak w Koronie iako i w W. X. Litt: kaſſuiemy, i pozwanych od nich wolnemi czyniemy. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1606.*

Nro. 3. Religia Grecka.

Uſpokaiaiąc Religią Grecką, Konſtytucyą Roku 1067. reaſſumuiemy, i według niey w rozdawaniu Beneficyi Cerkiewnych, *in futurum* zachować ſię mamy. *Vol: III. Anno 1620. fol: 379.* 1620

ANNO 1631 **Nro. 4.** RELIGIA GRECKA.

Acz zawſze tego życzemy, aby ludzie w Religii Greckiey rozróżnieni, kiedyżkolwiek uſpokoić ſię mogli: Iż iednak na tym Seymie, dla walnych Spraw Rzeczypoſpolitey przyiść do tego niemogło, na przyſzły Seym da Pan Bóg odkładamy. A teraz reaſſumuiąc przeſzłe Konſtytucye, pokóy *ab utrinq;* tak Duchownym iako i Swieckim ludziom, tak w Koronie iako i w W. X. Litt: *cujuſcunq; Status & conditionis* teraźnieyſzą Konſtytucyą waruiemy. *Vol III. Anno 1631. fol: 669.*

1632 **Nro. 5.** A co ſię tycze Religii Greckiey rozróżnionych, te uſpokoić według podanych, na Elekcyi teraźnieyſzey, na affektacyą Rzeczypoſpolitey przez Nas przy Deputatach *ex utroq; ordine* punktów, będziemy powinni nie odwłocznie. *Vol: III. Anno 1632. fol: 763.*

Nro. 6. ASSEKURACYA USPOKOIENIA RELIGII GRECKIEY.

1633 Za zgodą wſzech Stanów dane ieſt od Nas Diploma Obywatelom Koronnym, i W. X. Litt: Religii Greckiey, nie będącym w Unii, z podpiſem Naſzym i Panow Deputatow, tak z Senatu, iako i z Koła Poſelſkiego, z Pieczęciami Koronnemi, i W. X. Lit: ktore Diploma do gruntownego na przyſzłym da Bog Seymie ſześćniedzielnym uſpokoienia, *in toto, vigore Conventus præſentis* approbuiemy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 787.*

Nro. 7. RELIGIA GRECKA.

1635 Czyniąc doſyć *Pactis Conventis*, i Aſſekuracyi na ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey uczynioney, dla pokoiu i zgody Poddanych Naſzych, Obywatelow Koronnych, i W. X. Lit: Religii Greckiey poſtanowioną zgodę, według Punktow na Elekcyi Naſzey ſpiſanych, exekwuiemy, i według ich onych na potym tak w Unii będących, iako i nie będących zachować *hac Lege perpetua cum Succeſſoribus Noſtris* obiecuiemy. A przychylaiąc ſię do tegoż uſpokoienia Naſzego, Przywileie na pewne warunki, z podpiſem Ręki Naſzey z Pieczęciami Naſzemi, pod Seym teraźnieyſzy wydać im roſkazaliśmy. Także wſzyſtkie Proceſſy i lityſpendycye *ex occaſione Religionis*, i Punktow wzwyż mianowanych, między niemi z obudwu Stron wſzczęte, *in perpetuum abolemus:* i umarzamy *vadium* w Konſtytucyi *Anni* 1609. ſpecyfikowane reaſſumuiąc. *Vol: III. Anno 1635. fol. 858.*

Nro. 8. RELIGIA GRECKA.

1638 Warowany ieſt Pokoy rozrożnionych w Religii Greckiey Konſtytucyą *Anni 1635.* Przetoż aby *in poſterum* Dekreta w Trybunałach tak Koronnych iako i W. X. Lit: ktore *vim ſapiunt Legis*, nie były ferowane, *authoritate præſentis Conventus* waruiemy, reaſſumuiąc w tym Konſtytucyą *Anni 1627.* *Vol: III. Anno 1638. fol: 933.*

Nro. 9.

ANNO 1641

Nro 9. Religia Grecka

Exercitium liberum Religii Greckiey nie będącym w Unii Paktami ſzczęśliwey Elekcyi Naſzey ieſt warowane; także Władyctwa, Bractwa, Cerkwie, Unitom i Nieunitom, temiż Punktami, Kommiſſyami, i Przywileiami ſą naznaczone. A iż ten Pokóy poſtanowiony między niemi, Proceſſami różnemi, i *liberum exercitium* odebraniem Cerkwie ſą wzruſzone; tedy wſzyſtkie Proceſſy *ex occaſione Religionis* (*non autem violentiarum*, i które *vim legis ſapiunt*) miedzy Duchownemi i Swieckiemi, *cujuſcunq; Status & Conditionis* w Koronie i w W. X. Lit: z obudwu ſtron na iakimkolwiek ſtopniu zawiſłe Dekreta, Bannicye, Sekweſtry, Suſpenſy, do drugiego Seymu ſześć niedzielnego ſuſpenduiemy: na którym o te wſzyſtkie ſprawy, *ex adcitatione*, kognicyą uczyniemy. Ażeby iuż takowe Sprawy więcey nie trudniły Rzpltey we wſzyſtkich kryminalnych ſprawach, wſzyſtkim Swieckim i Duchownym na Seymie *ex Regeſtro ſpeciali Cauſarum Criminalium* w Koronie, a w W. X. Lit: w Wielkim Kole, gdy będą pozwani Dyſunici. A Unitom pozwanym, także iako i w Koronie na Seymie naznaczonym. W ſprawach zaś Cerkiewnych o zabraniu Cerkwie, i Dóbr Cerkiewnych, iako zachodzących *cognitionem Privilegiorum*, przed Nami na Sądach Naſzych Relacyinych, *forum* być ma; *prævia inquiſitione* w właſnym Grodzie albo Ziemſtwie, A *poſt peractam inquiſitionem*, ten Sąd nie wdaiąc ſię w żadne Dekreta, *cum toto cauſæ effectu* ma odſyłać ſprawę przed Sąd Naſz Relacyiny: *termino præfixo in ſex ſeptimanis.* A My takowe Sprawy nieodwłocznie podług Konſtytucyi 1635. decyduiemy, i *poſt deciſionem* do należnego Grodu *pro finali executione*, odſyłać będziemy. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 6.*

Nro. 10. Restytucya Urodzonego Sylwestra Hulewicza.

Za prozbą Posłów Ziemſkich, a zgodą wſzech Stanów, z Urodzonego Sylweſtra Hulewicza, Władyki Przemyslſkiego Nieunita i z iego *complicibus* Dekret *Pœnæ Infamiæ authoritate Conventus præſentis* znoſiemy i *ad priſtinum honoris Statum* przywracamy. Ztą iednak kondycyą, aby Władyctwo Przemyſlſkie, z Monaſterem S. Spaſa, i z Dobrami do niego należącemi, *perpetuis temporibus*, przy Unitach zoſtawało. Monaſter zaś S. Onuſrego, ze wſią Naczutką, Monaſter Laura. ze wſią, Lawrowym. Także Monaſter Smolnica, ma *defacto perpetuis temporibus* zoſtawać *in Poſſeſſione* Dyſunitów, gdzie wolna będzie Dyſunitom Relacya. A po śmierci teraźnieyſzego Władyki Unita, ma im ieſzcze Wieś Sechmie do tego być przydana; *Non derogando in reliquis* punktom, które na ſzczęśliwey Elekcyi Naſzey ſtaneły. A po śmierci teraźnieyſzego Hulewicza Władyki Nieunita, iuż na tych Monaſterach Archymandryt ma być podawany. A Władyka Unit zoſtawać. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 7.* 1541

Nro: 11. Religia Grecka.

Prawa wſzyſtkie Narodowi Ruſkiemu w Religii Greckiey będącemu ſłużące, do Exekucyi nieodwłoczney według punktów na ſzczęśliwey Naſzey Elekcyi opiſanych, przywodzić obiecuiemy, i Kommiſſarzów *Authoritate* Seymu 1647

ANNO tego naznaczamy, tak z Korony iako i z W. X. Lit: *salva Constit: Anni 1641.*
1647 o Władyce Przemyslskim. *Vol: IV. Anno 1647 fol: 104.*

Nro. 12. o Duchownych Ruskich tak w Unii iako i nie w Unii będących.

1647 Stan Szlachecki zda się mieć uciążenie, że w ich Dziedzicznych maiętnościach, chcą Władykowie wyimować im z rąk i z mocy podawanie Swieszczenników, i *Jus Collationis* sobie uzurpuią; przeto dawny zwyczay deklaruiąc postanawiamy: aby Prawo podawania Swieszczennika do Cerkwie przy Dziedzicach zostawało, a w Dzierżawach zaś Naszych Dzierżawcy Dóbr Swieszczenników do Cerkwie podawać maią, *salvis majoribûs beneficiis*, które podawaniu Naszemu zachowuiemy, tego dokładaiąc, że Władykowie Swieszczenników do robocizny i podwód zażywać nie powinni, ani z nich podatków wyciągać maią. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 117. fol: 19.*

1648 **Nro. 13.** Religia Grecka *incorporata* z Narodem Ruskim, według Praw dawnych i Przywileiów ma być wcale zachowana. A cokolwiek w katedrach, Metropoliach, i Władyctwach, Archymandrytach, Monasterach, Cerkwiach, Bractwach, Szpitalach Drukarniach, także *in Seminariis & Collegiis*, przeciwko punktom na Elekcyi Swiętey pamięci Króla Imci postanowionym, i Konstytucyami Seymowemi utwierdzonym, Ichmościom Panom Braci Naszey nie będącym w Unii *exorbitat*: To wszystko na przyszłym Seymie *Electionis* uspokoiono być ma, i przyszłemu da Pan Bóg Panu, aby przyszło do Exekucyi *inter Pacta Conventa* podano ma być, *absq; omni disquisitione & contradictione.* Jeżli zle *in Regno* bez Rządu i Swiętey sprawiedliwości, tedy pogotowiu *sub Interregno* bez niey żyć, byłaby rzecz *extremæ calamitatis.* Przetoż w teraźnieyszym osieroceniu Rzeczypospolitey Naszey, postanawiamy *authoritate præsentis Conventûs. Vol: IV. Anno 1648. fol: 151.*

Nro. 14. Duchowni Religii Greckiey.

1659 Aby Stan Duchowny Grecki *in levipendium* nie przychodził, *authoritatê Conventûs præsentis* Duchownych Religii Greckiey Starożytney, w Dobrach Naszych Królewskich, Duchownych, i Szlacheckich, w Koronie i w W. X. Lit: i Ruskim od wszelkiego poddaństwa, podatków, Pańszczyzn, podwód, robocizn uwalniamy. Waruiąc to, aby do takowych ciężarów ni od kogo pociągani nie byli, ale pod Juryzdykcyą Pasterzow swoich należnych zostawali. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 646.*

Nro. 15. Religia Grecka.

1609 Iż ludzie Religii Greckiey, gruntownieyszego uspokoienia Religii swey i obiaśnienia artykułu na przeszłym Seymie, o tym uczynionego, potrzebowali: Tedy teraz przez nawałność Spraw przyiść do tego nie mogąc, odkładamy to wtey mocy do drugiego Seymu blisko przyszłego. A *interim* zachowawszy wcale Konstytucyą przyszłego Seymu, waruiemy, aby ci przełożeni Duchowni, którzy Unią z Kościołem Rzymskim przyięli, tym którzy przestawać z niemi niechcą, i wzaiem z drugiey strony tym co w niey są, żadnym sposobem i pretextem oppressyiey i przenagabania, ieden drugiemu nie czynili, ale w po-

koiu we Władyctwach, Monasterach, Cerkwiach, i Dobrach Cerkiewnych tak ANNO
w Koronie, iako i W. X. Lit: zachowani być maią pod winą dziesiąci tysięcy 1609
złotych, ktoby co napotym przeciw temu uczynił, o co *Forum* na Trybunale. Tego dokładaiąc iż ieżliby co ktòra strona gwałtem, abo iakimkolwiek sposobem od Seymu przyszłego drugiey stronie działa: tedy oto wolne Prawem czynienie przed Trybunałem *Compositi Judicii* zostawuiemy. *Vol: II. Anno 1609. fol: 1666.*

Nro. 16. o Cerkwiach w Koronie i w W. X. Litewskim.

Ponieważ Cerkwie Religii Greckiey tak w Koronie iako i w W. X. Li- 1667
tewskim, tak te które powiększey części *in obedientia Sanctæ Romanæ Catholicæ Ecclesiæ* są, iako i te które w Dysunii zostawały przez wiele Seymów różnemi Konstytucyami i od płacenia Poborów są uwolnione, Przeto chcąc wszystkie do iedności Swiętey przychęcić, przy teyże zostawuiemy ie libertacyi i skarb *tam pro præteritis, quam & futuris Annis* od wszystkich Cerkwi upominać się Poborow niema, i Poborcy Wdztwa Ruskiego od płacenia Poborów od tychże Cerkwi nie powinni być pociągani. Kondemnaty wszystkie na Poborcach respektu tych Cerkwi *in quocunq; Subsellio* otrzymane, kassuiemy, i annihiluiemy. *Vol: IV. Anno 1667. fol: 929.*

Nro: 17. Religii Greckiey tak w Unii, iako Disunii w Koronie i W. X. 1668
Lit: będącey, wszystkie przeszłe *sub tempora Interregnorum* reassumuiemy Konfederacye, *non præjudicando juribus* Władyctwa Przemyslkiego, i Archimandryi Leszczyńskiey w Powiecie Pińskim, & *ubicunq; sint Ecclesiarum Unitorum.* W pretensyach też inszych w tey Religii, i doskonałe uspokoienie, da Bóg *futuro Regnanti* pilno *recommendabimus, salvis etiam juribus, & electionibus fundationum, tum & Decretis in foro Sæculari latis, Ritûs Latini,* w Ziemi Chełmskiey. *Vol: IV. Anno 1668. fol: 1029. fol: 5.*

Nro. 18. A co się tknie ludzi Religii Greckiey rozróżnionych, to cokol- 1669
wiek na tey Elekcyi, dla inszych poważnych, i trudnych spraw Rzeczypospolitey zmieścić się nie mogło, na przyszłey da Bóg Koronacyi Naszey według Praw dawnych, *utriusq; partis* przy Deputatach, *ex utroque ordine* na to wysadzonych, *sine omnibus disquisitionibus, & dilationibus,* uspokoić & *ad executionem per Commissarios utriusq; gentis Deputatos,* nieodwłocznie przywieść obiecuiemy, także Dóbr przełożeństw Duchownych Religii Greckiey *Personis incapacibus,* według Praw dawać nie będziemy, ani *per cessionem* trzymać dopuściemy. Obiecuiemy przytym w sprawach i Dekretach zaszłych, między Xiędzem Episkopem Chełmskim *Ritûs Græci a Venerabili Capitulo* do ktòrey *totum clerum Diœcesis Chelmensis, in Judiciis Rotæ Apostolicæ* pociągniono *contra Constitutionem 1635. ad Breve Apostolicum,* i niemniey *in ruinam* fundacyi, erekcyi Kościołów Rzymskich Katolickich Nasze *ad Sedem Apostolicam* niemieszkanie interpozycyą wnieść, iakoby *non subsequatur executio Decreti lati,* aż ta sprawa *per Commissarios in Regno* decydowana będzie. *Vol: V. Anno 1669. fol: 19. fol: 15.*

Nro: 19. Religii Greckiey tak w Unii, iak Disunii w Koronie i w W. 1674
X. Litt. będącey, wszystkie przeszłe *interregnorum* Konfederacye reassumuiemy,

ANNO 1674 *non præjudicando Juribus* Władyctwa Przemyślſkiego, i Archimandrii Leſzczyńſkiey w Powiecie Pińſkim, & *ubicunq; ſint Eccleſiarum Unitorum.* W pretenſyach też inſzych w tey Religii doſkonałe uſpokoienie da Pan Bóg *futuro Regnanti* pilno *recommendabimus.* A zwłaſzcza aby o Władyctwo Przemyślſkie między Unitem & Diſunitem Władykami ſprawa *per Judicialem deciſionem, juxta jura, Diplomata, & Privilegia utriuſq; Partis*, na Seymie *Coronationis*, decydowana i uſpokoiona była, iako naybardziey zalecimy, *ſalvis etiam juribus, & erectionibus fundationum, tum & Decretis in foro ſæculari latis, Ritûs Latini* w Ziemi Chełmſkiey. *Vol: V. Anno 1674. fol: 203. fol: 5.*

Nro. 20. Konstytucya, o Niewyieżdżaniu za Granicę Ludzi Religii Græco-Ruskiey

1676 Uważaiąc iż *ſub prætextu* Religii Græco-Ruſkiey wyieżdżaiący z Państw Naſzych, za Granicę *ſub ſpecie quaſi Religionis & appellationum* do Patryarchy Konſtantynopolſkiego, przeſtrogi i informacye nieprzyiacielowi, *de Statu rerum*, w Państwach Naſzych zwykli dawać, czemu zabiegaiąc *authoritate conventus præſentis* waruiemy, i zakazuiemy, aby żaden tak z Swieckich iako i Duchownych Oſób tam ieździć, ani poſyłać nie ważył ſię, ani ztamtąd tu do Państw Naſzych przyieżdżać, bez Paſu Naſzego i wyraźnego pozwolenia: *ſub pœna colli & confiſcationis Bonorum* czego Urodzeni Staroſtowie Pograniczni, i Kommendantowie Naſi na Paſſach pilnie przeſtrzegać będą, Bractwa zaś wſzyſtkie które ſię z Juryzdykcyi Wielebnych Władyków ſwoich *loci* Ordinariuſzów wyłamuią, *Juriſdictioni* i Sądowi tychże to Władyków *ſubjicimus*, i relacye więcey do Patryarchy Konſtantinopolſkiego iako i pod nieprzyiacielem Krzyża S. mieſzkaiącego zakazuiemy, *ſub pœnis ſupraſcriptis ſalva appellatione* w Sprawach teyże Relacyi Græco-Ruſkiey, *aggravatis*, od Sądu tychże to Władyków, do Sądu Naſzego *recta* na Relacye. *Vol. V. Anno 1676. fol. 362.*

1699 **Nro. 21.** A co ſię tknie Religii Greckiey ludzi *Unitorum & Diſunitorum* rozróżnionych, cokolwiek na tey Elekcyi dla inſzych poważnych, i trudnych ſpraw zmieścić ſię niemogło, na przyſzłym da Bóg Koronacyi Naſzey Seymie według Praw dawnych *utriusq; partis* przy Deputatach *ex utroq; ordine* nato wyſadzonych *ſine omnibus diſquiſitionibus & dilationibus, per Commiſſarios utriuſquè gentis* nieodwłocznie przywieść obiecuiemy, także Dóbr, Przełożeństw Duchownych Religii Greckiey *perſonis incapacibus* według Praw dawnych dawać nie będziemy, ani *per ceſſionem* trzymać dopuściemy, & *avulſa bona* od Metropolii Kijowſkiey nie zawoiowane, do teyże Metropolii należące, *juxta antiqua jura*, przyłączyć obiecuiemy. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 19.*

Nro. 22. Unia Fidei Græcæ.

1699 Chcąc *ad Unionem Sanctæ Fidei* zachęcić *diſunitos Græcæ Fidei* Konſtytucye *annorum 1667. & 1678. de unitis* reaſſumuiemy, oraz ludzi mieyſkiey kondycyi *vero unitos ad obeunda munia, & Magiſtratus Civitatenſes, capaces eſſe declaramus Vol: VI. Anno 1699. fol: 64.*

1736 **Nro. 23.** A co ſię tknie Oſób Religii Greckiey, *Unitorum & Diſunitorum* cokolwiek dla inſzych trudności na teyże Elekcyi zmieścić ſię nie mogło na

przy

przyszłym da Bóg Seymie Koronacyi Naszey, według Praw dawnych *utriusq; Partis*, przy Deputatach *ex utroque ordine* wysadzonych, to *sine omnibus dilationibus & disquisitionibus*, *per Commissarios* nieodwłocznie przywieść, i tak *conjunctim cum Republica componere* obiecuiemy, ażeby każdemu *in suis bene fundatis gravaminibus jus & satisfactio* była. Dobr Przełożeństw Duchownych Religii Greckiey, *Personis incapacibus* według dawnych Praw dawać nie będziemy, *nec per cessionem* trzymać dopuściemy. *Avulsa bona*, od Metropolii Kiiowskiey, niezawoiowane do teyże Metropolii należące *juxta antiqua jura* przyłączyć obiecuiemy. *Vol: VI. Anno 1736. fol: 622.* ANNO 1736

§ II. *DYSSYDENCI.*

Nro. 1. A iż Rzeczypospolitey Naszey iest *dissidium* niemałe *in causa Religionis Christianæ*, zabiegaiąc temu, aby się z tey przyczyny między ludzmi sedycya iaka szkodliwa niewszczęła, którą po inszych Królestwach iaśnie widziemy, obiecuiemy, to sobie, spólnie, *pro Nobis, & Successoribus Nostris, in perpetuum, sub vinculo Juramenti, fide, honore & conscientiis Nostris* iż którzy iesteśmy *dissidentes de Religione* pokóy między sobą zachować, a dla różney wiary i odmiany w Kościelech krwie nie przelewać, ani się penować, *confiscatione bonorum*, poczciwością, *carceribus, & exilio* i zwierzchnośi żadney, ani Urzędowi, do takowego *progressu* żadnym sposobem niepomagać, i owszem gdzieby ią kto przelewać chciał *ex ista causa* zastawiać się oto wszyscy będziem powinni choćby też za *pretextem* dekretu, abo za postępkiem iakim sądowym, kto to czynić chciał. Wszakże przez tę Konfederacyą Naszę zwierzchności żadney nad poddanemi ich, tak Panów Duchownych, iako i Swieckich, nie deroguiemy, i posłuszeństwa żadnego poddanych przeciwko Panom ich nie psuiemy i owszem ieżliby takowa licencya gdzie była *sub prætextu Religionis*, tedy iako zawsze było, będzie wolno i teraz każdemu Panu poddanego swego nieposłusznego *tam in spiritualibus quam in sæcularibus*, podług rozumienia swego skarać. *Vol: II. Anno 1573. fol. 841. fol: 209.* 1573

Nro: 2. A maiąc to przed oczyma swemi, iako różność w *Religii* uczyniła wiele niebespieczeństw w inszych Monarchiach. Przestrzegaiąc tedy aby w miłey Oyczyźnie Naszey do tegoż nieprzyszło, obiecuiemy statecznie trzymać między sobą ten środek który sam P. Bog podać raczył, to iest Konfederacyą *in causa Religionis* przez Króle Pany Nasze, tak Henryka iako i zmarłego teraz Pana Naszego poprzysiężoną, i na przyszłey Elekcyi za wezwaniem imienia miłego Pana Boga z Ichmość Pany Radami wszystkiemi, i innemi Stany, oto się starać żeby co naygruntownieysze, tego opatrzenie było, iako by ta Swięta zgoda cale a nienaruszenie wiecznemi czasy zachowana była, na co i Pieczęci swe przykładamy, i rękoma się swemi podpisuiemy. Działo się u Pokrzywnice Roku 1587. Maii. 8. *Vol. II. Anno 1587. fol: 1073, fol; 424.* 1587

Nro: 3. Zatrzymanie Pokoiu pospolitego.

Iż pod protextem Religii Katolickiey, od swywolnych ludzi w Państwach Naszych, różne tumulty i wiolencye się dzieią, zaczym pokóy pospolity się targa, i wielkie z tąd *inconvenientia* rostą: My tedy chcąc *publicam securitatem & pacem* w Państwach Naszych zachować, i swawolą taką zahamować, przeciwko tym którzyby tumultami, i zuchwalstwem *publicam securitatem violare* 1631

ANNO 1631 się ważyli *forum* na Trybunale, *inter causas recentis Criminis*, naznaczamy: i aby *pœnis contra violatores pacis publicæ sancitis*, karani byli mieć chcemy. *Vol: III. Anno 1631. fol 681. fol: 19.*

1632 **Nro. 4.** Przytym aby pokòy pospolity, z żadney okazyi, wzruszony nie był waruiemy to *dissidentibus in Religione Christiana*, że wszelaki pokòy między sobą, My i Potomkowie Nasi *sub fide honore*, & *conscientiis Nostris*, zachowamy: dla takowey rożnice w Wierze Krwie nierozlewaiąc ani się do żadnych Sądów względem teyże różnice pociągaiąc ani się penuiąc *confiscatione bonorum*, poczciwością *carceribus* & *exilio*, ani żadnemi inszemi penami, i zwierzchności żadney, ani Urzędowi do takiego progressu żadnym sposobem niepomagaiąc: i owszem gdzieby kto *ex ista causa*, krew przelewać albo pomienione warunki *violenter* targać, albo wzwyż mianowane peny extendować chciał, zastawiać się oto wszyscy będziemy powinni, choćby też za pretextem Dekretu, albo postępkiem iakim Sądowym kto to czynić chciał. = A do tego waruiemy aby *Decreta Tribunalitia Regni* & *M. D. Lith:* które *vim Legis sapiunt*, *contra securitatem* & *Pacem Dissidentium lata in quolibet officio*, *in executionem* przywiedzione niebyły iako to Konstytucyą 1627. *expresse* warowano. A ieżliby przeciwko Konstytucyi tamtey iakie Dekreta albo Protestacye zaszły, *in quovis judicio*, żadney wagi mieć nie maią. Także Mandaty wszystkie, *pacem inter dissidentes* wzruszaiące w Kancellaryi za K. J. M. ś. pamięci wydane, żadney nie maią mieć mocy, i na potym wydawane niebędą.— W Miastach Krolewskich, gdzie *in præsenti* w zborach od siebie na to erygowanych *publicum Religionis exercitium* maią Dissidentes tam ie i na potym, *tali* iako teraz *usu* mieć mogą. A gdzie Zborow teraz wyłączonych na to nie maią, tam ich *ad evitandos tumultus* erygować nie będą, wszakże Nabożeństwa swego prywatnego w Domach prywatnych ludzie przyieżdzaiący bespiecznie zażywać mogą.— Acz Konstytucya Tysiąc Sześćset trzydziestego pierwszego Roku dosyć *contra violatores securitatis publicæ* obostrzona *pœna*, iednak deklaruiemy, że na potym takowe sprawy *violatæ securitatis dissidentium*, *a quacunq; Persona cujusvis conditionis* nie *inter causas terminorum tactorum*, ale we Czwartki *ex speciali regestro inter causas recentium Criminum* sądzone być maią. Oprócz gdyby *persona merè spiritualis in Crimine deprehensa* była, tedy takowy ma *tradi officio Spirituali*, i tam *prævia inquisitione judicari*. Ministrowie też *in Religione Dissidentium*, gdyby od kogo *ex quacunq; occasione* pozwani byli, niemaią mieć *forum* tylko *in officio sæculari competenti*, *ratione quarumvis rerum* & *injuriarum*: *a in causis ex ipsorum actoratu forum citati competens sequi* maią, i tam krzywd swoich dochodzić. *Vol. III. Anno 1632. fol. 725.*

1632 **Nro. 5.** A iż w tey zacney Koronie Narodu Polskiego Litewskiego, Ruskiego i Państw do nich należących iest nie mało *Dissidentes in Religione Christiana*, przestrzegaiąc *exemplo Antecessorum Nostrorum*, na potym iakich sedycyi, i tumultów z tey przyczyny rozerwania abo niezgody w Religii warowano iest Konfederacyą Generalną Warszawską blisko przeszłą, że w tey mierze, *in causa Religionis Christianæ* ma być pokoy *inter Dissidentes de Religione Christiana* zachowany, który My obiecuiemy trzymać wcale czasy wiecznemi, *non obstantibus quibuscunque protestationibus*, przeciwko tey Konfederacyi, po teyże

Konwokacyi uczynionych *salvis juribus Ecclesiæ Catholicæ Romanæ*, *integra* iednak ANNO
we wszystkim *Dissidentium de Religione Christiana pace & securitate*, tak iako na 1632
Konwokacyi blisko przeszley Warszawskiey w Konfederacyi Generalney opisano i warowano iest. *Vol. III. Anno 1632. fol: 763. fol: 12.*

Nro. 6. POENA NA TYCH KTORZY VIOLANT JURA RELIGIONIS CATHOLICÆ ROMANÆ W MIASTACH PRUSKICH.

Przełożono Nam to iest, iż w niektórych Miastach i Miasteczkach Pruskich, dzieie się niemała przeszkoda *in Exercitio Religionis Catholicæ Romanæ*, dla tego waruiemy *consensu omnium ordinum*, aby na potym, ktoby się tego ważył, bądź *ex Magistratu*, bądź *ex privatis*, prepedycyą w tym iakąkolwiek uczynić i ludziom w Starożytney Religii Katolickiey w obrzędach, ceremoniach, nabożeństwie, w kupowaniu Kamienic, i Domów, i przyimowaniu ich do Urzędów, Cechów i Rzemiosł, przeszkadzać, był karany winą piąciuset czerwonych złotych, o którą *forum* za Dworem, *salvis juribus, & Privilegiis Civitatum legitimè obtentis. Vol. III. Anno 1638. fol: 963. fol: 44.* 1638

Nro. 7. W Miastach Królewskich gdzie *in præsenti* w Zborach od siebie 1668
na to erygowanych *publicum* maią *Religionis exercitium Dissidentes* tam go i na potym iako i teraz *usum* mieć mogą. Gdzie zaś Zborów na to wyłączonych nie maią, tam ich *ad evitandos tumultus* erygować nie będą. A Xięstwo Mazowieckie przy Prawach swoich *intuitu Religionis* wcale zachowuiemy, wszakże Nabożeństwa swego Panowie Dyssydenci w Gospodach i na Akty publiczne lub na Sprawy swoie, i Sądowe realne przeieżdżaiący i przy Dworze Pańskim się bawiący (*exclusis* iednak *plebejorum Servitoratibus*) bez schadzek kazań i śpiewania zażywać bespiecznie mogą. *Vol. IV. Anno 1668. fol: 1029. fol: 5.*

Nro. 8. A iż w tey zacney Koronie Polskiego Litewskiego i Ruskiego 1669
Narodu i Państw do nich należących iest nie mało *Dissidentes in Religione Christiana* przestrzegaiąc *Exemplo Antecessorum Nostrorum*, aby na potym iakiey sedycyi i tumultów z tey przyczyny rozerwania, abo niezgody w Religii nie było co iest warowano Konfederacyą generalną Warszawską blisko przeszłą że w tey mierze *in causa Religionis Christianæ* ma być pokoy *inter Dissidentes de Religione Christiana* zachowany ten My trzymać czasy wiecznemi będziemy, *non obstantibus quibuscunque protestationibus* przeciwko tey Konfederacyi po teyże Konwokacyi uczynionych, *salvis juribus Ecclesiæ Catholicæ Romanæ. Integra* iednak we wszystkim *Dissidentium de Religione Christiana pace & securitate* tak iako dawnemi Prawami i Konfederacyami opisano i warowano iest. *Vol. V. Anno 1669. fol: 19.*

Nro. 9. Przy tym aby pokoy pospolity w żadney okazyi wzruszany 1674
nie był, waruiemy to *Dissidentibus in Religione Christiana* że wszelaki pokoy między sobą i My i Potomkowie Nasi *sub fide, honore & conscientiis Nostris* zachowamy dla takowey rożnice w Wierze krwie nie rozlewaiąc, ani się do żadnych Sądów względem teyże rożnice pociągaiąc, ani się penuiąc *confiscatione Bonorum*, poczciwością, *carceribus & exilio*, ani żadnemi inszemi penami, i Zwierzchności żadney, ani Urzędowi do takiego progressu żadnym sposobem nie pomagaiąc, i owszem gdzieby kto *ex ista causa* krew przelewać, abo pomienione warunki *violenter* targać, abo wzwyż mianowane peny extendować chciał,

ANNO zastawiać się o to wszyscy powinni będziemy, choćby też za pretextem De-
1674 kretów, abo postępkiem iakim Sądowym kto to czynić chciał. A do tego waruiemy, aby *Decreta Tribunalitia Regni & magni Ducatus Lithvaniæ*, które *vim Legis sapiunt, contra securitatem & pacem Dissidentium lata, in quolibet officio in Executionem* przywodzone nie były iako to Konstytucyą 1627. *expresse* warowano. A ieżliby przeciwko Konstytucyi tamtey iakie Dekreta abo Protestacye *in quovis Judicio* zaszły, żadney wagi mieć nie maią, o co *forum* na Seymie. Także Mandaty wszystkie *pacem inter Dissidentes* wzruszaiące, ieżeli z Kancellaryi za Króla Jegomości przeszłego wydane były, żadney nie maią mieć mocy, i na potym wydane nie będą.— W Miastach Królewskich, gdzie *in præsenti* w Zborach od siebie na to erygowanych *publicum* maią *Religionis Exercitium Dissidentes*, tam go i na potym iako i teraz *usum* mieć mogą. Gdzie zaś Zborów na to wyłączonych nie maią, tam ich *ad evitandos tumultus* erygować nie będą. A Xięstwo Mazowieckie przy Prawach swoich *intuitu Religionis* wcale zachowuiemy. Wszakże Nabożeństwa swego Panowie Dyssydenci w Gospodach i na Akty publiczne, lub na sprawy swoie, i Sądowe realne przyieżdżaiący i przy Dworze Pańskim się bawiący (*exclusis* iednak *plebejorum servitoratibus*) bez schadzek kazań i śpiewania zażywać beśpiecznie mogą— Acz Konstytucya *Anni 1631. contra violatores securitatis publicæ* dosyć obostrzona była: Jednak deklaruiemy, że na potym takowe Sprawy *violatæ securitatis Dissidentium a quacunque Persona cujusvis conditionis non inter causas Terminorum tactorum*, ale we czwartki, *ex speciali Regestro inter causas recentium Criminum* sądzone być maią, oprocz gdyby *Persona merè Spiritualis in crimine deprehensa* była; tedy takowy ma *tradi officio spirituali* i tam *prævia inquisitione judicari*, Ministrowie też *in Religione Dissidentium*, gdyby od kogo *ex quacunque occasione* pozwani byli nie maią mieć *forum* tylko *in officio sæculari competenti*, *ratione quarumvis rerum & injuriarum*. A w W. X. Lit: w Wielkim Kole. *In causis* zaś *ex ipsorum actoratu forum citati competens sequi* maią i tam krzywd swoich dochodzić. *Vol. 5. Anno 1674. fol: 202. fol: 4.*

1696 **Nro. 10.** O zachowaniu *inter Dissidentes in Religione*, statecznego pokoiu dawne Prawa i Konfederacye, osobliwie iednak Konfederacyą Warszawską *A. 1674. in toto* reassumuiemy, przy ktorych pomienionych *Dissidentes inviolabiliter* zachowamy, *salvo jure & exceptis* Xięstwa Mazowieckiego, Religii Greckiey tak w Unii iako Disunii, w Koronie i w W. X. Lit: będącey wszystkie przeszłych *Interregnorum* Konfederacye reassumuiąc, przyrzekamy, że one *circa jura & Privilegia tuebimur & conservabimus.* Aryani zaś i *Apostatæ* ani Kwakierowie, ani *Menonistæ* pod tę Konfederacyą podszywać się nie maią. *Vol: V. Anno 1696. fol: 838.*

1699 **Nro. 11.** A iż w tey zacney Koronie, Polskiego i Litewskiego i Ruskiego Narodow i Państw do nich należących iest nie mało *Dissidentes in Religione Christiana* przestrzegaiąc Antecessorow Naszych *exemplo* aby na potym iakiey sedycyi tumultow z tey przyczyny rozerwania, abo niezgody w Religii nie było. Co iest warowano Konfederacyami Walnemi Warszawskiemi tak wielą; że w tey mierze *in Causa Religionis Christianæ* ma być pokoy *inter Dissidentes in Religione Christiana* zachowany, ten My cale trzymać, wiecznemi

czasy

czaſy będziemy, i obiecuiemy *non obſtantibus quibuscunq; Proteſtationibus*, przeciwko tym Konfederacyom uczynionych, *ſalvis per omnia juribus Eccleſiæ Catholicæ Romanæ, & Exceptis ac Juribus Ducatus Maſoviæ & Livoniæ, integra* wſzyſtkim Dyſſydentom *in Religione Chriſtiana pace, & ſecuritate*, tak iako dawnemi Prawami i Konfederacyami warowano i opiſano ieſt. *Vol. VI: Anno 1699. fol: 18. fol: 8.* ANNO 1699

Nro. 12. W rozdawaniu zaś Dygnitarſtw, Krzeſeł Senatorſkich i Staroſtw Sądowych, *continuum uſum & antiquam praxim* przez S. P. Jana Kazimierza, Michała, Jana III. Anteceſſorow Naſzych Nayiaśnieyſzych Krolow Polſkich *ſacroſanctè* zachowane *punctualiter* dotrzymać obiecuiemy, *exceptis Menoniſtis, Anabaptiſtis*, Kwakierow ktorzy pod to Prawo *Diſſidentibus in Religione Chriſtiana* ſłużące podpadać nie maią, i owſzem wſzyſtkie Prawa i Statuta *contra Arianos* ferowane na nich reaſſumuiemy. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 18. fol: 8.* 1699

Nro. 13. W Traktacie Warszawskim Roku 1717. Artykule IV.

Ponieważ w Kroleſtwie Polſkim Prawowiernym, i Prowincyach do niego należących, naywiękſza ku Wierze S. Rzymſkiey Katolickiey zawſze iaśnieć zwykła żarliwość, iako nayprzedn eyſze Prawa o tym poſtanowione, a mianowicie w Konfederacyach generalnych Warſzawſkich *Annorum 1632. 1648. 1668. 1674.* wyświadczaią, tak dalece, iż Dyſſydentom w Wierze Chrześciańſkiey, oprocz dawnych Zborow, z wolnym w nich Nabożeńſtwa ſwego odprawowaniem, ktore przed uchwałą Praw pomienionych zbudowane ſą, nowych Zborow ſtawiać nie godzi ſię, ale mieſzkaiącym po Miaſtach, Miaſteczkach i innych mieyſcach Koron: i W. X. Lit: prywatnie tylko po ſwoich Goſpodach albo Domach Nabożeńſtwa ſwe używać, i to bez Kazania i ſpiewania nie pozwolono. Przeto reaſſumuiąc wſzyſtkie dawnieyſze Prawa i excepcye *reſpective* Mazowieckie powagą ninieyſzego Traktatu poſtanowiono ieſt, aby ieżli ſą iakie Zbory, dotąd potym i przeciwko uchwale Praw pomienionych w Miaſtach, Miaſteczkach, Wſiach i ſamych Dworach świeżo wyſtawione bez żadney od nikogo przeſzkody zburzone i poobalane bywały i tym ktorzy rozmaite zdania około Wiary trzymaią, żadnych zchadzek zgromadzenia publicznego, albo prywatnego miewać, i na nich Kazania i ſpiewania, podczas tey Woyny Szwedzkiey, bezprawnie i nie należycie praktykowanego gromadnie odprawować nie będzie ſię godziło; a ktorzyby ſię kolwiek ważyli, takowe ſchadzki Nabożeńſtwa i Kazania, iawnie lub taiemnie czynić, albo Nauczycielow Kacerſkich Predykantow na wypełnienie obrządkow ſwoich zaciągać lub dobrowolnie przychodzących przyimować, takowi, gdy to im będzie dowiedziono nayprzod winą pieniężną, potym więzieniem, nakoniec wygnaniem oraz z ſwemi Predykantami karani być maią, tak przez Jaśnie Wielm: Ichmościow Panow Marſzałkow Koronnych i W. X. Lit: albo przez Sądy Trybunalſkie, iako też przez Staroſtow Grodowych, wyiąwſzy ſamych tylko poſtronnych Panow Miniſtrow, ktorzy Nabożeńſtwa ſwe zwyczayne z domowemi tylko ſwemi prywatnie odprawować będą mogli, tak iednak iż inſzym przychodzić do tego ich Nabożeńſtwa pod winami wyżey opiſanemi nie ieſt pozwolono — Aże Dekreta *eo Nomine* przeciwko Dyſſydentom a mianowicie Gdańſkowi, o 1717

ANNO 1717 rozliczne wiolencye, uciążenia, łupieſtwa, awulſye, przywłaſzczania ſobie Praw Kościelnych i inne krzywdy, oſobliwie o nieoddanie i nieprzywrocenie Kościoła Farſkiego Nayświętſzey Panny Maryi na Inſtancyą Biſkupow Kuiawſkich, i Kapituły Katedralney, w Sądach Seymowych, Relacyinych i Aſſeſſorſkich ferowane, dotąd nie mogły otrzymać należytey exekucyi dla uporu tych ktorzy *ultimarie* kondemnowani będąc, i pomienione Dekreta i Reſkrypta Krolewſkie, Prawa nawet Maieſtatowe i Rzeczypoſpolitey wywracaią, i niemi wzgardzaią, dla tego na wſparcie powagi tychże Dekretow, nie tylko Urzędy exekutoryalne do uczynienia i wykonania nieodwłoczney exekucyi obowiązane, ale też *in casum* dalſzego uporu, *ſequeſtrationes*, rzeczy, towarow, Dobr ruchomych i nieruchomych i Oſob Gdańſkich *intra & extra Regnum* na ktorymkolwiek mieyſcu, teraźnieyſzemu Biſkupowi Kuiawſkiemu i naſtępcom iego, tudzież Kapitule Katedralney, przeciwko Prawem przekonanym, poki zupełney należytey nie uczynią ſatysfakcyi, powagą ninieyſzego Traktatu pozwolone ſą. Naoſtatku Konſtytucye *Ann: 1658. & 1659. contra eandem Civitatem* i innym Miaſtom Pruſkim *reaſſumuntur. Vol: VI. Anno 1717. fol: 253. fol: 26.*

Nro. 14. O Dyssydentach.

1764 Dyſſydentom *in Religione Chriſtiana* w Koronie i W. X. Lit: znayduiącym ſię, tak co do Oſob iako i Dobr Ziemſkich Dziedzicznych tylko, tudzież rowności Szlacheckiey zupełny pokoy, według Konſtytucyi 1717. i oſtatniey Konfederacyi 1733. Konſtytucyą 1736. ztwierdzoney, zachowuiemy, *tollendo omnes abuſus*, ktore zaſzły przeciwko wſpomnionym Konſtytucyom *& praecavendo viam agendi contra infractores & transgreſſores*, tychże Konſtytucyi, *ad cujusvis inſtantiam, in quovis foro competenti. Vol: VII. Anno 1764. fol: 2.*

1764 **Nro. 15.** A że w Państwach Rzpltey znayduie ſię wiele Dyſſydentow *in Religione Chriſtiana* więc *iisdem Diſſidentibus* waruiemy *pacem in Religione Chriſtiana, Salvis per omnia Juribus Romano Catholicae Eccleſiae, & Ritus Greco-Unitorum* według opiſania Konſtytucyi 1717. 1733. *& 1736.* Oſtatniego zaś Seymu konwokacyinego 1764. Prawa rygor nie rozciągaiąc na Prawnych Poſſeſſorow Dobr Naſzych Krolewſkich, *Salvis Juribus Curlandiae, ac Terrarum atq; Civitatum*, oraz na erygowanie nowych Zborów w Miaſtach i Wſiach Przywileiów wydawać nie będziemy, *ſub nullitate eorundem.* O Zbór w Toruniu *noviter* Erygowany Kommiſſyą naznaczemy. Co ſię o Zborze Spiſkim, i o innych *noviter* Erygowanych Zborach w Dobrach Naſzych Krolewſkich rozumieć ma. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 201. w* Act: Pact: Conv:

AKT OSOBNY.

Nro 16. w Traktacie Warszawskim Roku 1768.

1768 Nayiaśnieyſza Imperatorowa Jeymość cały Roſſyi, i Nayiaśnieyſi iey Alianci Krolowie Ichmość Pruſki, Duńſki, Angielſki, i Szwedzki na fundamencie obowiązkow Państw ſwoich, oświadczywſzy ſię być wſparciem Grekow Oryentalnych Nie-Unitow, i Dyſſydentow mieſzkaiących w Państwach Rzeczypoſpolitey, ktorych Prawa uſtanowione przez tyle Konſtytucyi ſą utwier-

dzone Traktatami Oliwskim 1660. i Moskiewskim 1686. z iedney, a z drugiey strony Nayiaśnieyszy Krol Jegomość i Nayiaśnieysza Rzeczpospolita, chcąc uczynić sprawiedliwość Obywatelom swoim iako też żądaiąc swoie oświadczyć względy na dopełnienie obowiązkow Traktatowych, i chęć okazać zostawania w dobrym porozumieniu się, Przyiaźni i w zgodnym Sąsiedztwie z Nayiaśnieyszą Imperatorową Jeymością całey Rossyi, i Nayiaśnieyszemi Potencyami Krolami Ichmościami Angielskim, Pruskim, Szwedzkim i Duńskim z Nią zprzymierzonemi na fundamencie wyżey wyrażonych przyczyn, dla utrzymania w zupełney mocy tych Traktatow, iako między Traktuiącemi i Gwarantuiącemi tudzież do Sprawy ninieyszey interessuiącemi się: Nayiaśnieyszą Imperatorową Jeymością całey Rossyi, iako też Nayiaśnieyszemi Krolami Ichmościami Duńskim, Szwedzkim, Pruskim i Angielskim rzeczy, nayświątobliwszych zgodzili się, i postanowienie uczynili w tén niżey opisany sposob. ANNO 1768

ARTYKUŁ I.

Gdy Aktu osobnego teraźnieyszego mocą, przychodziemy, do iedności Obywatelskiey z Grekami Nie-Unitami i Dyssydentami; to nayprzod dla Wiary Rzymskiey Katolickiey, iako Panuiącey, sposobem nayuroczystszym waruiemy i ubespieczamy — § I. Ile razy Wiara Rzymska Katolicka w Prawach, Konstytucyach i w wszelkich Aktach publicznych wspomniona będzie, zawsze iey dawany być ma Tytuł Panuiącey, i wieczyście będzie Panuiącą. — §. II. Stosuiąc się do Prawa Kardynalnego Rzeczypospolitey przez ktore od pierwszego zaszczepienia Wiary Swiętey Rzymskiey Panuiącey, Tron Polski tylko Katolikami Rzymskiemi był osadzony reassumuiąc oraz Konstytucyą 1669. i onę za niewzruszoną, deklaruiąc, na wieczne czasy waruiemy, aby nie kto inny na przyszłe czasy mogł być Krolem Polskim, iak szczegolnie z urodzenia, albo z powołania Katolik Rzymski, a ktoby z Polakow inney Wiary Kandydata na Tron Polski promowować ważył się, takowego *Pro hoste Patriæ, & invindicabili Capite irremissibiliter* deklaruiemy, Krolowa także *ad sonantiam* teyże Konstytucyi 1669. *natione vel vocatione* Katoliczka Rzymska być zawsze powinna, a ieżeliby się trafiło, żeby Krolową była inney Religii, tedy pokądby do Wiary S. Rzymskiey nie przystąpiła, koronowaną być nie będzie mogła. — §. III. Policzaiąc *inter Jura Cardinalia* Panuiącą w Polszcze Wiarę Swiętą Katolicką Rzymską, przeyście od Kościoła Rzymskiego do iakieykolwiek inney Religii w tym Krolestwie Polskim w W. X. Lit: & *in annexis Provinciis* za kryminalny wystepek deklaruiemy; więc ktoby się na niego na przyszły czas odważył, wygnańcem z Państw Rzeczypospolitey być powinien, *Forum* zaś *ad agendum* przeciwko takowym występcom w Trybunałach Koronnych i W. X. Lit: *ex termino tacto* wyznaczamy; od tego iednak Prawa wszystkie Osoby ktore się *in hoc casu* dotąd znaydowały, uwalniamy, i żadnym sposobem dochodzić na nich kary wspomnioney i w Prawach Narodowych opisaney nie będziemy ani dopuściemy. — §. IV. Ze Rok 1717. od pierwszego dnia Stycznia rachuiąc *pro Anno Normali* w teraźnieyszym Akcie osobnym iest wzięty do zobopolney sprawiedliwości w pretensyach Grekow Nie Unitow, i Dyssydentow do Katolikow, w Sprawach tyczących się *Religionem*, albo z okazyi *Religionis* zachodzących; Więc dawnieysze przed tym terminem wszystkie się umarzaią, i nikomu pod iakimkolwiek pretextem wzruszać ich nie będzie wolno.

ANNO

ARTYKUŁ II.

1768 Gdy Obywatele Polscy Stanu Szlacheckiego, Grecy Oryentalni Nie-Unici i Dyssydenci, oboyga wyznania Ewangelickiego skonfederowali się, dla przywrócenia sobie dawnych swobod i Praw, tak Duchownych iako i Swieckich, Nayiaśnieyszy Król Jegomość i Nayiaśnieysza Rzeczpospolita teraźnieyszym Aktem osobnym, approbuiąc ich Konfederacye w Toruniu i Słucku podniesione, i one *pro Legalibus* od Konfederacyi Generalney iuż uznane, uznaią, tak, że Ci Obywatele Skonfederowani, i ci wszyscy którzy się *modo accessionis* do nich przyłączyli, iako popieraiący Prawa swoie, i pozyskanie sprawiedliwości za dobrych Patryotów i wiernych ku Maiestatowi J. K. Mci i Rzeczypospolitey być maią poczytani Obywatelów.— § I. Ponieważ wszystkie dawne Przywileie *de Annis 1563, 1568, & 1579*, Konfederacye i Konstytucye *de Annis 1569, 1573, 1576, 1632, 1648, & 1667.* iaśnie dowodzą, że Statuta i Edykta Jagielońskie Roku 1424 i 1459, przeciwko heretykom stanowione, tudzież że Grecy Nie-Unici dowodzą dawności Praw swoich Duchownych i Cywilnych od Roku 1340. nie mogą być przeciwko Grekom Nie-Unitom i Dyssydentom w Religii Chrześciańskiey allegowane, Dekret zaś Janusza Xiążęcia Mazowieckiego w Roku 1525. ferowany, o którym nie masz wzmianki w przyięciu przez Xięstwo Mazowieckie Praw Koronnych, Prawami pośledniey szemi, które formę Rządu udoskonaliły, & *pro basi* rowność urodzenia założyły, teraz podnosiemy i uchylamy. Chcąc zatym uprzątnąć wszystkie oboiętności, wzwyż pomienione Statuta Jagiellońskie, iako nieściągaiące się do Greków Nie-Unitów, i Dyssydentów, Dekret zaś Xiążęcia Mazowieckiego iako teraz uchylony deklaruiemy, i one na zawsze abroguiemy. Równie wszystkie Punkta przeciwko Grekom Nie-Unitom, i Dyssydentom w Konfederacyach i Konstytucyach *de Annis 1717, 1733, 1736, 1764, 1766*, tudzież Klauzulę do Roty Juramentu Kanclerzów i Hetmanów, *in præjudicium* Greków Nie-Unitów i Dyssydentów w Traktacie 1717. inserowaną, że wszystkim tym, coby się i w Prawach wyższych po zaczęciu Woyny Szwedzkiey przez Pokóy Oliwski zakończoney, oraz w Paktach Konwentach Nayiaśnieyszego Króla Jmci szczęśliwie Panuiącego Osobom *cujuscunque Status & Conditionis* i Religii ich przeciwnego znaydować mogło, niemniey wszystkie reassumowania Salwy, excepcye, prerogatywie rowności lub *Libero Exercitio Religionis eorum* szkodzące w tychże wyższych Prawach znayduiące się, a Traktatom i naturze Rządu Rzeczypospolitey, raz na zawsze ustanowionego, przeciwne uchylamy — § II. Prawo fundamentalne Roku 1573. i forma Przysięgi wszystkich Królów Polskich aż do Naszych czasów pokazuią iawnie, że to imie *Dissidentes* rownie wszystkim Religiom Chrześciańskim służy, przecież uważaiąc, iż to w zwyczay od nieiakiego czasu weszło, że którzy nie są Katolicy Rzymscy, Dyssydentów nazwisko maią: Ustanawiamy ażeby od tego czasu (niederoguiąc Punktom w Przysięgę Nayiaśnieyszych Królów Polskich raz wprowadzonym nieporuszenie zostawać maiącym) Osoby Greków Nie-Unitów i Dyssydentów rozumiane, i nazywane były, *seriò caventes, sub pœnis contra convulsores Legum Sancitis*, aby Swieckie *cujuscunque Status & conditionis* osoby, nie Heretykami Odszczepieńcami, Schyzmatykami, lub Dis-Unitami, ale Grekami Oryentalnemi Nie-Unitami Dyssydentami lub Ewangelikami. Duchowni Greccy

Bisku-

Biſkupami, Władykami, Ewangelicy według ſwego Urzędu Xiężą Duchownemi Paſterzami czyli Miniſtrami *verbi divini*; Domy chwały Bożey Grekow Nie-Unitów Cerkwiami Bożemi, Dyſſydentów zaś Kościołami Zborami, Wiara ich nie Sektą nie Herezyą, ale Wiarą Religią czyli Konfeſſyą tak w Publicznych Aktach, iako w Drukach i Pismach tytułowane były. — § III. Cerkwie Greckie Nie-Unickie i Kościoły Dyſſydentów oboiey Konfeſſyi Ewangelickiey gdzie ſię aktualnie w Koronie w Litwie &c. *in annexis Provinciis* znayduią, iakieybykolwiek były Erekcyi, ich Cmentarze, Szkoły, Szpitale, &c. *omnis tituli* budynki do Kościołów i Duchowieńſtwa ich należące *pro ſubſiſtibilibus* na zawſze deklaruią ſię, z wolnością zupełną reperowania ich tak czeſto iak im ſię podoba, a *in caſu* ruiny, lub pożaru ogniowego wſpomnionych Kościołów &c. *omnis tituli* budynków reedyfikacyi i erekcyi nowych, nie ſzukaiąc u Zwierzchności Duchowney Rzymſkiey pozwolenia. A że na różnych mieyſcach z okazyi tychże Kościołów Kollator w zgromadzenia i ich Miniſtrów w różnych Subſelliach Duchownych i Swieckich do Prawa i Procederów pociągano; więc Poſſeſſye aktualne Cerkwi Nie-Unitów i Zborów obuyga Konfeſſyi, *non obſtantibus Decretis, in quovis Subſellio emanatis &c. pœnalitatibus iiſdem Decretis injunctis* oſtrzegaią ſię, i takowe Dekreta przeciwne *præjudicare* ich Poſſeſſyi, ani oſobom nie powinny. — § IV. Ponieważ przez wſzelkie ſpoſoby i przez różne wexy Prawne przeciwko tenorowi Pokoiu Oliwſkiego, wiele Kościołów Dyſſydentom obuyga Konfeſſyi Ewangelickiey zabrano i że oni przez ſkromność i moderacyą reſtytucyi ich nie domagaią ſię, i onych dobrowolnie z Funduſzami ich uſtępuią, wyiąwſzy funduſze Szpitalne i Szkolne, które gdzie ſię pokażą bezprawnie odebrane, a ieſzcze na tych mieyſcach aktualnie znayduią ſię Dyſſydenci, te wrocone być maią. To ſamo ma ſię rozumieć i o Funduſzach należących do Zborów, aktualnie *in Poſſeſſione* Dyſſydentów będących, któreby ſię pokazały bezprawnie odebrane, albo pokrzywdzone czyli to od Dziedziców Dóbr, czyli od Sąſiadów z Dobrami funduſzowemi graniczących. Więc nie tylko ma być każdemu wolne, z pozwoleniem iednak w Miaſtach i Dobrach Królewſkich Nayiaśnieyſzego Króla Jmci, w Staroſtwach za Konſenſem Staroſty, a konfirmacyą Królewſką (wyiąwſzy Miaſta większe Pruſkie w których Dyſſydenci wolność budowania Zborów od dawności maią) w Dobrach Ziemſkich i Duchownych za pozwoleniem Dziedzica na Piſmie budować Cerkwie i Zbory z Szkołami Szpitalami, i należącemi do nich potrzebnemi budynkami, byle iednak żaden Dziedzic bez pozwolenia Zwierzchności Konſyſtorſkiey tey Konfeſſyi dla którey Cerkiew lub Zbor ſtawiać zechce, ichże nie ważył ſię budować, ale też gdzie Zbory *non exiſtunt*, Funduſze iednak do nich należące, *actu* w Poſſeſſyi Ewangelików zoſtaią, *in poſterum in perpetuum* do nich należeć będą. Także gdyby Dziedzic, Ewangelik przedaiąc Wieś Katolikowi, Funduſz Zboru place w Miaſteczku lub wſi, grunta i wſie funduſzowe z Kontraktu excypował, a Dziedzic lub Poſſeſſor teraźnieyſzey tey wſi lub Miaſteczka przeciwko tey excepcyi ſobie Funduſz Ewangelicki przywłaſzczał, do reſtytucyi *exceptorum* i zadoſyć uczynienia Kontraktowi przedażnemu tey Wſi, lub Miaſteczka *omnino tenebitur*. A Summy Funduſzowe i Legacyine Ewangelickie, każdy dłużnik czyli to *ex Poſſeſſione*, czyli to za obligami płacić powinien. Wolno do tego będzie Nie-Unitom i Dyſſydentom mieć *liberum exercitium Religionis in extenſo*, iako to *exercere actus pietatis* do Nabożeńſtwa na-

ANNO 1768

ANNO 1768 leżące, Xięży ordynować i wokować, Sakramentami adminiſtrować, w iakimkolwiek ięzyku kazywać, z ſpiewaniem Pieśni Duchownych, Szluby dawać, Pogrzeby publiczne odprawować, chorych wſzędzie nawiedzać Sakramentami im uſługiwać, a to wſzyſtko ſwoiey Religii ludziom, dzwonow i organow używać; wolno też ma być tak Swieckim, iako i Duchownym Starſzym, Kościoły ſwoie wizytować, i wſzyſtko to wykonywać co zwyczay i obrządek oboyga Konfeſſyi z ſobą nioſą bez referencyi *ad Epiſcopum Diœceſanum*, *&* *ad Parochos Catholicos Romanos*, i bez naymnieyſzey od nikogo przeſzkody. Taż ſama wolność ſłużyć ma Grekom Nie-Unitom, to ieſt budować Cerkwie nowe, i reſtaurować ſtare z pozwoleniem i wiadomością ich Biſkupa, czyli Konſyſtorza w Miaſtach, i mieyſcach gdzie ſię ludzie Nabożeńſtwa Greckiego Nie-Unickiego znayduią, i mieć w tych mieyſcach i Cerkwiach zupełne (*in quo includuntur* i publiczne Proceſſye) Religii ſwoiey *exercitium*, *ſine impedimento* iednak Nabożeńſtwa Rzymſkiego, i Proceſſyi; dla czego Cerkwie i Zbory być ſtawiane nie bliżey, iako o dwieście łokci od Kościołow Katolickich mogą, *co reciprocè* i w budowaniu Kościołow Rzymſkich zachowano być ma. Dla uniknienia zaś zakłocenia, Proceſſye dwie i wyprowadzania Ciał w ieden czas odprawiać ſię nie powinny, ale względem czaſu w takich przypadkach *Rectores Eccleſiarum amicabiliter*, bez żadney ſprzeczki, między ſobą *convenire tenebuntur*, i ten ktory pierwſzy Sąſiada ſwoiego Paſterza o potrzebie Proceſſyi u niego oſtrzeże, ten pierwſzy ma być do Proceſſyi, lub pogrzebu odprawienia. §. V. A że żadna ſpołeczność bez ſubordynacyi, i dyſcypliny być niemoże, wolność więc zupełną Dyſſydenci oboyga Konfeſſyi mieć będą uſtanowić Konſyſtorze, miewać ſwoie Kongregacye Synodalne, do porządku tylko wewnętrznego Religii ich ściągaiące ſię bez żadney od nikogo przeſzkody, tak często one zwoływać, iak tego potrzebę baczyć będą, i na nich ſprawy reguluiące ſię do ich nauki, do porządku, do dyſcypliny, do zwyczaiów, i poſtępków ich Miniſtrów rozſądzać i ſtanowić. *Caſus* dyſpenſy, i rozwody, *inter conjuges diſſidentes* oboiey Konfeſſyi Ewangelickiey, tamże rozſądzane i terminowane będą, bez wdawania ſię w to Duchowieńſtwa Katolickiego Rzymſkiego, ani Dziedziców ktorzy *ex ratione Dominii directè vel indirectè* w Rząd Duchowny wdawać ſię niemaią, a ieżeliby ſię przed tym wdawali i rzecz ieſzcze uſpokoiona niebyła, tedy *Parti gravatam ſe ſentienti* zoſtawuie ſię wolność pozwania oto *ad Judicium mixtum*. §. VI. Grecy Nie-Unici i Dyſſydenci tak Duchowni iako i Swieccy będą zupełnie wolni od wſzelkiey Juryzdykcyi Duchowney Rzymſkiey, tak że żaden z ich Duchownych czyli Swieckich niepowinien być zapozwany, pod iakimkolwiek pretextem do żadnego Konſyſtorza Rzymſkiego, ani do Trybunału Duchownego w W. X. Litt: §. VII. Ze ſię *abuſus* wprowadził na wielu mieyſcach, przez ktory Duchowieńſtwo Katolickie Rzymſkie wymaga od Dyſſydentow, niemaiąc żadnego Prawa do tego, pewną płatę *ſub titulo Jurium Stolæ*, mimo to że oni ſwych właſnych Miniſtrów utrzymywać muſzą, więc ciż Dyſſydenci oboyga wyznania od płacenia *dictorum Jurium Stolæ* odtąd wolnemi *pronuntiantur*, Duchowni Katoliccy Rzymſcy niebędą mogli pod żadnym pretextem wymagać żadnego datku, tak od Szlachty iako i Mieſzczan i Wieyſkiego ſtanu ludzi Dyſſydentów, zwyczay też na wielu mieyſcach wzięty kolendowania po domach Dyſſydentſkich dla iakowey offerencyi i *abuſus* przymuſzenia Dyſſydentów do brania biletów, lub pozwolenia na piſmie u Ple-

banów Katolickich Rzymſkich, do obrządków, i powinności idąc Religii ſwoiey, znoſzą ſię i *annihiluią* na zawſze. Co wſzyſtko rozumieć ſię ma także o Grekach Nie-Unitach *ſalvis* iednak *decimis*, *&* *Miſſalibus*, gdzie takowe prawnie dotąd należały iako też *compoſitionibus* o nie *legaliter factis*. §. VIII. Biſkup Mściſławſki, Orſzańſki, Mohilowſki: pod tytułem Biſkupa Biało-Ruſkiego, dopiero wſpomnione Katedry dzierżący zewſzyſtkiemi należącemi Cerkwiami i Monaſterami i ich Funduſzami, tak temi, które *actu* w Poſſeſſyi tego Biſkupa, i iego Duchowieńſtwa znayduią ſię, iako i temi któreby *prævia deductione in Judicio mixto* przywrócone były, konſerwowany wiecznie będzie przy Religii Greckiey Oryentalney Nie-Unickiey i tenże Biſkup Biało-Ruſki w tey ſwoiey Dyecezyi ma używać Juryzdykcyi ſwey równie, iak Biſkupi Rzymſcy w ſwoich Dyecezyach używaią bez żadney od nikogo przeſzkody. Przy teyże Religii Oryentalney wiecznemi czaſy zoſtawać maią i te Monaſtery i Cerkwie wſzyſtkie, które do Metropolii Kiiowſkiey Nie-Unickiey lub innego teyże Religii Starſzeńſtwa, *actu* lub *Jure coram eodem Judicio mixto deducendo*, tak w Koronie iako i w W. X. Litt. ſytuowane, należącemi być ſię pokażą. §. IX. *Liberum Exercitium Religionis* niemoże ſię obeyść bez xiąg do dewocyi potrzebnych; które oſtatniemi czaſy Dyſſydenci, za granicą drukować przymuſzeni byli, dawniey zaś takowe xiążki tak Dyſſydenci iako i Nie-Unici w Kraiu bez przeſzkody drukowali, więc *in futurum* do wolności drukowania ich i założenia Drukarni ſwoiey, *prævio* co do Miaſt Królewſkich *Sacræ Regiæ Majeſtatis conſenſu reſtituuntur*, z tym iednak powſzechnie dla wſzyſtkich Drukarzów w Pańſtwach Rzeczypoſpolitey oſtrzeżeniem żeby w nich Heretyckich xiąg niedrukowali, i w Punktach kontrowerſyi, uſzczypliwych expreſſyi i oſtrością ſtylu napełnionych, pilnie unikali. §. X. Małżeńſtwa między Oſobami różney Religii, to ieſt: Katolickiey Rzymſkiey, Greckiey Nie-Unickiey, i Ewangielickiey oboiey konfeſſyi niemaią być bez nikogo bronione uprzeſzkadzane. Potomſtwo *ex mixto matrimonio* ſpłodzone, Synowie w Oycowſkiey a Córki w Macierzyńſkiey wierze edukowane powinne być, z excepcyą umowy dla Stanu Szlacheckiego, ieżeliby iaka przez Kontrakt Małżeńſki przed ślubem zawarty znaydować ſię miała. *Copulatio* ma *fieri* przez Xiędza lub Miniſtra tey Religii którey *Neoſponſa*, *a renitentia Parochi Neoſponſæ Romanæ Religionis*, Duchowny *etiam* Dyſſydentſki wolność ma mieć *copulandi*. Dekreta tey uſtawie przeciwne ieżeli w którym Sądzie zaſzły *pro nullis declarantur*. §. XI. *Ad liberum exercitium* Religii należy nieprzymuſzanie do obchodzenia Swiąt Katolickich, daleko ieſzcze bardziey do Publicznych Proceſſyi, i innych ceremoniy Kościoła Rzymſkiego Katolickiego lub do opłacenia ſię wczynieniu zadoſyć obrządkom ſwey Religii, a zatym Grecy Nie-Unici i Dyſſydenci do tych Swiąt obchodzenia i Proceſſyom Katolickim aſſyſtowania, nie powinni być pociągani. Czeladź iednak i poddani Wiary S. Rzymſkiey Katolickiey, wzachowaniu Swiąt Katolickich od Panów ſwoich Dyſſydentów i Nie-Unitów przeſzkody mieć niemaią. §. XII. *Seminaria* albo Szkoły dla Oſób ſpoſobiących ſię do Stanu Duchownego i edukacyi Szlacheckich lub Mieyſkich, Religii Nie-Unickiey Dzieci, Szkoły także Parochialne dla nauki Artykułów Wiary młodzi ſwoiey Religii tak dawne, iako i te, któreby w czaſie przyſzłym na mieyſcach gdzie ſą Nie-Unici erygowane były, a partykularnie *Seminarium Mohilowſkie* aktualnie *exiſtens*, niemaią być od nikogo inkwietowano, Kapłani Greccy i ich Familie ANNO 1768

Ccc ji

ANNO 1768 Klasztorni i Duchowni, sludzy Kościelni do żadnych innych Juryzdykcyi iako przed Sąd Biskupow Greckich Nie-Unickich i Konsystorza ich ewokowani być nie powinni. *Exceptis causis Terrestribus* według Statutu W. X. Lit: Grecy Nie Unici i Dyssydenci do odmienienia Wiary swoiey żadnym sposobem przymuszani nie będą; nie mniey też Klasztory i Duchowieństwo Greckie Nie-Unickie i Dyssydenci w Poborach publicznych z Duchownemi Religii Rzymskiey Katolickiey porownani i od daniny, lub powinności, ktore tylko od Poddanych Panom należą, uwolnieni być powinni. Do tey iednak wolności należeć nie maią Synowie Kapłanow *non dum Ordinati*, ani pod tę wolność podpadać nie maią grunta niesundaszowe, w Miastach przez Grekow Nie-Unitow osiadłych, nadane im od Krolow *legitime* Przywileie, a przez Konstytucye approbowane, w niczym nienaruszone zostać maią. Cerkwie wszystkie iako i Monastery ktoreby się pokazały Grekom Nie-Unitom nieprawnie odebrane *cum fundis* do nich *pertinentibus* i z Summami należącemi wrocone im być powinny. Co wszystko podług dobrey woli Parafianow, względem Cerkwi a podług Funduszow, względem Monasteru będzie examinowanym i decydowanym *in Judicio mixto*. — §. XIII. Aże spokoyność publiczna i bespieczeństwo Osob od bezstronnego i nieoglądaiącego się, tylko na iedną słuszność szafunku sprawiedliwości zawisły, *a quo ad gravamina Religionum*, ieszcze *a maioribus Nostris* żądany był *pro securitate honorum & Bonorum Dissidentium* Proces i Exekucya *utriusq; Parti serviens*: zaczym przywodząc do skutku przyobiecany tylą Recessami Seymow sposob obmyślenia, abyśmy z rożniącemi się w Wierze Wspoł-Obywatelami Grekami Nie Unitami i Dyssydentami przychodzić mogli *ad osculum Pacis & Justitiæ*, onychże dotąd *via Juris* pociągnionych do Trybunałow i Konsystorzow przeciw Konstytucyom 1627. 1632. 1638. 1648. *tam in Reatu quam & Actoratu* względem gatunkow Spraw niżey wyrażonych od Juryzdykcyi Trybunałow i Konsystorzow Rzymskich Katolickich, tudzież od Trybunału Duchownego W. X. Lit: zupełnie *eximendo* postanawiamy *Judicium mixtum* albo Sąd wspolny z Osob Sądowych siedmnastu, to iest z ośmiu Osob Swieckich Rzymskiey Katolickiey Religii, a z ośmiu Osob Dyssydentow, lub Grekow nie Unitow. Siedmnasty zaś Wielebny Biskub Grecki Nie-Unicki Biało-Ruski iako swoiey Kadencyi Prezes *Natus*. *Insuper* dway Pisarze do pisania Dekretow *sine voto decisivo*, i dway Regenci Szlachta *ad Attendentiam Archivi* obrani być maią. Jeden zaś Pisarz z Regentem Religii Rzymskiey, a drugi z Regentem Religii *Greco* Nie-Unickiey, czyli Dyssydentskiey, być powinni. — I. Z tych wyżey wyrażonych Osob J. K. Mć corocznie *in Mense Julio* szesnaście Sądowych nominować, lub tych samych ktorzy byli, albo niektorych na drugi Rok zostawić moc mieć będzie. Pisarzow zaś i Regentow Nominacya, i ich odmiana *a Judicio Mixto* dependować ma. — II. Te przez Jego K. Mość nominowane Sądowe Osoby sądzić będą w Warszawie na mieyscu sposobnym w Roku przez Miesięcy sześć a to takim sposobem cztery Osoby Religii Rzymskiey, a cztery Greckiey Nie-Unickiey lub Dyssydentskiey, na pierwszą, przez Krola Jmci naznaczoną Kadencyą ziechawszy się, po wykonanym nayprzod w Grodzie Warszawskim Juramencie Prezesa Katolika Rzymskiego z pomiędzy siebie *pluralitate Votorum* obiorą, Juryzdykcyą swoią ufunduią, Pisarzow i Regentow przysięgi wysłuchawszy, Sądy swoie przez trzy Miesiące kontynuować będą. — III. *In casu* nieprzytomności ktorego z Osob ośmiu *sufficit numerus* sześciu do kompletu, a w przytomności siedmiu,

dmiu, oſtatni *in ordine* tey Religii ktòrey ieſt zbytnim, *voto deciſivo carebit*, w ANNO
komplecie zaś ſześciu, gdyby Prezes *caſu quo* zachorował, *primus in ordine* tey 1768
wiary mieyſce iego zaſtąpi, a natychmiaſt *ad caſum*, gdyby nie był *ſupernumerarius* teyże wiary Piſarz *hujuſce Religionis cum voto deciſivo & prævio Juramento numerum* zaſiadaiących *ſuo ordine* kompletować może. IV. Pod Prezeſem Katolickim Rzymſkim Piſarz Dyſſydent piòro trzymać powinien, chociażby *ad Stallum* Sędziego *cum voto* był pociągniony, & *vice verſa* Piſarz Katolik Rzymſki pod Prezeſem Greckim Nie-Unickim lub Dyſſydentem. V. Druga tegoż *Judicii Mixti* kadencya, przez oſoby Nominacyą Krola Jegomości do niey wyznaczone, w powtórnych trzech Mieſiącach ſądzić ſię będzie, na którey po wykonaney przyſiędze, *ante omnia* Prezes Dyſſydentſki być powinien obrany; zatym w pierwſzey połowie prezydować Wielebny Biſkup Grecki Nie-Unicki Biało-Ruſki, a *in caſu* nieprzytomności iego, Prezes Dyſſydent *vices* iego *ſupplebit*, rownie *in abſentia* Prezeſa Dyſſydentſkiego Wielebny Biſkup i drugą połowę kadencyi pod ſwoią kontynuować będzie Prezydencyą. Gdyby zaś *caſu quo* obydway Prezeſowie nieprzytomnemi byli, *primus in ordine* Grek Nie-Unit lub Dyſſydent ich zaſtąpi mieyſce. *Supernumerarius* zaś nad komplet *carens voto*, tey wiary *ſupplebit numerum*, ktoreyby Sędziego brakowało, obſerwuiąc to w razie potrzeby i z Piſarzem. VI. W takowym tedy Sądzie wſpólnym, czyli *in Judicio mixto* (zachowuiąc Sądom Zadwornym Trybunalſkim Podkomorſkim Ziemſkim i Grodzkim ſprawy właściwe do nich należące i żadney konnexyi z Religią niemaiące) *cauſæ tam ex Actoratu quam ex Reatu cum Religione*, & *Rebus Eccleſiaſticis connexionem habentes*, w przód w Grodzie, czy Ziemſtwie *definitivè deciſæ*, a ztamtąd *ex appellatione vel remiſſione* do tegoż Sądu wſpolnego przychodzące, mieścić ſię będą, mianowicie ſprawy, w przyſzły czas między wſzyſtkiemi do Kościoła Rzymſkiego należącemi Oſobami, iako też Grekami Nie-Unitami, Dyſſydentami oboyga *confeſſionis*, Duchownemi wſzelkiemi i Swieckiemi, *cujuscunque Status & conditionis*, & *è contra*, zwłaſzcza *ex calumnia* Religii, zaboyſtwa Duchowney Oſoby, wiolencyi Oſob Duchownych, Kościołow, Funduſzów, Szkoł, Szpitalow, Cmentarzow, Domow Duchownych przez Duchownego wſzelkiego lub Swieckiego popełnione wdawania ſię w cudze Juryzdykcye i obrządki Duchowne, dyfferencye *in Jure patronatus etiam* Dzieſięciny w to *includendo* a słowem wſzyſtkie z Religii i Obrządków wypływaiące *pacem & tranquillitatem inter Diſſidentes* wzruſzaiące kontrowerſye, *Judicium* to *mixtum per pluralitatem votorum* roztrząſania, karania i *definitiva ſententia ſine appellatione* decydowania, mieć władzę będzie według Prawa i zwyczaiu, *etiam cum ſequeſtratione* Prowentów Duchownych, *exceptis pœnis Perſonalibus*, w ktorych *ad Loci ordinarios*, Oſoby Duchowne do Kościoła Rzymſkiego należące, odſyłane być maią. A Zakonne też od Zwierzchności im przyzwoitey, co rownie w Oſobach w Religii Greckiey Nie-Unickiey, i Dyſſydentſkiey Duchownych obſerwować ſię powinno, ſekweſtruiąc ich Prowenta, & *pro pœnis Perſonalibus* odſyłaiąc ich do ich Biſkupa, albo Konſyſtorzów, ſami także między ſobą Dyſſydenci Duchowni, i Swieccy w ſprawach Natury wyżey nadmienionych *in eodem Foro* ſądzić ſię maią. Udziela ſię także temuż Sądowi *omnimoda poteſtas* i przeſzłe Sprawy teyże natury, tak ieſzcze nierozſądzone, iako i *actu* Dekretami, *cum gravamine* ſtron ferowanemi i do exekucyi przyprowadzonemi rezolwowane niewyżey iednak, iak *ab Anno normali* w tym Akcie oſobnym *con-*

ANNO 1768 *ſtituto* to ieſt *a prima Januarii incluſivè 1717 de novo* rewidować i finalnie decydować, Stronom ukrzywdzonym nadgradzać, do Poſſeſſyi Kościołów, Monaſterów, Szpitalów, Szkoł, Seminaryów i ich funduſzów, tudzież i Dóbr oſób partykularnych, iakieykolwiek kondycyi, o którychby przez Autentyczne Dokumenta, że ſą *ex odio* Religii odebrane, przywracać, i wſzelaką adminiſtrować ſprawiedliwość. VII. Sprawy zaś Graniczne z Katolikami, Grekami, Nie-Unitami, lub Dyſſydentami, między Dobrami Kościelnemi i funduſzowemi zachodzące, proſto *omiſſa inſtantia prima, ad Judicium mixtum* przychodzić będą powinny, które to *Judicium* Kondeſcenſyą w równey liczbie Kommiſſarzów Katolików i Greków Nie-Unitów lub Dyſſydentów, naznaczyć będzie mogło, a ci gdyby nie byli *Jurati Judices vel Officiales Terreſtres, vel Caſtrenſes, Juramentum de juſte Judicando*, w Grodzie naybliżſzym *præſtare, & de præſtito ad locum* Kondeſcenſyi Dokument Autentyczny z tegoż Grodu przywieść, *& Judicio ſuo Condeſcenſoriali producere* maią, a potym w równey zawſze liczbie Katolików i Greków Nie-Unitów lub Dyſſydentów znayduiąc ſię *prout de Jure* dyfferencyą Graniczną, *vocato etiam Geometrâ jurato* do zrobienia doſkonałey Mappy rozſądzić *tenebuntur*, i od Dekretu ich *parti gravatam, ſe ſentienti, ad idem Judicium mixtum* wolna będzie appellacya, gdzie finalny Dekret naſtąpić powinien. VIII. Sędziowie Ziemſcy i Grodzcy, albo na Kondeſcenſye Graniczne *ex Judicio mixto* naznaczeni, Kommiſſarze, w tymże Sądzie *Judicati ſui rationem* oddawać pociągani ani penowani być nie maią. IX. A że takowego Sądu *Judicii mixti* uſtanowieniem *publico bono & tranquillitati conſulitur* więc ſłuſzną być ſądziemy rzeczą, aby Ur. Prezeſowie i Sędziowie wraz z Piſarzami i Regentami, *ex publico Ærario ſalariati* byli. X. Złożone to *Judicium mixtum* będąc *ex pari Numero* Sędziów, więc *incidente paritate votorum*, po iednym i drugim wotowaniu, a trzecim *per vota ſecreta* kreſkowaniu ſię, gdyby *iterum paritas votorum* znaleść ſię miała, ſprawa takowa ma być przez Prezeſa teyże kadencyi rezolwowana, ktoremu *ad caſum paritatis* dwóch kreſek udziela ſię *facultas.* XI. Lubo nominacye Oſób Sądowych przez J. K. Mość ſą *in Menſe Julio* determinówane, iednakże teraźnieyſza po Ratyfikacyi aktu ninieyſzego oſobnego ma *ſubſequi.* Pierwſza zaś kadencya zaczynać ſię będzie *1. 8bris* Roku 1768. dalſzych zaś kadencyi kontynuacya, tudzież forma Proceſſów i innych opiſów, obſzerniey w Ordynacyi, dla tegoż *Judicium mixtum* ułożoney, i w Konſtytucyą inſerowaney doſtateczniey *elucidatur.* XII. Podczas *Interregnum* toż *Judicium mixtum* kontynuować Sądy ſwoie będzie, a *in caſu* naſtępuiącego terminu Nominacyi, Nayprzewielebnieyſzy w Bogu Xiąże Prymas do Nominacyi nowych Sędziów obowiązany będzie. XIII. (a) Aże Officyaliſtów Ziemſkich, i Grodowych potrzebnych *pro parte Diſſidentium*, aby teyże ſamey Religii byli, *& in pari Numero* z Officialiſtami Katolikami Rzymſkiemi użyci być mogli do kondeſcenſyi i Exekucyi z Dekretów Grodzkich Ziemſkich i co będą *in hoc Judicio mixto* ferowane, teraz w całym Kraiu niemaſz, *a ratio æquitatis ſuadet* onych potrzebę, zaczym J. K. Mość kreować ich będzie miał władzę, za Przywileiami ſwemi pod tytułem Subdelegatów *ad obeunda* tylko *munia* na Kondeſcenſyach *pro parte Diſſidentium.* Wolno zawſze iednak będzie ſtronom, w Sądach Grodzkich Ziemſkich, *& in Judicio mixto* na Officialiſtów, *ad præmiſſa*, chociażby ſamych Katolików, między ſobą zobopolnie ugodzić ſię. Ci

(a) *Obacz Rezolucyą Rady Nro: 73. 406.*

zaś Sub-Delegaci *Dissidentes Privilegiati* od Nayiaśnieyszego Króla Jegomości przysięgę w Grodzie lub Ziemstwie *ante exercitium officii* wykonać maią. XIV. A że do tego *Judicium mixtum* i Miasta Pruskie mnieysze i większe w sprawach natury wyżey wyrażonych należeć będą; więc każdey kadencyi tydzień ostatni *genuinè* do spraw tychże Miast destynuiemy, w ktorym z Regestru Pruskiego, *seorsivè* uformowanego, sprawy wołane, i sądzone być powinny. Przez tydzień takowy ostatni Sprawom Miast Pruskich destynowany, osoba iedna z czterech od Miast tychże podanych Kandydatów przez Jego Królewską Mość nominowaną ma być *in Judicio mixto*, *qua* Sędzia *cum voto decisivo* przytomna, ktorey mieysca swego ustąpi ostatni *in ordine* Dyssydent iako z Miast Pruskich zasiadaiącemu także Dyssydentowi *salvo* iednak dla ustępuiącego *per totum* całey kadencyi *salario*. Waruie się *insuper* dla tych Miast, że iako przedtym *ex prima instantia* do żadnego niższego *subsellium*, tylko prosto do Assessoryi zapozywani bywali, tak i w Sprawach natury wyżey wyrażonych, nieinaczey tylko *directè ad judicium mixtum citari* powinne. Co się zaś tycze Spraw *ex Actoratu* onychże pochodzących te równie iako się wyżey powiedziało (*eximendo* ich iednak zupełnie od Konsystorzów Rzymskich Katolickich) w Grodzie lub Ziemstwie *ex prima instantia* zaczęte być maią, w sprawach zaś z partykularnym i Mieyskim Juryzdykcyom podległym człowiekiem, *prima instantia reservatur* Magistratowi. XIV. *Jus Patronatus* Prerogatywa Dziedzictwa według zwyczaiu nie ma i niepowinno Grekom Nie-Unitom i Dyssydentom być odeymowanym, maią oni zatym *gaudere* tą prerogatywą równie z Katolikami Rzymskiemi w Dobrach wieczystych lub na innych mieyscach *ex Possessione Bonorum* im służącą, z tą iednak kondycyą, że Grecy Nie-Unici i Dyssydenci prezentować powinni Plebanów do Kościołów, i Cerkwi Rzymskich w Dobrach swoich Xięży Katolickich Rzymskich, *& è converso* Possessorowie Katoliccy Rzymscy w Dobrach swych Cerkwie Greckie Nie Unickie i Zbory Dyssydentskie maiący, będą obowiązani dawać prezenty do Cerkiew Greckich Nie-Unickich Duchownym teyże Religii dobrych obyczaiów, i świadectwem przez Biskupa lub przez Jego Konsystorz legitymowanym: Do Kościołów zaś Dyssydentskich Ministrom teyże, co i zgromadzenie konfessyi: ktorzy to Ministrowie, według zwyczaiu i obrządku Religii będą wprzód od Pospólstwa Parafii obrani, i dobrym na Piśmie świadectwem od zwierzchności swoiey Kościelney opatrzeni, *excepto* w Litwie tam tylko, gdzie Fundatorowie Zborów ustąpili swego Prawa *præsentandi* Parochii Synodowi Ewangelickiemu. Prezbytera czyli Ministra raz instalowanego Dziedzic nie będzie miał mocy rugowania *ex Beneficio*, tudzież wyżey wspomnione prezenty maią być obustronnie bez żadnego zysku, i pieniędzy dawane rekognicyi, a to dla zabieżenia Depaktacyi *& Symoniæ*. § XV. Wszystkie Klasztory i fundacye które po reformacyi sekularyzownae były, tak w Królestwie Polskim, iako w W. X. Lit: *& in annexis Provinciis* powinny zostać *in eodem Statu* czasy wiecznemi, *in quo* teraz zostaią. §. XVI. Ponieważ równość Szlachecka iest fundamentem wolności Polskiey, i wsparciem naybespiecznieyszym Praw Oyczystych, a Grecy Nie-Unici będąc *in Possessione* tego Prawa odczasu przyłączenia się ich do Rzeczypospolitey, Dyssydenci zaś przeszło półtora wieku aż do Roku 1717. na fundamencie dawnych Praw Konfederacyi, Konstytucyi i Przywileiów, wiecznością stwierdzonych, przez Traktat Oliwski i Traktat 1686. ktore im dawne upewniaią ustawy, onych używali, więc niniey-

ANNO 1768

ANNO ſzym Aktem oſobnym przywracamy onymże wſzelkie dawne Przywileie i Pre-
1768 rogatywy, Deklaruiemy ich być *Capaces* do wſzyſtkich Urzędòw Koronnych
i W. X. Lit: *& annexarum Provinciarum*, doſtoieńſtw Senatorſkich, Miniſtrow-
ſkich, Dygnitarſtw Koronnych i Ziemſkich, funkcyi Trybunalſkich i Kommiſ-
ſarſkich, Poſelſtw Zagranicznych i Seymowych i wſzelkich iakie być mogą in-
nych łaſk, *ex diſtributiva gratia* Jego K. Mci dzierzenia Staroſtw Grodówych, i nie
Grodowych Dòbr Krolewſkich, i wſzelkich Juryzdykcyi Ziemſkich, słowem mó-
wiąc, przywraca ſię tymże Grekom Nie-Unitom i Dyſſydentom, zupełna *acti-
vitas, tam in civilibus, quam Militaribus*, oraz ſpołeczeńſtwo wſzyſtkich korzyści
ktòre doſkonała ròwność Urodzenia daie im Prawo mieć wſpòlnie z Katolikami
Rzymſkiemi, z tego powodu równości Religia nie ma być przeſzkodą oſobom
Religii Nie-Unickiey i Dyſſydentſkiey do pozyſkania Indygenatu i Nobilitacyi.
§. XVII. Mieſzczanie Religii Greckiey Nie-Unickiey i Dyſſydentſkiey oboyga
wyznania, maią mieć zupełną ròwność z Katolikami Rzymſkiemi, podług ſpo-
ſobności właſney ich ſtanowi, iak to *gaudere* Prawem Mieſzczańſtwa, ſpołe-
czeńſtwa, Magiſtratury po Miaſtach, gdzie ſię ktòremu oſieść podoba, prowa-
dzenia handlów i kupiectwa, fundowania Fabryk za Przywileiem iednak Kró-
lewſkim w Miaſtach Królewſkich w Dziedzicznych Wſiach czy Miaſtach za po-
zwoleniem Dziedzica) i ſzukania wſzyſtkich ſpoſobów profitu Stanowi Miey-
ſkiemu przynależytych, z zupełną ròwnością z ludźmi Religii Rzymſkiey Ka-
tolickiey. Ludzie zaś wieyſkiey kondycyi tak Grecy Nie-Unici iako i Dyſ-
ſydenci w Staroſtwach i Dobrach Królewſkich znayduiący ſię, w krzywdach
i ſprawach ſwoich, w Sądzie teyże kondycyi Katolikom przepiſanym, ròwnie
iako i Katolicy. ſprawiedliwość odbierać powinni.

ARTYKUŁ III.

We wſzyſtkich tak większych iako i w mnieyſzych Miaſtach, i Wſiach Pru-
ſkich Dyſſydenci mocą Traktatu Oliwſkiego, a Grecy Nie-Unici uſtawą tera-
żnieyſzego Aktu oſobnego *liberum Religionis exercitium* według poſtanowionych
Artykułów na ſtronę Dyſſydentów w całey Rzeczypoſpolitey, w W. X. Litt:
i należących Prowincyach iak nayzupełniey mieć będą, dla czego żaden z
przyczyny ſamey Religii od zażywania Praw i zaſzczytów Mieſzczańſtwa, i
otrzymania Urzędòw w Magiſtratach ich *ſalva* iednak według ichże Praw *li-
bera Electione non obſtante* co ſię tycze Miaſta Torunia, *Decreto* Roku 1724.)
przeſzkody doznawać i exkludowanym być nie powinien. §. I. Duchowień-
ſtwo Rzymſkie Katolickie żadnym ſpoſobem w rzeczy do Mieyſkiey Swieckiey
Zwierzchności należące wdawać ſię niebędzie mogło, iako w rzeczonych Ar-
tykułach na ſtronę Dyſſydentòw, co do całey Rzeczypoſpolitey warowano i
wyrażono ieſt. §. II. Kiedy Dyſſydentom dane ieſt Prawo i moc, Sprawy
Kościelne i Konſyſtoryalne Dyſſydentſkie ſądzić, i rozrządzać, to ſamo więc
znowu służyć ma i Miaſtu Toruniowi, *non obſtantibus*, co z Biſkupami, wzglę-
dem tego przeciwnie wypadłego i uczynionego znayduie ſię. Do tego tak-
że Konſyſtorza Miaſta Torunia, wſzyſtkie Dyſſydentów Zbory, Oratorya,
Szkoły, domy Kościelne z ich Miniſtrami Bakalarzami i zewſzyſtkiemi zgroma-
dzeniów Dyſſydentſkich oſobami w ſprawach Duchownych Małżeńſtwa i Du-
chowney Karności w Woiewòdztwach Chełmińſkim i Malborſkim, gdzie Dye-
cezya Chełmińſka zachodzi, i w Archi-Diakonacie Kamińſkim, w Pomorſkim
zoſtaiące

zostaiące, należeć maią. §. III. Wizyty, Dekreta Biskupów i inne ustanowienia Duchowieństwa Rzymskiego Katolickiego Miast Pruskich tyczące się, Prawom i wolnościom na stronę wszystkich tey Rzeczypospolitey Greków Nie-Unitów i Dyssydentów warowanym przez teraźnieyszy Akt osobny w niczym uymować nie powinny. I owszem, któreby się im sprzeciwiały, *pro nullis & irritis* poczytane być maią. §. IV. We wszystkich Miastach większych i mnieyszych Pruskich, Rzemieślnicy którzy na gruntach Duchownych Katolickich Swieckich, i Zakonnych, albo którzy w Domach ich mieszkaią, Jurysdykcyi Mieyskiey, i swoim *respective* Cechom podlegać, i powszechne z innemi Rzemieślnikami Cechowemi Podatki wypłacać obowiązani będą, a niepostuszni iak wyżey wyrażono iest Magistratowi i swoim Cechom, przez tenże Magistrat przyniewoleni być maią. §. V. Aby młódź ucząca się i chodząca do Szkół tak Rzymska Katolicka, iako Grecka Nie-Unicka i Dyssydentska w tychże Miastach skromnie się sprawowała, a w okoliczności iakiey wszczętych zamieszania rozterków, aby Magistratowi przez ich *respective* starszych, pod żadnym pretextem nie przeszkadzano, takich, iako gwałcicielów publiczney spokoyności przytrzymać, dla skarania onych, przez ich przyzwoitych Sędziów. §. VI. Napis na kamieniu marmurowym z Dekretu *de Anno 1724.* w rogu Cmentarza S. Jana Kościoła przy Collegium Toruńskim Xięży Jezuitów położonym, przez tychże Xięży ma być zniesiony i Magistratowi mieyscowemu oddany, który to Magistrat od wspomnionego Dekretu, *salvis salvandis in aliis punctis praesentis actus separati expressis* uwalnia się. §. VII. Gymnasium i Szkoły Dyssydentom Miasta Torunia, iako też i Drukarnia Dekretem 1724. onymże zakazane przy wszystkich których przedtym i do tych czas zażywali wolnościach *non obstante dicto Decreto*, zupełnie na zawsze zachowani być maią *conformiter* iednak do przepisu Paragrafu dziewiątego teraźnieyszego aktu osobnego o Drukarniach Greków Nie-Unitów i Dyssydentów, co do drukowania tamże Xiąg dewocyi i kontrowersyi w Materyi Religii. §. VIII. Zbór Dyssydentów *Augustanae invariatae confessionis* w Toruniu przed kilką lat w Starym Mieście wystawiony w Possessyi teyże Religii wyznania, który teraz iest bez nagabania wszelkiego wiecznie zostawać będzie, z zupełną wolnością przy nim wybudowania wieży i trzymania w niey dzwonów, iako to w całey Rzeczypospolitey pozwolono iest. §. IX. Szlachta Woiewództwa Chełmińskiego osoby z Magistratu Toruńskiego na Urząd swoich Sądowych Ziemskich obierać będą, bez względu, żeby komu Religia Ewangelicka szczególnie przeszkodą była. §. X. Prawo Kollacyi do Kościoła Parafialnego S. Jana w Toruniu do Nayiaśnieyszych Królów Polskich i Magistratu tegoż Miasta alternatą należące od którego Magistrat odtąd iak XX. Jezuitom one pozwolono, oddalony iest, do niego z nowu przypadnie i wczasie pierwszego zaraz wakansu zażyć ma. §. XI. Kościoły zostaiące w Toruniu S. Jakóba, Panien Zakonu S. Benedykta na Nowym Mieście, i Panny Maryi Oyców Bernardynów ze wszystkiemi ich należytościami w których Possessyi do dziś dnia są, będą do nich wiecznemi czasy należeć. Nadgroda iednak szkód ztąd wynikaiących przez Rzeczpospolitą Miastu Toruniowi wczasie swoim obmyślona być ma. §. XII. Plebani Rzymscy Katoliccy Miasta Elbląga, Tranzakcyą Wielebnego w Bogu Rudnickiego Biskupa Warmińskiego Roku 1616. we wszystkiey swey mocy, i punktach zupełnie zachować będą obowiązani. § XIII. Konstytucye Roku 1717. 1733.

ANNO 1768

Eee

ANNO 1768 i 1764. przeciw pryncypalnemu Kościołowi Miafta Gdańfka, wypadłe, Aktem teraźnieyfzym ofobnym uchylaią fię. *Vol. VII. Anno 1768 fol. 570.*

Nro. 20. Akt Osobny.

1775 Wtraktacie Warfzawfkim Roku 1775. Nayiaśnieyfza Imperatorowa Jeymość wfzech Roffyi obiecawfzy Artykułem VII. Traktatu zawartego w Warfzawie dnia 7/18. Września 1772. gwarantować wfzyftkie iakiekolwiek Konftytucye naftąpione z zupełnego porozumienia fię z Miniftrami trzech kontraktuiących Dworów na Zgromadzonym teraz w Warfzawie Seymie pod węzłem Konfederacyi, tak względem formy Rządu wolnego Republikantfkiego, i niedependuiącego iako też względem Pacyfikacyi i ftanu poddanych Greckiey Religii oryentalney Nie-Unickiey tudzież Dyffydentów Oboga wyznania Ewangelickiego. Przeto Pełnomocnicy mianowani *in corpore* rzeczonego Traktatu, i do tego upoważnieni, poftanowili, ułożyli i podpifali Artykuły naftępuiące, które powinny mieć tę moc i wagę, iak gdyby flowo w flowo w Traktat wpifane były.

ARTYKUŁ I.

1775 Nayiaśnieyfza Jmperatorowa Jeymość Wfzech Rofsyi, oftrzegłfzy fobie w Traktacie dnia 7/18. Września 1773. z Nayiaśnieyfzym Królem Jegomością i Rzecząpofpolitą Polfką, iż ułożony będzie Akt ofobny względem Dyffydentów i Greków Nie-Unitów w Polfzcze i w Litwie, a Nayiaśnieyfzy Król Jegomość i Rzeczpofpolita Polfka pragnąwfzy i żądawfzy niektórych modyfikacyi w uftawie naftąpioney przez pierwfzy Akt ofobny Traktatu 1768. *in puncto* przywrócenia dawnych Praw Greków nie Unitów i Dyffydentów. Obie Nayiaśnieyfze Kontraktuiące ftrony potwierdzaiąc cały oftatek wzwyż rzeczonego Aktu pierwfzego ofobnego, zgodziły fię na modyfikacye naftępuiące.— 1. Nayiaśnieyfza Imperatorowa Jeymość wfzech Rofsyi chcąc przez fkutek moderacyi fwoiey uprzątnąć wfzelkie nawet pozory do niezgody między Narodem Polfkim, pozwala, aby odtąd Szlachta Grecy Nie-Unici i Dyffydenci wyłączeni zoftali od Senatu i a *Minifterio* w Koronie i w Litwie,— 2. Prawo Szlachty Dyffydentów i Greków Nie-Unitów, *eligibilitatis* na funkcye Pofelfkie z mieyfzone będzie do liczby trzech, to ieft iednego z każdey Prowincyi, mimo tego Szlachta Grecy Nie-Unici i Dyffydenci zażywać będą wfzelkich Prerogatyw urodzenia Szlacheckiego i wfzelkich pożytków i Urzędów Koronnych i Litewfkich, będą mogli odprawiać wfzyftkie Funkcye w Trybunałach, Kommiffyach flowem w wfzelkich Juryzdykcyach i dykafteryach Rzpltey, *in civili & militari.* Te Prawa i Prerogatywy ściągać fię tylko będą na Familie Greckie Nie-Unickie i Dyffydenckie, tudzież ich potomftwo które aktualnie maią indygenaty w Polfzcze i Wielkim Xięftwie Litewfkim. — 3. Nayiaśnieyfzy Król Jegomość i Rzeczpofpolita Polfka, domagawfzy fię zniefienia *judicii mixti* Nayiaśnieyfza Imperatorowa Jeymość wfzech Roffyi pozwala na to, aby toż *dicafterium mixtum* zniefione było pod naftępuiącemi kondycyami. 1. Aby wfzyftkie Sprawy wyrażone i przywłafzczone w pierwfzym Akcie ofobnym Traktatu 1768. wfpomnionemu *dicafterio mixto*, należały do Sądów Jego Królewfkiey Mości to ieft do Affeffory Koronney i Litewfkiey.— 2. Gdy pod czas Elekcyi Affefforów nie będą wezwani do tego Sądu Królewfkiego Dyffydenci w równey liczbie z Katolikami. J. K. Mość przyzwie do Spraw wfzyftkich

przenieſionych *ex Judicio mixto* do Aſſeſſoryi, tyle członków Szlachty Dyſſy- ANNO 1775
dentſkiey lub Greckiey Nie-Unickiey *cum voto decisivo*, ile ich potrzeba będzie do porównania liczby Katolickich Aſſeſſorów z Dyſſydenckiemi. 3. Aby co ſześć Mieſięcy był termin cztero niedzielny, tak w Aſſeſſoryi Koronney iako i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego wyznaczony do rzeczonych Spraw Dyſſydentſkich, i Greckich Nie-Unickich, które decydować będą *pluralitate votorum* ſkoro pierwey ſądzone zoſtały w Sądach Grodzkich lub Ziemſkich, a ztamtąd przenieſione były, czyli *via appellationis*, czyli *remiſſionis* do wzwyż rzeczonych Aſſeſſoryi. Wrazie zaś *paritatis votoram* Sprawy decydowane będą przez Sądy relacyine Jego Królewſkiey Mci w nie przytomności niektórych Sędziów, liczba czterech poczytana będzie za doſtarczaiącą do formowania kompletu Sądowego w ſprawach wſpomnionych.— 4. Gdy Dyſſydenci i Grecy Nie-Unici będą chcieli chować umarłych ſwoich w Swięta aby to czynili albo bardzo rano, albo po ſkończonym Nabożeńſtwie publicznym Katolików.— 5. Dyſſydenci nie będą używać w przyſzłym czaſie dzwonów u Kościołów ſwoich, pod kondycyą iednak, aby takowe dla tego za *Oratoria* nie były poczytane, to ſię ma rozumieć tylko o Kościołach, które będą wyſtawione w przyſzłym czaſie po wſiach.— 6. Proceſſa *in puncto* Rozwodów i ſeparacyi *à toro & à menſa*, dependować będą od Konſyſtorzów Katolickich, ſkoro ieden z Małżonków będzie Katolik, a drugi Dyſſydent *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 59.*

Nro. 21. Uchylenie Rezolucyi Rady w Sprawie Dyssydenckiey.

Rezolucya Rady Nieuſtaiącey 24. Sierpnia Roku teraźnieyſzego na Seſſyi 1784
Nro 169. w intereſſie Dyſſydentów *Auguſtanæ Profeſſionis* wydana że ſtoſowną być nie może do nakładania przez ſynody lub Konſyſtorze ſamowładnego wſzelakich na oſoby tychże Religii datków waruiemy ani też Woyſkowa pomoc do tych datków wymagana że oddawaną być nie ma na zawſze ſtanowiemy, datki iednak na utrzymanie tylo ich Zborów, Paſtorow, oraz ſług Kościelnych Dyſſydentſkich, ktore mieſzkancy ich Religii w Dobrach Krolewſkich, dobrowolnie a w Ziemſkich za wiadomoscią i dozwoleniem Dziedzicow przez Konwencye na Piſmie na ſiebie do opłacenia przyięli, i ktore ieſzcze przyiąć w iakowym ſpoſobie mogą, iako dobrowolnie raz przyięte ofiary każdorocznie ſpłacone być maią, i w tych pieniężnych danin przypadkach, *in caſu renitentiæ* Dekretu Konſyſtorſkiego i Synodalnego *cum communitatibus* Exekucyą ſwoią w Ziemſtwie lub w Grodzie *etiam adhibito brachio Militari* mieć powinny. Gdyby zaś Synod lub Konſyſtorz przeciwko konwencyi coś przyſądził, na ten czas *Forum* takowa Sprawa *in Judicio compoſito* w Aſſeſſoryi mieć będzie *R. 1784. fol: 10. Tit: Uchylenie.*

D Z I A Ł Y.

Nro. I. De divisione facta coram amicis cum præscriptione triennali.

Cum omnis diſſenſionis & diſcordiæ ſit mater ipſa communio, in qua etiam 1347
Fratres, & quidem germani exiſtentes ad odia & lites non modicas ſæpius provocantur, ad quas evitandas ne in periculum vitæ utrinq; incidant, conſyeverunt plerumq; homines vivere & ſtare in domibus propriis ſeparatim de Parte

ANNO 1347 bonorum sive Hæreditatum, quæ ipsos concernit habita divisione ab invicem, interventu ipsorum amicorum, & licet ad Principem notitia ipsius divisionis non fuerit deducta, tamen quia sæpe contingit, quod ex aliquorum vita activa & bona procuratione negligentes, & in ratione dissoluti domos proprias & bona hæreditaria reformare non curantes, domos reformatas & hæreditates ad utilitatem deductas jure pro se ipsis obtinere nituntur, fratres aut amicos ipsorum ad judicia protrahentes, & sic quilibet paterfamilias timore isto & abusu perculsus, a reparatione bonorum se subtrahit, & domorum erectione. Quare ut a tali torpore & pigritia tales retrahamus & excitemus, utq; bene laborantes & procurantes, aliquod commodum inde reportent, statuimus nostra auctoritate, ut quicunq; fratres vel amici consangvinei, aut remoti sexus utriusq; ab invicem separati fuerint, vel divisi, & in hac separatione vel divisione steterint per tres annos, & per tres menses in taciturnitate ad judicium non provocantes (nisi causa legitima assignatur vel allegetur, propter quam præscriptio legitima impeditur) a repetitione seu vendicatione, partis hæreditatis fratris sui, vel amici præscriptione objecta legitimè excludentur. *Vol: I, Anno 1347. fol: 40. fol: 31.*

D Z I E C I.

N[ro:] **1.** De filiis qui moriente Matre, petunt a Patre portionem maternam antequam secundam uxorem ducat.

1347 Ex communi usu in Regno Nostro extitit observatum quod moriente Matre pueri omnium bonorum a Patre ipsorum tollunt medietatem proportione & hæreditate Materna, propter quod sæpe contingit filios in teneris annis existentes rebusq; suis consulere non volentes, sic receptam hæreditatem inutiliter consumere expendere & dissipare consveviſſe patri deniq; de pietate & beneficiis ingratitudinem exhibentes, impellunt plerumq; etiam eundem vergere ad inopiam, sicq; vicissim sentiunt incommoda & jacturas, quare æquum visum extitit Nobis & Nostræ Militiæ, ut Matre moriente filii non petant bonorum, & hæreditatis Maternæ devolutæ portionem & Succesionem a Patre, donec ad secundas nuptias convolabit, nisi tunc velut famæ suæ prodigus bona & hæreditates illas communes indebitè dissiparet. *Vol I. Anno 1347. fol: 32. fol: 26.*

N[ro.] **2.** De pueris legitima etate carentibus ad judicia super hæreditaria questione evocatis.

1347 Si impumberes cujuscunq; pueri ante legitimam ætatem ad Judicia trahantur super hæreditaria questione, aut alia quacunq; controversia & ob defectum ætatis cum actore litem contestari, seque tueri nequeunt, propter quod & plerumq; infantilis ætas, & pueritia consvevit offendi. Quare statuimus, ut ex interlocutione judicis eadem litis contestatio usq; ad ætatem debitam illorum puerorum prorogetur, & dilatione pendente, aliquot anni effluere consveverunt deinde pueris legitimam attingentibus ætatem, si questio eadem ipsis innovatur, iidem pueri contra se agentibus, exceptionem præscriptionis aut tantæ taciturnitatis illorum annorum quibus judicati non fuerunt obiicere & opponere minime valebunt, sed tantum utantur istius temporis præscriptione, si quæ fuit apud ipsos vel eorum progenitores, antequam fuissent primo ad judicium tracti super eadem causa, & evocati. *Vol: I. Anno 1347. fol. 41.* (a)

(a) *Obacz Rez: Rady na końcu Tomu Nro. 219.*

ANNO

Nro 3. De tutoribus puerorum quod non possunt hæreditatem ipsorum vendere.

Cum Pater decesserit pueris relictis, ipsis ad Annos legitimos nondum educatis, tutor ipsorum non potest hæreditatem ipsorum vendere, nec gades limitare, nec ipsam hæreditatem aliquomodo perdere, quod si secus fieret pueri ad annos discretionis pervenientes hæreditatem suam a Possessore viceversa habere & lucrari possint, nec ipsis aliqua præscriptio allegari possit, Citati respondere non tenentur, sed per Judicem anni ætatis eorum computentur; tamen in casibus infrascriptis juridice requisiti comparere tenentur. Primo si aliquis Patri ipsorum hæreditatem aliquam suam obligasset, & ipsam a Pueris redimere vellet, tunc Pueri pecuniam obligatam recipere tenentur, pro eadem hæreditate quamvis annos legitimos non haberent. Item si quis pro parte ipsorum cautionem fidejussoriam, incideret & vivente Patre ad Judicium fuerit provocatus, tunc Pueri respondere vel solvere tenentur, fidejussorem liberando, non expectando annos ætatis: tertio si Pater pro aliqua hæreditate citatus fuisset adhuc vivens, etiam pueri respondere teneantur pro eadem hæreditate. *Vol. I. Anno 1347. fol: 44.* 1347

Nro 4. De bonis minorennibus pueris resignatis per pueros non inscribendis.

Item quemadmodum ex statuto communi tutores tenentur resignare bona puerorum dum habebunt annos quindecem, pueri verò bona sua accipiendo uti debent eis, sic nihilominus jure sit provisum, prout fieri consvevit, quod ipsi pueri bona vendere obligareque non debeant, sine consensu amicorum consangvineorum donec habebunt annos viginti quatuor transactos. *Vol. I. Anno 1505. fol: 326.* 1505

Nro. 5. Casus de minorennibus pueris judicandis.

Item cum aliquis bona hæreditaria vendet, aut obligabit sivè impignorabit alicui, & inscribet se pro defensione, & in hoc privaretur vita; filii ejusdem defuncti debent tueri residentem in bonis hæreditariis, & si annos discretionis non haberent non debet dari eis ad annos discretionis. *Vol. I. Anno 1505. fol: 326.* 1505

Nro. 6. O Dzieciach przeciwko Rodzicóm występnych.

Zwyczay stary w Mazowszu tak zachowywa: iż kiedy którzy Synowie albo Dziewki Rodzice swe, Oyca albo Matkę biliby, abo z domu z Imienia ich wyganiali, abo iakie inne gwałty, krzywdy i przykrości wielkie a znaczne i nieprzystoyne czynili, tedy takowi na prostą skargę Rodzicow swych, maią być przez Starostę onego mieysca wieżą karani, a wszakoż to karanie ma być na woley i do woli Rodzicow onych. Ale gdyby też Oyciec po śmierci Zony swey pierwszey, poiął wtorą albo trzecią Zonę, abo też Zona po śmierci Męża swego szła za inszego Męża, a Dzieci pierwszey abo wtorey Zony, chciały mieć od nich to co im według Prawa służy tedy iuż tam inszy obyczay i postępek być ma że iuż nie na prostą skargę maią być karani, ale za słusznym dowodem, iako na innego Sąsiada. A takowe też Dzieci nie gwał- 1576

ANNO tem, obchodzić się maią z Rodzicami swemi, ale obyczaiem słusznym maią
1576 dochodzić części swey. *Vol. II. Anno 1576. fol: 934. fol: 301.*

Nro. 7. Odnowienie Statutu Kazimierza względem Synow.

1768 Jako Syn za życia Rodzicow według Statutu 1346. nie ma Państwa i na substancyi Rodzicow żyiących nie dziedziczy ani żadnych długow na też substancyą żyiących Rodzicow zaciągać nie może, tak przychylaiąc się do pomienionego Statutu, stanowiemy, aby Rodzice do odpowiedzenia za Syna lata dostateczne maiącego, i długow przez niego zaciągnionych do płacenia w żadnym Sądzie pociągani nie byli. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 727.*

Nro. 8. Obieranie Stanu.

1768 Jako w obieraniu Stanu sobie na całe życie *requiritur* wiek doyrzały, tak zakazuiemy *sub pœnis* tak Rodzicom Opiekunom czyli wszelkim nazwiskiem władzę nad Młodzieńcami czyli Pannami maiącym, iako i tym samym, ktorzy albo iuż Rodzicow nie maią, albo z opieki wyszli, aby nie wstępowali młodzieńcy tylko lat dwadzieścia i cztery skończone maiący, Panny zaś lat szesnaście maiące, do Zakonu i Zakonną nie brali Sukienkę, w czym aby to ninieysze rozrządzenie tym dokładnieyszą miało Exekucyą, nie omieszkamy *ad præmissa* wezwać powagi S. Stolicy Apostolskiey, ażeby Zakonom nie wolno było przyimować. Ta iednak Konstytucya nie ma *ligare* idących do Zakonow XX. Jezuitow i Piarow, Zakon zaś żaden Sukienki Zakonney dawać nie powinien ludziom, ktorzyby nie tylko nie mieli lat wyżey wyrażonych, ale też nie byli *sui Juris*, i gdyby przyiął *non sui Juris* Osobę bez pozwolenia *cujus interest* do Ziemstwa nayblizszego zapozwany *Superior* Klasztoru *pœna* tysiąca Grzywien z Dobr albo Widerkaufow Klasztornych *solvenda*, *pro inobedientia* Prawu, ukarany być powinien. *Vol. VII, Anno 1768. fol: 744.*

Nro. 9. Zagrodzenie młodym tracenia Substancyi.

1776 Przychylaiąc się do Konstytucyi Roku 1768. i innych ktore zabroniły Synom pod opieką Rodzicow będącym i fortuny sobie niemaiącym wypuszczoney, długow zaciągać, zapisow czynić, Karty pieniężne i Wexle dawać, a przeciwko tym Prawom młodź Szlachecka pod władzą Rodzicow będąca, i nie maiąca *competentiam annorum*, częścią za przegrane w Karty Pieniądze, częścią podstępne i nad walor wziętości wymuszone Wexle, z upadkiem fortun swych podawała; Przeto zapobiegaiąc takowemu fortun upadkowi, wszystkie tego gatunku Wexle, Karty pieniężne i zapisy, iako Prawu przeciwne, za nieważne mieć chcemy. Jeżeli iednak po Konstytucyi Roku 1768. iakie summy istotnie, lub towar małoletnim, Fortuny i od Rodzicow albo Opiekunow wypuszczoney niemaiącym, dane okażą się, te za roztrząśnieniem w Kommissyi Skarbowey, & *prævio Juramento* biorącego na wielość summy, lub wartość towaru przysądzone, i przez tychże biorących zapłacone mieć chcemy, waruiemy niemniey, iż odtąd nietylko towary, lecz i pieniądze nawet gotowe, niemaiącym lat doyrzałych dawane do oddawania przysądzone być nie mogą *sub nullitate Judicatorum*. *Vol. VIII. Anno 1776. fol: 885.* (a)

(a) *Obacz Rezolucyą Rady Nro. 94. 95. 258.*

DZIEDZICE DZIEDZICTWO.

ANNO

Nro. I. De amputandis calumniis et Possessore ad probationem admittendo.

Ad præcludendam viam calumniis, per nos provisum est quod si quis vellet quempiam, pro hæreditate impetere dicendo possessorem eandem in obligatione aut pigneratione possidere & tenere, quam fortassis legitime & libere possidet, quod tunc Possessor actore repulso ad probationem testium admittatur & maxime ubi utraque pars literatoria, & legitima testimonia super hujusmodi possessionem non habuerit, in tali itaque casu Possessoris probatio admittatur. *Vol. I. Anno 1420. fol: 75. fol: 44.* 1420

DZIESIĘCINA.

Nro. I. De raptura decimæ prædialis.

Pro raptu decimæ prædialis alicujus Nobilis, vel pro causa qualicunque rationabili talis raptor, vel malefactor monitione præmissa excommunicetur. 1433 Si vero excommunicatione per sex menses præstiterit, extunc incolæ in eadem villa degentes, qui tunc tenebantur, decimare, excommunicentur cum raptore decimæ ejusdem. Ubi autem uxor alicujus Nobilis Viro absente, decimam rapuerit, per censuram Ecclesiasticam hujusmodi ad satisfactionem condignam contra ipsam procedatur, si autem per sex menses in eadem excommunicatione præstiterit animo indurato, tunc Kmethones, in eadem villa ubi decima fuit rapta cum eadem excommunicentur. *Vol. I. Anno 1433. fol: 96. fol: 54.*

Nro. 2. De tempore decimæ forisandæ.

Item quicunque Dominus villæ, in ipsa villa sua decimam emere voluerit, ante festum Beati Jacobi cum Domino decimæ forisare procuret, alioquin Dominus decimæ decimam vendet libere impedimento cessante Domini villæ illius. *Vol. I. Anno 1433. fol: 97.* 1433

Nro. 3. De decimis Seminatorum in hortis.

Ubicunque aratro in hortis aratum, vel in campis fuerit, decima plenarie exsolvatur exceptis rapis, papavere, caulibus, cepis, alio & quæ sunt his similia. In hortis si quis ligonisando plantaverit, decima ab eo nullatenus recipiatur. *Vol. I. Anno 1433. fol: 97.* 1433

Nro. 4. De decima Canapi.

Pro decima Canapi taliter statuimus quod quicunque Kmetho arat cum integro aratro, quotcunque boves habuerit seu equos, det quatuor ligaturas canapi parati, juxta consvetudinem terræ antiquam, quicunque cum medio, duas ligaturas dare teneatur, qui autem non arat, a decima canapi, debet esse liber & solutus. *Vol. I. Anno 1433. fol: 97.* 1434

Nro. 5. Decimæ sicut ex antiquo de quibusvis locis dabantur sic dandæ erunt perpetuo et de decimis scultetorum.

Cæterum mandamus annuente Domino Nostro, Domino Rege prædicto, ut ubicunque per totam Nostram Diæcesim in Civitatibus, Castris, oppidis, vil- 1433

ANNO lis prædiis & Possessionibus, decimæ manipulatim, in campis hactenus tolleban-
1433 tur, ubi adhuc, eodem modo eædem decimæ in posterum tolli debent, contradictione cujuslibet non obstante §. verum sculteti, & advocati Civitatum oppidorum seu villarum in quibus decimæ manipulatim persolvuntur de quatuor mansis advocatiæ seu sculteciæ suæ quos coluerint propriis laboribus, & expensis de quolibet mansorum prædictorum, in Festo Beati Martini in Mense Novembris quatuor scotos grossorum pragen: pro decima Nobis solvent §. Sed si plures mansos colere voluerint, quam quatuor aut dictos quatuor vendiderint, locaverint, aut tradiderint ad colendum, de ipsis dent decimam manipularem in Capo, prout alii incolæ quorum vicini sunt consveverunt solvere. *Vol. I. Anno 1433. fol: 99.*

Nro. 6. De tempore decimandi.

1433 Et ne labores hominum propter decimatorum desidiam retardentur, decernimus, ut quilibet in octava Beati Jacobi, ad recoligendum suam decimam vel per se vel per Nuncium idoneum sit paratus, alias depositis & relictis in campo quinque manipulis de qualibet quinquagena frumenta hominum, libere conducantur. *Vol. I. Anno 1433. fol: 100. fol: 56.*

Nro. 7. De decimis novalium.

1433 In novalibus autem exortis, ultra *Wislam* & citra metas Russiæ, Hungariæ, progressive, usque ad limites terræ, in quibus hucusque Nobis manipulatim decima non dabatur, libertate expleta, de quolibet manso parvo sive magno locato sive locando, ferto grossorum Pragen: in Festo S. Martini prædicto, annis singulis nobis pro decima solvi debent prædiali §. Advocati veró & sculteti novalium prædictorum de quatuor mansis advocatiæ vel sculteticæ seu quos coluerint propriis laboribus ut præfertur, de quolibet mansorum prædictorum, tres scotos grossorum solvant illi Ecclesiæ pro decima, ubi audiunt divina ac percipiunt Ecclesiastica Sacramenta. Sed si plures quam quatuor coluerint, aut aliqui ipsorum aliquid aliis vendiderint, locaverint seu tradiderint, ad colendum, de quolibet ipsorum unum fertonem grossorum, sicut & rustici in Festo prænotato nobis pro decima solvant. Et insuper pro gratia, quam eis fecimus in solutione decimæ, ut præfertur, iidem sculteti vel advocati fertones nostros decimales in Festo Beati Martini superius notato, sub juramento fidelitatis ipsorum rusticorum exigere, nobisque vel nostro procuratori intra quindecem dies ante festa immediatè sequentia præsentare fideliter & integraliter tenebuntur. § Sed tamen ubi in prædictis novalibus nobis ante decima manipulatim solvebatur, adhuc futuris temporibus perpetuò solvi debet, nec ipsam propter hoc remittimus ad fertones. *Vol. I. Anno 1433. fol: 100. fol: 56.*

Nro. 8. De decimis agrorum sterilium circa dlugie pole et czorstyn versus Myslimice.

1433 Verum quia in distinctionibus circa *dlugie pole, czorstyn* sub ea limitatione, videlicet inter viam quæ currit ad *Myslimice* versus *Twardoszyno* & inter *Szlonagora* versus montem qui dicitur *obzdow* in *Dunaiec* & ut intelleximus quod sunt agri steriles & frigora grandia diutius terram premunt, ita quod pauco tempore anni inibi laboratur, volentes gratiosius cum incolis districtuum prædictorum

ordi-

ordinare, ſtatuimus quod incolæ prædicti qui iam ibi locati ſunt vel in poſterum ANNO
locabuntur, in Feſto Sancti Martini prædicti pro decima prædiali de manſo quo 1433
libet tres ſcotos groſſorum Pragen: annis ſingulis nobis perſolvant. Quam pecuniam ſculteti locorum prædictorum colligent nobisque vel procuratori noſtro præſentabunt, prout in caſu finali ſuperius eſt expreſſum, hanc autem ſolam limitationem de ſolutione fertonum pro decima in locis ſuperius ita expreſſis totaliter cum Domino Caſimiro Rege prædicto ordinario permanere ſtatuimus, quod deinceps, ad Civitates villas, Oppida, prædia Poſſeſſiones, quaſcunque totius noſtræ Diæces: ubi manipulatim decima ſolvitur ab antiquo nunquam ullo tempore extendatur. *Vol. I. Anno 1433, fol: 100. fol: 56.*

Nro. 9. De Decimis Per Nobiles Cultis Arendatis, Aut A Kmethonibus Habitis.

Item decrevimus, quod ubicunq; aliquis Nobilis alteri Nobili ſibi æquali, 1433
neceſſitate cogente hæreditatem ſuam obligaverit & creditor coluerit in ea decimam frugum de agris ſuis ſolvat illi Eccleſiæ, cui is qui obligavit ſolvere conſveverat ab antiquo ſed ſi fortè labores ſuos dictus creditor voluerit ampliare, repellendo Kmethones & excolendo agrum ſuorum, de agris Kmethonum quos colit decimam in *gonitwa* ſolvere tenetur etiam ſi Nobilis Kmethoni, vel alteri ſimiliter hæreditatem obligaverit, idem ignobilis decimam illiberam cui de jure debuerit de agris quos colit, dare ſit adſtrictus. Præterea ne propter cauſam decimalem Judicem Eccleſiaſticum de Nobilitate, Nobilem judicare contingat, ſtatuimus quod ubi quis Clericus petens decimam illiberam, ab aliquo qui ſe dicit Nobilem ipſumque propter hoc ad judicium Eccleſiæ revocaret, volumus ut cauſa Nobilitatis ejus, vel Nobis vel officiali Noſtro, per ipſum propoſita clypeoq; ſuo a parentela nominatis per Nos vel Officialem Noſtrum nullatenus judicetur, ſed remittatur ad Judicium ſæculare, ut ibi Nobilitatis quæſtione primitus expedita doceatur Eccleſia, quo jure talis decima conferri debet, circa ſolutionem decimæ prædialis. *Vol: I. Anno 1433. fol: 101.*

Nro. 10. De Decimis Per Progressum Habendis.

Demum ſtatuimus & ordinavimus voluntate & conſenſu Domini Noſtri 1433
Regis prædicti ad hoc ſpecialiter accedente, quod ubicunq; ab antiquis agris progreſſivè, quispiam ſilvas, rubeta vel mericas extirpavit, ille decimam percipiat de novalibus amodo, ad quem antiquorum agrorum decima primitus pertinebat, verum ſi a dextris vel ſiniſtris ab antiquis agris aliqui incolæ fuerint collocati, extirpaverintq; ſilvas rubeta vel nemora vel mericas prædicti incolæ de agris ipſorum totaliter extirpatis Nobis & Noſtris Succeſſoribus decimam ſolvere tenentur. *Vol: I. Anno 1433. fol: 101.*

Nro: 11. De Non Exigendo Spisne.

Item Statuimus, ut *Spiſnè* non exigatur, in exactionibus & decimis pecu- 1511
niariis & ſimiliter in exactione duorum groſſorum quæ vulgó Regalia vocantur. *Vol: I. Anno 1511. fol: 377.*

Nro. 12.

Nihilominus de ipſis fundis, Eccleſiis dotatis alias *o Poświętnym* ſic eſt conſtitutum quia ſi aliquis ſpiritualis vel vigore literarum, vel poſ- 1543

ANNO 1543 fessionis diuturnæ possideret, id quod asserit esse Ecclesiæ dotatum, alias *Poświątnym*, & ex illa Ecclesia vel Ecclesiastica Persona inofficiosè, & alicujus vi vel violentia esset depulsa, & eo nomine citaret, is debet judicari juxta veterem consvetudinem, Jure Spiritualium. Excepto hoc si in termino persona sæcularis citata assereret quia hoc ipsum pro quo citatur Ecclesiasticum non est sed tantum adjectum de ejus proprio ad Ecclesiasticum hoc est, quia hæc Persona spiritualis plus sibi dationis alias *Poświątnego* appropriavit latius vel longius quam debet habere, juxta literas fundationis vel possessionis, extunc Spiritualis Judex adjudicando Actori hoc quod in literis fundationis habet, vel ab eo justè possideri Dominus cognosceret, vel id super quod legitimè doceret, pro reliquo fundi, illo scilicet, quod eidem non agnosceret Dominus debet remitti ad jus terrestre. *Vol: I. Anno 1543. fol: 578.*

Nro. 13. Kompozycya o Dziesięciny.

1635 Uspokaiaiąc różnicę ktora między Stanem Szlacheckim, a Duchownym, o Dziesięciny Dobr Szlacheckich (gdyż z Maiętności Naszych według dawnego zwyczaiu, *sine ulla contradictione* Dzierżawców Naszych wolna zostawa wytyczna dziesięcina) do tych czasow nie iest skończona, a że generalna po wszystkich Dyecezyach kompozycya *propter inæqualitatem fundorum & agrorum* być nie może: postanawiamy, za wyraźnym Stolice S. Apostolskiey pozwoleniem, aby każdy Biskup w Dyecezyi swoiey (w ktorey Dziesięciny idą) *compositiones de consensu Rectorum factas & faciendas*, dawne Kontrakty i Kwity, *approbent* czasy wiecznemi. A gdyby się Duchowny zgodzić niechciał powinien będzie *Loci Ordinarius* na instancyą każdego Szlachcica, przybrawszy do siebie *duos ex Capitulo Nobili genere natos*, komponować takową dyfferencyą na pieniądze i *non obstante refragatione* Duchownego decydować, maiąc osobliwy wzgląd na spustoszenie, i na *onera* ubogich ludzi. A tam gdzie z których gruntów maldraty idą, z tychże Dziesięcina iść nie ma, i *viceversa* z których Dziesięcina idzie, Maldraty nie poydą, chyba gdzieby *in contrarium* iasne fundușzów i zapisów dyspozycye były produkowane, Więc że w niektórych Kraiach Mesżne tak z Dobr Naszych iako i szlacheckich miasto Dziesięcin bez wszelakiey dyfferencyi *cum spiritualibus* daią, przy tym zwyczaiu tamte Dobra zostawuiemy. A o Dziesięciny takowe pieniężne z tey kompozycyi approbowane, i decydowane, postanawiamy Procesś do Grodu na *Querelle, sine appellatione.* Ci zaś którzy przy wytycznych zostawać zechcą zwyczayny Procesś do Ziemstwa, a potym na Trybunał mieć będą A gdyby Duchowny na czas przypadaiący podług kompozycyi od Szlachcica wziąć niechciał, tedy ma Pieniądze w Grodzie *deponere*, i o nie ma być inquietowany, za pokazaniem Kwitu Grodzkiego, a te kompozycye wolno będzie każdemu podać, do Akt Grodzkich każdego Powiatu, aby potomność do podobnych na potym nieprzychodziła dyfferencyi. Który iednak Szlachcic *ultrò* zechce, aby z iego gruntów wytyczna szła Dziesięcina, wolno mu to będzie, nie tylko samemu trzymać ale i Sukcessorów obligować swoich, gdyby zaś wytyczne Dziesięciny gdzie zostawały, tam Panowie Duchowni względem dawnego zwyczaiu *ratione* Dziesięcin, do Poborów przykładać się będą powinni. *Vol: III. Anno 1635. fol: 857. fol: 10 & fol: 11.*

ANNO 1635

Nro. 14. De Libris Beneficiorum.

Libris Beneficiorum dowodzić na Dobra Szlacheckie, nie będą Duchowni, krom samych poświątnych Dziesięcin. *Vol: III. Anno 1635. fol: 859. fol: 12.*

B R E V E.

Nro. 15. de Decimis Urbanus Papa VIII. ad futuram rei memoriam.

Cum sicut Dilectus Filius Nobilis Vir, Georgius Offolinski Comes de Tęczyn Chariffimi in Christo Filii Nostri Vladislai Poloniæ & Svæciæ Regis Illustris ad Nos & Apostolicam Sedem Orator Nobis nuper exponi fecit diversæ controversiæ, lites & differentiæ inter Ecclesiasticos, & Nobiles Regni Poloniæ occasione solutionis Decimarum sæpe oriantur, Nos litibus, differentiis & controversiis hujusmodi, quantum cum Domino possumus obviam ire, paciq; & quieti Ecclesiasticorum & Nobilium præfatorum consulere volentes, Supplicationibus dicti Georgii Comitis & Oratoris, nomine ejusdem Vladislai Regis Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati: Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis & Episcopis dicti Regni Poloniæ, tenore præsentium committimus & mandamus: ut Compositiones per Ecclesiarum Rectores, & Laicos faciendas super quantitatem decimarum confirment vel illas approbent de consensu Rectorum, & ubi non adest illorum consensus, etiamsi agatur de novalibus Ordinarius assumptis duobus de suo Capitulo, una cum illis, causam & causas super compositione facienda cognoscat ac terminet, Appellatione remota, ubi Decimæ quolibet Anno non excedunt Florenos quinquaginta in valore eorum, & quatenus excederent, dictum valorem, tunc semel appellare liceat, & appellatio per Metropolitanum, assumptis pariter duobus de suo Capitulo cognoscatur & terminetur. Quatenus vero Metropolitanus esset Ordinarius, tunc Appellatio cognoscatur & terminetur, per Nuncium Apostolicum in eodem Regno commorantem, & quatenus primæ Instantiæ ab eodem Nuncio cognoscerentur, tunc a sententiis dicti Nuncii Appellationes nullitatis, ac in integrum restitutiones committantur per eundem Nuncium, alteri Episcopo ejusdem Regni qui pariter assumptis duobus de suo Capitulo insimul cognoscant ac terminent. Quod si contentio erit inter aliquem Episcopum & Nobilem, seu Nobiles tunc causa cognoscatur per Metropolitanum, assumptis pariter duobus de suo Capitulo si verò, erit inter Metropolitanum ac Nobilem seu Nobiles, tunc causa spectet ad Nuncium pro compositione de partium consensu facienda, alia via Juris terminanda, ut supra decernentes præsentes Literas, validas, firmas, & efficaces existere, & fore suosq; plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab omnibus & singulis, ad quos spectat & pro tempore spectabit inviolabiliter observari: irritumq; & inane, quidquid secus, super his, a quoquam quavis authoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibusvis Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis ac quarumcunq; Ecclesiarum etiam Juramento confirmatione Apostolica, vel quavis dignitate alia roboratis, Statutis & Consvetudinibus Privilegiis quoque indultis, & Literis Apostolicis in contrarium quomodolibet concessis, confirmatis & innovatis. Quibus omnibus & Singulis eorum, tenores præsentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris. hac vice duntaxat specialiter &

Ggg ij

ANNO expressè derogamus, cæterisq; contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud S.
1634 Mariam Majorem, sub Annulo piscatoris Die XXVII. Novembris MDCXXXIV. Pontificatus Nostri Anno duodecimo *Kożuchowski fol: 178. Anno 1634.*

Nro. 16. O Dziesięcinach.

1678 Prawo o Dziesięcinach podług Konstytucyi *Anni 1625.* aby *in executione* zostawało *authoritate præsentis Conventus* postanawiamy, i ktoryby Dekret przeciwko wzwyż pomienioney stanął, *nullitati subjacere* ma. *Vol: V. Anno 1678. fol: 560. fol: 12.* (a)

Nro. 17. O Dziesięcinach w Koronie y w W. X. Litewskim.

1768 *Forum* przepisane dawnieyszemi Prawami w Sprawach o dziesięciny, aby iedynie w Sądzie Ziemskim mieścić się i rozsądzać, *salva* do Trybunału *Appellatione*, mogły, upewniamy, a *Evocantes* do Sądu Duchownego w takowey Sprawie *subesse* maią *pœnæ* tysiąca Grzywien *irremissibiliter irrogandæ*. *A in casum*, gdyby Sprawa z Regestru *Mixti* Duchownego przypaść miała, w ten czas gdyby czterech Duchownych i czterech świeckich na tymże Regestrze zasiadło, *in Casum paritatis Votorum* w Sprawach tych o Dziesięciny, Marszałek Swiecki drugą swą kreską *hanc paritatem resolvet*. A gdyby Sprawa była z Osobą Sądową Ziemstwa, *eo in Casu* Sprawa do Ziemstwa pobliższego intentowana być ma sposobem wyżey opisanym. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 729.*

1775 **Nro. 18.** Co się zaś tycze Dziesięcin z Dobr Szlacheckich Bullę Urbana VIII. uskutecznioną mieć chcemy, i aby do Exekucyi przywiedziona była, ustanawiamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 151.*

E L E K C T A.

Nro. I. Idem Sigismundus Rex Pollicetur, Sigismundum Augustum Regem Poloniæ creatum cum venerit ad annos discretionis, Jura Confirmaturum.

1530 Nos Sigismundus manifestum facimus per præsentes, Universis quia cum omnes ordines status utriusque tam Spirituales quam Sæculares Regni Nostri, considerantes horum temporum motus, ac malignitatem, prævenireq; volentes turbas, aut seditiones omnimodas, quæ vacantibus Regnis contingere solent, unanimi consensu elegerunt, & coronaverunt in Regem huius Regni Nostri Nobis consentientibus Serenissimum Principem Dominum Sigismundum Secundum, Filium Nostrum charissimum ex spontanea sua voluntate, Nobis viventibus, qua fide & affectu in Nos sunt testatum esse Volentes, quemadmodum & ante in multis aliis Magnis & arduis negotiis, ex mera in Nos propensione & libera ipsorum Voluntate, grata & utilia Nobis illorum obsequia cognovimus, Nos viciffim, pro ea observantia qua Nos & Serenissimam Familiam Nostram prosequuntur, & quam abundè declararunt in creando Rege ipso Serenissimo Filio Nostro, Nobis viventibus (ea videlicet conditione ut Nos absq; ullo impedimento ejusdem Serenissimi Filii Nostri donec viveremus Regno & Dominiis Nostris frueremur, & illis dominaremur) volentes pro talibus eorum

(a) Obacz Rez: Rady na końcu Dziela Nro. 104. 105.

obse-

obsequiis nobis utilibus & gratissimis, vicissim eis providere, ut & ipsi in suis Juribus, Privilegiis & libertatibus consvetudinibusque approbatis, absque ullo detrimento conservarentur, polliciti sumus illis, & præsentibus literis nostris pollicemur; quod quandocunq; ipse Serenissimus Filius Noster, sive Nobis viventibus, sive etiam post mortem Nostram ad ætatem legitimam, hoc est ad annos quindecim completos pervenerit, tenebitur illis id totum præstare, quod Antecessores Nostri Reges Poloniæ, & Nos ipsi præstitimus ex debito, ad quod ejus Majestatem, ut filium & Successorem Nostrum, tenore præsentium, obligamus, videlicet, quod jurare debebit, omnia jura, libertates, Privilegia, literas, immunitates Regni Nostri Poloniæ, Ecclesiasticas, & sæculares Ecclesiis ipsi quoq; Regno Poloniæ, ejusdemq; Prælatis Baronibus, Nobilibus Civibus, incolis, & quibuscunq; personis cujuscunq; status & conditionis existentibus donatas & concessas per Divos Antecessores Nostros; Principes, Reges & quoscunque Dominos & Heredes Regni Poloniæ, præsertim verò per divos Casimirum antiquum Ludovicum, Vladislaum Avum Vladislaum Patruum, Casimirum Patrem, Joannem Albertum & Alexandrum Fratres germanos Nostros, Patruos verò suos Reges Poloniæ & per Nosmet ipsos, Patrem ejus (justas & legitimas manu tenere servare custodire attentare in omnibus conditionibus atquè punctis, & omnia illicitè ab eodem Regno alienata aut districta, pro posse suo ad proprietatem ejusdem Regni aggregare, terminos etiam ipsius Regni Poloniæ non minuere, sed pro posse suo dilatare & defendere. Et quam diu hoc juramentum Majestas sua non præstiterit, & huic debito Regio non satisfecerit, ipsi universi Regnicolæ Nostri ad tradendam illi possessionem & Dominium Regni, & ad servandum Juramentum, & ad præstandam fidelitatem & obedientiam suam, ejus Majestati non erunt adstricti, neque obligati, verum quandocunque supradictis omnibus idem Serenissimus Filius Noster in ætate legitima existens satisfecerit & hujusmodi debitum Juramentum præstiterit, universi Regnicolæ & subditi Nostri, illi post mortem Nostram, uti vero & legitimo Domino & Regi suo Coronato omnem fidelitatem & obedientiam & obsequia, secundum Juramentum a se illi, factum & debitum suum præstare & exhibere tenebuntur: harum testimonio literarum, quibus in fidem Sigillum Nostrum est appensum Datum Cracoviæ in Conventione Generali, Sabatho proximo ante Dominicam Lætare, Anno Domini 1530. Regni Nostri Annó 24. Petrus Tomicki, Episcopus & Vice-Cancellarius. *Vol: I. Anno 1530. fol. 496.* ANNO 1530

Nro. 2. SIGISMUNDUS PRIMUS CAVET ELECTIONEM FIERI NON DEBERE NISI IN COMITIIS.

In Nomine Domini Amen. Nos Sigismundus, Significamus tenore præsentium cum nullius rei Nobis cura sit antiquior quam ut Regni Nostri quieti & tranquillitati, non solum quoad Nobis vita suppeditaverit, verum etiam (si fieri possit) in sempiternum tempus providere possimus; cumque non minus ad Nos pertinere existimemus, ea quæ in posterum Nobis e vita sublatis, quam quæ superstitibus accidere possint, faciundum putavimus, ut pro more Nostro justas & æquas preces Nobilitatis Regni Nostri benignè & clementer admitteremus, quibus a Nobis, summo studio nuncii illius, ex omnibus Regni ditionisq; Nostræ territoriis contenderunt, ut nequi (si quando Interregnum 1538

ANNO 1538 esse contigerit) novi motus oriri possent, Constitutione Nostra caveremus, decerneremusq; : quemadmodum præsentibus cavemus statuimus & decernimus: de consensu totius Regni Senatus & Nunciorum Terrestrium, æviternis temporibus observandum: Ut si quid de Rege Poloniæ factum sit, eumque ex vita excedere contigerit, secundum veterem morem consvetudinemque, & Statuta Regni generalia, Comitia Regni edicantur, ad novum Regem eligendum: fiatque electio Regis libera, ita, ut ex omnium Regni Senatorum Consiliariorumq; Prælatorum Baronum, Militum Nobilium, quicunque comitia ista obierint, eisq; interfuerint consensu & voluntate, novus Rex eligatur & denuncietur. Atq; ut Diplomati huic Nostro tanto major fides habeatur, firmiusq; observetur: Sigillum Nostrum illi appendi jussimus. Datum Petricoviæ in Conventione generali, Feria quinta post Festum S. Mathiæ Apostoli proxima Anno Domini 1538. Regni vero Nostri trigesimo secundo. *Vol: I. Anno 1538. fol: 515.*

1573 Nro. 3. Nayprzód żadnego rozerwania między sobą nie czynić, ani dysmembracyi żadney dopuścić, iako w iedney nierozdzielney R. P. ani iedna część bez drugiey Pana sobie obierać, ani *factione privata* z inszemi narabiać, ale podług mieysca i czasu tu naznaczonego, ziechać się do gromady Koronney i spólnie a spokoynie, ten Akt *Electionis*, podług woli Bożey, do skutku słusznego przywieść, a inaczey na żadnego Pana nie pozwalać iedno z takową pewną a mianowitą umową, iż Nam pierwey Prawa wszytkie Przywileie i wolności Nasze, które są i które mu podamy *post Electionem* przysiądz ma. A mianowicie to poprzysiądz, Pokóy pospolity między rozerwanemi i różnemi ludzmi w Wierze i Nabożeństwie zachowywać, i Nas za granicę Koronną nigdy nie ciągnąć żadnym obyczaiem, ani prożbą Królewską swą, ani *solutione quinque Marcarum, super hastam*, ani ruszenia pospolitego bez uchwały Seymowey czynić. Przetoż powstać przeciwko każdemu takiemu obiecuiemy, Ktoby abo mieysca i czasy inne, do Elekcyi sobie obierał i składał, albo tumultować na Elekcyi chciał, abo lud służebny *privatim* przyimował, abo Elekcyi oney zgodnie od wszystkich *conclusæ* sprzeciwiać się śmiał, obiecuiemy też to sobie, że na Elekcyą naznaczoną iadąc i na mieyscu będący i do domu się rozieżdzaiąc, gwałtu żadnego ludziom, i sami między sobą czynić nie będziemy. *Vol: II. Anno 1573. fol: 841. § 2. 3. & 9. fol: 209.*

1576 Nro: 4. Rady Koronne, Rycerstwo i Stany wszelakie Korony Polskiey i Litewskiego Narodu także inszych wszytkich Państw do Korony należących to sobie u Nas warowali. A My ustawiamy i za Prawa wieczne mieć chcemy, iż za żywota Naszego My i Potomkowie Nasi Królowie Polscy i ciż Wielkie Xiążęta Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Kiiowskie, Wołyńskie, Podlaskie, Inflantskie, i innych Państw niemamy mianować, ani obierać, ani obierania iakiego składać żadnym sposobem, ani kształtem wymyślonym, Króla na Państwo, Sukcessora Naszego wsadzać. A to dla tego aby zawżdy wiecznemi czasy po zeyściu Naszym i potomków Naszych, wolne obieranie Króla zostawało wszem Stanom Koronnym. Dla czego i Tytułu *Hæredis* używać nie mamy, ani Potomkowie Nasi Króle Polscy. *Vol: II. Anno 1576. fol: 897.*

Nro. 5. Nayprzód żadnego rozerwania między sobą, ani dysmembracyi żadney nie czynić ani dopuścić iako w iedney a nie rozdzielney Rzeczypospoli-

tey, ani iedna część bez drugiey Pana ſobie obierać, i *factione privata* narabiać, ANNO
abo kogo przez praktykę ku ubliżeniu wolney Elekcyi, wſadzać na Kro- 1587
leſtwo, biorąc dary abo pieniądze tak ku ſwemu pożytkowi, iako i ku zbieraniu ludzi, abo też obietnice na iakie racye abo na authoryzacye Pana przyſzłego. *Vol: II. Anno 1587. 1055. fol. 407.*

N^ro. 6. Zołnierza w Krakowſkim Woiewództwie, *hoc laudo communi* approbuiemy, i zapłatę mu *ex Bonis Republic:* waruiemy. A Panu Podſkarbiemu 1587
aby im nie odwłócznie płacił, naznaczamy i rozkazuiemy, wedle Uniwerſału Kapturowego Woiewództwa Krakowſkiego i Sandomierſkiego. A gdzieby kto Pieniądze Zołnierſkie brał, tak Rotmiſtrz iako i Towarzyſz, taki każdy dla powinności ſwoiey i obowiązku, aby ſię granica nie zgołociła, a Elekcya aby ſię nie turbowała, nie ma na Elekcyą ieździć. Ci tylko z Ichmć którzy ſwemi Pieniądzmi tę potrzebę Rzeczypoſpolitey zakładaią, i to bez Pocztów Zołnierſkich, wolni od tey uſtawy Naſzey zgodney będą. Poſłać też Zołnierze Poſłańce, ale bez pocztów, w potrzebach ſwych mogą, wſzakże żeby ich większy *numerus* nie był, iedno od Woyſka dwadzieścia i z ſługami. *Vol: II. Anno 1587. fol: 1062. fol: 414.*

N^ro. 7. Cudzoziemców żadnych i ludzi wſzelakich obcych, aby ich żaden nieśmiał na Elekcyą prowadzić, ani z niemi przyieżdżać, ani ich przy ſobie mieć, i chować, ani z działami i wſzelaką ſtrzelbą przyieżdżać, *ſub pœna in Confœderatione expreſſa.* A ten Artykuł mocnie trzymać we wſzyſtim przyrzekamy, i ſtrony które z ſobą waśni i nieprzyiaźni maią. Agdzieby która w naymnieyſzey rzeczy i przeciw temu Artykułowi wyſtąpiła i wykroczyła, tedy za inſtancyą ſtrony drugiey obiecuiemy to i przyrzekamy ſobie pod Wiarą i czcią Naſzą, takowego każdego bez żadnych wymówek, iako nieprzyiaciela Oyczyzny Naſzey mieć i rozumieć, i przeciw iemu na iego wieczną ſkazę powſtać i onego zdrowia Maiętności i gardła pozbawić. Wſzakże gdzieby poſpolite ruſzenie na okazaniach poſtanowione było ku tey przyſzłey Elekcyi, tedy każdemu wolno będzie, z armatą wedle przemożenia i woli każdego, wſzakże bez Cudzoziemców iachać. *Vol: II. Anno 1587. fol. 1063.* 1587

N^ro. 8. WOLNOŚĆ ELEKCYI.

Acz ſwobody Narodu Polſkiego i Litewſkiego nie wątpliwe ſą i wſzemu 1595
światu iawne: iednak z przyczyn odiazdu tego Naſzego, zdało ſię Nam na ten czas to deklarować, iż iako My wedle Konſtytucyi na Elekcyi Henrykowey poſtanow oney, niemamy ani możemy mianować, ani ſtarać ſię o Sukceſſora, a tym mniey *per ceſſionem* kogo na Kroleſtwo wſadzać, i gdybyśmy to, czego Boże uchoway, uczynili, tedy to było *irritum & inane.* Tak też pretenſye wſzelakie z którychkolwiek miar i czyieżkolwiek ceſſye ważne nie ſą, ani być mogą, i ktobykolwiek *tam internus quam externus*, za czaſu Panowania Naſzego bądź po ſkończeniu, z tych miar mimo wolną przyſzłą Elekcyą, by też do Koronacyi przez gwałt przyſzedł, na panowanie tey Korony naſtępował, tęn ma być poczytan za Hoſtem *Patriæ*, i wſzyſcy którzyby mu tego pomagali zą *perduelles.* Także wſzytkie Prawa, tak przyrodzone iako i piſane, peny i poſtępki, i ſpiſki do powſtania *contra hoſtes Patriæ & perduelles* uczynione, przeciwko nim podnieſione i wykonane być maią, ktore Prawo wiecznemi

ANNO 1593 czaſy ma być świątobliwe i nienaruſzenie chowane, i ktoby ie w wątpliwość wwodził, ma być mian i karan za *hoſtem Patriæ & perduellem.* *Vol: II. Anno 1593. fol: 1397.*

Nro 9. Naypierwey warunek wolney Elekcyi takiey czyniemy.

1607 Wolne obranie Pana w tey Rzepltey aczkolwiek ieſt tak dobrze Prawem poſpolitym ugruntowane, że iuż nad to pewnieyſzego i iaśnieyſzego, nic między innemi wolnościami Narodu Polſkiego być nie może, i nigdy ani przez Przodki Naſze, ani przez Nas w wątpliwość żadną przywiedzione nie było, i owſzem za ſzczęśliwego Panowania Naſzego, oſobną Konſtytucyą Warſzawſką Roku P. 1593. znowu ſtatecznie i gruntownie obwarowane ieſt. Jednak iż *ex zelo* tey wolności przednieyſzey uroſł był iakiś *metus* w tey mierze w ludziach, przeto my chcąc *hoc metu liberare* poddanych Naſzych, i ſuſpicye u nich wſzelakie znieść, a ukazać w iakim poſzanowaniu Prawa i ſwobody ich, Nam ſą, i zawdy, były, i będą, reaſſumuiemy, Prawa wſzyſtkie o tym, przez Przodki Naſze Krole Polſkie, a zwłaſzcza Ludwika, Władyſława Jagiełła, Władyſława Trzeciego, Kazimierza, Jana, Olbrachta, Alexandra, Zygmunta Pierwſzego, Zygmunta Auguſta, Henryka, Stefana, i przez Nas uczynione: i one utwierdzaiąc i umacniaiąc, znowu to i teraz objaśniamy, i waruiemy, iż iako inſze Przywileie, Prawa, wolności, ſwobody, Korony Polſkiey i W. X. Lit: także też i wolność obierania Krola Polſkiego, całe i nienaruſzenie zoſtawione, i świątobliwie na wieczne czaſy chowane być maią, tak i żaden Krol Polſki, *per ceſſionem juris*, ani przez żadne inſze ludzkim dowcipem wymyślone ſpoſoby, Krola podawać i forytować, na Króleſtwo, i żadnym pretextem zaciągać niema ani będzie mogł. Ale ilekroćby Pana w Polſzcze nie ſtało, ma to zawſze zoſtawać przy wolnych i zgodnych głoſiech wſzyſtkich Stanow Koronnych, i W. X. Lit: Narodu Szlacheckiego, i cobykolwiek abo my ſami (czego Boże uchoway) abo ktokolwiek inny, *internus vel externus*, za Nas i po Nas mimo wolną Elekcyą, i zgodę wſzech Stanow czynić chciał, tedy to ma być *irritum & inane.* A ten każdy ktoryby za takim poſtępkiem i pretenſyami, iakiemikolwiek ſpoſoby wymyślonemi, na Kroleſtwo Polſkie naſtępował, abo naſtępować i ono ſobie przywłaſzczać chciał, taki ma być *pro hoſte Patriæ* miany i poczytany, przeciwko ktoremu iako Nieprzyiacielowi Koronnemu ma być poſtąpiono, i mimo to *inhabilis* na Kroleſtwo Polſkie i W. X. Lit: wiecznemi czaſy zoſtawać ma. Przeciwko tym zaś ktorzyby radą i pomocą takowym byli, albo z niemi iakie praktyki i porozumienia około Kroleſtwa Polſkiego i W. X. Lit: na oppreſſyą wolney Elekcyi, Praw i ſwobod Koronnych mieli, na Państwo *clam & aperte* ich ſorytowali, iako *contra perduelles* poſtąpić ſię ma, i Prawa tak przyrodzone, iako i opiſane, poſtępki i peny, ſpiſki do powſtania przeciwko nim, iako i *contra perduelles*, maią być na nich ſurowie, i nieodwłocznie extendowane, i wykonane; ktore Prawo wiecznemi czaſy ma być świątobliwie i całe zachowane, i ktoby ie kiedy w wątpliwość przywodzić chciał, abo co przeciwko niemu czynić i poſtępować, ma być miany *pro hoſte Patriæ & perduelli*, i temu wſzyſtkiemu co ſię wyżey wſpomniało, podledz ma, iakoż i zaraz waruiąc w tym Stany, Przywiley oſobny, pod Pieczęcią Koronną i W. X. Lit: ktory

Kon-

Konstytucyą tą waruiemy, daliśmy, i tę Konstytucyą *in Volumen Legum* na tym Seymie wpisać rozkazaliśmy, i za wieczne Prawo to mieć chcemy. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1596. fol 830.* ANNO 1607

Nro. 10. Warunek Wolney Elekcyi.

Czyniąc dosyć *pro solita Nostra benignitate desideriis* Poddanych Naszych, *Diploma* na Warunek *Liberæ Electionis* ręką Naszą *Anno Domini 1607.* podpisane, pod Pieczęciami Koronną i W. X. Lit: *& in Archivum Regni* podane, *authoritate præsentis Conventûs*, iako i pierwey Konstytucyą 1607. dosyć warowane (ktorą Konstytucyą *in toto* reassumuiemy, i aby *in perpetuo robore* zostawała waruiemy) approbuiemy. Ktore to *Diploma* za zgodą Stanow Koronnych, i W. X. Lit: *in Volumen Legum* ingrossować rozkazuiemy. *Vol: III. Anno 1631. fol: 665. fol: 2.* 1631

Nro. 11. Diploma.

Sigismundus III. Dei Gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæq; &c: nec non Svecorum Gotorum Vandalorumq; hæreditarius Rex.

Etsi tales tantæq; sint prærogativæ libertatum, quibus hujus inclyti Regni, Magniq; Ducatus Lithvaniæ Nobilitatem jam olim Majores Nostri, ob præclara utriusq; gentis merita, ac præcipuè militarium virtutum studium, fidemq; constanter Principibus & Patriæ servatam, cohonestare, & insignire voluerunt, ut si exteris nationibus hac in parte conferatur, longè multumquè cunctis emineat: illa tamen, quæ cæterarum libertatum est origo & fundamentum, habita est propria, & peculiaris hujus Regni, & Magni Ducatus Lithvaniæ prærogativa, quod nemo ad Regimen Regni vel Sangvinis vel Successionis beneficio, vel alicujus pactionis, aut Juris transfusionis prætextu, aut ullo quæsito colore, se insignire Rexq; dici possit, quem non antea universi Regni & M. D. Lit: Ordines collatis in unum suffragiis concordibus votis elegerint, Regemq; esse suum jusserint. Nos quoq; quemadmodum Dni: Prædecessores Nostri, Serenissimi Reges Poloniæ spontanea Ordinum voluntate, & studio in Nos singulari ad gubernationem hujus Regni liberis Nobilitatis universæ suffragiis vocati, Rexq; appellati; & Sacra Corona insigniti sumus. Ea lege & conditione, ut interposito jurejurando Nos Leges & immunitates, ac præcipuè Regis liberè eligendi potestatem, cæterasq; omnes prærogativas, in omnibus earum punctis & clausulis conservaturos sanctè promitteremus. Quod etsi in ipso felicis Coronationis Nostræ Actu sufficienter præstiterimus legeq; lata id ipsum declaraverimus tamen ut omnem ex animis Subditorum Nostrorum metum eximeremus, atquè pro Nostra solita benignitate desideriis eorum fatisfaceremus, ex Senatus Nostri Consilio, præsentibus literis Nostris securos reddimus, & promittimus. neq; Nos ipsos admissuros, ut viventibus Nobis de substituendo Rege tractatus ineatur; neq; passuros ut quispiam alter hoc ipsum attentare præsumat; quinimò talem & tales omnes, hostes Patriæ & publicæ libertatis subversores judicamus, pœnisq; iis, quibus criminis perduellionis rei tenentur; subjacere decernimus. Et nihilominus quidquid in derogationem libertatis eligendi Regis a quoquam factum, attentatumvè fuerit, id irritum, nulliusq; roboris fore pronuntiamus. Nosq; vigore hujus Privilegii Verbo Nostro Regio ad hoc ipsum diligenter & in- 1631

ANNO 1631 violabiliter servandum Nos ipsos Successoresq; Nostros, obstringimus, & obligamus harum literarum tenore, quas manu Nostra subscriptas, Sigillis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ communiri jussimus. Datum Varsaviæ in Conventione Regni Generali Die 17. Mensis Junii Anno D. 1607. Regnorum Nostrorum Poloniæ 20. Sveciæ 14. *Vol: III. Anno 1631 fol: 665 fol: 2.*

Nro. 12. CANDIDATUS REGNI CONVENTUI ELECTIONIS NON INTERSIT.

1633 Acz ta Rzeczpospolita *Juribus suis & integritate Civium freta* żadnych się na Elekcyi *corruptelas* nie obawia: iednak żeby ten ktorykolwiek chciał być w Polszcze na potym *Regni* Kandydatem, *a loco & consensu Electionis abesse* był powinien, *authoritate Conventûs præsentis* postanawiamy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 785. fol: 13.*

1648 **Nro. 13.** Miasta ktore sobie pretenduią Prawo *ad liberam Electionem* Krola, nie maią być przypuszczone do Elekcyi da Bog przyszłey, aż wprzod na teyże Elekcyi niewątpliwemi Przywileiami i Prawami tego dowiodą. *Vol: IV. Anno 1648. fol: 166. fol: 20.*

Nro. 14. REASSUMPCYA PRAW O WOLNEY ELEKCYI.

1662 O wolney Elekcyi wszystkie Prawa, Konstytucye od Nayiaśnieyszych Krolow Antecessorow Naszych Rzeczypospolitey i Nas samych postanowione, & *Pactis Conventis* stwierdzone we wszystkich Punktach z Oycowskiey ku Rzeczypospolitey miłości reassumuiemy, wszystkie zaś ieżli iakie przez ten czas zaszły w tey materyi tranzakcye i Skrypta z kimkolwiek i iakieżkolwiek tak w Koronie iako w W. X. Lit: *vigore conventûs præsentis* abroguiemy, i że tak Rzeczypospolitey iako i *Privatis* nikomu *præjudicare* ani szkodzić nie maią deklaruiemy. *Vol: IV. Anno 1662 fol: 831. fol: 4.*

Nro. 15. WARUNEK WOLNEY ELEKCYI.

1667 Prawa wszystkie i Dyploma o Wolney Elekcyi od Nayiaśnieyszych Krolow Antecessorow Naszych dane i napisane *in Volumine Legum* będące reassumuiemy, i te wszystkie Prawa i Dyploma *in perpetuum* nienaruszone zachowamy. A *inquantum*by *scripta* iakie Prawom & *libertatibus* Rzeplitey *præjudiciosa* kędykolwiek znaydować się miały, tedy takowe wszystkie tąż Konstytucyą annihiluiemy & *pœnas* przeciwko tym ktorzyby temu Prawu *contrairent*; w tychże Konstytucyach wyrażone reassumuiemy. *Vol: IV. Anno 1667. fol: 914. fol: 3.*

1668 **Nro. 16.** Nayprzod iż sobie statecznym i iednostaynym zezwoleniem i Swiętym przyrzeczeniem wszyscy spolnie obiecuiemy i obowiązuiemy, pod wiarą, cnotą, poczciwością i sumieniu Naszym żadnego rozerwania między sobą, ani dysmembracyi nie czynić, ani dopuścić iako iedney, a nierozdzielney Rzeczypospolitey, ani iedna część bez drugiey Pana sobie obierać, i *factione privata* narabiać, abo kogo przez praktykę ku ubliżeniu wolney Elekcyi wsadzać na Krolestwo biorąc abo pieniądze tak ku swemu pożytkowi, iako też ku zbieraniu ludzi, abo też obietnice na iakie racye abo autoryzacye, u Pana przyszłego: A inaczey na żadnego Pana nie mamy przyzwalać, iedno ktoregobyśmy, przez wolne Suffragia, *nemine contradicente* zgodnie obrali. A kte-

ANNO 1668

mu ktoby bądź z Rad tak Duchownych iako i Swieckich, abo Urzędników Koronnych i W. X. Lit: i *ex privatis Perſonis* ważył ſię *denuntiare ſive unanimi conſenſu omnium Ordinum* Pana, tedy każdego takiego *pro hoſte Patriæ* mieć chcemy. I nie pierwey Naywielebnieyſzy Jegomć Xiądz Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki do Denuncyacyi Króla przyſtąpi, a że w przód potrzykroć ſpyta, ieżeli ich wſzyſtkich *conſenſus* i ieżeli ſię wſzyſtkim Exorbitancyom doſyć ſtało. A ktemu z takową pewną i mianowitą umową, iż Nam Prawa wſzyſtkie Przywileie i wolności Naſze, które ſą i ktoremu podamy *per Pacta Conventa, ante nominationem & denuntiationem* wprzód poprzyſiądz ma nie uymuiąc nic Przyſięgi Królów Polſkich, Henryka Stephana, Zygmunta Trzeciego, Władyſława czwartego, i przyſzłego Króla Jmci Jana Kazimierza Pana Naſzego Koronie i Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu & *annexis & incorporatis Prouinciis*, na Koronacyi uczynioney, a po przyieździe, i przyſiędze Konſtytucyami to Seymowemi utwierdzić. *Vol: IV. Anno 1668. fol. 1026. fol: 2.*

Nro: 17.

WARUNEK WOLNEY ELEKCYI.

1670

Lubo to żadney wątpliwości nie maſz u wſzyſtkiego Swiata, że do Tronu i Maieſtatu Króleſtwa Polſkiego nikt nie ma być wynieſiony, tylko przez zgodną i wolną Stanów wſzyſtkich tak Koronnych, iako i W. X. Lit: i Prowincyi do nich należących, Elekcyą: która doſyć doſtatecznie Statutami Konſtytucyami, *Diplomatibus*, tak dawnieyſzemi jako i świeżo przeſzłemi warowana ieſt. My iednak nie dla tego, aby pomienione Prawa iakieykolwiek wątpliwości podlegać miały, ale oſobliwą ku Nam miłość tych cnót, Narodów która ſię tak w Elekcyi Naſzey przed wſzyſtkiemi Kandydatami, iako też i teraz w utwierdzeniu Majeſtatu Naſzego, na widok pokazało, zawdzięczaiąc, Prawa wſzyſtkie tak dawne iako i świeże o wolney Elekcyi przez Nayiaśnieyſzych Anteceſſorów Naſzych pozwolone, i oſtrzeżone we wſzyſtkich Punktach (ſtoſuiąc ſię i do Artykułów *Pactorum Conventorum* ſzczęśliwey Elekcyi Naſzey przy Nas poprzyſiężonych) reaſſumuiemy i we wſzyſtkim approbuiemy, waruiąc że to i ſami w naymnieyſzym punkcie rozruſzać ich, albo odmieniać nie będziemy i nikomu tego dopuściemy, tak aby wiecznemi zawſze czaſy wolne obieranie Królów Polſkich Stanom Koronnym i W. X. Lit: & *Provinciarum annexarum*, nigdy nie wątpliwe zoſtawało. Przeciwko któremu Prawu, ieżeliby kiedy (ſtrzeż Boże) który z Obywatelów Koronnych i W. X. Lit: & *Provinciarum annexarum*, Duchownych i Swieckich, iakiegokolwiek Stanu i Prerogatywy, ważył ſię poſtąpić, albo za żywota obranego i Koronowanego Pana, inſzego na Państwo prowadzić, praktyk i porozumienia ſię, z Poſtronnemi oſobami czynić, i lubo iawnie, lubo ſkrycie, na wywrócenie wolney Elekcyi, a w niey oraz na zepſowanie Praw, i ſwobód poſpolitych z kimkolwiek konſpirować chciał, coby mu iawnemi dowodami i świadectwy probowano bydź mogło, tedy przeciwko każdemu takiemu, iako *contra perduellem* powſtać i Proceſſem w takowym kryminale opiſanym, poſtąpić deklaruiemy ſobie: tak że ktobykolwiek przez ſrzodki nieprzyſtoyne, Prawu temu przeciwne, albo iakie wymyślne, praktyki ſpiſki. ſkrypta, i w niczym mimo wolną niedotkliwą Elekcyą, do Państwa tego aſpirować chciał, albo ſkrycie i nienależycie oto ſię przez korrupcye ſtarał, takowego każdego *pro inhabili* Króleſtwa tego, deklaruiemy: i to Prawo wiecznemi czaſy świątobliwie zachowamy. *Vol. V. Anno 1670. fol. 49. fol. 12.*

ANNO 1736 **Nro. 18.** Mieyſce tey Elekcyi zwyczayne między Warſzawą a Wolą gdzie ſię pod przeſzłe *Interregna* Elekcya odprawowała przy zwyczayney Szopie i Okopach do zieżdżania ſię na Konſultacye naznaczamy. A z ſtrony przyieżdzania na tę Elekcyą *futuri Regnatis* i względem *ſecuritatis publicæ ſub tempus ejuſdem actus* tudzież reſpektem aſſyſtencyi i ludzi ſłużących reaſſumuiemy *in toto* wſzyſtkie dawne Konfederacye i opiſanie Porządku Elekcyi *Anno 1674.* przez Stany Rzeczypoſpolitey uczynionego, według których Konfederacyi i opiſanego porządku, tak *Concives Regni*, iako i Poſłowie Cudzoziemſcy tudzież wſzelakiey kondycyi ludzie, i Obywatele Miaſt, Miaſteczek i Przedmieściów Warſzawſkich zachować ſię będą powinni, *ſub rigoribus* w pomienionych Konfederacyach i Artykułach opiſanego Porządku Elekcyi *expreſſis.* *Vol: VI. Anno 1736. fol: 584. fol: 14.*

1736 **Nro. 19.** Mieyſce *Electionis* między Wolą i Warſzawą, a nie inne *in perpetuum* mieć chcemy i poſtanawiamy. *Vol: VI. Anno 1736. fol: 659. fol: 19.*

Nro. 20. Mieysce Elekcyi.

1764 Nie tylko Konfederacyą oſtatnią 1733. ale i Konſtytucyą Seymu Roku 1736. oſtrzeżone mieyſce zwyczayne między Wolą i Warſzawą Elekcyi Królów Polſkich, i teraźnieyſzą Konfederacyą podobnie tamże oſtrzegamy, i aby wſzelkie rady do tego ściągaiące ſię na tym, a nie na inſzym mieyſcu odprawione były, uſtanawiamy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 6.*

Nro. 21. Porządek na Seymie Walnym elekcyi między Warszawą a Wolą przez opisane Artykuły do samego tylko Aktu Elekcyi należące uchwalony i postanowiony R. P. MD CLXXIV. dnia 20. Miesiąca Kwietnia.

1674 My Rady Duchowne i Swieckie i wſzyſtko Rycerſtwo Koronne, i W. X. Lit: na teraźnieyſzą Elekcyą Nowego Pana zgromadzone, *inhærendo in toto* Konfederacyi świeżo przeſzłey Generalney Warſzawſkiey, zabiegaiąc temu, aby pokóy poſpolity pod tą Elekcyą zatrzymany był, Artykuły niżey opiſane, które Ichmć PP. Marſzałkowie, tak Koronni, iako i W. X. Lit: z Ichmć PP. Deputatami z Senatu i Koła Rycerſkiego Oboyga Narodów, nato wyſadzonemi publikować i według nich ſądzić i wyſtępne karać maią, poſtanowiliśmy. Nayprzód ſtoiąc przy przeſzłey Konfederacyi, Punkt *ex Volumine Legum, Anni 1587.* o nieprzyieżdzaniu z Cudzoziemcami i z działami, w niey reaſſumowany, tak obiaśniamy, że Pułków, Chorągwi, Roth, z Cudzoziemców *cujuſcunq; Nationis* tak Konnych iako i Pieſzych, tudzież Dział, niema nikt bliżey trzech mil pod Warſzawę ani iawnie podmykać ani taiemnie *intra dictum ſpatium* okkultować a ktoby inaczey uczynił, ten *ex delatione cujuſvis ad Inſtantiam* Inſtygatora Koronnego, ieźli Koronnym, albo W. X. Lit: ieżeli Litewſkim Obywatelem będzie, ma być przed teraźnieyſze *compoſitum judicium* pozwany i ieźli *convincetur*, *pœna excluſionis* od wſzyſtkiego *Electionis Actu*, karany, a ieżeliby *Judicio* podlegać niechcąc na Elekcyi trwał, *pro hoſte Patriæ* oſądzony być ma. Za Cudzoziemców nie maią być rozumiani *Terrigenæ* Państw do Korony i W. X. Lit: inkorporowanych, luboby ięzykiem i habitem od Narodu Naſzego rożni byli. Także też ieźli kto nie do Woienney potrzeby, ale

propter

propter domesticum Ministerium Cudzoziemca iednego albo kilku przy sobie chowa, ANNO 1674
luboby też Cudzoziemiec, który dla przypatrzenia się i widzenia Ziazdu tego *pacatus* przyiechał; ten do teraźnieyszego Artykułu pociągany być nie ma. Wszakże iednak Cudzoziemcy wszelacy tak Duchowni iako i Swieccy, którzykolwiek z Urodzenia swego nie są Obywatelami w Państwach Rzeczypospolitey, aby się w Warszawie i nad Warszawą blisko nie bawili, a daleko więcey *in loco Consilii Publici.* Ichmość Panowie Marszałkowie Oboyga Narodów *seriò attendent*, i onych z władzy Urzędów swych na się od Rzeczypospolitey włożonych napomnią. Przestrzegać też i tego Ichmć Panowie Marszałkowie będą, aby się Posłowie Cudzoziemscy na Stanowiskach swoich, sobie od Imci Pana Marszałka W. Kor: naznaczonych, zatrzymywali: a ieżliby kto lubo z Miasta Warszawy lubo ze wszelakich Stanowisk swoich, gdzieby kto stał, na to mieysce gdzie Ichmość Panowie Senatorowie z Rycerstwem zasiadać będą *manu armata* przyieżdżać śmiał; ten od Elekcyi odstrychniony być ma, o co z nim Instygator Koronny *ex delatione cujusvis* czynić będzie powinien. Aby żaden na Plac gdzie się Ichmć PP. Senatorowie z Rycerstwem do Rady zieżdżaią, z strzelbą, z łukiem ani inszą bronią oprócz zwyczayney, to iest mieeza, szable, korda, pałasza, koncerza, szpady, przyieżdżać nie ważył się, a ktoby temu postanowieniu przecznym i przeciwnym był, ma być karan winą grzywien dwóchset, i siedzeniem Wieży przez sześć Niedziel. A ieżliby do Sądu niestanął ma być *Bannitus.* Czekanów, Puginałów, aby żaden iadąc do tego mieysca Elekcyi i w nim samym i z niego odieżdżaiąc, nie nosił *sub pœna ducentarum marcarum.* Także aby Piechota i Plebei w Okop nie wchodzili *sub pœna arbitraria Civili.* Stanowisk i Gospòd, w Mieście i po Wsiach z Urzędu Ichmościów Panów Marszałków naznaczonych, tąk swoich iako i naiętych, aby żaden nie ważył się zastępować, a ktoby zastąpił ma zaraz uprzątnąć; a ktoby Herb oddarł, albo napis Stanowniczego zmazał, ieżeli Szlachcic, winą dwóchset grzywien i siedzeniem Wieży przez Elekcyą, a *Plebejus* ucięciem Ręki karany być ma, *præmissa inquisitione officiosa.* A ktoby w Dwory tak Duchowne, iako i Szlacheckie, gwałtownie bez pozwolenia Panów wiachał, powinien z nich ustąpić za pierwszą instancyą prawną, i winę dwòch set grzywien *Parti, & officio totidem* zapłacić, i szkody nadgrodzić. Aby każdy na Stanowiskach swoich w Mieście, na Przedmieściach, na każdym mieyscu, gdzie się Woiewództwa do Stanowisk i namiotów swych zieżdżaią, i tam gdzie Ichmość ze wszystkim Rycerstwem zasiadaią, także i w potykaniu ieden drugiego w drodze, na moście spokoynie zachował się *sub pœna arbitraria judicii civili præmissa inquisitione, pro qualitate facti cuivis irroganda*, Gwardyi wszelkich z iakiegokolwiek Narodu będących nikt z Stanowisk swoich w pole, a daleko więcey zbliżać ku mieyscu gdzie PP. Rady i Rycerstwo zieżdżać się będą, nie będzie, *sub pœna infamiæ ad Instantiam Instigatoris*, przeciwko Obywatelowi Koronnemu Koronnego, przeciwko zaś Obywatelowi W. X. Lit: *ad Instantiam* Instygatora tegoż Narodu, w Sądzie Generalnym Kapturowym, *decernenda & publicanda*, czemu wszystkiemu Ichmość Panowie Marszałkowie, względem rządu, i bespieczeństwa każdego, iako w Mieście tak w Polu, a daleko więcey około Okopu Gwardyami swemi słusznemi *prospicient.* A ktoby z rusznicą nabitą po Mieście i po Przedmieściach chodził, abo z niey strzelał: ten winą dwóchset grzywien, ieżli iest *Possessionatus*, a ieżli *impossessionatus* sie-

ANNO dzeniem w Wieży pół roku karany być ma. Toż i o ſługach rozumieć ſię ma.
1674 Broni ktoby dobył w okopie do Konſultacyi naznaczonym, chocby nie ranił, ieżeli Szlachcic, ma być karan ſiedzeniem w Wieżę przez ſześć Niedziel, i dwiema ſty grzywien: ieżeli *plebejus* gardłem karany być ma. A ieźliby ktokolwiek na iakimkolwiek mieyſcu, w drodze w Mieście, na Przedmieściach, albo po Miaſteczkach i po Wſiach, z Stanowiſk ſwoich ieden drugiego ranił, albo zabił, lubo też plebeiuſza, ma być na gardle karany: a ieźliby do Prawa nie ſtanął, ma być *infamis*. Rozruch albo zwadę, na mieyſcu Konſultacyom naznaczonym, przez dobycie tylko broni, albo uderzenie iakiekolwiek ktoby zaczął, ma być na gardle karany *prævia inquiſitione*. Jeżeliby ieden drugiego umyślnie z Moſtu zepchnął, ma być karan ſiedzeniem w Wieży Rok i 6. Niedziel i dwiema ſty czterdzieſtą grzywien, a ieżeliby zepchnięty utonął, ma gardło tracić, ten który zepchnął, ſtatków także na których Moſt ſtoi, płować i dyłów rozbierać nie ma żaden *ſub pœna arbitraria civili.* Na ten plac gdzie Stany zaſiadaią, aby żaden tak końmi, iako i wozami wieżdżać, a oſobliwie w okop nie ważył ſię. A ktoby za napomnieniem Urzędu Jchmościów PP. Marſzałków, tak Koronnych, iako i W. X. Litt. czynić tego nie przeſtał, ma być *pœna arbitraria Civili* Sądu pomienionego karany. A iż dla porządku lepſzego i uchronienia ſię wſzelakich zwad, bramy ſą w okopie naznaczone; ſrzednia na Małą-Polſkę, a ta która ieſt *verſus Orientem* od Miaſta na Wielko-Polſkę, ta zaś co *ad Occidentem* na W. X. Litt. Ktoby w przyieżdżaniu do tych Bram, albo w odieżdżaniu iaką zwadę uczynił, ma być także *arbitraria pœna Civili* karany. *Securitatem* Goſpód naiemnych, i *ex Officio* danych, także dworów Jchmościów Panów Senatorów i *Equeſtris Ordinis* na teraźnieyſzą Elekcyą zgromadzonych *utriuſq; gentis* ſurowo waruiemy, aby *ſub prætextu* zwad, tumultów i brania za wartę w innych *aggreſſiones violentæ* goſpód pogotowiu *convulnerationes*, *direptiones Supellectilis* nie były *ſub pœna invaſionis domus Nobilis in Statuto Regni deſcripta.* Ale gdyby winny do Goſpody Senatorſkiey, lub Poſelſkiey uſzedł, Areſztem przytkniony być ma, którego ieżeli *principalis diverſans ad requiſitionem* urzędu *vel brachii Mareſchalcalis in inſtanti* nie wyda, ſtawić go *in Judicio compoſito Capturali* zapozwany o to od Inſtygatora *alterutrius gentis* powinien będzie. Chłopięta Pacholikowie, i inne lekkie oſoby, aby ſię na ten plac i mieyſce, gdzie PP. Rady i Rycerſtwo zaſiadać będą, nie ciſnęli: i na każdym inſzym mieyſcu, aby ſię ſpokoynie bez wſzelakiego wołania, huczenia, świſtania, ſkromnie zachowali: a zwłaſzcza przy ſłuchaniu Poſłów poſtronnych, którym tak ſamym iako i ſługom ich przyſtoyną uczciwość czynić, i oddawać maią: a ktoby w tey mierze wyſtąpił, a laſką albo korbaczem mu ſię doſtało, aby to Pana iego nie obrażało. Aby żaden w Mieście i na Przedmieściach i ſtanowiſkach u Kupców, Kramarzów, Rzemieślników, Szynkarzów i tych co żywność przywozić będą, żadney rzeczy gwałtem brać nie ważył ſię, tylko według Taxy którą Jchmość PP. Marſzałkowie z Jchmć PP. Deputatami i z Urzędem JP. Woiewody tutecznego i Grodzkim, poſtanowią. A ktoby ſię z Kupców, Rzemieślników i Szynkarzów, ważył drożey nad Taxę albo mnieyſzą wagą i miarą, rzecz iakowąkolwiek przedawać, ma być przez Urząd Jchmość PP. Marſzałków i Jchmość PP. Deputatów, *toties quoties*, winą czternaſtu grzywien karany. A ten ktoby wziął komu co gwałtem, nie zapłaciwſzy według Taxy, ma ſtronie ukrzywdzoney, za powodem iey, dwoiako co wziął zapła-

ANNO 1674

cić, a ktoby krzywdę uczyniwszy ziachał, maiąc *terminum tactum*, ma podlegać *pænæ bannitionis.* Która Taxa na Warszawie, Pradze i Skuryszewie ma się tylko rozciągać a nie gdzie indziey. Aby żaden z Furmanów i Przekupniów, od osmey z rana do dziewiątey na puł zegarzu, przez Most do Warszawy nie wieżdżał, ani w ulicach w Mieście i na Przedmieściach, nie ciesniał: także po Południu od czwartey, aż do piątey godziny, przez Most aby nie iechał; a to dla zatarcia i zacieśnienia Jchmciów tych którzy z tamtey strony ku Sprawom Rzeczypospolitey zieżdżać się i nazad do stanowisk swoich wracać będą, ponieważ czas ten zieżdżania się Jchmościom i rozieżdżania, wszyscy sobie naznaczyli, czego Warta Marszałkowska ma pilnować. *Exactiones* na Moście od ludzi Stanu Rycerskiego Czeladzi i Podwód z leguminą na własną potrzebę iadących żadne być nie maią. Od tych iednak którzy na przedaż co prowadzą, także od Furmanów i Kupców zwyczayne Mostowe od konia po groszu tylko iednym a nie więcey brać maią, *sine aggravatione, dilatatione* aby *victualia* przeto nie drożały. Także wiolencye żadne, aby a *præsidiariis* na Moście będących ludziom przeieżdżaiącym *cujuscunq; Status & conditionis* nie były, przestrzegać maią Officyerowie: *secus facientes pœna arbitraria Civili* w Sądzie Kapturowym karani być maią. Aby się żaden nie ważył około tego placu, gdzie Rada z Rycerstwem zasiadać będzie, wozić gorzałek, Wina, Piwa, inszego trunku do szynkowania, pod utraceniem tego co przywiezie. Moneta Rzeczypospolitey ta tylko która *ante cessationem generalem secundum præscriptum legum* bita, aby równą ceną szła warujemy. W Gospodach tak w Mieście iako i na wszelakich po Wsiach i Miasteczkach stanowiskach, aby się każdy skromnie i uczciwie zachował, występków żadnych nie czynił, niebespieczeństwa ogniowego pilnie się wystrzegaiąc, dla czego każdy Gospodarz powinien mieć wodę w statkach, osęki, drabiny, i inne rzeczy do tego należące: także też i przy kuchniach w Rynku postawionych, aby statki dla niebespieczeństwa ogniowego zawsze gotowe były, czego Urząd Jchmościów Panów Marszałków przestrzegać ma, i w tym nieposłusznych, i niedbałych, winą czternastu grzywien karać, a ktoby statki z wodą, i insze potrzeby do tego należące, rąbał i psował, taki ma być karany siedzeniem w Wieży przez sześć Niedziel, i nadgrodzeniem szkody. Wszelaką żywność, napoie i Towary do Miasta i stanowisk aby każdemu wozić wolno było, a Przekupniowie i Przekupki, aby na drogi nie zabiegali, iedno żeby każdy wiozł do Miasta i stanowisk, pod winą czternastu grzywien i zabraniem tego co kupi Przekupka. U Szynkarzów w domach i piwnicach, ani też w budach picia żadnego naydaley godziny osmey w noc na pół zegarzu szynkować, ognia od teyże godziny zażywać niema pod winą utracenia tego napoiu i siedzenia w Wieży. Z Cudzoziemców aby żaden w kole Rzeczypospolitey gdzie *publica negotia* odprawować się będą, nieważył się bywać, także i do Miasta i stanowisk wieżdżać i chodzić, pod pretextem handlów albo Towarów iakich, aż za wiadomością Jchmość Panów Marszałków Oboyga Narodów: o czym gospodarze dawać znać powinni Jchmość Panom Marszałkom, *sub pœna arbitraria Civili.* Przy Sądach Jchmość PP. Marszałków Oboyga Narodów z Jchmość PP. Deputatami aby się każdy skromnie zachował, pod winami w Prawie o bespieczeństwie Sądów Trybunalskich opisanemi. Gdzieby się w domach tak w Mieście iako i Miasteczkach i na Wsiach, stanowiskach, także w drodze i w ciągnieniu gwałty, excessy, i wsze-

ANNO 1674. Iakie krzywdy komu działy, tedy *ad delationem* ukrzywdzonych *coram Judicio composito*, sprawować się każdy *peremptorie* powinien będzie. Na poiedynek, aby ieden drugiego wyzywać nie ważył się, *sub pæna sessionis turris* przez pół Roku, i sześćdziesiąt grzywien o takowe, i insze wszelkie pod ten czas Elekcyi, popełnione excessy, każdy wszelakiey kondycyi człowiek, ma się sprawować przed Sądem Ichmość Panow Marszałkow i Ichmość Panow Deputatow Oboyga Narodow, *tanquam in recenti crimine*, & *judicatum pati*. A Dekretu tego powinien Pan Pisarz Ziemski Warszawski, *ad hunc Actum super secreta Judicii* przysięgły terminować i Seymowemi one Aktami mieć i chować i Podpisem swym Extrakty potrzebuiącym wydawać, na tych iednak Sądach *ferre Sententiam* nie będzie mogł. A *Salarium* Ziemskim Sieradzkim kontentować się będzie powinien. Dekreta Sądu tego podpisane będą ręką trzech Jchmościow PP. Deputatow, iednego z Małey, drugiego z Wielkiey Polski, a trzeciego z W. X. Lit: tego wszystkiego przestrzegać, iako pospolitego Pokoiu ma Urząd Ichmciow PP. Marszałkow Oboyga Narodow. Także i sludzy Panow ktorzy aby bespieczeństwo mieli tak deklaruiemy, ktoby się na ktorego z slug Ichmościow *in Officio* będącego targnął, albo uderzył, choć nie ranił, na ręce, a ktoby ranił na gardle ma być karan, a gdzieby też ktory z slug Ichmościow PP. Marszałkow i Ichmciow PP. Deputatow wykroczył, od tychże ma być sądzony & *pro qualitate facti pari* iako drudzy *delinquentes pæna* ma być karany, w czym reassumuiemy Konfederacyą 1573. & 1674. A ieżliby się też trafiło wyſtąpić ktoremu z tychże Ichmciow ktorzy na te Sądy od Stanow wysadzeni zasiadać na nich będą, tedy *eodem judicio*, & *iisdem pro qualitate excessus pænis* podlegać maią, a gdyby lub ktorego z samych Ichmościow lub z slug Ichmościów Sprawa przypadała, wychodzić od Sądu powinni będą, i takowych Spraw sądzić nie maią. Ktore to wszystkie Sprawy o pomienione excessy i krzywdy, przed Sąd Ichmciow PP. Marszałkow i Ichmciow PP. Deputatow przypadaiące, *pluralitas Suffragiorum* ma *concludere duorum vel trium absentia non obstante*. Działo się pod Warszawą od Woli po tey stronie na Seymie Walnym Elekcyi nowego Krola, na mieyscu w Konfederacyi Warszawskiey blisko przeszłey naznaczonym Dnia 20. Mca Kwietnia R. Pańskiego 1674. *Vol: V. fol: 249. fol: 1.*

1736 N^ro 22. A że po przeszłych nieszczęśliwościach, dopiero poczęła Oyczyzna Nasza *adversam placare fortunam*. Więc aby *antiquæ non renoventur ruinæ* waruiemy *Actu præsenti*, aby Woiewodztwa, Ziemie i Powiaty, tak Koronne, jako i W. X. Lit: na przyszłą ciągnące Elekcyą, każdy swoim Dworem i kosztem, nie biorąc z sobą wiele nie potrzebnych ludzi, zwyczaynemi gościncami płacąc wszystko według możności utargowania, pod Warszawę, na mieysca Woiewodztwom, Ziemiom i Powiatom, *usu antiquo* należące przyieżdżał, żadnych szkod po drogach nie czyniąc. A Jchmość Panowie Senatorowie, Pułkownicy i Rotmistrze w Koronie, a w W. X. Lit: także Jchmość Panowie Senatorowie, lub komu *juxta antiqua jura* będzie należało, według Praw i prerogatyw, swoich tu dopiero pod Warszawą Chorągwie Powiatowe podnieść będą powinni. *In transgressores* zaś teraźnieyszey ustawy (co się tylko tycze sprawiedliwości, skromności, & *methodum* w ciągnieniu,) *rigorem in Constitutione Anni 1631. titulo:* Sposob Pospolitego ruszenia, tudzież w Konfederacyi Gegeneralney, i w opisie porządku Elekcyi *Anni 1674. expressum, præsenti actu* ścią-

ściągamy, i reaſſumuiemy. A ktoby nie był *ſatisfactus*, w krzywdach ſwoich na mieyſcu przechodów, ma mieć *forum* na kapturze generalnym, który *juxta præſcriptum antiquarum Confœderationum*, & *præcipuè Anni 1674.* pierwſzego dnia Elekcyi naznaczonego, przy JWW. Marſzałkach *utriusque gentis*, poſtanowiony być ma, które to *forum ſpecialiter cavetur*, Woiewództwom Mazowieckiemu i Podlaſkiemu. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 584.* ANNO 1736

Nro. 23. Porządek Elekcyi na Seymie Walnym między Warszawą a Wolą postanowiony Roku 1764. Dnia 27. Sierpnia.

My Rady Duchowne i Swieckie, Rycerſtwo wſzyſtkie Koronne i W. X. Lit: na Elekcyą nowego Pana między Warſzawą a Wolą na dzień 27. Sierpnia zgromadzeni *inhærendo in toto* Konfederacyi świeżo przeſzłey Generalney Warſzawſkiey reaſſumowaliśmy porządek i *Securitatem* Aktu tego tak zacnego, i ludzi wſzelakich nań przyieżdzaiących w Konſtytucyi 1674. opiſany, oraz poſtanowiliśmy, aby żaden tak na plac gdzie ſię Ichmość Panowie Senatorowie z Rycerſtwem do Rady zieżdżaią przyieżdżać, iako też w Mieście Warſzawie ieżdzić lub chodzić z ſtrzelbą, karabinem, albo muſzkietem, tudzież dzidą lub inną bronią, oprocz zwyczayney piſtoletow w olſtrach, i to nie nabitych, także miecza, ſzable, korda, pałaſza, koncerza ſzpady nie ważył ſię, a ktoby temu poſtanowieniu przecznym i przeciwnym był, ma być karan winą grzywien dwoch ſet, i ſiedzeniem wieży przez Niedziel ſześć. A ktoby ſzable lub ſzpady i innego ręcznego oręża dobył, i kogo ranił, karze śmierci podlegać będzie: A ieżeliby z ktorey Chorągwi Woiewodzkiey, lub Powiatowey, alboli też Nadworney *quocunq; titulo* Aſſyſtencyi ważył ſię kto ſtrzelać, ſzabli lub ſzpady dobyć, rozruch, zwadę, lub boy iaki uczynić, ten *criminaliter* karany będzie, a Kommendant iego lub Pryncypał, *ex Arbitrio Judicii* ma być karany. *Similiter* aby *in Campo Electorali*, gdy przyidziemy do obrania Krola i Pana *votis Publicis* całego Narodu pożądanego (ktorey Elekcyi dzień ſzoſty Września determinuiemy) Przy Nominacyi Xcia Jmci Prymaſa i ogłoſzenie przez Ichmć PP. Marſzałkow, nie ma być ſtrzelanie żadne z ręczney ſtrzelby w polu, ale Artyllerya oſobno na to deſtynowana Elekcyą ſzczęśliwie ſtałą ogłaſzać będzie. Co Ichmć Panowie Pułkownicy i Rotmiſtrzowie wſzyſtkich Woiewodztw, Ziem i Powiatow zalecać w ſzczegulności, i pilne na to baczenie mieć będą. Na ſtanowiſkach przy Szopie przez JPana Marſzałka W. X. Lit: mieyſce dla karet wyznaczonych, aby końmi nikt zaieżdżać nie ważył ſię, i wzaiemnie na ſtanowiſkach dla koni wierzchowych naznaczonych, nikt także karetami nie zaieżdżał oſtrzega ſię. Szopy po ſzczęśliwey zakończoney da Bog Elekcyi, aby ſię nikt nie ważył ruynować, ſcinać, lub palić, bez wyraźney na to dyſpozycyi Jmci Pana Marſzałka W. X. Lit: *cavetur.* Ktore to Artykuły poſtanowione i w Konſtytucyi 1674. opiſane, Ichmość Panowie Marſzałkowie W. X. Lit. z Ichmość PP. Deputatami z Senatu i Koła Rycerſkiego oboyga Narodow, na to wyſadzonemi, publikować według nich ſądzić i wyſtępnych karać maią. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 193.* 1764

ANNO

EVOCATIO.

Nro. 1. De evocatis ad alienum Districtum.

1496 Ad quæ Judicia seu terminos si aliquis de proprio Districtu in alium se evocatum quæreretur, extunc evocans decernatur puniendus sex marcarum pœnâ per medium ex Judicio & parti evocatæ solvenda & insuper evocatus cum adjudicatione pœnæ ad proprium remittatur Districtum. *Vol:* I. *Anno 1496. fol: 256.*

Nro. 2. Pæna contra evocantes quempiam extra proprium districtum.

1511 Item statuimus, ne quis audeat quempiam extra Districtum suum evocare, præter Regiam & officii causam quæ non habet districtum, contrarium faciens, quatuordecem Marcarum pœna puniatur. *Vol:* I. *Anno 1511. fol 376.*

Nro. 3. Pæna contra evocantes ad forum Spirituale pro re mere sæculari.

1516 Ut Ordo debitus in Juribus & Judiciis observetur, & temeritas nonnullorum in evocandis hominibus ad Judicia impertinentia coerceatur, statuimus quod Sæcularis Sæcularem ad forum Spirituale pro re merè Sæculari citans, aut actioni suæ Personæ Spirituali cedens, pœna viginti octo marcarum puniatur, cujus media pars Nobis, altera parti, cedet; quæ quidem pœna, Judicio Castrensi repetetur, pœna verò contra Spiritualem evocantem Sæcularem pro re ad forum Ecclesiasticum non pertinente, in Synodo generali proxima constitui debebit, & interim Domini Episcopi, Officialibus suis committere & providere tenebuntur, ut sæculares personæ, ad Judicium Spirituale, pro re mere sæculari non evocentur. *Vol. I. Anno 1516. fol: 387.*

1532 **Nro. 4.** Prospicientes ne inter ordinem Spiritualium & Sæcularium Subditorum Regni Nostri propter indebitas ad fora impertinentia evocationes, odia & simultates excitentur: decrevimus & decernimus præsentibus: ut Domini Archiepiscopus & Episcopi cum cætu & Congregatione suorum Ecclesiasticorum in Synodo, per eos primoquoque tempore celebranda, constituant qua pœna quisque spiritualis, pro re merè Sæculari, Sæcularem ad Jus Spirituale evocans sit puniendus. Et ut correctores Jurium per Nos designati, ad primam Maji huc Cracoviam venturi secernant, definiant & conscribant diligenter, quæ causæ sæculares, & foro sæculari pertinentes, quævè spirituales, vel spirituali annexæ, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes censeri debeant; ut nemo deinceps ignorantiam Judicii competentis prætendere, & pœnam in se constitutam declinare possit. *Vol. I. Anno 1532. fol: 506.*

1550 **Nro. 5.** Acz to iuż Prawem pospolitym iest opisano, a wszakoż i teraz ustawiamy, iż żaden nie ma wyzywać do żadnego Sądu o rzecz któraby onemu Sądowi nie należała, pod winą w Statucie opisaną. *Vol. II. Anno 1550. fol: 598. fol: 8.*

Nro. 6. De evocatione.

1627 Iż na Trybunał Lubelski niezwyczaynym sposobem *per terminum tactum*, Urzędy Woiewództw Wielkopolskich i insze Osoby bywaią ewokowane, &c. c

converso z Małeypolski do Piotrkowa: żeby się na potym nikt tego nie ważył *sub nullitate & pœna quingentarum marcarum Polonicalium*, postanawiamy. *Vol. III. Anno 1627. fol: 547. fol: 9.* ANNO 1627

Nro. 7.

DE EVOCATIONE.

Zagęściło się *propter temerè ligantes* że z Woiewództw Wielko-Polskich do Lublina, a z Małey-Polski do Piotrkowa, *per appellationem* Sprawy różne wychodzą: zabiegaiąc temu postanawiamy: aby *in posterum* wszelakie Sprawy *inter causas Palatinatuum*, decydowane były, a Szlachcic żaden osiadły, ani *per appellationem*, ani *ex cruda citatione*, Mało-Polak do Piotrkowa, a Wielko-Polak do Lublina, *Fisci causis & raptus exceptis*, pociągany nie był według Konstytucyi *Anni 1621. de evocatione sub nullitate quorumvis judicatorum, & pœna quingentarum marcarum in omnibus decernenda. Vol. III. Anno 1638. fol: 952. fol: 32.* 1638

Nro. 8.

ZNIESIENIE KONDEMNAT TRYBUNALSKICH IN VIM TERMINI TACTI ET PER EVOCATIONEM OBTENTARUM.

Ponieważ nad Prawo pospolite, *de evocatione* uchwalone w Sądach Wielko-Polskich Trybunału Piotrkowskiego teraźnieyszego na Urodzonym Mieczniku Koronnym i sługach iego, także Pawle Zielińskim Arendarzu, *ex citatione in vim termini tacti occasione bonorum* w Małey-Polszcze, *existentium in summis pecuniariis continuè possessorum, extra forum competens condemnati pœnarum arbitrariarum, Sessionis in fundo turris, dimissionis bonorum, restitutionis proventuum, pœnarum pecuniariarum, sub pœna Bannitionis perpetuæ*, stanęły, tedy wszystkie Prawa *de evocatione, & pœnas ibidem expressas* reassumowawszy, te Kondemnaty z Osob pomienionych, iako Prawu pospolitemu przeciwne, znosiemy, kassuiemy, i że *honori condemnatarum Personarum* i Dobrom szkodzić nie maią deklaruiemy. A *in futurum* aby nikt pretensyi swych Ziemskiemu albo Grodzkiemu Urzędowi do sądzenia należących, *ex cruda citatione*, na Trybunale Piotrkowskim, albo Lubelskim, *etiam proprii Fori*, nie ważył się dochodzić, *præsenti lege cavemus, idque sub nullitate actus, & pœnis de evocatione sancitis, salvis Decretis ex seriis controversiis latis.* Także Kondemnaty w tymże Trybunale Piotrkowskim, *ex citatione in vim termini tacti edita* na Wielmożnym Woiewodzie Sandomierskim i Małżonce iego, i inszych Osobach w tych Kondemnatach mianowanych *extra forum competens* otrzymane, znosiemy. A Gleyt *ex Senatus consulto* temuż Wielmożnemu Woiewodzie Sandomierskiemu tak na Infamią iako wieczne Bannicye na przeszłym Trybunale Lubelskim otrzymane dany, *ad decisionem causarum Juridicam comitialem* wcale zachowuiemy. Także i z Wielmożnego Woiewody Brzeskiego Kuiawskiego, Starosty Łęczyckiego, na blisko przeszłym Trybunale Piotrkowskim *aggravantia, & in vim Legis* otrzymane Dekreta *& pœnas* kassuiemy i znosiemy. *Vol. IV. Anno 1653. fol: 413. fol: 17.* 1653

Nro. 9.

DE EVOCATIONE EXTRA FORUM Z W. X. LIT: DO TRYBUNALU KORONNEGO.

Doniesiona iest Obywatelow W. X. Lit: *querimonia*, iż *extra Forum* do Trybunału Koronnego, za obligami i assekuracyami według Prawa W. X. Lit: sprawionemi *evocantur* i Dekretami *aggravantur* Obywatele W. X. Lit: przeto takie wszystkie Dekreta kassuiemy i annihiluiemy *& pœnas Evocationis*, na tako- 1662

ANNO 1662 wych ktorzyby się ważyli z Xięstwa Litewskiego do Koronnego Trybunału *evocare*, tysiąc Grzywien naznaczamy. *Non derogando* tym, ktorzy *ex bonis* w Koronie *Possessis conveniuntur* do Trybunału Koronnego. *Vol. IV. Anno 1662. fol: 892. fol: 12.*

N^ro. 10. Deklaracya Regestru Taktowego w Trybunale.

1677 Ponieważ *ex Consensu* Rzeczypospolitey Trybunał Koronny razem i w Piotrkowie i w Lublinie się odprawuie, zabiegaiąc *confusioni causarum*, w Regestrach Taktowych, *ne evocationes fiant*, aby Szlachcica Mało-Polskiego do Piotrkowa, a Wielko-Polskiego do Lublina, *sub pœnis de evocatione* nie pozwano, *accedente Consensu omnium Ordinum*, postanawiamy. *Vol. V. Anno 1677. fol: 478. fol: 23.*

N^ro. 11. Evocatio extra forum.

1678 Wielkie ztąd zachodzą *inconvenientia*, a potym *collisiones inter Status*, że Obywatele Państw Naszych *extra Possessiones suas ad indebitum contra manifestas leges evocantur forum*: przeto wszystkie Konstytucye a mianowicie *Anni 1662. de Evocatione* postanowione reassumuiemy & *præsenti cavemus lege*, aby żaden z Wielkiey-Polski, Obywatela do Lublina, a z Małey-Polski do Piotrkowa, pogotowiu Obywatela W. X. Lit: do Koronnego Trybunału, & *è converso* Koronnego do Litewskiego, pozywać i pociągać nie ważył się, *sub amissione causæ & pœna mille marcarum Polonicalium in eodem foro vindicanda, exceptis causis recentium* tylko *Criminum*, chyba żeby kto miał Dobra Ziemskie w Koronie, albo sam *forum benevole* przyiął. Dekreta zaś *ex sertis partium controversiis* ferowane nieporuszone mieć chcemy i Kondemnaty *in contrarium* otrzymane, *nullitati subjacere* maią. *Vol. V. Anno 1678. fol: 556. fol: 9.*

N^ro. 12. O Prokuratorach.

1678 *Procuratores* abo Patroni *Causarum* osobliwie w Trybunale Koronnym że *per crudas Citationes, omissa competenti Jurisdictione evocatoriè* Szlachtę dobrze osiadłą, do Trybunału do Regestrow nie należytych *per speciem violatæ securitatis, convulsionis Decretorum Tribunalitiorum, vel Arianismi evocant*, i Pryncypałom, swoim do tegoż Rady dodawaią, przez co i Stan Szlachecki zbytnie aggrawuią, i *causas* ordynaryinych Regestrów tamuią: tedy zabiegaiąc *ne confundantur Jurisdictiones, pœnam quingentarum marcarum Polonicalium cum Sessione turrica per duodecem hebdomadas authoritate præsentis Conventûs* na nich zakładamy. *Vol. V. Anno 1678. fol: 576. fol: 24.*

N^ro. 13. Reassumpcya Konstytucyi de Evocatione extra forum.

1699 Konstytucye *reassumendo 1627, & 1638. circa causas distinctas* Korony Polskiey i W. X. Lit: ktore *præscripserunt*, żeby ani Korona Polska, ani W.X.Lit: *invicem* nie wdawały się w Prawa sobie nie należące, i żeby każdy *ex Possessione* tam gdzie Dobra *consistunt*, odpowiadał, za zgodą wszech Stanów postanawiamy; aby tak z Korony Polskiey na Dobrach W. X. Lit: iako wzaiemnie z W. X. Lit: na Dobrach Korony Polskiey; pokładać Pozwow & *evocare* do Sądow nikt się nie ważył. Assessorskich zaś, pogotowiu Relacyinych Sądow Naszych oczywiste Dekreta Trybunał W. X. Lit: także Assessorya i Sądy Na-

sze-

ſze Relacyine Trybunalſkich oczywiſtych znoſić nie maią, *ſub amiſſione totius cauſæ*, i takowe Dekreta ieżliby ſię znaydowały, kaſſuiemy, *in futurum* zaś żeby podobne nie były, *lege præſenti* waruiemy. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 78. ſol: 70.* ANNO 1699

Nro. 14.

EVOCATIO EXTRA FORUM.

Wielkie ztąd wynikaią nieſluſzności, że Obywatele Państw Naſzych *extra Poſſeſſiones ſuas* do nienależytego Sądu, i nie tam gdzie Dobra abo grunta, o ktore ieſt Sprawa przeciwko wyraźnym Prawom bywaią pociągani, przeto Konſtytucye, a mianowicie Roku 1662, 1678, 1726, i 1764. *de evocatione* poſtanowione reaſſumuiemy, i oſtrzegamy, aby żaden z Wielko-Polſki Obywatel na Kadencyą Mało Polſką *extra Poſſeſſionem*, ani z Mało-Polſki na Kadencyą Wielko-Polſką *extra Poſſeſſionem*, pogotowiu Obywatel W. X. Lit: do Koronnego Trybunału, *& e converſo* od Koronnego do Litewſkiego, ani też o fortuny iakowe w Państwach Zagranicznych leżące, do żadnego Sądu Państw Naſzych pod żadnym pretextem pozywać i pociągać nie ważył ſię, *ſub pœna mille marcarum & Proceſſus, ac Decretorum etiam emanatorum nullitate. Vol. VII. Anno 1768. fol: 729.* 1768

EXEKUCYA.

Nro. 1.

DE EXECUTIONE PERLUCRORUM.

Propter differentias inter Capitaneos terreſtres & particulares diſtrictuum, pro executione perlucrorum nonnunquam excitatas cum eorum altero in alterum executionem differente conſveverant negligi ſubditi Noſtri in effectu habendo juſtitiæ jam pridem decretæ, idcircò ſtatuimus, quod Capitanei diſtrictuum tenentur & debent exequi omnia perlucra contra omnes ſui diſtrictus ſubditos ſub pœna centum marcarum. *Vol. I. Anno 1505. fol: 306.* 1505

Nro. 2.

O EXEKUCYI DEKRETÓW TRYBUNALSKICH.

Tym wſzyſtkim Dekretom tego Sądu, według Prawa ich porządkiem opiſanym Staroſtowie, i Urząd ich każdy w Staroſtwie ſwym exekucyą do oſtatniego Stopnia czynić będą powinni, pod winami w Prawie ich opiſanemi. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1298. fol: 543.* 1589

Nro. 3.

O ODPRAWACH RZECZY OSĄDZONEY, I KTOBY SIĘ URZĘDOWI SPRZECIWIL, I O WYWOŁANIU.

Obiaśniaiąc Artykuł ſześćdzieſiąty ſiodmy w roździale czwartym, o odprawach rzeczy oſądzonych, tak poſtanawiamy: Iż każda Sprawa rzeczy oſądzoney wedle niego iść ma, poprawuiąc to w nim: iż co przedtym za ſkazaniem rzeczy oſądzoney, na nieposluſznego Powiatowe ruſzenie bywało, to teraz tak poſtanawiamy: Iż gdzieby od Sądu odeſłano było na exekucyą, ieźli od Sądu Ziemſkiego, tedy Sędzia z Podſędkiem, albo Piſarzem z dwiema Woźnemi i Szlachtą, o które to Woźne i Szlachtę, Strona Powodowa ſtarać ſię ma. A ieźli od Grodzkiego Sądu, tedy takimże ſpoſobem Staroſtowie zachować ſię maią. A w niebytności Staroſt ſamych, tedy Sędzia Grodzki z Podſtaroſcim albo Piſarzem, także też z Woźnemi i Szlachtą iechać i wwiązać ſtronę ukrzywdzoną, według ſkazania Sądowego. A gdzieby tak 1589

ANNO 1589 upornym był, a w wiązania nie postąpił, tedy on Sąd ma go odesłać na Trybunał na wywołanie, zachowuiąc każdey Stronie po skazaniu Urzędowym, wolną appellacyą na Trybunał: opatrzywszy to od czego według Prawa Appellacya ich iść nie ma. A Trybunał onego nieposłusznego ma zarazem bez wszelakiey zwłoki z Państw Naszych wywołać, a przed się Sąd za odesłaniem drugim od Trybunału, powinien będzie na imieniu onego wywołańca odprawę uczynić, pod winą sta grzywien: to iest, gdyby folguiąc Stronie, na exekucyą iachać nie chciał: którey winy dwakroć płaceniem uydzie, a za trzecim przypozwem, Urzędu ma być prywowan, o co *forum* na Trybunale. To też zachowuiąc takim wywołańcom, iż gdyby po skazaniu wywołania na Trybunale do Roku i sześciu Niedziel, gdyby się z stroną, która nań bannicyą wniosła, poiednał, tedy tenże Trybunał powinien będzie z niego bannicyą znieść. A to tym obyczaiem, gdy go Strona oczywiście przed Trybunałem wyzwoli, albo oczywisto także przed Sądem Strona Ziemskim, albo Grodzkim dawszy mu list swoy ręczny, i przy tym liście przez wypis Urzędowy od Sądu Ziemskiego albo Grodzkiego. Także też Sublacyą Stronie wolno będzie wziąć i czynić o zły Przewod Prawa, do czasu naznaczonego, wedle Prawa Koronnego to iest *ad spatium sex Mensium*. Czego gdyby Strona nie uczyniła, tedy iuż wieczna bannicya ma na niey zostać. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1298. fol: 543.*

Nro. 4. DEKLAROWANIE ARTYKUŁU OKOŁO ODPRAW W RZECZACH OSĄDZONYCH W ZIEMI KIIOWSKIEY WOŁYNSKIEY I BRACŁAWSKIEY.

1590 Gdyż Artykuł 67. Rozdziału czwartego w Statucie, w którym się do tego czasu Wództwa Kijowskie, Wołyńskie i Bracławskie sądzą, o odprawach rzeczy osądzonych, Wołyńskiego i Bracławskiego Woiewództwa, Konstytucyą *Anni 1589.* iest zatrudnion, dla tego teraz znowu tak to deklaruiemy, iż po wskazaniu od Sądu Ziemskiego, Grodzkiego, i Kommissarskiego, ma być posłan Woźny ze dwiema Szlachcicami, iako tego dawny zwyczay niesie, na wwiązanie, którego gdy Strona niedopuści, tedy iuż o sprzeciwienie i o zakład, który będzie od Sądu położon, do Urzędu Grodzkiego odsyłać ani pozywać nie będzie potrzeba: ale iuż zaraz miasto ruszenia Powiatowego Sędzia z Podsędkiem, a ieżliby Podsędek dospieszon niebył, tedy z Pisarzem, także z dwiema Woźnemi i Szlachtą osiadłą: o które Woźne i Szlachtę strona powodowa starać się ma, a ieżeli u Grodzkiego Sądu sądzono, abo od Naszego Sądu i od Kommissarskiego odesłano będzie: tedy się takimże sposobem Starosta, a w niebytności Starosty samego, Sędzia Grodzki z Podstarościm abo Pisarzem Grodzkim, także z Woźnym i Szlachtą w oprawowaniu rzeczy osądzoney zachować, i tak daley wedle tego Artykułu w Trybunale opisanego aż do końca postępować maią. *Vol: II. Anno 1590. fol: 1341. fol: 584.*

Nro: 5. O ODPRAWIE EXEKUCYI W RZECZACH OSĄDZONYCH W WOIEWÓDZTWIE WOŁYNSKIM.

1613 Wielkie się omieszkania w rzeczach osądzonych Woiewództwa Wołyńskiego dzieią, a to z tey miary; że tylko sam Sędzia z Pisarzem, albo więc z Podsędkiem na odprawę takich exekucyi ieżdżą: przeto postanawiamy, gdyby Sędzia pospieszny z iakiey przyczyny, albo choroby być niemógł, tedy też

Podſędek z Piſarzem, ma takową exekucyą odprawować. *Vol: III. Anno 1613. fol: 190. fol: 31.* ANNO 1613

Nro. 6.

ZNIESIENIE EXEKUCYI WOYSKOWEY TAK W KORONIE IAKO I W W. X. LIT.

Nietylko z wielką *privatorum* oppreſſyą, ale też *cum ſumma legum & libertatis injuria fori Militaris* w Państwach Naſzych wznowiła ſię, *ſuper exigendis recentis executio* czemu zabiegaiąc, *perpetua lege cavemus*, żeby ſię tego żaden nigdy nie ważył w Dobrach Naſzych, tak Duchownych iako też i Szlacheckich *ſub pœna infamiæ*, o co każky ukrzywdzony przed Sądem Hetmańſkim, albo na Seymie za Mandatem, iako *de novo emergenti* będzie mógł *jure agere*. A którzy przed tą Konſtytucyą co z retent takim ſpoſobem wybrali, tedy to wſzyſtko Skarb W. X. Lit: ma Zołnierzom w zaſługi potrącić, Infamie zaś za ſłuſznym dowodem *Actoris*, *poſt rem judicatam* bez żadnego zatrudnienia z Kancellaryi Naſzey W. X. Lit na oſądzonych wydane być maią, w czym gdyby ſię *præjudicium* ſtało, Posłowie Ziemſcy przez Marſzałka ſwego, na Seymie upominać ſię będą. *Vol: IV. Anno 1658. fol: 544.* 1658

Nro. 7.

EXEKUCYA DEKRETÓW.

Staroſtom i Urzędnikom Grodzkim nie ma to ſzkodzić że Dekretów Trybunalſkich przed śmiercią Króla Jmci w którychkolwiek ſprawach wypadłych pod czas *Interregni* Exekucyi czynić nie będą, do którey iednak uczynienia po Koronacyi nowego Króla w niedziel ſześciu ſkóro na czyiążkolwiek inſtancyą użyci będą, podług przyzwoitości Prawa i należytości intereſſu *prævia aviſatione* ſtron *obligantur*. Sprawy zaś wſzelakie *Fiſci* z temi, co Podatków publicznych Rzeczypoſpolitey, iakimkolwiek nazwiſkiem mianowanych nie wypłacili w Sądach Kapturowych oſądzone być powinny, i Exekucye Dekretów Trybunalſkich w tey materyi podatkowania ferowanych iako, i Kapturowych zaſzłych, Urzędy Grodzkie, nieodkładnie pod winą zapłacenia z własności rzeczy oſądzoney, czynić maią. Do czego i wſzelkich innych Dekretów kapturowych Exekucyi, Sędzia kapturowy nie będący Ziemſkim, lub Grodzkim Officyaliſtą pod nieważnością odprawy, być zażyty nie powinien, *ſalvis Statuto & Conſtitutionibus Regni de Impoſſeſſionatis Officialibus ſancitis*, którzy iako być *in Officio* nie powinni, tak *actus* ich *executiui pro nullis*, *& irritis declarantur*. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 13.* 1764

Nro 8.

EXEKUCYA DEKRETÓW.

Staroſtowie Grodowi lub ich Urzędy w Koronie, a Urzędy Ziemſkie tudzież Staroſtowie Grodowi lub ich Urzędy w W. X. Lit: powinni będą wſzyſtkich Juryzdykcyi Kraiowych Dekreta podług Praw Exekucyi podpadaiące exekwować. Jeżeliby zaś nie mogli przez oppozycye iakie przyprowadzić onych do należytey Exekucyi, rekwirować będą Kommiſſyi Woyſkowey przez liſt i Manifeſt Urzędownie uczyniony *de impedita executione*, aby im do takiego Aktu dodała ludzi, co Kommiſſya Woyſkowa bez żadney zwłoki uczynić będzie obowiązana. *Vol. VII. Anno 1768. fol. 730.* 1768

ANNO 1784 Nro. 9. DECRETA EXECUTIONIS.

Załatwiaiąc trudności względem Exekucyi Processów zachodzące, i obiaśniaiąc Konstytucyą 1768. i 1776. Roku stanowiemy, iż odtąd w każdey Juryzdykcyi Sądowey *ultimæ Instantiæ* oprócz Sądów Marszałkowskich, które przy dawnym sposobie exekucyi z opisu Prawa zostawuią się także w Ziemstwach i Grodach, gdzie sprawa sądzona, albo dostateczna konwikcya pod niższego przepisu Prawa ninieyszego otrzymana będzie, do teyże samey Juryzdykcyi po Dekret ieden *Executionis* strony udać się powinny, i we wszystkich Sądowych Juryzdykcyach, wyżey wspomnionych osobny Regestr *Executionis Processus*, szczególnie do Dekretów *Executionis* być powinien. Wpisy w tym Regestrze tym sposobem maią być czynione, *contra Capitaneos* w Juryzdykcyach *ultimæ Instantiæ*. A w Ziemstwach i Grodach *contra Officiales Castrenses proprii Districtûs* (gdzie Dobra leżeć będą Processowane) *& partem seu partes specificè expressas in negotium intrantes* i też wpisy w Trybunałach Koronnych w iedną Sobotę przez Marszałka podpisane, z Regestrów na wokandę wypisane, i na drzwiach Izby Sądowey przybite, dopiero w drugą Sobotę wołane i sądzone być maią. Assessorya zaś, Kommissya Skarbowa Koronna, i inne Juryzdykcye *ultimæ Instantiæ* do Ordynacyi Prawem approbowaney Rezolucyą swoią przydadzą z wyznaczeniem dnia iednego w każdy tydzień Sądowy dla tegoż Regestru. A to wyznaczenie Dnia raz ustanowionego odmienione być iuż nie może, i sposobem dla Trybunałów opisanym, porządek wołania tegoż Regestru zachowaią. W Dni dla tego Regestru wyznaczone, choć zaczęta sprawa, tego Regestru tamować nie będzie mogła. W Ziemstwach zaś i Grodach na każdey Kadencyi Regestr *Executionum*, pod osobną ferią dnia ostatniego przed zakończeniem Sądów brany, i do ostatniego wpisu osądzony być powinien; a po zaczęciu Kadencyi Sądowey, Regestra ordynaryine w tydzień albo gdy prędzey kończyć się Sądy będą tedy przy dokończeniu onych, podpisane przez Prezyduiącego być powinny. W sprawach z Starostą własnym Grodowym lub Sędziami Ziemskiemi i Grodzkiemi, wolno będzie Obywatelowi gdy zechce, prosto udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału. Przypozwy do tegoż Regestru *Executionum*, *non involvendo quidquam principale negotium*, ani *pro cassando Processu*, szczególnie *pro simplici justificatione Processus*, na cztery tygodnie przed przypadnieniem wpisu do Trybunału i innych Juryzdykcyi, *ultimæ Instantiæ*, wydawane być powinny. Sprawy zaś wexlowe, podług Praw onymże służących sądzone być maią. A w Ziemstwach za przypozwem dwóch tygodniowym, w Grodach zaś za tygodniowym, podług Praw pomienione Dekreta *Executionis* następować maią z wyrażeniem *specificè* Dóbr ruchomych lub nieruchomych, do których Tradycya ściągać się ma. Gdyby zaś kto *ex loco delicti*, lub *ex re inscripti fori* w inney Juryzdykcyi Dobra, będące skonwinkował, takowy po Dekret *Executionis ad propriam* Ziemstwa lub Grodu *ex vi consistentiæ convictorum Bonorum Jurisdictionem*, lub też do Trybunału teyże Prowincyi, udać się powinien po Dekret *Executionis*, i choćby strona przypozwana do Trybunału w Trybunale, a do innych Juryzdykcyi *ultimæ Instantiæ* wtychże, a w Ziemstwach i Grodach nie stawała, wszelako powodowa Strona *cum Capitaneis & Officialibus Castrensibus proprii Districtus*, *Decretum Executionis*, po roztrząśnieniu dostatecznym Pro-

cessu

ANNO 1784

cessu zyskiwać powinna, gdzieby zaś *insufficiente*, albo *illegaliter* otrzymany Procefs pokazał, Sąd niedopuszczaiąc *Traditionis Decretum continuationem Processus sufficientioris* nakaże, a gdyby kto Officyaliście w Dekrecie *Executionis* wyrażonemu i sprowadzonemu chciał czynić oppozycyą, za uczynioną przez Officyalistę exekwuiącego Superfessyą, w Grodzie własnym gdzie Dobra leżą wraz z Manifestem oblatować mianą, tudzież listem do Departamentu Woyskowego adressowanym z doniesieniem o impugnie Departament Woyskowy, nie wchodząc w poznanie Processu, pod żadnym pretextem pomocy Woyskowey rekwiruiącey stronie odmówić nie będzie mógł, a niedopuszczaiący Tradycyi, za Dekretem *Executionis*, w tey Juryzdykcyi gdzie Procefs przewiedziony, *ad Instantiam* powodowey Strony, siedzeniem sześć tygodni Wieży górney, i zapłaceniem Tysiąca Grzywien niewchodząc w rozpoznanie pryncypalney sprawy, za samo tylko niedopuszczenie Tradycyi, z Regestru Taktowego karany być powinien. Dla zachowania zaś porządku do uczynienia wpisów, w Departamencie Woyskowym, Regestr pod tytułem dodawania pomocy Woyskowey stanowiemy; który przy Kancellaryi Woyskowey być powinien, i każdego czasu żądaiącemu pomocy Woyskowey trzymaiący Regestra, wpis w Regestr pomieniony natychmiast bez opłaty przyiąć obowiązany będzie. Wpisy maią być czynione tym sposobem. Urodzony N. przeciwko N. maiąc superfessyą od Officyalisty N. na Gruncie Dóbr N. uczynioną, żąda pomocy do Tradycyi lub dla bespieczeństwa Sądu do Dóbr N. i też wpisy na Wokandę wpisane, na drzwiach w Izbie Departamentu Woyskowego dla uwiadomienia wszystkich przybite, porządkiem wołane i rezolwowane być powinny. A gdyby zaś komu pomoc Woyskowa za okazaniem Dekretu *Executionis* i *Actus superfessionis*, z listem i Manifestem Officyalisty żądana, odmówiona była, na ten czas udać się powinien do Rady, która nie odwłecznie na pierwszey Sessyi Departamentowi Woyskowemu, dopełnienie tego Prawa zaleci. Po wypadłym zaś Ordynansie z Departamentu Woyskowego Kommendanci, lub ich *Subalterni* pod surowością Prawa Woyskowego, wstrzymywać Ordynansu *ullo modo* nie powinni, ale za naypierwszą rekwizycyą strony one uskuteczniać. A gdyby kto bez Dekretu Exekucyi, kupę swywolną zebrawszy, *violenter* do Possessyi zabierać się chciał, i Officyalista bez Dekretu *Executionis*, tradować odważył się, Strona i Officyalista takowy *pro sola incquitatione*, *ultra delictum facti*, gdyby się iakowy zaböy stać miał, siedzeniem Wieży *in fundo* dwanaście niedziel i dwoma Tysiącami Grzywien w tey Juryzdykcyi Ziemskiey lub Grodzkiey, gdzie Dobra leżą karani być maią, *ad Instantiam* Powodowey Strony z Regestru Taktowego, lub *Expulsionum*, a gdyby miał być zaböy popełniony z Regestru *incarceratorum*; który ninieyszym Prawem w Trybunałach, Ziemstwach, Grodach, do takowych spraw iakoteż i innych samych tylko kryminalnych, postanawiamy. A ten Regestr aby *ante omnes causas* do sądzenia był brany waruiemy. Jeżeliby zaś strony Pryncypalne zagadzaiąc Sprawę, przemilczały o zaboiu, lub przez ugodę popełnione zaboie chciały umorzyć, w takowym przypadku Instygator tego Grodu, gdzie zaböy popełniony, z rozkazu Sądu powinien będzie pozywać, a strony zapozwane za suppressyą, kary publiczney dwunastą Niedziel Wieży *in fundo* i dwoma Tysiącami Grzywien: zaboycy zaś podług Prawa karani być powinni. A gdyby Gród naydaley pół roku zaniedbał obowiązku tego, *Vice* Starosta, czyli Surrogator, Sędzia

ANNO 1784

i Pisarz Grodzcy *ex persona* czterema tygodniami Wieży górney, i Tysiącem Grzywien *ad instantiam* kogokolwiek karani być powinni, pod bezprawny iednak zaiazd podpadać nie mogą Dobra: Kontraktów zastawnych i Arędownych wychodzące, tudzież *juxta obloquentiam* karty lub tranzakcyi roborowanych, obięte, ato podług przepisu Prawa 1768. Roku *in Materiis Status* w Artykule XIII. wyrażonego. Aże doświadczenie okazuie iak pomoc Woyskowa, na mocy Prawa przydawana, częstokroć gwałtownie z pogardą Praw, i pokrzywdzeniem Woyskowych ludzi rugowana bywa, przeto zapobiegaiąc tym inkonweniencyom, stanowiemy: iż odtąd ieżeliby kto pomoc Woyskową podług przepisu Prawa ninieyszego od Departamentu Woyskowego przydaną zuchwale wyrugował, powtórnie pomoc Woyskowa dodana być powinna, a za samo wyrugowanie pomocy Woyskowey (gdy to bez pobicia lub ranienia Woyskowych nastąpi) oskarżona strona za dostatecznym dowiedzeniem, wieżą górną czteryNiedziele siedzieć będzie i Grzywien pięćset stronie zapłaci, a gdyby przy gwałtownym rugowaniu pomocy Woyskowey, miał być raniony Zołnierz, siedzeniem wieży górney sześć tygodni i tysiącem grzywien winny karany będzie. Jeżeliby zaś zabóy na Woyskowych miał być popełniony, strona okazyą do tego będąca siedzeniem dwanaście tygodni wieży *in Fundo* i dwiema tysiącami Grzywien ukarana zostanie, a zabóyca kryminalnie *ad instantiam* Instygatora Departamentu Woyskowego, w tym Grodzie gdzie pomoc Woyskowa rugowana zostanie, za złożeniem Sądów chociaż oprócz Kadencyi) karani być powinni, a takowa sprawa zaraz ma być rozsądzona, tych zaś Grzywien i wieży pozywaiący Instygator Departamentowy, i sam Departament Woyskowy nie będzie mógł nikomu ustąpić, z których Grzywien odebrać mianych Departament Woyskowy ranionym lub zabitego, Sukcessorom połowę, a drugą połowę do Skarbu Koronnego oddać nakaże. W takowym gatunku spraw MY KROL za Zdaniem Rady Nieustaiącey na Expensa Prawne proporcyonalne do Skarbu Koronnego z Summy extra expensowey Prawem do rozrządzenia w Radzie oznaczoney, assygnacyą przez większość wotów głośnych udecydowaną wydamy, a Kommissya Skarbowa wyznaczoną na expensa Summę, wypłacić będzie obligowana. Z tey zaś Summy Kommendant expensuiący rzetelny rachunek oddać powinien będzie. Officyalista zaś tradycyą czyniący nie ma się wdawać, w poznanie wydatków czyli kosztów Prawnych, ani w nich tradować, chyba żeby były iuż Dekretem przysądzone.

PROCES DOSTATECZNIE OTRZYMANY, TAK MA BYC ROZUMIANY.

1mo. Po Dekrecie Sądu *ultimæ Instantiæ* lub ziazdowego oraz po Dekrecie Ziemskim i Grodzkim (od którego Appellacya nie dopuszczona) finalnie decyduiącym satysfakcyą pod rygorem publikaty naznaczaiącym na terminie dosyć-czynnym, publikata otrzymana dostateczną będzie konwikcyą. *2do.* W Sprawach *Expulsionis* we wszystkich Subselliach do których rodzay z takowych Spraw z Prawa należy, iedna Kondemnata na iednym, z liczby pozwanych, lub na wszystkich zapozwanych otrzymana dostatecznie konwinkować będzie. *3tio.* W Sprawach prostego i rękodaynego długu pożyczanego, dwie kondemnaty podobnież iak wyżey na iednym lub na wszystkich zapozwanych otrzymane za dostateczną będą konwikcyą. *4to.* We wszystkich

Sprawach Cywilnych wyiąwszy wyżey pomienione, trzy kondemnaty, w iednym Aktoracie z Pozwów, na iednych Dobrach kładzionych otrzymane, będą dostateczną konwikcyą, a że trafiać się zwykło, że gdzie wiele osób do iedney Sprawy wchodzi, te dla przedłużenia Prawney konwikcyi, na przemianę raz stoiąc, drugi raz kondemnować się dopuszczaią; przeto zapobiegaiąc takowym zwłokom stanowiemy, że w Sprawach do dostateczney Konwikcyi trzech Kondemnat wymagaiących, po dwóch suspensach decyzyi, na trzecim terminie Dekret *in contumaciam* niestawaiących *cum comparentibus* nastąpić ma: albo gdy wszyscy niestaną, Dekret zaoczny następować powinien; z którego gdy na terminie dosyć-czynnym nastąpi publikata, będzie konwikcya dostateczna. A gdyby Wierzyciel Zapis Grodowy maiący lub wybity z Dóbr otrzymał Proceſs na Debitorze, i Dobrach iego, lub Dekret między temiż stronami zapadły satysfakcyą wyznaczył, a ta niedopełniona ieszcze była, na ten czas inny Wierzyciel Wexlowy Wexel przed Prawem Roku 1780. maiący do tychże Dóbr samych udawać nie będzie mógł, lecz inne dobra tegoż Debitora rzeczy i osobę w odpowiedzi mieć będzie. *5to.* W Sprawach Kryminalnych, iako to zaboiu, kradzieży; rozboiu, po hultaysku naiechania, i Domu zrabowania (ieżeli *in crimine recenti* nie będą poymani popełniaiący też kryminały) dwie infamie w sprawach honoru i uczynkowych, lecz nie kryminalnych trzy kondemnaty w Sądzie przyzwoitym otrzymane, dostateczną będą konwikcyą. I po takowych otrzymanych w Sądzie przyzwoitym infamiach, albo kondemnatach, Dekret choć zaocznie za poprzedzaiącemi Inkwizycyami w Sądach przyzwoitych następować będzie. A gdyby w takowych przypadkach oskarżony wyprowadziwszy Sprawę do Trybunału oney niepopierał, wolno będzie drugiey stronie, *etiam in contumaciam* prozekwować. A dwa Dekreta Trybunalskie, choć zaocznie *conformiter* zapadłe, kończyć będą sprawę. Że zaś częstokroć przez zuchwałość Dekreta Sądowe karę wieży rozciągaiąc, niedopełnione bywaią, a iż ztąd powiększaią się złe uczynki, przeto mieć chcąc w exekucyi Prawa, stanowiemy; iż gdyby kto w sprawie uczynkowey lub honoru ukarany będąc na wieżą Dekretem Ziemskim lub Grodzkim i od takowego Dekretu appellował do Trybunału, a w Trybunałach dwóch, ieden i drugi Dekret ukarania wieżą *conformiter* zapadłby i strona ukarana uporczywością postępuiąc, niechciałaby dopełnić kary Dekretami oznaczoney, i wieży wysiedzieć oraz na terminie dosyć-czynnym pozwoliła na sobie otrzymać Publikatę, Strona maiąca Konwikcyą, powinna udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału, sposobem wyżey przepisanym. A gdy zapadnie Dekret *Executionis* przydania pomocy Woyskowey do zasadzenia upornego w Wieży, Departament Woyskowy za rekwizycyą strony, powinien będzie dodać pomoc Woyskową, do wzięcia skonwinkowanego, i zasadzenia do teyże wieży.

ANNO 1784

ILLEGALNOSC PROCESSU TYM SPOSOBEM MA BYC ROZUMIANA.

1mo. Gdy po Dekrecie *suspensæ decisionis, cum comparente ad convictionem dissparentis vel recedentis* po konwikcyi onego Dekret *cum comparente ex seriis controversiis*, lub *in contumaciam*, podług wyższego przepisu nie nastąpi. *2do.* Gdy Sąd polubowny między stronami zapisany stronę niewchodzącą w Zapis

ANNO Kompromissarski i temuż Sądowi nie poddaiącą się Kondemnacie. *3tio.* Gdy
1784 dwóch *in præjudicium* trzeciego idąc, onego do Sądu nie pociągaiąc dopuszczonym między sobą Processem Dobra iego inwolwuią. *4to.* Gdy Urzędnicy lub urzędy ziazdowe rozpiszą się. *5to.* Gdy przed wyściem czasu Relacyi Pozwu Prawem przepisanego, lub Pozwu *in proprio districtu* niezeznanego Kondemnata otrzymana będzie. *6to.* Gdy kto *extraforaneè* i *extra districtum* gdzie zapozwany żadney niema Possessyi i nie w czasie wakuiących w własnym Powiecie i Woiewództwie Sądów Procesu podstępnie otrzymuie. *7mo.* Gdy kto z Dóbr w iedney tylko Prowincyi mianych do Sądów drugiey Prowincyi lub w przypadku w obydwóch mienia Dóbr, *ultra præventionem fori* pociągany będzie, oprocz przypadku niżey excypowanego. Także gdy przeciwko Dekretowi *extra Provinciam amputata exceptione fori* ferowanemu, Manifest, Pozew, i Wpis *in ordine* prozekucyi *pro evocatione* produkowany będzie. Sprawy *simplicis debiti*, *expulsionis*, *tenutæ*, *extraditionis subditorum*, dziesięciny, *recentis c iminis* o zaboy, to iest: gdy zabóyca *in recenti crimine* złapany będzie, tudzież w sprawach *Juris* złotych tysiąc wartości nie przenoszących w Ziemstwach i Grodach *præcisa appellatione* sądzone być powinny. W inszych zaś wszystkich sprawach, powyższą excepcyą niewyłączonych, Sąd Ziemski i Grodzki a *definitiva* tylko *in negotio principali sententia*, żadney appellacyi, *omnino* dopuścić powinien którey gdyby Sąd nie dopuścił, takowy każdy Sędzia *ex Persona* w Trybunale dwoma tygodniami wieży górney, i tysiącem grzywien karany być powinien. Dla czego Konstytucyą 1764. Roku względem zapisywania sentencyi w Ziemstwach Wielkiey-Polszczę służącą, na całą Koronę rozciągamy. Gdyby zaś trafić się miało iżby kto nieprawnie, lub zuchwale i zebranemi ludźmi expedycyą wszelkich Sądów ziazdowych Dekretami któreykolwiek Juryzdykcyi wyznaczonych przeszkadzać ważył się, na ten czas za uczynioną przez tenże Sąd ziazdowy do Departamentu Woyskowego rekwizycyą sposobem wyżey opisanym, Departament Woyskowy szczególnie dla bespieczeństwa Sądu pomoc Woyskową dodać obligowany będzie. A ta pomoc Woyskowa bespieczeństwa tylko Sądu ziazdowego przestrzegaiąc, nie będzie mogła być zaraz użyta do exekucyi tegoż Dekretu ziazdowego. Gdyby zaś kto o Tradycyą kondyktową obwiniony został, tedy tak prokuruiący iako też i przyimuiący onęż tudzież i Officyalista traduiący, ieżeli kondyktu okaże się być wiadomym, gdy się z niego przez inkwizycyą, lub własne nieoczyszczą przysięgi, czyli innym sposobem dowiedziony onymże będzie, siedzeniem wieży górney tygodni dwa i tysiąc Grzywien każdy *ex Persona* ukarani być maią. To się przy tym ostrzega ninieyszym Prawem, iż w Sądach *ultimæ instantiæ* Dekretami do Dzieł Tradycyinych i Exekucyi Processów Sądy i Urzędy z Wielko-Polskiey Prowincyi do Mało-polskiey & *è converso* wyznaczone nie będą, lecz w każdey Prowincyi właśni Prowincyonalni Officyaliści Grodzcy do exekucyi wyznaczeni być maią i exekwować *sub pœnis contra negligentes Officiales præscriptis* obowiązani będą. Co się zaś tycze Spraw Granicznych z mocy odesłania od Sądów Ziemskich do Juryzdykcyi Podkomorskich przychodzących, gdyby na gruncie Sądowi Podkomorskiemu strona oppugnę zrobiła, tedy superssessyą uczynić i do Departamentu Woyskowego o pomoc sposobem iako wyżey przepisanym udać się i onęż zyskać powinien *post definitivam* iednak *Sententiam*, tenże

że Sąd Podkomorſki ſtronie uciążoną być ſię czuiącey Appellacyi przed ſypaniem kopców dopuścić powinien będzie, a to *ſub nullitate Decreti.* ANNO 1784

PRZYSTOSOWANIE RESZTUIĄCEY USTAWY DO DEKRETÓW *Executionis.*

Jeżeliby wierzyciel ſkonwinkowawſzy Dobra dłużnika w iedney Prowincyi Koronney nie mógł znaleść funduſzu wteyże Prowincyi, będzie mógł z Proceſſem tym udać ſię do Dóbr dłużnika w drugiey Prowincyi Koronney mianych a w takim przypadku iedna Kondemnata, do gotowego iuż Proceſſu otrzymana doſtateczną będzie konwikcyą, a to ſię do W. X. Lit: ściągać nie ma *In eluſionem lucrandi Decreti Executionis* Transfuzya Donacya, fortuny o którą rzecz, bądź *a plenarie convicto*, bądź po zaczętym Proceſſie uczyniona, lub *nova acquiſitio* iż przeſzkadzać nie ma do otrzymania Dekretu *Executionis* poſtanawiamy. *Konſt: 1784. fol: 19.* 1784

E X E M P T Y.

N^ro. 1. ZOŁNIERZE.

Zołnierze Urzędnicy i ſludzy wſzyſcy ktorzy na potrzebę z nami do Litwy idą mocą uchwały Seymu nnieyſzego, od Sądu i ſądzenia wſzelakich Sądów i Urzędów, wolne czyniemy do bliſko przyſzłego Seymu Koronnego, oprócz tych ktorzy przeſądzeni ſą, abo ku zapiſom akcye maią, abo mieć będą, i te też ktorzy o mężoboyſtwa, abo zgwałcenia albo uſilſtwa, abo też o naiazdy domowe, i o gwałtowne wybicia ſpozywani ſą abo będą: ktorzy takowi Zołnierze i Urzędnicy, i ſludzy Naſi obyczaiem wyżey opiſanym wyſwobodzeni Liſty, świadectwa do Sądow i Urzędów z Kancellaryi Naſzey, mieć maią, które Kancellarya Naſza dawać im będzie powinna. *Vol: II. Anno 1567. fol: 732 fol: 138.* 1567

N^ro. 2. ZOŁNIERZE.

Iż na tym Seymie około walki namowy ſtały ſię, ktemu dla utarczek nieprzyiacielſkich, Rzeczpoſpolita bez ſłużebnych być nie może, uchwalamy, iż z ſtrony exempcyi *interim* od Sądów zachowani być maią Zołnierze, wedle Konſtytucyi Piotrkowſkiey *Anni Milleſimi quingenteſimi ſexageſimi ſecundi*; także też i Urzędnicy i ſludzy Naſi, i *Voluntarii*, ktorzyby przy Nas albo też bez Nas, na poſłudze Woienney byli. *Vol: II. Anno 1578. fol: 979. fol: 342.* 1578

N^ro. 3. EXEMPCYA ZOŁNIERZÓW A JUDICIIS.

Iż poparcie tey Woyny przeciw Moſkiewſkiemu odprawowane być nie może, iedno przez ludzie Zołnierſkie, ktorych trudnoby doſtać i wywieść na ſłużbę Rzeczypoſpolitey, gdzieby ubeſpieczenia iakiego od Nas i Rzeczypoſpolitey, z ſtrony ſpraw ſwych Sądowych pod czas ſwey niebytności nie mieli, przeto Konſtytucyą Seymu Warſzawſkiego *Anni* 1578. i Piotrkowſkiego *Anni* 1567. aby Zołnierze Urzędnicy, i ſludzy wſzyſcy, ktorzy nam przeciwko Moſkiewſkiemu i innym nieprzyiaciełom Koronnym ſłużyli, i ſłużyć będą, od Sądów i ſądzenia wſzelakich Urzędów i Sądów tak *ultimæ* iako i *cujuſvis ulterius inſtantiæ* wolni byli, uchwałą nnieyſzego Seymu, do dwanaście niedziel po rozpuſzczeniu Woyſka proroguiemy. A iż w Konſtytucyi Piotrkowſkiey 1581

ANNO 1581 *Anni* 1567. nieprzypuszczeni byli do tego ufolgowania ci, którzy przesądzeni są, abo ku zapisom akcye maią, abo mieć będą, a ci też którzy o Mężobóystwa, abo o gwałcenie, abo ufilstwa, abo też o naiazdy domowe i wybicia gwałtowne spozywani są, abo będą; tedy zabiegaiąc fortelom ludzkim, tę Konstytucyą deklaruiemy, iż ci wszyscy którzyby sami takowego uczynku którego byli *rei*, abo którzy ku zapisom iawnym niezaftarzałym, a zaftarzałe zapisy rozumieią się od lat dziesięci, po których mogłoby co inszego *intercedere* pozwani byli, ci takowi mogliby być, i mogą. *non obstante absentia Reipublicæ causa* sądzeni A inszym sposobem przeciwko któremukolwiek, którýby na Woienney potrzebie był, chociażby Przyiaciel abo Prokurator iego *adactus sententia interlocutoria* daley się wdał, Dekreta ferowane być nie miały ani maią. Małżonki też osób tych którzy na takiey posłudze byli, gdyż są *sub tutela Maritorum* maią mieć takowe dylacye. Którzy to takowi Żołnierze i Urzędnicy i sługi Nasi obyczaiem wyżey opisanym, wyswobodzeni, którzy abo sami, abo Małżonki ich Sprawy Sądowe mieli, abo mieć będą Listy i świadectwa z Kancellaryi Naszey mieć maią, które Kancellarya Nasza dawać im będzie powinna. A ktoby otrzymał list takowy, onym się zasłonił, a na tey expedycyi nie był, *ipso facto* ma *amittere causam. Vol: II. Anno 1581. fol: 1021. fol: 382.*

Nro: 4. Wyięcie Zołnierzów od Prawa.

1590 Na takową do iakiey Rzeczypospolitey na ten czas przychodzi potrzebę, iż wielkiey liczby Zołnierzów i ludzi Rycerskich trzeba, których trudnoby dostać abo wywieść, gdzieby oglądać się im przyszło na Prawo, i ubespieczenia iakiego od Nas i Rzeczypospolitey z strony spraw swych Sądowych nie mieli, przeto przychylaiąc się w tey mierze do zwyczaiu dawnego którego Rzeczpospolita przedtym choć w mnieyszych potrzebach używała, postanawiamy za wszech Stanów na tym Seymie, tak Panów Rad iako i Posłów Ziemskich zezwoleniem: że Zołnierze wszyscy którzy woienne administracye, i służbę Woienną na sobie poniosą, i sługi przy nich będący, także (iż też i Nam przyidzie być pogotowiu, do ruszenia się przeciw Nieprzyiacielowi, gdzieby tego potrzeba ukazała) wszyscy Urzędnicy i sługi Nasi, wszyscy Panowie Rady i Deputaci *consilii bellici*, którzy przy Nas obecnie być maią, i Prowizorowie, maią być wolni od Sądów, i sądzenia wszelakich urzędów i Sądów, tak inszych instancyi i *Subsellia*, iako też i Sądu *ultimæ Instantiæ* Trybunalskiego i Naszego Królewskiego, we wszystkich swych sprawach, do dwanaście Niedziel po rozpuszczeniu Woyska. Nie wyimuiąc z tego żadnych zgoła Spraw i akcyi, okrom żeby po dacie tey Konstytucyi, kto w nadzieię takowey exempcyi, maiętność komu bądź zastawną, bądź wieczną gwałtem a nie prawnie odiął, abo odpisał się kto zapisem takowey excepcyi. *Crimina i facinora* któreby świeżo były przez którego Zołnierza popełnione, zaraz Prawem Rycerskim według zwyczaiu, przez Urząd Hetmański w Zołnierzach maią być karane, także krzywdy inne wszelakie. Małżonki też osób tych, którzyby na takowey posłudze byli, gdyż są *sub tutela Maritorum*, maią mieć takowe dylacye, którzy to takowi Zołnierze, abo Urzędnicy i sługi Nasi, obyczaiem wyżey opisanym wyswobodzeni, którzyby abo sami, abo Małżonki ich, sprawy Sądowe mieli, abo mieć będą, i listy świadectwa z Kancellaryi Naszey maią o tym mieć, które im Kancellarya dawać będzie powinna. A ktoby list takowy otrzymawszy, na expedycyi tey abo przy osobie Naszey nie był, *ipso*

facto causam amittit. Ci też ktòrzy na siedzenie w Wieży o głowy są skazani, abo się sami siedzenia podięli, a byliby na tey potrzebie, maią mieć odkład siedzenia swego do dwanaście niedziel po potrzebie wròciwszy się. A *interim* przeciw *absentes in bello fatalia* iść nie maią. *Vol: II. Anno 1590. fol. 1327. fol: 571.* ANNO 1590

Nro. 5. EXEMPTY OD SĄDÓW.

A ktòrzykolwiek z Korony na tę uchwaloną expedycyą na służbę J. K. Mci i R. P. poiadą, tak ci ktòrzy kosztem swym iako i ci co za żołd J. K. Mci do tey posługi stawią się osobami swemi, także towarzysze sludzy i wszyscy ktòrzy *praesentes* na tey Woynie będą, a listy *exemptionis* J. K. Mci abo Hetmana swego, pod ktòrego Regimentem ktòry z nich będzie przez kogokolwiek u Sądu ukaże, przed każdym Sądem, *causa* taka każda ma być suspendowana, do dwunastu niedziel po rozpuszczeniu Woyska: co i o kauzach Małżonek ich rozumiano być ma. A w tym wszystkim maią się *minora subsellia* i Trybunał zachować wedle Konstytucyi Seymu Warszawskiego *Anni* 1567. & 1581. *de exemptione* Zołnierzow *a Judiciis* uczynionych. Z tym dokładem że się to rozumieć nie ma o takowych Zapisach, ktòrymby przed tą Konstytucyą fałsz był zadany, do ktòrych choćby iakimkolwiek sposobem *in contumaciam* na kim Dekret otrzymano, a pokazałoby się potym za świadectwem Naszym listowym, abo Hetmana Naszego, że ten na tey expedycyi był: tedy to wzdanie żadney wagi mieć nie ma, i exekucya takiego Dekretu nie ma być przez Urzędy czyniona, za ukazaniem takiego świadectwa. Toż się ma rozumieć o przyszłey expedycyi Wołoskiey i Multańskiey *Vol: II. Anno 1601 fol: 1499. fol: 733.* 1601

Nro. 6. ZOLNIERZE WYIĘCI OD SĄDÓW.

Zabiegaiąc niebespieczeństwom tym, ktòreby z rożnych stron na Koronę i przyległe Państwa Nasze, przypaść mogły, a bez ludzi Zołnierskich nie mogłyby być odparte, dla czego tych wszystkich ktòrzyby, na ktòrąkolwiek stronę, tam gdzieby potrzeba Rzeczypltey ukazowała od Hetmanòw Koronnych i W. X. Lit: obròceni byli od Sądów wszystkich *in genere*, reassumuiąc *in toto* Konstytucyą za Krola Stefana Roku 1578. wolnemi czyniemy *exceptis causis ad inscriptiones, expulsionis, violentiae & rei judicatae.* Także insze wszystkie Urzędniki Woienne, na teyże posłudze Woienney będące, i Dwór Nasz. *Vol: II. Anno 1609. fol: 1681. fol: 908.* 1609

Nro. 7. EXEMPTY ZOLNIERSKIE.

Pod ten czas Expedycyi Moskiewskiey, ktòrą Nam za Konsensem wszech Stanòw kontynuować przychodzi, i na nię abo sami osobą Naszą ruszymy się, abo też Woyska Nasze z Hetmany i Urzędnikami woiennemi wyprawiemy; wszystkie Senatory Urzędniki, i Dwòr Nasz także i Zołnierze ktòrzy na tey Woynie z Nami będą, abo w Woyskach Naszych służbę woienną odprawować zechcą, od Sądòw wszelkich wolnemi czyniemy, i ich sprawy i Małżonek ich aż do wròcenia się z Woyny wedle Konstytucyi z przeszłego Seymu, ktòra się do Konstytucyi Krola Stefana Przodka Naszego *in Anno* 78. uczynioney referuie, suspenduiemy. Wczym od Nas abo Hetmanow Naszych, tak Ko- 1611

ANNO ronnych iako i W. X. Lit: listy świadeczne, ci którzy na tey Woynie będą,
1611 mieć maią. *Exceptis causis ad inscriptiones Expulsionis Exemptionis, bonorum violentiæ, & rei judicatæ*, która Konstytucya i W. X. Lit: służyć ma. *Vol: III. Anno 1611. fol: 8.*

Nro. 8. Exempty Zolnierzów od Prawa.

1619 Jż pod ten czas dla zabieżenia niebespieczeństwom Rzeczpospolitą zachodzącym, przychodzi do zaciągania Zołnierzow na służbę Naszę i Rzpltey którzy przy Hetmanie Naszym Koronnym iść do potrzeby muszą, przeto uchwałą seymu ninieyszego, Konstytucye *Annorum* 1567. & 1581. reassumuiemy i onym wedle tych Konstytucyi Exemptu pozwalamy. *Vol: III. Anno 1619. fol. 351. fol: 5.*

Nro. 9. Exempty.

1620 Od wszelakich Praw Rotmistrzom i tym którzy na służbie Naszey i Rzpltey na ten czas będą Exempty iść maią, według Konstytucyi *Anni* 1590. o Exemptach uczynioney, wyiąwszy *recentia Crimina* od daty Seymowey, która Konstytucya i W. X. Lit: służyć ma. *Vol: III. Anno 1620. fol: 373. fol: 13.*

Nro. 10. o Exemptach.

1621 Konstytucyą na przeszłym Seymie o Exemptach uczynioną aby ukrzywdzeni tym prędzey sprawiedliwości swey doyść mogli, w tym poprawuiemy co iest wyraźniey mianowano w przeszłych o tym uczynionych Prawach aby Pozwani *in causis ad inscriptionem, expulsionem, exemptionem, rei judicatæ*, po rozpuszczeniu pospolitego ruszenia we cztery niedziele odpowiadali, *a terminis* iednak *merè personalibus Juramentorum* ktorych przez Plenipotenty odprawować nie mogą, onych excypuiemy. *Vol: III. Anno 1621. fol: 426. fol: 19.*

Nro. 11. Exempty Zołnierskie.

1628 Chcąc w zaciągach i powinnościach swych obecnie mieć Rycerstwo Nasze przy dawnych uchwałach, i przyszłego Seymu Konstytucyą reassumuiąc, postanawiamy: aby *exceptis causis* Konstytucyami 1611. & 1620. *expressis* exempty tak z Kancellaryi Naszey Oboyga Narodów, iako i od Hetmanów Naszych u wszelkich Sądów przyimowane były, tym którzyby obecnie w Woyskach Naszych służyli, też exempty służyć maią i Kommissarzom Naszym przez ten czas gdy będą odprawować tę Naszę i Rzeczypospolitey posługę. *Vol: III. Anno 1628. fol: 579.*

Nro. 12. Exempty.

1634 Konstytucyą *Anni 1620* o Exemptach uczynioną *authoritate præsentis Conventus in toto* reassumuiemy. *Vol: III. Anno 1634 fol: 834. fol: 5.*

Nro. 13. Exempty Zolnierzom i innym in legationibus posłanym.

1638 Exempty Zołnierzom w Obozie, albo na Woynie i Expedycyi i na posłudze Rzeczypospolitey będącym, aby w tych Sprawach, które dawne Konstytucye opisały i ocerklowały, wszelkie *subsellia in Personalibus* tylko przyimowały, za attestacyą Hetmanów albo Półkowników na mieyscu Hetmanów będących,

warule-

waruiemy. Także i tym ktorzy lubo od Hetmanow Naſzych w Sprawach Rzeczypoſpolitey, lub od Nas ſamych, w poſludze także Naſzey i Rzpltey, *ad exteros Principes*, i *ad externas Respublicas* wyſyłani *in legatione* będą. *Vol: III. Anno 1638. fol: 933. fol: 12.* ANNO 1638

Nro 14. Exempty Zolnierzom w Trybunale Koronnym.

Wiele na tym beſpieczeńſtwu Rzeczypoſpolitey należy, aby Rycerſtwo na expedycyą teraźnieyſzą zaciągnione, obecnie przy Chorągwiach ſwych w Woyſku trwało Konſtytucyą 1628. 1611. o Exemptach *in toto* approbuiemy, i do przyſzłego Seymu reaſſumuiemy. *Vol: IV. Anno 1653. fol: 411. fol: 15.* 1653

Nro. 15. Exempty Zolnierskie.

Konſtytucye przeſzłe o Exempty w Sprawach Zołnierſkich reaſſumuiemy do ktorych Trybunały i inſze Subſellia w Sprawach, ktorych według Prawa Exempty iść powinny, zachować ſię maią według dawnego Prawa. *Vol: V. Anno 1673. fol: 105. fol: 15.* 1673

Nro. 16. Exempta.

Exempty Wielmożnych Hetmanow Naſzych, iako ſą Prawem pozwolone dawnym, tak żeby w każdym Sądzie miały wagę ſwoię, *in perſonalibus* tylko *terminis* deklaruiemy: ieżeliby zaś pod teraźnieyſze Sądy kapturowe, gdziekolwiek Kondemnaty na Oſobach Zołnierſkich w Obozach zoſtaiących *in Perſonalibus terminis* ſtanęły, takie Kondemnaty ktore przeciwko Prawu, *Authoritate præſentis Conventus*, znoſiemy, *negotio Principali integrum reſtituto. Vol: V. Anno 1676. fol: 362.* 1676

Nro. 17. O Exemptach Zołnierskich Koronnych y W. X. Litewskiego.

Wſzyſtkich Senatorow i Zołnierzow na Woynie będących excypuiąc od wſzelkich Sądow, Konſtytucyą *Anni 1609.* reaſſumuiemy; z tą deklaracyą że po przyięciu Exemptu powinien każdy będzie, *in termino* ſamey Sprawy pokazać atteſtacyą od Hetmana ſwego, że był w Obozie, *ſub nullitate* Exemptu A że w przeſzłym Roku w rożnych Sądach mimo exempta na niektorych Zołnierzach, zwłaſzcza, w tych Sprawach, ktore nie ſą excypowanę od exemptow, ſą otrzymane *condemnationes*, tedy one *annihilamus ſalvo negotio principali. Vol: V. Anno 1685. fol: 714. fol 9.* 1685

EXPEKTATYWY.

Nro. I. A iż wiele ieſt nadano za Krola Jmci ś p. Oyca Naſzego i za Nas też iuż expektatyw, ktore ſą przeciw Prawu poſpolitemu, za proźbami Poſłow Koronnych i Radą Rad Naſzych wſzyſtkie expektatywy, ktore ſą za J. K. Mci Oyca Naſzego, i za Nas też ktorymkolwiek ſpoſobem dane przeciw Prawu poſpolitemu, tak też i *Solida* albo ſpolne dzierżenia, do tego i *jura Patronatus*, ktore ſobie Xięża na pewne oſoby wyprawuią, ſkaziliſmy i zepſowali, tak iż żadney mocy nie maią. My ich też ani Potomkowie Naſi da- 1550

ANNO 1550 wać nikomu nie maią: wszakoż dożywocia i konsensy wszystkie podle Statutu w mocy zostawuiemy, ktore Prawu pospolitemu nie są przeciwne. *Vol: II. Anno 1550. fol: 595. fol: 5.*

Nro. 2. O EXPEKTATYWACH.

1699 Ponieważ *ad subveniendum Repub: malis* nie masz nic potrzebnieyszego, iako *confidentia interna*, tedy uważaiąc iako ią wzruszyły wyostrzone na cudze honory i fortuny appetyty ludzkie, że przeciwko dawnym i świeższym Prawom powyciągały z Kancellaryi na Krzesła, Starostwa i Urzędy, ktorych *Possessores* żyią, także na oddane Wakanse powtorne Przywileie, ztąd *interna odia inhiationes, & diffidationes in vitam privatorum, ac perinde boni Publici toxica* pochodzić mogą. Czemu dawne zabiegaiąc Wieki, wszystkie expektatywy Statutem i świeższemi Konstytucyami zniosły. Więc reassumuiąc Konstytucyą 1550. o Expektatywach także i drugą 1613. żeby Przywileie dwa na ieden Wakans nie wychodziły, teraźnieyszą Konstytucyą obostrzamy i Wielmożnym Pieczętarzom Naszym zalecamy, aby mieli *seriam animadversionem* takowych Przywileiow, ktore ieżeliby *casu quo* wyszły, nie tylko przywileie takowe *nullitatis vitio subesse* maią, ale i ten ktoby ie uprosił, *ipso facto* tego Wakansu *etiam post obitum* iego był *incapax*. Dopieroż Przywileie na Dobra Ziemskie, ieżliby kiedykolwiek wyniść miały *eidem rigori subjacere* maią. Na Kancellaryą zaś *pœnas in Legibus Regni descriptas* reassumuiemy. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 61. fol: 51.*

Nro. 3. W TRAKTACIE WARSZAWSKIM 1717. ROKU.

1717 Przywileiow też na godności z okienkami nikt upraszać nie ma, i o zapieczętowanie ich nie powinien się przykrzyć. Więc i tego przypilnuią, aby godności i Dygnitarstwa Koronne, Obywatelom W. X. Lit: w Koronie żadnych Possessyi nie maiącym, i wzaiemnie Honory i Urzędy W. X. Lit: Obywatelom Koronnym, ktorzy dobr żadnych w Litwie nie maią, pieczętowane nie były, pod utraceniem oneyże, i za wakuiące deklarowaniem. Co iednak do teraźnieyszych Possessorow ściągać się nie ma. Doyrzą przy tym maiąc zwykłą Kancellaryi między sobą kommunikacyą, aby Przywileie na ieden Urząd dwom Osobom nie bywały wydawane, te iest ieden z większey, a drugi z mnieyszey Kancellaryi Koronney, albo W. X. Lit: uchodząc ztąd poróżnienia domowego i rozdwoienia po Woiewodztwach, na zabieżenie czemu Przywileie w Kancellaryi Wielkiey zapieczętowane do Kancellaryi mnieyszey i wzaiemnie *per oblatam* podawane i tamże przyimowane być maią: rozeznanie Osob czyniąc będą mieszące takie Zołnierskie doskonale obserwować maią, żadnemu także Cudzoziemcowi i Szlachcicowi nie pewnemu, a Dyssydentom w Wierze z Krzywdą i ubliżeniem Katolikow łaski Krolewskiey nie pieczętuiąc. A ponieważ niektorzy wyniosłością nadęci podeyrzane swoie Szlachectwo, wystawieniem nowych pod swemi tytułami Miasteczek i Wsi ugruntować i zaszczycić, a potym za dłuższemi czasow obrotami udawnić i wywodzić zamyślaią, Wielmożni Starostowie, Dzierżawcy JWiel: Ichmość PP. Kanclerzom i Podkanclerzym Koronnym i W. X. Lit: donosić będą powinni, żeby przez niewiadomość podobne fundacye i erekcye podrzutnym sposobem z Kancellaryi nie były wynoszone. Cokolwiekby zaś pod imieniem takowych

Miasteczek i Wsi świeżo założonych pokazało się ubliżenia Publicznego, *con-* ANNO
fiscationi to podlegać będzie, Kommissyi raz na instancye Dziedzicow dobr mi- 1717
mo Prawa opisane powtarzać nie będą, i cokolwiek iest im Prawami pospoli-
temi rozkazano, iako teraz nie omieszkuią, tak starać się będą, iako naysuro-
wiey wypełniać. Uczynią to wyżey wyrażone obie Ministerya według po-
winności Urzędow swoich pod obowiązkiem i zachowaniem Prawa tudzież pod
ostrością Traktatu teraźnieyszego. *Vol: VI. Anno 1717. fol: 241. fol: 12.*

EXPULSYE.

Nro. I. Quia negotium de violenta expulsione de bonis, inter homines 1543
vehementer motum est, & increbuit adeò, ut iniquus justum, nocens innocen-
tem, reum peragat, bonisquè depellendo citet, in spem probationis, quæ ex
consvetudine juris bonis expulso servit ut bona ejus intercipiat tametsi fortas-
sis nunquam in possessione eorundem bonorum fuit, nec literas ullas, seu Pri-
vilegium, super eadem acquisivit: quo circa Nos hujusmodi licentiæ ire ob-
viam & eandem intercipere volentes, id illi remedii cum Senatoribus, Nostris
terrarum Legatis reperimus: ut si qui se expulsos, seu dejectos bonis affir-
mant, ad Officium Castrense in quo ejusmodi bona sunt posita in recenti, ad
maximum infra mensem (facturi eo nomine protestationem, si volent) confu-
giant, & pro expulsione dejectores citent. Nihilominus officium ex controver-
sia partium descendendo in illa bona scrutinium seu inquisitionem a vicinis illis bo-
nis adjacentibus facere, & testimonium ab eis sub onere conscientiæ & bona fide
Nobili, a Kmethonibus autem illorum bonorum sub corporali juramento, inquirere
debet de hac expulsione, si ita scilicet facta sit, nec ne, & quis ante hanc ex-
pulsionem, vel mensem, illorum bonorum possessor fuit, num videlicet expul-
sus, seu citatus. Qui quidem Kmethones tenebuntur narrare, quis eorum il-
los tenebat, cui censum dabant, ante hoc tempus, quisve eisdem imperitabat,
& juxta hanc testificationem in utramquè partem officium hujus negotii judi-
cium, seu decisionem faciet. Præter pueros illos quorum fortassis Patrui vel
tutores jure tutelæ usi, dum minorennes adhuc essent, illa ipsa eorum bona
vendidissent, aut alienassent, contra eorum jus & justitiam. Talibus enim
Pueris, postquam ad annos discretionis pervenerint, officium tenebitur justiti-
am facere, tametsi non in recenti facto, ad hoc ipsum officium confugerint,
ne eo modo scilicet tutores bona puerorum perdant, neve quis ab eisdem in-
certa bona emat. Quod si citatus reciperet se ad munimenta, debet narrare
ad qualia Munimenta se recipiat, unde & ex quibus Actis producenda, tunc enim
non ulterior debet ei dari dilatio, nisi ad terminos proximos illorum Actorum,
ad quæ se receperit. Quod si aliud quidcunq; postea ostenderit, extunc cau-
sam suam amittere debet, indequè Actor pro damnis, quæcunquè hac depulsione
sua reus fecerit, ad Jus terrestre, juxta Statutum remitti debet. *Vol: I.*
Anno 1543. fol: 577.

Nro. 2. *Quod autem attinet causam expulsionis*, abo gdyby kto komu mimo 1587
to postanowienie Nasze w maiętność gwałtownie wiechał, wybił i Possessyą
iakimkolwiek sposobem i pretextem odiął, abo dom splądrował, i złupił: tedy
też *modo quo supra*, przed ten Sąd ma być pozwan, i tamże ten Sąd ma ska-
zać *restitutionem bonorum & damnorum refusionem* (nie wdaiąc się *in dispositio-*

ANNO 1587 nem jurium) *in duabus Septimanis, facien: conservan: in defectu satisfactionis, partibus terminum in sequentibus terminis Judicii.* A gdzieby co takowego chołota uczynił, wolno go Stronie imać i oddać na Sąd do tych Sędziow. A gdzieby w dom Szlachcica osiadłego wiachał, abo rzeczy iakie w dom iego wniosł, aresztowan tam być ma, ktory powinien go ftawić na Sądy blisko przyszłe po Areszcie: czego gdzieby nie uczynił, sam za to odpowiadać będzie powinien: a wszakoż gdzieby go też odstępował, *in instanti*, nie wiedząc o takim występku iego, Strona go sobie imać powinna, a on wolny być ma. Także w niebytności Pana, Urzędnik każdy to uczynić ma, a gdzieby nie uczynił, tedy Pan z Urzędnika sprawiedliwość czynić ma, a w Mieściech Krolewskich Starości Urząd: a gdzieby nie było Starosty, tedy Mieyski Urząd z Stroną takiego imać ma, a gdzieby ten pozwany Dekretowi Deputatow dosyć czynić nie chciał, tedy Pan Woiewoda, abo ten komu to JM. w niebytności swey zleci, będzie powinien nad przekazanym dalszą exekucyą czynić, temi ludźmi służebnemi pieszemi, ktore JM. za zleceniem Naszym przyiął. A gdzieby kto był tak możny, żeby Jego M. z temi ludźmi zprostać nie mogł, tedy za obwieszczeniem i rozesłaniem listow JM ruszyć się wszyscy na takowego będziem powinni: wszakże nie pod Elekcyą. A ieźliby kogo przed temi Sędziami wyżey opisanemi, ktorycheśmy tu sobie na tym zieździe obrali, *in contumaciam* wzdano: tedy takiemu ciż Sędziowie od Nas obrani, listem swym otworzystym w tydzień po Dekrecie, o takowym zdaniu oznaymić powinni, i przez Woźnego assygnować termin ku oczyszczeniu Prawem ignorancyi swey, ieźliby ią pretendował: czym powinien będzie *post juramentum in instanti respondere, ac judicatum pati.* A ieźliby kto *temerè* absentował się, a ignorancyi nie probował, tedy Dekret *in contumaciam*, otrzymany exekwowan być ma, *ut supra.* Wszakże *Scrutinia in criminalibus* przed tymże Sądem odprawowane być maią, na drugich Sądziech *peremptorie, tam ex parte Actoris, & rei, quam ex parte Complicum*, ieźliby się do tego przymięszali. *Vol: II: Anno 1587. fol: 1070. 421. folio.*

Nro. 3. Causæ Expulsionis & Exemptionis.

1611 Acz *Causas Expulsionis & Exemptionis* Prawo dobrze obwarowało, żeby *ex Appellatione* na Trybunale *inter causas officii* były sądzone, iednak iż dla wielkości Spraw Sobotnych i przez dwie lecie nie przypadaią. A przeto iż te Akcye *moram non patiuntur*, ustanawiamy, aby zawsze tak te akcye *Expulsionis* iako i *Exemptionis* na każdy Czwartek *ex scorsivo regestro* sądzone były, a potym zaś insze *officii secundum regestrum. Vol: III. Anno 1611. fol: 45.*

Nro. 4. o Expulsyach

1699 Zeby się ta cna Rzplta we wszystkim iako naydoskonaley *ab intra* uspokoiła, chcąc zachować *jus æqualitatis inter concives Regni*, iakośmy przyrzekli *in Pactis Conventis*, żeby możnieyszy nie był cieżki słabszemu, Statut dawny *Titulo: Restitutio in Bona*, ponieważ się między Stanami te aggrawacye, w expulsyach zagęściły, *in toto* reassumuiemy; stanowiąc *pro lege perpetua*, żeby takowe Sprawy *Expulsionum* i wszelkie Sądy, tak *majoris* iako i *minoris Subsellii*, do ktorychby takowa wyszła Sprawa nie od czego inszego, tylko *a sola reinductione in Bona quævis tam Terrestria quam Regalia, quis fuit ante Mensem Possessor*

ſeſſor, z naznaczeniem wieże, i ſzkod nadgrody zaczynały, nie wdaiąc ſię *in* ANNO
cognitiones, jurium & deciſionem cauſæ. Maiąc to na pieczy, że *in æquali Repu-* 1699
blica, par in parem nie ma mieć *poteſtatem*, ażeby *celerior juſtitia* w takowych była Sprawach, gdyby wyſzły *per Appellationem*, albo *per gravamen* do Trybunału, naznaczamy im Regeſtr, *merè Incarceratorum hic degentium*, albo iakowy iak nayprędſzy może być, żeby takowe *auſus* w poſkromieniu *moram non patiantur*, która Konſtytucya i W. X. Lit: ſłużyć ma. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 59. fol: 49.*

Nro 5. O Kryminałach, Kupach Swywolnych, i Regimentarstwach Woluntarskich Dywizyi, tudzież Usurpacyach cudzych Dóbr, Honorow i Paletow, tak w Koronie iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim.

A że w tak ſrogim przeſzłym zamięſzaniu, naybardziey *mala publica auxerunt*, Kupy ſwywolne i Regimentarze Woluntarſkich Dywizyi, ktorzy rozpaſawſzy ſię na wſzelką ſwywolą, *pro libitu ſuo* bez liſtow Naſzych, przypowiednych, & *ſine authoramento Reipublicæ*, Partye ſwoie zebrawſzy, *exuta omni legum reverentia, & poſtpoſita Reipublicæ Authoritate*, różne burdy, robili, albo ſię z władzy Hetmańſkiey wyłamawſzy, po Polſzcze krążyli, i iako w zawoiowanym Kraiu graſſowali, i Paletami ſwemi i ciężkiemi a nigdy w wolnym Narodzie nie praktykowanemi, extorſyami, uſtawami, i dymowemi porcyami, i wielkiemi exorbitancyami, Dobra Ziemſkie, Duchowne i Krolewſkie *per calcata Jura Patriæ*, aggrawowali, Kontrybucyami nieznośnemi obciążali i one wyciſkali, i Kommiſſoryaty ſobie *more exotico* wyſtawowali i na zniſzczenie ſpolney Matki Oyczyzny przez zuchwalſtwo ſwoie naſtąpili, i na defluitacyi Gdańſkiey, Ryiſkiey Krolewieckiey, i innych, Statki Szlacheckie ze Zbożami, depaktowali, Stada Bydła, zabierali, Dobra Miaſta, i Miaſteczka, Pałace, Zamki i Dwory, naieżdżali, zaieżdżali, rabowali, palili, Oſoby Szlacheckie *utriusque ſexûs* i Senatorſkie ſekweſtrowali, i w niewolą zabierali, i w Szwedzkie ręce oddawali, *Acta Publica Regni & Archiva cum ſuis depoſitoriis* palili, i po drogach publicznych rożne exceſſa i wiolencye robili, *non profano non ſacro abſtinuerunt*, gdy Kościołom i Swiątnicom Pańſkim nie przepuſzczali, i w Klaſztorach mury i fundamenta łamali, depozytow Szlacheckich ſzukaiąc, one gwałtem dobywali i zabierali, morderſtwa zaboyſtwa, i inne tym podobne kryminalne wyſtępki przeſzłych czaſow czynili tak, że *nulla publica, nulla domeſtica ſecuritas* była. Więc żeby złym do dalſzego złego, a dobrym do zepſowania *ob ſpem impunitatis* nie pokazała ſię droga, i zabiegaiąc dalſzey ludzi takich ſwywoli, i niewinney oppreſſyi *in libera & æquali Republica* nie tylko tych *Violatores Legum, & libertatum publicarum Oppreſſores, & Aggravatores, Contemptores* Imienia Szlacheckiego i rowności Stanu od wſzelakiey amniſtyi, *ratione cauſarum facti violentiarum & quorumvis exceſſuum, ac criminum particularium* excypuiemy, oraz *rigorem* dawnych Praw i Konſtytucyi publicznych *extendendo*, tych wſzyſtkich *juſto judicio* Sądow generalney Sandomierſkiey Konfederacyi nie tylko *ſubjicimus*, ale & *ubiquinarium forum* w każdey Prowincyi *ſine evocatione* z iedney do drugiey & *terminum peremptorium ſine ulla exceptione fori & præciſa appellatione* oboyga Narodow, Obywatelom i Duchownym nawet Oſobom, *exceptis pœnis perſonalibus*, za wydaniem tu zaraz Pozwow tym, którzy *impoſ-*

ANNO *ſeſſionati & mediante inſcriptione Relationum* w Grodach *proprii diſtrictus* naznaczamy, gdzie ich Woiewództwa, Ziemie i Powiaty *de Nominibus & Cognominibus per delatores ſuos* podać powinny, i wſzyſtkie *enormes auſus, violentias, injurias, extorſiones, & damna cauſata,* w Grodach poprzyſiężone *tanquam ſummas repetibiles de Bonis eorum vindicandi pleniſſimam facultatem* mieć będą. Wyiąwſzy te tylko publiczne i poſpolite krzywdy, które Artykułem *ſub titulo* ubeśpieczenie i ziednoczenie Stanow Rzeczypoſpolitey w wieczne zapomnienie puściliśmy. Do tychże Sądow należeć będą i ci którzy po Naſzym oddaleniu ſię z Polſki nieſłychanym nigdy w Polſzcze przykładem, cudze Subſtancye i Dobra naieżdżali, odbierali i Honory ſobie pod pretextem iakimſi Kaduków i konfiſkacyi *ab uſurpatore* Tronu Naſzego rozdanych uſurpowali, i bez Sądu, bez prawa bez konwikcyi *legitimè Poſſeſſoribus* wydzierali, ponieważ zaſłużyli na ſurową Rzeczypoſpolitey animadwerſyą, i żeby *memorando ad omnem poſteritatem* karani byli. Także i ci którzy Hyberny, Kwarty, Uſtawy i inne *quocunq; vocabulo* naznaczone extorſye wybierali i aſſygnacye, uſurpuiąc ſobie władzą Hetmańſką i Regimentarſką dawali, tedy ich odſyłamy do pomienionych Sądów Generalney Konfederacyi, *vel ad quodvis Judicium & Officium Regni pro ſumendis pœnis perſonalibus & facienda refuſione damnorum de Bonis convictorum & convincendorum.* Obliguiemy także Trybunały Koronne i W. X. Lit: *& omnia ſubſellia,* aby takowych którzy Dobra za Dekretami Trybunalſkiemi przyſądzone, i podane ludźmi Rzeczypoſpolitey zaieżdzali, tudzież i z tych którzy różne expulſye *attentarunt,* Dobra i Staroſtwa *de facto & violenter, quovis modo & colore* odbierali, *ante omnes alias cauſas ex regeſtro mere incarceratorum indilatam adminiſtrent juſtitiam ſanctam* przez reindukcyą i nadgrodę ſzkod, i naznaczeniem ſiedzenia Wieże, niewdaiąc ſię w żadne *cognitiones jurium,* albo inſze dylacye i interpretacye. A Sądy Grodzkie *cauſas Expulſionum præciſa appellatione, quo ad punctum reinductionis,* i win w Prawie opiſanych ſądzić powinne będą. A lubo Prawem poſpolitym ieſt obwarowano oſobliwie Konſtytucyą 1609. aby ſię nikt nie ważył *privata authoritate* Chorągwi podnoſić, Woyſk zbierać, a kupami chodząc, ſzkody tylko czynić, i ludzi ubogich wniwecz obracać, daleko bardziey z nieprzyiaciołmi Naſzemi i Oyczyzny łączyć, albo do Państw cudzych za Granicę mimo wolą Naſzę i całey Rzeczypoſpolitey *præſumptuoſo auſu & ſauſtu* chodzić. Iż ſię to iednak zagęściło, przeto hamuiąc takową ſwywolą, tych wſzyſtkich naydaley ośmiu Niedziel *ab Actu & data* podania uchwał teraźnieyſzego walnego Ziazdu do Grodu, ſtawić ſię do Sądów teyże Generalney Sandomirſkiey Konfederacyi *authoritate ejuſdem injungimus,* i gdyby na ten termin ſtawić ſię i ſprawić nie mieli, tedy ich *pro hoſtibus Patriæ uti turbatores* Pokoiu poſpolitego deklaruiemy. I żeby ſię *in futurum* podobne *Crimina & Legibus publicis damnati auſus* nie działy, Urodzonym Staroſtom Naſzym Grodowym *tanquam brachiis Noſtris Regalibus mota Nobilitate, & cum adminiculo* Wielmożnych Hetmanów, zupełną moc daiemy i zlecamy, aby *omnino compeſcant iſtam licentiam, & utantur jure conceſſo* podług pomienioney Konſtytucyi *Anni* 1609. i ludzi takich ſwywolnych z ich Pryncypałami bez wſzelkiego na oſoby reſpektu, imali, w wieżach oſadzali, *& ſeriam ac irremiſſibilem executionem* czynili, tak iako Prawa oyczyſte, na tych gwałtowników pokoiu poſpolitego *pœnas Legum, infamiæ, colli, confiſcationis Bonorum, liberæ captivationis & invindicabilitatis Capitum* iuż dawno poſtanowiły. *Vol: VI. Anno 1710. fol: 180. fol: 64.*

1710

ANNO

F A B R Y K A C Y E.

Nro. I. De Falsitatibus et collusionibus. 1538

Quia impunitas magna dedit hominibus in malum propensis ad falsitates & collusiones admittendas audaciam, ut non vereantur, per submissas & subordinatas personas, ut in judiciis aut apud libros terrestres, certas recognitiones facerent, nomine earum personarum, quas sæpe contingit, longius abesse a loco Judicii, & procurare, in detrimentum & perniciem ignorantium. Quam licentiam refrænare volentes: Statuimus; ut omnes tales ubi sufficienti testimonio convicti fuerint, pæna Statuti de invasione domûs expressa puniantur. *Vol: I. Anno 1538. fol: 534.*

F E U D A.

Nro. I. Feuda Ruskie i Podolskie.

Feuda Ziem Ruskich i Podolskich przed Statutem Alexandrowym nadane, 1588
i Konstytucyami Króla Stefana w dziedzictwa obrócone, nie maią być iuż więcey *in controversiam quamvis* przywodzone: choćby kto takiemi dobry bez konsensu Naszego dysponował, abo ich też kto przez zapis dostał. *Vol: II. Anno 1588. fol: 12 30. fol: 477.*

F O R M A R Z Ą D U.

Nro. I. Artykuł IV.

Forma Rządu Rzeczypospolitey Polskiey i wolność wolnych iey Obywa- 1768
telów wyciągaią dla potomnych czasów wyraźnieyszego, i w niczym nigdy nieporuszonego postanowienia, żeby nowe przypadki nie mogły napotym wprowadzać nowe odmiany. które w pospolitym rządzie nie powinny nigdy ściągać się do samey fundamentalney Konstytucyi; więc stosuiąc się do Aktu Generalney Konfederacyi Oboyga Narodów Korony Polskiey i W. X. Lit: po uczynionym dokładnym, fundamentalnym pomiarkowaniu wszystkich do tey ważney i delikatney materyi ściągaiących się okoliczności, iest postanowiony w tey mierze, i podpisany przez wzaiemnych Plenipotentów osobny Akt, który raz na zawsze oddziela i pokazuie wyraźnie cele i części Rządu, tak pod Imieniem Kardynalnych Praw, te które nie mogą na potym nigdy być naruszone, iako i te które pod Denominacyą *Materiarum Status* powinne na wolnych Seymach nieograniczonemu wolnemu Głosowi nie odmiennie podpadać. Ten osobny Akt będąc Gwarancyą teraźnieyszego Traktatu, powinien wraz ze wszystkim tym, co iest na teraźnieyszym postanowiono Seymie, mieć wszelką tę moc, ważność, i obowiązek, iak gdyby one ze wszystkim Seymowym ustanowieniem, we wszystkim ich okryśleniu, i słowo w słowo w ten Traktat był inserowany. *Vol: VII.* w Traktacie Warszaw: *Anno 1768. fol: 566.* Art: IV.

Nro. 2. Artykuł V.

A iako Nayiaśnieysza Rzeczpospolita Polska dla wieczystney trwałości wszy- 1768
stkiego tego, co ona teraz dla własnego pożytku ustanowiła, iak nayuroczyściey wzywała, i teraz ieszcze wzywa wysoką Nayiaśnieyszey Jmperatorowy

ANNO 1768 Jeymości, na Konstytucyą, Formę Rządu, Wolność i Prawa swoie, Gwarancyą, tak Nayiaśnieysza Imperatorowa Imć zadosyć czyniąc chęciom i zaufaniu Przyiacielskiemu Nayiaśnieyszey Rzeczypospolitey Gwarantuie iey uroczyście mocą tego Traktatu na wieczne czasy, Jey Konstytucyą, Formę Rządu wolność i Prawa z przyrzeczeniem świątobliwym, i obowiązkiem, za siebie i Sukcessorów swoich na Tron *Imperii* Całey Rossyi utrzymywać, zachowywać i zastaniać, Nayiaśnieyszą Rzeczpospolitą Polską przy nienaruszoney iey całości. *Vol: VII.* w Traktacie Warszaw: *Anno 1768.* Artyk: V. *fol: 567.*

N^ro. 3. AKT OSOBNY DRUGI.

Zamykaiący w sobie Nayiaśnieyszey Rzeczypospolitey Polskiey Prawa Kardynalne wieczyście trwałe i odmienne być nigdy niemogące, & Materias Status, *które tylko* unanimitate *na Seymach wolnych decydowane być powinny.*

1768 Nayiaśnieysza Rzeczpospolita Polska, życząc sobie raz na zawsze trwale ubespieczyć *formam* Panowania, i wolności swoie przez determinowanie Praw Kardynalnych swoich, nigdy odmienić się niemogących, i materyi *Status* które tylko *per unanimitatem*, na Seymach wolnych decydowane będą mogły być; ustanowiono dla tego i *sequentia*

PRAWA KARDYNALNE.

I. Moc Prawodawctwa dla Rzpltey w trzech Stanach, to iest Królewskim, Senatorskim, i Rycerskim dotąd trwaiąca, niewzruszoną na zawsze zostawać powinna, i tey mocy ieden Stan bez drugich dwóch, ani dwa bez trzeciego przywłaszczać sobie, ani zażywać nie będą mogły; dlaczego iednemu Stanowi, bez zezwolenia drugich dwóch, ani dwóm bez trzeciego nigdy nie będzie się godziło Państw i Possessyi Rzeczypospolitey iako też Królewszczyzn, Dóbr, do Stołu Królewskiego należących, i Dóbr Duchownych, i Swieckich alienować, zastawiać, zamieniać, lub przedawać; Wyiąwszy iednak Bezkrólewia, pod czas których będąc zamknięta władza Panowania w dwóch Stanach te dwa Stany co iednomyślnością głosów ustanowią *in materiis Status*, a *per pluralitatem* w materyach Ekonomicznych i wyznaczenia czasu Seymu Elekcyi Króla, iak długo trwać ma, i którego dnia Król obrany być ma, to moc tę mieć powinno, iakby przez trzy Stany ustanowione było. II. Ile razy Wiara Rzymska Katolicka, w Prawach, Konstytucyach, i wszelkich Aktach wspomniona będzie, zawsze iey dodawany być ma Tytuł Panuiącey, i wieczyście będzie Panuiącą. III. Policzaiąc *inter Jura Cardinalia* Panuiącą w Polszcze Wiarę S. Katolicką Rzymską, przeyście od Kościoła Rzymskiego do iakieykolwiek inney Religii w tym Królestwie Polskim, w W. X. Lit: & *in annexis Provinciis* za Kryminalny występek deklaruiemy, więc ktoby się na niego na przyszły czas odważył, wygnańcem z Państw Rzeczypospolitey być powinien. *Forum* zaś *ad agendum* przeciwko takowym Występcom, w Trybunałach Koronnych i W. X. Lit: *ex termino tacto* wyznaczamy, od tego iednak Prawa wszystkie osoby, któreby się *in hoc casu* dotąd znaydowały, uwalniamy, i żadnym sposobem dochodzić na nich kary wspomnioney, i w Prawach Narodowych opisaney, nie będziemy, ani dopuściemy. IV. Stosuiąc się do Prawa Kardynalnego Rzeczypospolitey, przez które od pierwszego zaszczepienia Wiary S. Rzymskiey Panuiącey, Tron Polski tylko Katolikami Rzymskiemi, był

był oſadzony, reaſſumuiąc oraz Konſtytucyą 1669. i onę za niewzruſzoną deklaruiąc, na wieczne czaſy waruiemy, aby niekto inny na przyſzłe czaſy mógł być Królem Polſkim, iak ſzczególnie z urodzenia albo z powołania Katolik Rzymſki; a ktoby z Polaków inney wiary Kandydata na Tron Polſki promowować ważył ſię, takowego *pro hoſte Patriæ & invindicabili capite irremiſſibiliter* deklaruiemy. Krolowa także *ad ſonantiam* teyże Konſtytucyi 1669. *natione & vocatione* Katoliczka Rzymſka być zawſze powinna; A ieżeliby ſię trafiło żeby Królowa była inney Religii, tedy pokądby do Wiary Swiętey Rzymſkiey nie przyſtąpiła Koronowaną być nie będzie mogła. V. Lubo obieranie Królów Polſkich, wolnemi głoſami zgromadzoney Rzeczypoſpolitey dotąd bywało, i Nayiaśnieyſzy Król Jmć Stanisław Auguſt ſzczęśliwie Panuiący, z ſrzodka Narodu, za powſzechną zgodą teyże Rzeczypoſpolitey, na Tronie Polſkim był oſadzony, i *Pacta Conventa* przez ſiebie poprzyſiężone ściśle zachowuie, a zatym z ſtrony iego teyże wolney Elekcyi naruſzenia na przyſzłe czaſy obawiać ſię nie trzeba, przecięż że ta wolność nigdy nadto troſkliwości o ſiebie mieć nie może; iak nayuroczyściey oſtrzegamy, i waruiemy, żeby nietylko wolne *unanimitatè* obieranie Królów w zupełney mocy ſwoiey na zawſze zoſtawało, ale też żeby pod żadnym pretextem, i w żadnym czaſie ſukceſſya do Tronu Polſkiego uſtanawiana i dopuſzczana być niemogła. VI. Beśpieczeńſtwo wolności Szlacheckiey doſtatecznie Statutem Władyſława Jagiełła i Konſtytucyami Rzeczypoſpolitey opatrzone, chcąc w tym opatrzeniu, nienaruſzenie utrzymać, ani Królowi Jmci ſzczęśliwie Panuiącemu, ani następcom Królom, ani ich Urzędom i nikomu, ani mocą przemagaiącą podług ſłów wſpomnionego Statutu. Zadnego Ziemianina oſiadłego o wyſtępek i przewinienie, imać nie będzie ſię godziło, chyba że wprzód w przyzwoitym przez należyte dowody będzie przekonany Sądzie. Pod tę iednak obronę Prawa nie maią być przyimowani wſzelacy zabóycy, *in recenti crimine* poymani (*cujus recentiæ* czas podług Praw dawnieyſzych do Roku i ſześciu Niedziel wyznaczamy) ani rozbóynicy, ani na kradzieży złapani, ani na drogach, ani domów naieźdnicy; i owſzem dla ubeśpieczenia każdemu naydroższego życia, i ſpokoyności domowey, podług generalney Reguły Prawa. = *Invaſor a ſe ipſo occiditur* = takowego *invindicabile caput* na zawſze deklaruiemy, którémuby naiazd domu, lub gwałt w drodze w przyzwoitym Sądzie doſtatecznie był dowiedziony. VII. Urzędy, godności Duchowne i świeckie, za Przywileiami Królewſkiemi chodzące, i łaſki Królewſkie raz oddane, i w przyzwoitym Sądzie *validè* niezadyſputowane, ale ſpokoynie dzierżone, nikomu przez nikogo pod żadnym pretextem odbierane nie będą, a gdyby tego były iakie ſprawiedliwe przyczyny, to na Seymach wolnych, *ſub unanimitate* będzie mogło naſtąpić; Sędziowie iednak Ziemſcy, Urzędy Grodzkie, i wſzyſtkie *ſubalternæ Juriſdictiones*, od których idą appellacye, *de male geſto Officio*, w Trybunałach odpowiadać, & *Judicatum* ich *pati* będą powinni. VIII. Prawa i Przywileie Prowincyom, a mianowicie te, z którémi do Rzeczypoſpolitey przyſtąpiły, i oſobom w nich mieſzkaiącym ſłużące, *legitimè* nadane, i dotąd urzędownie *validè* nie zadyſputowane, w całości dotrzymywane będą; A na to żeby na przyſzły czas z Kancellaryi Narodowych nic przeciwnego Prawom nie wychodziło, do Wielmożnych Kanclerzów Oboyga Narodów, pod obowiązkiem przyſięgi Urzędu ich pilna baczność należeć powinna. Dla beśpie-

ANNO 1768 czeństwa zaś Przywileiów, żeby przypadkiem iakim zagubione *in forma Authentica* mieć się mogły, i wiadomość o nich w potrzebie była, te wszystkie Przywileie do Akt Metryk Koronnych w Koronie, Litewskiey w Wielkim Xięstwie Litewskim, tak też dawnieysze, któreby się *in Actis Officiosis* ieszcze nieznaydowały, od publikacyi teraźnieyszey ustawy w Rok podawane być maią. Te zaś które odtąd wychodzić będą, gdyby *per oblatam* do tychże Metryk naypoźniey także w Rok podawane nie były, tym samym za nieważne poczytane być maią, i Król Jegomość komu zechce, na nowe podpisać ie Prawo mieć będzie a Kancellarye oboyga Narodów takowe Przywileie powinny będą pieczętować; a gdyby komu Przywiley oryginalny zaginął, i o powtórny uprasżał, wydanie iego bronione być nie powinno. IX. Wielkie Xięstwo Litewskie Unią z Koroną wieczyście spoione, według warunków swoich, iako też inne Prowincye i Ziemie iedno ciało Rzeczypospolitey składaiące, iako z tymże ciałem swoim nierozdzielne zostawać będą, uroczyście sobie przyrzekamy. X. *Jura feudorum* do Rzeczypospolitey *spectantium*, w władzy i własności teyże Rzeczypospolitey na zawsze zostawać powinny. XI. Prawo równości Szlacheckiey & *capacitas* do Dziedzictwa Dóbr Ziemskich, do honorów godności Senatorskich, Ministeryalnych i Urzędów Duchownych i Swieckich i Przywileiów na Starostwa Grodowe i nie Grodowe, i Dzierżawy samey Szlachcie Kraiowey służyć ma, i tey równości żadne tytuły ćmić, ani uwłaczać nie będą mogły. XII. Dyssydentom i Nie-Unitom Grekom Orientalnym Obywatelom Rzeczypospolitey Kondycyi Szlacheckiey pierwszym Aktem osobnym w swoim mieyscu przyznana podobna równość i tychże Religii opisane wolności w pełney mocy swoiey na zawsze zachowane będą. XIII. Woiewództwa i Miasta Ziem Pruskich, na zawsze konserwowane będą, *circa jura legitima* ich, & *conformiter ad Privilegium incorporationis*. XIV. Woiewództwo Inflantskie przy Pactach *subjectionis* & *Unionis* tudzież przy ordynacyach i Prawach temuż Woiewództwu służących, w Konstytucyach opisanych na zawsze konserwowane być ma. XV. Xięstwo Kurlandzkie i Semigalskie, na zawsze *circa Pacta subjectionis de Anno 1561.* & *circa formam Regiminis de Anno 1617.* zostawać powinny, bez żadney na wieczne czasy, *in forma regiminis* ich aktualnie *existentis*, odmiany. XVI. Powiat Piltyński przy Prawach z któremi od Króla Jmci Duńskiego *de Anno 1585.* iako część Inflant był Polszcze przywrocony przy Stanie Szwedzkim na zawsze zostanie, i *circa formulam Regiminis de Anno 1617.* wieczyście zachowany być powinien. XVII. *Liberum veto* na Seymach wolnych, *in materiis Status*, w zupełney mocy zachowane być zawsze powinno, a te materye *Status unanimitate* zawsze decydowane być maią zachowuiąc na wieczne czasy, każdey osobie składaiącey Seym moc zniszczenia *activitatis* Seymowania *in materiis Status* przez iedną szczególnie kontradykcyą wolnego głosu ustnie, albo przez Manifest uczynioną. XVIII. *Jus Emphiteusis*, iak iest w Prawie opisane, po wszystkich Państwach Rzeczypospolitey na gruntach prawdziwie pustych, & *cum evidenti utilitate directi Domini* pozwalane być ma, a nadanie iego przez Króla Jmci w Dobrach stołowych, przez Starostów i Dzierżawców w Królewszczyznach za konfirmacyą iednak Królewską, w Dobrach zaś Duchownych przez Duchowieństwo *praecedente assensu* Zwierzchności Duchowney Kraiowey za Konfirmacyą Królewską; generalnie *in omnibus beneficiis collationis* & *nominationis Regiae*, a w Dobrach Szlacheckich

za wolą Dziedzica, dotrzymane każdemu być powinno, którego to Prawa otrzymanie, nie tylko Obywatelom Polſkim, ludziom iednak wolnym, ale i z obcych Kraiów przychodniom, także wolnym Mieſzczanom, i Rolnikom po Miaſteczkach, i Wſiach będzie wolne; a takowy *Emphiteuta* przychodzień, po trzech lat mieſzkania w Państwach Rzeczypoſpolitey, za rodowitego w Kraiu Obywatela, w ſwoim Mieyſkim lub Rolniczym ſtanie ma być poczytany. Propinacya po mieyſcach *in Emphiteuſim* danych *circa Dominos Directos fundi* zoſtawać powinna. XIX. Całość *Dominii & proprietatis* ſtanu Szlacheckiego nad Dobrami Ziemſkiemi Dziedzicznemi i ich poddanemi, według Praw Statutowych nigdy odeymowana, ani zmieyſzana być nie ma. *Jus* iednak *vitæ & necis* poddanego w ręku Dziedzica być nie ma, lecz gdy poddany Kryminał popełni do Sądu Ziemſkiego, lub Grodzkiego lub Mieyſkiego w Miaſtach więkſzych oddany być powinien. XX. Gdy nie tylko Prawa Boſkie ale też uſtawy Oyczyſte Narodowe, mianowicie Statut W. X. Litt: w Artykule pierwſzym, w Rozdziale dwunaſtym, i Konſtytucya 1726. *ſub titulo:* = Mężoböyſtwa = mieć chcą i nakazuią ażeby ſię nikomu ſwywolnie, zuchwale, rozmyślnie i dobrowolnie w nadzieię okupu pieniężnego, krwi ludzkiey rozlewać i za głowę zabitego ſzacunku ſtanowić nie godziło, waruie ſię iak nayuroczyściey, iż odtąd iako Szlachcic za Szlachcica, a Chłop za Chłopa gardłem karany być ma, tak gdyby ſię trafiło, żeby Szlachcic Chłopa złośliwie, i nie przypadkowo ale dobrowolnie, rozmyślnie na śmierć zabił, tedy takowy, nie iuż zapłaceniem i głowſzczyzną temu, czyim on był Poddanym, lecz utratą właſney ſwoiey głowy karany w Sądzie przyzwoitym być powinien. Zachowuiąc w tey mierze dowód i poſtępek prawny, oraz obrony ſtronom *in toto*, według przepiſów w tymże Statucie W. X. Litt: i Konſtytucyach Seymowych. A co ſię ściąga do zranienia, ſkaleczenia lub ochromienia, *alias* mutylacyi, na którymkolwiek członku, tedy w takowych ſprawach, iak nayściśleyſza ſprawiedliwość dla ukrzywdzonych, roſtropności i ſumienney ſurowości Sędziów i Sądów *in foris competentibus* zoſtawuie ſię, żeby podobne wyſtępki, *pro qualitate* zadanych ran, *& conditione* osób którym zadane będą, ſądzili i karali. XXI. Jako *Jura Majeſtatica* utrzymywane zawſze być powinny, i według nich poſłuſzeńſtwo Narodu Królom Jchmciom na zawſze ieſt winne, tak gdyby który z Królów co z ſpraw Kardynalnych Narodowych, lub *ex Pactis Conventis* z tymże Narodem pod przyſięgą zawartych, złamał, i zachowywać nie chciał, na ten czas, według porządku Konſtytucyi 1707. opiſanego tenże Naród od poſłuſzeńſtwa Królowi Jmci wolnym będzie: ktoby zaś Króla Jmci nieſprawiedliwie na Seymie publicznie obwiniał, według Konſtytucyi 1609. ſądzony i przykładnie karany być ma. XXII. Dobra i Poſſeſſye Duchowne i Szlacheckie, *ſub Jus Majeſtaticum* bez konwikcyi Prawem pociągane być nie maią i Przywiley na nie przed dowiedzieniem *liquidi Juris Regii & ante cognitionem naturæ Bonorum* biorący, do Poſſeſſyi takowych Dóbr brać ſię nie powinien. XXIII. *Jus caducum* na maiątek Cudzoziemca w Państwach Rzeczypoſpolitey bezdzietnie *& ſine teſtamento* zmarłego, dotąd *ad Jura Regalia* należące, na przyſzły czas dawane nie będzie, ale Sukceſſorowie *demortui ſubſtantiam & omnem ſupellectilem* iego *repetere* będą mogli, *relicta* z tego wſzyſtkiego *decima parte in natura*, *vel in pecunia*, *juxta taxam rerum* Miaſtu lub Panu mieyſca na którym ten Cudzoziemieć mieſzkał; to iednak *beneficium* dla Cudzoziemców nie ma *currere* tylko

ANNO 1768 *ad triennium a die obitus* krewnego ich w Polſzcze; dla czego trzykrotnie co Rok obwieſzczono będzie iako Cudzoziemieć ten a ten, w tym a wtym mieyſcu umarł, i pozoſtała po nim fortuna, iako ſię z Inwentarza zaraz *poſt fata* urzędownie ſpiſanego pokaże, Sukceſſorom iego wydana będzie, byle ſię w rzeczonym czaſie z autentycznemi dowodami bliſkości pokrewieńſtwa z umarłym przed przyzwoitą Zwierzchnością popiſali; po wyiściu albowiem trzech lat, *ad fiſcum Regium devolvetur.* XXIV. Termin ſześcio-Niedzielny wyznaczony na Seymy Ordynaryine, a dwu-Niedzielny na Seym Extra-Ordynaryiny nie będzie mógł być przedłużony, ani Seymy nie będą być mogły limitowane tylko *per unanimitatem*, w czaſie wolnego Seymu. Wſzyſtkie te Prawa Kardynalne w żadnym czaſie, pod żadnym pretextem przez kogokolwiek, ani przez ſame Konfederacye, ani nawet podczas bez-Krolewia udziałane, ani *per unanimitatem* nie będą mogły być odmieniane i wzruſzane. Ktoby więc przeciwko tym Prawom, albo iednemu z nich poſtępował, takowy za nieprzyiaciela Oyczyzny ma być poczytany, i iako taki ukarany.

MATERYE STATUS.

I. Nie będzie można na Seymie wolnym bez iednomyślnego zezwolenia Stanów Rzeczypoſpolitey, powiękſzenia żadnego, lub odmiany podatków raz uſtanowionych, iako też odmiany Taryff ſtanowić pod iakimkolwiek bądź pretextem. II. Niebędzie pozwolono na wolnym Seymie, tylko za iednomyślnością, pomnażać liczby Woyſka Rzeczypoſpolitey raz uſtanowionego w iakieykolwiek ſtronie Króleſtwa i pod iakimkolwiek bądź imieniem i pretextem. III. Niebędzie ſię godziło na wolnym Seymie bez iednomyślnego zezwolenia Stanow Rzeczypoſpolitey, żadnego przymierza ani konwencyi, związku przyiaźni lub handlu z Poſtronnemi Potencyami zawierać. IV. Wypowiedanie Woyny i zawieranie Pokoiu, nie będą mogły być uczynione na wolnych Seymach, tylko za iednomyślnością. V. Niebędzie można dawać Indygenatu, i przypuſzczać do Nobilitacyi na wolnych Seymach, tylko za iednomyślnością; i ten który otrzyma Indygenat, ma zawſze Szlachectwo ſwoie wywieść wyprowadzaiąc ie aż od Dziada, ażeby mógł być przypuſzczony do Urzędów Juryzdykcyi, powinien być dobrze *Poſſeſſionatus* w Państwach Rzeczypoſpolitey. VI. Liga, kurs i walor wewnętrzny Kraiowey monety, niebędą mogły być odmienione na wolnym Seymie tylko za iednomyślnością, ani żadna Redukcya, iako też podwyżſzenie teyże monety, nie będą mogły być uczynione, tylko za takąż iednomyślnością na wolnym Seymie. Monety także Zagraniczne za dobre od Kommiſſyi Skarbowey uznane, także *ſine unanimitate* redukowane być nie mogą. VII. Pomnożenie lub umnieyſzenie władzy i Prerogatyw Miniſtrów *Pacis & belli*, w Koronie i w W. X. Litt. iako też Urzędów Seymowych i Sądów w Kraiu, niebędzie można poſtanowić na Seymie wolnym tylko za iednomyślnością. Nie będzie także można kreować nowych Urzędów, ani Koronnych ani Litewſkich, ani Woiewódzkich, ani Powiatowych, tylko za iednomyślnością na wolnym Seymie. VIII. Porządek Seymowania, i Seymikowania który przez Konſtytucyą na tym Seymie uſtanowiony ieſt, nie będzie mógł być odmieniony na Seymie wolnym, tylko *per unanimitatem.* IX. Posłuſzeńſtwo należyte każdey Juryzdykcyi, ważność Dekretów, Prerogatywy Trybunałów, iako też i moc Dekretów w Trybunale oczy-

wi-

wiſtych w Trybun: W. X. Litt: będą zachowane na zawſze we wſzyſtkim iak dotąd i ieżeliby w tym chciano iaką odmianę uczynić na potym, wypaść to niebędzie mogło na Seymie wolnym tylko za iednomyślnością. X. Konſtytucya Roku 1717. *Tit:* —*Reaſſumptio:*— opiſuiąca *Senatus Conſilia*, trwać na zawſze nienaruſzenie powinna; ale że w punkcie zakazu niedyſponowania Skarbem Rzeczypoſpolitey dołożona klauzula, bez oczywiſtey i nieuchronney potrzeby, ſzkodliwe dla tego Skarbu pociągać może tłomaczenie; więc na każdym Seymie w Trakcie *materiarum Æconomicarum* ma być iaka ſumma naznaczona, do dyſpozycyi *Senatus Conſiliorum* na potrzeby nieodbyte, i nieprzewidziane, między iednym Seymem a drugim: A ieżeliby Rzeczpoſpolita chciała powiękſzyć albo pomnieyſzyć, moc i Prerogatywy *Senatus Conſiliorum*, nie będzie mogła tego uczynić na wolnym Seymie, tylko za iednomyślnością. XI. Jako według opiſu dawnych Praw Rzeczypoſpolitey, Królowie niemogli kupić Dóbr i Poſſeſſyi w Państwach Rzeczypoſpolitey dla ſwych Sukceſſorów *de lumbis*, i że pozwolenie dane J. K. Mci: ſzczęśliwie Panuiącemu *in Pactis Conventis*, iemu ſamemu tylko ſłużyć powinno, i takowy maiątek nabyty na Sukceſſorów krwi iego ſpadać ma. Tak gdyby na przyſzły czas Królowie Jchmć naſtępcy teraźnieyſzego Nayiaśnieyſzego Staniſława Auguſta o rzeczonym nabywaniu Dóbr, na Sukceſſorów ſwoich *de lumbis* myśleli, tedy tego zamyſłu doſtąpić niebędą mogli na Seymie wolnym, tylko za iednomyślnością. XII. Poſpolite ruſzenie Rzeczypoſpolitey niema być zwołane, tylko mocą Seymu, i za iednomyślnością w czaſie wolnego Seymu. XIII. Nigdy nikomu, w żadnym czaſie nie ma być wolno bezprawnie zaieżdżać iakieykolwiek natury Dobra, to ieſt: *ſine authoritate Judicii*, *cujus Juriſdictioni* te Dobra *ſubſunt*, i przed przewiedzionym Prawem, *ſub ſuccubitionem* pretenſyi w którey byłby uczyniony tenże bez-Prawny zaiazd; co ſię iednak do pretenſyi z Kontraktów zaſtawnych i arędownych wynikaiących ściągać niema, komu albowiem z Dzierżawców Kontrakt wyſzedł, i któremu zaſtawnikowi w Koronie, Summa w Grodzie i według zapiſu, *in termino ſolutionis*, a w W. X. Litt: według opiſu na gruncie, a gdy tam niebędzie przyięta, w Grodzie złożona będzie z Poſſeſſyi uſtępować powinien. A potym ieżeliby miał co *ad repetendum* Dzierżawca, lub zaſtawnik od Dziedzica, albo ten od nich *è converſo in foro competenti*, *præciſa appellatione* rozprawić ſię im będzie wolno, gdzie *ante omnes alias cauſas* Sprawy o pretenſye z Arędy, lub zaſtawy Dóbr pochodzące, ſądzone być powinny, pod bezprawny iednak Zaiazd podciągane być nie powinny, Zaiazdy Dóbr *juxta obloquentiam*, Karty lub Tranzakcyi roborowanych. Tey całey Uſtawy od Urodzonych Posłów Koronnych na Koronę przyiętey, a zaś od Urodzonych Posłów Wielkiego Xięſtwa Litt: Statutu Litewſkiego opiſu, w takowych Sprawach zachowania oſtrzeżonego, odmiana na Seymie wolnym *ad unanimitatem* należeć będzie. XIV. Te materye *Statûs* wyżey wyrażone, pod żadnym pretextem i tłumaczeniem, w żadnym czaſie, ani od nikogo *ſub pluralitatem* pociągane być nie mogą, ale na wolnych Seymach *unanimitate* decydowane być powinny. Ten oſobny Akt, drugi będąc pod Gwarancyą podpiſanego dziś Traktatu między Nayiaśnieyſzym Królem Jegomością i Nayiaśnieyſzą Rzecząpoſpolitą Polſką z iedney, a Nayiaśnieyſzą Imperatorową Jeymością całey Roſſyi, z drugiey ſtrony powinien mieć wſzelką takową moc, ſkutek, i obowiązek, iak gdyby tenże w ten Traktat ſłowo w ſłowo

ANNO 1768

ANNO 1768 był wpisany: więc ma tenże w wzaiemnych Ratyfikacyach oboyga Nayiaśnieyszych Traktuiących stron we wszystkim swoim okryśleniu być pomieszczonym. *In quorum fidem:* My oboyga stron uroczyście umocowani, ten osobny Akt własnemi Rękoma podpisawszy Pieczęciami Herbów Naszych stwierdziliśmy w Warszawie dnia 24. według nowego Kalendarza, trzynastego według starego Kalendarza, Miesiąca Lutego Roku tysiącznego siedmsetnego sześćdziesiątego osmego. *Vol: VII. fol: 595. Tit:* Akt osobny.

Nro. 4. ARTYKUŁ II.

1775 Potwierdzaiąc wszystkie Prawa Kardynalne i materye *Status*, które nie są odmienione na Seymie teraźnieyszym i uznaiąc potrzebę do przydania nowych, których położenie Rzeczypospolitey, i okoliczności wyciągaią koniecznie, ustanawiamy za zezwoleniem Wszech Stanów na wieczne czasy te które nastę-puią, i które będą tey mocy, iak i poprzedzaiące. I. Niebędzie na potym nikt mogł być obranym Krolem Polskim i W. X. Litt: tylko Piast rodowity Szlachcic, i Possessyonat w Kraiach Rzeczypospolitey. II. Synowie i Wnukowie zeszłego Króla niebędą mogli *immediate* po Oycu lub Dziadzie ich zostać Królami, lecz przynaymniey trzeba będzie przeciągu dwóch Panowań do tego aby byli *eligibiles*. III. Oddalaiąc takowym sposobem na zawsze Sukcessyą do Tronu Polskiego i ubespieczaiąc na zawsze *coronam Electivam*, postanawiamy za Prawo wieczne, iż Rząd Rzeczypospolitey zostanie zawsze wolny, niedependuiący, i składaiący się z trzech Stanów, mianowicie z Króla, z Senatu, i Stanu Rycerskiego. IV. Gdy istotna zasada Rządu Polskiego iest równość tych że trzech Stanów i *aequilibrium* władzy ich, a gdy stan Rycerski był zawsze oddalony od rządu w czasie między Seymami. My Stany Rzeczypospolitey chcąc temu zapobiedz, i wcałości przywrócić tę równość władzy, i influencyi w interessa, równie iak i exekucyą ścisłą Praw ubespieczyć, ustanowiliśmy Radę Nieustaiącą, ktorey powierzyliśmy władzę i staranie czuwania nad Exekucyą Praw iuż ustanowionych, mimo tego iednak, aby niemogła pod iakimkolwiek pretextem wdawać się w legislacyą, albo w władzę sądzenia spraw; i ufundowaliśmy onę, iako na gruntowney twierdzy, na warunkach następuiących, które za Prawo nigdy niewzruszone mieć chcemy, mianowicie: iż takowa Rada Nieustaiąca trwać będzie na zawsze, i składać się będzie z trzech Stanów, to iest z Króla który iest Głową nigdy nieoddaloną, z Senatu i Stanu Rycerskiego w równey liczbie członków Stanu Rycerskiego i Senatu, zawieraiąc w to Ministrów iako i członki każdey z trzech Prowincyi, niemniey aby Artykuł znayduiący się w Prawie, pod tytułem: ustanowienie Rady Nieustaiącey postanowiony na tym Seymie, i który co się tycze Prerogatyw Królewskich, powinien być nigdy nienaruszony, tak iak całe to Prawo, i aby te członki tey Rady obierane były na Seymach ordynaryinych przez wota sekretne, i *per pluralitatem*, zaraz po Elekcyi Marszałka Seymowego, i po złączeniu Izb Senatorskiey i Poselskiey i przed wszystkiemi innemi materyami. *Anno 1775. Vol: 8. fol: 62. Tit:* Artykuł drugi.

Nro. 5. ARTYKUŁ III.

1775 Nayiaśnieysza Imperatorowa Jeymość wszech Rossyi, przychylaiąc się do Artykułu VII. Traktatu 1773. Gwarantuie Rzeczypospolitey Polskiey nietylko

te dwa Artykuły Aktu tego, które zawieraią w sobie materyą Greków, Nie-Unitów i Dyssydentów, iako też i Prawa Kardynalne, ale wszystkie iakiekolwiek Konstytucye ściągaiące się, tak do Osoby Królewskiey, iako i do wszystkich materyi ogólnie postanowionych na tym Seymie pod węzłem Konfederacyi, i wszystkie Akta publiczne Konfederacyi Generalney, Koronney i Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Dla wiary tego My Pełnomocnicy oboich Nayiaśnieyszych Stron kontraktuiących, uroczyście autoryzowani, podpisaliśmy ten Akt osobny własnemi Rękami, i utwierdziliśmy go Pieczęciami Herbów Naszych. Działo się w Warszawie dnia 15. Marca Roku 1775. *Vol VIII. fol: 63. Tit:* Artykuł trzeci. ANNO 1775

F O R T E C E.

Nro. I. Żywność którą z starodawna niektórzy Starostowie do Kamieńca Podolskiego odwozić powinni, toż aby i teraz na potym bez odwłok czynili napominamy. Czego któryby nie uczynił, Instygator Nasz ma o to pozwać, iako o inne Prowenta Stołu Naszego. A ta żywność ma być oddana do Szafarza od Nas naznaczonego, tak iako zwyczay był starodawny, wyiąwszy z tego Ekonomią Samborską. *Vol: II. Anno 1593. fol: 1402. fol: 941.* 1593

Nro. 2.

Fortece Pograniczne.

Doświadczyła tego Rzeczpospolita osobliwie *ab Anno* 1666. począwszy, że Pogranicznych Fortec opatrzenie tamuie impet sił nieprzyiacielskich, & *multa commoda* przynosi Państwom, chcąc tedy *eandem* Rzeczypospolitey obmyślić i tego Roku *securitatem*, Wielmożnym Hetmanom zlecamy *curam* Pogranicznych Fortec maiąc w osobliwey pamięci fortece Stanisławowa i Brzezan *propriis impensis* Wielmożnego Woiewody Kiiowskiego i Ur. Chorążego Koronnego wystawione, i *præsidio* z szkatuły własney konserwowane, które dotąd od zguby ostatniey, Kraie tamte Pokuckie zatrzymały. *Vol: V. Anno 1677. fol: 379. fol: 43.* 1677

F O R U M.

Nro. I.

De Abrenuntiatione Proprii Districtus.

Item si quis renuntiabit Terræ & proprio districtui, debet respondere ibi, ubi renuntiando se inscripsit, & cum super tali res obtinebitur judicata, alias perlucrabitur, idem qui jus perduxit, equitabit ad Capitaneum illum, sub quo manet victus, Capitaneus tandem ille executionem facturus sit rei judicatæ, alias illorum perlucrorum, in alio districtu jure obtentorum. *Vol: I. Anno 1505. fol: 330.* 1505

Nro. 2.

O Sądach Seymowych Zadwornych i Trybunalskich.

Zabiegaiąc temu, żeby między ludźmi Stanu Szlacheckiego, a Miasty Naszemi, *Jurisdictiones non confundantur*, postanawiamy: aby każdy *Actor sequatur forum rei:* a do Prawa nienależącego, ieden drugiego niepociągał, ale według dawnych Praw, aby Miasta które *bona terrestria in commune obtinent, in causis & injuriis merè terrestribus*, iako o wydanie poddanego, o sprawiedliwość z tychże poddanych, *ac in causis cædis & sanguinis*, także o zepsowanie Granic *per Commissionem* uczynionych *in causis occupationis fundorum, mere terrestrium, in causa excisionis Nemorum, Borarum, sylvarum: ac in Causis proprii la-* 1633

ANNO 1633 *boris* i o inſze wſzelakie *liquidi juris terreſtris* byli powinni *Forum terreſtre pati*, iako każdy Szlachcic, *ſine quavis appellatione & proſecutione poſt Curiam*, ale tylko na Trybunał. Co ſię zaś dotycze *cauſas & actiones Civiles merè Jurisdictioni Civili ſubjectas* zwłaſzcza *ratione Juriſdictionis bonorum & fundorum Civilium* w Miaſtach: o ſukceſſye po Mieſzczaninie, albo Mieſzczce, także o ſprawiedliwość z Mieſzczan, iako i o Kontrakty, długi, handle, exceſſy przez Mieſzczany uczynione, i o inſzych wſzelakich, którzy *Juri Civili Magdeburgenſi ſubſunt*, o takowe, Miaſta i Mieſzczanie nigdzie indziey pociągane być nie maią, tylko *ad officium Civile competens, cum appellatione poſt Curiam*. A *Decreta in foro incompetenti lata*, żadney wagi mieć nie będą, niederoguiąc w niczym Prawom *de ſecuritate judiciorum* uczynionym; którym wſzelkiey kondycyi ludzie *in criminalibus* podlegać maią, *pœnam evocationis*, według Prawa, *ab utrinq;* zachowuiąc. Także o nie oddawanie podatków uchwalonych, iako i o niedoſyć uczynienie uſtawom Urzędów Woiewodzych, Starościnych, które *in ſuo robore* zoſtawuiemy. A że Miaſta, Statutu Toruńſkiego którego maią i ktoremu derogować niechcemy, tak *abutuntur*, że nie przy Staroście ani Podſtarościm, ale podczas przy ſamym tylko Piſarzu Grodzkim, *contra mentem* Statutu Toruńſkiego, ważą ſię Szlachtę ſądzić: a co większa, *in contumaciam* Szlachtę czci odſądzaią *in tali judicio*, czego ani Statut Toruńſki, ani żadne Prawo nie pozwoliło: takie nayprzód Dekreta, w takich Sprawach ferowane kaſſuiemy, i annihiluiemy. A żeby na potym to nie było, *Authoritate Conventûs præſentis* poſtanawiamy, *ſub pœna capitis*, na tych którzyby ſię tego ważyli. A ieżeliby Staroſta *ad requiſitionem* Miaſta, do Sądu według Statutu Toruńſkiego, albo ſam niechciał ſię ſtawić, albo Podſtarościego zeſłać; na takim *pœnam centum Marcarum in Judicio Tribunalitio perſolvendam*, nakazuiemy. A Konſtytucyą o Dobrach Władyczych Cerkiewnych, *Anni* 1631. deklaruiemy, że ſię rozumieć ma i ściągać na ſame tylko Dobra Władycze i Cerkiewne: a *pœnam infamiæ* otrzymaną na Otuſkich Małżonkach, od Mieſzczan Poznańſkich, *de conſenſu partium, ob ſatisfactionem parti*, znoſiemy i kaſſuiemy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 796. fol: 25.*

Nro. 3.

Forum Osób Swieckich z Duchownemi.

1768 Duchowni z Dóbr Dziedzicznych od Szlachty zapozwani bez zaſłaniania ſię Przywileiami *in præjudicium* Szlachty otrzymanemi, *in foro terreſtri ſive caſtrenſi* z Dóbr ſwych naturę Ziemſką maiących, *in cauſis ſimplicium injuriarum* według dawnieyſzych Konſtytucyi odpowiadać maią. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 729.*

FRYMARKI.

Nro. 4.

O Frymarkach.

1562 Frymarki wſzyſtkie, które były z ſzkodą Rzeczypoſpolitey, maią ſię nazad coſnąć; boby takowe Frymarki były z niepożytkiem Rzeczypoſpolitey, niemogą tu być rozeznane: dla tego uſtawuiemy, aby teraz *vigore conventûs* były deputowane w każdey Ziemi pewne oſoby, które żeby oglądały i popiſały wielkość i dobroć tych imion, które i Królowi dano, i Król dał: a takowe ſpiſki aby były na przyſzły Seym znieſione, a tam dopiero z takowych ſpiſków, łatwiey ſię rozeznać i rozſądzić będzie mogło, na których Rzeczpoſpolita mieyſcach byłaby uſzkodzona: a dopiero takowe uſzkodzenia Rzeczy-

po-

pospolitey w tych Frymarkach, maią bydź rozsądzone. A na potym, kie- ANNO 1562
dybyśmy z swey strony, albo też kto inny z swoiey strony, Frymarku ia-
kiego z Imieniem Naszym potrzebował, tedy pierwey maią być Rewizorowie
z Seymu wysłani, a potym za ich dostateczną Sprawą i opisaniem pożytkow,
przyległości, &c. na Seymie Walnym *omnium Ordinum consensu*, kończyć się
maią. — Też to przykładaiąc, gdyż też to *vim* Frymarkow *sapit*, ieżliby kto za
otrzymaniem wiecznym daniny, Nam iaką Wieś puścił, albo summę starą
ktoraby się przed Statutem ostać mogła, a okazał to iasnemi dokumenty,
żeśmy takową Wieś, na ktorey dobra a stara summa była od niego przyięli
chociby też to, *in Privilegio donationis* nie było *expressum*: tedy gdy to będzie
okazano iaśnie, powinni będziemy zaś onemu tęż Wieś i z tąż summą wro-
cić: gdyż iego donacya przed Prawem pospolitym zostać się nie mogła, a
cognitio tego na Seymie być ma. *Vol. II. Anno 1562. fol: 615. fol: 20.*

Nro 2.

Frymarki.

Frymarki żadne ktoreby nie były rewidowane przez deputowane Rewi- 1567
zory z Seymu, i potym nie byłyby na Seymiech Koronnych approbowane,
nie będą żadney ważności; iakoż Frymarku Bliżanowskiego Thykadłowa &c.
Wsi od Starostwa Kaliskiego, za Wsi w Mazowszu, ktory iako przedtym nie
był, i Rewizya się około niego żadna nie działa, tak go też approbować nie
możemy ani chcemy. *Vol. II. Anno 1567. fol: 725. fol: 151.*

Nro. 3. Kauzy Frymarkow Dobr Naszych w W. X. Lit:

Zamiany i Frymarki, ktoreby od Przodkow Naszych weszły w domy 1589
Szlacheckie wiecznością, ieżliby o te dobra kto pozwał, i Prawem Dziedzi-
cznym u Possessorow tego dochodzić chciał, tedy Sprawy takie sami sądzić
mamy w Litwie. A każdy Urząd takową Sprawę do Nas odsyłać winien
będzie. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1286. fol: 531.*

Nro. 4. O Frymarkach starych.

Przychylaiąc się do Konstytucyi o Frymarkach starych z Antecessorami 1598
Naszemi uczynionych, ktore są *in revisione literarum* przyięte, i na Seymiech
ad Annum 1596. approbowane *in suo robore* wiecznemi czasy zostawuiemy:
ażeby do wątpliwości nigdy przywodzone nie były. A nowe wedle teyże
Konstytucyi *Anni 1596.* zostawać maią. *Vol. II. Anno 1598. fol: 1457
fol: 693.*

FUNDACYE.

Nro. I. Przytym deklaruiemy iż Fundacyom *Bona exempta subiecta & li-* 1676
tigiosa, prætextu Dekretow i Przewodow, *in foro illegitimo* otrzymanych *appli-
cari* nie mogą, ktorych dochodzić Dziedzicom wolno będzie. *Vol. V. Anno
1676. fol: 433. fol: 14.*

GLEYTY.

Nro I. De Treugis Pacis seu salvo conductu dandis de Regno fugientibus.

Statuimus, quod si aliquis coram Nobis vel Nostro Capitaneo de aliquo 1347
crimine, vel manifesto fuerit accusatus, & ad ostendendam suam innocentiam

ANNO 1347 per Nos vel Nostrum Capitaneum non fuerit admissus, & ob hoc ipsum fugere contingat, & ne hujusmodi fuga ad infamiam reputetur, idem fugiens coram Reverendissimo in Christo Patre Episcopo Cracoviensi, aut Palatino Cracoviensi, aut Sandomiriensi protestabitur: quod Nos aut Capitaneus Noster, ad expurgandum ipsum admittere noluimus, & tales praenotati, aut Palatinus Noster illius terrae profugo treugas duorum mensium dare poterit, & ipsum profugum servare, infra quod tempus idem Palatinus apud Nos, vel Nostros Successores eidem profugo quaerat gratiam & favorem, ut ipsum ad justitiam admittamus, quae si praedictus Palatinus non potuerit obtinere, quod eundem videlicet, ad expurgandam suam innocentiam admittere nollemus, extunc Palatinus ad metas terrae suae illum conducere tenebitur, qui a tempore conductus Palatini, infra annum terrae, Regno & terrigenis nocumenta inferre non debebit, Uxore sua in bonis suis pacificè, intra annum praedictum dimissa inquiete, quo anno evoluto, intra quem gratiam Nostram semper quaerere debeat, & si ipsam invenire non poterit, & praefatus profugus, aliqua nocumenta Regno, vel terrigenis intulerit: propter hoc infamis non debet reputari, nec ipsum per terrigenas captum ad mortem Nobis aut Nostro Capitaneo dare tenebuntur, nec propter hoc indignationem, aut offensam Nostram incurrant terrigenae supradicti. Si vero malitiose & absque culpa contigerit aliquem profugere & juri parere, & profugiendo nocumenta Regno aut terrigenis intulerit, bona ipsius immobilia praeter dotalitium uxoris Camerae Nostrae perpetuò applicentur, mobilia verò inter Nos & Barones Nostros per medium dividantur, & si captus fuerit per quempiam in gratia Nostra consistat, nec propter captivitatem ejus, per amicos debet aliqua indignatio vel inimicitia occulta vel manifesta suboriri, uxor vero sua in dotalitio suo remanebit, prout superius est notatum, vel ipsum vendere, liberam habeat facultatem. *Vol. I. Anno 1347. fol: 48. fol: 36.*

Nro. 2. De salvis conductibus per Capitaneos non dandis Kmethonibus terrigenarum.

1505 Conquerentibus Praelatis & Proceribus majoris Poloniae, quod cum quodam despectu & levitate eorum hactenus Capitanei Posnanien: salvos conductus Kmethonibus illorum & terrigenarum dare consveverant, statuimus communi consensu, quod de caetero Praelatorum, Baronum, Procerum & terrigenarum Nostrorum Subditis Kmetonibus, Civibus, Oppidanis aut servis Capitanei locorum, salvos conductus dare non debeant, sed ad jus commune in eventibus recurrendum decernimus Kmethonibus talibus, & quibuslibet conquerentibus, sic ut cuique juris patrocinium debebitur. *Vol. I. Anno 1505. fol: 301.*

1539 **Nro. 3.** Ut in utramque partem, circa rationem Salvi conductus & securitati eorum quibus inimicitiae denunciantur, provideatur: & illi, quos poena manet, Salvi conductus calumniis non involvantur innocenter, statuimus; ut nullius Salvi conductus, poena incurratur, nisi qui fuerit publicatus, & qui illo velit sese palam tutari. *Vol. I. Anno 1539. fol: 550.*

Nro. 4. Ex mutuo colloquio ac consensu Dominorum Consiliariorum, & petitione Nunciorum Terrestrium, sic est constitutum, quia literæ publicæ fidei, alias *Zelazne Listy*, & Salvi conductus, amplius dari non debeat a Nobis famulis contra Dominos illorum, Status & ordinis militaris, nec etiam contra Subditos illorum, in damnum eorundem, sed nobis & Consiliariis Nostris liberum erit hoc facere, tales videlicet literas dare subditis Nostris, Status Civilis, contra Cives, juxta arbitrium nostrum, tamen contra Nobiles & Subditos illorum, nulla dabimus. *Vol. I. Anno 1543. fol: 576.* ANNO 1543

Nro. 5. Gleyty żadne ktoreby przeciwne Prawu i Statutowi były, dawane być nie maią, a ktoby ie otrzymał te są nikczemne. *Vol. II. Anno 1550. fol: 596. fol: 6.* 1550

Nro. 6.

O niedawaniu Gleytow.

Statut *Anni Domini 1543.* o niedawaniu Gleytow, Sługom, i Poddanym przeciw Panom: iako Mieszczanom, tak *generaliter omnibus incolis cujuscunque Civitatis* i prywatnym Osobom przeciw Szlachcicom i ich Poddanym, approbuiemy, i żeby te Gleyty nie były więcey z Kancellaryi Naszey wydawane waruiemy wiecznemi czasy. Wszakże Nam wolno będzie dawać Gleyty między Starostami i Dzierżawcami, a między Mieszczany i Kmiecmi Naszemi Krolewskiemi. Także też tym nie zabraniamy dawania zakładow Naszych, *Nobili contra Nobilem*, także między Szlachtą a osobami Mieyskiemi Miast Naszych i Duchownych specyfikuiąc iednak osoby, o ktore zakłady *forum* Szlacheckie nie ma być iedno w Ziemstwie *&* *per appellationem* na Trybunale. Także też *literæ Moratoriæ*, *alias* Zelazne Listy, Mieszczanom i Zydom, przeciwko Szlachcie, z strony niepłacenia długow, nie maią być dawane, a gdzieby co *in contrarium* z Kancellaryi było wydano, tedy to ma być *irritum & inane*, a między Mieszczany i inszemi osobami, nie maią być bez słuszney i w Prawiech opisaney przyczyny, przez Kancellaryą dawane. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1209. fol: 458.* 1588

Nro. 7.

O Sublewacyach i Gleytach w Koronie.

Na Infamie i Bannicye, ktorych approbacya *ex personali* w Trybunałach stanie, Gleyty i Sublewacye z Kancellaryi Naszych wydawane być nie maią. A wydawane żadney wagi, u żadnego Sądu mieć nie będą. *Vol. IV. Anno 1641. fol: 12. fol: 13.* 1641

Nro. 8.

De reddenda ratione Senatus Consultorum.

Reassumuiąc *in toto* Konstytucye wszystkie *de Senatus consultis*, a mianowicie 1576, 1588, 1607, 1641, i inne we wszystkich Punktach potwierdzaiąc postanawiamy, aby na potym każdy z obecnych w Radzie PP. Senatorow i Urzędnikow Koronnych i W. X. Lit: *super conclusiones affirmativas Sententiarum suarum* podpisywał się, czego Kancellarye Koronne i W. X. Lit: przestrzegać powinne będą, i tego po Wotach PP. Senatorow, na każdym Seymie Posłowie Ziemscy upominać się maią. Przytym stosuiąc się do pomienionych Konstytucyi, waruiemy to, aby w Sprawach Seymowi należących, żadne *Senatûs* 1662

ANNO 1662 *consulta* formowane, i Konkluzye ich do skutku przywiedzione, Uniwersały bez Seymow na żadne podatki, z Kancellaryi Koronnych i W. X. Lit: wydane, Konstytucye Seymowe odmienione i przyczyniane, przez też *Senatus Consulta* nie bywały. Także Uniwersały Konstytucye znoszące wychodzić, werbunki, ani zaciągi, tak Polskiego, iako i Cudzoziemskiego Narodu na uchwałę Seymową stanowione, Gleyty też Prawu przeciwne w Bannicyach, Infamiach; *ex personali* otrzymanych, abo po pozwaniu *ad cassandam* approbowanych, więc ani *perduellibus* wydane libertacye ludziom, *cujuscunque sexus & conditionis* na podatki od Rzeczypospolitey uchwalone, wychodzić, z Kancellaryi Naszych, ani pieniądze z Podatkow Rzeczypospolitey extra ordynaryinych *ultra mentem* uchwały Seymowey wydawane nie będą. A ieżeliby w takowych punktach przez *Senatus Consulta* cokolwiek *exorbitatum* było, takowe wszystkie Uniwersały i reskrypty ktorekolwiekby z Kancellaryi Naszey wyszły, *nullitati subiacere* maią, i one *pro irritis* mieć chcemy. *Vol. IV. Anno 1662. fol: 830. fol: 3.*

1736 N^ro. 9. *Judicata quorumvis Magistratuum*, osobliwie Sądow Naszych *per rescripta privata*, aby wzruszone nie były, *sub nullitate eorum* przestrzegać tego będziemy, i Gleytow w Koronie według dawnych zwyczaiow, *ad jure agendum* tylko na sześć Miesięcy, & *Prorogatione Salvi conductus* nad dwa razy wydawać z Kancellaryi Naszych nie pozwolemy *neminemque captivare*, *nisi jure victum* dopuściemy. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 626.*

1764 N^ro. 10. Dekretow wszelkich Sądow Prawem ustanowionych Reskryptami kassować, ani wątlić nie będziemy, Gleyty tylko przed Dekretami dawać będziemy *ad jure agendum* według dawnych Praw, nie więcey iak na sześć Miesięcy, aby ztąd opoźniona nie była sprawiedliwość, ktore od wzdawania w Sądach nie powinny ochraniać, a przeciwko Dekretom wydawać ich nie będziemy, *sub nullitate* takowych. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 204.*

GORĄCE PRAWO.

1523 N^ro. 1. Debebit autem Officium Castrense unicuique semper paratum esse in recenti crimine, in administranda justitia, & exequenda re judicata, exceptis duntaxat festis solennioribus, & diebus Dominicis non expectatis terminis Castren: quae causae non debent differri ad terminos Castrenses, sed fine Celebratione terminorum debent exequi. *Vol. I. Anno 1523. fol: 408.*

N^ro. 2. STATUT LITEWSKI O GORĄCYM UCZYNKU.

Ustawuiemy też chcąc mieć i daiemy moc, aby Woiewodowie i Starostowie Nasi Sądowi, w każdym Powięcie i Urzędzie swoim Sądowym, sądzili i sprawowali, Pozwy swoie dawali, a te Artykuły, mianowicie tu opisane, to iest: 1. o Naiazd gwałtowny na Dom Szlachecki, nie tylko na sam Dwor ale i na gumno i na dworzec gdzie Bydło i insze Gospodarstwo domowe bywa chowane. 2. O Gwałt Kościoła Chrześciańskiego według Artykułu trzeciego w Roździale iedenastym. 3. O Zgwałcenie Panien i Niewiast. 4. O Gwałt w Miastach Naszych. 5. O Rozboy w drogach. 6. O Złodzieystwo. 7. O Fałsz. 8. O Pożogi Domu albo Gumna. 9. O Czary. 10 O Truciznę. 11. O od-

11. O odpowiędź Szlachcica Szlachcicowi na zdrowie albo ogniem. 12. o Głowę Szlachecką także o Poręczników takich, ktòrzyby o pochwatlę na gardło, albo ogniem kogo ręczyli: ale o Zbiegi flug i poddanych wfzelakich i czeladzi niewolney, oto zęchcieli do Grodu, albo do Ziemftwa będzie wolno pozwać, a urząd w niebytności ich, Namieftnicy ich, ofiedli z Sędzią i Pifarzem Zamkowym Przyfięgłemi, i w tym Woiewodztwie i Powiecie też ofiadłemi, maią i moc mieć będą fądzić odprawować i kończyć wedle tego Statutu. §. A gdzieby kto na gorącym uczynku tych wyżeypomienionych Artykułow, ktoregożkolwiek Stanu był poyman, ten ma być fądzon bez Pozwow. A oto imanie ofiadłego na Gorącym uczynku ma fię rozumieć, gdyby kto mògł być poyman zarazem tegoż czafu, na famym takim uczynku, o co gardłem karzą.— A ieżliby takowy zbytek uczyniwfzy, zarazem poymać fię niedał, aleby zniknął, abo fię fkrył, takowego wolno fzukać z Urzędem wfzakże nie daley iedno do popełnienia tego uczynku przez dwadzieścia cztery godziny Zegarowe. Ato fię ma rozumieć otym gdzieby fię co takowego zbytku ftało, abo w Mieście abo we Wfi, ale ktoby i wtym czafie z Miafta, abo ze Wfi gdzie fię uczynek ftanie, do Imienia, i do Domu fwego Szlacheckiego uciekał, albo ufzedł, ten iman iuż być niema tylko pozwan.— A nie ofiadłego zawżdy, kiedy i gdzie może potrafić, wolno imać.— §. A ieżliby zarazem na gorącym takowym uczynku, ofiadły niebył poyman, tedy iuż Pozwy od Urzędu Zamkowego ku Prawu ma być przypozwan, za ktòremi Pozwy zwłafzcza w rzeczach takich krwawych, gdzie o gardło idzie, ftrona pozwana, nie przez umocowanego, ale fama oczywifto powinna u Sądu ftanowić fię. A pozwu takowemu Grodzkiemu Rok nie ma być dłuzfzy, tak za oczywiftym, iako i Zaocznym podaniem Pozwu tylko za cztery niedziele. A ieżliby kto iakiegokolwiek Stanu abo i Rodzaiu bądź Męfkiego abo i Zeńfkiego, będąc do Sądu Grodzkiego pozwan, a za temi Pozwy, i na ten Rok ftać, abo ftawfzy, a rozprawić fię nie chciał, a fzłoby o taką rzecz krwawą, za co gardłem karzą, tedy ten Urząd, ma go za nieftannego na wywołanie zdać, i o tym Nam Hofpodaru przez lift fwoy otworzony oznaymić.— A My temu niefolguiąc bez wfzelkiey zwłoki i odkładania na inny czas, ale wziąwfzy zarazem o tym od tego Urzędu Nafzego wiadomość, takowego obwinionego, i Urzędowi Nafzemu niepofłufznego, mamy z Ziem Państw Nafzych kazać wywołać. A gdzieby wywołany w takowym uczynku, chcąc fię tego fprawić Nas Hofpodara o gleyt profił, tedy My Hofpodar, takowym wywołańcom mamy podniefienie na wywołanie, i Lifty Nafze Gleytowne ku fprawie z zamierzeniem na to pewnego czafu, i to niewięcey tylko do trzech razòw dawać według Artykułu w Rozdziale pierwfzym Dwunaftego, aby fię za Gleytem Nafzym tego kto wczym będzie obwinion, fprawował przed Urzędem Nafzym onegoż Woiewodztwa, abo Powiatu, gdzie fię początek tey Sprawie ftanie. § A coby własnemu Sądowi Nafzemu Hofpodarfkiemu należało, to My fami z Pany Radami Nafzemi, bez żadney zwłoki i odkładow fądzić i rozprawować mamy.— Wfzakże to podniefienie Wywołania i gleyt Nafz przecie gorącemu uczynkowi i Prawu a karaniu o nim w Statucie opifanemu nic ubliżać i uymować niema, ale Mężobòyca Prawem przekonany, gardłem karan będzie, a głowfzczyzna, nawiązka i fzkody, o co będzie pozwano za rozkazem bez fkładania Rokòw Statutowych iako ftrona obżałowana na Roku

ANNO przypadłym nie ftanie, ma od Nas Hofpodara, ieżli fię to u Sądu Nafzego toczyć będzie, a ieżli na Urzędzie, tedy takież i od Urzędu Nafzego Sądowego w wiązanie w Imieniu obwinionego do fkończenia Prawa dano być. A o famego ofobę, iako wyżey pomieniono, ma Urząd na wywołanie do Nas Hofpodara odefłać. Wfzakże w rzeczach mnieyfzych niekrwawych, gdzie o gardło nie idzie, Urząd niema na wywołanie nieftannego odfyłać, tylko dla nieposłufzeńftwa rzecz na Pozwie napifaną bez dowodu fkazać winien będzie &c. Statut Litewfki Rozdział czwarty Artykuł XXX. *fol:* 131.

GOSPODY.

N^ro. I. De violentiis finiendis in pabulorum venditione.

1347 Cum itaque omnis violentia non immerito variis juris fanctionibus prohibeatur & coerceatur, Maieftas igitur Regia æquum cenfuit, fubditorum commoda, in his præfertim providere, ftatuimus ideo ut tranfeuntes per viam ad Dominos ipforum vel in propriis etiam negotiis procurandis, five fint Principes milites aut alterius Status & cujufcunq; conditionis homines exiftant, pro fe expenfas, aut pabula equorum in villis, tabernis, aut locis folitariis non recipiant, aut aliquam vim inferant vendere nolentibus, aut a venditione fe retrahentibus, fed unusquifq; libere utatur re fua pro fuo libito fuæ voluntatis. *Vol: I. Anno 1347. fol: 54.*

N^ro. 2. Rozdawanie Gospod.

1565 Ponieważ na Seymikach i Sądziech, o Gofpody wielka trudność, i roznice bywaią: tedy Staroftowie, abo Dzierzawcy onych mieyfc, gdzie Sądy abo Seymiki będą, *habita ratione dignitatis Perfonarum*, maią ie rozdawać. *Vol: II. Anno 1565. fol: 677. fol: 85.*

N^ro. 3. o Gospodach na Seymikach i Sądziech.

1598 Przychylaiąc fię do pierwfzych Konftytucyi o rozdawaniu Gofpod na ziezdziech i Sądziech wfzelakich, tak deklaruiemy: że mimo Starofty mieyfc onych, niema fię żaden w Urząd wdawać a ofobliwie na Trybunale Marfzałkowie, Deputaci, niemaią wtym żadney przekazy czynić Urzędom Starośc![](innym, ani Uftaw rzeczom mimo Urząd Woiewodzy i Starości czynić ani fobie żadnych pożytków na mieyfcu onym gdzie Trybunał fądzon bywa przywłafzczać, okrom falarium Sądowego, ani *privata authoritate* w Grodach Sądów żadnych odprawować tylko *in confenfu Judicii Tribunalis. Vol: II. Anno 1598. fol: 1468. fol: 704.*

GRY.

N^ro. I. De ludo taxillorum.

1347 Ut noxius ludus taxillorum abjiciatur, per quem ut fæpius jufti Patres propter filiorum exceffum, de bonis eorum pelluntur & abfque ipforum demeritis ad minimam deducuntur paupertatam, Statuimus, ut fi filius quifq; utrifq; Parentibus vivis & fanis ludo amiferit aliquam pecuniæ quantitatem, prædicti ludentis Parentes non tenebuntur ipfi victori pro ipforum filiis vel filio ad pecuniæ perlufæ fatisfactionem: idem dicimus de judæis, fi mutuarent pecuniam

tali filio superstitibus dicti Filii Parentibus & sanis, quod videlicet ejus Parentes non teneantur de mutuo, nec aliquo modo compelli debeant, nec possunt, sic etiam dicimus de omni contractu inito cum filiosfamilias, qui non valet cum sit in Paterna potestate constitutus (juveturq; Senatus consulto Macedoniano) propter quod non habet alicujus rei dominium, vel aliquam Possessionis traditionem. *Vol. I. Anno 1347. fol. 31.* ANNO 1347

Nro. 2.

DE LUSORIBUS TAXILLORUM.

Ad præcludendam lusoribus taxillorum malitiæ subtilitatem, qui consveverunt cum inebriatis aut ad iracundiam provocatis & deductis, novam taxillorum ludi formam adinvenientes super credito aut obligandis rebus etiam & impignorandis quibusvis pecuniis, equis bonis, & hæreditatibus ludere, eosque sibi debitores taliter facere, spoliare bonis & malitiosè amovere; qui tandem sic ludis exuti, & ad inopiam deducti, ut plurimum ad vitia deteriora labuntur, propter quod ultio judicialis juxta ipsorum demerita, a Nobis consvevit in talibus exerceri; quare ad hoc malum evitandum, quod præsertim Nostri Nobiles rebus abundantes, strenuitati dediti pro defensione Regni fortius pervigilent decernimus, quod deinceps nullus terrigena noster cum alienigena cujuscunque Status aut conditionis existat, in Regno Nostro ludat taxillos ad præstationem aut creditum seu credentiam, sed tantummodo pro pecunia parata; quod si quispiam contra hoc Statutum venerit temerarie, ipso jure non valeat creditum, nec ad aliquam solutionem seu satisfactionem victus victori tenebitur, nec fidejussor datus ab ipso vincente poterit pro debito conveniri. Siquis vero contraveniens Statuto proq; pecunia sic credita acriter monuerit suum debitorem cum verbis turpibus, vel ejus fidejussorem quotiescunq; maledixerit & improperaverit, pro debito prælibato, toties illi pro sua verecundia pœnam *pietnadziesta* solvet, & Nostro judicio nihilominus aliam similem pœnam, pro inobedientia assignabit. *Vol: I. Anno 1347. fol. 31.* 1347

Nro. 3.

DE FILIO NON EMANCIPATO LUSORE, ET QUIS MODUS IN LUDIS SERVANDUS SIT.

Filius nondum emancipatus, in paterna constitutus potestate, nec a fratribus divisus vel separatus, si globisandò vel tesserisando, aut quemlibet alium ludum damnosum ludendo, aut alia exercendo, aliquid perdiderit; talia omnia & singula per ipsum deperdita volumus & decernimus, quod in ipsius partem seu sortem computentur. Nihilominus tamen decernentes, quod sive in taxillis, aut scacis, vel in quibuscunque aliis ludis lucrosis, ipsis ludentibus, ad pecunias equos aut alias res lucratas seu in hujusmodi ludis acquisitas mutuos fidejussores interposuerit, monendi, requirendi, petendi, seu vendicandi, non obstante qualibet fidejussoria cautione, seu obligatione penitus nullum jus ex prædictis ludis sit acquisitum. Sed duntaxat quoslibet ludos habere concedimus & volumus gratia temporis deducendi & causa solatii & exercitii habendi. *Vol: I. Anno 1347. fol: 37. fol: 29.* 1347

G R A B I E Z.

Nro: I. Ktobyteż w tych Woiewodztwach komu grabież uczynił, tedy strona ukrzywdzona, ma pozwać do Sądu Grodzkiego Rokiem zawitym: a Sąd 1578

ANNO Grodzki także iako i o zbiegi bez żadney zwłoki ftronie ukrzywdzoney fpra-
1578 wiedliwość i exekucyą także z ruſzeniem Powiatów, za dwie Niedzieli uczynić ma, a ukrzywdżony Rokiem licownym do Grodu za dwie Niedzieli pozwać. A Staroſtowie Naſi, gdzieby z Imion Naſzych, tak Królewſkich, iakoteż i ſwych własnych, o takowe zbiegi z ſtanem Szlacheckim byli winni, tedy wolno będzie ukrzywdzonemu oto do Grodu inſzego co nayblizſzego, w Wojewodztwie onymże, Staroſtę pozwać, także Rokiem zawitym, według tey Konſtytucyi. A ten Sąd Grodzki powinien będzie na Dobrach Starościnych, exekucyą tymże ſpoſobem iako wyżey napiſano uczynić, pod ſtraceniem Urzędu ſwego Staroſtwa onego. *Vol: II. Anno 1578. fol: 976. fol: 539.*

GRANICE.

Nro. 1. De fluvii aut rivuli fluxu seu alveo novo et antiquo alias *Rzeczyſko* hæreditates limitante.

1346 Crebra altercatione inter Noſtros ſubditos, ſuper limitibus in hæreditatibus ipſorum diſtingvendis graves ſuſcitantur quæſtiones: ex quibus augentur expenſæ, & labori nimio interdum ſupponuntur diſcordantes. Et quia fluvii & fluviorum, alvei ut plurimum inter hæreditates, poſſeſſiones, & villas fluunt & habentur, unde ſiquæ villæ hæreditates invicem conveniunt aliquo fluvio vel rivo mediante ſi inter eaſdem hæreditates non ſunt limites de jure facti, tunc illa quælibet hæreditas, ſuam teneat ripam illius fluminis ſeu rivi ad ipſam hæreditatem protenſam, et idem fluvius, ſeu rivus pro limite ſemper ſit habendus, qui fluvius ſeu rivus, ſi etiam omiſſo primævo alveo per alia loca ſuum divertit meatum ſeu defluxum; ſine miniſterio hominis, ſed propria virtute naturali, nihilominus ejuſdem fluvii primævus alveus, ubi ante decurſus aquæ fuit, verus limes hæreditatum illarum erit, in quo antiquo fluvio ſeu rivo, alias antiqui fluvii Alveo, homines utramq; villam, ſeu hæreditatem illam inhabitantes licite ſuas facient piſcaturas, prout faciebant, tunc cum aqua ſuum primævum ſeu antiqvum curſum in eodem antiquo alveo habuit. Sed ſi fluvius ſeu rivus hujuſmodi per hominis induſtriam, averſus eſſet ab antiquo curſu, & alveo, ut in alium novum influeret alveum, tunc ille novus alveus hæreditates limitabit, dabit quoq; ſic ut antiquus ille alveus conſvevit unam ripam uni hæreditati, alteram alteri quam alluit, quo caſu dum per hominis induſtriam ſit fluminis averſio, una hæreditatum ipſarum, illa videlicet in qua remanet antiquus alveus, omnem & integram habeat proprietatem in alveo & ripis, antiqui fluminis ſeu rivi. *Vol: I. Anno 1346. fol: 3. fol: 9.*

Nro: 2. De Venditore Hæreditatis.

1420 Ex conſvetudine & Jure antiquo ſervabatur, quod vendens hæreditatem, emptorem per tres Annos & tres menſes ab impetitione quacunq;, ad interveniendum & liberandum eundem ſit adſtrictus, ſed quia multoties contingit, quod vicini illius venditæ hæreditatis, quorum limites etiam ipſam contingunt, intra præfatos tres Annos & tres menſes emptorem vexare poſtponunt, donec venditor & interceſſor præſcriptione emptionis evadat, qua elapſa primo emptorem pro limitibus inquietare non formidant, licet venditioni præſentes extiterint, ea propter volumus & ſtatuimus, quod cum aliqua hæreditas empto-

si per venditorem ostenditur, vicini illius hæreditatis, per emptorem cum ministeriali evocentur, quod illi ostensioni intersint, qui si venire noluerint sic per ministerialem vocati, & infra tres Annos, & tres Menses possessori quæstionem pro limitibus, non moveant, tunc possessor ad probationem suæ emptionis cum testibus admittatur, præscriptioneq; tanti temporis juvabitur. *Vol: I. Anno 1420. fol 76. fol: 45.* ANNO 1420

Nro. 3. De limitibus & Terminis Figendis.

De limitibus autem Nostrorum Nobilium taliter duximus providendum, quod si contigerit aliquem litigantem pro limitibus, docere vel ostendere scopulos dictos *Kopce* ad minus tres, aut alia signa notabilia in campis vulgariter *wyiazdy* in silvis verò signa ad instar crucis facta, ut est moris, ex tunc Succamerarius noster, illum qui meliora & notabiliora signa seu scopulos ostenderit discernens, sub honore & conscientia debebit & tenebitur mittere ad probandum, ubi autem utraque Pars signis notabilibus inter hæreditates caret, extunc Actor ad probationem limitum cum testibus prout de jure est admittatur. *Vol: I. Anno 1420. fol: 76. fol: 45.* 1420

Nro. 4.

Item nolumus a modo nec debemus alicui petenti Nostram Majestatem, granicies limitum, seu granicierum hujusmodi cum bonis, villis & hæreditatibus Nostris distinctionem denegare vel differre, dummodo per vim & violentiam non exigatur nobis. *Vol: I. Anno 1422. fol: 83. fol: 49.* 1422

Nro. 5. Granicies Bonorum Regalium Qualiter Faciendæ.

Præterea pollicemur quod omnibus petentibus a Nobis limitationem seu distinctionem limitum, inter bona mensæ Nostræ Regalis, & bona petentium, consentiemus & dabimus duos Dignitarios seu Officiales & Succamerarium, qui nomine Nostro potestatem habebunt limites faciendi. *Vol: I. Anno 1496. fol: 249.* 1496

Nro. 6. De Granicierum limitatione inter Bona Regalia & terrigenarum & numero Commissariorum, ac Modo judicandi.

Item cum inter bona Nostra inscripta, vel non inscripta, & Subditorum Nostrorum Nostris convicinantium nonnunquam injuriæ & oppressiones nonnunquam etiam cædes committerentur, & fierent difficultates plurimæ, pro limitatione granicierum, Nostris aut Capitaneis, aut Tenutariis sub umbra Regii nominis Nostri. bonorumq; Nostrorum Subditosq; Nostros, vicinos, aut opprimentibus aut limitationem granicierum difficultantibus, id circo ex innata nobis virtute & benignitate Regia, propter omnem subditorum Nostrorum justitiam & pacem ex hac parte habendam promittimus, quod quibuslibet Subditis Nostris, cujuslibet Status & conditionis existentibus, granicies ex parte bonorum Nostrorum petentibus. Nos & Successores Nostri, secundum Statuta antiqua ad discernendum æquitatem Commissarios illius Terræ, & districtus, in quibus bona limitanda consistunt, videlicet duos Dignitarios, & duos Officiales, cum sub Camerario deputabimus, & deputare debeant Capitaneoq; seu Tenutario bonorum Nostrorum mandabimus, ut pariter cum Commissariis eisdem ad limitandum 1496

ANNO 1496 bona eadem exeat, descendat & Commissarios expensis provideat, in his præsertim bonis quæ habemus libera & sine obligatione, qui quidem Commissarii, postquam exiverint, debent ex utraq; parte senes advocare, quorum recepto juramento, juxta eorum recognitionem, & testimonium ad limitationem procedent. Si vero ipsi senes discordes fuerint, extunc Commissarii juxta suas conscientias concordando discordias senum, secundum eorum privatum Judicium, limitationem ipsam prosequentur, & terminabunt. ubi autem & ipsi Commissarii discordarent, volumus quod ex ipsorum sententia, qui plures in voce concordes fuerint, auctoritas atq; potestas dependeat diffinita terminandi Nostrorum Officialium videlicet Capitanei, aut Tenutarii contradictione non obstante. *Vol: I. Anno 1496. fol: 275.*

Nro. 7. De non transponendis Graniciebus per Succamerarios.

1496 Item plerumq; cum Succamerarii aut eorum Camerarii transponerent limitationes granicierum, aut favore quodam aut partis unius necessitate accedente, altera nollente, exindeq; cum negligentia per dilationes favorabiles in limitatione granicierum committeretur, nos huic errori providentes decrevimus & decernimus perpetuo observantes, quod a modo Succamerarii omnium Terrarum totius Regni, terminos graniciales, per semetipsos pro suo velle contra Jurisdictionem transponere non debeant, sub pœnis quatuordecem marcarum in eo qui aliter fecerit per Nos exigendis, excepto quod esset consensus partium aut causa interveniret legitima. *Vol: I. Anno 1496. fol: 276.*

Nro. 8. Pæna contra Capitaneos & Tenutarios venire negligentes ad faciendos limites

1511 Item quia ex querelis Nobilitatis accepimus, multos damnis affici, negligentia Capitaneorum & Tenutariorum bonorum Nostrorum, qui per judices Commissarios accersiti, ad limitanda bona Nostra cum Bonis prædictæ Nobilitatis venire recusant. Huic igitur incommodo occurrere volentes: Statuimus, ut si deinceps Capitanei vel Tenutarii Nostri accersiti, venire neglexerint, ad eosdem limites faciendos, pœna viginti octo marcarum per nos puniantur, quarum medietas parti, reliqua medietas Nobis & Successoribus Nostris cedere debet. *Vol: I. Anno 1511. fol: 378.*

Nro: 9. Limitationes Bonorum non secundum literas & signa in eis descripta, sed juxta Senum testimonia fieri debent.

1519 Quia multæ literæ & Privilegia reperiri solent, partim abusa, partim etiam incerta: Statutum Serenissimi olim Domini Regis Alberti renovamus: ut videlicet limitationes bonorum fiant non secundum literas & signa in eis descripta ad instantiam petentium, & re oculis non subiecta sed juxta senum testimonia, præsertim cum illius Majestas tam benigna, & liberalem Constitutionem fecerit, ut cognitionem & distinctionem bonorum Nostrorum, Dignitariis & Officialibus Regni subditis Nostris, committeret. *Vol: I. Anno 1519. fol: 388.*

ANNO

Nro. 10. De Capitaneis & Tenutariis ut violentias Nobilitati in limitibus non inferant. 1519

Capitanei & Tenutarii bonorum Nostrorum violentias Nobilitati in limitibus non inferant, nec eosdem limites per Commissarios nostros factos, vi destruant. *Vol: I. Anno 1519. fol: 388.*

Nro. 11. De faciendis limitibus inter Bona Nostra Regia & Subditorum Nostrorum tam Spiritualium quam Saecularium.

Quoniam impediri plerumq; solent; & differi limites inter bona Nostra Regia, & bona incolarum Regni Nostri, tam spiritualium, quam saecularium; statuimus, ut Capitanei & Tenutarii nullis injuriis afficiant Subditos Nostros ratione limitum & siquis illorum id fecerit, ex Officio Capitaneali coram Nobis respondebit. Nos vero deputabimus Commissarios Nostros, qui faciant limites, ac illorum judicium inhibitionibus Nostris non impediemus, Assessores seu Commissarios, nec etiam Revisores post limites factos designabimus, sed quid quid Commissarii Nostri decernent, illud ratum & firmum esse debebit; Praeterea cum Commissarii Nostri convenient ad locum limitum, sive Capitaneus, seu Tenutarius Noster exiverit, sive non; suo eduxerit senes, sive non ipsi Commissarii nihilominus limites ipsos prosequi & finire debebunt, Capitanei Nostri, ac etiam illius qui queritur de injuriis limitum contradictione, seu motione & appellatione, ac etiam absentia, minime obstante. Praeterea Commissarii Nostri praedicti duabus Septimanis, antequam simul convenient ad faciendos limites, Capitaneum seu Tenutarium Nostrum de tempore & loco sui conventus certiorem faciant, per Ministerialem & duos Nobiles, ac etiam per literas suas proprias, & mandatum Nostrum. Si autem Dignitarii ad limites ipsos designandi, essent pauci in illa terra, seu Palatinatu, in quo limites fieri debent, aut forte essent absentes, eo casu ex vicino Palatinatu, vel etiam ex remotione Commissarios designabimus, ad ipsos limites faciendos, non alios tamen, nisi tales, qui in illis terris ubi limites essent faciendi, possessionati fuerint. *Vol: I. Anno 1523. fol: 401.* 1523

Nro. 12. Processus Judiciarius observandus circa faciendos limites.

Et licet varii quoq; fuere modi in bonorum utrinq; haereditariorum limitatione, hucusque in terris Nostris Cracoviensi, Sandomiriensi, Lublinensi, Russiae, Belzensi, ac Podoliae, terr toriisq; earundem terrarum pro jure observati, tamen Nos conformem deinde limitationem bonorum ejusmodi haereditariorum fieri, ac in omnibus terris praedictis, pro consvetudine cupientes, de unanimi Baronum Nostrorum Consilio, pariter & assensu Nunciorum terrarum praedictarum; statuimus & ordinamus, ut quilibet citans in jus terrestre pro granicibus faciendis, taxam pecuniariam, non apponat, sed simpliciter actor citabit reum pro actoratu, alias *o powództwo*, sub forma superius scripta inter formulas citationum. 1523

Si vero citatus in primo termino non paruerit in poena contumaciae condemnetur.

ANNO 1523 Si autem in secundo & peremptorio termino idem citatus non paruerit, in lucro actoratus per actorem condemnetur, per quam condemnationem jam obtinebit actoratum contra citatum decreto judiciali accedente.

Facta igitur tali condemnatione in lucro, judicium remittet actorem cum obtentione actoratus ad campum Succamerarium terrestrem, sive ejus officium, veluti executorem prosequendæ hujusmodi limitationis.

Succamerarius autem per suam literalem innotescentiam, sive citationem debet citare partes ad sui, sive officii præsentiam, ad locum limitum, sive differentiæ pro certo termino peremptorie terminum assignando, mandando reo condemnato, ut compareat ad instantiam actoris ad videndum & attentandum ipsum actorem officium ducere, & ad sipandum & faciendum granicies sive limites inter bona præfata, & attentandum audiendumq; ipsum actorem jurare cum testibus supra justa ductione & sipatione graniciérum.

In quo quidem termino Campestri, non licebit citato aliquas controversias facere coram Succamerario, vel ejus officio, super actoratu, quem jam judicio terrestri amisit, sed actor ducet officium, juxta suam voluntatem & suam conscientiam, facietq; granicies, scopulos sipando, & alia signa metalia faciendo non obstante quavis contradictione citati, nec quibusvis documentis literatoriis, vel signis evidentioribus, siquæ pro tunc ostenderit. Quibus finitis, circa finalem & accialem scopulum jurabit Actor cum sex testibus sibi in genere similibus super vera & justa limitatione, ita videlicet, quod nihil terræ & hæreditatis citato ademit & ab eo alienavit.

Quodsi in tali termino Campestri citatus non comparuerit, sed contumax extiterit, nihilominus Succamerarius, vel ejus officium, tenebitur actorem sequi, & facere granicies, juxta ductionem ipsius, nihilominus circa ultimum & accialem scopulum, actor jurabit cum testibus, non obstante absentia citati, tantummodo in præsentia officii Succamerariatus. Quas granicies, sicut præmissum est, factas, & juramento actoris comprobatas, Succamerarius aut ejus officium, decernet perpetuo duraturas, & tenendas cujus quidem decreti & totius processus talium graniciérum seriem, Succamerarius per suas patentes literas, referat judicio terrestri in terminis terrestribus, extunc immediate celebrandis, quas literas Succamerarii per actorem præsentatas, judicium terrestre ad acta terrestria acticabit ad perpetuam rei memoriam.

Poterit tamen citatus terminum talem campestrem, vera infirmitate differre, similiter & pro majori, & non aliter. Si vero citatus sive victus aliquem testium inductorum in termino campestri super Nobilitate inculpaverit, volens per hoc limitationem ipsam actori impugnare vel præpedire, extunc pro tali inculpato, dabunt testimonium alii testes, videlicet illi quinque, simplici verbo quod est possessionatus, habet videlicet bona terrestria, & habetur pro Nobili inter vicinos & servitia bellica cum Nobilitate peragit, & tale testimonium sufficiet sibi protunc, quod videlicet debet admitti, ad juramentum cum actore præstandum, tamen Succamerarius reservabit sibi cum inculpatore Juridicam actionem in foro competenti prosequendam.

Si

Si vero essent alii Nobiles habentes vicinas hæreditates quarum parietes adjacerent & essent contiguæ hæreditatibus, inter quas tales granicies fieri deberent, putarentq; se habere interesse, ex vi contiguitatis ad tales granicies tales etiam vicini collaterales, etiam per actorem, pro uno & eodem termino cum principali. ad judicium terrestre adcitentur, & similiter cum Principali, ita & cum eis per actorem procedetur, ne in termino campestri granicies possent impedire. ANNO 1523

Si quis autem scopulos erectos, vel alia signa metalia, vel in parte, vel in toto disjecerit, annihilaveritq; violenter, talis violator a quolibet Scopulo aciali luet parti contra se agenti, per tres Marcas pecuniæ usualis, ab aliis vero scopulis disjectis, & signis quibuscunq; metalibus destructis & annihilatis, luet per sex scotos.

Et nihilominus teneatur idem violator officium Succamerarii ad locum granicierum violatarum sumptibus suis educere, & eosdem limites a se disjectos restaurare & denuo erigere, quod facere tenebitur post avisationem per Ministerialem & Nobiles, ex parte talem injuriam passi, intra octo Septimanas, sub pœna quatuordecim marcarum parti, & totidem Judicio succumbenda. Qua pœna soluta in aliis octo Septimanis tenebitur granicies, ita ut præmissum est restaurare, & sic toties quoties ipsas granicies restaurare renuerit, & noluerit, toties quatuordecim marcas præfatas parti, & totidem Judicio succumbet ad solvendum in quibuslibet octo Septimanis.

Si quis in solo alieno, sive in hæreditate aliena sine Succamerario, & ejus officio signa granicialia suapte sponte & temere erexerit & fecerit, talis etiam pari modo a quolibet scopulo aciali, tres marcas, & ab aliis per sex scotos: prout supra succumbet ad solvendum: & nihilominus scopulos & signa omnia metalia taliter inofficiosè facta, officiose per officium videlicet Camerarii destruet, dissipabit & annihilabit, ita, ut post, nullum præjudicium parti injuriam passæ ex eorum vestigiis evenire posset, quod facere tenebitur, sub pœna quatuordecem marcarum parti & judicio totidem: & similiter contra talem procedetur in octo Septimanis, prout & contra violentum destructorem granicierum, ut supra descriptum est.

Si vero plures essent participes, seu consortes unius & ejusdem hæreditatis, citati per quempiam alium pro faciendis graniciebus, & inter tales citatos essent aliqui cohæredes minorennes, æque citati, extunc contra tales Judicium procederet, tam terrestre, quam officium Succamerarii, non obstante ipsorum minorennitate. Ad quam quidem militationem, Judicium & officium Succamerarii procederet, nihilominus Succamerarius vel ejus officium reservabit eis actionem pro eorum interesse, cum actore granicierum, dum videlicet annos discretionis assequentur, tunc licebit illis jure agere: cum illis a quibus putarent sibi esse præjudicatum, tamen nonnisi pro sorte & interesse ipsos concernente agent. *Vol I. Anno 1523. fol: 411.*

Nro. 13. Forma citationis ad judicium terrestre contra vicinos habentes contiguos parietes cum hæredibus seu bonis limitandis.

Citat vos ad aspiciendum parietem vestrum, si quem vos habere prætenditis villæ seu hæreditatis ipsius N. contiguum quæ bona sua hæreditaria præfatus N. 1523

ANNO 1523 vult distingvere & dissimitare graniciebus, signisq; metalibus cum bonis N. Nobilis N. hæreditariis, pro quibus graniciebus citavit præfatum N. tanquam principalem, & vos adcitat tanquam collaterales, ut staretis, & actoratum sibi N. actori agnosceretis, vel attentaretis sibi decerni per Judicium actoratum contra præfatum N. principalem: & vos tanquam collaterales ad præmisse judicialiter responsuri. *Vol: I. Anno 1523. fol: 413.*

Nro. 14. Forma adcitationis ex Officio Succamerarii contra Collaterales sive habentes parietes contiguos.

1523 Vobis Nobilibus N. & N. &c. hæredibus de N. Mandamus quatenus coram Nobis aut Officio Nostro Succamerariali, in loco campestri, inter hæreditates N. Nobilis N. Actoris ex una, & Nobilis de N. citati partibus ex altera, ubi videlicet præfatus Actor N. Nos, seu Officium Nostrum, locabit feria tali & tali &c. ad instantiam præfati N. actoris compareatis, qui vos adcitat, alias *przypozywa*, ad aspiciendum parietem vestrum & ad videndum attentandumq; ipsum, vigore actoratus contra præfatum N. principalem, & contra vos, tanquam collaterales in Judicio Terrestri N. obtenti, ducere Officium, & prosequi granicies seu limites faciendo scopulos & alia signa metalia, circa talia fieri consveta; & attentandum ipsum jurare cum testibus, super justa sipatione granicierum, ideo ut staretis, & præmissa judicialiter attentaretis; quia Nos non obstante vestra absentia, sive contumacia, ad præfatam limitationem, ex Officio Nostro procedemus. *Vol: I. Anno 1523. fol: 414.*

Nro 15. De limitibus bonorum hæreditariorum cum regalibus.

1538 Petitionibus Subditorum Nostrorum inducti permittimus ut in arbitrio sit subditorum Nostrorum, petere & obtinere a Nobis confirmationem, super literis limitum editis, a quinque Commissariis, per Nos secundum tenorem Statuti deputatis. Quæ quidem Literæ, quibus Commissio & Mandatum Nostrum fuerit insertum & Sigilla Commissariorum apposita, auctoritatem & robur perpetuum obtinere debebunt etiamsi nulla desuper interveniat confirmatio Nostra.

Cæterum ad tollendas difficultates in faciendis limitibus statuimus ut Consiliarii Nostri, Deum solum præ oculis habentes nulli partium favendo, conspectis imprimis signis, metalibus, & rei veritate diligenter investigata, tam ex Senum etiam, si opus fuerit, juratorum testimoniis, quam aliis possibilibus judiciis, limites inter bona Nostra Regalia & hæreditaria, pro Arbitrio & conscientia sua constituant.

Liberum erit etiam unicuiq; literas Commissariorum super limitibus, ad libros Cancellariæ Nostræ inducere, quas casu, vel necessitate postulante Cancellarii Nostri sine ulla difficultate sicut inscribere, ita etiam describere & literas petentibus ejusdem tenoris sub Sigillo Nostro, una tantum sexagena pecuniæ pro eis accepta sine ulla difficultate dare debebunt & tenebuntur. *Vol: I. Anno 1538. fol: 527.*

Nro. 16. Statut około usypania Granic między imieniem Naszym a Imiony Ziemskiemi w mocy zostawiamy.

1562 i 1563 A któryby Starosta rozsypał Granice, aby ie powinien był usypać *ad Festum Divi Joannis Baptistæ proxime venturum, sub privatione Officii Capitaneatus,*

vel Tenutæ Zamków i maią być trzymane mocnie wedle Kopcu, *temporibus perpetuis.* A gdzieby był kto o nie pozwan *ad Instantiam Instigatoris Officii Nostri ex delatione Capitanei vel Tenutarii*, tedy wszystkich od takowych Pozwów czyniemy wolnemi. *Vol: II. Anno 1562. i 1563. fol: 621. fol: 26.* ANNO 1562 i 1563

Nro 17. Granice.

Około rozsypania Granic miedzy Dobry Naszemi, a Ziemskiemi prawnie uczynionych, zachowamy się i Starostom i Dzierżawcom Naszym rozkazuiemy wedle Konstytucyi Piotrkowskiey 1562. która acz była przedtym do S. Jana uczyniona, ale ią teraz za Radą Panów Rad, i prozbą Posłow Ziemskich na wieczne czasy zostawuiemy i stanowiemy, a to pod winą sta Grzywien monety i liczby Polskiey, *toties quoties, coram Nobis peremptoriè repetenda*, która wina ma się i na Potomki własne ściągać. *Vol: II. Anno 1567. fol: 728. fol: 134.* 1567

Nro 18. O porównaniu Dóbr.

Gdzie między którą Szlachtą w iedney i w teyże Wsi, abo Dziedzictwie iednym, i w imieniu ich, niebyłyby położone, pewne znaki, Granice abo kopce między częściami i działy ich, nigdy między sobą pomiary i porównania części ich bronić sądownie nie mogą wedle *interesse, alias* należności każdego z nich być czyniemy. Ale gdzieby który z nich więcey dzierżał gruntu niżliby iemu należało, tak z Prawa przyrodzonego iakoteż nabytego, powinien drugiemu przez pomiarę sprawiedliwą we wszystkich pożytkach iako przyidzie tak zwielkością, iako też dobrocią narównać: wyimuiąc siedliska stare ktoreby przez trzy lata zatrzymali, bo te ruszone być nie mogą, a wszakoż wielkości i dobroci maią być narównane z bliższego gruntu przy mnieyszym siedlisku także dobrym. A gdzieby Granice w takim Dziedzictwie były położone między częściami i działy Szlacheckiemi przedtym uczynionemi, abo ieżliby się strona iedna drugiey od pomiary opisała, tam już pomiara i porównanie między niemi mieysca nie ma, i być niemoże. A ieżliby (iako się często trafia) ieden z działu wziął rolą abo siedlisko, abo część mnieyszą ale lepszą, a drugiby wziął większą ale podleyszą, a toby zapisem między sobą abo dzielcami, abo iednaczami, i zakładem umocnili tedy wedle tego maią być sądzeni i zachowani wedle zwyczaiu Prawa i zachowania. *Vol: II. Anno 1576. fol: 938. fol: 304.* 1576

Nro 19. O tymże.

A takowe kauzy o pomiary i o porównanie imienia miedzy Bracią i Ucze- 1576
stnikami iednego Dziedzictwa, na Rokach pospolitych Ziemskich maią być sądzone i kończone bez appellacyi, które w tych rzeczach niemaią być dopuszczone: wyiąwszy to, żeby w kauzie takiey i akcyi o ważności i możności zapisów sądownie położonych, abo iakichkolwiek muniment, abo o tym czyieby lepsze Prawo było, aboteż *de quantitate juris & interesse*, miedzy Stronami kontrowersya się wszczeła, o których rzeczach uznawanie i skazowanie sądownie miałoby być czynione z potrzeby, w takowey mierze appellacya iako w inszych kauzach i akcyach, *indifferenter* ma być dopuszczona. *Vol: II. Anno 1576. fol: 939. fol: 305.*

ANNO 1576 **Nro: 20.** O czynieniu granic.

Gdy ieden Szlachcic drugiemu Szlachcicowi zacznie akcyą, aby między onym Dziedzictwem ich sobie przyległym, kędy Granice nie były, iedno używanie, a possessye Stron sądownie zaczałby; tedy Sąd ma skazać i posłać Urzędniki Ziemskie do tego należące, a która strona przed niemi lepsze i znacznieysze znaki ukaże, i przez starsze i świadki wywiodłaby swoią spokoyną Possessyą na onym Imieniu, poki i przez ktore mieysce trzymała dziedzictwo swoie, a Urzędnicy oni przyięliby to, tedy tam maią być czynione Granice i kopce nowe usypane przez zbiiania strony drugiey. A ieżliby z obuch stron żadnych znaków granicznych nie widzieli abo nie przyięli, tedy pozwany będzie miał powodztwo, i przez ktore mieysca póydzie z Swiadkami i przysięże pierwszego swego uchodu, abo przeyścia nie przestępuiąc: a tedy kopce abo znaki graniczne maią być czynione wedle dawnego obyczaiu Ziemie. *Vol: II. Anno 1576. fol: 947. fol: 312.*

Nro. 21. O ponowieniu Granic.

1576 Gdy ieden drugiego pozywa, aby z nim ponowił Granice, i Kopce usypał przez stare znaki Graniczne między Dobrami ich, które znaki i ścianą starą abo Kopce mianowałby na Pozwie, i one przysięgą potwierdzić podeymowałby się, taki z Prawa będzie miał początek wywodu i probacyi przez Starce z takich znaków, które ieżli Urząd Ziemski przyimie, a strona druga będzie mu negowała, powód z Swiadkami ma próbować przez Przysięgę, iż te znaki stare są i prawdziwe graniczne między dobrami temi, abo starą ścianą, abo miedzą graniczną, i Kopce stare, wedle których znaków Possessyą swoię i używanie wywieść ma, a tak za temi znakami które przeydzie, a przysięże, tam Granice maią być czynione, i kopce usypane, które świadki powod w Sądzie Ziemskim na bliskich Rokach po skaźni ma mienić i popisać społem z Rotą Przysięgi; a na mieysce różnic z temi świadkami przeyścia swego od węgła do węgła przez mieysca i znaki Graniczne, iako się wyżey pomieniło, przysięgę, na Roku stronom od Urzędu naznaczonym przy onymże Urzędzie powinien będzie uczynić, którą sprawę wszystkę Urząd przerzeczony, Kopców i znaków granicznych uczynionych abo okrążonych przed Sądem Ziemskim zeznać powinien będzie, i wpisać w Xięgi Ziemskie. A gdzieby która Przywiley miała, abo iakie listy abo Zapisy na Granice, abo na pewne mieysca graniczne, to iest urocïska pewne: ta strona będzie miała początek do powodu probować i podeprzeć te granice i mieysca, wedle muniment swych i dawnego zachowania. A to ieżliby od takich Praw abo muniment przez nowe granice uczynione potym nie odstąpił, a od uczynienia granic i usypania abo ukrążenia Kopców tedy Podkomorzemu pólkopy to iest trzydzieści groszy, a Staroście drugą trzydzieści groszy Polskiey monety, obiedwie stronie pozwana i powodowa zapłacić maią, a Woźnemu sześć groszy od tychże granic płacić maią, a gdzieby między stronami z dobrey woli były usypane Kopce, abo granice uczynione, tedy rzeczonemu Urzędowi obiedwie stronie iedno 30. groszy dać będą powinni a nie więcey: a Woźnemu groszy trzy. *Vol: II. Anno 1576. fol: 948. fol: 313.*

Nro: 22.

lubo *post Commissionem* odprawione, tak przed tą Konstytucyą, iako i na potym *fundo Terrestri & Commissioni praejudicare* nie mogą. *Vol IV. Anno 1647 fol: 125. fol: 28.* ANNO 1647

Nro. 26. O Rozgraniczeniu Woiewodztwa Wołyńskiego z Ruskim. 1661

Wiele zależy *ad tranquilitatem publicam*, aby między Woiewodztwy rzetelne rozgraniczenie stanęło, a że między Woiewodztwy Wołyńskiem i Ruskiem *intercedunt differentiae*, dla tego generalne rozgraniczenie tych Woiewodztw według Konstytucyi *Anni 1647.* reassumuiemy, i aby *ad effectum in omnibus punctis & articulis* przyszła waruiemy. A że na niedawno w Mieście Krzemieńcu Naszym expedyowaney Kommissyi, wiele Osob stanu Szlacheckiego Dwory swoie na gruntach Ziemskich maiący, są Praw swoich *in dubium vocati:* Tedy maiąc wzgląd na *Postulata* Posłow Ziemskich, te Dekreta tych Kommissarzow w takich Sprawach ferowane, i exekucyą tych Dekretow *in causis* tylko *haereditarium fundum tangentibus* suspenduiemy. Termin tym Sprawom przed Lustratorami Naszemi, ktorzy lustrować Dobra Nasze w tym Woiewodztwie będą, naznaczamy; przed ktoremi każdy Prawa swoie produkować powinien będzie. A ieżliby Possessor ktory tych gruntow Prawa swoie *per calamitatem* zgubił, a iuramentem allegacyą swoię komprobowawszy, Inkwizycyą Possessyi swoiey starożytney tych Gruntow wywiodł, *secundum Constitutionem unionis* ma być zachowany i co iuż przez tych Lustratorow Naszych w takich Sprawach decydowano będzie *in dubium* więcey wokowane być nie maią, Dekreta iednak *ratione fundorum Regalium in dubium vocari* nie maią. *Vol: IV. Anno 1661. fol: 715. fol: 24.*

Nro. 27. Securitas Granic Woiewodztwa Krakowskiego y Ziemie Wieluńskiey, Przemyslskiey y Sanockiey.

Chcąc we wszystkim *providere securitati* granic całey Rzeczypospolitey deklaruiemy, iż gdyby iakiekolwiek od ktorego nieprzyiaciela pogranicznego Koronnego nastąpić miały inkursye, *vel prepeditiones legitimae possessionis Tenutorum*, Dobr Naszych Duchownych, i Swieckich, przeciwko każdemu takiemu, wszystkie siły Rzeczypospolitey, obrocić powinni będziemy. *Vol: V. Anno 1673. fol: 120. fol: 29.* 1673

Nro. 28. Ubespieczenie Granic Ziemie Łukowskiey.

Granice Ziemie Łukowskiey Dobr Ziemskich Radzyna z Wohiniem Dobrami Naszemi Stołowemi *vigore Pactorum Conventorum* Dekretem ostatnim Kommissarskim determinowane i kopcami oznaczone, na potomne czasy, *lege praesenti* stwierdzamy, nie prejudykuiąc nic granicom Wdztwa Podlaskiego Ziemie Mielnickiey, owszem one według starodawnych Duktow Korony Polskiey z Wielkim Xtwem Lit: wcale zachowuiąc. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 60. fol: 50.* 1699

Nro. 29. Swiadkowie przysięgli do Grontow.

Bywa często kontrowersya, i rozpieranie Prawne o Grunty, których własność Swiadkami przychodzi probować, ieżeliby tedy *proprietatem Fundorum* abo też *alienationem* ich, przez wizye albo inkwizycye probować Swiadkami osiadłemi Szlacheckiego stanu, w Urodzeniu równemi, przyszło: tedy *Juramen-* 1670

ANNO 1670 *to Corporali:* tak iako w kryminałach *praestando*, dowodzono być ma, *sub nullitate testimonii*, za zgodą wszech Stanów, postanawiamy, co i w zaczętych a nieskończonych ieszcze Sprawach *fundorum* w Trybunale *observari* ma. *Anno 1670. Vol: V. fol: 75.*

Nro. 30. Ostrzeżenie Granicznych Kommissyi w Podolu bez Senatora.

1764 Ponieważ dla odległości Kraiu Podolskiego zachodzą wielkie trudności w sprowadzeniu Senatora na Kommissye Graniczne, a przeto retardacya w rozgraniczeniu często bywa; zaczym dogadzaiąc *desideriis* tegoż Woiewództwa przykładem Konstytucyi *Anni* 1613. *Titulo:* Rozgraniczenie Woiewództwu Bracławskiemu służącey, wszelkie Kommissye Graniczne w tymże Woiewództwie Podolskim *etiam* bez Senatora odprawiać na zawsze pozwalamy *Vol: VII. Anno 1764. fol: 67.*

GRODY, GRODZCY URZĘDNICY.

Nro. 1. De inscriptionibus Castrensibus ad Terrestrem Librum transferendis.

1496 In quorum libris & Judiciis si quae inscribentur inscriptiones aut ex causa aut necessitate, hujusmodi illae ad librum Terrestrem transferantur ante anni decursum unius, quo decursu nullius roboris censeantur esse, in Libro Castren: sine translatione relictae. *Vol: I. Anno 1496. fol: 257.*

1507 **Nro. 2.** Imprimis Statutum Joannis Alberti, quod hactenus non fuit in executione positum, de inscriptionibus in Librum Castrensem inductis, ut intra unius anni decursum ad librum Terrestrem transferantur, alioquin nullius roboris esse censeantur, approbamus, & in futurum ab omnibus observandum decernimus, volentes ut si quae deinceps inscriptiones seu resignationes coram Capitaneo factae fuerint, nisi infra unum annum in librum terrestrem transferantur, sint nullius roboris & momenti. *Vol: I. Anno 1507. fol: 359.*

Nro. 3. De Resignationibus & inscriptionibus coram Capitaneo Majoris Poloniae.

1510 Decernimus ad petitiones Nunciorum Majoris Poloniae, ut resignationes & inscriptiones reformationesq; coram Capitaneo Majoris Poloniae generali more antiquo fiant, in Palatinatibus Posnanien: & Calisien: duntaxat. *Vol: I. Anno 1510. fol: 369.*

Nro. 4. De inscriptionibus bonorum factis coram Officio Castri Siradien: & Lancicien.

1519 Inscriptiones & resignationes bonorum in Terra Siradiensi & Lanciciensi, coram judicio & Officio Castrensi factae, sint firmae & validae ac robur perpetuae firmitatis obtineant sine quavis introductione in librum terrestrem, quemadmodum in Capitaneatu Poloniae observatur. *Vol: I. Anno 1519. fol: 391.*

Nro. 5. De Inscriptionibus in terra Gostinien.

1540 In terra Gostiniensi, rationabili, quadam ratione adducti, de consilio Senatorum, & Nunciorum Regni assensu, constituimus & decernimus: ut non secus

Ca-

ANNO

Nro. 22. O Granice rozsypane.

Granice ktore są *Juridice* przez Kommissarze Nasze między Dobry Naszemi a Szlacheckiemi skonczone, aby ich Starostowie i Dzierżawcy Nasi, i Poddani w Dobrach Naszych będący, gwałcić i rozsypować nie śmieli. A ieżliby ktore od Konstytucyi *Anni millesimi quingentesimi, sexagesimi secundi*, rozsypali, aby ie *suis sumptibus* przez Kommissarze usypali przed Swiętem S. Jana Chrzciciela blisko przyszłego, zapłaciwszy Stronie sto Grzywien winy *toties quoties citabitur vel citabuntur*. A ieżliby Poddani Nasi, *videlicet plebei* upornie takie granice bez rozkazania Starosty, albo Dzierżawce Naszego rozsypali, aby byli winą pięćdziesiąt Grzywien karani *toties quoties citabuntur: nihilominus* Starosta albo Dzierżawca *sumptibus illorum* Kommissarze do naprawienia Granic rozsypanych wywieść ma naydaley we dwanaście Niedziel po rozsypaniu ich *Vol: II. Anno 1578. fol: 977. fol: 540.* 1578

Nro. 23. Rozgraniczenie Obywatelow Ruskiego, Bełskiego, Podolskiego y Wołyńskiego Woiewodztwą między sobą.

Ustanawiamy iż Obywątele Woiewodztw Ruskiego, Bełskiego, Podolskiego i Wołyńskiego między ktoremi dobry dziedzicznemi, nie o Juryzdykcyą, ani też o *forum* względem Dobr ale tylko o samo rozgraniczenie i uspokoienie gruntow idzie, przetoż iż takowe rożnice uspokoienia w samym tylko używaniu, o Juryzdykcyi i o *forum* Kontrowersyi nie maiąc, potrzebuią rozgraniczenia: tedy nie czekaiąc głowney Kommissyi według Praw i Konstytucyi dawnych, aby Obywatel ktoregokolwiek z tych Woiewodztw, Obywatelem przyległym sobie inszego Woiewodztwa, wyżey mianowanych Woiewodztw, granic potrzebuiący, oba Urzędy Podkomorskie, tak Powiatu swego, iako też i onego, od ktorego rożnice także oboiego Powiatu Chorąże i Woyskie wywiodł, ktorzy to Podkomorzowie, Chorążowie i Woyscy, powinni się na innotescencyą ukrzywdzonego podpisać, i na czas w Przypozwie naznaczony stawić pod winą sta grzywien: o ktorą każdy powinien będzie odpowiadać na Trybunale między Sprawami Urzędowemi, ieżliby się podpisać niechciała, abo podpisawszy niestawał, wyiąwszy przyczynę prawdziwey choroby: za takim Przypozwem i obwieszczeniem, powinien Pozwany na przeciwko Stronie Powodowey stanąć, i prawnie się o własność gruntu i rożnice rozprawić: a niebytność iednego abo dwu z pomienionych Urzędnikow, przeszkadzać temu nie ma, i owszem ktorzy się na ten czas ziadą, ten Akt odprawować będą powinni. Tamże za ważnieyszemi dowody przysięgę Stronie ktoreykolwiek Podkomorzowie, abo ich Urzędy z drugiemi Dygnitarzami, to iest Chorążemi i Woyskiemi maią skazać, zachowuiąc w tym iednak wolną appellacyą na Trybunał od Dekretu takowego, ieżliby Strona ktora rozumiała się być ukrzywdzoną takowym Dekretem. A gdyby też te oba Urzędy między sobą niezgodni byli, a rożne sentencye abo Dekreta uczynili, tedy oboiey Stronie od ktoreykolwiek, ktoregokolwiek Sądu i Urzędu Dekretu, ma być wolna Appellacya na Trybunał: ktorych to Dekretow uznanie ma być w Woiewodztwie tym, ktore nayprzod przypadać będzie: to iest abo Wołyńskie, abo Kiiowskie, abo Bracławskie, po odprawowaniu takowey Sprawy: a Podkomorżowie, Chorążowie, Woyscy, Urząd 1601

ANNO 1601 on dla ſkutecznego ſkończenia takowych Dekretow maią doſtateczne ſentencye ſwoie, z doſtatecznemi kontrowerſyami i wywody obiaśnionemi na Trybunał, odeſłać, Polakom piſmem Polſkim, a Wołyńcom Piſmem Ruſkim wydawſzy; na ktory takowy Rok Strony będą powinne wyiachać w rownym poczcie, to ieſt we trzydzieści koni tylko, rachuiąc w to ſługi i przyiacioły, krom wſzelkiey Strzelby, tylko z Broniami zwyczaynemi: to ieſt z ſzablą, z mieczem, z kordem i ſzpadą pod winą piąci ſet grzywien, o ktorą pozwany będzie ſię ſprawował, i rok miał zawity na Trybunale między Sprawami Urzędowemi. A gdzieby ſię trafiła przyległość od Dobr J. K. Mci Dzierżawy czyieykolwiek, tedy zwykłym ſpoſobem, wedle Prawa, takowe rożnice przez Kommiſſarze rozgraniczone być maią. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1505. fol: 739.*

Nro. 24. O sposobie rozgraniczenia Obywatelow Pruskich z przyległemi.

1601 Iż nie było i niemaſz do tego czaſu ſpoſobu, iakoby Dobra Woiewodztw i Ziem przyległych od Ziem Pruſkich pod Naſzym rozkazowaniem będących miały być rozgraniczone, a rożny ieſt ſpoſob Sądow w Woiewodztwach i Ziemiach przyległych od Sądow Ziem Pruſkich, i nie maią w Pruſiech Podkomorzowie żadne i w Prawach granicznych juryzdykcyi; przeto opatruiąc aby zatrudnienia ztąd na obie ſtronie nie roſły, poſtanawiamy uchwałą Seymu ninieyſzego, za wſzech Stanow zezwoleniem, aby gdzie rożnice takie zachodzą, abo zachodzić będą, nie pozywaiąc ſię do Sądow Ziemſkich, zaraz na pole Strony abo Strona, ktoraby rozgraniczenia potrzebowała, mogła pozwać: i z iedney Strony, to ieſt od Woiewodztw i Ziem przyległych, Podkomorzy: a z drugiey od Prus Sędzia Ziemſki abo Ławnik ktory, gdyż ci granice w Pruſiech odprawuią, maią być wywiedzeni. Przed temi Strony maią *in ſecundo termino tanquam peremptorio* ſtanąc i *de Actoratu* rozpierać ſię, a komu będzie nakazano prowadzić Granice, i one według Prawa poprzyſiądz apellacyą od ſentencyi ich, abo gdzieby ſię nie zgodzili, od ich rozrożnienia wolną na Trybunał zoſtawuiąc, ktorey proſekucyą na tenże Sąd ukazać, między tey abo owey Ziemi kauzami, gdy na Trybunale będą ſądzone: a mianowicie tey Ziemie, z ktorey będzie *Actor citans:* a ieżliby ſpołeczni byli Aktorowie, tedy tey, z ktorey Pozew wprzod założą, a to ſię rozumieć ma o rozgraniczeniu Dobr dziedzicznych, i o Dobrach Stołu Naſzego. *Vol: II Anno 1601. fol: 1507. fol: 741.*

Nro. 25. O Rewizyach.

1647 Iż Nas dochodzą ſkargi od Poſłow Ziemſkich, iakoby Dzierżawcy Dobr Naſzych rewizye *inter bona ab utrinq; Noſtra cum præjudicio Fundi Terreſtris per commiſſionem antea non diſſimitati* odprawować mieli: Tedy My ſtoſuiąc ſię do Prawa ſtarodawnego, o Kommiſſyach względem rozgraniczenia Dobr Naſzych z Ziemſkiemi poſtanowionego, deklaruiemy że Dobra Naſze przez ſamych Kommiſſarzow, nie przez Rewizorow, z Dobrami Ziemſkiemi rozgraniczone być maią, nie prejudykuiąc między Dobrami Naſzemi, *ab utrinq;* przez Sekretarzow Naſzych odprawionemi, *&* *in futurum* przez nichże odprawowane być maią, a nie przez Kommiſſarzow. A Rewizye takowe lubo *anticipative*

Caſtrenſes, quam Terreſtres Libri, & inſcriptiones in illis factæ, ſint authenticæ, & robur habeant perpetuæ firmitatis. Quemadmodum id antiquitus fuit obſervatum. *Vol: I. Anno 1540. fol: 563.* ANNO 1540

Nro. 6. Chcąc uſtrzedz aby Szlachta uciążona niebyła: ponawiamy Statut, aby Urząd Grodzki nic niebrał od w wiązowania. *Vol: II. Anno 1550. fol: 597. fol: 7.* 1550

Nro. 7. Iż każdy Urząd ma ſwe ſprawy, nie maią daley dzierżeć Sędziowie Ziemſcy i Piſarzowie, Grodzkich Sądów abo Piſarſtw weſpołek z Ziemſkiemi. A Duchowna Oſoba Piſarzem Ziemſkim być nie może, a Sędzia Grodzki i Podſtaroſci oſiedli być maią. *Vol: II. Anno 1550. fol: 597. fol: 7.* 1550

Nro. 8. Kancellarya też, Ziemſcy Piſarze i Grodzcy, około brania wſzelakich Liſtów i piſania, maią ſię zachować wedle Statutu Króla Jmci Oyca Naſzego, takież od Membran, Pozwów i wzdawania. *Vol: II. Anno 1550. fol: 597. fol: 7.* 1550

Nro. 9. Za prożbą Ziemie Sieradzkiey Poſłów i za ociążeniem Szlachty oney Ziemie, przez dalekość Grodu uſtawiamy iż Gród w Piotrkowie ma być, wktórym wſzyſtkie ſprawy być ważne maią iako w Sieradzu. Wſzakoż ieden Staroſta obadwa Grody dzierżeć ma. *Vol: II. Anno 1557. fol: 607. fol: 11.* 1557

Nro 10. Uſtawiamy, iż w Ziemi Podlaſkiey każdy Sędzia i Podſtaroſci Grodzki oſiadły, i Szlacheckiego Narodu być maią, wedle ich Przywileiu. A ieżeliby nieoſiedli byli, *nulla præſtetur illis obedientia*, owſzem Sąd od nich czyniony, żadney ważności mieć niebędzie. *Vol: II. Anno 1569. fol: 791. fol 192.* 1569

Nro. 11. GROD CIECHANOWSKI WIECZNY.

Na prożbę Poſłów Woiewodztwa Mazowieckiego, Ziemie Ciechanowſkiey, i bacząc w tym nie małą być angaryą, i także nakład, dla przenoſzenia Zapiſow z Grodu do Ziemſtwa, zabiegaiąc temu wſzyſtkiemu, poſtanawiamy; aby od tego czaſu Grod Ciechanowſki był wieczny, obyczaiem Ziem Wielkiey Polſki, dokładaiąc tego, aby Urząd abo Sąd Grodzki, wedle ſtarego zwyczaiu, nic więcey nie brał od przyięcia Zapiſu zeznania do Kſiąg iedno połtora groſza pamiętnego. A od Extraktu dwa groſza ktemu, aby Piſarz Ziemſki abo ſam zawſze *præſens* bywał, przy Aktach Grodzkich, dla przyimowania: abo Podpiſka przyſięgłego i dobrze oſiadłego, w onymże Powiecie miewał. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1251. fol: 478.* 1588

Nro. 12. KWITY GRODZKIE.

Kwity przed Xięgami Grodzkiemi tak te które iuż ſą uczynione, iako też *in futurum* będą czynione i zeznawane wſzelakich zapiſów i rzeczy, *nullis exceptis*, aby tak ważne były iako Ziemſkie, wiecznemi czaſy uſtawuiemy. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1275. fol: 519.* 1589

ANNO

1589 Nro. 13. Gród wieczny Rożański i Makowski.

Za prośbą Posłów Ziemie Rożańskiey, i za zgodnym przyzwoleniem wszech Stanów Koronnych, Gród wieczny w Rożanie i w Makowie być znayduiemy, tak że Sprawy nowoletnie, aby się w tych Grodziech według zwyczaiu w Mazowszu odprawowały, iako w inszych Grodziech. A Sprawy Sądów Grodzkich, Querelle w Makowie, tam gdzie, zdawna sądzone bywały, i teraz sądzone być maią. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1275. fol: 821.*

1589 Nro. 14. A Grody wieczne w Warszawie w Czersku, aby były uchwałą Seymu ninieyszego postanawiamy. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1275 fol: 521.*

Nro. 15. Grody wieczne Powiatów Mazowieckich.

1590 Za Prożbą Posłów Powiatów Mazowieckich, Grody wieczne w Zakroczymiu, w Liwie i w Zembrowie postanawiamy, za zgodnym zezwoleniem wszech Stanów Koronnych. A po tych Grodach Podstarościowie, i Podpiskowie Starsi przysięgli i osiadli być maią *sub pœna centum marcarum. Vol: II. Anno 1590. fol: 1338. fol: 581.*

Nro. 16. Gród wieczny Sochaczewski.

1593 Za Prożbą Posłów Ziemie Sochaczewskiey, postanawiamy, iż Akta Grodzkie Sochaczewskie wieczne maią być według zwyczaiów Wielkopolskich Grodów. A te *Acta vim perpetuitatis* brać poczną we cztery Niedziele po skończeniu tego Seymu. *Vol: II. Anno 1593. fol: 1407. fol: 646.*

Nro. 17. Grody wieczne w Mazowszu.

1598 Pozwalamy aby w Nurze w Kamieńcu, w Ostrowi, także w Łomże Łomżyńskiemu i Ostrołęckiemu Powiatom, a Kolnieńskiemu w Kolnie Grody były wieczne. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1467. fol: 703.*

Nro. 18. Wieczność Grodów Sądeckiego, i Biedzkiego.

1598 Wedle Konstytucyi o Wieczności Grodu Krakowskiego uczynioney, takowymże sposobem Grody Sądeckie i Biedzkie wieczne czyniemy. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1468. fol: 704.*

Nro. 19. Gród wieczny Wyszogrodzki Wizki i Wąsoski.

1601 Za Prożbą Obywatelów Ziemi Wiskiey, i Wyszogrodzkiey, uchwalamy aby tych trzech Grodów Akta *vim perpetuitatis* miały. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1521. fol: 754.*

Nro. 20. O Grodzie Bobrownickim.

1601 Za Prożbą Posłów Dobrzyńskich aby Grodzkie Księgi Bobrownickie były wieczne, zwyczaiem inszych Woiewodztw Wielgopolskich postanawiamy. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1523. fol: 756.*

Nro. 21. Gród Oświecimski wieczny.

1616 Za Prożbą Obywatelów Xięstwa Zatorskiego i Oświecimskiego, postanawiamy, aby od tego czasu Gród Oświecimski był wieczny, obyczaiem inszych Grodów wiecznych w Koronie. *Vol: III. Anno 1616. fol: 288. fol: 21.*

ANNO

Nro. 22. Gród wieczny Lubelski.

Za Prożbą Poſłów Ziemſkich Woiewództwa Lubelſkiego poſtanawiamy Gród Wieczny w Lublinie, przykładem inſzych Grodów Małopolſkich. *Vol III. Anno 1631. fol: 688. fol: 26.* 1631

Nro. 23. Gród wieczny Płocki.

Za prożbą Poſłów Ziemſkich Woiewodztwa Płockiego, poſtanawiamy Gród Wieczny w Płocku, przykładem inſzych Grodów Koronnych. *Vol: III. Anno 1631. fol: 688. fol: 26.* 1631

Nro. 24. Gród wieczny Rawski.

Za prożbą Poſłów Woiewództwa Rawſkiego i zgodą wſzech Stanow, pozwalamy, aby od tego czaſu Gród Rawſki był wieczny, obyczaiem inſzych Grodów w Koronie wiecznych. *Vol: III. Anno 1631. fol: 688. fol: 26* 1631

Nro. 25. Grody wieczne Wdztwa Ruskiego i Ziem jego.

Grody wieczne w Woiewództwie wſzyſtkim Ruſkim i w Ziemiach i w Powiatach iego wſzyſtkich (oprócz Przemyſlſkiego i Zydaczowſkiego Grodu) aby były wieczne, *Authoritate præſentis Conventus*, poſtanawiamy, Piſarze Grodzcy, tak iako i o Podſtarościach dawne Prawo ieſt, oſiedli być maią, i Podpiſkowie ſtarſi przyſięgli. *Vol: III. Anno 1631. fol: 688. fol: 26.* 1631

Nro. 26. Gród Wieczny Przemyslski.

Za Zgodą Wſzech Stanów i prożbą Poſłów Ziemſkich Woiewództwa Ruſkiego: poſtanawiamy Gród wieczny w Przemyslu przykładem Grodów inſzych Koronnych. *Vol: III. Anno 1633. fol: 822. fol: 53.* 1633

Nro. 27. Gród wieczny Łukowski.

Za uſilną inſtancyą Poſłów Powiatu Łukowſkiego, poſtanawiamy, iż Akta Grodzkie Łukowſkie wieczne być maią według zwyczaiu inſzych Grodów wiecznych, które też Akta *vim perpetuitatis* brać poczną we cztery Niedziele, po ſkończeniu Seymu tego. *Vol: III. Anno 1633. fol: 822. fol: 53.* 1633

Nro. 28. Kommutacya Grodu Bieckiego za Wóytostwo.

Zabiegaiąc niebeſpieczeńſtwu, któreby mogło *inde oriri* że Gród Naſz Biecki za Miaſtem, bez wſzelakiey obrony, za przeſzłych ſpuſtoſzony Staroſtów zoſtawa, za Prożbą Obywatelów Powiatu tego, a z przyzwoleniem Urodzonego Jana Wielopolſkiego, iako Staroſty na ten czas tamecznego, on na Wóytoſtwo w Mieście będące, przenoſiemy. A Wóytoſtwo na Gród i Zamek Naſz zoſtawać ma, i tam Sądy Grodzkie odprawować i Xięgi chować będą. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 21. fol: 22.* 1641

Nro 29. Grody Wieczne w Woiewództwie Podlaskim.

Na Inſtancyą Poſłów Ziemſkich Woiewodztwa Podlaſkiego, Grody wſzyſtkie Woiewodztwa tego wieczne deklaruiemy, i *Acta* onychże *perpetuum robur*, iako i inne wieczne Grody mieć będą, *Authoritate Conventus præſentis* poſtanawiamy. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 31. fol: 33.* 1641

ANNO 1661 **Nro. 30.** REWIZYA XIĄG ZIEMSKICH GRODZKICH PODKOMORSKICH W WOIEWÓDZTWIE WOŁYNSKIM.

Na instancyą Posłów Ziemskich Woiewództwa Wołyńskiego rewizyą Xiąg tak Ziemskich i Grodzkich, iako też i Podkomorskich, pozwalamy: i Rewizorów: których sobie na Seymiku *Relationis* obiorą approbuiemy. Także Urzędnicy, Grodz: aby byli dobrze osiedli w tamtych Powiatach, a w Trybunałach aby spraw nie odprawowali, *vigore conventus præsentis* postanawiamy. Taż Konstytucya służyć ma i Ziemi Chełmskiey. *Vol: IV. Anno 1661. fol: 714. fol: 23.*

Nro. 31. GRÓD W GONIĘDZU.

1667 A iż dla odległości Grodu Brańskiego i trudnych przepraw podczas inundacyi przez Rzeki Obywatele Tykoccy, Raygrodcy, i Goniędzcy w krzywdach swoich *tam in Criminalibus, quam Civilibus* Protestacyi, Obdukcyi, ani też Zapisów żadnych przyznawać niemogą. Przeto za wniesioną instancyą Urodzonych Posłów Ziemie Bielskiey *authoritate præsentis Conventus* Gród wieczny w Goniądzu Mieście Naszym do Starostwa Knyszyńskiego należącym naznaczamy, a to tylko dla samych przyimowania suscept, któremu *similem securitatem* iako i innym Grodom waruiemy, do którego Grodu Ur. Benedykt Olszewski, Pisarz Nasz Grodzki Brański, Regenta przysięgłego Szlachcica zsyłać będzie powinien, także po nim następuiący, na Pisarstwo Sukcessor iego, aby tam przy Grodzie rezydował i te wszystkie *actus* przyimował, a potrzebuiącym extrakty wydawał: na którą Kancellaryą Ur. Starosta Knyszyński, powinien będzie mieysce przystoyne wymierzać, za pierwszą Ur. Pisarza rekwizycyą: a Mieszczanie Kancellaryą zbudować *sub pœna quadringentarum Marcarum* mają. *Vol: IV. Anno 1667. fol: 952.*

Nro. 32. GRÓD WIECZNY ŻYDACZEWSKI.

1677 Gród Żydaczewski wieczny być deklaruiemy, iako i inne Akta *vim perpetuitatis habentia* Woiewództwa Ruskiego. *Vol: V. Anno 1677. fol: 477. fol: 22.*

Nro. 33. GRÓD ŁOWICKI.

1764 Pomnażaiąc Prerogatywy Prymacyalne, pozwalamy Xiążęciu Prymasowi i Następcom iego w Grodzie Łowickim z dawności to imię maiącym Tranzakcye wszelkie doczesne i wieczne, w interessach Prywatnych iakimkolwiek sposobem tyczących się czynić i zapisywać, które tey wagi i trwałości, iakoby przed Xięgami Ziemskiemi lub Grodzkiemi zeznane były mieć chcemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol 69.*

1776 **Nro. 34.** Uniwersały i Dyspozycye wszelkie Kommissyi Skarbowey, aby Grody bez opłaty wszelkiey, do Obląty przyimowały, nakazuiemy pod odpowiedzią w Sądach Kommissyi Skarbowey. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 899.*

GWAŁT

ANNO

GWAŁT.

Nro. I. DE ACCUSATO PRO VIOLENTIA. 1347

Præterea ut calumniis via præcludatur: Statuimus quod si aliquis bonæ famæ in judicium pro quibuslibet violentiis evocatur, actor teneatur quod asserit comprobare, alias reus tantummodo proprio juramento se valeat expurgare. *Vol; I. Anno 1347. fol: 16.*

Nro 2. QUI INVADIT DOMUM ALTERIUS MANU VIOLENTA & VULNERATUR & ALIOS VULNERAT IN DOMO.

Petrus deposuit contra Joannem, quod sibi quatuor inflixisset vulnera, 1347
Joannes vero fatetur hoc se fecisse ex eo, quia manu armata domum ipsius invasisset, & in eadem invasione matrem aut sororem, vel uxorem, seu filiam sibi vulnerasset; quod vulnus refert per Ministerialem conspectum, vel visum fuisse; obtulitq; se probaturum. Tamen Ministerialis interrogatus per Judicem negavit se prædictum vulnus vidisse vel conspexisse, & quia post negationem ipsius Ministerialis, idem Joannes mox prædictum vulnus matri suæ illatum per alios idoneos testes, qui dictum vulnus viderunt, & conspexerunt se offerebat probaturum. Nos in tali & simili casu decernimus eundem Joannem ad producendum testes, de calumnia fore admittendum. *Vol: I. Anno 1347. fol: 17.*

Nro: 3. DE ALIQUA RE VIOLENTER RECEPTA.

Item si quis violenter mantellum suum, vel aliam rem propriam quam- 1347
cunque alicui auctoritate propria receperit, jure repetendo cum pœna sex marcarum, eandem restituere teneatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 35 fol: 28.*

Nro. 4. DE CULTURA AGRI ALIENI.

Siquis excolens, vel seminans agros alicujus violenter, semine careat in 1347
eisdem agris seminato, cum pœna *pietnadziesta*. *Vol: I. Anno 1347. fol: 35. fol: 28.*

Nro. 5. DE RECEPTIONE BOUM PER VIOLENTIAM.

Cum alicui quatuor boves fuerint recepti violenter, & de hujusmodi vio- 1347
lentia fecerit protestationem, Volumus, quod pro hujusmodi negligentia boum & laborum pro qualibet septimana, quatuor scotos damnum & injuriam passo cum pœna *pietnadziesta*, & Judicio aliam similem pœnam solvere illator injuriæ teneatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 35. fol: 28.*

Nro. 6. DE FOENO VIOTENTER RECEPTO.

Item pro curru fœni violenter recepto, damnum inferens solvat cui abstu- 1347
lerit, tres scottos cum pœna *pietnadziesta*, & pari modo Judicio seu judicii prædictam pœnam in cujus Jurisdictione, hoc perpetratur idem perpetrans solvere teneatur. *Vol; I. Anno 1347. fol: 36.*

Nro. 7. DE HOMINE PAUPERE DIVITEM PRO VIOLENTIA CITANTE.

Item cum pauper divitem pro violentia citat, dives per testes debet & 1347
poterit se expurgare, alias juxta violentiæ qualitatem, debita pœna est mulctandus. *Vol: I. Anno 1347. fol: 36.*

ANNO 1347 N^ro. 8. De violationibus Virginum & oppressionibus Viduarum vel maritarum.

Quicunq; vero Virgini seu Viduæ vel conjugatæ in campo, silva, domo aut ubicunque opprimendo violentiam fecerit & Virgo seu Mulier evadens violentiam oppressoris, & si infra triduum ad villam viciniorem veniens, seu in villa existens ad villanos clamaverit, plorando vel lachrymando, narrando sibi violentiam esse illatam & signa oppressionis in ea apparuerint manifesta & subsequenter juraverit, in gratia Nostra amicorumquè ejus idem oppressor existat, & hoc si de ejus clamore dicti villani fuerint protestati, si vero Virgo de oppressione aliquem accusaverit calumniosè & in ea signa non apparuerint oppressionis extunc si is quem accusavit cum sex suæ conditionis hominibus se expurgabit, extunc ipsa calumniatrix cujuscunq; status & conditionis existat pœna debita castigetur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 46.*

N^ro. 9. De Domus violatione & in ea violenta vulneratione ac homicidio & complicibus ejus.

1496 Item cum frequentius violatores domorum suas defensiones judiciarias deponerent in multitudine cautelarum, per quas non nunquam rei absolvebantur ab instantiis actorum, unde statuimus, quod si quis intrans domum alicujus manu violenta, hospitem aut uxorem vel filium aut familiarem ipsius interfecerit, aut etiam enormiter vulneraverit, talis si citatus fuerit ad judicium Castren: non aliter convnici debeat, nisi testibus octodecem nominatis, e quibus electis sex nobilibus bonæ famæ & possessionatis illius districtus aut Palatinatus, ubi tale crimen fuerit patratum, actor cum eisdem præstito juramento actionem obtinebit, & reus uti violator securitatis domesticæ vita privabitur. Complices vero antiquam retineant Constituiionis Jurisdictionem animadversionemq;. Cum tamen quispiam personam justam & innocentem pro tali aut alio crimine calumniose inculpaverit, exindeque cum inculpatus deputaretur turri recludendus, in tali casu Nos & Successores Nostri, priusquam ad deputandum turrim festinaverimus, scrutabimur & scrutabuntur scireq; debebimus & debebunt veram positionem rei culpæ & calumniatoris quo in calumnia comperto, Nos ut talem ex debito auctoratis Nostræ infamem pronunciabimus, & in super in facie cauterisari demandabimus. Sed si violator ipse patrato crimine de Regno fugerit ipso facto infamis pronuncietur, & habeatur, in collo, si ejus copia esset puniendus. *Vol: I. Anno: 1496. fol: 273.*

N^ro. 10. De eo qui inculpatur quod familiaris suus domum violaverit.

1496 Cum vero aliquis homo cujuscunq; Status existens inculpatus fuerit, quod ipsius familiaris, violentiam domesticam fecerit ut superius descriptum est, hospitem, uxorem, filios, aut familiarem ejus invadens manu violenta, in domo eadem interfecerit, in eo casu illum violatorem apud suum Dominum per Nobiles & Ministerialem arrestari decernimus, cum quo taliter inculpato Dominus suus Jus ministrare tenebitur, & si personaliter requisitus, jus ministrare denegaverit, extunc pro eo respondebit Dominus secundum Juris ordinem. *Vol: I. Anno 1496. fol: 273.*

ANNO

Nro. 11. De servitore violatore domus fugiente quid cum Domino faciendum. 1496

Talis autem familiaris ſi auſugerit, per Nobileſq; arreſtatus non fuerit, Dominus ſuus pro ipſo citatus, non aliter ſe innoxium de crimine tali expurgabit niſi Juramento per eum cum duobus teſtibus ſimiliter præſtito, quod videlicet nec ſuo ſcitu, nec conſenſu, nec mandato, aut voluntate crimen eſt commiſſum, neq; dedit auſugiendi occaſionem ſervitori. *Vol: I. Anno 1496. fol: 274.*

Nro. 12. Quod ad violentias, quæ in Civitatibus, & oppidis Regni Noſtri committuntur, attinet, ſi quiſpiam Nobilis violentiam ipſam perpetraverit, & in civitate, ſeu oppido, civem vel hominem aliquem verberaverit: aut injuriam aliquam per violentiam cuipiam intulerit, detineri quidem, ſeu comprehendi ab Officio civitatis poterit, ſed judicari & ad pœnam condemnari, non niſi ſub præſentia Officii Caſtrenſis debebit. *Vol: I. Anno 1527. fol: 477.* 1527

Nro. 13. Kraków.

Wielkie bezprawia i gwałty różne odnoſzą do Nas czętemi ſkargami Krakowſkiego Miaſta Obywatele, którzy tak ſą uciśnieni, iż ani Urzędy, ani ubeſpieczenie Prawa poſpolitego ochronić ich niemoże: przetoż uſtanawiamy iż gdyby podług Statutu Toruńſkiego, w gwałcie iakim niemógł być poyman gwałtownik ukrzywdzonego, Mieſzczaninowi w Radzie mieyſkiey, abo wyżſzego i niżſzego Prawa będącemu, *facultas* dochodzenia na gwałtowniki ma być taka, iaka Szlachcicowi *ex juris qualitate* ſłużyć zwykła. Toż o dochodzeniu krzywd Poznańſkiego Miaſta rozumieć ſię ma. *Vol: II. Anno 1581 fol: 1014. fol: 375.* 1581

GWARDYE.

Nro. 1. Gwardye J. K. Mci.

Gwardyi iezdnych aby Krolowie na koſzt Rzepltey nie miewali, i na ſwą własną potrzebę, nad Tyſiąc dwieście, którym z Skarbu ſwego płacić będą powinni, a ſtarſi nad nimi z Szlachty Polſkiey lub W. X. Lit: czego przeſtrzegać będą PP. Marſzałkowie, a ieżeliby ſwoiey powinności doſyć nieczynili *pro vacanti* Urzędy ich maią *cenſeri*, aſſygnacyi na chleby Jchmć PP. Hetmani dawać niebędą, ale z ſwych Ekonomii prowidować ich maią, które Ekonomie i Wóytowſtwa, podług dawnych Praw od wſzelakiey maią być Dyſtrybuty Hybernowey wolne, których Wóytoſtw *Plebejæ Perſonæ* i inſzych wſzyſtkich przeciwko Prawu trzymać niemaią, ale *bene meritis* Szlachcie rozdawane będą, a Przywileie takowe ieżli wyſzły *caſſantur*, o co wolno czynić w Trybunale *inter cauſas fiſci.* *Vol: V. Anno 1669. fol: 15.* 1669

Nro. 2. Aby Gwardya J. K. Mci z Zołnierzy Narodu Saſkiego częścią konnych częścią pieſzych ułożona, którą własnym koſztem ſwoim trzymać ma (ta zaś dla doſkonałego w teraźnieyſzych okolicznościach beſpieczeńſtwa J. K. Mci przez oſobliwą diſpenſacyą pozwala ſię) *contra Pacta Conventa* nad liczbę tyſiąca dwóch- 1717

ANNO 1717 ſet tak w Officerach iako i Zołnierzach proſtych *ad præſens* na oſobliwey karcie wyrażonych, ani przyczyniona ani odmieniona była. w Traktat: Warſzaw: *Vol: VI. Anno 1717. fol: 238.*

Nro. 3. Ze zaś *per Pacta Conventa* przykładem Konſtytucyi 1699. & 1717.

1736 pozwolono Nam trzymać Tyſiąc dwieście ludzi Woyſka Naſzego Saſkiego *pro cuſtodia Corporis Noſtri* tedy upewniamy Stany Rzeczypoſpolitey że pomienionych tyſiąc dwieście ludzi *methodo in Conſtitutione* 1717. *expreſſa & juriſdictione Mareſchalcali præcuſtodita* trzymać będziemy tym ſpoſobem, że Kommenderuiący Officer temi ludźmi Nam i Rzeczypoſpolitey *Juramentum fidelitatis* wykonać, liczby Zołnierzy nieprzyczyniać, i według Praw i Juryzdykcyi Marſzałkowſkiey zachowywać ſię powinien będzie. *Vol: VI. Anno 1736. fol. 576.*

Nro: 4. Obfite właſnych Państw Dziedzicznych dochody, że Antecesſo-

1764 rom Naſzym Auguſtowi II. i III. do utrzymania przyzwoitey Monarſze okazałości wyſtarczaiące dodawały ſpoſoby, które będąc uięte Panu z równości *voto* Narodu do Berła zawołanemu, i preferuiącemu w ſurowym zachowaniu Praw, ſzczupłość Intrat nad pobłażliwe nieprawne iakie wynalazki, i onych przymnożenie z krzywdą powſzechną; Naród dotkliwie o honor i cześć Królów ſwoich troſkliwy, dla beſpieczeństwa i Powagi Oſoby Naſzey, Regimenta Gwardyi Koronne, ieden Konny drugi Pieſzy, i takież Litewſkie dwa Konny i Pieſzy, *pro Dignitate Regia*, i tychże ſamych w Woyſku Cudzoziemſkiego Autoramentu Półków, gdzie wybór Szlacheckiey młodzi ſwoie brać ma ćwiczenie, i w powinnym zaufaniu, w rodowitey ku Oyczyznie miłości wychowanemu Królowi, *immadiate* w Naſzę oddawſzy władzę, *independenter* od Hetmanow i władzy Woyſkowey, przyrzekamy że tych Regimentów Naywyżſzey Kommendy nie powierzemy iak tylko Szlachcicowi Polſkiemu, albo Litewſkiemu, lub *annexarum Provinciarum.* Ten zaś Zołnierż któregobyśmy *ære proprio* z Skarbu Naſzego Nadwornego trzymać chcieli, że nigdy liczby Tyſiąc dwóchſet, zwyczaiem Anteceſſorów Naſzych, przewyżſzać niebędzie, upewniamy; tych także Kommendę Zwierzchnią Szlachcicowi tylko Polſkiemu albo Litewſkiemu powierzemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 203.*

Nro. 5. DEKLARACYA SĄDOWEY JURYZDYKCYI NAD GWARDYAMI NASZEMI.

1764 Lubo Rzeczpoſpolita z ſprawiedliwych wyrażonych powodów przez *Pacta Conventa*, oddała iedyney a zupełney władzy i dyſpozycyi Naſzey cztery Regimenta Gwardyi Konne i Pieſze, My iednak przekładaiąc nad wſzelkie inne względy iak nayzupełnieyſze zachowanie ſpokoyności we wnętrzney, i ſprawiedliwości równey dla każdego tychże Gwardyi Zołnierſkie Poſtuſzeńſtwo w nienaruſzoney zupełności Nam Samym zoſtawiwſzy, względem Likwidacyi i zachowania *diſciplinæ Militaris*, do Kommiſſyi Woyſkowych, aby należeli, mieć chcemy. Które to Woyſkowe Kommiſſye żeby nie wątpliwe Sądów ſwoich Prawidło miały, *codicem diſciplinæ militaris* na przyſzły Seym Ordynaryiny do examinu i approbacyi Rzeczypoſpolitey wygotować maią, niżeli zaś to naſtąpi, według dawnieyſzych Artykułów Woyſkowych każdy *delinquens* ſądzony być ma. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 352.*

Nro: 6.

ANNO

Nro. 6. Cztery Regimenta Gwardyi powrócą pod Zwierzchność Woyskową właśnie tak iak zostawały za Augusta III. to iest zachowuiąc na zawsze imię i honory Gwardyi, nie obowięzuiąc się iednak żadną nową przysięgą; z tą tylko różnicą: że dawniey Hetmani sami w ręku mieli władzę Woyskową, dziś ią dzielą z Kommissyą, a przez Prawo teraźnieysze, Hetmani i Kommissya Woyskowa dependować będą od Rady Nieustaiącey. W Zamian zaś upewniona będzie J. K. Mci. Summa roczna wystarczaiąca na płace dwóch tysięcy Woyska, szczególnie od woli i rozkazów J. K. Mci. dependuiącego. Ta zaś summa nie ma być detrunkowana w porachunku bonifikacyi utraconych intrat Króla Jmci, z okazyi podzielenia Państw Rzeczypospolitey i zabranego Kraiu. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 88.* 1775

Nro. 7. Ubeśpieczenie Remanentów Regimentu Gwardyi Pieszey Koronney.

Ponieważ i przez odpadłe Kraie ginie, i wybierana być niemogła dla Regimentu Gwardyi pieszey Koronney trzecia część idącey na tenże płacy i znacznie ieszcze w Kraiu pozostałym, i w Skarbie Koronnym, podług uczynioney i zaprzysiężoney Likwidacyi zalegaią Remanenta, a w niedochodzącey tak wiele płacy zamyka się szkoda, i szczególnieysza krzywda Officerów, którzy dotąd i siebie kosztem własnym i Kompanie utrzymywali, aby co na swoich zwykłych Exakcyach Regiment z Remanentów wybrać nie będzie mógł, to onemu we dwoch latach ze Skarbu Koronnego bonifikowane było, nietykaiąc Woysku płacy wyznaczoney z Czopowego i Podymnego, przez względy sprawiedliwości dla Officerów, mocą ninieyszey ustawy mieć chcemy, i ubeśpieczamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 153.* 1775

Nro. 8. Cztery Regimenta Gwardyi Koronney i W. X. Litt: powrócą pod Zwierzchność Nas Króla tak iak były w Roku 1764. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 852.* 1776

Nro. 9. A iako Milicya Nadworna, którą Nam przez *Pacta Conventa* i Prawo ostatniego Seymu trzymać pozwolono przez czas Panowania Naszego wierności i dzielności swoiey dała dowody, za zgodą wszech Stanów mieć chcemy: aby Officerowie Towarzystwo, Zołnierze onęż składaiący w Pułkach i Batalionie Garnizonu Naszego Grodzieńskiego zarówno z Komputowemi za Zołnierstwo Rzeczypospolitey uznanemi byli, z tą tylko różnością że taż Milicya Nasza Nadworna, iedynie od rozkazów Naszych dependuiąca z Naszych własnych Intrat Królewskich tylko płatną iest, i być ma, ale to dla niey waruiemy: żeby po zeyściu Naszym przez czas Bezkrólewia z tychże Intrat Królewskich Ekonomicznych płatnemi być nieprzestali, do poki nowo obrany Król nieoświadczy woli swoiey, czy też Milicyą daley utrzymywać, czyli rozpuścić zechce. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 868.* 1776

HETMANI.

Nro. I. Item eligimus cum Capitaneo generali Praefectos militum hoc est Poruczniki: in quolibet Palatinatu viros possessionatos & rei militaris peritos. *Vol: I. Anno 1527. fol: 473.* 1527

ANNO

1648 Nro. 2. Woyſk Naſzych Hetmani i Wodzowie oboyga Narodów ludzi tych w ſłużbie Rzeczypoſpolitey będących, a za pieniądze iey zaciągnionych wprowadzać *in viſcera Regni* ani *de toto*, ani *per partes* acz nigdy, ale oſobliwie *ſub tempus Electionis*, na mieyſce teyże Elekcyi naznaczone niemaią, inaczey *pro hoſtibus Patriæ cenſentur*, oco *Forum* z niemi *ad cujuſvis inſtantiam Nobilis Poſſeſſionati* w Generalnym Kapturze. Pułkownicy też i Rotmiſtrze Towarzyſtwa ſwego na Elekcyą w zaciągu Rzepltey będącego z ſobą zaciągać niemaią, *ſub eadem pœna in eodem foro repetenda.* *Vol: IV. Anno 1648. fol: 158.*

Nro. 3. O Władzy Hetmanskiey.

1653 Chcąc to mieć po Hetmanie Naſzym Koronnym, aby ſkuteczna i rzetelna ſprawiedliwość ukrzywdzonym czyniona była. Więc żeby porządek w Woyſku w innych ſprawach Rycerſkich, i Ordynanſach, w obudwu Woyſkach Polſkich, i Cudzoziemſkich, mógł tym ſię prędzey i ſkuteczniey odprawować, i żeby w tym omieſzkania *tempore neceſſitatis ex ea occaſione* niedziały ſię; Tedy za zgodą wſzech Stanów Oboyga Narodów, Hetmanowi Naſzemu Polnemu Koronnemu, taką władzą daiemy, iakową Wielcy Hetmani maią, tak nad Woyſkiem Polſkim iako i Cudzoziemſkim. *Vol: IV. Anno 1653. fol: 404.*

Nro. 4. O Władzy Hetmanskiey.

1654 Konſtytucyą Seymu Brzeſkiego o władzy Hetmana Polnego Koronnego, ponieważ w ten czas, kiedy Buława wielka Koronna, wakowała, ſtanęła, abroguiemy: wcale zachowuiemy Juryzdykcyą Hetmanowi Wielkiemu Koronnemu nad wſzyſtkiemi Woyſkami iakimkolwiek ſpoſobem w ſłużbie Rzepltey teraz i na potym zoſtaiącemi, według dawnych Praw i zwyczaiów Urzędów iego należącą. Urzędy przy tym tak Wielkich iako i Polnych Hetmanów Oboyga Narodów przy dawnych Prawach i Prerogatywach zoſtawuiemy. *Vol: IV. Anno 1654. fol: 446.*

1699 Nro 5. A luboby z iakiey okazyi potrzebować Nam przyſzło przeciwko komu w tym Państwie Woyſk, czego Boże zawaruy, w tym Nas Wielmożni Hetmani Oboyga Narodów ani pomienione Pułki, Regimenty, Szwadrony i Chorągwie ſłuchać nie powinni będą, ani Granic przechodzić żadną miarą, tak Woyſka W. X. Litt: do Korony iako też Koronne do W. X. Litt: i Prowincyi, do nich należących, czego JPanowie Hetmani Oboyga Narodów przeſtrzegać powinni, *ſub refuſione damnorum.* *Vol: VI. Anno 1699. fol: 24.*

Nro. 6. W Traktacie Warszawskim Roku 1717.

ARTYKUŁ V.

1717 A ponieważ Stany Rzeczypoſpolitey weſpół z J. K. Mcią uczyniwſzy porządek i nowy Komput Woyſk poſtanowiwſzy w Koronie i w W. X. Litt: Staranie około regularney Woyſku płacy, żywności ſuſtentacyi i Konſerwacyi podług podziału przez Woiewództwa Ziemie i Powiaty i podług oſobliwey Ordynacyi, teraz *eo nomine* uczynioney, ſami na ſię wzięli, Hetmanom zaś Wielkim i Polnym Oboyga Narodów, tylko miecz i władzą za zdaniem i Rozkazem Rzepltey woiowania i Granic Oyczyſtych przeſtrzegania, i bronienia przeciw Nieprzyiaciołom wſzelakim i inwazorom Ordynanſów przytym *eo intuitu* do Woyſka wydania Powagę zoſtawali, dla tego odtąd Hetmanom Wielkim i Polnym Koronnym i W. X. Litt: teraz będącym, i po nich naſtępuiącym, Aſ-

ſygnacyi cale żadnych, tak na zaſługi, alias żołdy, iako na ſtanowiſka Loka- ANNO
cye, konſyſtencye, albo leże, tudzież na Hyberny albo chleb zimowy, na 1717
Szeleżne, Czopowe Pogłówne Zydowſkie i Tatarſkie, Monopolium Ta-
baczne pod iakimkolwiek imieniem, albo pokrywką, chociażby nieuchronney
potrzeby *directe vel indirecte* wydawać, i Kommiſſyą abo Dyſtrybutę hybernową
ktòra ſię wiecznemi czaſy abbroguie przez ſię lub inne Oſoby odprawować, a
tym bardziey Linie, Kantory Dywizye oſobliwie formować Regimentarzów z
niemi poſyłać, i iakiekolwiek exakcye przez nich lub kogo inſzego za Paleta-
mi wyciſkać, albo lud poſpolity uciążać, na koniec Komput przez J. K. Mc:
i Stany Rzeczypoſpolitey uczyniony odmieniać, nad liczbę w nim wyrażoną
Chorągwi Zołnierzy koni, Porcyi przyczyniać: Officyerów Cudzoziem: z u-
bliżeniem Nacyonaliſtów *ſecundum Pacta Conventa* przeciwko Prawom Oyczyſtym,
przyimować, uchwalone na zapłatę Woyſku Podatki *in depreſſionem æqualitatis*,
zatrzymywać nie będzie wolno. A to pod winami *perduelionis ac privatio-
nis Officiorum*, tudzież *refuſionis* ſzkòd *ipſo facto* popadnionemi, które w Sądach
tak Traktatem teraźnieyſzym poſtanowionych, iako Trybunalſkich Koronnych
i W. X. Litt: niemniey Grodzkich kędy ſwoie Dobra maią, za położeniem
Pozwu *ad inſtantiam cujusvis* windykowane i wſkazane być maią. Nad
to Obozy zakładać, Woyſko prowadząc traktem proſtym, tylko dla pra-
wdziwey i ſłuſzney potrzeby Rzeczypoſpolitey, ani ſię dobrowolnie od niego
oddalaiąc, a w Dobrach i mieyſcach ze wſzelkim zachowaniem ſkromności
Zołnierſkiey ſprawuiąc ſię pod zapłaceniem ſzkód z własności, na inſtancyą w
Sądach pomienionych terminem zawitym bez wſzelkiey dylacyi odwłok i exce-
pcyi prawnych powinni będą. Nad to mocą i powagą tegoż Traktatu po-
ſtanowiono i naznaczono ieſt, iż tak teraźnieyſi Hetmani Wielcy i Polni
Oboyga Narodów, przy odebraniu Rządów nad Woyſkami, Rotą oſobliwą ni-
żey wyrażoną iako i naſtępcy ich na potym Rotą także ſobie opiſaną, przy
obięciu Urzędów ſwoich pod utraceniem onychże zawſze przyſięgę wykonać
powinni będą. Które to Miniſteria gdy będą potym wakowały J. K. Mc:
tylko na Seymie *ad vota Senatus*, i za inſtancyą Poſłów Ziemſkich, Rzeczypo-
ſpolitey dobrze zaſłużonym i dobrze oſiadłym *atque capacibus* konferować bę-
dzie. *In caſum* zaś gdyby albo Hetmani iednego Narodu, przed Seymem,
nie zaraz naſtępuiącym pomarli, Regimentarza doczeſnego do J. K. Mci będzie
należało poſtanowić. *Vol: VI. Anno 1717. fol: 255.* w Trakt: War: Art: 5.

Nro. 7. W Obozach pod czas Woyny wypowiedziancy Rzeczypoſpoli- 1764
tey, albo przez Rzeczpoſpolitą, Woyſko pod zupełną władzą tak Kommendy,
iako i Sądów Hetmańſkich, dla karności tegoż Woyſka zoſtawać ma. *Vol:
VII. Anno 1764. fol: 53.*

Nro. 8. DOZWOLENIE PREROGATYW HETMANOM TERAŹNIEYSZYM OBOYGA NARODÓW.

Obiaśniaiąc Konſtytucye Seymów *Convocationis & Coronationis Anni* 1764. 1766
o Kommiſſyach Woyſkowych, poſtanawiamy: aby Ordynanſe i wſzelkie expe-
dycye Woyſkowe pod imieniem Hetmanów Oboyga Narodów, gdy na Kom-
miſſyach Woyſkowych *reſpective*, to ieſt Koronni w Koronie, Litewſcy w W.
X. Litt: prezydować oſobiście będą, z Kommiſſyi wychodziły. *Vol: VII.
Anno 1766. fol: 464.*

ANNO 1768

Nro. 9. KOMMISSYE WOYSKOWE OBOYGA NARODOW.

Ustanowienie Kommissyi Woyskowych na Seymie *Convocationis* 1764. w opisie swoim zostawuiąc, co do liczby Kommissarzów, i prerogatywy WW. Hetmanów na przyszły czas za powszechną Stanów Zgromadzonych zgodą, rozrządzenie następuiące czyniemy, i na zawsze w exekucyi mieć chcemy.

1mo Zeby WW. Hetmani Wielcy, a w niebytności ich Polni, zawsze Kommissyi Woyskowey prezydowali, gdyby zaś obydwa nieznaydowali się na Kadencyi w tedy *primus in Ordine ex præsentibus* prezydować powinien.

2do Zeby WW. Hetmanom Wielkim od wszystkich Regimentow Cudzoziemskiego Autoramentu, i od Chorągwi, od Polskiego Raporty takie oddawane były, iakie do Kommissyi zwyczaynie, względem ludzi, koni znayduiących się w Korpusie, przychodzą.

3tio Do WW. Hetmanow Wielkich Forsztelacya Officyerow, Subalternòw i Kapitanów, Konferowanie Kompanii w Regimentach Cudzoziemskiego Autoramentu, za Rekomendacyą iednak Szeffow Regimentòw, należeć będzie, i Patenta na rzeczone Szarze Officerskie, Kompanie WW. Hetmani Wielcy wydawać z Kancellaryi swoich i podpisywać, wolność mieć będą, wyiąwszy Regimenta Gwardyi *per Pacta Conventa ad custodiam Corporis Nostri* Nam Królowi przez Rzeczpospolitą oddane, w których Szarze Officerskie wszystkie i rozporządzenie wewnętrzne od Nas Króla samych dependować powinno, iako i Raporty od tychże Regimentòw szczegolnie do Nas Króla należeć maią.

8vo WW. Hetmani gdy im się podoba, mogą mieć z każdego Regimentu Cudzoziemskiego Authoramentu Officera i z każdego Polskiego Pułku po dwóch Towarzyszow, na Ordynansie.

9no Strażnika, i Oboźnego Polnych na przyszły czas Kreować w ręku samych WW. Hetmanow Wielkich zostawać będzie, z tym iednak dokładem, że komu raz *post cessum vel decessum* teraźnieyszych UUr: Strażnika i Oboźnego dadzą Patent na rzeczone Urzędy, iuż go nazad odebrać i cofnąć niebędzie im wolno.

10. WW. Hetmani Wielcy na assystencyą swoią, nietylko Regimentów Dragonii Buław Wielkich zażywać mogą, ale też Kommissye dwie Chorągwie lekkie na tęż assystencyą przydawać im będą, Węgrów do tego i Janczarów Kompanie iakie dotąd mieli WW. Hetmani Wielcy i na potym miewać powinni.

11. WW. Hetmani Polni także z Regimentów Koronnych do Buław Polnych należących, iako też Piechotę Węgierską, podług przepisu w Prawie 1766. na assystencyą swoią mieć będą.

12. Pieczęci Kommissyi Woyskowych pod Herbem Narodowym, Herby WW. Hetmanów Wielkich zamykać maią w sobie. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 675.*

Nro. 10. Buława Oboyga Narodow. ANNO 1768

Ministeria Woienne, ponieważ zacnością swych Urzędów, *cum Ministeriis Pacis* wielu Prawami zrównane, & *pro incompatabilibus* w iedney Osobie Konstytucyą *Anni* 1669. to iest Buławy z Laską, Pieczęcią lub Podskarbstwem, deklarowane, a przecież dotąd podług swey Rangi *inter Ministerium* w Senacie mieysca wyznaczonego niemaią. Przeto za zgodą wszech stanów zgromadzonych powszechną, WW. Hetmanom Wielkim Oboya Narodów po WW. Marszałkach WW. a Polnym po Marszałkach Nadwornych, tychże Narodów wyznaczamy, i na potym *salvis modernis* Buław *Possessoribus*, te Ministeria z Godnością Senatorską, aby się nigdy w iedney osobie niemieściły, ustanawiamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 677.*

Nro. 11. Hetmani Wielcy Oboyga Narodów.

1. W Warszawie oprócz ludzi do Kommendy Marszałków Wielkich Oboyga Narodów i Podskarbich należących, 3000. Woyska Rzeczypospolitey być może, z których dwa tysiące z Korony, ieden tysiąc z Litwy, karność osobna lub wewnętrzna tego Litewskiego Korpusu dependować zawsze będzie od Hetmana W. Litewskiego. Służba zaś całkiem od Hetmana W. Koronnego. Gdyby Król w Litwie rezydował, wtedy Kommenda Woyska Koronnego *pari ratione* będzie w Litwie, iak Litewska w Koronie; Hetman Wielki *tenebitur* odmienić Garnizon Warszawski na rekwizycyą *Consilii Permanentis* 1775

2. Kiedy Hetmani Wielcy znaydą potrzebę fortyfikować nowe mieysca, Kommunikować będą Plantę *Consilio Permanenti a Consilium Permanens* poda tę Plantę Stanom Rzeczypospolitey na Seym Zgromadzonym.

3. *Consilium Permanens* da znać Hetmanom Wielkim, ieżeli Urlopowanym maią kazać do Regimentów powracać.

4. *Consilium Permanens* zmównie z Hetmanami Wielkiemi będzie mogło determinować liczbę Robotników, którą Regimenta dać będą powinny, na robienie Dróg publicznych, Kanałów pławnych, naprawę rzek, i innych robót publicznych, a to za poprzedzaiącą reprezentacyą, i podać mianą Plantą przez Kommissye Skarbowe, *hoc salvo*, że *Consilium Permanens* ureguluie z Hetmanami Wielkiemi płacę robotników z Summ Rzeczypospolitey na potrzeby extraordynaryine wyznaczonych, którzy to robotnicy nie bębą rekwirowani podczas miesiąców, muystry i obozowania.

5. *In casu* wykroczenia Hetmanów w punktach zwyż wyrażonych, *Consilium Permanens* będzie zaraz miało Prawo upomnieć ich o zadosyć uczynienie Prawu, a gdyby trwali w przeciwieniu się swoim, to wykroczenie będzie położone w Klassie *Criminum Status*, i o te tylko z Urzędu swego pozwani będą Hetmani na Sądy Seymowe, których Kadencya ma się zacząć na Seymie po obraniu Sędziów, i być kontynuowana przez trzy Miesiące na Sprawy Ministrów, przez drugie trzy Miesiące na Sprawy Senatorów; a ieźliby potym nalazła się przyczyna pozwania Ministra, czy Senatora na Sądy Seymowe na ten czas *Consilium Permanens* ma złożyć Seym extraordynaryiny, i Sąd ma się odprawiać pod temiż Sędziami samemi.

ANNO 1775 6. Rachunek z expens extraordynaryinych, gdy Hetmani Wielcy na Seym Ordynaryiny podług Prawa wygotuią *Consilio Permanenti* wprzód kommunikować będą.

7. Karność, Posłuszeństwo, Mustra, Ubior, Woyska rozlokowanie, Dywizyi wyznaczenie mieysc, gdzie obozować będą też Dywizye, ale nigdy dwie wraz, iednym słowem Kommenda Generalna Woyska dependować będzie iedynie od Hetmanów Wielkich według opisu, który w Regulaminie Woyskowym względem rozlokowania nastąpi, i Konstytucyą ingrossowany będzie.

8. Nominacya i Kreacya Officyalistow do Kancellaryi Kommissyi, Woyskowey należących, do Hetmanów należeć będzie.

9. *In reliquo* Hetmani Wielcy zostaią się przy dawnych Prawach i Prerogatywach ich Urzędow, z tym wszystkim, co się wyżey opisanym Artykułom niesprzeciwia. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 103.*

Nro. 12. Władza i obowiązki Hetmanow Wielkich Oboyga Narodów.

1775 1. Gdyby który z Generałów Lieutenantów i Generałów Majorow, albo sam niechciał być employowanym, albo Hetman Wielki niechciał go więcey employować, ten się powinien Hetmanowi Wielkiemu oto meldować, a ten dopiero, uznawszy przyczyny iego sprawiedliwe, da mu pozwolenie sprzedania swoiey Gaży osobie od siebie nominowaney, a to za czteroletnią płacę.

2. Hetman Wielki Koronny mieć będzie Prerogatywę Kreowania i Patentowania Officyerów w Regimentach i Brygadach Narodowych wszystkich, począwszy od Chorążego, aż do Kapitana *inclusive,* zawsze iednak za rekommendacyą i fortragiem Szeffa Regimentu, oprócz Regimentów Hetmana Polnego Koronnego, w którym on sam Officyerow, począwszy od Chorążego, aż do Kapitana *inclusivè* kreować i patentować będzie, rownie będzie mógł Hetman Wielki i inne osoby, którzy tylko *ad honores* przy Woysku zostaną, takiemi zaszczycać Patentami.

3. Hetmana Wielkiego obligacya będzie kosztem Rzeczypospolitey naylepsze Woyskowe Księgi, które dotąd w Francuzkim lub Niemieckim ięzyku były wydane, po Polsku kazawszy przetłomaczyć, podać do Druku, a wydrukowane podzielić na wszystkich Generałów, i Sztabs Officyerow, z obligacyą: aby ie często z iak naywiększą czytali attencyą. Całego Tego Artykułu obacz pod Tytułem Rada Nieustaiąca Konstytucya Roku 1776. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 157.*

HULTAIE.

Nro: I. De Vagantibus hinc inde & rapinas committentibus.

1547 Sunt nonnulli qui per indiscretionem, victum longi temporis brevi consumunt, tandemq; assumunt sibi extra propria occasionem, vagandi, & taliter vagantes, aliena rapere non formidant, ut igitur tales a qualibet occasione vagandi & rapiendi saltem formidine pœnæ retragantur, Statuimus quod taliter vagantes & rapinas committentes, quibuslibet bonis ipsorum quæ habent, ipso

facto sunt privandi, & si contigerit hujusmodi fugitivos nostræ gratiæ reconciliari, volumus nihilominus quod inter suos pares ut infames habeantur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 27.* ANNO 1347

Nro 2. De Golotis Servis damna alicui facientibus.

Item si famulus alicujus dictus Golota, aut alias *oblomek*, vicino Domini sui aut alieni alii damnum intulerit, aut injuriatus fuit, Dominus ipsius pro ipso satisfacere teneatur. *Vol I. Anno 1347. fol: 36.* 1347

Nro 3. De laicis dietim, horatim, aut Septimanatim non annuatim servientibus in Civitatibus.

Item quoniam propter laicos propria domicilia non habentes, qui Septimanatim servire, & Salaria Septimanalia habere consveverunt, fit defectus servitorum in villis & prædiis bonorum tam Majestatis Regiæ quam Spiritualium & sæcularium Personarum, quiq; in Civitatibus & oppidis foventur inconsiderate non advertendo quibus Officiis victum quærant, qui exinde temporibus certis prædatum, certis verò temporibus servitum exeunt, in villis messis tempore salaria exigentes gravia. Statuimus ut sub pœnis quatuordecim marcarum toties quoties secus factum esset solvendis, Cives & oppidani Nostri & quorumlibet subditorum Nostrorum cujuscunquè Status & conditionis existentium, non foveant in Civitatibus & Oppidis homines tales qui ad annum integrum servitum non haberent, aut officium aliquodt non gererent, de quo victum colligerent, & similiter illos qui absq; literis testimonialibus a dominis locorum recipiendis, illuc se conferant. Et licet officia quædam sint inter illos quæ ipsi cives pro eorum victu habere gerereque consveverunt per labores & suffragia septimanalium servitorum pro illis septimanalibus servitiis inquilini domorum assumantur, per quos suppleatur defectus apud illos, qui non diutius quam pro certis diebus servitores conveniunt: *Vol: I. Anno 1496. fol. 260.* 1496

Nro. 4. De laicis messis tempore exire de regno prohibitis.

Quoniam quam plures laici & mulieres de Terris Masoviæ, & aliis Terris Regni Poloniæ, Silesiam & Prusiam messis tempore se transferre consveverint, quo fit ut in Terris Poloniæ laboratores & servitores haberi non possint faciliter, itaquè Statuimus, ut omnes tales de Terris Poloniæ & Masoviæ extra Regnum laboratum euntes per Capitaneos tenutarios atq; Nobiles, & locorum Dominos Officialesq; impune retineantur, retinentiq; laboribus regnicolarum applicentur. *Vol: I. Anno 1496, fol: 267.* 1496

Nro 5. De rusticis extra Regnum laboratum non mittendis

Item ne Rustici extra Regnum exire possent pro juvandis aliarum Provinciarum laboribus per Capitaneos ubiquè prohibeantur, & aliis quibuscunque erit licitum eos impune retinere, & ad usus suos sine mercede ad unum mensem redigere, ita tamen quod mense exacto ad propria revertantur *Vol: I. Anno 1504. fol: 293.* 1504

ANNO 1505 **Nro. 6.** De impossessionatis citandis.

Si impoſſeſſionatus ſeu *odartus* alias *Holota* cuipiam reus eſſet in aliquo, reſpondebit cuilibet in Judicio Caſtrenſi pro re qualibet. Item ſi aliquis culpabilem in aliqua ſua re impoſſeſſionatum hominem arreſtaverit apud poſſeſſionatum quam areſtationem facere debet cum miniſteriali veniens, tunc ille poſſeſſionatus tenetur in una Septimana illum impoſſeſſionatum coram Capitaneo ſtatuere qui impoſſeſſionatus ſtatutus coram Capitaneo fidejuſores pro ſe daturus ſeu ſeſſurus parebit juri, & ſi idem poſſeſſionatus illum impoſſeſſionatum non ſtatuet, tunc ſolus ipſe Poſſeſſionatus reſpondebit, actori pro re, pro qua impoſſeſſionatus eſt culpatus. Item ſi homo impoſſeſſionatus non poſſet arreſtari in alieno loco, tunc in qua Prrochia aliquando erat poſſeſſionatus, in illa contra eum debent poni citationes, ubiq; miniſterialis clamabit quod contra talem, A, B, impoſſeſſionatum citationes ponuntur, quæ talium citationum in Parochiis poſitio hæredi Bonorum illorum ubi eſt Parochia nihil nocere debeat. *Vol: I. Anno 1505. fol: 329.*

Nro. 7. Pæna contra rusticos vagos.

1519 Ruſtici vagi, qui ad diem tertium poſt ſuum in civitates vel oppida ingreſſum ſervitio ſeu artificio ſe non applicuerint: volumus & ſtatuimus, ut per officium civile capiantur & detineantur, vinctiq; compede ad faciendos aggeres & foſſas civitatum vel artium adhibeantur, ne & furta vel latrocinia ex eis multiplicentur, & Nobilitas Servorum & laboratorum penuria prematur id quod & aliis omnibus in bonis ſuis facere licebit. *Vol: I. Anno 1519. fol: 390.*

Nro. 8. De furto prohibendo, & furibus coercendis.

1523 Item ad continenda furta & vagos homines coercendos, Capitanei locorum diligenter curabunt, homines otioſos & vagabundos, nulliſq; ſervitiis aut artificiis addictos, in ſuis Capitaneatibus perquirere& cohibere. Nobiles vero in bonis ſuis tales coerceri per Capitaneos permittant, alioquin citati illos coram Capitaneis ſtatuere teneantur. *Vol: I. Anno 1523 fol: 400.*

1532 **Nro. 9.** In petitione facta de exequendis officiis Palatinorum, Capitaneorum, & aliorum Officialium terreſtrium, & ſi ſciamus expreſſa ſuper eo eſſe ſcripta Statuta, pænaſq; in illis, contra negligentes ſua officia eſſe adhibitas nihilominus tamen Nunciorum & Nobilitatis Regni Noſtri petitioni ſatisfacientes; dabimus ea de re literas Noſtras, ad prædictos Palatinos Capitaneos & alios Dignitarios & Officiales, quibus ad ſatisfaciendum debito ſuo, illos commonebimus. Hac eadem ratione, in petitione, de golotis & inquilinis vagabundis facta, conſtituimus & decernimus ut Statuta ſuper his jam dudum condita, per Capitaneos locorum diligenter exequantur, ad quos etiam, admonitionis cauſa literas dari faciemus. *Vol: I. Anno 1532. fol: 502.*

1532 **Nro. 10.** Conſulentes commoditati rei communis domeſticæ Regni Noſtri, quæ plerumquè fugitivorum colonorum ſeu kmetonum vel filiorum eorum malitia, ita defraudatur, ut multi ſubditorum Noſtrorum ex defectu laborantium & ſervitorum in laboribus neceſſariis negligantur: Statuimus & decernimus, ut quicunque colonus ſeu kmeto, hortulanus, ſeu quivis alius ſubdi-

ſubditus vel filii eorum, invito & inſcio Domino ſuo in alienas Provincias fugientes ſe transferent, per Capitaneos & eorum viceſgerentes, deniq; per Officiales Civitatum & oppidorum, ad quae devenerint capiantur: & capti operibus ſervilibus adhibeantur, tam diu, donec Dominus detenti vel detentorum illos inventos repetierit; repetente enim Domino ſubditum, & docente illum eſſe ſuum, Capitanei, & eorum viceſgerentes, vel Civitatum & oppidorum Officiales, illum extradere debebunt irrecuſe, receptis prius ab eo qui ſubditum ſuum reperit duodecim groſſis, quos illi pro opera & diligentia, in detinendo ſubdito adhibita ſolvendos fore decernimus. *Vol: I. Anno 1532. fol: 502.* ANNO 1532

Nro. 11. De Fugitivis ad Silesiam.

Volumus, ut Capitanei arcium finitimarum ruſticos, omnes ex Polonia in Sileſiam vel Hungariam fugientes, aut ſe conferentes, tranſire non permittant: ſed eos contineant, & arceant ſecundum Statuta Regni Noſtri. *Vol: I. Anno 1538. fol: 332.* 1538

Nro. 12. O Hultaiach i łożnych Ludziach.

Item co ſię tycze Hultaiów i innych łożnych Ludzi: rozkazuiemy Staroſtom Naſzym, aby ſię w tym wedle Statutu zachowali i winę na Mieyſki Urząd poſtanowili *Anno* 1562. *fol: 624. Vol: II.* 1562

Nro. 13.

A tak My przyznawaiąc ſię radzi do tego, żeśmy ſą właśni Potomkowie owych dawnych a cnotliwych Przodków Naſzych toż poſtanowienie przed ſię pod tym teraźnieyſzym czaſem bierzemy, i obiecuiemy i przyrzekamy, cnotliwemi ſłowy, iako uczciwi Potomkowie ſławnych, a uczciwych przodkow Naſzych przeciwko takim powſtać, którzyby ſwowoleńſtwa, gwałty, naiazdy, łupieſtwo tak maiętności Duchownych i Swieckich Oſób, i Kościołów: abo iakieżkolwiek inne ſwowolności czynić ſię ważyli, zapomniawſzy cnoty a powinowactwa tego ſwego, które nań, kto ſię iedno za Potomka tey zacney Korony, i Przodków tych którzy to nam włożyli, znać chce, ieſt włożono a ku takiego każdego ſzkodzie i zniſzczeniu, tak na ciele iako na maiętności, ruſzyć ſię tak wſzyſcy społem, iako też i iedna iakażkolwiek część, do którychby iedno tylko pierwey wiadomość o takim ſwawoleńſtwie przyſzła; gdyż do wſzyſtkich po tak ſzerokiey Koronie razem przyiść niemoże. *Vol: II. Anno 1572. fol: 840.* 1572

Nro. 14.

Niemnieyſzą i tego być potrzebą rozumiemy, abyśmy maiąc na ten czas z tym nieprzyiacielem doczynienia, oſtrzegli tego, iakoby inſze Sąſiedne Narody niebyły od Ludzi Naſzych irritowane, i Pakta które z z niemi mamy, przez ſwowoleńſtwo czyie turbowane. Przetoż za ſpolnym wſzech Stanów, na tym Seymie zezwoleniem poſtanawiamy: iż ludzie ſwywolne którzy na Ukrainie, Ruſkiey, Kiiowſkiey, Wołyńſkiey, Podolſkiey, Bracławſkiey, Pakta z Turki, Tatary, Wołochy, turbuią, którzyby byli plebei i nie oſiadli, maią Staroſtowie Xiążęta, Panowie, Rycerſtwo w ſwych Staroſtwach, Imionach łapać, i na gardle karać, gdzieby temu doſyć nie uczynili tak Staroſtowie iako i Xiążęta, Panowie, Szlachta, maią być o to za Dworem *peremptoriè* pociągnieni. Dla tego będziemy powinni na inkwizycyą do tych tam Kraiów poſyłać gdzie będzie tego potrzeba. A za tą 1580

ANNO 1580 inkwizycyą, wolno będzie każdego z tych Inſtygatorowi Naſzemu za Dworem pozwać. Staroſtowie *privatione officii*, inni iako *complices facti* maią być przez Dekret Naſz ſkazani. Gdzieby też który z oſiadłych Ludzi tego ſię ważył, żeby ſam Pokóy poſpolity i Pakta turbował, także będzie winien za Dworem odpowiedać, & *ſecundum exceſſum* ma być od Nas oſądzon, którą penę na takowym możemy aż *ad privationem colli extendere.* A takowe o ſwowoleńſtwie tym poſtanowienie, niedłużey ma trwać, i mocy mieć, iedno do przyſzłego Seymu, a tylko na Woiewództwa wyżey mianowane ściągać ſię ma. *Vol: II. Anno 1580. fol: 1011.*

N^ro. 15. ZEBRACY.

1588 Statut Jana Albrychta *de validis mendicantibus:* także Statut o imaniu hultaiów, w używanie przywodziemy *pœna centum marcarum*, gdzieby przez Urząd Grodzki abo Mieyſki nie był exekwowan *interpoſita.* *Vol: II. Anno 1588. fol: 1243.*

N^ro. 16. ZAHAMOWANIE UKRAINNEGO SWOWOLENSTWA.

1589 Z ſtrony Ludzi ſwowolnych Woiewództw, Ruſkiego i Podolſkiego i inſzych którzy przeieżdżaiąc Granice Koronne Zagranicznikom gwałty i ſzkody czynią, Pakta z Poſtronnemi Państwy Sąſiady Koronnemi wzruſzaią, nic niebacząc na niebeśpieczeńſtwo Rzeczypoſpolitey, któreby za czaſem ztąd uroſć mogło. Deputuiemy Kommiſſarze Naſze z Seymu ninieyſzego, którzy wſzyſtkie te ſwowoleńſtwa ſądzić i karać maią do przyſzłego Seymu tylko. *Plebejos* na gardle karać, które *Plebejos* Panowie ich, abo u którychby byli areſztowani abo ich Pozew zaſtał, poſtanowić na Roku *peremptorie.* A gdzieby uciekł, przyſięgę uczyni, iako *non dedit cauſam aufugiendi*, ani o nim wie, także areſzt i Pozew go u nich nie zaſtał.

A Szlachcice oſiadłe Statutem Koronnym *de guerris* uczynionym, ſądzić i karać maią. A gdzieby ſię też co trudnego trafiło, zwłaſzcza z oſiadłemi Szlachcicami, czemuby rozſądkiem ſwym zdołać nie mogli: tedy do Nas iako nayrychley *pro informatione* poſłać maią. Także nieoſiadłego Szlachcica karać i ſądzić, nieodſyłaiąc *pro informatione* do Nas podług wyſtępku każdego. A ieżliby Szlachcić nieoſiadły nieſtanął, tedy ma być odeſłan na Seym na wywołanie i publikowanie bezecnym. A tak maią czynić ſprawiedliwość, iako z rzeczy przeſzłych, tak i przyſzłych, do Seymu przyſzłego wyżey mianowanego, na którym wieczny obyczay tey tam ſprawiedliwości i pohamowanie, tych ſwowoleńſtw, *laudo communi Statuum* opatrzemy. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1283.*

N^ro. 17. O HULTAIACH WOIEWÓDZTWA KALISKIEGO i POZNANSKIEGO.

1593 Iż ſię ſwawola wielka w Ludziach *Plebei generis utriuſq; ſexus* bardzo rozbieżała, tak iż Kmiecie z rol, Zagrodnicy z zagrod, ſynowie Kmieci i córki ich od Rodziców ſwoich, ſługy od Panów umyślnie na hultayſtwo uciekaią, a rządzić ſię dorocznie niechcą, tylko na dzień ſię albo na tydzień naymuiąc: czym Ludzie ubogie bardzo niſzczą, i do wielkiego niedoſtatku przywodzą, przez żniwa myta nieznośne iako na cały Rok wyrządzaiąc. Czemu zabiegaiąc, aby za tym tak Naſze, iako i Poddanych Naſzych maiętności, do zni-

ſzczenia i upadku nieprzyſzły, Statut Zygmunta Króla w Krakowie *Anno* 1532. ANNO
uczyniony, w exekucyą przywodząc, poſtanawiamy i rozkazuiemy, aby tylko 1593
na wſzelakie zbiegi i hultayſtwo męſzczyzny i białegłowy, ktorzyby z Ról, zagród od Panów ſwych, albo dzieci od Rodziców ſwych ſwywolnie, także i ſłudzy od Panów ſwych odeſzli, a dorocznie ſię nierządzili, Staroſtowie i Vicesgeren: *eorum* Urzędem Miaſt i Miaſteczek, tak Naſzych iako i Podanych Naſzych, Duchownych i Swieckich, a na Wſiach Panom albo Dzierżawcom onych Wſi wolno było każdego poymać, poymawſzy okować i do roboty przymuſić, tak długo aż ſię Pan iego o nim dowie, i onego ſię upomnie: którego zarazem gdy pokaże że iego własny będzie, powinien dawać *irrecuſè*, wziąwſzy za pracą i onę pilność *detentionis*, dwanaście groſzy podług Statutu. A mianowicie Urzędom, wſzyſtkim Starościm i Dzierżawcom, tak Urzędom Miaſt i Miaſteczek Naſzych, iako i Poddanych Naſzych Duchownych i Swieckich, rozkazuiemy: aby od przyſzłego Swięta Małgorzaty S. to wſzyſtko hultayſtwo, ktorzyby nieſłużyli dorocznie, męſzczyzny i białogłowy, od Miaſt exkludowali, i po tym przyimować i przechowywać zakazali. A gdzieby znowu ſię wrócili, one imali, gdyż w Mieście o tym doſyć bacznie Urzędy wiedzieć mogą. I kiedy ten porządek uczynią, aby pod winą Goſpodarz każdy był, zaraz powinien dać znać Urzędowi, gdy kto takowy do niego w Dom przyidzie: a Miaſta maią ſię kontentować dla potrzeb ſwych Komornikami, ktorzyby przy Mieście dobrze znaiomi od Roku mieſzkali. Wſzakże i z takowych, gdzieby kto ſwego poznał, wydawać ie powinni. A ktoby z takowych mianowanych Urzędów albo Panów, takie hultayſtwo w Juryzdykcyi, albo maiętności ſwey cierpiał, a podług tey Konſtytucyi przeciw nim ſię niezachował, pozwany *pro pæna duplici quatuordecim marcarum*, od kogożkolwiek *ſine dilatione & motionibus reſpondebit* w Grodzie. Która Konſtytucya, nie ma *afficere* iedno Woiewództwa Poznańſkie i Kaliſkie. *Vol: II. Anno 1593. fol: 1405. fol: 644.*

Nro. 18.

O Łóżnych Ludziach.

Konſtytucyą 1593. o Hultaiach Woiewództwom Poznańſkiemu i Kaliſkiemu ſłużącą, za prożbą i dobrowolnym zezwoleniem Posłów Woiewództwa Łęczyckiego, Sieradzkiego Płockiego Mazowieckiego, i Bełſkiego, poſtanawiamy, aby wewſzyſtkim przerzeczonym także Woiewództwom ſłużyła: to ieſt Woiewództwu Łęczyckiemu i Sieradzkiemu, Płockiemu, Mazowieckiemu i Bełſkiemu. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1503. fol: 737.* 1601

Nro. 19.

O Ludziach Swowolnych.

Warowano to ieſt Prawem poſpolitym, aby żaden nieśmiał Woyſk ſwowolnie zbierać, i Chorągwi apparaty Woiennemi podnośić a kupami chodząc ſzkody czynić, abo Zagranice do Państw obcych mimo wolą Naſzę chodzić. Co iż ſię przedſię temi czaſy zagęściło: przeto zabiegaiąc, aby ſię Prawu poſpolitemu doſyć działo, i Poddane Naſze chcąc od takowych gwałtów ochronić, mocą teraźnieyſzego Seymu, każdego takowego, tak w Koronie iako i w W. X. Litewſkim, ktoryby takie ſkupienia czynił, Woyſka zbierał, a z niemi w Dobra Naſze Duchowne i Swieckie, a pogotowiu Szlacheckie, wieżdżał, ſzkody, gwałty, i krzywdy czyniąc: za wiolatora i turbatora pokoiu poſpolite- 1609

ANNO 1609 go mieć chcemy, i onego z Państw Naszych, iako *pro hoste Patriæ*, & *perpetuo bannito* deklaruiemy; i przeciwko takowemu każdemu Starostom Naszym Sądowym, w których Juryzdykcyi takowi *depopulatores* & *violatores legum libertatum publicarum* będą za uskarżeniem i delacyą ludzi ukrzywdzonych, exekucyą czynic rozkazuiemy; i pozwalamy, aby Starostowie za porozumieniem się z Urzędnikami Ziemskiemi Woiewództwa i Powiatu swego, onych mocą i gwałtem *Authoritate Capitaneali a Nobis atributa* imali i *secundum qualitatem excessus* z niemi postępowali; o co trudności żadney mieć niebędą, a ieżliby Starosta temu dosyć uczynić niemógł, tedy za wysłaniem Uniwersałów, Szlachtę onego swego Powiatu Uniwersałem Naszym obesłać ma, którzy *sub pœna centum marcarum* z nim się ruszyć, i takowym gwałtom bronić powinni będą. A gdzieby sam z Powiatem swym podołać nie mogł: Tedy bliższemu Staroście oznaymić ma, który także Powiat swóy, ruszywszy, pomoc iemu powinien będzie. Co Starostowie powinni będą uczynić *sub Pœnis legum.* Do czego i Hetmani Nasi pomocy z Woyskiem Naszym, hamuiąc takową swowolą, dać maią, za Rekwizycyą Woiewodów i Starostów, ieżli iey potrzebować będą. To iednak ruszenie Powiatów na W. X. Litt: ściągać się nie ma, którą Konstytucyą Poznańskie, Kaliskie, Sędomirskie, Płockie Woiewództwa i Ziemia Dobrzyńska z Sochaczewską do braciey biorą. *Vol: II. Anno 1609. fol: 1664. fol: 892.*

Nro. 20. Deklaracya Beśpieczeństwa Pospolitego.

1611 Iż się tych czasów swawola niezmierna w Ludziach rozmnożyła, tak iż nietylko na zieździech publicznych i prywatnych, ale też i w Kościołach i domach swych własnych, ludzie spokoyni beśpieczni być niemogą; zabiegaiąc temu, aby tak gęste mordy i mężoböystwa, a zwłaszcza z rusznic pohamowane były, Konstytucye dwie na Seymie 1598. iednę *sub titulo:* beśpieczeństwo Woiewództwa Płockiego, Mazowieckiego Podlaskiego i Rawskiego: a drugą o mężoböystwo z rusznic, Woiewództw tychże *ad tempus* uczynione, za zgodą wszystkich Stanów, aby po wszystkiey Koronie i w W. X. Litt: onym *in perpetuum cujuscunq; Status, conditionis* & *præeminentiæ* ludzie podlegali, reassumuiemy: i Urzędom Grodzkim Ziemskim i Mieyskim, a w Prusiech Woiewodzym, *sub pœnis ibidem expressis*, aby według onych exekucyą czynili, rozkazuiemy. *In robore* zostawuiąc Konstytucyą *contra impossessionatos Nobiles, Anni* 1557. o noszeniu rusznic uchwaloną, tak onę deklaruiąc: że przeciwko tym wszystkim którzyby Possessyi w Juryzdykcyi onego Starosty, kędyby z rusznicą nabitą chodzili, abo z niey strzelali, nie mieli, według tey Konstytucyi postąpiono być ma usq; *ad satisfactionem pro pœnis.* Co się o wszystkich publicznych zieździech Ziemskich Grodzkich, Podkomorskich Seymikach, a osobliwie w Kościołach, gdzie się chwała Boża nie *insolentiæ* odprawować maią, rozumieć ma. Do tego, iż w Mieściech Naszych, luznych ludzi bez służby bawi się siła szkody ubogim Ludziom, tak Obywatelom tamecznym, iako też i gościennym, dla potrzeb swych przeieżdaiącym rózne krzywdy czyniąc, a tytułem Szlachectwa, występkowi zbrodni swey *pœnas condignas* uchodząc; takowi wszyscy *cujuscunq; conditionis* & *præeminentiæ*, przed Urzędem Grodzkim, *tacto termino*, takimże postępkiem iako w tey Konstytucyi 1598. opisany iest, *etiam in civilibus causis*, sprawować się będą powinni, *salva appellatione* Szlachcicowi na Trybunał

bunał, abo Piotrkowski abo Lubelski, a w W. X. Litt: Wileński, i gdzie się Trybunał odprawuie, *inter causas conservatas in duabus septimanis.* A obwiniona takowa osoba luzna *civiliter* abo *Possessionatum Nobilem*, abo też *civem de parendo judicato* stawić będzie powinien, abo zastawę taką któraby korrespondowała *damno* u Urzędu zostawić, abo więc ieżliby z tego dwoyga nic nie uczynił, tedy w Więzieniu zatrzymany, *ad decisionem causæ & satisfactionem judicato*, przez Urząd być ma, zostawuiąc *in robore* Statut Toruński, *de violentia in Civitatibus per nobilem illata.* *Vol: III. Anno 1611. fol: 3.* ANNO 1611

Nro. 21. O Ludziach Nieosiadłych co szkody czynią.

Iż się siła ludzi swywolnych, i Prawa zneważaiących, w Państwach Naszych znayduie, ktorzy niekontentuiąc się Prawem pospolitym, do gromad niezwyczaynych, a zatym do gwałtownych postępków udaią się, domy Szlacheckie naieżdżaią, mordy i gwałty czynią, maiętności dobytki i insze *suppellectilia* biorą, do roboty Szlachtę angaruiąc, przetoż zabiegaiąc takiemu swawoleństwu, postanawiamy, *authoritate conventus hujus*, aby gdyby się komu *in futurum* iaka krzywda i gwałt od tych gwałtowników stała, tedy *facta protestatione* w Grodzie Pozwać, którego Pozwu na dwie Niedzieli ma być pozycya w Grodzie własnym, kędy się *violentia* stała, *ad Judicia Tribunalis Regni, inter causas conservatorum terminorum sine regestro immediate*, bąć na Lubelski, bąć na Piotrkowski przypadaiące, gdzie maią mieć *peremptorium terminum*, *salva inquisitione* z Trybunału nakazaną, *cum conservato termino a data inquisitionis in quatuor septimanis:* a tam Trybunał *juxta excessus qualitatem* ma decydować, *etiam incriminalibus*, nie deroguiąc nic Prawu *de termino faciónato.* A na kimby *infamia* z Dekretu była nakazana, & *per Processum Juris* otrzymana takiego Stronie wolno poymać. *Vol: III. Anno 1611. fol: 6.* 1611

Nro. 22. Obostrzenie Prawa na Swywolniki.

Ustawiczne zbytki i próżnowania do takiego swowoleństwa ludzie przywiodły, że na Boga Prawa Pospolitego ostrość, Zwierzchność Naszę i Urzędów Naszych, naymnieyszego respektu nie maiąc, naiazdów, mordów, wybierania i palenia domów Szlacheckich, łupienia po drogach Miastach i Wsiach, i innych okrutnych haniebnych, i w zacney tey Koronie przed tym niesłychanych *facinora committere non verentur*, do czego iako owym wyuzdana na wszelką złość audyencya powód daie, tak od pohamowania tych zbrodni remissya Urzędów Naszych niektorych i exekucya wstrętu żadnego nieczyni. Powagą tedy i uchwałą Seymu teraźnieyszego postanawiamy, aby takowi ludzie swywolni iako *publicarum legum & libertatum violatores & contemptores beneficio juris publici* zasłaniać swywoli i zbrodni swych nie mogli: ponieważ stare Statuta *contra depredatores & manifestos fures*, exekucyą czynić Starostom pozwalaią. Ci osobliwie ktorzy takowych swowolników wodzami się obieraią, onych, do kupy sprowadzaią, i na zdrowia maiętności ludzkie, zawaśnionym ludziom staranie swe offiaruią, i na to się naymuią rękodaynie służyć nikomu niechcąc, na zaiątrzenia i waśni ludzkie, iako na pewny obłów wyglądaiąc, od Woiewództwa do Woiewództwa, od Powiatu do Powiatu, mieysce co raz odmieniaiąc pomykaią się, czas zabawy swey u takowych osób na tydzień, na Miesiąc, a często do wykonania tylko przewrotnych ludzkich zamy- 1611

ANNO 1611 słów na których wypełnienia, sumnienie, cnotę i przystoyność radzi odważaią, kres i kóniec, służby swey naznaczaią. Przeciwko tedy takowym swowolnikom i łotrom, Starostom Naszym Sądowym, i innych Miasteczek Naszych i Dóbr Dzierzawcom i ich Urzędom Grodzkim, a w Prusiech Woiewodzym, na koniec i ukrzywdzonemu, abo od nich na zdrowiu i maiętności niebeśpiecznym, moc daiemy, & *authoritate comitiorum Regni* rozkazuiemy, aby na którychkolwiek mieyscach one poślakuią i przyścigną, onych imali szerzyć i gromadzić się im niepozwalali, na potężnego abo potężne pomocy od przyległych Starostów, na koniec i od Szlachty gdyby tego była potrzeba, dosięgaiąc. Miasta też wszelkie, gdyby do nich uchodzili, pretextem beśpeiczeństwa Pokoiu i wolności mieyskich, takowych zbrodniów zasłaniać nie maią; i owszem onych na rekwizycyą, lubo ukrzywdzonego, lubo Starosty, wydać i do exekucyi słuszney pomocy użyczyć powinni będą: których poymawszy więzieniem statecznym i strażą opatrzywszy, na sprawy i życia ich zaraz inkwizycye pilne i ostre czynili, sprawiedliwość ukrzywdzonemu z nich nieodwłoczną oddawali. A gdzieby kogo *metus* abo inne respekty od popierania odrażały, tedy Instygator *Officii Castri Palatinatus vel districtus hujus*, ma nań *tanquam in publica injuria* instygować, i ukażeli potrzeba konwinkować, i potym exekucyą na nim extendować powinien. A gdzieby się *perplexitas* iaka *in objecto crimine* naydowała informacyi Naszey dosiąc może. W więzieniu tym czasem Starosta abo Urząd Grodzki onego zachować ma i straż nad nim dostateczną mieć powinien, co wszystko Panowie Starostowie Sądowi i inne wszelkie Urzędy, *sub pœna ducentarum marcarum si bona sunt libera, ad viciniorem Capitaneatum ad cujusvis tanquam in publica injuria instantiam, repetenda*, & *absq; quavis appellatione irremissibiliter luenda* exekwować będą powinni. Taż Konstytucya referować się ma na tych, którzyby takich swawolników chowali, *auxilium* & *patrocinium* onym dawali. A ieżeliby kto takowego przy poymaniu zabił, tedy o to żadney trudności mieć nie ma, którą Konstytucyą i W. X. Litewskie przyimuie. *Vol: III. Anno 1611. fol: 13.*

Nro. 23. O Ludziach Łożnych przy Mieście się bawiących.

1611 Iż w Miastach Naszych przednieyszych znayduie się siła łożnych, którzy Prawa Mieyskiego nie maiąc, *Jurisdictioni Civili* nie chcą *parere*, ani oney *subesse*, a mieszczanom przez odprawowanie różnych handlów, Rzemieślnikom też Cechowym przez swoie roboty żywność odeymuią; do żadnych ciężarów podatków, i płacy Nam i Rzeczypospolitey należących, nie przykładaią się: postanawiamy, aby tacy wszyscy przez Urzędy Staroście i Mieyskie od Miast odpędzeni byli, i kupiectwa także odprawowanie, rzemiosła i przekupstwa onym zabronione, którym protekcya tak Ludu Stanu Duchownego, iako też Swieckiego, służyć nie ma: iednak w domach tak Duchownych, iako i Szlacheckim osobom służących, nie maią ich imać, ale prawem repetować: i owszem Urząd Grodzki pod winą sta grzywien, *nullo respectu habito*, exekucyą *ad primam requisitionem* z takich wszystkich powinien czynić, gdyż wszyscy którzy maią *sub Jurisdictione Civili* dobra, *æquali modo cum Civibus*, *onera* & *Jurisdictionem ponosic, respectu fundi* powinni. *Vol: III. Anno. 1611. fol: 26. fol: 27.*

ANNO

Nro. 24. O Ludziach Swowolnych. 1613

Konſtytucyą Anni 1609. ile ſię ściąga przeciwko tym, ktòrzyby z kupami żebranemi w Dobra Naſze Duchowne i Swieckie w ieżdżali, a wnich ſzkody, gwałty i krzywdy czynili, *authoritate præſentis Conventus* utwierdzamy, z tą deklaracyą: ze wſzyſtkim *in genere*, Koronnym, i W. Xięſtwa Litt: Woiewòdztwom należeć i ſłużyć ma. *Vol: III. Anno 1613. fol: 170. fol: 9.*

Nro 25. O Kozakach i Ludziach swywolnych. 1613

Poſtrzegaiąc aby na pòtym Państwa Naſze beśpieczeńſtwo ſwe miały od kup ſwywolnych, a oſobliwie Ukrainne mieyſca ktòre po te czaſy wiele od nich ucierpiały. Na wſzyſtkich takich ieżliby ſię za Mandatami Naſzemi, powagą teraźnieyſzego Seymu do nich rozeſłanemi, nie roziechali, *perpetuam infamiam*, dawne o tym Konſtytucye reaſſumuiąc, wkładamy, rozkazuiąc Hetmanom Naſzym Koronnemu i W. X. Litt: aby ſię ſami oſobami ſwemi przeciwko nim iako Nieprzyiaciołom Oyczyzny z Woyſki Naſzemi ruſzyli: Staroſtów bliżſzych, i gdzieby tego potrzeba była, Rycerſtwo Woiewòdztw przyległych liſty ſwemi obwieściwſzy, za ktòremi oni ruſzyć ſię zaraz będą powinni, *ſub pœnis in jure deſcriptis tanquam contra communem hoſtem*, i onych znoſić, żeby ſię wzdy kiedy tąk wielkie ſwywoleńſtwo zahamowało, wolno nad to będzie każdemu Dòbr ſwych od ich naiazdów bronić: a o głowy tych, ktòrzy w obronie *ex invaſione* tak dotąd zginęli, iako na potymby polegli, żaden czynić nie będzie mògł, *i pœnam infamiæ, tanquam in complices*, na takich ktòrzyby ſię tego ważyli wkładamy. Liſtami też Naſzemi, ani Hetmanów Naſzych ſzczycić ani zaſłaniać ſię nie maią, ani mogą, gdyż im od Nas i od Hetmanów Naſzych nie ſą dane na to, aby ſię za niemi czego z Skarbu Koronnego abo W. X. Litt: upominać, pogotowiu Dobra Naſze i Duchowne, i Stanu Szlacheckiego uciſkać mieli. A iż ludzie Ci zneważaiąc Zwierzchność Naſzę, i z Juryzdykcyi Panów ſwych wyłamuiąc ſię, i z poſłuſzeńſtwa Zwierzchności ſwey pod ktòrą mięſzkaią, a oſobne ſobie Sędzie i ſtarſze poſtanowiwſzy, przed żadnym Prawem, iedno przez ſię uſtanowionemi Atamany ſtawać niechcą i tak zbrodni ſwych ulegaią: te ich Juryzdykcye iako przeciwne Prawu poſpolitemu znoſiemy, i pod Zwierzchność mieyſca mieſzkania ich poddaiemy. A Staroſtowie Naſi, od tego czaſu, także też Panowie Duchowni, i każdy z oſobna Szlachcic w maiętnościach ſwych, abo Namieſtnikowie ich Sądów im takich i do kup ſię zbierania, zabraniać maią. *Vol: III. Anno 1613. fol: 249. fol: 10.*

Nro. 26. O Hultaiach w Woiewodztwach Poznanskim i Kaliskim. 1616

Konſtytucyą *Anni* 1593. Woiewództwu Kaliſkiemu i Poznańſkiemu ſłużącą o Hultaiach reaſſumuiemy, i tak deklaruiemy: Iż Komornicy nie maią ſię rozumieć, tylko rzemieślnicy: a Miaſta ſwemi właſnemi Paddanemi, a doroczną czeladzią, kontentować ſię maią: gdyż rzecz ſłuſzna, aby ſię Poddanemi ſwemi każdy kontentował. A ieżliby ſię kto ważył przyiąć cudzego Czeladnika bez liſtu: tedy *etiam ad cujuſvis inſtantiam, laborioſi cum aſſiſtentia Domini, tenetur oſtendere in foro competenti*, o tym Konſtytucyą waruiemy. *Vol: III. Anno 1616. fol: 295. fol: 29.*

ANNO 1620 **Nro. 27.** Obostrzenie na ludzie łożne w Woiewodztwach Poznanskim, Kaliskim, Sieradzkim, Kuiawskim, Pomorskim.

Reaſſumuiemy wſzyſtkie Konſtytucye o Hultaiach, po Miaſtach i Miaſteczkach uczynione, którzy ſię rozumieć maią, co domów ſwoich niemaią, ani do rocznie ſłużą *exceptis* Rzemieślników *artis mechanicæ* nadto pogłowne *utriusq; ſexus* na nich ſtanowiemy, po Złotych cztery od głowy, czego Burmiſtrz, abo Urząd ich, ſprawiedliwie doglądać, wybrawſzy do Poborce oddać maią żadnemu niefolguiąc *ſub pœna duccentrum marcarum*, *reaſſumpto juramento in officium ſuum*, oco *terminus peremptorius* w Grodzie, *ſalva appellatione* do Nas ieżliby komu zfolgowali. A gdzieby ſię pokazało na Urżąd inaczey, tedy ma być karany *pœna centum marcarum* także i po wſiach Hultaie rozumieć ſię maią, którzy ani na rolach, ani Ratayſtwach ani Karczmach ſiedzą, ani na Zagrodach, ani domow z ogrodami do Roku nienaymuią, ani dorocznie ſłużą, tylko ſię po Komorach i Domkach chłopſkich kryią. Od tych Sołtyſi, albo Włodarze, *præſtito juramento*, że ſprawiedliwie wybrali, do Poborce wybrawſzy oddać maią, Komornicy iednak u PP. Dziedzicznych, ogrody doroczne naymuiący, w to ſię inkludować niemaią a ieżliby kto między hultayſtwem ſwego Poddanego poznał, a niechciał mu go wydać, tedy w Grodzie *tenebitur peremptorie* odpowiadać *ſub pœna centum marcarum*. *Vol: III. Anno 1620. fol: 382. fol: 23.*

Nro. 28. O Zabieżeniu Konfederacyi Zolnierskiey i wszelakiey nawalney domowey swywoli.

1623 Jeżeliby kiedy na potym do tego przyſzło żeby ſię Woyſka na potrzebę Rzeczypoſpolitey zaciągnione, lub całe lub w części iakiey niedawſzy ſię hamować w tym Hetmanom Swym, choć zapłatę iuż ſkuteczną wziąwſzy, abo też Pieniędzy upornie brać niechcąc, do buntów i Konfederacyi Rzeczypoſpolitey ſzkodliwych udali, a żeby żadne środki i ſpoſoby od zawzięcia ich po hamować niemogły tedy *in eo caſu* do Panów Senatorów na ten czas przy Nas rezyduiących i Urzędników Naſzych, wezwać *ad conſilium*, do powściągnienia Konfederacyi Zołnierſkiey i ſwywoli, mamy. Naywielebnieyſzego Xiędza Arcybiſkupa Gnieznieńſkiego, Wielmożnych Kaſztelana Krakowſkiego, i Poznańſkiego, Wileńſkiego, Sędomirſkiego, Kaliſkiego, Trockiego Woiewodow; Także Deputatow z koła Poſelſkiego, *od hunc ſolum actum* naznaczonych: Urodzonych Jana Rozdrażewſkiego Krayczego Królowey Jmci Odalanowſkiego Staroſtę, Adama Walewſkiego Sieradzkiego, Alexandra Trzebińſkiego Lwowſkiego, Walentego Plichtę Rawſkiego, Podkomorzych, Wacława Zamoyſkiego Chorążego Chełmſkiego, Mikołaia z Zmigroda Stadnickiego Podczaſzego Sanockiego, Xiążęcia Januſza Wiśniowieckiego, Jakuba Sobieſkiego Woiewodzica Lubelſkiego, Jaroſza Rozdrażewſkiego, Marcina Broniowſkiego, Mikołaia Gniewoſza: którzy ſię do Nas za oznaymieniem Naſzym, ſtawić maią. A którzyby ſię dla uważnych przyczyn abſentowali, tedy przez liſty *ſententias* ich *requiremus*, za których PP Senatorów i Urzędników tak Koronnych, iako i W. X. Litt: także i z koła Poſelſkiego Deputatów, Konſenſem wyraźnym, podpiſami ich potwierdzonym będziemy mieli *facultatem* takowych Swywolników, *pro hoſtibus Patriæ, bannitis & infamibus* deklarowawſzy, zaraz bez dołożenia ſię Seymowego Stanow, to przed ſię brać iakoby

ci ſwy-

ci swywolnicy, pokarani, zniesieni, i exterminowani być mogli. Naprzód tedy Hetmani, i Woysko Kwarciane z Wybrańcami, Dwór Nasz ktemu wszelacy Starostowie, i Dzierżawcy Stołu Naszego, ktorzy *peculiariter beneficiis* Rzeczypospolitey są obowiązani, przeciwko takim ruszyć się, i względem Starostw i Dzierżaw swych Poczty stawić maią. A ieżliby ci podołać niemogli, tedy My *sine divisione belli*, za rozesłaniem trzecich wici, według Statutów dawnych, Osobą się Naszą ruszemy, a do Osoby Naszey wszystkie Stany i Poddani Nasi, ściągać się będą powinni *sub pœnis de expeditione bellica sancitis.* Miasta też Nasze *in eo casu* powinności na się dawnym Prawem włożoney dosyć czynić będą powinne. A to przytym przydaiemy, ieżliby kto takowego Konfederata i swywolnika abo ktorego, i ich starszego zabił, nie tylko mu *impune* to ma *cedere*, ale też w Dobra iego po nim sukcedować będzie. Wkładamy też powinność na Rodzice żeby na samych początkach zaczynaiących się Konfederacyi Zołnierskich, Syny swoie od Nich odwabiali i awokowali w czym żeby one tym powolnieysze mieć mogli, deklaruiemy iż każdy taki ktoryby się do Konfederacyi i swywoli Zołnierskich wiązać ważył, nie ma do żadnych Sukcessyi po Rodzicach, i do spadków niiakich pokrewnych swoich należeć, i że do żadnych Dostoieństw, Urzędów i opatrzenia Rzeczypospolitey, nigdy mieć niebędzie mógł przystępu, i owszem podług Konstytucyi *Anni 1609 sub Titulo* Porządek około zachowania Zołnierza *pœnæ Capitis infamiæ, & confiscationis bonorum* podlegać ma. A co się wyżey o postępku przeciwko Konfederacyi Zołnierskiey wzniecaiącym i podnoszącym napisało, *eo fine ut ipsorum visui repellatur*, to się też ściągać ma, & *ad eundem casum*, kiedyby się iaka domowa swywola ku zahamowaniu *lenioribus mediis & remediis* niepodobna na Dóbr Naszych, Duchownych Dziedzicznych Szlacheckich, wszelakie łupiestwa i naiazdy, & *ad enormes excessus*, i na opprymowanie (*quod absit*) Rzeczypospolitey i rebellią przeciwko Nam wyuzdała, i iawnie udała. A ta Konstytucya tylko do przyszłego Seymu wagę swą będzie miała, a ieżliby niebyła reassumowana *eo ipso* annihilowana być ma. *Vol: III. Anno 1623. fol: 449. fol: 5.* ANNO 1623

Nro: 29. Postanowienie na domową obronę względem Swywolników.

Iż nad zakaz i surowość Praw dawnych, i Konstytucyi wielu w tey mierze uczynionych, ważyło się siła ludzi swywolnych, mimo wolą Naszę z Chorągwiami i Znakami woiennemi, w kupach niemałych do Państw obcych za Granice wychodzić, i zneważywszy Zwierzchność dostoieństwa Naszego, i Powagę Prawa Pospolitego, wielkie szkody i uciążenia Poddanym i wszystkim obywatelom czyniąc, rożne excessy i krzywdy ludziom rożney kondycyi, popełnili: a obawiaiąc się podobnych występków *in reditu* ich tedy tak natych iako i na inszych wszelakich, ktorzyby się tego ważyli napotym, rigor Praw dawnych przeciwko nim obostrzaiąc, a osobliwie Konstytucyą Seymu przeszłego. O zabieżeniu Konfederacyi, i swowoli domowey, ktora tylko do Rokn trwać miała, reassumuiemy i przeciwko nim aby się też ściągała we wszystkich karaniach, deklaruiemy, i to do niey ieszcze przykładamy: Ze nie czekaiąc inszey żadney Naszey w tey mierze deklaracyi, taki każdy ma być *ipso facto infamis*, i każdemu go wolno poimać i zabić *impune*, dobra iego ruchome pobrać, a na nieruchome i Summy pieniężne kaduk sobie otrzy- 1624

ANNO 1624

mać. Ktoby był Bannitem, a takiego zabił, *eo ipso* od bannicyi wolen będzie; Procefs iednak i fatisfakcya *parti* ma zoftawać woale. Przechować takiego aby fię żaden nieważył, o co *forum* w Grodzie *pro pœna quingentarum marcarum* abo *pro complicitate infamis*. Na co Inftygatorowie od Urzędow Grodzkich maią bydź poftanowieni, gdy go do Urzędu abo Sądu Grodzkiego ktoregożkolwiek podadzą i prezentuią exekucyą z niego bez wfzelakich dylacyi, appellacyi, gdzieby fię to iawnie pokazało, że wtey kupie i związku był, w iakim teraz byli, Urząd i Sąd on czynić powinien, *fub pœna fimiliter quingentarum marcarum*, w Sądzie Trybunalfkim, *ad inftantiam cujusvis inter caufas Officii repetenda*. Przytym żadne Gleyty, fublewacye, relaxacye; ani żadne *beneficia juris*, takowym flużyć niemogą: nie tylko *locum ftandi* u Sądu iakiego mieć, abo rekognicyi iakich czynić, *jus Civitatis & commorandi* w Państwach Nafzych żaden mieć niemoże, *perpetua labe infamiæ connotatus*. Którą Konftytucyą W. Xięftwo Litewfkie do Braci bierze. A iż nietylko Prawa famego na te fwywolne kupy i zbierania ich, potrzeba, ale broni i oftatniego ich wygubienia, na co zgoda wfzech Stanow zafzła, Lecz iż dla rożnych refpektów fpofoby rożne fię podawały na które iedne Woiewodztwa przypadły; drugie zaś, które niżey przy Uniwerfale pifane fą, do Braci fobie fwoie podawania wzieli, iednak *in genere* wfzyftkim Seymiki we trzy niedziele fkładamy, od dnia dzifieyfzego rachuiąc: to ieft Wtorek po Niedzieli Srodopoftney. A w Krakowfkiey Ziemi Seymik Zatorfki ma poprzedzić cztery dni przed Profzowfkim na których Seymikach dalfzą namowę fkuteczną, i porządek maią poftanowić między fobą; także Rotmiftrze fwoie obrać, i Nam dla Konfirmowania podać która obrona iakimkolwiek fpofobem poftanowiona, nie ma fię na nic infzego ściągać, iedno na te kupy fwywolne. Wczym i to waruiemy i mieć chcemy aby fię w tych kupach takich żadnych tumultów wfzczynać nikt nieważył *fub pœnis legum* zwyczaynym Proceffem, Prawem opifanemi. Tego też ofobliwie za zgodą wfzech Stanów dokładamy; iż iako ci fwywolnicy, którzy świeżo do Państw obcych wyfzli, zarobili na wielką furowość Prawa, iednak niezapominamy i zwykłey Klemencyi Nafzey rozumieiąc iż niektórzy między niemi nietak dalece ze złości & *motu proprio* iako raczey za powodem infzych wykroczyli: Tedy ztym fię deklaruiemy; iż ieźli we dwanaście Niedziel od Publikacyi Konftytucyi, do Oyczyzny fię poiedynkiem który z takich wroci, a w Grodzie pobliżfzym którymkolwiek ftanąwfzy, i tam *culpam fuam* przyznawfzy, takiey fię iaka przez Nas i Rzeczpofpolitą na Seymie blifko przyfzłym, naznaczona będzie pokucie podda, i że napotym nic podobnego przed fię brać i czynić nie będzie, obliguie fię: a potym tey fwoiey obligayi dofyć czyniąc i fprawiedliwie a przyftoynie żyiąc, Nas przeiednywać i Łafki Nafzey fzukać nieomiefzka. takiemu do niey przyftęp zabroniony nie będzie. Ale iednak to *Beneficium* flużyć niema Wodzom teraźnieyfzym ktorzy ich wyprowadzili, i zebrali; gdyż ci *ipso facto damnati* fą. Także ani też tym, którzyby dla łupieftwa do Granic z nimi tylko przyfzli, a potym nałupiwfzy fię do domów fię wrócili, *falva* w tey mierze *inquifitione*. A na oftatek i tym, którzy iuż przedtym o rożne exceffy fą infamowani, profkrybowani, i banniowani; i owfzem tacy penom w Konftytucyach przefzłych, a ofobliwie w Konftytucyi Seymu blifko przefzłego wyrażonym podlegać maią; a przytym którzy fą między niemi ofiedli, dobra ich konfifkowane i przez

Nas inszym Szlachcicom, *jure caduco* rozdane być maią. Plebeiusza ktożkolwiek ułapi, na gardle karać potrzeba: i tych co sobie Szlacheckie nazwiska dawaią. A przy tym iż iest wiele *infames*, tak o to swywolne wychodzenie za Granicę iako i co z Woyska pouciekali, i insze excessy, o których Obywatele nie mogą mieć wiadomości, i dla wystrzegania się w obcowaniu i dla popierania Exekucyi z nich: przeto Regestr z Kancellaryi Warszawskiey tych *infamium*, od trzech Seymów poślednich wypisać, i do Grodów rozesłać rozkażemy. Prywatnemu iednak każdemu z Obywatelów Naszych, o krzywdę i szkodę swoię wolno dochodzić na Osobach ich, i na Dobrach tych swywolników. A iż Woiewództwa niektóre Wielkopolskie, iako Poznańskie, Kaliskie, Sieradzkie, Ziemia Wieluńska, do czego też Woiewództwo Krakowskie przystąpiło, dla reprymowania wszelkich szkodzących kup, *declarativè* swoie postanowienia podali, które *authoritate Conventus* iest od Nas approbowane, a takim sposobem opisane. *Vol: III. Anno 1624. fol: 462. fol: 5.* ANNO 1624

Nro. 30. LAUDUM WOIEWÓDZTW, POZNAŃSKIEGO, KRAKOWSKIEGO, KALISKIEGO, SIERADZKIEGO i ZIEMIE WIELUNSKIEY.

Dla zawściągnienia, pokarania, i wygładzenia tych swywolników, a ktemu i dla reprymowania inszych wszelkich *cujuscunq; gentis*, kup, ktoreby się ważyły mimo Nasze i Seymowe Rzeczypospolitey pozwolenie w Państwa Nasze wchodzić, i one przechodzić, a pogotowiu ktoreby Woiewództwa te *infestowali*, i Obywatelom ich krzywdy iakie, szkody i gwałty czynili: Ma być w tych przerzeczonych Woiewództwach i Ziemiach, Zołnierz Powiatowy, do roku chowany, abo do Seymu, ieśliby tego tak długo potrzeba okazowała, a to wedle proporcyi podatków na to pozwolonych, i w Uniwersale Poborowym wyrażonych z tą przestrogą: aby w żadnym Woiewództwie i Ziemi, więcey nad tyle iłeby żołd z tych podatków wystarczyć mógł, Zołnierzów nie przyimowano, *de quantitate* iednak płacenia żołdu, *&* *de modo ac ratione victus*, biorą sobie wszyscy na Seymiki Powiatowe, we trzy Niedziele od dzisiednia przypadaiące: co po tym do approbowania Naszego odeszlą, na których Seymikach Rotmistrze maią obrać, których My także Konfirmuiemy i listy przyzwoiednie z Kancellaryi Naszey wydać rozkażemy: a tamże i Deputatów: po dwu obiorą z Woiowództw: Półkownik do Wielkiey-Polski, Wielmożny Adam Sandywóy z Czarnkowa, Woiewoda Łęczycki Generał Wiel-gopolski iest naznaczony. A do Krakowskiey Ziemie, inszego naznaczemy, którzy to Półkownicy nad temi przez Nas Konfirmowanemi Rotmistrzami i nad ludźmi przez nie i przez się zaciągnionemi, Regimentować, na Swywolników zamysły, pilne oko mieć, *Securitati* przerzeczonych Woiewództw *prospicere* i to wszystko czynić maią, co ku zachowaniu i pokaraniu przerzeczoney swywoli, *maxime appositum*, *&* *ex usu rei militaris consultissimum videbitur*. Ci Półkownicy będą mieli *facultatem* naznaczać Rotom mieysca do Popisu, trzymaiąc się Prawa; z tym dokładem że od Popisu, przed Półkownikiem każdey Rocie zaczynać się ma służba, wyiąwszy tylko dwie Niedziele na ściągnienie, i z tym warunkiem, żeby ci Pułkownicy *disciplinam Militarem* we wszystkim zatrzymali, i przestrzegali: i gdyby skargi na kogo zachodziły, sprawiedliwość nie odwłoczną z oskarzonych, z zwyczaynym dołożeniem się Rotmistrzów, czynić maią. A *in rebus arduis* i gruntowney delibaracyi potrzebuiących, a osobliwie z Strony 1624

ANNO 1624 pomknienia dokąd inąd Rot, ci Półkownicy, Panów Senatorów tychże Woiewództw, a ktemu Deputatów z Senatu Rycerskiego, dokładać się maią. Ażeby wszelakim sedycyom i buntom szkodliwym się zabieżało: ciż Pułkownicy od Rotmistrzów i Towarzyszów obligi przy popisie odebrać maią z strony tego iż Nam wiary i Poddaństwa statecznie dotrzymaią, do żadnych prywatnych potrzeb, i tumultów wnętrznych mięszać się niebędą, i że za oddaniem sobie żołdu, wszelakich Konfederacy zaniechaią. A ieżeliby następowało tak walne niebeśpieczeństwo, żeby Półkownicy z Zolnierzem zebranym z trudna mu zabieżeć, i wstręt uczynić mogli, tedy za wysłaniem przez Nas Uniwersałów, abo *in casu repentini & moram non ferentis periculi*, przez Połkowniki, i za powodem ich przez Starosty Sądowe będzie powinno każde Woiewodztwo, Ziemia i Powiat, dla tym pożytecznieyszego, dania odporu ruszyć się, i na to mieysce, i czas prezentować, ktory ktoremu *juxta exigentiam necessitatis*, przez Pułkowniki naznaczone będzie. A *in tali casu*, Miasta też wszelakie maią mieć gotowość i ostrożność wszelaką podług naywiększego przemożenia swego. A ktoby się nie stawił (wyiąwszy Dwor Nasz, ktory od tego za attestacyą Marszałka Naszego ma być wolen iako i od Pospolitego Ruszenia) ten winę dwoch tysięcy grzywien przepadnie, o ktorą Instygatorowie Grodzcy ktorzy *ad hunc Actum* wszędzie przez Starostow Sądowych nieodwłocznie mianowani, i zapisanemi w Księgach publikowani być maią, bez folgi wszelakiey na Trybunale, wedle tego iako kto *ratione Possessionis*, ktoremu *subest inter causas Fisci*, czynić powinni będą, ktorym to Instygatorom, gdy na kim przerzeczona wina nakazana będzie, względem każdego złotego po groszu *in recompensam Sumptus*, z osobna każdy w tym niedbalstwie przekonany odłożyć ma. A pieniądze ktore *ex Decretis Tribunalitiis ratione prædictarum pænarum*, od kogo przychodzić będą, Sąd Ziemski Sieradzki i Lubelski, ktory *Judicio Tribunalitio* zwykł *assidere*, do rąk swych odbierać, i na Ratuszu Piotrkowskim i Lubelskim z Urzędem Mieyskim tegoż Miasta za kluczami i pieczęciami swemi chować ma, a potym tam ie obrocić i wydać gdzie Seym blisko przyszły naznaczy. A gdyby ktory z tych naznaczonych Instygatorow komu folgę uczynił: tedy o to *ad instantiam cujusvis*, pozwany na Trybunał, *inter causas officii pænam quingentarum marcarum, per medium inter Judicium & partem dividendam, succumbere* ma. Kto ma w rożnych Wdztwach osiadłość, *sufficit* byle się w iednym na tę potrzebę prezentował ktore to *laudum*, nie ma się ściągać, ani *afficere*, te iedno Wdztwa cztery wyżey mianowane, i Ziemię Wieluńską. *Vol. III. Anno 1624. fol: 465. fol: 7.*

1625 **Nro. 31.** Mieć też to chcemy po Hetmanach Naszych oboyga Narodow, & *fidem eorum*, ktorą Nam i Rzeczypospolitey powinni obowiązuiemy, i rozkazuiemy za zgodą wszech Stanow aby tymże Woyskom *securitatem Reipub:* opatrowali od swawolnych kup i gromad, ktoreby nad Prawo pospolite i wolą Naszę kupiły się, i Chorągwie rozwiiali, i na kupy szkodliwe z szkodą ludzką wołali, takich bić i karać, *pro posse* iako *contraventores legum & violatores pacis publicæ* maią. *Vol. III. Anno 1625. fol: 489.*

Nro. 32.

ANNO

Nro. 32. Swawolne Kupy. 1626

Ponieważ swawola ludzka im daley tym bardziey gorę bierze iako Nas teraz wiadomości dochodzą, że się przy granicach Sląskich, i na inszych wielu mieyscach, tak w Koronie iako i W. X. Lit: ludzi siła swawolnych gromadzi i kupi, wielkie szkody i gwałty, w domach Szlacheckich, w Dobrach Naszych i Duchownych czyni. Przeto zabiegaiąc tym takowym swawoleństwom, wszystkie Prawa i Konstytucye, przeciwko takim postanowione reassumuiemy, i aby one ci exekwowali *sub pœna de negligentibus Capitaneis & Officialibus*, ktorym to Prawo pospolite naznaczyło, wedle Konstytucyi *Anni* 1609. i inszych poślednieyszych postanawiamy. Ktora Konstytucya i Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu służyć ma. *Vol. 3. Anni 1626. fol. 322. — fol. 3.*

Nro. 33. O Kupach Swywolnych. 1629

Uważaiąc iż Konstytucye o ludziach i kupach swawolnych uczynione, dla nieczynienia Starostow tych w ktorych juryzdykcyi się znayduią, nad niemi exekucyi, do effektu nie przychodzą, a swawolnicy niedbaiąc nic na ostrość Praw przeciw nim postanowionych, *ea impunitate* do kup swawolnych gromadząc się, dobra Nasze Duchowne i Swieckie naieżdżaiąc, mordy, gwałty, i wszystko złe czynić nie przestaią. Przeto Konstytucye pierwsze o ludziach i kupach swawolnych *authoritate Conventus præsentis* reassumuiemy, i takowych wszystkich *pro infamibus* deklaruiemy, rozkazuiąc Urzędom Naszym Starościm, aby *sub pœna mille marcarum Polonicalium*, tę Konstytucyą na kupy i ludzi swawolne, iako *infames, absq; quovis strepitu juris* do exekucyi przywodzili: a wolno będzie każdemu prywatnemu imać i do Grodu oddawać. Uwalniaiąc przytym Urodzonego Starostę Brańskiego, i tych co przy nim byli, od wszelakich impetycyi Prawnych, od potomkow Swawolnych ludzi, nad ktoremi za informacyą Naszą, i z powinności Urzędu swego, *zelo libertatis* exekucyą uczynił, i od tych ktorzy są w rozgromieniu kupy swawolney tam zabici, wolnym czyniemy wiecznemi czasy. *Vol. 3. Anno 1629. fol. 613. — fol. 13.*

Nro. 34. Uwolnienie Obywatelow Ziemie Bielskiey o zniesienie kup swywolnych. 1631

Konstytucyą przeszłego Seymu, o exekucyi Urodzonego Prokopa Leniowolskiego, Starosty Brańskiego, i tych co przy nim *zelo justitiæ* swawolne kupy pogromili, uczynioną, *in toto* reassumuiąc, deklaruiemy: iż nie tylko, od tych ktorzy w rozgromieniu tey kupy swywolney są zabici, od potomkow ich żadnym sposobem turbowani bydź nie mogą, ale ani od tych w ktorych Dobrach, albo maiętnościach tych kup rozgromienie stało się, *nullo modo ex prætextu quovis juris*, pociągani bydź nie maią. A protestacye, Mandaty, Processy wszelakie, *tam Criminales quam Civiles*, *authoritate* Seymu tego kassuiemy, i za nieważne wiecznemi czasy mieć chcemy: i Mandaty z Kancellaryi Naszey do Urzędu Mielnickiego wydać rozkazaliśmy aby wszystkie względem tego, *ut præmissum est*, rozgromienia swawolnikow od ktorychkolwiek Osob poczynione protestacye, Processy z ksiąg Urzędu tego Mielnickiego wymazane były. *Vol: 3. Anno 1631. fol: 697. — fol: 35.*

ANNO 1633 **Nro. 35.** REASSUMPCYA KONSTYTUCYI 1624. NA SWYWOLNIKI.

Iż nad zakaz dosyć surowych Konstytucyi, ważyło się temi czasy niemało kup ludzi swowolnych za granice do obcych Państw przechodzić, stacye wyciągać i insze krzywdy ludziom czynić: Przeciwko tedy takowym Prawa Pospolitego gwałtownikow, Konstytucyą Anni 1624. reassumuiemy. A co się tycze klemencyi Naszey w teyże Konstytucyi, tedy nie we dwanaście Niedziel ale żeby we cztery Niedziele po publikacyi tych Konstytucyi *Coronationis*, nazad się wrociwszy, manifestacyą, powrotu swego każdy w swym własnym Grodzie uczynił, a potym aby każdy z nich w Woysku Naszym przeciwko Moskiewskiemu nieprzyiacielowi, swym kosztem cwierć przesłużywszy, znaczną iaką przysługę uczynił: dopiero za zaleceniem i wyświadczeniem Wielmożnych Hetmanow na Seymie, przywrocenia im do czci denegować nie będziemy. Ta iednak klemencya starszym ich służyć niema. *Vol: 3. Anno 1633. fol: — 812. — fol: 41.*

Nro 36. O SWYWOLNYCH WOLUNTARYUSZACH.

1634 Iż się siła takowych znaydowało ktorzy maiąc się stawić na posługę Naszę, i Rzeczypospolitey na Woynę Moskiewską, *sub prætextu* Woluntaryuszow swawolnie po rożnych mieyscach przechodząc, wielkie szkody łupy, mordy, rożne excessy, i wiolencye, Obywatelom Koronnym i W. X. Lit: czynić się ważyli; przeto iako stare, i świeże Prawa, takowych *pro hostibus Patriæ*, i *Infamibus* deklarowali, tak i teraz mocą Seymu tego, przeciwko nim te wszystkie Prawa, reassumuiąc Urzędom wszelakim, *prævia inquisitione*, animadwersyą, i Exekucyą czynić rozkazuiemy, co niema nic derogować Konstytucyi Seymu teraznieyszego, o prolongowaniu Exekucyi uczynioney. *Vol: 3. — Anno — 1634. fol: — 840. fol: — 11.*

Nro. 37. PODDANI ZBIEGLI WDZTWA SENDOMIERSKIEGO.

1638 Konstytucyą *Anni 1616.* o Hultaiach Woiewodztwa Kaliskiego i Poznańskiego, *cum omnibus reassumptionibus* Woiewodztwu Sendomirskiemu aby służyła za instancyą Posłow Ziemskich tegoż Woiewodztwa *communi omnium consensu* zezwalamy. *Vol: 3. Anno 1638 — fol: 956. — fol: 37.*

Nro 38. O SZKODACH PRZEZ LUDZIE W SŁUŻBIE RZECZY POSPOLITEY NIE BĘDĄCE.

1638 Znayduią się tacy, ktorzy na Prawo Pospolite i Woyskowe, *de disciplina militari* uchwalone, nie pamiętaiąc kupy ludzi rożnych nie osiadłych, Włochow, Serbow, Tatarow, także Szlachcicow czci odsądzonych, na ostatek Poddanych swoich zebrawszy, po maiętnościach Szlacheckich wodzą, stanowiskami, noclegami, pomykaiąc się ode wsi do wsi Poddanych ubogich z wielką ciężkością stanu Szlacheckiego niszczą. Oco ludziom ukrzywdzonym do Trybunału z takowemi *agendi viam*, podług Praw i Konstytucyi przeszłych *inter causas militares* zachowuiemy. *Vol: 3. Anno 1638. — fol. — 967. — fol: 48.*

Nro. 39. O Swowolnych Woluntaryuszach, i tych ktorzy zaciągnąwszy się, Chorągwie pod Oboz odprowadzać, i uciekać od nich zwykli. ANNO. 1655

Iż się wiele takich znayduie, ktorzy wziąwszy Listy przypowiedne z Kancellaryi Naszych Koronnych, tak, na pieniężne, iako też na Woluntarskie Chorągwie pod pretextem Listów Naszych, Kupy niemałe ludzi swowolnych zebrawszy, iako Felicyan Rodakowski, Magdaleński z Porucznikiem, Muchowiecki z synami swemi dwiema, ktorzy pod Chorągwią byli, z Franciszkiem Duninem Porucznikiem, Mrozek Trzynski z pod Kompanii Roznowey Bruiaka, Snitowski, Gorski, Jan Wielogłowski, Karpiński, i Porucznik Radbuski Paweł Chorągwie Kozackiey, i pienieżney Kresiney; nie pomniąc nic na boiaźn Bożą, i surowość Prawa pospolitego, *in gyrum* po włości przez czas długi chodząc, Stacyami Pieniężnemi, podwodami i innemi nieznośnemi ciężarami, wiolencyami, gwałtami ludzie wszelkiego Stanu, aggrawowali, na usługę Rzeczypospolitey pod władzą Hetmanów Swoich do Woyska niestawili się, ani żadney przysługi Rzeczypospolitey nieuczyniwszy swawolnie porozieżdzali się. Więc i takich iest wiele, ktorzy zwykli się zaciągać pod Chorągwie gdy Rotmistrz ktory od Nas List przypowiedny na Chorągiew abo na Supplement wziąwszy zaciągać pocznie, a potym Chleb wybrawszy Stacyi Pieniężnych i Pobocznych Chlebow Prawem zakazanych nabrawszy, ludzi wszelkiey kondycyi w ciągnieniu pokrzywdziwszy Chorągwi pod Oboz i po kilku na Rok przeprowadzaią, z naśpiżowanemi wozami do Domów swych powracać się zwykli; tedy na takowych reassumuiąc Konstytucye *Anni* 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. i inne wszystkie Prawa na Swywolniki postanowione, tych wszystkich Starszych i tych ktorzy Chorągwie odprowadzaią *pro Infamibus & hostibus Patriae* deklaruiemy, i onych wszystkich znosić, imać, i według opisu wyżey wyrażonych Konstytucyi na gardle karać Starostom i ich Urzędom rozkazuiemy: w czym ieżliby byli *remissi* Starostowie abo ich Officia, termin im oto *ex speciali Regestro* na Trybunale w Soboty, *ad instantiam cujusvis* naznacząmy. A ieżliby się pokazało *per inquisitionem* żeby Starosta abo iego Urząd z takowego Exekucyi nieczynił, albo takiemu *conniveret, poena duorum Millium Marcarum* na Trybunale w Soboty *ex speciali Regestro, ad instantiam cujusvis* karany być ma. A nadto, gdyby kto takowego Swawolnika zabił, tedy *invindicabile Caput* iego deklaruiemy. Dobra zaś ich Zołnierzom i ludziom Rzeczypospolitey zasłużonym *jure Caduco* rozdawać będziemy. Tego ostrzegaiąc napotym, iż każdy ktokolwiek pod Chorągiew podiedzie, naydaley przez trzy dni przy niey iako Zołnierz zostawać będzie, taki każdy pod tą Chorągwią przez cztery cwierci służbę Woienną odprawować ma, *sub iisdem poenis.* Waruiemy to *in posterum* wszystkim Stanom tey Rzeczypospolitey iż z Kancellaryi Naszych Listy przypowiedne na Chorągwie Woluntarskie nigdy nie będą wydawane bez Konsensu Rzeczypospolitey. Na Pieniężne zaś Chorągwie tak iezdne iako i Piesze Polskiego i Cudzoziemskiego trybu, tylko tym ktorzy byli Szlachcicami Nam od Hetmanów Naszych na to zaleceni, *& docerent, de reali Possessione*, aby ludzie ukrzywdzeni mieli na czym wiolencyi szkod, i krzywd swoich dochodzić, gdyby ie komu pod pretextem Chorągwie czynili. *Vol: IV. Anno 1655. fol: 489. fol: 14.*

ANNO

Nro. 40. O Rabownikach i Kupach swawolnych w Koronie i w W. X. Lit:

1658 Iż temi czasy namnożyło się ludzi swawolnych, ktorzy pod pretextem Woyskowey służby iako i wybierania Chleba od Chorągwie odiachawszy, abo co częściey się przydaie na ślad pomiiaiącey Chorągwię napadaią, i na Wsi i Dwory Nasze Duchowne i Szlacheckie, i onę rabuią, Stacye wybieraią, rożne krzywdy i gwałty robią, takowych pozwalamy każdemu imać, i do Grodow bliskich oddawać i według excessu iako naiezdnikow, i tych, ktorzy na Dwory naprowadzali, sądzić i karać bez wszelkiey dylacyi i appellacyi *prævia inquisitione*, a gdzieby na takowym gwałcie chwytaiąc swawolnika w obronie osoby abo Dobr czyich trzymaniu co potkało, choćby też *excessivus* ten był zabity, takowych razy i głowa nie maią być *vindicabilia*: A iż podczas inkursyi nieprzyiacielskiey w Państwa Nasze wiele znaydowało się w Miastach i Miasteczkach *excessivos*, ktorzy *ante ingressum Sueticum* Kościoły, Domy, i Sklepy rabowali, rzeczy od rożnych osob zastawne pozabierali, lubo też rzeczy *in depositum* powierzone wydali, i utaione nieprzyiacielowi wyiawiali dobrowolnie; tedy po Urzędach Grodzkich to mieć chcemy, aby *præmissa seria inquisitione*, takowych *excessivos peremptorio termino ex delatione cujusvis* sądzili, i *satisfactionem* każdemu ukrzywdzonemu nakazowali, *salva appellatione* na Trybunał *inter causas Fisci*. *Vol. IV. Anno 1658. fol: 534. fol: 14.*

Nro. 41. O swywolnych za Granicą zaciągach Osob Koronnych i W. X. Lit:

1676 Gdy się na Woynę przeciwko Nieprzyiacielowi, Krzyża S. wszystkiemi siłami gotuiemy, pod taki czas niektore Rycerstwo, tak Koronne iako i W. X. Lit: & *Provinciarum annexarum* zapomniawszy zaszczytu własney Oyczyzny, waży się na postronne Woyny, zaciągać, przez co siły Rzeczypospolitey osłabiaią się, & *cum vicinis*, to podeyrzaną przyiaźń Rzeczypospolitey czyni; przeto przeciwko takowym Prawa wszystkie o swawolnych Kupach za Granicę *sine consensu* Rzeczypospolitey, wychodzącym reassumuiąc, deklaruiemy, aby się każdy w takowym zaciągu za Granicą zostaiący do Państw Naszych Koronnych i W. X. Lit: od Publikacyi po Grodach teraźnieyszego Prawa *intra spatium* trzech Miesięcy powracał, *sub pæna infamiæ* & *confiscationis bonorum*, ktorą *ex delatione cujusvis* w Trybunale Koronnym ktorymkolwiek otrzymaną, nieodwłocznie Starostom Naszym exekwować każemy, i Dobra ich, rozdawać *bene meritis* będziemy, na ktore infamie żadne Gleyty z Kancellaryi Naszey wydane być nie maią. *Vol. V. Anno 1676. fol: 362. fol: 29.*

Nro. 42. O niewyprowadzeniu Kup za Granicę.

1677 Prawa wszystkie dawne i świeże szczęśliwey Koronacyi Naszey, o niewyprowadzeniu ludzi kupami swawolnych, za Granicę, *in toto* reassumuiemy. *Vol. V. Anno 1677. fol: 457. fol: 7.*

Nro. 43.

ANNO

Nro. 43. O Kupach swawolnych i zaciągach bez Listow przypowiednich.

Chcąc mieć nie tylko *ab extra*, ale też *ab intra* uspokoienie tak Korony iako i W. X. Lit: nie tylko Konstytucye o Kupach i zaciągach swywolnych *Anni 1589. & 1611. Anni 1629. 1655. item 1670.* i inne wszystkie *cum rigore in iis expresso* reassumuiemy; ale ieżeliby *in futurum* w Państwach Naszych zaciągi i swawolne Kupy znaydowały się, surowo Starostom Grodowym Naszym, ktorym to *de Lege* należy, przykazuiemy, aby takowe Kupy znosili i ieżeliby *sufficere* nie mogli wolno będzie Woiewodztwom, gromić imać, do Grodow *pro executione* oddawać, a Grody na gardle takowych karać będą. Jakoż i teraz, ponieważ swawolne Kupy nad niewiadomość Naszą i Rzepltey ważyli się wtargnąć za Granice, tedy chcąc zachować przyiaźń z Cesarzem Jmcią Chrześciańskim, surowo *in auctores, fautores, capita & promotores inquisivimus*; ale ich w Państwie Naszym wiedzieć nie mogliśmy, i ni od kogo Nam *delati* nie byli; tedy zachowuiąc *tranquillitatem internam* deklaruiemy, że tą suspicyą i *reatu gravari* ani *ulla actione* processowany być *in perpetuum* nikt nie może. Ludziom zaś tym ktorzy za Granicę do Węgier weszli byli, *parendo* Uniwersałom Naszym *revocatoriis* nazad w Państwa Nasze powrocili, za zgodą wszech Stanow Rzepltey Pańską Naszę wyświadczamy *clementiam*, i wieczną daiemy amnestyą, tak tym ktorzy iuż nazad wyszli, iako i tym ktorzy *in spatio* trzech Miesięcy naydaley od skończenia Seymu powrocą, wszelakie bespieczeństwo zdrowia honorow i Substancyi onym assekuruiąc. A ieżeliby *in hoc spatio* nie powrocili, takich *in futurum* łaski tey Naszey *incapaces* deklaruiemy. To iednak *beneficium* Klemencyi Naszey okrywać nie ma Ur. Obersztersleytnanta Szwarca. *Vol. V. Anno 1678. fol: 564. fol: 15.* 1678

Nro. 44. O uciekaiących od Woyska Czeladzi Towarzyszow i Zołdatach, luźnych gołotach y hultaiach.

Znaczne w tym Woyska Nasze ponoszą szkody i ruinę, kiedy Czeladź od Towarzystwa z Końmi i rynsztunkami zieżdżaią, Zołdaci od Regimentow swawolnie uchodzą, i *impune* po Polszcze *vagantur*. Przeto reassumuiąc wszystkie dawnieysze Nayiaśnieyszych Antecessorow Naszych Statuta i Konstytucye, o Loznych, Gołotach, Hultaiach i zbiegłych sługach napisane postanawiamy, aby nikomu z Woysk Naszych lubo Polskiego, lubo Cudzoziemskiego zaciągu, to iest Czeladzi Towarzyskiey Zołdatom & *cujuscunque generis*, loznym włoczęgom, hultaiom, i drabom nie wolno było bez listu odprawnego od Pana i attestacyi od Officyerow, abo abszeytow odchodzić: chcąc mieć po wszystkich Dobrach Naszych Duchownych i Ziemskich Dzierzawach i ich Administratorach, aby każdego bez listu odprawnego attestacyi, abszeytu Passu *repertum* chwytali, zatrzymywali, i abo do Grodow bliższych odesłali, abo też Panom i Officyerom, od ktorych zbiegli, *ad primam requisitionem* oddawali, takichże ludzi loznych, aby w Dobrach swoich nie przechowywali, *pœnam centum marcarum in quovis Judicio, & officio Regni vindicandam* zakładamy. *Vol. V. Anno 1678. fol: 573. fol: 22.* 1678

ANNO 1710

Nro. 45. O Kryminałach, Kupach swywolnych i Regimentarstwach woluntarskich Dywizyi tudzież usurpacyach cudzych Dobr, Honorow i Paletow, tak w Koronie, iako i w W. X. Litewskim.

A że w tak ſrogim przeſzłym zamieſzaniu, naybardziey *mala publica auxerunt*, Kupy ſwywolne i Regimentarze woluntarſkich Dywizyi, ktorzy rozpaſawſzy ſię na wſzelką ſwywolą, *pro libitu ſuo* bez liſtow Naſzych przypowiednych, & *ſine authoramento Reipublicæ*, partye ſwoie zebrawſzy, *exuta omni Legum reverentia*, & *poſtpoſita Reipublicæ Authoritate* rożne burdy robili, albo ſię z władzy Hetmańſkiey wyłamawſzy, po Polſzcze krążyli, i iako w zawoiowanym Kraiu graſſowali, i Paletami ſwemi, i ciężkiemi a nigdy w wolnym Narodzie niepraktykowanemi extorſyami, i dymowemi porcyami, uſtawami, i wielkiemi exorbitancyami, Dobra Ziemſkie, Duchowne, i Królewſkie, *per calcata jura Patriæ*, aggrawowali, kontrybucyami nieznośnemi obciążali; i one wyciſkali, i Kommiſſoryaty ſobie *more exotico* wyſtawowali, i na zniſzczenie wſpólney Matki Oyczyzny przez zuchwalſtwo ſwoie naſtąpili, i na defluitacyi Gdańſkiey, Ryſkiey, Królewieckiey, i innych ſtatki Szlacheckie ze zbożami depaktowali, ſtada bydła zabierali; Dobra, Miaſta, i Miaſteczka, Pałace, Zamki i Dwory, naieżdżali zaieżdżali, rabowali, palili, oſoby Szlacheckie i Senatorſkie, *utriusq; ſexus* ſekweſtrowali, i w niewolą zabierali, i w Szwedzkie ręce oddawali. *Acta publica regni*, & *Archiva cum ſuis depoſitoriis* palili, i po drogach publicznych rożne exceſſa i wiolencye robili, *non profano non ſacro abſtinuerunt*, gdy Kościołom i Swiątnicom Pańſkim nieprzepuſzczali, i w Klaſztorach mury i fundamenta łamali, depozytów Szlacheckich ſzukaiąc, one gwałtem dobywali, i zabierali, morderſtwa, zabóyſtwa i inne tym podobne kryminalne wyſtępki przeſzłych czaſów czynili, tak że *nulla publica nulla domeſtica ſecuritas* była. Więc żeby złym do dalſzego złego, a dobrym do zepſowania *ob ſpem impunitatis* niepokazała ſię droga, i zabiegaiąc dalſzey ludzi takich ſwywoli, i niewinney oppreſſyi *in libera* & *æquali Republica* nie tylko tych *violatores legum* & *libertatum publicarum*, *oppreſſores* & *aggravatores*, *contemptores* imienia Szlacheckiego, i równości Stanu od wſzelkiey amniſtyi, *ratione cauſarum facti*, *violentiarum* & *quorumvis exceſſuum ac criminum particularium*, excypuiemy, oraz *rigorem* dawnych Praw i Konſtytucyi publicznych *extendendo* tych wſzyſtkich *juſto judicio* Sądów Generalney Sandomirſkiey Konſederacyi, nie tylko *ſubjicimus*, ale & *ubiquinarium forum*, w każdey Prowincyi *ſine evocatione*, z iedney do drugiey, & *terminum peremptorium*, *ſine ulla exceptione fori* & *præciſa appellatione* Oboyga Narodów Obywatelom, i Duchownym nawet oſobom, *exceptis pœnis perſonalibus*, za wydaniem tu zaraz Pozwów tym którzy *impoſſeſſionati* & *mediante inſcriptione relationum* w Grodach, *proprii diſtrictus* naznaczamy, gdzie ich Woiewództwa, Ziemie i Powiaty, *de Nominibus* & *cognominibus*, *per delatores ſuos* podać powinny, i wſzyſtkie *enormes auſus*, *violentias*, *injurias*, *extorſiones*, & *damna cauſata* w Grodach poprzyſiężone *tanquam ſummas repetibiles de Bonis eorum vindicandi pleniſſimam facultatem* mieć będą, wyiąwſzy te tylko publiczne i poſpolite krzywdy, które artykułem *ſub titulo* ubeſpieczenie i ziednoczenie Stanów Rzeczypoſpolitey w wieczne zapomnienie puściliśmy. Do tychże Sądów należeć będą i ci, którzy po Naſzym odda-

leniu ſię z Polſki, nie ſłychanym nigdy w Polſzcze przykładem, cudze Subſtancye i Dobra naieżdżali, odbierali, i Honory ſobie pod pretextem iakichſi kaduków i konfiſkacyi *ab uſurpatore* Tronu Naſzego rozdanych uzurpowali, i bez ſądu, bez Prawa, bez konwikcyi *legitimis Poſſeſſoribus* wydzierali, poniewaz zaſłużyli na ſurową Rzeczypoſpolitey animadwerſyą i żeby *memorando ad omnem poſteritatem exemplo* karani byli. Także i ci którzy Hyberny kwarty, uſtawy, i inne *quocunque vocabulo* naznaczone extorſye wybierali, i aſſygnacye, uſurpuiąc ſobie władzą Hetmańſką i Regimentarſką, dawali, tedy ich odſyłamy do pomienionych Sądów, Generalney Konfederacyi, *vel ad quodvis judicium & Officium Regni pro ſumendis pœnis perſonalibus & facienda refuſione damnorum de Bonis convictorum & convincendorum.* Obliguiemy także Trybunały Koronne i W. X. Litt: *& omnia ſubſellia*, aby takowych którzy Dobra za Dekretami Trybunalſkiemi przyſądzone i podane ludźmi Rzeczypoſpolitey zaieżdżali, tudzież i z tych, którzy różne expulſye *attentarunt*, Dobra i Staroſtwa *de facto & violenter*, *quovis modo & colore* odbierali, *ante omnes alias cauſas*, *ex Regeſtro merè incarceratorum*, *indilatam adminiſtrent juſtitiam ſanctam*, przez reindukcyą i nadgrodę ſzkód i naznaczeniem ſiedzenia wieże, niewdaiąc ſię w żadne *cognitiones jurium* albo inſze dylacye i interpretacye. A Sądy Grodzkie *cauſas expulſionum præciſa appellatione*, *quo ad punctum reinductionis* i win w Prawie opiſanych ſądzić powinne będą. A lubo Prawem poſpolitym ieſt obwarowano, oſobliwie Konſtytucyą 1609. aby ſię nikt nieważył *privatâ authoritate* Chorągwi podnoſić, Woyſk zbierać, a kupami chodząc ſzkody tylko czynić, i ludzi ubogich w niwecz obracać, daleko bardziey z nieprzyiaciołmi Naſzemi i Oyczyzny łączyć, albo do Państw cudzych za Granice mimo wolą Naſzę, i całey Rzeczypoſpolitey *præſumptuoſo auſu & fauſtu* chodzić. Iż ſię to iednak zagęściło, przeto hamuiąc takową ſwywolą tych wſzyſtkich, naydaley ośmiu Niedziel *ab actu & data* podania uchwał teraźnieyſzego walnego ziazdu do Grodu ſtawić ſię do Sądów teyże Generalney Sandomierſkiey Konfederacyi *authoritate ejuſdem injungimus*, i gdyby na ten termin, ſtawić ſię i ſprawić nie mieli, tedy ich *pro hoſtibus Patriæ uti turbatores* Pokoiu poſpolitego deklaruiemy. I żeby ſię *in futurum* podobne *crimina & legibus Publicis damnati auſus* niedziały, Urodzonym Staroſtom Naſzym Grodzkim *tanquam brachiis Noſtris Regalibus*, *mota Nobilitate*, *& cum adminiculo* Wielmożnych Hetmanów, zupełną moc daiemy i zlecamy, aby *omnino compeſcant iſtam licentiam*, *& utantur Jure conceſſo* podług pomienioney Konſtytucyi *Anni* 1609. i ludzi takich ſwywolnych z ich pryncypałami, bez wſzelkiego na oſoby reſpektu, imali, w wieżach oſadzali, *& ſeriam ac irremiſſibilem executionem* czynili: tak iako Prawa Oyczyſte, na tych gwałtowników Pokoiu poſpolitego *pœnas legum, infamiæ, colli, confiſcationes Bonorum, liberæ captivationis*, *& invindicabilitatis capitum* iuż dawno poſtanowiły. *Vol: VI. Anno 1710. fol: 180. fol: 64.* ANNO 1710

Nro. 46. O Ludziach i Kupcach Swawolnych.

Chcąc *ab intra* iak Nayſkutecznieyſzą Państwom naſzym obmyślić *tranquillitatem*, i ſwamolnych kup uſkromić *licentiam*, waruiemy, ſtoſuiąc ſię do dawnych Praw Konſtytucyi, a oſobliwie *Anni* 1609. tudzież 1655. *titulo:* o ſwawolnych kupach, i Rady walney Warſzawſkiey, i one *in toto reaſſumendo*. aże- 1717

ANNO 1717 by żaden z Obywatelów Państw Naszych, i inszych *cujuscunque Status conditionis & prerogativæ* mimo Komput Woyska od Nas i Stanów Rzeczypospolitey postanowiony, kup swywolnych zbierać, chorągwi *utriusq; authoramenti* podnosić i utrzymywać, Dóbr Naszych Królewskich, Duchownych, Ziemskich przechodami, lokacyami, Paletami, *& quovis excogitabili titulo, modo, & prætextu* aggrawować, Sum pieniężnych lub Prowiantów, podwód wybierać, gwałtów, wiolencyi, i wszelkich *præjudicia damna & injurias* czynić *& attentare*, a dopieroż Pogranicznym Państw Naszych Sąsiadom, ku rozerwaniu zawartych Traktatów, Soiuszów, *per excursionem* w Kraie ich, okazyi dawać, *gverras machinationes*, tak przeciwko dostoieństwu Naszemu, iako i Rzeczypospolitey *moliri* nieważył się; a to *sub rigoribus & pœnis* zwyż wyrażonemi Konstytucyami, iako *contra turbatores publicæ & privatæ Pacis* (których *pro hostibus patriæ & ipso facto infamibus, activæ vocis & quorumvis muniorum Reipublicæ incapacibus* deklaruiemy) *sancitis*. Do których exekucyi przywiedzenia, Starostów Sądowych i ich *Officia* nie tylko *admota Nobilitate*, ale też za doniesieniem władzy Hetmańskiey, ruszeniem Repartycyi Chorągwi, lub Regimentów do Woiewództw Ziem i Powiatów, Seymem teraźnieyszym ordynowanych, *sub pœnis de negligentibus Officialibus interpositis, refusione damnorum injuriatis, Officiorumq; privatione, lege præsenti* obowięzuiemy. Takowyż *rigor pœnarum, & executio* onych, i na tych *extendi* ma, którzy w dawnym Kompucie Woyska przed Seymem teraźnieyszym *in servitio* Rzeczypospolitey zostawali, a teraz do nowego Komputu listów Naszych przypowiednych nie dostąpiwszy (przez co zaźwinionych mieć chcemy) ieżeliby pod Chorągwiami lub *sparsim* chodzić, Dobra Nasze Królewskie, Duchowne, i Ziemskie aggrawować, po klarygacyi nowego Komputu ważyli się, tak z Polskiego iako i z Cudzoziemskiego autoramentu. *Vol: VI. Anno 1717. fol: 290 fol: 63.*

JARMARKI.

N^ro: I. Ut Libera sit venditio rerum omnium per talenta & ulnas, in nundinis civitatum & oppidorum.

1507 Licet Privilegia civitatibus & oppidis, pro nundinis habendis, dari consveta, liberam facultatem contineant mercandi, vendendi & emendi: tamen quia delatum est ad Nos, per querelas subditorum; quod non obstante eadem libertate, mercatores Posnanienses prohibere consveverint: ne tempore nundinarum, externi mercatores, & qui non sunt cives Posnanienses minutim ac per talenta & ulnas, merces suas venderent: considerantes hoc fieri in præjudicium privilegiorum Regni, pro eorum nundinis dari consvetorum: statuimus inhibentes: ne in futurum per eosdem cives Posnanien:, aut quoscunq; alios libertas eorundem Privilegiorum impediatur, dantes facultatem negotiatoribus, ad fora & nundinas venientibus negotia exercendi, mercesq; suas vendendi, ad libras talentum & ulnas & pro ut poterint. Quod ut observetur inviolabiliter ipsis Palatinis providendum committimus. *Vol: I. Anno 1507. fol: 364.*

N^ro 2. Ne mercata fiant in Villis & de pœna secus facientium.

1507 Providere volentes indemnitati oppidorum, & eorum subditorum, in quorum præjudicium mercata in villis, fieri consveverunt: statuimus & decernimus ut

ut Capitanei locorum, mercata in villis per publicas proclamationes exerceri ANNO
prohibeant, & maxime, ne in Villis & cæteris locis, quibus fora ex Privile- 1507
gio non sunt consensa, ulnis & talento fiat venditio: secus facientes per rerum venditioni expositatum receptionem puniantur; exceptis frumento, pecoribus, pecudibusq; ipsi etiam Capitanei prohibituri sunt negotiatoribus, quod non nisi viis consvetis, & publicis stratis, telonea & publica loca non declinando vadant; sub rerum quas per obliquas vias vexerint privatione. *Vol: I. Anno 1507. fol: 365.*

Nro. 3. De Nundinis Civitatum & Oppidorum.

1538

Innitentes priori Statuto, decernimus, ut libera sit venditio rerum omnium, per talenta & ulnas in Nundinis Civitatum & oppidorum, præsertim in Leopoliensi, Lublinensi, Posnaniensi Varsaviensi Civitatibus & in aliis omnibus in Regno consistentibus. Quodsi Civitates ipsæ præmissis contravenerint citatæ ad præsentiam Nostram præmissorum occasione. ubicunq; fuerimus constituti, peremptorie in pœna centum marcarum, ubi aliqua, earundem ad minus tribus testibus convicta fuerit, irremissibiliter eandem condemnabimus, cujus medietas, pro fisco Nostro Regio, altera vero pro parte instigante spectare debet. Hujusmodi vero libertas incipere debet, a proximo festo Sancti Joannis Baptistæ. *Vol: I. Anno 1538. fol: 524.*

Nro. 4. Targi i Jarmarki w Miastach, i Miasteczkach Poznańskiego i Kaliskiego Województw.

1635

Acz według starego Prawa i zwyczaiu, na Jarmarki i Targi publiczne każdemu przyieżdzać wolno. Iż iednak Miasta i Miasteczka Nasze niektore, Kupcom tak Chrześciańskim, iako i Zydom z kupiami i towarami swemi przyieżdzać, *privata authoritate* zakazuią: Przeto postanawiamy, aby Targi i Jarmarki publiczne, Kupcom tak Chrześcianom, iako i Zydom ktorzyby bez wszelakiego podeyrzenia byli, przyieżdzać i towary i kupie swe, przedawać nie bronili, *sub pœna mille marcarum ad instantiam* ukrzywdzonego, *coram Officio Castrensi*, onego Powiatu, *peremptorie a Magistratu repetenda.* *Vol. III. Anno 1635. fol: 888. fol: 42.*

Nro. 5. Zniesienie Foraliorum.

1764

Doznawaiąc skutkiem, iako dawnieyszemi dozwalany Prawami, sposob Podatku, nazywany *Foralia* czyli Targowe, kupczącym krzywdę, a mieszkaiącym w Miastach Krolewskich drogość czyni nieznośną: Przeto pragnąc pomnożyć handle, Miastom okazałość, a przybywaiącym na ziazdy publiczne w nabywaniu *Victualiorum* wygodę przywrocić: *extunc* wszelkim Juryzdykcyom Osobom nadawane do wybierania tegoż Targowego, Prawa i Przywileie uchylamy, i żadnym wynalazkiem komużkolwiek, pod winą w Grodzie, Ziemstwie, lub też Sądzie Kommissyi Skarbu Koronnego, *ad cujusvis instantiam* na extorkwuiącego, lub extorkwować nakazuiącego, dwoch tysięcy Grzywien nieodwłocznie wskazać mianą, mocą ninieyszego zabraniamy Prawa. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 333.*

ANNO 1447

JAZY.

Nro. 1. De libertate in fluviis Regiis.

Inter cæteras Reipublicæ curas, ſolicitat mentem Noſtram vehementius, ut ſingulas Regno Noſtro damnoſas obſervantias & abuſus evellamus, & quæ incrementum Reipublicæ adjiciunt plantemus. Sane & ſi flumina Noſtra Regni Noſtri Poloniæ, *Wiſla*, *Niepr*, *Styr*, *Narew*, *Warta*, *Dunaiec*, *Wiſloka*, *Bug*, *Bruki*, *Wieprz*, *Tyſmienica*, *San*, *Nida Proſna*, & quæcunq; alia in Regno Noſtro conſiſtentia, cum ſuis alveis Regia Noſtra ſunt, nec poſſit illa quisquam jure privato vendicare, plures tamen numero obſtaculis & ſepibus clauſerint mercatoribus, per illa tranſitum pluris æſtimantes, capturam piſcium quam bonum publicum & abundantiam rerum neceſſariarum, unde ſolemni deliberatione præhabita, decrevimus flumina prædicta, & eorum alveos aliunde tranſeuntibus, infra & ſurſum, cum quibuscunq; nominibus rerum venalium eſſe debere libera. Et propterea omnes homines cujuſcunque conditionis exiſtant, per præfata flumina facientes aſcenſum vel deſcenſum, cum rebus eorum & mercibus cujuſcunq; ſpeciei, generis vel materiei exiſtant, prohibemus occaſione qualicunq, & ſignanter ruptionis obſtaculorum ad ſolutionem telonei, vel damni cogi, cum non ſepibus, ſed retibus piſcandum ſit; Ubi tamen aliquem obſtaculi delectat utilitas, portas cum illo latas faciat, quæ tranſeuntibus liberum præbeant navigium. Si quis autem huius Noſtræ Conſtitutionis ſaluberrimæ temerarius violator extiterit, & aliqua a tranſeuntibus, quocunq; colore vel arte, aut ingenio exigere preſumpſerit, jubemus ablata ad integrum reſtitui & trangreſſorem ſine quavis dilatione, in primo termino conventuum, pæna quæ dicitur polonice *Siedmnadzieſta* per Capitaneum loci volumus mulctari. Jura autem hæc præmiſſa & obſtacula Noſtra Regia, in quibuſcunq; locis conſiſtant, volumus reſervare in hanc Conſtitutionem, a noſtris obſtaculis inchoari regalibus, ut nulla ſit gravis juſſio, quæ conſtringit & Principem. *Vol: I. Anno 1447. fol: 151. fol: 90.*

Nro. 2. De Liberis navigationibus et fluminibus ex nomine liberis.

1469 Item approbantes Conſtitutionem paternam ſuper navigatione fluviorum ſancitam, decrevimus ejus Statutum præſenti Noſtro ſuper fluitationibus innovandum, ſic videlicet quod & ſi flumina Regni Noſtri, videlicet *Wiſla*, *Dniepr*, *Styr*, *Narew*, *Warta*, *Dunaiec*, *Wiſloka*, *Bug*, *Wieprz*, *Tysmienica*, *Say*, *Drwanca*, *Orda*, *Nida*, *Prosnia*, *Noteſz*, & alia in Regno Noſtro exiſtentia cum alveis eorum noſtra fuerint non poſſitq; quispiam illa jure privato vendicare, tamen cum ut a Nunciis Terrarum accepimus per nonnullos, multo pluris æſtimantes capturam piſcium quam uſum publicum & abundantiam rerum neceſſariarum, ſubditos noſtros, quorum bona ſupra ripas fluviorum ſituantur prædictorum adeo fuerint clauſa obſtaculis multis & ſepibus, ut mercatores navigantes illa fluitare non poſſent, id circo ad tollendum errorem & impedimenta circa fluitationes fluviorum prædictorum liberas commiti ſolitum atq; ſolita ſupplicibus ſubditorum omnium petitis ſatisfacientes, Statuto præſenti decrevimus & decernimus, fluitationes & navigationines in fluviis præſcriptis, & in cæteris

aliis Regni Nostri, alveisq; eorum sursum & infra cum rebus quibuscunq; venali- ANNO
bus cujuscunq; generis speciei differentiæ & materiei fuerint, quomodocunq; nomi- 1496
natis vel nominandis navigantibus navigaturisq; ipsa quorum flumina & alveos debere esse libera, atq; liberos omnes, & singulos homines cujuscunq; conditionis existentes, eisdem fluminibus ascensum aut descensum facientes cum rebus eorum universis prædictis. Prohibentes præsenti Decreto Nostro occasione quavis & præsertim ruptiones obstaculorum, ad solutiones aut theloneorum, aut damni cogendas, præsertim cum non sepibus, sed retibus piscandum sit ut tenet usus, ubi autem quempiam habendi obstaculi delectat utilitas, in & de illo latiora ostia solito constituat, per quæ pateat tutius & liberius navigium navigare volentibus. Cujus Nostræ Constitutionis, si quispiam temerarius violator fuerit, aut de navigantibus solutiones aliquas colore, arte aut ingenio quocunq; exegerit, eas jubemus & decernimus integre restitui, transgressoremq; quemlibet excusatione & dilatione cessante coram loci Capitaneo, conventum pæna *Siedmnadziesta*, per eum ipsum Capitaneum puniri. Quam Constitutionem etiam in Nostra obstacula volumus extendi, & ab illis primum executionem ejus inchoari, ut exinde validior, videatur esse, jussioq; constringat, & Principem. *Vol: I. Anno 1496. fol: 257.*

N^ro. 3. De fluviis ad navigandum aperiendis præsertim circa Thorunium.

Et quia frustra esset jura condere, quæ non essent executioni demandata, 1496
idcirco promittimus Statutum præsens Nostrum exnunc promovere, ad effectum celerius consequendum, & efficere auctoritate Nostra, ut fluvii purgentur, & illis Recognicolæ Nostri libere fluitabunt. *Vol: I. Anno 1496. fol: 258.*

N^ro. 4.

Iż do tego czasu zahamować się niemoże, aby na wolnych 1557
Rzekach Jazy niebyły, ponawiając Stare Statuta, ustawiamy, aby każdy który Jaz na swym imieniu ma, zrzucił go do Swiątek przyszłych, wyiąwszy Jaz na Sonie u Przemyśla dla soli Naszey. A ktoby tego nieuczynił nad stare winy Statutem opisane, które w mocy zostawuiemy, stem Grzywien winy karan być ma, a przecięż Jaz zrucić będzie winien pod tąż winą, *quoties toties*. A każdy o taką winę do Grodu może Pozwać, i tam *peremptorie* winy dać, gdyż iasny dowód o to być może, bo Jaz łacno oglądać. *Vol: II. Anno 1557. fol: 608. fol: 21.*

N^ro. 5. O Jaziech.

O Jaziech jako proszą Posłowie o obiaśnienie, aby to wedle Statutu *circa* 1562
appellationem zostało, na to zezwalamy. *Vol: II. Anno. 1562. fol: 624.*

N^ro. 6. Jazy.

Jazy wszystkie *nullis exceptis*, na tych wszystkich, Rzekach które są *na-* 1565
vigabiles wedle Statutu o Jaziech maią być zrzucone pod winą w Konstytucyi opisaną: czego Starosta doyrzec ma & *rebelles* pozywać wedle Statutu, a gdzieby za Pozwem niechciał temu kto czynić dosyć tedy Starosta *toties quoties*, *pro pæna ducentarum marcarum* postąpić przeciw niemu ma. A Starosta

ANNO gdzieby Jazu swego niezrzucił, tedy pozwany od kogożkolwiek *toties quoties*
1565 do Sądu ktòregożkolwiek, winę opisaną dać ma: wyiąwszy tylko Bug którego wielka część w Xięstwie Litewskim płynie, chyba żebyśmy też na Seymie przyszłym Litewskim, postanowili, aby Jazy także zrucone były w Litwie. *Anno 1563. Vol: II. fol: 640. fol: 46.*

Nro. 7. O Jaziech.

1565 Iż od tego czasu Jazy nie są zrzucone: tedy koniecznie chcemy aby się około nich wedle Piotrkowskiey i Warszawskiey Konstytucyi zachowało. A iż się w Statuciech opisało, dokądby *secus facientes & negligentes* pozywać miano, tedy oto do Grodu każdy Pozwan być ma. *Vol: II. Anno 1565. fol: 691. fol: 99.*

Nro. 8. Jazy.

1578 Jazy aby były zrzucone na Rzekach w Statucie opisanych, *juxta priorem Constitutionem. Vol: II. Anno 1578. fol: 973. fol: 336.*

INCOMPATIBILIA.

Nro: 1. De Incompatibilibus.

1538 In collatione dignitatum & officiorum Statuta Regni deinceps observabimus, ita quod dignitarios in Capineos loci illius non præficiemus, præsertim cum juribus Regni provissum sit, ut nullus Castellanus vel Palatinus illius terræ Capitaneatum inquo judicia celebrantur obtineat. Proinde quicunq; ausus fuerit aliquid accipere contra præsentem ordinationem & antiquam Regni Constitutionem, ubi monitus in Conventione Generali aut particulari, hujusmodi dignitatem aut officium resignare neglexerit, infamis sit ipso facto. *Vol: I. Anno 1538. fol: 527.*

Nro. 2. O Dwoygu Starostwie Sądowym.

1562 Gdyż iest rzecz słuszna, aby każdy na iednym Urzędzie przestał, aby tym pilniey powinności onego Urzędu wykonywał: ustawuiemy aby żaden dwoyga Starostwa Sądowego dzierzeć niemógł. A ieżliby kto był nalezion, ktòryby niebacząc nic na tę ustawę Koronną, miał u Nas takowe Starostwa uprosić, tedy takiemu maią być *Bona* konfiskowane, a ktemu pozwany od kogożkolwiek, bądź do ktòregożkolwiek Sądu albo Urzędu winy dwieście grzywien przepada: ktòrą winę na pierwszym roku, iako na zawitym nieodchodząc od Sądu, odłożyć Stronie będzie powinien, i takowe Starostwa iedno tamże *in instanti* puścić ma *exceptis modernis possessoribus*, ktòrzy dożywotą Starostwa oboie trzymać maią. *Vol: II. Anno 1562. fol: 619. fol: 23.*

1562 **Nro. 3.** Gdyż każde Dygnitarstwo, ktemu i Urząd Ziemski, osobne powinowactwo podle pierwszych Statutów w sobie ma: za pilnym żądaniem Posłów Koronnych ustawuiemy przychylaiąc się do Statutów pierwey o tym wydanych: że żaden Woiewoda ani Kasztelan Starostą ani Urzędnikiem Ziemskim być niemoże w iednym Woiewództwie, okromia Starostwa, a Woiewództwa i Kasztelanii Krakowskich, które podle dawnieyszych Statutów spolu stać może.

Ale

ANNO

Ale każdy inny Urząd Ziemſki z Staroſtwem też i z Krakowſkim, ſpołu ſtać niemoże wyiąwſzy teraźnieyſzego Poſſeſſora. *Vol. II. Anno 1562. fol. 619. fol: 24* 1562

Nro. 4. O sposobności Urzędów Koronnych z Dygnitarstwy.

Iż proſili Posłowie Ziemſcy, aby Marſzałek i Podſkarbi Korony, przy Urzędziech ſwych Dygnitarſtw nietrzymali: Ponieważ, że z tychże Urzędów ſwych i mieyſce i *votum* w Radzie Naſzey maią, i zawzdy mieć mogą: a niemogą zaś dwoyga mieyſca w Radzie zaſiadać. Na ten czas żeśmy te Urzędy na Początku Panowania Naſzego, weſpołek z doſtoieńſtwy zaſtali i pamięć ieſt, że i za niebośzczyka Króla Zygmunta Oyca i innych Przódków Naſzych także też weſpołek te Urzędy z Dygnitarſtwami bywały: tedy Poſſeſſory ich teraźnieyſze przy doſtoieńſtwach zoſtawiamy. A wſzakże, i zwłaſzcza czaſu Poſpolitego Ruſzenia na Woynę, oſobne przy oſobie Naſzey Urzędów Koronnych, a oſobne też Dignitarſtw gdzie indziey na ſwych mieyſcach, powinowactwo i ſprawa być muſi. Przeto po zeyściu teraźnieyſzych Poſſeſſorów, niemamy tych Urzędów żadnemu Dygnitarzowi dawać. *Vol: II. Anno 1565. fol: 676. fol; 84.* 1565

Nro. 5. O Potrzebach Woiewodztwa Wołynskiego.

Proſili Nas Posłowie Woiewodztwa Wołyńſkiego, aby wedle Prawa Koronnego przytym byli zachowani, iżby iedna Oſoba w iedney Ziemi dwu Urzędów nietrzymała, dla czego uſtawiamy, iż od tych czaſow nie będzie mogł być Woiewoda i Kaſztelan Staroſtą Sądowym mieyſca onego, w którym *Dignitatem* trzyma, *modernis Poſſeſſoribus exceptis Vol: II Anno 1576. fol: 927.* 1576

Nro. 6.

Incompatibilia, tak iako na Koronacyi Naſzey będą naznaczane i określane, i w dawnych ieſzcze Prawach i Konſtytucyach ſą opiſane, dawać nikomu *ſub nullitate Privilegiorum,* niebędziemy. *Vol: III. Anno 1632 fol: 766. fol: 15.* 1632

Nro. 7. Incompatibilia.

Ponieważ Prawa dawne *de Incompatibilibus*, a mianowicie Konſtytucya *Anni* 1627. zabrania, aby Biſkupſtwa poſpołu z Opactwy, albo Proboſtwy Zakonnemi trzymane niebyły, dla tego bacząc My, i Rzeczypoſpolitey doſyć ſzczupłą intratę pewnych Biſkupſtw, dla uſtawicznych inkurſyi Pogańſkich, a zatym dezolacyą Dóbr Kościelnych, iako Arcybiſkupſtwa Lwowſkiego, i Biſkupſtw, Przemyſkiego, Zmudzkiego, Chełmſkiego, Kijowſkiego, Kamienieckiego, Wendeńſkiego: które bez iakiegokolwiek wſparcia *dignitatem & functionem ſuam* ſuſtentować nie mogą; na każdego z nich wolno Nam będzie mieć wzgląd i *ſeorſivo aliquo*, ale *unico* tylko *Beneficio*, ſzczupłość tych Biſkupſtw *proportionaliter ſupplere:* co *in ſequelam* inſzym Biſkupſtwom wſzyſtkim iść niema, i owſzem Konſtytucye *de incompatibilibus* na takowych reaſſumuiemy którzy ważyli ſię do Biſkupſtw w tey Konſtytucyi nieſpecyfikowanych, *beneficium* iakie Kościelne upraſzać z tym dokładem, żeby Zmudzkiemu *ex beneficiis M. D. Lith:* a Wendeńſkiemu według alternaty, Polakowi w Polſzcze, Litwinowi w Litwie opatrzenia dawane były *Vol: III. Anno 1633 fol: 799. fol: 28.* 1633

ANNO 1669 Nro. 8. De Incompatibilibus.

Król Jmć Urzędów dwóch tak w Koronie, iako i w W. X. Lit: iako Laſki z Buławą, Pieczęci z Buławą, Podſkarbſtwa z Buławą konferować niema *ſub nullitate Privilegiorum*, czego Wielmożni Pieczętarze przeſtrzegać maią *ſub pœnis legum* oco Panowie Poſłowie upominać ſię maią, przy wakancyach, aby takowe Przywileie *nullitatis* zoſtawały. Tymże ſpoſobem Urzędów dwóch Ziemſkich, ani Ziemſkiego, oraz z Dworſkim konferować Król Jmć niema *ſub eadem nullitate Privilegiorum*; także Urzędy Oboyga Narodów Koronne i Ziemſkie *per ceſſiones* chodzić nie maią *ſub eadem nullitate Privilegiorum* a które takowe miałyby być *pro vacantibus* oddawane będą *ſalvis* iednak *modernis Poſ-ſeſſoribus*. *Vol: V. Anno 1669. fol: 13.*

1669 Nro. 9. Wtym ſię też obowiązuiemy wſzyſtkim Stanom tey Rzeczypoſpolitey, Iż za Panowania Naſzego Urzędów *inſimul* ani dwóch Przywileiow na ieden Wakans Ziemſkich w Koronie i w W. X. Lit: nikomu dawać nie będziemy: Jako to Laſek Marſzałkowſkich, Pieczęci, Podſkarbſtwa z Buławą, czego Pieczętarze Naſi oboyga Narodów przeſtrzegać będą powinni, *ſub pœnis legum*; tak iako to w Exorbitancyach Stany ſzerzey opiſali, *ſalvis modernis Poſſeſſoribus.* A na Seymach na Dygnitarſtwa i Urzędy dane, każdy będzie powinien *in facie Reipublicæ* przyſiądz *Rota circumſcripta Vol: V. Anno 1669. fol: 23. fol: 19.*

1699 Nro. 10. *Incompatibilia* które w Prawach, i Konſtytucyach ſą opiſane, to ieſt Laſek Marſzałkowſkich, Pieczęci, Podſkarbſtw, z Buławą, & *aliorum ſub nullitate Privilegiorum* dawać nie będziemy. *Vol: VI. Anno 1699 fol: 21. fol: 11.*

1699 Nro. 11. Także w ieden Dom *ejuſdem Nominis ſuprema Miniſteria Status* iako to Buław, Pieczęci, Laſek Marſzałkowſkich, Kluczow, albo Podſkarbſtw, tak w Koronie iako i w W. X. Lit: ani *Minorennibus*, Opactw, Dygnitarſtw, Staroſtw, Dzierżaw luboby *ex meritis* Oyca, *vel* Anteceſſorów *ejus* dawać, i Konferować nie będziemy, tylko *ſolis bene meritis*, *ætate vigentibus*, *Terrigenis*, *ſalvis modernis Poſſeſſoribus Vol: VI. Anno 1699. fol: 19. fol: 9.*

1764 Nro. 12. Także w ieden Dom, a dopieroż iedney Oſobie *ſuprema Miniſteria Status*, iako to Buław, Pieczęci, Laſek Marſzałkowſkich, Podſkarbſtwa w Koronie i W. X. Lit: ani *minorennibus* Opactw, Dygnitarſtw, Staroſtw Grodowych, luboby *ex meritis* Oyca, albo Anteceſſorow iego zaſłużonym, dawać i konferować nie będziemy, tudzież dwóch Staroſtw Sądowych iedney oſobie ani też Senatorom tych Woiewodztw, Ziem i Powiatów, w którychby te Staroſtwa Sądowe położone były, niedawać przyrzekamy; Ani więcey iedney Oſobie iak dwa Staroſtwa nie Sądowe, lub Dzierżawy Woytoſtwa, & *quovis titulo* Królewſzczyzny z Szafunku Łaſk Naſzych razem dzierżeć pozwolemy; *Jura Communicativa* na dwa tylko Staroſtwa lub Dzierżawy dawać będziemy Jeżeliby zaś dla wielkich zaſług daliſmy komu większych Intrat Staroſtwo, lub Dzierżawę trzecią, któryby na ten czas z Łaſki Naſzey miał dwa Staroſtwa, zaraz iedno w ręce Naſze rezygnować powinien, a My iako *vacantem* według dawnych Praw, damy komu innemu, *ſalvis modernis Poſſeſſoribus. Vol: VII. Anno 1764. fol: 202.*

INDYGENATY.

Nro. 1. ANNO 1601

TEMRUK.

Za przyczyną i pozwoleniem wszech Stanow Koronnych Seymu tego, przyimuiemy za Indigenę Stanu Szlacheckiego Korony tey Temruka, Szymkowica, a potym żadnemu tego inaczey pozwalać niemamy, iedno ażby na Seymikach po Woiewodztwach u Szlachty oto staranie czynił, i przez Posty zalecony był, a prozbę za sobą otrzymał. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1516.* ---

Nro. 2.

DE INDIGENATIBUS.

Indigenatus wszystkie w Koronie, i W.X. Lit: ktorebykolwiek z Panowania naszego, *sine consensu Ordinum Regni, & M.D. Lith:* z Kancellaryi Naszey wydawane były, a do Konstytucyi Seymowey wpisane nie są, o ktore od Postow Ziemskich Instancye Nam czynione były, na Seymie przyszłym *peremptoriè* do Kognicyi Stanow Seymowych i uważenia zasług każdego, mocą tey Konstytucyi bez Pozwu położyć nakazuiemy *sub nullitate Privilegiorum*, a na potym nikomu bez pozwolenia Stanow Seymowych i Oboyga Narodu *Indigenatum* dawać z Kancellaryi Naszey niemamy. A chociażby też kto otrzymał, tedy to żadney wagi mieć niema. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1634.* --- *fol: 864.* 1607

Nro. 3.

O INDYGENATACH I NOBILITACYACH.

Iż Indygenaty i Nobilitacye nie mogą bydź dawane iedno za zgodą wszech Stanow na Seymie, ktorym to samym Kognicya należy, ieżeli słusznie mogą bydź do tego kleynotu przypuszczeni: Przeto ktobykolwiek o Indygenat starał się w Rzpltey Naszey, wprzod ma na Seymie experiment *meritorum* przeciwko Rzpltey uczynić: a potym dedukcyą *suæ Nobilitatis authenticis documentis Principis sui hæreditarii vel Reipublicæ* w ktoreyby się rodził komprobować. Nobilitacye zaś podług dawnych Praw maią bydź konferowane. A Indygenaty *quocunq; prætextu* otrzymane, ktoreby *in Volumine Legum post Annum 1607.* nie były: takowe żadney wagi mieć niemogą. I possessye takowego, ktoreby się w Państwach Naszych znaydowały, *pro vacanti* maią być rozumiane: ktore, ieżeli Dobra Ziemskie, *Jure Caduco*, ieżeli też dobra Rzpltey *Jure advitalitio*, ludziom Stanu Szlacheckiego rozdawane być maią. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 11. — fol: 12.* 1641

Nro. 4.

O INDYGENACH PRZESZŁYCH SEYMOW.

Przywodząc Prawa dawne i zwyczaie do skutku powagą tego Seymu, za zgodą wszech Stanow wszystkim Indygenom nowym tey Rzpltey oboyga Narodow, ktorzy od Seymu 1658. dotąd i teraz stanęli, naznaczamy termin, stawienia się na przyszły co naypierwszy po teraznieyszym, Seym, na ktorym każdy z nich, kto się zechce zostać przy Indygenacie, i swobod tey Rzeczypltey zażywać powinien będzie *in Persona* sam przed Nami, *coram Ordinibus Regni, Corporali Juramento* poprzysiądz należytą *fidelitatem*: a *interim* nakazuiemy, aby do tegoż przyszłego Seymu, o Possessyą rzetelną niezmyśloną starali się, i onę w skuteczną Possessyą obięli, inaczey ktoby tego o- 1662

1662 boyga wykonać abo niechciał, abo zaniedbał, *ipso facto* od Indygenatu *perpetuis temporibus* odpadać będzie. *Vol: IV. Anno 1662. --- fol: 870. --- fol: 38.*

Nro. 5. O Indygenatach i Nobilitacyach.

1663 Indygenaty i Nobilitacye na Seymie terazniey szym pozwolone deklarujemy, że tylko Osobom Wiary S. Katolickiey Rzymskiey służyć maią. *A Indigenæ*, według Konstytucyi 1662 *Juramenta fidelitatis, & deductionis Nobilitatis* i *Possessionum* na przyszłym Seymie *præstabunt & deducent*, wyiąwszy tych ktorzy teraz *deduxerunt*. *Vol: V. Anno 1663. fol. 135. --- fol: 40.*

Nro: 6. O Indygenatach i Nobilitacyach.

1676 Lubo na terazniey szym Seymie niektore Osoby od Nas i Wielmożnych Hetmanow Naszych, Oboyga Narodow zalecone Indygenaty i Nobilitacye za zgodą wszech Stanow otrzymali, żeby iednak na potym żaden do tego kleynotu Szlachectwa Polskiego i W.X.Lit: ieno ten ktoryby wprzod od Nas albo od tychże Wielmożnych Hetmanow Naszych na Seymiki po Woiewodztwach zalecony i znacznemi zasługami Rzpltey: *clarus* zostawał, i na ktoregoby się Woiewodztwa niezgodziły przyięty nie był, *lege præsenti* waruiemy. *Vol: V. Anno 1676. fol: 407. --- fol: 65.*

Nro. 7. Nobilitacye pewnych Osob.

1676 Zalecone maiąc od Wielmożnych Hetmanow, Oboyga Narodow w Rycerskich działach odważne męstwa i dzielności Ur: Erasmusa Andrzeiow Okulicza, i Holsta Majora, Tropa, Kapitana Armatnego, i Ramza Majora *æquanimitatem*, ktorzy w Woysku W.X.Lit: od zaczęcia Woyny w Państwach Naszych, znaczne życzliwości swey i odwagi *præstiterunt documenta*, godnych tedy Naszego respektu bydź sądziemy, i słuszney nadgrody, ktorych do Szlacheckiego kleynotu i wszystkich wolności tak w Koronie, iako i w W.X.Lit: przypuszczamy waruiąc to na potym, iż żadnego tak do Indygenatu iako i Nobilitacyi przyimować nie będziemy ktorzyby tak w Koronie iako i w W.X.Lit: na Seymiku przed Seymowym z tym się nieodzywali, i przez Posłow Ziemskich nie mieli za sobą Instancyi. *Vol: V. Anno 1676. fol: 446. --- fol: 24.*

Nro. 8.

1764 Indygenaty i Nobilitacye nie inaczey, tylko na Seymach *attenta pluralitate* rekomenduiących Wojewodztw, Ziem, i Powiatow dawać będziemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 203.* ---

Nro. 9. W Traktacie Warszaw: Artykule V. 1768.

1768 Nię będzie można dawać Indygenatu, i przypuszczać do Nobilitacyi na wolnych Seymach, tylko za iednomyślnością, i ten ktory otrzyma Indygenat, ma zawsze Szlachectwo swoie wywieść wyprowadzaiąc ie aż od Dziada, ażeby mogł być przypuszczony do Urzędow, Juryzdykcyi, powinien być dobrze *Possessionatus* w Państwach Rzeczypospolitey. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 602.*

Nro: 10. Ostrzeżenie względem Indigenatu i Nobilitacyi.

1775 Jak wiele zależy na zaludnieniu Kraiu i wprowadzeniu Kapitałow do niego,

go, tak nie mniey na tym, ażeby każdy osiadaiący w Rzeczypospolitey był użytecznym oney, z tych więc powodow deklaruiemy, iż każdy do Indygenatu lub Szlachectwa przypuszczony być żądaiący, gdy do tego kleynotu na Seymach za zgodą Stanow Rzeczypltey domieszczony zostanie, poty Dyploma Indygenatu swego z Kancellaryi Koronney wydanego mieć nie będzie, poki Possessyi za dwakroć sto tysięcy złotych Polskich w Dobrach Ziemskich Dziedzicznych przez siebie niewątpliwie nabytey nie okaże, podobnym sposobem Nobilitowany Dyploma Nobilitacyi swey danego mieć nie będzie, poki takoweyżeż Possessyi za summę 50. tysięcy Złotych Polskich nabytey nieokaże, ktore Possessye *in Spatio* Roku iednego koniecznie kupione być maią, a na niegdy Tranzakcye autentyczne przed Pieczętarzami okazane będą, na ten czas Dyplomata wydane być powinny; gdyby zaś staraiący się o Indygenaty i Nobilitacye, i pozyskawszy one na Seymie, wyżey wyrażoney kondycyi dopełnić nie mieli, tedy *eo ipso* Szlachectwo nadane utracać będą; nad to ustanawiamy, iż przypuszczonemu do Indygenatu przed wypłynieniem lat 20. wyzuwać się z Possessyi w Kraiach Rzpltey nie będzie wolno, pod podobnąż karą utraty Szlachectwa Polskiego, pod ktore Prawo zasłużeni w Woysku Repltey podpadać niemaią. *Vol: 8. Anno 1775. fol: 293.* ANNO 1775

Nro. II.

§ A — Prawa Szczegolne.

Indygenat PP. Batorych Synowcow Krola Stefana z ostrzeżeniem aby przysięgę wierności Krolowi i Stanom uczynili. *Anno 1588. Vol. 2. fol: 1239. Tit: Indigenatus.* — Indygenat Władysława i Gabryela Bekieszow *salvo juramento* przed Stanami. *Anno 1593. Vol. 2. fol: 1404. Tit:* Deklaracya. — Indygenat Panow Wołoskich Łukasza Stroyca i Jeremii Mogiły pod kondycyą wypełnienia Juramentu i warunkow w Przywileiu opisanych. — Indygenat Jerzego Mohyły. Symeona Mohyły, i Symeona Stroyca. *A. 1598. Vol: 2. fol: 1449. Tit. Indigenatus.* — Indygenat Temruka Szymkowica. *A. 1601. V. 2. fol. 1516. Tit.* Temruk — Indygenat Ur: Balcera Cetnera. *Ibid Tit.* Approbacya — Indygenat Ur: Wilhelma Barberyusza Szlachcica Francuzkiego. *A. 1607. v. 2. fol: 1622. Tit.* Indygenat — Indygenat Nestora Ureckiego Oryssa, Jerzego Mauratego Logofeta, Jzaya Balikę, i Georgiego z Lozan, Parkalaba Opawskiego. *A.* 1607. *V.* 2. *fol:* 1628. *Tit:* Indygenat. — Indygenat Ur: Borysa Strancego z warunkiem iż do żadnych Dygnitarstw i Urzędow przychodzić nie ma, *A.* 1616. *V.* 3. *fol:* 314, *Tit:* Indygenat. — Deklarowano potym iż ma być capax wszelkich honorow. *A.* 1658. *V.* 3. *fol.* 973. *Tit.* Deklaracya — Indygenat Ur: Andrzeia Batorego *salvo juramento super fidelitatem* przed Stanami Rzpltey. *A.* 1627. *V.* 3. *fol:* 551. *Tit.* Indygenat. — Indygenat Jakuba Buthlera Szlachcica Irlandzkiego z tym dokładem żeby przysiągł *super fidelitatem. Ibid. fol:* 552. *Tit.* Indygenat. — Indygenat Mirona Bernawskiego, Hospodara Wołoskiego. *A.* 1629 *V.* 3. *fol:* 615. *Tit:* Indygenat. — Indygenat Ur: Zdenka Szampacha z tą kondycyą aby się *intra Sexennium* z obcych Państw przeniosł i jurament z Synem dorosłym uczynił. *A.* 1633. *V.* 3. *fol:* 827. *Tit:* Indygenat. — Indygenat Ur: Eryka i Zygmunta Güldensternow. *Ibid; fol:* 819 *Tit:* Indyg: — Indygenat Ur: Kostena Janduły Wołoszyna i Synow iego Alexandra. Mirona, Potomira, z tą kondycyą żeby *super fidelitatem* przysięgli.

ANNO

A. 1638. *V.* 3. *fol:* 973. *Tit:* Indygenat -- Indygenat Ur: Giebharda Miluhey-
ma Szlachcica Alſackiego z tą deklaracyą żeby *ſuper fidelitatem* przyſiągł
A. 1641. *V.* 4, *fol.* 20. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Jana Dziboniego.
A. 1654. *V.* 4. *fol:* 488. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Jana Wilhelma Do-
nawaia. *Ibid: fol:* 475. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Xcia Franciſzka Saſkie-
go Erdmanna z tą kondycyą żeby *Juramentum præſtet fidelitatis* przed Krolem
i Senatem i żeby *intra Sexennium* do Polſki ſię wznioſł. *A.* 1652. *V.* 4. *fol:*
384. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Jana Udalryka Szaffgoca z temiż kon-
dycyami aby Krolowi i Rzpltey przyſiągłſzy *intra triennium* do Polſki ſię wznioſł.
Ibid: fol: 385. *Tit:* Jana ---- Indygenat Krzyſztofa Honvalta Szlachcica Szwedz-
kiego pod warunkiem aby przyſiągł *ſuper fidelitatem* i *intra triennium* do Polſki
ſię wznioſł. *Ibid. fol:* 385. *Tit:* Krzyſztofa ---- Indygenat Mikołaia Konſtantego
Giſſe. *Ibid: fol:* 586. *Tit:* Mikołaia. ---- Indygenat. Klaudyuſza Herpina z Per-
peſſu, Szlachcica Francuzkiego. *Ibidem Tit:* Klaudyuſza. Indygenat Urodz:
Ottona Barona de Schwerin Podkomorzego, Jana z Howerbeka Stolnika Dzie-
dzicznego Elektorſtwa Brandeburſkiego, i Wawrzyńca Krzyſztofa Somnicza
Podkomorzego Dziedzicznego Xſtwa Pomorſkiego i Kanclerza Konſyliarzow
ſtatus kurfirſzta Brandeburſkiego. *Anno* 1658. *Vol.* 4. *fol:* 565. *Tit:* Indy-
genat Konſyliarzow. ---- Indygenat Ur: Henryka de Gordon Margrabie
Huntilæum *Ibidem Tit:* Indygenat Urodzonego, ---- Indygenat Ur: Stefana
Balluſa. *Tit: Ibid:* Urodz: Stef: ---- Indygenat UUrr: Franciſzka Andrault de
Buy, Ur: Piotra de Nowertz Szmidena Burgrabiego Gdańſkiego. Fryderyka
Ehlera, Jana Wakla Walentego a Wonter Oberſztera Gdańſkiego, Ur: Ger-
harda Proenen, Staroſty Sobowickiego. Ur: Abrahama fon Geheme, Ur: Kol-
merow. Jana Magnuſa Ochapa. Ur: Szwartzwaldow. Jerzego Kocha. Stani-
ſława Woyciecha Xiędza Jana Baryſzkow, Tyraſa Liwiuſza i Filipa Boratinich.
Franciſzka Delpacego. Jana Jakuba Bonellego. Juryca Radanawica. Mar-
ka Sefera Tolińſkiego. ---- Indygenat Ur: Wilhelma Orſetego, *A.* 1659. *Vol:*
4. *fol:* 634. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Daniela Eilofa. *Ibid: fol:* 683.
Tit: Indygenat. ---- Indygenat Ur: Pawła i Andrzeia Cellarych. *A.* 1662. *fol:*
866. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Egidyuſza Bremera. *Ibid. fol:* 867.
Tegoż Potomſtwo potym iako *minorennes* od przyſięgi uwolniono. ---- Indyge-
nat Ur: Krzyſztofa Mazyniego Sekretarza Krolewſkiego; Ur: Hieronima Pinoc-
ciego Sekretarza Krolewſkiego; Ur: Jacka Biankiego Piſarza Starſzego Skar-
bu Koronnego; Ur: Henryka de Beaulien; Ur: Joachima Paſtoryuſza ab Hi-
ſtemberg; Ur: Piotra Dziannotego, Ur: Jana Maryana; Ur: Hagenthorda, ale
mu ta łaſka ſłużyć niema *in quantum* nie *Romanæ Catholicæ fidei.* Ur: Hermana
Adolfa Mieſieckiego *cum eadem Conditione*; Ur: Franciſzka Trewaniego. *A.* 1662.
V: 4. *fol:* 867. *& ſequ:* ---- Indygenaty Ur: Karola Marſona i Jerzego Barſote-
go Oberſztleytnantow *Ibid. fol:* 903. *Tit:* Indygenaty. Ciż *Juramentum fidelita-
tis* po wywodzie Szlachectwa ſwego wykonali. *A.* 1667. *V.* 4. *fol:* 1002. *Tit:*
Deklaracya. ---- Na Indygenat pewnym Oſobom pięć Przywilejow dane ręką
Krola Jmci Jana Kazimierza, Jmci Xiędza Arcybiſkupa Gnieznieńſkiego, i
Marſzałka Poſłow Ziemſkich podpiſane, approbowano z tą kondycyą, żeby w
nich wſzyſtkie Punkta, w ſkrypcie *ad Archivum* podanym wyrażone były.
A te Przywileje do Metryki Koronney podawane być maią. *A.* 1654. *Vol.* 4.
fol: 456. *Tit:* Approbacya. ---- Indygenat Ur: Zygmunta Hollo de Krompach,

ANNO

Ur: Apostoła Duraha Wołoszyna, Ur: Kotowskiego Sekretarza Krolewskiego; Ur; Brauna, *alias* Sienickiego, Ur: Locciego Augustyna Wincentego Inzyniera. *A.* 1673. *Vol:* 5. *fol.* 126. &c *sequ:* ---- Indygenat Ur: Izydora Affiaty Kapitana i Indzyniera. Alexandra Jana Majora Jakuba Raytarskiego Rotmistrza, Franciszka Kapitana Giffow wedle Konstytucyi 1652. Ur: niegdy Mikołaiowi Giffa służącey; Ur: Jakuba Chambers Rotmistrza, Ur: Jana Denemarka Krzysztofa de Londuy de Bocham Obersterow, Eneasza de Crauser, Magnusa de Ochap, Wacława Dopczyna, Jerzego Taube, Mikołaia Folhamana, Joachyma de Megiel Obersleytnantow, Zygmunta Fryderyka de Stren, Jerzego Guttoy, Jerzego Alexandra i Gabryela Hersza Majorow, Michała Barzyckiego kapitana, Hieronima i Kosma Brunetta Jana Fakinettego, Dawida fon os Tyskiembeka z tą kondycyą aby z nich każdy Wiarę Katolicką przyiął i *deductiones* Szlachectw swoich, także *Juramenta fidelitatis* na przyszłym Seymie wykonał. *Ibidem fol:* 129. *Tit:* Indygenaty, ktorym punktom Jerzy Taube i Stren zadosyć uczynili. *A.* 1676. *Vol:* 5. *fol:* 405. *Tit:* Deklaracya. ---- Indygenat Ur: Babtysty Fredyaniego, Michała Tloka, Hugoniego Okelliego. Dawida Jordana Obersterow, Arnolfa Floka Obersztleytnanta, Jana Kordymiera, Abrahama Bekiera, Jana Heysztada, Jerzego Gordona Majorow, Jana Meytlanda, Piotra Benedykta Audersona, Kapitanow Scypiona, Jana, i Karola Morokonich, Jerzego Benneta, Jana i Samuela Delewatow Kapitana i Indziniera na Fortecy. *A.* 1673. *Vol:* 5. *fol:* 152. *Tit:* Indygenaty --- Wywiedli swoie Szlachectwo i na wiernośc przysięgli Jan Bennet, Flokowie, Jordan, Neysztad, Gordon, Kordymier, Fredryani i Scypion Morykoni. *A.* 1676. *V.* 5. *fol:* 440. 445. *Tit:* Deklaracya. --- Indygenat Ur: Andrzeia Elleta Kapitana, Jana Zygmunta fon Leben Obersleytnanta, i rodzonego iego Jana Lebla Obersztleynanta, Jana Neuchen i Karola Brata Jego, Wilhelma, Miripsona, i Alexandra Brata Jego, kapitanow, Stanisława Frausbego, Dzialego Krzysztofa fon Melina Obersleytnanta, Santego Baniego *alias* Santi-Bani, Piotra Romain Klaudyusza Reverand Mikołaia Dryon; Filipa de Forge, Karola Ludwika de Corade z dodatkiem aby na przyszłym Seymie swoie okazali Szlachectwo i przysięgę wykonali, Ur: Ur: Pawła, Franciszka, Alexandra Grattow Synow Ur: niegdy Franciszka Gratty Sekretarza Krolewskiego, i Pocztmaystra generalnego Ziem Pruskich Jmci Pana Stefana Petra Hospodarn i Woiewody Ziem Mołdawskich, Ur: Apostoła Kotargi, Mikołaia i Jankoła Hizden Siestrzeńcow rodzonych i Sukcessorow krwi naybliższych Hospodarskich, także Jakuba Chalipinskiego i Strehorego Habuszczeha, także Ur: Karola, i Adama Magnusa Kalkreyterow. *A.* 1676. *Vol:* 5. *fol:* 398. &c *sequ:* Ciż wywiedli Szlachectwo swoie i Jurament *fidelitatis* wykonali. *A.* 1678. *Vol:* 5. *fol:* 574. *Tit:* Deklaracya. ---- Indygenat Ur: Buone del Buono na przyszłym Seymie *deducet Nobilitatem suam. Anno* 1676. *Vol:* 5. *fol.* 405. *Tit:* Indygenat. ---- Indygenat Ur: Stanisława Kasztelli Usacza, Piotra Moroza, Wilhelma Kasztelli, Juszkiela Majora, Jana Bitnera Bernowicza Ur: Gonfouza Kapitanow, z wywodem na przyszłym Seymie Szlachectwa, i wykonaniem przysięgi *Ibidem fol:* 445. ---- Indygenat Ur: Graffowi Franciszkowi z Opersztorfu &c *Proli Jego utriusque sexus*, Ur: Justa Berensans Obersztera, Karola Dautane de Villars Kapitana, Andrzeia de Boien Dworzanina, z kondycyą aby każdy z nich Wiarę Katolicką przyiął, wywiodł Szlachectwo swoie i przysiągł na wierność. *A.* 1683. *Vol:* 5.

ANNO *fol:* 673. *Tit:* Indygenat. --. Indygenaty Ur: Jerzego Barona de Derflinger Feldmarszałka, Franciszka de Meinders Konsyliarza *Status*, Ernesta Amadeusza Berstel Generała Majora, Olbrychta Krzysztofa de Wichert Konsyliarza Rezydenta, Jana Jerzego de Trychller Oberszteytnanta, Officyalistow Konsyliarzow Kurfirszta Jmci Brandeburskiego, Jana Lausen Kapitana, Jana rodzonego iego Porucznika Artyleryi Koronney; Jana Wolczyńskiego Jerzego i Pawła Lipinkow, Franciszka Paulina Dallerali, Jana Leonarda Eberd Laurencyusza Maryaniego, Leonarda Filipa de Massin, Antoniego de Hour, Contego de Maligni, Thielmana z Gamerana Gamerskiego, Kverczyka Tomasza Talentego, Andrzeia Morzkowskiego, Jana i Wilhelma Holteiow Jana Szrettera, Waleryana i Tobiasza Kliznerow, Baltazara Szymy, Ernesta Fryderyka Ottingi Jerzego Krebenowa Dominika Anikiniego Jozuego Pallemana Jana i Ernesta Teysderow, Jana Neysztada Pawła Wrota, Macieia Kleszczyńskiego z warunkami aby wywiedli swoie Szlachectwo, na wierność przysięgli i wiarę Katolicką przyięli. *Anno* 1685. *Vol.* 5 *fol.* 730. ---- Indygenat Ludwika de la Grange Margrabiego d' Arguien Hrabiego z Malionu, z kondycyą wykonania Juramentu. *Anno* 1690. *Vol.* 5. *fol.* 776. *Tit* Indygenat. -- Do Indygenatow Gordonowskich Jan Gordon tylko przypuszczony. *Anno* 1699. *Vol:* 6. *fol:* 66. *Tit.* o Podszywaiących się. - - Indygenat Ur: Krzysztofa Gasparego i brata iego Jana, Ur: Piotra de Lamara Połkownika, Ur: Wilhelma Miera, Generała Majora, Ur: Alhybalda Glowera de Glaydeny, Jana Desyera Oberszleytnanta, Jana i Franciszka Humlow de Argilles Majora, Jana Ostena Franciszka i Jozefa Reynow Alexandra, Franciszka, i Mikołaia Bandynellich, Jakuba Barona Puszeta, Dominika i Jozefa Winklerow. *Anno* 1726. *Vol:* 6. *fol:* 451. 452. 454. -- Indygenat Ur: Karola i Fryderyka Brühlow *salvo præstando Reipublicæ juramento* i zabespieczenie Ich przy Dziedzictwach przez Oyca lub przez się nabytych. Ur: Gabaleona Salmonra *una cum Successoribus* z kondycyą *productionis documentorum Nobilitatis suæ & præstandi juramenti.* Ur: Pyrhys de Varille Szlachcica Francuzkiego. *una cum Successoribus salvo Juramento & probatione Nobilitatis.* Ur: Jerzego Bertranda *salvis salvandis,* Ur: Piotra Oyca, Jędrzeja Syna, Jozefa Generała Majora Lit: Synowca Ludwika Biskupa Ptolomeyskiego Riaucenrow. Tudzież Karola Szmilda Szlachty Imperii, Szymona Corticellego *salva deductione Nobilitatis & Juramenti præstandi* Seym Koron: *fol.* 81. *& seq: Vol:* 7. *fol.* 376. 377. ---- Indygenat Ur: Jana Larzaka Karola Petersona Połkownikow, Teodora Laskarysa Obersztleytnantow, Jerzego i Jakuba d' Obrynu, Piotra Descour Obersztleytnanta, *una cum Successoribus* K. L. Seymu Lit: Kor: *1764. fol:* 37. *Tit:* Indyg: *Vol:* 7. *fol:* 419. --- Indygenat Ur: Graffa de Valdsztein. Ur: Fryderyka Augusta de Cossel, Ur: Fryderyka i Maurycego Braci, tudzież Maurycego MertzKirchen Bruchlacz, Piotra Apraxima Generała Woysk Rossyi, Jana Ascha Rezydenta Ross: i Krzysztoffa Wild, Ur: Bazyla Kara Połkownika Woysk Ross: Jakuba Bułhaka Sekretarza Legacyi Ross: Sukcessorow Horalda Igielstrochma UUr: Redernow Staniss: Frankiemberga, UUr. Gordonow Ur: Ludw: de Canal Kawalera Kommendera Orderu S. Maurycego i Łazarza, Ministra Pełnomocnego Dworu Sardyńskiego, u Dworu Wiedeńskiego Jozefa Maryi, Ignacego Franciszka Xawerego Juliana z Brignolow Sale Szlachcica Genueńskiego; Andrzeia Boko Ministra Polskiego u Dworu Rzeczypospolitey Genueńskiey, i Dominika Filipa Synowca Jego Jana Mikołaia Crosa Szlachcica Genueńskiego,

Wie-

Wielebnego Tomasza Antici Szlachcica Włoskiego Ministra Polskiego u Dwo- ANNO
ru Rzymskiego, Mikołaia Piotra Gartemberg, Ernesta Fryderyka Karola Coc-
cey Połkownika Gwardyi Pieszey Koronney Generała Maiora, Clamara Teo-
dora Stading Połkownika Gwardyi Pieszey Lit: Generał Majora, Jozefa A-
dama Saverzant Adjutanta Krolewskiego Generał Majora, Stefana Rieul Ge-
nerał Maiora, Karola Emanuela de Langenhofft Warnen Połkownika i Adju-
tanta Krolewskiego, Jana Generał Maiora, Bartłomieia Majora, Jozefa Ka-
pitana Artyl: Kor: Wittom, Piotra Kaenixfelta Połkownika Woysk: Koron:
Guwernera Paziow J.K.Mci Jana Stanisława Mangełom pierwszego w Regi-
mencie Gwardyi Pieszey Koronney, a drugiego w Regimencie konnym Gene-
rała Skorzewskiego Oberszteytnantow, Jozefa Franciszka Epselvitzow; pier-
wszego w Regimence Podczaszego Litt: drugiego w Gwardyi konney Koron:
Obersztleytenantow, Antoniego Olsnitz Obersztleytnanta w korpusie Kadetow,
Jana Ludwika Katzlera Majora, Karola Boscamp Rezydenta J.K.Mci w Stam-
bule, Karola Abrahama Frisch Konsyliarza i Referendarza Dworu Saskiego,
Karola Peruigetta Szlachcica Sardyńskiego Szambellana J.K.Mci, Wolfa Hen-
ryka Szambellana J.K.Mci i Jana Henryka Kapitana Wikede, Braci, Piotra le
Fort Generała Majora w Woysku Kor: Jana Frederyka Herenszwandt, Elia-
sza Betranda Konsyliarza J.K.Mci Wielebnego Teodora Kanonika Warszawi
i Jakoba Sekretarza J.K.Mci Morantych, Michała Balasy, Jana Lind *supre-
mi directorii studiorum* Korpusu Kadetow; Jana Burgarda Rittberg Połkownika,
Jana Krzysztofa Bardeleben Obersztleytnanta Generała Schaka, Franciszka
Wilhelma Kapitana Regimentu Gwardyi Pieszey Koron: Karola Jakuba Majora
w Regimencie Generała Schaka, de Lauraus Braci, Karola Krzysztofa Rit-
tenhoff Krzysztofa Block Połkownika, Karola Maurycego Franckenberg Kapi-
tana Gwardyi Pieszey Litt: Jana Lewingston Porucznika w Woysku Saskim,
Karola Oetingen Generała Adjutanta Nayiaśnieyszego Predecessora Augusta,
de Essen Rezydenta Saskiego; Jana Rechbinder, Karola Antoniego de Za-
strow pochodzącego z Domu Kelpin w Pomeranii, Karola de Simolin, Jerze-
go i Jozefa Galera Porucznika i Chorążego Gwardyi Litt: Jerzego Gentil
de Langalerie; Kazimierza Desz Trunck, Jana Aloy Połkownika w Woysku
Kor: Henryka Joachima Hagen-Meister Kapitana w Woysku Ross: Antoniego
Dorff Maier Kapitana w Woysku Cessarskim, Piorta Maqueparlaat Island-
czyka, Michała Klementa Szlachcica Węgierskiego Fryderyka Henryka i Ka-
rola Braci Mazinich Franciszka Rotmistrza, Jana Kapitana Regimentu Kon-
Buławy Pol: Kor: Bałłow Braci rodzonych, Karola Jerzego w Regimencie
Krolowey, Adama i Augustyna w Regimencie Krolewiczowskim Infanteryi
Porucznikow de Heppen Patrycego Midleton w Regimencie Łanowskim Połkowni-
ka Karola Ludwika Fischer Generał Adjutanta J.K.Mci, Jana Fleuri de Bachone
Połkownika J.K.Mci w Woysku, Wielebnemu Frydery kowi i Ur: Franciszkowi
Strauch Kaspra Duchene Obersztleytnanta w Woysku J.K. Mci, Jana Brincipabi
z Synowcem od Mikołaia, Adama le Roy Bosroger, Karola Loelhoefel ,---
Konstit: 1768. *fol: 522. & seq: Vol: 7. fol: 795. & seq:* ---- Indygenat. U: Piotra
Hrabi Romançow Feldmarszałka Woysk Ross: Ur: Gregorego de Potemkin
Generała en Cheff w Woysku Ross: Bazylego Kochowskiego Fryderyka Ewaldt
fon Schmidenfeld Fabricien, Baron de Meling Połk: Ross: Alexandra Baron
Soldenhoff, Barona Peter de Paklen Pod Połkow: Ross: Jana de Rechblinder

ANNO Konſyliarza Roſſ; Mikołaia Manuſzego, Henryka de d'Odonell, Eryka Reinhold Albedilla, Ottona Fiettenhoff Scheet Karola de Pepellman, Kanclerza Warmińſkiego, i Antoniego Strauchwitza Koſickiego, Kanonika Gnieźnieńſkiego z Bratem Macieiem przywròcenie do Indigenatu. Indyg: UUr. Abrahama Romanuſa Generała Leytnanta, Symeona Schyrków, Andrzeia Kniazia Szczerbatów, Generał Maiorów, Raymunda Patkula Półkow: Roſſyiſkich Czerniſzewa Jana de Malenberg Oberſzleytnanta, Staniſława de Chene Rotmiſtrza Saſkiego, Karola Virgin Fryderyka de Saran w Woyſku Roſſ: Piuſa Buchot w Francuzkim, Piotra Hoffsztein Maiorów, Roberta i Wilhelma Lowow Poruczników Saſkich, Ur. Jozefa Sagramozo de Huc Olivier de Larquier Hrabiòw Rzymſkich, Henryka Barona de Kalberg, Dytrycha Barona de Kleinsfedt Adama a Gayl! Dominika de Stuckienfeld Pawła Mieczkies Potomków Jerzego i Jakuba Lowów, Ludwika de Lowwux Pułk: Barona Szlichting, Oberſzleytenanta, Jana de Michel w Woſku Kor: Grozmaniego Henryka Stockheym, w korze Artyller: Hannibala de Gwirand w Gwardyi Litt: Kapitanów, Jerzego na Roſzewie Dreſſel Jozefa Mezoneff Graffa Henryka Reichenbach i Michelſona Pòłkownika Roſſyiſkiego, Kamilla Marcoliniego, Konſyliarza Saſkiego, UUr. Roberta i Wilhelma Taylerów, Jozefa Porucznika, i Jana Kantego Proboſzcza Kapinoſkiego Forſcythów Braci, Antoniego Krutty, Tłomacza ięzyków Oryentalnych, Jakuba i Krzyſztofa Dahlków, Samuela Ludgera Gereta Doktora *utriuſque juris* i i Sendyka Toruńſkiego: uwolnienie *a Juramento Perſonali Ur. de Simolin Miniſtra Roſſyiſkiego i Sukceſſorów de Canabi* Konſt: 1775. *fol:* 142. 143. 144. 145. 146. *Vol:* 8. *fol:* 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. Indygenat Ur. Franciſzka Schilbacha Półk: Gwardyi Litt: K. L. *fol:* 43. *Vol:* 8. *fol:* 677. Indygenat Ur: Xcia Franciſzka Daſzków. k. 1776. *fol:* 70. *Tit:* Indygen: *Vol:* 8. *fol:* 919. Indygenat Wiel: Jana Albetrandego *Ibid: fol:* 71. *Tit:* Habilitacya Indygenat: Xcia Karola de Ligne *cum Succeſſoribus* z warunkiem aby Dóbr ſpadkowych w Polſzcze nie wyprzedawał Konſt: 1780. *fol:* 36. *Tit:* Indigenat. *Vol:* 8. *fol:* 982. Indygenat Xiążąt Fryderyka D'Anhalt koeten i Karola de Naſſau Siegen Konſt: 1784. *fol:* 34. *Tit:* Indygenat.

INCENDIARII.

Nro: I. DE PÆNA SIEDMDZIESIĄT QUANDO SIT DECERNENDA.

1347 Ut itaq; certa menſura & regula de pœna quæ conſvevit Noſtro fiſco ſive Noſtræ Cameræ applicari, quæ *ſiedmdzieſiąt* dicitur habeatur; ſtatuimus quod totum in quatuor Caſibus infra ſcriptis, & non in pluribus Noſtræ Cameræ applicetur. Primus caſus eſt, pro incendio, ut dum aliquis de incendio accuſatus, juxta formam juris legitime ſe non poterit expurgare. Secundus caſus, ubi aliquis de violentia, ſive ſpolio publicæ ſtratæ accuſatus fuerit & defecerit in ſui expurgatione. Tertius caſus ubi aliquis Judicium Noſtrum parvi pendens coram judicio cultellum vel gladium præſumpſerit extrahere. Quartus caſus, cum aliquis judicatus & condemnatus juſſuſq; ſatisfacere, vel ſufficientem fidejuſſoriam cautionem facere contempſerit, & de judicio per ſuam rebellionem diſceſſerit, non præſtita prædicta cautione volumus quod prædicta pœna in præmiſis quatuor caſibus Noſtræ Cameræ applicetur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 14.*

ANNO

Nro 2. De Incendiariis & Exustoribus. 1347

Ex lege imperiali clara luce Nobis constat, quod incendiarii & exustores domorum horreorum aut quorumvis bonorum voluntarii morte crudeli & turpissima puniantur, quibus etiam inventis, si ad Ecclesiam effugiant patrocinium ex hoc nullum debeant obtinere, propter criminis damnati sævitiem: consveverunt enim hactenus hujusmodi malefactores ut manus Judicium justitiam exequi volentium effugiant, ut plurimum in Civitatibus vel Villis Theutonicalibus permanere, ut actionem contra illos propositam eludant per juris Theutonici defensionem, & sic sæpius talium malefactorum crimina remanent impunita, unde de Nostrorum Baronum & Procerum Consilio, Statuimus, quod accusati de crimine incendii sive exustionis etiam inventi in civitatibus aut villis Theutonicalibus, extra forum ipsorum trahantur, & in Jure Polonico coram Judice competenti tenebuntur respondere ac sententiari seu puniri pœna digna, juxta commissi criminis demeritum. *Vol: I. Anno 1347. fol: 28.*

Nro. 3. De arvipirio & incendio Silvarum.

Frequenter solet evenire, quod Nobiles seu plebei, borea silvam aut Gaium dictum *Zupusta* cujuscunq; ex industria intrantes aut casu camuathe alias *pożarem* succedunt, si de hoc per Dominum villæ fuerint inculpati tales non alio jure, nisi jure Polonico sicut incendiarii debent judicari, & licet honori ipsorum per hoc minime derogetur, nihilominus tamen convicti, si fuerit kmetho, & non habet unde solvat, redimat saltem vitam decem marcis sicut pro capite plebei dare est consuetum. *Vol: I. Anno 1420. fol: 80. fol: 47.* 1420

Nro 4.

Cæterum promittimus & spodemus: quod nullum terrigenam Possessionatum pro aliquo excessu seu culpa capiemus, seu capi mandabimus; nec aliquam vindictam in ipso faciemus; nisi judicio rationabiliter fuerit convictus: & ad manus Nostras vel Nostrorum Capitaneorum per judices ejusdem terræ, in qua idem terrigena residet præsentatus; illo tamen homine, qui in furto, vel in publico maleficio (utpote incendio homicidio voluntario, raptu Virginum & mulierum, villarum depopulationibus, & spoliis) deprehenderetur: similiter illis, qui de se nollent debitam facere cautionem vel dare juxta quantitatem excessus vel delicti, duntaxat exceptis. *Vol: I. Anno 1433. fol: 93. fol: 52.* 1433

INFLANTY.

Nro. I. Inflanty ponieważ zupełnie od Korony Polskiey odpadły przeto Prawa o nich pisane tu niekładą się szczególnie tylko Konstytucya, wzmiankuiąca o Posłach Inflantskich ktòrey tenor następuiący.

Reassumuiąc Konstytucyą przeszłego Seymu o Seymikach Inflantskich, waruiemy aby według dawnego Prawa *Ordinationis* Inflant, i zwyczaiów Posłów swoich, to iest z Korony dwòch, z W. X. Litt: dwòch, a z Inflant dwòch, z każdey Prowincyi *mere* Urodzonych teyże Prowincyi Obywatelów obierali na Seymikach w Dynemburgu. *Vol: V. Anno 1674. fol: 232. fol: 35.* 1674

Mmmm ij

ANNO

INHIBICYE.

1447 Nro. 1. De inhibitionibus ad judicia dari solitis.

Item decernimus quod a modo deinceps literæ jus & justitiam prohibentes in gravamen & præjudicium justitiam quærentibus, non dabuntur nec concedentur nisi illis qui in bello fuerint, aut rebus & negotiis Reipublicæ intendunt, tempore medio quo hujusmodi onera pertulerunt. *Vol: I. Anno 1447. fol: 158.*

Nro. 2. De inhibitione Judiciorum.

1496 Item pollicemur, quod non dabimus literas prohibitorias justitiæ, aut has per quas posset impediri aut differri judicium in præjudicium alicujus partis actoris aut rei, quod si alioquin hujusmodi Literas de Cancellaria Nostra, per importunam alicujus instantiam, aut quovis modo emanere contigerit sint eo ipso nullæ, judicesq; per hujusmodi literas, minime judicare sint adstricti. *Vol: I. Anno 1496. fol: 249.*

Nro. 3. De Inhibitionibus Ecclesiasticis ad Judicia.

1496 Item viam discordiarum inter statum Spiritualem & sæcularem occasione inhibitionum quas Prælati Spirituales in jure sæculari ipsorum literis & interdictis facere consveverunt, serventius exortarum exoriundarumq; præcludere volentes. Statuimus quod deinceps prælati spirituales a talibus inhibitionibus faciendis penitus cessent, præsertim pro causis ad jus sæculare pertinentibus exceptis causis juri spirituali subjectis de quibus se nullatenus Judicium Terrestre debeat ingerere. *Vol: I. Anno 1496. fol: 277.*

1532 Nro. 4. De inhibitionibus juri communi & Statutis Regni, contrariis, non concedendis. Mandabimus ut Cancellariæ Nostræ præsidentes, in contrarium Statutorum illas nemini concedant: & si concesserint illæ juxta Statutorum præscriptum, nullæ censeantur. *Vol: I. Anno 1532. fol: 508.*

Nro. 5. De Inhibitionibus.

1538 Volumus ut nullæ in posterum inhibitiones, ad Judicia dentur, fiatq; in hoc executio Statutorum Regni Nostri, & his qui hujusmodi literas in judicium produxerit, pœna quatuordecem marcarum parti adversæ puniatur. Similiter judices tam terrestres quam castrenses, hujusmodi literis inhibitionum, in præjudicium partium parentes, & locum dantes quatuordecim marcarum pœna plectantur, exceptis causis eorum, qui in servitiis Reipublicæ, puta legationis, aut ubi aliquis per nos exercitui contra hostem Nostrum, etiam extra Regnum præfectus fuerit, quorum causæ ad unius anni spatium, si tanto tempore fuerint in servitio Nostro suspendi poterunt, jussu aut declaratione nostra, per literas judicio facienda. *Vol: I. Anno 1538. fol: 522.*

INTERREGNUM.

1382 Nro. 1. Insuper si quis extra fines Regni positus Ecclesias seu Bona Ecclesiæ aut confinia Regni Nostri, Rege nondum coronato, molestare præsumpserit, volumus promittentes sine dolo & fraude, cum ad hoc specialiter requisiti fuerimus, juxta possessiones facultatesq; Nostras unanimiter illa defensare.

In

In cujus rei Testimonium sigilla Nostra præsentibus sunt appensa. Datum & Actum feria tertia post festum S. Catharinæ, in Radomskie sub Anno Domini 1382. *Vol: I. fol: 60. fol: 168.* ANNO 1382

Nro. 2. De publicis pecuniis dispensandis & conservandis.

Quoniam ea quæ ab omnibus publicæ utilitatis causa conferuntur, æquum est ut expeditis pro tempore necessitatibus quæ superfuerint ad futuras diligenter conserventur; statuimus, ut quidquid contigerit in thesaurum de publicis pecuniis inferri, sit illud quidem in potestate & arbitrio Nostro & Successorum Nostrorum, dispensandi prout utilitas & necessitas Regni exposcet; adhibito consilio Dominorum Consiliariorum, qui tunc Nobiscum, vel cum eisdem Successoribus Nostris fuerint & terræ illius Dominorum, in qua providendi publicæ commoditati oportunitas evenerit. Quod autem expeditis publicis necessitatibus superierit: Decrevimus: ut servetur fideliter in Thesauro; ex quo si quis aliquid sustulerit, rapueritve, aut quovis modo in usus proprios converterit, præsertim sub Interrego, fraudis & peculatûs reus judicetur. *Vol: I. Anno 1507. fol: 360.* 1507

Nro. 3.

A gdyby przypadło Interregnum, Pan Podskarbi i Deputaci, tego Skarbu pospolitego pieniędzmi nie maią szafować, iedno za wiadomością i rozkazaniem Rad Koronnych, *sub pœna peculatûs.* A ktoby też śmiał kiedykolwiek rzucić się na ten Skarb pospolity, aboby hamował Pana Podskarbiego z Deputaty w szafunku ich wyżey opisanym, abo żeby też Starosta Pana Podskarbiego z Deputaty, od Zamku przerzeczonego, i od pieniędzy hamować chciał, a Radby Koronnych niechciał być posłuszen, takowy każdy tąż winą *peculatûs* będzie Karan. *Vol: II. Anno 1569. fol: 784. fol: 186.* 1569

Nro. 4.

Starostowie pogranicznych i Sądowych Zamków, i Miast głównych, także i Miasta główne które Starostów nie maią, przysięgać Królowi i Królewstwu maią, iż *tempore Interregni* Zamków, i Miast, spuszczać nie maią, ku szkodzie Rzeczypospolitey nikomu inszemu, iedno Królowi wolnie za zezwoleniem wszech obranemu i Koronowanemu, pod utraceniem poczciwości gardła i maiętności. *Vol: II. Anno 1576. fol: 900. fol: 156.* 1576

Nro 5. Præscriptio seu fatalia, sub Interregno.

Aby Obywatele Koronni *ex ignorantia*, w swych sprawach i postępkach Prawnych nie upadli, to co oni sobie w swych ustawach *sub Interregnis* warowali, ustawiamy aby żadna preskrypcya *neq; juris fatalia*, po te oboie Interregna począwszy od śmierci Przodka Naszego, sławney pamięci Zygmunta Augusta, aż do Roku od dnia Koronacyi Naszey, w Prawie każdym nikomu nie szły. A ktoby tego używał, tedy mu nie ma nic być pomocno, toż i na potomne czasy rozumiano i zachowano być ma, z tą deklaracyą: i każdy *sive Actor sive reus*, który potrzebuie kontynuować *causam*, ma się frysztu i czasu, od dnia Koronacyi Naszey, Rok. Toż i o Zapisach Grodzkich nie przeniesionych rozumieć się ma. *Vol: II. Anno 1576. fol: 924. fol: 291.* 1576

ANNO 1576

N^ro. 6. INTERREGNI ACTA APPROBANTUR.

Wſzyſtkie ſprawy Konfederacye; warunki, Prawne poſtępki przeſzłych czaſów *Interregni*, w Koronie Polſkiey, wſzyſtkich Ziem i Powiatów równo dla porządku dobrego i zachowania Pokoiu Poſpolitego, i Sprawiedliwości czynienia i Sądy poſtanowione, wedle pozwoloney im na to mocy, i władzy, we wſzyſtkim iako w ſobie ſą i obmawiaią, ſkutek ſwòy mieć i brać maią. A któreby ieſzcze *ad ultimam executionem* nie były przywiedzione, te Staroſtowie i ich Urzędy, z powinności ſwych Urzędow *ſolitis gradibus juris*, exekwować i do końca przywodzić powinni być maią, oprócz Kapturów Ziemie Dobrzyńſkiey, które przed Henrykiem dla nieporządku nie dochodziły, i za zwoleniem onego Rycerſtwa ſą znieſione. A poſtępki wſzyſtkie w Wiſkiey Ziemi, za złym wykładem warunku Warſzawſkiego uczynione, kaſſuiemy i wniwecz obracamy. A to co ſię też krzywdy i ſzkody komu i w Reczypoſpolitey Dobrach Stołu Królewſkiemu należących, złym wykładem dobrego poſtanowienia przez ludzie, którzy poſtanowienia dobrego dzierzeć, i wedle niego ſię ſprawować niechcieli *ſub tempore Interregni* ſtało, to każdemu *pro ejus conditione* i, wedle Prawa poſpolitego, ma być nadgradzano, z winami w Statucie opiſanemi, aby iuż na potym takowa *ſequela* zła, i śmiałość do złego, nie była nikomu zoſtawiona, ponieważ Konfederacye do Praw i wolności poſpolitych ſię ſchylaią aby ſię każdy wedle nich ſprawował, a przeciw nim nie wykraczał. *Vol: II. Anno 1576. fol: 929. fol: 296.*

N^ro. 7. ACTA INTERREGNI APPROBANTUR.

1633 Wſzyſtkie ſprawy, Konfederacye, warunki, zaciągi Zołnierzów Powiatowych, tych przeſzłych czaſów *Interregni*, w Koronie i w W. X. Litt: dla porządku dobrego, i zachowania Pokoiu poſpolitego, uczynienia ſprawiedliwości, a oſobliwie Sędziów Kapturowych, pod czas przeſzłego *Interregnum*, Dekreta w ſprawach, *ad quatuor articulos Caſtrenſes* należących, iako & *in cauſis facti violenti*, & *perſonalis injuriæ*, i w inſzych których im Konfederacya Generalna Warſzawſka ſądzić pozwoliła, ferowane, *authoritate conventus præſentis* approbuiemy. Ale że na wielu mieyſcach Kapturowi Sędziowie *data poteſtate abutebantur*, i wdawali ſię *in cauſas civiles* & *cognitiones jurium*, i ſprawy o grunty i Granice zachodzące, także i w ſprawy przed tym oſądzone i zaczęte, więc *in cauſas fiſci*, ktòreby Kontrakty Skarbowe *in præjudicium Fiſci* znoſiły: tedy takie wſzyſtkie pomienione Dekreta ich Kaſſuiemy, a ſprawy *in integrum reſtituimus*, o które każdy *in foro competenti* czynić może. A że ſię i takowe *abuſus* pokazały, że *ultra præfixum tempus*, iuż po zaczęciu ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey: niektòrzy Sędziowie Kapturowi ſądzili i ſiła Szlachty infamiami poprzykrywali, i Dekretami inſzemi aggrawowali; także też i exceſſy w inſzych Woiewództwach i Ziemiach popełnione, i do ſądów Kapturowych tamtego Powiatu należące, *pravis ſubtilitatibus* do ſwego ſądu pociągali i *in contumaciam* niektòrych od czci poodſądzali, a mianowicie Ur. Łukaſza Miaſkowſkiego, Podſtolego Podolſkiego, z Mikulińſkim, ktòrego i *ad forum incompetens*, bo do tamtego Powiatu nie należał, pociągniono, i w ſprawie do Kapturu nienależącey ſądzono, *ex occaſione* liſtu, *famoſi libelli actionem* intentowawſzy mu. Przetoż *vigore Conſtitutionis præſentis*, wolną drogę ſtronie do czynienia *in foro fori*,

zostawuiąc, Kondemnatę i wszystek Process z niego znosiemy i kassuiemy: i insze takowe wszystkie im podobne Dekreta annihiluiemy, iako intencyi Rzeczypospolitey przeciwne, i ktoryby takim Dekretem aggrawowany był, wolno mu będzie *ad cassanda Decreta* do Trybunału bez Gleytu pozwać, a w W. X. Litt: do Trybunału Wileńskiego. A te sprawy ktore się Processem Kapturowym *sub Interregno* nie skończyły, ieśliby iuż *in executione rei judicatæ penderent*, w Grodzie onegoż Powiatu kontynuowane, tamże *sine appellatione* exequowane być maią, a ktoreby dopiero *inchoatæ* były, tedy *ex speciali Regestro* na Trybunale przed inszemi sprawami, *ante omnia* sądzone być maią: *a manentibus iisdem pœnis*, w Kapturowych sądach oznaczone. Pomykaiąc czasu osobom tym, ktoreby *officio publico* na teraźnieyszym Seymie *fungerentur* do drugich sądów po pierwszych przypadaiących. *Vol: III. Anno 1633. fol: 784. fol: 11.* ANNO 1633

Nro. 8. Acta Interregni approbantur.

Acta Interregni wszystkie *in genere* w Koronie i w W. X. Litt: i Prowincyach do nich należących, także Dekreta sądów Kapturowych, *exceptis in causis fundi* albo na zmowie *in suppressionem pœnæ publicæ latis*, aż do dnia szczęśliwey Naszey Koronacyi *authoritate præsentis Conventûs* approbuiemy. Sprawy wszystkie Processem Kapturowym nieskończone *in executione pendentes*, w Grodzie onegoż Powiatu exekwowane być maią: te zaś ktore dopiero poczęte, albo jeszcze i nie poczęte są, na Trybunale *ante omnia* z osobnego Regestru sądzone być powinny, *manentibus pœnis* ktore są w Kapturowych sądach opisane. *Lauda* też Koronne, i Prowincyi do niey należących, do tegoż dnia Koronacyi Naszey approbuiemy. *Vol: IV. Anno 1649. fol: 265.* 1649

Nro. 9. Approbatio Actorum Interregni.

Acta Interregni w Koronie i w W. X. Litt: Konfederacye, Warunki, i prawne postępki wszystkich Woiewództw Ziem i Powiatów, dla porządku dobrego, i zachowania pokoiu pospolitego i sprawiedliwości; także i Sądy Kapturowe, wedle pozwoloney im władzy, i mocy na Konfederacyi blisko przeszłey postanowione, wewszystkim approbuiemy. *Vol: V. Anno 1670. fol: 49. fol: 1.* 1670

Nro. 10. Approbatio Actorum Interregni.

Acta Interregni w Koronie i w W. X. Litt: Konfederacye, Warunki, i Prawne postępki *Authoritate* Konfederacy Generalney i Elekcyi opisane, w Woiewództwach Ziemiach i Powiatach dla porządku dobrego zachowania Pokoiu pospolitego i sprawiedliwości; także sądy Kapturowe wedle pozwolenia władzy i mocy na Konfederacyi blisko przeszłey postanowione w sprawach *ad Quatuor articulos Castrenses & in causis Fisci violentiarum & personalis injuriæ causas liquidarum exemptionum* tak iako Konfederacya przepisała, *authoritate præsentis Conventus approbuiemy*. A że Nam doniesiono iest, że na wielu mieyscach Kapturowi Sędziowie, *data potestate abutebantur*, *ante vel ultra tempus in Actu* Elekcyi *præfixum* sądy odprawowali, i sprawy *contra præscriptum Legis extra forum* sądzili, & *in congitionem Jurium* wdawali się, i wiele Szlachty infamiami, bannicyami nakryli, i innemi Dekretami aggrawowali: tedy na wszystkie takie 1676

ANNO 1676 Kondemnaty *Decreta gravaminosa* w Tribunale Koronnym i W. X. Lit: bez Gleytu *ad cassandam* Pozwy dawszy, znosić pozwalamy. Sprawa Ur: Władysława Weseliniego, o zaiechanie Błażeiowey, *lege præsenti* mieć chcemy i aby przed wszystkiemi Sprawami, Kapturowemi w Lubelskim Trybunale, *sine quibusvis dilationibus* osądzona była. *Vol: V. Anno 1676. fol: 339. fol: 12.*

Nro. 11. O Amnestyi.

1764 A że pozwolenie Amnestyi daie przyczynę złemu, nadzieia pokrycia tąż Amnestyą excessów podczas Bezkrólewia popełnionych, przymnaża większey zuchwałości, nieposlușeństwo Prawu wszczyna, Dobra Królewskie, Duchowne i Ziemskie do ostatniey częstokroc przyprowadza ruiny; zaczym iey na żadnym Seymie ani w powszechności, ani w szczególności niepozwolemy, lecz wszelkie, wykroczenia, iak publiczne, tak prywatne, naiazdy, mordy, bunty gwałty, krzywdy, szkody, Prawa bespieczeństwa i spokoyności publiczney iakimkolwiek sposobem zgwałcenie, które się pod czas teraźnieyszego Bez-Królewia stały, albo popełnione być mogą, surowie ukarane, szkody i krzywdy wszelakie nadgrodzone mieć chcemy, i postanawiamy, a dla zatrzymania iak naygruntownieyszego pod czas ninieyszego Bez-Królewia bespieczeństwa *Forum ubiquinarium* w tey okoliczności naznaczamy *Vol: VII. Anno 1764. fol: 108.*

Nro. 12. Acta Interregni.

1764 Ustawy Rzeczypospolitey w Bez-królewiu na Seymach Konwokacyinym pierwszym i Elekcyinym drugim, ponieważ tey są zupełney ważności i mocy co i inne ustawy w czasie Seymów wszystkich *in plenis ordinibus* przez Stany zgromadzone zdziałane, przeto one w swey nienaruszoney natury swoiey istocie zachowuiemy, i na zawsze mieć chcemy; Tudzież *Pacta Conventa* między Nami, a Stanami Oboyga Narodów umowione, i przez Nas poprzysiężone, nienaruszenie zatrzymać przyrzekamy. *Acta sub Interregno* Konfederacyi Generalnych Koronney i W. X. Litewskiego, *in toto* potwierdzamy. Sądów Kapturowych Dekreta Prawu nieprzeciwne, lecz w Granicach opisu dawnieyszych Konfederacyi, i obmowie Konstytucyi Seymu Konfederacyinego 1764. *Tit:* o Kapturach poczynione, approbuiemy. Ate sprawy, które Processem Kapturowym zakonczone, dla ustania tey Juryzdykcyi, exekucyi, swych Dekretów nie doszły, aby w Grodzie onego Woiewództwa, Ziemi, lub Powiatu, *indilate* exekwowane były, stanowiemy, Rozpoczętych zaś a niedokończonych tamże spraw, *in foro causis Lege præscripto*, rozsądzenie z osobnego Regestru przed innemi sprawami, zostawuiemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 314.*

INTROMISSYA.

Nro. 1. De Solutione ab intromissionibus Bonorum abrogata.

1496 Item quoniam subditis Nostris vel ex re judicata sive alias prælucris uti judicialiter dici consvevit, sive per emptionem aut resignationem, donationem devolutionem, aut alia ratione bonorum intromissiones petentibus, Officiales Nostri videlicet locorum Capitanei, Vice-Capitanei & Burgrabii eorundem consveverant, a qualibet intromissione solutiones extorsisse insolitas, cum videlicet pro parte Capitanei decem marcæ & pro parte Burgrabii una sexagena

Poloni-

polonicalis per eos qui intromittebantur jussis Capitaneorum dari consveverant. ANNO 1496
Nos cernen: istud introductum esse sine jure, quinimo cum gravamine sudbitorum Nostrorum, decrevimus & Statuimus, ut cum Capitanei Nostri salariis & introitibus specialibus ac in certis locis de mensa Nostra proventibus Regalibus fuerint prout sunt dotati, ubiq; quorum ratione sicut ad exercenda debita eis annexa officia, sic ad omne justitiæ ministerium eis incumbens & dandas eas intromissiones obligantur, propter quod a modo in perpetuum prædicti Capitanei & Burgrabii eorundem in universis, Regni Nostri terris pro tempore existentes aut prædicta, aut alia forsan exquisita vel exquirenda salaria, vel munera pro intromissionibus a subditis Nostris exigere, extorquereq; non debeant, a quorum solutione eosdem subditos Nostros, in hac parte de speciali nostræ benignitatis gratia absolvimus eviterne, tamen volumus ut circa easdem intromissiones debita Ministerialium Salaria solvantur juxta solitum. *Vol: I. Anno 1496. fol: 277.*

Nro. 2. De Salario Capitaneorum ab intromissione.

Capitanei introligantes in bona de brachio Regali non recipiant decem 1505
marcas, similiter Burgrabii sexagenam, alias juxta Statutum Joannis Alberti Regis quo istud etiam cavetur. *Vol: I. Anno 1505. fol: 301.*

Nro. 3. De Possessione in molendino et taberna non assignanda.

Item in tabernam & in molendinum, nullus debet intromissionem dare, 1505
excepto quod aliam Possessionem non haberet, extunc potest dare intromissionem in tabernam & in Molendinum. *Vol: I. Anno 1505. fol: 329.*

Nro. 4. De intromissione cui in inscriptione debitor abrenuntiat danda cum pœna.

1505
Item cum aliquis citatus fuerit pro quacunq; re, pro qua non inscripserat se, ipse autem citatus nolens admittere se damnificari dat circa Judicium Intromissionem, tunc suscipienda est intromissio per citantem, sed si citatur aliquis pro re, vel pro debito inscripto sic, quod inscriptionem fecerat quia debuit solvere non dando intromissionem sed principale seu originale debitum soluturus esset, prout se inscripsit; talis si citatur in termino non satisfaciens, si intromissionem actori dare vellet, cui dandæ intromissioni citatus in sua inscriptione abrenuntiavit, decernendum est quod citatus non aliter quam cum triplici pœna trium marcarum intromissionem dabit in re debita usq; ad satisfactionem, & pro ipsa re principali, & pro pœnis faciendam, quam intromissionem actor cum triplicata trium marcarum pœna recipere teneatur. *Vol I. Anno 1505. fol: 333.*

Nro. 5.

Quandocunq; aliquis acquirit aliqua bona hæreditaria, sive titulo perpetuo, sive obligatorio, aut ex re judicata, sive alio quocunq; modo 1543
de necessitate juris per terrestrem Ministerialem proprium, ab officio Terrestri receptum debet induci & intromitti, in talia bona manifeste, ut nullum lateat novi Domini in illis bonis possessio, qui aliquod interesse, habere se prætendat, ad eandem. Et hæc intromissio ex recognitione Ministerialis debet inscribi, & induci in librum Terrestrem seu Castrensem in Districtu proprio, ubi

ANNO 1543 prædicta bona consistunt. A qua intromissionis inscriptione omnis Præscriptio & diuturnitas Terrestris, in omnibus Bonis perpetuo acquisitis accipit initium & firmitatem. Quæquidem intromissio licet ab antiquo non observabatur, communiter de consensu tamen communi omnium approbata est, & instituta, initiumq; vigorem & necessitatem præsertim in omnibus perpetuitatibus iam ab Anno 1543. accepit & habebit in perpetuum, *Consuet Herburt* fol: 221. *Tit: Intromissio.*

1550 N^ro. 6. Chcąc ustrzedz aby Szlachta uciążona niebyła: ponawiamy Statut. aby Urząd Grodzki nic niebrał od w więzowania *Vol: II. Anno 1550. fol: 597. fol: 7.*

N^ro. 7.

O w Wiązaniu.

1576 Kiedy kto nabędzie imienia iakiego leżącego dziedzicznego, abo dziedzicznym tytułem, abo zastawnym, abo iakimkolwiek innym obyczaiem (z potrzeby Prawa i zwyczaiu w Xięstwie Mazowieckim w Roku 1531. od Niedzieli *Reminiscere*, ktòra iest wtòra w Post wstąpiwszy, w używanie wziętego) przez Woźnego Ziemskiego swego własnego Powiatu od Urzędu wziętego ma być w wiedzion i w wiązany w takowe imienie nabyte iawnie: aby żadnemu nie była taiemna nowego Pana w onym imieniu Possessya, któryby się iakie Prawo abo *interesse* mienił mieć do niego, ktore to w wiązanie Woźnego onego zeznania, ma być pierwey *solenniter* obwołane i publikowane, aby ku wiadomości ludzkiey, a zwłaszcza tego ktoby się mienił mieć takie Prawo, abo *interesse* do tegoż imienia przyszło: a potym ma być zapisane i w wiedzione w Akta Ziemskie abo Grodzkie, a z tych Grodzkich przeniesione zaś do Akt Ziemskich, pod Aktem Sądowym na Rokach Ziemskich tegoż Powiatu własnego, gdzie imienie przerzeczone leży: od którego zapisania, w wiązania w Ziemstwie, wszelaka preskrypcya i dawność Ziemska we wszelakim imieniu na wieczność nabytym i zastawnym, bierze początek i moc A ieźliby kto bronił intromissyi takiey przed Woźnym abo na Dobrach przerzeczonych abo w Sądzie Ziemskim przy wpisowaniu tey intromissyi, niechcąc iey dopuścić z którychkolwiek przyczyn: takowy ma niedopuszczenie swe w Xięgi Ziemskie zapisać, przy zeznawaniu Woźnego tego w wiązania. A gdzieby omieszkał impugnować przy zeznaniu Woźnego i wpisowaniu zeznania, może to uczynić na drugich i na trzecich Rokach, i przyczyny swego niedopuszczenia tamże wpisać, a będą tak ważne iakoby ie też przy wpisowaniu intromissyi uczynił i zapisał. A potym stronę przerzeczoną na pierwsze Roki, abo na wtóre, a na koniec na trzecie ma pozwać o przerzeczone w wiązanie, i o w wiedzienie na iego dobra, Woźnego. A ieźliby pozwać do tego czasu zamierzonego omieszkał, tedy one przerzeczone wwiązanie będzie mocne i gruntowne *non obstante præfata impugnatione*, która z tego omieszkania strony broniącey i wwiązania nikczemnieie i wniwecz się obraca. A ieżeliby Possessor pierwszy, abo ktokolwiek bądź inny Prawem swoim niezbiiałby przerzeczonego w wiązania, aniby o nie onego, kto się w więzował do Prawa niepociągnął, iuż musi ustąpić przerzeczonemu w wiązaniu. A wszakże on pierwszy Possessor, prawnie będzie mógł szukać, i repetować swey sprawiedliwości na onym który się w wiązał w przerzeczone dziedzictwo, podług postępku Prawa

a ktobykolwiek na dobra nowym Prawem abo tytułem nabyte, nie miał w wiązania w Xięgach Ziemskich wpisanego, od czasu wyżey opisanego to iest Roku 1531. chociażby te Dobra istotnie dzierżał, i używał ich, tedy mu nie idzie preskrypcya, ani dawność Ziemska w onych Dobrach, które zawzdy mogą być wykupione przez bliskie, iakoby też były zastawne. A Siostry i białogłowy Szlacheckie kiedy się wyrzekaią Braci swey, abo powinnym swym z Dóbr Oyczystych i Macierzystych, i z spadków, tym nie trzeba takiego w wiązania, bo ie Bracia Prawem dziedzicznym trzymaią. *Vol: II. Anno 1576. fol: 940. fol: 306.* ANNO 1576

INVASIO DOMUS.

Nro. 1. O Gwałcie w Kosciele na Cmentarzu i w Gosopodzie.

A ieżeliby ktory Szlachcić sam przez się, abo z Pomocnikami swemi, w Kościele abo na Cmentarzu, abo w Gospodzie, Szlachcica ktorego gwałtem naszedłszy zabił, ubił, albo ranił, takowi maią być sądzeni i karani, i winę przepadać maią, iako ci ktorzy nachodzą na Domy własne Szlacheckie, abo naieżdzaią. A ktoryby Szlachcic drugiego Szlachcica gwałtem naszedł w Domu kmiecym, albo w iakiey inney gospodzie w Mieście albo na Wśi, gdyby on tam oblicznie był, a tamby go ubił, zranił, albo zabił; takowy co naszedł ma być sądzon, iako o nayście Domu własnego iego. A ieźliby takie nayście Domu było z Szlacheckich Osob, tedy akcya o takowe nayście, należy onemu Szlachcicowi ktorego on iest Dom: a onemu ranionemu przez tego co naszedł, o rany, albo Przyiaciołom iego o Głowę, (ieźliby był zabit) *in his casibus scrutinium* być ma. *Vol. II. Anno 1576. fol: 942. fol: 308.* 1576

Nro. 2. O Naiechaniu albo nasciu Domu.

Ustawiamy i uchwalamy, i skazuiemy, iż gdyby ktory Szlachcić ktoreykolwiek kondycyi będący, śmiałby gwałtem i mocą Dom czyi naiechać albo nayść i gwałtem Gospodarza albo iego Czeladź bić albo ranić, i rzeczy iego albo dobra brać: takowy gwałtownik i naiezdnik i *raptor* Dobr, według Statutu Starego przez Nas i Przodki Nasze uchwalonego, i publikowanego, ma utracić poczciwość, i wszystkie Dobra ktore trzyma; Wszakoż to tym sposobem być ma: iż ukrzywdzony i gwałtownie naiechany, ma skargę uczynić przed Starostą onego mieysca, na onego gwałtownego inwazora, albo raptora. Ktory Starosta ma dać i posłać z Urzędu Woznego ze dwiema Szlachcicami ku widzeniu szkody i gwałtu, i ku pytaniu, ieśliże obwinionego, albo obwinionych byłaby *publica infamia*, że są winni uczynku naiazdem popełnionego. A gdy się to stanie i inkwizycya się o tym uczyni: tedy ten ktory ukrzywdzon iest, pozwawszy naiezdnika do Sądu Starościego, ma zupełnemi świadkami i ludzmi poczciwemi dobrey sławy, pokazać, iż obwiniony ten gwałt i szkodę domowi uczynił iego; I tak tym sposobem pokonan będąc, traci maiętnośc swoię i poczciwosc, *ipso jure & facto.* A wszakoż pierwey nagrodziwszy, z dobr przesądzonego wszystkie szkody 1576

ANNO 1576 ukrzywdzonemu, oſtatek ich ma na Krola Jmci przypaść. *Vol: II. Anno 1576. fol: 942. fol. 308.*

Nro. 3. O Naszciu Mlyna.

1576 Gdy ktory Szlachcić ważyłby ſię tego żeby naſzedł na Młyn ktorego Szlachcica, i tamby gwałt ktory komukolwiek, albo zawoznikowi uczynił, ma bydź ſądzon, iakoby to uczynił przy robocie iego: dla tego; iż tam wſzyſtkim wolny ieſt przyſtęp, i używanie mielcia. *Vol: II. Anno 1576. fol: 943.*

Nro. 4. De Invasione Domus.

1578 *Item.* Deklaruiemy *Statut de invaſoribus domeſticis*, iż gdy iuż będzie *convictus* ten, ktory na Dom nachodzi, tedy *poſt convictionem partis actoreæ*, nie ma wydawać ſkrutatorow, owſzem *pœnis in Statuto deſcriptis citatus & convictus ſubjacebit.* Wſzakże przed konwikcyą ma bydź *Scrutinium.* *Vol. II. Anno 1578. fol: 973. fol: 336.*

Nro. 5. Reassumpcya i deklaracya niektorych Konstytucyi przeszłych.

1598 Konſtytucye *A. MDXC. tertii* pod pierwſzy odiazd Naſz do Szwecyi uczynione, nayprzod te ktore ſą wieczne, tym więcey i na ten czas i na wieczne czaſy umacniamy, nienaruſzenie całe zachowuiemy: a te ktore były *temporaneæ* iako Konſtytucyą o Sądziech, i o poſpolitym ruſzeniu reaſſumuiemy, i chcemy, aby w mocy ſwey zachowane były do ſzczęśliwego przyiazdu Naſzego ze Szwecyi. Przykładaiąc to iednak na ten czas do tey pomienioney Konſtytucyi o Sądziech, że i ci ktorzyby po zeyściu Poſſeſſora Dobr Stołu Naſzego, do ręku Podſkarbiego Koronnego puścić dobrowolnie nie chcieli, maią być za teraznieyſzym poſtanowieniem na Trybunał, *inter cauſas Officii* ſądzeni. Także też Konſtytucyą, o tumulciech *in toto* iako ieſt ſama w ſobie, na ten czas ożywiamy, z tą iednak deklaracyą, że za tumult to ſamo ma być rozumiano, gdyby kto mocą naiachał, zabił, albo zranił, gwałt białychgłow, naſzcie na Dom abo Dwor Szlachecki na gruncie Mieyſkim leżący, abo naſzcie na goſpodę w Mieście uczynił. Przy ktorey iednak Konſtytucyi o tumulciech Wielkie Xięſtwo Litewſkie, okrom deklaracyi, tak iako ieſt napiſano całe zoſtaie; Konſtytucyą też o exemptach po pierwſzy odiazd Naſz poſtanowioną iako napiſana ieſt we wſzyſtkim reaſſumuiemy. Także i opatrzenie Krakowa, Lubowle Kamieńca trzech tych mieyſc, aby podług teyże Konſtytucyi *XC. Tertii* było poſtanawiamy. A na Krakow na ten czas niebytnośći Naſzey, z quarty może być zapłata dana. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1450. fol: 686.*

JURA PATRONATUS.

Nro. I.

1496 Et ſimiliter ſi quiſpiam beneficia Juris Patronatus Noſtri Regii, aut Subditorum Noſtrorum in præjudicium & derogatus Juris Patronatus Noſtri & Subditorum eorundem noſtrorum ex cauſa quacunq; impetraverit; ſtatuimus, decernimus, & mandamus omni bonorum ſuorum communium & privatorum, mobilium & immobilium ſæcularium ærario ſeu Fiſco vel Menſæ Noſtræ

ſtræ applicandorum privatione, Eccleſiaſticorum verò arreſto, confiſcatione, ANNO
& extra Regnum Noſtrum bannitione, immediatè puniendos. *Vol. I. Anno* 1496
1496. fol: 264.

N^ro. 2. Ne quiſquam cujuſcunque generis vel conditionis exiſtat, au- 1505
deat beneficium quodcunq; Noſtri Juris Patronatus quoq; modo impetrare vel oblatum à quovis ſuſcipere, ſine Noſtro conſenſu, ſub incurſu præfatæ pœnæ exilii & confiſcationis ſuorum bonorum & Parentum ac Propinquorum ejus. *Vol. I. Anno 1505. fol: 303.*

N^ro. 3. CONCORDATA REGNI POLONIÆ CUM CLEMENTE VII. PAPA.

1525
Cum Singularem fidei Conſtantiam, & integritatem, ac eximiæ devotionis affectum, quibus chariſſimus in Chriſto Filius Noſter Sigiſmundus Poloniæ Rex Illuſtris, in Noſtro & Apoſtolicæ Sedis conſpectu ſemper claruit & continuo claret, Paterna meditatione revolvimus, dignum atq; debitum cenſemus, ut quæ ejus conſideratione ab eadem Sede provide proceſſerunt, prompta benevolentia Noſtra muniminis præſidio ſolidemus, & ut ſublato quovis ambiguitatis diſpendio in ſui roboris integritate ſerventur & peramplius fructuoſa reddantur, Noſtri officii partes ſavorabiliter extendamus, Dudum ſiquidem per felicis recordationis Leonem Papam X. Prædeceſſorem Noſtrum accepto, quod licet diverſæ alternativarum literæ, diverſis Ordinariis in Regno Poloniæ a Sede prædicta emanatæ fuiſſent, dictusque Prædeceſſor, per diverſas Conſtitutiones ſuas, Prælatis & aliis Perſonis Eccleſiaſticis, ad quas dignitatum & aliorum beneficiorum, collatio, proviſio, præſentatio, electio, ſeu alia quævis diſpoſitio pertinebat, & de quibusvis dignitatibus, perſonatibus, adminiſtrationibus officiis Canonicatibus & Præbendis, nec non aliis beneficiis Eccleſiaſticis cum cura & ſine cura, Sæcularibus & Regularibus, ad eorum collationem, proviſionem præſentationem, electionem, ſeu quamvis aliam diſpoſitionem pertinentibus, quæ certis tunc expreſſis menſibus vacare contingeret, ac ſi a Sede præſata, vel Legatis ejus, expectativæ gratiæ, aut ſuper illis ſpeciales vel generales, conſervationes non emanaſſent, ordinaria authoritate libere diſponere poſſent conceſſiſſet, ac ex tunc quidquid ſecus ſuper iis, a quoquam quavis authoritate ſcienter, vel ignoranter contingeret attentari, irritum & inane decreviſſet, nihilominus nonnulli ſpeciales vel generales reſervationes, & alias gratias in dicto Regno cum derogatione & ſuſpenſione literarum alternativarum, & conſtitutionum prædictarum, & alias extorſerant, & in dies extorquere nitebantur, quo fiebat, ut Ordinarii Collatores hujuſmodi Regni, qui Reipublicæ ipſius Regni Conſiliarii exiſtebant, & diverſa onera ſuſtinebant, quo minus eorum ordinaria authoritate ſuper iis uti, vel juxta alternativas & conſtitutiones prædictas de beneficiis ad eorum diſpoſitionem pertinentibus, perſonis idoneis & bene meritis providere poſſent, impediantur, in eorum & Reipubl: Regni hujuſmodi præjudicium & detrimentum non modicum dictus prædeceſſor, motu proprio & ex certa ſcientia, nec non conſideratione præfati Sigiſmundi Regis tam in Lateranenſi Concilio noviſſime celebrato quam aliaſ quaſcunque Conſtitutiones ſuas in favorem Ordinariorum editas cum irritantibus & aliis in eis contentis Decretis & clauſulis innovando, per ſuas Literas perpetuo ſtatuit & ordinavit, ac decrevit; quod nulla beneficia Eccleſiaſtica cum cura vel ſine cu-

ANNO ra Sæcularia vel Regularia, cujuscunque qualitatis forent, in dicto Regno con-
1525 fiftentia, in menfibus, Ordinariis Collatoribus per Conftitutiones alternativas, aut Conftitutiones prædictas conceffis, pro tempore vacantia, fub quibuscunq; fpecialibus, vel generalibus refervationibus unionibus, expectativis, & aliis gratiis, mandatis & indultis, quocunque nomine cenferentur, & quafcunq; claufulas etiam derogatoriarum derogatorias, & alternativas & Conftitutionibus prædictis, nec non literis Prædcefforis hujufmodi expreffe derogantibus, continentes, etiam Cardinalibus, ac fuis, ac pro tempore exiftentis Romani Pontificis, etiam antiquis & defcriptis familiaribus, & aliis cujuscunq; dignitatis, ftatus, gradus vel Conditionis exiftentibus, per eundem Prædecefforem & Sedem prædictam; pro tempore conceffis & concedendis minime comprehenderentur, nec comprehendi, aut illa minime acceptari poffent, feu deberent; fed dicti ordinarii Collatores, cum illis (dummodo difpofitioni Apoftolicæ generaliter refervata & affecta non exifterent) juxta facultatem eis per alternativas & conftitutiones prædictas conceffam, ordinaria authoritate difponere poffent; perinde ac fi refervationes, uniones, expectativæ, & aliæ gratiæ, mandata, & indulta, cum ejusmodi derogationibus nullatenus emanaffent, aut in pofterum emanarent, ac nonnulla alia tunc expreffe decrevit, prout in ijsdem literis plenius continetur. Cum autem ficut accepimus, a nonnullis hæfitari poffet, an Beneficia confiftentia in Regno hujufmodi, in dictis menfibus, ordinariis Collatoribus conceffis, pro tempore vacantia fub coadjutoriis ac regreffibus, & acceffibus, etiam de confenfu ipforum beneficiorum Poffefforum, pro tempore conceffis, comprehenfa cenfeantur, & comprehendi poffunt: Nos ne Literæ Leonis Prædecefforis hujusmodi ordinariis eifdem Collatoribus quoad hoc minus utiles reddantur, fed fumpto hujufmodi hæfitationis obftaculo, votivum fortiantur effectum, providere volentes, motu fimili non ad alicujus nobis fuper hoc oblatæ petitionis inftantiam, fed de noftra mera deliberatione, & ex certa fcientia, necnon intuitu ejufdem Sigifmundi Regis Literas Leonis Prædecefforis hujufmodi, cum omnibus & fingulis in eis contentis claufulis, authoritate Apoftolica, tenore præfentium approbamus, & innovamus, ac robur perpetuæ firmitatis obtinere decernimus. Et ad hoc, ut beneficia prædicta in dicto Regno confiftentia, etiamfi Canonicatus & Præbendæ, dignitates etiam majores poft Pontificales & Principales, Perfonatus, Adminiftrationes vel officia, etiam curata & electiva, in Cathedralibus etiam Metropolitanis, vel Collegiatis Ecclefiis, & ex quavis caufa, etiam ratione familiaritatis continuæ commenfalitatis Noftræ, ac etiam alicujus Cardinalis viventis, cujus confenfus requiri deberet, generaliter refervata fuerint, in fex menfibus, videlicet Februarii, Aprilis, Junii, Augufti, Octobris, & Decembris, ordinariis per literas alternativas, aut quævis privilegia & indulta Apoftolica, ut præfertur conceffa & concedenda pro tempore vacantia, fub ejufmodi coadjutoriis, coadjutorum deputationibus, ac regreffibus & acceffibus, per nos & Romanum Pontificem pro tempore exiftentem ad Sedem eandem, etiam de confenfu Poffefforum beneficiorum eorundem fub quibufcunq; tenoribus & formis, ac cum prædictis & quibufvis aliis claufulis & decretis pro tempore conceffis, minime comprehendi, nec comprehenfa cenferi, feipfos ordinarios Collatores de illis in eifdem Februarii, Aprilis, Junii, Augufti, Octobris, & Decembris menfibus, hujufmodi coadjutoriis, ac regreffibus, ingreffibus & acceffibus non ob-

ſtantibus, etiam ipſa beneficia in Romana Curia, vel extra eam litigioſa exi- ANNO
ſtant, dummodo lis ſuper illis mota, ſeu pendens, vera & legitime introdu- 1525
cta non fuerit; perinde acſi coadjutoriæ, regreſſus & acceſſus hujusmodi conceſſi, & illa litigioſa non exiſterent libere providere, ac alias diſponere posſint, quodq; omnes & ſingulæ coadjutoriæ regreſſus & acceſſus, etiamſi de conſenſu Poſſeſſorum beneficiorum hujuſmodi, aut etiam cum derogatione Leonis Prædeceſſoris hujuſmodi, & præſentium literarum, ac alternativarum etiam Conſtitutionum prædictarum pro tempore conceſſis, niſi etiam ipſius Sigiſmundi & pro tempore exiſtentis Poloniæ Regis, & Loci ordinarii, ac Capituli illius Eccleſiæ in qua beneficium hujuſmodi fuerit, ad id expreſſus acceſſerit aſſenſus, nullius roboris, vel momenti exiſtant, authoritate & tenore prædictis extendimus & ampliamus, ac quod dicti ſex menſes, Februarius, Aprilis, Junius, Auguſtus, October, December perpetuo futuris temporibus, ordinariis collatoribus Regni hujusmodi conceſſi, & reliqui ſex menſes, dictæ Sedi, & pro tempore exiſtenti Romano Pontifici reſervati exiſtant, & eſſe cenſeantur. Quodq; & Leonis Prædeceſſoris hujuſmodi, ac præſentes literæ, ſub quibuſcunq; renovationibus generalibus, vel ſpecialibus, ac Cancellariæ Apoſtolicæ Regularis, hactenus etiam per piæ memoriæ Adrianum Papam VI. ſimiliter Prædeceſſorem noſtrum editis, minime comprehenſæ fuerint, nec ſint, neq; comprehensæ fuiſſe, aut eſſe cenſeri, nec in genere vel in ſpecie revocari, ſuſpendi, vel alias quomodolibet alterari poſſint, ſemper validæ & efficaces exiſtant, perinde acſi hujuſmodi revocationes conſtitutiones & regulæ, etiam per nos non emanaſſent, nec in poſterum per Romanum Pontificem pro tempore exiſtentem, & Sedem eandem emanarent, ac vim validi pacti, & contractus, ac ſtatuti inter nos & Sedem prædictam ac dictos ordinarios Collatores initi & jurari habeant: collationeſq; per nos & Romanum Pontificem, in dictis menſibus, ordinariis conceſſis hujusmodi pro tempore factas, nullas & invalidas, nulliuſq; roboris, vel momenti exiſtere, ac eiſdem Leonis Prædeceſſoris præfati, & præſentibus literis nec non in eis contentis per generalem non obſtantibus literis alternativarum & indultis, ordinariis collatoribus Regni prædicti ſuper conferendis beneficiis Eccleſiaſticis, in menſibus alternatis pro tempore vacantibus, conceſſis, aut quaſcunq; alias ſpeciales vel generales, etiam derogatoriarum derogatorias, & efficatiores & inſolitas clauſulas pro tempore conceſſas, nullatenus derogari poſſe nec derogatum cenſeri, niſi in ſupplicatione de ſuper Noſtra, & pro tempore exiſtentis Romani Pontificis Manu ſignata, de ſingulis literis hujuſmodi, & aliarum datæ, ac Pontificatus & cauſæ, propter quam illis derogatur, ſpecialis ſpecifica, individua & expreſſa mentio facta fuerit, & aliter factæ derogationes nemini ſuffragentur, & quoties, præſentibus derogari contigerit, toties illorum revelatio de novo & ſub quacunque data per Regem & ordinarios præſatos & illos de quorum intereſſe ageretur eligenda expediri poſſit. Et ſic & non aliter in præmiſſis omnibus & ſingulis per quoſcunq; Judices & Commiſſarios, quavis authoritate fungentes, ſublata eis quavis aliter judicandi & interpretandi, facultate & auctoritate judicari & definiri debere ac quidquid ſecus ſuper his a quoquam etiam per nos quavis authoritate contigerit attentari, irritum & inane decernimus Mandantes ſummiſtæ pro tempore exiſtenti, ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, ut literas revalidationis præſentium, ſub data per intereſſe

ANNO 1525 habentem eligenda five alia fupplicatione, feu Noftra ac Romani Pontificis pro tempore exiftentis licentia expediat, ad omnem intereffe habentis requifitionem. Quocirca Venerabil: Fratribus, Archiepifcopis Leopolienfi & Ołomucenfi, ac dilecto Filio Scholaftico Cracovienfi per Apoftolica fcripta, motu fimili mandamus, quatenus ipfi vel duo aut unus eorum, per fe vel alium, aut alios, præfentes literas & in eis contenta quæcunq; ubi & quando opus fuerit ac quoties pro parte Ordinariorum prædictorum, feu alicujus eorum defuper fuerint requifiti, folenniter publicantes, eifq; in præmiffis efficacis defenfionis præfidio affiftentes, faciant authoritate Noftra præfentes Literas & in eis contenta quæcunq; hujufmodi firmiter obfervari, ipfofq; ordinarios collatores, illis pacifice gaudere, non permittentes eos defuper per quofcunq; contra earundem literarum tenorem quomodolibet moleftari, contradictores per cenfuram Ecclefiafticam, authoritate Noftra, appellatione Apoftolica poftpofita, compefcendo, non obftantibus &c. Nulli ergo &c. Datum Romæ apud S. Petrum Anno Incarnationis Dominicæ 1525. Calendis Decembris. Pontificatus Noftri Anno tertio. *Vol: I. Anno 1525. fol: 449.*

Nro. 4. Jus Patronatus nisi expresse inscribatur Juri Regio reservatur.

1510 Ubi fpecialis mentio in Privilegio vel infcriptione de jure Patronatus facta non eft; juri Regio refervatum effe cognofcitur Sigifm: Crac: 1510. *fol: 15.* Herburt ibidem, *w Kożuchowfkim fol: 282.*

Nro. 5. Jura Patronatus a Spiritualibus obtenta causantur.

1550 Jura Patronatûs, quæ fibi fpirituales, incertas Perfonas expedire folent, deftruximus, & caffavimus: fic quod nullam vim habere debeant. Sigifm: Auguft: Petric: *Anno* 1550. Herburt *fol: 233. w Kożuchowfkim fol: 282.*

Nro. 6. Jura patronatus.

1641 Skoro iedno Tron Pańftw fobie od Pana Boga powierzonych odebraliśmy, pierwfze to Nafze *Studium* było, aby wfzyftkie Prerogatywy, które iedno od Anteceffорów Nafzych Swiętey pamięci Królów Polfkich, do Rąk Nafzych przyfzły, w teyże doftoyności dotrzymacieśmy mogli. Co we wfzyftkich za łafką Bożą okazyach *documentaliter* oświadczyliśmy. Ale *& in Juribus Patronatûs*, które Nam, iako *directo Domino & Patrono* z Prawa dawnego flużą, dotrzymuiemy, i żadnego infzego w tey preeminencyi mieć nie chcemy, tak w Koronie iako i w W. X. Litewfkim. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 12.*

1699 **Nro. 7.** *Jura Patronatus Noftri* na Bifkupftwa, Opactwa, Proboftwa *Collationis Noftræ Regiæ*, i wfzelkie Duchowne *Beneficia inviolabiter manu tenebimus*, i Prawo o nich *in integrum* iako *de cortefanis ad Executionem effective* przywiedziemy, i przeciwko tym którzy bez nominacyi Królewfkiey, iakimkolwiek fpofobem na pomienione Beneficia ważą fię, abo ważyć będą *intrudere oppofitionem* przykładem Anteceffорów Nafzych Królów Polfkich, czynić będziemy. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 35.*

Nro. 8

ANNO 1699

Nro. 8. Jus Patronatus.

Reassumuiąc *ex instantia & consensu Ordinum* wszystkie Prawa *de JurePatronatûs* w Statucie & *in Volumine Legum* wyrażone, one *insistendo Pactis Conventis* zaraz po Seymie *indilatè* do skuteczney Exekucyi przywiedziemy, *salvis abbatiis Pruthenicis.* *Vol: VI. Anno 1699. fol: 58.*

Nro. 9. Poselstwo do Oyca Swiętego z Reassumpcyą Praw pro Jure Patronatus & pro Indemnitate Jurisdictionis Reipublicæ contra Cortesanos.

Jakośmy zawsze Naywyższych Pasterzów Kościoła Swiętego i Stolicy 1726
Apostolskiey Zwierzchność od Przodków Naszych do tych czas szanować i wenerować zwykli; tak i teraz tę Naszą i Rzeczypospolitey ku Stolicy Apostolskiey chcąc świadczyć rewerencyą, naznaczamy do Oyca S. Poselstwo, na które Wielmożnego Jana z Tęczyna i Czekarzewic Tarła Woiewodę Lubelskiego, Grabowieckiego, Medyckiego, Jasielskiego Starostę Generała Lieutenanta Infanteryi Woysk Naszych ordynuiemy, i przez tego Posła Naszego upraszać Oyca S. będziemy, aby Nam Wolnym Narodom *in Juribus Cardinalibus Majestatis & Reipublicæ nec non Patronatus*, ubliżać niepozwalał, oraz te *præjudicia & gravamina*, które tak od Zakonników wdzieraiących się w Opactwa, iako i innych Duchownych uzurpuiących *Beneficia* bez prezent Naszych Królewskich ponosiemy; tudzież w aggrawacyach Woiewództwa Krakowskiego, i innych Woiewództw i Ziem Prowizyami do Summ wyderkaffowych; w pociągnieniu spraw Swieckich do swego Duchownego sądu, w appellacyach, inhibicyach, Sądom Swieckim z Konsystorzów i Nuncyatury często założonych, i inne abusus Juryzdykcyi Nuncyaturskiey, *internam quietem* tego Królestwa wzruszaiąc, aby świątobliwie odwrócić i oddalić raczył; *circumscribendo* Trybunał *Nuntiaturæ ad instar* innych Nuncyatur w Państwach Katolickich znayduiących się, oraz *abrogando* wszystkie *abusus*, & *exorbitantias* teyże Nuncyatury *cum summo gravamine & præjudicio Statûs sæcularis & Ecclesiastici*, a oraz *Prærogativæ Legati Nati*: gwoli czemu o rewokacyą teraźnieyszego Nayprzewielebnieyszego w Bogu Xiędza Nuncyusza *seriò & indilatè instabimus*. Przytym reassumuiemy wszystkie Prawa i Statuta, którémi *Jura Patronatûs Nostri Regii* są warowane, tak w Koronie, iako i w W. X. Litt: osobliwie Statut Albrechta *Anni* 1496. Alexandra 1505. Zygmunta Augusta 1550. Konstytucyą *Anni* 1641. & *Pactis Conventis*, i ostatnim Traktatem *Anni* 1717. ubespieczone. Statut także *de Cortesanis Annó* 1538. & 1540. postanowiony, Konstytucyą *Anni* 1641. reassumowany odnawiamy, i według opisania iego *in contravenientes*, aby *pænæ irremissibiliter extendantur*, mieć chcemy; Opactwo i innych *Beneficia* Duchownych Prezentacyi Naszey, nikomu bez prezenty i Nominacyi Naszey dzierżeć niepozwolemy, i do Exekucyi to Prawo Wielmożnym Ministrom *Statûs*, i Hetmanom przywodzić zlecamy, aby *ad amovendos usurpatores & cohibendos abusus Nuntiaturæ*, gdy tego będzie potrzeba, ludzi dodali; niepuslusznych i przeciwnych dawnieyszym Prawom i tey Konstytucyi, tak same Osoby, iako też Dobra *cum præjudicio Patronatûs Nostri* uzurpowane sekwestrowali, *facta factis opponendo.* *Vol: VI. Anno 1726. fol: 407.*

ANNO 1764 Nro. 10. *Jura Patronatus Nostri* na Biskupstwa, Opactwa Probostwa Plebanie, *& cujusvis generis Collationis Nostræ Regiæ Beneficia* Duchowne, iako też *Jus Nominandi* do Kardynalstwa, *inviolabiliter manu tenebimus*, i Prawa o nich *ad Executionem* przywiedziemy i przeciwko tym, ktorzy bez Nominacyi Naszey iakimkolwiek sposobem na pomienione Beneficia ważyli się abo ważyć zechcą *intrudere*, przeszkadzać przykładem Antecessorów Naszych będziemy. Prezenty iednak przez Nayprzewielebnieyszego Xiędza Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego Prymasa Korony Polskiey i W. X. Litt: idącego za przykładem Przodków swych Prymasów, za rekommendacyą Przewielebnych XX. Biskupów, podczas Bezkrólewia podawane w całości zostawuiemy, i za takowemi prezentami instytuowanych zakłócać niepozwolemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 202.*

Nro. 11. ODNOWIENIE I UCALENIE PRAWA KOLLACYI TAK NASZEY KRÓLEWSKIEY, IAKO I SZLACHECKIEY, WZGLĘDEM WSZYSTKICH ARCHI MANDRYI R. G. U. W KORONIE I W W. X. LITT: ZNAYDUIĄCYCH SIĘ.

1768 Archimandrye R. G. U. Ławrowska w Prowincyi Koronney, a w Woiewództwie Ruskim, Ziemi Przemyskiey będąca, podług Konstytucyi *Anni 1641.* Prawu Kollacyi Nayiaśnieyszych Monarchów Polskich podległa, a *successu temporis* przez Zakon Bazyliański umorzona, i w proste Klasztory obrócona, zaś w W. X. Litt: Wileńska, Ławryszowska, Pustyńska, pod Mścisławem. Minika, Torokanie, i inne wszystkie mieysca, które od Naszego Prawa *Juris Patronatus* dependowały, maią *ad gratiam Nostram distributivam* należeć, *sub pœnis in Violatores Juris Nostri sancitis* na tych wszystkich którzyby Nominacyom od Nas wyszłym sprzeciwiać się, i Possessyi nominowanym Osobom bronić i niedopuszczać odważyli się. Przeto Administracyą Dóbr Kościelnych R. G. U. wakuiących, z dawnego zwyczaiu *Juri Majestatis* przyłączoną, a od Nayiaśnieyszych Przodków Naszych Przewielebnym Metropolitom Ruskim zleconą, tymże Przewielebnym Metropolitom ztwierdzamy, z obowiązkiem, ażeby Kancellarye Nasze o zaszłych wakansach od nich obwieszczone bywały, z zaleceniem osób, ze krwi Szlacheckiey pochodzących, z cnot i innych chwalebnych przymiotów zgodnych do otrzymania łaski Naszey, i tak nominowanych, ieżeliby im co osobistego Prawom Duchownym i Oyczystym przeciwnego zarzucono nie było, na otrzymane od Nas wakanse inwestyowali i w aktualną Possessyą według zwyczaynego porządku wprowadzali, *salvo jure agendi* po wykonaniu zaszłych Nominacyi Naszych w sądach Naszych Assessorskich, tym wszystkim, którzyby cokolwiek przeciwko temu Prawu przywodzić chcieli. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 746.*

KADUKI.

Nro. I. O DOBRACH *Juris Caduci* Y WAKANCACH

1576 Wakancye wszelakie, także *Bona jure Caduco, donato, inscripto seu alio quocunq; modo & ratione, ad Fiscum Nostrum Regium, juste & legitime devoluta & devolvenda*, gdy przypadną, będziem powinni dawać *Nobilibus utriusq; gentis*,

bene meritis wedle Prawa. A któreby przed ſamym Seymem przypadły a niebyłyby przez Nas rozdane, tedy takowe na początku Seymu Koronnego zawżdy będziem powinni rozdać. A gdzieby iaka wątpliwość o Prawie Naſzym była, tedy o tym ma być Kognicya na tymże Seymie walnym Koronnym. Wyiąwſzy Mieyſkie Kaduki, które do ſzafunku ſobie zoſtawuiemy, komu i iako chcemy. *Vol: II Anno 1576. fol: 923.* ANNO 1576

Nro. 2. O Kadukach.

Konſtytucyą Koronacyi Króla Stefana Przodka Naſzego ſławney pamięci, o rozdawaniu Dobr: *jure Caduco inſcripto donato, ſeu alio quocunque modo & ratione ad Fiſcum Noſtrum Regium juſte & legitimè* przypadłych, i które przypadać będą, uczynioną, w mocy zachowuiemy: z tą deklaracyą (aby kto *nomine caduci,* niebył w Dobrach ſwoich uſzkodzon albo uciśnion) iż ſię Kaduk Szlacheckich Dobr, tak Oyczyſtych, iako Macierzyſtych rozumieć niemoże, dokądby ſtawało powinnych, Krewnych, *utriuſq; ſexus ex utraq; linea:* która nie może ani ma być przerwana *quarto & quinto, & per conſequens ulteriori gradu propinquitatis*: ale dokąd ſię iedno może wywieść *jus ſucceſſionis legitimæ, uſq; ad octavum gradum incluſive,* a Kognicya ma być o tym na Seymie. A gdzieby które Dobra *juſte & legitimè* na Nas przypadły, a byłby na nich dług tedy naprzód ma być *ex eiſdem bonis indilate* takowy dług zapłacon. A Mieyſkie Kaduki maią być Sądzone przez Nas za Dworem z Pany Radami na ten czas będącemi, wedle Praw Mieyſkich. *Caduca* w Miaſteczkach i Wſiach Szlacheckich Duchownych i Swieckich po poddanych ich, nie na kogo inſzego ieno na Pany przypadać maią: ani ich z Strony tych Kaduków nikt turbować niema, *ſalvo tamen jure proximorum.* A gdyby kto u Nas uproſił Dobra iakie, *quaſi jure caduco ad Nos devoluta,* tak w Szlacheckich iako i Mieyſkich Dobrach, a niebyłby Kaduk, i uczyniłby trudność iaką *legitimis Succeſſioribus ſeu hæredibus,* i do ſzkod ich przywiodł; będzie powinien takie ſzkody onym nagrodzić, pozwany *peremptorie plebejus, in foro competenti,* a Szlachcic na Trybunale, która kauza na Trybunale *inter cauſas ex Officiis, extra terram & Diſtrictum* ma być oſądzona: a ieźliby ſię dotego i obleżenie urodzenia przymięſzało, a niebyło dowiedziono na Szlachcica, tedy *diffamator,* albo *delator,* ktoryby zatym chciał *pretendere* kaduk, ma być *ad revocationem* przymuſzon, i karan *per illud Judicium Tribunalis Regni,* wedle Prawa. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1209.* 1588

Nro. 3. O Kadukach.

W rozdawaniu Kaduków, tak iako ieſt Konſtytucya o tym uczyniona zachować ſię mamy. A Woytowſtwa które nieſą inkorporowane do Staroſtw, nie łącząc ich z Staroſtwy, aby ſłużby woienney nie ubywało ludziom zaſłużonym tak w Koronie, iako i w W. X. Lit: konferować mamy. A co ſię tknie wolności do ſłużby woienney Szołtyſów i Woytów, w Dobrach Duchownych, iż o nich Kognicya na Seymach przeſzłych ſię nie ſtała, tedy te wolności i Prawa ſwe, Stany Duchowne na Seymie bliſko przyſzłym, pokazać wtey mierze maią, pod winą w Konſtytucyi *Anni 1550.* opiſaną którą Kognicyą My uczynić z Pany Radami, Oboyga Narodu, na Seymie będziem powinni. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1604. fol: 839.* 1607

ANON 1778 Nro. 4. KADUKI.

Lubo dawnieyſze Prawa, ſzerſze daleko ſzafowanie Kaduków w Ręku Naſzych zoſtawowały, i nawet do rozdawania na nie Przywileiów Nas obowiązywały: iednak My przekładaiąc nad inne względy ſpokoyność Obywatelow z właſnego pochopu proponowaliśmy na teraźnieyſzym Seymie od Tronu, i teraz za zgodą wſzech ſtanów poſtanawiamy, i za Prawo mieć chcemy, aby każda Poſſeſſya ruchoma i nieruchoma, Duchowna i Swiecka, Prawu Kaduka podlegać mogąca, od piąciudzieſiąt lat prawnie niezakweſtyonowana, iuż ani Przywileiem Naſzym, ani Juryzdycznym Proceſſem wzruſzona być niemogła; to iednak waruiąc, ażeby Przywileie Naſze do dnia dziſieyſzego na Kaduki wyſzłe, po przyzwoitym wprzód *in foro competenti* rozſądzeniu, zupełny ſwoy wigor, podług Praw dawnieyſzych, zachowały. A zaś kiedy ſię trafi, że Polſki Obywatel, *cujuſcunq; conditionis*, odumrze, maiątek ſwòy bez Sukceſſorów w ósmym graduſie, takowa puścizna po dawnemu w ſzafunku Naſzym zoſtawać ma. A co do Cudzoziemców, potwierdzamy *in toto*. Prawo 1768. o Kadukach. *Vol: VIII. Anno 1778 fol: 955.*

KANCELLARYA.

Nro. 1. TEMPORA DETERMINATA, QUIBUS CONVENTUS PARTICULARES SEQUI DEBEANT.

1510 Providentes, ut Conventus Particulares debito modo celebrari, dum opus eſt, valeant: promittimus dare Cancellariæ informationem; ut eos opportunis locis, & debitis temporibus literis præſcribant, & præſertim; ut Conventum Srzedenſem, duabus Septimanis ante Colenſem, & ſubinde Petricovienſem octo diebus conſtituere meminerint. *Vol: I. Anno 1510. fol: 366.*

Nro. 2. TAXA LITERARUM JUDICII TERRESTRIS.

1511 Item quia Notarii Terreſtres & Caſtrenſes, alicujus actum, ſivè inſcriptionem in libro Terreſtri ſeu Caſtrenſi quærentes, Nobilitatem immodice taxare, pro labore quærendi conſveverunt, Statuimus, ut ipſi Notarii nihil poſthac exigere audeant, pro labore quærendi, pro literis vero pargameneis, cum appenſis ſigillis, decem groſſorum ſalario ſint contenti, ex quibus ſex Judici, duo Subjudici & duo Notario terreſtri cedant, a papireis vero literis, ſub ſigillis judicis & ſubjudicis unus groſſus, a condemnatione in pœna contumaciæ duo groſſi, a condemnatione in lucro quatuor groſſi, a memoriali juxta antiqua Statuta, quatuor groſſi ſolvantur. *Vol: I. Anno 1511. fol: 378.*

Nro. 3. DE LIBRIS SEU REGESTRIS CANCELLARIÆ.

1538 Quoniam magno detrimento afficerentur, permulti Regni Noſtri ſubditi, ubi libri ſeu Regeſtra Cancellariæ, quibus magni momenti Privilegia, & alia hominum jura & munimenta fideliter inſcripta ſunt, ſuſpecta aut fide carentia cenſeri debeant, ſicuti hactenus pro varietate opinionum putatum eſt, & ab aliquibus deſideratum, ut abolerentur & caſſarentur. Nos itaq; volentes quoſdam metu non admodum neceſſario liberare, in præſenti Conventu decrevimus neminem ex ſubditis Noſtris debere aut poſſe inquietari, moleſtari, aut

etiam

etiam periclitari super bonis quibuscunq; per literas & ex libris Cancellariæ ANNO
Nostræ sumptas, & descriptas, quibus quod fuerint Regalia, probari posset, 1538
tales enim literas quo ad cum effectum, molestandi, aliquem ex subditis Nostris, nullius roboris & momenti esse volumus & decernimus. *Vol: I. Anno 1538. fol: 528.*

Nro. 4. Kancellaria też, Ziemscy Pisarze i Grodzcy, około brania wszelkich Listów i Pisania maią się zachować wedle Statutu Króla Jmci Oyca Naszego, takież *ad Membram*, Pozwow i Wzdawania. *Vol: II. Anno 1550. fol: 597.* 1550

Nro. 5. Rewizya Xiąg w Woiewództwie Wołynskim

Ponieważ różni Obywatele Woiewodztwa Wołyńskiego, skarzą się nato, 1647
że się Errory w Kancellaryach znayduią tedy Rewizorów do Xiąg Podkomorskich, Ziemskich, Grodzkich, Burgrabskich, i Woytowskich, na Seymiku Relacyinym deputować maią, którzy Deputaci Xięgi pomienione zrewidować będą powinni, i *notorios errores* na Seymiku, po Rewizyi, naybliższym, obywatelom wszystkim opowiedzą: ciż Deputaci Statut Wołyński z korrygowawszy sumptem tegoż Woiewództwa do Druku podać maią, a Extrakty z Kancellaryi Województwa tegoż *Idiomate Polonico* wydawać rozkazuiemy. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 117.*

KANCLERZ WIELKI KORONNY.

Nro. 1. Cancellarii Vice Canc: Mareschalci de quibus sint Terris

Item pollicemur, quod Cancellariatum Vice-Cancellariatum Mareschalcatum 1496
& alia officia Curiæ distribuemus indistincte Viris idoneis sive fuerint de Terris Majoris Poloniæ sivè Cracov: *Vol: I. Anno 1496. fol: 248.*

Nro. 2. De Cancellariatus & Vice-Cancellariatus Officiis.

Cancellarii autem & Vice-Cancellarii officia a modo officii auctoritate, 1504
executione, expeditione & consvetudine sic ordinabuntur, quod censeantur invicem copulata esse. Qui expectantes erunt primi Archi-Episcopatuum & Episcopatuum prælaturarum, & aliarum dignitatum & beneficiorum proxime ac primo vacaturorum. Ipsisq; literis literas contrarias, alter contra alterum, ac contra jus Regni commune non extradant, ut literas super donationibus & inscriptionibus bonorum nemini dent, aliter quam constitutiones Regni continent. Literæ autem juri contraiæ intelligantur inhibitiones ad judicia quæ emanant absq; necessitate Reipublicæ. Item commissiones inter personas nisi graniciierum divisionis vel de consensu partium essent, item liberationes ab expeditione bellica. *Vol: I. Anno 1504. fol: 296.*

Nro. 3. Quæ sunt Literæ contra Jus Regni.

Literæ autem Juri contrariæ intelligantur, Inhibitiones ad Judicia quæ 1519
emanant absquè necessitate Reipubl: item Commissiones inter Personas: nisi

ANNO
1519 granicierum divisionis, vel de consensu partium essent, item liberationes ab expeditione bellica. *Alexander. Petr: 1519. fol: 113. Herburt. fol: 249.*

Nro. 4. De Officiis Cancellariæ cum Episcopatibus, et pari modo de officiis Secularibus copulative non tenendis.

1504 Item Cancellarius & Vice-Cancellarius, post pacificam assecutionem cujuscunq; Gneznen: Cracovien: Vladislavien: Posnanien: Varmien: aut Plocen: Ecclesiarum Episcopatus tenebitur Officium resignare, & pari modo de Sæcularibus istud Officialibus intelligatur, ut & ipsi Palatinatu, aut Castellanatu assecuto Officio cedant, illudq; Rex de cætero conferre debeat cum consilio consiliariorum in conventione generali. *Vol. I. Anno 1504. fol: 296.*

Nro. 5. Ut in Cancellariatu et Vice Cancellariatu Regni, alter sit Spiritualis, et alter Sæcularis.

1507 Petitionibus Baronum & Nobilium Regni Nostri annuentes, perpetuo decrevimus Statuto, ut in futurum & Cancellariatus Vice-Cancellariatus Officiis, cum aliquod eorum vacare contigerit, Nos & Successores Nostri, ad unum ex illis Spiritualem personam, & ad aliud sæcularem præficere debeamus: propter actiones quæ interdum tales eveniunt, quod Spirituali personæ earum executionem committi non convenit. *Vol: I. Anno 1507. fol: 361.*

Nro: 6.

Item in Statuto Alexandri Regis, quod est de Cancellario & Vice-
1507 Cancellario Regni de Prælaturis, & dignitatibus vacantibus providendo, volumus & decernimus, ut habeatur per Nos & Successores Nostros, debita ratio laborum & servitutis eorum, in Nostro tamen arbitrio & Successorum Nostrorum reponimus, ut pro meritis & virtute uniuscujusq; liberum sit Nobis, offerente se opportunitate, prout videbitur Reipublicæ expedire, unumquemq; ad statum & conditionem altiorem promovere, quam moderationem etiam ad Statutum de Secretario primo, seu majore inferimus. *Vol: I. Anno 1507. fol: 359.*

Nro. 7.

Cæterum ut deinceps futuris temporibus libri ipsi Cancellariæ
1538 Nostræ, tanto diligentius & scribantur & serventur, volumus & firmiter decernimus, ut Cancellarius & Vice-Cancellarius Regni Nostri, ipsi soli libros eosdem in sua custodia diligenter adservent, habeantq; semper unum vel duos Notarios vel scribas juratos qui omnia privilegia, decreta rocognitiones, & alia quæ ad necessitates & securitates hominum coram fiunt, & sub sigillis Nostris conceduntur, sincere & fideliter in libros hu usmodi seu Regestra deinceps inscribant. Quodsi aliquis subditorum Nostrorum casu aliquo adverso aut fortuito literas a Nobis emanatas, & libris Cancellariæ Nostræ inscriptas perdiderit, amiserit, aut alioquin vitiatas habuerit, Officiales Cancellariæ Nostræ tenebuntur, & debebunt, alias literas ex libris Nostris non mutato priori tenore descriptas, sub Sigillo Nostro dare & extradere. Verum ubi literæ ex libris Cancellariæ extractæ allegarentur suspectæ, regestrisq; seu libris Cancellariæ comprobari, propter antiquitatem non possent, tum juramento producentis, ut moris est, comprobari debent. *Vol. I. Anno 1538. fol: 529.*

ANNO

Nro 8. Statut Krola Alexandra w mocy zostawuiąc *de bonis mensæ Regalis* ustawuiemy: aby Kanclerz i Podkanclerzy, Koronni nie śmieli Listow mimo Statut ten wydawać, na donacye, obligacye, wendycye, *feuda*, pod utraceniem Urzędu; *ad Instigationem Nuntiorum Terrestrium.* *Vol: II. Anno 1562.* i *1563. fol: 617.* 1563

Nro. 9. ODPRAWA LISTOW i PRZYWILEIOW DO ZIEMIE INFLANTSKIEY.

Listy, Przywileie wszelakie, pod dwiema pieczęciami, Koronną i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, maią bydź do tey Prowincyi dawane: a ktorey by inakszym obyczaiem co w tey Prowincyi uprosił, utrzymał to ważno i trzymano być nie ma. *Vol. II. Anno 1589. fol. 1263.* 1589

Nro. 10. Iż też Inflantczykowie to sobie za ciężar bydź przekładali, że do Sądowych spraw dwu Pieczęci Polskiey i Litewskiey używać musieli, wzgląd na słuszność maiąc, dopuszczamy im, aby na te Sprawy, ktore na Seymie i za Dworem Naszym idą, mogli pod Pieczęcią Ziemską pozywać: ktore pozwy w tey ważności maią być, iako gdyby z Kancellaryi Naszey wydane były. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1475.* 1598

Nro. 11. O NIEWYDAWANIU PRZYWILEIOW POD SZWEDZKĄ PIECZĘCIĄ i LISTOW, DO MIAST PORTOWYCH.

Przywileie i Listy do Miast Portowych, żadne w Koronie, i W. X. Lit: i w Państwach do niey należących, pod Pieczęcią Szwedzką wydane bydź nie maią, *sub nullitate illorum.* Ale Koronne pod Pieczęcią Koronną: a w W. X. Lit: pod Litewską. A od Inflant, Koronną i W. X. Litewskiego. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1608.* 1607

Nro. 12. O PIECZĘCIACH KORONNYCH.

Ponieważ *urgente necessitate publica,* Pieczęci Koronne, obiedwie oraz wakuiące znamienitych zasług i godności Osobom, większa Wielebnemu w Bogu Xiędzu Andrzeiowi na Załuskach Załuskiemu Biskupowi Warmińskiemu i Sambińskiemu, mnieysza Wielmożnemu Janowi na Słupowie Szembekowi, na ten czas Referendarzowi Koronnemu; Staroście Naszemu Bieckiemu, na Radzie Toruńskiey przyszło Nam oddać. Tedy waruiemy iż Dystrybuta, ktorą *authoritate præsentis Conventus* approbuiemy, dawnym Prawom i Konstytucyom o rozdaniu podobnych wakansow na Seymie *derogare* nie powinna, i owszem *reassumendo rigorem* onych za zgodą wszech Stanow, *incompatibilitatem* Pieczęci Koronney, z Biskupstwem Warmińskim *intuitu meritorum moderni Professoris pro hac ultima vice* dyspensuiemy, *salva per omnia alternata* Stanu Szlacheckiego z Duchownym. *Vol. VI. Anno 1703. fol: 104.* 1703

Nro 13. Niemniey J. W. Jchmość Panowie Kanclerzy i Podkanclerzowie Koronni i W. X. Lit. według zwykłey czułości swoiey ten Prawem sobie pozwolony mieć będą dozor, aby nigdy woyna *offensive* bez wiadomości i Rady całey Rzeczypospolitey podnoszona nie była. Także aby J K.M. ilekroć mu się po odprawionym w każdych dwoch leciech walnym Seymie bez omię- 1717

ANNO 1717 ſzkania Spraw głownieyſzych do Rzeczypoſpolitey należących, odiachać do Saxonii będzie podobało na trzy Mieśiące każdego roku abo ſześć w każdych dwoch leciech, drogi w ten czas nie komputuiąc, tudzież *ſalvo uſu* Konſtytucyi Seymu Lubelſkiego *Anno 1703. fol. 19. in caſu* potrzeby dla poratowania zdrowia, tamże odeymuiąc pożądane przytomności ſwoiey oczekiwanie Rzpltey, dłużey ſię bawić nie raczył, i Wakanſow tam nie rozdawał, tylko w Polſzcze, inaczey gdyby co takowego przydało ſię, ma być informowany Nayprzewielebnieyſzy Xiąże Jmć Prymas, i oni, ieżli ktoremu albo ktorym z nich przy Boku Pańſkim z obowiązku powinney uſługi znaydować ſię traſi, *in tali caſu* do Polſki powracać powinni będą. Przeſtrzegać maią przy tym, aby przez Poſelſtwa Miniſtrow Saſkich Sprawy Polſkie nie były traktowane wzaiem, aby Saſkie z poſtronnemi korreſpondencye *vigore eorundem* przez Polakow nie bywały, i w konferencye z temiż Pany na ſzkodę Korony w Intereſſach Rzpltey, aby ſię nie wdawano. Nikogo mianowicie Prawem nieprzekonanego imać, i owſzem doyrzą i ſtarać ſię będą, aby J. K. M. ſobą i Kroleſtwem ſwoim przez Prawo ograniczonym ſzczęśliwie rządził, *Pacta Conventa* iako nayświątobliwiey wypełniał, na koniec ciż Kanclerze i Podkanclerzowie Koronni i W. X. Lit: ſtarać ſię o to będą aby Prawa Maieſtatowe, mianowicie *Jura Patronatus*, także Xięſtwa Kurlandzkiego i Semigalſkiego, Powiatu Lawemburſkiego, i Bytowſkiego, tudzież Kościołow Katolickich w tych i innych tegoż Państwa, ſtronach Pruſkich według opiſania Praw i porządku dawnych Traktatow we wſzyſtkim i od wſzyſtkich w cale i nienaruſzenie zachowane były: oſobliwie *circa juſtitiam diſtributivam*. Dla czego nie tylko wſzyſtkie expektatywy, ale i *Gratiæ præſentationum*, *Beneficiorum* godności albo Urzędow iakichkolwiek przez Duchownych, albo Swieckich od J. K. Mci uproſzone, pod nieuważnością *adeptorum* na potym *Beneficiorum* albo Urzędow, mocą tego Traktatu coſnione, i za nieważne deklarowane ſą. Dadzą i na to baczenie, aby J. W. Jchmc PP. Senatorowie, na rezydencyą przy J. K. Mci naznaczeni, tudzież Sekretarze Wielcy, Referendarze, Piſarze i inni Urzędnicy Oboyga Narodow (ſzczegolną *Legalitatem* choroby albo uſługi Publiczney wyiąwſzy) czyniąc obowiązkom ſwoim doſyć, pod oſtrością Praw mieſzkali u Boku J. K. Mci *Senatus Conſilia* w każdym przypadku iaki ſię trafić może, przytomni Senatorowie dawać będą, ktorych zdania należące *ad pluritatem* notowane bydź maią. Zabiegać także będą, aby pomienione Rady Senatorſkie ſtoiąc nie były odprawowane, i w materyi *ſtatus deciſive* ſię niewdawały ani Dekretow Trybunalſkich Koronnych i W. X. Lit: znośiły, lub ich exekucye zawieſzały. Przywileiow też na Godności z okienkami nikt upraſzać nie mai o zapieczętowanie ich przykrzyć ſię nie powinien. Więc i tego przypilnuią aby godności i Dignitarſtwa Koronne, Obywatelom W. X. Lit: w Koronie żadnych Poſſeſſyi nie maiącym i wzaiemnie Honory i Urzędy W. X. Lit. Obywatelom Koronnym, ktorzy Dobr żadnych w Litwie nie maią pieczętowane nie były, pod utraceniem onychże, i za wakuiące deklarowaniem. Co iednak do teraznieyſzych Poſſeſſorow ſciągać ſię nie ma. Doyrzą przytym maiąc zwykłą Kancellaryi między ſobą kommunikacyą, aby Przywileie na ieden Urząd, dwom Oſobom nie bywały wydawane, to ieſt ieden z większey: a drugi z mnieyſzey Kancellaryi Koronney albo W. X. Lit: uchodząc ztąd poróżnienia domowego, i rozdwoienia po Woiewództwach, na zabie-

zabieżenie czemu Przywileie w Kancellaryi Wielkiey zapieczętowane do Kancel- ANNO 1717
laryi mnieyſzey, i wzaiemnie *per oblatam* podawane i tamże przyimowane być maią: rozeznanie oſób czynić będą. Mieſiące także Zołnierſkie doſkonale obſerwować maią, żadnemu cale Cudzoziemcowi i Szlachcicowi niepewnemu, a Dyſſydentom w Wierze z krzywdą i ubliżeniem Katolików łaſki Królewſkiey nie pieczętuiąc. A ponieważ niektórzy wynioſłością nadęci podeyrzane ſwoie Szlachectwo wyſtawieniem nowych pod ſwemi tytułami Miaſteczek i Wſi ugruntować i zaſzczycić, a potym za dłuższemi czaſów obrotami udawnić i wywodzić zamyślaią. Wielm: Staroſtowie Dzierżawcy JW. Jchmościom Panom Kanclerzom i Podkanclerzym Koronnym i W. X. Litt: donoſić to będą powinni żeby przez niewiadomość podobne fundacye i erekcye podrzutnym ſpoſobem z Kancellaryi nie były wynoſzone. Cokolwiekby zaś pod imieniem takowych Miaſteczek i Wſi świeżo założonych pokazało ſię ubliżenia publicznego, *confiſcationi* to podlegać będzie. Kommiſſyi raz na inſtancye Dziedziców Dobr mimo Prawa opiſane powtarzać nie będą, i cokolwiek ieſt im Prawami poſpolitemi rozkazano, iako teraz nie omieſzkuią, tak ſtarać ſię będą, iako nayſurowiey wypełniać. Uczynią to wyżey wyrażone obie Miniſterya, według powinności Urzędów ſwoich pod obowiązkiem i zachowaniem Prawa, tudzież pod oſtrością teraźnieyſzego Traktatu. W *Traktat: Warſzawſki: Anno 1717. Vol: VI. fol: 239.*

Nro. 14. Kanclerze lub Podkanclerzowie Duchowni.

Maiąc wzgląd na ſzczupłe dochody tych Biſkupſtw, które *pro compatibilibus* wraz z Pieczęcią dla Duchownego Miniſtra przez Statut Alexandra 1504. ſą zoſtawione, a oraz na znaczne wydatki, iakowe takowyż Miniſter nie opatrzony wyſtarczaiącą intratą przy Boku Naſzym, z obowiązku *ſui Miniſterii* uſtawicznie znayduiąc ſię, znoſić muſi, zaczym Statut pomieniony Alexandrowſki, w tym punkcie deklaruiąc, ſame tylko Prymaſoſtwo i Biſkupſtwo Krakowſkie i Kuiawſkie, *ab hinc pro incompatibilibus* dla Miniſtrów Duchownych przy Pieczęci za zgodą Stanów powſzechną uſtanawiamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 743.* 1768

Nro. 15. Expedycye Seymowe.

Zwyczay Nadgrody Skarbu Koronnego Kancellaryi Koronney za Expedycye przed Seymowe uznaiąc z ſprawiedliwością zgodny, żeby według tegoż zwyczaiu za expedycye przed Seymowe za Panowania Naſzego czynione Kommiſſya Skarbu Koronnego tę nadgrodę po ſto Czerwonych Złotych czyniła, zalecamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 743.* 1768

Nro. 16. Kanclerze Wielcy Oboyga Narodów.

1mo. Każdy Kanclerz W. albo Podkanclerzy kollega tego, mieyſce w tey 1775
Magiſtraturze zaſtępuiący, mieć będzie Kommiſſyą złożoną z dwóch Senatorów i z czterech Oſób Stanu Rycerſkiego, wybranych pod czas Seymu *per vota ſecreta* ſpoſobem *in Conſilio Permanenti* przepiſanym, *non præjudicando quidquam* zaſiadaniu w tym ſądzie Aſſeſſorſkim *Aſſeſſoribus Natis cum voto deciſivo*, to ieſt: Sekretarzom, Referendarzom, Piſarzom Wielkim, którzy nie będą w inſzey Magiſtraturze między Seymem a Seymem umieſzczeni, Inſtygatorowie zaś we-

ANNO 1775 dług dawnych Praw, a Metrykanci gdy będą Szlachta, według Prawa 1768. przestawszy być Patronami, *cum voto Consultivo* zasiadać mogą. Wolno będzie przy tym Kanclerzom dawać mieysce w Assessorskich Sądach *cum Voto* także *Consultivo* Obywatelom Rzeczypospolitey, których za zdatnych do tego uznaią, i gdy przysięgę *super secretum* wykonaią. *2do.* Z tych Ministrów każdy powinien mieszkać w Warszawie przez sześć Miesięcy przynaymniey, gdy im Pensya wyznaczona będzie, z Kommissarzów zaś każdy obowiązany będzie mieszkać w Warszawie przez cztery Miesiące przynaymniey; tak miarkuiąc, ażeby liczba zasiadaiących w sądzie z trzech przynaymniey Osób składała się, rachuiąc iuż w to razem prezyduiącego Kanclerza, i Podkanclerzego przytomnych, ktorzy Assessorowie mieć będą pensyi po 6000 Złotych na Rok, a tę Pensye między zasiadaiących na Sessyach Assessorów od Rzeczypospolitey wyznaczonych, i przez nią obranych, dzielone być powinny. *3tio.* Nikt z Osób składaiących Kommissye rzeczone z Stanu Rycerskiego nie może być obrany Posłem na Seym następuiący. Kommissarzami zaś Posłowie z agituiącego się Seymu wybrani być mogą, którzy po skończeniu funkcyi swoiey przez lat dwa tylko trwaiącey odmienieni być powinni. *4to.* Kanclerze co Miesiąc odsyłać będą do Rady Nieustaiącey Sygillatę wszystkich Przywileiów. *5to.* Pieczęcie zostaną w ręku Kanclerzów i Podkanclerzych Koronni Koronne, Litewscy Litewskie Przywileia na wszystkie łaski szafunkowi Królewskiemu zostawione, iak dawniey pieczętować będą, w pieczętowaniu zaś Przywileiów w szafunku od wyboru *Consil: Permanentis* zależącym trudności czynić nie mogą równie iak w expedyowaniu Pism wszelkich interessów Zagranicznych tyczących się, które w Radzie Nieustaiącey decydowane będą. W tych wszystkich przypadkach, gdzie dotąd Kanclerze przy Prawie, względem pieczętowania Przywileiów uczynić mogli Królowi Jmci remonstracye, toż samo uczynić na Piśmie *Consilio Permanenti* i do Aktów publicznych podać powinni; a gdyby *Consilium Permanens* przy swoiey Rezolucyi na Piśmie wydaney przestawało, Kanclerze Przywileie zapieczętowane wydać obowiązani będą. *6to.* W przypadku wykroczenia Kanclerza lub Podkanclerzego Zdaniu Rady Nieustaiącey w Punktach iako wyżey opisanych, zapozwani będą od teyże Rady Nieustaiącey na Sądy Seymowe w Kadencyi Ministrom przepisaney. *7mo.* *In reliquo* zaś Kanclerze zostaną przy dawnych Prawach i Prerogatywach ich Urzędu, podług Praw dawnieyszych, w tym wszystkich co się wyżey opisanym Artykułom niesprzeciwia. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 106.*

KASZTELLANI.

Prawa o Kasztellanach względem służby Woienney że teraz w żadnym nie są użytku przeto tu się niekładą.

KLASZTORY.

Nro: I. DE POLONIS AD MONASTERIA REGNI SUSCIPIENDIS.

1511 Item iniquam consvetudinem quorundam in Regno Nostro Monasteriorum, tollere cupientes, ad quæ fratres gentis duntaxat Germanicæ suscipi solent, in contemptum Polonicæ nationis statuimus, ut quisq; Dominorum Episcoporum

in ſua Diæceſi, videat Privilegia talium Monaſteriorum, & ſi iiſdem Privilegi s id non ſit expreſſum, ut ſoli Germani ad dicta Monaſteria ſuſcipiantur, provideant ut promiſcuè Poloni & Aelmanni deinceps recipiantur. *Vol. I. Anno 1511. fol: 377.* ANNO 1511

Nro. **2.** BESPIECZEŃSTWO KLASZTOROW PANIEŃSKICH i KOŚCIOŁOW. 1616

Iż ſię to zagęściło, że ludzie ſwywolni znieważywſzy Prawo poſpolite, targaią ſię iuż nie tylko na prywatne, ale i na publiczne beſpieczeńſtwo Kościołow i Klaſztorow Zakonnych w ktorych Panny Zakonne, i inſze na wychowanie i ćwiczenie Zwierzchności Konwentom oddane, gwałtem brać z Klaſztorow ważą ſię; zabiegaiąc tedy temu *in futurum* poſtanawiamy, aby żaden *quocunque Juris & Sanguinis prætextu*, nie tylko Panienek w Klaſztorach Panieńſkich mieſzkaiących gwałtem brać, ale też *limina clauſtri*, przez pozwolenia Panny Starſzey Zakonney, przeſtępować nie ważył ſię. A gdzieby (czego Boże nie day) iaka *violentia* ſtała ſię: takowy *violator pœna infamiæ ex recenti officioſo ſcrutinio*, gdyż idzie *de ſecuritate omnium Eccleſiarum & Monaſteriorum* przez Nas od Delatora danego, abo od Inſtygatora Naſzego pozwany na Seym; *authoritate Conventus præſentis* aby był karan. Co ſię o wſzyſtkich Kościołach, ieżeliby kto *cauſa devotionis* do Kościoła przyiechał, abo wſtąpił, był zabit, ranny, abo zdeſpektowany ſłowy nieuczciwemi, *quovis modo* wiolowan zoſtał rozumieć ma. *Vol: III. Anno 1616. fol: 281.*

Nro. **3.** DEKLARACYA KONSTYTUCYI PRZESZŁEGO SEYMU O BESPIECZEŃSTWIE KOŚCIOŁOW i KLASZTOROW.

W Konſtytucyi Seymu przeſzłego, o beſpieczeńſtwie Klaſztorow Panieńſkich i Kościołow, dołożono tego, iż nie tylko ten, coby zabił albo ranił, ale i ten coby go ſłowy nie uczciwewi zdeſpektował, *pœnæ infamiæ* podlegać ma. Co iż ile ſię ſłow tycze, bardzo ſię zda *rigidum*, przeto w tym punkcie Konſtytucyi tey poprawuiąc deklaruiemy, iż, o udeſpektowanie ſłowy, lubo w Kościele uczynione, niema nikt nikogo do tey Konſtytucyi pozywać, ale ſtarym Prawem *de improperio* uczynionym, w tey mierze kontentować. *Vol: III. Anno 1618. fol: 326.* 1618

Nro. **4.** PANNY ZAKONNE WARSZAWSKIE REGUŁY NAWIEDZENIA PANNY MARYI.

Jakośmy Dobra Fundacyi Panien Zakonnych pod Tytułem Nawiedzenia Nayświętſzey Panny przy Warſzawie zoſtaiących, za zgodą wſzech Stanow na Seymie Grodzieńſkim *immunitatibus & libertatibus Bonorum Terreſtrium* inkorporowali tak ponieważ iako *perpetuæ Clauſtrales* wyieżdżać z Klaſztoru nie mogą: tedy aby *in actionibus perſonalibus præſtandorum juramentorum in omnibus Subſelliis per Adminiſtratorem* Dobr ktory ma bydź *Poſſeſſionatus* Szlachcic, *in omni foro* ſprawowały ſię, *& tam ex actoratu quam reatu* odpowiadały deklaruiemy i mieć chcemy. *Vol: V. Anno 1685. fol: 722.* 1685

Nro. **5.** WARUNEK KOMPARYCYI PERSONALNYCH PANIEN ZAKONNYCH. 1690

Waruiąc, aby tak Stan Szlachecki w Sprawach Swoich z Pannami Za-

ANNO 1690 konnemi miał bespieczeństwo; iako też Panny Zakonne wokacyi Klasztorney *perpetui Claustri* bez przeiazdzek na Sądy, i do Grodow dość czynić mogły, postanawiamy, aby *ad instar* Konstytucyi 1685. o Zakonnicach Warszawskich *Visitationis*, *in causis personalibus* przez osiadłego Szlachcica, tak iako w teyże Konstytucyi opisano sprawowały się *per totum Regnum*. *Vol: V. Anno 1690. fol: 780.*

Nro. 6. Klasztory.

1710 Klasztory wszystkie *utriusque Sexus* na Dobrach Ziemskich fundowane i Konstytucyami *circa Maturam Bonorum Terrestrium* konserwowane, osobliwie Kartuzyą Gidelską, tudzież i w Woiewodztwie Pomorskim pod Gdańskiem leżące, *vigore* Konstytucyi *Anni* 1667. dosyć warownie assekurowaną, *circa eadem Jura* zupełnie zachowuiemy, a oraz wszystkie inne *circa antiqua ac recentiora Privilegia & rescripta* tak dawniey, iako i na teraźnieyszym ziezdzie *in favorem* ich od Nas dane konserwuiemy; Slązkie zaś Konwenty *Sacri Ordinis Prædicatorum*, *sub directione* Prowincyałow Polskich, tudzież i Klasztor Trzebnicki *circa omnes immunitates, antiquas prærogativas Authoritate* teraźnieyszego walnego Ziazdu *manu tenere* obiecuiemy, & *Authoritatem Nostram Regiam* do Nayiaśnieyszego Cesarza Jmci Chrześciańskiego *interponere* deklaruiemy. *Vol: VI. Anno 1710. fol: 192.*

Nro. 7. O Młodzi Szlacheckiey do Zakonu wstępuiącey.

1604 A że Młodzi Szlacheckiey znaczna część do rożnych Zakonow wstępuie, w ktorych podług Praw i zwyczaiow Zakonnych wkrotce & *immediate* po zakończonym Nowicyacie, w drugich, w dalszym aż przeciągu lat Zakonnych, Professye czynić zwykli, a przed uczynioną Professyą częstokroć rownego działu Substancyi *Oyczystey* i *Macierzystey* uzurpuią sobie, i te części na siebie spadłe *pro libitu sui* sprzedaią, i one dysponuią, przez co Fortun Szlacheckich szczupli się, i zamienia Istność; ażeby taki każdy, ktory iuż wstąpił, i wstępować będzie, po skończonym Nowicyacie zaraz wyrok przed Aktami Grodzkiemi, czyli Ziemskiemi ktoremikolwiek Substancyi Oyczystey, czyli Macierzystey, i wszelakiey, *in rem* Sukcessorow swoich czynili, Intrat wybierać i onemi dysponować z Substancyi po zmarłych Rodzicach pozostałey, ani się tą Substancyą opiekować, choćby był *natu major*, albo *unicus Successor*, ani też części na siebie *jure naturæ* spadaiącey między inszemi Konsukcessorami pretendować, uzurpować, przywłaszczać sobie nie ważyli się, ale dziesiątą częścią, z części *Jure naturæ concernenti* wynikaiącą kontentowali się, mocą teraźnieyszego Seymu na zawsze stanowiemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol. 63.*

Nro. 8.

1764 Fundacyi Klasztorow nadto pomnożonych, *de nova radice*, tam tylko, gdzie o milę Kościoła Farnego nie masz *salvis Conditionibus de Lege requisitis* pozwalamy, co się nie ma rozumieć o Fundacyach Oyczyznie potrzebnych i pożytecznych na Dobro Szlacheckiego Stanu. W czym dopilnowania Wielebnym w Bogu Biskupom *Loci Ordinariis*, Senatorom, Urzędnikom, Ziemstwom i Grodom Woiewodztw, zlecamy: aby się mniey potrzebne nie mnożyły Fundacye. *Vol: VII. Anno. 1764. fol: 82.*

ANNO 1768

Nro. 9. Obieranie Stanu.

Jako w obieraniu Stanu ſobie na całe życie *requiritur* wiek doyrzały, tak zakazuiemy *ſub pœnis* tak Rodzicom, Opiekunom, czyli wſzelkim nazwiſkiem władzę nad Młodzieńcami czyli Pannami maiącym, iako i tym ſamym, ktòrzy albo iuż Rodzicòw nie maią, albo z Opieki wyſzli, aby nie wſtępowali Młodzieńcy tylko lat dwadzieścia i cztery ſkończone maiący, Panny zaś lat ſzeſnaście maiące, do Zakonu i Zakonną nie brali ſukienkę, w czym aby to ninieyſze rozrządzenie tym dokładnieyſzą miało Exekucyą, nie omieſzkamy *ad præmiſſa* wezwać powagi S. Stolicy Apoſtolſkiey, ażeby Zakonom niewolno było przyimować. Ta iednak Konſtytucya nie ma *ligare* idących do Zakonów XX. Jezuitòw i Piiarów. Zakon zaś żaden Sukienki Zakonney dawać niepowinien ludziom, ktòrzyby nie tylko nie mieli lat wyżey wyrażonych, ale też nie byli *ſui juris*, i gdyby przyiął *non ſui juris* oſobę bez pozwolenia *cujus intereſt*, do Ziemſtwa naybliżſzego zapozwany Superior Klaſztoru, *pœna* tyſiąca Grzywien z Dòbr albo z Widerkaffów Klaſztornych *ſolvenda*, *pro in obedientia* Prawu, ukarany być powinien. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 744.*

Nro. 10. O nieoddaleniu Dóbr Ziemskich od Stanu Swieckiego. 1768

Konſtytucye 1635. 1669. 1726. & 1676. względem nie oddalania Dòbr Ziemſkich *favore communitatum* Stanu Duchownego, reaſſumuiemy, i od teraźnieyſzey Konſtytucyi *ſine conſenſu* Rzeczypoſpolitey fundacyi nowych i zapiſów, *ſub nullitate* ichże, czynić zakazuiemy. Gdzie zaś Stanowi Duchownemu *communitatum titulo Reemptionis, aut obligationis*, za nwadiowane przez Dziedziców Dobra te *a Succeſſoribus*, czyli *Juris quæſitoribus exemptibilia* być powinny, *præciſis quibuſvis reparationibus*, & *prætenſionibûs fundi*; z tym dokładem, aby Duchowni poprzyſięgali *realiter* wyliczone Summy, choćby przy Autentycznych Dokumentach, iako im nic *ullo titulo* nad wyliczoną ſobie ſummę nieprzypiſał Dziedzic. A gdyby tego *juramentu recuſare* mieli, od tey preſuporaty nad realnie wyliczoną ſummę odpadać powinni. Co ſię tycze Teſtamentów: wolność wſzyſtkim dyſponowania *rebus Mobilibus* według Prawa dawnieyſzego *favore* Oſob Swieckich *in omni* Zachowuiemy, a wſzelkich Legatów i Zapiſów przez też Teſtamenta *a Decumbentibus in lecto ægritudinis in rem* Stanu Duchownego, i Kościołów czynić *omnino*, pod nieważnością onychże, zabraniamy; że dotąd Oſòb Szlacheckich w Stanie Duchownym umieraiących wſzyſtkie pozoſtałe *Mobilia* i ſummy *ad diſpoſitionem loci ordinariorum poſt inteſtatos* należały, i częſto krewni zmarłego oddaleni bywali a *participatione* Sukceſſyi: przeto temu zapobiegaiąc ſtanowiemy, aby *poſt inteſtatos Nobiles*, tak-to *Spirituales Eccleſiaſticos*, iako i po Opatach Klauſtralnych, *ad derelicta* po nich *mobilia. inventaria, ſummas paratas, Succeſſores ſanguinis* należeli tym ſpoſobem: to ieſt: po Opatach Klaſztornych maią ſię trzy części zbiorów ich wſzyſtkich Sukceſſorom, a czwarta Klaſztorowi doſtawać. *A poſt Eccleſiaſticos Spirituales* uſpokoiwſzy *deſervitam mercedem* i długi, *demptaq: funebrali & in Suffragium animæ* (przecięż *proportionaliter*) *expenſa*, oraz ieżliby ſię decesſ w Inwentarzu Kościelnym z przyczyny zmarłego pokazał, *ſubſequenda bonificatione*, iedna część *in gratitudinem* mieyſca & *Eccleſiæ, tanquam ſponſæ* Duchownego, a trzy części dla Sukceſſorów iego *cedere* powinny; przeto w takowym razie Dzieka-

ANNO nów i *Officia Loci ordinariorum admonemus*, a żeby po zmarłych Duchownych,
1768 zaraz indilate za powziętą wiadomością ſpiſywali wſzyſtkie mobilia, Inwentarze, & *paratum peculium*, dawſzy znać Sukceſſorom, i z niemi rozdyſponowawſzy, iako wyżey *Succeſſoribus*, w trzech częściach zbiorów wſzyſtkich ma naſtępować ſatysfakcya; a gdyby o podal znaydować ſię mieli ciż Sukceſſorowie, na tedy wolno będzie *in abſentia* ich w przytomności Kollatora, a pod niebytność iego *etiam* w przytomności dwóch godnych Sąſiadów, czyli Parafianów ſpiſywać takowy Inwentarz, któren i przytomni podpiſać maią; a po obwieſzczeniu dopiero Sukceſſorów ma ſię zadoſyć ſtać teraźnieyſzey Dyſpozycyi. *Inquantum* by zaś baczyli Sukceſſorowie w czym krzywdę ſwoią; na ow czas *recurrendo* do Prawa maią mieć *forum* z Dziekanem & *cum officio Loci ordinarii* w Ziemſtwie lub Grodzie, w których to ſądach *inditate* odpowiadać powinni: to ieſt tam, w którym Woiewództwie i Ziemi *demortuus* znaydował ſię. Chcąc przy tym ubeśpieczyć wſzyſtkich Obywatelów w niezmnieyſzaniu ſię maiątków Szlacheckich, częſtokroć Publicznym Rzeczypoſpolitey potrzebom użytecznych, ſtanowiemy, aby *ab hinc* wſtępuiących do Klaſztoru Mniſzek, to tylko było domowey Subſtancyi uczęſtnictwo, które ſłuży i ſtanowi Duchownemu Zakonnemu, według uſtawy konwokacyiney 1764. dla męſkiey płci z tym iednak oſtrzeżeniem, iż Mniſzek *expeditio muliebris* do Klaſztorów, nie ma być dawana, *in paratis ſummis*, lecz *comparatis ſuppellectilibus*, a *portio Subſtantiæ* Mniſzkom tylko *uſui ad vitæ tempora* ma ſłużyć, zwracaniem ſię potym *ad Succeſſores ſanguinis*. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 819.*

Nro. II. Potwierdzenie i ubeśpieczenie Praw OO. Bazylianòm Kongregacyi Ruskiey, z Kościołem S. Rzymskim ziednoczoney.

1775 Opatruiąc ſpokoyność do Obywatelſtwa Rzeczypoſpolitey należących WW. OO. Bazylianów w Koronie i Wielkim Xięſtwie Litewſkim Klaſztory ſwoie maiących, wſzelkie Prawa i Przywileie temuż Zakonowi w powſzechności, i Klaſzrotom iego w ſzczegulności przez Nas, Przodków Naſzych, albo innych Prawodawców i Pobożnych Fundatorów nadane w exekucyi i ſpokoyney Poſſeſſyi będące, w ſwoiey ważności zoſtawuiemy. Konſtytucyą 1607. *Vol: 2. Legum fol: 1608. Tit:* Religia Grecka, w nienaruſzonym zachowaniu utrzymuiemy, a Konſtytucyą 1768. o Sukceſſyach po Duchownych, iako też o Nowicyatach w ſprawiedliwym chcąc mieć brzmieniu, że Klaſztorne Oſoby *ex Menſa communi* Klaſztoru, w którym mieſzkaią, żyiące, pod tęż Konſtytucyą podciągane być niepowinny, a Nowicyuſzowie Bazyliańſcy równo z Nowicyuſzami Piarſkiemi *conſiderari* maią, oſtrzegamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 281.*

KLĄTWA.

Nro. I. De Presbytericidio & Clericidio.

1455 Præterea ubi Clericus ordinatus, vel Presbyter eſſet occiſus captus, vulneratus, vel detentus illius loci Eccleſia vel Eccleſiæ ſi fuerint plures jure ſint interdictæ. Et ideo in eiſdem divinum officium non debet celebrari, quouſq; malefactor Domino Epiſcopo tradatur, qui ſi comprehendi non poterit tunc ha-

bitatores ejusdem loci præstabunt juramentum, quod malefactorem deprehendere non potuerunt, nec occasionem effugiendi dederunt, extunc Ordinarius tollet interdictum a jure Statutum. Et nihilominus malefactor sit proscriptus, & per quemcunq; rapi potuerit, Domino Ordinario tradatur, & omnino excommunicetur. *Vol: I. Anno 1433. fol: 97.* ANNO 1433

Nro. 2. De cessatione a Divinis propter excommunicatum.

Statuimus in super, quod ubicunq; vel ad quamcunq; excommunicatus a jure Ecclesiam, seu Civitatem ingressus fuerit, tunc cessetur a divinis ipso tamen de Ecclesia aut cemeterio recedente, Divina licite reserventur & reassumantur. *Vol: I. Anno 1433. fol: 98.* 1433

Nro. 3. De interdicto triduano non tenendo.

Inter cætera decernimus, & statuimus expresse quod interdictum triduanum, quod alias servatur per omnes Ecclesias propter adventum alicujus excommunicati, extunc per quempiam & exnunc nullatenus debeat teneri & observari, ne pluralitas plebis devotæ, propter crimen unius obstinati, salutaribus divinis officiis privetur, & sua orbetur devotione. Ubi autem sententia Sedis Apostolicæ fuit, cui Nos Legem dictare non possumus, volumus quod forma mandati in rescripto posita, diligenter servetur, & exequatur, clausula de interdicto superius triduano præmisso non obstante. *Vol. I. Anno 1433. fol: 98.* 1433

Nro. 4. De interdicto Servando.

Item super interdicto servando taliter decrevimus, quod cum ex casu qualicunq; evenerit, in Civitate Cracoviensi interdictum Ecclesiasticum teneri & observari, Civitas Casimiria quæ est quasi contigua ultra fluvium vistula, eidem interdicto, non debet subjacere, & è converso. *Vol: I. Anno 1433. fol: 103.* 1433

Nro. 5. De Salario tabellionum.

Statuimus, & præsentibus statuendo ordinamus, ne quis Notarius publicus, aut privatus Curiæ Nostræ Episcopalis, aut Diæcesis Cracoviensis prædictæ, pro libertate super quacunq; re conficienda, seu privilegio super ea conscribenda, ultra sex grossos Pragenses exigendo recipiat ab indigente, quocunque colore quæsito; pro quibuscunque quietationibus verò unum grossum Pragen: item pro sententia contumaciæ, duos grossos & pro aggravaminibus subsequendis nullatenus ultra sex grossos, dictos Pragen: ab indigentibus, & prædicta petentibus exigantur, sub pæna excommunicationis, cui ipsos qui præsenti Statuto & ordinationibus præmissis contrarium fecerint, subjacere volumus ipso facto. Ut autem prædicta Nostra Constitutio, ordinatio, seu decretum temporibus perpetuis inviolabiliter perseveret, ipsam conscribi jussimus, nostriq; ac Capituli Supradicti, Ecclesiæ, Nostræ Cracoviensis Sigillorum appensione muniri. Actum & Datum Cracoviæ die decima quarta Mensis Junii Anno Domini Millesimo trecentesimo sexagesimo nono, præsentibus & ordinantibus, Venerabili in Christo Patre & Domino Domino Jaroslao S. Gnesnensis Ecclesiæ Archiepiscopo & ho- 1433

ANNO norabilibus Viris Dominis Otthone Præpoſito Gneſnenſi, Joanne Decano,
1433 Floriano Præpoſito, Nicolao Cuſtode Cracovienſi, Gveslao Vislicenſi & Nicolao Scarbimitienſi Præpoſitis Canonicis Eccleſiæ Cathedralis Cracovienſis prædictæ, nec non Wilkone Sandomirienſi, Joanne Voynicenſi, Zawiſza Sandecenſi, Caſtellanis, Andrea Succamerario, & Petro Tribuno Cracovienſi, & aliis fide dignis. *Vol: I. Anno 1433. fol: 104.*

1457 **N^ro. 6.** Quodſi Vos aut aliquis Veſtrum, in exhibenda juſtitia, injurias aut damna paſſis, poſtquam per eos requiſiti fueritis, negligentes, ac remiſſi fueritis, poterint perſonæ Eccleſiaſticæ contra vos & quemlibet Veſtrum pro hujusmodi negligentia, uti jure Spirituali, & per Judices Eccleſiaſticos, cenſuris Eccleſiaſticis compellere, quibus vos ſubjicimus. Volumus tamen eſſe in optione & arbitrio injuriam, aut damnum paſſi, quod poſſit & valeat ſuper damnis & injuriis ſibi illatis, ad Eccleſiaſticum vel Sæcularem judicem pro juſtitia recurrere. Mandamus Vobis & cuilibet Veſtrum omnino habere volentes, quod præſentes Noſtras hujuſmodi approbationis & confirmationis literas in libro terreſtri de verbo ad verbum, ad perpetuam rei memoriam ſcribi & inſeri faciatis, in teſtimonium futurorum, ſecus Noſtræ gratiæ ſub obtentu non facturi, Actum & datum Petricoviæ in Conventione Generali Sabatho poſt Feſtum S. Andreæ Apoſtoli, Anno 1447. Noſtro Sigillo præſentibus ſubappenſo &c. *Vol. I. Anno 1457. fol: 191.*

N^ro. 7. O niedopuszczeniu Klętego do prawa.

1562 Iż ſię Poſłowie ſkarżą że klęci nie bywaią do Sądu przypuſzczeni, i tym od ſwoiey ſprawiedliwości odpadaią, iż o tym Statutow iaſnych nie maſz: iezliby w tey mierze *abuſus* iakie były: nayduiemy aby były na ſtronę odłożone. *Vol: II. Anno 1562. fol: 625.*

K L E Y N O T Y.

N^ro. 1. Kleynotow żadnych *ſub pœna confiſcationis*, ani *privatim* ani
1620 *publice* przedawać nikt nie ma: o co Staroſta onego mieyſca *ad delationem cujuſcunque* exekucyą czynić ma; a ieżeliby exekucyi nie czynił ma mieć *cum delatore forum* na Trybunał, *pro pœna centum marcarum.* *Vol: III. Anno 1620. fol: 371.*

N^ro. 2. Kleynotow Rzeczypltey zażywać i do Skarbu otwierać *etiam*
1674 *ex Senatus Conſulto* nikomu nie pozwolemy *ſine conſenſu ſpeciali* całey Rzeczypltey; *ſuppellectilem* ktora przy Wielm: Podſkarbim zoſtawa, iezli oney do używania *prævia aſſecuratione Noſtra*, wezmiemy, też *poſt fata Noſtra Succeſſores Domus Noſtræ* powinni będą oddać według Inwentarza Skarbowego, i pomienionego Skarbu na potym nie umnieyſzać, ale przyczyniać obiecuiemy. *Vol. V. Anno 1674. fol: 267.*

N^ro. 3. Kleynotow Rzeczypoſpolitey zażywać, i Skarbu otwierać
1736 *etiam ex Senatus Conſulto* nikomu nie pozwolemy *ſine ſpeciali* całey Rzeczypoſpolitey *conſenſu.* *Vol: VI. Anno 1736. fol: 630.*

KOMOR-

ANNO 1420

KOMORNIK.

Nro. 1. De terminis particularibus celebrandis.

De terminis autem particularibus simplicibus, quia vexationi & turbationi nostrorum pauperum Militum sumus compatientes, taliter duximus providendum: quod præfati termini particulares non pluries, nisi semel intra Mensem, in quolibet Districtu seu Jurisdictione alias *Powiat* fieri debebunt, in quibus Camerarii Judicum & Subjudicum, alii duo Camerarii videlicet Palatini & Succamerarii eligendi per eosdem ad illos adjungendi, sine quibus Judex & Subjudex & Camerarii eorum non habeant judicandi facultatem. § Prædicti etiam Camerarii seu Officiales judicii sic locandi, non debebunt alias causas nisi proprias procurare, vel ad procurandum se de Judicio levare. § Ac bonum & consultum videtur, quod Judex vel Subjudex particularibus terminis personaliter cum possint præsideant sicut & in Majori Polonia est consvetum. *Vol: I. Anno 1420. fol. 77.*

Nro. 2. Podkomorzowie wedle starego zwyczaiu nie powinni przysięgi czynić, gdyż bywaią od Nas onerowani *fide, conscientia & honore.* Wszakże ich Komornicy Przysięgi na Rocech Ziemskich czynić i osiadłemi być maią. *Vol: II. Anno 1569. fol; 790.* 1569

Nro. 3. O Komornikach Sądu Ziemskiego.

Iż Pisarzowi Ziemskiemu, pospołu z Komornikami pozwoliło Prawo, niektore sprawy na leżeniu Xiąg, sądzić, i zapisy przyimować: przetoż Komornicy maią być ludzie osiedli w tym Woiewodztwie, i powinności swey pilnuiący, ktorych Sędzia i Podsędek każdy swego prowidować ma, i ci co po sądzeniu Rokow Ziemskich, Xięgi Ziemskie we wszystkich Powieciech wynosić, i wypisować dopuszczać powinni: zachowuiąc *in toto* Konstytucyą *Anni 1607. de Salariis. Vol. III. Anno 1616. fol: 295. fol: 28.* 1616

Nro. 4. Komornicy Ziemscy Kiiowscy.

Zwyczaiem Woiewodztw Małopolskich dwoch Komornikow powinno być w Woiewodztwie Kijowskim, ktorzy *jurati* być maią, a przy nich, *in defectu* Sądow Ziemskich Kijowskich z Pisarzem Ziemskim Kijowskim, *juxta Cadentiam* przypadaiących, Xiąg otworzenie, i leżenie ma być przez dwie Niedzieli. A ciż Wizye, Inkwizycye, Exekucye, ktore Sąd Ziemski odprawował, aby odprawowali, postanawiamy: i ciż Komornicy z Pisarzem Ziemskim *causas Exemption: & profugorum* sądzić będą powinni. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 115. fol: 17.* 1647

Nro. 5. Ziemstwom Woiewodztwa Kijowskiego po dwoch Komornikow przydano, *Konst: 1776. fol: 67. Tit:* Kadencya *Vol: VIII. fol: 915.* Ziemstwom Kamienieckiemu i Latyczowskiemu do dwoch nowych przydano Konst *1775. fol: 138. Tit:* pozwolenie *Vol: VIII. fol: 287.* UUr. Sędziemu i Podsędkowi Drohickiemu, na drugich dwoch Komornikow, a Ur Pisarzowi Ziemskiemu na drugiego Podpiska pozwolenie dane Konst; *1775. fol: 138. Tit:* Przeniesienie *Vol: VIII. f. 288.* Wojew: Łęczyc: drugi Komornik pozwolony kreowany przez Podkomorzego. *Anno 1776. fol: 64: Tit:* Subdelegacya *Vol: VIII. fol: 911.* 1776

ANNO

KOMMISSYE.

1433 Nro. 1. Item promittimus, quod omnibus terrigenis, cum bonis & hæreditatibus Noſtris granicies poſtulantibus ac petentibus non denegabimus. *Vol: I. Anno 1433. fol: 93.*

Nro. 2. De Commissionibus per Majestatem Regiam dandis & non dandis.

1505 Auctoritatem judiciariam ubiq; illibatam conſervare cupientes Statuimus, quod Nos Succeſſoreſq; Noſtri nullas dare debebimus Commiſſiones, non dabuntq; Succeſſores Noſtri niſi ſuper limitibus Noſtrorum bonorum & diviſione bonorum hæreditariorum inter fratres & proximiores, aut quæ eſſent de conſenſu partium, alias datæ nullius ſint roboris vel momenti. *Vol: I. Anno 1505. fol: 304.*

1532 Nro. 3. Commiſſiones in aliis caſibus, quam qui in diſpoſitione Statuti continentur, dari prohibebimus, & datas nullas eſſe volumus & decernimus. Commiſſiones tamen ad dividenda bona tam inter fratres germanos, quam inter alios quosvis conſanguineos, qui ad aliqua bona par jus ſuccedendi habent, quantumcunq; remotos, locum habere debere declaramus & decernimus Quod ſi quis repellere volens eum, qui diviſionem bonorum petit, negat eum eſſe conſanguineum, vel jus ſuccedendi ad bona hujuſmodi habere, in tali caſu Commiſſarii à dividendis bonis ſuperſedere, & deciſionem controverſiæ ſuper propinquitate & Succeſſione ad judicium Terreſtre remittere debebunt. *Vol: I. Anno 1532. fol: 509.*

1532 Nro. 4. Declarantes Statutum de limitibus bonorum, non ſecundum literas & ſigna in eis deſcripta, ſed ſecundum ſenum teſtimonia faciendis, Statuimus intelligi debere, tum demum literariam probationem, in limitatione bonorum non procedere, cum literæ antiquatæ, ſeu datæ ac emanatæ, re oculis non ſubjecta, vel etiam in abuſum redactæ, aut incertæ comperientur. Cum vero literæ Commiſſariorum Noſtrorum ſigna metalia & limitationem bonorum Noſtrorum cum bonis Nobilium vicinorum in ſe continentes, per Nos confirmatæ, vel literæ ſub titulo & ſigillo Succamerarii, vel judicii terreſtris, limitationem bonorum, utrinq; hæreditariorum Subditorum noſtrorum in ſe continentes, fuerint coram Nobis vel alias ubilibet in judiciis productæ; literis hujuſmodi ubiq; fidem indubiam adhibendam fore, & limitationem bonorum tam Noſtrorum quam hæreditariorum juxta illarum continentiam firmam eſſe & validam decernimus. *Vol: I. Anno 1532. fol: 507.*

Nro 5. De limitibus bonorum hæreditariorum cum Regalibus.

1538 Petitionibus Subditorum noſtrorum inducti, permittimus, ut in arbitrio ſit ſubditorum noſtrorum, petere & obtinere a Nobis confirmationem ſuper literis limitum editis, a quinque Commiſſariis, per Nos ſecundum tenorem Statuti Deputatis; quæ quidem literæ, quibus Commiſſio & Mandatum Noſtrum fuerit inſertum, & Sigilla Commiſſariorum appoſita, actoritatem & robur perpetuum obtinere debebunt, etiamſi nulla deſuper interveniat confirmatio Noſtra. Cæterum ad tollendas difficultates in faciendis limitibus Statuimus ut Conſiliarii Noſtri, Deum ſolum præ occulis habentes nulli partium favendo, conſpectis

imprimis Signis metalibus, & rei veritate diligenter investigata, tam ex senum etiam, si opus fuerit, juratorum testimoniis, quam aliis possibilibus judiciis, limites inter bona Nostra Regalia & hæreditaria, pro arbitrio & conscientia sua constituant. Liberum erit etiam unicuique literas Commissariorum super limitibus, ad libros Cancellariæ Nostræ inducere, quas casu, vel necessitate postulante Cancelarii Nostri sine ulla difficultate sicut inscribere, ita etiam describere & literas petentibus ejusdem tenoris sub Sigillo Nostro, una tantum sexagena pecuniæ pro eis accepta, sine ulla difficultate dare debebunt, & tenebuntur. *Vol: I. Anno 1538. fol: 527.* ANNO 1538

Nro. 6. De Commensurationibus.

Sæpe etiam Nobilitas Ducatus Masoviæ conquerebatur se nimio plus gravari Commensurationibus bonorum atq; fundorum suorum hæreditariorum, & ideo Nos constituimus & ordinamus in posterum & quotiescunq; aliquis Nobilium ostenderit & docuerit bona sua quæ ad certum numerum mansorum habeat certis limitibus circumscripta & limitata esse, & limites illos per Commissarios Nostros, vel Prædecessorum Nostrorum Illustrissimorum olim Dominorum Ducum legitime factos, aut scriptura, aut aliquo alio autentico testimonio docuerit, vel si signa limitum vetustiora sint, quam ut memoria hominum doceri possit, qua auctoritate facta sint & scriptura de illis nulla extaret, signa tamen illa per Officium, & Commissarios Nostros ad hoc delegandos vera signa metalia esse recognoscerentur, decernimus ut amplius fundus ille sic limitatus commensurari non debeat, etiamsi bonis Nostris Regalibus immediate adjaceat, alioquin si limites illos auctoritate Nostra vel Prædecessorum Nostrorum factos non probaverint, etiamsi fundus alterius Nobilis vel etiam plures fundi inter fundum, & hæreditatem aliter quam auctoritate Nostra vel Prædecessorum Nostrorum, ut præmissum est limitatam, & bona Nostra Regalia medii sint, & Domini seu possessores fundorum qui in medio fuerint quererentur aliquid sibi deesse, quod in privilegiis haberent, extunc non tenebimur eis supplere de Nostro, nisi prius commensurato fundo seu hæreditate priore etiam limitibus circumscripta dummodo limites illi non ex auctoritate nostra, aut Prædecessorum Nostrorum facti fuerint, prout supra expressum est. *Vol: I. fol: 538. Anno 1538.* 1538

Nro. 7. Constituimus: ne deinceps Præfecti Arcium, & Civitatum Nostrarum, sed soli Nobiles Commissiones obtineant, ad fines terminandos. Ita tamen, ut nihilominus Præfectis seu Capitaneis Nostris (sicut veteri more receptum est: & Statuto cavetur) liceat bona Nostra defendere, ad declarationem usque finium. *Vol: I. Anno 1539. fol: 550.* 1539

Nro. 8. Statutum & Sancitum est, quia Commissarii in causis judicii sui non debent recedere a Statuto communi, & facultate illis circumscripta, videlicet circa limites faciendos exemptionem bonorum vel divisionem bonorum inter personas etiam remotas par tamen jus succedendi habentes faciendam, & ne morem gerant ullis informationibus huic Statuto contrariis. Quodsi quid contra Statutum facerent, id nihili esse debet, nullaq; informatio illos excusare poterit. Præterea nulla bona circa talem exemptionem accipere debent, 1543

ANNO tantum ea quæ in literis obligatoriis essent descripta. = Quod si quis plebe-
1543 jus in negotio & judicio limitum, vel alio quocunque contra Commissarios inveheretur verbis, illosque inhonoraret, talis turri, vel alioqui sessione dimidii anni puniri debet, cujus pœnæ executionem Capitaneus illius loci, faciet, sub pœna in Statuto descripta contra illos, qui executionem facere negligerent. Quod si quis etiam plebejus arma corriperet, & vibraret licet etiam neminem vulneraret? collo luat pœnas, quod etiam Capitaneus exequatur. Nobilitas autem pro talibus excessibus juxta Statutum puniatur. *Vol. I. Anno 1543. fol: 575.*

N^ro. 9. Quod a Commissariis in limitatione Bonorum semel decretum est: id non innovetur.

1550 Ut quod per Commissarios Nostros (quos ad limitationem Bonorum Nostrorum Regalium, & Nobilium, concedimus) semel decretum fuerit; amplius non innovetur, statuimus: ut post limitationem Bonorum Nostrorum Regalium, ac Nobilium Capitanei Nostri in fundis Nobilium injurias non inferant; subditi vero Nostri in fundis dislimitatis nullum usum fructum habeant, atque alvaria neque alias utilitates. *Sigism: August: 1550. Kożuchowski fol: 47.*

N^ro. 10. Commissarii accepto ex utraque parte a senibus Juramento limitationem faciant.

1494 Qui quidem Commissarii postquam exiverint debent ex utraque parte senes advocare: a quibus recepto juramento juxta eorum recognitionem & testimonium, ad limitationem procedent. Si vero ipsi senes discordes fuerint, extunc Commissarii, juxta suas conscientias concordando discordias senum, secundum eorum privatum judicium limitationem ipsam prosequentur, & terminabunt. Ubi autem & ipsi Commissarii discordarent, volumus, quod ex ipsorum sententia, qui plures in voce concordes fuerint, authoritas atque potestas dependeat definita terminandi: Nostrorum Officialium videlicet Capitanei aut Tenutarii contradictione non obstante. *Albertus Petric: 1494. fol: 107. Herburt. fol: 87. Kozuchowski fol: 51.*

N^ro. 11. Capitaneus seu Tenutarius Bonorum Regalium, ad limitationem Bonorum exeat, et Commissarios provideat, si libera Bona possidet.

1496 Capitaneo seu Tenutario bonorum Nostrorum mandabimus: ut pariter cum Commissariis eisdem, ad limitanda Bona eadem exeat, descendat, & Commissarios expensis provideat, in his præsertim bonis, quæ habemus libera & sine obligatione. *Joan: Alber: 1496. fol: 107. & fol: 108. Herburt fol: 88. Kożuchowski fol: 51.*

N^ro. 12. Commissionis terminus ad limitanda Bona duæ septimanæ.

1528 Innotescentia Commissorialis, una cum Mandato ad Capitaneum per Ministerialem, & duos Nobiles, inferenda sunt duabus hebdomadis ante limitationem, ita ut tam de tempore, quam de loco, certum Capitaneum faciant. *Sigism: Petric: 1528. Kozuch: fol: 51.*

Nro. 13.

ANNO

Nro. 13. Praeterea Commissarii Nostri praedicti duabus septimanis ante quam simul convenient ad faciendos limites, Capitaneum seu Tenutarium Nostrum, de tempore, & loco sui Conventus certiorem facient per Ministerialem, & duos Nobiles, ac etiam per literas suas proprias, & Mandatum Nostrum. *Idem Rex 1523. fol: 50. Kożuchowski fol: 51.* 1523

Nro. 14. Aby też co raz przez Kommissarze Nasze, które ku rozgraniczeniu Imion Naszych Krolewskich a Ziemiańskich, daiemy, wznawiono więcey nie było, ustawiamy, aby po rozgraniczeniu Imion Naszych Krolewskich a Ziemiańskich, krzywdy Starostowie Nasi albo Urzędnicy, w grunciech Ziemiańskich nie czynili. A Poddani Nasi takowych gruntow odgraniczonych, ani barciami, ani żadnym sposobem używać maią. *Vol. II. Anno 1550. fol: 598.* 1550

Nro. 15. Granice w Xięstwie Mazowieckim, przez Kommissarze od nas dane, między grunty Naszemi a Szlacheckiemi, prawnie, to iest, że Staroście albo Dzierżawcy Dobr Naszych, Mandat Nasz z Innotescensyą Kommissarską wczas, wedle Statutu o tym obmawiaiące, wydane są, albo na potym będą wydane, i które na potym będą czynione, chociażby gdzie Ekonom Nasz nie był przy ich czynieniu, który do granic takowych, wedle Prawa i zachowania starego, żadnego *interesse* nie ma, ani na potym mieć może, wszystkie mocnie maią być dzierzane przez Starosty, i Dzierżawce Dobr Naszych i przez poddane Nasze, wiecznemi czasy, które tą Konstytucyą, potwierdzamy, i wedle Praw dawnych Koronnych wedle których też w Mazowszu Kommissarze bywaią i maią być dawani, z Kancellaryi Naszey potwierdzenia ich maią być wydawane, kto iedno tego potrzebować będzie. A ktorzy Szlachcicy są od Starost, *nomine Instigatoris nostri*, spozywani o krzywdy iakie abo szkody, któreby się w tych granicach zawierały, te wszystkie od takowych Pozwow wolne czyniemy. *Vol. II. Anno 1569. fol: 790.* 1569

Nro. 16. O Kommissyach i Kommissarzach na Granicach.

Kommissye na Granice zawsze maią być z Kancellaryi Naszey bez wszelakiey trudności każdemu potrzebuiącemu dawane. A Kommissarze przy Podkomorzym, albo Komorniku oney Ziemie mogą być nie tylko z onego, ale i z inszego bliższego Woiewodztwa, chociażby w onym Woiewodztwie albo Ziemi żadney osiadłości nie mieli. Którzy Kommissarze gdy się na innotescencyą podpiszą, powinni na termin ziachać, i onę Kommissyą w exekucyą przywieść uczynieniem granic. A gdyby się iednego dnia skończyć nie mogły, tedy *subsequentibus diebus* nieodieżdżaiąc, skończyć ie maią, aby ona Kommissya Szlachcicowi nie spełzła. A gdzieby Kommissarz podpisawszy się na innotescencyą, nie przyiechał na termin, przepada Sronie sto grzywien o którą *forum* ma mieć na Trybunale, *excepta vera infirmitate*, którą wedle Prawa powinien poprzysiądz. Starosta tak iako i Szlachcic, nie ma mieć więcey pocztu iedno trzydzieści osob z przyiaciołmi i sługami: a poddanych naywięcey po dwudziestu, dla ukazania znakow, i sypania Kopcow. A iżby się *perjuria* z obrażeniem Bożym nie działy, maią Kommissarze pierwey przypatrzyć się znakom z obu Stron przez Starca pokazanym, i uwa- 1588

ANNO żyć to u siebie według sumnienia swego, i ieżliby która Strona słuszne znaki
1588 i podobieństwa pokazała: tedy tey dowod przez Starce maią nakazać. A ieżliby z obu Stron niepewne znaki pokazali, tedy nieodbieraiąc przysiąg z obu stron, dla krzywoprzysięstwa, maią granice wedle sumnienia swego, przychyliwszy się do Statutu, *&* *juxta æquitatem* uczynić. A iż Starostowie i Dzierżawcy niektórzy Dobr Naszych zwykli *excedere modum in defensione bonorum*, tedy Statuta pierwsze w tym uczynione, tak deklaruiemy, że *defensio* nie ma się rozumieć pławaniem *laboris proprii*, tak osiewkow, iako i budowania, i każdey roboty którąby przez rok bez przekazy Starościney stała, ale używaniem tylko Dobr Naszych, albo pozwaniem po wyściu roku do Ziemstwa. A gdyby Sądow Starosta albo Dzierżawca komu krzywdę, abo szkodę iaką mimo to uczynił, tedy o to *forum* ma mieć w Ziemstwie gdzie one Dobra Krolewskie leżą. A ieżliby Dzierżawca osiadłości nie miał w onym Woiewództwie albo Ziemi, tedy tam gdzieby ią miał, ma być exekucya na Dobrach iego nieodwłocznie czyniona, wedle Konstytucyi *Anni 1562*. A gdzieby był nieosiadły w Koronie, tedy ma się przeciw niemu postąpić wedle postępku na tym Seymie *contra impossessionatos* namowionego: a ieżliby miał summę na Dzierżawie, tedy na summie się ma extendować *processus juris &* *executio*. A Starostom i Dzierżawcom o krzywdy i szkody, któreby się działy na grunćie Krolewskim, tak w Naszych i R. P. iako w ich pożytkach będzie wolno pozywać każdego do Ziemstwa: i gdzieby im juramenty wedle Prawa były nakazane tak Naszym, iako i swym imieniem odprawować ie maią, *salva appellatione ad Tribunal*, gdzie *sine remissione* Kauzy takie maią być determinowane. Poddani też z Naszych Wsi będą mogli pozywać do Ziemstwa o krzywdy swe, *cum assistentia Capitaneorum vel Tenutariorum*. Także z Miasteczek Naszych *sine assistentia* wedle zwyczaiu. A gdzieby granic nie było, będą powinni Sędziowie skazować wywodzić Kommissyą, i kończyć granicę Szlachcicowi, *sine intermissione*. Jeżliby też po rozgraniczeniu Kommissarskim, Szlachcic za granicami grunt Krolewski odeymował, a był o to pozwan do Ziemstwa: powinien będzie sam Sąd wyiachać albo Komorniki przysięgłe z Woźnym wysłać na on grunt: *&* *ex re oculis subiecta*, na przyszłych Rocech Dekret uczynić, i szkod nadgrodę nakazać wedle likwidacyi Strony ukrzywdzoney przez jurament. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1210.*

N^ro 17. WARUNEK KOMMISSYI GRANICZNYCH.

1598 Przychylaiąc się do starodawnych Praw, Pozwy wszystkie na Seym, abo za Dworem, na Kommissarze i stronę o rozgraniczenie Dobr Naszych wszelakich z Dobry Ziemskiemi przez Dzierżawce, abo przez Instygatora Naszego wydane, kassuiemy: deklaruiąc, że Akt kommissarski, przez zupełną liczbę Kommissarzow wedle Prawa odprawiony, w żadną wątpliwość nie ma być przywodzony, ani posądzony wedle Prawa dawnego. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1456.*

N^ro. 18. O KOMMISSYACH Y O KOMMISSARZACH GRANICZNYCH, WOIEWODZTW KIIOWSKIEGO Y BRACŁAWSKIEGO.

1613 Iż dla wielkiego niebespieczeństwa i trwog częstych nieprzyiacielskich, więc i przemałą liczbę Senatorow, szeroką odległość Woiewodztw Kiiowskiego

i Bracławskiego; gdy się przytrafi rozgraniczenie Dobr Szlacheckich, od Dobr Naszych, Szlachcic Senatora na Kommissyą zwieść żadną miarą nie może; zaczym ukrzywdzony nigdy sprawiedliwości i rozgraniczenia odnieść nie może. Zabiegaiąc tedy temu, na prozbę Posłow Ziemskich tych Woiewodztw, postanawiamy, i mieć chcemy, aby Senator z Podkomorzym, i z inszemi Urzędnikami Ziemskiemi w Kommissyi specyfikowanemi, podpisawszy się na odprawienie Kommissyi, powinien się był stawić pod winą dziesiąciu tysięcy Grzywien na Senatora: o co *forum* ukrzywdzonemu na Trybunał zachowuiemy. Ci iednak Kommissarze od Nas mianowani, maią się zachować wedle Konstytucy: *Anni 1588.* uczynioney o Kommissyach. *Vol: III. Anno 1613. fol: 173.* ANNO 1613

Nro. 19. Rozgraniczenie Dobr Naszych, y Szlacheckich w Woiewodztwie Bracławskim leżących.

Dla małey liczby Senatorow w Woiewodztwie Bracławskim, i dla trudnego ich zwiedzenia, za częstym niebespieczeństwem, i trwogami ustawicznemi Tatarskiemi, iako też i dla odległości dalekiey rozgraniczenie między Dobry Naszemi a Szlacheckiemi, dochodzić nigdy nie może, co iż bywa z szkodą Naszą ukrzywdzeniem i omieszkaniem sprawiedliwości Stanu Szlacheckiego; zabiegaiąc tedy temu, postanawiamy, aby takowe Kommissye, wedle dawnych tych Woiewodztw zwyczaiow z Kancellaryi Naszey bez kładzenia Senatorow, były wydawane: ale miasto Senatorow Podkomorzy i Sąd Ziemski, z inszemi Urzędnikami, kładzeni w Kommissye takowe być maią. Ktorzy Kommissarze powinni będą te Kommissye rozgraniczenia, całym porządkiem, o Kommissyach opisanym, odprawować i stawić się, *sub pœnis quingent: marc: Vol: III. Anno 1613. fol: 194.* 1613

Nro. 20. Warunek Kommissyi Granicznych.

Lubo to bespieczeństwo i powaga Kommissyi Granicznych dosyć iest Prawem pospolitym obwarowana, przecię iednak znayduią się tacy, ktorzy *in convulsionem Legum publicarum*, takowe Kommissye *juxta præscripum legis* odprawione, rożnemi sposobami, Mandatami na Seym i za Dworem wydanemi inwalidować usiłuią. Przeto zabiegaiąc temu teraz i na potym Konstytucye *Annorum 1550. 1567. 1588. 1598.* i insze wszystkie Statuta, Konstytucye *de Authoritate Commissionum* reassumuiąc, *authoritate Conventus præsentis* waruiemy, iż takowy każdy, ktoryby takowe Kommissye *legitime* odprawione, chciał lubo Mandatami lubo inszemi sposobami inwalidować, ma być karany winą piąciu tysięcy Grzywien *inter causas Officii peremptoriè* w Trybunale Koronnym *repetenda. Vol: IV. Anno 1665. fol 712.* 1665

Nro. 21. Reassumptio Konstytucyi o Kommissyach.

Reassumuiąc dawnieysze o Kommissyach Konstytucye odprawione wszystkie dotąd między Dobrami Naszemi a Ziemskiemi Kommissye i Dekreta przez nie ferowane, według Statutow, i Praw dawnych nienaruszenie zachowuiemy i stwierdzamy. Ktora Konstytucya i W. Xięstwu Lit: służyć ma względem rozgraniczenia Dobr Naszych Stołowych, i Ziemskich w Koronie i w W X. Lit: leżących. A Konstytucyą Nayiaśnieyszego Jana Trzeciego Antecessora Naszego Seymu *Coronationis*, *circa manuales fundationes* reassumuiemy, & *in toto* one approbuiemy. *Vol: VI. Anno 1703. fol: 111.* 1703

ANNO 1766 **Nro. 22.** Zeby też Sąd Kommissarski, czyli z Dekretu Assessorskiego i Referendarskiego, czy też przez Reskrypta Nasze do graniczenia wyznaczony, tym ściśley sprawiedliwość zachował, każdy Kommissarz (wyiąwszy Senatorow i Podkomorzych i innych Sędziow iuż przysięgłych) pierwszy raz na Kommissyi zasiadaiący, *præsentibus partibus & arbitris*, nayprzod ten, ktory ma prezydować, w przytomności drugich wspoł-Kommissarzow, a drudzy przed Prezyduiącym przy zafundowaniu Juryzdykcyi Kommissarskiey, Jurament *Rotha pro Assessoribus descripta* wykonali, a takowe wykonanie w Akcie swym Kommissarskim aby na początku zapisali. Na potym zaś gdy ktory z nich na takowąż Kommissyą naznaczony będzie, aby przysięgi nie ponawiał, lecz wyiąwszy z Grodzkich czy Ziemskich Xiąg (do ktorych *per Oblatam* początek czyli excerpt z Aktu Kommissarskiego przerzeczone Przysięgi w sobie zawieraiący podany być powinien) dla siebie względem dowodu, iuż wykonany Jurament zachowa; ktory Extrakt *in simili Actu Commissoriali loco præstandi Juramenti* służyć mu będzie. *Vol VII. Anno 1766. fol: 467.*

Nro: 23. POZWOLENIE ODPRAWOWANIA KOMMISSYI WOIEWODZTWU KIJOWSKIEMU BEZ SENATORA.

1768 Ponieważ dla trudności sprowadzenia Senatora na Kommissyą między Dobrami Ziemskiemi i Krolewskiemi częstokroć Obywatele Woiewodztwa Kiiowskiego w sprawach swoich przewłok doznaią; Przeto zapobiegaiąc dalszemu Spraw onych przedłużeniu, według przepisu Konstytucyi Roku 1613. Woiewodztwu Bracławskiemu służącey, w Woiewodztwie Kiiowskim Kommissye między Dobrami Ziemskiemi i Krolewskiemi choćby też bez Senatora (byleby Kommissarze byli przysięgli) odprawiać się mogą, deklaruiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 730.*

Nro. 24. KOMMISSYE DO EKONOMII.

1768 Aby Kommissye Konstytucyą szczęśliwey Koronacyi Naszey tit: Dobra Stołu Krolewskiego, do Ekonomii wyznaczone, skuteczny otrzymać mogły koniec, i uspokoienie; więc na przyszły czas Kommissarze w rzeczach wątpliwych do Nas i Sądow Naszych Remissy czynić nie będą, ale raczey *præcisis appellationibus, & prosecutionibus*, ażeby zachodzące wątpliwości uznali, i osądzili, zupełną moc daiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 764.*

KOMMISSARZE FURAZOWI.

SPRAWIEDLIWOŚĆ OBYWATELOM.

1776 Wiele na tym zależy aby sprawiedliwość w Państwach Rzpltey dla każdego Obywatela była wymierzona. Gdy zatym UU. Posłowie w Stanach Rzeczypospolitey zgromadzeni przełożyli Nam pokrzywdzenie Obywatelow przez ustanowionych Kommissarzow Furażowych, i innych szczegolnych Obywatelow, ktorzy Summy za Furaże i Sol od Obywatelow czyli Woysk rożnych wybrane przy sobie zatrzymali, & *quovis juris titulo* pobrali, przeto dochodzenie Obywatelom krzywd swoich z takowemi krzywdzicielami w Ziemstwie lub Grodzie, *proprii districtus* dozwalamy, oprocz tych Kommissarzy ktorzy są *per lauda* zakwitowani; a to *præcisa appellatione*. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 910.*

KOM-

ANNO 1776

KOMMISSYE Y REMISSY.

Nro. I. DEKLARACYA O KOMMISSYACH Y REMISSACH Z PRZESZŁEGO SEYMU WYPADŁYCH.

Gdy Woiewodztwa, Ziemie i Powiaty Instrukcyami UU. Posłom danemi Kommissye i Remissy do rożnych Sądow w Sprawach prywatnych na przeszłym Seymie licznie dozwolone, i z nich Dekreta wypadłe zażalaią; przeto biorąc przyzwoite środki ułatwienia w tey mierze Obywatelow, a sprawiedliwość przyspieszaiąc deklaruiemy. Kommissye z poprzedzaiącey przez obydwie Strony ugody wyrobione, podług teyże ugody rozsądzone, i w akceptacyą weszłe, chociażby potym po akceptacyi były od ktoreykolwiek Strony zaskarzone, i do Sądow wywołane, powinny zostać *in suo judicato* nieporuszone. Dekreta Kommissyine, albo Ziemskie, lub Grodzkie z Remiss od Seymu, albo z Konfederacyi, także ziazdowe z mocy wyżey wyrażonych, albo z Dekretow Konfederackich *ex seriis Partium controversiis* finalnie ferowane, i w samey Sprawie pryncypalney osądzoney Komplanacyami, lub Kwitami niewymuszonemi akceptowane, za niewzruszone mieć chcemy.

Co się zaś tycze Komplanacyi i Kwitow wymuszonych tak obiaśniamy: iż one po Kommissyach, lub Remissach z wiadomością obydwoch Stron, lub bez wiadomości, iedney wyiednanych, z boiaźni iedney Strony przemocy od drugiey robione, w czasie naypoźniey Roku i sześciu Niedziel *in Actis proprii Districtus* od Daty ugody, lub Kwitu zaskarżone, za dowiedzeniem tey przemocy przez Swiadkow, lub Przysięgę *in foro infrascripto*, *in suo robore* zostawać nie powinny; lecz Sprawa o rzecz na ktorą zaszła ugoda, lub Kwit, na nowo sądzona być ma, a gdyby zaskarżaiący nie dowiodł tey przemocy, i ugoda lub Kwit nie pokazały się uciążliwe dla Strony oneż zaskarżaiący, *in pœnam temere vexæ* Wieżą sześciu Niedziel i tysiącem Grzywien *parti*, & *Judicio per medium*, i powroceniem *litis expensarum ab actu* zaskarżenia *computandarum* & *prævio moderamine comprobandarum*, *condemnari* powinien, ktore to kary *e converso in jure victum* przez zaskarżaiącego, iako na tego, ktory stał się przyczyną expens, i zakłocenia, ściągnione być maią. Zeby zaś zyskuiący dla siebie wymiar sprawiedliwości, przez teraźnieyszą ustawę onegoż na zwłokę nie zażył; ostrzegamy: Iż ktoby *in spatio* Roku iednego od dnia Oblaty teraźnieyszey ustawy *in Actis proprii districtus* Strony przeciwney nie zapozwał, ugoda lub Kwit zaskarżone, *in suo robore* iuż niewzruszone zostaną. Oprocz zaś wyżey wyrażonych Spraw gatunkow, i granicznych niżey opisanych, przeciwko innym Dekretom, czyli to *ex seriis Controversiis*, bądź rozpiskowym, albo *paritatis Votorum*, nakoniec i na krzywdę trzeciego zmownym, niemniey kontumacyalnym, albo przez Osobę mieysce nieprzytomnego Kommissarza *intrusive* zasiadaiącą, sądzonym, na Kommissyach, Kondescensyach, w Ziemstwie lub w Grodzie z Remiss tamże nastąpionym, ktoremi Strona uciążoną czuć się będzie, wolność zostawuiemy czynienia w Sprawach takowych, według swoiego rodzaiu; to iest: *Juris Regii* w Assessoryi, a Ziemskich w Trybunale, ktorych natychmiast dalszą exekucyą wraz z Processem wstrzymuiemy. W tych zaś Sprawach Assessoryom, i Trybunałom, nie zważaiąc na żadne przez Seym, lub Konfederacyą kogożkolwiek krzywdzące ziednane legaliza-

ANNO 1776 cye, ani przywięzuiąc się do reguł w Kommissyach i Remissach przepisanych, poznania tego wszystkiego moc daiemy; aby oneż według sprawiedliwości i dowodow rozsądzali, a iak raz zapadnie Dekret finalny, *ad comparitionem Partium ex seriis controversiis*, lub po iedney Kondemnacie na drugim terminie Kontumacyalny w Trybunale, a w Assessoryi podług zwyczaynych Prawa w tym Sądzie stopniow ferowany będzie, ten iuż niewzruszony nigdy, i nigdzie zostanie. A gdy w tych Sądach Assessorskich i Trybunalskich Dekret, przeciwko ktoremu Strona czynić będzie, potwierdzonym zostanie, na ten czas Sąd Stronę przeciwko Dekretowi czyniącą ukarze winą tysiąca Grzywien, i wydatki Prawne od Aktu zaskarżenia przeciwko Dekretowi zaniesionego rachować i przysięgą ewinkować się maiące powrocić nakaże, w ktorych to Sądach Assessorskich osobne Regestra dla Spraw z Kommissyi i Remiss Seymowych i Konfederackich pochodzących i sądzenie ich *cum Assessoribus* przed wszystkiemi innemi Regestrami naznaczamy. A zaś w Trybunałach takowyż Regestr dla każdego Woiewodztwa ustanawiamy; i aby w kadencyi własney Woiewodzkiey przez Niedziel dwie od dnia pierwszego na Regestr Woiewodzki wyznaczonego, poczynaiąc, bez wszelkiego przerwania, nie biorąc inszych Regestrow sądzone były, zalecamy. Gdyby zaś na ktorym Regestrze Woiewodzkim tego rodzaiu Spraw w czasie dla nich wyznaczonym nie było, tedy Sprawy z Regestru Woiewodzkiego sądzone będą; i na wzaiem, gdyby w Regestrze Woiewodzkim Spraw do sądzenia nie stało, tedy Regestr Spraw z Seymu odesłanych brany i sądzony być powinien, a oprocz tego w Regestrze *causarum Remissarum*, ktory iest w Trybunałach, dla wszystkich iedney Prowincyi Woiewodztw, wspolny tymże Sprawom, *praevia* iednak *directa ad hocce Regestrum adcitatione* mieścić się pozwalamy. A komuby za Dekretem Kontumacyalnym Dobra odebrane były, takowemu przyspieszaiąc sprawiedliwość z Regestru *Expulsionum* wolność rozsądzenia się, oprocz wyżey wyrażonych Regestrow, *in toto negotio* pozwalamy, *praevia itidem simili specifice ad hocce Regestrum adcitatione*. — Remissy zaś z Kommissyi Ziemstw, albo Grodow w Sprawach Ziemskich, Krolewskich, lub Mieyskich na Seym poczynione, wraz z Mandatami na tenże Seym przez Strony sobie wydanemi uchylamy, i te Sprawy, *ad competens forum supraemarum Instantiarum* odsyłamy. — Względem zaś Kommissyi rozpoczętych albo ieszcze niesądzonych, tudzież Remiss do Ziemstw lub Grodow poczynionych, niesądzonych zostawuiemy wolność Stronom przestać na tychże Kommissyach i Remissach, i przez subiekcye przyiąć ie sobie za Sąd przyzwoity, lub nie? ieżeli takowe subiekcye przez Strony osobiście, lub ich specyalnych Plenipotentow zapisane nie będą, a Sprawy z tegoż gatunku *in foro competenti ultimarum instantiarum* rozsądzać się maią, Remissy zaś *ad ultimas Instantias* porobione, tamże nie przywięzuiąc się do Reguł podług sprawiedliwości i dowodow osądzone mieć chcemy. — Kommissye graniczne przez Kommissarzow oboiey Strony, & *ad comparitionem* obydwoch Stron, z Duktami, Reduktami, Inkwizycyami obustronnemi, lub iednostronnemi od obydwoch Stron przyiętemi expedyowane, po wysypaniu Kopcow zaprzysiężone, czyli ugodzone lub przez decyzyą oboiey Strony Kommissarzow determinowane, za niewzruszone mieć chcemy. Ktore zaś mimo wiadomość drugiey Strony wyiednane, gwałtownie expedyowane, a przeto zaskarzone albo rozpiskowe, lub też kontumacyalne; takowych ważność zawiesiwszy, pod Rezolucyą com-

petentis fori ultimarum Instantiarum odsyłamy, a to dla rozsądzenia sposobem wyżey opisanym. Nareszcie, wolność Stronom zostawuiemy zapisywania w sprawach Ziemskich Sądu Polubownego a Prawo Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu służące odtąd i na Koronę rozciągamy. Przytym w sprawach do Sądow *ultimæ Instantiæ*; gdyby też Naszych Zadwornych Krolewskich Sądow, z przeszłego Seymu do sądzenia *cum præscripta Regula in favorem* iedney *&* *præjudicium* drugiey strony odesłanych, Dekreta *juxta eandem Regulam* ferowane, *&* *post publicatam sententiam* w czasie Roku i sześciu Niedziel zaskarżone, drugi raz tymże samym Sądom rozsądzić, nie przywięzuiąc się do tey Reguły, ale tylko do dokumentow i sprawiedliwości, za poprzedzaiącemi do nichże Pozwami, *cum condemnatione Partis Jure victæ in expensis* zlecamy; a zaś gdzieby szło o Sprawę do Sądow Naszych Zadwornych Krolewskich, *cum præfata Regula* odesłaną, i podług teyże Reguły osądzoną, chociażby nie zaskarżoną Stronie ukrzywdzoney za podanym Nam Krolowi o to Memoryałem, Reskrypt *Restitutionis Causæ in integrum* do Sądow Naszych Zadwornych Assessorskich expedyować z Kancellaryi Naszych Narodowych nakażemy, przed wyiściem Roku i sześciu Niedziel od oblaty tego Prawa *in proprio Districtu*; gdyby bowiem zaskarżaiący Dekret w czasie wspomnionym tego memoryału nie podał, ferowany iuż Dekret za niewzruszony mieć chcemy: a Przewielebny lub Wielmożny Kanclerz Wielki, lub Podkanclerzy Koronni sprawę, nie przywięzuiąc się także do rzeczoney Reguły, i bez względu na wystarane przeszło-Seymowe *in præjudicium* Strony Legalizacye, ale tylko do Dokumentow i sprawiedliwości stosuiąc się rozsądzić będą powinni. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 876.* ANNO 1776

KOMMISSYA SKARBOWA.

Nro. I. KOMMISSYA SKARBU KORONNEGO.

Chcąc iak naydoskonalszy na zawsze uczynić porządek Skarbu Koronnego, i pomnożyć onegoż dochody, przez wprowadzenie Rządu i Ekonomiki ku lepszemu pożytkowi Rzpltey, za zgodą powszechną skonfederowanych Stanow sądziemy za rzecz potrzebną ustanowić na zawsze Radę Ekonomiczną Skarbu Koronnego, *vim Commissionis* maiącą. --- Do ktorey to, przy Wielmożnym i Ur: Wielkim i Nadwornym Podskarbich Koronnych, deputuiemy, *ex Senatu* Kommissarzow czterech, to iest WW. Andrzeia Zamoyskiego Inowracławskiego, Ignacego Cetnera Bełzkiego Wojewodow; Andrzeia Moszczeńskiego, Inowrocławskiego, U: Rocha Jabłonowskiego Wiślickiego, Kasztelanow. *Ex Equestri Ordine* zaś dwunastu, to iest Urr: Franciszka Rzewuskiego Pisarza Polnego, Stanisława Lubomierskiego Strażnika, Koronnych. Tadeusza Dziedoszyckiego Podkomorzego Halickiego, Jacentego Małachowskiego Piotrkowskiego, Macieia Szymanowskiego Wyszogrodzkiego Starostow, Dyzmasa Trzebnickiego Stolnika Inowrocławskiego, Kajetana Hryniewieckiego Podczaszego Latyczewskiego, Podstarostę Grodzkiego Kamienieckiego, Mikołaia Taczanowskiego, Łowczego Sieradzkiego, Mikołaia Piaskowskiego Włodzimirskiego, Woyciecha Chądzyńskiego Rożańskiego, Woyskich, Antoniego Kossowskiego, Ignacego Kolumnę Czosnowskiego Starostę Salnic- 1764

ANNO kiego Generałow Maiorow Woyska Koronnego. Ktorzy to Wielmożni i UUr:
1776 Kommissarze, a zaś Podskarbiowie Wielki i Nadworny Koronni *in supplementum* swoich przysiąg do Miasta Warszawy na Zamek *pro die 1. Augusti* w Roku terazniey-szym 1764. bez odwłoki czasu ziechawszy, nayprzod przysięgę przed Ziemstwem, lub *in absentia*, przed Grodem Warszawskim, wypełnią *in eam Rotham:*

Ja N. Przysięgam P. Bogu Wszechmogącemu w Troycy Swiętey Jedynemu że w zasiadaniu na tey Radzie Ekonomiczney, na nic więcey, iak tylko na Dobro publiczne wzgląd miec będę, uciemiężenia ani allewiacyi prywatney a szkodliwey Rzeczypospolitey radzić nie będę, i owszem o nię opponować się będę. Obietnic żadnych, ani iakichkolwiek datkow iakimkolwiek pretextem, i wynalazkiem ani sam przez siebie, ani przez Subordynowane Osoby, procz pensyi przez Rzpltą wyznaczoney, akceptować nie będę, ani zezwolę. Dla Officyalistow Skarbowych dawaiących Rachunki z Importancyi ogolnie, i w szczegolności *per specificum* wszystkich ani faworem, ani nienawiścią uwodzić się nie będę, ale tylko według samey słuszności i rzetelności radzić, sprawy decydować, i ten Urząd sprawować będę: tak mi Panie Boże dopomoż, i niewinna Męko Syna Jego. Po ktorym wykonanym Juramencie, Sessye swoie *sub Præsidentia* Wielmożnego Podskarbiego W. Koronnego lub *in casu ejus legalis impedimenti*, *primi in Ordine designati Senatoris* lub też *in absentia* Senatorow wyznaczonych, Ur. Podskarbiego Nadwornego Kor: a na reszcie w niebytności i tegoż wyższego z Urzędu Kommissarza *ex Equestri Ordine*, nie uważaiąc na nieprzytomność iednego lub więcey, aby tylko siedm Osob było z Prezyduiącym, intymować będą, Juryzdykcyą ufunduią, i codziennie, *exceptis diebus Festivis*, z rana od godziny osmey do godziny dwunastey, a po Południu od trzeciey aż do szostey zasiadać będą, i tak dalsze kadencye kwartalne w każdym Roku, zacząwszy teraz *a 1. Augusti* 1764ti, Drugą *a 1. Novembris*. Trzecią *1. Februarii* 1765ti. Czwartą 1. *Maij*, reassummować i przez Niedziel cztery kontynuować w każdym kwartale *non interrupte*. Do pisania zaś Protokułu, i trzymania *Archivum* Ekonomicznego, i dla inney potrzeby Pisarza i Regenta Skarbowych Szlachtę Polską, osiadłą, Katolikow, Osoby zdolne, na ten czas *coram eodem Consilio Oeconomico* przysiądz maiącą przybiorą i ustanowią; ktorzy Akta przyszłe i dawnieysze gdziekolwiek będące sprowadzą, i w Zamku Warszawskim *in Archivo Oeconomico* iak nayporządniey oblokuią, i konserwować będą. O dochodach Skarbowych, i przymnożeniu sprawiedliwym onych naradzać się, i decydować będą. Instruktarz nowy Generalny nie uciemiężliwy przeyrzawszy i dawnieysze i teraźnieysze ustanowienia Podskarbich, ułożyć i ułożony wydrukowawszy, nie tylko do wszystkich rozesłać Komor, ale i do Grodow *per oblatam* podać maią. A Pisarzom wszystkich Komor zalecą, aby kwity wyrażaiące *specifice quantitatem* importowanego Cła, nie *anonime* (iak przedtym bywało) każdemu płacącemu dawali, a to pod karą Skarbowego Sądu swego. Ażeby iednakowa miara, Waga, Łokcie, &c. po całey Koronie z Prowincyami do niey należącemi były, ciż Kommissarze ustanowić starać się będą. Traktaty dla ludzi kupiectwem się bawiących dawnieyszemi Prawami ostrzeżone, i gdzie potrzeba będzie, aby temi chodzili, pod konfiskacyą Towarow, z opisaniem Mostow Grobel i Grobelnego i mostowego i Zawadow Młynow do desluitacyi na Rzekach Portowych będących,

 przez

ANNO 1764

liby zaś który wziął to Beneficium *Legis* i sprawę przez to zwlókł, tedy za otrzymaniem *ad primam requisitionem Partis adversæ a Consilio Oeconomico* attestacyi że nie był na ten czas *in executione* swoiey funkcyi, w Sądzie gdzie się sprawa agitować będzie, karany być ma tysiącem grzywien, wziąwszy iednak suspensę, gdy będzie w aktualney exekucyi funkcyi swoiey, w sądzie tymże, gdzie sprawa iest, *instrumento attestationis præmissam legalitatem suam* probować ma. Zasiadaiące zaś Osoby *in Consilio Oeconomico* Funkcyi Deputackiey *durante Commissoriatu* na sobie mieć niemogą. A gdy który funkcyą Poselską zaszczycony będzie, tedy tak ten, iako Senatorowie *Commissarii* i Podskarbi *in negotiis* Skarbu Koronnego *ad vota* należeć nie maią, ale tylko samę remonstracyą interesów Skarbowych uczynić mogą. Podobnież *in Consilio Oeconomico*, żaden z Osób Kommissarskich w własney sprawie, *tam ex actoratu, quam reatu* przychodzącey wotować niema, i na ustęp wyniść powinien; w czym ani suspensa, ani remissa, *ex quo Commissarius currere* niema. Ponieważ wszystkie Rządy i dyspozycye Skarbu Koronnego do teraźnieyszey Rady Ekonomiczney władzą Kommissyi maiącey, zupełnie należeć maią, więc wszelkie Prerogatywy Podskarbińskie co do Rządów i interessów Skarbowych Prawami opisane wcale na tę Radę Ekonomiczną (która *etiam sub Interregnis in plena Jurisdictione & sui Authoritate* zostawać ma) bez żadney excepcyi wkładamy, wlewamy i rozciągamy, tak aby W. Podskarbi wspólnie tylko z Kommissarzami wszelkie rządy Skarbu Rzeczypospolitey, tudzież Dóbr i dochodów Stołu Królewskiego *post fata Regia*, sprawował. Niechcąc zaś, aby ta publiczna publicznemu użytkuiąca Dobru praca i usługa, z niemałym być muszącą kosztem i omieszkaniem własnych interressów, zostawała bez przyzwoitey nadgrody, przeto tak mimo winney od Stanów Rzeczypospolitey wdzięczności, naśladuiąc przykład Konstytucyi 1736. Sto dwadzieścia tysięcy Złotych Polskich niegdy W. Moszyńskiemu Podskarbiemu W. Koronnemu naznaczaiącey, też samę kwotę 120,000. Zł: (znosząc wszelkie proweniencye i obwencye Podskarbińskie, zkądkolwiek i iakimkolwiek pretextem dotąd praktykowane) teraźnieyszemu W. Podskarbiemu W. Koronemu, a zaś na potym Następcom iego po ośmdziesiąt tysięcy Złotych Wielmożnym zaś i Urodzonym Kommissarzom, każdemu z nich po Złotych dwanaście tysięcy, a Ur. Instygatorowi Koronnemu sześć tysięcy Złotych corocznie z Skarbu Rzeczypospolitey naznaczamy, które ciż Kommissarze i Instygator Kor: nie ryczałtem, ale na końcu każdego kwartału, takowym sposobem odbierać maią; to iest ktorzykolwiek będą zasiadali przez całą Kadencyą czteroniedzielną w Kwartale do sądzenia naznaczoną, maią całą Kwartalną pensyą odbierać, ktorzyby zaś nie zupełnie cztery Niedziele zasiadali, *ad proportionem* Prezencyi zasiadania cztero-Niedzielnego czasu, maią tylko *proportionate* odbierać a reszta w Kassie Rzepltey zostawać powinna, co podobnież we wszystkich Kwartałach zachowane ma być na zawsze. A gdyby który z WW. i UUr. Kommissarzów, także Instygator Koronny *ob legalitatem* tylko prawdziwey choroby na kwartalną iednę czyli więcey Kadencyą ziechać niemógł, tedy *in hoc solo casu*, za ziechaniem na niższą Kadencyą, gdy zechce owę kwartalną dla choroby zatrzymaną pensyą odebrać, powinien poprzysiądz przed Kommissyą Ekonomiczną *veram sui infirmitatem*, a dopiero po zaprzysiężeniu takowym ma *rehabere* ze Skarbu tę swoią pensyą. Wielmożnemu iednak Podskarbiemu W. Kor: teraźnieyszemu, gdyby się kiedy absentował, pozwalamy

ANNO 1764 zupełnie trzydzieści tyfięcy Złotych Polskich na każdy kwartał fobie przypadaiące odbierać: co tylko iemu famemu służyć ma iako *ante hanc legem* iuż *in Ministerio* Podskarbstwa W. Kor: będącemu: po nim zaś maiącym nastąpić Podskarbim W. Koron: równie iak Kommissarzom, za nieprzytomność proporcyonalne *quantum* wytrącone być ma. Aże Ur. Podskarbi Nadworny Koronny do tey publiczney usługi iest obligowany według Praw z Urzędu fwego a penfyą z Dóbr Stołowych i Ceł Królewskich ma fobie dawnemi Konstytucyami, osobliwie 1699. & 1736. ostrzeżoną, i tę przykładem dawnieyszych Podskarbich Nadwornych Koronnych do fummy 32,666. Zł: Gr: 20. *per instrumenta Regia* wyznaczoną, zaczym tą tylko penfyą kontentować fię powinien. Aby zaś Skarb Koronny iak nayważkfze miał dochodów przymnożenie: przeto stosuiąc fię do Praw, osobliwie 1736. wszelkie *quovis modo* Libertacye, Paszporty, czyli protekcye *in perpetuum* komużkolwiek, nawet W. Podskarbiemu i Radzie Ekonomiczney wydawać zakazuiemy, które choćby fię od kogo dane pokazały, Officyalistowie iednak Skarbowi nieuważaiąc na nie, iako żadney ważności niemaiące, należytość Skarbu odbierać maią, *sub abjudicatione sui ab Officio & refusione decessus.* Proiekt do robienia w Kraiu stęplowanego Papieru, iak iest pilnie potrzebny, tak tey Kommissyi, ażeby go uformowała, & *plenis statibus* gotowy do roztrząśnienia podała, zalecamy. Ta zaś Kommissya Ekonomiczna żadnych nowych Podatków ustanawiać, żadnych spraw Ziemskich sądzić, & *in materias Status* wdawać fię, mocy mieć niebędzie, ani też lokacyi Woysk komputowych i onym płacy Konst: 1717. ostrzeżoney odmieniać niema. Ponieważ administracye *super vacantias* Starostw i różnych Królewszczyzn *post decessum Possessorum abusive* dawane, żadney importancyi do Skarbu nie przynosiły, i owszem wielkie krzywdy Sukcessorom, dezolacyie i inne *praejudicia* i depaktacye dobrom czyniły; przeto zabiegaiąc *in futurum his abusibus* waruiemy aby odtąd *post fata cujusvis Possessoris circa vacantiam* Królewszczyzny wszelkiey, na którą *jus communicativum* albo Cessya niezaszła, *Successores* zmarłego Possessora czyli Possessorki zostawali, nie dezoluiąc, ani nadzwyczay więcey Intraty nie biorąc, aż do odebrania przez nowego Possessora *vigore* Przywileiu od Króla danego, a Intratę wszelką *ab actu captae vacantiae, ad actum rehabitionis* oney przez nowego Possessora, za uczynioną przed posłanym od Skarbu Koronnego kalkulacyą, do tegoż Skarbu oddać punktualnie powinni, a za dozolacyą i depaktacyą, ieżeliby w Dobrach iakowa była, odpowiedzieć maią, *sub carentia activae* wszędzie *vocis & poena 2,000. Marcarum Polonicalium in Commissione Oeconomica, ad instantiam Thesauri Regni, extendenda.* *Vol: VII. Anno 1764. fol: 27.*

Nro. 2. OBIAŚNIENIE WŁADZY KOMMISSYI SKARBOWEY.

1764 Jako na Seymie *Convocationis* wszystkie rządy i dyspozycye Skarbu Koronnego na ułożoną Radę Ekonomiczną władzę Kommissyi maiącą zdane fą, tak aby ta Kommissya co do Ekonomicznych Interessów, zawsze moc miała czynić wszelkie rozrządzenie, stanowiemy w liczbie osób pięciu. Co fię zaś Juryzdycznych okoliczności i kwartalnych rachunków i wydatków pieniędzy tycze, te maią być szczególnie na Kadencyach opisanych expedyowane. Aże penfye Kommissarzom i Instygatorowi Koronnemu tylko na Kadencye fą naznaczone

przez wysłanych od siebie Rewizorow po Woiewodztwach ustanowią, i to ustanowienie tak po Komorach, iako też i do Akt każdego Grodu *per oblatam* dla wiadomości i uniknienia depaktacyi, podać każą. Rzeki Portowe Prawem opisane, aby były *navigabiles ad executionem* Prawa przyprowadzić starać się maią, i na wyczyszczenie onych obmyślenie sposobu tey Kommissyi zlecamy. Officyalistow Skarbowych zdolnych, Szlachtę i Katolikow według Praw, przysięgłych postanowią, niesposobnych albo źle się sprawuiących lub niepotrzebnych czyli depaktuiących, albo funkcyi swoiey nie pilnuiących oddalą, i przewinionych skarżą, ktorzy za każdą dyspozycyą *Consilii Oeconomici*, kiedy tylko potrzeba będzie stawić się maią, *sub abjudicatione*. Zołnierzy dla potrzeby Skarbu i nieodwłoczney exekucyi *super renitentes*, *pro exigentia rei*, kosztem Skarbowym ustanowią, ktorzy *ad privatos usus* zażywani być nie maią, ale iedynie od władzy Rady Skarbowey, dla interessu Skarbu, dependować powinni. Pensye pomiarkowane, według słuszności i potrzeby, ponaznaczaią a niepotrzebne pokassuią. Regestra kwartalney Importancyi, przez Pisarzow, Rewizorow Cell, i wszelkich *in genere* Podatkow, z wyrażeniem porządnie każdego dnia, iakowy kupiec? z kąd? z iakim? i iak licznym Towarem? *in* czyli *extra Regnum* przechodził? dokąd szedł? wiele zapłacił? i ieżeli według Instruktarza spisane i podpisane, a przez Superintendentow weryfikowane roztrząsać będą, i cokolwiek pokaże się Pieniędzy *ultra expensas legales*, one składać *in Archivo Oeconomico* w Zamku Warszawskim, za trzema kluczami, iednym Podskarbińskim, drugim delegowanych Senatorow, a trzecim delegowanych *ex Equestri Ordine*, i nic nie wydawać iedni bez drugich, bez rezolucyi Seymowey, lub *Senatus Consilii*, podług warunkow Konstytucyi 1717 nie maią. Skargi o depaktacye kupcow, zwracania z Traktow i wzaiemne do kupcow będące, i ktorekolwiek tylko sprawy i krzywdy, Skarbowych Interessow tyczące się, a oraz z przyczyny *commerciorum*, z iakiemikolwiek Osobami bądź Duchownemi bądź Swieckiemi, czyli Szlacheckiemi czyli inszey kondycyi zachodzące według porządku wpisow, w Regestr każdemu rekwiruiącemu wpisanych, za poprzedzaiącemi iednak Pozwami, *sub Sigillo Thesauri Regni & titulo Consilii Oeconomici*, *alias Commissionis: Nos Commissarii Consilii Oeconomici Thesauri Regni a Republica designati:* wydawać mianemi, a w własnym Grodzie, gdzie Dobra pozwanego Szlachcica, Starosty, lub Duchownego leżą, kupca zaś *in Actis Civitatensibus*, gdzie iego iest mieszkanie, na niedziel cztery zeznanemi, decydować, kalkulacye i weryfikacye expedyować, kondescensyą *Judiciorum Terrestrium aut Officiorum Castrensium, more Commissionis Radomiensis, pro necessitate & exigentia negotiorum*, naznaczać, Inkwizycyi, i przysiąg gdzie potrzeba słuchać, i karę *super delinquentibus nemine excepto*, wskazać i satysfakcyą, komu od kogo iakowa będzie należała, nieodwłocznie dla prędkiey sprawiedliwości handluiących nakazać, *prævia* iednak za pierwszym Dekretem lub kondemnatą, *etiam in Contumaciam, uti in causis Fisci moram non patientibus* otrzymaną *per Officium competens adhibito adminiculo* Skarbu *subsequenda finali executione*, *seu potius Bonorum aut proventuum Jure victi Traditione*, *usque ad realem satisfactionem*. *Pro pœnis* zaś *solis Personalibus Spiritu les Personas*, *ad Jurisdictionem Spiritualem*, a Zakonnikow *ad Superiores* odsyłać maią. Także maią zapozwać *ad instantiam Instigatoris Regni*, ktory tey Kommissyi assystować ma, *cum voto* tylko *informativo*

ANNO 1764

ANNO 1764 wszyſtkich pretenduiących Cełł wodnych i lądowych, *pro reproductione Juri-um*, ktorzy zapozwani kiedy pokażą należyte Prawa, Cła ſwoie ewinkuiące, ta kommiſſa *in bonificationem* onych, gdzie do Krolewſzczyzn i Urzędow były nadane, takową kwotę ze Skarbu płacić oſtrzeże *uſque ad fata poſſeſſoris, aut abſceſſum Juris* iakową teraz *non abuſive* bierze *prævia inveſtigatione* dowiedzioną. A za Cła do Dobr Dziedzicznych należące, Dwudzieſtoletni Prowent ze Skarbu Rzeczypoſpolitey *legitimo Competitori, prævia*, ktorych Summ należeć będzie, *ſecura providenda locatione*, ſpłacą, a te Cło na zawſze znioſą. Za nadane zaś od Krolow i Xiążąt na fundacye Duchownym *prævia Inveſtigatione*, wiele ſprawiedliwie teraz czynią, taż Kommiſſya Skarbu Koronnego *cum notitia Juriſdictionis Spiritualis*, raz na zawſze kontrakt uczyni, i wynikaiącą Summę *annuatim* punktualnie wypłacać będzie, a Cła zaś ſkaſſuie *in perpetuum*. Jeżeliby Prawa żadnego albo wątpliwe i nie należyte na Cła *per abuſum* praktykowane ktorzy pokazali, takowe Cła *cum prætextuoſis Juribus* uchylą i ſkaſſuią, i więcey brać zakażą, *ſub refuſione inpoſt* branych, *&* *duorum Millium marcarum* przez tęż Kommiſſyą *irroganda*. Wſzyſtkie zaś *negotia* i *deſideria* Skarbowe, *nullis exceptis* nawet ſtanowienie Officyaliſtow Skarbowych lub odmienienie i ſkaſſowanie, *pluralitate Votorum Conſilii Oeconomici* decydowane i rezolwowane być powinny, i gdzie *conformis deciſio* wſzyſtkich naſtąpi takowe w Protokuł wpiſane wſzyſcy podpiſać maią. A gdzie rożność zdania zaydzie tedy każdy wpiſane ſwoie własne w Protokule podpiſze, dla explikacyi na potym *Senſus ſui* Rzeczypoſpolitey. *Pluralitas* iednak *concludet*, z dozwoleniem do trzech razy wotowania od ſprawy nieodchodząc. A gdyby na ten czas *paritas Votorum* naſtąpiła, tedy Prezyduiący powtorne swoie *Votum* dać ma, i tey do ktorey ſię ſtrony przypiſze, decyzya ważność mieć powinna. Zrywaiący zaś umyślnie Komplet, ma być odſądzony od funkcyi ſwoiey. Expens żadnych nie ma czynić nad te ktore Rzeczplta opiſała (*ſalva diminutione aut abrogatione* niepotrzebnych) albo opiſze, lub ktore w nieuchronney potrzebie przez *Senatus Conſilium* mocą Konſt: 1717. naznaczone będą. Na każdym Seymie czyli Ordynaryinym czyli extraordynaryinym, gdy obranie Marſzałka, i złączenie ſię Izby Poſelſkiey do powitania naſtąpi, W. Podſkarbi *cum Conſilio Oeconomico*, Rachunki wſzelkich Importancyi Skarbowych według wyżſzego opiſu, *deſideria* i Proiekta Skarbowe ku pożytkowi Rzeczypoſpolitey z iakieykolwiek okoliczności ściągaiące ſię, z ktorychby nawet wynaleść można ſpoſob allewiacyi, dla przeładowanych Podatkami Woiewodztw, *ad cognitionem & reſolutionem ſtatuum* podać, i *de tranſactis ſuis* ſprawić ſię ma, a ſtany Rzpltey *Figura Judiciaria* to decydować będą. A iako wyznaczeni teraz Kommiſſarze, tylko do Seymu przyſzłego Ordynaryinego *in Functione Commiſſoriatus* zoſtawać maią, tak na tymże Seymie Ordynaryinym wolno będzie Rzpltey innych obrać większością głoſow, lub tych *in toto vel in parte* potwierdzić, ktorzy *in functione ſua* od Seymu do Seymu Ordynaryinego zoſtawać maią. A gdyby *hoc interſtitio* ktory z Kommiſſarzow umarł, albo *ad Miniſterium*, czyli do Senatu był przenieſiony, tedy na mieyſce Jego Krol Jmć za Radą *Reſidentium ad Latus*, ma innego uprzywileiować, do czaſu expiracyi Funkcyi innych Kommiſſarzow. A ktorzy na Kadencyi ktoreykolwiek czteroniedzielney zaśiadać będą, tedy w przypadaiących pod ten czas czteroniedzielnych ſprawach, *perſonalitatem* tylko wyciągaiących we wſzelkich Sądach, *beneficio Suſpenſionis gaudere* maią. Jeże-

czone; więc tym ktòrzy wczasie *extra Cadentiam* będą w Warszawie pilnować Skarbowych interessow, nadgroda być ma dzielona *juxta præsentiam* zasiadania na Sessyach z pozostaiących w Kassie pinięd̀zy nie przytomnych Kommissarzow, prócz Wielmożnego Podskarbiego Wielkiego Koronnego teraźnieyszego, na kadencyach, iako też i Grzywien do Kassy podczas Jurydyki wchodzących. A Protokuły być maią osobne Juryzdyczne, i osobne Ekonomiczne. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 322.* ANNO 1764

N[ro.] **3.** APPROBACYA ORDYNACYI KOMMISSYI SKARBOWEY.

Ponieważ Kommissya Skarbu Koronnego, dla powszechney wiadomości rozsądzenia Juryzdycznych i Skarbowych interessow Ordynacyą napisała, i wydrukować kazała, i do Approbacyi Seymu teraźnieyszego podała, przeto My niektòre Punkta *pro exigentia & necessitate rei* melioruiąc one mocą terazniey-szego Seymu approbuiemy, i aby według opisu teraz poprawionego i w Konstytucyą weszłego dla uniwersalney wszystkich wiadomości i obserwancyi przedrukowana była, teyże Kommissyi Skarbowey zlecamy. Ordynacya Kommissyi Rzeczypospolitey Skarbu Koronnego pod Prezydencyą JW. Jmci Pana Teodora Wessla Podskarbiego Wiel: Kor: Kawalera Orderu Orła Białego, dnia pierwszego Miesiąca Sierpnia Roku Pańskiego 1764. z opisu Prawa zaczętey, w przeciągu Kommissyi ninieyszey ułożona i podpisana. Pragnąc Kommissya Rzeczypospolitey Skarbu Koronnego, aby do wiadomości wszystkich Obywatelów Koronnych i innych tak przez wniosek spraw swoich, iako i wszelkich żądań do Kommsyi Naszey interessowanych, nietylko inchoacya Kadencyi z Opisu Prawa przypaść zawsze regularnie powinnych była wiadoma, ale i sposoby tak do wydziału potrzebuiącym sprawiedliwości, iakoteż Rezolucyi uradzenia pożytkuiących Oyczyznie Proiektów, niebyły tayne; przeto takowy stosuiąc się do Prawa świeżo przez Stany Rzeczypospolitey usormowanego, ustanawia odprawowania porządek. A nayprzód dla administrowania upragnionym sprawiedliwości ninieyszą postanawia ordynacyą: iż w wszystkich Kwartalnych Kadencyach Prawem opisanych w każdym Tygodniu, Dni: Poniedziałkowy, Wtorkowy, Srzodowy, i Czwartkowy, w rannych i po obiednich zasiadaniach, iedynie do odbywania spraw przypadłych (wedle niżey opisanego Regestrów porządku) wyznacza. W Piątki zaś i Soboty około Rady i pomnożenia dochodów Skarbu Koronnego, i tych układania Proiektów, tudzież Rezolucyi, oprócz niżey wyrażonych Regestrów: *Directi Mandati & pœnalium* zabawiać się ma niezagradzaiąc iednak podczas mnóstwa Spraw, a niedostatku nagłey potrzebuiących Rezolucyi Interessów Ekonomicznych, ten czas ku odbywaniu Swiętey obrócić sprawiedliwości, co przy odwołaniu Sessyi obwieszczono będzie. Zeby zaś w Sądzie swoim mnóstwo Regestrów niezatrudniało, dwa tylko ordynaryine, *sine beneficio aresti.* Trzeci *Directi Mandati*, a Czwarty *Pœnalium*, ustanawia; to iest: w Poniedziałek i Wtorek każdego Tygodnia ieden *ex delatione Thesauri*, w którym iedynie te mieścić się powinny Sprawy prawne i uczynkowe, w których Urodzony Instygator z doniesienia Skarbowego lub Officyalista Skarbowy Aktorat przeciwko komu, *& è converso* kto przeciwko Skarbowi usormuie; Drugi we Srzodę i Czwartek Regestr *Injuriatorum* w ktòrym Sprawy o Handle, Manufaktury, Miary Podatki Pogłównego i Podymnego, także *ad Ærarium Publicum* należące depaktacye, długi 1764

ANNO 1764

za Towary, i Wexle Kupców, i inne z przyczyny *commerciorum* krzywdy, pretenſye i wiolencye wynikaiące mieścić ſię maią; z tą prekuſtodycyą: że gdyby w Regeſtrze Spraw do ſądzenia nieſtało, drugi Regeſtr wzięty będzie: a kiedy w obydwóch nieſtanie, tedy około interesſów Skarbowych (iako wyżey ieſt wyrażono) Radę i ułożenia czynić powinna; Trzeci *directi Mandati* każdego dnia o godzinie ſzóſtey po południu brać miany, w którym Sprawy nawet z propozycyi za daniem Roku, albo z wydanego *in vim Termini tacti* Pozwu, *reſpectu laſæ Authoritatis Commiſſorialis* także o wiolencye na Oſobach Sądowych i ich ſłużących, oraz Officyaliſtów Skarbowych, tu pod bokiem Sądowym poczynione, tudzież przyieżdzaiących do Sądu ſwego i odieżdżaiących, *ad normam* Kommiſſyi Radomſkiey mieścić ſię maią: A czwarty *Pænalium* w Sobotę o godzinie ſzóſtey po południu, co do otrzymania Dekretów *executionis cum Capitaneis.* Wpiſy właſnym domyſłem przeciwko Prawu przedzwoniane *per nonſunt*, być niepowinny, a z przywołanego zaczęta Sprawa kontynuować ſię ma poty (choćby naznaczony innemu Regeſtrowi czas zabrała) póki zupełnie nieodſądzi ſię, tak dalece, że zaczętey ſprawy nieſkończywſzy, inſzey brać niebędzie ſię godziło. Konnexye tylko takowe w Sprawach które albo przez intercepcyą Aktoratu, albo rzetelną Ewikcyą, lub z iedneyże Sprawy wynikać będą, ściśle Konſtytucyą 1726. zachowuiąc mieścić ſię mogą; a nieſprawiedliwie *abrogantur*, pod karą ſądową na ſtronę i Patronów promowuiących i broniących wſkazać mianą. W których to Regeſtrach Pan Regent Kommiſſyi Skarbowey wpiſy rekwiruiącym zaraz według rekwizycyi każdego, nie na kartki, ale w Regeſtra na to *in folio* oprawne, właſną ręką wpiſywać powinien, z wyrażeniem Imion, Przezwiſk, i Urzędów, Aktora i pozwanego, i o co, i tych wpiſów do ſądzenia przypadaiących wokandę na drzwiach Izby Sądowey, dla powſzechney wiadomości i pewności, pod animadwerſyą Sądową, przybiiać każe. Protokuły Sentencyonarzow Ekonomicznego i Juryzdycznego, Kommiſſarz ieden, a gdy ten doſtarczyć niebędzie mògł, tedy dwòch, każdy oſobliwie trzymać będzie, w który ſentencye w Sprawach, także rezolucye względem Intereſſów Skarbowych do naradzenia przypadaiących zaſzłe, z wyrażeniem zdań, kiedyby różne naſtąpić miały, *ſine ſolario* wpiſywać będzie, które według opiſu świeżo naſtąpionego Prawa każdy Kommiſſarz podpiſać ma. A po kadencyi każdey tylko ſentencyonarz Ekonomiczny przy iednym będzie. Protokuły Dekretowy i Ekonomiczny przy Panu Piſarzu Kommiſſyi Skarbowey zoſtawać maią, w których na końcu każdey Kadencyi Seryarz *tranſactorum* ſpiſany być powinien; a *in caſu* choroby lub zatrudnienia onego innemi Skarbowemi intereſſami, Pan Regent *vices ſupplebit*, do którego *extradita* Pieczęć i korrekta należeć będzie, które Protokuły prezyduiący na Seſſyi z dwoma Kommiſſarzami podpiſywać ma. Regeſtra zaś Kommiſſarz drugi trzymać ma dlą wpiſywania kródkiego ſentencyi i kondemnat także *ſine ſolario*, nietylko zaś Wpiſy i Pozwy pod intytulacyą w Prawie tymże wypiſaną wychodzić miane, ale i ſentencye, Dekreta, i Rezolucye Kommiſſarſkie Polſkim rodowitym ięzykiem dla zupełnieyſzego wſzyſtkich obiaśnienia, piſane być zawſze powinny. Te zaś czynione Wpiſy Dekreta Korrekty, Pieczęci i blankiety na Pozwy ſtronom rekwiruiącym według wypełnionych przez tychże w zwyż wſpomnionych PP. Piſarza i Regenta iako od Skarbu Penſyonalnych przyſiąg bez żadney pod iakim-

kolwiek pretextem zapłaty, *etiam ab ultro offerentibus*, wydawane być powinny, oprócz Extraktów, od których arkuſza *ſtrictiori charactere* po dwadzieścia wierſzy na iedney facyacie piſać maiących, podług Konſtytucyi 1726. nie więcey iak po Złotemu iednemu, nawet choćby kto *ultro* więcey dawał, Kancellarya brać, i depaktować niema, a to pod oddaleniem biorących i depaktuiących od Urzędów i Kancellaryi, i winami oſobnemi przez Sąd Kommiſſarſki ſkazać mianemi. Ktobykolwiek do Skarbu Koronnego miał pretenſyą, ten Officyaliſtom Skarbowym pod Tytułem: My Kommiſſarze iako w Prawie ieſt opiſano, ma wydać Pozew, z położeniem na Komorze Skarbowey, i zeznaniem Relacyi wtym Grodzie, gdzie ta Komora leży. W Paleſtrze w tym Sądzie ſtawać maiącey, chcąc widzieć zawſze chwalebną w Młodzi edukacyą, i ſzczycący one porządek, przykładem Sądów Zadwornych, Mecenaſſów niewięcey iak pietnaſtu mieć chce, którzy przyſtępuiąc w tenże komput z Dependentami, których Regeſtr Sądowi podać maią, Rotę Juramentu wykonać powinni będą w te ſłowa: = Ja NN. Przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu: iż ſtronie która mnie do ſprawy ſwoiey wokować będzie, wiernie ſłużyć będę, zbytecznego ſolarium czyli Penſyi wyciągać niebędę, a onęż wziąwſzy od Sprawy nietylko nieodſtąpię ale i Rady, i Papierów ſtronie przeciwney ani przez ſiebie, ani ſubordynowane oſoby niewydam, i ſtronę przeciwną informować niebędę, także Rady na zwłokę Swiętey Sprawiedliwości przeciwko Prawu na wyniſzczenie Stron pozywaiących ſię, Pryncypałom moim żadnym pretextem lub kolorem dawać niebędę, Dokumentów które Mi powierzone będą, na uniknienie lub przytłumienie ſprawiedliwości, taić nie będę, ale ſpraw przypaść maiących *in longo* wypiſane *merita* Sądowi rzetelnie, bez uſzczerbienia cudzey ſławy, podawać będę tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Męka Chryſtuſa Pana. = A takowe wypełnione Juramenta maią być nieodwłocznie w Protokule Dekretowym Zapiſane, ci oraz Panowie Mecenaſi ſkromności ſwych Dependentów przeſtrzegać maią ażeby ſię bez ich wiadomości i pozwolenia Sądowego w ſprawach nieodzywali, i żadnych hałaſów, także inkonweniencyi nieczynili, *ſub amotione* od Paleſtry & *pœnis Arbitrariis*. A gdy uſtąpi który Mecenas, za wiadomością Sądu inny *ſubſtitui* ma. Sprawy zaś nietylko z uſzanowaniem Sądu ale i bez naymnieyſzego ſtron promowowane być maią urażenia, *ſub animadverſione* nato Sądu Spraw wſzyſtkich wypiſane *merita* do Sądu z konkluzyą, także Summaryuſze do Patronizacyi podpiſane każdemu Kommiſſarzowi i drugiey ſtronie w tey ſprawie dawane być maią w czym żadna pod przypadły w ſprawie Wpis exkuzą uchodzić nie może. Po odbytych replikach żadne nowe Spraw rekapitulacye czynione w tymże nie mogą być Sądzie, a illacye iedynie *ad omiſſa non vero deciſa*, wnieſione bywać mogą, pod winami na wnoſzącego takową nieyſzey uſtawie przeciwną illacyą. Do ſprawy dwóch, a do większey trzech tylko Patronów należeć może. Wpiſy iakimże porządkiem wpiſane takimże wołane być zawſze maią, ani *reſtitutio* lub *continuatio cauſarum*, lub inne wynalazki i wybiegi formowane być mogą; a Wpiſy, które pod czas iedney kadencyi oſądzone nie będą, druga kadencya od przewołanych zaczynać ma. A iako ta Kommiſſya ieſt Juryzdykcyą *ultimæ Inſtantiæ*, w Intereſſach Skarbowych pod iednemi oſobami od Seymu do Seymu Ordynaryinego zaſiadaiącą ANNO 1764

ANNO 1764 tak *pro securitate & certitudine* pragnących prędkiey sprawiedliwości exekucyi i satysfakcyi, żadnych dylacyi i wybiegów Prawnych na Protestacyą *admittere* niepowinna, *noviter* iednak *reperta Documenta rem evincentia ad revelationem* Dekretów sądu swego ninieyszego raz ieden w sprawie stronom wolne będą. Sessye ani przywołane, ani odwołane przez nikogo być niemogą przed czasem i godzinami w Prawie wypisanemi, ale za nadeyściem godziny, byle komplet był, nieczekaiąc na nikogo Sądy się zacząć i kontynuować maią. Zaden oraz z osób zasiadaiących darmo o ustępy *in extenuationem* czasu prosić niepowinien, ale uprosiwszy słuszność swey prozby Sądowi na ustępie opowiedzieć powinien, tudzież żaden Kommissarz od zaczętey sprawy odchodzić i kompletu zrywać a podczas sentencyi z mieysca wstawać niema pod animadwersyą sądową. = Zaden także z Osób Kommissarskich na Kondescensye Rewizye Lustracye, lub iakimkolwiek sposobem Skarbu tyczące się funkcye, *ex effatis* Sądu swego wypadaiące, w praszać się lub onych nawet pretendować, albo akceptować pod podobnąż animadwersyą sądową, nie ma się ważyć. = Na ustępie osoby choćby naydystyngwowańsze oprócz osób Sądu Kommissyi Skarbowey, zatrzymywać, czyli do zatrzymowania się prosić, mocy Kommissya mieć niema. Inkwizycye w sprawach na tey Kommissyi mieścić się powinnych, nie *suo coram Judicio*, lecz przed Ziemskiemi lub Grodzkiemi naznaczonemi Osobami, zawsze, expedyowane być maią; Komportacye zaś, że tykać będą całości Skarbu, inne następować niemogą, tylko w dłużności Skarbowi, od Officyalistów lub Kupców, tedy te przed sądem Kommissyi swoiey naznaczone, będą *sine quovis* od tego *solario.* Kassaty sublewacyi od Processów, bez przypadnienia własnego wpisu, nikt u Sądu doprászać się, pod winami Sądowemi, ani Sąd onych dozwalać *sub nullitate* onych, a *cognitio Processus circa negotium resolvi* ma. Ponieważ wszelkie libertacye, Paszporty, Serwitorały i Protekcye przez zwyż wspomnione Prawo Konfederacyi Seymu *Convocationis* są zniesione, zaczym Kommissya Skarbowa onych bądź dla siebie używać, bądź dla kogokolwiek dawać *ullo pretextu in detrimentum* Skarbu niebędzie, ale Cło Generalne, od czego będzie należało, według Instruktarza Roku 1764. każdy z Zasiadaiących na Kommissyi bez wszelkiey excepcyi, równo z innemi ponosić i płacić powinien. = Jako zaś dawne mieć chcą Prawa, tak to się ostrzega, iż w obstawaniu przy wyraźnym Prawie & *circa Regestra & latam sententiam*, także przy ninieyszey naszey Ordynacyi, *etiam unius oppositio valere* ma. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 323.*

1764 **Nro. 4.** Zlecenie od Stanów Rzeczypospolitey dane Kommissyi Skarbowey Kor: na kupienie Placu lub gotowego Domu dla wygody Juryzdykcyi, i *Archivorum* bespieczeństwa. Seym *Cor: 1764. fol: 29. 22. Tit:* Wyznaczenie. *fol: 327.*

1766 **Nro 5.** Dopełniła tego zlecenia Kommissya kupiaąc Pałac od JW. Krasińskiego Biskupa Kamienieckiego. *Anno 1766. fol: 10. Tit:* Potwierdzenie. *Vol: VII. fol: 444.*

ANNO 1764

Nro. 6. OBOSTRZENIE PRAWA O DUPLI KWARTY.

Lubo dawne Prawa osobliwie Konstytucya Roku 1658. *tit: Auctio* Prowentu Rzeczypospolitey, i inne dosyć wyraźnie opisały, aby *Novi Donatarii & Cessionarii* i *jus communicativum* albo *insolidum* maiący, *a tempore realis suæ Possessionis*, za pierwszy Rok takowey swoiey Possessyi do Skarbu Rzeczypospolitey Duplę z Starostw, Dzierżaw i innych Krolewszczyzn, *sub amissione jurium* wypłacali, a po wypłaceniu dopiero Dobra za listami tylko podawczemi od Wielmożnego Podskarbiego Wielkiego Koronnego, *propter intromittendum* wydanemi, odbierali; że iednak *successu temporis abusive* tego Prawa zażywaiąc częstokroć bez listow podawczych, tylko własnym domysłem rożne Starostwa, Dzierżawy i Krolewszczyzny w Possessyą brali, i Dupli Prawem ostrzeżon ey do Skarbu Koronnego nie opłacali, przeto zabiegaiąc *his abusibus*, reassumuiąc dawnieysze o tym napisane Prawa, i one iak naymocniey obostrzaiąc, aby damnifikacyi Skarbu Rzeczypospolitey nie było, *Novi Donatarii & Cessionarii albo insolidum jus* maiący, każdy skoro tylko otrzyma Przywiley, albo *vigore consensus Regii* cessyą, a Wdowy po śmierci Mężow, czyli Mężowie po śmierci Zon *in jure communicativo* pozostali, *ab hinc* zaraz, *& ad summum intra spatium* Niedziel dwunastu z Kancellaryi Koronney list Imieniem Naszym Krolewskim donoszący Wielm: Podskarbiemu Wielkiemu i Kommissyi Skarbowey Koronnym, o wyszłym Przywileiu lub Konsensie *ad cedendum*, otrzymać powinni, i za oddaniem iego do teyże Kommissyi i pokazaniem Kwitu na Duplę wypłaconą, list podawczy na Dworzanina zwyczaiem Litewskiego skarbu, odebrać maią, i przez tego tylko Dworzanina podanie w Przywileiu wyrażonego Starostwa Dzierżawy, lub iakieykolwiek Krolewszczyzny, intromissyą prawną znaczyć będzie. Ten zaś Dworzanin dwa Inwentarze *in fundo* spisać powinien, żeby ieden przy tym, komu przywiley służy, zostawił, a drugi do *Archivum* Kommissyi oddał. Co wszystko pod utraceniem niżey opisanym Prawa, *in casu* nie wypełnienia *præmissorum*, ostrzegamy. Gdyby zaś Kancellarya Koronna bez przyczyny takowego na podanie listu negowała, tedy *idem Privilegiatus prævia Manifestatione contra Cancellariam*, ma się prosto o list podawczy do Skarbu udać. Waruiemy oraz że przeciwko zaniedbywaiącemu tego ostrzeżenia, *ex tunc* taż Kommissya Ekonomiczna *post elapsum spatium* Niedziel dwunastu, te Starostwa Dzierżawy i wszelkie Krolewszczyzny przez Duplę nieopłacone, i za listem podawczym nieintromitowane, zapozwawszy *ad Instantiam* Skarbu do Sądu swego, za pierwszym Dekretem, lub Kondemnatą, sekwestrować będzie, i *pro vacanti* poda, według opisu Prawa tegorocznego Seymu *Convocationis*, a My Krol innego *ex Statu Nobilitari* na takowe Wakanse, *tanquam per Commissum hujus Legis abusum* zdarzone, uprzywileiować mamy. Gdyby zaś Kancellarya Skarbowa trudniąc niepotrzebnie, Dupli od płacącego odebrać nie chciała, albo Kommissya za oddaniem sobie listu Imieniem Krolewskim z Kancellaryi Koronney, i pokazaniem Kwitu z wypłaconey Dupli, listu podawczego do obięcia Dobr rekwiruiącemu dać rekuzowała; na ten czas rekwiruiący *prævia Manifestatione* tu w Warszawskim, lub *in casu vacantiæ* onego, w pobliższym Grodzie, *in elapsu* tych Niedziel dwunastu *facta*, ma prezentować i reponować *officiose* list wspomniony Kancellaryi Koronney, i Duplę dla uczynienia Skarbowi satysfakcyi, a po takowey repozycyi wolno będzie wziąść się do Dobr uprzywileiowanych, albo

ANNO 1764 cedowanych, lub *Juri communicativo* podległych, *per officiosam Intromissionem* przez Woźnego i dwoch Szlachty, i one bespiecznie trzymać bez inkwietacyi aż do expiracyi, *quatenus* dobrego, Prawa swego. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 329.*

Nro. 7. Zniesienie Pogłownego, Podymnego tak w Koronie jako i W. X. Litewskim.

1764 Lubo Konstytucya Seymu *Convocationis* z nowych Podatkow, ktore ustanowiła, zniesienie Pogłownego, i Podymnego, podług wystarczaiącey proweniencyi, Kommissyom Skarbowym zaleciła; Gdyby iednak bądź trudności w dyspartymencie i wybieraniu przerzeczonych nowych proweniencyi (ktore dłuższego czasu wyciągaią) bądź inne nieuchronne Expensa, ktore w tych czasach Skarby Oboyga Narodow uczynić musiały, przeszkodą być miały do przyspieszenia i do pełnienia tey Dobrom Ziemskim Krolewskim, i Duchownym ulgi; Tedy dla żądania wszech Stanow Oboyga Narodow postanawiamy, iż zniesieniu tych uciążliwych Pogłownego i Podymnego Podatkow daley iść w odwłokę nie dopuściemy, iak tylko do przyszłego Seymu Ordynaryinego 1766. na ktorym po wysłuchanych Skarbow Oboyga Narodow rachunkach, skoroby z nich nie pokazał się dostarczaiący sposob zniesienia tych ciężarow, inne nayskutecznieysze dla zapłaty Woyska sposoby obmyślec i ustanowić będą się powinny, z obwarowaniem aby temuż Woysku należący Żołd nieodwłocznie odtąd nie w Woyskowych ale w Skarbowych Kommissyi Sądach, *ad instantiam cujusvis injuriati*, pod winami w Prawach wyrażonemi decydowane były. Same nawet *desideria*, co do tych to zapłat i onychże regularności, na każdym Seymie sposobem i skutkiem w Interessach skarbowych w Prawie opisanym, nie odwłocznie rezolwowane i decydowane być maią *Insistendo* oraz Uchwale Seymu *Convocationis* Województwom Ziemiom i Powiatom Oboyga Narodow przyrzekamy, iż na tymże następuiącym Ordynaryinym Seymie Roku 1766. Kommissye Skarbowe importowane wszystkie z tych to nowo ustanowionych podatkow, mianowicie Cła Generalnego, Kwarty sprawiedliwey, Pogłownego Zydowskiego, dochody na zniesienie Podatkow, Pogłownego i Podymnego, Stanom Rzpltey likwidować i komportować *methodo* Rezolucyom w Interessach Skarbowych *præscripta* powinne, co ma służyć Xięstwom Zmudzkiemu i Inflantskiemu. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 333.*

Nro. 8. Obiasnienie Pensyi Kommissarzow Skarbowych.

1766 Ponieważ Opisy Kommissyi Skarbu Koronnego tak na konwokacyi, iako też Koronacyi Naszey dla Kommissarzow szczegolnie w Warszawie Interessa Skarbowe na Kommissyi sprawuiących Pensye wyznaczyły; a zdarzyły się i zdarzać się mogą potrzebne czynności w odległych od Warszawy mieyscach, przez wyznaczonych od Kommissyi z pomiędzy siebie Kommissarzow w okolicznościach Ekonomicznych Skarbowych; to iest rozrządzenia około Rzek Portowych, Twierdz, Tam, lub innych robot, wyczyszczenia onychże, robienia kanałow do Handlow Rzeczypospolitey naypożyteczniey szych, lub do łączenia przez nie Rzek dla wygody Nawigacyi iako w Ekonomicznych a potrzebnych *publico* Interessach; więc rownaż im Prezencya wyznaczoney Pen-

ANNO

ſyi na czas ich czynności Skarbowych, iako i w Warſzawie pracuiącym przytomnym Kommiſſarzom, aby zapiſywana, i ze Skarbu Koronnego wypłacana bywała, nakazuiemy. *Vol: VII. Anno 1766. fol: 444.* 1766

Nro. 9. Potwierdzenie Kupna Pałacu dla czterech Juryzdykcyi Koronnych Rzeczypoſpolitey Skarbowi Koronnemu zleconego. 1766

Ponieważ Kommiſſya Skarbowa Koronna dopełniaiąc zalecenie Seymu przeſzłego Koronacyinego, Pałac na długiey ulicy w Warſzawie leżący Kraſińſkich zwany, z dwiema Juryzdykcyami, iedną przy tymże Pałacu od ulicy Swięto-Jerſkiey, a drugą na Leſznie przy Warſzawie zoſtaiącą, tudzież ogrodem i innemi przynależytościami na Rzeczpoſpolitą dla czterech Juryzdykcyi iey *ultimæ Inſtantiæ* od Wielebnego Xiędza Adama Kraſińſkiego Biſkupa Kamienieckiego, z dochodow Skarbu Koronnego, wieczyſtym prawem, za poprzedzaiącemi Tranzakcyami nabyła, i Summę za ſzacunek tego Pałacu z Juryzdykcyami ugodzoną zupełnie zapłaciła; więc utwierdziwſzy takowe nabycia, i oneż za wieczno trwałe mieć chcąc, ten Pałac z Juryzdykcyami od wſzelkich impetycyi i pretenſyi czyichkolwiek zkądkolwie wynikaiących wiecznie uwalniamy, oraz ſtanowiemy, aby Pałac przerzeczony, w rządach i pod dozorem Kommiſſyi Skarbowey zoſtawać maiący, na nic więcey używany nie był, ſzczegolnie tylko dla publiczney wygody w Konſtytucyi Seymu Koronacyinego wypiſaney, w ktorym umieſzczone *Archivum* Skarbu Koronnego, z Zamku przywiezione, a w nim Akta teraźnieyſze i przyſzłe, Urodzeni Piſarz i Regent teyże Kommiſſyi, i podług obmowy Konſtytucyi Konwokacyiney, i obowiązkow przyſiąg przez nich wykonanych, porządnie konſerwować, o Xięgi Skarbowe do tego *Archivum* należące, gdziekolwiek znayduiące ſię, prawnie w Kommiſſyi Skarbu Koronnego czynić, odbierać, i w tym *Archivum* ſkładać maią. A że Urodzony Kraſińſki Oboźny W. Koronny za uſtąpione Dożywocie na części Officyny do Pałacu należącey, rozciągaiące ſię, i Reparacyą tamże czynioną, podług oſobnego Kontraktu z nim ułożonego, że nie naſtąpiła dwoch Placow rezygnacya, dotąd mieć nie mogł zupełney ſatysfakcyi; więc pozwalamy teyże Kommiſſyi Skarbu Koronnego, aby przez Plenipotenta ſwego donacyą dwoch Placow na Leśnie przy Warſzawie będących, uiſzczaiąc ſię z obowiązkow kontraktu dla tegoż Urodzonego Kraſińſkiego Oboźnego W. Koronnego i Potomkow iego zeznała, oraz reſztę Juryzdykcyi teyże Leśnińſkiey iako Rzeczypoſpolitey mniey potrzebney, do Pałacu Rzeczypoſpolitey należącey, i innym Oſobom za cenę ſprawiedliwą przedała. A dla publiczney wygody Kommiſſya Skarbu Koronnego z dziedzińca wzwyż wyrażonego Pałacu ma wydzielić wyſtarczaiący plac na ulicę, ktorąby z długiey Ulicy do Swięto-Jerſkiey wygodnie przeieżdżać można. *Vol: VII. Anno 1766 fol: 444.*

Nro. 10. Kommissye Skarbowe Oboyga Narodow.

Lubo porządek Skarbów Koronnego i W. X. Litt: na Seymie *Convocationis* pod tytułami: Kommiſſya Skarbu Koronnego, i Kommiſſya Skarbu W. X. Litt: iako też na Seymie ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey w Ru: 1764. co do Korony 1768

ANNO 1768 pod tytułem: Obiaśnienie władzy Kommiſſyi Skarbowey: a co do Litwy pod tytułem: o czynieniu dyſpozycyi Skarbowey *extra cadentias*; uczyniony, znaydujemy dla Rzeczypoſpolitey pożyteczny, & *utrumq; in ſuo robore*, co do ſprawowania Juryzdykcyi ſądowey i Rządu Ekonomicznego, na zawſze zoſtawuiemy, przecięż co do liczby całey Oſób tę Kommiſſyą ſkładaiących, i Prerogatyw pierwſzeńſtwo trzymaiących, za powſzechną Stanów Skonſederowanych zgodą uſtanawiamy, i na zawſze zachowane mieć chcemy *ſequentia*. *1mo.* Kommiſſarze Skarbowi powinni być Szlachta i *bene poſſeſſionati*, Koronni w Koronie Litewſcy w Litwie. Poſłami na Seym bywać nie będą, w odmianie zaś tychże Kommiſſarzów, co dwie lecie żeby z Poſłów żaden na Kommiſſarſtwo podawany od Nas, ani od Stanów Zgromadzonych obierany niebył; iakoząś w liczbę Kommiſſarzów nie wchodzą Urodzeni Podſkarbiowie Nadworni, i Inſtygatorowie, chociaż w Kommiſſyi mieyſce maią, tak temu Prawu podpadać nie będą; w intereſſach iednak Skarbowych *in pluralitatem votorum* wchodzić nie mogą. *2do.* Kommiſſarzów Skarbowych liczbę na Seymie *C* *avocationis* poſtanowioną, do Oſób dzieſięciu w Koronie, a do Oſób ſześciu w Litt: (nierachuiąc w to WW. Podſkarbich Wiel:; ani UUr: Podſkarbich Nadw:) redukuiemy; w których to Kommiſſarzów liczbie w Koronie Senatorów naywięcey trzech, a w Litt: naywięcey dwóch znaydować ſię ma. A zatym Komplet Kommiſſarzów do ſprawowania tak Juryzdykcyi ſądowych, iako i *ad Oeconomica* podczas Kadencyi & *extra Cadentias* w Oſobach piąciu, rachuiąc z Prezyduiącym w Koronie, a w Litwie podczas Kadencyi w Oſobach czterech, rachuiąc z Prezyduiącym, który *in caſu paritatis votorum* dwie kreſki mieć będzie; *extra cadentiam* zaś w Oſobach trzech, rachuiąc z Prezyduiącym, zamykamy i za doſtateczny deklaruiemy. *3tio.* Penſya na dziewięciu Kommiſſarzów w Koronie, a na ſześciu w Litwie przypadaiąca, tylko *inter præſentes* dzielona być powinna, *abſentes* albowiem dla ſwoich a nie Skarbowych intereſſów, i bez dyſpozycyi Kommiſſyi, pretendować iey nie będą mogli. *4to.* WW. Podſkarbiowie wielcy. *Præſides nati* Kommiſſyi Skarbowey Oboyga Narodów będąc, chociażby ſię nieznaydowali Koronny w Warſzawie, Litewſki w Grodnie, Raporty o dochodach i expenſach Skarbowych takie ſame, iak i Kommiſſye Skarbowe, od wyznaczonych do tego Officyaliſtów punktualnie miewać powinni. *5to.* Z powodu tey Prezydencyi Żołnierſtwo Kommiſſyi Sſkarbowey, którego liczba, rachuiąc w to Jazdę i Piechotę w Koronie oſób pięćſet, w Litwie oſób ſto przenoſić niepowinna, ani Kommiſſyom tey liczby powiękſzać wolno będzie, pod dyſpozycyą WW. Podſkarbich Wielkich, gdy Koronny w Warſzawie a Litewſki w Grodnie będą przytomni, zoſtawać będzie, pod niebytność zaś ich Prezyduiący zawiadywać nim maią. *6to.* Dla czego wyiąwſzy Kommendanta, który za Patentem Naſzym Królewſkim poſtanowiony bywać powinien, wſzyſtkich innych Officyerów WW. Podſkarbiowie Wielcy Koronny w Koronie, Litewſki w Litwie kreować moc mieć będą, a kreowanemu od W. Podſkarbiego Officyerowi Kommiſsya Woyſkowa forſztelacyą dać *tenebitur*. Kommendant nie tylko Rapporty Woyſkowe W. Podſkarbiemu Koronnemu w Warſzawie, Litewſkiemu w Grodnie, iako *immediatis ſuperioribus*, ale też wartę przyzwoitą tak w Warſzawie Koronnemu, a w Grodnie Litewſkiemu, iako i na innych mieyſcach, gdzieby ſię Kommenda Woyſka Skarbowego pod przyiazd, i bytność tamże W. Podſkarbich Wielkich znaydowała, do ſtraży rezydencyi ich dawać powinien.

nien. 7mo. Superintendentów w całey Koronie do W. Podskarbiego Wielkiego Koronnego, a w Litwie Kontraregestrantów do W. Litewskiego kreacya należeć będzie. Ktorzy to Superintendenci w Koronie, a Kontraregestranci w Litwie, maią być *bene possessionati*, Szlachta wiary godna i od dyspozycyi Kommissyi dependować powinni; oraz gdyby się *ad hoc Officium* nie zdatnemi pokazali, złożenie ich z Superintendencyi i Kontraregestrancyi do Kommissyi należeć ma, wszystkich zaś innych Officyalistów Skarbowych Kommissya dobierać i ustanawiać będzie. 8vo. Skarbowe Kommissye za cel powinności swoich mieć zawsze będą samą exekucyą Praw, i Administracyą dochodów Rzeczypospolitey, według przepisu Ordynacyi Skarbowey, Prawodawstwa zaś żadnego pod żadnym pretextem w mocy swoiey mieć nie powinny; ale to iako w ręku samey Rzepltey na Seymie zgromadzoney zostawać ma, tak gdyby toż Prawodawstwo w czymkolwiek sobie Kommissya która Skarbowa przywłaszczyła, każdemu zapozwać ią na Sądy Seymowe iest wolno, gdzie iako przestępcy Prawa karani być powinni; ktoby zaś obwinił tę Kommissyą, a nie wyprobował zarzutu *pœnam talionis subire* ma. 9no. Ponieważ zaś iako wyżey postanowiliśmy, Kommissarze Skarbowi nie będą bywali Posłami, a przy rachunkach podczas całego Seymu iest potrzebna Osób Skarbowych przytomność do odpowiedzi, gdyby było potrzeba na iakie pytania albo zarzuty; Więc wolno będzie Kommissyom Skarbowym wyznaczyć każdey z nich dwóch z pomiędzy siebie Kommissarzów *Ordinis Equestris* (bo Senatorowie i Podskarbiowie Wielcy *ex stallo suo* wchodząc w Radę i Seym, wyznaczenia niepotrzebuią, i zawsze w Skarbowych Materyach *vocem representativam* mieć mogą) którzyby po Posłach Ziemskich mieysce wyznaczone zasiadłszy, *cum voce responsiva & explicativa tantum*, do odpowiedzi na pytania, lub zarzuty znaydowali się w Izbie Seymowey, Senatorowie zaś i Podskarbiowie Wielcy, chociaż na Seymach w Senacie *activi* będą i *vocem representativam* w materyach Skarbowych mieć mogą, przecięż na Sądach Seymowych, gdyby sprawy Skarbowe zachodziły, znaydować się niepowinni. 10mo. Pisarze na Komorach kwity na expedyowane towary, iak nayiaśniey dawać powinni, kładąc w nich, kiedy, kto, wiele, i iakiemi pieniędzmi zapłacił. 11. Pieczęć Kommissyi Skarbowey pod Herbem Narodowym, Herb W. Podskarbiego Wielkiego w sobie zamykać powinna. 12mo. Urodzeni Instygatorowie Oboyga Narodów w czasie ustanowienia Kommissyi Skarbowey, do liczby Assessorów *votum decisivum* maiących, *cum voto informativo* przydani, odtąd *in defectu* iednego Kommissarza do kompletu potrzebnego, *votum decisivum* mieć będą. 13tio. Jeżeliby kto w przyznaniu, i oddawaniu dochodów publicznych czynił trudności, i niechciał płacić punktualnie na czas, wiele na niego według Prawa włożono iest, taki sprzeciwiacy się ma być pozwany do Grodu dla przyciśnienia go do prędkiego wypłacenia, a Sędziowie Grodzcy niewchodząc w roztrząśnienie rozdziału uczynionego, w nakazanym dochodzie, powinni będą w przeciągu dni 21. naypóźniey weyrzeć w to tylko, czyli podatek był zapłacony, a *in casu* ieżeli nie był zapłacony przymusi opieraiącego się do oddania, bez wszelkich wymówek przyięcia: ieżeliby zaś który Sędzia sprawy wczasie przepisanym nierozsądził, będzie na ten czas wolno pozwać prosto do Kommissyi Skarbowey, *prævia Manifestatione* przeciwko Sędziemu nie składaiącemu sądów, to iednak tylko dla Korony służyć ma bo w W. X. Litt: według dawnego Prawa Kancel-

ANNO 1768

ANNO 1768 larye Grodzkie nie płacących Podatkow na Delatę Woyſku do Exekucyi podawać będą. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 666.*

Nro. II. Obiasnienie władzy Kommissyi Skarbowey Oboyga Narodow.

1768 Ponieważ teraznieyſzą Uſtawą przez zamknięty do wyraźnych Rzeczypoſpolitey potrzeb w liczbie ułożonych Milionow expens już wyciągaiącey, w wynalezieniu ſpoſobow nowych Podatkow nie będzie potrzeby, więc iak nayrozrządnieyſzy tylko, i naymniey Kray cały uciążaiący w Rodzaiu Podatkow tym Seymem potwierdzonych, i uſtanowionych zoſtawiwſzy Kommiſſyom Skarbowym Oboyga Narodow dozor, nie tylko wſzelkiego bądź pod iakimkolwiek pretextem nowego ſtanowić, i wynaydować tymże Kommiſſyom Skarbowym nie dozwalamy Podatku, ale też w czaſie uſtawaiących niektorych Expens publicznych zalecamy Kommiſſyom, aby o umnieyſzeniu Expenſy zgromadzonym donoſiły Stanom. Co zaś należy do Juryzdykcyi Sądowey, obiaśniaiąc Konſtytucyą Konwokacyiną 1764 razem Ordynacyą Kommiſſyi Skarbowych Seymem Koronacyinym, approbowaną, ſtanowiemy, aby wſzyſtkie ſprawy i długi *modo ſimplicis debiti* pozaciągane, z kimkolwiek bądź, z kupcami zachodzące, w Sądach Kommiſſyi Skarbowey ſądzone nie były, wyiąwſzy wſzelkie Wexle, ktore w tych Sądach Kommiſſyi *Forum* mieć powinny, i aby tam bez odwłoki odſądzone były, Regeſtr oſobny ſpraw Wexlowych przed wſzyſtkiemi Regeſtrami każdego czaſu, *etiam extra cadentiam, in numero tamen completo Judiciario* brać miany, przyczynić Kommiſſyom Skarbowym zalecamy. Nad to Sprawy wſzelkie Szlacheckie Duchownych i Swieckich Oſob, o długi za Towary, oraz względem Konwencyi Handlownych tak ręcznych iako i Urzędowych między ſamą Szlachtą, czyli kupcem Kraiowym a Szlachcicem, *Forum* zapiſanego Kommiſſyi nie maiące, mieć chcemy, aby ſię w Grodach odſądzały. Co ſię ma i o Sprawach z Manufaktur pochodzących rozumieć, *ſalva tamen apellatione* do Kommiſſyi Skarbowey *cum decernenda pœnalitate* na nieſłuſznie Appelluiących. A gdyby takowe Sprawy w Niedziel dwanaście od wydanego Pozwu rachuiąc, w Sądach Grodzkich odſądzone nie były, że mogą być *prævia Manifeſtatione* proſto do Kommiſſyi wyprowadzone, oſtrzegamy; Kommiſſya iednak Skarbowa choćby relewowała Dekret Grodzki w ſprawie, bądź to *per gravamen* do Sądu ſwego wytoczoney, niema mieć nigdy mocy karać Oſoby Sądu tego, lecz tylko ſtronom *ſalvam viam agendi cum Judice gravaminoſo in Foro competenti* zoſtawiać ma; kupcy iednak Zagraniczni z Szlachtą w Sprawach kredytowych i Handlowych proſto w Kommiſſyi ſądzić ſię maią. Zaś kupcy Kraiowi, Obywatele Miaſt między ſobą; takież z handlu ſprawy maiące, powinni ſię zapozywać *ad primam Inſtantiam* Miaſta; gdzie pozwany mieſzka, i tam ſię rozſądzić *ſalva appellatione* do Kommiſſyi, *& pœnalitate* na nieſłuſznie appelluiącego. Gdyby zaś *in ſpatio* Niedziel dwunaſtu ſtrony tamże Decyzyi doczekać ſię nie mogły, wolność daiemy ſtronom *prævia Manifeſtatione* proſto do Kommiſſyi ſię zapozwać, i tam *Judicatum pati, exceptis cauſis inſcripti Fori*, w Sądach Kommiſſyi, ktore tamże rozſądzać ſię maią. Sprawy zaś Officyaliſtami Skarbowemi, nie tyczące ſię Funkcyi i Obowiązkow Skarbowych, tak Prawne iako

i uczynkowe w Ziemstwie, lub Grodzie aby odsądzone były, stanowiemy. ANNO 1768
Spraw Trybunałom, Ziemstwom, i innym Juryzdykcyom oprocz appellacyinych wyżey wyrażonych należących, Kommissye Skarbowe przyciągać sobie nie powinny ani się *in cognitionem* Dekretow do Juryzdykcyi swoiey nie należących wdawać nie maią, *sub nullitate* Dekretow i Processow, w tymże Sądzie Kommissyi Skarbowey nastąpionych. Jeżeliby zaś strona iakażkolwiek w sprawach do sądzenia Kommissyi Skarbowey należących, *circa Judicatum* ukrzywdzoną być się rozumiała, tedy *plenis Ordinibus* na Seymach takowych Dekretow zostawuiemy roztrząśnienie; Exekucya iednak onych *suspendi* nie powinna, w innych zaś punktach teraz niedotkniętych, Konstytucyą Konwokacyiną, i Ordynacyą Roku 1764. i 1766. *Tit:* Obiaśnienie Pensyi Kommissarzow Skarbowych względem teyże Kommissyi uchwalone, *in toto* utwierdzamy; i aby też Prawa Kommissya we wszystkich *adimpleat* obowiązkach tam opisanych, i teraznieyszym Ustawom nieodmiennych, zalecamy. *Vol. VII. Anno 1768. fol. 669.*

No. 12. Podskarbowie Wielcy Oboyga Narodow.

1mo. Departament Skarbowy z Osob Rady Nieustaiącey składaiący się odbierać będzie od Kommissyi Skarbowey Koronney rachunki co Miesiąc z expens potocznych, rachunki zaś kwartalne z Percepty Generalney do Skarbu Rzeczypospolitey przychodzącey, co trzy Miesiące; a od Kommissyi Skarbowey Litewskiey, iako Kadencyami agituiącey się, po każdey Kadencyi i Extra-Kadencyi odbierane będą, a Departament dokładną baczność mieć będzie, ażeby tak Percepta iako i Expensa podług Prawa dopełniona była. 1775
2do. Podskarbi Wielki Koronny co Miesiąc odsyłać będzie do Rady Nieustaiącey Rapport czynności w tym Departamencie zawartych, a Podskarbi W. Litewski po każdey Kadencyi i Extra-kadencyi. *3tio.* Kiedykolwiek ieden lub obydwa Podskarbiowie Wielcy wyznaczeni będą do Rady Nieustaiącey, pierwszy z nich wyznaczony, iako Minister w Departamencie Skarbowym z Osob Rady Nieustaiącey składaiącym się, prezydować będzie. *4to.* Kommissye Skarbowe odbierać będą memoryały, i Proiekta dla dobra Publicznego ściągaiące się do handlu, do pomnożenia dochodow, do założenia Rękodzieł, wyczyszczenia Rzek, robienia kanałow, Portow, Mostow, Drog, Budynkow, i innych Dzieł publicznych, one roztrząsać, układać i podług Prawa decydować będą; a gdyby zażalenia iakowe względem tych Proiektow doyść miały *Consilium Permanens* toż będzie miało moc Kommissyom Skarbowym zalecić naydokładnieyszą uwagę do Decyzyi tych Proiektow, ktore są Prawem autoryzowane, *per pluralitatem* decydować, do skutku przyprowadzać, z Summ do takowych Decyzyi na każdym Seymie wyznaczonych; maiąc wzgląd na to aby w Proiektach podanych Obywatele nad Cudzoziemcow mieli preferencyą. *5to.* Wydawać będzie Dyspozycye na zapłacenie z Funduszu przez Rzeczpltą, na Expensa extraordynaryine, i Gratyfikacye naznaczonego, podług Decyzyi Rady Nieustaiącey *in pleno*; ktore Kommissye Oboyga Narodow wypłacać, i w Regestra Expens wciągać powinny. *6to.* Officyaliści w Skarbach Oboyga Narodow, powinni mieć Rękoymią od Osob *pignus sufficiens* maiących, w Kommissyach nie zasiadaiących, ktorych Nominacya przy Podskar-

ANNO 1775 bich, a roztrząśnienie zdatności Osob, przyięcie lub odrzucenie *pignoris* przy Kommissyach zostawać będzie, ktorych Officyalistow zdatność z następuiących kondycyi poznana być powinna; 1. aby byli Szlachta Polska, 2. aby mieli Rękoymią dostarczaiącą za sobą, 3. aby nie byli notowani, 4. aby umieli pisać, aby umieli rachunki. Gdyby zaś Officyaliści niezdatnemi na Urzędach pokazali się, oddalenie onych przez rezolucyą Kommissyow następować ma. *7mo.* Wszystkie pisma i Uniwersały publiczne, z druku wychodzące, przez decyzyą Kommissyow ułożone, pod Imieniem Kommissyi, z podpisem samego tylko Podskarbiego wychodzić będą, a pod niebytność Podskarbich z podpisem pierwszego z porządku; gdyby zaś Kommissya udecydowane takowe Pisma publiczne podała do podpisu Podskarbim, a Podskarbiowie onych podpisać niechcieli, takowa decyzya w przytomności onych przez pierwszego w porządku podpisana będzie, a Podskarbiowie za odmowienie podpisow swoich oskarzeni być mogą. *8vo.* Gdyby Podskarbiowie Wielcy oddalili się z mieysc Kommissyom wyznaczonych, na ten czas wszędzie w drodze z Milicyi Skarbowey assystencyą, z 15. ludzi złożoną mieć mogą, bez osobnego kosztu Skarbu i żadnego uszkodzenia Obywatelow. *9no.* *Corpus* Milicyi Skarbowey zostanie w obowiązkach Podskarbim i Kommissyi winnych, podług dawnieyszych Praw; Officyerowie zaś rekommendowani przez WW. Podskarbich, ieżeli Sztabs-Officyerowie? to przez Nayiaśnieyszego Krola Jmci, a jeżeli *subalterni* aż do Kapitanow *inclusive*? przez WW. Hetmanow patentowani będą, a *Corpus* Milicyi Skarbowey Koronney, z 500. ludzi według nowego Regulaminu od Kommissyi Woyskowey Koronney ułożonego, płacę, brać będzie, nie przechodząc iednak Summy ze Skarbu Rzeczypltey Konstytucyą 1768. na to naznaczoney; a gdzie zachodzić będą kryzrechty na Officyerow Kassacyi, lub kary śmierci, na Sądy Kommissyi Woyskowych odeślą, i na teyże Kommissyi Woyskowey podług Artykułow sądzeni będą. Gdy zaś Kommissya Skarbowa przez większość głosow uzna potrzebę oddalenia ktorego Officyera, lubo bez kassacyi. Abszeyta im dawać wolno iey będzie, a na Abszeytowanych mieysce wzwyż wyrażonym sposobem Officyer inny podany będzie. *10mo.* W przypadku wykroczenia Podskarbich w Artykułach wyżey wyrażonych, Rada Nieustaiąca może ich napomnieć o zachowanie Praw, a gdyby trwali, w swoim sprzeciwieniu się, to wykroczenie poczytane będzie *pro crimine Status* o ktory zapozwani zostaną na Sądy Seymowe. *11mo.* *In reliquo* Podskarbiowie Wielcy zostaną się przy dawnych Prawach i Prerogatywach ich Urzędu, według Praw w Konstytucyach Seymowych 1764, 1766. i 1768. w tym wszystkim, co się wyżey opisanym Artykułom nie sprzeciwia, co się nie ma rozumieć o Pensyach z ktorych teraźnieyszy Podskarbi W. Koronny W. Wessel, i Następca pierwszy po nim być maiący, 120000. *Flor: Polon:* tylko Pensyi mieć będą. A zaś po nich przyśli Poskarbiowie WW. Kor: po 60.000. *Flor: Polon:* tylko Pensyi mieć będą. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 107.*

N^ro 13. Odmiany i Obiasnienia Konstytucyi 1768. co do Ustawy o Kommissyach Skarbowych Oboyga Narodow.

1775 1. Kommissya Skarbowa Koronna złożona będzie z Podskarbiego W. Koronnego, Podskarbiego Nadwornego Koronnego, i dziewięciu Kommissarzy,

trzech

trzech z Senatu, a sześciu z Stanu Rycerskiego ktorzy Kommissarze z Stanu Rycerskiego *per Provincias* wybrani będą, Kommissarze zaś z Senatu, zachowuiąc alternatę, dwoch z Wielkiey-Polski, a ieden z Małey Polski, drugi raz dwoch z Małey-Polski, a ieden z Wielkiey Polski, sposobem *in Consilio Permanenti* przepisanym, obierani będą, a ta alternata zaczynać się będzie teraz od Prowincyi Mało-Polskiey. Także Pisarz dawnieyszy Kommissyi Skarbowey Koronney Ur: Jozef Mikorski Podkomorzy Gostyński, dla zasług swoich *ad fata*, lub *ascensum*, i Instygator Koronny, *prævio præstando* na rotę Kommissarzow *juramento*, z dołożeniem dla Pisarza na mieysce dawnieyszey przysięgi, że Dekreta i rezolucye *juxta pluralitatem*, *vel unanimitatem* przez siebie, lub Subalternow wiernie w Protokuły zapisywać, i pensyą Pisarską kontentować się będzie, obadwa *cum voto decisivo*, Pisarz z dawnieyszą pensyą Pisarską, a Wiel: Stanisław Kraiewski teraźnieyszy tylko Instygator Koronny, z względu zasług swoich z pensyą 12,000. *Flor: Polon:* w Kommissyi Skarbowey Koronney zasiadać będą. 2. Podskarbiowie Wielcy obowiązani są mieszkać, przez cztery Miesiące przynaymniey, pod utratą pensyi podług proporcyi, ktora nie będzie dzielona między zasiadaiących Kommissarzy, ale w skarbie zostawać ma, i Kommissarze podobnie do rezydowania na mieyscu sądzącey się Kommissyi na kadencyach Sądowych, przez cztery Miesiące przynaymniey, tak ażeby liczba zasiadaiących w Kommissyi z pięciu *ad minimum* Osob składała się rachuiąc iuż w to iednego lub dwoch Podskarbich przytomnych a Pensye od nieprzytomnych pozostałe, maią być dzielone na zasiadaiących Kommissarzy, od Rzeczypltey wyznaczonych, i przez nią obranych. 3. Szczegulnie w sprawach *Denegati Judicii corruptionis Judicis, Perjurii, & oppressionis Civis liberi*, a to podług osobney Konstytucyi gatunek spraw wyrażonych, obiaśniaiącey wolno będzie na Radzie Nieustaiącey zaskarzać ten Sąd podobnie, iak wszystkie inne Juryzdykcye i sprawy z takowego powodu *a Consilio Permanenti*, według przepisu iemu danego, traktowane będą, podług Konstytucyi *Denegatum Judicium, corruptionem Judicis, perjurium, & oppressionem Civis liberi* explikuiącey. 4. Zaden z obranych Kommissarzy z Stanu Rycerskiego, nie może być obrany Posłem na Seym następuiący, Kommissarzami zaś tak Posłowie z agituiącego się Seymu wybrani być mogą iako też i inni, a z dawnieyszych Kommissarzy trzecia część potwierdzona być może na drugie lat dwa, ieżeli większość krelek sekretnych mieć będą, toż samo ma się rozumieć o Senatorach, ktorzy to Kommissarze na drugie lat dwa potwierdzeni, na trzecie dwa lata potwierdzonemi, ani obranemi być nie mogą. 5. Odtąd będzie regestr osobny w Sądach Kommissyi do spraw Cudzoziemskich ściągaiących się do handlu i wexlow. 6. Kommissye skarbowe wchodzące pieniądze do ich kass maią naypierwey oddawać, podług punktu czwartego w Departamencie o Kommissyi Woyskowey opisanego. *Vol: VIII. fol: 109. Anno 1775.*

ANNO 1775

N^{ro:} 14. Jakie Sprawy w Kommissyach Skarbowych sądzone być maią.

1mo. O Depaktacye kupcow, zwracania onychże z traktow, i wzaiemnie przeciwko kupcom o pokrzywdzenie w przemyceniu Skarbu. 1775

2do. O podatki wszelkiego rodzaiu, przeciwko Szlachcie, Duchownym i Miastom, oraz *quocunque titulo* podatkuiącym.

ANNO 1775 *3tio.* O kontrakty względem handlow między kupcem a Szlachcicem, lub Duchownym, zawarte.

4to. O Wexle wſzelkie, bez excepcyi Oſob i Stanu.

5to. O długi kupieckie i Rzemieślnikow do regeſtru winne przeciwko Oſobom Stanu Duchownego i Swieckiego, *& e converſo.*

6to. O miary łokcie i wagi *non præjudicando* Juryzdykcyi Marſzałka, w mieyſcu rezydencyi Krolewſkiey,

7mo. O ſkrzywdzeniu Skarbu Naſzego, lub depaktacyą przez Officyaliſtow naſzych, o przebranie na moſtach, przewozach, i groblach, albo o ſprzeciwienie ſię przez kupcow na Traktach ułożonym Taryffom, także ſprawy między kachałami o wyłamywanie ſię z Parafii i Partykularzow tudzież ſprawy *ex vi inſcripti fori.* A Dekreta w takowych ſprawach zapadaiące od Urzędu oſobie i dobrom przyzwoitego, exekwowane być maią. *In reliquo* zaś Kommiſſye Skarbowe Oboyga Narodow, zoſtawuiemy przy opiśie i Prawach w Konſtytucyach 1764. 1766. i 1768. zawartych, w tym wſzyſtkim, co ſię wyżey opiſanym Artykułom nie ſprzeciwia. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 110.*

Nro. 15. OBIAŚNIENIE TRUDNOŚCI WZGLĘDEM DOCHODOW I WYDATKOW SKARBU KORONNEGO.

1776 Trudności względem dochodow i wydatkow Skarbu Koronnego, z Prawa przeſzłego wynikaiące obiaśniaiąc deklaruiemy:

1mo. Względem puſtych kominow Uniwerſał Kommiſsyi potwierdzaiąc, determinuiemy, że wſzelkie budynki mieyſkie i wieyſkie, murowane i drewniane te tylko od podymnego wolne być maią, ktore do reparacyi nie ſą zdatne, albo żeby koſzt reparacyi rownał ſię wybudowaniu nowego takiego budynku, względem ktorych tylko Kommiſſya na rekwizycyą żałącego ſię, rewizye poſyłać moc mieć będzie *ad ſpatium* ſześciu Mieſięcy. *2do.* Zamiaſt Hiberny, ktora ſię znośi, mieć chcemy, aby wſzyſtkie Miaſta i Miaſteczka Krolewſkie, bez wſzelkiey kogożkolwiek, i iakieyżkolwiek Juryzdykcyi excepcyi, puł podymnego, podług klaſſyfikacyi podymnego wieyſkiego, ſwego *reſpective* Woiewodztwa, Ziemi lub Powiatu, w zatylnych zaś Domach, lub małych Miaſteczkach po dwa Złote opłacały, a to nie zaſłaniaiąc ſię żadnemi wolnościami, i Konſtytucyami; *3tio.* Staroſtwa, i Krolewſzczyzny wſzyſtkie połtory kwarty do Skarbu Koronnego iſtotnie podległey i prawdziwym dochodem tegoż Skarbu będącey, podług 1765. Luſtracyi, a nie poznieyſzey, płacić będą, nie zaſłaniaiąc ſię żadnemi wolnościami i Konſtytucyami; Luſtracyi zaś Staroſtwa Kłodawſkiego Kommiſſyi Skarbowey moc do rozeznania nadaiemy, płacenie Czynſzu Emfiteutycznego w Ratach Marcowey, i Septembrowey naznaczamy. *4to.* Retentow Skarbowi Koronnemu Prawem 1775. pod tytułem Pozoſtałey i Sukceſſorow J. W. Branickiego Kaſztelana Krakowſkiego Hetmana Wielkiego Koronnego zakwitowanie przekazanych, zaczęte iuż windykowanie dokończyc Kommiſſyi Skarbowey zlecamy. *5to.* Łany Wybranieckie Kommiſſyi Skarbowey przez wyznaczone od niey Oſoby zluſtrować, należytość Łanową podług Prawa i Sprawiedliwości determinować, i Taryffę

ANNO
dostateczną uformować zlecamy, od tey zaś Lustracyi i Taryff Łany które są 1776
do Folwarków przyłączone, i z nich kwarta opłaca się, wyłączamy, i w tym Konstytucyą 1768. reassumuiemy, a gdzieby potrzeba było wymiaru Łanów Lustracyi podległych, tam go Kommissyą wyznaczać i wszelkie w tey mierze trudności ułatwiać moc mieć będzie. A na Łany gdzieby wakowały, Kommissyi Skarbowey Kontrakty Emfiteutyczne za approbacyą Nas Króla wydawać, zarosłe zaś i puste, do lat kilku od podatku Łanowego, według słuszności tego wymagaiącey, uwalniać zupełną władzę teyże Kommissyi nadaiemy. *6to.* Od remanentów wszelkich i Decessów z Rachunków Seymowych pochodzących dotąd wybrać się nie mogących, za Inwestygacyą, i dowiedzeniem powietrza, lub rzeźby Haydamackiey albo dla klęsk Kraiowych, rozeyścia się Kahałów, tudzież od Retentu Łanowego, albo dla przyłączenia Łanów do Folwarków albo dla zarosłości zaległego uwolnić, i z Retentów Rachunków Seymowych odciągnąć Kommissyi Skarbowey zlecamy. *7mo.* Do Sądzenia Regestru tylko Wexlowego komplet w Osobach czterech oznaczamy, a temu Regestrowi *extra Cadentiam* Wtorek i Piątek, a w Kadencyach tylko Piątek determinuiemy, Wpisy przed Protestem Wexlu do tegoż Regestru czynione excepcyi podlegać maią. Regestr *Pœnalium* względem tegoż Regestru i Cudzoziemskiego, w każdą Sobotę w tymże komplecie brany mieć chcemy. Przy tym dla wygody publiczney Kadencyą sądową Augustową na September przenosiemy. *8vo.* Uniwersały i dyspozycye wszelkie Kommissyi Skarbowey aby Grody bez opłaty wszelkiey do oblaty przyimowały, nakazuiemy, pod odpowiedzią w Sądach Kommissyi Skarbowey. *9no.* Retenta Podatków zaraz po każdey Racie, za pomocą Woyska Koronnego, za Rekwizycyą Kommissyi Skarbowey dodać mianą exekwowane mieć chcemy. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 897.*

KOMMISSYA EDUKACYINA.

Nro. I. USTANOWIENIE KOMMISSYI NAD EDUKACYĄ MŁODZI NARODOWEY SZLACHECKIEY DOZÓR MAIĄCEY.

1775
Ponieważ Oyciec Swięty przez wydaną do wszystkich Państw Chrześciańskich Bullę, niebawnie w Państwach Rzeczypospolitey publikowaną być maiącą skassował *institutum* Zakonu XX. Jezuitów którzy w Kraiu większą część Funduszów na Edukacyą Młodzi destynowanych, i większą część Edukacyi za dozwoleniem Rzepltey wielą Konstytucyami nadanym utrzymywali: więc ażeby z tych okoliczności Rzeczpospolita, tak co do Edukacyi Młodzi Kraiowey, iako też co do Dóbr, i maiątków nie ponosiła uszczerbku, takowe czyniemy rozporządzenie. *1mo.* Ustanawiamy Kommissyą w Warszawie odprawować się maiącą do Edukacyi Młodzi Szlacheckiey, pod protekcyą J. K. Mci Pana N. M. do którey *ex Senatu & Ministerio;* Wielebnych, WW. i UUr. Ignacego Massalskiego Biskupa Wileńskiego, Xiążęcia Poniatowskiego, Biskupa Płockiego, Sułkowskiego Woiewodę Gnieźnieńskiego, Chreptowicza Podkanclerzego Litt: *ex Ordine Equestri* Ignacego Potockiego Pisarza Litt: Xiążęcia Adama Czartoryskiego Generała Ziem Podolskich, Andrzeia Zamoyskiego Kawalera Orderu Orła Białego, Ponińskiego Starostę Kopanickiego, wyznaczamy. Ta

1775 Kommissya pod prezydencyą wzmiankowanego Wielebnego Jmci Xiędza Biskupa Wileńskiego, lub *in absentia* iego, pod prezydencyą pierwszego *in ordine* Kommissarzów odprawiać się będzie. Funkcya Kommissarzów teraz wyznaczonych do Seymu Ordynaryinego w Roku da Bóg 1780. trwać ma a na ów czas gdy się Stanom Rzeczypospolitey tak zdawać będzie, ciż sami potwierdzeni, albo odmienieni *per sexennium* też funkcyą sprawować będą, w przypadku śmierci na którego z Kommissarzów, albo złożenia Kommissarstwa *per recessum Officiosum* od niego, J. K. Mc Pan N. M. inszego sposobem przepisanym dla Kommissyi Skarbowey i Woyskowey w Konstytucyi 1764. *substituere* zechce, odtąd tedy wszystkie generalnie Akadamie, Gymnasia, Kolonie Akademickie, szkoły publiczne żadnych nie wyłączaiąc; z tym wszystkim, co tylko do wydoskonalenia nauk, i ćwiczenia w nich Młodzi Szlacheckiey ściągać się może, pod dozór i rozrządzenie Kommissyi tey oddaiemy, oraz Ordynacyi ułożenie względem czynności iey do approbacyi, albo poprawy przez Nas zlecamy. *2do.* Do Funduszów w maiątkach leżących, i ruchomych XX. Jezuitów, Urodzeni Jchmość Marszałkowie Konfederacyi Koronney i Litewskiey wyznaczą Lustratorów według potrzeby po dwóch lub więcey do każdego *Collegium*, i pod nim będących Rezydencyi, Domów, Missyi i Dóbr wszystkich, używaiąc do tey pracy dla oszczędzenia kosztu osób blisko tychże Kollegiów, Rezydencyi Domów, i Dóbr mieszkaiących, Obywatelów osiadłych. Ci Lustratorowie wyraźnie *ad hunc actum* przysięgli być maią: więc w Kancellaryach Grodzkich *in propriis districtibus*, w których Kollegia leżą, tę przysięgę *juxta Rotham* przez Nas *acceptatam*, do Instrukcyi *adjungendam*, przed zaczęciem Funkcyi wykonać, i wykonaney świadectwo Autentyczne *ex Actis* przed Kommissyą Edukacyi Narodowey przełożoną *producere* powinni będą: że zaś rozrządzenie Osób Duchownych stroy, i regułę odmienną mieć odtąd maiących, utrzymanie po kościołach Nabożeństwa, i wiadomość o sprzętach Kościelnych, przytomność deputowanych a *Locorum ordinariis* potrzebną czyni; więc wolno będzie Nayprzewieleb: i Przewiel: Jchmć XX. Arcybiskupowi Gnieźnienskiemu i Biskupom wybrać, i wyprawić osoby Duchowne do tego zdolne, którzy *etiam* przy spisywaniu przez Lustratorów Rzeczypospolitey wszelkich Kościelnych sprzętów obecni być mogą. Ci zaś Lustratorowie od Rzeczypospolitey zesłani we wszystkich zatrudnieniach, i wątpliwościach do wspomnioney Kommissyi Nauk referować się *tenebuntur*, a ta rezolucye dawać będzie, i po Lustracyi *ad summum* we dwóch Miesiącach czasu skończyć się powinney, całe *Opus* Lustratorów przed Nami ukażą. A tym czasem niżeli Rzeczpospolita finalne w tym wszystkim rozporządzenia poczyni, żeby szkoły publiczne nieustawały, i XX. Jezuici Kapłani Swieckiemi zostać maiący, *sine convenienti victu & amictu, & sine deservita* pod ten czas *mercede*, tudzież *Scholastici* & *Novitii*, którzy nie będą potrzebni do pracy i usługi publiczney, podług przyszłego rozrządzenia, bez sposobu do przebrania się w inszy stroy, do dostania się w domy Rodziców, albo krewnych, a Laicy osobliwie w wieku iuż podeszłym, do pracy niezdolnym, żeby bez sposobu do życia nie zostawali, naznaczamy summę 300,000. Zł: Pol: z dochodów tychże Dóbr Jezuickich, którą to summą dysponować ma wolność Kommissya Edukacyi na wzwyż wyrażone potrzeby *per intervallum* do dwoch Miesięcy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 266.*

Nro. 2.

ANNO 1776

Nro. 2. EDUKACYA NARODOWA.

Maiąc uczynioną przez Przewielebnego WW. i UU. Deputowanych do Kommissyów Edukacyiney Rozdawniczych, i Sądowych oboyga Narodow, dokładną Relacyą *de Statu actuali* Funduszu, po skassowanym Zakonie Jezuickim pozostałego, a na utrzymanie Edukacyi Młodzi Szlacheckiey w Państwach Rzeczypospolitey obroconego z powodu nieprzestanney Naszey o zafundowanie i rozkrzewienie w Kraiu dobrych i użytecznych Nauk troskliwości takowe czyniemy ustanowienie:— Kommissye Rozdawnicze Oboyga Narodow (nieczyniąc iuż odtąd żadnych dalszych rozrządzeń) wszystkie iakie dotąd zaszły w rodzaiu Dóbr leżących, w podniesieniu i lokowaniu Kapitałów, w przedaży, Kamienic, Dworków, placów po Miastach; tudzież Mobiliów, Argenteryi, po Kościołach i Kollegiach, sprzętów i ruchomości po Dobrach, dyspozycye, czynności, papiery i rachunki od podania do Grodu tego Prawa, do Archiwum Kommissyi Edukacyiney UU. Pisarze tych Kommissyi *in spatio quindecem dierum*, za Kwitem dla siebie z oddanych, *praevio Juramento*, iako żaden Papier niezataiony, komportować powinni będą.— Kommissya Sądowa Litewska po wypłynionym czasie Konstytucyą Seymu przeszłego naznaczonym, iuż iest zamknięta; a że Kommissya Sądowa Koronna nie ma wyznaczonego sobie podobnie zakończenia czasu, więc ażeby iuż daley Sądów swoich *à lata Lege praesenti* nie kontynuowała, zalecamy. Dekreta zaś swoie, i Akta wszystkie, aby UU. Regenci tych Kommissyi *ad Archivum* Kommissyi Edukacyi Narodowey za Kwitem dla siebie z oddanych, komportowali i oddali, zalecamy.— Kommissyi Edukacyi oddaiemy dozor zupełny Edukacyi Narodowey w Kraiach Rzeczypospolitey, i wszystkich Funduszów w Dobrach, Summach i ruchomościach na utrzymanie Edukacyi destynowanych, a mianowicie Fundusz po-Jezuicki, na utrzymanie Edukacyi poświęcony, ażeby do swoiey całości został przywrocony, mieć chcemy; iżby wszelkie czynności ku rozrządzeniu, dochodzeniu i ubespieczeniu onegoż, Kommissyom Rozdawniczym, i Sądowym Oboyga Narodów, Konstytucyą Seymu przeszłego, *titulo*— Rozrządzenie Dobrami Jezuickiemi— przepisane, dotąd niedopełnione przez Kommissyą Edukacyi poznawane, kontynuowane, i na mocy Prawa teraznieyszego do skutku przyprowadzane były. W dochodzeniu zaś uszkodzonego maiątku po-Jezuickiego, stanowiemy: iż każdy, ktoby dowodnie tego uszkodzenia był wiadomy, ma o tym zainformować Kommissyą Edukacyiną; a ta utaiwszy Imie takowego Delatora, Plenipotentowi swemu dochodzić zleci. Kommissye *ad locum delicti*, ieżli potrzeba naznaczy, i gdy co odzyska, utaionemu Delatorowi w nadgrodę część dziesiątą odda; a ieżeli Delator iawnie sam stawić się zechce, czwartą część odzyskaney wartości odbierać będzie.— Summy zaś Funduszowe Konwiktom zapisane pod dozorem Kommissyi zostawać maiane, aby od Summ ex-Jezuickich *distinctim* oznaczone, na utrzymanie Konwiktorów obracane były.— Taż Kommissya o Fundusze i obligacye Duchowne dawniey przez XX. Jezuitów przyięte *cum loci ordinariis transigere* ważnie będzie mogła, podług ostatniey Konstytucyi, i mieć będzie moc zupełną do rozwiązania przypadku, wzwyż rzeczoney Konstytucyi, *puncto nono* umieszczonego, choćby też względem Dóbr iuż danych trafił się: nikt bez dołożenia się iey Dóbr Funduszowych przedawać, zamian czynić, i Summ

ANNO 1776 ustępować nie ma, a to pod nieważnością takowych Tranzakcyi. — Kommissya zaś Edukacyi Narodowey, przestrzegać powinna całości Funduszów wieczystych na Edukacyą obroconych *sufficientem evictionem & pignus* upatrywać, papiery Funduszowe w Archiwach swoich konserwować, i rekwiruiącym onych Extrakty autentyczne wydawać przez Kancellaryą swoię: oraz powierzoną sobie maiąc wszelkich dochodów i Prowentów Edukacyinych administracyą, kalkuluiącą *de perceptis & expensis* przed Stanami Rzeczypospolitey na każdym ordynaryinym Seymie zdawać będzie. — Zabiegaiąc zaś, ażeby przez zawody płacenia Prowentów z Dóbr, i Procentów od Summ na Edukacyą oddanych, utrzymanie teyże Edukacyi publiczney, nie podlegało żadnemu niesposobności przypadkowi; i aby Kapitały przez lokacyą niepewną nie zginęły: oraz Fundusze wszelkie Edukacyine w niczym nie były uszczerbione; chcąc przytym opatrzyć dla Obywatelów Rzeczypospolitey, którzy Spraw swoich w Kommissyach Sądowych i innych zaczętych, ieszcze nie maią zupełnie zakończonych, należytą i ostateczną sprawiedliwości administracyą, iako też ostrzegaiąc bespieczeństwo Obywatelów którzy za Dekretami Kommissyi Sądowych wypłacili Summy po-Jezuickie, iżby w przypadku tych Summ upadnienia, do powtórnego onychże płacenia pod żadnym wynalazkiem pociągani nie byli, ale raczey przez wyszukanie przyzwoitey według Prawa o Summach lokalnych Ewikcyi od wszelkich impetycyi uwolnieni, Juryzdykcyą Sądową z Kommissyi Sądowych Oboyga Narodów na Kommissyą Edukacyiną przenosiemy, i mieysce oney do sądzenia w Mieście Naszym Warszawie naznaczamy; obowiązuiąc do wykonania Przysięgi Kommissarzów, którzy nie są przysięgli. — Która to Juryzdykcya w liczbie Osób dwunastu, a do sądzenia naymniey Osób pięciu do kompletu potrzebuiąca; nie ma i nie powinna daley rozciągać się, iak tylko do Spraw Funduszu Edukacyinego, z mocą zupełną rozeznania *cujusvis tituli Actuum.* Sprawy zaś Graniczne, także *facti & extraditionis Subditorum, ad Fora competentia* należeć będą, także o zaległe płacenia procentów z Dóbr i od Summ o zruynowanie i zniszczenie Dóbr Funduszowych, bądź dawniey uczynione, bądź nastąpić mogące; na ostatek we wszystkim cokolwiek do całości Funduszów, do karności i porządku Osób w Akademiach i Szkołach publicznych uczących się, i uczących należeć może, moc sądzenia mieć będzie. Kommissarze zaś *ex interesse proprio* do Sprawy wchodzący, należeć do decyzyi nie będą. — Ponieważ Konstytucye tysiąc siedemset dwudziestego szostego i tysiąc siedemset sześćdziesiątego czwartego, o nieoddaleniu Dóbr od Stanu Szlacheckiego zapadłe, Fundusze Duchowne *contra præscriptum* Konstytucyi tysiąc sześćset trzydziestego piątego czynione i zaskarżone, nie dla Sukcessorów, lecz *ad quamvis delationem, medium Delatori, medium Fisco* przysądzać nakazuią; Konstytucya zaś tysiąc siedemset siedemdziesiąt piątego ostatnia, *titulo* — ubespieczenie Funduszu Edukacyi Młodzi Narodowey — Dobra po Jezuickie wszelkie iako powracaiące do Stanu Szlacheckiego, to iest do zrzodła z którego ie miała *Societas* zgaszonego Zakonu, za nie podpadaiące Prawu *de alienatione,* deklarowała; więc ażeby iakowegokolwiek rodzaiu Fundusze na Edukacyą w Kraiach Rzeczypospolitey obrocone i zapisane, *titulo alienationis* odpadać, i kwestyowane być więcey nie mogły, stanowiemy. — W interessach o zaległe z Dóbr i Summ procenta punktualnie dwoma Ratami *anticipative* co pół Roku do Kassy Kommissyi Edukacyi na ter-

ANNO 1776

minie S. Jana i trzech Królów opłacać się maiące, postępować będzie, taż Kommissya zwyczaiem Kommissyi Skarbowey Koronney, o nieopłacony Podatek do Skarbu Publicznego. = Sąd Kommissyi Edukacyiney, iako *supremæ Instantiæ*, *pro inappellabili* deklaruiemy; a Dekreta Sądu tego aby miały Exekucyą, Departament Woyskowy *Brachium Militare* na rekwizycyą każdą tey Kommmissyi dawać będzie. = Ordynacyą *Processûs Judiciarii* dla Sądów Kommissyi Edukacyi Narodowey My Król wydać z Kancellaryi Naszey *per Rescriptum* deklaruiemy. = Należyte przed Delegowanemi *de peractis* sprawienie się Kommissyi Edukacyi Narodowey My Król wraz z Stanami Skonfederowanemi z ukontentowaniem odbieraiąc, zupełną satysfakcyą i uspokoienie oświadczamy. Z kalkulacyi *de Perceptis & Expensis* od czasu ustanowienia teyże Kommissyi *in Octobri 1773. Annô, ad ultimam Junii 1776. Anni*, dostatecznie uczynioney, teraz kwituiemy. Dla zasiadaiących zaś w tey Kommissyi Osób przyzwoitych oszczędzaiąc pochwał, ubliżyć im nie chcemy tego Swiadectwa, drugim dla przykładu: że iako bez Pensyi i żadney nadgrody *Publico* służyć podięli się; tak nigdy własnego, ale we wszystkich postępowaniach publicznego szukali Interessu i uszczęśliwienia. *Vol. VIII. Anno 1776. fol: 860.*

Nro. 3. Kwit dla Kommissyi do rozrządzenia Dóbr przeszło-Jezuickich w Koronie i Litwie wyznaczonych.

Gdy Kommissye do rozrządzenia wszelkich Dóbr przeszło-Jezuickich w Koronie i W. X. Litewskim, Konstytucyą Seymu przeszłego wyznaczone, podług przepisu tegoż Prawa sprawiły się, i Dobra Obywatelom Szlachcie Rodowitey, czynsz z nich roczny dwiema Ratami do oddania do Kassy Edukacyiney Narodowey ustanowiwszy rozdysponowały, na które My Król Dyplomata z Kancellaryi Koronney i Litewskiey z Podpisem Ręki Naszey Królewskiey wydać dla tychże Obywatelów rozkazaliśmy, przeto za zgodą wszech Stanów takowe rozrządzenie Dóbr nastąpione, i wydane na nie Dyplomata utwierdzamy, *excepto* sprawy Sukcessorów Jelcowskich, w Kommissyi Edukacyiney rozsądzić się maiącey. Także co się tycze Summ przeszło-Jezuickich w Koronie, przez Kommissyą Rozdawniczą rozrządzonych, i Imieniem iey podnoszonych, mieć chcemy; aby Summy, które przez Prawną windykacyą, i za rozrządzeniem Kommissyi Rozdawniczey są dotąd poodbierane, i w pewney zostaią lokacyi, zostały się w Ręku tych, w iakowe za dyspozycyą Kommissyi Rozdawniczey weszły, z procentu punktualnie opłacać mianego. Względem zaś Summ windykowanych, a dotąd nie podniesionych; ponieważ z Ustawy Seymu teraźnieyszego nastąpiła Rezolucya, aby Summy te na dawnych zostały się Lokacyach, a tak nadania Summ Dyplomatyczne, iako Ewikcye na całkowite Summy pozapisywane, przez tę Ustawę naruszaią się; Ewikcye więc co do Summ nieodebranych, zapisane uchylamy, i aby z nich Kommissya Edukacyina Narodowa Kwitowała (ostrzegłszy tylko Ewikcyą Summ iuż odebranych) zlecamy. Wszystkie zatym inne wspomnionych Kommissyi rozrządzenia iuż zapadłe, rezolucye, dyspozycye, które nieprzynoszą uszczerbku Funduszowi Edukacyi, approbuiąc, że żadney wątpliwości podpadać nie maią, deklaruiemy i nnieyszą Konstytucyą z czynności wszystkich dopełnionych, też Kommissye kwituiąc wczym ona nieiest przeciwna Prawom na te- 1776

ANNO 1776 raźnieyſzym Seymie zapadłym = *titulo* Ubeſpieczenie Summ Ziemſkich i Pojezuickich = *Item titulo* Edukacya Narodowa = za nie poruſzoną mieć chcemy. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 864.*

Nro. 4. Kwit de Perceptis et Expensis Kommissyi Edukacyiney.

1778 Z uczynioney Nam dokładney Relacyi przez Delegowanych do obrachowania *de Perceptis & Expenſis ad Mentem* Konſtytucyi 1776. Funduſzu Kommiſſyi Edukacyiney; Iż taż Kommiſſya od dnia pierwſzego Mieſiąca Lipca w Roku 1776. to ieſt: od czaſu, do którego zaymowała kalkulacya Seymu oſtatniego, aż do dnia pierwſzego Lipca w Roku teraźnieyſzym 1778. iaſne i dowiedzione Percept i Expens okazała Rachunki, które Delegowani od Nas, po pilnym roztrząśnieniu, Podpiſami ſwemi zaświadczyli. My Król i Stany Rzeczypoſpolitey Kommiſſyą Edukacyiną *de Perceptis & Expenſis* dwuletniey Funduſzu Adminiſtracyi Kwituiemy, i zaſpokoiamy. Jako zaś okazano ieſt temiż Rachunkami, iż od dnia pierwſzego Lipca teraźnieyſzego Roku pozoſtaie Remanent w Kaſſach Kommiſſyi Edukacyiney 129,326. Złotych groſzy 24$\frac{1}{12}$ takowy Remanent do Rachunków przyſzłego Seymu wciągniony być ma. = Odbieraiąc uwiadomienie z Protokułów Kommiſſyi Edukacyiney że taż Kommiſſya oddalaiąc od ſiebie *poſſibilitatem* nawet perſonalnych zyſków, poſtanowiła *per Legem curiatam* iednomyślnie, żeby żaden z Oſób ią ſkładaiących, Summ Funduſzowych brać na Procentową lokacyą, lub Dobr na opłacenie z nich *perpetui cenſus* niemógł; My Stany Rzeczypoſpolitey daiąc publiczne świadectwo, i zaletę takowemu poſtanowieniu, mieć chcemy: ażeby taż chwalebna Uſtawa, iako od dziś zaſiadaiących dobrowolnie przyięta tak przyſzłych nawet na zawſze Kommiſſarzów była obowiązuiąca, i od nich ściśle zachowana. *Vol: VIII. Anno 1778. fol: 954.*

Nro. 5. Kwit dla Kommissyi Edukacyi Narodowey.

1780 Maiąc uczynioną przez Przewielebnego, WW. i UUr: Delegowanych od Kommiſſyi Edukacyi Oboyga Narodów dokładną Relacyą, o należytym ſprawieniu ſię teyże Kommiſſyi *de Perceptis & Expenſis*, *ad mentem* Konſtytucyi 1776. iż taż Kommiſſya od dnia 1. Mieſiąca Lipca w Roku 1778. to ieſt: od czaſu, do którego zaymowała kalkulacya Seymu oſtatniego, aż do dnia 1. Mieſiąca Lipca w Roku teraźnieyſzym 1780. iaſne i dowiedzione Percept i Expens okazała Rachunki, które delegowani od Nas po pilnym roztrząśnieniu podpiſami ſwemi zaświadczyli. My Król i Stany Rzeczypoſpolitey Przewielebnym Ignacemu Xciu Maſſalſkiemu Biſkupowi Wileńſkiemu, Michałowi Xięciu Poniatowſkiemu Biſkupowi Płockiemu. WW. i UU. Auguſtowi Xciu Sołkowſkiemu Woiewodzie Kaliſkiemu, Joachimowi Chreptowiczowi Podkanclerzemu W. X. Lit: Michałowi Mniſzchowi Sekretarzowi W. W. X. Lit: Hiacyntowi Małachowſkiemu Referendarzowi W. Kor: Ignacemu Potockiemu Piſarzowi W. W. X. Lit:, Adamowi Xciu Czartoryiſkiemu Generałowi Ziem Podolſkich, Jędrzeiowi Mokronoſkiemu Generałowi Inſpektorowi Woyſk Koronnych, Staniſławowi Xciu Poniatowſkiemu Generałowi Lieutnantowi Woyſk Koron: Franciſzkowi Bielińſkiemu Staroście Czerſkiemu, Jędrzeiowi Zamoyſkiemu Ordynatowi i Kawalerowi Orderu Orła Białego, na Seymach,

1774.

1774. i 1776. wyznaczonym Kommiſſarzom Kommiſſyi Edukacyi Oboyga Narodòw winną upewniwſzy wdzięczność, nietylko za przykładne i doſkonałe Urzędowych obowiązków ſprawowanie, ale za prace ich bez penſyi i żadney nadgrody *pro publico* przez te wſzyſtkie lata podięte, nieſzukaiąc w tym nigdy ſwego, tylko publicznego intereſſu, i uſzczęśliwienia; tychże Przewielebnych, WW. i UU. Kommiſſarzów z ich Sukceſſorami żadney niezoſtawuiąc pretenſyi, zupełnie kwituiemy. Summę zaś okazaną Rachunkami Remanentową od dnia *1go* Lipca teraźnieyſzego Roku, zoſtaiącą w Kaſſach Kommiſſyi Edukacyi Oboyga Narodow Złotych Polſkich ſto ſiedmdzieſiąt pięć Tyſięcy trzydzieści i dwa, groſzy ſzeſnaście i trzy dwunaſtki, takową do wciągnienia do Rachunków przyſzłych zoſtawuiemy. = Do dalſzego zaś teyże Kommiſſyi Edukacyiney ſprawowania, ponieważ czas Konſtytucyi Seymu 1775. naznaczony, Oſobom Zaſiadaiącym na teraźnieyſzym wypłynął: Zaczym chcąc w czas dalſzy zabeſpieczyć nieprzerwany ciąg Edukaci Narodowey też Oſoby do dalſzego ſprawowania Urzędów, na lat ſześć potwierdzamy; w przypadku zaś zawakowania przez śmierć lub receſs którego z nich Nam Krolowi wolność nominowania Oſoby na mieyſce wakuiące zoſtawuiemy. Zabeſpieczaiąc Fonduſz Edukacyi Narodowey i Obywatelów od lokacyi Summ ſwoich na Dobrach Summami Funduſzowemi obciążonych, zlecamy Kommiſſyi Edukacyiney, żeby w przeciągu pòł-rocza, od uſtanowienia tego Prawa, generalną całego Funduſzu ſwoiego ſporządziła Tabellę, w ktòrey nayprzód Dobra Funduſzowe, ich Intratę, Poſſeſſora, i Ewikcye potym Summy Kapitalne, Debitorów, i tychże Summ Ewikcye ma doſkonale opiſać, a takową Tabellę wydrukowawſzy, wprzód ſpoſobem Uniwerſałów po Parafiach publikować, potym do wſzyſtkich Grodòw *per Oblatam* podać powinna będzie. *Vol: VIII. Anno 1780. fol: 975.* ANNO 1780

Nro. 6. Kommissya Edukacyina.

Ponieważ zaś Kommiſſarzom Edukacyi Oboyga Narodòw wyżey wyrażonym, czas do ſprawowania ich funkcyi Prawem oznaczony teraz wypływa; zaczym chcąc w czas dalſzy zabeſpieczyć nieprzerwany ciąg Edukacyi Narodowey, też ſame Oſoby, a to pod Prezydencyą Nayprzewielebnieyſzego Xcia Jmci Michała Poniatowſkiego, Prymaſa i Pierwſzego Xiążęcia Korony Polſkiey i W. X. Lit: lub w niebytności iego, pierwſzego *in Ordine* przytomnego Kommiſſarza do dalſzego ſprawowania tychże Urzędòw na lat ſześć potwierdzamy; w przypadku zaś śmierci lub urzędowego odſtąpienia ktòrego z Kommiſſarzów. Nam Królowi wolność nominowania Oſoby na mieyſce wakuiące oſtrzegamy. *Konſtytucya* 1786. *fol:* 25. 1786

KOMMISSYA WOYSKOWA.

Nro: I. Kommiſſya Woyſkowa ma ſię zawſze w trzecim *biennium* według alternaty Seymów i mieyſca w W. X. Lit. do naſtępnego Seymu agitować, ſkładać ſię zaś będzie z oſób ośmnaſtu, z ktòrey to liczby dwie częśći ma być Cywilnych, trzecia Woyſkowych to ieſt Hetmana i piąciu Woyſkowych lub Cywilno Woyſkowych w naſtępuiący ſpoſób: z WW. Hetmanów Wielkich i Polnych Oboyga 1788

ANNO 1788

Narodów, z których każdy po iednemu w Roku całym przez trzy Mieſiące przy prezydowaniu Kommiſſyi Woyſkowey zaſiadać i prezydować w niey powinien będzie. A nayprzód W. Hetman W. Koronny pierwſze od czaſu zacząć ſię maiącey teraźnieyſzey Kommiſſyi trzy Mieſiące, po nim W. Hetman Polny Litewſki drugie trzy Mieſiące, W. Hetman Litewſki Wielki trzecie trzy Mieſiące, W. Hetman Polny Koronny oſtatnie Roku trzy Mieſiące w Kommiſſyi przezydować będzie, i tak ten porządek Prawem ninieyſzym przepiſany w naſtępnych latach WW. Hetmani Wielcy i Polni Oboyga Narodów w zaſiadaniu i prezydowaniu Kommiſſyi zachowywać będą pod utratą Penſſyi kwartalney. Oſtrzegamy iż Wielmożni Hetmani wſzyſcy, oprócz iednego tego, na którego koley z Prawa przypadać będzie zaſiadania, przez trzy Mieſiące w Kommiſſyi razem zaſiadać nie będą mogli: ani też ten Woyſkiem Kommenderować nie będzie mógł w tym czaſie, kiedy koley na niego przypadać będzie, chociażby na Kadencyą trzech Mieſięczną nie ziechał, podług uſtawy niniieyſzey zaſiadania i Prezydowania w Kommiſſyi, aby wydawanie Ordynanſów ſamey Kommiſſyi zoſtawione, w oſobie iedney podpiſywanie onych, i wykonywanie niezoſtawało, tudzież Generałowie dywizyami i w dywizyach kommenderuiący, iako też i w ſłużbie aktualney, iakieykolwiek Woyſkowey będący, obrani, obowiązków ſwoich prócz Kommiſſarſkich, przez czas Funkcyi ſwoiey pełnić nie będą mogli. Oprócz tedy Hetmana prezyduiącego, taż Kommiſſya ſkładać ſię ma z pięciu Woyſkowych aż do Pułkownika *incluſive*, a ci maią być Szlachta rodowita i Poſſeſſyonaci, łącząc w to i Urzędników Cywilno Woyſkowych, z których trzech z Korony dwóch z Litwy może być obranych warując aby, między obranemi, dwóch nie było z iednego nazwiſka, i Domu Kommiſſarzy, w czaſie zaś trzy Mieſięczney Kadencyi przypadaiącey na Hetmana z tego imienia i Domu, z którego ieſt obrany Kommiſſarz, tenże Kommiſſarz nie będzie mógł w Kommiſſyi *cum voce deciſiva* zaſiadać; którzy to Woyſkowi i Cywilno-Woyſkowi, bez udzielney penſyi zaſiadać powinni; tudzież z dwunaſtu Kommiſſarzy Cywilnych z każdey Prowincyi po czterech, to ieſt: trzech Senatorów, a dziewięciu Stanu Rycerſkiego Rangi Woyſkowey aktualney żadney oprócz Rotmiſtrzowſkiey w Kawaleryi Narodowey, ſłużby nieczyniącey na ſobie nie maiących, obierać ſpoſobem i przepiſem, dla Kommiſſyów Skarbowych Oboyga Narodów uſtanowionym powinnych z tym oſtrzeżeniem: iż Elekcya tych Kommiſſarzów Woyſkowych w Seymach naſtępuiących, zaraz połączeniu ſię Izb naypierwey *pluralitate votorum* odprawiać ſię będzie powinna *per vota ſecreta*. Gdyby zaś Rotmiſtrz w Kawaleryi Narodowey aktualnie w ſłużbie będący za Kommiſſarza był obranym, ten więc obrany, do rzędu Kommiſſarzów pięciu z Oſób Woyſkowych lub Cywilno Woyſkowych wybranych należeć będzie, żeby zaś w tey Kommiſſyi Woyſkowey przez umieſzczenie Oſób Woyſkowych ſłużba i moc Regulaminów ściſley zachowana była z każdego Korpuſu Artylleryi, i z każdey Dywizyi Woyſka, Generałowie, Artylleryi, i Generałowie Dywizyami Kommenderuiący po iednemu Sztabs Oficerze lub Subalternie za Ordynanſem i wymienieniem Kommiſſyi Woyſkowey przyſyłać będą, którzy na ſekret Izby & *ſuper veram informationem* przyſięgę wykonawſzy, zaſiadać w Kommiſſyi maią, gdy będą wezwani *cum voce informativa w zdarzeniach tychże* Dywizyów, dla uwiadomienia i reprezentowania potrzeb Dywizyonalnych, Kommiſſarze i Piſarze Woyſkowi, na żadnych Seymi-

kach bywać niebędą mogli, anitęż Osoba podaiąca się za Kandydata do Kommissyi Woyskowey gdy obraną za Kommissarza zostanie, *nullo titulo* od sprawowania Funkcyi Kommissarskiey recessować się nie będzie mogła. ANNO 1788

N^ro 2. Wszystkie Osoby składaiące Kommissyą w przód nim mieysce swoie zasiądą przytomne przed Nami Królem i Stanami Rzeczypospolitey przysięgę wypełnią, a nieprzytomne Elekcyi przed ufundowaną Kommissyą Woyskową onę wykonaią w tę Rotę. Ja N. N. Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Troycy Swiętey Jedynemu: Iż Nayiaśnieyszemu Stanisławowi Augustowi Królowi Polskiemu Wielkiemu Xiążęciu Litewskiemu i Rzeczypospolitey wierny będę; iako zasiadaiący w tey Kommissyi żadnego z obcemi Potencyami, ani ich Ministrami znoszenia się mieć nie będę, a tym bardziey zagranicznych Pensyi pod żadnym pretextem i nazwiskiem przez czyiekolwiek ręce niebrałem, ani brać będę. Woyska mimo woli Rzepltey na żadne z sąsiaduiącemi zaczepki, ani prywatne potrzeby nie użyię, tymże Woyskiem całości Granic Rzeczypospolitey i bespieczeństwa Obywatelów przestrzegać będę, onego ku przeszkodzie lub tamowaniu Obrad publicznych nie wezwę, ani ordynować nie będę, na zatrzymanie, postrach, lub niebespieczeństwa Osób Urzędowych nie zażyię, i zażyć niedopuszczę, we wszystkim Prawu i Opisom teyże Kommissyi, woli Nayiaśnieyszego Pana wraz z Rzepltą Seymuiącą złączoney szczególnie, a nie komużkolwiek innemu podległym i posłusznym będę. Sekret Izby zachowam, Likwidacyi wszelkiey Woyska bez żadnego na kogożkolwiek względu sprawiedliwości Rachunków dozierać, i przysięgi dokładne od kogo należeć będzie, odbierać będę. Ordynansów na zemstę, lub czyie uciemiężenie nie podpiszę, owszem aby się Prawu i wszystkim przez niego obowiązkom na Kommissyą włożonym we wszystkim dość działo, przestrzegać mam. Woysko w karności nayściśleyszey podług Praw i Artykułów Woyskowych, trzymać będę, Ordynansu na uwięzienie Obywatela przed ostatecznym w sądach przekonaniem wyiąwszy *recens crimen* podług Praw każdey Prowincyi *respective* służących pod żadnym pretextem niewydam, spraw wszelkich innych, oprócz władzy Kommissyi wydzielonych przywłaszczać sobie nie będę; w tych zaś które do Kommissyi Juryzdykcyi przychodzić i należeć będą, podług Prawa i sprawiedliwości, datku żadnego, ani obietnicy, ani pensyi od nikogo nieprzyimuiąc, ani się żadnemi względy lub boiaźnią nieuwodząc, sentencye podług Praw i Artykułów Woyskowych, i wszystkie zdania moie bez żadney od nikogo dependencyi, ku iedynemu dobru Rzeczypospolitey, a nie własney lub czyiey prywacie, obracać będę; tak Mi Panie Boże dopomoż, i niewinna Męka Chrystusa Pana.

N^ro. 3. W tey Kommissyi Woyskowey ieden z Wielmożnych Hetmanów podług opisu w punkcie pierwszym, a w nieprzytomności Hetmana, *primus ex ordine Senator*, w nieprzytomności tych, pierwszy z Urzędu Stanu Ryцerskiego prezydować ma.

N^ro. 4. Kommissya Sessye swoie ordynaryine co dzień od godziny ósmey z rana poczynaiąc, mieć powinna, podług ordynacyi, przez tęż Kommissyą ułożyć się maiącey stosowney do niższego opisania czasu Kadencyom sądowym.

Eeeee ij

ANNO

Nro. 5. Karność, posłuszeństwo, Musztra, Ubior oszczędny, a do podobieństwa stroiu Polskiego zbliżony, dla Gemeynow i Unter Officyerow, a zacząwszy od WW. Hetmanow, Generałow całego Woyska, i Officyerow aktualną służbą obowiązanych, niewyłączaiąc Urzędnikow Cywilno Woyskowych i Rotmistrzow Kawaleryi Narodowey w całym Woysku, zupełnie Polski ninieyszego Seymu ustawą nakazany, obozowanie iednym słowem kommenda generalna Woyska dependować będzie iedynie od tey Kommissyi Woyskowey, ktora od tąd przed każdym Seymem plan Dyslokacyi Woyska i Obozowania zrobić ma, stosuiąc się do Praw; Woyska Koronne w Koronie, Litewskie w Litwie lokować nakazuiących, i Stanom Zgromadzonym do Approbaty podać. Tey lokacyi i Obozowania Kommissya odmieniać nie będzie mogła i choćby Korpus ktory za Ordynansem z leży swoiey na powinność iaką ruszył, po odbytey powinności, na też leżę, wrocony być ma. Jeżeliby naglących nie było okoliczności, Kommissya Rapporta Nam Krolowi, co Miesiąc, pod czas nie agituiącego się Seymu, a w czasie Seymu Stonom Rzeczypospolitey zgromadzonym ciągle we wszelkich czynnościach odsyłać ma. W zdarzonych zaś napadnieniach Granic, lub wewnętrzne Obywatelow bespieczeństwo narusząiących przypadkach, i w tym wszystkim, coby całości Kraiu i Obywatelow grożącym być widziała, iakie w tey mierze przed się weźmie zaradzenia i iakie do Korpusow wyda Ordynanse (ktorych do przeyścia granic Rzpltey wydawać mocna nie będzie) iako nayrychley Nam Krolowi i Straży niżey Prawem na tym Seymie ustanowioney donośić powinna; My zaś Krol z dopiero wzmiankowaną strażą potrzebę Seymu podług ustaw niżey opisanych udecydowawszy, natychmiast Seym zwołamy: Aby Rzeczpospolita zawsze w trzech Stanach na Seym zgromadzona, a w czasie bezKrolewia w dwoch Stanach o potrzebach swoich zaradzała.

Nro. 6. Ordynanse, Rezolucye na Raporta, i wszelkie Rozrządzenia w komplecie naymniey Osób siedmiu, w którym komplecie zawsze naymniey ieden Cywilny Woyskowych składaiących Kommissyą przewyższać ma, a prócz tego zawsze dwóch naymniey Cywilnych Kommissarzy dla przypadku choroby, znaydować się w mieyscu Kommissyi powinno, którzy wraz z kompletem zasiadać zawsze mogą, Kommissya *pluralitate Votorum* przez kreski głośne decydować ma, i takowe przez Prezyduiącego podpisane będą: a w przypadku *paritatis Votorum* dodaniem kreski iedney Prezyduiący rezolwować *paritatem* będzie, z wolnym dla każdego zapisaniem zdania swego rozpisowego w Protokule czyli Sentencyonarzu, który od iednego z Kommissarzów, zwyczaiem Kommissyi Skarbowey Koronney trzymanym być ma.

Nro. 7. Co się tycze Sądów Kommissya Woyskowa rozsądzać będzie, *forma judiciaria*, Sprawy między Woyskowemi wszystkiemi, bez excepcyi w materyach wypływaiących z służby, do sądzenia zaś Spraw *ex Appellatione* przychodzących między Cywilnym i Woyskowym w pokrzywdzeniach od Woyskowego Cywilnemu zdarzonych, Kommissya przez Ordynacyą trzy dni w każdym tygodniu wyznaczy, Sprawy zaś Koronne w Koronnym, Litewskie w Litewskim osobnym Regestrze zapisane, tak sądzić będzie, iż po każdych

dwoch

dwóch Sprawach Koronnych odsądzonych, trzecią z Regestru Litewskiego sądzić będzie; ieżeliby zaś w którym Regestrze Spraw zabrakło, to kontynuacyi drugiego przeszkadzać nie będzie, do których Spraw Pozwy czterma Tygodniami wydawane, i u Sztabu kładzione być maią: a Kommissya żadnych Spraw Cywilnych, *etiam ex vi inscripti fori*, oraz do innych Sądów z opisu Praw im należących przywłaszczać sobie nie ma. *In reliquo* co do sądzenia ściąga się. Kommissya Woyskowa przy dawnych ordynacyach i Prawach zostawia się, w tym wszystkim, co się Artykułom ninieyszego Prawa nie sprzeciwia. ANNO 1788

Nro. 8. Co się zaś tycze pomocy Woyskowey tey chcąc łatwieysze Obywatelom Prowincyi Koronnych przyśpieszyć pozyskanie, więc podnosząc Prawo tysiąc siedemset osimdziesiąt czwartego Roku Grodzieńskiego Seymu, szczególnie tylko co do punktu żądaney teyże pomocy Woyskowey, i wydawaney dotąd, stanowiemy odtąd, iżby każdy Obywatel Dekret *Executionis* podług Prawa wyżey wyrażonego tysiąc siedemset osimdziesiąt czwartego Roku w któreykolwiek Sądowey Juryzdykcyi pozyskany maiąc, w których odtąd Juryzdykcye Sądowe dokładać maią następne słowa: = *z użyciem nawet pomocy Woyskowey i niezaymuiąc Dóbr poprzedniczo zatradowanych* W przypadku odbicia i niedopuszczenia Tradycyi za poprzedzaiącym przez Offiсyalistę exekwuiącego (którzy podług dawnych Praw w swoim Woiewództwie Ziemi lub Powiecie koniecznie *sub incapacitate exequendi Officii*, być powinni Possessyonaci) podług tegoż Prawa Grodzieńskiego z zaskarżeniem o pomoc Woyskową do naybliższego Generała Lieutnanta, lub Generała Maiora Dywizyą kommenderuiących, albo do Kommissyi Woyskowey udać się ma; który to Generał kommenderuiący, lub Generał Maior albo Kommissya Woyskowa maiąc sobie okazany Dekret *Executionis cum adhibita copia Militari* Superseſſyą, i zażalenie Grodowe Officyalisty exekwuiącego, oraz list od niego rekwiruiący o pomoc Woyskową; niewdaiąc się w poznanie Dekretu *Executionis* podług obmowy tegoż Prawa Grodzieńskiego natychmiast pomoc Woyskową, w liczbie dwóch Gemeynów i Unter-Officyera dodać powinien; i Generałowie Lieutenanci, oraz Generałowie Maiorowie, komenderuiący przysiądz obowiązani będą, iako pomoc Woyskową za Dekretami *Executionis* za poprzedzaiącą Superseſſyą przez Officyalistę uczynioną, oraz Listem rekwiruiącym o pomoc Woyskową, temuż rekwiruiącemu Officyaliście wraz z Stroną nieodwłocznie dawać będą; Gdyby zaś Generał Lieutnant lub Generał Maior za Dekretem *Executionis* pomocy Woyskowey podług powyższego przepisu rekwiruiącey Stronie nie dodał; zapozwany do Kommissyi Woyskowey tysiącem Grzywien na rzecz żądaiącego pomocy Woyskowcy skarany być ma. A Strona teyże pomocy Woyskowey od Kommissyi Woyskowey żądać powinna. Gdyby zaś Kommissya Woyskowa za Dekretem *Executionis* miała odmówić pomoc Woyskową, pokrzywdzony takową rezolucyą, mocen będzie o niedopełnienie Prawa Kommissyą Woyskową na Sądy Seymowe zapozwać. Gdyby zaś kto po dopuszczoney dobrowolnie, lub za pomocą Woyskową nastąpioney Tradycyi bezprawnie z Dóbr zatradowanych wypędzonym został, również za rekwizycyą listowną Officyalisty Tradycyą sporządzaiącego, lub innego Dekretem *Executionis* wyznaczonego, za poprzedzaiącym Manifestem, w Gro-

ANNO 1788 dzie lub Ziemstwie własnego Powiatu uczynić mianym, pomoc silnieysza Woyskowa sposobem powyższym rekwirowana, dodana być powinna; którey dodawanie nie od kogo innego iak tylko szczególnie od Kommissyi Woyskowey, i od Generałów komenderuiących żądane być ma. Generałowie zaś kommenderuiący, ani Kommissya Woyskowa, za dodanie pomocy Woyskowey, za okazaniem im Dekretu *Executionis* Superseffyi, i Listu Officyalisty do żadnego Sądu pociągani, ani odpowiadać nie powinni, *sub nullitate Processus & judicati.* Kommissya ani żadna Kommenda Woyskowa, *quocunque titulo* z Processów Konsystorskich, Dyssydentskich, lub Synodalnych i Seniorów, lub w innym Sądzie otrzymanych, że zrzódła materyi Religii, i składek pieniężnych wymaganych lub narzucanych, wypływaiących, iako nigdy im niepozwolonych, pomocy Woyskowey nie da Dyssydentom pod żadnym pretextem; dla tego wszelkie ich Komplanacye w takowych okolicznościach wymuszone i Dekreta przemocnie wystarane, ieżliby iakie znaydowały się, choć przez iednego zaskarżone będą, przez Sąd przyzwoity zniesione być maią. Jeżeliby także Strona bez Processu, lub przed wyiściem czasu Terminowi zamierzonego Dekret w Trybunale *Executionis* zyskała, a zaś Sądy Ziemskie, lub Urzędy Grodzkie, takowy nieprawny wydały wyrok, tedy za wystarany w Trybunale Dekret, Strona, a zaś za wydany w Ziemstwie lub w Grodzie Sąd Ziemski, bądź Urząd Grodzki w Trybunale z Regestru *Pœnalium* tysiącem Grzywien i siedzeniem przez Tygodni cztery Wieży, iako *pro male gesto officio*, karani być maią. A Strona skarżąca się, i niedowodząca równey karze, z tegoż Regestru podlegać ma: stanowiemy, aby Kommissya Woyskowa, lub Generałowie kommenderuiący, za Rekwizycyami Sądów, czyli ziazdów Sądowych Prawo tysiąc siedemset osimdziesiąt czwartego Roku dopełniali, z dodaniem tyle kroć razy ile potrzeba będzie silnieyszey pomocy Woyskowey, bez żadney referencyi. W wydawać zaś mianych Ordynansach ma być potrzeba pomocy Woyskowey wyszczególniona, Zołnierze zaś na pomoc dodani za swóy żołd żyć powinni, i nie wymagać żadney nadgrody: pod Piechotnego zaś Zołnierza na pomoc przydanego, Strona zyskaiąca też pomoc Podwodę obowiązaną będzie dodać.

Co się zaś ściąga do Prowincyi Litewskiey względem Pomocy Woyskowey, tak stanowiemy: Strona czy to oczywisty *ultimæ Instantiæ*, czy niestanny *ultimæ Convictionis* zyskaiąca Dekret od Sądu z ktorego Dekret wychodzi, wezmie osobne zaświadczenie razem przy Dekrecie, iako za tym Dekretem pomocy Woyskowey Prawnie żąda: ktorego zaświadczenia, że Dekreta przed ogłoszeniem teraźnieyszego Prawa zapadłe nie maią: Przeto one za wnieśieniem od strony oto u każdego Sądu Dekret wydawaiącego odmowione nie będą. Z takim zaświadczeniem Urzędnik do Exekucyi Dekretu przez Stronę zażyty po odbytey Tentacyi do Dobr nie dopuszczony uczyni do nayblizszego Sztabu rekwizycyą, podług ktorey Kommenda zostawuiąc przy sobie zaświadczenie Sądowe o Dekrecie i rekwizycyą Urzędnika, w przeciągu naydaley dni dziesiąciu, da taką pomoc, iakiey do Aktualnego Dobr Tradycyi ulegaiących obięcia Urzędnik potrzebować będzie, nieodmawiaiąc oney pod żadnym pozorem. Wykommenderowani Zołnierze własnym obchodząc się żołdem, żadnych osobnych od strony wymagać nie będą opłat, ani iakichkolwiek dostarczeń, procz Podwod dla pieszych. Jeżliby się przecięż zdarzy-

ła Kommenda tym Ustawom przeciwna, i pomocy Woyskowey na rekwizycyą odmowiła, w takowym przypadku strona, wziąwszy świadectwo od Urzędnika, o odmowieniu rekwirowaney pomocy, uda się do Kommissyi Woyskowey, razem o pomoc Woyskową, i o ukaranie Kommendy, Kommissya Woyskowa Kommendanta Pomocy nie dodaiącego, za nieposłuszeństwo Prawu według Artykułow Woyskowych, a za zwłokę czasu, i przyczynienie Expensow stronie nadgrodą utrat nieodwłocznie wypłacić się maiących, ukarze; i w przeciągu dni trzech od daty złożoney odezwy, i skargi, pomoc Woyskową, iaka przez stronę do skuteczności Dekretu zadaną będzie, zalecić powinna; pod karą odpowiedzenia z własności i nadgrodzeniem dalszych szkod, i wydatkow stronie przez Sądy Seymowe uznać się powinnych, na Osobach Kommissyą Woyskową składaiących, Woyska też po Woiewodztwach, i Powiatach Konsystuiące Sądom assystować, Ich powagę i bespieczeństwo na Urzędową rekwizycyą wspierać. Więźniow dekretowanych, i za Dekretami pod straż swoią sądownie oddanych, a kosztem strony być żywionemi, i utrzymywanemi mianych pilnować, do Exekucyi Dekretow dostawiać, i w przypadku założoney do Trybunału Appellacyi, tychże Więźniow do Trybunału doprowadzać powinne będą. A co iest wyrażono o Dyssydentach w Konstytucyi Koronie służącey w powyższym Punkcie, toż i Xięstwu Lit: służyć ma.

Nro. 9. Płaca Woyskowa Oboyga Narodow przez Kommissyą Woyskową co kwartał *anticipative* podpisywaną i klarygowaną być powinna.

Nro. 10. *Etatu* Woyska ninieyszym Seymem ułożonego, gdy *successive* do kompletowane będzie, Kommissya w naymnieyszym punkcie, tak co do płacy, iako i formacyi Korpusow, liczby Generał Sztabu, i Officyerow, zgoła naymnieyszego tegoż *Etatu* rozrządzenia odmieniać, ani nowych rang kreować, ani nowych rang forsztellować nie może. Do wszystkich Szarzy Woyskowych Oboyga Narodow, bez excepcyi, aż do naymnieyszego Officyera Subalterna, łącząc w to Strażnikow i Oboźnych Polnych Oboyga Narodow My Krol mianować i Patentować będziem podług starszeństwa i zdatności, Szefowie Regimentow przysyłać Nam będą za każdym wakansem opis starszeństwa i rekommendacye swoie *favore* Officyerow, ktorzyby więcey zasług lub zdolności mieli; z pomiędzy ktorych My wybierać będziemy, a Kommissya Woyskowa każe publikować Woysku bez oppozycyi wszystkie Patenta Nasze. Rotmistrze Chorągwi Polskich zostaną przy dawnym Prawie nominowania Towarzyszow i Officyerow, a tych Officyerow My patentować będziemy; Kommissya zaś Woyskowa, nie będzie mogła tym Nominacyom Forsztelacyi odmówić, taż Kommissya Woyskowa żadnych Assygnacyi do Kass Regimentowych nie wyda, procz na potrzeby właściwe tychże *respective* Korpusow, Połkow z ktorych explikacya, iak od Korpusow i Połkow Kommissyi dawana być ma, tak wzaiemnie Kommissya przed Stanami Rzeczypospolitey rachować się powinna. Co zaś Regulamentu dla Woyska tycze się, Kommissya Regulament Prawem Roku Tysiąc Siedmset Ośmdziesiąt Szostego ztwierdzony stosownie do dzisieyszego Woyska układu poprawi, lub gdy tego uzna potrzebę nowy napisze, ktory na przyszłym da Bog Seymie do Approbacyi Zgromadzonych Stanow ma być podanym, i na Nim *pluralitate Votorum*, nawet przez kreski sekretne, za żądaniem iednego de cydowanym,

ANNO 1788

Nro. II. Kommissya Woyskowa i Osoby też Kommissyą składaiące w wykroczeniach, przeciw obowiązkom Prawem teraznieyszego Seymu i dawnieyszym ninieyszemi nie zniesionym ustawami opisanym odpowiedzieć powinny te, ktoreby zdania swego rozpisem nie usprawiedliwiły na Sądach Seymowych: do ktorych odtąd Osoby z Senatu sześciu, *ex Ministerio*, to iest: z WW. Marszałkow ieden, z WW. Hetmanow ieden, z WW. Pieczętarzow ieden, z WW. Podskarbich ieden, a z Posłow dwudziestu czterech w rowney liczbie z każdey Prowincyi przez losy osobne wybierani będą; A Komplet naymniey z Osob dwudziestu czterech składać się ma, a to pod pierwszeństwem Nas Krola, gdy zasiadać zechcemy, a w nieprzytomności Naszey *Primus ex Ordine* Prezydować będzie; gdyby zaś przeciwko ktoremu Ministrowi z Urzędu do tych Sądow przez losy wybranemu przyszła Sprawa, na tey sprawie ten Minister, zasiadać nie ma. A tym sposobem i Deputowani do Examinowania czynności Kommissyi Woyskowey z Stanu Rycerskiego odtąd losami wybierani być maią, z Senatu zaś My Krol nominować będziemy. Przestępstwem zaś Kommissyi Woyskowey i Osob też Kommissyą składaiących w szczegolności rozumieć się ma, gdyby gwałt bespieczeństwu Seymuiącey Rzeczypospolitey zrobiła, lub od kogożkolwiek bądź robiącego takową gwałtowność Oney nie zasłoniła; Gdyby ktorymkolwiek bądź Seymikom w kraiu Obrad Woiewodzkich przeszkadzała, lub się w nie mięszała; Gdyby Obywatelowi przychodzącemu po sprawiedliwość, onę odmowiła, i Reassumpcyi Trybunałow i innych Sądow nie dopuszczała; Gdyby Granice władzy swey na teraźnieyszym Seymie wyżey i niżey opisane, przestąpiła; albo też o Pensyą Zagraniczną, ktory z składaiących Kommissyą przekonany został; Gdyby Szlachcica przed ostatnim iego przekonaniem, wyiąwszy *Recens* podług Praw *Crimen* wzięła, w ktorych to występkach Publiczność tykaiących iako to: *1mo.* Za wzniecenie bez woli Seymuiących Stanow Woyny zaczepney z sąsiaduiącemi Potencyami przez umyślne wyprowadzenie Woyska Rzpltey za Granicę, lub gdyby w przypadku wpadnienia Woysk obcych Kommissya Woyskowa tychże Granic Rzpltey Woyskiem Krajowym nie opatrzyła i nie broniła, tedy za dowodem i dokładnym przekonaniem Osoby też Kommissyą składaiące przekonane kryminalnie sądzone i karane być maią, nawet skonfiskowaniem Dobr na Skarb Rzpltey, *2do.* Za nie dopuszczenie Seymu przez otoczenie Woyskiem Narodowym pod kommendą Kommissyi Woyskowey będącym, mieysca Obrad Rzpltey, i niewpuszczenie do tych Obrad Seymuiących Osob, rownie, iako pod pierwszym Artykułem karane być maią. *3tio.* Za nie zasłonienie tychże Obrad Seymowych, i nieusunienie gwałtu wolności Narodowey, gdyby też Obrady Seymowe, Woyskiem iakowym pod kommendą Kommissyi Woyskowey nie będącym otoczone i wniyście do tychże Obrad Osobom Seymuiącym bronione było, rownie i za branie pensyi Zagraniczney przez czyiezkolwiek bądź ręce, lub od kogożkolwiek *irrevocabiliter* na całe życie odsądzone, *ab omni activitate* być maią. *4to.* Za popełniony gwałt Seymikom przez wykommenderowanie Woyska lub niedopuszczenie Reassumpcyi Trybunałom albo iakimkolwiek bądź Sądom, poł roku *in fundo* karane być maią. *5to.* Za uwięzienie Szlachcica przed ostateczną konwikcyą (wyiąwszy *recens crimen*) rownie połroku wieży *in fundo*; a za odmowienie Sądu ukrzywdzonemu od Woysko-

wych

wych lub odmowienie pomocy Woyſkowey w przeciwieniu ſię Artykułowi *ſub Nro 8vo.* opiſanemu, dwoch tygodniami gorney wieży przy ſłuſznym dowodzie i konwikcyi karane być powinny.

W takowych tedy Kommiſſyi wyſtępkow zarzutach, pod Artykułami wyżey opiſanemi wyrażonych, przez Oſoby do examinowania Deputowane Stanom donieśionych, Kommiſſya Woyſkowa, lub Oſoby w Kommiſſyi zaśiadaiące, ktoreby rozpiſem ſwego zdania nieuſprawiedliwiły, odpowiadać będą w Sądach Seymowych. Gdyby zaś krzywdy uczynione dokładnie donieśione nie były, lub zamilczane zoſtały od Deputowanych do Examinu Kommiſſyi: w tedy taż *ad inſtantiam cujuſvis Nobilis poſſeſſionati* w aſſyſtencyi Inſtygatorow Oboyga Narodow, ktorzy żadnym ſpoſobem wymowić ſię nie będą mogli, *ſub ammiſſione Officii*, w Sądach Seymowych, odpowiadać będzie, w krzywdach publicznych; w krzywdach zaś partykularnych Oſob dotykaiących i o niedodanie pomocy Woyſkowey, podług przepiſu powyżſzego pod Artykułem piątym, chcemy mieć każdego Szlachcica pokrzywdzonego, za doſtatecznego Delatora, ktory i w każdym czaśie przez Ordynacyą Seymowym Sądom do ſądzenia przepiſanym mocen będzie ſwego pokrzywdzenia dochodzić.

Podczas Bez-Krolewia Kommiſſya Woyſkowa Woyſko Rzeczypoſpolitey *excluſo omni prætextu* przy Granicach zatrzyma i na leżach zoſtawi, ani Elekcyi Krola żadnym ſpoſobem przeſzkadzać, i do żadnych rozruchów mieſzać ſię nie będzie, ale ſamey ſzczególnie we dwóch Stanach ziednoczoney Rzeczypoſpolitey rozkazy wypełniać, i aby wypełnione były ſtarać ſię oto będzie. Oraz aby taż Kommiſſya w każdym czaſie Rokoſzom Woyſkowym zapobiegała, ſtanowiemy; a w przeſtępſtwie tegoż Prawa, Oſoby Kommiſſyą Woyſkową ſkładaiące, *pro Crimine Status* ſądzone i karane być maią.

Nro. 12. Kommiſſya Woyſkowa ma ſię odbywać w Miaſtach Seymom oznaczonych, Kommiſſarze przez Seym wybrani, każdy po półroczu w każdym Roku ſiedzieć będąc obowiązanemi, zaraz po obraniu ſiebie porządek zaſiadania między ſobą ułożą i ten w Protokule Kommiſſyinym zapiſzą; w pierwſzym zaś teraznieyſzym półroczu wſzyſcy Kommiſſarze ſiedzieć maią.

Nro. 13. Penſyi Kommiſſarzom po Złotych Polſkich Ośm Tyśięcy rocznie wyznaczamy, która w Raty każdemu z nich, za poprzedzaiącym okazaniem zaświadczenia przez Prezyduiącego podpiſanego iako wciągu roku ſwoie pół-roczne w Kommiſſyi Seſſye odbył, opłacana przez Kommiſſyą Skarbową być ma. A gdyby który z UU. Kommiſſarzów ſwoiego pół-rocza niewyſiedział, tedy w proporcyą abſencyi całoroczne Kommiſſarzów penſye w połowie na przytomnych na Seſſyach Kommiſſarzów rozdzielone, a w drugiey do Kaſſy Extraexpenſów, Kommiſſyi Woyſkowey oddane być maią, od czego ſama tylko choroba wyłączyć może. =

Nro. 14. Kommiſſya do porządnego wſzyſtkich Aktów ſwoich piſania, Piſarzów Woyſkowych Oboyga Narodów, i Regentów Woyſkowych dawniey umieſzczonych, którzy bez wiadomości Kommiſſyi oddalać ſię niemaią,

ANNO 1788 dotąd za Patentami Naſzemi przy Departamencie Woyſkowym kreowanych oraz i Sekretarza na potym przy Juryzdykcyi ſwoiey z zachowaniem ich przy Penſyach uſtanowionych, utrzyma, a tymże potrzebnych Kancellarzyſtów zachowuiąc dawniey będących, maiąc atoli wzgląd na zaſłużonych i umieſzczonych w Kancellaryi Woyſkowey z iak naywiękſzą oſzczędnością doda i wyznaczy. Regenta zaś Likwidacyinego iednego Koronnego z Penſyą dawną przez Rzeczpoſpolitą uſtanowioną utrzymuiemy, i powinności ſłużby iego do Woyſk Oboyga Narodu rozciągamy. A w przypadku wakanſu Piſarzów i Regentów Oboyga Narodów, z liczby Kancellarzyſtów Szlachty rodowitey Poſſeſſyonatów w ſwoich *reſpective* Prowincyach zachowuiąc trzecią część Prowincyi W. X. Litt: Nam Królowi Kommiſſya *pluralitate* obrawſzy, Fortragi na Szarze podawać do patentowania będzie, wreſzcie zaś rozrządzeniu Kommiſſyi Woyſkowey w Ordynacyi zoſtawuiemy.

Nro. 15. Gwardye Konne i Pieſze Oboyga Narodów Konſtytucyą Roku Tyſiąc Siedmſet Sześćdzieſiąt Czwartego pod Kommendę Nas Króla oddane, pod nią zoſtawać maią. Likwidacye zaś ich zwyczaiem i Prawem dawniey opiſanym Kommiſſyi Woyſkowey oddawane będą. Szeffowie i Kommendanci równo w Gwardyach, iak w całym Rzpltey Woyſku, nayſtarſzego zawſze na Wakanſe Fortragować będą, a w przypadku oczywiſtey niezdatności iego, naſtępnego zaraz po nim podawać maią, prócz Majorów których Szeffowie iedynie podług zdatności fortragować maią; A iako Szeffowie w Regimentach Officyerow do Awanſu Nam fortraguią, tak Kommiſſya Woyſkowa na zawakowane place Regimentów i Półkow Szeffow, i Generałów, Majorów, i Leutnantów, Dywizyami i Korpuſami Kommenderuiących, zdatnych i zaſłużonych dwóch prezentować i rekommendować do Patentu będzie. Jeżliby zaś w tym nieſprawiedliwość i krzywdę iaką, Szeffowie pierwſzemu uczynili w Kommiſſyi Woyſkowey odpowiadać powinni, i tam karani będą zapłaceniem ukrzywdzonemu czteroletniey Gaży za Awans, który utracił. Względem zaś Kadetów umieſzczenia i Officyerów Rodaków z obcych ſłużb, do Oyczyſtey wrócić chcących, przy uſormowaniu Etatu Woyſka, Rozrządzenie ſtoſowne uczynić waruiemy; Wſzyſtkich Szarz Cywilno-Woyſkowych Nam Królowi Nominowanie i Patentowanie zoſtawuiemy, zachowuiąc dawnieyſze Prawa, a mianowicie Roku 1784. którą Konſtytucyą, względem przedaży Rang w całym Woyſku po wyſłużeniu lat pietnaſtu, reaſſumuiemy; a zaś Konſtytucyą Roku Tyſiąc Siedmſet Ośmdzieſiątego Szóſtego do całego Woyſka względem rodowitey Szlachty rozciągamy. Roku 1788. = *Reſzta Artykułów dalſzych opiſu Kommiſſyi Woyſkowey, chyba na końcu Tomu umieſzczone zoſtaną, gdyż* proiective *tylko do dalſzey decyzyi Stanów zoſtały. A o Sądach i Ordynacyi ich znaydzieſz pod* Art: *Sądy*.

KONDESCENSYE.

Nro. I. Ułatwienie trudności między Urzędami Kondescensoryalnemi o Precedencyą Mieysca.

1764 Przy lokowaniu Urzędników Ziemſkich, i Grodzkich na Kondeſcenſyach, aby ſię nie działy ſprzeczki o Precedencyą mieyſca, poſtanawiamy porządek

w ten ſpoſòb: Iż Sędzia Ziemſki Podſędek i Piſarz, Podſtaroſta Sędzia i Piſarz Grodzki, Komornik Ziemſki i Vices-Regent Grodzki zaſiadać maią, i tylko między Sędzią a Sędzią, Podſędkiem a Podſędkiem, *& ſic conſequenter Turnus Palatinatuum* obſerwowany być ma. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 64.* ANNO 1764

Nro. 2. Rozpisy na Kondescensyach.

A że ſię niedawno Rozpiſy po Kondeſcenſyach zagęściły, więc koſztom Stron zabiegaiąc ſtanowiemy, iż ktòryby ſię Sędzia nieſprawiedliwie rozpiſał na Kondeſcenſyi i Jego Sentencya w Trybunale była ſkaſſowana, takowy ſiedzeniem Wieży przez Niedziel dwie *& ſimplici vadio Capitaneali*, nie referuiąc ſię do ſtrony, karany być powinien, Strona zaś *cujus favore* uczyniony będzie rozpis, *pœnis contraventionis & refuſioni litis expenſarum mere juridicarum ſine moderamine per partem compropandarum ſubjacebit. Vol: VII. Anno 1764. fol: 67.* 1764

KONFIRMACYE PRZYWILEIOW.

Nro. I. Privilegium Ludovici Regis confirmans omnes Literas, Jura & Libertates per Antecessores ejus Indigenis Regni Poloniæ concessas per quod novas exemptiones suas Regno dedit pulchras & perutiles ut Privilegium continet Cassoviæ anno 1374.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Cum geſta Principum debeant inviolabiliter futurorum memoriæ enodari & confirmationes, libertates, immunitates Privilegia, inſtrumenta, ratificationes perpetuis temporibus perennari; proinde Nos Ludovicus Dei Gratia Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ &c. Rex ad univerſorum tam præſentium quam ſuturorum notitiam, volumus devenire, quod ex puro animo & ſinceris affectibus Regnum Noſtrum Poloniæ in bono ſtatu & robore permanere anhelantes, licet alias Noſtris promiſſionibus inſtrumentorum, ſeu Privilegiorum Nobilibus ipſius Regni Poloniæ fuiſſemus obligati. Quod decedentibus Nobis de hac luce maſculinam Prolem Noſtram tantum & non fœmineam deberent habere & ſibi recipere noſtrum in hæredem & Succeſſorem Regni Poloniæ, demum Baronum, Militum, Nobilium & aliorum omnium conſenſu & voluntate accedente, filias noſtras non extante prole maſculina ſibi in Dominos & hæredes Regni prædicti acceptarunt, quas fieri Noſtros Succeſſores & coronam Regni Poloniæ ipſas volunt & voluerunt obtinere. Tamen in eo caſu, quo filium vel filias divina nobis provindente clementia habuerimus unum ex eiſdem maſculis illis deficientibus, unam ex noſtris filiabus nunc natis & extantibus ac in futurum naſcituris quem vel quam Nos vel Excellentiſſima Domina Regina, Mater & conſors Noſtra chariſſima, ipſis aſſignabimus, & aſſignabunt illum vel illam habeant pro hærede & Succeſſore Noſtro & ipſi regnicolæ aſſumere teneantur & habere prout eiſdem, per Barones, Nobiles, Proceres: Civitaten: & ſingulos inhabitatores Regni Poloniæ ſit & facta eſt de noſtra voluntate obligatio homagialis, & promiſſio ſit & facta eſt; exnunc prout ex tunc & extunc prout exnunc recipient in Principem hære- 1374

ANNO 1374 dem & legitimum Succeſſorem, & deinde vel ab inde Succeſſores eorundem vel earundem locum regiminis habeant obtinere in Regno Poloniæ prænotato, Sed quia Corona Regni prædicti per has ſucceſſiones poſſet aliquomodo dividi, rumpi vel quovis modo violari, promittimus bona fide abſq; omni dolo cuiuſlibet fraudis ſub Sacramento fidei Noſtræ ipſam Coronam Regni Poloniæ ſemper ſalvam & integram ac illibatam conſervare, & nullas terras vel partes earum ab ipſa alienare vel minuere, ſed eam augere & recuperare, velut in Coronatione Noſtra ſumus & fuimus obligati noſtris munimentis. Et quia prædicti Noſtri Nobiles affectum ad Nos habentes ſpecialem, quod etiam prolem Noſtram fæmineam veluti maſculum eis in principem & Dominum, ut dicitur acceptarunt. Ideò ob merita fideliaq; ſervitia facta, & voluntates univerſitatis ipſorum, quæ Nobis & noſtris pueris utriuſq; ſexus, facto fideli homagio, præſtiterint, & impoſterum loco & tempore fidelia ſervitia ſunt parati dante Domino exhibere, eos ſpeciali favore proſequendo, civitates, Caſtra Poſſeſſiones, oppida & villas, incolas villarum totius Regni Poloniæ inhabitantes, ipſorum Baronum & Nobilium omnium, abſolvimus, liberamus, & eximimus ab omnibus & ſingulis collectis donationibus ſive tributis, tam generalibus, quam ſpecialibus, quocunq; nomine cenſeantur, & ab omnibus ſervitiis, laboribus, vexationibus angariis, præangariis in rebus & perſonis committendis, pure & ſimpliciter ſolutos & abſolutos eſſe volumus ac exemptos. Sed his tantum volumus eſſe contenti, quod duo groſſi uſualis monetæ, in dicto Regno currentis, quorum quadraginta octo marcam faciunt Polonicalem, de quolibet manſo vel ſorte locatis vel poſſeſſis, ſingulis annis, Nobis & Noſtris Succeſſoribus, in Feſto Beati Martini Confeſſoris in ſignum Summi Dominii, & recognitionem Coronæ Regni Poloniæ exſolvantur, eo expreſſo quod ſi inſultus hoſtium in dictum Regnum invaleſceret, tunc Nobiles ipſius Regni ad repellendam eorum ſævitiam occurrant cum omnimoda eorum poteſtate. Demum ſi noſtro & noſtrorum Succeſſorum regiminis tempore pro aliqua expeditione facienda ultraſines ipſius Regni procedere Nos expediat, vel eoſdem nobiſcum cum inimicis quibuſcunq; in eadem expeditione conflictum ſeu bellum facere & inire contigerit, & aliqui ex ipſis in eodem conflictu ſi capti vel detenti fuerint, damnaq; parva vel magna percæperint in rebus & perſonis ipſis plenariam ſatisfactionem impendemus. Item ſi aliquod Caſtrum vetus reperatione indigeat, tunc tempore pacis Burgrabius ſeu Poſſeſſor & conſervator illius Caſtri tenebitur reparare, oriente autem guerra & diſcordia Caſtra Noſtra in confinibus Regni Noſtri Poloniæ ſita & exiſtentia, homines illorum diſtrictuum, ubi ipſa Caſtra ſita exiſtunt adjuvare ad reparationem reformationemq; teneantur. Item ſi aliquod Caſtrum pro defenſione & utilitate ipſius Regni, cum Conſilio & conſenſu eorundem Baronum conſtruere voluerimus, tunc ad ejus conſtructionem iidem Regni proceres tenentur adjuvare. Si vero ſine ſcitu & conſenſu eorundem Nobilium & Procerum ædificare voluerimus, tunc ad ejus conſtructionem noſtris ſumptibus & expenſis faciemus. Item promittimus quod tales honores & dignitates, ut pote Palatinatûs Caſtellanatus, Judicia & Succamerariatus officia & his ſimilia, qui vel quæ uſq; ad vitam conſervari conſveverunt, aliis quibuſpiam hominibus extraneis hoſpitibus non conferemus, niſi talibus, qui ſint Regnicolæ terrarum ejuſdem Regni, in quibus hujuſmodi Dignitates vel honores conſiſtunt, quas etiam Dignitates & omnia officia ac

ſingula

singula volumus in eorum juribus prout fuerunt tempore Serenissimorum Principum Dominorum Vladislai Avi & Casimiri Avunculi Nostrorum Regum Poloniæ conservare plenariè. Promittimus quod nullum Baronem, Militem seu Nobilem, vel alium quemcunq; cujuscunq; conditionis existat, extraneum hospitem seu alienigenam præterquam natione Polonum, in Capitaneum præficere debemus, nisi talem qui sub eadem Corona degente Polonica sit oriundus, dummodo non descendat de stirpe Ducali. Cæterum promittimus, quod nullum Castrum seu fortalitium Regni Poloniæ alicui Duci vel Principi aut descendenti de genere Ducali, regendum & tenendum committemus pro tempore vel in ævum. Deinde spondemus Castra & Civitates sæpedicti Regni, de quibus honores & Judiciales Sedes procedunt, hæc videlicet Cracovia, Biecz, Sandecz, Vislicia, Woynicz in Terra Cracoviensi, Sandomiria, Zavichost, Lublin, Sieciechów, Łuków, Radom in terra Sandomiriensi; ac Castrum Lancicien: in Terra Lanciciensi, in Terra Siradiensi Piotrków. Item in Terra Cujaviæ, Brzeście, Krusvica, Vladislavia. Item in Polonia Majori, Posnania, Miedzyrzyc, Sbanfin, Kalisz, Nakel, Konin Pyzdry nuncupata, nulli alteri nisi terrigenis, seu Capitaneis in eodem Regno consistentibus conferemus. Alia autem Castra quæcunq; hospitibus vel aliis quibuscunq; voluerimus, Nos & Nostri Successores habebimus & habebunt liberam conferendi facultatem. Decernendo quod ipsi Burgrabii, seu Rectores Castrorum & homines ipsorum coram Capitaneis Judicibus, Subjudicibus Regni prædicti, qui pro tempore fuerint citati, compareant, & respondeant de sequerulantibus, prout cæteri Nobiles & homines quicunq; Regni prædicti. Dummodo causa ultionis sanguinem non requirat, cujus cognitionem pro Nobis & Nostris Successoribus reservamus specialiter. Præterea, si per Regnum illud, quocunq; tempore Nos & Successores Nostros procedere contigerit, descensus super Barones, Nobiles Milites, ipsorumq; populum, Kmethones, seu Ivagiones non faciemus contra ipsorum voluntatem, nec aliquid occasione dicti descensus exigi faciemus ab eisdem, quod si alias pro faciendo descensu divertere non possemus, extunc pro Nostris sumptibus & pecunia, Nos procurari in victualibus & aliis necessariis faciemus. Insuper omnes Barones, Magnates, Nobiles, Civitates, Oppida, Villas, Possessiones eorundem, populum & Kmethones, in eorum libertatibus pollicemur & spondemus conservare, nec eos contra illas intendimus aggravare, vel per quempiam faciemus aggravari. Omnes autem alias literas, Ordinationes, Pacta, instrumenta & munimenta data & concessa per Nos & Successores Nostros parte ex una, ac prædictos Barones & Nobiles Regni prædicti parte ex altera, quæ Successionem filiarum Nostrarum Ducem vel in Ducem in dicto Regno fieri excludebant, de consensu eorundem Baronum, Militum & Nobilium dicti Regni Poloniæ cassamus, vacuamus, annullamus, cassas, vanas, vacuas & irritas nuntiamus, volentes ipsas carere omni robore firmitatis præsentibus solum modo perpetuis temporibus valituris. In quorum omnium evidens testimonium firmitatemq; perpetuam, præsentes concessimus literas Nostras pendenti & evidenti Sigilli Nostri simplicis munimine roboratas. Datum & Actum Cassoviæ decima septima Mensis Septembris Anno Domini Millesimo Trecentesimo Septuagesimo Quarto. *Vol: I. Anno 1374. fol: 55.*

ANNO 1374

ANNO 1422

Nro. 2. Confirmatio Privilegiorum & aliorum Jurium cum additione aliquorum articulorum per Vladislaum Jagello Regem ipsis Regnicolis in loco Campestri prope Czyrvinsko de anno Domini 1422. concessorum.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Ad perpetuam rei memoriam non debent res humanæ usquequaq; deficere in robore & viribus enervari a quopiam, quos solida principum firmavit authoritas, perfectio plantavit literarum, & fides plena testimonii perfecit. Proinde Nos Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniæ, nec non Terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Lanciciæ, Siradiæ, Cujaviæ, Princepsq; summus Lithvaniæ, Pomeraniæ Russiæq; Dominus & hæres &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis tam præsentibus quam futuris præsentium notitiam habituris, quomodo ad fidem eximiam & obsequia, semper fideli continuata studio attendentes, quibus Prælati, Barones, Proceres, Nobiles, ac universa Regni Nostri Militia. nunc suis nos dirigendo consiliis, nunc in bellis, nunc in aliis casibus & contingentiis nostris insatigabili virtute nobis adhærendo gratos se nobis reddiderunt, & quotidie reddunt incessanter, & aucta fidelitatis suæ præstantia, adhuc magis reddere poterint in futurum, propter quæ regalis munificentiæ nostræ dona merentur a Nobis recipere. Horum intuitu volentes ipsos gratiarum Nostrarum favoribus prævenire & eorum profectibus quos semper cum propriis computamus intendere, quatenus sic ad nostra servitia valeant ferventioribus animis convolare. Ad instantes petitiones ipsorum Nobis cum humilitate oblatas & maxime ad preces interventum & svasum serenissimi Fratris Nostri charissimi Domini Alexandri alias Vithovdi Magni Ducis Lithvaniæ speciales, infrascripta jura, libertates, & exceptiones velut ipsis accommoda & necessaria perpetuis temporibus ipsis concedimus duratura. §. Inprimis pollicemur, quod a modo & in antea nunquam, absq; consilio, svasu & consensu, & annuentia speciali Prælatorum & Baronum Regni Nostri monetam nunc currentem in Regno Nostro vel aliam extraneam aut de novo inventam cudere faciemus aut cudi permittemus, & cudentes juxta ipsorum demerita pœnis legis affligemus, ut per hoc damna & importabilis subditorum Nostrorum penuria, per cujus abusum hæc ubiq; in Regno Nostro abundârunt tempore Nostri Regiminis feliciter auferantur. Quemadmodum divæ memoriæ Dominus Casimirus olim Rex Poloniæ Antecessor Noster hoc ipsis concesserat, & in libro Terrestri, quem Prælatis & Baronibus suis quondam Visliciæ in Conventione Generali edidit, & pro memoria sempiterna dereliquit. §. Item ut gratia uberiori consolentur a Nobis etiam Nos fide & servitiis amplioribus prosequantur, promittimus quod exnunc & de cæterò nunquam alicujus subditi Regni Nostri cujuscunq; dignitatis, eminentiæ Statûs, aut gradus fuerit, bona hæreditaria recipiemus, confiscabimus; recipi vel confiscari faciemus. Nec se de eis per Nos vel Officiales Nostros, vel alios quoscunq; homines intromittemus vel intromitti faciemus pro quibuscunq; excessibus aut culpis, nisi prius super hoc præcedat judicium nostrorum, quos ad hoc deputaverimus cum Nostris Prælatis, Baronibus, matura cognitio & sententia sequatur. §. Item nolumus a modo nec debemus alicui petenti Nostram Majestatem, granities limitum seu

granicierum hujuſmodi cum bonis, villis & hæreditatibus Noſtris diſtinctionem denegare vel differe, dum modo per vim & violentiam non exigatur Nobis. §. Item cum ex hoc non modica Subditis Noſtris contingant diſpendia, ſi Judices in Terris in quibus præſunt Judiciis, in Capitaneos præficimus, propterea exnunc & in antea, nolumus aliquem Judicem illum Terræ illi in Capitaneum præponere in quo judicio præſidet, & judicii obtinet poteſtatem. §. Præterea ut inter Nobiles Regni Noſtri & alios ſubditos Jurgia contentiones, diſſidia Strages & homicidia ſubmoveantur, quæ poſſent veriſimiliter ſuboriri, dum pœnas Noſtras quæ Nobis de judiciis Noſtris proveniunt familiaribus, vel aliis Subditis Noſtris ad eorum importunas petitiones ab illis concedimus exigendas qui ad illas Nobis condemnantur. Proinde præſenti ſcripto pollicemur nunquam alicui hujuſmodi pœnas in Subditis Noſtris dare aſſignare & deputare. ex quacunq; cauſa vel ratione, ſed eas per Officiales Noſtros pro Nobis faciemus exigere: aut eas illis qui Nobis ad eas ſunt obnoxii pia manſvetudine indulgere: vel alias de exactis diſponere juxta Noſtram Regiam Voluntatem. §. Cæterum cum omnibus Terris quas Regni Noſtri ambitus comprehendit velut unicus Princeps & Dominus æqualiter dominemur, non eſt æquum, ut variis modis judicandi populus Nobis ſubjectus & ſub Noſtro exiſtens regimine, in varios ritus judiciorum dilabatur; Propterea perpetuo edicto Statuimus, ut omnes & ſinguli homines Regni Noſtri cujuscunq; conditionis, Status dignitatis, aut gradus fuerint, cauſas in judiciis Noſtris Terreſtribus proponentes vel proponere volentes, ſingulariter ſinguli & generaliter univerſi eodem jure, modis, consvetudinibus, & ritibus per Regnum Noſtrum potiantur nec audeant Judices ſedibus & Tribunalibus judiciorum Noſtrorum Præſidentes alios modos, ritus & conſvetudines, circa terminos & ſententias obſervare, niſi illos quos Præfati Domini Caſimiri prædictus liber & conſvetudines doceant & informent, ad quem ſemper recurrant. Quid quid autem per ipſos aliter fuerit judicatum & ſententiatum, irritum remaneat & nullius roboris vel momenti. §. Inſuper licet collectores Noſtri per Terras Noſtras Cracovienſem & Sandomirienſem pro exactionibus Noſtris vulgariter *Królestwo* nuncupatis in ſignum ſubjectionis, & veri Dominii nobis ſolvi ibidem in moneta currenti & conſvetis groſſis Pragenſibus, a Kmethonibus receperint, & Noſtro infiſcaverint theſauro, ne tamen hoc valeat in poſterum dictis Terris parare aliquod detrimentum, vel Juribus eorundem derogare, decernimus & edicto perpetuo Statuimus, ut à modo in dictis Terris Cracovienſi & Sandomirienſi, non alia niſi currens & communis in Regno moneta pro hujuſmodi exactionibus Noſtris exigatur. Hoc proviſo, quod ſi aliqui ſubditi Noſtri in dictis Terris a ſuis Kmethonibus pro ipſorum cenſibus groſſos Pragenſes receperint vel recipere voluerint: illi etiam Kmethones, ad ſolvendum nobis ſimiles groſſos Pragenſes pro exactionibus Noſtris per Noſtros collectores arceantur. §. Poſtremo ut ſubditi & Indigenæ Regni Noſtri tam Spirituales quam Sæculares abſq; ulla ambiguitate Viribus & Privilegiis, quæ ipſis dudum a Noſtris prædeceſſoribus divæ memoriæ Regibus Poloniæ, & a Nobis ſunt conceſſa ſecurius uti poſſent & potiri, nec aliqua circa eorum continentiam hæſitatione ſuſpendi: omnia & ſingula Privilegia jura, libertates, & conceſſiones Noſtras, & Noſtrorum Prædeceſſorum prædictorum, quas obtinent ſub quacunque forma verborum, in omnibus punctis, conditionibus, articulis, Sententiis & clauſulis, præſentibus inno-

ANNO 1422

ANNO vamus, ratificamus, approbamus, & robur perpetuum apponimus & addimus
1422 eisdem. In quorum omnium & singulorum præmissorum testimonium, Sigillum Nostrum præsentibus est appensum. Actum in Colo Campestri stationum exercituum Nostrorum ultra vistulam prope Monasterium Czerwiensko Diæces: Plocen: in Crastino S. Mariæ Magdalenæ electæ Anno Domini 1422. Præsentibus præfato Serenissimo Fratre Nostro Domino Alexandro alias Vitovdo M. D. Lithv: charissimo, consensum & consilium ad omnia præmissa præstante & præbente, nec non Reverendis in Christo Patribus ac Magnificis & Nobilibus viris, Dominis, Nicolao Archiepiscopo Gnesnensi, Jacobo Episcopo Plocen: Ecclesiarum, Joanne de Tarnow Cracov: Sandivogio de Ostrorog Posnan: Nicolao de Michałow Sandomirien: Nicolao de Oporow Lancicien: Palatinis. Martino de Kalinowa Siradien, Dobkone de Olesznica Voynicen, Martino de Rytwany Zawichosten; Castellanis. Paulo de Bogumiłovice Cracovien: Petro de Vidava Siradien: Prandota Sarnowski Lancicien: Judicibus & aliis pluribus Baronibus & Militibus Nostris fidelibus dilectis. Datum per manus Rndi in Xto Patris Dni Alberti Episcopi Cracov: Regni Poloniæ Cancellarii Supremi & Venerabilis Joannis Decani Cracovien: Vicecancellarii Nobis sincere dilectorum. *Vol. I. Anno 1422. fol: 82.*

Nro. 3.

VLADISLAI JAGELLO STATUTA DE LIBERTATIBUS REGNICOLARUM TAM SPIRITUALIUM QUAM SECULARIUM IN JEDLNA CONCESSUM PRIVILEGIUM, TAMEN DATUM, ERAT CRACOVIÆ, REGE EX JEDLNA ILLUC VENIENTE: ET SIC IN THESAURO CONTINETUR SCRIPTUM.

1433 Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniæ, nec non Terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Lithvaniæq; Princeps: Pomeraniæ, Russiæq; Dominus & hæres &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis, quomodo libramine veræ rationis pensantes intemeratæ fidei & insuperabilis virtutis constantiam: quibus incolæ Regni Nostri Poloniæ in bellis & certaminibus, quæ cum prosperis auspicæ Domino nostrorum triumphorum successibus, sæpe sæpiusq; pro defensione nostra & Regni ejusdem, hostium sustinendo insultus suscepimus, placere nobis meruerint, & votis nostris obsecundatione fideli non absq; variis periculis corporum & extenuatione rerum, devota subjectione ubiq; & semper paruerunt, horum intuitu & aliorum contemplatione meritorum quæ excelsa dona nostræ munificentiæ non indigne promerentur, volentes etiam ut benevolentia eorum, fidei affectus, quos cum tanta sinceritate & in filios nostros præclaros Principes Vladislaum & Casimirum direxerint, quorum unum quem aptiorem ad regimen Regni cognoverint, quem nostris requisitionibus admoniti, sibi expleta vitæ nostræ periodo pro Rege, Principe, Domino & hærede Regni hujus Poloniæ & Terrarum Lithvaniæ & Russiæ; quas præclarus Princeps Dominus Sigismundus Kerstuthi, magnus Dux Lithvaniæ, Frater Noster carissimus: prout in præsentia possidet, & debet ad tempora vitæ suæ possidere, & post obitum ejus ad Nos & filios Nostros prædictos ac Coronam, vera & hæreditaria successione devolvi sicut patentibus literis ad hoc confectis est firmatum devote & humiliter susceperint; & corona Regni sceptrisq; regalibus cum solenni-

lennitate ceremoniarum debita promiferint tanquam verum & legitimum fucceſſorem poſtquam ætatem legitimam habuerit inſignire dignis pro grata viciſſitudine Regiæ Celſitudinis muneribus compenſentur.

§. Omnia jura & ipſorum Privilegia quæ dudum circa Coronationem noſtram & aliis poſt modum momentis & temporibus ipſis conceſſimus, vel quæ eis alii Reges & Principes veri hæredes Regni Poloniæ prædeceſſores noſtri, ab antiquis temporibus conceſſerint: patrocinio præſentis Privilegii Noſtri ratificamus, approbamus, renovamus, & confirmamus ſub infraſcriptorum moderamine articulorum, quorum regulatione ſi quæ obſcura tenor prædictorum Privilegiorum comprehendit ſenſum recipient clariorem, & ambigua omnium dubietate carebunt, per quam intellectus confundi & naſci errores conſveverunt. §. Primo quidem quod univerſas ædes Sacras ſeu Eccleſias in omnibus eorum viribus, immunitatibus & libertatibus ac metis & diſtinctionibus antiquis quibus temporibus divorum Prædeceſſorum noſtrorum Poloniæ Regum & Ducum fruebantur, volumus omnimode conſervare; dignitates autem Eccleſiaſticas & Sæculares Regni Poloniæ, æquo modo, circa jura & conſvetudines ac libertates ipſorum, quæ & quas temporibus Sereniſſimorum Principum Dominorum Caſimiri, Ludovici & aliorum Regum ac Ducum hæredum Regni Poloniæ obtinebant dimittemus perſiſtere & permanere. §. Quas quidem dignitates cum eas vacare contigerit nulli extraneo terrigenæ niſi nobili bene merito, & in fama laudabiliter conſervato illius Terræ, in qua dignitas hujuſmodi vel honor vacaverint Terræ videlicet Cracovien: terrigenam Cracovienſem. Sandomirienſi terrigenam Sandomirienſem, & in Majori Polonia terrigenam Poloniæ Majoris; & ſic demum ſingulis Terris Regni Poloniæ dabimus vel quomodolibet conferemus. §. Super quibus etiam dignitatibus Eccleſiaſticis & ſæcularibus literas expectativas, nulli perſonæ dabimus in futurum, & quod prædictas dignitates tam Eccleſiaſticas quam ſæculares non debemus minuere nec etiam ſuffocare, & poſſeſſiones, cenſus, aut ſalaria ad eos pertinentia abſq; juris debito examine non auferre. §. Item quod per tenutarios caſtrorum & fortalitiorum alienæ gentis vel extraneæ nationis Regnum in ſe, & in ſuis partibus crebrius periclitari contingit, pro eo & ex eo nulli Ducum & de Ducali genere deſcendenti ſeu extraneo alienigenæ cuipiam aliquod caſtrum, fortalitium aut Civitatem ad regendum pro tempore vel in ævum dabimus, aſſignabimus, aut quomodolibet conferemus, nec etiam aliquem talium in Capitaneum aut Tenutarium Terræ alicujus aut Terrarum Regni Noſtri prædicti præficere volumus, nec etiam ſurrogare. §. Item promittimus inſuper & ſpondemus, quod dum ad requiſitionem Noſtram Nobiles Noſtri Regni extra metas ejusdem Regni Noſtri ad repellendam hoſtium ſevitiam transferre contigerit, ipſis ſatisfactionem condignam pro captivitate cæterisq; damnis notabilibus faciemus. §. Metas vero ſeu granicies ſæpe dicti Regni memorati, nobiles ab inſultu & incurſu æmulorum & hoſtium propriis ſumptibus tueri debent, & omnimode teneantur. §. In caſu vero quo aliquis æmulus Regni noſtri; quocunq; modo Regnum noſtrum intraverit: & cum eodem conflictum intra metas ejuſdem Regni terrigenas noſtros facere contigerit, eiſdem terrigenis pro captivitate duntaxat ſi vero extra metas id ipſum fieri contigerit, tunc & pro damnis ſi quæ, quod abſit incurrerint,

ANNO 1433 & pro captivitate satisfactionem condignam impendere. §. Et si quis ex nostris Baronibus, Nobilibus, Proceribus, seu terrigenis, aliquem, vel aliquos captivum vel captivos cujuscunque status, conditionis aut eminentiæ captivaverit, illi vel illis promittimus a quolibet hujusmodi captivo dare & solvere unam sexagenam monetæ in Regno nostro currentis, & recipere pro nobis captivum depactandum exceptis Civibus, & plebejis, quos ille, vel illi depactent, qui eos duxerit, seu duxerint captivandos pro libitu suæ voluntatis. §. Item quod quando præfatis nostris terrigenis, extra metas Regni Nostri expeditionaliter exire, seu se transferre mandabimus, seu mandaremus quinq; marcas, super quamlibet hastam dare, solvere & distribuere, promittimus in Civitate notabiliori, cujuslibet districtus, seu antequam metas Regni nostri exiverint prædicti. §. Casu vero seu successu temporis se offerente dum infra spatium duorum annorum post distributionem pecuniarum sicut præmittitur factam, ad expeditionem non processerimus extunc iidem terrigenæ ab hujusmodi pecuniis, & servitiis ratione prædictarum pecuniarum faciendis, erunt soluti pænitus & exempti. §. Si autem infra decursum eorundem duorum annorum, ad expeditionem cum eisdem terrigenis nostris transitum faceremus, & extra metam Regni nostri cum expeditione processerimus, extunc prædicti terrigenæ ab eisdem pecuniis, servitiis, prætextu earundem similiter sint absoluti. §. Item promittimus pro inclitis filiis nostris prædictis quod postquam dante Domino unus illorum in Regem electus, Sceptra Regni Poloniæ amplectetur, monetam ex quocunque genere metali, absq; consensu & consilio speciali Prælatorum & Baronum in Regno Poloniæ cudere non permittet: quemadmodum nos sine ipsorum consensu; & consilio hujusmodi monetam cudere noluimus nec cudimus. §. Absolvimus insuper & perpetuo liberamus omnes, & singulos omnium nostrorum Terrigenarum Kmethones, ab omnibus solutionibus, contributionibus, & exactionibus, vecturis, laboribus equitaturis, podwodis dictis, angariis, gravaminibus frumentorum dationibus, dictis sep. vulgariter præterquam duos grossos monetæ usualis Polonicalis, & in Regno Poloniæ communiter decurrentis, quosquidem duos grossos, quilibet Kmetho prædictorum terrigenarum de quolibet laneo possesso solvet, etiamsi illum plures personæ possideant. §. Scultetis eorum & servitoribus, quos ab hujusmodi solutione duorum grossorum volumus esse liberos, & exemptos, nec non Molendinatoribus, tabernatoribus & hortulanis non habentibus nec colentibus agros, hoc est mansos seu laneos integros vel medios, duntaxat exceptis atq; demptis, singulis annis in futurum in Festo S. Michaelis Archangeli usq; ad diem S. Nicolai solvere sit adstrictus. Si autem prædictorum Molendinatorum, sive Tabernatorum, aut Hortulanorum aliquis integrum laneum agrorum coluerit: tunc ad solutionem duorum grossorum, si vero medium laneum, ad solvendum unum grossum, similiter monetæ prædictæ, nobis sint adstricti. Ad quos quidem duos grossos monetæ præscriptæ, alias Serenissimo Principi Domino Ludovico, Hungariæ & Poloniæ Regi, solvere libere se submiserunt. §. Quodsi intra præfixum terminum, nobis aliqua villa pecuniam hujusmodi solvere neglexerit: extunc exactor noster, quem pro tollenda eadem exactione duxerimus deputandum in eadem villa unum bovem, ratione non solutionis, absq; spe restitutionis, habebit recipiendi omnimodam facultatem. Si vero intra quatuordecem dies

ANNO 1433

poſt ejuſdem bovis receptionem, eadem villa & quævis alia, dictam pecuniam non ſolverit: extunc Exactor noſter duos boves conſimili modo ſine ſpe reſtitutionis recipiat atq; tollat. § Memoratus etiam Exactor pecuniarum prædictarum prætextu notæ (quod Napiſne dicitur) nihil exigat, atq; tollat & nihilominus literis ſuis Kmethones quietet de ſolutis. De Civitatibus autem antiquis & novis tempore regiminis noſtri locatis ſic ſtatuimus; quod ille civis ſeu oppidanus, qui civitatem, cum Uxore filiis & familia inhabita, & agrum ſolus vel per ſuum hortulanum, aut agricolam colit, nec tenetur ad prædictam *Poradlne* penſionem; ſed ſi ante oppidum vel civitatem reſideret, ſolvat præfatam *Poradlne* penſionem, ac ſi in villa reſideret, non obſtante, quod ad jus & juriſdictionem ejuſdem Oppidi ſeu civitatis pertinere, vel cum eis onera ſufferre prohibeatur. § Item ſpondemus quod in nulla Terra totius Regni Poloniæ juſtitionarium conſtituere volumus vel quomodolibet ſurrogare. § Præterea promittimus: ſingulos articulos & clauſulas, in Privilegiis nullô vitiô falſitatis depravatis, Sereniſſimorum Principum Dominorum Caſimiri & Ludovici, ac omnium aliorum Regum, Ducum, ex vera ſucceſſione hæredum antiquorum Regni Poloniæ, Eccleſiis Terrigenis & Civitatibus conceſſis noſtrorum prædeceſſorum contentas, præſertim commodum & profectum noſtrum, Regnique Poloniæ ſæpe fati & ipſius incolarum, concernentes, firmiter & inviolabilter obſervare perpetuis temporibus & tenere. § Item pollicemur: quod nullas ſtationes ſeu procurationes, vel deſcenſus in Civitatibus villis, & hæreditatibus Curiis ac prædiis Eccleſiarum, Nobilium & terrigenarum noſtrorum faciemus. Si verò caſualiter, neceſſitate & opportunitate, nos cogente, ſtationem in bonis, Civitatibus Caſtris aut Curiis Eccleſiarum, Nobilium nos facere contigerit, extunc nil vi vel potentia recipere faciemus: vel quomodolibet facere recipi permittemus, imò quæq; neceſſaria, noſtris pecuniis propriis volumus comparare. § Cæterum promittimus & ſpondemus: Quod nullum terrigenam poſſeſſionatum pro aliquo exceſſu, ſeu culpa capiemus ſeu capi mandabimus; nec aliquam vindictam in ipſo faciemus, niſi judicio rationabiliter fuerit convictus, & ad manus Noſtras vel noſtrorum Capitaneorum, per judices ejuſdem terræ, in qua idem terrigena reſidet præſentatus; illo tamen homine, qui in furto vel in publico maleficio, (utpote incendio, homicidio, voluntario raptu Virginum & mulierum, villarum depopulationibus, & ſpoliis) deprehenderetur: ſimiliter illis qui de ſe nollent debitam facere cautionem vel dare, juxta quantitatem exceſſus vel delicti duntaxat exceptis. § Nulli autem bona ſeu poſſeſſiones recipiemus; niſi fuerit judicialiter per judices competentes vel Barones noſtros nobis condemnatus. Item promittimus quod omnibus terrigenis, cum bonis & hæreditatibus noſtris granicies poſtulantibus ac petentibus non denegabimus. § Item pollicemur: quod omnes Terras noſtras Regni Noſtri Poloniæ, etiam terram Ruſſiæ includendo, ſalvis tamen avenæ Contributionibus (de quibus nobis ad tempora vitæ Noſtræ, ſola Ruſſia reſpondebit) ad unum jus & unam legem communem omnibus Terris reducemus, reducimuſq; adunamus & unimus tenore præſentium mediante. § Item attendentes quod dicti Regni noſtri incolæ, & inhabitatores in favorem Noſtræ Majeſtatis, Privilegiis ipſis, per nos & noſtros prædeceſſores conceſſis, quandoq; derogarunt: eadem ipſorum

ANNO 1433 Privilegia Noſtra, & prædeceſſorum Noſtrorum, Regum ac Ducum & hæredum legitimorum & verorum Regni Poloniæ prædicti, ad ſtatum priorem reducimus, reintegramus, reſtauramus, ac præſentis ſcripti patrocinio confirmamus, ratificamus, & declaramus, ipſaq; robur obtinere perpetuæ firmitatis. § Item ſi qui terrigenæ, aut quivis alii incolæ Regni Poloniæ prædicti pendente lite in judiciis, pro quibuſcunq; cauſis concordare voluerint: a pœnis noſtris, & Judicum ac ſubjudicum, Palatinorum ac Caſtellanorum, eoſdem liberos facimus & ſolutos. § Item promittimus, quod nulli pænas ſuper Nobilibus ad quas Nobis judicialiter fuerint condemnati, exigendas donabimus, ſed eas per nos aut noſtros Capitaneos ſeu Officiales exigemus: & exactas, juxta beneplacitum Noſtrum convertemus. § Item omnes incolæ Terrarum Cujavienſis & Dobrzynenſis de avena ſolita quam nobis ſolvere conſveverunt, ad decem annos duntaxat nobis reſpondere ſint adſtricti, quibus revolutis ab hujuſmodi avena liberi ſint & exempti. § Item Notarii Terreſtres, ad Officium Notariatus promoti ſemper ſoli judiciis & non per alios vel ſubſcribas vel ſurrogandos reſideant, ubi commode potuerint, alias liceret eis habere ſubſtitutos, quos Baronibus, Judicibus Terrarum, in quibus officium hujuſmodi poſſident, ſubſtituendos præſentare teneantur & quod tales ſine bonæ famæ & a dictis Baronibus, & Judicibus ad Officium hujuſmodi aprobati, alias a nobis continuo hoc ipſorum Officium, aliis habilioribus, & magis aſſiduis eſt conferendum. Nulla autem levis cauſa, niſi ardua, abſentiam notariorum poterit excuſare. § Harum quibus Sigillum Noſtræ Majeſtatis appenſum eſt, teſtimonio literarum Datum Cracoviæ feria ſexta intra Octavam Epiphaniæ Domini Anno Domini 1433. § Præſentibus Reverendis in Xſto Patribus Magnificis, & Nobilibus: Alberto Sanctæ Gneſnenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo & Primate, Shigneo Cracovienſi; Joanne Vladislavienſi; Joanne Chełmenſi; Epiſcopis. Nicolao de Michałow Caſtellaneo & Capitaneo Cracovienſi: Petro Szafraniec Sandomirienſi; Joanne de Lichin Brzeſtenſi; Jarando de Grabie Vladislavienſi, Palatinis, Petro de Bnino Gneſnenſi; Laurentio Zaręba Siradienſi; Alberto Malſki Lancicien; Dobeslao de Oleſznica, Woynicen: Criſtino de Kozieglowy Sandecen; Domaratho de Kobylany Bieczen: Criſtino Brzezenſi, Joanne de Kretkow Dobrzynenſi Varſchio de Samborzec Zawichoſten: Paulo Slodczy Małogoſten: Stanislao Gamrat Polanecen: Paſzkone de Goſławice Konarien: Stanislao de Gozdna Brzeſtenſi Caſtellanis. Joanne de Oleſznica, Regni Noſtri Poloniæ Mareſchalco, Petro de Pieſzkowa Skała Cracovienſi, Petro Korczbok Poſnanienſi, Stanislao Bielawſki Lancicienſi, Stanislao Szczkowſki Vlaladislavienſi, Andrea de Lublin Dobrzynenſi, Regni Noſtri Poloniæ Theſaurariis, Succamerariis. Paulo de Bogumiłowice Cracovienſi, Joanne de Sprowa Sandomirienſi, Abrahā de Sbąſzyn Poſnanienſi, Petro de Widawa Siradienſi, Nicolao Słup Dobrinenſi; Judicibus. Stanislao de Charbniowice Sandomirienſi, Zegotha de Moykowice Siradienſi, Alexio Dobrinenſi Nicolao de Kościelec Bydgoſtenſi, Vexilliferis. Petro Strynkowſki Pincerna Lancicienſi, Sigiſmundo Bobowſki Cracovienſi, Zawiſſio de Oleſznica Sandomirienſi, Subjudicibus, & aliis Militibus in Generali Parlamento ſeu Conventione Conſtitutis. Datum per manus prædicti Reverendi Patris, Domini Joannis Epiſcopi Vladislavienſis Regni Poloniæ Cancellarii, & Vene-

rabilis

rabilis Vladislai de Oporow Decretorum Doctoris, Decani Cracoviensis Sedis Apostolicæ Protonotarii ejusdem Regni Vicecancellarii. *Vol: I. Anno 1433. fol: 89.* ANNO 1433

Nro 4. Casimirus Jura & Privilegia omnia confirmat Anno 1470.

Nos Casimirus, &c. Significamus, quod recensentes & in animo revolventes, quanta puritatis affectione, & fidei integræ constantia, Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses, Cæteriq; subditi & incolæ Regni Nostri Poloniæ Spirituales & Seculares personam Nostram venerati sunt atq; dilexerunt ut tandem decedente felicis memoriæ Genitore, & Fratre Nostris charissimis Regni Poloniæ Regibus, Nos, tanquam værum hæredem & legitimum Successorem ipsis in Regem & Dominum voluntatibus concordibus assumpserint, sacro quoq; Regni diademate insignierint, cum igitur altissimo dirigente votis eorundem incolarum Regni Nostri, in Nostram Majestatem deliberatè concurrentibus, Paternum hujus sacri Regni Poloniæ nacti sumus solium, dignum eapropter duximus, in ipsos incolas oculos pietatis nostræ aperire, & eis hanc, quam actu & opere velut athletæ fideles in nobis exhibuerunt, sinceritatis constantiam, (ut decet) compensare &c. Ex certa Nostra scientia præhabita sufficientissima deliberatione, animo & voluntate, Nostra ultronea, ipsis Prælatis, Comitibus, Baronibus, Militibus, Proceribus, Nobilibus, Burgensibus, cæterisq; subditis & incolis Regni Nostri, cujuscunq; status existunt, Spiritualis vel Sæcularis, quæq; ipsorum Jura libertates ac immunitates, Literas, Privilegia Ecclesiastica, & Sæcularia, quæ ad divæ memoriæ prælibato Genitore, ac illis Regibus, Principibus, Ducibus, & Dominis Prædecessoribus Nostris Regni Poloniæ, veris & legitimis hæredibus super quibuscunq; bonis & libertatibus habere dinoscuntur, & habent, sub quibuscunque datis, in vita sua juste & rite emanata libertates & immunitates Spirituales & Sæculares in se continentes & quas hic volumus habere pro insertis in omnibus earum punctis, positionibus, conditionibus articulis, & clausulis eorum universis ratificamus, innovamus, approbamus, & præsentis Scripti patrocinio confirmamus decernentes, illa robur obtinere perpetuæ firmitatis. Promittimus insuper in verbo Nostro Regio præsentibus & spondemus eadem ipsorum Jura, libertates, immunitatesq; literas & Privilegia per omnia rata atq; grata habere, & jugiter & inviolabiliter perpetuo observare, ac eis satisfacere cum effectu &c. *Vol: I. Anno 1470. fol: 225.* 1470

Nro 5. Albertus Rex confirmat Casimiri III. Statuta condita Niessoviæ Opoki & Anno 1454. Sua item complura adjicit. Anno 1496.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Ad perpetuam rei memoriam. Thronus, Splendor & potentia Regalis & cujuslibet principantis Majestatis tunc dinoscitur inter fideles suos non solum tutissime roborari, verum etiam velut radiis naturalissimis prominentibus eis splendere, dum puræ fidei & benevolentiæ subditorum meminit, dumq acumen cunctarum lucubrationum & meditationum suarum pro eorundem fidelium suorum quiete, tranquillitate, æquitate, & justitia defigit. Quod sit præcipuè, dum pro fide & benevolentia in Regiam Excellentiam efferendam sublimandamq; collata di- 1496

ANNO 1496 gna remunerationis bravia suis ipsis tribuet fidelibus, non solum in juribus & Constitutionibus libertatibus largiendis instutuendisq; novis, verum etiam aliis per alios Reges & Principes pia consideratione institutis consovendis & confirmandis, neq; in hoc errat sublimis Regum & Principum meditatio, etenim observantia fidei, sui trahens originem ex augmento gratiarum jurium & libertatum rationis & naturæ ipsius legibus stabilior perseverat, cum favor & benignitas Principis in suos ostensa subjectos sic commodari exhiberiq; conspicitur, uti eorum necessitas honestas ac eventuum communium vis creditur pro tempore & in futurum exposcere. Ipsa tandem Majestas quidquid unquam propterea decreverit, aut instituerit, id ne labentibus sæculis oblivionis confundatur erroribus, consvevit literarum apicibus commendare eviterne perinde ac vivaciter memorandum & duraturum. Exinde Nos Joannes Albertus Dei Gratia Rex Poloniæ nec non Terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Supremus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, ac Culmensis, Elbingensis, Pomeraniæq; Dominus & Hæres &c. Memoriæ commendantes tenore præsentium notificamus universis quos præsens continet ætas, continebitq; futura. Quomodo superiori tempore divino munere & communi atq; concordi Prælatorum Baronum Consiliariorum & omnium regnicolarum Regni Nostri Poloniæ favore ad regnandum in hoc inclyto Regno Nostro Poloniæ tunc per mortem Divi olim Casimiri Genitoris Nostri vacante assumpti existentes, licet per alias literas nostras tunc universis terris limitatibus & subditis Regni Nostri concessas universa jura, Privilegia libertates & prærogativas per Serenissimos Illustrissimosq; Reges & Principes Regni Poloniæ eundemq; olim Genitorem Nostrum eis concessas atq; concessa confirmaverimus, cum Sacramento juramenti in felici Coronatione Nostra per Nos corporaliter præstiti ibiq; licet censeantur universa Privilegia inclusa esse successive Regno concessa, tamen cum in præsenti conventione produceretur in medium Privilegium originaliter continens constitutiones multas Nobis & Reipublicæ Regni Nostri perutiles in Niessovia per olim Genitorem Nostrum datum illud ad vota Prælatorum & universorum Regnicolarum specialiter confirmaturi decrevimus præsentibus inserendum tenore infra scripto. *Vol: I. Anno 1496. fol: 246.*

Nro. 6. Alexandri Generalis confirmatio omnium Jurium.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

1505 Ad perpetuam rei memoriam. Regnantium & imperantium auspicia feliciora semper eveniunt, si quod sacris suis proferunt & promittunt oraculis, pro jure & justitia consolationeq; subditorum fidelium tenendum, id literis etiam perpetuis firment & posterorum notitiæ commendent, ævo perpetuo duraturum. Proindé Nos Alexander Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, nec non Terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæ, ac Culmensis & Elbinensis Pomeraniæq; Dominus & Heres &c. Significamus tenore præsentium, quibus expedit, universis præsentibus, ac futuris harum notitiam habituris: Quod licet in Sacris Majestatis Nostræ Regiæ primitiis (dum videlicet Principes Spirituales & Sæculares, cæteriq; Prælati, & regnicolæ, Nostræ felici aderant Coronationi) Nosq; post mor-

ANNO 1505

tem Sereniſſimi Regis Alberti, ad hoc inclytum Regnum Poloniæ, Jure Electionis liberæ, Deiq; optimi favente clementia, unanimiter elegerunt regnaturum) univerſa Privilegia per divos olim Anteceſſores Noſtros, Principes, Duces, Reges, & per Nos, poſt felicem Coronationem Noſtram, Regno Poloniæ, ejuſq; Regnicolis conceſſa, promiſimus inviolabiliter tenere: tamen propter majorem eorem firmitatem, annuentes votis Conſiliariorum Noſtrorum, & nunciorum Terrarum, ex univerſis Regni Terris inhac conventione exiſtentium, eorundem petitionibus & adhortationibus permoti, non per errorem vel improvidè aut indeliberatè, ſed ex ſpeciali virtute & munificentia Regiis Noſtris, per literas perennes præſentes Noſtras promiſſionem illam Noſtram ſolidiorem firmioremq; efficere volentes: univerſarum Terrarum Noſtrarum, & univerſorum ac ſingulorum incolarum Terrarum earundem, cujuſvis Status, Sexus, conditionis & ordinis exiſtentium: Privilegia, indulta, munimenta, Statuta, donationes, libertates, Prærogativas immunitates: & quaslibet donationum ac venditionum inſcriptiones, quibuſcunq; verborum tenoribus, modis, conſvetudinibus, ac dictis: per Illuſtriſſimos ac Sereniſſimos prædeceſſores Noſtros, Principes, Reges, Reginas, Hæredes, & Duces Poloniæ, & per Nos ipſos, Regno Poloniæ, ac prædictis & aliis univerſis Terris juſte & legitime datas, donatas, conceſſas, & emanatas, ac data, donata, conceſſa, vendita, emanata, tentaq; & obſervata: (quorum & quarum tenores, hic volumus habere pro inſertis) in omnibus ipſorum & ipſarum modis, punctis articulis, clauſulis, conditionibus, & conſvetudinibus, roboranda, confirmanda & ratificanda, ac roborandas, confirmandas, & gratificandas duximus & decrevimus; roboramusq; confirmamus & ratificamus, ac præſentis ſcripti patrocinio, firmamus & approbamus, illa & illas verè, perpetuo, indubiè & in ævum, inviolabilis firmitatis robur obtinere: Promittentes ſub juramento Noſtro: quod in prædicta felici Coronatione Noſtra corporaliter præſtitimus: illas ac illa in quodlibet illorum illarumq; in omnibus prædictis eorum earumq; modis, conſvetudinibus, poſitionibus, deſcriptionibus, articulis punctis, & conditionibus firmiter & inconcuſſè & inviolabiliter tenere, habere, & obſervare, teneriq;, haberi, & obſervari facere temporibus perpetuo duraturis. Quod ſi aliquid contra libertates, Privilegia immunitates & Jura præfata Regni fecerimus: illud totum caſſum, irritum inane, nullumq; eſſe volumus ac decernimus, ipſo facto: atq; iritamus, caſſamus tenore præſentium mediante. In cujus rei teſtimonium Sigillum Noſtrum præſentibus, eſt ſubappenſum, Actum in Conventione Generali Radomienſi Sabatho inventionis S. Crucis, Anno Domini 1505. Regni Noſtri Anno quarto: præſentibus Reverendiſſimo & Reverendis in Chriſto Patribus, Dominis Andrea Archiepiſcopo Gneſnenſi & Primate; Bernardino Electo Leopolienſi; Joanne Cracovieſi; Vincentio Vladislavienſi; Joanne Poſnanienſi; Luca Varmienſi, Eccleſiarum Epiſcopis: nec non Magnificis, venerabilibus, & Generoſis, Spytkone de Jaroſlaw Caſtellano Cracovienſi, Joanne de Tarnow Sandomirienſi; Nicolao Gardzina de Lubranc Caliſienſi; Petro Myſzkowſki de Mirow Lancicienſi, Nicolao de Kościelec Brzeſtenſi; Nicolao de Kretkow Inovladislavienſi; Joanne de Tarnow Ruſſiæ; Nicolao de Kurozwianki Lublinenſi; Prandota de Trzciana Ravenſi; Palatinis. Joanne Jarand de Brodzow Caliſienſi; Joanne de Przeramb Siradienſi; Januſſio Latalski Gneſnenſi; Joanne Słupecki Sandecenſi; Jacobo de Sieklika Woynicenſi; Petro Szafraniec de Pieſzkowa Skała

ANNO 1505 Wislicensi; Joanne de Jordan de Zakliczyn Biecensi; Stanislao de Młodzieiowice Radomiensi; Martino Skotnicki de Boguria Zawichostensi; Stanislao de Potilica Miedrzycensi, Petro de Opalenica Landensi; Petro Gorski Naklensi, Nicolao de Radzikow Dobrzynen; Petro de Niemygłowy Ravensi; Paulo de Chotza Polanecensi; Castellanis. Joanne de Lasko Ecclesiæ Gnesnen: & Regni Nostri Cancellario; Jacobo de Szydlowiec Thesaurario Ejusdem Regni, Alberto Gorski Scholastico Vladislaviensi, Nicolao de Bartniki Custode Plocensi Ecclesiarum Secretariis Nostris: Nicolao Firley de Dąbrowica Vexillifero Cracoviensi & Capitaneo Lublinensi; Derslao Wilczek de Lubien Leopoliensi: Alberto Skora de Gay Dobrzynensi, Stanislao de Kazanow Lublinensi; Succamerariis; cæterisque Consiliariis, & Curiensibus Nostris, ad præmissa testibus fide dignis, sincere & fideliter nobis dilectis. Datum per manus ejusdem Venerabilis Joannis de Lasko Gnesnensis Ecclesiæ & Regni Nostri Cancellarii, sincere nobis dilecti. *Vol: I. Anno 1505. fol: 555.*

Nro. 7. Privilegium Sigismundi Primi, quo Jura omnium confirmat.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

1507 Ad perpetuam rei memoriam. Cum rebus tempora vetustatem afferant, quæ numero annorum admirabiliores & Sanctiores habentur, eas, ne ulla unquam obscurare possit oblivio & præsertim quæ a Regibus & Principibus ad communem subditorum utilitatem fiunt, peræquum est, ut literarum monumentis sempiternæ memoriæ mandentur quarum adminiculo ab interitu vendicentur & immortales fiant. Proinde Nos Sigismundus Dei Gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lithvaniæ, nec non Terrarum Cracoviæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujaviæ, Russiæ, Prussiæ, ac Culmen: & Elbingen: Pomeraniæq; Dominus & Hæres, &c. Notum facimus universis præsentibus & futuris, a quorum cognitione præsentium literarum series, non erit aliena, quod licet paucis ante diebus cum omnium Prælatorum & Procerum Regni, imo verius totius Senatus Nobilitatis & populi consensu diadema Capiti Nostro imponeretur, jurejurando de more sanxerimus, omnia Jura, omnia Privilegia, omnes deniq; libertates & immunitates Regni, sive omnibus in genere sive singulis in specie per Reges Principes & Duces, qui Nos præcesserunt, ac Regno tanquam Monarchæ sive Tetrarchæ præfuerunt, ex quacunque justa & legitima causa data & donata, sive donatas & datas, rata & firma esse debere. Pro majori tamen ejusce rei firmitudine ac robore, ut in futurum testimonium extet, Nos non solum boni Principis officio functos, sed debito nostro non minus liberaliter quam libenter satisfecisse, postquam voti compotes eorum communi consensu, singulariq; erga nos pietate facti sumus, quod bonum, felix & faustum sit nobis & Regno Nostro, ut demum hunc ipsorum consensum ad ultimum finem vitæ nobis præferre liceat votis & precibus eorundem Prælatorum, Baronum & Procerum, imo verius totius Senatus & Nobilitatis, cujus Nuntii cum plena facultate ex singulis Regni terris ad consultandum nobiscum de futuro Statu Regni huc convenerant annuentes, cum bona & matura deliberatione omnia jura, omnia

Privi-

Privilegia, omnia Statuta & Decreta, omnes deniq; Dominationes, libertates ANNO 1507
immunitates, & quafcunq; venditionum & donationum literas & fingraphas,
fub quocunq; tenore verborum factas, omnium terrarum Regni Noftri in genere, omniumq; prædictarum terrarum in fpecie, omnis generis, omnis gradus utriufq; fexus hominum & Incolarum a Regibus & Regiminis Hæredibus & Ducibus terrarum Regni Poloniæ, & præfertim Cafimiro Magno Patre, Joanne Alberto & Alexandro germanis Regibus Poloniæ Prædeceflforibus Noftris jufte & legitime data & donata, datafq; & donatas quorum & quarum tenores tanti effe volumus ac fi in præfentibus literis expreffe defcriberentur, in omnibus ipforum & ipfarum punctis, articulis, fententiis, claufulis & confvetudinibus roboranda, confirmanda & ratificanda, roborandafq; confirmandas, & ratificandas, duximus & decrevimus ac roboramus, confirmamus, ratificamus, & præfentibus literis, approbamus, illa & illas perpetuas, indubitatas, inviolabiles, firmas & validas in fempiternum futuras &c. *Vol: I. Anno 1507. fol: 357.*

Nro. 8. A gdyż iuż więc ktemu przyfzło, iż Pan Bog Krola J.M. 1550
Oyca Nafzego z tego Swiata wziąć raczył, a iuż zatym wolnym obraniem i Koronowaniem Nas, Sprawa i Zwierzchność a władza Koronna, na Nas przypadła, na Przyfięgę nafzę pomniąc, ktorąśmy uczynili, i na ten obowiązek Liftowny, ktoryśmy na fię dali, złożyliśmy Seym Koronny iako dla innych potrzeb Koronnych, tak przednie dla tego, abyśmy to fkutkiem poddanym Nafzym wypełnili, cośmy im byli flowem i liftem nafzym obiecali. A tak z tych przyczyn uważywfzy wfzyftkie rzeczy dobrze u fiebie, z dobrym rozmyflem Nafzym za prozbą wfzech Stanow Koronnych na tym Seymie będących, wfzyftkie Prawa, Statuta, Daniny, wolności, fwobody, wyfady, zwyczaie i inne wfzyftkie lifty, i Przywileie, ktorymkolwiek fpofobem, flowem pifane, tak pofpolite wfzey Korony i Pańftw iey należących, Duchowne i Swieckie, iako i z ofobna wfzem Stanom, Perfonom, mieyfcom, pofpolicie i z ofobna, żadnego nie wyimuiąc, od Krolow i Krolowych, Xiążąt, Panow i Dziedzicow Korony Polfkiey, i Ziem iey, a mianowicie od Krolow s. p. Kazimierza Krola Wielkiego Ludowika Loifa, Władyflawa Pradziada, Władyflawa ftarego Stryia, Kazimierza Dziada, Olbrachta i Alexandra Stryiow, i od Krola Jmci Oyca Nafzego, Przodkow nafzych fprawiedliwe a flufzne, i fprawiedliwie a flufznie dane i wydane, ktore takiey mocy mieć chcemy, iakoby tu flowo od flowa pifane były, tak iako fame w fobie brzmią, nic im nie umnieyfzaiąc, ani uwłaczaiąc odnowić, potwierdzić, upewnić i umocnić umyśliliśmy. Jakoż tym Liftem Nafzym odnawiamy, umacniamy, potwierdzamy, i upewniamy, i mocne, trwałe, niewątpliwe, nie poruszone, a nieodmienne mieć chcemy na czafy wieczne. I obiecuiemy flowem Nafzym Krolewfkim, i pod tą Przyfięgą ktorąśmy uczynili, obowięzuiemy fię, iż te wfzyftkie wyżey mianowane Prawa, Statuta, fwobody, wolności, daniny, Przywileie i Lifty przez Przodki Nafze flawney pamięci, a mianowicie przez Krola Jmci Oyca Nafzego, flufznie i fprawiedliwie dane i wydane, mocnie, a nieporufzenie dzierżeć, i wedle nich poddane nafze Stanow wfzyftkich, tak w obec wfzyftkie, iako i z ofobna ka-

ANNO 1550 żdego zachowywać będziemy, i wſzyſtkim dzierzeć i zachowywać rozkazuiemy czaſy wiecznemi: a to coby im było przeciwnego, ani ſami czynić będziemy, ani innym czynić dopuściemy. A gdzieby ſię przytrafiło, iżby albo przez Nas, albo przez kogo inſzego ſtało ſię co takowego, tym to Prawom, Statutom, Daninom, Przywileiom, Liſtom, Swobodom i wolnościom przeciwnego, abo iżbyśmy im derogować, abo abrògować ſami przez ſię czym chcieli: tedy to wſzyſtko żadney mocy, ani wagi mieć nie ma, iakoż i My to pſuiemy i kaziemy, a nikczemne być nayduiemy tym Liſtem Naſzym czaſy wiecznemi. *Vol: II. Anno 1550. fol: 592.*

Nro. 9.

Confirmatio Jurium Henrici Regis,

Henryk z Łaski Bożey Krol Polski Wielkie Xiążę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie Inflantckie &c. Xiążę Andegawenskie, Borbonskie, Alewrenskie &c.

1573 Wſzem w obec i każdemu z oſobna komu to będzie wiedzieć należało, abo iego Stanu tak Duchownego iako i Swieckiego Arcy Biſkupom, Biſkupom, Wojewodom, Kaſztelanom, Staroſtom Dygnitarzom i Urzędnikom Koronnym i Ziemſkim, i wſzelkiemu Rycerſtwu i Miaſtom, wiernie Nam miłym Łaſkę Naſzę Krolewſką. Iżeśmy z woli a przeyrzenia miłego Boga, za wolnym was wſzyſtkich obraniem, na tey Krolewſkiey Stolicy tey ſławney Korony Polſkiey uśiedli: po łaſce Bożey tę nayprzednieyſzą powinność Naſzę być rozumiemy, abyśmy tę Koronę w całości i iedności zachowali, a wſzelakim tym rzeczom ktoreby do tego zawadzały, wſzelaką radą i ſtaraniem Naſzym zabiegali. Aby tedy i zatym Stanow Koronnych, z tego Seymu Koronacyi Naſzey roziachaniem, do ſnadnego rozumienia, a potym ułacnienia Spraw Rzeczypltey przyſzło, i naſze ktemu Sprawy inaczey wykładane nie były, nizli ſłuſznie wykładane być maią. Zdało ſię Nam do wiadomości wſzech podać, co ſię na tym Seymie Koronacyi Naſzey działo. Jakośmy tedy wielką pociechę ztąd mieli, gdy Nam Poſłowie Koronni do Francyi odnieśli z iaką chęcią, zgodą, miłością, ieſteśmy od Was mimo inſze Kompetytory na to Kroleſtwo obrani, i w iakiey całości Rzpltey waſzey, i opatrzeniu przeciwko wſzelakiemu niebeſpieczeńſtwu Koronnemu domowemu i poſtronnemu iakieśmy potym, do tey Korony ſzczęśliwie przyiechawſzy za łaſką miłego Boga, ſami oczyma Naſzemi oglądali: z czegośmy i My pociechę nie małą wzieli, i wyście na wſzem Swiecie ſławę otrzymali. Takeśmy to odprawiwſzy tam, co na on czas Panowie Poſłowie Koronni, do Nas do Francyi przyſłani, żądali: dogadzaiąc w tak wielkim a ſławnym Akcie, przed oczyma wſzech ludzi na Swiecie i mniemaniu Naſzemu, i ſławie Narodu waſzego, prawie mało czaſu ku ſłuſzney w drogę wyprawie maiąc: i inne wielkie, trudne, a ważne onego Kroleſtwa Sprawy ktorechmy na ſobie przez lat kilka, za zleceniem Krola Jmci Francuzkiego Brata Naſzego nieśli, z ſiebie ſkładaiąc: udaliśmy ſię do Korony Polſkiey w drogę daleką, i czaſu trudnego; wezwaniu Bożemu, expektacyi waſzey, i potrzebom tey Korony folguiąc, a opuſzczaiąc na wieki Matkę i Bracią, i wſzyſtkie powinowate ſwe: nie przez żadne bogactwa, będąc i na tym kontenci, co z łaſki Bożey mamy, nie przez zdrożną a zbytnią chęć Krolowania i Panowania, na ktorym Nam i tam nie ſchodziło, nie dla prożney chwały i władzy, ale z

prawego a Chrześciańſkiemu Xiążęciu przyſtoynego umyſłu, i przedſięwzięcia ANNO
gdy Nam ta chęć ku Wam prawie od ſamego Pana Boga przyſtąpiła, bez wſzego 1573
wątpienia, ku wſzelakiemu dobremu waſzemu i ſławie Naſzey, abyśmy temu Kroleſtwu, tak mężnemu i Rycerſtwu tak walecznemu i rozrodzonemu, ku rozmnożeniu i rozſzerzeniu Granic, i nieprzyiacioł tey Korony poniżeniu wodzem byli: ktore ſame przyczyny Nam do tey ſławney Korony chęć i ſerce uczyniły, ktorą drogę Naſzę przez Niemieckie Ziemie odprawiwſzy, gdyśmy na granice tego Kroleſtwa i Państwa Nam od Boga przeyrzanego, i od was zleconego, przyiechali: ieſteśmy ze wſzelaką uczciwością i wdzięcznością przez te, ktorymeście to byli zlecili, przyięci i przywitani, i wſzędyśmy przez wſzyſtkę Koronę przyimowani wdzięcznie i przyſtoynie byli, aż do ſamego Miaſta głownego Stołecznego Krakowa, gdzie nam od wſzyſtkich tak Panow Rad, iako i Posłow Stanu Rycerſkiego, i od wielu Rycerſtwa przyſtoyna wdzięczność z wielką ozdobą i ſławą tey Korony, na wſzem pokazana była. Co wſzyſtko iako chęć w ſercu naſzym pobudziło ku miłowaniu Narodu Polſkiego, i pomnażaniu ſławy i pożytkow tey ſławney Korony, łacno to każdy u ſiebie uważyć może. A co więcey, gdy do Koronacyi przyſzło, tam nam dopiero nie tylko Panowie Rady, ale i Posłowie Ziemſcy Bracia waśi taką wdzięczność pokazali, że z wielką ochotą do niey przyſtąpili: prawie ſię ſpolnie iedni z drugiemi do tego uprzedzaiąc. Czym prawie onę doskonałą i życzliwość i chęć ſwoię na Elekcyi przodkiem, potym w poſyłaniu tak zacnych Posłow, i w przyięciu Naſzym nam pokazaną zawarli i zapieczętowali zwierzaiąc Nam wſzyſtkich, Praw ſwobod, i maiętności ſwych, i tego wſzyſtkiego co ieſt naymilſzego po Panu Bogu, to ieſt ſławy i zdrowia ſwego. To wſzyſtko w ręce ku ſprawie i obronie dawaiąc i zlecaiąc, za poprzyſiężeniem Naſzym, i za pomazaniem naſzym i włożeniem Nam Korony i inſzych *Inſignia Regni* podaniem przez ręce Jmci Xiędza Arcy-Biſkupa Gnieźnieńſkiego, Koronatora Krolow tey Sławney Korony, do czego też przyſtąpiła przyſięga Stanow Koronnych Nam uczyniona. Ktore to wielkie a ważne Akty, iż w takiey zgodzie miłości iedności tey Korony, i wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey odprawione ſą, mamy zaprawdę wſzyſcy za co Panu Bogu dziękować; proſząc go aby tak iako począł, wſzyſtko ku czci a chwale ſwey, ku dobremu nie tylko tey Korony, ale i wſzyſtkiego Chrześciaństwa, ſprawować i Naſzym Radom a ſprawom na wſzem miłościwie błogosławić raczył. A ponieważ przy Koronacyach ſwych Krolowie Polſcy, ſławney pamięci Przodkowie Naſi, Konfirmacye liſtowne wſzyſtkiey Rzpltey zwykli dawać: gdy do tego przyſzło, żeśmy o Konfirmacye byli żądani, tedyśmy iey zaraz pozwolili takim obyczaiem, iakim Przodkowie naśi Krolowie Polſcy Konfirmacye dawali: ktorąśmy wſzyſtkie Koronne Polſkie i W. X. Lit: i wſzyſtkich Państw i Ziem Koronnych (diſmembracyi w Rzeczypoſpolitey ſzkodliwey przeſtrzegaiąc:) Prawa Statuta, ſwobody, wolności, Przywileie tak poſpolite iako i każdemu z oſobna Stanu wſzelakiego potwierdzili. Jakoż i teraz ieſzcze *ex ſuperabundanti* i tym Liſtem Naſzym potwierdzamy, i każdym innym według potrzeby potwierdzić ieſteśmy gotowi. *Cæterum* co ſię tknie *controverſos articulos*, o ktorych, nie tylko tu, ale ieſzcze i we Francyi był nie mały ſpor, tedy o nich na Seymikach Powiatowych od

ANNO 1573 Nas sprawę dostateczną wezmiecie. A My sami na ten czas chociaż po takich pracach i fatygach Naszych, sobie folgować nie będziemy: ale powinności swey tak w Sądziech i w opatrowaniu Pokoiu pospolitego, iako i w rozsyłaniu Poselstw do wszystkich Panow Chrześciańskich i Pogańskich i do Ziem Koronnych, rozmnażaiąc Pokoy i sławę zacnego Narodu Polskiego, i Krolestwa Naszego, chociaż w takim obnażeniu i zniszczeniu Skarbu Koronnego, iakeśmy zastali, chętliwie się do tego sami z Osoby swey przykładaiąc, a wszystkie rzeczy ku dobremu dalszemu postępku, iako tego potrzeba niesie; a ile tak z razu być może wedle naywiększey możności Naszey ułacniaiąc dosyć czynić będziemy i iuż czyniemy. A iak tym pisaniem Naszym wszem w obec i każdemu z osobna oznaymuiemy, że My iakośmy są z łaski a przeyrzenia Bożego a zgodnego wszech Stanow tey Korony przyzwolenia Krolem Polskim obrani, żądani, wezwani i przyprowadzeni, takieśmy iuż za tąż łaską, a błogosławieństwem Bożym wszystkich zgodnym przyzwoleniem w Krakowie na Zamku w Kościele S. Stanisława Koronowani z podaniem od wszystkich Stanow i Rycerstwa powinnego posłuszeństwa. Gdzieśmy też wszystkim Koronnym Narodom tak Polskim, iako i Litewskim, Prawa, Statuta, Przywileie, wolności, swobody pospolite i własne każdemu poprzysięgli, one wszystkie w całe dzierzeć, zachowywać i pomnażać. A iż żadne Krolestwo, żadna Rzeczpospolita bez sprawiedliwości stać nie może, porządek Sądow podług starodawnego w Rzpltey zwyczaiu i biegu, gdyż się nic nowego zgodnie nie postanowiło, w mocy swey zachowuiemy. A tak Was napominamy wszystkie Poddane Nasze, abyście o tym wszystkim iuż tak wiedząc, w powinnościach swych się zachowywali, przeciwko Nam i wszystkiey Rzpltey a zwłaszcza Urzędnicy, Urzędow swych wszystkie powinności według Prawa Statutow Koronnych, a obyczaiu zachowanego wypełniali: iakoby nie tylko powszechnie, ale i w każdey części Rzeczypospolitey, rząd sprawiedliwość i pokoy pospolity zachowan i opatrzon był. A o Nas tego pewni byli, że My pomniąc na wdzięczność Waszę Nam pokazaną i na przysięgę i powinność Naszę Krolewską, tak w czynieniu sprawiedliwości, iako i w obronie od postronnych nieprzyiacioł tak się zachować wszelakim staraniem Naszym będziemy, iako dobremu a Chrześciańskiemu Krolowi będzie przystało, nie lituiąc pracy, starania, zdrowia swego. A nie tylko to cośmy przez Posły Nasze ofiarowali, ale i cokolwiek *ad utilitatem publicam* tey Korony należeć będzie, wszystko to wdzięcznie a chętliwie uczyniemy. Więcey się oglądaiąc na Dobro pospolite, nizli też na własną Osobę Naszę. To też sobie zapewne o Was obiecuiąc, co Przodkowie Naśi zawzdy po Przodkach Waszych i Was samych znali. Czego wszystkiego aby większa pewność była Pieczęć Naszę do Listu ninieyszego przyłożyć rozkazaliśmy. Dan w Krakowie 22. *Aprilis* na Seymie Koronacyi Naszey Roku Bożego MDLXXIV. Panowania Naszego Roku pierwszego. *Vol: II. Anno 1573. fol: 864. Konfirmacye podobnież, Przywileiow i Praw Polskich przez następnych Krolow aż do Nay: Stanisława Augusta nie kładą się gdyż prawie co do słowa iednoż opiewały.*

Nro: 10.

Nro. 10. Confirmatio Generalis Jurium.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Nos Stanislaus Augustus Dei Gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ, & Czerniechoviæ, Significamus, testatumq; facimus hisce literis Nostris quorum interest, universis & singulis tam præsentibus quam futuris horum notitiam habituris. Cum omnipotentis Dei Gratia, ac liberrimarum Gentium Regni, Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ, spontaneis Sufragiis, ad Thronum hujus Regni elevati, & sacro Diademate insigniti sumus, primam ac præcipuam imponi Nobis necessitatem conspicimus, ut studia Statuum Serenissimæ hujus Reipublicæ hactenus in Nos collata favoribus gratissimi animi Nostri palam etiam profiteamur, testificemurq; Et licet nullis Literarum monumentis tanta inest fides, quantam Pectori Nostro Regio virtus & innatus erga communem hanc Patriam insculpsit amor, tamen, ne quid ei veteri instituto laudabiliq; Serenissimorum Antecessorum Nostrorum exemplo in Nobis desiderari videatur, scripto id cavemus quod re ipsa Sanctissime observare tueri & manu tenere spopondimus, tum Sacramento Jurisjurandi a Nobis solenniter præstito promisimus; ac propterea sponte Nostra ac Animo deliberato morem & consvetudinem Divorum Antecessorum Nostrorum & Regum Poloniæ & Magnorum Ducum Lithvaniæ, insequentes omnia Privilegia, Donationes, Inscriptiones Advitalitates, Libertates, Prærogativas & Immunitates Regni Poloniæ & Mag: Duc: Lit: Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ, Czerniechoviæq;, ut & in specie Ducalis Prussiæ Lemburgi & Bitoviæ, juxta Jura sua (quo nomine Confirmationem Nostram ad normam a Divis Antecessoribus editam ex Cancellaria Nostra extradere & Constitutionibus moderni Conventus inserere jussimus) ac aliarum Provinciarum iis annexarum conjunctim aut separatim ipsis concessas, Ecclesiasticas & Sæculares, Publicarumq; ac Privatarum Personarum cujuscunq; Statûs, conditionis, aut sexus existentium, Civitatum aut locorum quorumcunq; per Antecessores Nostros Reges Poloniæ & Magnos Duces Lithvaniæ, ac Terrarum iis conjunctarum, Principes Duces ac Dominos, tam in toto quam in parte, præsertim vero Casimirum Magnum Ludovicum Lois nuncupatum, Vladislaum Secundum Jagellonem dictum, Fratresq; Ejus Vitoldum & Sigismundum Magnos Duces Lithvaniæ, Vladislaum III. Casimirum III. Jagiellonis Filios, Joannem Albertum, Alexandrum, Sigismundum I. Sigismundum II. Augustum, Henricum, Stephanum, ac Sigismundum III. & Vladislaum IV. Joannem Casimirum, Michaëlem, Joannem III. Augustum II. ac Augustum III. Reges Poloniæ & Magnos Duces Lithvaniæ; ac etiam per Magistratus Prussiæ atq; Archiepiscopos, Episcopos, Magistros & Præceptores antiquos Livoniæ, nec non Duces, Principes, ac Dominos Terrarum Russiæ & Masoviæ, juste & legitime concessas & emanatas, ac Juri communi Utriusq; Gentis non contrarias, Item Jura, Leges, & Statuta, Constitutiones, Judicia Tribunalis, & alia ultimæ Instantiæ, ac Decreta, Libertates ac Immunitates, in Conventibus Generalibus quibuslibet Ordinationes latas atq; sancitas, nominatim autem Libertates: ac Leges in Con-

ANNO 1764

ventu Electionis Henrici Regis ac in Conventu Andrejovienſi, & Coronatione Regis Stephani, Conſtitutioneſq; in Coronatione Sigiſmundi Tertii laudatas, ac denique Leges in Comitiis Convocationis ultimariæ ſub Confæderatione, & quæ in præſentibus Comitiis Coronationis ſancientur, & Nobis exhibebuntur: ita, tamen, ut nec ſpecialitas Generalitali, nec Generalitas Specialitati deroget, ratificandas, & firmiter manu tenendas, tum etiam conditiones, ſeu Pacta Noſtra cum Ordinibus ſtipulata, in omnibus eorum Punctis Articulis Clauſulis, Conditionibus, approbanda, roboranda, & confirmanda eſſe duximus, prout præſentibus Literis Noſtris, ratificamus manutenemus, approbamus, roboramus, & confirmamus. Decernentes illas & illa omnia, quæ ſuperius commemorata ſunt, perpetuæ indubiæ ac inviolabilis firmitatis robur obtinere debere. Inſuper verbo Regio ſpondemus & pollicemur illas in prædictis earum Punctis, Articulis Clauſulis, Conditionibus firmiter, inconcuſſe inviolabiliter tenere, obſervare, implere & exequi, ac omnibus & Singulis ex iis ſatisfacere, cum effectu teneri & exequi facere. Pariter promittimus aſſecuramus, ac in Nos recipimus, quod omnia per hoſtes finitimos injuſte a Regno ac Magno Ducatu Lithvaniæ ac Dominiis eorundem, quocunq; modo occupata, vel bello, vel quovis alio modo diſtracta, ad proprietatem & unitatem ejuſdem Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lithvaniæ, tum Provinciarum iis annexarum, aggregabimus neq; fines Regni & Dominiorum Noſtrorum minuemus, ſed pro viribus Noſtris proferemus, & dilatabimus. Quod ſi aliquid contra Libertates & Immunitates, Jura & Privilegia Prælibatorum Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ ac cæterarum Provinciarum iis annexarum faceremus, non ſervantes (quod abſit) intoto vel in parte, id totum irritum ac inane, nulliuſq; momenti fore ac eſſe decernimus & pronuntiamus. Quod verò ſupra hiſce Literis, Privilegia Libertates Eccleſiaſticas, cum cæteris confirmavimus, in Juramento Noſtro Catholicas Romanas nominavimus, id nihil omnibus Eccleſiis Græcis, & Privilegiis earundem obeſſe debet, imo eadem in ſuo robore conſervamus, tum & Articulo Juramenti huic nequaquam derogare volumus, quod videlicet pacem & tranquilitatem inter Diſſidentes de Religione tuebimur, & manu tenebimus inconcuſſe firmiter inviolabiliter & cum effectu Nos obſervaturos promittimus ac ſpondemus, juxta Conſtitutiones & Statuta Regni; Jura quoq; Terrarum Pruſſiæ in omnibus manutenebimus, & in ſuo robore conſervabimus. Vacantiaſq; omnes in Terris prædictis juxta tenorem Articuli in Pactis Noſtris cum Republica inſerti, ac de diſtribuendis Vacantiis concluſi, conferemus; Dantes inſuper Poteſtatem Cancellario & Vice-Cancellario Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ, ut has Literas Confirmationis Generalis Jurium Privilegiorum & Libertatum Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ ac Terrarum iis annexarum, authentice ſub Regni Sigillo, Ordinibus Terris, ac Subditis Noſtris, qui eas requirent, non expectato alio Mandatô Noſtrô uter vel alter eorum extradat. Incujus rei fidem Literas haſce Manu Noſtra ſubſcripſimus, Sigillumque Regni eis appendi juſſimus, Datum Varſaviæ in Conventu Felicis Coronationis Noſtræ Die IV. Menſis Decembris Anno Domini M.DCCLXIV. Regni vero Noſtri Anno Primo. Præſentibus Reverendiſſimo, Admodum Reverendis in Chriſto Patribus Magnificis & Generoſis, Reverendis Venerabilibus, Generoſis ac Nobilibus, Vladislao Pomian Łubieńſki Archiepiſcopo Gneſnen:

Legato Nato Regni Noſtri Poloniæ ac Magni Duc: Lithvaniæ Primate Primoq; Principe. &c. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 303.* ANNO 1764

KONIE.

Nro. I. De Jure, utrum debeat insequi per vicinos villanos, aut non.

Nagoth depoſuit querelam contra ſuos vicinos, quod cum eqvus tempore nocturno fuiſſet ſibi ſubtractus, idem Nagoth cum inſtantia requiſivit, & petiit ſuos vicinos villanos, ut per veſtigia eundem furem ſequi velint, ſibique eſſe auxilio, quo a fure ſuum eqvum habere poſſet, villani verò furem inſequi recuſarunt, & ita Nagoth prædictum furem cum equo amiſit, Nos itaque in tali caſu declaramus villanos ad ſolvendum eqvum prædicto Nagoth condemnandos. *Vol. I. Anno 1347. fol: 23.* 1347

Nro. 2. De equo in accommodatione læso.

Nicolaus depoſuit querelam, contra Mathiam, quod licet ſibi equum ſuum ſanum ad certam viam tanquam amico accommodaſſet, tamen Mathias eundem eqvum ſibi reſtituit claudicantem; Mathias verò reſpondit bona fide eundem eqvum tanquam proprium equitaſſe & ſervaſſe, nec ſciret, unde ſibi veniret talis læſura. Nos autem in tali caſu declaramus prædictum eqvum, intra duas ſeptimanas, quiete, & abſque labore per eundem Mathiam obſervandum, qui eqvus ſi intra prædictum tempus non convaluerit, extunc pro eodem equo, prout poterit, amicabiliter ſecum componere teneatur. *Vol. I. Anno 1347: fol: 24. fol: 21.* 1347

Nro. 3. De Equireis.

Interdictum eſſe volumus, omnibus & cuilibet, ne quiſpiam audeat greges equorum ſeu equireas, extra Regnum Noſtrum ad externa Dominia depellere: ſub amiſſione equorum hujuſmodi & pœna Noſtra Regia. *Vol. I. Anno 1538. fol: 533.* 1538

Nro. 4. Konie przez Kupce, abo przez Zydy wywodzone, ani Skory przez Garbarze i Furmany wywożone z Korony być nie maią, a ci ktorzyby ie chcieli wywozić, hamowani przez Staroſty bydź maią, ktorzy tego pilnie przeſtrzegać będą, wedle uchwały Statutow dawnych. *Vol. II. Anno 1550. fol: 596. fol: 6.* 1550

Nro. 5. Aby Konie z Korony wywodzone nie były, Staroſtowie pilnie ſtrzedz maią, a ktoby ie wygnać chciał, takiemu ie Staroſtowie, abo Celnicy brać maią. A ktoryby śmiał Konie przepuścić wiadomie, ieżli Staroſta abo Celnik, ma przepaść dwieście grzywien. A ieżliby ſię tego Piſarz Celny ważył, tedy ma ſiedzieć dwanaście Niedziel wieże. A Zydowie aby iemi przekupować nie śmieli. A ktoryby ſię ważył tego, tedy przez Staroſty ma bydź iman, a Konie maią mu bydź wzięte, a ſam obwieſzon ma bydź bez folgi. *Vol. II. Anno 1557. fol: 607. fol: 11.* 1557

ANNO

Nro. 6. O Przekupniach Wina i Koni.

1578 Iż to znamy być z wielką ſzkodą wſzyſtkich Obywatelów Koronnych, że niektorzy z Poddanych Naſzych iakiegokolwiek Stanu i Kondycyi, do Węgier ieżdżą, tam Konie i Wina ſkupuiąc, a to zaś wedle woli ſwey po Koronie tak iako ſię im podoba przedawaiąc, a ſamym ſobie tylko zyſk, ktoryby na wſzyſtkie iść miał, tym czyniąc. Przeto przychylaiąc ſię do tego z kąd *in univerſum* wſzyſtkim pożytek być może, wedle ſtarych zwyczaiów i poſtanowienia, ktore w takich rzeczach bywały, mocą ninieyſzego Seymu uchwalamy, aby żaden z Obywatelów Koronnych do Węgier po Wina i Konie nie ieździł, ale to na Składziech Naſzych do tego naznaczonych, albo gdzieby ſię komu trafiło tu w Koronie, doſtąpił i kupował: gdyż ſię tego każdy z Obywatelów Naſzych w Koronie od Cudzoziemca doczekać może. A ktoby ſię kolwiek ważył z Poddanych Naſzych, iakiegokolwiek Stanu i Kondycyi był, do Węgier po Konie a po Wino abo pod iakążkolwiek zmową, z Obywatelmi abo Kupcami pogranicznemi ieździeć abo poſyłać, *per ſe vel ſubmiſſas Perſonas* Wina i Konie, tam ie pierwey ſtargowawſzy, wieść i prowadzić: takowemu ten towar przez Staroſtę albo Celniki Naſze, wolno pobrać będzie, ani Liſty Naſze na to nikomu nie maią bydź pomocne. A ieżliby Staroſtowie albo Celnicy Naſi, w tym niedbali byli, albo komu folgowali, wolno każdemu o to pozwać do ktoregokolwiek Grodu onego Woiewodztwa. A gdzieby ktory był w tym przeświadczony, winę czternaście Grzywien Delatorowi, *alias* temu co pozwie, *in primo citationis termino* odłożyć będzie powinien. A gdzieby upornie tey winy nie położył, ma bydź przeciwko iemu wedle Prawa *ulterius* procedowano: wſzakoż na tymże roku wolno ſię będzie Podſtarościemu, abo Piſarzowi Celnemu odwieść, iż ten towar bez wſzelkiey iego wiadomości przeſzedł abo przemycon. *Vol. II. Anno 1578. fol: 973. fol: 336.*

Nro. 7. O niewywodzeniu Koni za Granicę.

1620 Iż ſiła na tym Rzepltey należy, a zwłaſzcza pod takowe niebeſpieczne czaſy, aby Koni za Granice nie wywodzono, tedy dawne Prawa o tym uczynione, a mianowicie Konſtytucye 1550. także 1557. reaſſumuiemy i poſtanawiamy, aby żaden tak Koni i Skor, i łuchtow za Granice nie wywoził, *ſub confiſcatione* Towarow i Koni, czego Staroſtowie Naſi i Urzędnicy przeſtrzegać i exekwować maią. *Vol. III. Anno 1620. fol: 374. fol: 14.*

Nro. 8. O niewywodzeniu Koni za Granicę.

1647 Konſtytucye *Anni* 1550. także 1557. reaſſumuiemy i poſtanawiamy, aby żaden tak Koni iako i Skor i Juchtow za Granice nie wywoził *ſub confiſcatione* Towarow i Koni, czego Staroſtowie Naſi i Urzędnicy przeſtrzegać i exekwować maią z tą deklaracyą że te Konie i Towary Staroſtom należeć maią. *Vol. IV. Anno 1647. fol: 107. fol: 8.*

CON-

ANNO

KONSENSA.

Nro. 1. **Konsensa.** 1778

Za powszechną Stanow Seymuiących zgodą Konsensow *ad cedendum* Starostw, czyli Krolewszczyzn za Przywileiami Possydowanych dwadzieścia pięć i dwa Woytostwa bądź w Koronie bądź w Xięstwie Litewskim wydamy, nieubliżaiąc w niczym Przywileiom iuż wyszłym, i Prawom iuż zapadłym, oraz Osobom za dawnieyszemi Przywileiami *in Possessione* do życia będącym. *Vol. VIII. Anno 1778. fol: 958.*

Nro. 2. **Ważność Przywileiow.**

Przywileie i Konsensa od Króla Jmci świeżo zmarłego, aby *in suo robore & valore* zostawały mieć chcemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 69.* 1764

KONSTYTUCYE.

Nro. 1. **De Bello et Constitutionibus decernendis.**

Item pollicemur, quod nullas novas Constitutiones faciemus, neque terrigenis ad bellum moveri mandabimus, absque conventione communi in singulis terris instituenda. *Vol. I. Anno 1496. fol: 254.* 1496

Nro. 2. **De non faciendis Constitutionibus sine consensu Consiliariorum et Nuntiorum Terrestrium.**

Quoniam Jura Communia & Constitutiones publicæ non unum sed communem populum afficiunt, itaq; in hac Radomiensi Conventione cum Universis Regni Nostri Prælatis, Consiliariis, Baronibus & Nuntiis Terrarum, æqvum & rationabile censuimus ac etiam statuimus, ut deinceps futuris temporibus perpetuis nihil novi constitui debeat per Nos & Successores Nostros sine communi Consiliariorum & Nuntiorum Terrestrium consensu, quod fieret in præjudicium gravamenq; Reipublicæ, & damnum atq; incommodum cujuslibet privatum, ad innovationemq; juris Communis & publicæ libertatis. *Vol: I. Anno 1505. fol: 299.* 1505

Nro. 3. **De Constitutionibus novis per proclamationes publicandis.**

Ne per ignoratam Constitutionem novam quispiam colludi videatur dum quidquam fieret contra Constitutionem quæ ad cognitionem non esset deducta communem, id circo in Constitutionibus Nostris plane procedere cupientes decernimus quod nullus obligatus erit ad novam Constitutionem servandam nisi ipsa primum per proclamationem in Regno publicetur. *Vol: I. Anno 1505. fol: 300.* 1505

Nro. 4. **De novis Constitutionibus.**

Constitutiones novas non nisi cum Consiliariorum & Nuntiorum terrarum consensu, secundum Statutum Alexandri Regis faciemus. *Vol: I. Anno 1538. fol: 526.* 1538

ANNO 1588 Nro. 5. O Konstytucyach Seymowych.

Konſtytucye na Seymie zgodnie napiſane, maią być podpiſane przez Pany Senatory na to Deputowane; także przez te Oſoby ktore będą z koła Poſelſkiego na to naznaczone, i tak potym do Kancellaryi maią być podane a przy bytności ich przed Nami czytane, *cum interrogatione* przez Pany Pieczętarze, iezliże ie My i PP. Rady i Poſłowie pieczętować każemy. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1209. fol: 457.*

Nro: 6. O Konstytucyach.

1613 Zabiegaiąc aby iaka waryacya w Konſtytucyach nie bywała, Konſtytucyą *Anni 1588.* do ſkutku przywodziemy, aby Konſtytucye z podpiſem Marſzałka Poſelſkiego i inſzych Oſob do tego Deputowanych, z koła Poſelſkiego i Senatorſkiego, do Xiąg Grodzkich Warſzawſkich, *ad acticandum* nazaiutrz po Seymie podawane były. *Vol: III. Anno 1613. fol: 169. fol: 7.*

Nro. 7. Konstytucye Seymu przeszłego.

1659 Ponieważ Konſtytucye Seymu bliſko przeſzłego dwa razy *ad Typum* podane, nie małą w Rzpltey uczyniły mieſzaninę: Te wſzyſtkie Konſtytucye drukowane Seymu przeſzłego, *authoritate præſentis Conventus*, kaſſuiemy: poſtanawiaiąc aby Urodzony Marſzałek Poſelſki Seymu bliſko przeſzłego, z podpiſem ręki ſwoiey, i Deputatow do Konſtytucyi mianowanych, Exemplarz z Konſtytucyi wſzyſtkich, na ktore tylko *conſenſus omnium Ordinum* na Seymie przeſzłym zaſzedł, do Grodu Warſzawſkiego podał, według ktorego Exemplarza te Konſtytucye przedrukowane być maią, a nigdy na potym onych *ex Senatus Conſulto* przedrukowywać nie będzie wolno. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 585. fol. 4.*

Nro. 8. O Podawaniu Konstytucyi do Grodow przez Marszałkow Poselskich.

1661 Iż wiele należy na tym całości Rzeczypltey, aby Konſtytucye iako w nay lepſzym porządku do Druku podawane były, przeto reaſſumuiąc we wſzyſtkim dawne Prawa, a oſobliwie *Anni 1613.* mieć chcemy, aby Marſzałkowie Poſelſcy Konſtytucye ktore za zgodą wſzech Stanow ſtaną, *ad mundum* przepiſować zaraz kazali, a po ſkończeniu wſzyſtkich one przy podpiſach Wielmożnych Senatorow dwu od Nas Deputowanych i Deputatow z Izby Poſelſkiey podanych, po konkluzyi Seymu i pożegnaniu Naſzym, nazaiutrz do Grodu Warſzawſkiego oddawać powinni byli, a ieśliby wakował Grod, to do Metryki Koronney, co i teraznieyſzy Marſzałek uczynić będzie powinien. A Wielmożni Pieczętarze Naśi oboyga Narodow znioſſzy ſię z Wielmożnym Podſkarbim Wielkim Koronnym, o koſzcie ktory *in inſtanti* na wydrukowanie Konſtytucyi ma dać, i one naydaley trzeciego dnia do Druku podać, a wydrukowane zapieczętowawſzy wcześnie na Seymiki Relacyine poſłać powinni będą. Także do Grodow po Woiewodztwach, i Ziemiach według Prawa i zwyczaiu dawnego roześlą. Co *ſine intermiſſione* uczynić maią. *Vol: IV. Anno 1661. fol: 706. fol: 15.*

ANNO 1685

Nro. 9. O dawaniu Konstytucyi do Druku.

Na Instancyą Posłów Ziemskich, którzy Nam donieśli, że Konstytucye Seymów przeszłych odmienione wychodzą z Druku, niezgodne z oddaniem do Grodu, a zatym wiele na Seymikach Relacyinych przynoszą trudności: aby tedy prędzey i doskonaley drukowane były Konstytucye, za Zgodą wszech Stanów postanawiamy; aby sami, tak teraźnieyszy Marszałek iako i po nim następuiący, oddawszy iednę do Grodu drugie takież dawali drukować Konstytucye, i z podpisami rąk swoich z podpisami rąk Wielebnego Wielmożnych Urodz: Deputatów do Konstytucyi naznaczonych, sumptem Skarbu w Koronie Koronnym, a w W. X. Lit: Lit: znosząc się w tym z Wielm: Pieczętarzami i Podskarbiemi Oboyga Narodów, a potym wydrukowaną z podpisem ręki swey do każdego Wodztwa i Powiatu Koronnego i W. X. Lit: oddać do Skarbu Koronnego i W. X. Lit: *ad proportionem* Woiewództw i Powiatów, a Wielm: Podskarbiowie Oboyga Narodów, dawszy zapieczętować tak Koronnym iako i W. X. Lit: Pieczętarzom z podpisami ich powinni będą sumptem Rzeczypospolitey na Termin Seymików Relacyinych rozesłać do wszystkich Woiewództw Ziem i Powiatów. *Vol: V. Anno 1685. fol. 763. fol: 2*

KONTRAKTY.

Nro. 1. O Kontrakcie Słownym.

Niema być nikt pozwan do Sądu, ani ma być sądzon o Kontrakt słowny, Któryby niebył iakim Zapisem Ziemskim abo Grodzkim umocniony, a mianowicie o Dobra Dziedziczne, w którym przepadku, ani zakłady, ani Zadatki nie maią mieysca. *Vol: II. Anno 1576. fol: 947. fol: 312. Excepta Maz:* 1576

KONTROWERSYE.

Nro. 1. De Controversiis & Responsis.

Item Statuimus, quod in Judiciis Terrestribus, & Capitaneorum Controversiæ alias *wspory* possunt fieri ante responsionem, alias *przed odeprza* per reum factam. post responsionem vero rei super propositione Actoris, Judex amputatis controversiis & altercationibus superfluis, unicuiq; partium faciat justitiam expeditam. *Vol: I. Anno 1496. fol: 251.* 1496

Nro. 2. Wtym się też dzieią trudności wielkie iż Prokuratorowie u Sądów wszelakich nieoddawaią Kontrowersyi swych zaraz, a potym przypisuią wiele, czego przed Sądem onym nie mowili, chcąc ratować Spraw, onych, co opuścili: z czego oto bywa spor wielki między stronami. A tak ustawiamy, że nadaley do trzeciego dnia Prokuratorowie kontrowersye oddawać powinni są, a to dla pamięci Urzędników, aby wedle pamięci korygował Sędzia co przednim mówili a potym iey Sąd niewinien przyimować, ieśli iey nie odda wedle czasu opisanego. *Vol: II. Anno 1569. fol: 791. fol: 192.* 1569

KOSCIOŁY.

ANNO 1433 **N^ro. 1.** De erigendis Ecclesiis ad vota Nobilium.

Et ut Divinus cultus Noſtris temporibus augeatur, promittimus, quod ubicunq; Nobiles continuam Suſtentationem Presbytero aſſignare curraverint, eidem Eccleſiam in bonis ſuis fundabimus indilate. *Vol: I. Anno 1433. fol: 102.*

N^ro. 2. Vladislaus Jagello Rex Poloniæ confirmat Statutum Casimiri Magni & poenam decernit contra eos, qui ad bellum eundo, damna inferunt in bonis Spiritualium & Monasteriorum & Secularium.

1433 Quanquam felicis recordationis Caſimirus Rex Poloniæ Prædeceſſor Noſter, cum nonnullis Principibus Terrarum, Regno & Majeſtati ſuæ contrariantibus, per multa tempora, bella & expeditiones, habuerit, fecerit, tenuerit & exercuerit, nunquam tamen, tempore felicis ſui Regiminis Regni, per bellatores tot & gravia damna, pericula, Sacrilegia effractiones Eccleſiarum, & devaſtationes bonorum Eccleſiæ, & Monaſteriorum, ac aliorum bonorum fuerunt, nec ſunt tot, & tam gravia uti felici tempore Noſtri Regiminis Regni (quod condolentes referimus) perpetrata ac commiſſa. §. Statuerat enim & ordinaverat laudabiliter præfatus Prædeceſſor Noſter cum Prælatis, & Dominis Regni ſui: quod omnes & Singuli regnicolæ ad expeditionem euntes, quocunq; nomine cenſerentur, nunquam in Civitatibus, oppidis, villis, allodiis, & aliis bonis tam Eccleſiarum & Monaſteriorum, & Sæcularium qui ædificia habent ſed in campis vel rubetis ſtationem facere, nullaſq; rapinas bonorum quorumcunq; & violentias cuiquam inferre debuiſſent. §. Item ſtatuerat cum Prælatis & Dominis prædictis, leviori comparatione expenſarum ad expeditionem tranſeuntium & utilitate Regni penſatis, quod euntes ad expeditionem pro expenſis ſuis comparandis bovem pro media marca, vaccam pro octo Scottis, pro fertone porcum, mutonem pro duobus groſſis, duas aucas pro groſſo uno, ſex pullos pro groſſo, capetam tritici pro duobus groſſis, capetam ſilignis pro groſſo, & capetam avenæ pro groſſo ſimiliter emere debuiſſent, quod Statutum per longam conſvetudinem terrigenarum noſtrorum fuit & eſt tentum & laudabiliter obſervatum, ſed tempore felicis Noſtri Regiminis Regni quorundam incolarum Regni Noſtri deteſtanda perverſitas neſciens abſtinere a vetitis, nec debito modo gaudere conceſſis, tam laudabile Statutum in abuſum damnabilem deducens, non tantum præmiſſa, ſed multo plura & majora mala quæ Divinæ Majeſtatis offenſam Regniq; Noſtri deſolationem inducere videntur, ferociter perpetrando commiſit, prout ex ſubditorum Noſtrorum querelis & queruloſis clamoribus percepimus & Nos ipſi certa experientia probavimus, ex quibus in Regno Noſtro multa ſcandala, magna pericula & gravia incommoda, nec non deſtructiones Eccleſiarum & Monaſteriorum ſunt ſecuta & ampliora ſequi (niſi celeri remedio ſuccuratur) veriſimile eſt in futurum. § Igitur præmiſſis, & aliis malis occurrere, & indemnitatibus Regni Noſtri & Eccleſiarum, Monaſteriorumq; provida circumſpectione providere cupientes, tam laudabile Statutum prædicti prædeceſſoris de conſiliis pariter & aſſenſu Prælatorum & Dominorum Regni Noſtri approbantes illud authoritate Noſtra confirmamus, noſtris vobis dantes in mandatis quatenus tam laudabile Statutum in Civitatibus, & oppidis Noſtri Regni, ac ipſius

ipſius confirmationem & approbationem publicare, & proclamare faciatis, illudq; ab omnibus regnicolis noſtris ſub obtentu gratiæ noſtræ obſervari præcipiatis; tranſgreſſores vero ipſius Nobis & illis quibus damna intulerint pænam *Siedmnadzieſta*, alias xiij marcas vel majorem pænam illius Terræ, per cujus Terrigenas prædicto Statuto contraventum fuerit, una cum illatis damnis & injuriis ſolvere tenebuntur. § Quæ damna & injuriæ per illius ſolius juramentum, cui illata ſunt, quicunq; ille ſit, coram nobis probari debent exceptis Pontificibus, qui cum ſæpius ex diverſis & remotis partibus cauſas agere, habent per Procuratores ipſorum diſcretos & idoneos, Spirituales vel Nobiles Sæculares Nobis iſtud præſtent. § Vobis nihilominus hujuſmodi tranſgreſſores Statuti præſentis, noſtra approbatione & confirmatione judicandi condemnandi, ad ſatisfactionem compellendi & puniendi, omnibus dilationibus remotis, omnimodam damus & committimus facultatem. § Mandantes vobis, omninoq; habere volentes quod præſentes Noſtras approbationis & confirmationis hujuſmodi Literas in libro Terreſtri, de verbo ad verbum, ad perpetuam memoriam ſcribi & inſeri faciatis. Nos igitur Vladislaus Dei Gratia Rex Poloniæ &c. hoc laudabile Statutum ſuperius notatum Sereniſſimi Principis & Domini Caſimiri Dei Gratia Regis olim Poloniæ Prædeceſſoris Noſtri renovamus, confirmamus & ad Librum Juris Terreſtris ſcribi & notari juſſimus, prout antea in Statutis ejuſdem Domini Regis Caſimiri continetur ac in omnibus prius enarratis obſervari & teneri fecimus, de conſilio Prælatorum ac Dominorum Noſtrorum. *Vol: I. Anno 1433. fol: 112.*

ANNO 1433

Nro. 3. De Plebeis ad majores Ecclesias non recipiendis, de non reservandis beneficiis & de pensionibus prohibitis.

1496

Item quamvis per divos olim Reges Poloniæ Prædeceſſores noſtros, ex antiquo fuerit conſtitutum & aliquanto tempore inviolabiliter obſervatum ut propter defenſionem Eccleſiarum ac bonorum Eccleſiaſticorum in principalibus, videlicet Gneſnen: Cracovien: Vladiſlavien: Poſnanien: & Plocen: Eccleſiis non ſuſciperentur, prout non ſuſcipiebantur, ad dignitates perſonatus & Officia ac Canonicatus & Præbendas ignobiles plebeæq; perſonæ quæ ad defenſiones Eccleſiarum in Regno Noſtro perneceſſarias, præſertim propter homines licentioſos, & crebras expeditiones bellicas, parum aut nihil prodeſſe poſſunt Eccleſiis ſed duntaxat recipiendi erant Barones generoſi & nobiles, è quibus prompta & facilis Eccleſiarum defenſio eſſet; Tamen cum per diſſimulationem quandam in obſervando Statuto & Privilegio veteri habitam quam plures ignobiles ad Eccleſias prædictas his temporibus ſumerentur, ita quoq; Eccleſiarum bona cernerentur omni defenſione deſtituta, exindeq; magna in parte vaſtata & deſtructa eſſe, & in nonnullis locis, adeò annihilata, ut non extent domus in poſſeſſionibus Eccleſiæ habitatoribus commodæ, ignobilibus illa minime defendentibus. Simul etiam animadvertentes graviſſima nedum Cleri, verum etiam Regni Noſtri ac Reipublicæ incommoda, quæ ex reſervatione beneficiorum vivente poſſeſſore nuper adinventa, ac etiam ex penſionibus Perſonis extra Regnum Noſtrum Poloniæ genitis & habitantibus, ut quotidianis experimur effectibus evenire conſveverunt, per quas cultus Divinus minuitur, defenſio Eccleſiaſticæ libertatis adimitur & abſtrahitur, facultas perſonis idoneis Reipublicæ Chriſtia-

ANNO 1496 næ Regnoq; Noſtro prodeſſe volentibus, ſcandalaq; exindè à Clero in plebem nobis ſubjectam oriuntur. Pro tanto Nos indemnitati non minus Reipublicæ quam Eccleſiarum Regni Noſtri in hac parte providere (uti tenemur) cupientes, ſtatuimus ut in ſingulis Capitulis Eccleſiarum ſupraſcriptarum ad dignitates, perſonatus & Officia ac Canonicatus & Præbendas recipiantur Perſonæ tantummodo Regni Poloniæ Indigenæ Nobiles ex utroq; Parente, quorum Nobilitatem ſic conſtaret probabilem eſſe, uti in jure Regni Noſtri communi Nobilitas irreprehenſibilis probari conſvevit. *Vol: I. Anno: 1496. fol: 262.*

Nro. 4.

1496 **De numero Plebeorum ad Eccleſias Recipiendorum.**

Verum nequid in ea re actum videretur eſſe in odium plebeorum, quorum conditio perinde ac ut conſvevit prærogativis gaudet ſpecialibus in Regno Noſtro, id circo tametſi Nobilium nati videantur æque docti & plerumq; doctiores plebeorum natis, non fueritq; Capitulum quod doctos ac doctiſſimos Prælatos & Canonicos Nobiles haut contineret non minus neceſſitati quam etiam honori & decori Eccleſiarum ſufficientes, conſulereq; ſcientes atq; ſolitos, tamen ultra eoſdem doctores natorum Nobilium in Capitulis exiſtentium, decernimus admittendos plebei generis doctores numero & ordine infraſcriptis: videlicet, quod in Eccleſiis prædictis inquibus habentur Doctores, aut Lectores Juris ac Theologiæ ex antiquo ſive etiam noviter ſundati aut ubi habendi ſunt per novam fundationem ſiendam, ad eos datos unus in Theologiæ, unus in Juris Canonici, & unus in medicinæ facultatibus ſint promoti. In eiſdem vero Eccleſiis, ubi non habentur ſundati doctores prædicti decernimus non plures quam duos in Theologiæ, duos in juris Canonici, & quintum in medicinæ facultatibus promotos. Qui tamen non aliter ſuſcipiantur per Capitula quam quos Loci-Ordinarii idoneos & infacultatibus ipſis doctoratu dignos approbaverint, ac ut tales cenſuerint ſub eodem numero recipiendos. Quodq; nullus Subditorum Noſtrorum aut alius undecunq; fuerit, cujuſcunq Status, gradus, ordinis, conditionis & præeminentiæ exiſtat ac quadunq; præfulgeat dignitate, beneficium Eccleſiaſticum quodcunq; Regni Noſtri Poloniæ, vel per impetratam in vita Poſſeſſoris reſervationem nuperrime adinventam, vel ſub aliqua Penſione annua, etiam ſi tale Beneficium ſibi motu proprio & ex certa ſcientia daretur, aut provideretur, acceptare ſeu ſibi de eodem ſub ipſa penſione vel alias ex ceſſione Juris, aut reſignatione cujuſcunq; extraneæ perſonæ quæ fortaſſe Poſſeſſionem beneficii ipſius non habeat, ut ſub eo Pallio penſiones ipſæ cælarentur provideri facere vel procurare audeat aut præſumat. Sin autem aliquis aut aliqui plebeorum in contrarium præſentis & antiqui Privilegii, & conſvetudinis Regni Poloniæ, Beneficia in Eccleſiis & Capitulis prædictis acceptare, aut a ſe recipi procurare, petereq; præſumpſerint. Demum etiam ſi aliquis Subditorum Noſtrorum aut undecunq; fuerit cujuſcunq; Status gradus, Ordinis, conditionis, & præeminentiæ exiſtens beneficium vel beneficia Eccleſiaſtica in Regno Noſtro, vel perviam reſervationis prædictæ in vita, vel ſub penſione ut horum meminimus acceptaverit; & ſimiliter ſi quiſpiam beneficia juris Patronatûs Regii Noſtri, aut Subditorum Noſtrorum in præjudicium & derogatus juris Patronatus Noſtri & Subditorum eorundem noſtrorum ex cauſa quacunq; impetraverit, Statuimus, decernimus & mandamus omni bonorum ſuorum communium & privatorum, mobili-

um & immobilium sæcularium ærario seu fisco vel mensæ Nostræ applicandorum privatione, Ecclesiasticorum vero, arresto confiscatione & extra Regnum Nostrum bannitione immediate puniendos. Verum ne quispiam Constitutionibus & ordinationibus præsentibus Nostris per media aliarum personarum contraveni-re tentaret Statuimus & decernimus simili mulctæ subjacere, & esse puniendos omnes & singulos Prælatos Spirituales & Seculares, ac Capitula, Canonicos Plebanos, Vicarios, Beneficiatos quoscunq; & Presbyteros omnium Ecclesiarum, nec non tabelliones & Notarios Regni Nostri Poloniæ & alios undecunq; existentes, qui literas quascunq; suprascriptis ordinationibus Nostris contrarias Personis extraneis sive indigenis, & aliis quibusvis, cujuscunq; Status gradus, conditionis & præeminentiæ existant & quacunq; præfulgeant dignitate ignobilium provisiones prædictas quoq; in vita reservationes cum pensionibus provisiones & processus desuper fortasse obtentos portarent, afferrent & publicarent palam aut privatim vel qui pensiones hujusmodi cælando alias summarie pecuniis redimerent & prædictas cessiones, seu resignationes susciperent, vel acceptarent seu qui monitoria, censuras, privationes & sequestra ob non solutionem pensionum etiam motu proprio impositarum in se continentes, quarumq; auctoritate datis vel concessis, admitterent, aut exequererentur, vel ea & eas admitti, exequi, prosequi, soveri vel promoveri, procurare præsumerent vel auderent, seu aliquis eorum præsumeret vel auderet, Mandantes præsentium per tenorem atq; decreti præsentis publicitus promulgati vigore, Constitutiones, ordinationes, & decreta præsentia ab omnibus Prælatis, Capitulis & Universo Clero Regni Nostri Poloniæ inconcusse teneri, observari, easq; in Ecclesiis publicari suprascriptis tandem earum & eorum vel originalia vel transsumpta in Capitulis haberi, ne de præmissis quispiam ignorantiam allegaret in futurum. ANNO 1496
Vol: I. Anno 1496. fol: 263.

Nro. 5. De numero plebeorum ad Ecclesias Cathedrales Suscipiendorum.

Ad Ecclesias Cathedrales in Regno Nostro non suscipiantur in Episcopos, Prælatos & Canonicos, nisi Nobiles ex utroq; parente & more nobilium educati, utq; Plebeorum certus sit numerus circa easdem Ecclesias, & qui ex eis ad Episcopatus, & Prælaturas evecti sunt, qui non essent ex utroque parente progeniti & educati more Nobilium ad altiora non ascendant sub pæna perpetui exilii & confiscationis bonorum parentum & consangvineorum eorum, qui niterentur venire contra hujusmodi ordinationem, sub prætextu auctoritatis cujuscunq; quapropter præsens & infrascriptum Statutum super hoc publicitus editum, Nostris præsentibus & aliis per Nos approbatis prædecessorum Nostrorum statutis, ac Privilegiis perpetuis adscribimus hujusmodi sub tenore. 1505
Vol: I. Anno 1505. fol: 502.

ANNO 1505 Nro. 6. Statuta Ecclesiarum seu de plebeis ad vota Serenissimæ Principis dominæ Elisabeth Dei Gratia Reginæ Poloniæ Genitricis Nostræ Sancitum continens qui et qualiter ad Episcopatus et dignitates Ecclesiarum recipiendi, ac qualiter Nobilitas talium probetur in futurum.

Volentes tempore Noſtri felicis regiminis obviare tempeſtive periculis diſſenſionum & ſeditionum inteſtinarum, quæ omni externo bello ſunt graviores, quarum diſſenſionum nonnulla judicia jam pullulant ex eo, quod dignitates & loca Eccleſiarum noſtri Regni Cathedralium inferioris Status homines, ſæpe per ambitionem quærere conſveverint, cum periculo manifeſto earundem Eccleſiarum & dignitatum, & cum præjudicio Noſtræ Nobilitatis, quæ ab antiquis temporibus laborum & virtutum ſuarum Officio, eisdem dignitatibus Eccleſiaſticis ſemper proficiebatur. Tum quod eadem Nobilitas ſuis propriis cervicibus, a caſibus bellicis, Regnum ipſum defendere conſvevit, & adſtricta eſt tum etiam eidem Eccleſiæ propter genus & affiſtentiam ſui ipſius invicem ſub pace & defenſione debita exiſtebant, quod eſſe nequaquam poſſet, ſi per eos regerentur qui eadem affiſtentia & cæteris adminiculis protegendi ipſas carent, proinde de communi omnium conſiliariorum Noſtrorum conſilio & aſſenſu, atq; ejuſdem univerſæ Nobilitatis ex poſtulatione hoc præſenti Statuto & decreto perpetuis temporibus duraturo ſanximus, conſtituimus & irrevocabiliter decrevimus, ut de cætero ad Cathedrales Eccleſias in Epiſcopos & in eiſdem Eccleſiis in Prælatos, in Collegiatis vero Eccleſiis ad principales dignitates, homines tantummodo de corpore ejuſdem nobilitatis poſſint promoveri, inhibentes ſtrictiſſime ſub pæna perpetui exilii & confiſcationis bonorum omnium, cui pænæ tam eos qui præſenti Conſtitutioni quoquomodo vel aliquo colore alioquin auderent contravenire ambiendo ubivis locorum ſupraſcriptas dignitates, vel etiam oblatas acceptando, quam eorum Parentes, propinquos ac promotores adjutoresq; clandeſtinos, ac etiam manifeſtos ſubjacere volumus ita, ut cum primum huic Decreto aliquis quocunq titulo inſignitus non exiſtens nobilis inventus fuerit contraveniſſe, ipſo facto prædictæ pænæ, ſit ſubjectus cum eiſdem parentibus & propinquis ſuis. In Canonicatibus vero earundem Cathedralium Eccleſiarum per alios quoq; nobiles obtinendis ſervari volumus Privilegium & decretum alias per Prædeceſſores Noſtros editum, adjicientes hoc etiam, ne quiſquam cujuſcunq; generis vel conditionis exiſtat, audeat beneficium quodcunq; Noſtri juris Patronatus quoquomodo impetrare vel oblatum à quovis ſuſcipere; ſine noſtro conſenſu, ſub incurſu præfatæ pænæ exilii & confiſcationis ſuorum bonorum & parentum ac propinquorum ejus. Et quoniam quæſtio incidere de genere nobilitatis, quod diverſo modo a quibusdam impetrari ſolet, declaramus, quantum ad præſens Statutum attinet: Eum tantummodo vocari Nobilem & capacem dictarum dignitatum & beneficiorum: cujus uterq; parens Nobilis, & ex familia nobili ſit progenitus: & quod tam ipſe quam parentes ejuſdem, habitarunt & habitant in ſuis poſſeſſionibus, Caſtris, oppidis, vel villis juxta morem Patriæ & conſvetudinem nobilitatis, viventes legibus & juribus Regni Noſtri Nobilium. In quo genere Nobilitatis, eos quoq; Nobiles appellandos cenſemus, qui licet matre populari, patre tamen nobili ſunt pro-

procreati: quorum tamen parentes, & ipsimet vivant & vixerint ad instar aliorum Nobilium in Regno: ut supra: & non exercuerint vel non exerceant eas artes & actiones, quas communiter cives & qui in Civitatibus morantur, exercere solent. Per contrarium enim usum Nobilitas ipsa, in popularem & plebejam conditionem transire solet. *Vol. I. Anno 1505. fol: 302.* ANNO 1505

Nro. 7. Cum magna pars Reipublicæ nostræ, in ordine & Statu Ecclesiastico consistat, Ecclesiæque Regni Nostri per Antecessores nostros sint ampliter dotatæ, cum ad divinum cultum peragendum & manutenendum, tum etiam ad viros literatos & idoneos maxime verò Nobiles promoven: quorum pauci essent, quibus vel animus, vel facultas, adesset literis incumbendi, & alia studia, per quæ emergitur, sectandi: nisi bona Ecclesiastica, non solum facultatem vivendi, sed etiam opem multis, se, & suos sublevandi, prestarent. Unde Nobilitas Regni, quæ potissima est ipsius Regni portio, & cujus, domus ac Familiæ partim multiplicatione prolis, partim etiam aliis eventibus, plerumque extenuari solent, præcipuum habeat Status & provectionis suæ subsidium & adjumentum; ac cum successu temporis, multi indigni homines, variis artibus, & præsertim Romanis impetrationibus, se se ad Sacerdotia ingererent: ac illa viris dignis & idoneis præriperent; Antecessores nostri, multiplicibus Statutis & pœnis gravissimis, collationes suas, & Subditorum suorum sæcularium asseruerunt, ac defenderunt. Sed cum ordinarii Regni nostri, qui & magis debent statui, & dignitati Ecclesiasticæ prospicere: & melius sciunt personas Spirituales Ecclesiæ & Reipublicæ idoneas eligere: hactenus nihil haberent præsidii quo suas collationes & provisiones saltem in mensibus suis adversus Romanas multiplices reservationes, accessus, regressus & coadjutorias, aliaque id genus impedimenta, tueri possent, unde lites & expilationes multarum facultatum sequebantur. Nos inter alia, quæ toto tempore felicis nostri regiminis in Regno nostro facienda curavimus: hanc indignitatem & incommodum tam Ecclesiarum, quam etiam Reipublicæ considerantes, magna cura egimus, apud Sanctissimum in Christo Patrem & Dominum Clementem septimum: Sanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ summum Pontificem; ut quod nonnulla alia Regna & Provinciæ pro magno & singulari haberent privilegio, ac diligentissime observarent: ejus Sanctitas nobis & Regno nostro cum de sede apostolica, tum etiam de universa re Christiana bene merito concedere dignaretur; ut videlicet Ordinarii aliæque Personæ Ecclesiasticæ, perpetuis deinceps temporibus, haberent vicissim, cum ipsa Sede Apostolica, sex menses liberos, in quibus nullæ qualescunque reservationes, nulli accessus regressus ac coadjutoriæ, aliaque impedimenta ex curia Romana provisionibus, & collationibus ipsorum obsistere, aut illas impedire possent. Quod tandem Privilegium, de gratia ac benignitate ejus Sanctitatis obtinuimus amplissimis quidem rationibus & clausulis roboratum: prout ex tenore ipsius clarius constat: cujus exempla, ad omnes Ecclesias Cathedrales sub sigillo Nostro transmisimus. Quia tanta est multorum hominum temeritas, tanta rerum & temporum varietas, ut nihil tam solidi obtineri ac ordinari possit; quod non turbetur & labefiat in posterum, nisi vi & potestate Principum defendatur, ac manu teneatur. De consilio ac consensu unanimi omnium, tam Consiliariorum quam etiam Nuntiorum terrarum Regni Nostri, statuimus 1532

ANNO & decernimus, perpetuis temporibus observandum; Quod quicunque adver-
1532 sus Privilegium hoc, tam salubre & tanto labore & cura nostra obtentum per derogationes aut quoscunque alios modos quidquam committere, per se vel submissas Personas; aut quovis alio pretextu seu colore, illud, in parte, vel in toto infringendo, vel contra illud aliquid tentando, ausu temerario præsumpserit, vel contra illius dispositionem, beneficium quodcunque Ecclesiasticum acceptaverit: vel acceptare voluerit, vel pensionem quamcunque, seu aliquam quotam, ex proventibus beneficii, per eum impetrati, vel acceptati, sibi reservari procuraverit: cujuscunque Status, conditionis præeminentiæ & dignitatis existat: pœnis in Statutis serenissimorum Joannis Alberti & Alexandri Regum Poloniæ, Germanorum & Antecessorum Nostrorum, contra Plebejos, ad majores Ecclesias se recipi procurantes & alios impetratores Cortizanos editis subjaceat ipso facto. Quippe omnium bonorum suorum communium & privatorum, mobilium & immobilium sæcularium, ærario seu fisco & mensæ nostræ applicandorum, privatione; Ecclesiasticorum vero arresto & confiscatione: & præterea extra Regnum & Dominia Nostra bannitione & proscriptione puniendus. Ne autem extraneis Personis contra hoc Privilegium aliquid tentandi via pateat: si per submissas Personas illi contraveniendi facultas relinqueretur: Statuimus & decernimus; simili pœnæ & mulctæ subjacere, & eo modo esse puniendos: omnes & singulos Prælatos, Spirituales & Sæculares, ac Capitula, tam Sæcularia, quam regularia Abbates Canonicos, Plebanos, Vicarios, Beneficiatos, & quoscunque Presbyteros, omnium Ecclesiarum; nec non Tabelliones Notarios, & quasvis alias Ecclesiasticas & Sæculares Personas Regni Nostri; & alias undecunque existentes: quæ literas quascunque suprascripto Privilegio Regni Nostri & præsenti ordinationi contrarias, personis externis, sive indigenis & aliis quibuscunque, cujuscunque gradus, conditionis & præeminentiæ existant, & quacunque præfulgeant dignitate, alias provisiones, in vita reservationes cum pensionibus, Surrogationes, & quoscunque processus desuper obtentos in se continentes, portarent, afferrent, & publicarent, palam & privatim: aut qui pensiones hujusmodi celando illas summariè pecuniis redimerent: & cessiones, vel resignationes beneficiorum seu juris ad illa competentis susciperent, vel acceptarent, seu qui monitorio, censuras, procurationes, & sequestra, contra provisos ordinariorum, ob non solutionem pensionum, etiam motu proprio reservatarum, in se continentes, quacunque auctoritate data admitterent, aut exequi præsumerent: vel talium fautores, executores, procuratores; aut quosvis sollicitatores, promovere, fovere, vel illis auxilium opemve aliquam præbere auderent, vel talia fieri promoverent: pœnis supra expressis subjaceant, per locorum Capitaneos, sub pœnis in negligentes Capitaneos conditis, contra tales temerarios transgressores irremissibiliter exequen: Datum in conventione generali Cracoviensi die Sanctorum Fabiani & Sebastiani Martirum Anno Domini millesimo quigentesimo trigesimo secundo, Regni Nostri vigesimo quinto. *Vol. I. Anno 1532. fol: 510.*

1550 Nro. 8. Quandoquidem in ordine militari multum situm est in Regno, videtur Nobis res esse competens & conveniens; ut specialibus Privilegiis, ac prærogativis communiatur. Et quia hoc est Statutis Antecessorum provisum: ut homines plebei ad primarias seu Cathedrales Ecclesias ne dentur: sed tan-

tum homines ex genere alias ordine Nobilitatis, gentis Polonæ. Quo circa mandabimus Capitulis, ut ne illos inter ſe ſupra præſcriptum numerum ſuſcipiant. *Sigiſm: Auguſt: Petr: 1550. Herburt ibidem w Kozuchowſkim fol: 296.* ANNO 1550

Nro. 9. Ponieważ na Stanie Rycerſkim wiele należy Koronie, zda ſię nam rzecz ſluſzna i przyſtoyna, abo oſobnemi Przywileiami uprzywileiowan był. A gdyż to ieſt Statuty Przodkow naſzych opatrzono, aby ludzie Narodu proſtego, do głownych Kościołow dawani nie byli, tylko ludzie narodu a krwie Szlacheckiey Polſkiey, rozkażemy Kapitułom, aby ich między ſię nad opiſany Poczet nie przyimowali. *Vol. II. Anno 1550. fol: 595. fol: 5.* 1550

Nro. 10. Aby Skarby Kościelne wcale były zachowane uſtawiamy, iż Xięża Biſkupi w Mieściech i w Imionach Naſzych Krolewſkich z Staroſtami, abo Dzierżawcami Naſzemi a w Szlacheckich z Podawcami, maią Inwentarze, Srebra, i Skarbow Kościelnych czynić. *Vol. II. Anno 1557. fol: 607.* 1557

Nro. 11. O Dobrach Kościelnych.

Iż wiele Dobr Kościelnych od Kościołow i Klaſztorow nieſluſznie ieſt alienowanych, tak, iż powinnościom onych Kościołow nie może ſię przyſtoynie doſyć czynić. Poſtanawiamy, aby na potym alienacye żadne ważne nie były, ktorychby w Prawiech i Przywileiach przyczyn i kondycyi ſluſznych, i onemu Kościołowi pożytecznych *probabiliter*, *ſpecifice*, & *autentice* wyrażonych i opiſanych nie było: i Konſenſy, *quorum intereſt*, wedle Prawa nie przyſtąpiły, a inaczey alienata, Prawem rekuperować *Succeſſoribus* zawzdy wolno będzie: o co *forum* w Ziemſtwie *ratione bonorum* ukazuiemy, iednak do ſwego żywota *Poſſeſſores* używanie mogą dawać *circa tamen præjudicium Eccleſiæ & derogationem onerum*, *ipſis* według Prawa *incumbentium*. Toż ſię i o Dobrach Greckich Władyctw, i Monaſterow rozumieć ma. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1221.* 1588

Nro. 12. Deklaracya Konstytucyi Seymu przeszłego o beśpieczeństwie Kościołow i Klasztorow.

W Konſtytucyi Seymu przeſzłego, o beśpieczeńſtwie Klaſztorow Panieńſkich i Kościołow, dołożono tego, iż nie tylko ten coby zabił, abo ranił, ale i ten coby kogo ſłowy nieuczciwemi zdeſpektował, *pœnæ infamiæ* podlegać ma. Co iż ile ſię ſłow tycze, bardzo ſię zda *rigidum*, przeto w tym punkcie Konſtytucyi tey poprawuiąc deklaruiemy, iż o udeſpektowanie ſłowy lubo w Kościele uczynione, nie ma nikt nikogo do tey Konſtytucyi pozywać, ale ſtarym Prawem *de improperio* uczynionym w tey mierze kontentować. *Vol. III. Anno 1618. fol: 326. fol: 6.* 1618

Nro. 13. O Dobrach Władyckich i Cerkiewnych.

Iż Dobrom Kościelnym i Władyctwom Cerkwi Greckich, zwykły ſię dziać naiazdy i gwałty zwłaſzcza podczas śmierci Władyków, tak iż niektórzy *licentioſi* ważą ſię Gumna, Zboża i inne Sprzęty, niemaiąc do tego żadnego Prawa i pretextu zabierać: Tedy poſtanawiamy iż takowy każdy *pro violatore & invaſore* ma bydź rozumiany: przeciwko ktorym Kapitule, *Epiſco-* 1631

ANNO pis vel *Administratoribus*, po wywiedzieniu za pozwem *Scrutinium* na pierwszych
1631 Roczkach, abo Rokach tego gdzie się to stanie Powiatu, *forum* na Trybunale między Sprawami Piątkowemi, przed Sądem *compositi Judicii* w ktorymkolwiek Woiewodztwie i Powiecie lubo Konserwatach *in duabus* z Remissyi, do tegoż Sądu i Urzędu, gdzie do Scrutinium zapozwany będzie, naznaczamy: a gdy się *Objectum Crimen* pokaże, takowy każdy lubo swoie *scrutinium* wywiedzie, lubo nie; naprzód trzy tysiące grzywien *per medium parti & Judicio* zapłaci. Taxę w pozwie położoną *reponere* i szkody wszystkie *in Instanti refundere* powinien będzie. A to pod winą Infamii, ktora *exnunc* (*cum executione* na wszelkich Dobrach) ma bydź nakazana. Pod tęż winę i *forum* każdy ktoryby śmiał i ważył się bezprawnie dobra duchowne trzymać w nie wieżdżać, abo u Nas *ad male narrata* upraszać, podpadać będzie. Sprawy iednak graniczne i *simplicis Injuriæ* tey Konstytucyi podlegać nie maią. *Vol. III. Anno 1631. fol: 669.*

1655 Nro. 14. O TYCH PLACACH NA KTÓRYCH KOŚCIOŁY ZASIADŁY.

Iż nad wszelaką słuszność *Magistratus* w Miastach i Miasteczkach, Poborow, Soszow, i innych Składek z gruntow Kościelnych od Duchowieństwa upominać się poczęli. Tedy za zgodą Stanow Koronnych postanawiamy, aby *in posterum* place, na ktorych Kościoły same, *Collegia* i Klasztory, albo Rezydencye Kapłańskie i Szpitale zasiadły od płacenia takowych podatkow wolne były, *salva solutione contributionum* z inszych domow według Konstytucyi na przeszłym Seymie o tym postanowioney. *Vol: IV. Anno 1655. fol: 505. fol: 32.*

Nro. 15. O OPACTWACH I CUDZOZIEMCACH.

1669 *Coadjutoria* na Opactwa & *pinguiora Beneficia Ecclesiastica* aby *minorennibus Majorum ordinum incapacibus*, konferowane nie były. Także Cudzoziemcy *Indigenatu carentes* do Kapituły Warmińskiey i do wszelkich Katedralnych *Collegiatas Ecclesias* w Koronie i w W. X. Lit: aby przypuszczani nie byli, i te ktore *possident Beneficia* iako przeciw Prawu, tedy maią być *pro vacantibus* deklarowane, & *Indigenis Nobilibus* konferowane. W czym osobliwie Kapitułę Warszawską *cum Cathedralibus Ecclesiis* porownywamy, aby w niey *Nobiles* tylko *Personæ* zasiadały, mianowicie *Prælaturis*; *salvis* iednak *quatuor doctoralibus Præbendis*. *Vol. V. Anno 1669. fol: 17.*

Nro. 16. PONOWIENIE PRAWA WZGLĘDEM SZLACHTY RODOWITEY PROMOCYI AD DIGNITATES ET CANONICATUS IN ECCLESIIS CATHEDRALIBUS ET COLLEGIATIS.

1764 Prawa wielokrotne o przyimowaniu do Kapituł Katedraln: ludzi tylko Stanu Szlacheckiego, oprocz pewnych Osob pozwolonych stanowione, iako dotąd skutecznie i chwalebnie od Kapituł Katedralnych obserwowane, tak wiecznemi czasy w swoiey mocy, i surowości zachowane mieć chcemy. Gdy zaś w Kapitule Katedralney Warmińskiey inaczey się dzieie, Prawa Koronne Roku 1550. 1607. a osobliwie 1669. *præcise & specifice* dla tey Kapituły Warmińskiey uchwalone (Cudzoziemcow i nie Szlachtę Polską do Katedry przyimując) łamie; zaczym pomienione Prawa reassumując, tym surowiey, im z

tey

tey Kapituły Warmińskiey odtąd Deputaci na Trybunał Koronny Prowincyi Wielkopolskiey obierani będą: stanowiemy aby Cudzoziemcy Indygenatu nie maiący, tudzież *ignobiles* (wyiąwszy czterech Doktorow Kanonikow natione Warmińczykow) zwyczaiem dla Kapituł Katedralnych, przez Prawa utwierdzonym przyimowani nie byli, ale tylko ludzie Stanu Szlacheckiego te osiągali i osiadali, czego Wielebny Biskup Warmiński przestrzegać ma, w innych zaś punktach pomieniona Konstytucya Roku 1669. że skutek swoy brać i mieć powinna deklaruiemy. Także co do Kollegiat w Koronie i W. X. Lit: Prawa *Annorum* 1496. 1505. 1607. 1633. 1669. aby *ignobiles* na Prelatury i Kanonie przyimowani nie byli, zakazuiące odnawiamy, i żeby *in Collegiatis primæ dignitates* przynaymniey *solis Nobilibus* dawane były, mocą teraźnieyszey Konfederacyi waruiemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 88.* ANNO 1764

KROL.

N^ro. 1. Cavet autem idem Rex ut Regis electio sit libera Conventu ad hoc idem edicto.

Nos Sigismundus Manifestum facimus per præsentes Universis quia licet mos fuerit antiquus Regni Nostri ut decedentibus Regibus & Regno vacante Domini Consiliarii, Status utriusq; capto invicem mutuo Consilio Conventum Electionis generalem statuerent, & illum omnibus membris & ordinibus Regni, pro tempore denuntiarent, ut unus quisq; qui vellet ad illum venire posset, quia tamen in eligendo Serenissimo Principe Domino Sigismundo II. Rege Poloniæ & Magno Duce Litvaniæ filio Nostro Charissimo, mos ipse prætermissus fuit, non data opera, sed quod nobis viventibus, & Regno nondum vacante magisq; Divina ordinatione, quam humano Consilio electio Ipsa Majestatis suæ contigit: Considerantes tantam omnium subditorum Nostrorum erga nos & Serenissimam Familiam Nostram fidem & affectum, ac observantiam ut hanc ipsam electionem Filii Nostri Serenissimi, utcunq; præter veterem consvetudinem factam approbaverint, & gratam habuerint, nolentesq; ut per hujusmodi electionem, aliquid in posterum mori antiquo derogaretur: Decernimus ut deinceps quotiescunq; Regem decedere, & Regnum vacare, aut Electionem quomodocunq; celebrari contigerit, Domini Consiliarii ordinis utriusq; antequam ad electionem procedant, prius juxta veterem Consvetudinem Conventum electionis generalem statuant, & ipsum Universis Regnicolis & Dominiis in tempore declarent, ac Electionem in eodem Conventu, juxta veterem Consvetudinem celebrent: harum testimonio &c. Datum Cracoviæ in Conventu Generali Sabatho proximo ante Dominicam Lætare A. D. 1530 Regni Nostri A. 24. *Vol: I. fol: 495.* 1530

N^ro. 2. Decreta.

Constitutiones Publicæ In conventu generali Petricoviensi, pro festo SS. Trium Regum A. D. Millesimi quingentesimi: trigesimi octavi, Consiliariorum Regni & Nunciorum Terrarum mutuo Consensu factæ. 1538

ANNO 1538 Sigismundus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ Masoviæ &c. Dominus & Hæres Manifestum facimus, tenore præsentium, quibus expedit universis & singulis præsentibus quam futuris harum notitiam habituris. Cum Regni Reiq;publicæ rationibus postulantibus, vitari non potuerit: quin aliqua fierent contra leges Constitutionesq; Regni quas publicæ utilitatis Causa institutas, parere publicæ utilitati, adq; ad novos casus temporum novorum, consiliorum rationes accommodari, non iniquum videbatur: perspeximus eam rem Nobilitati Regni Nostri molestam accidisse, quod vereretur si sæpius esset, a legibus istis & Constitutionibus discessum, ne quis postea Nostri dissimilis oriretur, qui non ex Regni Reiq; publicæ commodo sed ex libidine sua cuncta facere in animum induceret, quæ non tam licita, quam animo suo essent collibita: legesq; & Constitutiones patrias, arbitrio suo sibi mutandi violandiq; hoc exemplo potestatem datam existimaret. Quæ quidem res, cum Universæ Nobilitati Regni Nostri usq; adeo molesta esse cæpisset: ut per Nuncios suos quos ad commitia quæ Petricoviæ per Nos habita sunt, miserat supplex a nobis contenderet, si quid contra leges factum videri posset, nobis ad Regni gubernacula sedentibus, non id quidem ut irritum esse vellemus, sed provideremus & caveremus literis & Constitutionibus nostris, nunquam nos, nostrosq; Successores Poloniæ Reges, deinceps quidquam facturos: quod Regni legibus constitutionibusq; adversaretur. Nos qui ne antea quidem, nisi gravissimis adducti rationibus fieri quidquam passi sumus, quod cum Regni Constitutionibus pugnare videretur, fecimus non inviti, ut precibus ejusdem Nobilitatis Regni Nostri, quæ non visæ sunt ab æquitate abhorrere locum daremus. Itaq; his & Constitutionibus Nostris cavemus & pollicemur nunquam Nos, Nostrosq; Successores, fieri quidquam pasuros in quo Regni leges, Constitutionesq; violatæ, videri possent, atq; articulos hos infrascriptos, sanctè inviolateq; observaturos. *Vol: I. fol: 516. Anno* 1538.

Nro. 3. Rex nisi libere electus ne coronetur.

1550 In primis autem de coronatione Regum Poloniæ ita providimus & constituimus. Quia nemo ad Regnum coronari debet, donec prius ab omnibus ordinibus Regni libere juxta Priviliegia Regno Poloniæ a Regibus data, electus fuerit. Sigism: August: Petric: 1550. Herburt fol: 148. *w Kozuchowskim* fol: 308.

Nro. 4. Rex electus a nemine præterquam ab Archiepiscopo Gnesnensi coronari debet.

1550 Et inprimis de coronatione Regum Poloniæ quemadmodum constituimus: Quod nemo in Regem Poloniæ coronari debeat: donec unanimiter secundum leges & Privilegia Regni ab omnibus ordinibus Regni electus sit. Qui quidem unanimi consensu electus a nemine alio coronari debet: præterquam a Reverendissimo Archiepiscopo Gnesnensi secundum privilegium: quod Archiepiscopo per Casimirum III. Regem Poloniæ illi est concessum in Anno Domini 1451. Herbut fol: 149. *w Kozuchowskim* fol: 308.

ANNO 1550

Nro. 5. A iż lata Naſze na ten czas potemu nie były abyśmy powinną przyſięgę uczynić mogli, wedle Starodawnego zachowania Przodków Naſzych Królów Polſkich: obowiązał ſię na to Król Jegomość Miłościwy Oyciec Naſz gdybyśmy do lat zupełnych przyſzli, iżechmy mieli przyſięgę uczynić a nią ſię obowiązać, wſzyſtkie Prawa Przywileie Wolności, Liſty i ſwobody ſprawiedliwe a ſłuſzne tey to Korony Naſzey Duchowne i Swieckie którymkolwiek Stanóm i ludziom żadnych nie wyimuiąc od Przodków Naſzych Królów i Xiążąt Polſkich mianowcie od ś. p. Królów Kazimierza Wielkiego, Ludowika, Władyſława Pradziada, Władyſława ſtarego Stryia, Kazimierza Dziada Olbrachta i Alexandra Stryiów, i Króla Jego Miłości, Zygmunta Oyca Naſzego dane, we wſzem mocnie trzymać, chować i bronić: a to cobykolwiek nie ſłuſznie od tey Korony oddalono, i odięto było wedle możności Naſzey zdobyć i do iedności Koronney przyłączyć, nie umnieyſzaiąc niwczym Granic Korony Polſkiey, ale przyczyniaiąc ile będziem moc naywięcey. Jakożeśmy temu obowiązkowi doſyć uczynili, gdyśmy Siódmego Roku po Koronacyi Naſzey zwykłym obyczaiem w Kościele przyſięgę uczynili. Po którey to przyſiędze Naſzey daliśmy Liſty na ſię, wſzyſtkim poddanym Naſzym, iż gdzieby P. Bóg z tego Swiata Króla Jego: Miłoś: Oyca Naſzego wziąć był raczył, nie pierwey poddani Naſi winniby Nam byli poſłuſzeńſtwo ażbyśmy wſzem w obec wſzyſtkie Liſty i Przywileie tak poſpolite Koronne, i Państw iey należących, iako oſobnych Oſób i mieyſc wſzelakich wolności, Liſty i ſwobody od wyżſzey mianowanych przodków Naſzych dane, i któreby ieſzcze od Krola Jego Miłości Oyca Naſzego dokądby żyw był, dane były, Liſty Naſzemi utwierdzili, i one tak iako ſame w ſobie ſą w ſłuſzną exekucyą wedle możności Naſzey wſtawili. A gdyż iuż więc ktemu przyſzło iż P. Bóg Króla Jmci Oyca Naſzego z tego Swiata wziąć raczył, a iuż zatym wolnym obraniem i Koronowaniem Nas, ſprawa i Zwierzchność a władza Koronna na Nas przypadła na przyſięgę Naſzę pomniąc którąśmy uczynili, i na ten obowiązek Liſtowny któryśmy na ſię dali, złożyliśmy Seym Koronny, iako dla innych potrzeb Koronnych tak przednie dla tego, abyśmy to ſkutkiem poddanym Naſzym wypełnili cośmy im byli ſłowem i Liſtem Naſzym obiecali; a tak z tych przyczyn uważywſzy wſzyſtkie rzeczy dobrze u ſiebie, z dobrym rozmyſłem Naſzym, za prożbą wſzech Stanów Koronnych na tym Seymie będących wſzyſtkie Prawa Statuta, daniny, wolności, ſwobody, wyſady, zwyczaie, i inne wſzyſtkie Liſty i Przywileie, którymkolwiek ſpoſobem ſłowem piſane, tak poſpolite wſzey Korony, i Państw iey należących, Duchowne i Swieckie iako i z oſobna wſzem Stanom *Perſonom*, mieyſcom poſpolicie i z oſobna każdego nie wyimuiąc od Królów, i Królowych, Xiążąt, Panów i Dziedziców Korony Polſkiey i Ziem iey a mianowicie od Krolów ś. p. Kazimierza Króla Wielkiego Ludow: Loiſa, Władyſł: Pradziada, Władyſł: ſtarego Stryia, Kazimierza, Dziada, Olbrachta i Alexandra Stryiów, i od Króla Jmci Oyca Naſzego Przodków Naſzych, ſprawiedliwe, a ſłuſzne, i ſprawiedliwie a ſłuſznie dane, i wydane, które takiey mocy mieć chcemy; iakoby tu ſłowo od ſłowa piſane były, tak iako ſame wſobie brzmią nic im nieumnieyſzaiąc, ani uwłaczaiąc odnowić potwierdzić upewnić i umocnić umyśliliśmy. Jakoż tym liſtem Naſzym odnawiamy, umacniamy, potwierdzamy, i upewniamy i mocne trwałe, nie wątpliwe nie po-

ANNO 1550 ruſzone, a nieodmienne mieć chcemy na czaſy wieczne. I obiecuiemy ſłowem Naſzym Krolewſkim i pod tą przyſięgą ktorąśmy uczynili obowiązuiemy ſię iż te wſzyſtkie wyżey mianowane Prawa, Statuta, ſwobody, wolności, daniny, Przywileie, i Liſty przez przodki Naſze, ſławney pamięci, a mianowicie przez Krola Jmci Oyca Naſzego ſłuſznie i ſprawiedliwie dane i wydane, mocnie a nie poruſzenie dzierzeć, i wedle nich Poddane Naſze Stanow wſzyſtkich, tak w obec wſzyſtkie iako i z oſobna każdego zachowywać będziemy i wſzyſtkim dzierzeć, i zachowywać rozkazuiemy czaſy wiecznemi: a to coby im było przeciwnego, ani ſami czynić będziemy, ani innym czynić dopuściemy. A gdzieby ſię przytrafiło, iżby albo przez Nas, albo przez kogo inſzego ſtało ſię co takowego, tym to Prawom, Statutom, Daninom, Przywileiom, Liſtom, ſwobodom, i wolnościom przeciwnego, abo iżbyśmy im derogować, abo abrogować ſami przez ſię czym chcieli, tedy to wſzyſtko żądney mocy ani wagi mieć nie ma iakoż i My to pſuiemy, i kaziemy, a nikczemne być nayduiemy tym Liſtem Naſzym czaſy wiecznemi. *Vol: II. Anno 1550. fol: 592. fol: 2.*

1550 Nro. 6. A nayprzod około Koronacyi Krolów Polſkich takieśmy to opatrzyli i poſtanowili: Iż nikt koronowany na Kroleſtwo być nie ma, ażby pierwey od wſzech Stanow dobrowolnie wedle Przywileiow Koronie Pol: od Krolow danych obran był, ktorego tak wolno obranego, żaden inny koronować niema oprocz X. Arcybiſkupa Gnieznień: wedle Przywileiu Jego przez Kazimierza III. danego Roku 1451. z temi Biſkupy ktorzy ktemu należą wedle ſtarodawnego obyczaiu. *Vol. II. Anno 1550. fol: 593. fol: 3.*

Nro. 7. Dobra na Krola Jmc przypadaiące.

1563 Dobra wſzelakie, ktoreby na Nas przypadły abo przez niesłużenie Woyny, abo *Jure Caduco* abo daniną, abo zapiſaniem iakim, abo iakimkolwiek inſzym przypadkiem, wedle Prawa poſpol: takowe Dobra będzie Nam, i Potomkom Naſzym wolno ſzafować, i dawać wedle woli Naſzey. A wſzakże tylko Polakom a Stanu Szlacheckiego dla nieumnieyſzenia ſłużby Woienney. *Vol. II. fol: 622. Anno 1563.*

Nro. 8. A przy Koronacyi nowego Krola maſą być przez Krola ko-
1569 ronowanego poprzyſiężone, i zaraz konfirmowane na iednym Liście i iednemi ſłowy na wieczne czaſy, Prawa Przywileie i wolności poddanych wſzyſtkich Oboyga Narodow i Państw tak złączonych. *Vol. II. Anno 1569. fol: 771. fol: 175.*

Nro. 9. Nayprzod żadnego rozerwania między ſobą nie czynić,
1573 ani dyſmembracyi żadney dopuścić iako w iedney nie rozdzielney R. P. ani iedna Część bez drugiey Pana ſobie obierać ani *factione privata* z inſzemi narabiać. Ale podług mieyſca i czaſu tu naznaczonego ziechać ſię do gromady Koronney, i ſpolnie a ſpokoynie ten Akt *Electionis*, podług woli Bożey do ſkutku ſłuſznego przywieść, a inaczey na żadnego Pana nie pozwalać iedno z takową pewną a mianowitą umową, iż Nam pierwey Prawa wſzy-

wa wszystkie Przywileie, i Wolności Nasze ktore są, i ktore mu podamy ANNO
post electionem poprzysiądz ma. A mianowicie to poprzysiądz, pokoy po- 1573
spolity między rozerwanemi, i rożnemi ludzmi w Wierze i nabożeństwie zacho-
wywać, i Nas za Granicę Koronną nigdy nie ciągnąć żadnym Obyczaiem, ani
prożbą Krolewską swą, ani *solutione quinque marcarum super hastam*, ani rusze-
nia pospol: bez uchwały Seymowey czynić. *Vol. II. fol: 841. fol: 209. Anno 1573.*

Nro. 10. Rady Koronne Rycerstwo i Stany wszelakie Korony Pol: 1576
i Lit: Narodu, także i inszych wszystkich Państw do Korony należących to
sobie u Nas warowali. A my ustanawiamy i za Prawa wieczne mieć
chcemy, iż za żywota Naszego My i potomkowie Naśi Krolowie Pol-
scy i Ciż wielkie Xiążęta Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie,
Zmudzkie, Kijowskie, Wołyńskie, Podlaskie, Inflantskie, i innych Państw
nie mamy mianować, ani obierać, ani obierania iakiego składać, żadnym
sposobem ani kształtem wymyślonym, Krola na Państwo Sukcessora Na-
szego wsadzać. A to dla tego aby zawzdy wiecznemi czasy po zey-
ściu Naszym i Potomkow naszych wolne obieranie Krola zostawało,
wszem Stanom Koronnym. Dla czego, i Tytułu *Hæredis* używać nie ma-
my ani potomkowie Naśi Krolowie Polscy. *Vol. II. Anno 1576. fol: 897.*

Nro. 11. A ieślibyśmy co przeciwko wolnościom, swobodom, Pra- 1576
wom, Przywileiom przerzeczonym Krolestwa i W. X. L. i innym Państwom
Im przyłączonym uczynili (czego Boże uchoway) onych we wszytkim
abo w części nie zachowywaiąc to wszystko za nikczemne i żadney wagi
nie maiące bydź skazuiemy, i opowiadamy. A iż wyższey, Listy, Przy-
wileie, wolności, Duchowne z innemi potwierdziliśmy, to nie chcemy, aby
co wadziło Artykułowi przysięgi Naszey, to iest żebyśmy pokoy miedzy
temi, ktorzy są rożni w Wierze zachowali &c. ktory Artykuł mocnie,
nienaruszenie i skutecznie obiecuiemy i przyrzekamy zachować. *Vol. II. fol: 917. Anno 1576.*

Nro. 12. DECLARATIO ARTICULI DE OBEDIENTIA.

Artykuł *de Obedientia non præstanda* mogłby przyczyną być rożnego ro- 1576
zumienia i wykładania; przeto waruiąc w tym *Regiam dignitatem* a Inter-
pretacyą Artykułu tego, ktorą Posłowie Koronni w Węgrzech z poruczenia
wszech Stanow Nam podali teraz za spolnym wszech zezwoleniem, utwier-
dzamy, i pewną być znayduiemy. Ktora takowa iest: „Significamus
hisce literis nostris quorum interest universis & singulis. Quod cum Sere-
nissimo Principi Domino Stephano Dei gratia electo Regi Poloniæ & Magno
Duci Lithvaniæ. &c. Articulos seu leges spectantes, ad stabilimentum &
augmentum *Reip:* obtulissemus ita eorum ultimum de non præstanda obedien-
tia si, (quod absit) Articuli & Conditiones Electionis serenitatis ejus, aut
etiam libertatis Ordinum contrario aliquo actu, per serenitatem ejus soluti &
laxati, nec re ipsa expleti fuerint, juxta Instructionem nobis datam declara-
vimus & interpretati sumus: nimirum conditiones illas & libertates non sta-
tim propterea; sed Serenitatem ejus solvi aut laxari, existimari debere. Si

ANNO 1576 quid ejusmodi per aliquem humanum errorem, ut fit, Serenitati ejus excide- rit, aut obrepserit, in quo Jus & libertas communis lædi videretur. Sed tum demum, si quod absit, quodvè nunquam omnino futurum esse confidimus, a volente & sciente serenitate ejus jura aut libertates Nostræ, ita aut per potentiam opprimerentur, aut per contemptum & temeritatem in dubium vocarentur, ut ne admonitione quidem Senatus aut reliquorum Regni Ordinum, quidquam profectum esse videatur. *Vol: II. Anno 1576. fol: 922.*

Nro 13. De Pactis et foederibus.

1588 *Pacta & Fœdera* z Pany postronnemi zwłaszcza, pogranicznemi, mamy ponowić: a nigdy Pakt i *Fœdera* także legacyi słuchania odprawowania, wysyłania, okrom wiadomości Panow Senatorow zwłaszcza na Dworze będących, czynić nie mamy. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1208. fol. 457.*

Nro: 14.

1607 Gdzieby strzeż Boże z iawnego, a przedsięwziętego umysłu Naszego (do czego aby nie przyszło strzedz się za Bożą pomocą będziemy.) Prawo pospol: było przez Nas gwałcone, albo kto mimo toż Prawo i wolność pospolitą, opprymowany był, i mogło to być iawnie, iaśnie w rzeczy, i skutku ukazano: tedy to wolno będzie każdemu z Senatorem ktorymkolwiek Ziemie swey kommunikować. A On Senator X. Arcy Biskupowi Gnieznien: iako Prymasowi obwieścić: ktory za się bądź sam bądź z drugiemi Senatory porozumiawszy się z Niemi, ma w tym Nas, albo Sukcessory Nasze, napomnieć: a My gdzieby się pokazało wykroczenie iakie, poprawić tego będziem powinni. Co gdzieby się nie stało ma z innemi PP. Senatory tenże X. Arcy-Biskup iako Prymas tego powtorzyć. A na koniec ieśliby potrzeba to ukazowała, i na Stany to na Seymie włożyć; gdzie ieślibyśmy słuszney przyczyny i Potomkowie Naśi, sprawie tey ktora będzie wnieśiona, i postępku w niey nie dali, i za temi instancyami nic uczynić nie chcieli: dopiero Stany wszystkie maią się w tym zachować, według Artykułu *de non præstanda obedientia.* *Vol. II. Anno 1607. fol: 1635. fol: 867.*

Nro. 15. Deklaracya Artykułu de non præstanda obedientia.

1609 W Konstytucyi o Konkluzyi Seymu przeszłego, iż zostawienie Deputatow na Seymie naznaczonych, samym czasem ustało, i władza do uspokoienia Rzpltey im dana, do skutku nie przyszła, a początek też teyże Konstytucyi około Ziazdow przebaczeniem, i zapomnieniem przeszłych urazow Naszych, za teraznieyszą Konstytucyą, o uspokoieniu domowych rozruchow od Nas daną znieśiony iest, sam tylko Artykuł *de non præstanda obedientia* tak obiaśniamy. Nayprzod iako iest w przysięgach Przodkow Naszych i Naszey, a osobliwie w deklaracyi Krola Stefana R. 1576. opisany, niczym go nie wzruszaiąc. Także i powinność Senatorow w przysiędze Ich około przestrzegania tego, coby szkodliwego całości Rp. i wolnościom bydź widzieli, wyrażona wcale zostawać ma. Nie deroguiąc w tym i wolnemu domawianiu się wolności i całości Praw swych każdemu Szlachcicowi na Seymiku Powiatowym, *ordinarie* przez Nas złożonym, a Posłowi na Seymie

według dawnego zwyczaiu Prawem opisanego. Więc ieśliby ktokolwiek Stanu Szlacheckiego lub Senatorskiego, umyślny gwałt, abo co przedsięwzięcia tego ku naruszeniu Rzeczypospolitey całości i wolności, być widział, będzie to mógł zawdzy, bądź X. Arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu iako Prymasowi, bądź Panom Senatorom, przy Nas wedle Konstytucyi mieszkaiącym bądź ktoremu inszemu z Senatorów, lubo swego lubo inszego Woiewództwa donieść i na nie włożyć. Ktorzy abo spólnie wszyscy abo ktorykolwiek z nich przestrzedz i napomnieć Nas będzie powinien. A gdzieby się przestrodze abo napomnieniu ich nie dosyć od Nas stało, wolno to będzie każdemu z tych Senatorów wolno i samemu Szlachcicowi, ktoryby tę przestrogę; do nich odniosł (gdzieby oni w tym pierwszym napomnieniu byli niedbali) na Seymik uprzywileiowany przed walnym *immediate* onego czasu Seymem na Stan Szlachecki włożyć i Posłóm zlecić, aby Nas i Sukcessory Nasze w tym upomnieli. Co gdyby nie szło, anibyśmy My i Sukcessorowie Nasi po tym wtórym napomnieniu poprawić tego nie chcieli, w czymby się uyma Wolności i Swobod pokazała, maią to włożyć na wszystkie Stany, na onymże Seymie będące. A gdziebyśmy My i Sukcessorowie Nasi, za tym trzecim upomnieniem w sprawie tey ktoraby wniesiona była, i postępku iey słuszney przyczyny nie dali, i za temi instancyami, nic uczynić nie chcieli, a byłoby to dowodnie i dostatecznie pokazano iż się od Nas Rzeczypospolitey całości i wolności ubliżenie dzieie, dopiero Stany maią się w tym zachować wedle artykułu *de non præstanda obedientia*. A ieźliby też kto pominąwszy te Stopnie, i *Solennitates* tu wyrażone, kupieniem Ludzi woiennych, i tumultami Pokóy pospolity, pretextem tego iakoby się co przez Nas Całości Rzeczypospolitey i wolności szkodliwego działo, wzruszał, ma być na Seym pozwany, i *per ordines Regni in absentia Nostra* sądzony. *Vol: II. Anno 1609. fol: 1660. fol: 889.*

ANNO 1609

Nro. 16. Candidatus Regni Conventui Electionis non intersit.

1633

Acz ta Rzeplta *Juribus suis & integritate Civium freta* żadnych się na Elekcyi *corruptelas* nie obawia: iednak żeby ten ktorybykolwiek chciał być w Polszcze na potym *Regni* Kandydatem *a loco & consessu Electionis abesse* był powinien, *authoritate Conventus præsentis* postanawiamy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 785. fol: 14.*

Nro. 17. O odieździe Królów Polskich za Granice Panstw Rzeczypospolitey.

1641

Iż *præsentia* każdego Króla w swym Królestwie iest zawsze potrzebna, a *absentia* niebespieczna i szkodliwa: waruiemy to *hac lege perpetua* że ani My, ani Sukcessorowie Nasi bez Konsensu wyraźnego wszech Stanów Rzepltey za Granice Państw Naszych, wyieżdżać niebędziemy. *Vol: IV. Anno 1641. fol: 4. fol: 5.*

Nro. 18. In Materia Abdicationis.

1669

Jako Każda *novitas in Republica* nie może być *sine periculo & magna revolutione*, daleko więcey taka *inaudito exemplo* ktora *modernis emersit temporibus* to iest abdykacya Nayiaśnieyszego Króla Jmci Jana Kazimierza, *cum convulsione*

ANNO Praw, i swobód Naszych, tedy teraz *cavemus & pro perpetua Lege* mieć chcemy, aby Król każdy wolnemi od Nas obrany głosami, *ad vitæ suæ tempora* na Tronie swym zostawał, i żeby *abdicationem Statibus Regni* nie proponował, ani wzmianki *eligendi Regnantis in vita sua* czynił; *neq; de eligendo cum aliquo intra vel extra Regnum conferat aut componat sub legibus antiquis de non præstanda obedientia Sancitis. Vol: V. Anno 1669 fol: 13.*

1669

Nro. 19. Rex Catholicus esto.

1669 Lubo dawne Prawa są żadney nie podpadaiące wątpliwości *ut sit Rex Catholicus* dla wiecznego iednak warunku teraz *& in posterum Lege cavemus* aby żaden Pan inszey Religii nie był obrany tylko ten, któryby był, i powinien być *Romanæ Orthodoxæ Religionis Catholicæ*; teyże Katolickiey Rzymskiey Religii powinna być i Królowa *sive Natione, sive vocatione. Vol: V. Anno 1669. fol: 13.*

Nro. 20. W Prysiędze Michała te słowa dodano które następcy podziśdzien przyięli.

1669 In dispensatione quoq; distributivæ justitiæ non me aligabo ad affectum & propensionem naturalem sanguinis, sed solam ipsam benemeritorum rationem præ oculis & corde habebo, in disponendis occurentibus Officiis & beneficiis Reipublicæ. *Vol: V. Anno 1669. fol: 39.*

Nro. 21. Debitum & Officium Królów Polskich.

1673 Więc kiedy przyidzie do Elekcyi, niechże każdy Elektor i Kandydat wie *debitum & Officium* Królów Polskich, które im Prawa dawne i świeże *præscrivserunt.* Obaczy że tam *Rex nisi libere electus ne coronetur: Item Rex electus a nemine præterquam Archiepiscopo Gnesnensi coronari debet. Item* Pan inszey Religii na Królestwo Polskie i Wielkie Xstwo: Litt: niebędzie obierany, tylko ten któryby był i powinien być *Romanæ Orthodoxæ Religionis Catholicæ. Item Rex jura conservet, nemini bona recipiat, nisi Jure victum. Item Rex Justitiam cum Capitaneis faciat. Item Rex differentiam disceptationesq; inter incolas, se movere sedere & complanare tenetur. Item Rex pro Officio & debito suo deffensioni Regni, & subditorum viribus & facultatibus propriis adesse debet. Item Rex damna in Bello passis persolvat & ex captivitate liberet. Item Rex in Bellum extra fines Regni proficiscentibus & pro captivitate, & pro damnis, satisfaciat. Rex non alienet Terras Regni Poloniæ. Item Rex thesauros colligat, ut in Rempubl: possit esse liberalis.* Te są tedy: *Cardinalia Jura, Libertatem Universam* w sobie *complectentia Officii & debiti Regum* u Nas w Polszcze żeby był Król wolno obrany, Świątobliwy, woienny, sprawiedliwy, miłosierny, bogaty, i szczodrobliwy, a tak na tym fundamencie *Pacta eligendo* napisawszy Rzeczpospolita do Elekcyi niechby przystąpiła. *Vol: V. fol: 188. Anno 1673.*

Nro. 22. O Pieczęci Pokoiowey.

1669 Pieczęci także Pokoiowey ani Sygnetu do Spraw Rzeczypospolitey według Praw dawnych zażywać Król Jmć nie będzie, Listy wszystkie Sprawy i legacye, ięzykiem tylko Polskim a Łacińskim tylko expedyować ma. Przywileiów żadnych ani Uniwersałów na Podatki, ani na Lustracye pod Pieczęcią Poko-

Pokoiową i Koronną *ex Senatus Consulto* wydawać nie każe, do przyrodzonego zaś Języka dla korrespondencyi prywatnych może mieć iednego Sekretarza od Jchmć PP. Pieczętarzów Oboyga Narodów Rzepltey przysięgłego, który będzie powinien przysiądz Rotą *Secretariorum Regiorum* a ten Sekretarz ma być Narodu Polskiego. *Vol: V. fol: 15. Anno 1669.*

ANNO 1669

Nro. 24. De Secretis Consiliis J. K. Mci.

Król Jmć nowo obrany, aby Rady Pokoiowey i prywatney nie miewał, 1669
ale żeby zawsze materye proponowane przez Pieczętarzów Oboyga Narodów były, a przez Króla Jmci z Pany Rezydentami z Seymu naznaczonemi decydowane, którzy PP. Rezydenci na swoie sentencye *distinctim* podpisować się maią, iako który da *in materiis propositis* także i Urzędnicy krzesłowi do Rady Rzeczypospolitey i do dawania Sentencyi należący, a ieżeliby który z podpisem sentencyi swoiey nie oddał tak z PP. Senatorów, iako i Urzędników ma być *privatione Officii* karany; Tych zaś Rezydentów Król Jmć licencyować niema *excepta sola legalitate infirmitatis*, którą na przyszłym Seymie *corporali Juramento comprobare* powinien będzie, wczym *ex munere Officii* PP. Instygatorowie Koronni i W. X. Lit: *deferre* powinni onych *sub solutione pœnarum* w Prawie opisanych, za każdego ktòregoby uchronił Rezydenta, których pen PP. Posłowie Ziemscy *urgebunt executionem irremissibiliter* przy upomnieniu się Wakancyi na każdym Seymie. *Vol: V. fol: 15. Anno 1669.*

Nro. 25. Jakiego Króla obierać.

Gdy ten iest osobliwy Narodu Naszego zaszczyt, że sami sobie Króla 1764
obieramy, nie tego którego by samo urodzenie przez Sukcessyą iuż do Tronu wyznaczyło lecz tego iedynie ktorego sami sądziemy za naygodnieyszego i naysposobnieyszego do uszczęśliwienia Oyczyzny, więc mocą teraźnieyszey ustawy oświadczamy iż na przyszłey da Bog elekcyi takiego Nam trzeba obrać Króla, ktoryby z Oyca i Matki Szlachectwem Polskim zaszczycony, w Wierze Swiętey Katolickiey zrodzony, pod Prawem równości żyiący, znaiomość Praw Oyczystych z wychowania powziąwszy, umiał tychże utrzymanie i poprawę wraz z nami popierać skutecznie, maiąc do tego przymiotów, i wieku sposobność = A ieżeliby się kto taki w Koronie lub W. X. Lit: znaleść mogł, ktoryby Zagranicznego do Korony Pretendenta promowował, i na utrzymanie onegoż Pieniądze brał, było mu to iawnie dowiedziono, tedy takowy nie tylko za Nieprzyiaciela Oyczyzny *exnunc declaratur* ale też takowego Substancya *confiscationi* podpadać ma, *salvis Creditorum Summis & Uxoreis Juribus* = Jako zaś do JO. Xiążęcia Jmci Prymasa iedynie należy nominować obranego Króla, tak zachowuiąc w całości prerogatywy Prymacyalney godności, Konstytucyą Ru. 1736. względem nominacyi i Koronacyi Królów stwierdzone nikomu na uymę Ich nic czynić nie dopuściemy. A gdyby którykolwiek z Ichmciów XX. Arcybiskupa lub Biskupow *inviolando in Jus Primatiale* ważył się oprócz Xiążęcia Jmci Prymasa nominować albo Koronować przyszłego Króla lub Uniwersały na iakikolwiek Ziazd publiczny wydawać, czyli iakimkolwiek sposobem wdawać się w rzeczy Dostoyności i Powadze Prymacyalney szczególnie należące, albo dystynkcyi iakiey, naprzykład Baldachimu

ANNO 1764 Prymasom tylko własnego sobie przywłaszczać, na takiego rygor wszystkich Praw, i Konfederacyi dawnieyszych ponawiamy, i ściągamy, mianowicie Konfiskacyą Dóbr Dziedzicznych, i sekwestracyą Prowentów Dóbr Duchownych przez Zwierzchność przyzwoitą, a in *casu* strzeż Boże *infirmitatis* Xięcia Jmci Prymasa natenczas mieysce Jego pierwszy Biskup z Prowincyi Wielkopolskiey przytomny zastępować ma nieinaczey iednak tylko za wyraźnym tegoż Xcia Jmci Prymasa oświadczeniem. Nie wprzód iednak Xiąże Jmość Prymas do prawnego ogłoszenia obranego Króla przystąpi, aż się po trzykroć spyta; ieżeli iest wszystkich na to zgodne zezwolenie, obrany zaś Król wszystkie Prawa Przywileie, i Wolności Nasze, które Nam są od Nayiaśnieyszych Królów Panów Naszych pozwolone, oraz *Pacta Conventa* które mu podane, i wzaiemnie umowione będą poprzysięże, nieodmieniaiąc nic przysięgi Nayiaśnieyszych Królów Polskich, Henryka, Stefana, Zygmunta III. Władysława IV. Jana Kazmierza, Michała, Jana III. Augusta II. i Augusta III. świeżo zeszłego Koronie Polskiey, i W. X. Lit: oraz przyłączonym i inkorporowanym Prowincyom uczynioney, i to wszystko Konstytucyami Seymowemi utwierdzić przyrzecze. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 3.*

Nro 26. JURAMENT KRÓLA JMCI OBRANEGO STANISŁAWA AUGUSTA *Super Pacta Conventa* W KOŚCIELE S. JANA W WARSZAWIE D. 13. WRZEŚNIA UCZYNIONY.

1764 Ego Stanislaus Augustus Poloniæ Rex Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ Masoviæ, Samogitiæ, Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolenseiæ, Severiæ, & Czerniechoviæ, spondeo, & facte Juro DEO omnipotenti ad hæc Sancta Christi Evangelia, quod Pacta Conventa per Ordines Regni mihi data, in omnibus eorum Articulis, Punctis Clausulis, Conditionibus, ita ut nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati deroget servabo, manu tenebo & adimplebo, atq; ea omnia iterato etiam in solemni Coronatione Juramento confirmabo. Sic me DEUS adjuvet & hæc Sancta JESU Christi Evangelia. *Vol: VII. fol: 219. Anno 1764.*

Nro. 27. LITERÆ JURAMENTI PRÆSTITI.

Juxta formulam in Actu Electionis descriptam Stanislaus Augustus Dei Gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ Massoviæ, Samogitiæ, Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ, &c. Czerniechoviæ.

1764 Significamus præsentibus Literis, Nostris, quorum interest, universis & singulis. Quia infrequentia magna hominum in Insigni Ecclesia Collegiata Sancti Joannis Baptistæ, Varsavienli, Die Vigesima Quinta Mensis Novembris Anni præsentis, verbis conceptis ad sacro Sancta DEI Evangelia, tale Juramentum Ordinibus Regni, & Magni Ducatus Litt: præstitimus. Ego Stanislaus Augustus Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ, Czerniechoviæq; per omnes Regni Ordines Utriusq; Gentis, tam Poloniæ, quam Lithvaniæ, cæterarumq; Provinciarum Regno Poloniæ, Magnoq; Ducatui Litvaniæ annexarum & incorporatarum, communi consensu

libere electus spondeo ac Sancte Juro Deo omnipotenti ad hæc S. Jesu Christi Evangelia quod omnia Jura, Libertates, Immunitates, Privilegia publica & privata, Juri Communi Utriusq; Gentis & libertatibus non contraria Ecclesiasticas & Sæculares, Ecclesiis Catholicis Romanis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Civibus, Incolis, & quibuslibet Personis, cujuscunq; Status & conditionis existentibus, per Divos prædecessores meos Reges, & quoscunq; Principes Regni Poloniæ & M. D. L. præsertim verò Casimirum Antiquum, Ludovicum Loiz nuncupatum; Vladislaum I. Jagiellonem dictum, Fratremq; ejus Vitoldum M. D. L. Ducem, Vladislaum II. Jagiellonis Filium, Casimirum III. Jagiellonidem, Joannem Albertum, Alexandrum. Sigismundum I. Sigismundum II. Augustum, Henricum, Stephanum, Sigimundum III. Vladislaum IV. Joannem Casimirum, Michaelem, Joannem III. Augustum II. & Augustum III. Reges Poloniæ, & Magnos Duces Litt: juste & legitimè datas, quæ congruunt cum Pactis Conventis a Nobismet juratis, tum Pacta per ordines Regni & M. D. L. mihi tradita, manutenebo, observabo, custodiam & adimplebo in omnibus Conditionibus, Articulis & Functis in eisdem expressis. Pacem quoq; & tranquilitatem inter Dissidentes in Religione Christiana tuebor, manutenebo, nec ullo modo vel jurisdictione Nostrâ, vel Officiorum Nostrorum & Statuum quorumvis Authoritate quemquam affici, opprimiq; causa Religionis permittam nec Ipse afficiam vel opprimam, ac ea, quæ in Electione Nostra Varsaviensi constituta sunt, & quæ in Conventione Coronationis constituentur, manu tenebo, iisque satisfaciam. Omnia illicite a Regno Magnoq; Ducatu Litvaniæ & Dominiis eorundem quocunq; modo alienata, vel bello, vel quovis alio modo distracta ad proprietatem ejusdem Regni Poloniæ & Magni Ducatus Litt: pro posse ad mentem Pactorum Conventorum, aggregabo, terminosq; Regni & Magni Ducatus Litt: non minuam, sed defendam & potius favente DEO dilatare curabo. Justitiam omnibus Incolis Regni, juxta Jura Publica, in omnibus Dominiis constituam, absq; omnibus dilationibus & prorogationibus, administrabo, nullo etiam sanguinis Nostri respectu habito. In dispensatione quoq; distributivæ Justitiæ non me aligabo solummodo ad affectum & propensionem naturalem sanguinis, sed ipsam bene meritorum rationem præ oculis & corde habebo, in disponendis occurrentibus Officiis & beneficiis Reipublicæ. Et si (quod atsit) in aliquo Juramentum meum hocce violavero, tunc in eo casu ad mentem Constitutionis 1609. Incolæ Regni & M. D. Lit: a fide & obedientia Nobis præstanda dispensantur. Sic me DEUS adjuvet, & hæc Sancta Christi Evangelia = De quo quidem Juramento Nostro a Nobis præstito, ut omnibus, quorum interest, constaret, Literas hasce Nostras Manu Nostra subscripsimus, Sigillumq; Regni Nostri appendi jussimus. Actum & Datum Varsaviæ in Conventu felicis Coronationis Nostræ, Die 3tia Decembris, Anno Dni Millesimo, Septingentesimo, Sexagesimo Quarto. STANISLAUS AUGUSTUS REX. *Vol. VII. fol: 302. Ann. 1764.*

ANNO 1764

N^ro. 28.

DOM NASZ KRÓLEWSKI.

Zostawszy z Łona równości wolnemi Narodów głosami na naydostoyniey-sze Tronu Polskiego wyniesieni mieysce, nie utraciliśmy iednak smaku ulubienia tego równości Stanu w którym rodzić się i wychowac się Nam przyszło; 1764

ANNO 1764 i w tey mierze myśli Naſze zupełnie Stanom na Seymie Elekcyi Naſzey otworzywſzy między warunkami Paktów z Nami umòwionych przyrzekliśmy żadnemi z Strony Naſzey Nomenklaturami Familii nowych Tytułów luſtru tey ſzacowney a Nam miłey równości nie zacieśniać, lub przytłumiać i Domowi Naſzemu iako w obywatelſtwie Oyczyſtym umieſzczonemu, nie, więcey Prawa i wolności nad innych tegoż zacnego Narodu Obywatelów przyznawać i w tym przedſiewzięciu trwać żądaliśmy i żądamy. Gdy zaś ogólne Stanów Zgromadzonych żądze wymagaią po Nas, abyśmy tak na znak Narodowego do Nas przywiązania iako i nadgrodę czynów wielkich niegdyś Rodzica Naſzego, to męſtwem w młodſzych latach, to ſkuteczney i Narodowi użyteczney w Pierſzeńſtwie Senatu Rady i pomocy, ſkłonili ſię *ad publica Vota* i Domowi Naſzemu, to ieſt Braci Naſzym rodzonym, Kazimierzowi Podkomorzemu Koronnemu, Jędrzeiowi Staroście Ryckiemu, i ich Sukceſſorom, tudzież Michałowi Opatowi Czerwińſkiemu Poniatowſkim, Tytuł Xiążęcy przyznali, to Nam od Stanow uczynione ofiarowanie tym chętniey przyimuiemy, im pewnieyśi ieſteśmy że tegoż przydatku ozdobnego Tytułu nie odmowienie, utwierdzi Nam miłość ludu w rządy powierzonego: ktory Tytuł, że z rowności Szlacheckiey i podległości Prawu Poſpolitemu tychże Braci Naſzych i ich potomſtwo wyłączać nie ma, *ad mentem Pactorum Conventorum* waruiemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 364.*

Nro. 29. Ofiarowanie Nam Summy od Stanow Rzeczypospolitey z Skarbu Koronnego.

1768 Kiedy Stany Rzpltey maiąc ſobie dobrze znaiomą ſzczupłośc dochodow z Dobr ſtołu Krolewſkiego, a wraz ſzczerą ochotę Naſzą do zażycia ich na pożytek kochaney Oyczyzny, ofiaruią Nam Krolowi na każdy rok z Skarbu Koronnego Summę million Złotych Pol: wypłacać ſię maiącą, My Krol tę ofiarę z wdzięcznością przyiąwſzy, nie inaczey wyliczoną tylko za dyſpozycyami Naſzemi mieć chcemy, i że Nam tylko ſłużyć ma, a nie Nayiaśnieyſzym Krolom po Nas naſtępuiącym deklaruiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 655.*

Nro. 30. Intraty Krolewskie.

1775 Gdy Stany ſkonfederowane zgromadzone na Seym teraznieyſzy, zapatruiąc ſię na to, że przez Traktaty uſtąpionych części Państw Rzeczypoſp: trzema Sąſiedzkim Potencyom przy dwoch tylko millionach intraty, tak w Dobrach ſtołowych w Polſzcze i W. X. L. iako w inſzych do Korony przywiązanych dochodach zoſtaliśmy, w nadgrodę Intraty nierownie znacznieyſzey; i na utrzymanie Powagi Tronu cztery milliony, a na dwa tysiące ludzi *ad Custodiam Nostri* od Nas ſamych dependować maiące million Złott: Pol: tak żeby Funduſz cały ſtołu Krolewſkiego ſiedm millionow uczynił, ofiarować Nam raczyły. Przeto My Krol będąc dalecy od powiękſzenia z przyczyny Naſzey podatkow publicznych chętnieśmy tę ofiarę przyięli, i ſiedmiu millionami co Rok na które funduſz nie zawodny do tego co poſiadamy pięć milionow wynoſzący, obmyślony być ma kontentować ſię obiecuiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 133.*

Nro: 31.

ANNO 1775

Nro. 31. Deklaracya względem odbierania Intrat do stołu Naszego należących.

Gdy Stany Rzpltey zastępuiąc odięte Nam Krolowi w Dobrach stołowych, Zupach Wielickich Bocheńskich, i Samborskich dochody, iako też & in aliis Regalibus ponoszone uszczerbki, to iest; w Cle kupieckim, iakie dotąd było w Portorium Gdańskim Mennicy, Poczcie w używaniu Naszym dotąd będących, i na przyszły czas być maiących, raczyły Nam ofiarować osobną Konstytucyą pod Tytułem Intraty Krolewskie pięć milionow Złot: Pol: oprocz dwoch milionow ktore z Ekonomii Koronnych i Litewskich i z mnieyszych dochodow zwyż wyrażonych mamy, więc My tę Ofiarę wdzięcznie przyimuiąc mieć chcemy, i za zgodą wszech Stanow ustanawiamy i nakazuiemy wypłacenie Nam przez skarby Oboyga Narodow wyżey wspomnionych pięć milionow Złot: Pol: punktualne, i niezawodne z nayczystszych i naypewnieyszych Intrat Rzeczypltey kwartalnemi ratami, zaczynaiąc od Raty Marcowey w Roku następuiącym 1775. Co się ma rozumieć w proporcyi do Skarbow Rzpltey że Skarb Koronny ma Nam wypłacać trzy miliony trzykroć trzydzieści i trzy tysiące trzysta trzydzieści i trzy Złot: groszy dwadzieścia, a Skarb W. X. L. Milion sześćkroć sześćdziesiąt i sześć Tysięcy sześćset sześćdziesiąt i sześć Złot: groszy dziesięć. A zawdzięczaiąc tę dla Nas uczynność Stanow Rzpltey zrzekamy się tego Prawa, ktore Nam *exclusive* dotąd służyło desluitowania soli na wiśle, za postanowionym osobno na to o wolności zupełney handlu soli Prawem, gdy Intraty nowo Nam naznaczone *actu* iuż do Skarbu Naszego Krolewskiego wniydą. Z tegoż powodu zrzekamy się addytamentu połtora Miliona Złotych, ktory Prawem 1768, dla Nas dotąd był ubespieczony. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 150.*

Nro. 32. Wdzięczność Nayiaśnieyszemu Krolowi.

1775

Ponieważ z zaczęciem *Consilii Permanentis* szafunek Starostw po zeyściu Possessorow aktualnych Oboiey płci ma Nam być odięty, a ztąd wyniknąć tak znaczna uyma Prerogatywom Krolewskim; My Krol za zgodą wszech Stanow przyimuiemy cztery Starostwa; to iest Białocerkiewskie, Bohusławskie, Kaniewskie, i Chmielnickie; ktore dla Nas i Sukcessorow krwi Naszey w Dziedzictwo obrocone są z zupełnym w onych używaniu, i dysponowaniu porownaniem z wszelkiemi Dziedzicznemi Ziemskiemi Dobrami, z tym iednak warunkiem; że aktualni onych Possessorowie oboiey płci przy zupełney i w niczym od Nas nie przeszkadzaney onych Possessyi zostaną *ad vitæ tempora* i że My Krol przez takowe Nam oddanie w Dziedzictwo wzwyż rzeczonych Starostw, nic więcey sobie przywłaszczać będziemy nad to, co dzisieysi Possessorowie Prawnie posiadaią: Mieszczan zaś, i chłopow w tychże Starostwach w Dziedzictwo dla Nas obroconych przy tych Prawach i Wolnościach, ktorych do tych czas używali; zachowuiemy na zawsze, i *forum* dla tych Starostw Dobrom Ziemskim przyzwoite odtąd naznaczamy; Ostrzegaiąc iednak żeby zaczęte Processa z teraznieyszemi Possessorami tam się skończyły gdzie są zaczęte, z innych zaś Starostw, ktore po zaczęciu

ANNO 1775 *Consilii Permanentis* zawakuią, szafunek czterech do wybioru Naszego na raz ieden sobie zachowuiemy. A że Narod chce mieć wzgląd na tak przykre okoliczności, w ktorych iako to iest powszechnie wiadomo, kraiowe zamieszania przez lat kilka i Nas Krola prawie bez żadney zostawiły Intraty z przyzwoitą przyimuiemy wdzięcznością te od Stanow Rzpltey upewnienia że spłacenie siedmiu Milionow Złotych Polsk: od Nas Krola rożnym Osobom winnych przyiąć chce na siebie wtedy, gdy sposoby wynalezione będą. *Vol: VIII. & Anno 1775. fol: 209.*

Articuli Pactorum Conventorum Władysława IV. i Następnych po Nim Krolow aż do Nayiasnieyszego Stanisława Augusta.

1632 **Nro. 33.** Rady Koronne i Rycerstwo, i Stany wszelkie Korony Polskiey i W. X. Lit. i inszych wszystkich, Państw do Korony należących, to sobie u Nas warowali, a My obiecuiemy, i za Prawo wieczne mieć będziemy, iż iako za wolnemi i zgodnemi głosami wszech Stanow tey Rzpltey oboyga Narodow Polskiego i Litewskiego i wszelakich inszych Państw do nich należących na to Państwo obrani, i przyięci iesteśmy, tak też i My, za żywota Naszego i następuiący po Nas Krolowie Polscy, i Ciż wszyscy Xiążęta Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie Kiiowskie Wołyńskie Podlaskie Inflantskie i inszych Państw nie mamy mianować, ani obierać, ani obierania iakiego składać, żadnym sposobem ani kształtem wymyślonym, Krola na Państwo Następcę Naszego wsadzać a to dla tego aby zawsze wiecznemi czasy po zeyściu Naszym, wolne obieranie Krola wszem Stanom Koronnym i W. X. Lit. według Praw i Przywileiow i Konstytucyi wszystkich *de libera Electione*, uczynionych tak dawnych, iako i świeżych 1607. 1609. 1631. i według Specyalnego Przywileiu *Anni* 1607. i potym ne Seymie 1631. za S. pamieci J. K. M. Zygmunta III. Rzpltey danego, i w Konstytucyi ingrossowanego zostawało; dla czego i Tytułu *Hæredis* używać nie mamy i następcy Nasi Krolowie Polscy. *Vol: III fol: 762. Anno 1632.* Toż samo
1674 *potwierdził* Jan Kazimierz, Michał, Jan III. *z tym dodatkiem.* Reassumuiąc wszystkie Prawa *de libera Electione* to waruiemy, aby *domus Nostra ullam successionem & pretextum proximitatis ad Regnum sibi non præsumat*, ale *æqualitati per omnia cum statu Nobilitati subjaceat. Vol: V. fol: 264.* Stwierdził
1699 *oba te Punkta* August II. *z tym dodatkiem* Dla czego *liberam Electionem* żeśmy *Liberis Suffragiis* wolnego Narodu na Tron *evecti* a oraz Prerogatywę wolności *jus æqualitatis inter Concives Regni*, iako nayprzednieyszy fundament, i naypierwszą ozdobę owszem Matkę wolnego Stanu Rycerskiego, *inter Jura Cardinalia* tey Rzpltey trzymać i obserwować będziemy, ani iey żadnemi Nomenklaturami, Familii, Domow, Hrabstw, Margrabstw, Xiążęcych tytułow tłumić i ubliżać nie dopuściemy, ale zarowno wszystkich *in æqualitate* Szlachtę *censebimus solo officio ex meritis parto distingvente personas.* Owszem zawsze zabiegać będziemy *Virtute Nostra Regia* iakoby możnieyszy nie był ciężki mnieyszemu, i iakobyśmy tego zawsze dotrzymać mogli Prawa, że *Rex datus est in Subsidium oppressis*, to iest tym ktorych może duższy i wyższy *opprimere.* Dobr także dziedzicznych sami przez się ani przez subordynowane Osoby,

ani na Potomstwo Nasze, ani na kogokolwiek *pretextu* Domu Naszego żadnym sposobem nabywać niebędziemy, a chociabyśmy nabyli, tedy *donatio seu inscriptio irrita & nulla* ma *censeri*, & *ipso facto* takie dobra do dyspozycyi Rzeczypospolitey *redire* maią. Co też & *pro Successoribus Nostris Regibus Poloniæ cavebimus*. *Vol: VI. 18.* ANNO 1699

Toż potwierdził August III. *Nayiaśnieyszy* Stanisław August, *punkt ten w nastęnuiących słowach zawarował.* Jako zgodnemi i wolnemi Głosami wszech Stanów Rzeczypospolitey Oboyga Narodów Polskiego i Litewskiego na to Państwo obrani i przyięci iesteśmy, tak też i my stosuiąc się do woli tychże Narodów, za żywota Naszego, mianować Następcę Naszego na Królestwo nie będziemy, ani obierania iakiego składać, ani kształtem wymyślnym wsadzać a to dla tego aby wiecznemi czasy i po zeyściu Naszym wolne obieranie Króla wszem Stanom Koronnym i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, według wszystkich *de libera Electione* uczynionych Praw i Przywileiów *in integro* zostawało: Dla czego ieżeliby Bóg chciał Nas do Stanu Małżeńskiego determinować, i potomstwo Nasze żadnego Prawa *ad Successionem* do Tronu pretendować nie będzie mogło. A tę Małżonkę Naszę za radą i wiadomością Rzeczypospolitey na Seymie, czyli *Senatus Consilii in Sociam vitæ* przybierać sobie będziemy. Która to Małżonka przyszła Nasza powinna być Katolickiey Rzymskiey Religii *Natione sive vocatione*; preferuiąc iednak krwi Polskiey zaszczyt, upatrywać sobie będziemy Małżonkę którą *pro decore gentis* opatrzyć będzie raczyła Rzeczpospolita według dawnieyszych zwyczaiów: A ta Małżonka Nasza w Rządy Rzeczypospolitey ani *in materias Status* wdawać się nie będzie, przyrzekamy. *Vol: VII. fol: 199.* 1764

Nro. 34. *Pacta & Fœdera* z postronnemi Pany i Państwy ponowić i o utrzymanie Pokoiu z Niemi staranie uczynić, powinni będziemy. *Amissa* od Państw tey Rzeczypospolitey *recuperare* i ze wszystkich stron o uspokoienie iey staranie czynić obiecuiemy, nie opuszczaiąc wszelakich srzodków do uspokoienia Rzeczypospolitey przez Traktaty. *Vol. III. fol: 764.* 1632

Toż potwierdził Jan Kazimierz, Michał, August Drugi, August trzeci. Nayiaśnieyszy zaś Stanisław August, *stwierdził Punkt ten w nastęnuiących wyrazach.* *Pacta & Fœdera* z postronnemi Pany i Państwy zawarte utwierdzić, Pokóy z niemi utrzymać tudzież wynikłe z Sąsiedzkiemi Monarchami Graniczne dyfferencye uspokaiać *Integritatem & indemnitatem jurium Reipublicæ* iak nayprzezorniey zachowywać, i ubespieczać przyrzekamy. A iako naywiększa szczęśliwość wszystkich Państw od postanowienia i przymnożenia wszelkich Handlów zawisła, tak Traktaty *Commerciorum* naypożytecznieysze Rzepltey z Sąsiedzkiemi Potencyami, *approbante Republica* na Seymie zawrzeć, starać się będziemy. *Avulsa* od Państw Rzeczypospolitey *omni meliori modo* według czasu, i okoliczności i wspolnie z Rzecząpospolitą z iak naylepszą dla niey korzyścią rekuperować starać się będziemy; i nie tylko zewszystkich stron *ab intra & ab extra*, o iey uspokoienie, staranie czynić obiecuiemy, ale też żadney części *a Republica avellere* niedopuściemy, oraz o rekuperowanie *Actorum* różnych Woiewództw za Granicę pozabieranych pilnego starania przyłożemy. *Vol: VII. fol: 203.* 1765

ANNO 1632 **Nro. 35.** Iż za śmiercią Króla Jmci ś. p. Prowent z Mennic tak Koronnych, iako i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego do dyſpozycyi Rzeczypoſpolitey przypadł, tedy My i Naſtępcy Naſi, przywłaſzczać go ſobie nie będziemy wiecznemi czaſy, i monety żadney bić niebędziemy podług Konſtytucyi *Anni* 1632. a Ordynacya Mennic Koronnych i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego przy Ordynacyi i dyſpozycyi Rzeczypoſpolitey zoſtawać ma zupełnie. *Vol: III. fol: 765.*

1674 *Toż potwierdził* Jan Kazimierz. *Toż potwierdził* Jan III. *w tych ſłowach:* Iż Prowent z Mennic tak Koronnych iako i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego do dyſpozycyi Rzeczypoſpolitey według Prawa należy, tedy My i Naſtępcy Naſi przywłaſzczać go ſobie wiecznemi czaſy nie będziemy; i Monety żadney *etiam ex Senatus conſulto* bić niekażemy podług Praw Konſtytucyi 1632. Ale Ordynacya Mennic tak Koronnych iako i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego nie gdzie indziey tylko na ſamym ſzczególnym Seymie traktowana być ma, znioſſzy ſię z temi, którzy *Jus cudendæ monetæ* maią; co przy ordynacyi i dyſpozycyi Rzeczypoſpolitey zoſtawać ma. Widząc iednak że przeſzłą Monetą i zawarciem Mennic Srebrnych do Wielkiego zniſzczenia i niedoſtatku Króleſtwo i Rzeczpoſpolita cała przyſzła, ſtarać ſię będziemy, znioſſzy ſię oto na Seymie z Stanami Rzeczypoſpolitey, aby Mennice iako nayprędzey mogły być otworzone, i pieniądze w nich *juxta ligam Imperii & vicinorum Principum* tak ſrebrne iako i złote mogły być bite. *Vol: V. fol: 266.*

1764 *Toż potwierdził* Auguſt II. i Auguſt III. *Punkt ten Nayiaśnieyſzy* Staniſław Auguſt *w naſtępuiących zaręczył Narodowi wyrazach:* Gory Olkuſkie, aby ſię ſtały pożyteczne dla Rzeczypoſpolitey potrzebuią koſztownego opatrzenia, na które ieżeli pierwſze nieuchronne nakłady założyć podeymie ſię Kompania iaka, chociaż i z Cudzoziemſkich Kapitaliſtów złożona, tymże na tychże ſamych Górach, nieobciążaiąc żadne inne dochody Rzeczypoſpolitey obwaruiemy iako naymocniey beſpieczeńſtwo założonych ſumm. To ſię ma rozumieć o erygowaniu Mennicy, gdy *Jus cudendæ monetæ*, od Przodka Naſzego Zygmunta III. Stanóm Rzeczypoſpolitey uſtąpione, też Stany Nam znowu powierzaią, z tym obowiązkiem, aby pod dozorem, & *ſub reſponſione* Kommiſſyi Skarbowey dla wygody publiczney pieniądze dobre w Mennicy Naſzey bite były. *Vol: VII. fol: 208.*

1632 **Nro. 36.** Ażeby porządek dobry mógł być z ſtrony Harmaty przełożonego iednego w Koronie, a drugiego w W. X. Litt: Szlachcica oſiadłego, ktory przyſięgę na ten Urząd oddać będzie powinien nad Harmatą wſzyſtką Generałem, któryby Harmatę, & *neceſſaria ad apparatum bellicum* w zawiadowaniu ſwoim miał, damy, i prowizyą go ſłuſzną na ten Urząd opatrzemy. Także i Szkołę Rycerſką na ćwiczenie ſię w fortyfikacyach w rzeczach puſzkarſkich założyć; i zbudować obiecuiemy, według początków od ś. p. Króla Imci założonych. *Vol: III. fol: 764.*

1674 *Toż Potwierdził* Jan Kazimierz. *Toż potwierdził* Michał *z tym dodatkiem* a Generałowie Artylleryi z tey intraty rachunek będą powinni dać *ratione percepto-*

ANNO

ceptorum & subsidiorum na każdym Seymie przy rachunkach Skarbowych. 1669
Vol: 5. fol: 20.

Toż potwierdził Jan III. *w tych słowach. Bellicam Oeconomiam* według dawnych 1674
Praw *Vladislai IV. & Joannis Casimiri conservabimus*, do którey *juxta Constitutionem Anni 1659.* Starostwa dwoie, *ex primis vacantibus*, któreby trzydzieści tysięcy czyniły intraty inkorporować będziemy, i żeby Magister Artylleryi *Patritius & bene Possessionatus* bywał, przestrzegać obiecuiemy tak w Koronie, iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim, i aby kwarta Symple *M. D. Lith: per medietatem* szła według Konstytucyi 1667. ordynuiemy. A Generałowie Artylleryi z tey Intraty powinni będą dać *rationes perceptorum*, *& expensorum*, na każdym Seymie przy Rachunkach Skarbowych. *Vol: V. fol: 265.*

Nro. 37. Nayiaśnieyszych Królewiczów Jchciów tych którzy od Rzeczy- 1632
pospolitey Prowizye maią na Koronacyi da Bóg blisko przyszłey Naszey, do tego przywiedziemy, aby *Juramentum Fidelitatis* Nam i Rzeczypospolitey oddali, którą przysięgą tak długo obowiązani bydź maią, póki prowizyi od Rzeczypospolitey naznaczoney zażywać będą, *& in Regno domicilium fixum habebunt.* A gdyby iaka *causa* przeciwko Królewiczom Jchmciom na same Osoby *afficiens* przypadała, tedy takowey sprawy kognicya Nam z Senatem na Seymie przypadaiącym, należeć będzie. Także aby Nayiaśnieyszy Królewicz Jmć Jan Olbracht Biskup Warmiński, Nominat Krakowski na Seymie Koronacyi Naszey Przysięgę Senatorską uczyniwszy zasiadł, i *conditionibus in diplomate* a potym w Konsensie Rzeczypospolitey z strony Biskupstwa wyrażonym dosyć czynił. *Vol: III. fol: 764.* Toż stwierdził August II. i August III.

Nro. 38. Municyą około Zamku Kamienieckiego od ś. p. Króla Jmci za- 1632
czętą kontynuować i skończyć, *sumptibus Nostris* będziemy powinni, także i cztery fortece na Ukrainach Koronnych i w Wielkim Xięstwie Litewskim tam zbudować gdzie potrzeba Rzeczypospolitey za zniesieniem się Naszym z Pany Radami, a mianowicie z WW. Hetmanami Koronnemi i Wielkiego Xięstwa Litewskiego ukaże; i nadto Puck w Prusiech na którym wiele należy Rzeczypospolitey ufortyfikować. *Vol: III. fol: 765.*

Toż potwierdził Jan Kazimierz. Michał. *Otym że* Jan III. *w następuiących sło-* 1674
wach. Fortece dwie swoim kosztem wystawić obiecuiemy; to iest: w Koronie Lwów, a w Wielkim Xięstwie Litewskim gdzie *locum commodum* Rzeczpospolita upatrzy i determinuie. *Vol: V. fol 271.* *Toż potwierdził* August III.

Nro. 39. Dwór stanowi Naszemu Królewskiemu przystoyny z Narodu Na- 1632
szego Pol: Litt: *& annexarum Provinciarum* przykładem Starodawnych zwyczaiów obecnie chować, i płacić mu wedle dawnych zwyczajów będziemy. Także Gwardye Nasze Dworskie z Polsk: i Litt: i z podległych Państw tey Rzeczypospolitey mieć tylko będziemy, a starszy nad niemi Szlachcic Polski abo Litt: abo z Woiewództw do nich należących nie tylko Nam ale i Rzeczypospolitey wszystkiey przysięgać, przed WW. Urzędnikami Koronnemi i Wielkiego Xięstwa Litewskiego i Senatorami Rezydentami, i pod Juryzdykcyą Marszał-

ANNO 1632 kowską być, tak iako insi wszyscy na Dworze Naszym będący z Gwardyą swą powinien będzie. *Vol: III. fol. 765.*

1699 *Toż potwierdził* Jan Kazimierz Michał. Jan III. August II. *z tym dodatkiem. Iż tylko Cudzoziemców, i nie Szlachtę ad minora obsequia zażywać będzie.* Także Nayiaś: Królowa Jmć Małżonka Nasza na Dworze swoim Osoby tylko stanu Szlacheckiego chować i płacić Im będzie, a więcey nad 4. Osoby z Państwa Swego Białych głow w Gornym Francymerze mieć niepowinna. *Vol: VI. fol: 23. Anno 1699.*

1736 *Toż stwierdził* August III. *z tym dodatkiem co do Gwardyów.* Gwardye Nasze Dworskie, i Kancellarye *ad mentem* Konstytucyi 1717. chować i konserwować będziemy. *Vol. VI. fol: 625.*

1764 *Toż stwierdził* Nayiaśnieyszy Stanisław August *w tych słowach.* Dwór Stanowi Naszemu Królewskiemu przystoyny z Narodu Polskiego i Litt: *& annexarum Provinciarum* Stanu Szlacheckiego przykładem starodawnych zwyczaiów obecnie chować obiecuiemy. A co do Gwardyów *ob: Art: Gwardye. Vol: VII. fol: 203.*

1632 **Nro: 40.** Z Strony Małżeństwa ieżli ie Nam Pan Bóg przeyrzał, według Praw dawnych *ex Consilio Senatus* na Seymie zachowamy się, i gdyby Nam z Cudzoziemskich Państw Małżonkę wziąść przyszło, tedy Osób Cudzoziemskich przy niey niewięcey tu zostawać, i mieszkać ma, tylko tak wiele i tak długo, iak w tym deklaracya z Senatu uczyniona będzie. §. *Toż zawa-*
1669 *rował Stefan* Roku 1576. *Vol. III. fol: 765. Toż potwierdził* Jan Kazimierz. *w Paktach* Michała Waruiemy za przyszłą Małżonkę Naszę, że się *in negotia Status Reipubl:* mięszać nie będzie, Promocyi także przez białogłowy Dworskie, Cudzoziemskie nigdy czynić niebędziemy, czego przestrzegać Panowie Pieczętarze, Podkomorzowie Kor: Oboyga Narodów *& deferre* Rzeczypospolitey będą powinni. *Vol. V. fol: 20. Toż potwierdził* Jan III. August II. August III.

Nro: 41. Pieczęci Pokoiowych i Sygnetu do żadnych Rzpltey Spraw
1632 wedle dawnych Praw zażywać niebędziemy. *Vol: III. fol: 766. Toż potwierdził* Jan Kazimierz Michał *z tym dodatkiem*, i Listy wszystkie sprawy i
1669 legacye publiczne, ięzykiem tylko Polskim a Łacińskim expedyować obiecuiemy. A Przywileiow żadnych ani Uniwersałów pod Pieczęcią Pokoiową *ex Senatus Consulto* wydawać niekażemy, oprócz Kancellaryi Oboyga Narodów. *Vol: V, fol. 24 Toż co do słowa potwierdził* Jan III. August II. August III. Nayiaśnieyszy zaś Stanisław August *stwierdził go wtych słowach.* Pieczęci Pokoiowey i Sygnetu do Spraw i expedycyi Rzpltey według Praw dawnych zażywać niebędziemy, i Akta wszystkie publiczne ięzykiem tylko Polskim
1764 i Łacińskim, a nie inszym expedywać obiecuiemy, a Przywileiow żadnych ani Uniwersałów *ullo titulo*, pod Pieczęcią Pokoiową *etiam ex Senatus Consilio* wydawać niekażemy, *sub nullitate* gdyby iakie wyszły, ale to wszystko *munere* Kanclerzów Oboyga Narodów iako do nich należące zostawuiemy. *Vol: VII. folio 204.*

ANNO

Nro. 42. Urzędy Koronne i W. X. Lit: wcale przy własnych władzach zachować mamy, i ażeby się w nie prywatne osoby niewdawały przestrzegać będziemy. Także wszystkie Urzędy Dworskie, Ziemskie, Koronne i W. X. Lit: ktore są i przedtym *in Usu* bywały, żadnego wtym zmnieyszenia nieczyniąc rozdawać będziemy powinni, i każdemu z Urzędów Dworskich mieysce naznaczemy, i wszystkie Urzędy Ziemskie przy Prawach ich zachowamy. *Vol: 3. fol: 766.* 1632

Toż co do słowo potwierdził Jan Kazimierz Michał *z tym dodatkiem* i Prowentów ich żadnym wymyślnym sposobem uymować niepozwolemy. *Vol: V. folio 25.* 1669

Toż stwierdził Jan III. August II. *z tym dodatkiem* I wszystkie Urzędy Duchowne *utriusq; Ritus Greco Uniti* Dworskie i Swieckie także Ziemskie stare, przy Prawach i ich cale zachowamy. *Vol: 6. fol: 20.* *Toż potwierdził* August III. *Toż stwierdził:* Nayiaśnieyszy Stanisław August *wtych słowach.* W rozdawaniu Dygnitarstw, Krzeseł Senatorskich, Starostw Sądowych, Prowentowych, i Dzierżaw wszystkich, Wakansów Duchownych, i Swieckich, według dawnych Praw, i zwyczaiow z Predecessorami Naszemi umówionych zachować się obiecuiemy. *Vol: VII. fol: 201.* 1699 1764

Nro. 43. W Sądach wedle opisania Pakt Henrykowych postępować mamy *ex Sententia* Panów Senatorów i Urzędników przy Nas będących, i deliberacye do 3go dnia expedyować, i wszystkie sprawy, ktore *in deliberatione* za ś. pamięci Króla Jmci były decydować będziemy powinni. *Vol: III. fol: 766.* 1632

Toż stwierdził Jan Kazimierz, Michał *zaś wtych słowach* Na Sądach Seymowych Zadwornych i wszelakich inszych Sprawy wszystkie tak iako z Regestru *per numerum* przypadać będą, któregokolwiek Dnia sądzić będziemy, i przywoływać Spraw *ex libitu Nostro* nie każemy, za naywiększemi Intercessyami, ani Reiekt czynić niedozwolemy, gdyżby to było, *in præjudicium injuriatorum*, ale iako która sprawa wpisana będzie, a z Regestru przypadnie onę Refendarze Koronni i W. X. Lit: przywoływać każą. *Sententiam Nostram ad pluralitatem* stosować. A *in causis Fisci & Civilibus* Pisarz Dekretowy Koronny w Koronie, a w W. X. Lit: wedle zwyczaiu, który przy Sądach będzie powinien czytać, i iako przeczyta onego poprawować niebędzie, ale zaraz Ręką obydwu Referendarzów, w Protokule podpisany być ma. A stronom *in triduo* takowe Dekreta *sine depactatione* wydawane być maią, ani takowego Dekretu do Pokoiu Naszego nosić niebędą powinni, *sub pœnis in legibus descriptis Vol: V. fol: 23.* *Toż potwierdził* Jan III. *Toż stwierdził* August II. *z tym dodatkiem.* A Sądom tak Seymowym, iako i wszystkim innym, że *vigor suus redibit* obliguiemy się, w czym ile razy *a Ministris Status* do których to należy *præcavebimur* czynić attendencyą, na nich zasiadać i Jurydyk Kurlandzkich *in terminis circumscriptis præviis intimatorialibus* nie opuszczać deklaruiemy. *Vol: VI. fol: 26.* *Toż potwierdził* August III. *z tym dodatkiem.* Sądów Relacyinych opuszczać niebędziemy, owszem *accelerationem* Jch *per Intervalla* obiecuiemy, Pisarzów w tych Sprawach *juxta antiquam Praxim* Konserwo- 1669 1669 1736

Uuuuu ij

ANNO 1764 wować będziemy, a ſame Dekreta *per pluralitatem votorum* Senatorow *conſcribi curabimus*. *Vol: VI. fol: 627.* *Toz ſtwierdził* Nayiaśn: Stanisław August *w tych ſłowach*: Na Sądach Seymowych Relacyinych i Kurlandzkich. Sprawy wſzyſtkie tak iako z Regeſtru *per numerum* przypadać będą, *non immutando unquam Regeſtrum ab Antiquioribus incipiendo* ktoregokolwiek dnia sądzić będziemy, a przywoływać ſpraw, *ex libitu Noſtro* nie każemy, za nay-więkſzemi Inſtancyami, ani Reiekt czynić nie pozwolemy, gdyżby to było *in præjudicium injuriatorum*: ale iako ktora ſprawa wpiſana będzie, a z Regeſtru przypadnie, One Referendarze Koronni i W. X. Lit: przywoływać każą. *Sententiam Noſtram ad pluralitatem votorum* ſtoſować będziemy: a Dekret Seymowy, zaraz Ziemſki Sąd mieyſca Juryzdykcyi w Protokuł, a *in Cauſis Fiſci & Civilibus* Piſarz Dekretowy Koronny w Koronie, a W. X. Lit: według zwyczaiu, ktory przy Sądach znaydować ſię będzie, iako przeczyta poprawiać go nie powinien, ale zaraz Ręką obudwoch Referendarzow w Protokule podpiſany być ma, a ſtronom *in triduo* takowe Dekreta *ſine depactatione* wydawane być maią. Sądom tak Seymowym, iako i wſzyſtkim innym że *vigor ſuus redibit*, obliguiemy ſię: w czym ile razy od Rezydentow przy Boku Naſzym *& a Miniſtris Status* oſtrzeżeni będziemy, czynić attendencyą, na nich zaśiadać i Sądow Kurlandzkich *in terminis circumſcriptis præviis Intimatorialibus* nieopuſzczać deklaruiemy. *Vol: VII. fol: 205.*

1632 Nro. 44. Wakancye *extra tempus Comitiorum* naydaley w ſześć Niedziel iako ſię o ktorey dowiemy, a na Seymach *ante omnia* konferować ie, i zaraz *publice* komu są konferowane zapytaniem ſię Izby Poſelſkiey przez pieczętarze mianować i one według dawnych Praw i Statutow *terrigenis indigenis paritate juris gaudentibus bene meritis ætate & diſcretione vigentibus* konferować będziemy. *Vol: III. fol: 766.* *Toż potwierdził* Jan Kazimierz. Michał *z tym dodatkiem*, I one według Praw i Statutow *& juxta Diploma* Woiewodztw Kiiowſkiego Bracławſkiego Czerniechowſkiego,
1669 Smoleńſkiego, i Powiatu Starodubowſkiego danego pierwſze Dobr wakanſe *Exulibus Terrigenis Indigenis paritate Juris gaudentibus bene meritis ætate & diſcretione vigentibus utriuſque Gentis, & annexarum Provinciarum* konferować będziemy, obiecuiąc że tych wakanſow nie rozdamy, a że wprzod Obywatelom tych Woiewodztw wyżey ſpecyfikowanych doſyć ſię ſtanie, *effective* na przyſzłey da Pan Bog Koronacyi, i luboby kto uprośił z tych Wakanſow, ktore do dyſpozycyi Naſzey przyſzłey, takie żadney wagi *Privilegia* mieć nie będą, *ſecundum diplomata* tych Wodztw na Seymie 1667. danych i Konſtytucyami approbowanych, toż ſię ma rozumieć o Inflandzkim Diplomate. *Vol: V. fol: 26.* *Toż potwierdził* Jan III. *ale bez dodatku wzwyż wyrażonego* Także August II. i August III. Nay: Stanisław August *potwierdził Go w te słowa.* Wakanſe *extra tempus Comitiorum* naydaley w ſześć Niedziel iako ſię o tym dowiemy, a na Seymach, *ante omnia* konferować, i zaraz komu są konferowane publicznie za upomnieniem ſię Izby Poſelſkiey mianować, i one według Praw Statutu i wyżſzego opiſania rozdawać będziemy; *tuendo* Pieczętarzow przy Urzędowey ich Prerogatywie piſania w Kancellaryach ſwoich Przywileiow, i Nam do podpiſu według woli Naſzey podawania onychże. *Vol: VII. fol: 202.*

Nro: 45.

ANNO

N^ro. 45. Powinni też będziemy, porozumiawszy się z Stanami wszystkiemi na Seymie Koronacyi Naszey, staranie o tym uczynić iakoby *Militia tam Equestris quam Pedestris* w porządek dobry wprawiona być mogła, żebyśmy nie mieli *hanc necessitatem* Cudzoziemskiego Zołnierza zażywać i przepłacać, i żeby od takiego, iakie dotąd iest uciążenia i wyniszczenia ludzie tak w Koronie iako i W. X. Lit. ochronieni bydź mogli, a Zołnierz żeby *suis stipendiis* kontentował się. *Vol: III. fol: 766. Toż potwierdził* Jan Kazimierz, Michał Jan III. August II. August III. *z tym dodatkiem* A Zołnierz aby *in Disciplina Militari* zostawał, *ad mentem praefatae legis novellae.* 1717. *cavebimus in posterum*, aby Chorągwi żadnych, ani Regimentu, *utriusque auhtoramenti* nieprzedawano, oprocz *bene meritis.*] *Vol: VI. fol: 628.* 1632 1736

N^ro. 46. Kleynoty ktore ś. pamięci Krol Jmć Pan Oyciec Nasz z Skarbu Kor: do używania swego wziął, one oddać tamże do Skarbu Kor: wedle Regestru Skarbowego będziemy powinni, i pomienionego Skarbu na potym nie umnieyszać ale przyczyniać z chęci Naszey obiecuiemy. *Vol: III. fol: 766. Toż potwierdził* Jan Kazimierz. Michał *co do tego Punktu tak przyrzekł* Kleynotow Rzpltey zażywać i do Skarbu otwierać *etiam ex Senatus Consulto*, nikomu nie pozwolemy, *sine consensu speciali* całey Rzpltey. *Supellectilem* ktora przy W. Podskarbim zostawa, ieźli oney do używania *praevia assecuratione Nostra* wezniemy, też *post fata Nostra Successores Domus Nostrae* powinni będą oddać według Inwentarza Skarbowego i pomienionego Skarbu na potym nieumnieyszać ale przyczyniać obiecuiemy. *Vol: V. fol: 23. Toż potwierdził.* August II. 1632 1669

N^ro. 47. Długi wszystkie ktore na Seymie Koronacyi likwidowane będą zniosszy się z Stanami Koronnemi staranie czynić będziemy, aby zapłacone być mogły. *Vol: III. fol: 766. Toż Potwierdził* Jan Kazimierz Michał. 1632

N^ro. 48. Iż dla nawałności spraw na ten czas Rzpltey do namowy Exorbitancyi Stanom Koronnym i W. X. Lit. przyiść nie mogło na teraźnieyszey Elekcyi, także, *de modo distributivae justitiae*, o porządku podczas *Interregni*, *de Correctura Jurium*, *Compositione inter Status*, i Akademii Krakowskiey uspokoienia warowały to sobie u Nas Stany Kor: i W. X. Lit: że cobykolwiek za Antecessorow Naszych Krolow Polskich exorbitowało przeciwko Prawu pospolitemu, to wszystko w swą klubę wprawić, i do exekucyi przywieść, tak iakoby się w niczym Prawu Pospolitemu nie derogowało niedopuszczaiąc Praw inaczey interpretować, tylko tak iako ktore w sobie brzmią, ani na przeciwne *Exempla* prawu pospolitemu respektuiąc. *Vol: III. fol: 767. Toż potwierdził* Jan Kazimierz Michał *z tym dodatkiem.* A te Exorbitancye ktore zgodnie stanęły Ręką Ugo Marszałka Rycerskiego podpisane Konstytucyami na Seymie *Coronationis* stwierdziemy. *Vol: V. fol: 28. Toż potwierdził* Jan III. August II. 1632 1669

ANNO 1632 **Nro. 49.** Summy ktore na Starostwach Krzepickim i Soleckim mamy Rzpltey ustępuiemy i daruiemy. A z strony Summy Neapolitańskiey zniesiemy się da Pan Bog na przyszłey Koronacyi Naszey z Stanami Koronnemi. *Vol: III. fol: 767.* *Toż potwierdził* Jan Kazimierz, i August III.
1764 Nay: Stanisław August *potwierdził go w tych słowach.* A że Stany Rzeczypltey windykacyą Summ Neapolitańskich i od nich *usum fructum* Nam oddały staranie o tym pilne przyłożyć w czasie swoim nie omieszkamy. *Vol: VII. fol: 207.*

W Paktach Jana Kazimierza.

Nro. 50. A iż w tey zacney Koronie Narodu Polskiego, Litt: Ru-
1648 skiego i Państw do nich należących iest nie mało *Dissidentes in Religione Christiana*, przestrzegaiąc *exemplo Antecessorum Nostrorum* na potym iakich Sedycyi tumultow, z tey przyczyny rozerwania albo niezgody Religii, warowano iest konfederacyą Generalną Warszawską blisko przeszłą, że w tey mierze *in causa Religionis Christianæ* ma bydź Pokoy *inter Dissidentes in Religione Christiana* zachowany, ktory My obiecuiemy trzymać w całe czasy wiecznemi, *non abstantibus quibuscunque Protestationibus* przeciwko tey konfederacyi po teyże Konwokacyi uczynionych *salvis Juribus Ecclesiæ Catholicæ Romanæ*, *integra* iednak we wszystkim *Dissidentium de Religione Christiana Pace & securitate*, tak iako na Konwokacyi blisko przeszłey Warszawskiey w Konfederacyi Generalney opisano i warowano iest. A co się tycze ludzi Religii Greckiey rozroznionych to uspokoić według podanych na Elekcyi s.p. Krola Jmci Władisława IV, Pana Brata Naszego na affektacyą Rzpltey przez Krola Jmci zeszłego przy deputatach *ex utroque ordine* Punktow będziemy powinni nieodwłocznie. *O tymże* Stefan Roku 1576. i Zygmunt III. 1587. *Vol: IV. fol: 193.* *Toż po-*
1736 *twierdził* August III. *z tym dodatkiem.* Na Mennonistow. Anabaptistow, Kwakrow (ktorzy pod Prawo *Dissidentibus* służące *in Religione Christiana* podpadać nie maią) i wszystkie Prawa i Statuta *contra Arianos* ferowane reassumuiemy *Vol. VI. fol: 622* *Toż potwierdził* Nay: Stanisław August *w tych*
1764 *słowach* Aże w Państwach Rzpltey znayduie się wiele Dyssydentow *in Religione Christiana* więc *iisdem Dissidentibus* waruiemy *pacem in Religione Christiana salvis per omnia Juribus Romano Catholicæ Ecclesiæ & Ritus Græco-Unitorum* według opisania Konstytucyi 1717. 1733. & 1736. ostatniego zaś Seymu Konwokacyinego 1764. Prawa Rygor nie rozciągaiąc na Prawnych Possessorow. Dobr Naszych Krolewskich *Salvis Juribus Curlandiæ ac terrarum atque Civitatum*, oraz na erygowanie nowych Zborow w Miastach i Wsiach Przywileiow wydawać nie będziemy, *sub nullitate eorundem.* O Zbor w Toruniu *noviter* erygowany Kommissyą naznaczemy, co się o Zborze Spiskim i o innych *noviter* erygowanych Zborach w Dobrach Naszych Krolewskich rozumieć ma. *Vol. VII. fol: 201.*

1648 **Nro. 51.** Ekonomii nad te ktore są Stołowi Krolewskiemu, należące *sine speciali Consensu Ordinum*, przyczyniać nie będziemy, a temi Ekonomiami podług Prawa i Przywileiow szafować będziemy *Vol: IV. fol: 196.* *Toż potwierdził* Michał *w tych Słowach* Ekonomii nad te ktore Stołowi Na-

ſzemu należą, *ſine ſpeciali conſenſu Ordinum* przyczyniać nie będziemy, a temi Ekonomiami podług Prawa rządzić będziemy, jurgieltów penſyi żadnych na Dobrach Stołu Naſzego dawać nie będziemy, ani naymnieyſzemi awulſyami ſzczuplić pozwolemy, i owſzem *ſine conſenſu Republicæ avulſa, ordinaria juris via,* rekuperować powinniśmy, a te Ekonomie w Adminiſtracyą abo też Arendę Szlachcie Polſkiey w Koronie, a Litewſkie Obywatełom Xięſtwa tegoż, *& annexis Provinciis*, oſiadłey, a nie *extraneis mere* podawać będziemy, i kwity tylko za realnym wypłaceniem ſummy podług Kontraktu *& antiquum uſum* wydawać rozkażemy. A wſzyſtkie przywileie którekolwiek *in diminutionem Proventus* Stołu Naſzego od przeſzłego Krola Jmci *ſine conſenſu Reipublicæ* naſtąpiły, *& non in fundamento ceſſa ſunt* kaſſowane być maią, i na potym że nie będą dawane *cavemus.* A ktoby ſię ważył *contraveniendo* temu Prawu upraſzać *ipſo facto infamis & incapax tenutæ pronuntiatur & pœnas ſeſſionis turris* na tegoż *per ſpatium dimidii Anni* naznacza ſię, *ad inſtantiam cujuſvis Nobilium* w Trybunałach Koronnych *ex regeſtro Fiſci ſpeciali*, a w Wielkim Xięſtwie Litewſkim w każdym Regeſtrze *peremptoriè vindicanda.* *Vol: V. fol: 25.* *Toż potwierdził* 1674 Jan III. *z tym dodatkiem.* Z Dóbr Ekonomicznych ſummami *per Conſtitutionem* onerowanych żadnych exakcyi tak z Prowentów, iako i od Poddanych do Skarbu Naſzego pretendować nie mamy, ſummy iednak z Ekonomii Nowodworſkiey, i Szawelſkiey, od Rzeczypoſpolitey Anteceſſorom Naſzym aſſekurowane Skarb Koronny i Litewſki według Prawa wypłacać nam *annuatim* maią. *Vol: V. fol: 272.* *Toż warował* Auguſt II. *z tym dodatkiem.* A ponieważ 1699 *ſub prætextu bonorum Menſæ Regiæ*, różne Dobra nigdy *ab ævo ad Menſam Regiam*, nienależące; *titulo avulſionis* pociągane do Sądów Zadwornych bywaią, a te *ſub Arbitra Majeſtate ſupremi Judicii* zoſtaiąc, częſtokroć *per decretum* ſzwankuią; żaczym deklaruiemy, że tylko te Dobra i Ekonomie Królewſkie do Stołu Naſzego należeć maią, które *ex natura ſui ad Bona Menſæ Regiæ antiquitus* należały. Inne zaś wſzelkie Staroſtwa i Dobra Królewſkie Stołowi Naſzemu nigdy niepodległe że *ſine præpedimento* od Skarbu Naſzego i Nas ſamych *& præjuditio ullo* w tak ſpokoyney Poſſeſſyi iako i Prowentach ſwoich całości i Pokoiu zoſtawać będą, upewniamy. Waruiemy też o Dobra Stołu Naſzego, iż któżrzyby ſobie *illatam injuriam* od Dóbr mianowanych pretendowali, tedy w tym Adminiſtratorowie Naſi których Szlachcie Polſkiey i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego *ac Provinciarum eo annexarum Patritiis & bene Poſſeſſionatis* adminiſtracyą zlecamy, ſprawiedliwość czynić ukrzywdzonym, i odpowiadać będą powinni, *in judiciis quibuſvis Regni juxta præſcriptum Legis & Judicatis ex qualitate facti aut cauſæ pro latis ſatisfacient, ſub executione de Perſonis, & Bonis eorundem propriis.* Którey Exekucyi *ullatenus* przeſzkadzać nie będziemy. *Vol: VI. fol: 27. 28.* *Toż potwierdził.* Auguſt III. *Z tym dodatkiem.* Do Ekonomii 1736 Naſzych Stołowych nic *ſine ſpeciali conſenſu* Rzeczypoſpolitey przyczyniać niebędziemy, ani Granic, gruntów do nich *per potentiam*, Adminiſtratorów przywłaſzczać niedopuściemy, i owſzem *ad diſjudicandas injurias* Kommiſſyi wydawać tamować nie będziemy, *exceptis pure avulſis.* Donataryuſzów wſzyſtkich *juxta tenorem jurium* ich *ab antiquo* im *conceſſorum in plena ſecuritate Poſſeſſionis* zoſtawuiemy w Koronie *juxta Conſtitutionem eo Nomine deſcriptam* a w Litwie *juxta Statutum* ich. *Injuriatis prætendentibus ſatisfactionem* od Adminiſtratorów Naſzych *circa documenta ſpondemus.* *Vol: VI. fol: 627. 628.* *Toż potwier-*

(Marginal: ANNO 1669)

ANNO 1764 dzil *Nayiaśnieyszy* Stanisław August *w tych słowach.* Ekonomii nad te które Stołowi Naszemu należą *sine speciali consensu ordinum* przyczyniać nie będziemy ani Granic gruntów do Dóbr Naszych Stołowych *per potentiam Administratorum* przywłaszczać i przyczyniać nie dopuściemy, i owszem *injuriatis* Kommissyi *ad quamvis requisitionem*, na Osoby nieinteressowane do Dworu, bronić i tamować nie będziemy, a zaczęte sprawy między Stołowemi a Ziemskiemi Dobrami: prawnym trybem kontynuowane być maią. Temi Ekonomiami podług Prawa rządzić obiecuiemy, żadnemi przywileiami one obciążać nie będziemy, naymnieyszemi awulsyami szczuplić niepozwolemy, owszem oderwane bez konsensu Rzeczypospolitey od nich Dobra i dochody, *ordinaria juris via*, rekuperować powinniśmy, które to Ekonomie w Administracyą, lub w Arędę szlachcie Polskiey *Terrigenis*, w Koronie, a Litewskie Obywatelom tegoż Xięstwa *& annexarum Provinciarum* osiadłym, nie *extraneis* podawać będziemy, i kwity tylko za wypłaceniem realney summy, *& juxta antiquum usum* wydawać rozkażemy. Przytym reassumuiemy *in toto* Konstytucyą 1717. *tit:* Redintegracya Dóbr Naszych Ekonomicznych, i one nieodwłocznie do Exekucyi przyprowadzić chcemy, ostrzegaiąc *immunitatem* tychże Ekonomii od Hiberny według Prawa, i że wykupno Ekonomii Szawelskiey Konstytucyą Konwokacyi Roku teraźnieyszego tysiąc siedemset sześćdziesiątego czwartego nakazane, nie ma *præjudicare* Possessyi Naszey Ekonomii Kozienieckiey i Niepołomskiey. Waruiemy też to o Dobra Stołu Naszego iż którzyby sobie *illatam injuriam* od Dóbr mianowanych pretendowali, tedy w tym Administratorowie Nasi, sprawiedliwość czynić, i ukrzywdzonym odpowiadać będą powinni, *in judiciis post curialibus Regni vel M. D. Lith:* to iest gdzie te Dobra leżeć będą; *juxta præscriptum legis*, *a in causis facti & simplicis injuriæ in foro competenti*, to iest: *Terrestri vel Castrensi*, *& judicatis ex qualitate facti*, *aut causa probatis*, *satisfacient sub Executione de Bonis & Personis eorundem Propriis*, którey exekucyi *ullatenus* przeszkadzać nie będziemy; *injuriatis litis expensas* ciż płacić maią *viceversa* uczynione *expensas litis* i szkody Ekonomiom krzywdzący z nakazu Sądu płacić maią. *Vol: VII. 205. 206.*

1648 N^ro. 52. *Incompatibilia* tak iako będą na Koronacyi Naszey naznaczone i określone, i w dawnych ieszcze Prawach i Konstytucyach są opisane dawać nikomu *sub nullitate Privilegiorum nie będziemy.* *Vol: IV. fol: 196.*

1674 *Toż potwierdził* Jan III. *w następuiących słowach.* W tym się też obowięzuiemy wszystkim Stanom Rzeczypospolitey, iż za Panowania Naszego Urzędów dwu *insimul*, ani dwóm Przywileiów na ieden wakans Ziemski w Koronie i Wielk: Xię: Litt: nikomu dawać nie będziemy, iako to Lasek Marszałkowskich, Pieczęci, Podskarbstw z Buławą, czego Pieczętarze Nasi Oboyga Narodów przestrzegać będą powinni, *sub pœnis legum salvis modernis Possessoribus*, a na Seymach na Dygnitarstwa i Urzędy dane, każdy będzie powinien *in facie Reipublicæ* przysiądz. *Vol: V. fol: 267.*

1699 *Toż potwierdził* August II. *z tym dodatkiem.* Jedney zaś Osobie nad dwie Starostw Prowentowych abo Dzierżaw znacznych (w co Juryzdyczne Starostwa *includi* nie maią) także Białym Głowom więcey nad dwie, *jure communicativo*, albo Starostw Prowentowych wyiąwszy Pograniczne, których Possessyi według Prawa *sunt incapaces*, trzy-

maé

ANNO

mać się nie będzie godziło, *Salvis modernis Possessoribus.* Dla czego każdy 1699
Metrykant *in Acta Metricæ Regni* Oboyga Narodow Przywileie wpisować ma, i iedna drugiey Kancellarya kommunikować tak Koronna, iako i W. X. Lit. *Vol: VI. fol: 20.*

Toż potwierdził August III. Nay: Stanisław August *stwierdził Punkt ten* 1764
w następuiących słowach Także w ieden Dom, a dopieroż iedney Osobie, *Suprema Ministeria status* iako to Buław, Pieczęci lasek Marszałkowskich, Podskarbstwa w Koronie i W. X. Lit: ani *Minorennibus* Opactw, Dygnitarstw, Starostw, Grodowych, luboby *ex meritis* Oyca, albo Antecessorow Jego zasłużonym dawać i Konferować nie będziemy, tudzież dwoch Starostw Sądowych iedney Osobie, ani też Senatorom tych Woiewodztw Ziem i Powiatow, w ktorychby te Starostwa Sądowe położone były nie dawać przyrzekamy, ani więcey iedney Osobie iak dwa Starostwa nie Sądowe, lub Dzierżawy Woytowstwa, & *quovis titulo* Krolewszczyzny, z szafunku łask naszych razem dzierzeć pozwolemy. *Jura Communicativa* na dwa tylko Starostwa lub Dzierzawy dawać będziemy. Jeżeliby zaś dla wielkich zasług daliśmy komu większych intrat Starostwo, lub Dzierzawę trzecią, ktoryby na ten czas z łaski Naszey miał dwa Starostwa, zaraz iedną w ręce Nasze rezygnować powinien, a My iako *vacantem* według dawnych Praw, damy komu Innemu *salvis modernis Possessoribus.* *Vol: VII. fol. 202.*

W Paktach Krola Michała.

Nro. 53. Lubo dawne Prawa są żadney nie podpadaiące wątpliwości, 1669
ut sit Rex Catholicus, dla wiecznego iednak warunku teraz & *in posterum lege cavemus pro Nobis & Successoribus Nostris*, że iako My Katolik także i na potym Pan inszey Religii na Krolestwo Polskie i W. X. Lit: nie będzie obierany, tylko ten ktoryby był i powinien być *Romanæ Orthodoxæ Religionis Catholicæ.* Tey Katolickiey Rzymskiey Religii powinna być i Krolowa *sive natione sive vocatione.* *Vol: V. fol: 18.* *Toż potwierdził* Jan III. August III.

Nro. 54. Jako każda *novitas in Republica* nie może być *sine periculo & revolutione magna*, daleko więcey taka *in audito Exemplo*, ktora *modernis emersit temporibus* to iest *Abdicatio* Nay: Krola Jmci Jana Kazimierza, tedy *cavemus pro Nobis & Successoribus Nostris*, & *perpetua lege* mieć chcemy że My i każdy wolnemi Narodu Polskiego i W. X. Lit: obrany głosami *ad vitæ suæ tempora* na Tronie swoim zostawać będziemy, i że nigdy *Abdicationem Statibus Regni* proponować, ani wzmianki *eligendi Regnantis in vita Nostra* czynić nie będziemy, *neque de eo eligendo cum aliquo intra & extra Regnum conferre, aut componere sub legibus antiquis de non præstanda Obedientia Sancitis statibus & Ordinibus Regni* waruiemy. *Vol: V. fol: 19.* 1669

Nro. 55. Przysięga Nasza i Pakta *Conventa summarie* zebrane na każdym Seymie pierwszego zaraz dnia miasto Marszałkowskich Artykułow *in præsentia Senatus* aby czytane były. *Vol: V. fol: 20.* *Toż potwierdził* Jan III. 1669
Toż potwierdził August II. *z tym dodatkiem* Aby *clare* głośno rzetelnemi słowy żadnego nie opuszczaiąc punktu czytane były, i każdemu domowić się

ANNO libere, ieżeliby w czym przez Nas *exorbitatum* było, i przeſtrzedz Nas wol-
1699 no będzie. *Vol. VI. fol: 19.* *Toż potwierdził* Auguſt III. *Toż ſtwierdził*
Nay: Staniſław Auguſt *w tych ſłowach* Przyſięga Naſza i *Pacta Conventa* na każ-
1764 dym Seymie *in præſentia omnium Ordinum*, głośno rzetelnemi słowy, i żadne-
go nie opuſzczaiąc Punktu i słowa, czytane bydź powinny, i każdemu Sena-
torowi i Posłowi podług Prawa ieżeliby w czym przez Nas niedotrzymane
były, domowić ſię i dopomnieć wolno będzie. *Vol: VII. fol: 201.*

1764 *Toż potwierdził* Jan III. Auguſt II. Auguſt III. Nay: zaś Staniſław Auguſt *w tych ſłowach.* Zeby *Juſtitia diſtributiva occaſionem* ambicyi, *Civium* nie podała, tedy My przy konferowaniu honorow, iako & *Beneficiorum Eccleſiaſticorum utriuſque Ritus*, Juramentow żadnych prywatnych odbierać & *ſubmiſſiones ullas* wymagać nie będziemy gdyby zaś komu dla promocyi do Kroleſtwa co od Nas obiecane było, to *nullitati* podpadać ma. *Vol: VII. fol: 201.*

1669 **N^ro. 56.** Woyſk Cudzoziemſkich, *ſine ſpeciali conſenſu* & *ſcitu Reipublicæ* wprowadzać w Państwa Koronne, W. X. Lit: & *annexas Provincias* nie będziemy, ani *bella offenſiva* podnoſić i prowadzić, ani Suplementow żadnych, tak kwarcianego iako i inſzego Woyſka przyczyniać Oboyga Narodow, i żadnych Woyſk prywatnych, zbierać i zaciągać *ad quoſvis quod abſit motus Civiles*, ani za Granicę wyprowadzać *ſine ſcitu* & *ſpeciali conſenſu* całey Rzpltey nie będziemy, i wywodzić kupami za Granice nie pozwolemy. A ieżeliby na Imie Naſze ktokolwiek ludzi zaciągał, lubo za liſtami przypowiednemi, takowego *pro infami* & *perduelli* deklaruiemy i każdego imać i znośić, iako Prawa Poſpolitego gwałtownika pozwalamy, i takowych *invindicabilia Capita* mieć chcemy. *Vol V. fol: 21.*

1764 *Toż potwierdził* Jan III. Nay: Staniſław Auguſt *ſtwierdził ten Punkt w tych ſłowach* Woyſk Cudzoziemſkich wprowadzać w Państwa Koronne i W. X. Lit: nie będziemy, ani *bella offenſiva* podnoſić, i prowadzić, ani żołnierza Polſkiego za Granice wyprowadzać bez wiadomości i zezwolenia na to Rzpltey. A ieżeliby ktokolwiek pod tytułem i na Imię Naſze, *inſcia Republica quocunque titulo*, ludzi zaciągał, chociażby za liſtami od Nas przypowiednemi, takiego *pro infami* & *perduelli ac hoſte Patriæ* deklaruiemy; i teraz ſtarać ſię będziemy, aby Woyſka Cudzoziemſkie, iak nayprędzey po uſpokoieniu Rzpltey za Granice z Kraiow wyſzły, i ſzkody pokrzywdzonym nadgrodziły. *Vol. VII. fol: 204.*

1669 **N^ro. 57.** Pułkow Regimentow i Szwadronow pod Imieniem Naſzym w Woyſkach Oboyga Narodow miec nie będziemy, procz Gwardyi Naſzey zwyczayney, ponieważ Woyſka Rzpltey pod Imieniem Krolow Polſkich zaciągane zwykły bywać; ktore pod władzą Hetmanow Oboyga Narodow być maią, ktorych Woyſk *ad motus Civiles*, obracać nie będziemy, ieno na nieprzyiacioł Kroleſtwa tego i W.X. Lit: Prowincyi wſzyſtkich. A ieżeliby z iakiey okazyi potrzebować Nam przyſzło, przeciwko komu w tych Państwach Woyſk w tym Hetmani Nas Oboyga Narodow, ani pomienione Pułki Regimenty Skwadrony, Chorągwie, słuchać nie powinni będą, ani przechodzić Granic tak Woyſka W.X. Lit: do Korony iako też Koronne do W. X. Lit. i Prowincyi do nich należących. Dla czego Hetmani Oboyga

Narodow przyſięgą ſwieżą formowaną przyſięgać będą powinni. *Vol. V. fol: 21.* ANNO 1669

Nro. 58. Cudzoziemſką manierą ludzi nikomu *etiam ex Senatus Conſulto* zaciągać; *ſine Conſenſu Reipblicæ* nie pozwolemy, a oſobliwie Raytaryi, ktore wielkie ſzkody *inferre* zwykły z małym ſkutkiem woiennym, Woyſka zaś Oboyga Narodow według zwyczaiu dawnego, iako to Uſarzow z Kopiami Petehorcow z drzewcami, Harkabuzerow, Kozackie Chorągwie Narodow tychże Piechoty Węgierſkiey, część także Piechoty Węgierſkiey, część także Piechot Cudzoziemſką manierą cwiczonych, podług Ordynacyi Seymowey od Rzpltey trzymać będziemy, ktorym Szlachtę z Narodow & *annexis Provinciis* za Oberſzterow dawać będziemy; dla czego to waruiemy Stanom Rzpltey i obiecuiemy, iż ludziom Cudzoziemſkim liſtow przypowiednych wydawać nie każemy, a iezliby z ktorey Kancellaryi wydane być miały, żadney wagi mieć nie będą, czego Pieczętarze Oboyga Narodow przeſtrzegać będą, *ſub pœnis in Legibus deſcriptis ad inſtantiam* każdego Poſła na Seymie, i takowych Urzędy *pro vacanti cenſebuntur*, a My ie komu inſzemu oddawać będziemy. *Vol: V. fol: 22.* 1669

Nro. 59. To też waruiemy Rzpltey iż Poſłow w legacyach do poſtronnych Narodow poſyłać inakſzych nie będziemy, tylko Szlachtę *bene Poſſeſſionatos* z Oboyga Narodow, ktorym Inſtrukcye *inter Senatus Conſulta* piſać i na Seymach czytać, Pieczętarze Naśi powinni będą, a powrociwſzy z Funkcyi ſwoich Ralacye na Seymach *in ſcripto* oddawać, co ma być w Metrykach inſerowano, i to wſzyſtko na Rekwizycyą Stanow Rzpltey poprzyſiądz powinni będą, iako ſię nic nad Inſtrukcyą z Kancellaryi daną, nie domyślali traktować z Pany poſtronnemi do ktorych wyprawieni byli w naznaczonych Poſelſtwach. *Toż warowal* Stefan R. 1576. *Vol: V. fol: 22.* 1669

Toż potwierdził Jan III. *Toż ſtwierdził* Auguſt II. *z tym dodatkiem* A kiedykolwiek ſię legacya do Rzymu trafi, że nie poſzlemy *Perſonas Spirituales*, tylko *Sæcularis ſacroſanćte ſpondemus*, także na ablegacye ordynaryine, Rezydencye, Agencye na dworach Cudzoziemſkich Sekretarze nie żadne Cudzoziemſkie Oſoby, tylko Szlachtę *bene poſſeſſionatos utrarumque Gentium* do Państw poſtronnych poſyłać mamy. *Vol: VI. fol: 22.* *Toż potwierdził* Auguſt III. *z tym dodatkiem.* Poſelſtwa od poſtronnych Państw na Seymie także *in præſentia Omnium Ordinum recipi & ad Audientiam admitti, & expediri* maią; *ſalvis extra ordinariis in Urgenti neceſſitate Caſibus*, na ten czas *non expectatis Comitiis expedire* wolno Nam będzie, za zdaniem przytomney Rady. *Vol: VI. fol: 624.* 1699 1736
Toż potwierdził Staniſław Auguſt *w tych ſłowach* Poſłow Wielkich z Wyrokow Seymowych mnieyſzych i Rezydentow do cudzych Dworow, i Kraiow, *etiam* za przytomną Senatu Radą według potrzeby Rzpltey poſyłać będziemy Szlachtę tylko Oboyga Narodow & *annexarum Provinciarum bene Poſſeſſionatos*, a powracaiący z legacyi Poſłowie aby na Seymach podług Prawa i zwyczaiu czynili Relacyą, iako według Inſtrukcyi ſobie daney ſprawili ſię, ktore Inſtrukcye, aby wraz z przytomną do boku Naſzego, Radą. i Miniſtrami *Status* układane były, przeſtrzegać będziemy. *Vol: VII. fol: 203.* 1764

ANNO 1669 Nro. 60. Cudzoziemcow ani nikogo z Ofoby Nafzey na Indygenaty i Nobilitacye promowować nie będziemy, ieno tych ktorych Nam WW. Hetmani Oboyga Narodow i Stany Koronne, i W. X. Lit: zalecać będą, ale takowych ktorzy to dobrze Krwią zaflużą w okazyach i Boiach Woiennych *Indigenis*, i ktorych *Virtutes in Rempublicam ac merita probata* będą. A tym ktorzy Kreowani będą *Officia & Beneficia ad tertiam progeniem* dawać, ani Ich na żadne legacye pofyłać będziemy, wyiąwfzy w Woyfku dobrze zaflużonych i tych ktòrzy tak zdrowiem iako fubftancyą fwoią zafzczycali i zafzczycać będą całość tey Oyczyzny. Dóbr Nafzych Ekonomicznych, ani Staroftw Zup Solnych, Metryk Regencyi Koronnych i Wielkiego Xięftwa Litewfkiego Sekretaryi i Pifarftw Pokoiowych, Pifarftw Skarbowych *i in genere* wfzyftkich Adminiftracyi Skarbowych Luftratorfkich dawać nie mamy, ani Myt, Cełł, Komór arędować nie pozwolemy, czego Podfkarbiowie Oboyga Narodòw przeftrzegać będą, ieno ludziom ftanu Szlacheckiego *merè Poffeffionatis* w Koronie i w Wielkim Xięftwie Litewfkim *& annexarum Provinciarum* tey Korony i Xięftwa, ktòrzyto *extranei merè* adminiftrować ani trzymać żadnych Dóbr Nafzych i Rzeczypofpolitey niepowinni będą, *fub nullitate Contractus & pœna duorum millium Marcarum, ad inftantiam cujufvis Nobilis in Judiciis Tribunalitiis ex Regeftro caufarum fifci vindicanda*, a w Wielkim Xięftwie Litewfkim w iakimkolwiek Regeftrze, także Kommendy w Dobrach Nafzych po Miaftach, Zamkach i Fortecach, tak w Koronie i w Wielkim Xięftwie Litewfkim *& annexis Provinciis extraneis & Plebeis Perfonis* dawać nie będziemy, chyba Szlachcie ofiadłey *& bene meritis* od WW. Hetmanów Oboyga Narodów zaleconym także *ex an-*
1764 *nexis Provinciis. Vol: V. fol: 22. Toż famo potwierdził* Jan III. *Toż potwierdził* Auguft III. *Toż potwierdził Nayiaśnieyfzy* Stanifław Auguft *w tych flowach.* Indygenaty i Nobilitacye nie inaczey tylko na Seymach *pluralitate attenta* rekomenduiących Wòdztw:, Ziem, i Powiat: dawać będziemy. *Vol: VII. fol: 203.* Cudzoziemcòw wfzelkiey kondycyi ludzi *ad confilia* Stanów Rzepltey przypufzczać, ani im *Dignitates* Staroftw i Dzierżaw wfzelkich dawać nie będziemy. *Vol: VII fol: 203.* To ofobliwie Rzepltey obiecuiemy iż Zydów do żadnych funkcyi, na Cłach, Mytach, Komorach przy Komórkach, i Adminiftracyach wfzelkich Dòbr Nafzych Królewfkich, *quocunq; titulo*, zażywać nie będziemy, ani dopuściemy, deklaruiąc że *in quantum*by ktòrykolwiek z Zydòw do wzwyż pomienionych funkcyi intereffuiący fię *five prætextu factoratus, five alio quovis colore*, od kogożkolwiek był *deprœhenfus, ipfo facto pro infami cenfetur*, i nie powinni My Mu, ani Prawa infzym Zydom flużące, ani Protekcya Nafza, lub *cujufcunq; alterius fuffragari. Vol: VII. fol: 207.*

1669 Nro. 61. Przyfięgi Urzędników Wielkich Koronnych, iako to Pieczętarzów, Marfzałków, Hetmanów, aby były podług exorbitancyi przywiedzione waruiemy. *Vol: V. fol: 25. Toż potwierdził* Jan III. i Auguft II.

1669 Nro. 62. Obiecuiemy też przytym iak naypilniey ftarać fię o to aby *difciplina Militaris*, w porządek iak naylepfzy wprawiona była, a Dobra kościelne według dawnych Praw *in fua immunitate* zoftawały. *Vol: V. fol: 26. Toż potwierdził* Jan III. *Toż ftwierdził* Auguft II. *w tych flowach.* Przywo-

Nro: 63.

dząc *ad Executionem disciplinam Militarem*, Regimentów żadnych Freykompanii Skwadronów i Listów przypowiednich konferować nie będziemy, tak Senatorom iako i Starostom Sądowym *salvis modernis possessoribus*, a ktobykolwiek bez przypowiednego Listu Naszego Chorągiew mieć ważył się, ten *eo ipso infamis*, i zasługi tracić powinien. *Vol: VI. fol: 25.* ANNO 1699

Nro. 63. *Fodinas*, i Szyby wszelakie tak solne, iakoteż i kruszczowe siarczyste i wszelakie inne wolno będzie każdemu na swoim Gruncie brać według Praw tey Rzeczypospolitey, w czym nikomu przeszkadzać nie będziemy, ani przez się, ani *per subordinatas quasvis Personas*; Szyba też w Szwierci Wsi nazwaney Kunegunda Urodzonych Lubomirskich, iako na Dobrach ich Dziedzicznych przy nich i Potomkach ich zostawać będzie *perpetuis temporibus*, w czym ani My, ani po Nas następuiący Królowie przeszkadzać nie będą, *salvo jure reformatorio Magnificæ Domicillæ* de Szczawin Grudzińska *Capitaneæ Golubensis ad bona eadem Cunegunda a priore Marito Magnifico Lubomirski inquantum eidem competit reservato.* *Vol: V. fol: 27.* *Toż potwierdził* Jan III. i August II. 1669

Nro. 64. Przywileie i Prawa dawne wszystkim Woiewództwom i Ziemiom Oboyga Narodów, & *annexis ac incorporatis Provinciis* służące *in toto* approbuiemy, i wakancye w tych Woiewództwach i Ziemiach *Terrigenis Possessionatis*, rozdawać będziemy, także też Dobra Rzeczypospolitey tak *Economica*, iako i do Kwarty należące, nie powinniśmy *jure hæreditario* alienować według Praw i Statutów Oboyga Narodów. *Vol: V. fol: 27.* *Toż potwierdził* Jan 1669
III. *z tym dodatkiem.* Także Prawo o trzecim Seymie w W. X. Litewskim na 1674
Seymie *Anni* 1673. uchwalone *totaliter* stwierdzamy, i trzeci Rok w W. X. Litewskim rezydować obiecuiemy. *Vol: V. fol: 274.* *Toż potwierdził* August 1736
III. *w tych słowach.* Przywileie wszystkie, *tam publica quam privata* od Antecessorów Naszych pozwolone, *inquantum juri publico & legibus non repugnant*, *conservare & manu tenere* obiecuiemy. *Vol: VI. fol: 626.*

Nro. 65. *Jura Majestatis Reipublicæ & supremi Dominii in integrum restituemus*, i wszelkie *Regalia* nienaruszenie dotrzymywać będziemy, którym ieżliby przez Przywileie *indebite*, bez wiadomości i *consensu* Rzeczypospolitey otrzymane, w czymkolwiek *derogatum było*, to wagi żadney mieć nie ma ani Nas obligować może. *Vol: V. fol: 27.* *Toż potwierdził* Jan III. Także *Jura* 1669
Patronatus Nostri Biskupstwa Opactwa i wszelkie Duchowne *beneneficia manu tenebimus*, i przeciwko tym którzy bez nominacyi Królewskiey iakimkolwiek sposobem na pomienione *beneficia* ważą się, abo ważyć będą, *intrudere oppositionem* przykładem Antecessorów Naszych Królów Polskich czynić będziemy. 1674
Vol: V. fol: 274. *Toż potwierdził* August II. *z tym dodatkiem.* Aże kontrowersya *de jure Patronatus Regio Abbatiarum*, nie dawno w Rzymie zaczęta, tamuie *executionem, Nominationum Regiarum*, *spondemus hoc jus manu tenere & procurare*, aby Nominaty *juxta jura sua*, na Opactwa od Nayiaśnieyszego Antecessora Naszego przyszli *ad Possessionem* onych, oprócz Opactwa Oliwskiego, które *Personæ capaci Nobilitari uti ad malam informationem protunc* uproszone konferować będziemy. A Opaci według Praw dawnych legacye kosztem swoim a nie 1699

ANNO Rzeczypospolitey do postronnych Państw, *excepta sola legatione* do Rzymu dokąd Osoby Swieckie, tylko posłane być maią, odprawować powinni. *Vol: VI. fol: 55.* *Toż potwierdził Nayiaśnieyszy* Stanisław August *w tych słowach.*
1764 *Jura patronatus Nostri* na Biskupstwa, Opactwa, Probostwa, Plebanie, *& cujusvis generis Collationis Nostræ Regiæ beneficia* Duchowne, iako też *jus nominandi* do Kardynalstwa *inviolabiliter manu tenebimus*, i Prawa o nich *ad executionem* przywiedziemy, i przeciwko tym, którzyby bez Nominacyi Naszey, iakimkolwiek sposobem na pomienione *beneficia* ważyli się, albo ważyć zechcą *intrudere* przeszkadzać przykładem Antecessorów Naszych będziemy. Prezenty iednak przez Nayprzewielebnieyszego Xiędza Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego Prymasa Korony Polskiey, i W. X. Litewskiego idącego za przykładem Przodków swych Prymasów za rekomendacyą Przewielebnych XX. Biskupów podczas Bez-Królewia podawane, wcałości zostawuiemy, i za takowemi prezentami instytuowanych zakłócać nie pozwolemy. *Vol: VII. fol: 202.*

1669 N^ro. 66. Krewnych wszystkich Nam *Collaterales eodem jure censebimus*, iako Szlachtę Polską, i nad tych Prawa i wolności więcey *juris & Prærogativæ* przyznawać nie będziemy im, ale owszem *intra æqualitatem juris*, aby wszyscy zostawali przestrzegać będziemy. *Linea* za się *è lumbis Nostris directè descendens*, tych wszystkich *Prærogativas* zażywać będzie, których Potomstwo przeszłych Królów Nayiaś: Pol: zażywali, *salvis juribus* około tey Rzepltey. *Vol: V. fol: 27.* *Toż potwierdził* Jan III. August II. *Toż samo potwierdził Nayiaś:* Sta-
1764 nisław August *w tych słowach.* *Linea de Lumbis Nostris directè descendens* tych wszystkich Prerogatyw zażywać będzie, których Potomstwo Nayiaś: Przodków Naszych używało. *Liberis suffragiis* wolnego Narodu na Tronie osadzeni używszy od Urodzenia słodyczy w równości, i te za nayprzednieyszy fundament, owszem za naypierwszą ozdobę, i Matkę wolnego Stanu Rycerskiego maiąc i licząc, *inter jura Cardinalia* tey Rzeczypospolitey korzyść nayusilnieyszą wolności Prerogatywę, i pieczołowite oney utrzymanie, nie dopuściemy nigdy lustru teyże równości żadnemi Nomenklaturami, Familii Domów Hrabstw, Margrabstw Xiążęcych tytułów zasłaniać i przytłumiać, ale zarówno wszystkich *in æqualitate* Szlachtę *censebimus* (*solo Officio ex meritis parto distinguente personas*) owszem zabiegać będziemy siłą Królewskiego starania, żeby możnieyszy nie był cięższki słabszemu, i z tey przyczyny że *Rex datus in subsidium oppressis* niewinność zawsze zasłaniać zechcemy od zapędów mocy niesprawiedliwie na nieuzbroioney. A gdyby się znalazł, ktoby chciał wynosić się *supra æqualitatem* i Prawo równości przestępować, tego cierpieć nie będziemy, i uzurpować sobie Prerogatyw równość uciążaiących nie dozwolemy. Dom Nasz *æqualitati subjaceat* Krewnych wszystkich Naszych Nam *collaterales cum Statu Nobilitari eadem lance censebimus*, i nad tych Prawa i wolności więcey *Juris & Prærogativæ* przyznawać im nie będziemy ale owszem *intra æqualitatem juris* aby wszyscy zostawali przestrzegać będziemy, oraz niewinność przyzwoitemi według Praw sposobami zasłaniać deklaruiemy: niemaiąc w tym innych pretextów tylko niewinności ocalenie a wykraczaiącym z Prawa protekcyi dawać nie będziemy. *Vol: VII. fol: 200.*

ANNO

W PAKTACH JANA III.

Nro. 67. Ażeby *ſecuritas omnis* przy boku Krolowey Jmci na mieyſcach Rezydencyi Jey, tak w drodze i wſzędzie była, i takowey wagi Dekreta były, iako i Wielkich Marſzałkow, pozwalamy W. Marſzałkowi Królowey Jmci, abo Naypierwſzemu po nim Urzędnikowi *Juriſdictionem* Marſzałkow, ktorą przy boku Naſzym zwykli mieć *ſalvo* iednak *Jure* WW. Marſzałkow Oboyga Narodów *in præſentia Noſtra nec extendendo Juriſdictionem* daley, ieno *ad cauſas facti & recentis Criminis* Osób należących do Dworu Królowey Jmci *tam ex reatu quam Actoratu* i na tym tylko mieyſcu gdzie Krolowa Jeymość rezydować będzie. *Vol: V. fol: 270.* 1674

Nro. 68. Szkołę Rycerſką na ćwiczenie ludzi młodych *in Mathematica Militari* fortyfikacyach w rzeczach Puſzkarſkich, i w inſzych podobnych Exercytacyach tu w Warſzawie koſztem ſwym erygować, i Ludzi *in hac arte peritos, propter inſtructionem* Młodzi Szlacheckiey Koronney i W. X. Lit: trzymać deklaruiemy. *Vol: V. fol: 271.* *Toż potwierdził* Auguſt III. *Toż ſtwierdził* Nayiaśnieyſzy Stanisław Auguſt *w tych ſłowach.* W żywey zoſtawuiąc perſwazyi, iż uſzczęśliwienie Kraiu każdego od ſpoſobu myślenia Obywatelów, ten zaś ſpoſób od wczeſnych dobrey i cnotliwey Edukacyi zaſiewków dependuie, *amore boni publici* Szkołę Rycerſką na młódź Szlachecką poſtanowić pragniemy, i pilne mieć oko, aby w przyzwoitym trzymana była ćwiczeniu, do którego dzieła tak chwalebnego i pożytecznego ſpodziewaiąc ſię, że względny będzie Naród na ſzczupłość dochodów Krolewſkich, a zatym na wydoſkonalenie uſtanowienia tego kontrybuować zechce przyrzekamy, że kiedy od Nas uformowany do takowey Szkoły Rycerſkiey Proiekt approbować zechce Rzplta i do tey expenſy przyłoży ſię, My z Naſzey ſtrony znacznie także przyłożemy ſię. *Vol: VII. fol: 208.* 1674 1764

W PAKTACH AUGUSTA II.

Nro. 69. A gdyby iaka Sprawa przeciwko ſamym Królewiczom Jchmościom własne ich osoby *afficiens* przypadła, tedy takowey ſprawy kognicya Nam z Senatem na Seymie przypadaiącym należeć będzie. A w dobrach ſwych tak Dziedzicznych iako i Rzpltey *in Poſſeſſione* onychże zoſtaiących, Adminiſtratorów, i Ekonomów Szlachtę osiadłą, Królewiczowie Jchmość i Krolowa Jeymość trzymać będą, którzyby *Injuriatis Jure reſpondeant, & executioni finali de bonis ſuis & perſonis ſubjaceant*, którey Exekucyi Królewiczowie Jchmość i Królowa Jeymość przeſzkadzać niebędą. *Vol: VI. fol: 23* 1699

Nro. 70. W Sprawach wſzelkich *ad quævis ſubſellia inter concives Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ* zachodzących żadney ſtronie Inſtancyi dawać niebędziemy. *Vol: VI. fol: 26.* *Toż potwierdził* Auguſt III. *Toż ſtwierdził* Nayiaśnieyſzy Stanisław Auguſt *w tych ſłowach* W wſzelkich Sprawach w którymkolwiek Sądzie Koronnym lub Litewſkim przypadaiących Inſtancyi przeciwko ukrzywdzonym dawać niebędziemy. *Vol: VII. fol: 205.* 1699 1764

Nro 71. *Depoſitoria Mercimoniorum cujuſcunq; generis & ſpeciei, per Abuſum & in contrarium Legum* za Granice przenieſione w Państwa poſtronne 1699

ANNO 1699 z wielką szkodą Rzpltey Miasta Nasze Koronne, i W. X. Lit: *ac annexarum Provinciarum*, które na składy towarów *Privilegia* maią, *ad pristinum usum & vigorem* przyprowadzić *sacrosancte* obiecuiemy & *Thelonea ad meliorem ordinem & methodum in commodum Reipublicæ reducemus.* A lubo Xięstwo Zatorskie i Oświecimskie, tak przy Inkorporacyi do Korony, iako i przez Konstytucyą *Anni 1581.* od płacenia Cła i Myta od Drzewa i Ryb które wodą pod Kraków i daley z Dóbr swoich Dziedzicznych spuszcza, iest dostatecznie libertowane, iednak przez extorsyą tegoż Cła i Myta na Wielkorządy Krakowskie toż Xięstwo wielkie ponosi *præjudicium*, więc approbuiąc dawne Prawo temuż Xięstwu służące, deklaruiemy; iż takowey exakcyi *inquantum* by *contra leges expressas* była Cła i Myta tak od przedawaiących, iako i od kupuiących brać niekażemy, i aby to Xięstwo od pomienionego Drzewa i Ryb, które pod Kraków i daley wodą z Dóbr swoich Dziedzicznych spuszcza, *prævia nihilominus comprobatione Juratoria*, iako z swego lasu Drzewo, a z Stawu Ryby przez Delegatów swoich, wiecznemi czasy niepłaciło *præsentibus spondemus*. *Vol: VI. fol: 28. Toż samo potwierdził* August III.

1699 **N^ro. 72.** Urząd Podskarbstwa Nadwornego Koronnego podług dawnego Statutu Króla Alexandra i Konstytucyi *Anni* 1607. i w poślednieyszych Prawach Urzędowi temu należących utwierdzamy do Prowentów Intrat Stołowych Ekonomicznych Królewskich, także i dochodów iego zwyczaynych, *sine ulla præpeditione* Osób Duchownych *inviolabiliter* zachowamy. *Vol: VI. fol: 29. Toż potwierdził* August III. *Toż stwierdził* Nayiaśnieyszy Stanisław

1764 August *w tych słowach* Urzędy Podskarbstw Nadwornych Koronnych i Litewskich przy swoich Prawach zachowane mieć chcemy. *Vol: VII. fol: 208*

1699 **N^ro. 73.** Wakanse *generaliter* wszystkie nie pod szacunkiem Pieniędzy, ale *pretio virtutis & meritorum* będą rozdawane *Vol: VI. fol: 30. Toż*

1764 *potwierdził* Nayiaśnieyszy Stanisław August *w tych słowach.* Za honory i dygnitarstwa, za Urzędy wszelkie i Wakanse, tak Duchowne iako i Swieckie, w Koronie i w W. X. Lit: offerencyi pieniężnych *ullo titulo* pretendować niebędziemy, owszem gdyby się kto *ex Civibus* ważył, za iaki Urząd i Dygnitarstwo Nam co ofiarować i dawać tedy za dowiedzeniem tego nietylko ma *officio carere vel Dignitate* ale *eo ipso pro incapaci* ma być rozumiany, & *ad cujusvis Nobilis instantiam* w Trybunale, którego Juryzdykcyi *conventus subesse dignoscetur ex quovis Regestro* sądzony i karany być powinien, które to Urzędy *solis bene meritis* w Rzeczypospolitey *Catholicis Nobilibus Terrigenis & ætate vigentibus Possessionatis* w Województwach i Ziemiach, a w W. X. Lit: i Powiatach podług Prawa co do Krzeseł, Starostw Grodowych i Urzędów *exceptis Scartabellis*, którzy do niczego należeć nie maią) *cedere powinny.* *Vol: VII. fol: 201.*

1699 **N^ro. 74.** Zabiegaiąc ostatniemu Upadkowi Ekonomii Olkuskiey, która *per abusum* rożnych ludzi *contra Statuta expressa* do wielkiey przyszła Ruiny, obiecuiemy *Sacrosancte* pomienione Statuta *ad executionem* przyprowadzić *nullo Personarum habito respectu.* *Vol: VI. fol: 33. Toż potwierdził* Nayiaś: Stanisław August *w tych słowach* Góry Olkuskie aby się stały pożyteczne dla

Rzpltey

Rzpltey potrzebuią koſztownego Opatrzenia, na ktòre ieżeli pierwſze nieuchronne nakłady założyć podeymie ſię Kompania iaka, chociaż i z Cudzoziemſkich Kapitaliſtòw złożona, tymże na tychże ſamych Gòrach, nie obciążaiąc żadne inne dochody Rzeczypoſpolitey obwaruiemy iako naymocniey beſpieczeńſtwo założonych Summ. *Vol: VII. fol: 208.* ANNO 1764

Nro. 75. Kommiſſyą Graniczną Xięſtwa Mazowieckiego, *cum Ducali Pruſſia*, więcey niż 20. Konſtytucyi Seymowych warowaną. a do tych czas przewleczoną, z wielką krzywdą Obywatelow tamecznych wſzyſtkich oſobliwie Ur: Szczukow, ktorych *Avulſa* Seymowe Dekreta i Rewizye *ad eandem Generalem Commiſſionem*, odeſłały do iako nayprędſzego ſkutku przywieść *Opera Noſtra Regia* deklaruiemy *& authoritatem Noſtram eo nomine interponemus*, *Privilegia* i Prawa dawne wſzyſtkim Woiewodztwom Oboyga Narodow, *& annexis, ac incorporatis Provinciis* ſłużące, także Prawo o trzecim Seymie w W. X. Lit: na Seymie *Anni Milleſimi Sexcenteſimi Septuageſimi Tertii* uchwalone, *totaliter* ſtwierdzamy, i Rezydencyą Naſzą według Praw dawnych *in viſceribus Regni vel Mag: D. Lith: appromittimus. Vol: VI. fol: 33.* 1699

Nro. 76. *Coæquationem Jurium* W. X. Lit: *& annexarum Provinciarum*, za powſzechną zgodą Stanow Rzpltey poſtanowioną, tudzież, *circumſcriptionem Miniſteriorum* Buław, Laſek, Pieczęci, kluczow W. X. Lit: przytym Repartycyą i lokacyą Woyſka *ad præſens & pro hac vice*, dla prędſzego *ad hunc uſum* innych obmyślenia Dobr w Grodzieńſkiey, Olyckiey, i Pińſkiey Ekonomiach, w Leśnictwie Sokolſkim i Kamienney Staroſtwach i Dzierzawach Wodztwa Brzeſkiego, *Salva indemnitate* Ubogich ludzi, i Prowentow *Menſæ Regiæ ac tenutariorum, nec derogando in poſterum* Prawom wyraźnym, *de immunitate* Dobr Naſzych Stołowych żadnym lokacyom, i ciężarom Zołnierza niepodległych, przyimuiemy i konſerwować deklaruiemy, także Ordynacyą Trybunału W. X. Lit: *cum omnibus* w niey *expreſſis contentis* (iako *circa Pacta Conventa inſertum* będzie) *manu tenebimus*, i nikomu tego wzruſzać nie pozwolemy, ale i owſzem *in executione* zachować mamy. *Vol: VI. fol: 34.* 1699

Nro. 77. Ponieważ moſt pod Warſzawą byłby bardzo wygodny Stanom Rzpltey tedy *accedente Conſenſu Ordinum* na pamięci go mieć będziemy. *Vol: VI. fol: 35.* *Toż potwierdził* Nayiaś: Staniſław Auguſt *w tych ſłowach.* Moſt przez Wiſłę na teraźnieyſzą Elekcyą ſporządzony, że przez Konſtytucyą Seymu Konwokacyinego 1764. ma bydź na zawſze koſztem Rzpltey utrzymywany, przeto teraźnieyſzey Poſſeſſorce Przewozu ani *Conſenſu ad cedendum*, ani *poſt fata* oney Przywileiu na tenże Przewoz nikomu nie damy. *Vol: VII. fol: 207.* 1699 1764

Nro. 78. O Tatarach w W. X. Lit. oſiadłości maiących i ſłużbie od nich woienney według Praw pod Kommendą Szlachcica oſiadłego należytey, *juſtam ex æquo rationem obſervabimus*, i przeſtrzegać tego będziemy: aby w tym cała Rzeczpoſpolita iako oſobliwie W. X. Lit: żadnego *præjudicium* nie miała, *ſalvis nihilominus illorum Privilegiis. Vol. VI. fol: 35.* *Toż potwierdził* 1699

ANNO August III. *w tych słowach* Tatarowie w W. X. Lit: mięszkaiący *Juri Terrestri*
1736 *gaudentes*, za dawnemi Xiążąt Litewskich, a potym Nayiaśnieyszych Krolow ś. pamięci antecessorow Naszych Przywileiami sobie danemi, i potwierdzonemi, iako ludzie Rzpltey i swoim Krolom wiernie i cnotliwie służący znaleźli u Nas ten Respekt, że przy wszystkich ich Prawach z dawnych czasow nabytych konserwować będziemy, Konstytucye Im służące, *in toto* tak na Ziemskie Dobra iako, i po Ekonomiach, *legitime* nadane approbuiemy. *Vol: VI.*
1764 *fol: 631.* *Toż potwierdził* Nay: Stanisław August *w tych słowach* Tatarom w Państwach Rzpltey osiadłym, względem osiadłości Ich, tudzież Dyspozycyi Woiennych ktore na usługę Rzpltey, Konstytucyami mianowicie 1673, 1678. są obwarowane. Też Prawa i ich Przywileie zachować nienaruszenie deklaruiemy. *Vol: VII. fol: 208.*

1699 N^ro. 79. Miasta Stołecznego Krakowa Prawa Przywileie wszystkie, *prærogativas & Immunitates quasvis antiquas, & recentes* stwierdzamy, i o sposobie poratowania Jego iako znacznie upadaiącego na przyszłey Koronacyi Naszey, zniosszy się z Stanami Rzpltey pomyślemy. *Vol: VI. fol. 55. Toż potwierdził* August III.

W Paktach Augusta III.

1736 N^ro: 80. *Similiter* Xięstwo Kurlandzkie, aby *ab externis prætensionibus* uwolnione było, i Xiąże Jmc Ferdynand iako *investitus Juribus suis*, aby mogł *uti*, i przyiść *ad possessionem bonorum suorum*, także aby Obywatele tego Xięstwa iemu lub *pro nunc ob impedimenta extranea absenti, in Regno* iednak *commoranti, debitam præstent obedientiam conjunctim cum Republica curas nostras indilate impendemus salvis hujus Ducatus Nobilitatis & Civitatum antiquis Juribus*, na Awulsyą zaś tego Xięstwa *a corpore* Rzepltey nigdy nie pozwolemy. *Vol: VI.*
1764 *fol: 629.* *O tym* Nayiaśnieyszy Stanisław August *w tych słowach* Jaśnie Wielmożnego Xiążęcia Ernesta Jana za Kurlandyi i Semigalii Xiążęcia od Rzeczypospolitey na Seymie *Convocationis* w tym Roku 1764. uznanego według tegoż Seymu wyrokow przy spokoyney Xięstw swoich Possessyi i wszystkich Praw używaniu, iako też Stan Szlachecki przy Jego Prawach i Przywileiach także Miasta w tym Xięstwie *juxta Pacta subjectionis & formulam Regiminis* zachować obiecuiemy. *Vol: VII. fol: 208.*

1736 N^ro. 81. A ponieważ Państwo Nasze Dziedziczne Saskie nie może się obeyść bez naszey *in suis visceribus* Rezydencyi *propter ingruentes ad Statum* Jego należących *necessitates*, więc *ex Consensu Ordinum juxta Constitutionem Anni* 1717. *habito respectu Constitutionis Lublinensis* 1703. Odiazd Nasz i mieszkanie regulować będziemy, Przywileiow iednak żadnych, ani expedycyi publicznych wydawać tam nie będziemy, ale wszystkie do przyiazdu Naszego *In viscera Regni*, albo Granice odłożemy, *exceptis Militaribus & Spiritualibus. Vol: VI. fol: 630.*

1736 N^ro. 82. Akedemią Krakowską iako *meritissimam* Rzpltey *omnium scientiarum Magistram, circa Instructionem* Studentow *Infatigabilem & circa produ-*

ANNO

ctionem Wielkich i Godnych Oſob *ſolicitam circa antiqua Jura & Privilegia nunquam mutanda conſervabimus*, owſzem *in augmentum* dalſzych naſzych reſpektow na to mieyſce okazyi nieopuściemy. *Vol: VI. fol: 630.* 1736

Nro 83. Także Akademią Wileńſką *cum omnibus Juribus & Privilegiis* od Ateceſſorow Naſzych *conceſſis, ac noviter* od S. pamięci Krola Jmci Augu-ſta Wtorego Przywileiem obwarowaną *cum Exercitio omnium ſcientiarum*, oraz fundacyą Kollegium Połockiego, i przy wſzyſtkich Prawach według Konſtytucyi 1717. Temuż Kollegium ſłużącey, konſerwować przyrzekamy. *Vol: VI. fol: 631.* 1736

Nro 84. Miaſto Warſzawę *circa Antiqua Jura conſervabimus. Vol: VI. fol: 631.* 1736

Nro 85. Kroleſtwo to naywolnieyſze i Prowincye do niego należące podług Praw Konſtytucyi, i Ordynacyi jego rządzić będzie, za radą iednak Senatu Miniſtrow i Stanow Rzpltey. Ażeby zaś Miniſterium Saſkie żadnym iakimkolwiek ſpoſobem i pretextem w promocye Kroleſtwa tego, i żadne dyſpozycye nie wtrącało ſię, Nayiaś: Krolewicz Jmc Artykuł 2gi Paragraf V. w Traktacie Roku 1717. wyrażony *deſuper* obſerwować i zachowywać będzie. *Vol: VI. fol: 633.* 1736

Nro 86. Spokoyność wewnętrzną taką iaka od Nayiaśn: s. pamięci Krola Jmci Oyca Jego Naychwalebnieyſzego ieſt uſundowana, i iedność umyſłow między Stanami i Obywatelami Oyczyzny, iak nayuśilnieyſzym ſtaraniem zachowywać i przeſtrzegać będzie, Pokoy zaś zewnętrzny, i przyiaźń dobrą ſąſiedzką z poſtronnemi Monarchami, ktorym Nayiaś: Krolewicz nie ieſt *obnoxius*, i z niemi żadnych dyfferencyi i waśni czynić nie będzie *tuto cultivabit. Vol: VI. fol. 633.* 1736

Nro 87. Dom także czyli Szpital dla oſłabiałych w ſiłach Żołnierzy Nayiaś: Krolewicz erygować deklaruie, gdzie pewna liczba Woyną zwątlonych, tak Polſkiego iako i Cudzoziemſkiego zaciągu Żołnierzy doſtatecznie *ex liberalitate* Krolewicza Jmci prowidowana i ſuſtentowana będzie. *Vol: VI. f. 634.* 1736

Nro 88. Tudzież Tenże Nayiaś: Krolewicz Jmc z partykularney ku Rzpltey i dobremu Jey przyiaźni applikacyi i propenſyi dla wſparcia potrzeb publicznych 3000000. Złł: Pol: ofiaruie. *Vol: VI. fol: 634.* Auguſt II. 10,000,000. na potrzebę Rzeczypoſpolitey ofiarował. 1736

Nro 89. Kaplice w Krakowie & *perpetua Suffragia* za Krolow Polſkich uſundować deklaruie. *Vol: VI. fol: 635.* 1736

Nro 90. A gdy Tenże Nayiaś: Krolewicz Jmc Elektor Saſki dla rozległych i doſtatnich Państw ſwoich we wſzyſtkich zoſtaie ſufficyencyach i Doſtatkach tedy od Rzpltey ani Sam, ani Nayiaśnieyſze Potomſtwo Jego 1736

Zzzzz ij

ANNO 1736 nic pretendować nie będzie. i owſzem dla dobra poſpolitego ſpoſoby wynaydować będzie, ktore Tobie ma dane, i powierzone od Boga. *Vol: VI. f. 635.*

W Paktach Stanisława Augusta.

1764 **Nro. 91.** To oraz *cavemus* że *neminem captivari niſi jure victum permittemus*, Dobr także gwałtownie konfiſkować nie dozwolemy, chyba *poſt Judicium & Convictionem* w Juryzdykcyach przyzwoitych ani honorow odbierać, *ad mentem Statuti* Władyſława Jagiełły. *Vol: VII. fol: 200.*

1764 **Nro. 92.** Dobr Dziedzicznych nad walor pietnaſtu Milionow Zł: Pol: nabywać bez wiadomości, i zezwolenia na Seymie nie będziemy, i to nabycie *præcedentibus ſolemnitatibus Juris* naſtąpić ma, ktore to dobra *Succeſſoribus Maſculis* tylko *cedere* powinny, i te *a corpore Jure & Dominio Reipublice avelli* nigdy nie mogą, gdyby *Fœmellus Sexus extra Regnum* był lokowany, gdyż w tedy Corki Krolewſkie *hæreditare* nie będą mogły, ale te Dobra *adæquato pretio a Proximioribus redimi* powinny. *Vol: VII. fol: 201.*

1764 **Nro. 93.** Lubo Poczty Koronne Litewſkie, i Pruſkie, dotąd za Przywileiami Krolow Przodkow Naſzych na pożytek Generałow Poczmayſtrow chodziły, teraz za pozwoleniem Rzeczypoſpolitey na pomnożenie ſzczupłych dochodow Stołu Naſzego Krolewſkiego obrociemy, uregulowanie zaś tychże Poczt, przez publikowaną na to Ordynacyą tak opatrzemy, aby ztąd powſzechna kraiu wygoda bez uciążliwości wynikneła, z oboſtrzeniem beſpieczeńſtwa tymże Pocztom, i rygoru na Przeſtępcow, o co *Forum* do Grodow, Ziemſtw i Trybunałow być ma. *Vol: VII. fol: 205.*

1764 **Nro. 94.** Woytoſtwa w Staroſtwach i Ekonomiach tak Kor: iako W. X. Lit: *circa antiqua Jura Privilegia & immunitates* konſerwować będziemy, i żadnemi extraordynaryinemi i nieſłuſznemi Podatkami onerować ich nie będziemy, ktore Woytowſtwa *cum juriſdictione juxta legem ſine jurisdictione*, także znacznieyſze iako i Leśnictwa większe, Szlachcie rodowitym, Katolikom, mnieyſze *ſecundum antiquum Uſum bene meritis* rozdawane być maią. *Vol: VII. fol: 206.*

1764 **Nro. 95.** Nadgradzaiąc Prowincyi Mało-Polſkiey przenieſienie Koronacyi z Krakowa do Warſzawy złożenie Seymu Extraordynaryinego, iak potrzeba wyciągać będzie w Krakowie, według Konſtytucyi oſtatniey 1764. przyrzekamy. *Vol; VII. fol: 207.*

1764 **Nro. 96.** Przywileie na Urzędy Powiatowe Woiewodztwom Wołyńſkiemu i Płockiemu wedle teyże Uſtawy z Kancellaryi Koronney wydać rozkażemy. *Vol: VII. fol: 207.*

1764 **Nro. 97.** Na powſzechne zaś Stanow Rzpltey uſkarzenia przeciwko Magiſtratowi Gdańſkiemu przyrzekamy, iż według Opiſu Generalney Konfederacyi R. teraźnieyſzego *ſub Titulo* Miaſto Gdańſk, Kommiſſyą do tegoż

Miaſta,

unum, vel plures servos non possessionatos affectus fuerit, Statuimus, ut qui injuriam passus fuerit, justitiam sibi ministrari, a servi vel plurium servorum Domino postulare, Dominus vero servorum illam ministrare teneatur, si arrestati servi apud Dominum suum per Nobiles & Ministerialem Terrestrem fuerint. Quod si vero inculpati de crimine, unus vel plures cujuspiam Domini servi fuerint possessionati, illos actor injuriam passus & non Dominum illorum de commisso crimine, in judicio, & in foro competenti conveniet. ANNO 1532
Vol: I. Anno 1532. fol: 500.

KUPCY.

Nro. 1. Mercatores non aliis, nisi antiquis transeant Viis.

Item prohibemus omnibus Mercatoribus, ne cum rebus & mercimoniis suis audeant per novas vias & loca transire, sed juxta Constitutionem divæ memoriæ Domini Casimiri Secundi Nostri Prædecessoris, antiquas stratas observent, alias omnes decreto huic contravenientes permittimus & decernimus Capitaneo Nostro capi, & bona eorum omnia & Singula Nostro infiscari thesauro. 1447
Vol: I. Anno 1447. fol: 153.

Nro. 2. Ustawa na Składy i Jarmarki pograniczne.

Jako wszystkie Miasta w Koronie spozywane były, za uchwałą, ku kładzeniu Listów na Składy, co przez inne potrzeby Rzpltey odkładano było, od Seymu aż do Seymu tego, gdzie stanąwszy Posłowie od Miast, kładli Prawa, Listy i Przywileie swe, prosząc Nas abyśmy ie przy ich Lisciech, Prawiech i Przywileiach, iako na inne rzeczy, tak i na składy otrzymane i nadane od Przodków Naszych Xiążąt i Krolow Polskich, z Łaski ich za zasługami ludzi Mieyskich też przodków ich, zachowali. Opowiadaiąc się i skarząc na Starosty Nasze, iako za wezwaniem ich ku kładzeniu Listów, obrony potężney i pewney, od Starostów Naszych mieć niemogą, i prosząc Nas, abyśmy Starostom Naszym rozkazali, iako też to zawżdy bywało przedtym pomoc Mieszczanom dawać i bronić przeciwko tym wszystkim, którzyby się ważyć śmieli, miiać albo przechodzić Składy przeciw ich Przywileiom, tedy My z Pany Radami Naszemi, i z Posly Ziemskiemi, nayprzód się przypatrzywszy temu iż te takie Składy Miastom Naszym w Koronie nadane, nieściągaią się, ani się ściągać mogą, na żaden inny Stan, iedno na ludzie Kupieckie, każdego Stanu ktoryby iedno Kupczył. Nayduiemy, iż tylko ci tacy ludzie Kupieccy iakiegożkolwiek Stanu, powinni będą do składów ieździć i na nich się stanowić, według nadania, i uprzywileiowania każdego Miasta. Jako otym szerzey Przywileie tych to Miast, abo opisanie Nasze świadczy, ktoreśmy osobnie za rewizyą Przywileiów ich wydać rozkazali, aby o tym wszyscy dostateczną sprawę mieli. A tego wszystkiego Starostowie Nasi, na oboię stronę doglądać maią: tak z strony Mieszczan, iak z strony Kupieckiey, aby się według Listów nadanych Miastom, i tey Naszey Uchwały zachowywali ludzię na oboię stronę, tak obiaśniaiąc, aby każdy Kupiec, tak Koronny, iako Cudzoziemiec iakiegożkolwiek stanu, nie mógł, ani śmiał, iedno drogami staremi zwyczaynemi, na Przywileiach Mieyskich Krakowskich, 1565

ANNO 1565 Kaliſkich, Radomſkich, i innych Miaſt opiſanemi, do Miaſt w których ſkłady ſą, ieździeć: które drogi tedy też ſą dla wiadomości ludzkiey przy opiſaniu Składów przerzeczonych oſobnym Liſtem Naſzym opiſane. A tam na tych Składziech, wſzyſcy Kupcy Stanu wſzelkiego, Towary ſwe ſkładać, i onych tam zbywać wolno mieć będą do Mieſzczan tam mieſzkaiących, i do Stanu Rycerſkiego. A do Cudzoziemcow, i innych Koronnych Obywatelów, na Jarmarkach tylko walnych, ktòrzy tam przyiadą, abo ſprawce ſwe poślą: a żadnych Towarów małych i wielkich, niema być wolno Kupcom Naſzym Koronnym Stanu wſzelkiego, z Granic Koronnych wywozić za Granice, iedno Cudzoziemcom ſamym będzie wolno, ze wſzelakiemi kupiami małemi i wielkiemi, na też mieyſca ſkładowe przyieżdżać i tam zaſie Towary wſzelakie brać, nakładać, i wozić tam gdzie im będzie potrzeba, Cła i Myta wſzyſtkie powinne i zwykłe zapłaciwſzy. A co ſię tycze Wołów i innego bydła iż ten żywy Towar na Składziech niemògłby być zatrzyman bez wielkich ſzkod tych ktòrzyby ie pędzili: tedy za uchwałą ninieyſzego Seymu, poſtanawiamy Targi wielkie.

w Wielkiey-Polszcze.

Pierwſze Targi wielkie we Czwartek przed Kwietnią Niedzielą w Kaliſzu, w Wieluniu, w Czchowie, w Miedzyrzeczu. Wtóre Targi wielkie na S. Zophią w Kaliſzu, w Miedrzyrzeczu, we Czchowie.

Potym pierwſze Jarmarki pograniczne, we Czwartek przed Swiątkami w Wieluniu, w Baranowie.

W Poniedziałek Swiąteczny w Kobylinie, w Kozminie, w Ponieczu, Na S. Troycę w Czchowie, w Zbąszynie, w Miedzyrzeczu, w Czarnkowie. Wtore Jarmarki w Wielkiey-Polſzcze na S. Alexy w Wieluniu, w Baranowie.

Dnia 3. Po S. Alexym w Kobylinie, w Ponieczu.

Dnia S. Piotra *ad vincula* we Czchowie, w Zbąſzynie, w Miedzyrzeczu, w Czarnkowie, Trzecie Jarmarki w Wielkiey Polſzcze: na S. Idzi, w Wieluniu, w Baranowie, i w Kobylinie, w Ponieczu.

Trzeciego dnia po S. Narodzenia Panny Maryi, w Czchowie, w Zbąſzynie, w Miedzyrzeczu, w Czarnkowie.

Czwarte Jarmarki w Wielkiey-Polſzcze: na dzień S. Franciſzka. w Wieluniu, w Baranowie, Na dzień S. Gawła we Czchowie, w Miedzyrzeczu w Zbąſzynie.

Jarmarki Pograniczne w Małey-Polszcze.

w Oswięcimiu.

Pierwſzy *pro Dominica Lœtare.*
Wtory *pro Feſto S. Petri ad vincula.*
Trzeci na dzień S. Jdziego.
Czwarty na dzień S. Franciſzka.
Piąty na dzień S. Marcina.

ANNO 1565

W BĘDZINIU.

Pierwſzy we Czwartek przed Swiątkami.
Drugi na Dzień S. Kiliana.
Trzeci ſiodmego dnia przed S. Michałem.
Czwarty na dzień S. Franciſzka.
Piąty na dzień S. Elżbiety.

W KRZEPICACH.

Pierwſzy Jarmark *poſt Lætare.*
Wtory w Poniedziałek przed Swiątkami.
Trzeci na dzień S. Alexego.
Czwarty na dzień S. Idziego.
Piąty na dzień S. Franciſzka.

A na tych mieyſcach wſzyſtkich, wolno Nam będzie mieć Komory i Piſarze Naſze, dla wybierania Ceł. A ktemu każdemu, komu gdzie bliżey, abo gdzie będzie chciał, do tych Jarmarkowych Miaſt, na te Jarmarki będzie mu wolno Woły gnać. A Cudzoziemcy nie na innych mieyſcach w Koronie, Woły i Bydła kupować maią, tylko na tych Pogranicznych mieyſcach i Jarmarkach, abo i nie czekaiąc tych Jarmarkow w Domiech Szlacheckich wolno będzie Cudzoziemcom Woły zimowane, karmne, i powołowſzczyznę wedle Konſtytucyi *Anni* 1550. kupować, i wolno bez myta z granic wypędzać: a taż wolność ma być i Naſzym Polſkim Kupcom. Abo ieżli też Szlachcic chce, wykarmiwſzy Woły przez Zimę, wolno mu ie będzie wygnać przez Granice do Cudzey Ziemie, kędy chce bez wſzego hamowania, i ſkłady i Jarmarki temu przeſzkadzać nic nie maią, ale maią być wolne wedle Konſtytucyi wyżſzey pomienioney *Anni* 1550. teraz i na wieki.

A tego ſtrzedz maią Staroſtowie, i Celnicy Pograniczni, i Miaſta ſkładowe, aby żadnemu Kupcowi wſzech Koronnych Państw, ani za Liſty Naſzemi niedopuſzczali, wſzelakich Towarow wywozić, ani wyganiać z Granic Koronnych, tylko Cudzoziemcom wolno to być ma, zapłaciwſzy Cła i Myta powinne i zwyczayne. A ktoby ſię tego ważył z Kupcow Koronnych Państw, a był w tym zachwycon przez Staroſtę: tedy wſzyſtkie towary maią być iemu pobrane. Z ktorych towarow do Skarbu Naſzego trzy części maią być oddane, a czwarta część Staroście, ktory takiego Kupca zabierze. A iezliby Staroſta, abo ktokolwiek inny ktoregokolwiek Stanu, takiego kupca z towary za Granice Koronne przepuścić, folđrować, abo bronić chciał, abo ſię tego ważyć śmiał; tedy kupiec te wſzyſtkie towary tracić ma do Skarbu Naſzego. A Staroſta taki, abo ktorykolwiek inny, ktoryby onego kupca przepuſzczał, abo folđrował, powinien będzie do Skarbu Naſzego, tak wielką Summę zapłacić, iako on towar koſztuie, kiedy to nań będzie przewiedziono ſłuſznym świadectwem i iaſnemi dowody za Pozwy. A gdzieby pieniędzy nie miał, tedy w imienie iego, ktoreby tak wielką Summę koſztowało ma w wiązanie dać. A na takowe Staroſty, Celniki, kupce i inne wſzyſtkie, ktorzyby ſię tego ważyli, wolno będzie każ-

ANNO 1565 demu, ktoryby się iedno tego chciał podiąć, inkwizycyą czynić, gdzie i iaką będzie rozumiał naylepszą, i onę deferować Skarbowi Naszemu. A taki każdy za pracą, i za nakład swoy takowych towarow wyspiegowanych będzie miał czwartą część, gdy tego słusznie a prawnie dowiedzie.

A wszakże kupcom i inszym Obywatelom Koron: tym ktorym dłużno w cudzych stronach, i też ktorzy dłużni Cudzoziemcom, ci będą mieć dilacyą, dla zbywania towarow, ku płaceniu długow, i także brania sobie towarow, w długach sobie winnych w cudzych Kraiach, do Narodzenia Pana Chrystusowego Swięta blisko przyszłego, wywozić, i wyganiać towary wszelakie z Polski do Cudzych stron i też z cudzych stron takież towary zasię do Polski przywozić. A ieżeliby się to inaczey nalazło, tedy te towary ktoreby wywiozł, maiętnością swą Skarbu Naszemu nadgrodzić ma. A ktoreby przywiozł do Korony ma ie tracić do Skarbu Naszego. A tych towarow Celnik ma mieć czwartą część za pracą.

Opatruiemy też i to, aby Mieszczanom i kupcom wszelakim z Polski, wolno było do drugiego blisko przyszłego Seymu Koronnego, do cudzych Państw po wszelakie towary iezdzić, i one do Korony przywozić, iedno żeby z Korony żadnych nie wywozili kromia Ołowiu Gwarkowie, abo ci ktorzy ołowiem kupczą.

A wszakże żeby za ten Ołow nic innego do Korony nieprzywozili, iedno Srebro abo Miedź. *Pretio æquivalenti* wywiezionemu Ołowowi. Czego Starostowie i Mytnicy doyrzeć maią.

A co się tycze Gdańska tedy ustawiamy, aby do niego wodą inne towary nie szły, iedno zboża, mąki, i leśne roboty, a ktemu rzeczy wszystkie ku żywności gospodarstwa własnego Szlacheckiego, a ziemią drogami staremi i zwyczaynemi Woły trawne i karmne wolno iść maią, zapłaciwszy Cła i Myta powinne i zwyczayne.

Sprawiedliwość w Mieściech składowych i na Jarmarkach przerzeczonych z każdego kupieckiego człowieka, iakiegożkolwiek Stanu, ma być czyniona Prawem Gościnnym, przez Starostę, abo Dzierzawcę mieysca onego, gdzie będą żądać sprawiedliwości. A w Miastach Duchownych Pańskich i Szlacheckich, sami Panowie, abo Urzędnicy ich, takimże Prawem Gościnnym między gościnnemi Osobami, o rzeczy kupieckie abo targowę sprawiedliwość czynić będą powinni. Wszakoż wolna będzie Appellacya do Nas każdemu, ktoryby się uciążonym być rozumiał. *Vol: II. Anno 1565. fol: 683.*

Nro. 3. JARMARKI.

1566 Jarmarki Pograniczne, ktore są Konstytucyą Piotrkowskiego Seymu postanowione; o niewypuszczaniu Wołow oprocz karmnych zimowanych Szlacheckich, i około innych towarow, iako o tym Konstytucya szerzey omawia Piotrkowska w mocy zostawuiemy. A iżby tym pilniey przestrzeżenie było: tedy nie tylko Starostom, ale i Dzierzawcom tychże Miasteczek Jarmarkowych

Miasta, zaraz po szczęśliwey da Bóg Koronacyi Naszey wyznaczemy, i one ANNO
do skutku przyprowadzić, a Miasto Gdańsk w obrębie Praw, i ich Magistraty 1764
utrzymać starać się będziemy. *Vol: VII. fol: 208.*

Nro. 98. Dekretów wszelkich Sądów Prawem ustanowionych reskryptami kassować, ani wątlić nie będziemy. Gleyty tylko przed Dekretami dawać będziemy, *ad jure agendum* według dawnych Praw, nie więcey iak na sześć Miesięcy, aby ztąd opóźniona nie była sprawiedliwość, ktore od wzdawania w Sądach nie powinny ochraniać, a przeciwko Dekretom wydawać ich nie będziemy *sub nullitate* takowych. *Vol: VII. fol: 204.* 1764

Nro. 99. A na ostatek wszystkie Prawa, wolności Narodowe, swobody wszelkich Osób, i Urzędów Przywileie, Statuta Koronne i W. X. Litt: *& annexarum Provinciarum.* Wszystkim Stanom Duchownym *Romano Catholicis, & Ritus-Græco Unitorum* i Swieckim *incorporatis eoq; annexis Provinciis Universitatibus Cracoviensi, Zamoscensi, Vilnensi* służące iako i Miastom *utiliter* należące *& juste ac legitime* nadane wszem w obec i każdemu z osobna *jura omnia,* także ustawy przeszłego Seymu *Convocationis*, i te które na przyszłey da Bog Koronacyi, i na drugich Seymach za wspolną wszech Stanów zgodą umowione, i postanowione są i będą, trzymać i wcale chować one *in omnibus eorum punctis & clausulis conditionibus nexibus & ligamentis adimplere* także *literas confirmationis jurium & Pactorum,* dać *exemplo prædecessorum Nostrorum* obiecuiemy, maiąc zawsze za naypierwszą i wszystkie inne przewyższaiącą powinność to co naybardziey pożytek i sławę Narodowi Polskiemu przynieść może. A ieżelibyśmy czego Boże uchoway co przeciwko Prawom, Wolnościom, Artykułom i kondycyom wszystkim wykroczyli, albo czego nie wypełnili; tedy Obywatelów Oboyga Narodow od posłuszeństwa i wiary Nam powinney wolnemi czyniemy według Konstytucyi Roku 1609. *Vol: VII. fol: 209.* 1764

Ten Punkt ostatni wszyscy Królowie Polscy warowali.

KROLOWA.

Nro. I. STANY RZECZYPOSPOLITEY PRZEPISUIĄC BATOREMU ABY WZIĄŁ ZA MAŁŻONKĘ KRÓLOWĘ ANNĘ, TO WAROWALI.

Iż Królowna Jeymość skoro po ślubie w Kościele przed Koronacyą, *cum consensu* Króla Jmci Małżonka swego, ma uczynić *liberam recognitionem*, rezygnuiąc Koronie wszystko swe, i spadki któreby iey Królewskiey Mci należeć mogły; a kontrowersyą albo wątpliwość iaką na potym Koronie uczynić miały. *Vol: II. Anno 1576. fol: 880.* 1576

Nro 2. KRÓLOWA JEYMOŚĆ ŻEBY SIĘ IN MATERIAS STATUS NIE MIĘSZAŁA ANI BIAŁEGŁOWY IN PROMOTIONES.

Królowa Jeymość aby się *in negotia Status* nie mięszała promocye także aby nigdy przez Białegłowy Dworskie Cudzoziemskie niechodziły, a ieżeliby się znalazły, takowe maią być od Dworu relegowane, co promowować powinni będą na Seymach Jchmość Panowie Posłowie przy upomnieniu się wakancyi. 1669

ANNO 1669 To też sobie waruiemy, aby Królowa Jeymość nad sześć Osób Panien Narodu swego nie chowała. i to do usług Pokoiowych tylko. *Vol: V. Anno 1669. fol: 14.*

KROLEWICZ.

Nro. 1. Jurament Królewiczów Jchmości.

1633 Za wykonaniem przysięgi podług obowiązku *in Pactis*, *in facie Reipublicæ* Nayiaśnieyszych Królewiczów Jchmości którzy od Rzeczypospolitey naznaczoną Prowizyą maią *formam* tego Juramentu *in Volumen Legum* za affektacyą Stanów Oboyga Narodów wpisać rozkazaliśmy.

„ Ego Casimirus & Alexander. Poloniæ & Sveciæ Princeps Beneficio „ & Provisione Reipublicæ ad præsens gaudens, juro Quia Serenissimo Princi- „ pi acDomino. D. Vladislao IV. Regi Poloniæ, ac Regno Poloniæ & Magno „ Ducatui Lithvaniæ, fidelis & Obediens ero, nihilq; in damnum, vel præjudi- „ cium Regiæ Majestatis & Reipublicæ, consilio, auxilio vel facto committam „ imo si aliquid tale scivero, quod vergat in detrimentum, tam Regiæ Mttis, „ quam Reipublicæ præcustodiam, ac pro posse meo avertere conabor. Sic „ me Deus adjuvet, & hæc Sancta crux. *Vol: III. Anno 1633. fol: 787.*

Nro. 2. Pensya Dwom Królewiczom Polskim Xaweremu i Karolowi.

1768 Przychylaiąc się do chwalebnego żądania Narodu Naszego, który zawsze oświadczał miłość, i przychylność Nayiaśnieyszym Predecessorom Naszym Królom, i zachowywał pamięć starań ich o dobro Rzeczypospolitey, opatruiąc Potomstwo ich; iako się to wydaie w dyspozycyach Rzeczypospolitey na Seymach 1620. 1626. 1631. 1632. 1633. 1635. Pragnąc oraz uroczyście oświadczyć trwaiące w Nas poważenie krwi Nayiaśnieyszych Augusta II. i Augusta III. Poprzedników Naszych, w których Przodkowie Nasi wszystkie dobrych Królów szacowali przymioty; Nayiaśnieyszym Królewiczom Jchmciom Xaweremu i Karólowi na przyzwoitą oprawę wyznaczamy, każdemu z nich po dwanaście tysięcy czerwonych złotych coroczney pensyi, którą Skarb Koronny Rzeczypospolitey co pół Roku po czerwonych złotych sześć tysięcy każdemu, lub temu wypłacać będzie powinien, który pokaże Kwit, albo Assygnacyą od tychże Nayiaśnieyszych Królewiczów Jchmościów. Podobneż opatrzenie dwunastą tysięcy czerwonych złotych Rzeczpospolita obmyśli, dla przyszłych (ieżeli ich da Bóg) Królewiczów Ichmościów Polskich de Lumbis teraz szczęśliwie Nam Panuiącego Nayiaś: Króla Jmci pochodzących co tylko Dzieciom, teraźnieyszego Krola Jmci służyć ma, Królewnom zaś *per medium*, a w takowym przypadku Rzeczpospolita sposób uiszczenia się w tym przyrzeczeniuiako nayskutecznieyszy *pluralitate votorum* determinować będzie. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 609.*

Nro. 3.

Ru: 1775. fol: 49. Tit: Produkcya. Vol: VIII. fol: 153. do 268,000. Zło: Summa ta podniesiona. Taż Summa Ru: 1776. na obydwa Skarby rozłożona, to iest z Skarbu Kor: 178,666. gr: 20. z Litewskiego zaś 89,333. gr: 10. kk. 1776. fol: 48. Tit: Tabella. Vol: VIII. fol: 931.

ANNO

N^ro. 1. KORONACYA. 1638

Iż Koronacya Nayiaśnieyſzey Królowey Jeymci Cecylii Renaty, przeciw zwyczaiom ſtarodawnym w Warſzawie ieſt odprawiona: tedy *authoritate præſentis Conventûs*, waruiemy to, aby iako Królów Polſkich, tak i Królowych Koronacya, nigdzie indziey tylko w Stołecznym Mieście Krakówie na potym bywała. Reaſſumuiąc, przy tym dawne Prawa, i warunki wſzyſtkie z ſtrony Korony, &c *inſignibus Regni. Vol: III. Anno 1638. fol: 945.*

N^ro. 2. KORONACYA KRÓLOWEY JEYMOŚCI.

Ponieważ dla ſłuſznych Reſpektów Koronacya Królowey Jeymości Eleonory Pani Małżonki Naſzey w Krakowie na ten czas odprawiona być nie może: tedy *pro hac ſola vice legem* dyſpenſuiemy i w Warſawie Akt Koronacyi *authoritate Conventus præſentis* deklaruiemy. *Vol: V. Anno 1670. fol: 50.* 1670

N^ro. 3. KORONACYA KRÓLA.

Gdy nadpuſtoſzałość Zamku Krakowſkiego i inne ważne przyczyny, niepozwalaią nam podług Praw i ſtarodawnym iść zwyczaiem względem Koronacyi przyſzłego da Bóg Pana w Mieście Krakowie; przeto wziąwſzy na wzór Konſtytucye Roku 1638. i 1670. też Koronacyą tu w Warſzawie naznaczamy, i Jchmościów z ninieyſzego Seymu *ad reviſionem Archivi &c clenodiorum Regni* Delegowanych obliguiemy, aby tak Koronę Królewſką, iako i inne do Aktu rzeczonego *Coronationis* potrzebne *apparatus* z Zamku Krakowſkiego do tuteyſzego na dzień pietnaſty Sierpnia ſprowadzili, a po Koronacyi nazad do Zamku Krakowſkiego odwieźli, i na zwyczaynym mieyſcu złożyli. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 102.* 1764

N^ro. 4. KORONY I INSIGNIA KROLEWSKIE.

Kiedy zwoli i z gody Skonfederowanych Stanow Rzeczypoſdolitey na Seymie *Convocationis* 1764. Korony i *inſignia* do Koronacyi Krolow należące z Krakowa ſprowadzone były, tak za wolą i zgodą tychże Stanow Rzeczypoſpolitey na Seymie teraźnieyſzym zgromadzonych, po odprawioney iuż ſzczęśliwie Koronacyi Naſzey; nazad do Krakowa odwiezienie tychże Koron &c *inſigniorum*, pod dozorem Xiędza Kuſtoſza Koron: Wielmożnemu Dembińſkiemu Kaſztelanowi Woynickiemu, Urodzonemu Staniſławowi z Poſławic Ankwiczowi Kaſztelanowi Bieckiemu, i Delegando od Kommiſſyi Skarbu Koronnego zlecamy, aby umowiwſzy między ſobą dzień z Warſzawy razem ruſzyli, i do Krakowa przyiechawſzy, na zwykłym mieyſcu Korony i *inſignia in præſentia* WW. Senatorow, *ex Lege* do zawiadywania Skarbem Krakowſkim wyznaczonych, lub ich Subalternom, iako też przytomnych na ow czas Burgrabich Zamkowych Krakow: zapiſawſzy w Grodzie *Actum* złożenia, zamknięcia, i zapieczętowania, deponowali, a Ur. Deputat Kommiſſyi Skarbowey *de erogatis* na expens podrożną WW. i UUr. Kommiſſarzow i Kuſtoſza Koron: teyże Kom- 1764

ANNO 1764 missyi Skarbowey oddać ma Rachunek, który *in Rationibus* przed Nami w czasie swoim *reddendis* przyięty być ma. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 374.*

K R Z Y W D Y.

Nro. I. De pueris annis discretionis carentibus injuriam passis, si pro injuriis sunt acturi in ætatem perfectam venientes.

1347 Infantibus præsertim egenis succurrere, & providere volentes; statuimus, ut si aliquibus Patre mortuo per quempiam injuria fuerit illata, venientes ad annos discretionis possunt juridice agere contra injuriantes, & exceptio præscriptionis eis opponi non poterit, nisi tunc ætate legitima in eis completa, & infra tempus debitum si agere neglexerint, pro injuriis olim eis illatis, tunc obstat eis exceptio præscriptionis propter negligentiam allegatam. *Vol: I. Anno: 1347. fol: 29.*

Nro. 2. De his qui cum extraneis faciunt gverras in damnum Regni sine Regio Consensu.

1447 Nonnullorum improba temeritas & audacia suas passiones & injurias ulcisci volentium, gverras execrabiles sæpenumero Regno Nostro excitant, & damna procurant immensa, propter quod prohibemus præsenti edicto, ne aliquis cujuscunq; Status aut Conditionis existat, quacunq; lacessitus offensâ, aut injuria, vel damno, audeat sine Nostro consensu belligerare, aut gverras personis extraneis, aut intraneis movere. Si quis autem contrarium facere præsumpserit, ad damnorum omnium quæ Nos aut Nostri subditi propterea contraherent, eum decernimus convictum cogi debere solutionem, si autem plenaria solutio, aut partialis damnorum, propter ejus inchoationem, gverræ Regno aut personis irrogatorum non sufficeret, mulctandum decernimus in Corpore. *Vol: I. Anno 1447. fol: 153.*

1532 Nro. 3. Crebro jam experti Constitutionem, seu Decretum, quod Ostrogi nomine inscribitur, subditorum Nostrorum rationes gravare, ne deinceps querelis & offensionibus mutuis aliqua subsit occasio & ut peræq; diviti ac pauperi justitia ministretur, statuimus, ut si quispiam aliquem Dominorum vel Nobilium subditorum Nostrorum citaverit, quod scitu, mandato, & voluntate sua quidpiam per servos, & ministros ejus, ad injuriam sibi factum fuerit Dominus seu Nobilis, justitiam cum ejusmodi servis suis ministrare tenebitur, cum apud eum fuerint arrestati, per Ministerialem & Nobiles. In defectu vero justitiæ, is ipse Nobilis seu Dominus citatus, pro his duntaxat respondere & se purgare debebit, quæ attinent violentiam Domus & personæ invasionem, vel Nobilis alicujus necem, seu vulnerationem, juxta tenorem Statuti, per Regem Albertum super hac re conditi. De aliis vero injuriis ut puta, de percussione aut vulneratione plebei alicujus, item de seminum vel frugum in agris, & graminum in pratis conturbatione, conculcatione depastione & aliis id genus minoris momenti commissis, si alter alterum in hunc modum citaverit, quod scitu, mandato & voluntate illius aliqua istius modi injuria, per unum,

kowych Granicznych, pilnować, hamować, rozkazuiemy, pod takąż winą, ANNO
iako i Starostowie i insi byli powinni. A Starostowie Pograniczni Sądowni 1566
i nie Sądowni, maią tego, i ieden drugiego, także Celników doglądać, aby
takowe kupie z Korony niewychodziły, pod takiemiż winami. A wszakże
tak Naszym iako Poddanych Naszych Kupcom, po wszelakie towary wolno
będzie ieździć do Cudzych Ziem ktorychkolwiek, ato do drugiego blisko przy-
szłego Koronnego Seymu. *Vol: II. Anno 1566. fol: 720.*

Nro. 4. Towary.

Uskarzali się poddani Nasi obciążeni być tym, iż niektóre Osoby Wosku i Sól 1567
sami zakupowali, innym Kupiectwa przeszkadzaiąc przeto My znaiąc rzecz być
szkodliwą ustawiamy: aby wszystkie towary którekolwiek są w Koronie, i do
Korony przychodzą, wolne były wiecznemi czasy wszem Poddanym Koronnym,
ktoby iedno iemy handlować chciał. A ieźliby kto Listy iakiemi z Kancella-
ryi sobie danemi, przekazować to chciał i śmiał, aby karan był *pœna peculatus.*
i listom takowym, które My teraz i na potomne czasy wniwecz obracamy,
nulla prœstetur obedientia u każdego Urzędu. *Vol: II. Anno 1567. fol: 725.*

Nro. 5. O Pokoiu Rzemieślników.

Item aby żaden wszelakiego Stanu nieśmiał brać nic gwałtem Rzemieślni- 1578
kowi, Kupcowi, Mieszczaninowi, w Mieście, w Miasteczku: a któryby wziął,
wolno będzie Mieszczaninowi albo Urzędowi Naszemu, pozwać takiego co we-
źmie przed Urząd Grodzki, i tam zapłatę *peremptorie* skazać, *cum pœna trium
Marcarum.* Wszakże Ustawie Pana Wojewody niemaią się przeciwić, owszem
takiey Ustawie podlec. A ta Konstytucya ma trwać tylko do drugiego
Seymu. *Vol: II. Anno 1578. fol: 972.*

Nro. 6. Składy Winne Cudzoziemców aby niebyły.

Ustawuiemy, za zgodą wszech Stanów, aby żaden z Cudzoziemców do 1593
Korony Wina, Małmazyi, Muszkateli zfalszowanych nie woził, ani żadnego
monopolium w tym nieczynił w Państwach Naszych, ani go do Piwnic skła-
dał, ani do swych Kamienic, któreby mieli Węgrowie w Mieściech Naszych:
iakoż nie maią kupować bez konsensu Naszego, ale ie na składziech zwykłych
na rynku przedawać: inaczey ma Wina tracić. Czego w Miastach Naszych
Starostowie, a w Szlacheckich Dobrach przestrzegać Panowie ich maią, pod
winą Sta grzywien. O którą wolno będzie każdemu Szlachcicowi na Try-
bunał pozwać. To iednak waruiąc aby wolno było Cudzoziemcom po Ko-
ronie Wina przedawać swoie, gdzieby go na Składziech do trzech Niedziel
nieprzedali. Szynkarze też niemaią drożey Wina przedawać, iedno stare
przednie po piąci groszy, podleysze po cztery, a młode po groszy trzy: Mał-
mazya przednia po groszy piąci, podleysza po groszy cztery: także i Muszka-
tella. Czego Urzędy Wojewodze przestrzegać powinne; a exekucya tey
Konstytucyi ma się począć od S. Michała Roku teraźnieyszego: co Urzędy
Wojewodze stanowić maią. *Vol: II. Anno 1593 fol: 1408.*

ANNO 1678 Nro. 7. KUPCY CUDZOZIEMSCY.

Namnożyło się w Miaſtach różnych W. X. Lit: a oſobliwie w Mieście Stołecznym Wileńſkim, Kupców Cudzoziemſkich, którzy nie będąc Nam i Rzpltey przyſięgli, w handlach i kupiach Obywatelom Mieſzczanom tamecznym różne przeſzkody czyniąc, zwłaſzcza ſami gośćmi będąc, z innem i Cudzoziemcami handluią, *ab oneribus tam publicis quam privatis*, a naybardziey od płacenia Ceł, Myt, za protekcyami i ſerwitoratami różnych oſób znikaią. Zaczym dawne Prawa i Konſtytucye o Kupcach Cudzoziemſkich reaſſumuiąc, poſtanawiamy: aby takowi Kupcy w przody Nam i Rzpltey, i Miaſtom *ſuper fidelitatem* przyſięgę wykonali, Cła, i Myta Donatywy, Kontrybucye i inne do Skarbu podatki płacili, niezaſtaniaiąc ſię żadnemi protekcyami i libertacyami Kamienic, które ich okrywać nie powinny, zarówno z Obywatelami i Kupcami Miaſt innych, do Miaſta oddawali, i Juryzdykcyi onego podlegali, *in controvenientes* zaś *pœnam confiscationis* Towarów ich zakładamy, czego Urzędy Grodzkie, *Magiſtratus Civiles ſerio ſub pœnis contra negligentes Officiales deſcriptis* doyrzeć i exekucyą realną czynić powinni będą. *Vol: V. Anno 1678. fol: 633.*

Nro. 8. WARUNEK SZLACHECTWA.

1775 Lubo Kleynot Szlachectwa Polſkiego tylo Prawami obwarowany ieſt, naypierwſzym zaſzczytem w tym Stanie rodzącemu ſię, i ſtopniem do wſzelkich godności w Rzeczypoſpolitey będących, atoli z należytego rozważenia, oczywiście poznać ſię daie, iż Kupiectwo w tym ſtanie Prawu i doſtoyności Szlachectwa nie uwłacza, dlaczego znoſząc Konſtytucye *in contra* ſtanowione deklaruiemy: iż odtąd Szlachcic wſzelkiego rodzaiu Kupiectwem ſię bawiący Szlachectwa ſwego utracać niebędzie. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 183.*

KURATORYE.

Nro. I. O KURATORYACH.

1638 Kuratorye z Kancellaryi Naſzych na *mente captos* niebędą wydawane, aż ſię *ex inquiſitione* przez pewne Deputaty, lubo z Senatu lubo Urzędników Ziemſkiſkich, lubo też *ex Equeſtri Ordine illius Terræ*, w którey ten na któręgo Kuratorya wyiednana będzie *cum bonis ſuis conſiſtit*, naznaczone, *facta & expedita*, że ieſt *mente captus & mere* kuratoryi potrzebuie, pokaże. Po którey inkwizycyi, według, Praw i zwyczaiów dawnych, kuratorye wydawane będą, *ſalvo jure proximiorum*. *Vol: III. Anno 1638. fol: 952.*

KWITY.

Nro. I. KWITY GRODZKIE.

1589 Kwity przed Księgami Grodzkiemi tak te które iuż ſą uczynione, iako też *in futurum* będą czynione, i zeznawane wſzelakich zapiſów i rzeczy, *nullis exceptis*, aby tak ważne były, iako Ziemſkie, wiecznemi czaſy uſtawuiemy. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1273.*

ŁĄKA.

Nro. 1. De falcastratione alicujus prati.

Bartoldus depoſuit querelam contra Andream, quod pratum ipſius falcaſtraſſet, & gramina abſcidit, Andreas licet ſit confeſſus prædictum pratum ſe falcaſtraſſe, tamen adjiciendo propoſuit quod idem pratum Vladarius Baltoldi pro certa pecunia ſibi falcaſtrandum vendidiſſet, & pro eodem prato pecuniam idem Vladarius recepiſſet, quem tamen mortuum aſſerebat: Nos autem conſiderantes confeſſionem prædicti Andreæ, & mortem ipſius Vladarij in tali caſu decernimus eundem Andream probare prædictam prati emptionem & ſolutionem taliter, ut præmittitur eſſe factam. *Vol: I. Anno 1347. fol: 37.*

LASY.

Nro: 1. De his qui in silvis alienis damna faciunt.

Quidam de ipſorum audacia multum præſumentes, intrantes ſilvam: vel Gajum alicujus præter Domini voluntatem, quercus & ligna excidunt meliora, nullam pœnam ex hoc ſequi prætendentes, ideo ſtatuimus, ut ſi quis inciderit quercum in bonis alicuius Domino invito ad axem valentem, vel de minoribus quercubus vel aliis lignis currum impleverit, pœnam quæ dicitur *pietnadziesta* illi ſolvat in cujus Dominio ſunt inciſa, Statuimus etiam quod pro qualibet arbore fructifera ſeu pomifera exciſa duodecem groſſi duntaxat paſſo damnum cum pœna *pietnadziesta* exolvantur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 34.* 1347

Nro. 2. Plantationes & insertiones pomærii destruentes & evellentes.

Statuimus & decernimus, quod ſi aliquæ plantationes jam inſertæ & radicatæ evellantur & extirpentur, etiam ſi ſuerint propriæ ipſius extirpantis, qui debet medietatem illarum plantationum dimittere in ſolo ſeu area, pœna ſex marcarum teneatur. *Vol. I. Anno 1347. fol: 35.*

Nro. 3. De incidentibus silvas vel gaja vel boras alienas.

Statuimus etiam, quod quicunq; habens cum aliquo limites vel terminos transgrediendo, ligna, vel utenſibilia in alicujus Silva vel Gajo inciderit, is cujus Silva fuerit, incidentem prius in ſecuri, ſecundo in pallio vel tunica, tertio in bobus vel equis, ſeu in uno equo impignerare poterit ſine pœna, ſed ſi impigneraverit in duobus bobus vel equis, unum pro ſe obtinebit, & alium bovem vel equum ſuperſidejuſſoriam cautionem dimittat, & ſignum in arbore ubi impigneraverit facere & incidere teneatur. Si vero quis in Gajo alterius furtivè unam vel duas quercus inciderit, pro qualibet quercu ſex ſcotos, ſi vero tres inciderit, tres fertones illi, in cujus Gajo fecit, cum tribus marcis pro pœna, & judicio alias tres marcas ſolvere teneatur, & ſi tantummodo propagines vel plantas, minutas exciderit, quatuor ſcotos ipſum incidentem ſolvere oportebit, & idem volumus eſſe tenendum de quercubus ſilva- 1347

ANNO 1347 rum, seu in silvis aquaticis, circa quaslibet aquas. De quercubus vero mericarum vulgariter *Dąbrowa*, duos scotos quilibet ipsam incidens persolvat, si autem propagines seu ramos inciderit solummodo pignora ab eo recipientur. Si quis autem arborem cum apibus succiderit, passo damnum marcam, & judicio alteram, qui vero sine apibus, tamen ad apes aptatam arborem succiderit, passo damnum marcam mediam, & judicio pariter mediam convictus exsolvat. *Vol: I. Anno 1347. fol: 47. fol: 55.*

Nro. 4. De arvipirio & incendo silvarum.

1420 Frequenter solet evenire quod Nobiles seu plebei, borea, silvam, aut gajum, dictum *zapusta* cujuscunq; ex industria intrantes, aut casu camuathè alias *pożarem* succendunt, si de hoc per Dominum villæ fuerint inculpati, tales non alio jure, nisi jure Polonico sicut incendiarii debent judicari, & licet honori ipsorum per hoc minimè derogetur, nihilominus tamen convicti, si fuerit kmetho, & non habet unde solvat, redimat saltem vitam decem marcis sicut pro capite plebei dare est consvetum. *Vol: I. Anno 1420. fol: 80. fol: 47.*

Nro. 5. Bory i Lasy Piotrkowskie i Lubelskie.

1601 Lasow, albo i Borow przy Mieście Naszym Piotrkowskim bardzo mało iest, a i te Deputaci Trybunalscy psuią, przetoż postanawiamy, aby w tych lasach Piotrkowskich Deputaci Trybunalscy szkod nie czynili, i nie rąbali. Co Starosta Nasz Piotrkowski przestrzegać ma, i bronić będzie powinien, a o to od Trybunału żadney iemu trudności i sługom iego zadawania, bądź przez pozew albo Rok dany być nie ma. Toż się ma rozumieć w Starostwie Lubelskim. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1517.*

Nro. 6. O Borach Lubelskich.

1601 Za prozbą Posłów Woiewodztwa Lubelskiego, i pozwoleniem Stanów, postanawiamy, aby którzy gwałtem cudze lasy i bory naieżdżaią, nie samym wzięciem siekiery, ale za braniem koni, wołów, i z wozmi karani byli. Co się tylko *de bonis hæreditariis Nobilium* rozumieć ma, w samym Woiewodztwie Lubelskim, *non derogan:* wolnemu wrębu niczyiemu. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1524.*

Nro. 7. O Borach Rożanskich.

1611 Obiaśniaiąc Konstytucyą Woiewództwa Podlaskiego w Ru: 1607. o Borach i lasach Rożańskich, tedy taż Konstytucya iako Rożańskiemu, tak i Makowskiemu Powiatowi należeć ma. *Vol: III. Anno 1611. fol: 20.*

Nro. 8. O Gaiach i Lasach Woiewodztwa Podlaksiego i inszych.

1613 Aby *damnum passus* obwiódł Woźnym i Szlachtą, mieysce w Lesie, abo w Boru ich szkody brał: to iest, Leśnik, aby przysiągł, iako w własnym boru abo gaiu z szkody i mieysca Urzędem obwiedzionego, a nie z dobrowolney drogi wziął, którą to Konstytucyą, Wiska, Ciechanowska, Łomżeńska, i Nur-

ska

ſka, Ziemie, z Woiewodztwem Podlaſkim przyimuią. *Vol: III. Anno 1613. fol: 186.* ANNO 1613

Nro. 9. O Borach Powiatow Opoczynskiego i Czerskiego.

Konſtytucyą Woiewództwu Lubelſkiemu ſłużącą, *ratione* ſzkod w Borach i Laſach, Powiatowi Opoczyńſkiemu pozwalamy. Tęż Konſtytucyą przyimuie Ziemia Czerſka ſtoſuiąc ſię we wſzyſtkim do Konſtytucyi o Borach Podlaſkich Rożańſkich *in Anno* 1607. pozwoloney. *Vol: III. Anno 1631. fol: 703.* 1631

Nro. 10. O Wchodach i Wstępach do Puszcz Jezior Dobr Naszych.

Wſzelakie wſtępy, wchody do Puſzcz Jezior i Rzek na które z dawna *Ordo Equeſtris* Prawo ſwoie ma, i bywa *in uſu* ich, przy ſwoich Prawach wcale ma & *integre* zoſtawać: gdzieby iaka z Poddanemi Dzierżawcy Naſzemi uroſła różnica, nie odwłocznie *differentias* przez Kommiſſarze uſpokaiać mamy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 830.* 1633

Nro. 11. Puszcz w Woiewodztwie Mażowieckim ochrona.

Iż Puſzcze w Woiewodztwie Mazowieckim leżące ſą ornamenta tegoż Woiewodztwa, które że iuż nadpuſtoſzałe, przez rożne wyrąbania pachow, i inſzych leśnych towarow, tedy *vigore conventûs præſentis* waruiemy, aby żadne towary leśne i Pachy, nad te, które ſą w Luſtracyach opiſane, i z których Kwarta Rzeczypoſpolitey *penditur*, wyrąbane i ſpuſzczane nie były *ſine conſenſu Noſtro ſub pœna mille marcarum* w ſądach Naſzych Zadwornych, *toties quoties*, *repetenda*, ktore *delatori* przyſądzone być maią. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 127.* 1647

Nro. 12. Bory, Lasy, Ziemie Wyszogrodzkiey.

Indemnitatem Borow, Laſow w Ziemi Wyſzogrodzkiey Konſtytucyą 1607. Woiewodztwu Podlaſkiemu i Ziemi Rożańſkiey nadaną waruiemy, i do teyże Konſtytucyi inkorporuiemy Goſtyńſką i Sochaczewſką Ziemię. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 129.* 1647

Nro. 13. O Borach i Lasach Sandomirskiego, Wołynskiego, Mazowieckiego, Woiewodztw Ziemi Chełmskiey i Woiewodztw Pruskich.

Konſtytucyą *Anni 1667. ſub titulo:* o Borach i Laſach Podlaſkich, także Konſtytucyą *Anni* 1647. *ſub titulo:* Bory i Laſy Ziemie Wyſzogrodzkiey, i inne Woiewództwa Sandomierſkie i Płockie, *in toto* za zgodą wſzech Stanów Rzeczypoſpolitey przyimuią, taż Konſtytucya ſłużyć ma Woiewodzwtu Wołyńſkiemu, Mazowieckiemu, Ziemi Chełmſkiey, i Woiewództwom Pruſkim. *Vol: V. Anno 1676. fol: 395.* 1676

LEX SUMPTUARIA.

Nro. 1. Lex Sumptuaria.

Widząc w tym być wielką ſzkodę Rzeczypoſpolitey, i chcąc Stan Szlachecki i w tym mieć rowny *a Plebeis* poſtanawiamy, aby żaden Mieſzczanin ani 1613

ANNO 1613 *Plebejus excepto* Magiſtratu, nieśmiał zażywać ſzat iedwabnych, i podſzewek, także futer koſztownych okrom Liſich, i inſzych podleyſzych; także w ſzafianie, aby żaden z tych nie chodził, *ſub pœna 14. Marcarum ad cujuſvis inſtigationem*, i tych rzeczy Delatorowi przyſądzeniem. Oco *forum ex termino tacto*, w każdym ſądzie Mieyſkim. *Vol: III. Anno 1613. fol: 183.*

1620 **Nro. 2.** A iż ſię zagęściło, że *Plebei* rownaią ſię w tym Stanowi Szlacheckiemu, zaczym *Pretia rerum* w gorę idą; poſtanawiamy, aby żaden Mieſzczanin, ani *Plebejus utriuſq; ſexus*, wyiąwſzy Burmiſtrze, Woyty i Lętwoyty *Majorum Civitatum*, nieśmiał zażywać ſzat iedwabnych i podſzewek, także futer koſztownych, okrom liſich i innych podleyſzych. Także w Szafianie aby żaden z nich nie chodził, *ſub pœna centum marcarum*, oco *forum* Kupcom przed Woytem, *abſq; quavis appellatione:* a Mieſzczanom w Sądzie Grodzkim mieyſca onego naznaczamy, i odpuſzczać tych win nikomu nie mamy. *Vol: III. Anno 1620. fol: 371.*

Nro. 3. Lex Sumptuaria.

1629 Zabiegaiąc nie potrzebnym zbytkom, a przywodząc do effektu Konſtytucyą *Anni* 1613. *de lege ſumptuaria ſancitam*, poſtanawiamy, aby wſzyſcy *Plebeiæ conditionis* w Miaſtach Naſzych, także Duchownych i Swieckich, ktorzyby tey Konſtytucyi doſyć nieuczynili, *loco pœnæ* od ſiebie, żony, dzieci, i czeladzi, od każdey Oſoby po złotemu dawali *annuatim:* co dawſzy za kwitem od tey winy wolni do Roku zoſtaną, *excepto* Magiſtratu, ktory nie powinien nic dać. Ktore to winy każdy Urząd w ſwey Juryzdykcyi Duchowney i Swieckiey, *ſub pœnis contra negligentes Officiales ſancitis*, na Oſobach wzwyż pomienionych exekwować będzie powinien. A pieniądze te, ktòre ſię wybiorą, do Skarbu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego *præmiſſo juramento*, na ſprawiedliwe wybranie i oddanie, wnieść i kwit otrzymać ma. *Vol: III. Anno 1629. fol: 619.*

Nro. 4. Lex Sumptuaria Durante bello.

1655 Zabiegaiąc zbytkom za zgodą wſzech Stanow takie Prawo ſtanowiemy, żaden Kupiec *irritamenta luxus* wwozić nie powinien do Państw Rzeczypoſpolitey, mianowicie Teletòw Złotogłowów, i innych złotem tkanych materyi, i każdey roboty z ściągnionego i nitkowego złota, ani ſamego złota i ſrebra ciągnionego, i Towarów ze złotem Tureckich i Perſkich, kleynotow z dyamentami, Rubinami, i inſzemi drogiemy kamieńmi, ani Pereł, ani ſreber złociſtych i takich robot, coby robota drożſza była niżli walor ſamego ſrebra albo kruſzcza, także Paſztow Gienueńſkich, a to *ſub pœna confiſcationis, ad inſtantiam cujusvis* Delatorowi, *per medium cum fiſco Reipublicæ dividenda*, o co forum z Mieſzczany Dobr Naſzych *in foro civili cum appellatione* za Dworem, a z Dobr Ziemſkich w Grodzie *ſine appellatione* wolno, tylko wwozić i przedawać materye *omnis generis* iedwabne i ſukna Olęderſkie nie drożſze nad Złotych ośm, a naydrożey dzieſięć także zdawna zwyczayne Szkarłaty, Pułſzkarłacia, Pułgranacia, te iednak materye złociſte, ktorych iuż nawieźli do dwu lat przedawać im wolno, ale tylko na apparaty Kościelne. Na *Plebejos* reaſſumuiemy

Konſtytucyą 1613. & 1620. tego dokładaiąc, że ktobykolwiek *ex Plebeis* ważył ſię, do ſtroiow, kleynotow, lub iedwabnych, albo z droższych ſukien, ſzat używać, i te rozumieiąc, co iuż gotowe maią. Także Soboli, Ryſiow, Marmurkow, Pupkow, Paſow iedwabnych, każdy taki Kupiec i Mieſzczanin bogatſzy *pœnam mille marcarum* zapłacić powinien, *ad cujuſvis Nobilis inſtantiam*, *a plebejæ conditionis* ubożſi *ducentarum Marcarum in Officio civili* z Dobr naſzych *cum appellatione* za Dworem, z Dobr Ziemſkich w Grodzie *ſine appellatione repetenda, per medium* Delatorowi *cum fiſco Reipublicæ dividenda*. A *Magiſtratus & Officiales* wſzyſcy, w Miaſtach wielkich według Konſtytucyi tychże 1613. i 1620. ſprawić ſię maią. Taż Konſtytutyą i W. X. Litt: ſłużyć ma. *Vol: IV. Anno 1655. fol: 509. fol: 37.* ANNO 1655

Nro. 5. EXECUTIO LEGIS SUMPTUARIÆ.

Przywodząc *Legem ſumptuariam, in realem executionem* reaſſumuiemy *authoritate præſentis Conventus*, Prawo o tym napiſane *Anni* 1655, ktore aby *in toto* obſerwowane było, *in perpetuum* mieć chcemy. A na wyprzedanie towarow zakazanych, Rok tylko ieden czaſu kupcom pozwalamy. *Vol: V. Anno 1683. fol: 659. fol: 6.* 1683

Nro. 6. OBIASNIENIE LEGIS SUMPTUARIÆ.

Chcąc uſkutecznić pożyteczne dla kraiu zamyſły Poprzednikow Naſzych, w dawnych Prawach wyrażane względem ściśnienia zbytkow, i chcąc one do teraźnieyſzey ſytuacyi Oyczyzny naſzey przyſtoſować, poſtanawiamy *Lege præſenti* za zgodą Stanow ſkonfederowanych, ażeby żadna Oſoba *utriuſque ſexus* Stanu nie Szlacheckiego Złota, Srebra, Pereł, Kleynotow, ani koronek do ſtroiu ſwego nie zażywała, ani drogich futer, to ieſt Marmurkow i Sobolow, tudzież żeby Miaſta i Mieſzczanie (wyiąwſzy Magiſtraty, ktore na to oſobne Prawa maią) Szabel, i ſzpad *excepto* podroży u boku ſwego noſić nie ważyli ſię. Nie tylko zaś tymże Oſobom nie Szlacheckiego Stanu ale w powſzechności wſzyſtkim Obywatelom Państw Rzeczypoſpolitey *cujuſcunque ſtatus & conditionis*, bez excepcyi rozkazuiemy; żeby nie ważyli ſię do ubioru ſłużących ſwoich w liberyi ſukna, ani paſſamonow, ani kapeluſzow, ani czapek, ani żadney części, czyli ozdoby ubioru ich ſprawować z inſzych ſukien, ani materyi, iak te, ktore w kraiach Rzeczypoſpolitey fabrykowane ſą. Złoto zaś i ſrebro na tychże liberyach pod żadnym pretextem znaydować ſię niepowinno. Ten ſam zakaz rozciągamy do wſzelkich Mundurow dla Pieſzego i Konnego Zołnierza, proſtego Gemeyna Rzeczypoſpolitey, mianowicie zakazuiemy *cujuſcunque ſtatus & conditionis* Obywatelom Rzeczypoſpolitey używania ſkor Zagranicznych do obuwia i doſiądzeń, ſzorow i oporządzeń końſkich wſzelkich. Tudzież zakazuiemy zażywanie karyt i powozow wſzelkich, ſzkła ſtołowego i farfur nieporcellanowych za granicą robionych. 1776

Chcąc zachęcić Kraiowe Manufaktury, a przeto wychodzącym za granicę pieniędzom nieiaką uczynić tamę, a ſtan Rycerſki i Senatorſki w przyzwoitey zachować dyſtynkcyi, mieć chcemy. Zeby na pierwſzych Seymikach Goſpodarſkich każde Woiewodztwo obrać ſobie kolor Munduru moc miało. Ktore to Mundury nie komu innemu noſić wolno będzie tylko Senatorom, Miniſtrom,

ANNO 1776 Mieyſce i Radę gdzie ſą Poſſeſſyonatami maiącym, i Szlachcie tychże Woiewodztw, i takowe Mundury z żadnego inſzego ſukna robione bydź nie maią, tylko z kraiowego; co iednak noſzenia inſzych nie mundurowych ſukien nikomu nie zagradza.

Ażeby ninieyſze Prawo nie ſtało ſię okazyą Manufakturzyſtom i Rzemieślnikom Kraiu Naſzego do zbytniego podnieſienia ſzacunku Towarow i robot ſwoich: przeto mieć chcemy, i uſtanawiamy: aby rozrządzenie nayprzezornieyſze w tey mierze uczyniły Kommiſſye Skarbowe; co do Woiewodztw z pomocą Urzędow Woiewodzińſkich; a co do Miaſta Warſzawy Urząd Marſzałkowſki, za znieſieniem ſię z Departamentami Policyi i Skarbowym, pod approbacyą Naſzą w Radzie Nieuſtaiącey. Rygor na nieposłuſznych, co do używania towarow Zagranicznych taki mieć chcemy: żeby *ad cujuſvis inſtantiam* przeſtępuiący ninieyſze Prawo, mogł bydź pozwany, gdy z Szlacheckiego ſtanu do Grodu, lub Ziemſtwa; gdy z nieſzlacheckiego ſtanu do naybliżſzego Mieyſkiego Sądu, a to pod winą na oſoby ſtanu Szlacheckiego tyſiąca grzywien *per medium Judicio & accuſatori*; a na oſoby ſtanu nie Szlacheckiego pięciuſet grzywien *præciſa appellatione.*

Ażeby ninieyſze Prawo w exekucyi ſwoiey przez zbytnie przyſpieſzenie uciążliwości Obywatelom nie przynioſło, mieć chcemy; żeby dopiero *a die 1. Maii* 1778. Roku ſkutek ſwoy brało, po ktorym terminie, ktoby oſkarzony był o używanie ktoregokolwiek zwyż zakazanych Artykułow, oprocz dawniey kupionych ſprzętow, będzie muſiał przed Sądem dowieść, że iuż miał w własności ſwoiey przed tymże dniem pierwſzego Maia 1778.

Rozrządzenie przez Kommiſſye Skarbowe i Urzędy Marſzałkowſkie wyż wſpomnione, gdy od Nas w Radzie Nieuſtaiącey approbowane zoſtaną, Uniwerſałem Naſzym *ante diem 1. Maii* 1778. publikowane bydź, i moc Prawa mieć ma. *Vol: VIII. Anno 1776. fol: 893.*

Nro. 7. Ponowienie Praw zbytki tamuiących tak dla Korony, iako i dla W. X. Lit:

1778 Ponawiaiąc dawnieyſze Prawa, a oſobliwie Konſtytucyą 1776. *de Lege Sumptuaria*, oraz zapobiegaiąc ſzkodliwym ſkutkom z zbytku Kraiowego wynikaiącym, poſtanawiamy, ażeby od publikacyi ninieyſzego Prawa za rok wſzyſtkim bez żadney excepcyi, Stanom i płci Obywatelom nie było wolno noſzenia i używania w Kraiach Rzeczypoſpolitey Polſkiey i Jey Prowincyach, Koronek, Haftow, procz znakow Woyſkowych, ktorych dla umenażowania koſztu, urządzenie zlecamy Departamentowi Woyſkowemu; ſzleyfy zaś u Mundurow Woiewodzkich, natychmiaſt znoſiemy; na ſukniach i narzędziach galonow, materyi bogatych, i cokolwiek z ciągnionego złota lub ſrebra bydź może; tudzież zabraniamy używania meblow drogich Zagranicznych, procz tych, ktore przed publikacyą ninieyſzego Prawa iuż kto ma w użyciu, ſame tylko do przyſtoynego noſzenia ſię *primæ neceſſitatis* zoſtawuiąc materye, iako to Grodetury, Kitayki, Atłaſy, Gazy, Muśliny i Blondyny, oprocz ktorych ażeby nikt żadney kondycyi i płci, innych noſić nie ważył ſię, a to pod karą dwoch tyſięcy grzywien w każdym *reſpective* Grodzie lub Ziemſtwie wſkazać *ad dela-*

ad delationem cujusvis mianą, i takowe Grzywny Delatorowi za należące deklaruiemy; nowych kleynow przez kokożkolwiek wprowadzenia pod konfiskatą zabraniamy, o co dozor Kommissyom Skarbowym zlecamy. Nakoniec iak nayſurowiey zakazuiemy ubierać całą Liberyą bogato dla ktorey ſamo tylko Sukno Kraiowe i włoczkę bez galonow ubrania zoſtawuiemy. *Vol: VIII. Anno 1778 fol: 980.* ANNO 1778

L I C E.

Nro. I. De eo qui aiena recipit sine Domini voluntate.

Ægidius propoſuit cum quærela, quod cum in via dormiviſſet, Falco ſuperveniens taliter dormienti gladium recepit, & peram in qua fuerunt tres ſcotti groſſorum; & quamvis gladium & peram ſibi reſtituiſſet, tamen tres ſcottos non reſtituit, ipſos pro ſe uſurpando, Falco vero reus quamvis de gladio & pera confitetur & ſe eadem reſtituiſſe fatetur: tamen prædictos tres ſcottos ſe habere negat; unde nos attendentes, quod nullus debet res alienas attrectare Domino rerum invito, prædictum Ægidium actorem in tali caſu decernimus ad juramentum fore admittendum. *Vol: I. Anno 1347. fol: 30.* 1347

L I C O W N Y R O K.

Nro. I. Sposob Processu causarum termini facionati & tacti Woiewodztw Mazowieckiego i Podlaskiego.

Poſtanawiamy; aby *infamiæ*, abo *Lucra pœnarum Legum ex termino facionato*, o exceſſy, ktoreby ſię tylko przy ſądziech ſtały, *vel in aliis cauſis ſimplicibus*, *ſub nomine prædæ, tum ex termino tacto*, aby więcey przez Podſtaroście na Querellach ſkazowane nie były. A te ktore ſą otrzymane, aby w tymże Grodzie *in termino ex citatione, ex parte condemnati emanata, ſine literis ſalvi conductus*, juramentem znieſione były. A na potym takowe ſprawy tylko na Grodzkich Rokach przez Staroſtę Naſzego maią być odprawowane; *alioquin irrita* być maią. A odprawowanie ich takim porządkiem ma być *in primo termino* kontumacya, *in ſecundo lucrum & in termino eodem Lucri ſatisfactio* abo *reſtitutio rei ablatæ cum refuſione damnorum, ſub pœna infamiæ, quæ indefectum jam exnunc decernatur.* A kładzenie pozwow dwie Niedzieli *ante terminos inquiſitionis facionati termini*, uprzedzać ma: a inkwizycya przez Podſtarościego i Urzędnika Ziemſkiego, ktorego ſobie ſtrona obierze, ma być odprawowana. A gdzieby ſię pokazała *ex inquiſitione* kalumnia, aby *pœna talionis* na aktorze nakazana była, *cum refuſione damnorum liquidatorum in inſtanti: excepto manifeſto furto*; o ktorym ſtare Prawo zachowuiemy. *Vol: III. Anno 1613. fol: 178.* 1613

L I S T Y A L I A S S T A R E P R A W O.

Nro. I. De Minuta non Sigillata nihil probante.

Item ſimplici minuta nihil probari poteſt ſed tantummodo literis, aut minuta ſub ſigillo aut libris coram judicio. *Vol: I. Anno 1505. fol: 329.* 1505

Nro. 2. Literæ indemnitatis non videntur eſſe dandæ præfectis, & eorum comitivis, prout anno abhinc ſecundo etiam non erant datæ, ſed ſtabitur 1527

ANNO 1527 pro damnis, & deniq; damna fuſcipientur a præfectis & eorum ſociis per Capitaneum generalem, ſeu Imperatorem exercitus, ac per Palatinos & exactores, ac illis adjunctos perſolventur. *Vol: I. Anno 1527. fol: 474.*

1532 **Nro. 3.** Ut deinceps calumniantium iniquitas, & perjuriorum licentia refrenetur, & cohibeatur, ſtatuendum duximus, & ſtatuimus præſentibus, ut qui in judicio literas parti ejus adverſæ de falſitate ſuſpectas producit parte contendente & poſtulante, actis judicialibus terreſtribus illas comprobare teneatur, ad quæ acta cum producens literas ſe retulerit, ac remitti poſtulaverit, dari illi debet dilatio ad primos terminos terreſtres actionem introductam immediate conſequentes, in quibus ſi docuerit literas ſuas eſſe in actis comprobare illas aliis modis probationum non tenetur. Cum autem producens literas actis terreſtribus probare illas non fecerit, in hoc caſu nominare ibidem is ipſe producens teneatur, octodecem teſtes Nobiles poſſeſſionatos bonæ integræq; fidei & famæ viros, ex quibus per eum, qui ſupectas de falſitate aſſerit eſſe literas, viri ſex deligentur, qui ſimul cum ipſo producente ejuſmodi ſuſpectas literas jurejurando illas non eſſe falſas, ſed legitime ex actis judicialibus emanatas comprobare debebunt. Si vero producens literas actis illas veras & legitimas eſſe probaverit, ille tum demum, qui temere falſitatem literis objecit, quatuordecem marcarum pecuniæ communis pæna parti applicanda puniatur & ultra hæc, in tribus marcis pecuniarum, judicio ibidem ſtatim ſolvendis condemnetur. Ubi vero acta & libri judiciorum non extarent, ſive incendio abſumpti, ſeu vi ac injuria hoſtili vel quocunq; alio fortuito caſu deperditi, ſatis eſſe cenſemus, ut in eo caſu literas falſo ſuſpectas probet quiſq; & purget, ſecundum conſvetudinem antiquam, hoc eſt ſuo & duorum teſtium Nobilium poſſeſſionatorum bonæ inculpatæ famæ corporali juramento. Ad obviandum vero futuris falſitatibus volumus & decernimus ut Notarii terreſtres, omnes literas judicii terreſtris, manibus propriis ſubſcribant, literas vero Caſtrenſes ſubſcribant vel ſoli Capitanei vel eorum judices Caſtrenſes. *Vol: I. Anno 1532. fol: 501.*

1532 **Nro. 4.** Querela Subditorum Noſtrorum permoti, qui ſe plerumq; gravari ſentiunt cum per bonorum Regalium tenutarios ſeu Capitaneos, ad exhibendum literas, ſuper bona eorum hæreditaria, & perpetua illorum proprietate, eo prætextu, tanquam ipſa bona Regalia eſſent, adiguntur: decernimus & ſtatuimus: ut nemo Capitaneorum ſeu tenutariorum noſtrorum, aliquem ex Regni Noſtri incolis, ad exhibendum hujuſmodi literas, compellere audeat; niſi ipſe Capitaneus vel tenutarius judicium certum vel literas quaſcunq; habuerit, ex quibus bona illa eſſe noſtra Regalia, & non hæreditaria, conjicere poſſit, in tali enim caſu Poſſeſſor bonorum illorum, ſuper ſua prorietate, literas exhibere & producere teneatur. *Vol: I. Anno 1532. fol: 508.*

Nro. 5. De literis ex libris terrestribus extractis.

1538 Ad præcludendam viam dolis in detrimentum hominum excogitatis, decernimus ut literæ ad libros terreſtres inſcriptæ & poſtea ex libris denuo deſcriptæ, non aliter in judiciis faciant fidem, niſi cum originales fuerint productæ. *Vol: I. Anno 1538. fol: 529.*

ANNO

Nro. 6. De bonis hæreditariis 1538

Ad literas & Privilegia reponenda, super bonis quæ hæreditaria putata sunt, nemo cogi debet, aut poterit: nisi in causis manifestis & claris quando doceretur sufficienter, Regalia bona omnino esse. Ubi vero res esset nimium antiqua perplexa & dubia, tum negotium tale, & causam non alibi, quam in Conventu Regni generali, cum Consiliariis Nostris judicabimus. *Vol: I. Anno 1538. fol: 531.*

Nro. 7. Multas & Magnas sæpe fraudes admitti cognoscimus: dum quidam adulteratas literas proferentes, ut hæ in Libros Terrestres inscriberentur obtinuerant, quæ simul atq; inscriptæ fuerant exemplar sibi periisse fingentes exemplum ex Actis Terrestribus dari postulaverunt: atq; eo tamquam robur & authoritatem habente, intrepide utebantur, Quare fraudi huic & caliditati obviam venire volentes, Statuimus hac lege Nostra, deq; Senatorum & Consiliariorum Nostrorum sententia; ut nullæ deinceps literæ, in Libros Terrestres inscribantur, nisi quæ in aliis Libris Terrestribus inscriptæ esse probari possint. Si enim quas inscribi quis cupit, quæ quidem alibi inscriptæ non reperiantur: eas inscribi vetamus. Quod si contra hanc Constitutionem inscriptæ fuerint ejusmodi literas nullum pondus habere volumus. Cæterum quæ literæ alicujus Inscriptionis, ex Libris Terrestribus descriptæ sint, ut non nisi acceptæ literæ (ut fieri solet) originaliter factæ, in Judiciis fidem faciant, decernimus. *Vol: I. Anno 1539. fol: 549.* 1539

Nro. 8. O złączeniu Summy i odnawianiu starych Listów.

Też to dla zatrudnienia iakiego ludzkiego, opatruiemy: iż ieżliby też ktokolwiek, po dacie tego Statutu, Listy stare albo odnawiał, albo też Summy złączał, albo stracone zgorzałe, u Królów Polskich odnowione otrzymał albo przeniósł; a takowe Listy chociażby niebyły inserowane, albo ieżliby ich daty niebyły wpisane, ani też na ten czas Królów mianowanie, tedy takowe Listy za stare, a przed Statutem wydane maią być rozumiane, i pod stratę Summ tego Statutu że niemaią podlec, znayduiemy. Wyiąwszy iżbyśmy albo stare Listy Oryginały pokazali, a iaśnie dowiedli na Seymie, iż takowa zastawa była po Statucie tym Króla Alexandra: wszakoż nie metryką tego dowodzić mamy, tak potym to, iako i po wyżey opisanym Kazimierzowym Statucie. *Vol: II. Anno 1562. i 1563. fol: 613.* 1562 i 1563

Nro. 9. O Statucie Króla Kazimierzowym.

Przetoż nayprzód na Statut Króla Kazimierza Trzeciego Dziada Naszego, *de Castris Principalibus*, Listyśmy rewidowali, za takową interpretacyą i warunkiem, która iest Konstytucyą Seymu przeszłego uczyniona, dosyć czyniąc na wszem Statutowi i deklaracyi iego, i warunek iego w zupełney mocy zostawaiąc. 1563

Władysławowym.

Potym na Statut Króla Władysława Jagiełła o Wielkich Rządziech wedle, sposobu opisanego w Konstytucyi Seymu przeszłego, Listyśmy także rekwido-

ANNO 1563 wali, za takowąż interpretącyą i warunkiem, iako w Konstytucyach iest opisano.

ALEXANDROWYM.

1563 A że na ostatek na Statut Króla Alexandra Stryia Naszego *de bonis Regalibus* Listy także wszystkie, z wielkąśmy pilnością z Radami Koronnemi, i z Posły Ziemskiemi rewidowali, a z osobna na każdy Rady ich sluchali, i skazania przy wszech czynili, niefolguiąc Stanom żadnym ze wszech Państw Koronnych na każde Darowizny, Lenna, Zastawy, Dożywocia, Frymarki i Fundusze po Alexandrze, wszystkie te wynalazkiem i deklaracyą Seymu przeszłego, i ktemu za radą Senatorów Koronnych i Posłów Ziemskich odprawuiąc, dobrze się Listom przypatruiąc, Dekretaśmy czynili, i z Łaski Bożey dokonali. Jakoż iuż wszystkie mocą uchwały pospolitey Seymu przeszłego Piotrkowskiego i teraźnieyszego Warszawskiego zwolenia Panów Rad Koronnych, i Posłów Ziemskich, utwierdzamy w zupełney mocy, warunki wszelakie w Konstytucyi łońskiey opisane zostawuiąc, o tych Artykulech wyższey mianowanych. A ci wszyscy ktorzyby byli pozwani *vigore Constitutionis* Seymu przeszłego Piotrkowskiego, o Ewikcyą, bądź to o Summy, bądź o Dobra tedy Roku mieć nie mogą pierwey, aż na Seymie przyszłym Koronnym: i ktoby *interim* inaczey za Dworem nad kim otrzymał, *irritum & inane. Vol: II. Anno 1563. fol: 633.*

Nro. 10. ZATAIONE LISTY.

1563 A iż to być może, że się nie wszyscy z Listy swemi na Daniny, Zastawy Lenna albo Fundusze okazali, chcąc w tym przed innemi ulec: przeto My wszystkie Rewizye i Dekreta Nasze, ktoreśmy na tym Seymie na Listy takowe czynili, do Powiatów iako ktoremu należą, im nayrychley będzie mogło być, oddać rozkażemy, a do Pruss na Sądy ich Ziemskie: aby tam Szlachta wiedząc i maiąc terminacyą Dekretów, obaczyć mogli, ieżliby się kto utaił. A gdziebyśmy My wiadomości iakiey dostali, iżby się kto z takowemi Listy zataił: tedy to na przyszłym Seymie proponować mamy: a gdy to Seym naydzie być rzeczą słuszną, pozwać takowego na tenże Seym mamy; a tam rozsądek o nim taki, iaki się Nam i Radom Naszym zdać będzie, uczyniemy. Każdy tedy ktobykolwiek był nalezion, co się z Listy swemi Exekucyey podległymi utaił, nietylko takiż Dekret inny iako odnieść ma, ale i iuż Dobra takie puścić będzie powinien. *Vol: II. Anno 1563. fol: 639.*

Nro. 11. SĄDZENIE STARYCH LISTÓW.

1565 Około sądzenia Starych Listów ktoreby kto miał na Imiona przez Nas abo Przodki Nasze, *nullo Jure* wzięte, to odkładamy do drugiego blisko przyszłego Seymu Koronnego, *in eodem vigore*, iako tu teraz na ten Seym zprzeszłego Seymu Warszawskiego odłożono było. A także też i kognicya około Listów Swidrygała Lwa, i innych Xiążąt; około których Listów na przyszłym Seymie Warszawskim przy rewizyi nieiaka różnica była, a tu się na ten Seym odłożyła: do drugiego blisko przyszłego Seymu Koronnego odkładamy. *Vol: II. Anno 1565 fol: 682.*

Nro. 12

ANNO

Nro. 12. Listy Lwa Swidrygała. 1566

A w dalſzym teyże Konſtytucyi przeglądaniu, o ſądzeniu ſtarych Liſtów, Lwa Swidrygała i innych Xiążąt których Kognicya na ten Seym była odłożona, tak *cum Ordinibus Regni* naleźliśmy: iż ktokolwiek za Liſty temi ieſt *in poſſeſſione bonorum quorumcunq;* przy niey ma być zachowan *perpetue & in ævum, juxta tenorem earundem literarum. Vol: II. Anno 1566. fol: 719.*

Nro. 13. Konſtytucyą o Liściech zataionych, za prożbą Posłów Ziemſkich, i za przyczynami pewnemi wniwecz obracamy, i wſzyſtkie ſpozywane ku tey Konſtytucyi, wolnemi czyniemy od pozwów; także też i o Stacye, iż ci którzy ich niedawali, a dawać powinni niebyli, dawać ich powinni niebędą, a Nam o Dobra Naſze *juxta præſcriptum Statuti*, czynić i onych dochodzić wolno zawſze będzie. *Vol: II. Anno 1569 fol: 785. §. 39.* 1569

MAŁZENSTWO.

Nro. I. De filiabus colonorum in Matrimonium collocatis.

Item moderationem Statuti Sereniſſimi olim Domini Joannis Alberti Fratris & Prædeceſſoris Noſtri, dę filiis colonorum de villis, abſq; conſenſu dominorum & hæredum, non dimittendis: quod nonnullis Conſiliariis Noſtris, parum æquum & libertati communi contrarium videtur ex juſta cauſa de voluntate & Conſilio Conſiliariorum Noſtrorum, ad futurum Conventum generalem ſuſpendimus. De filiabus vero eorundem colonorum, propter matrimonia, (quæ libera eſſe volumus) ſtatuimus; quod ſi quis non poſſeſſionatus, duxerit filiam alicujus kmethonis poſſeſſionati, apud illam in poſſeſſione manere debet: & ſimiliter impoſſeſſionatæ filiæ apud poſſeſſionatos maritos remaneant in matrimonio collocatæ, idem de viduis obſervandum cenſemus. *Vol: I. Anno 1511. fol: 379.* 1511

MANUFAKTURY.

Nro. I. Kompania Manufaktur.

Przełożeniem użytecznych Kraiowi Skutków z Manufaktur wypływaiących znaczna część Obywatelów zachęcona, gdy między ſobą uſtawy Kompanią Manufaktur Wełnianych ſporządziła, i tychże uſtaw od Nas zyſkawſzy Roku przeſzłego ſtwierdzenie Manufaktury różne Wełniane przez ſprowadzonych Rzemieślników z nadzieią przyſzłych zyſków rozpoczęła, zaczym; My Kompanią tę Manufaktur Kraiowych w ſwey iſtocie, mocy i czynnościach nietylko teraźnieyſzą Konſtytucyą utwierdzamy, ale dogadzaiąc ządzom oneyże, dla zdatnieyſzego i trwalſzego Manufaktur wſpomnionych rozkrzewienia i utrzymywania pozwalamy. *Imo.* Aby do dwunaſtu lat Skarby Koronny i W. X. Litt: od Cła uwolnić mogli, Inſtrumenta, Farby Rzemieślnicze ſprzęty, i inne potrzeby, ktore iako tańſze, lepſze, albo w Kraiu Naſzym ieſzcze nieznayduiące ſię, a do tychże fabryk potrzebne i używane być maiące, Kompania ſprowadzać będzie muſiała z Zagranicy, za poprzedzaiącą przyſięgą od Kompanii na to wyznaczoney Oſoby, iako te wſzyſtkie ſpro- 1768

ANNO 1768 wadzone rzeczy do Manufaktur wſpomnionych potrzebne i użyteczne być maią. *2do.* Kompanii teyże Dobra Ziemſkie, iakie ſobie do manufaktur ſpoſobne w ktorymkolwiek Woiewodztwie upatrzy na imie Kompanii kupić i w nich Fabryki rozporządzić, *ſalvis oneribus publicis*, pozwalamy, byle zewſzyſtkim nie przenoſiły ſummy dwochkroć ſto tyſięcy złotych Polſkich, ktore Dobra w Koronie lub w Litwie, Skarby Koronny albo W. X. Litt: ſkonfiſkować maią, ieżeliby na zwyż wſpomnioną ſummę cokolwiek więcey Kompania nabyć ważyła ſię. *3tio.* Konfraternia pod tytułem S. Benona w Roku 1629. erygowana, miała obowiązek fundowania Szpitala dla Sierot ku wychowaniu i ćwiczeniu onych w Manufakturach, zaſtępuiąc ten obowiązek niegdy Nayprzewielebnieyſzy Xiąże Prymas Szembek wyſtawił Szpital, a Wielebny Xiądz Roſtkowſki Suffragan do tego Szpitala przyſundował Cuchtauz z nadaniem Wioſki za Wiſłą leżącey; Prowizorſtwo Szpitalu i dyrekcyą Cuchtauzu Roku 1720. oddane ſą Konfraternii wyżey wſpomnioney, te nadanie Przywileiem Nayiaśnieyſzego Auguſta III. ieſt approbowane, a Przywiley Konſtytucyą *Anni* 1736. zoſtał ſtwierdzony, gdy więc ſkutki tych dwoch funduſzow Szpitala i Cuchtauzu przy Warſzawie przez kompanią teraźnieyſzą Manufaktur doſtateczniey i zręczniey ziſzczone i ſamey Kompanii w dziele rozpoczętym mogą być użytecznieyſze; przeto obowiązki funduſzow w mocy ſwey nienaruſzaiąc, Kompanii Manufaktur ze wſzyſtkiemi dochodami i należytościami, one nadaiemy; z warunkiem aby wſzyſtkie kondycye funduſzow *in ante* przez Konfraternią S. Benona pełnione być maiące, zachowała Konfraternii, i teyże Konfraternii w nadgrodę tego, co z rzeczonych funduſzow *obveniebat* dla Kościoła S. Benona *quantum* przez WW. Kanclerzow Koronnych *determinandum*, punktualnie wypłacała. *Vol: VII. Anno: 1768, fol: 751.*

Nro. 2. WYGODA I UŻYTEK KRAIOWE.

1775 Gdy pieniądze znaczne za granicę, na kupno oliwy wychodzą przeto gdy ſię znayduią Obywatele Rzeczypoſpolitey, ktorzy nie uſtępuiącą w gatunku dobroci zagraniczney Oliwie z Kraiowego produktu robić Oliwę oświadczaią ſię, My wdzięcznie to oświadczenie przyimuiąc, a za ſkutek o względach upewniaiąc, w nadgrodę expens na wprowadzenie i wydoſkonalenie tey Fabryki ſtanowiemy, aby zoſtawuiąc wolność każdemu, iak dotąd była ſprowadzania i ſprzedawania oliwy zagraniczney wſzelkiego gatunku, tudzież robienia przedawania oleiow dotąd w Kraiu robionych i zażywanych, gdyż ci Obywatele probę tey Oliwy Kommiſſyom Skarbowym Oboyga Narodow pokażą, i ta przez Doktorow zarownie dobrą, iak Oliwa zagraniczna, uznana będzie, oraz zaświadczenie tychże Kommiſſyi otym wſzyſtkim otrzymaią, odtąd więc za otrzymaniem od Kommiſſyi Skarbowey autentycznym zaświadczeniem do lat pietnaſtu nikt w Kraiu Naſzym takowey wynalazku Oliwy, bez dołożenia tychże Obywatelow w Kraiu robić i przedawać nie ważył ſię, ato pod konfiſkacyą i wſkazaniem grzywien dwieście, o co *forum* w Kommiſſyach Skarbowych wyznaczamy, po wyściu zaś lat piętnaſtu wolność każdemu Obywatelowi podobną Oliwę robić i ſprzedawanie waruiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 184.*

ANNO 1504

Nro. I. De Officiis Regni & Curiæ & Præsertim Mareschalcorum.

Officia Regni & Curiæ & præsertim Mareſchalcorum hactenus tenta erant cum de conſvetudine quadam, licet etenim quilibet eorum ſuum ſingulare ſciat onus ac debitum, tamen quia vel propter concurrentes in uno duos officiales, vel quod deſcriptum non fuerat, quid eorum quilibet attentare debuit, committebantur errores & negligentiæ in his, quæ officialibus illis videnda, agendaq; incumbunt, ac inter eos ipſos diſſenſiones mutuæ. Quapropter rationabiliter cenſendum eſt, quod officium Mareſchalci Regni & Mareſchalci Curiæ, ſive uterq; ſive alter eorum eſſet in Curia, debet eſſe omnium ceremoniarum & Curienſium Magiſter, quorum & utriuſq; iſtorum hoc erit officium, ut Curienſes conſcribant, ſolvant, Regeſtra teneant & ſciant diligentes & negligentes, malos & bonos & non obſequentes non ſinant in Curia foveri, ſed præmoneant, ut tales a Curiæ ſervitio alienentur, ſemper hoſpites & conſiliarios Regni excipiant, & attendant, ut debitus cuiq; honor ex parte Majeſtatis Regiæ juxta meritum Perſonæ impendatur, utq; ſcandala & exceſſus, aut moderentur, aut eliminent, aut emendent animadverſione juxta meritum aut demeritum adhibita. Sicq; omnia conſtituant provideant & dirigant tam in aula Curia, domibus cameris & Menſis Regiis, quam aliis officiis & Officialibus ad equeſtrem ordinem Majeſtatis Regiæ pertinentibus, ad quod tribuitur ei facultas plena inſtituendi, deſtituendi & omnia cum meliori conditione, ac cum conſenſu & auctoritate Majeſtatis Regiæ faciendi, & licet Mareſchalcus Regni eam habere auctoritatem, conſveverit, ut eo præſente Mareſchalcus Curiæ de nulla adminiſtratione incumbentis officii ſe intromittat, tamen quia Mareſchalcus Regni ſæpius abeſſe conſvevit á Curia, ut igitur abſente eo ſciret Mareſchalcus Curiæ proſequi, aut exequi id, quod bono Ordine per Mareſchalcum Regni rectum erat in Curia conſtituimus, quod iſta officia aut invicem debito officii indifferentia ſic videlicet: quoties Mareſchalcus Regni eſſet in Curia ſemper ad omne officii exercitium & actionem vocare debet Mareſchalcum Curiæ eo ſciente omnia facturus officio Mareſcalcatûs incumbentia, recedens vero de curia tradet Regeſtra & adminiſtrationem Officii Mareſchalco Curiæ, in quo Mareſchalco Regni auctoritas ſumma ſit ad omnia ſupraſcripta, eo vero abſente in perſona minoris ſit eadem nec minor auctoritas, quam eam Regni Mareſchalcus in Curia perſonaliter exiſtens habere conſvevit. Cui quidem Mareſchalco Magiſtratum Curiæ dirigenti & in ea perſonaliter exiſtenti ratione adminiſtrationis adſcribitur perceptio foralium & auctoritas imponendi pretii rerum venalium ad neceſſitatem Curiæ importatarum. Ea autem foralia percipiat moderatius quam facere conſvevit, & non aliter quam communi jure & conſvetudine, in civitatibus & oppidis illis ad quæ ventum eſſet percipi conſveverunt, de foro tamen campeſtri reſervatur hæc facultas ad Campiductorem generalem, ut communi conſilio pretium rebus tribueretur, & tam domi quam foris domos agente Rege quidquid vel Mareſchalcus, vel Campiductor ad pretia rerum aut communem ordinationem ſervandam conſtituet, debebit Conſtitutionem per publicationem intimare. Si vero Mareſchalcus in pretio rerum & foralium excederet modum, habeant facultatem Conſiliarii in Curia præſentes illud moderandi, ſibi quoq; præcipiendi, quibus ſi Mareſchalcus parere noluerit, extunc tanquam

ANNO 1504 inobediens ad communem auctoritatem Consilii generalis proxime futuram deferatur. *Vol: I. Anno 1504. fo: 295.*

Nro. 2. Marszałkow Władza w Inflanciech.

1589 Gdyby się Nam, abo Potomkom Naszym w Inflanciech być trafiło, Marszałek Litewski, ieżliby sam iedno był przy Nas, Urząd Marszałkowski zupełnie będzie odprawował: a ieżeliby obadwa byli i Koronny i Litewski, tedy tym sposobem iako na Seymie, według postanowienia Króla Zygmunta Augusta, zachować się zwykło, będą Urzędy swe odprawować. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1265.*

1632 **Nro. 3.** A ktoby lub w ciągnieniu, lub na mieyscu *sub actu Electionis, civilem vel criminalem injuriam* komu uczynił, tedy na to ma być *compositum judicium*, to iest trzey Deputaci z Senatu, cztery z Małey-Polski, cztery z Wielkiey, cztery z Wielkiego Xięstwa Litewskiego od Rycerstwa ktorzy pierwszego dnia *Electionis* od wszystkich zgodnie obrani być, a wykonawszy osobno *super juste judicando* Rotą Trybunalską przysięgę z Jchmość Panami Marszałkami Oboyga Narodu, w stanówisku JPana Marszałka Wielkiego Koronnego zasiadać i wszystkie *civiles & criminales actiones*, ktoreby się *sub Electionis actum*, w onym głownym wszystkich Stanow zgromadzeniu trafiły, *tali potestate & securitate* iaką Trybunalskie Sądy maią, *pluralitate Suffragiorum vincente* sądzić będą. Wszakże waruiemy to, że *hoc extra ordinarium judicium*, tylko do inauguracyi szczęśliwey Pana nowego trwać, a potym zaraz ustawać ma, i nie ma nic dawnym Marszałkowskim Prawom *in posterum* derogować. *Vol: III. Anno 1632. fol: 729. §. 31.*

Toż potwierdzono słowo w słowo w następnych Konfederacyach Generalnych.

Nro. 4. Approbacya Skryptu między Marszałkami, tak Koronnemi iako i W. X. Litt. o samym tylko porządku między niemi.

1647 Skrypt *in vim* samego tylko porządku między Marszałkami Oboyga Narodow, Ręką Naszą podpisany, Pieczęcią tak Koronną, iako i W. X. Litt: zapieczętowany do Akt Metryki oboiey podany, *in toto* approbuiemy. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 139.*

Nro. 5. Artykuły Sądow Marszałkowskich na Seymie Walnym W. X. Litt: w Grodnie Anno 1679. Die 15. Xbris Juramentum Judicis Mareschalcalis.

1675 Ego N. Juro, quia juste secundum Deum, jus scriptum Articulos Illustrissimi D. supremi Mareschalci Regni vel M. Ducatus Lithv: æquitatem & partium controversias judicabo, recognitionesq; suscipiam, divitis & pauperis, amici & inimici, civis & peregrini, discrimine sublato, & neq; favorem, neq; odium, neq; præmium, neq; pœnas, mihi propositas curabo, sed in judicando solum DEUM, & jus scriptum, æquitatem, partium controversias, recognitionesq; & ie

& in his omnibus judicium conſcientiæ meæ ſequar & audiam; foralia nonniſi quæ ab Illuſtriſ: Supremo Mareſchalco Regni ordinata fuerint, ratione Officii mei percipiam, pretia rebus ad neceſſitatem Curiæ Sereniſſimi Regis importandis, ex æquo & juſto juxta præſcriptum Illuſtriſſimi Mareſchalci imponam, nec quenquam gravari eo nomine patiar; ſalaria judicii mei, juxta moderationem Illuſtr: Mareſchalci percipiam ſecuritati publicæ providebo, cauſasq; violatæ ſecuritatis, ſine ſcitu Illuſtriſſimi Mareſchalci ſopiri & componi non patiar, ſcandala & exceſſus per conniventiam non ſubticebo, ſed mihi delata juxta meritum & demeritum puniam. Vagos & e contuberniis civitatum proſcriptos, prætextu ſervitiorum Curiæ non ſovebo, publicis deſraudatoribus, ſeu aleatoribus non patrocinabor, aliaque omnia ad Curiæ ordinationem & dignitatem S. R. M. Domini mei Clementiſſimi, ſervitia mihi a Supremo Illuſtriſſ: Mareſchalco Regni commiſſa & tradita, ſideliter & pro poſſe meo faciam & exequar. Sic me DEUS adjuvet & Sacra Crux Chriſti. ANNO 1678

JURAMENTUM NOTARII MARESCHALCALIS.

Ego N. Juro, quia juſte ſecundum Deum, jus ſcriptum æquitatem & partium controverſias, judicabo; conſulam judici, fideliterq; partium recognitiones, controverſias, affectationes, ſeu poſtulationes Juridicas vel judicis Decreta in Librum Actorum Mareſchalcalium inſcribam & inſcribi curabo, divitis & pauperis, amici & inimici. Civis & peregrini diſcrimine ſublato, & neq; favorem, neq; odium, neq; præmium, neq; pænam mihi propoſitam curabo, ſed in judicando, conſulendo, & ſcribendo Solum Deum, & juſtitiam Sanctam & æquitatem partium, recognitiones controverſias, ac judicis ſententias, in hisq; omnibus conſcientiæ meæ judicium ſequar, & audiam, aliaq; negotia mihi incumbentia, fideliter & pro poſſe meo peragam. Sic me DEUS adjuvet & S. Crux Chriſti.

JAN III. z BOŻEY ŁASKI KROL POLSKI WIELKI XIĄŻE LITEWSKI, RUSKI, PRUSKI, ZMUDZKI, MAZOWIECKI, INFLANTSKI, KIJOWSKI, WOLYNSKI, PODOLSKI, PODLASKI; SMOLENSKI, CZERNIECHOWSKI.

Wſzem w obec wiadomo czyniemy, iż za zgodnym Panow Rad Oboyga Narodow, tak Koronnych iako i W. X. Litt: na Seym walny teraźnieyſzy zgromadzonych, zdaniem idąc pod ten ziazd Seymowy, i na każdym przybytności Naſzey mieyſcu, waruiąc i zatrzymywaiąc pokoy poſpolity, Artykuły niżey opiſane według ktorych Urząd Marſzałkowſki ludzie wyſtępne karać ma, wydać i one publikować rozkazaliśmy.

1mo. Nayprzod aby żaden *cujuſcunq; Status & Conditionis, tam advena quam indigena, nemine excepto*, nieśmiał, ani ſię ważył tak w domach, iako i na ulicach żadnych zwad i zamowek czynić, uſzczypliwych ſłow *bonam famam lædentia*, drugiemu mowić, ani tumultow, ſedycyi, odpowiedzi na zdrowie czynić, *in duellum* drugiego nie wyzywać, na goſpody cudze i domy gwałtownie nachodzić, i naſyłać, ani krzywdy ſwey, i urazy iakieykolwiek *privata authoritate*, ale Urzędownie dochodzić; ktoby inaczey ſobie poſtąpił ma być *in recenti facto & crimine, ſine ullis exceptionibus* przez Urząd Marſzałkowſki ſądzony, i za wyſtępek ſwoy podług Prawa i zwyczaiu karany. A ktoby chciał iakiego turbatora Urzędowi bronić, ieżeli taki *complex* w takowey obronie będzie za-

ANNO 1678 bity to *impune* zostać ma, a ieżeliby nie, tedy ta, co i na pryncypała na takich *pœna* extendowana być ma. A ktoby by *post patratum facinus*, nie będąc *in recenti crimine* poymany, ziechał, na takiego w gospodzie iego pozew pisany położony być ma. Za ktorym gdyby na termin naznaczony, przez się abo przez swego Plenipotenta, do sądu nie stanął, tedy *in contumaciam ipsius*, *præmisso tamen scrutinio, de facinore per ipsum perpetrato*, na takim *pœna infamiæ* extendowana ma być.

2do. Aby żaden nie ważył się w Miastach na ziazdach publicznych po przedmieściach i w okolicznościach iego, i na każdym innym mieyscu, pod Rezydencyą Naszą, z ruśnicami z czekanami, z kilofami, z broniami nie zwyczaynemi, a *generaliter cum armis & in armis seditionem præseferentibus* chodzić, a tym więcey ani do Zamku przyiść ani wiechać; a ktoby się tego ważył, przez Urząd Marszałkowski ma być czternastą grzywien karany, *ex delatione cujusvis*: a ktoby ruśnicę nosił, albo z niey strzelał, przez Urząd Marszałkowski ma być poymany i w więzieniu trzymany, aż winę temu Urzędowi dwieście grzywien Polskich w Konstytucyi 1611. Roku opisane odłoży; o ktorym strzelaniu gdyby ten u kogo w piwnicy, albo przed domem się działo: Urzędowi Marszałkowskiemu nie oznaymił, ma być karany winą czternastu grzywien przez tenże Urząd.

3tio. A iż wiele na tym należy przy bytności Naszey, a osobliwie na Seymie, gdzie się *publica Consilia* Rzeczypospolitey odprawuią, aby żaden Cudzoziemiec iakiegolwiek Stanu i Kondycyi by był, bądź to pod pretextem towarow iakich, albo handlow, bądź to z inszey potrzeby swoiey prywatney, nieśmiał, ani się ważył *privata authoritate* bez wiadomości PP. Marszałkow, albo Urzędowych do gospod wieżdżać, i one sobie naymować *sub pœna arbitraria* Urzędu Marszałkowskiego; a gdzieby Gospodarz nie dawszy znać iednego albo drugiego dnia do Urzędu Marszałkowskiego o takim człowieku, onego do swego mieszkania przyiął, i przechowywał, taki każdy iako *inobediens* woli i rozkazaniu Naszemu ma być karany, przez Urząd Marszałkowski *pœna triginta Marcarum Polonicalium in instanti persolvendarum & sessione turris per sex Septimanas*.

4to. Gdzieby też pod takim ziazdem Seymym, iako i na ktorymkolwiek inszym, przy bytności Naszey mieyscu zwadę zaczął, policzek komu, abo razy sine zadał, bronili dobył choćby nie ranił, ma być karany winą sześćdziesiąt grzywien, i siedzeniem wieży puł roka. A gdyby kto kogo ranił w Zamku, albo *in vicinia* Zamku, także nayściu na gospodę, albo *ex insidiis*, bądź w domu bądź w rynku, albo i na ulicy ma być na gardle karany. Ktoby zaś *ex contentione* albo z piiaństwa rany komu zadał opodal od Zamku, na ulicy, abo na ktorym innym mieyscu, takowy odkupuiąc gardło, winę dwochset grzywien *parti & Officio per medium* zapłacić będzie powinien: i w wieży ćwierć roku siedzieć. Ten zaś ktoryby *in justa defensione vitæ gravi lacessitus injuria* kogo zranił, *arbitrio* sądu Marszałkowskiego *subjacebit*. A ktoby *post patratum facinus* ziachał, na takim *pœna infamiæ* extendowana być ma.

5to. W Gospodach aby każdy poczciwie się i skromnie zachował, występkow żadnych nie czyniąc, i niebeśpieczeństwa ogniowego pilno się wystrzegaiąc. Dla czego każdy Gospodarz powinien mieć wodę w statkach, osęki, drabiny, i insze rzeczy do tego należące, także też przy kuchniach, w Rynku i gdzieindziey postanowionych, aby te statki pomienione, dla niebe-

spieczeństwa ogniowego zgotowane były. Czego Urząd Marszałkowski postrzegać ma, i w tym nie posłusznych i niedbałych winą 14. grzywien karać. A ktoby statki z wodą i insze potrzeby do tego należące rąbał i psował, taki ma być stem grzywien karany. ANNO 1678

6to. Trąbienia żadne oprocz Stołow i wiazdow przednich PP. Senatorow, także i na surmach grania aby nie były, aż we dnie, a osobliwie w nocy; gdyż ztąd zwady między Trębaczami i Surmaczami zwykły bywać.

7mo. Panom Posłom Cudzoziemskim, także i sługom ich, aby każdy przystoyną uczciwość oddawał. A ktoby ktoremu nie tylko krzywdę iaką uczynił, ale też przykrość iaką i naśmiewiska stroił, każdy przez Urząd Marszałkowski według excessu swego karany być ma.

8vo. Gdzieby się komu albo na ulicy gwałty działy, tak we dnie iako i w nocy ktobykolwiek krzesał, cegłował, tedy słudzy Urzędu Marszałkowskiego, albo warta maią takiego swawolnego poimać, i nie maiąc na żadną Osobę respektu, do Urzędu Marszałkowskiego oddać, i o excessa tego pewną sprawę dać. A tam *ex allegatis & probatis*, Urząd Marszałkowski Dekret według Prawa wydać ma. A gdzieby kto na takowym uczynku, i wystęku poymany był, ma podlec winom o gwałcie, i o zranieniu wzwyż mianowanym. A ktoby *perpetrato facinore* ziachał, *pœnis suprascriptis subjacebit.*

9no. Chłopięta, wyrostkowie, Kozacy, Masztalerze i insze podleysze Osoby, aby hukow, wołania na Zamku nie śmieli czynić, a ktoby się tak swawolny znalazł; zarazem tamże ma być poimany przez sługi urzędowe, i wedle wystęku karany: o co ani sami Panowie, ani słudzy ich uymować się nie maią, bo każdy słusznie nauczyć Czeladź swoię może w Domu, iako się na Dworze Naszym zachować maią. Do tego do pokoiow i gmachow Naszych cisnąć się nie maią, ale na dole. A hayducy przed Zamkiem pod karaniem wzwyż mianowanym zostawać maią. Masztalerze i inni słudzy z końmi Panow swoich, także z wozami aby na stronie stawali, bo ztąd za nieobyczaynym trzymaniem koni częstozroć ludzie bywaią obrażeni.

10mo. Lud wszeiaki pospolity, tak Mieyski, iako i Cudzoziemski, Turcy, Tatarzy dzicy, Zydzi i inszy wszelaki Stan, aby od każdey osoby za pokoiem był, a ktoby się tak swawolnym znalazł, według excessu owego karany być mą.

11mo. A iż ta swawola i beśpieczność w ludziach znayduie się, że ieden drugiemu swawolnie bez wiadomości, i zapisania stanowniczego, w gospody wieżdżać zwykli, tedy zabiegaiąc wszelkim zwadom i rozterkom, ktore z takowey przyczyny pochodzą; ktoby się tego ważył, żeby się przeciw stanowniczemu słowy nie poczciwemi targnął, ma być przez Urząd Marszałkowski wieżą karany: a ktoby swawolnie napis stanowniczemu zmazał, albo Herb za naznaczeniem iego na gospodzie przybity oddarł, na takowym wina trzydzieści grzywien extendowana być ma.

12mo. Co służby, albo spraw za Dworem nie maią, ani się handlem przystoynym, i obmyśleniem uczciwey żywności swoiey bawią, hultaie, tu-

ANNO 1678 łacze, biegunowie, kosterowie, ktorzy się grą, gradzieſtwem, ſzalbierſtwem piiańſtwem i inſzemi nie przyſtoynemi poſtępkami bawią, aby przy Mieście i okolicznościach iego nie byli i pod iakim pretextem nie mieſzkali. A ktoby po publikowaniu tych Artykułow był znaleziony, ma być poymany i u pręgierza ſieczony, przykowany i z Miaſta wyświecony. Jeżeliby ſię znowu wrocił, ten iuż na gardle karan być ma, a za żadnego takiego żaden ſię uymować *ſub pœna complicitatis* nie ma. A ktoby takich łotrow w domu przechowywał na takim domie pény maią być wſkazane. A gdyby za daniem Roku uciekł, ieżeli *poſſeſſionatus, in contumaciam pœna infamiæ* ma być karany.

13tio. Przekupniowie, przekupki zabiegaiące, furmani ktorzy za Miaſta, i na drogi zabiegaią, i zaieżdżaią, a u tych, co żywność do Miaſtą noſzą i wożą, przekupiwſzy, na Rynku one zaś iako naydrożey mogą przedaią. Ktoby ſię tego ważył na Przedmieściach i wſzędy na milę od Miaſta, a był przeświadczony, ma być czternaſtą grzywien karany Polſkich, albo *in defectu* ſiedzeniem wieży i zabraniem, tego co kupuią, oprocz Rynku gdzie będzie wolno każdemu, po zdięciu proporczyka Mieyſkiego z Ratuſza, ktory Proporczyk ma trwać do godziny dzieſiątey na pułzegarzu, a z tych zakładać ſię, i ſzczycić ſię, nie ma, żeby był ſługą ktorego Pana, gdyż takowych ku ſzkodzie ieden drugiemu żaden ochraniać nie ma. Takieyże winie podlegać maią ci, co drwami przekupuią.

14to. U ſzynkarzow w domach i piwnicach, ani też w budach, żaden picia żadnego naydaley godziny oſmey na pułzegarzu, a na całym zegarze do czwartey w noc ſzynkować ani ognia do teyże godziny zażywać nie ma, ktoryby ſię tego ważył, utraceniem naczynia z napoiem, i wieżą karany być ma.

15to. Aby żaden tak w Mieście, iako i na Przedmieściach, u kupcow, kramarzow, rzemieślnikow, Szynkarzow żadnych rzeczy gwałtem brać nie ważył ſię, iedno według targu zapłaciwſzy; a ktorzy przedawaią, aby pobożnie rzeczy ſwoie według uſtawy Urzędu Marſzałkowſkiego przedawali. A ktoby gwałtem komu co wziął ieżeli Szlachcic *in duplo* to co wziął, zapłacić powinien, a ieżeli nie Szlachcic tedy wroceniem tego co wziął gwałtem i ſiedzeniem wieży karany być ma.

16to. Piekarze, piwowarowie, ſzynkarze, rybacy, wſzelacy rzemieślnicy, aby towary, roboty ſwe według Uſtawy Urzędu Marſzałkowſkiego ſprawiedliwą miarą przedawali. A ktoby ſię tego ważył, żeby drożey nad Uſtawę, więc i mnieyſzą miarą i wagą, napoie, także i towary ſwe przedawał, ma być przez Urząd Marſzałkowſki *toties quoties* winą czternaſtą grzywien karany, *ex delatione cujusvis*; a ieżeliby ſię u kogo tak w towarach, iako i w napoiach fałſz iaki pokazał, taki ma być pobraniem towarow albo napoiow przez Urząd Marſzałkowſki karany, *ſalva evaſione*, gdyby doſtatecznych probacyi nie było. Towarow żadnych, aby ſię nikt we dni Swięte wykładać, ani przedawać pod winą czternaſtą grzywien nieważył, i gorzałek przed kazaniem w Swięta aby nie ſzynkowano nigdzie, a oſobliwie pod Zamkiem, pod winą czternaſtą grzywien.

17mo.

17mo. A iż ludzie swawolni częstokroć *pœnas* o zranienie pod bokiem Naszym fortelnie uchodzą, tedy aby każdy Cyrulik każdego rannego pierwey opatrzywszy, Urzędowi Marszałkowskiemu, dowiedziawszy się iako go zowią, i kto go ranił, oświadczył i opowiedział *sub pœna quatuordecim marcarum Polonicalium ex delatione cujusvis in Officio Mareschalcali repetenda.* ANNO 1678

18vo. Przy Sądach Urzędu Marszałkowskiego, aby się każdy uczciwie i skromnie zachował, pod winami w Prawie pospolitym opisanemi o bespieczeństwie sądow.

19mo. Bespieczeństwo i Pokoy sługom Urzędu Marszałkowskiego, ktorzy pokoiu pospolitego przestrzegać maią, waruiąc tak deklaruiemy, iż ktoryby się na ktorego z nich słowy nieuczciwemi targnął, wieżą ma bydź karany. A ktoby ręką, choćby nie ranił, gardło tracić ma.

20mo. Białegłowy nierządne, ktoreby się uczciwym, a potrzebnym handlem i robotami nie bawiły, mężow swych nie miały, aby w Mieście i po Przedmieściach zaraz nie były, i nie mieszkały, a ktoraby się bawiła i znaleść miała, ma być poimana u pręgierza sieczona, i na uszach naznaczona.

O takowe tedy i wszelakie insze pod czas Seymowey, i na każdym przy bytności Naszey mieyscu popełnione Excessy każdey i wszelakiey kondycyi człowiek, nie excypuiąc się *ad forum competens*, ani żadnemi *in causis excessuum Privilegiis* zastawiaiąc się *uti in recenti facto & Crimine*, sprawować się powinien przed Urzędem Marszałkowskim. Alexander Hilary Połubiński Marszałek Naywyższy W. X. Lit: *Vol: V. Anno 1678. fol: 644.*

Nro. 6. Approbacya Artykułow Sądow Marszałkowskich.

Artykuły Sądow Marszałkowskich, *in omnibus punctis*, za zgodą wszech Stanow, na Seymie walnym W. X. Lit: w Grodnie *approbando in Volumen Legum* inserować onę zlecamy, i Officyalistow Marszałkowskich, Sędziego i Pisarza Koronnych i Litewskich, *sub eadem securitate*, iako Posłow Ziemskich mieć chcemy, *& a judiciis quorumvis subselliorum*, pod czas Seymu czterema Niedzielami przed Seymem; i tyleż po Seymie, aby do żadnego Sądu pociągani nieodpowiadali, tak w Koronie iako i W. X. Lit: excypuiemy. *Vol: V. Anno 1678. fol: 650.* 1678

Nro. 7. Bespieczenstwo Władzy.

Chcąc aby bespieczeństwo i sprawiedliwość przy Boku Naszym *in vigore* zostawała, Artykuły Marszałkowskie reassumuiemy, i aby one Wielmożni Marszałkowie Oboyga Narodow do Exekucyi *contra delinquentes* przywodzili *sub amissione Officiorum præsenti Lege* waruiemy i stanowiemy. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 60.* 1699

Nro. 8. O Juryzdykcyi Marszałkowskiey.

Ułatwiaiąc kollizye między Juryzdykcyami Marszałkowską i Sądow Kapturowych Ziemi Warszawskiey, dla tym większego utrzymania bespieczeń- 1764

ANNO ſtwa publicznego i zachowania Rządu dobrego w Mieście Stołecznym Warſzawie, Sądy zwyczayne Marſzałkowſkie za wiadomością Naſzą pod Laſką
1764 W. X. Lit: iako *a Corpore & Senſu Conſulentis Reipublicæ* nieodłączaiącego ſię approbuiemy, oraz *omnes Prærogativas* Marſzałkom W. Koronnym *convenientes* pod czas Elekcyi i generalnych Sądow Kapturowych, tudzież teraz pozwolonych aż do ſzczęśliwey da Bog przyſzłego Krola Koronacyi, przy teyże Laſce Wielkiey W. X. Lit: (*non præjudicando* iednak po zupełnym uſpokoieniu Rzpltey Marſzałkom W. Koronnym) mocą Seymu teraznieyſzego zupełnie zachowuiemy. Z tym zaś oſtrzeżeniem, ażeby przed i po generalnych Kapturach, ſprawy do rozſądzenia Ziemiańſkim Kapturom Prawem wyznaczone *juris & facti* po Dobrach Krolewſkich, Duchownych, i Ziemſkich w Ziemi Warſzawſkiey wynikłe, do Sądu tylko Kapturowego teyże Ziemi, a zaś *recentis Criminis & patrati delicti* w Okręgu Miaſta Warſzawy, do Sądow Marſzałkowſkich należały. Jednak gdyby kto i w tym okręgu *ex Terrigenis Nobilibus in recenti facto* był poimany, nie do Marſzałkowſkich, lecz Kapturowych Sądow oddany być ma. *Vol: VII. Anno 1764. fol. 77.*

Nro. 9. O Władzy Marszałkow Koronnych i W. X. Lit:

1766 Ze do zabaw Marſzałkow Koronnych ieſzcze w Roku 1504*tym* od Nayiaśnieyſzego Alexandra Predeceſſora Naſzego przepiſanych, przybyło z czaſem wiele innych wielkiey wagi powinności; to z mieyſca w Senacie, to z Sądowey Juryzdykcyi, to z ſtraży beſpieczeńſtwa Krolewſkiey Oſoby, to z dozoru porządku w Miaſtach Rezydencyi Naſzey, na koniec z Rządow w Komiſſyi brukowey wynikaiących; przez co zadoſyć uczynienie temuż Urzędowi nie tylko ieſt trudne, ale ſtaie ſię prawie niepodobne. Więc My Krol dogadzaiąc powſzechney uſtudze, od Rządzenia Dworem Naſzym Wielmożnych Marſzałkow Wielkich i Nadwornych Oboyga Narodow odtąd na zawſze uwalniamy, i tę całą część Urzędu ich do Rządu wewnętrznego Dworem Naſzym z Prawa pomienionego Roku ściągaiącą ſię, na inną Oſobę z pomiędzy zoſtaiących przy boku Naſzym zdolną do tego, przez Nas upatrzoną zdawać będziemy, Sąd iednak tego Dworu Naſzego przy Juryzdykcyi Marſzałkowſkiey, iak dotąd bywał zoſtawuiemy. Jako zaś między naycelnieyſzemi Marſzałkowſkiemi obowiązkami ieſt beſpieczeńſtwo Oſoby Naſzey, a przy Niey wſzelkiey kondycyi ludzi pod bokiem Naſzym znayduiących ſię, Sądową Juryzdykcyą ugruntowane, Przodkowie też Naſi naywyżſzy Sąd względem życia i honoru kazdego z Obywatelow w ręku ſwoich maiący, tenże *Pluralitati* zdaniow *in Subſelliis* oddali, ktorą i My ſami w Sądach Naſzych relacyinych uroczyście zachowuiemy; przeto rownie mieć chcemy, aby i w tym *ultimæ inſtantiæ* Sądzie Naſzym Marſzałkowſkim, kryminalne ſprawy *Pluralitate votorum* decydowane były, do ktorych to Sądow, *ad Cauſas criminales tantum*, za Aſſeſſorow czterech Senatorow Swieckich pierwſzych *in Ordine* przy Boku Naſzym przytomnych, z Stanu zaś Rycerſkiego czterech Urzędnikow Swieckich, czyli to Koronnych, czyli Litewſkich ktorzy w mieyſcu rezydencyi Naſzey na ten czas znaydować ſię będą (wyiąwſzy od tey obligacyi Sekretarzow, Podſkarbich Referendarzow Nadwornych i Piſarzow Wielkich Oboyga Narodow, iako z Urzędow ſwoich *in aliis Subſelliis* zaſiadaiących, lub w niebytności ich

Urzędnikow Ziemſkich) wyznaczamy; gdy tedy przypadnie do ſądzenia ſprawa kryminalna, Wielmożny Marſzałek Wielki *natus Praeſes* w Sądach ſwoich, albo pod niebytność Jego, lub pod czas choroby, lub inney iakiey zabawy, Wielmożny Marſzałek Nadworny WW. i Ur: Aſſeſſorow o dniu i godzinie do ſądzenia uwiadomić będzie powinien, mieyſce na tych Sądach po Marſzałkach Senatorowie *ſuo Ordine*, iak w Senacie ſiedzą, Urzędnicy zaś po naywyżſzych Podkomorzych, według dawności daty ſwoich Przywileiow zaśiadac będą. Ktorzy to Urzędnicy wezwani od Prezyduiącego Marſzałka do Sądow Marſzałkowſkich *ad cauſas mere Criminales*, przyſiądz przed nim *tenebuntur* według naſtępuiącey Roty. — ANNO 1766

Ja NN. Przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu: Iż ſprawiedliwie według Boga, Prawa piſanego, i ſtron kontrowerſyi ſądzić będę, na bogatego i ubogiego, przyiaciela i nieprzyiaciela, Obywatela i Przychodnia, żadnego względu nie maiąc, ani przyiaznią, ani żadnemi pogrożkami ſię nie uwiodę, ale w Sądzeniu ſamego Pana Boga, Prawa, ſłuſzności i ſtron kontrowerſyi ſłuchać będę; Praktyk wſzelkich w ſprawach przypadaiących do Sądu mego z nikim czynić nie mam, ani przeſtrogi ani rady dawać, ani brać by też naymnieyſzych upominkow nie będzie mi wolno.

Ktorą to przyſięgę tak wykonaną Urząd Marſzałkowſki w Akta ſwoie wpiſać powinien, a kto raz wykona przyſięgę w Akta ingroſſowaną, iuż powtornie będąc wezwany do tey ſądowey Juryzdykcyi ponawiać oney nie ma choćiażby na inny Urząd był od Nas przenieſiony. Komplet w ſądach Naſzych Marſzałkowſkich *in Cauſis* tylko *criminalibus* potrzebny w piąciu Oſobach czyli to *ex Senatorio* czyli *Dignitariorum*, lub Urzędnikow Ziemſkich *ordine* rachuiąc w nie Marſzałka iednego, lub obydwoch, *abſentia aliorum Aſſeſſorum non obſtante*, ſkładać ſię będzie; *in caſu* zaś *paritatis votorum* w trzecich kreſkach, ktore za każdą razą od dołu zaczynać ſię maią *Lege praeſcripta* dla Kommiſſyi Skarbowych, poſtąpić będzie należało; to ieſt: do ktorey ſtrony prezyduiący Marſzałek przypiſze ſwoię kreſkę, tey decyzya ważność mieć powinna; A gdyby wezwani wyżey Aſſeſſorowie na czas ſprawy Kryminalney przypadaiącey nie przybyli, tedy i bez kompletu ſądzić kryminalnie będzie mogł. Ponieważ Urząd Marſzałkowſki na małą liczbę Piechoty Węgierſkiey do ſtraży i uſługi ſwoiey potrzebney, ma naznaczaną od Rzeczypoſpolitey płacę, też Piechotę pięćdzieſiąt ludźmi powiękſzoną mieć chcemy, i na to do wyznaczoney iuż na tę Piechotę ſummy przydawać corocznie z cułagą dwadzieścia ośm tyſięcy ośmdzieſiąt ſześć złotych kwotę Skarbowi Koronnemu zlecamy. Dla obieżdżania zaś w nocy obſzernych Przedmieściow i opatrzenia wſzelkiego w każdym czaſie pod Bokiem Naſzym beśpieczeńſtwa, Kommiſſya Woyſkowa co poł roku dwie chorągwie lekkie pod dyſpozycyą Laſki Marſzałkow Koronney, a w W. X. Litt: przed Naſzym przybyciem wcześnie, Kommiſſya Litewſka pod dyſpozycyą Laſki Wielkiey Litewſkiey ordynować i oddawać powinna będzie. A lubo przy innych Prerogatywach z Prawa z chwalebnych zwyczaiow Marſzałkom Wielkim ſłużących, i z opiſu Artykułow Marſzałk: (z ktorych iedne tylko rządzenie wewnętrzne Dworem Naſzym Krolewſkim wyięliśmy) do tey Marſzałkowſkiey władzy wſzyſtko: bądź względem wſzelkich wiolencyi w mieyſcu Rezydencyi Naſzey i okolicach *circa circum* na milę (wyiąwſzy

ANNO 1766 Osoby samych Posłow tylko, podług opisu Konstytucyi 1749.) bądź o długi nie na Dobra stoiące, ale na kartę bez zapisania *forum* innego, albo słownie do krodkiego czasu w Mieście gdzie rezydować będziemy przez Osoby wszelkiey kondycyi gościem w tymże Mieście przebywaiące (excypuiąc Szlachtę Possessyą realną w Państwach Naszych maiącą) od kogożkolwiek zaciągnione, i cokolwiek tycze się *Policiem* albo porządku, także ustanowienia taxy *Comestibilium & potabilium* i towarow kupieckich, miar, wag, łokci, a to dla wygody Dworu Naszego, & *per consequens* dla wygody publiczney podług dawnych Praw iedynie Marszałkom Juryzdykcyą przy Boku Naszym trzymaiącym oddanych w każdym mieyscu Rezydencyi Naszey należeć powinno; przecięż baczność na ochędostwo ulic, kanałow, bespieczeństwo od ognia doskonałą wiadomość o ludziach nie tylko mięszkaiących, ale i przybywaiących, a o Cudzoziemcach i podeyrzanych osobach czym się bawią? i ieżeli godziwy do życia sposob maią? szczegolniey Urzędom Marszałkowskim zalecamy. Dla czego Magistratom Mieyskim, abo Urzędom we wszystkich Miastach Naszych Krolewskich, do ktorych *immediate* dozor *præmissorum* należeć powinien, gdzie znaydować się będziemy; w materyach *solius Policiei & præmissorum* dependencyą od Zwierzchności Marszałka Wielkiego nakazuiemy, i od dekretow Mieyskich w sprawach takowych *parti gravatam se sentienti* Appellacyi do sądow Naszych Marszałkowskich dozwalamy. Od ktorych Juryzdykcyi *tanquam inappellabilis Instantiæ* nikt iakieykolwiek będąc kondycyi, wyłamywać się niepowinien. A Osoby *munus* w tey Juryzdykcyi maiące, *ex vi ejusdem muneris*, do żadney inney Juryzdykcyi pociągane pod żadnym tytułem być nie maią, lecz *delictum* ich *ex eodem munere*, ieżeliby się iakie pokazało w sądach *supremæ instantiæ* Marszałkowskich rozeznawane i decydowane być powinno. Sprawy zaś w sądach Marszałkowskich nie dokończone dla wyiazdu z mieysca Rezydencyi Naszey, i ustaiącey tamże iego Juryzdykcyi: z Szlachtą do Grodu, z Mieszczanami i Cudzoziemcami, do Miasta, z Zydami, wyiąwszy Warszawę (w ktorey *incolatus* podług opisu dawnych Praw *inhibetur*; i w ktorey do sądow Potocznych Konst: 1658. opisanych i Miasta *cumulative* należeć powinny (do Woiewody *servato Ordine Reatus* odesłane generalnie być maią. Dekreta przytym oraz Kondemnaty, czyli Infamie w Juryzdykcyi Marszałk: otrzymane, *super præsentibus*, tenże Urząd *usitato more*, *super absentibus vero* od mieysca Juryzdykcyi Marszałkowskiey Urzędy Grodzkie lub Mieyskie na Osobach czyli na Dobrach *Jure victorum* exekwować będą, że zaś jawna iest potrzeba ustawicznego przy Boku Naszym mieszkania Marszałków Wielkich, iako tak wiele czynności publicznych na sobie maiących, a dotąd Stany Rzpltey na nieuchronne expensa do urzędu przywiązane żadnego Funduszu dla Nich nie obmyśliły: My zachęcaiąc ich do pilnego Urzędu sprawowania, względy na ich zasługi deklaruiemy. Na pensye iednak dla Sędziego Pisarza Regenta, Instygatorów Woźnych i inne potrzeby, niemniey na exekucyą Kriminalistów, gdzieby instyguiący na ich życie niebyli w stanie kosztu łożyć, corocznie do Rąk i dyspozycyi Marszałka W. Koronnego w Koronie, a Litewskiego w Litwie, podczas Rezydency tylko Naszey, z Skarbów *respective* Oboyga Narodów Summę 40000. Złł: Pol: dawać naznaczamy. Ze wiele dobremu porządkowi i znaiomości Interessow na tym należy, żeby Akta Juryzdykcyi Marszałkowskiey generalnie wszystkie porządnie były trzymane, i Ceremoniał wszystkich Audyencyi Ministrów Cu-

dzo-

dzoziemſkich, Wiazdów i wſzelkich Aktów publicznych, każdy Marſzałek Urząd ſprawuiący w Xięgę wpiſywać kazał; więc do tego tychże Marſzałków *pro tempore*, iako też *poſt fata* ich Sukceſſorów, do oddania Aktów Marſzałkowſkich i wſzelkich publicznych Skryptów *ad Archivum publicum* Laſki Wielkiey obowiązanych mieć chcemy, które to *Archivum* w Pałacu Rzpltey dla Czterech Juryzdykcyi kupionym i naznaczonym lokowane być powinno. Gdyby zaś czyli dla ſłabości zdrowia, czyli dla nieprzytomności który z Marſzałkow WW. Urzędu ſwego przy Boku Naſzym ſprawować niemogł, tedy w Koronie na mieyſcu Marſzałka W. Koron: Marſzałek W. Litewſki, w niebytności iego Marſałek Nadworny Koronny, po Nim zaś Marſzałek Nadworny Litewſki, a gdyby i tego niebyło Miniſter *Status* Swiecki pierwſzy *in Ordine totum Munus* Marſzałka przy Boku Naſzym ſprawować będzie, w Litwie wzaiemnie Marſzałków Litewſkich niebytność Koronni Marſzałkowie, a tych Miniſter *Status in Ordine* pierwſzy, porządkiem namienionym zaſtępować maią. Co ſię ma rozumieć o czaſach między Seymem a Seymem: podczas Seymów albowiem tak w Koronie iako i w Litwie odprawuiących ſię, podług opiſu porządku między Marſzałkami Oboyga Narodów w Roku 1647. uczynionego i Konſtytucyą tegoż Roku approbowanego, Juryzdykcya Marſzałkowſka zoſtawać będzie. *Vol: VII. Anno 1766. fol: 467.* ANNO 1766

Nro. 10. JURYZDYKCYA MARSZAŁKOWSKA.

Przez wzgląd i rozliczność obowiązków, które Prawo do WW. Marſzałkow przydało Urzędu, i chcąc wraz ſprawiedliwe z innemi tegoż *Miniſterium* uczynić porownanie; a ten Nam i Narodowi miły, i potrzebny Marſzałkowſki Urząd zaſłonić od tey nieufności i niechęci, którą arbitralna iedney oſoby władza w Wolnych Obywatelach wzniecać przywykła, ieſzcze na oſtatnim Seymie *Anni 1766.* ſtaraliśmy ſię przez nowe w tey mierze ułożenie żądanie Naſze ziścić: Gdy iednak z czaſem wſzyſtko okazuiącym tę Uſtawę Naſzę, ani żądaniu Narodu i ſprawiedliwości doſtarczaiącą, ani WW. Marſzałkom przyzwoicie pomocną znaleźliśmy więc chcąc teraz ſkutecznieyſzym ziścić to ſpoſobem: Tymże WW. Marſzałkom za powſzechną zgodą ſześciu Aſſeſſorów przydaiemy, i wieczyście iak nayściśley do tego Marſzałkowſkiego Urzędu, przyłączonemi mieć chcemy, ktorzy od Seymu do Seymu przed powrotem UUr: Posłów do Izby Poſelſkiey tak iako Kommiſſarze Woyſkowi i Skarbowi, obierani będą: Aprzeto dyſpenſuiemy tychże WW. Marſzałków od zapraſzania Aſſeſſorow w dawnieyſzey Konſtytucyi imże wyznaczonych na Kadencyą Seymu w W. X. Lit: z Seymu Ordynaryinego w Koronie, przed tą Kadencyą przypadaiącego, maią także być obierani Aſſeſſorowie z Prowincyi Lit: w takieyże liczbie, ktorzy że tylko przez czas Seymu i bytności Naſzey w mieyſcu Seymowania potrzebni będą, bez nadgrody z Skarbu, z pewnością iednak wdzięczności Naſzey, tę uſługę Aſſeſſorſką odprawiać maią i w wſzyſtkim to co Aſſeſſorowie Sądów Marſzałkowſkich w Koronie, zachować ſię obowiązani będą. Ci zaś Ur. Aſſeſſorowie z Seymu naznaczeni, ażeby do wſzelkich Spraw rownie iak WW. Marſzałkowie należeli, mieć chcemy i poſtanawiamy. Wſzyſtkie także Uſtawy, według okoliczności i czaſu wypadaiące *pluralitate* Konkludowane być powinny, tak iako Sądy w ſprawach Kryminal- 1768

ANNO 1768 nych Marſzałkowie Wielcy, a *in abſentia* tych Nadworni ſą zawſze, gdy ſię przy Boku Naſzym znayduią, *Præſides nati* Sądu Marſzałkowſkiego, podług dawnych Praw Uſtaw i zwyczaiow.

Do Sądu zaś Marſzałkowſkiego, te tylko Sprawy, które w Artykułach Marſzałkowſkich Prawem ſtwierdzonych znayduią ſię opiſane, przyimowane i tam *per pluralitatem* decydowane będą. Inne Sprawy Cywilne wſzelkie iako w wſpomnionych Artykułach Marſzałkowſkich, nie znayduiące ſię pod nieważnością Dekretów, *ad competens forum* odſyłane będą, oprócz ieżeliby ſobie wzaiemnie Strony *Forum* Marſzałkowſkie zapiſały, albo ſię temu dobrowolnie poddały; Sprawy także Cudzoziemców podróżnych, którzy tu ani Obywatelſtwa, ani uſtawicznego pomieſzkania niemaią, *tam ex Actoratu quam ex Reatu*, o długi albo tym podobne pretenſye do Sądu Marſzałkowſkiego należeć będą; iako też i Sprawy o Stancye w które Szlachta wchodzą. Do którego także i Zydzi do Warſzawy przyieżdzaiący, a dotąd od Juryzdykcyi Marſzałkowſkiey dependuiący, należeć niemaią, chyba żeby Miaſto oto Rekurs do WW. Marſzałków czyniło; ale iako nieſą nikomu większą przeſzkodą iako Miaſtu, tak odtąd Zwierzchności Magiſtratu Miaſta Starey Warſzawy zupełnie i ſzczególnie podlegać będą, którym iednak dla publiczney wygody, i umiarkowania drożyzny Towarów, według ſtarego zwyczaiu podczas Seymu, niema być zabroniony handel Kupiecki.

Wſzelkich zaś uſtaw, bądź porządku, bądź beſpieczeńſtwa, bądź taxy tyczących ſię, *pluralitate* decydowanych Exekucyą iednym ſzczególnie WW. Marſzałkom Wielkim a w niebytności tych WW. Marſzałkom Nadwornym, gdyby ſię zaś ci nieznaydowali, pierwſzemu *in Ordine* Aſſeſſorowi przyznaiemy, i oddaiemy; Prezencyą wſzyſtkich UUr: Aſſeſſorów w czaſie Kadencyi cztery razy do Roku przypadaiącey, i w nınieyſzey tu Ordynacyi wymienioney, pod utratą penſyi, która ſię między przytomnych dzielić będzie, nakazuiemy. Czterech zaś z nich ażeby uſtawicznie przy Boku Naſzym zoſtawali, pod Rygorem Prawa *contra Convulſores Legum*, i pod utratą także Penſyi mieć chcemy. Dlaczego i Komplet, ażeby ze czterech Osób był złożony poſtanawiamy. Urodzonego zaś Sędziego Marſzałkowſkiego iedynie *cum voce Conſultiva* między Aſſeſſorami mieć chcemy, dla czego w Komplet rachować ſię niepowinien, któremu iednak *Forum primæ Inſtantiæ* zoſtawuiemy, i od niego Appellacyą do Sądów *Supremæ Inſtantiæ* Marſzałkowſkich iść powinna.

Jeżeliby ſię trafiło a żeby Szlachcić Obywatel W. X. Lit: był Pozwany do Sądów Marſzałkowſkich Koronnych, na ow czas W. Marſzałek Koronny przytomny WW. Marſzałków Litewſkich do Sądu ſwego weźwie, i zaſiadłſzy podług dawney Ordynacyi tak z niemi iako i przytomnemi Aſſeſſorami *pluralitate Votorum* tę Sprawę decydować będzie, niebytność iednak WW. Marſzałkow Litewſkich nie má tamować biegu ſprawiedliwości przyzwoitey. A co ſię tu mowi o Marſzałkach i Obywatelach Litewſkich w Koronie, to ſię ma rozumieć, i o Koronnych w Litwie.

W Sprawach zaś *violatæ Securitatis* lub *ex appellatione vel Remiſſa* przypadaiących, któreby były przeciwko Sędziemu lub innemu Officyaliście Mar-

ſzałkowſkiemu, i innym iakimkolwiek Urzędom do tey Juryzdykcyi obowią- ANNO
zanym, albo przeciwko ludziom Dworu Marſzałkowſkiego, Sąd Marſzałkow- 1768
ſki *ultimæ Inſtantiæ* ſam wyprowadzi Inkwizycye, albo one wyprowadzić zleci Officyaliſtom ſwoim, lub Grodzkim. A gdyby kiedy Marſzałek ſam co wykroczył *violando Securitatem publicam* przy Boku Naſzym, *non ex vi* iednak *prolatæ ſententiæ* albo naſtąpioney exekucyi Uſtaw, lub Dyſpozycyi ſwoich tam gdzie mu należą, albo wraz z Aſſeſſorami uczynionych, na ow czas ſtoſuiąc ſię do Prawa innym Miniſtrom ſłużącego, mieć chcemy, aby w Sądzie Marſzałkowſkim, nie znayduiąc ſię ſam na ſwoiey ſprawie odpowiadał, i był ſądzony *pluralitate votorum*. *In reliquo* zaś Urząd Marſzałkowſki przy wſzelkich Prerogatywach, ktore wyżey wyrażonym Punktom nie ſą przeciwne, zachowuiemy. Ktore we wſzyſtkim uſtanowienie, za powſzechną zgodą Zgromadzonych Stanow za niewzruſzone, i nieodmienne Prawo poſtanawiamy.

Za areſztowanie także Oſob, dla zapobieżenia, i przeſzkodzenia złemu, lub ucieczce obwinionego ſamym WW. Marſzałkom zoſtawuie ſię, rozſądzenie zaś, gdyby przyſzło aż do ſprawy wraz z Aſſeſſorami ma naſtąpić.

Oſtrzeganie beſpieczeńſtwa Poſłow i Miniſtrow Cudzoziemſkich i Charakterem podobnym zaſzczycaiących ſię Oſob, i zachowanie w tym Punkcie Prawa Narodow, tak co do wzwyż pomienionych Oſob, iako też i do ich Dworów ſtoſuiąc ſię do dawnych zwyczaiow, pieczy ſamych WW. Marſzałkow polecamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 711.*

Nro. 11. Wyznaczenie Assessorow Sądom Juryzdykcyi Marszałkowskiey.

Jako Krolowie poprzednicy Naſi, przez dawnieyſze ułożenia z Rzpltą 1768
ofiarowali ſię we wſzelkich Radach i Sądach *ad pluralitatem* łączyć ſwoie zdania, tak i ſama Rzeczpoſpolita potym w każdych *ultimæ Inſtantiæ* Subſelliach do podzielenia takowey władzy między więcey Oſob, rożnemi czaſami przyſtępowała, tak dalece, że i Sądom Juryzdykcyi Marſzałkowſkiey (ktore oſtatnie były, gdzie Decyzya i ferowanie Dekretow bez Appellacyi wypadały) na oſtatnim Seymie ordynaryinym Aſſeſſorow przydano; Więc My abyśmy tym bardziey ſprawiedliwym w tey mierze powodom dogodzili, *ad Normam* Sądow Naſzych Zadwornych ſześciu Aſſeſſorow wyznaczamy, w ktorych liczbie dwoch Senatorow bywać będzie mogło, i żeby dla publiczney, ktorą będą czynić uſługi, ſzkody przez koſzta na ſiedzenie przy mieyſcu teyże Juryzdykcyi nie ponoſili, Summę ſiedmdzieſiąt i dwa tyſiące Zł: Pol: corocznie ze Skarbu Koronnego wypłacać im zlecamy. Co zaś do innego wſzelkiego tychże Sądow rozrządzenia, Ordynacyą na ten koniec ułożoną potwierdzamy, *in Volumen Legum* inſerować zlecamy, i żeby we wſzyſtkim moc Prawa zabierała, mieć chcemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 714.*

Nro. 12. Assessorowie Sądow Naszych Marszałkowskich i Zadwornych, Posłami być niemogą.

Gdy za powſzechną Zgromadzonych Skonfederowanych Stanow zgodą, 1768

ANNO 1768 w Ustawach Kommissyi Skarbowych i Woyskowych Oboyga Narodow to ostrzeżono iest, żeby Kommissarze Skarbowi i Woyskowi Posłami na Seymach niebywali, z tegoż samego powodu i Assessorom Sądow Naszych Marszałkowskich i Zadwornych *Capacitatem* do Funkcyi Poselskich odeymuiemy, a iako Assessor Sądow rzeczonych Posłem nie będzie mogł być, tak żeby ani Poseł Assessorem mogł być obierany, postanawiamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 714.*

Nro. 13. Kommissya Marszałkow Oboyga Narodow.

1775 Marszałkowie trzymać się będą opisu Konstytucyi 1768. waruiąc tylko przybranie Assessorow w sprawach następuiących.

1mo. We wszystkich Sprawach kriminalnych.

2do. O Taxę i cenę postanowioną żywności i towarow, w mieyscu tylko Rezydencyi Krolewskiey, wyiąwszy zboża i produkta Szlacheckie.

3tio. We wszystkich sprawach o długi lub pożyczone Summy, tylko *ex vi inscripti Fori* przypadaiących, gdy założona będzie od strony Appellacya *a prima Instantia*, i gdy Summa przewyższać będzie 500. Złotych.

4to. Wszystkie Apallacye *a prima Instantia* o niesłuchanie taxy, należeć maią do Sądu Marszałka z Assessorami, na ktorych Sędzia i Pisarz będzie przytomny, gdy z Apellacyi *primæ Instantiæ* sprawa przypadnie; a w takowych sprawach z Apellacyi przychodzących, po dwoch wotowaniach głośnych, decyzya *per vota secreta* następować ma.

5to. Kommissya Marszałkow składać się będzie z Marszałkow wielkich i Nadwornych kollegow ich, gdy mieysce w tey Magistraturze pod nieprzytomność Marszałkow wielkich zastępować będą, z dwoch Senatorow i z czterech Osob z Stanu Rycerskiego; Ci sześciu Assessorowie obierani będą na Seymie Ordynaryinym, sposobem iako wyżey o Konsyliarzach Rady Nieustaiącey opisanym.

6to. Marszałkowie obligowani będą sześć miesięcy mieszkać przy Boku J. K. Mci, gdy im pensya naznaczona będzie, Assessorowie zaś, każdy cztery Miesiące mieszkać powinien, ażeby liczba zasiadaiących w Sądzie z piąciu przynaymniey Osob składała się, rachuiąc w to Marszałkow; ktorzy Assessorowie mieć będą Pensyi po 6000. Złot: Polskich na rok, a te Pensye między zasiadaiących ne Sessyach dzielone być powinny.

7mo. Zaden z składaiących tę Kommissyą nie może być Posłem na Seym następuiący. Posłowie zaś *per vota Secreta* mogą być do teyże Kommissyi obierani, a połowa dawnieyszych Assessorow, czyli z Senatu czyli z Stanu Rycerskiego, może być na drugie dwa lata konfirmowana.

8vo. Szczególnie w sprawach *denegati Judicii & Corruptionis Judicis, Perjurii & Oppressionis Civis liberi*, ato podług osobnego Projektu gatunek spraw wyżey wyrażonych objaśniaiącego, wolno będzie na Radzie Nieustaiącey zaskarżać

ſkarżać ten Sąd, podobnie iak wſzyſtkie inne Juryzdykcye, i ſprawy z tako- ANNO
wego powodu, *a Conſilio Permanenti*, według przepiſu iemu danego, trakto- 1775
wane będą, według Konſtytucyi explikuiącey *denegatum Judicium, & Corruptionem Judicis*: tak *Perjurii*.

9no. Marſzałek Wielki co Mieſiąc odſyłać będzie do Rady Nieuſtaiącey Rapport, czynności wſpolnych z Aſſeſſorami w Protokule zawartych.

10mo. W przypadku wykroczenia Marſzałkow w Artykułach wyżey wyrażonych Rada Nieuſtaiąca może ich napomnieć o zachowanie Prawa, a gdyby trwali w ſwoim ſprzeciwieniu ſię, to wykroczenie poczytane będzie *pro Crimine Status* o ktory zapozwanemi zoſtaną na Sądy Seymowe.

11mo. *In reliquo* Marſzałkowie zoſtaną przy dawnych Prawach i Prerogatywach ich Urzędu, w tym wſzyſtkim co ſię wyżey opiſanym Artykułom nie ſprzeciwia. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 101.*

Nro. 14. Marszałkowstwa Nadworne Oboyga Narodow.

Za zgodą wſzech Stanow rozrządzenie *Miniſterii* Marſzałkowſtwa 1775
Nadwornego Koronnego i Litewſkiego, *poſt aſcenſum, ceſſum vel deceſſum* teraźnieyſzego uprzywileiowanego Poſſeſſora, w mocy Naſzey zoſtawuiemy, i Oſobie Nam i Rzeczypoſpolitey zaſłużoney konferować będziemy, *etiam non obſtante Lege de incompatibilitate pro hac ſola vice. Vol: VIII. Anno 1775. fol: 179.*

Nro. 15.

Na Sądach Marſzałkowſkich będą ſię mogli zawſze znay-
dować Marſzałkowie Oboyga Narodow przytomni w Warſzawie *cum voce activa, a primus in Ordine* prezydować będzie. Do tychże Sądow także Aſſeſſorow Prezyduiący Marſzałek Miniſter dobierać ſobie będzie ſpoſobem w Prawie 1766. opiſanym. *Vol. VIII. Anno 1776. fol: 851.* 1776

MATKA.

Nro. I. De improperationibus seu turpiloquio alicui illato.

Cum omnis ſcrutilitas verborum & turpiloquium homines ad rixas pro- 1347
vocans apud virtuoſos homines non immerito debeat evitari, atq; (niſi metu pœnæ quandoq aliqui prohibentur a talibus & reſrænantur) nequeunt alias prohiberi, unde volumus, ut ſi quiſpiam linguam ſuam non reſrænans ſi Nobilis Nobili impropevaverit, aſſerens eum eſſe filium meretricis, & ſtatim, non revocat, aut negat quod dixit, neq probat eum eſſe talem ut aſſerebat pro vituperio illius quem ſic vituperavit, ratione pænæ ſolvat ſexaginta Marcas groſſorum, veluti ipſum occidiſſet. Idem dicimus, ſi Matrem ipſius meretricem nominaverit, nec probaverit quod aſſeruit, in ſimilem pænam ipſum decernimus incidiſſe, & revocando debet dicere, id quod ſum locutus, mentitus ſum ſicut canis. *Vol: I. Anno 1347. fol: 34.*

ANNO 1347 Nro. I. De Moneta in Regno currente.

Cum sub uno Principe & capite eadem Gens Jura diversa habere non debeat, ne sit tanquam monstrum, diversa habens capita, expedit Reipublicæ, ut uno & æquali jure tam Cracovienses, quam etiam Majoris-Poloniæ inhabitatores & cæteræ Regni Nostri terræ utantur & judicentur, & ex quo unus Princeps est omnium & Dominus, statuimus de consilio & assensu nostrorum Baronum & Procerum quod una moneta in toto Regno Nostro debeat haberi quæ debet esse perpetua, & bona in valore & pondere, ut per hoc cæteris sit gratior & acceptior. *Vol: I. Anno 1347. fol: 43.*

Nro. 2. De Pecunia Bracata quod ubique in Regno capiatur.

1447 De minuta pecunia bracata statuimus, ut per universum, Regnum capiatur commode, quod pro medio lato grosso novem denarii minutæ & bracatæ pecuniæ recipiantur, ad latos autem grossos Pragenses qui eos in suis obtinent censibus fiant additiones, secundum cursum communem, inter Mercatores currentem. Si autem aliquis præfatam pecuniam minutam recipere recusaverit, si Nobilis fuerit, pignoretur per Capitaneum in pecoribus, quoties excesserit, si vero Civis aut Mercator pro suis mercibus recipere renuerit, merces amittere debet fisco nostro Regio confiscandas, si Kmetho, captivetur & turri imponatur. Verum tamen si in ipsa pecunia minuta duo grossi falsi apud quempiam in una marca reperti fuerint, talis marcam ipso facto amittat, si vero in una marca sex grossi de falsa ut præfertur moneta fuerint inventi capite puniatur.

Statutum insuper est, ut Capitanei ubicunque locorum exactam & diligentem habeant curam, ut præfata pecunia minuta recipiatur & contrariantes modo præmisso puniantur; negligentes Capitaneos Dominus Rex puniet, tanquam contemptores laudi præfati & decreti. *Vol: I. Anno 1447. fol: 154.*

Nro. 3. De Pecunia Bracata & Poenis ex illis extorquendis qui falsam Pecuniam haberent, & apud quos falsa Pecunia fuerit inventa tam in Regno Poloniæ quam Ducatu Masoviæ.

1447 Casimirus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, hæres Russiæ &c. significamus tenore præsentium quibus expedit universis, quomodo agentibus Nobis hic in *Piotrkow* pro Republica Regni Nostri conventionem generalem, inter cæteras hujus conventionis ordinationes, super differentia quæ inter Prælatos & Barones terrarum totius Regni unanimiter ordinatum est & conclusum, innitendo ordinationibus & conclusionibus aliarum conventionum, etiam generalium, & ab eis non recedendo. Quod pecunia minuta bracata, indifferenter per totum Regnum Nostrum Poloniæ, & Ducatus Masoviæ, tam pro Nostris quam etiam Prælatorum, Principum, Baronum, Nobilium, & cujuslibet status hominum, proventibus ut pote teloneis, exactionibus, contributionibus, censibus, decimis, necnon pœnis memorialibus, arris seu notis, notariorum resignationibus item, mercibus & singulis rebus venalibus sine contradictione, tam per Nos, seu Nostros Officiales, quam etiam Prælatos, Prin-

cipes, Barones, Capitaneos, Nobiles, & quoslibet Regni Poloniæ & Ducatuum Masoviæ incolas & subditos, modo dudum statuto, videlicet novem denarios pro quolibet medio grosso lato computando recipiatur & exigatur. Nisi forte aliquis de jure pro censibus & decimis fortonalibus debeat exigere latos grossos Monetæ Pragen: quorum quilibet pro eisdem latis grossis pecuniam minutam bracatam juxta cursum communem, inter mercatores currentem debet recipere, seu exigere, & tenetur sub pœnis infrascriptis. Quicunq; Regni Nostri aut Ducatuum Masoviæ cujuscunq; Status incola & subditus ipsam bracatam pecuniam minutam recipere noluerit aut contempserit, si Prælatus aut Spiritualis Persona fuerit, quæ pro decimis eandem pecuniam minutam recipere noluerit, decimam pro qua forisavit perdet, quæ per Capitaneum, aut Officiales Nostros pro bonis recipietur, & pro Nostra utilitate convertetur. ANNO 1447

Si autem fuerit Nobilis, pro primo excessu decem marcas pro secundo similiter decem; & pro tertio alias decem, pro quarto vero triginta marcas pro fisco Nostro solvat, pro quibus Capitaneus in bona sua se intromittat, & teneat eadem ad persolutionem triginta marcarum.

Si vero in civitate aliqua pecunia minuta bracata pro quibuscunq; rebus venalibus, sive in hospitiis sive in foro non reciperetur, ex tunc ipsa civitas pro tribus primis excessibus, pro quolibet excessu seorsum solvat decem marcas, pro quarto vero excessu solvat triginta marcas pro thesauro Nostro Regio convertendas.

Quod si mercator pro mercibus suis quibuscunq;, & cujuscunq; generis aut speciei, eandem pecuniam minutam bracatam recipere noluerit in valore prædicto: videlicet pro medio grosso lato novem denarios computando, aut plures in minuta pecunia quam in mediantibus, pro mercibus suis exigere voluerit pecunias, extunc omnes ipsæ res & merces eidem recipiantur, & pro thesauro nostro convertantur.

Item Kmethones, pro rebus suis, pecuniam minutam recipere recusantes, & nollentes: pro quolibet excessu in fertone puniantur irremissibiliter ab eisdem exigendo.

Item tabernatores in Villis qui pro rebus suis, videlicet victualibus, & pabulis recipere noluerint minutam bracatam pecuniam; pro quolibet excessu quilibet in media marca puniatur, irremissibiliter ab eodem exigenda.

Volentes in super Reipublicæ providere, ne habeant malefactores occasionem importandi falsam monetam in Regnum Nostrum, statuimus & ordinamus de unanimi prædictorum Nostrorum Consiliarioum voluntate, quod apud quemcunq; cujuscunq; Status hominem in una marca duo grossi falsi fuerint reperti, ipse cujus marca fuerit, marcam perdet, apud quem sex grossi falsæ monetæ in una marca inventi fuerint, talis juxta priores conclusiones puniatur.

Inter creditores vero habentes inscriptiones supermediantes taliter est Statutum, quod quilibet talium, pecuniam sibi ante hanc dispositionem inscriptam juxta continentiam literarum suarum, libere exigat in moneta, in ipsa inscriptione expressa.

ANNO

1447 Deinceps vero, non nisi minuta pecunia vel simpliciter marcæ monetæ & numeri Polonicalium, inter creditores inscribantur, & in minuta pecunia quavis debita exigantur & solvantur duntaxat novem denariis pro medio lato grosso computatis. *Vol: I. Anno 1447. fol: 154.*

1451 Nro. 4. Item statuimus ex mandato Domini Regis Casimiri quod Sal ad Hungariam non debet alio modo dari, nisi quilibet centenarius per quatuor grossos in flore: aureis, & floreni alio modo non debet recipi, nisi per septem grossorum scottos, causa est ista, quia Hungaris concutitur unus bancus salis, qui valet duas marcas, postea quando concussus fuerit, vix solvet unum florenum cum medio ad Hungariam, & illud est damnum Zupparum, & illud tangit Zuppam Wielicensem.

Item Statuimus, quod Sal, quod datur, e Zuppa Bochnensi ad Czypsensem Terram, quilibet centenarius debet dari per quatuor grossos in floren: aureis: & quilibet florenus debet recipi per octo scottos grossorum. *Vol: I. Anno 1451. fol: 163.*

Nro. 5. De Floreni valore.

1496 Item cum cerneremus varietates committi multas in valore auri florenorum, cum quilibet, prout unicuiq; libet illos pro privato existimat judicio, interdum minorem, interdum majorem existimando, quod fit non absq; Reipublicæ incommodo: itaq; ordinare cupientes ne in futurum pro & super valore ipso florenorum errores committantur, statuimus & decernimus, ut in Regno Nostro ubique valor floreni certus videlicet mediæ sexagenæ habeatur, observeturque æviternè pænam constituendo trigenta florenorum Hungaricalium ab illis qui per alium valorem aut vendere, aut emere florenos viderentur, per locorum Capitaneos irremissibiliter sub privatione Capitaneatuum exigendam, nostro inferendam ærario, pro auro argentoque ad monetariam Nostram comparandis. *Vol: I. Anno 1496. fol: 266.*

1496 Nro. 6. Item moneta uniformis & æqualis ponderis, utrobique sicut cætera omnia, communi consilio & assensu utriusque Dominii debeat institui. *Vol: I. Anno 1496. fol: 287.*

Nro. 7. De valore Floreni.

1505 Cum ex auri congeriæ, opum fit incrementum, quod quidem tantominus haberi consvevit, quanto majori venderetur, ut igitur subditis Nostris utcunque opitulemur ad accessiones opulentiores, quæ ex auri fiunt copia, decernimus & statuimus, quod valor floreni Hungaricalis, triginta duos grossos non excedat, aliter emens & vendens puniatur juxta Constitutionem Petricoviensem Anni præteriti, alias juxta Constitutionem Alberti Regis Fratris Nostri. *Vol: I. Anno 1505. fol: 306.*

1527 Nro. 8. Et quia Moneta Swidnicensis quæ universo Regno Nostro inæstimabilem jacturam facit, & detrimentum hactenus cohiberi non potest, ignorantia simplicium hominum & licentia eorum, qui decreta & prohibitiones No-

stras

ftras transgrediuntur: Decrevimus cum universo Senatu Regni Nostri non solum prorogandam & custodiendam diligentius occlusionem viæ in Silesiam, sed etiam eandem monetam prorsus ex Regno extirpandam, ita quod deinceps nemo illam recipere, expendere, aut in Regnum & dominia Nobis subjecta inferre audeat, sed quisque intra hunc Annum alias hinc ad duodecimam diem Martii Anni futuri, illam extra Regnum exportet, aut permutet, permodum cambii, aut modum emptionis, seu quocunq; negotiationis genere sub pæna Nostra Regia quatuordecim marcarum & amissione hujusmodi pecuniæ. Et qui illam intra hoc tempus permutare & alienare a se non posset, expendat illam & permuttet intra spatium hujus anni, sed non carius quam quemlibet ejus medium grossum, per quinque denarios, aut ad Officinam Nostram monetariam portet, pro qua dabitur bona moneta, & solventur similiter illi pro quolibet medio grosso Swidnicensi quinque denarii. Post exactum autem annum, ea ipsa moneta, per quam splendor & decus Majestatis Nostræ Regiæ imminuitur, omniumque statuum & ordinum hominibus non mediocre damnum infertur nullo modo recipiatur, sed tanquam falsa ac noxia ab hominibus vitetur, & apud quemcunque hominem cujuscunque status & conditionis reperta fuerit, & perdere illam debeat, & pæna quatuordecim marcarum puniri, sic quod apud quemcunque duo grossi illius in una marca inventi fuerint, totam illam marcam perdat absque spe alicujus veniæ. ANNO 1527

Constituemus etiam custodes in finibus Regni, qui custodiant & diligenter inquirant, ne deinceps ea ipsa moneta Swidnicensis in Regnum inferatur. Qui quidem Custodes apud quemcunq; illam invenerint, recipere illam possint & debeant.

Quia vero præter ipsam externam monetam Swidnicensem magna etiam vis falsæ monetæ, tam in Regno Nostro quam etiam alibi excussa est, & exuditur in maximum damnum & detrimentum, Reipublicæ Regni & Dominiorum Nostrorum. Proinde ne malefactores cudendi illam deinceps & importandi in Regnum occasionem habeant providebimus & braccatores constituemus in civitatibus & oppidis, qui illam signent, & notam seu signum percussionis illi imponant, quo facilius cognosci ab omnibus & vitari possit.

Capitanei autem locorum exactam diligentiam facere debebunt, ut prædicta constitutio, tam de Swidnicensi, quam etiam falsa moneta ab omnibus strictissime & inviolabiliter observetur. Ad corrigenda autem tam enormia & tantas falsitates, a quibus etiam nec Nobiles aliqui, ut ea est hujus temporis malignitas sese continent, statuimus quod accusatus, seu inculpatus de falsa moneta aliquis Vir Nobilis cujuscunq; Status & dignitatis, citari debet ad præsentiam Nostram, ex officio nostro, & si convinci poterit per duos testes Nobiles, in simili crimine falsæ monetæ deprehensos & condemnatos, ac ultimo supplicio affectos qui confessi sint, illum reum ejus criminis esse, & falsam monetam cudisse, aut consilium, auxilium, patrocinium ad illam excudendam præstitisse, ac in ea confessione perseveraverint, & morte sua confirmaverint, talis pæna Capitis plectetur, bonaq; ejus confiscabuntur, quæ Nos pro Nobis & fisco Nostro retinebimus, ad præcludendam viam calumniis hominum, & nemini illa conferemus, alias vita salus, & status ejus ipsius Nobilis inculpati,

ANNO & hoc modo convicti, erit ingratia Nostra Regia. Si vero testes contra
1527 illum testificantes, non fuerint Nobiles, sed alterius inferioris ordinis & conditionis domestici, seu extranei qui in eo ipso crimine deprehensi, & contra illum testificantes & non reclamantes, seu confessionem suam non revocantes ultimo supplicio affecti fuerint, in eo casu Nobilis ille accusatus, seu inculpatus expurgabit se cum octodecim Viris Nobilibus bonæ famæ sibi in genere similibus, quos Nos ipsi deligemus, ex ter octodecem hoc est quinquaginta quatuor testibus Nobilibus, quos ille qui se expurgaturus est, statuere coram Nobis debebit in sex Septimanis, a die indictæ, & decretæ sibi hujusmodi expurgationis, qui si in probatione, & in sui expurgatione defecerit, pro convicto habebitur, & pæna falsi punietur. Si vero in se expurgando non defecerit, absolvi a crimine illi objecto debebit, ubi tamen post hac de hoc ipso crimine falsæ monetæ ex quo se semel modo præmisso expurgaverit, accusatus, inculpatus, & testimoniis hominum civilis, plebeæ, aut alterius conditionis, convictus modo supradicto fuerit, ad aliam expurgationem non admittetur sed ut falsarius, pæna debita punietur, ac bona ejus confiscabuntur, caputq; vita & salus ejus erit in gratia Nostra Regia, citatus autem literis citationis nostræ de falsa moneta comparere coram Nobis debebit non revocando se ad districtum, & si in primo termino non comparuerit, citabitur secunda citatione & terminus tam primæ, quam etiam secundæ citationis, debet illi assignari & præfigi in quatuor Septimanis a die positionis & executionis ejusdem citationis, qui si in secundo termino non comparuerit pro convicto habebitur, sive is fuerit possessionatus sive non, debebitq; banniri de Regno, & bona ejus confiscari & præsens Statutum durabit ad vitam Nostram. *Vol: I. Anno 1527. fol: 476.*

1550 **Nro. 10.** Około Monety wynoszenia z Korony wywiadować się Wojewodowie, Starostowie maią z temi, którzy są wysadzeni na Mynice: i strzedz tego maią, aby wynoszona niebyła. *Vol: II. Anno 1550 fol: 599.*

1564 **Nro. 11.** Daley co się tknie około Artykułu Monety, aby była *uniformis & æqualis in pondere & grano, ac proba, & numero peciarum & inscriptione monetæ*, to My za zezwoleniem obudwu Narodow, skutkowi przywieść bez omieszkania powinni będziemy i obiecuiemy. *Vol: II. Anno 1564. fol: 648.*

1588 **Nro. 12.**

O Monecie drobney.

Iż się wiele wniosło do Korony nie ważney monety cudzoziemskiey, z wielką szkodą Rzeczypospolitey ustawiamy, aby przerzeczona Mynica drobna nie ważna, iako Sląska, Brandeburska, Saska i insza wszelaka, okrom szelągow Węgierskich i popiętnych groszow, ktore do tego czasu biorą, więcey do Korony wnoszona nie była ani brana, pod utraceniem iey do Skarbu Naszego. A ta co iest w Koronie, aby na daley do poł roka zbywana była, a Gdańszczanie Elblązanie, i inne portowe i pograniczne głowne Miasta, na to pilne oko mieć maią, żeby monety postronney nie ważney do Korony nie wpuszczali, pod utraceniem tey monety & *pæna arbitrio Nostro irrogan.* Moneta Litewska, iako dobra i ważna, *in suo pondere & estimatione*, iako w Wielkim Xięstwie Litewskim tak i w Koronie wszędzie ma być brana. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1223.*

Nro. 13. O Mynicy tak domowey iako i postronney.

ANNO 1598

Iż wiele szkody dzieie się w Państwach Naszych, podnoszeniem Czerwonych Złotych i Talerow przez prywatne ludzie zwłaszcza Kupieckie mimo Zwierzchność Naszę, przeto postanawiamy aby żaden na potym nie śmiał się tego ważyć, żeby Czerwony Złoty, ktoryby był ważny i niepodeyrzany, miał drożey uważać abo płacić, iedno po piećdziesiąt i ośm groszy; a taler także ważny i niepodeyrzany, niedrożey iedno po trzydzieści sześci groszy. A ktoryby się tego ważył, z ludzi Kupieckich, ktoregokolwiek Narodu i innych ludzi *Status plebei* tak iawnie iako i potaiemnie pieniądze takowe iako i towary stracić ma, ktore przez Starosty mieysc onych na Skarb Nasz zabrane być maią. A czerwone Złote także i Talery podeyrzane, i Mynice drobnieysze Cudzoziemskie, których wiele do Państw Naszych nanoszą, nie maią też być brane, iedno wedle tey ustawy, któraby przez Urzędniki Nasze do tego należące i Probierze przysięgłe uznana i doświadczona była. O czym damy Publikacye do wszystkich Grodów pod Tytułem Naszym pod temiż winami na ludzie wszelakiego Stanu wyżey napisanemi, czego także Starostowie doglądać będą powinni, za delacyą Podskarbiego Naszego Koronnego. A co się tycze Mynicy Koronney, ta ma być tak biała, iako za Antecessora Naszego Króla Swiętey pamięci Stefana, iest o tym Ordynacya uczyniona pod tą wagą której w Mynicy Olkuskiey z starodawna używaią, dotąd poki inaksza około tego Ordynacya postanowiona na Seymie nie będzie. *Vol. II. Anno 1598. fol. 1452.*

Nro. 14. O Monecie.

Chcąc przywieść Konstytucyą *Anni 98.* w exekucyą, o biciu Monety napisaną uchwałą Seymu teraźnieyszego, za pozwoleniem PP. Rad, tak Duchownych iako i Swieckich i Posłow Ziemskich, nayprzód to mieć koniecznie chcemy, aby wszystkie Mynice które ludzie prywatni po różnych Miastach i Miasteczkach *in suum commodum* bili, *exnunc* były zniesione. Czego Starostowie Nasi doyrzeć maią, i niedopuszczać, aby ią bito: o czym damy publikacye do wszystkich Grodów Naszych pod Naszym Tytułem. A iż baczemy, że to iest ozdoba iedna Korony Naszey gdy się Mynica dobra biie, tedy *Authoritate Conventus, & Consensu Omnium Ordinum*, w Krakowie albo w Olkuszu, a niegdzie indziey Mynice bić rozkazuiemy, tak iako za Antecessora Naszego Króla ś. p. Stefana o tym iest Ordynacya uczyniona, pod taką wagą której z starodawna w Mynicy Olkuskiey używaią: ktorey Mynice Podskarbi Nasz Koronny ma być sprawcą i dozorcą. A z strony wywołania i nieużywania w Państwach Naszych monety drobney Cudzoziemskiey, Konstytucyą Roku 1598. utwierdzamy, i do exekucyi przywodzić każemy; przydawszy to iż za deklaracyą każdego, Urzędy takową exekucyą czynić będą powinne. A żeby iuż na potym gruntowna iaka Ordynacya około Spraw Mynicznych była namowiona, damy Kommissarze *vigore* Seymu tego, którzy z Posły Xiążęcia Pruskiego, i Miast Pruskich znieść się około tego i co pewnego namówić maią, a na przyszły Seym dla informacyi wszech stanów przynieść. Do ktorey Kommissyi Podskarbiowie też, tak Koronni, iako Wielkiego Xięstwa Litt. z Urzędów swych należeć maią. *Vol. II. Anno 1601. fol. 1509.*

1601

ANNO 1607 Nro. 14. O falszywey Monecie, tak w Koronie, iako i w W. X. Litewskim.

Statut Zygmunta ſtarego, o fałſzywym kowaniu monety uczyniony deklaruiemy, aby nie tylko Szlachcić, ale i *Plebejæ conditionis* człowiek, delatorem być mogł, za krorego delacyą Podſkarbiowie Oboyga Narodu, ktorym doglądanie i Dobr w Mynicach należy popierać tego, *ad Inſtantiam Inſtigatoris* będą powinni. W czym *ſcrutinia*, i inkwizycye uprzedzać maią, przed Urzędem Grodzkim onego Powiatu; abo *in viciniori Capitaneatu* w ktorym obwiniony rezydencyą ſwoię mieć będzie, a dowod albo *evaſia* komu przyidzie, *cum teſtibus* nakazana być ma, *juxta Statutum.* *A forum* takowym ſprawom na Trybunale *inter cauſas fiſci* naznaczamy: co ſię i na *præterita* ściągać ma. O co Inſtygator czynić będzie powinien *ſub pœna bannitionis inter cauſas fiſci peremptorie ordinaria via juris*, *ad Inſtantiam cujuſvis repetenda.* A o ktorych już *conſtat* z konfeſſyi poimanych, i przeciwko tym takiż Proceſs być ma. A ci ktorym ſą Akcye intentowane oto Seymowe, na przeſzłym Seymie, a Trybunalſkie na Trybunale affekt ſwoy brać maią. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1605.*

Nro 15. O Mynicy falszywey.

1611 Jż ſię krzewi im daley tym bardziey ſwawola fałſzywych Myncarzow, a to dla zwłoki i długości Prawa, poſtanawiamy, aby tacy na Trybunale ſię ſprawowali *inter cauſas conſervatas*, abo *officii cum præfixione termini peremptorii a poſitione citationis ſalva inquiſitione in duabus*, ktorą ma Saroſta abo Urząd Jego odprawować, *in cujus juriſdictione bona inculpati conſiſtunt.* *Poſt cujus expeditionem conſervatur terminus in una Septimana* na Trybunał, abo do Nas: a tacy karani być maią: gdy ſię winnemi pokażą, *pœna infamiæ*, & *confiſcatione bonorum*, ktorych połowica *ad fiſcum*, a połowica delatorowi: wſzakże dozor i Urząd tey Mynice ma należeć Podſkarbiemu Naſzemu według iego Praw i Przywileiu. *Vol: III. Anno 1611. fol: 12.*

Nro: 16. Czerwone Złote.

1611 Czerwonych Złotych ważnych i Talerow, cena nazbyt ku gorze idzie, ktorych aby żaden ktoregokolwiek Stanu człowiek, ceny nadzwyczay teraznieyſzy podnoſić nie śmiał, uchwalamy: to ieſt czerwonych złotych, po groſzy ſiedmdzieſiąt, a Talerow po groſzy czterdzieści, a *falſarii* żeby od Urzędow ktorym to należy Prawem Poſpolitym karani byli. A gdzieby kto Czerwone Złote abo Talery, nad poſtanowienie brać abo udawać chciał, *dupl ici pœna quatuordecem marcarum*, o ktorą *forum* w Urzędzie Grodzkim, *peremptorie ſine apellatione*, *ad inſtantiam cujuſvis*, *pœna vero parti* & *judicio per medium cedat.* A wagę abo gwicht na Czerwone Złote i Talery, Podſkarbi Naſz *authoritate Conventus* powinien będzie wydać. *Vol: III. Anno 1611. fol: 15.*

Nro 17. Moneta.

1620 Iż przez niezmierną cenę pieniędzy Rzplta ſzkodę ponoſi; przeto poſtanawiamy, aby żaden każdey kondycyi człowiek nie ważył ſię drożey czerwonych

wonych Złotych brać, tylko po Złotych czterech. Talery ftare po Złot: ANNO półtrzecia: talery złotowe po grofzy trzydzieftu fiedmi: Orty Gdańfkie po 1620 grofzy fzefnaście, *fub pæna confifcationis bonorum*, oco *forum* przed Staroftą mieyfca onego, ktoryby fię drożey brać i udawać ie ważył. A ieżeliby w Miaftach Nafzych Gdańfk, Toruń, Elbląg, Krolewiec, Ryga i infze *portoria* chcieli wyżey monetę podnośić, i wymagać *per neceffitatem* na tych, ktorzy zboża i Towary fwoie przedaią: ma każdy naprzod oświadczyć fię Burmiftrzowi tamtego mieyfca, i relacyą uczynić & *pænas urgere* według tey Konftytucyi. A ieżliby Burmiftrz exekucyi nie uczynił, tedy i Burmiftrza, i onego Kupca do Nas pozwać ma o tę kontrawencyą. A My takie winy iakie fą w tey Konftytucyi opifane, za flufznym dowodem na Urząd i na tego ktoryby śmiał tę konftytucyą łamać, decernować rozkażemy. A iż rozmaitemi fpofobami, fztukami i przemyflem, Cudzoziemfką monetę do Państw Nafzych przywożą, pieniądze Nafze Koronne, ktore nie rowno dobrocią i wagą cudzoziemfkie przechodzą, zakupuią, wywożą; tedy powagą teraźnieyfzego Seymu, za zgodą Stanów wfzyftkich, ftanowiemy *lege perpetua*, aby żaden na potym Monety Cudzoziemfkiey, krom Talarow i Czerwonych Złotych, wozić nie śmiał do Państw Nafzych *fub pænis confiscationis bonorum*, & *vitæ*. Na co Staroftowie nafi pogranicznì, także na komorach Celnych i przy Komorach będący, pilne oko mieć maią, i przyftępnych imać i arefztować do Informacyi Nafzey. Miafta zaś tak Portowe iako i fkładne podług Konftytucyi fzczęśliwey Koronacyi Nafzey, poftrzedz tego będą powinni, aby żadna Moneta obca, krom Czerwonych Złotych a Talarow do Korony przepufzczana nie była, *fub pæna Arbitrio Noftro irroganda in foro competenti, ad inftantiam Inftigatoris ex delatione cujusvis. Vol: III. Anno 1620. fol: 372.*

Nro. 18. MONETA.

Aczkolwiek to widziemy, że wiele na tym Rzeczypofpolitey należy, 1623 aby walor Srebra i złota, *ad priftinum Statum* iako nayprędzey przywrocony być mogł, gdyż zatym i drobnieyfza Moneta *juxta valorem auri & argenti*, lepfza by fię bić mogła, i *pretia rerum* fnadnieyby fię i prędzey do pierwfzey kluby przywrocić mogły; iednak nie życząc tego aby Obywatelow Państw Nafzych za tak nagłym zniżeniem ceny złota i Srebra fzkody przyczyniać fię miało, poftanawiamy aby pieniądze wfzelakie były według wyrażonego waloru Konftytucyi *Anni* 1620. *æquiparando* Orty Bidgofkie z Gdańfkiemi, a cenę Realow po grofzy fiedmdziefiąt deklaruiąc. Ktorą to cenę Monety, tak w Koronie iako i w W. X. Lit: także i w Miaftach Nafzych Portowych, każdy trzymać ma *fub pæna quingentarum marc:* ktorey połowica Delatorowi, a druga połowica Urzędowi *cedere* ma, o co *forum* przed Staroftą mieyfca tego abo Urzędem iego, kędyby fię kto drożey takowe pieniądze brać i udawać ważył. Co fię przed onym Urzędem *præmiffis inquifitionibus*, odprawować ma, *fine quavis appellatione, & profecutione ipfius.* A ieżliby Starofta abo Urząd iego *temere* exekucyi uczynić niechciał. Tedy pozwany oto do Trybunału należnego winą piąciufet grzywien ma być pokarany. A iż dla nawałności fpraw Rzeczypofpolitey na tym Seymie Ordynacya z ftrony kowaniu Monety, *juxta valorem fupra fcriptum* w Koronie i w W. X. Lit: przed

ANNO 1623 konkluzyą Seymu namowiona i postanowiona być nie mogła: tedy deputuiemy na to pewne Osoby, z Senatu: Wielmożnych Rafała z Leszna Leszczyńskiego Wdę Bełskiego, Adama Kossobuckiego Wyszogrodz: Łomzyńskiego Kasztelana i Starostę &c. Ktorzyby przy Podskarbich Naszych *intra discursum unius septimanæ*, po Seymie Ordynacyą tę z strony bicia monety, *juxta supra scriptum auri & argenti valorem*, a pod iednaką ligą namowili i z podpisami rąk swoich do Rąk Podskarbich Naszych Oboyga Narodu, także do Metryk tegoż oboyga Narodu podali. A na tey Deputacyi *pluralitas concludere* ma; a ta Konkluzya takiey wagi ma bydź, iakoby była na Seymie uczyniona. W ostatku zaś z strony wywożenia monety Naszey za granice, ktora na potym iuż wedle Ordynacyi przyszłey bita będzie (wyiąwszy tę ktorą za więznię wywożą) i z strony nawożenia monety Cudzoziemskiey, oprocz Talerow i Czerwonych złotych. Konstytucyą *Anni* 1620. reassumuiemy, i do skutku tym ktorym to należy, przywodzić roskazuiemy. A że Woiewodztwo Podolskie i Ziemia Halicka znisczczone są, ponieważ wiele Obywatelow tamecznych w Grodach abo w Ziemstwach swych podług zapisow Summy pewne rożnym Osobom położyli: przeto kredytorowie odbierać ie tak powinni iako szły na ten czas pieniądze, kiedy ie kładziono. Lecz *in futurum parere huic Legi* z drugiemi powinni będą, *Vol: III. Anno 1623: fol: 450.*

Nro. 19. O Mynicy.

1627 Chcąc aby Moneta w Państwach Naszych w klubę swoię tym snadniey wprawiona być mogła, przykładem Przodkow Naszych Krolow Polskich, postanawiamy, aby w Mynicach Naszych tak w Koronie iako i w W. X. Lit: i w Miastach Portowych: także i *in Ducali Prussia*, o czym oznaymuiemy Kurfierstowi Jmc Brandeburskiemu X. Pruskiemu, żadna Mynica *minorum specierum* oprocz samych Talerow i połtalerkow ktore w sobie trzymać maią czternaście łotow feinsilberu w grzywnie, bita nie była, aż do przyszłego Seymu sześćniedzielnego, czego wszystkiego a osobliwie żeby w Talerach i połtalerkach przysada iaka większa nie była. Wielmożni Podskarbiowie Koronni i W.X. Lit; wedle przysięgi i obowiązku Praw dawnych z pilnością przestrzegać maią, przywodząc do exekucyi *pœnam peculatus* na tych, ieśliby ktorzy, abo falszowanie iakie w tey mierze czynić, abo drobnieyszą monetę mimo postanowienie Nasze teraznieysze bić mieli. Cessacya bicia monety szkodzić nie ma przyszłey monecie bitey w Mennicach Koronnych i W. X. Lit: ale ią każdy brać i udawać powinien wedle teraznieyszey ceny i opisania Konstytucyi Roku, tak iako 1620 i 1623. pod ktorą cenę maią podpadać Talery i połtalerki nowe bite, żeby także iako i Imperyalne według Konstytucyi udawane były: także i Czerwone Złote, aby wedle teyże Konstytucyi Roku, tak iako 1620 i 1623. szły *sub eisdem pœnis in Constitution: express:* aż da Pan Bog na przyszłym Seymie znaydą się sposoby, iakoby mogły być naylzeysze za spolną wszystkich Stanow zgodą, do zniżenia, ceny Talerow i Czerwonych Złotych, i do uczynienia taxy monety przeszłych lat bitey: ponieważ na teraźnieyszym Seymie, dla rożnych zatrudnienia publicznych, Ordynacya gruntowna około Mynice uczynić się nie mogła: tego dokładaiąc, aby na

impossessionatos, ktorzyby przeciwko tey Konstytucyi występowali, *pœna capitis* nakazowana była. *Vol: III. Anno 1627. fol: 544.* ANNO 1627

Nro. 20.

MINICA.

Iż dla impedymentow rożnych Spraw Rzeczypospolitey pod taki czas ią zachodzących, przyiść Nam do tego nie mogło, abyśmy byli porządną na tym Seymie bicia Monety Ordynacyą uczynili do czego Nas iednostaynie wszystkich poddanych Naszych *desideria*, i sama Konstytucya *Anni* 1627. o tym wyraźnie napisana prowadziła: przeto za zgodą i zezwoleniem wszech Stanow, też Konstytucyą *Anni* 1627. o Mynicy uchwaloną, *in toto* reassumuiemy do drugiego Seymu sześćniedzielnego. *Vol: III. Anno 1629. fol: 613.* 1629

Nro. 21.

O MYNICY.

Dogadzaiąc żądościom poddanych Naszych tak Koronnych, iako i W. X. Litt: i potrzebie samey, opatrzenie gruntownego *rei monetariæ*, *serio* przedsięwziąć chcemy, tak względem ceny złota i srebra, iako i *ratione* bicia monety takiey, ktoraby u postronnych Narodow przyiemnieysza, i do ich monety dla snadnieyszych *commercia* bardziey *conformis*, niźli ta teraźnieysza była. Co żeby tym snadniey, poważniey i gruntowniey, mogło się do skutku przywieść Kommissarze Nasze na to Deputuiemy: z Senatu Wielmożnego i Urodzonych Rafała z Leszna Leszczyńskiego Woiewodę Bełskiego; Maxymiliana Przerębskiego Sieradzkiego Referendarza Koronnego Jana Łowickiego Łęckiego, Wasila Kopcia Nowogrodzkiego Kasztellanow. A z koła Poselskiego Urodzonych Jerzego Ossolińskiego Podstolego Koronnego, Starostę Adzelskiego, Stefana Dobrogosta Grzybowskiego Warszawskiego, Kamienieckiego Starostę; Sebastyana Wołuckiego Starostę Rawskiego: Marcina Zegockiego Sędziego Wschowskiego: Bartosza Kazanowskiego Woyskiego Lubelskiego, Jana Kiełczewskiego Skarbnika Kaliskiego: Pawła Marchockiego Starostę Czhowskiego: Jana Kierdeia Pisarza Ziemskiego Ośmiańskiego, Jana Narbulta Pisarza Ziemskiego Trockiego; ktorzy ziechawszy do Warszawy na S. Marcin w tym roku przyzwawszy tych ktorzy w Państwach Rzeczypospolitey *jus cudendæ monetæ* maią, od Nas zawczasu obwieszczonych, wszystko co do gruntownego *rei monetariæ* opatrzenia i do pierwszey kluby, z ktorey wypadła, przywiedzenia, będzie należało, opatrzyć maią, i to co się im nayflusznieyszego i nayzdrowszego będzie zdało Nam na piśmie na Seymiki blisko przyszłe *sub censuram*, tak Naszę iako i Stanow Koronnych, W. X. Litewskiego podadzą: *salvis Constitutionibus*, ktore dotąd około waloru złota i srebra ferowane bywały. Waruiemy też to Konstytucyą, *cum consensu omnium ordinum* aby wszelaka *Moneta Exortica*, oprocz tey ktora iest w Konstytucyi Anni 1620. w Państwach Naszych udawana nie była, *sub pœna confiscationis illius summæ*, *&c mille marcarum per medium delatori &c fisco*: *eo forum coram quovis judicio &c Officio* mieysca onego, kędyby się takowey monety kto nad Prawo udawać ważył. Co się przed onym Urzędem *præmissis inquisitionibus in instanti* odprawować ma, *sine quavis appellatione &c prosecutione illius*, a ieśliby Urząd on przed ktorymby takowy pozwany był, *temerè* exekucyi czynić niechciał, tedy pozwany do Trybunału, należnego, winą pięciu set grzywien ma być karany. A *Cessatio* 1631

ANNO 1631 iako iest w Mennicach Naszych, tak i Minicy Xięcia Jmci Pruskiego, i innych wszystkich w Państwach Naszych, *generaliter* być ma za oznaymieniem Naszym. *Vol: III. Anno 1631. fol: 670. fol: 7.*

Nro. 22. MYNICA.

1633 Iż dla nawałności spraw Rzeczypospolitey, w tak krotkim czasie, więc i dla samey trudności umiarkowania talerow, ktore nie iednaką ligę i wagę po sąsiedzkich Państwach w sobie maią, także dla rożności drobney monety, i zagęszczania złey i fałszywey, ktorey po części do Korony i W. X. Litt: wniesiono, nie mogła stanąć na teraźnieyszym Seymie pewna ordynacya Mynice, przychylaiąc się do Konstytucyi *Anni* 1631. rozkazaliśmy z Kancellaryi Naszey o Mynicy Uniwersał wydany ingrossować *in Volumen Legum* aby według teyże Konstytucyi, i przedtym pierwszych, moneta była brana, a monety złey Elbińskiey i Rygskiey, i inney Cudzoziemskiey, do Państw Naszych nie przyimowano, ale ią gubiono i wyniszczano, peny na *delinquentes*, i na tych, ktorzyby powinności Urzędow swych exekucyi, nie dosyć czynili, aby podług teyże Konstytucyi extendowane były postanawiamy. A żeby iako nayprędzey w porządek naylepszy Mynica i w dobrą rezę wprawiona była, i bita, naznaczamy Kommissarzow przy Wielmożnych Podskarbich Oboyga Narodow: z Senatu, Wielmożnego Mikołaia Firleia, z Dąbrowice Woiewodę Sendomirskiego, Lubelskiego Kazimierskiego Starostę, Rafała z Leszna Leszczyńskiego Woiewodę Bełskiego, Starostę Rubieszowskiego. Urodzonych Krzysztofa Ossolińskiego Kasztellana Sądeckiego, Jana Łowickiego Kasztellana Inowłocławskiego. A z koła Poselskiego z Wielkiey-Polski, Podkomorzego Poznańskiego Marcina Tolibowskiego, Sędziego Brzeskiego Kuiawskiego Ziemskiego, Sekretarza Naszego, Kiełczowskiego Skarbnika Kaliskiego, a z Małey-Polski Mikołaia Korycińskiego Starostę Oycowskiego, Bartosza Kazanowskiego, Woyskiego Lubelskiego, Tomasza z Bibersztyna Kazimierskiego Dworzanina Naszego, ktorzy na dzień S. Marcina przyszły w teraźnieyszym Roku do Warszawy ziechać się maią, i tam gdzie sobie mieysce nayspsobnieysze znaydą, zasiędą, X ążąt i Miast, *ad jus cudendæ monetæ* należących, do siebie przyzowią, ktorych my tą Konstytucyą obwieszczamy i napominamy aby się na ten czas do Warszawy stawili. Tam tedy sposoby do gruntownego naprawienia *rei monetariæ* namowią tak, żeby żadne pożytki nie szły nikomu, ale żeby się *in commodum* samey Rzeczypospolitey bez zyskow inszych wszelakich bicie iey obracało. Umowę tę na Seymiki przed Seymem Sześćniedzielnym blisko przyszłym podadzą: ktorego podania na tymże Seymie przez Rzeczpospolitą uznanie, decyzya i postanowienie bicia dobrey monety, dostateczna Ordynacya Mynic Koron: i W. X. Litt: być ma, iako przed tym w Konstytucyach, i w Paktach na Elekcyi podanych, a na Seymie Koronacyi konfirmowanych, w zupełney dyspozycyi samey Rzepltey zostawiona iest. Za ktorey Rzepltey na teraźnieyszym Seymie Konsensem, same talery i połtalerki bite być maią, do przyszłego tylko Seymu Sześcioniedzielnego, iako i przedtym *vigore Constitutionis Anni* 1627. bite były: w ktorych talerach w grzywnie ma być Faynsylbru łotow czternaście, a nie mniey, a waga każdego Talara taka, iako Imperyalne. A cokolwiek się pożytku na Talerach i Połtalerkach pokaże, to *in commodum* Reipu-

publicæ a nie gdzie indziey obrocić się ma. Czego Wielmożni Podskarbiowie Koronni i W. X. Litt: przestrzegać, przez ten czas tylko do drugiego Seymu, i *rationem* na przyszłym Seymie dać maią. Więc i Kommissarze wszyscy mianowani przy umowie Ordynacyi probę tych Talerow uczynią dostatecznie. Zysk na biciu ich porachuią i uważą i Rzeczypospolitey do wiadomości podadzą: a exekucya *pœnæ peculatus* na tych extendowana być ma, ktorżyby nie takiey ligi i wagi, iako wyżey, Talery bili, abo inszą drobnieyszą monetę mimo postanowienie teraźnieyszego Seymu, bić śmieli. *Vol: III. Anno 1633. fol: 800.* ANNO 1633

N^ro. 23. Uniwersał do Mynice należący.

Władysław Czwarty z Bożey Łaski Krol Polski Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Inflantski, Siewierski, Czerniechowski, i Szwedzki, Gotski, Wandalski, Dziedziczny Krol obrany Wielki Car Moskiewski.

Wszem w obec i każdemu z osobna komu to wiedzieć należy, a osobliwie Woiewodom, Starostom Urzędom Grodzkim, Mieyskim, i innym, iakąkolwiek Juryzdykcyą i Zwierzchność na sobie maiącym, także Celnikom, Mytnikom, Pisarzom i ich Namiestnikom, gdziekolwiek na Komorach przy Komorkach w Koronie i w W. X. Litt: będącym oznaymuiemy: iż między inszemi: ktoreby do pomnożenia rządu i ozdoby w Państwach Naszych należeć mogły, sposoby, nie mnieysze być rozumiemy sporządzenie *rei monetariæ*, ktora wielką od dawnego postanowienia i zwyczaiu, z niemałym wszystkich Obywatelow Państw Naszych ubliżeniem, odmianę wzięła. Zyczylibyśmy byli na tym początku szczęśliwego Panowania Naszego, za instancyą i powodem Stanow wszystkich, aby ona w dobry porządek była w prawiona; gdyż też *eo respectu* ś. p. K. J. M. Pan Oyciec Nasz, dla dobrego pospolitego, wszelkich Skarbu swego ustępuiąc Prowentow, Ordynacyi Rządowi publicznemu to zlecił: co i My do effektu życzylibyśmy przywieść. Ale iż do tego naywiększą iest, tak gwałtowne zagęszczenie i napełnienie monety rożney Cudzoziemskiey, przeszkodą, w ktorey do zachowałego sreba i złota wPaństwach Naszych waloru żadney nie masz proporcyi: dla czego też i na Seymach i ziazdach przeszłych pod *Interregnum* odprawionych, Kommissarze na to wysadzeni żadnych spolobow i srzodkow, do sporządzenia i żordynowania Mynic wynaleść nie mogli, co i teraz naywiększym iest impedimentem. Zaczym przychylaiąc się do Konstytucyi przeszłych tak Seymu *Anni* 1631. iako i inszych za spolnym zezwoleniem Stanow na tym Seymie zgromadzonych, Urzędom wszelakim wzwyż mianowanym, na iakieykolwiek funkcyi i Juryzdykcyi będącym, rozkazuiemy, i napominamy, aby tego przestrzegali, i z każdey miary zabiegali, iakoby monety żadney Cudzoziemskiey inszey, procz tey ktora iest w Konstytucyach mianowana przyimować i udawać żaden *cujuscunq; status & præeminentiæ* po Państwach Naszych nie ważył się, pod winami w tychże Konstytucyach mianowanemi. A nad to takowi *legum transgressores* w więzieniu do dalszey informacyi Naszey zatrzymani aby byli z tym obiaśnieniem że gdziebykolwiek się ta falszywa moneta pokazała, i według Konstytucyi *Anni* 1631. konfiskowana była, takowa część ktora do Skarbu Naszego, iako też i ta ktora Delatorowi należeć będzie, ma być *de facto* przy Urzędzie, tymże

ANNO do ktoregoby *transgressor* był prowadzony, ślowana i wniwecz obracana: tak
1633 żeby więcey *in commercium & usum* przychodzić nie mogła. Takoweż peny na tych, ktorzy frebro, z Państw Naszych do tychże mynic wynosić ważyliby się abo wywozili, a pewnemi dokumentami byliby przeświadczeni, ściągać się maią. Także i na tych którzy Czerwone Złote, Talery obrzynaią i Monetę w Mynicacach Państw Naszych robioną ważnieyszą przeważaią. Żądamy także Kurfierszta Jmci Xiążęcia Pruskiego, aby za zgodą powszechną idąc, *in Ducali Prussia omni conatu & cura* pieniędzy takowych zahamował, i aby do Korony i w W. X. Lit: przepuszczone niebyły, powagą swą *efficeret*. Co żeby do wszech wiadomości przywiedziono było rozkazuiemy Urzędom Grodzkim i Mieyskim, aby ten Uniwersał Nasz po Miastach i Miasteczkach, tak w Koronie iako i w W. X. Lit: obwołać i publikować rozkazali: z powinności swey i dla łaski Naszey, inaczey nieczyniąc. *Vol: III. Anno 1633. fol: 801.*

Nro. 24. MYNICA.

1649 Iż wielka szkoda Rzpltey *res monetaria* w Koronie i w W. X. Lit: nie iest opatrzona, z kąd rożne Cudzoziemskie fałszywe Monety do Korony i W. X. Lit: wprowadzone są: Przeto dogadzaiąc żądościom Poddanych Naszych, i potrzebie samey opatrzenie gruntowne *rei monetariæ serio* przed się wziąć chcemy, tak względem ceny złota i srebra, iako i względem bicia Monety, takiey ktoraby *conformis* postronney dla snadnieyszych *Commercia* była. Co żeby tym snadniey i gruntowniey mogło się do skutku przywieść Kommissarzów na to deputuiemy, przy Urzędnikach Koronnych i W. X. Lit: osobliwie Podskarbich Naszych Koron: i W. X. Lit: z Senatu Wieleb: i Wielm: Andrzeia z Szołdr Szołdrskiego Biskupa Poznańskiego, Krzysztofa ze Bnina Opalińskiego Poznańskiego Srzemskiego Kowelskiego, Jana Szymona Szczawińskiego Brzeskiego Kujawskiego, Łęczyckiego Golubskiego Wojewodów i Starostów, Stanisława Kubierzyckiego Gdańskiego Zbigniewa na Goraiu Goryskiego Chełmskiego Kasztelana. A z Koła Rycerskiego z Wielk: Polski Urodzonych Łukasza ze Bnina Opalińskiego Podkomorzego Poznańskiego Rubiszewskiego Star: Jana z Bukowca Szlichtynka Sędziego Ziemsk: Wschowskiego Alexandra z Otoka Zaleskiego Referendarza Koron: Łukasza Orzelskiego Pisarza Ziemsk: Kaliskiego, Zamoyskiego Miecz: Kor: Alexandra Sielskiego Podstol: Poznańsk: Władysława Witulskiego Podkomorzego Gostyńsk: Ekonoma Rogozińskiego Posła Chełmińsk Adama Brzochowskiego Choraż: Sochaczowskiego Janussa Wessla Starostę Ostrowsk: z Małey Polski Jana Wielopolskiego Star: Bieckiego Stanisława Chrząstowskiego Podsędka Krakowskiego, Pawła z Toku Stokowsk: Rotmistrza i Dworzanina Naszego, Marcina Dembickiego, Podczaszego Sendomierskiego, Jana Teodora z Potoka Potockiego Podkomor: Halickiego, Piotra Ozgę Pisarza Lwowskiego Łukasza Miaskowskiego Sędziego Podolsk: Daniela Zytkiewicza Instygatora Koronnego, Jana z Wąglowic Wąglikowskiego Miecz: Ziem Pruskich Z Wielkiego Xięstwa Lit: z Senatu Wielebnego i Wielm: Urodzonych Jerzego Tyszkiewicza Biskupa Wileńsk: Krzysztofa Rudominę Kasztel: Połockiego, Jana Kossakowskiego Kasztelana Mścisławskiego, Krzysztofa Paca Chorążego W. X. Lit: Adama Macieia Sakowicza Starostę Ośmiańskiego, Mi-

kołaia Paca Starostę Krzyczewskiego, Jana Zienowica Marszałka Ośmiańskiego, Włodzimierza Kamieńskiego, Chorążego Mścisławskiego, Jozefa Strucia Woyskiego Zmudzkiego, Cypryana Brzostowskiego Stolnika Wileńskiego, Mikołaia Ciechanowskiego, Miecznika Mścisławskiego, którzy ziechawszy *pro die decima sexta Maji* w tym Roku do Warszawy, i przyzwawszy tych którzy w Państwach Rzpltey, *jus cudendæ monetæ* maią, od Nas zawczasu obwieszczonych wszystko, co do gruntownego *rei monetariæ* opatrzenia, i do pierwszey kluby z którey wypadła przywiedzenia będzie należało, opatrzyć, i do skutku przywieść maią, *præstito ante omnia Corporali Juramento*, że w tym postanowieniu *nil aliud spectabunt*, tylko samo *bonum publicum* wszystkiey Rzeczypltey A uczyniwszy około tego gruntowne postanowienie, do Effektu ono przywodząc, Minicę w Krakowie, w Poznaniu, w Wilnie i Bygdoszczy otworzyć, erygować, i postanowić powinni będą. A cokolwiek pożytku z tey Mynicy będzie, to na potrzebę Rzeczypospolitey obrocono być ma, i Wielmożny Podskarbi Nasz na każdym Seymie z niey rachować się będzie powinien. *Vol: IV. Anno 1649. fol: 288.* ANNO 1649

Nro. 25.

MENNICA.

Iż Rzeczpospolita do tego czasu żadnego pożytku z Mennice mieć niemogła dla wysokiey ligi Kommissyą przeszłą blisko Menniczną naznaczoney: przeto postanawiamy aby Wielm: Podskarbi Nasz iako *Supremus in Regno Rei Monetariæ Præfectus* redukowawszy *ad valorem* Talera Imperialnego trzech Złotych Ligę Monety, przykładem iako za ś. p. Króla Zygmunta III. Pana Oyca Naszego bywało, żeby Rzpltey od każdey Grzywny nad cenę Feynu i Myniczne unkoszty Cztery Złote zysku mieć mogło, onę człowiekowi *probatæ fidei & plus offerenti* arendował; ato do przyszłego Seymu trwać ma, żeby się w tym pożycku i lidze Rzplta przeyrzała. A ieżliby nad postanowienie Arendarz abo Dzierzawca tey Menice, która *in locis* w przeszłey Kommissyi opisanych bita być ma, inszą ligę bić ważył się, tedy *pœna peculatus ad instantiam cujusvis in Officio Tribunalitio repetenda* Karany być ma. A ta Konstytucya i W. X. Lit: należeć ma: *Forum* z Mencarzem ktoryby się niestosował do tey ligi, wyżey pomienioney w Trybunale Skarbowym Wielkiego Xięstwa Litewskiego za Dworem *peremptorie ad cujusvis instantiam* naznaczamy *Vol: IV. Anno 453. fol: 453.* 1654

Nro. 26.

MENICA.

Ponieważ z wielką szkodą Rzpltey Menica dotąd stoi zawarta, kiedy wszyscy Panowie postronni, swoie otworzywszy, nie tylko *Commercia* Srebra i Złota do siebie pociągnęli, ale i Państwa Nasze swoią podleyszą monetą *inundarunt*. Przeto postanawiamy, aby Menica Srebrna i Złota otworzona była, do ktorey naznaczamy Kommissarzow, przy Wielmożnych Podskarbich Naszych, z Senatu Naywielebnieyszego, Wielmożnych Andrzeia Olszowskiego Arcy-Biskupa Gnieznieńskiego, Andrzeia Kotowicza Kasztelana Wileńskiego, Władysława Reja Lubelskiego, Jana Ignacego Bąkowskiego, Pomorskiego Wojewodow, Mikołaia Hieronima z Granowa Sieniawskiego Hrabie na Szkłowie i Myszy, Marszałka Nadwornego Koronnego z koła Poselskiego. 1676

ANNO 1676 Z Małey-Polski Urodzon: Kazimierza Ciecíszewskiego, Starostę Mielnickiego, Macieia Ustrzyckiego Sędziego Sanockiego, Wespazyana Sienickiego, Podczaszego Chełmskiego Marcina Czaplica Podstolego Kiiowskiego, Stefana Xięskiego Podstarościego Krakowskiego, Pawła Bogusława Orzechowskiego: z Wielkiey Polski Urodzonych Marcina Oborskiego Starostę Liwskiego, Wacława Zaleskiego, Łęczyckiego, Mikołaia Narzymskiego, Płockiego; Wacława Lasockiego Wyszogrodzkiego Chorążych: Spitka Pstrokońskiego Podkomorzego Brzeskiego Kujawskiego, Jana Ciecíszewskiego Podkomorzego Liwskiego, Wawrzyńca Kosowskiego, Podczaszego Łęczyckiego, Macieia Stanisława Ustrzyckiego, Sędziego Sanockiego; Przebendowskiego Sędziego Lemburskiego, Konstantego Tomickiego Cześnika Sieradzkiego, ktorzy *pro die decima Mensis Junii Anni currentis* do Warszawy ziechawszy *vocatis Civitatibus* ktore *jus cudendæ monetæ* maią z przyległemi Gwardainnami, ligę i *pondus* postanowią, ktoraby się akkommodowała monetom Państw Pogranicznych, temu zabiegaiąc, żeby nie mogła być wykupowana i wywożona, ktorą Kommissyą, odprawić maią, *absentia nonnullorum non obstante*. *Vol: V. Anno 1676. fol: 550.*

Nro. 27. O Walorze Monety w Koronie i W. X. Lit:

1676 Ponieważ Kupcy *privato ausu pretia* monety, & *pro cento* podnoszą, zkąd *Cursus* monety, po całey Koronie *variatur*: dla tego, *uniformem taxam* wprowadzaiąc *authoritate præsentis Conventus*, deklaruiemy, że Czerwony Złoty po Złotych dwunastu Monety szelęzney iść powinien: Taler twardy po Złotych sześciu Lewkowy po Złotych pięciu, Ortow zaś i Szostakow ostatniego bicia, powinno *accrescere* na stu Złotych siedmdziesiąt a to do Seymu przyszłego. Ktorey Ordynacyi ktoby się sprzeciwił, wolno oto każdemu wszędzie. *agere ex Regestro Fisci, pro pœna duplici quatuordecem Marcarum in quovis judicio. Vol. V. Anno 1676. fol: 551.*

Nro. 28. Deklaracya o Monecie.

1678 *Valorem* monety według Konstytucyi *felicis Coronationis Nostræ & Anni 1677.* tak w Koronie iako i w W. X. Lit: do przyszłego proroguiemy Seymu *sub pœnis super refragarios. Vol: V. Anno 1678. fol: 557.*

Nro. 29. Walor Monety.

1683 Według Konstytucyi Seymu Krakowskiego *Coronationis* także i Grodzieńskiego *valorem Monetæ* tak w Koronie iako i W. X. Lit: do drugiego Seymu proroguiemy. A *in contraventores* tey Konstytucyi, *pœnam centum Marcarum* w Grodach *repetendam, sine appelatione, ad cujusvis instantiam* zakładamy. *Vol. V. Anno 1683. fol: 665.*

Nro. 30.

1717 *Cursum* Monety *ad præsens* Koncertowaney, to iest czerwony Złoty, po Złotych ośmnaście, Taler bity po Złotych ośm, Tynf po Złotemu groszy ośm, i mnieysze *species* monety *ad proportionem* biorąc Wielmożny

żny Podskarbi przez Uniwersały swoie obwieści po Woiewodztwach, ktorą kurencyą *Lege praesenti* do przyszłego tylko Seymu *approbamus*. *Vol: VI. Anno 1717. fol: 290.* ANNO 1717

Nro. 31. O Mennicy i Monecie.

Gdy widziemy iak cięszką ieſt Kraiowi ruiną narzut Zagranicznych rozmaitych a fałszywych monet, ktorych wykorzenić bez własney Narodowey nie możemy: Przeto zlecamy tymże ustanowionym radom Ekonomicznym Oboyga Narodow, aby sprowadziwszy do siebie ludzi w materyi Menniczney biegłych, i znaiomość doskonałą maiących, z niemiż o sposobach skuteczniejszych, a pożytek Narodowi i dobroć monety przynoszących naradziwszy się poukładane w tey mierze Proiekta Stanom Rzpltey na pierwszym da Bog Seymie *ad trutinam* podały, ktore to sposoby nie tylko się ściągać maią ku otwarciu gor Olkuskich, lecz oraz ku wynalezieniu śrzodkow iak naydoskonalszych, abyśmy, iak nayrychley, do nowey własney, a dobrey przyiść mogli monety. Taż oraz Rada tak Koronna iako i W. X. Lit: ma zapobiegać wprowadzeniu Zagranicznych złych pieniędzy, ktore iako kurencyi żadney mieć nie mogą na Skarb Rzpltey do stopienia zabrane być zawsze powinny. Ustanowienie przytym waloru i kurrencyi monety Uniwersałami WW. Podskarbich Wielkich Oboyga Narodow opisane i ogłoszone ztwierdzamy, i aby skutek swoy powszechnie miało nakazuiemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 76.* 1764

Nro. 32. Ustawa Waloru i Kursu Monet w Kraiach Rzpltey i sposob płacenia Summ w Prowincyach Koronnych.

Rozliczne *in Volumine Legum* o Mennicy i Monecie Konstytucye, wyznaczone *eo fine* Kommissye, i włożone nie poiednokrotnie na Poprzednikow Naszych Krolow Polskich, *circa Pacta Conventa*, względem wynalezienia skutecznego sposobu do otworzenia Mennicy obowiązki są iawnym dowodem, iak wielką Rzplta uznała potrzebę własney dobrey monety a bezskuteczność tych uśilności pokazała, iak wielkie do wykonania tego tak potrzebnego dla wygody kraiu dzieła, zachodziły trudności. Początkowym tych trudności zrzodłem było odstąpienie od wewnętrznego srebrney monety ze złotem szacunku, gdy Rzplta w pośrzod woiennych ciężarow z upodlenia monety, pomnożenia dochodow publicznych w Roku 1654, szukać zaczęła, a zatym nieuchronne srebra za złą monetę kupowanego podrożenie, dalszey monety deteryoracyi było powodem. 1766

Takowa monety Kraiowey ze złotem zagranicznym w szacunku nierowność, przez poniżenie ceny towarow Kraiowych, i podrożenie zagranicznych, acz znaczne przyniosła straty, te iednak nie tak długo były dolegliwemi, gdy bowiem dla niedostatku srebra, mała kwota tynfow i szostakow za panowania Jana Kazimierza, Michała, i Jana III. Krolow Predecessorow naszych wybita, dostarczyć nie mogła potrzebom wewnętrznego i zagranicznego handlu, wielka za czasem liczba dobrey postronney monety w talarach, pułtalarkach, i czwiartkach Hiszpańskich i Hollenderskich z handlu zagranicznego w Kray nasz napłynęła, ktorey obfitość i proporcyonalnie we-

ANNO dług owych czasow umiarkowana iey z czerwonemi złotemi kurrencya *aequilibrium* tych dwoch naydroższych metalow, długo w Narodzie utrzymywa-
1766 ła. Nierownie większych szkod była przyczyną kurencya monet, na Seymie Traktatowym 1717. docześnie tylko approbowana, a potym pożytecznym dla handluiących zwyczaiem utrzymana, ktorzy taniey złoto w Portowych Miastach biorąc drożey ie w Kraiu udawali. Ta albowiem kurrencya przez podwyższenie ceny Złota i poniżenie *ultra modum* talarowey monety wzruszywszy zachowaną we wszystkich rządnych Kraiach między srebrem a złotem proporcyą dała pochop zagranicznym do wykupienia nayprzod za złoto naywiększey części Talarowey i inney dobrey Monety po ktorey znacznym ubytku odkryła się niedostateczność Kraiowey monety, na drobnieysze wydatki, i odmienienie Złota w tak obszernym kraiu niedostarczaiący.

Ten monety niedostatek otworzył drogę do wprowadzenia zagraniczney Monety a powab obłudney *ex quantitate numerica* korzyści dopomogł do wykupienia ostatka dobrey monety i znaczney części Złota; tak dalece, że zła, a coraz gorsza moneta gwałtownym wylewem Kray cały napełniła. A lubo przezorne WW. Podskarbich Oboyga Narodów zabiegi przez ogłoszoną redukcyą dalszemu zagranicznych monet wpłynieniu tamę założyć usiłowały; przecię chciwych lichwiarzow wynalazkiem lepsze redukowanych monet gatunki za gorsze pod podobnym stęplem bite, wykupione i z Kraiu wyprowadzone były.

Tym ostatnim na cały Narod uciskiem pobudzone skonfederowane Rzpltey Stany na Seymie konwokacyinym Roku 1764. postanowiły: aby po skończonym Bez Krolewiu wszelka zagraniczna Moneta, przez bicie dobrey Kraiowey monety wykorzeniona była. Zeby zaś ta zbawienna dla Dobra pospolitego ustawa prędszy skutek wzięła, też skonfederowane Rzpltey Stany, pokładaiąc zupełną ufność w Oycowskiey Naszey około Dobra pospolitego staranności *Jus cudendae monetae* niegdyś od Predecessora Naszego Zygmunta III. Rzeczypltey ustąpione, Nam zupełnie samym do dni życia powierzyły. Zaczym mi zawdzięczaiąc tę Stanow Rzpltey na miłości ku Nam ugruntowaną ufność, oraz chcąc, iak nayprędzey zapobiedz dalszym miłey Oyczyzny Naszey Stratom zaraz po Seymie szczęśliwey Koronacyi Naszey, myśli i usiłowania Nasze, do tego iak naypilniey obrociliśmy: żeby Rzplta dobrą i z naylepszemi w Państwach Sąsiedzkich monetami porownaną opatrzona być mogła.

Do uporządzenia tak trudnego wszędy, a w Państwie Naszym tym trudnieyszego Dzieła, że blisko od Wieku rzecz Mennicza cale zaniedbana była, staraliśmy się wybrać z Narodu Mężow cnotą i żarliwością o Dobro Pospolite wsławionych, a przytym w handlowey i Menniczey umieiętności biegłych, ktorzy po długim rozmyślnym i uważnym naradzeniu się, plantę całego Mennicznego Dzieła Kommissyom Rzpltey Skarbow Koronnego i Litewskiego podali, a obie Kommissye Skarbowe nalazszy onę Narodowi na zawsze pożyteczną, mocą obowiązku Prawem na siebie włożonego, przez

Uniwersały swoie we wszystkich Grodach Aktykowane, Koronny pod datą dnia dziesiątego Miesiąca Lutego Roku 1766. w Warszawie, a Litewski pod datą dnia dziewiątego Augusta Roku 1766. w Grodnie zupełnie approbowały. ANNO 1766

Nie litowaliśmy zatym dalszey pracy i znacznych nakładow dla sprowadzenia z Cudzych Kraiow ludzi umieiętnych, i wszelkiego gatunku Rzemieślnikow, owszem *cum sacrificio* Nam należących *ex jure monetali* pożytkow postaraliśmy się zafundować porządną do prędkiego opatrzenia Kraiu nowemi pieniędzmi zdatną i wniczym naylepszym w Europie nieustępuiącą Mennicę, ktora gdy iuż w zupełnym znayduie się porządku; więc wszelka moneta w Mennicach Naszych bita, aby tym łatwieyszą w Kraiu miała kurrencyą, za zgodą wszech Stanow, nayprzod dyspozycye wszelkie Oboyga Kommissyi Skarbowych, względem ustanowienia gatunkow nowey monety tudzież wagi, proby i porownania ich kursu przeciw czerwonym złotym Holenderskim, iako też redukcye Monet zagranicznych *in toto* approbuiemy; oraz to *pro lege positiva* mieć chcemy: aby w Mennicach Naszych z grzywny Kolońskiey feynu po ośmdziesiąt bito czterogroszowek, ktorym to czterogroszowkom odtąd imię złotego naznaczamy. A takich złotych szesnaście i trzy grosze srebrne na czerwony złoty; ośm złotych na talar bity, cztery grosze srebrne na złoty, a groszy nowych miedzianych trzydzieści także na złoty rachować się ma. Zadne insze gatunki monet w Mennicach Naszych bite być nie maią, iako tylko czerwone złote, podług proby i wagi Prowincyi Hollenderskiey. W srebrney zaś monecie talary bite proby trzynastey i sześć granow, sztuk dziesięć z grzywny feynu. Poltalarki proby także trzynastey i sześć granow sztuk dwadzieścia z grzywny feynu, ćwiartki, to iest dwuzłotowki proby dziesiątey sztuk czterdzieści z grzywny feynu. Złotowki proby osmey granow dwanaście sztuk osiemdziesiąt z grzywny feynu. Połzłotowki proby siodmey sztuk sto sześćdziesiąt z grzywny feynu. Grosze srebrne proby piątey granow szesnaście, sztuk trzysta dwadzieścia z grzywny feynu. W monecie miedzianey trzy, groszowki, groszowki połgroszowki, szelągi po złotych cztery z funta miedzi, wagi także Kolońskiey. Ktora to moneta, aby podług wyż opisaney ustawy po całey Koronie Polskiey, i w W. X. Litt: *cum annexis Provinciis* od każdego brana była, pod rygorem kary na niepossłusznych Prawu ściągaiącey się, nakazuiemy.

Osobliwie zaś Jaśnie Wielmożnemu Xięciu Jmci Kurlandzkiemu zalecamy, a Miastom Naszym Pruskim *sub rigorosa animadversione* w sądach Naszych Zadwornych przykazuiemy, aby żadney monety nie bili, ktoraby nie była *in pondere, grano specie & valore* z monetą Naszą nową *per omnia conformis* i kurs teraz ustanowiony we wszystkim zachowywali.

A że Kommissye Skarbowe Oboyga Narodow przy redukcyi Zagranicznych monet, tynfow i szostakow Polskich, iako Prawem autoryzowanych, dotknąć nie mogły, więc wziąwszy w uwagę: iż i ta moneta waloru wnętrznego nie ma, a zatym rowney znową monetą kurrencyi mieć nie powinna; przeto tynfy stare Polskie do groszy nowych miedzianych dwudziestu siedmiu, a szostaki do groszy dziesiąciu redukuiemy. Oczym Kommissye Skarbowe Oboyga Narodow zaraz z Warszawy przez Uniwersały swoie *publicum* obwie-

ANNO 1766

ścić maią, oraz tymże Kommissyom Skarbowym moc zupełną daiemy: aby wszystkie Monet zagranicznych gatunki *post primam Septembris Anno* 1767. ieden po drugim podług potrzeby i rekwizycyi Kommissyi Naszey Menniczney, kassowali, poł rokiem przed terminem kassaty przez Uniwersały swoie *Publicum* obwieściwszy.

Nadto tymże Kommissyom Skarbowym oboyga Narodow zalecamy: aby odtąd wszystkie publiczne dochody, tak w redukowanych monet gatunkach, iako i w nowey monecie złoty nowy to iest cztery grosze srebrne za dawny złoty rachuiąc odbierały, i zarowno wszystkie pensye, zapłatę Woysku, i inne wydatki w podobnym rachunku wypłacały.

Zeby zaś na potrzebnych do bicia nowey monety materyałach w Mennicy Naszey niezbywało, i żeby tym prędzey moneta w całym Kraiu *Uniformis* stała się, tudzież aby nowa moneta prędzey po całym Kraiu rozeyść się mogła, obie Kommissye Rzeczypospolitey Skarbu Koron: i W. X. Litt: dochody wszelkie publiczne tak w redukowanych Monetach, iako i talarach, lub czerwonych złotych Hollenderskich i nowey monecie odbierać, redukowane monety dla topienia do Mennicy Naszey odsyłać, złota teyże Mennicy na skupienie materyałow podług potrzeby dodawać maią, a Mennica Nasza za złoto, według wyżey opisanego kursu, tudzież i za topione srebro, podług proby wagi i taxy Menniczney przez Kommissye Skarbowe approbowaney, płacić nową monetą powinna będzie.

A gdy według teraźnieyszego porownania monet *in valore intrinseco* czerwony złoty, ktory podług Konstytucyi *Anni* 1717. szedł dotąd w złotych Polskich ośmnastu, teraz iest zniżony do złotych Polskich szesnastu i groszy dwudziestu dwoch i poł, przeto zachowuiąc całość Kontraktow, i wszelkich tranzakcyi, według Konstytucyi *Anni* 1726. monetę w Kontraktach wyrażoną, a walor w Krolestwie idący ostrzegaiącey, deklaruiemy: iż Debitorowie opłacaiąc summy tak Duchowne iako i Swieckie nawet i od kupcow na skrypta lub wexle zaciągnione, chociażby w opisie tylko *numerica species* czerwonych złotych była wyrażona, też summy monetą w kontrakcie opisaną, a walorem teraz ustanowionym to iest: dopłacaiąc do każdego czerwonego złotego po pięć groszy srebrnych, a zad awny złoty każdy monetą pożyczony, teraźnieyszy złoty, to iest cztery grosze srebrne oddaiąc, wypłacać powinni będą; wyiąwszy summy *in specie* złotem assekurowane między kupcami z handlu lub kredytu wynikaiące, lub kupcom za towary należące, ktore *ad proportionem* złota, nie monety rachowane były.

Summy *in terminis satisfactoriis ex mente decretorum & transactionum* i wszelkich obligow *juste & legaliter* w Grodach reponowane, Pieczęciami Grodzkiemi zapieczętowane *prævia juratoria comprobatione.*, iako z pod pieczęci nietykane, i nie fruktyfikowały, aby przez tych komu należą podniesione były *præsenti Lege* waruiemy.

A że moneta zagraniczna i dawna Kraiowa iest iuż *ad valorem intrinsecum* redukowana: przeto zagraniczna dopoki w czasie przez Kommissyą Skarbową skassowana nie będzie, a Kraiowa do dalszey dyspozycyi Rzeczypospolitey zosta-

ſtawiona, według redukcyi ſwoich z tąż łatwością iak nowa brane bydź maią. ANNO 1766
Vol: VII. Anno 1766. fol: 449.

Nro. 34. UBEŚPIECZENIE NOWEY KRAIOWEY MONETY.

1768

Moneta Naſza ſrebrna, w iak naydoſkonalſzey co do ſzacunku wnętrznego, ze złotem proporcyi uregulowana z naylepſzemi teraz w Europie, i niegdyś w Polſzcze za Zygmunta pierwſzego, i Zygmunta Auguſta bitemi monet gatunkami porownana, luboby ſama iſtotną dobrocią ſwoią, doſtatecznie zalecać ſię powinna, gdy iednak mimo te wſzyſtkie, rzetelne iey zalety, induſtrya Lichwiarzow, z osłabienia kredytu oney, zyſku prywatnego ſzukaiących, przez rożne po Kraiu rozſiane wieści *publicum* zatrwożyć, i wnętrzny tey monety ſzacunek nie poznawaiącym wſtręt nieiaki wrazić potrafiła, że niektorzy niedowierzaiąc dobroci tey monety, inni przebicia iey prożno obawiaiąc ſię, z niemałym dodatkiem nad opiſaną w Konſtytucyi 1766. kurrencyą złoto opłacali. Przeto My tak tey *privatorum* iako też i publiczney całego Narodu zabiegaiąc ſzkodzie, aby ta tak dobra przeciągiem wieku żądana, a do wnętrznego handlu wielce potrzebna moneta, z okazyi otanienia iey w Kraiu, za granicę wykupioną nie była, dla zupełnego kurrencyi iey ubeśpieczenia, za powſzechną wſzech Stanow zgodą ſtanowiemy, iż uſtawa nowey monety Konſtytucyą 1766. utwierdzona, co do gatunkow ſrebrney monety proby i wagi każdemu gatunkowi przepiſaney, w zupełney mocy nie odmiennie zachowana być ma. A dla zupełnieyſzego Akkredytowania tey monety, i ułatwienia cyrkulacyi iey, według porownaney z walorem złota kurrencyi reaſſumuiąc *in toto* Konſtytucyą 1766. mieć chcemy, aby po całey Koronie Polſkiey i W. X. Litt: *cum annexis Provinciis* tak w Naſzych Krolewſkich, iako też i Rzeczypoſpolitey dochodach, *ſignanter* zaś za Cło od wſzelkiey kondycyi ludzi moneta nowa iako i redukowana podług Prawa 1766. w Kraiu teraz kurs maiąca, z rowną łatwością iak złoto wſzędzie przyimowana była, rachuiąc złoty Pruſki po złotych Polſkich dwa, oraz aby wſzyſtkie publiczne wydatki nową monetą płacone były, to ieſzcze waruiąc, iż tak każdemu przy płaceniu dochodow publicznych, iako i Kommiſſyom Ekonomicznym przy wypłacaniu wydatkow Skarbowych, dzieſiątą część przychodzącey ſummy w miedzianey monecie wyliczać wolno być ma. Inne zaś wſzelkie w Kraiu kurs pozwolony maiące Monety Kommiſſye Skarbowe do Mennic Naſzych, za ich rekwizycyą dla przyſpoſobienia materyału do nowey monety ku przetopieniu oddawać, i zapłatę za czerwone złote według Kurrencyi Prawem naznaczoney, a za ſrebro podług proby, wagi, i taxy Menniczney z Mennic Naſzych odbierać maią: żeby zaś kupcy z towarami z zagranicy przybywaiący trudności nie mieli w nabywaniu monety Kraiowey do o płacania Cła na Komorach pogranicznych, wywoz tey nowey monety zagranicę, i powrot do Kraiu, odtąd nikomu broniony być niema, *prævia* iednak na Komorach pogranicznych oney *præſentatione & ſtricta* oſob kupieckich *reviſione.*

Kaſſacye monet Zagranicznych przez Uniwerſały Kommiſſyi Ekonomicznych Oboyga Narodow publikowane *in toto* approbuiemy.

ANNO 1768 A iako przy początkowym Rozrządzeniu Mennic Naſzych do pięciudziuſiąt Millionow Złotych w Srebrney Monecie ſześc Millionow Złotych w Monecie Miedzianey z dokładem Kommiſſyi Ekonomicznych wybić pozwoliliśmy, tak gdy dla wygody Kraju ieſzcze nowe Mennice koſztem Naſzym fundować, i do ſta millionow Złotych *Maſſam* monety ſrebrney pomnożyć umyśliliśmy; Deklaruiemy. Iż nie więcey ogolnie, nad dwanaście millionow monety miedzianey, bić pozwolemy, i żeby bicia miedzianey monety przed ſrebrną nie poſpieſzano, do wzwyż wyrażoney proporcyi reguluiąc ſię. ten, w mennicach Naſzych porządek uſtanawiamy; iż niepierwey pierwſza Summa ſześć millionow monety miedzianey ma być dopełniona, aż poki pięcdzięſiąt millionow, w ſrebrney monecie wybite będą, a po wybiciu ſześciu milionow miedzianey monety, znowu nie pierwey bicie trzech millionow w miedzianey monecie ma być dokończone poki korreſponduiąca iey w założoney wzwyż proporcyi, Summa dwadzieścia pięć millionow ſrebrney monecie będzie dopełniona, co też i w oſtatnich trzech millionach miedzianey i dwudzieſtu piąciu millionach ſrebrney monety rozumieć ſię ma, w czym dozor Kommiſſyom Ekonomicznym zalecamy: Jeżeliby zaś za czaſem kray monety miedzianey więcey potrzebował, Seymow przyſzłych Decyzyi to zoſtawuiemy. A kurrencyi Tynfow i ſzoſtakow Polſkich Konſtytucyinych, także w cenie Redukcyi 1766. Roku uczynioney utwierdzaiąc, że dalſzey Redukcyi, i kaſſacyi podlegać nie maią, waruiemy i oſtrzegamy.

Jako zaś Dobru poſpolitemu wiele zalega na tym, aby Moneta Kraiowa iak nayprędzey do regularney przyiść mogła kurrencyi tak chcąc ninieyſze o ubeſpieczeniu kraiowey monety Prawo iak nayprędzey powſzechney podać wiadomości, zalecamy Kommiſſyom Ekonomicznym, aby one nieodwłocznie przez Uniwerſały ſwoie w Oboygu Narodach ogłośiły. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 634.*

Nro. 35. Utrzymanie pedis Monetarii.

1775 Ponieważ *Pes Monetarius* uſtanowiony Konſtytucyą Roku 1766. potwierdzony na Seymie 1768. niemògłby być odmieniony bez widoczney ſzkody Rzpltey; przeto Uſtawy względem Monety tak przerzeczoną Konſtytucyą 1766. pod Tytułem Uſtawa waloru i kurſu Monet w Kraiach Rzpltey, iako na Seymie 1768. pod tytułem Ubeſpieczenie nowey Kraiowey Monety uczynione, w mocy ich utrzymuiemy i one reaſſumuiemy. A że podnieſienie bezprawne czerwonego złotego, przeciwko uſtawom tym do Złotych Ośmnaſtu Monetą Krajową to ieſt: pięcią groſzami ſrebrnemi, albo Złotym iednym i groſzami pòł oſma miedzianemi, wyżey nad Walor iego wewnętrzny i nad cenę wyznaczoną mu Konſtytucyą 1766 *reſpective* do Kurſu ktòry ma w Monetach pogranicznych dało okazyą do wywiezienia z Państw Naſzych wielkiey części Kraiowey Monety za Złoto, z znacznym uſzkodzeniem Kròleſtwa: Dla tego utrzymuiąc Kurs legalny czerwonego złotego Holenderſkiego po złotych Polſkich Szeſnaście i groſzy ſrebrnych trzy, Monety Naſzey Kraiowey to ieſt: po złotych ſzeſnaście i groſzy dwadzieścia i dwa i pòł miedzianych podług Konſtytucyi 1766. Niemniey ſądziemy potrzebne wſtrzymanie exportacyi z Kraiu Monety Naſzey Srebrney, i uchylaiąc w tym Dyſpozycyą Sey-

mową 1768. Stanowiemy; aby odtąd nikt Monety tey za granice Państw Naszych niewywoził, pod winą Konfiskacyi wywożoney Summy, i obrócenia tych Konfiskat na trzy części; to iest iednę do Skarbu Rzpltey, drugą do Nas Króla a trzecią Delatorowi, czego dopilnowanie Kommissyom Skarbowym oboyga Narodów zlecamy. Względem Monet Zagranicznych w Kraiu przeciwko Prawu Kursuiących, dawnieysze tymże Kommissyom Skarbowym Seymowe lat 1766. i 1768. zlecenia ponawiamy: dawnieyszym zaś Kraiowym Monetom, któ-re nie są pod Stęplem Naszym, i za Panowania Naszego wybite, tylko do Roku ieszcze Kursu w teraznieyszym walorze w W. X. Lit: dozwalamy; a potym gdy te wszystkie wspomnione Monety do Mennicy Naszey oddawane będą; taż Mennica Nasza walor ich wewnętrzny, podług sprawiedliwey ewaluacyi przez Kommissye Skarbowe ogłosić mianey, odciągnowszy tylko koszt na stępel, Monetą Kraiową płacić będzie, a dla łatwieyszego Monet tych na Monetę Kraiową zamienienia; taż Mennica Nasza ustanowi Kantory swoie *per Provincias* w Miastach Pryncypalnych, lub w tych, które tak dla wygody publiczney, iak dla bespieczeństwa Kantorów, sposobnieysze zdać się będą. Względem Monety miedzianey postanawiamy, ażeby odtąd w Mennicy Naszey do ośmiu Złotych bić się maiących Monetą srebrną bity był dziewiąty Złoty Monetą Miedzianą. Co się zaś tycze zapisów zaszłych po Konstytucyi Roku 1766. te aby *ad tenorem* Tranzakcyi, i iak się kto opisał, uspokoione były, stanowiemy. A co należy do zapisów uczynionych przed Konstytucyą 1766. a dotąd nieuspokoionych, te według Konstytucyi W. X. Lit: na tymże Seymie 1766. pod tytułem: sposób płacenia Summ, to iest Czerwone Złote za Czerwone Złote, a Talery bite za Talery bite, uspokaiane byc maią. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 200.* ANNO 1775

MĘZOBOYSTWO.

Nro. I. De illis qui casu mortem incidunt.

Item quacunq; morte causali, vel inopiata contingerit aliquem de hac migrare luce, puta de arbore cadendo videlicet, vel in aquam mergendo, aut quovis alio modo; Statuimus, quod pro tali homine sic decedente, penitus nulla questio moveatur. Item dum ignoratur, quis commisit homicidii immanitatem, decernimus quod Castellania de hoc aliquam non moveat questionem, sed consangvinei & proximiores culpabilem inquirentes, causam dum poterint, prosequantur: juxta juris formam. *Vol: I. Anno 1347. fol: 25.* 1347

Nro. 2. De Kmethone seu rustico alium occidente, et solutione pænæ capitis.

Licet antiquitus fuerit observatum, quod Kmetho Kmethonem occidendo, solutis tribus marcis grossorum, a pæna homicidii liberabatur; tamen quia hujusmodi pæna non sufficiebat ad debitam delicti correctionem; unde Nos statuimus, quod Kmetho occidens Kmethonem, pro pæna homicidii, Castellaniæ in qua homicidium fuerit commissum, vel ei in cujus jurisdictione delictum & homicidium hoc est perpetratum, quatuor marcas, consanguineis vero, si- 1347

ANNO ve amicis proximioribus interfecti sex marcas persolvat; qui si non fuerit in
1347 solvendo, & captus fuerit, pæna capitali puniatur. *Vol: I. Anno 1347. fol. 25.*

Nro. 3. Si plures de homicidio accusantur, quis eorum pæna homicidii puniendus?

1347 Item si plures; puta duo vel tres, aut quatuor de homicidio accusentur; licet antiquitus per juramentum accusatoris, omnes pæna homicidii puniebantur; Nos tamen hujusmodi juramentum restringentes. Statuimus, quod unus tantummodo per juramentum actoris, de homicidio condemnetur & puniatur; Consortes vero ejusdem accusati, per probos & idoneos testes de homicidio & vulneribus se teneantur expurgare, alias in expurgatione, deficientes puniantur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 25.*

Nro. 4. De Milite qui occidit Militem.

1347 Ut violentorum audacia refrænetur, statuimus quod dum Miles parem sibi Militem occiderit, pro capite sexaginta, pro mutilatione membri cujuslibet, triginta, & pro simplici, vulnere quindecem marcas solvere teneatur *Vol: I. Anno 1347. fol: 25.*

Nro. 5. De illo qui occidit Matrem alicui.

1347 Laurentius conqueritur de Martino, quod sibi Matrem interfecit; Martinus respondit quia Laurentius non fuit de legitimo patrimonio, sive thoro procreatus; & asserebat eum esse filium Vagabundæ mulieris; Nos in tali & simili casu, caput Matris exolvendum & obtinendum decernimus. *Vol: I. Anno 1347. fol: 26.*

Nro. 6. De Fratricidio, Patricidio, Sororicidio.

1347 Et licet Lex tam novi, quam veteris Testamenti Fratricidium & alia sæva crimina graviter puniat & damnet, tamen quidam velut hostes proprii Sanguinis & honoris, Legis pænam minus formidantes, Fratricidium committunt, Sorores etiam vel proximos occidunt, ut ex eorum morte bona hæreditaria lucrentur. Volumus itaq; ut unde bona hæreditaria, & lucra habere cupiunt, inde damnis afficiantur, aut puniantur in quo peccaverint. Ideo omnes regnicolæ, & Nobiles Regni Nostri, Fratres, aut ipsos consangvineos, interimentes, in hæreditaria succedere possessione non valebunt, nec ullum ad eam accessum obtinebunt, quinimo sententiamus ipsos & ipsorum filios, & privamus omni legitima talium hæreditatum, portione, in quibus bonis seu hæreditatibus alii consangvinei licet remotiores in linea obtinebunt successionem, quos in aggravationem culpæ ipsorum, propter immanitatem criminis, omnes fratricidas & patricidas infames pronuntiamus, & inhabiles ad aliquos honores promovendos. *Vol. I. Anno 1347. fol: 26.*

ANNO

Nro. 7. De Milite occiso, item de eodem mulilato, aut vulnerato, item de pæna super id constituta. Item de Kmethone occiso, item de Kmethonis mulilationibus. 1347

Quamvis occidens hominem ſecundum legum ſanctiones foret capitali pæna plectendus, Nos tamen rigorem illum temperantes, ſtatuimus, quod occidens Militem triginta Marcas, Parentibus pueris, vel amicis; mutilans autem in pede, manu vel naſo, quindecem marcas; in pollice vero mutilans, octo marcas, digitum vero quemlibet alium amputans, tres marcas groſſorum ipſi mutilato vel in digito læſo ut ſupra dicitur ſolvere teneantur. Pro qualibet vero vulneratione, prædictorum membrorum vulnerato, pæna quæ dicitur *piętnadzieſta* perſolvatur. Si vero quiſpiam Kmethonem occiderit, decem marcas ſolvere teneatur, quarum ſex Uxori, ſeu pueris, ſi ſuperſtites fuerint, & reſiduæ quatuor marcæ Domino occiſi exolvantur. Si vero occiſus fuerit Dominorum duorum, tunc dictæ quatuor marcæ inter Dominos ſunt dividendæ, vulnerans autem Kmethonem, eidem vulnerato, unam marcam, Domino autem ipſius, ſi vulnerans & vulneratus unius Domini fuerint, unam marcam integram, ipſe vulnerans pro pæna ſolvere teneatur. Si vero vulnerans & vulneratus duorum Dominorum fuerint, inter ipſos marca hujuſmodi pænalis dividatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 26.*

Nro. 8. De Villano Militi aut Nobili plagam inferente.

Militi pro una plaga vel pluribus a Kmethone facta vel factis pæna quin- 1347
decem alias *piętnadzieſta* percuſſo & Judicio alia ſimilis pæna perſolvi teneatur. Si vero fuerit baculo cruentatum vulnus illatum, ſicut pro gladiali vulnere declaramus ſatiſfaciendum. Pro capite vero Militi famoſo, alias *Szlachcic* ſexaginta marcæ, ſcartabello triginta marcæ, militi autem creato de ſculteto vel de Kmethone quindecem marcæ pro capite. Item militi *Szlachcic* pro vulnere decem marcæ. Scartabello vero quinque marcæ, ſculteto vel Kmethoni factis militibus tres marcas pro vulneribus ſtatuimus perſolvendas. *Vol I. Anno 1347. fol: 37.*

Nro. 9. Vulneratorum et occisorum villanorum in Civitatibus.

Item ſtatuimus quod Cives Civitatum Noſtrarum Nobilium & Spirituali- 1496
um pro vulneribus & homicidio jus Polonicum hominibus villarum Noſtrarum Spiritualium & Nobilium miniſtrare tenebuntur. *Vol: I. Anno 1496. fol: 253.*

Nro. 10. De homicidio et Capite Nobilium solvendis.

Item de homicidio Nobilium caſuali, quod a diverſis diverſimode refertur 1496
caſualiter perpetratum ſtatuimus, quod homicidæ hujuſmodi pro capite ſolvant centum viginti marcas, & per unum annum & ſex ſeptimanas convicti jure in turrim deputentur, nec turris correctionem ullo modo evadant, etiamſi cum amicis occiſi concordiam inierint. Si vero talis homicida timens turris correctionem de Regno fugierit, ſive poſſeſſionatus ſive non, infamis ipſo facto perpetuo pronuncietur per miniſteriales proclamationibus mediantibus publicandus. *Vol: I. Anno 1496. fol: 274.*

ANNO 1496 **Nro. 11.** DE HOMICIDIO IN SUI DEFENSIONE CASU PRÆSERTIM IN VIA COMMISSO.

Verum quia contingit ſæpenumero caſualem homicidam minime eſſe reum homicidii, quod vim vi repellendo evenit, idcirco ſpecialiter declaramus ſtatuentes ad eos ipſos Nobiles & Nobilium homicidas, ut cum quiſpiam, aut viam, aut tranſitum alterius obſidens occideretur per illum cujus tranſitum aut voluit præpedire, aut euntem moleſtare, in tali homicidio citato homicidæ ſex teſtes ſufficiant ſe expurganti, & convictus non plus quam ſexaginta marcas communes pro capite ſolvet ſine turri. *Vol: I. Anno 1496. fol: 274.*

Nro. 12. DE HOMICIDIO IN VIA PUBLICA FACTO.

1496 Sed idem aut viæ aut tranſitus publici præpeditor alium ſub tutela communis ſecuritatis viæ euntem temere interficiens centum & viginti marcas communiter currentes exolvet punitionemque turris ſuſtinebit ordine prætacto. *Vol: I. Anno 1496. fol: 274.*

Nro. 13. DE HOMICIDIO IN DEFENSIONE BONORUM AUT SUBDITORUM COMMISSO.

1496 Præterea tametſi de caſuali homicida in itinere ſe tuenti ſic ut ſuperius definivimus, tamen inſuper ſtatuimus ut alius homicida caſualis aut bona aut ſuos defendens, ſi committet homicidium licet non voluntarium, nihilominus victus jure, pæna carceris non perpeſſa, centum & viginti marcas communes pro occiſo exolvere teneatur. *Vol. I. Anno 1496. fol: 274.*

Nro. 14. PÆNA CONTRA HOMICIDAS STATUTA SIVE SINT POSSESSIONATI, SIVE NON.

1510 Homicidia voluntaria & notoria, quæ poſtpoſitio Dei timore ac cum noſtro dedecore in Regno Noſtro inoleverunt, & a temerariis omni juſtitia atq; publica honeſtate procul pulſa, diverſis modis in diverſi ac cujuslibet ſtatus, Ordinis, ac dignitatis homines, crebris vicibus impune, hoc triennio, hactenus a tempore Noſtræ felicis Coronationis patrata ſunt, petiti a Conſiliariis Regni Noſtri, ſtatus utriuſque univerſis, & a nuntiis hic ex omnibus terris congregatis compeſcere, punire & removere volentes; de omnium præſatorum Conſiliariorum noſtrorum conſenſu & approbatione, ad quinq annos hinc duraturum tale ſtatutum condidimus: in omnes noxios irremiſſibiliter exercendum. Videlicet, cum contigerit quod aliquis homo nobilis, hominem Nobilem in domo, ſive in ſtrata publica, aut in loco aliquo, data opera interfecerit: Promittimus & ſpondemus veteri Statuto de ſimili homicidio, tantiſper, quamdiu iſtud, ut præmiſſum eſt, durare debet, abrogato; talem homicidam cum primum a Capitaneo in cuius Capitaneatu ſcelus patratum fuerit, cum Caſtellano & Judice vel Succamerario ejuſdem terræ Nobis nuntiatum fuerit, ſive aliunde ad Noſtram cognitionem venerit, ad Noſtram præſentiam, ubicunque cum curia Noſtra tunc feliciter conſtituti fuerimus, literali citatione advocare, citatio vero ab oblatione per duos Nobiles & Miniſterialem, continebit in ſe terminum ſex hebdomadarum. Cumq; talis homicida coram Nobis com-

paruerit, & de ejus facinore Nobis ut præmissum est constiterit, eundem irremissibiliter carcere turris anno & sex hebdomadarum spatio puniemus, & punire promittimus. In primo termino tanquam peremptorio contra ipsum sententia promulgata, a quo termino nequaquam eidem ad terram seu districtum appellare licebit. Et cum homicida ut præmissum est, carceris pœnam expleverit tenebitur proximis interfecti centum viginti marcas pecuniarum pro capite in continenti solvere, aut in bona æquivalentia realem dare intromissionem, aut tam diu in carcere sedere, quamdiu non solverit. Et si contingeret quod homicida citatus coram Nobis non compareret, si idem extiterit possessionatus bonis suis omnibus per Nos Fisco Regio applicandis, privabitur; & deniq; erit obligatus ad subeundam pœnam præfatam, cum in manus inciderit. Et cum punitus per Nos sufficienter fuerit, & capitis pretium persolverit, bona sibi per Nos recepta restitui debent. Similiter si homicida impossessionatus & citatus, pro crimine hujusmodi per literas nostras, in parochia, ad quam pertinet, contumaciter coram Nobis non comparuerit, debet publico edicto infamis pronunciari & hostis Patriæ judicari: & quicunq; tali favores præstiterit ipsum apud se servando & secum conversationem habendo, infamis habendus est tamdiu, quamdiu se non expurgaverit & ea pœna puniendus, quam ille ferre debuit. Si vero talis homicida carcere inclusus ibidem moreretur non tenebitur Successoribus solutionem pro capite impendere. Capitanei autem sive oppignoratos, sive liberos habentes Capitaneatus, si Nobis tales homicidas tempestive non detulerint, a nobis pœna irremissibili punientur, videlicet cogentur illi, qui oppignoratos Capitaneatus habent solvere Nobis centum marcas pecuniarum toties quoties ante sex Menses Nobis ejusmodi homicidas non patefecerint, facinusq; ipsum, subticuerint; liberos autem Capitaneatu privabimus. Capitaneo vero se expurgandi proprio Juramento, quod ei de tali homicidio non constiterit, concedemus, ubi id opus fuerit, facultatem. Super homicidio autem, quod alicui se defendendo, dum invaditur per aliquem committere occiderit, talem progressum servabimus; videlicet citabimus homicidam ad præsentiam Nostram, ubicunq; tunc fuerimus; eundemq; cum comparuerit, juxta qualitatem homicidii commissi, ex arbitrio Nostro judicabimus, seu expurgationem eidem decernemus. Si vero citatus non comparuerit ita puniendum declarabimus ut est in Articulo homicidii voluntarii & notorii præmissum. *Vol: I. Anno 1510. fol: 370.*

ANNO 1510

Nro. 15. Renovatio Statuti contra homicidas ad quatuor annos.

1523

Quia post intermissum Statutum Nostrum de homicidiis, in magnam audaciam & insolentiam subditi Nostri acti, passim homicidia, absq; ulla Dei & humanitatis ratione committunt, nec jam quispiam etiam in templis, nedum domibus tutus, esse possit. Volentes hanc enormem licentiam coercere, Statutum ipsum Nostrum in Conventu Petricoviensi de Anno Domini 1510. contra homicidas editum, sed postea intermissum, in omnibus punctis, & toto ejus tenore, vigori & authoritati pristinæ restituimus, illudq; ad quatuor Annos proxime sequentes, debitæ executioni demandari volumus. *Vol: I. Anno 1523. fol: 402.*

ANNO 1532 Nro. 16. Nunciis omnium Terrarum Regni instanter petentibus, Senatoribusq; universis assentientibus decernendum duximus & decernimus, ut statutum contra homicidas, Anno Domini millesimo quingentesimo decimo in Conventu Petricoviensi editum ad trium Annorum decursum innovetur, prorogetur & in executionem ponatur: cujus vigore, & juxta illius dispositionem, omnia homicidia, a die inhoati conventûs commissa, & postea ad trium annorum decursum committenda, puniri debebunt. *Vol: I. Anno 1532. fol: 509.*

1532 Nro. 17. Plebejus Nobilem occidens, cui nullam causam, vel occasionem se invadendi Nobilis præstiterit, nec initium contentionis vel percussionis cum eo fecerit, pœna capitis puniatur. Vulnerans vero Plebejus Nobilem, cui similiter occasionem se vulnerandi Nobilis non præbuit, pœna capitis puniatur; hoc tamen intelligi debet de vulnere gravi, ex quo sequitur mulitatio, vel invaliditas alicujus membri Nobilis vulnerati. Quod si nulla ex hujusmodi vulnere mutilatio & invaliditas membri consequetur, pœna pecuniaria secundum antiquum Statutum Plebejus puniatur. At ubi Nobilis causam & occasionem occisionis vel vulnerationis suæ plebejo præbuerit, punietur plebejus secundum antiqua Statuta: de vulnerato vel occiso Nobili condita. Ut autem constare judici possit, data nec ne fuerit plebejo causa vel occisio vulnerandi Nobilem, quilibet Nobilis Plebejum de vulnere aut nece accusans, probare teneatur, suo & duorum sibi similium Nobilium corporali juramento, id quod asserit verum esse expresse hoc verbis nuncupans, quod non ex initio a se facto, neq; causa aut occasione per se data, plebejus illum vulnere seu nece affecerit, alioquin Nobilis in hujusmodi probatione deficiens, non poterit plebejum in pœnam superius expressam coniicere. Nihilominus tamen Plebejus vulnerans quomodocunq; aut occidens Nobilem, pœna in antiquis Statutis præscripta punietur. Hoc autem Statutum cum sit pænale, ad tres duntaxat Annos valere & observari debere decernimus. *Vol: I. Anno 1532. fol: 502.*

Nro. 18. DE JUDICIO OCCISORUM & VULNERATORUM IN CIVITATIBUS & OPPIDIS.

1538 Decernimus, ut deinceps secundum antiquas Regni Nostri Constitutiones, de occisis seu vulneratis Nobilibus, aut eorum Kmethonibus in omnibus Civitatibus & oppidis Nostris Regiis Spiritualiumq; & sæcularium Dominorum, non judicium civile, sed terrestre & Polonicum servetur & locetur. Ubi vero civile jus fuerit a civibus in hac re servatum, pæna quatuordecim marcarum pecuniæ, cives ipsi parti solven: puniantur, jure terrestri toties quoties opus fuerit peremptorie exigenda. *Vol: I. Anno 1538. fol: 523.*

Nro. 19. DE HOMICIDIIS.

1538 Ad refrænandam licentiolorum hominum audaciam, ad necandos homines plus nimio promptam; de consensu Senatorum Regni, & Nunciorum Terrarum Statutum, super delatione homicidarum, reassumendum & innovandum duximus illudq; exequemur; ad decursum unius anni; eo adjuncto: quod homicidæ delati: & per Nos ad pænam carceris condemnati: pœnam hujusmodi in fun-

do turris sustineant, ad unius anni & sex septimanarum decursum integre: a ANNO
qua per Nos absolvi & liberari non debent, neq; poterint. Et Capitanei 1538
locorum diligenter providebunt, ut homicidæ non aliter, quam in fundo turris pænitentiam peragant: concordia etiam cum actore inita, nihil eos juvante. Contrafacientes pœna centum marcarum parti actoreæ solvenda mulctari, atq; Capitaneatu ipso privari per nos debebunt. *Vol: I. Anno 1538. fol: 532.*

Nro. 20. Petierunt a Nobis Nuntii Terrarum Nostrarum, ut occidendo reum hominem pœna non sit ejus asperitatis quae præterito Petricoviensi Statuto circumscripta erat: Nos eorum precibus victi quando hoc illi ut peterent æquum visum est, Decretum anno superiori Petricovien: de homicidis de Nostra Senatorumq; Nostrorum & Consiliariorum Regni Nostri sententia factum interdicimus & abrogamus, atq; id valere volumus quod ea de re á Serenissimo Joanne Alberto Fratre Nostro olim Rege fuit constitutum. *Vol: I. Anno 1539. fol: 549.* 1539

Nro. 21. Tametsi hortatu Senatorum Nostrorum inter Nuntios terrestres, hæc fuit disceptatio orta, ut aliter homicidia voluntaria & casualia, præterea in Templis, in domibusve commissa expenderentur, nihilominus postremo in hoc stetit, ut Statutum Regis Joannis Alberti, de eo conditum in robore conservaretur, hoc eidem adjecto: quia cum aliquis occideretur Pater minorrenium puerorum, tunc tutor tam inscriptus quam consanquineus, aut cognatus, pro capite occiso agere juxta juris formam & probationem quæcunq; pueris (cum haberent annos discretionis) serviret, talem quoq; pro capite eodem facere debet & postea pueris illis de eadem pecunia capitis rationem reddere, cum ad annos discretionis pervenerint, tenebitur. Quod si etiam ille homicida post facinus perpetratum homicidii moreretur prius, quam ad judicium attraheretur, tunc pueri & alii Successores ejusdem homicidæ tantum evadunt sessionem in turri, sed non recipientes sibi dilationem ad annos discretionis, in primo termino, tanquam peremptorio, citati pro mercede capitis illi tutori, vel illis quibus Pater vel consangvineus fuerit occisus, respondere tenebuntur. Pro aliis vero causis, cum Pater citatione occupatus moreretur, tunc pueri etiam minorennitate sese tueri non poterint, sed si Pater non fuisset citatus, pueri obtinebunt dilationem ad annos discretionis juxta Statutum. Quod si etiam homicida viveret, & jure convinceretur, talis in fundo turris sedere debet, nemine excepto, sine indulgentia illius Capitanei, apud quem ille homicida pœnam hujusmodi sustineret. Et ne postea reus in hac convictione evaderet pœnam, innocens autem patiatur, (communiter enim ditior convincitur paupere dimisso) in hoc casu, Palatinus illius terræ in qua hujusmodi parricidium perpetratum fuerit, cum Castellanis & aliis Dignitariis, ac Officialibus terrestribus illius terræ in colloquiis scrutinium facere debet, de culpa vel innocentia illius homicidæ, ut ea cautela, innocens pro fonte non patiatur. Sic etiam Palatinus cum Castellanis Dignitariis & Officialibus terrestribus scrutari debet de tali homicidio (si quod acciderit) cum quis defendendo vitam suam occiderit quempiam in via, in hospitio vel in domo, de nocentia vel innocentia ejus, secundum invasionem, vel inequitationem istius occisi, & si circa occisionem Dominus solus fuit, vel non fuit, & ibidem, posteaquam co- 1543

ANNO gnoverit Palatinus, cum aliis Dignitariis & Honorariis terrestribus, homicidam
1543 condemnabunt ad id, quod ejus culpæ jure debetur, hoc est juxta decretum probationis per Judicem factum, condemnabunt illum ad turim. Etenim decernendo probationem actori cum controversia, partem quæ si ad hoc & tale scrutinium trahetur, ad judicium colloquii remittere tenebitur. Quod si aliquando circa litem Domini famulus aliquem occiderit, tunc juxta Statutum, Dominus debet culpari & non servus. *Vol: I. Anno 1543 fol: 573.*

N^ro.^ 22.

1550 A iż się zabieżały w Koronie wielkie Mężoboystwa, tedy ponawiaiąc Statutu Króla Olbrachta Stryia i Króla Jmć Zygmunta Oyca Naszego ustawiamy, iż każdy Mężoboyca, za przekonaniem rok i sześć niedziel na dnie w wieży siedzieć ma: a My siedzenia żadnemu odpuszczać niemamy. A którymby Starostowie z folgowali, aby z nich wina wedle Statutu Króla Jmci Oyca Naszego roku 1540 brana była, Co nie iedno o tych którzy iuż za Panowania Naszego Mężoboystwa popełnili, ale i o tych którzy się tego za Oyca Naszego dopuścili, rozumieć się ma: iedno żeby Prawem byli przekonani; a wszakoż preskrypcya ma iść o głowę wedle Statutu. *Vol: II. Anno 1550 fol: 594.*

N^ro.^ 23.

1557 Ktoby się tego ważył, żeby z Rusznice kogo ranił abo zabił, takowy ma być sowitą winą karan; a wszakoż o zabicie ma być *Scrutinium.* A żaden ważyć się tego niema, aby z nabitą w Mieście chodzić miał, pod winą czternaście grzywien. A ktoby mimo tę uchwałę chodził z nią w Mieście, Urząd Starości ma ią wziąć i z winą. A ktoby iey dać niechciał tedy dwoie czternaście grzywien przepada, o którą Starosta w Urzędzie swym czynić ma; gdzieby Szlachcic nieosiadły, abo Mieyskiego, abo Chłopskiego stanu, z nią chodził, tak długo ma być w wieży przez Starostę, abo Urząd iego, trzyman, aż tę winę położy. *Vol: II. Anno 1557. fol: 606.*

N^ro.^ 24. O Ubiciu i zabiciu Szlachcica przy robocie.

1576 Jeżliby który Szlachcic drugiego Szlachcica na robocie iego, u roli, u żniwa, łąk i u innych którychkolwiek robot iego, sto*ią*cego przy poddanych Kmiotkach swoich, albo Pana swego na imieniu albo Dzierżawie swey albo też samego robiącego gwałtem naszedł, i bił, takowy pokonani wedle prawa pospolitego sowitą zapłatę ran Szlacheckich stronie obrażoney zapłacić będzie powinien. A ieżliby mu rękę, abo nogę uciął, albo by go na członkach przednieyszych, albo głownieyszych, ochromił, takież sowitą taxę takowych członków i chromoty płacić ma. A ieżliby zabił, tedy dzieci albo Przyiaciele iego, tego zabitego, maią za świeża on gwałt albo zabicie zamordowanie i świeżo krew na mieyscu gdzie ono Mężoboystwo uczynione, Woźnemu i Szlachcie od Urzędu wziętym, ukazać i oświadczyć: a takowy Mężoboyca do Sądu Ziemskiego (wszakoż swego własnego Powiatu) o przerzeczone mężoboystwo pozwany, a tak pokonany ma być, na dno do wieży wsadzon i przez dwie lecie i dwanaście Niedziel chowan, i niema być z niey wypuszczon, aż zapłaci głowę zabitego sowito. A ieżliby w wieży umarł, przecie z maiętności iego, ma być głowa zapłacona dzieciom albo przyiacielom zabitego,

A ieźliby takie zabicie abo ranienie było uczynione z rusznice ſtrzelbą, tedy ANNO ſiedzenie i zapłata czworaka zapłacona być ma. A wſzakoż inkwizycya 1576 tak o rany przerzeczone przy robocie zadane, iako i o głowę, i *ſcrutinium* doſtateczne, pod przyſięgami od Szlachty, i od innych ludzi wſzelakiego Stanu, onego mieyſca gdzieby ſię to ſtało ſąſiadów, przez tenże Sąd Ziemſki, zezwawſzy każdego z oſobna, i oſobliwie pytaiąc, żeby drudzy nieſłuchali. Gdy będzie ieden każdy z nich pytan, ktòrzyby o przerzeczonych rzeczach iaką wiadomość mieli, ma zachowano być: a to przeto aby niewinny za niewinnego niebył obwinion, i winy odnoſił: które też *ſcrutinium* może być na Wiecach uczynione, gdyż tam Urzędników Ziemſkich więcey będzie: a Wieca też co rok maią być odprawowane i ſądzone. A ieźliby ſię z tego *ſcrutinium* nalazło, iż on ranny nie przy robocie ranion ieſt: tedy one rany tracić ma. Ale ieźli o głowę idzie rzecz, tedy nie zguba głowy zgoła ale zapłata *ſimplex* i ſiedzenie w Wieży ma być ſkazano, i to ieźliby na pozwanego *ſcrutinium* wychodziło: że ten zabił. a excepcye które przewłoki czynią, i te ktòremi ſię zwykli z Sądu wyimować abo wybiiać, pozwani a takież appellacye żeby nic wątpliwego nie było, niedaley iedno na Wieca mogą iść, i mieyſce mieć a wtòry Rok wedle Prawa ma być zawity. A gdzieby na Wtórym Roku pozwany nie ſtał, aboby ziechał precz, tedy takowy iako nieposłuſzny Prawa poſpolitego, na Roku przypowieſzczonym wedle Prawa trzecim, ma być wywołan i proſkrybowan. A imienie iego ktòreby za onę głowę ſtało powodney ſtronie w poſtępki Prawa, ktòremi Aktor do tego przychodzić ma. A oſtatek Imienia ieźliby co zbywało nad one przezyſki, na dzieci i potomki iego ma zoſtawać. Prawa Zony iego ieźliby ie miała pierwſze nizli ten uczynek ſtał ſię, niwczym nie naruſzaiąc, gdyż nikt niewinien pokutować za drugiego. A przecię on Mężoboyca zbiegły, i gwałtownik a przeſtępca Statutu tego, i zwyczaiu ſtarego, i pokoiu poſpolitego przez Urząd Staroſci ma być ſzukan i iman, i gardłem karan. A ieźliby *Plebejus* tak ranion albo zabit był przez Szlachcica ktòregożkolwiek innego, w tymże Sądzie ma być ſzukan i ſądzon, i ma być pokonan przez Aktora z pięcią świadków iemu w rodzaiu równych. A tak pokonany ranionemu dzieſięć grzywien, a Panu iego druga dzieſięć grzywien płacić ma. A ieźliby zabił, tedy za głowę zabitą, potomkom zabitego i Panu iego winę ſowitą płacić ma być powinien. Także też ma być ſądzono i płacono, gdyby Slachcic naſzedł chłopa, w iego domu, zabiłby go abo ubił. *Vol: II Anno 1576. fol: 943.*

Nro. 25. O Zabiciu Oyca, Matki i innych powinnych.

Jeźliby kto Oyca, Matkę, albo Brata, albo Sioſtrę Stryia rodzonego, 1576 albo Zonę albo Męża, albo po ktòrymby miał w Dobra ſukceſſować zabił: takowy Mężoboyca będąc powołany przez ſtronę obrażoną, albo przyiacioły zabitego będąc pozwany do Sądu Krola Jmci, albo Staroſty onego mieyſca, i z Swiadkami zupełnemi Szlachcicami dobrey ſławy i oſiadłemi pokonany i poprzyſiężony, takowy iuż ſrożſzą śmiercią ma być karan i tracon: Ażeby przykładem śmierci ſwey ſzkaradney od tak haniebnego uczynku hamowali ſię inſi. A dzieci takowego od wſzelakiego ſpadku Dobr, tego ktòry zabił, maią być oddaleni, które dobra maią przypaść na Krewne pobliżſze zabitego a ieźliby bliżſzych nie było; tedy na Krewne dalſze. A kiedyby między Mężem

ANNO 1576 a Zoną takowe się mężoboystwo stało, tedy wszystkie darowizny, wiana, posag, spadki, zapisy iakiekolwiek temu ktoryby towarzysza swego zabił, nie maią przyść ku pożytku, ale maią przypaść na dzieci, abo na przyiacioły zabitego, ieźliby dzieci niemiał: a takowy mężoboyca będąc pozwany będzie powinien na pierwszym roku iako na zawitym stanąć i odpowiadać, okrom wszelakiey excepcyi i dylacyi. A pozew przeciwko takowemu mężoboycy ma być dan i wniesion przez Woźnego i dwóch Szlachciców w dom abo na dobra takowego, we cztery niedziele przed rokiem. A świadki Strona obrażona na tymże roku ma mianować, abo na rokach Ziemskich abo Grodzkich, a potym w sześć niedziel ma ie wnieść w swym Powiecie, abo przed Krolem. A ieżeliby takowy mężoboyca nie stanął do Prawa, tedy tym samym ma być bezecnym, a dobra iego maią przypaść na krewne bliższe, a ieżliby tych nie było, tedy na dalsze. A wszakoż takowy mężoboyca przez Starostę ma być szukan i poyman ktoregożkolwiek czasu, i na gardle karan być ma. *Vol: II. Anno 1576. fol: 944.*

Nro. 26. De Injuriosis erga Parentes.

1578 A iż te swawoleństwo ludzkie tak się rozciągnęło, iż nie tylko obcym, ale i własnym swoim Rodzicom i inszym krewnym powinowatym nie przepuszczaią. Przetoż zachowuiąc Statut w mocy *de patricidis & fratricidis*, ustawiamy: iż ktożbykolwiek iawnie, albo też taiemnie, odpowiedzi na zdrowie, albo też niebespieczeństwa Rodzicom swym ktoregokolwiek stanu czynił, albo czynić chciał, albo też ranił: tedy taki za słusznym wywodem nie inaczey ma być sądzon i karan, iedno iakoby gleyt Nasz Krolewski gwałcić miał. *Vol: II. Anno 1578. fol: 978.*

Nro. 27. O Mężoboystwie Plebeiorum.

1581 Ktoryby zabił *Plebejum hominem rusticanum* Szlachcic, przepada trzydzieści grzywien, ktorey winy Panu ktorego był zabity, połowica, a potomkom zabitego druga połowica przyiść ma. *Plebejus autem occidens plebejum, capitis pœna puniatur* w czym też *scrutinia* zachowane być maią. Rany *Plebejorum in duplo* płacone być maią. *Vol: II. Anno 1581. fol: 1012.*

Nro. 28. O Mężoboycach i Skrutyniach, i Wieży.

1588 Iż Statuty przeciw Mężoboycom uczynione do tych czasow w exekucyą nie przychodziły, dla czego morderstwom zabieżeć się nie mogło, bo ci ktorzy mieli popierać nagłownika, i konwikcyą głowy czynić, iednali się, i głowę zaiednawszy, abo kogo inszego w relacyi, a drudzy zmyśloną osobę na zmowie mianowali; abo w Processie Sądowym tak folgowali, że głownicy win Prawem opisanych uchodzili. Co iż iest przeciw Prawu, ktore takowego iednania broni: przetoż (iż wina siedzenia w Wieży iest *pœna publica*) waruiemy, aby się o głowę zabitą Szlachecką powinni ktorym należeć będzie tak nie iednali, iakoby głownik siedzenia w Wieży uchodził: ale żeby naydaley do dwanaście Niedziel relacyą abo protestacyą obwiedzenia głowy, w Akta Grodzkie, pod ktorą Juryzdykcyą mężoboystwo się stało, prawdziwie w wo-

dzili

dzili, i w prawie należnym, według wyſtępku *ſine intermiſſione* popierali i pokonali. Tego dokładaiąc, iż ieżeliby ſię zabicie ſtało, daleko od przyiacioł zabitego, żeby tak prędko do uczynienia relacyi przybyć nie mogli, tedy od pierwſzey wiadomości, uczynić ią iako nayprędzey, i popierać głowę będą powinni. Ażeby ſię ludzie tym więcey od Mężoboyſtwa hamowali, opatrzywſzy to, aby *eam pœnam publicam* nikt nie uchodził, podwyżſzamy zapłacenie pieniężne głowy Szlacheckiey, *ad duplum*, to ieſt głowę zabitą bronią ręczną, na dwieście i czterdzieści grzywien a z ruſznice na czteryſta i ośmdzieſiąt grzywien. Ktorą ſummę głownik ma odłożyć Potomkom niż z Wieże wynidzie. A ieżliby mężoboyca w wieży umarł, przecię ta Summa z dobr iego ma być płacona potomkom zabitego. A ktoby będąc *convictus* do wieże czaſu naznaczonego nie ſzedł, abo potym z niey wyſzedł nie wyſiedziawſzy, ma być *infamis ipſo facto vigore præſentis Statuti*, ktory przez Staroſtę z Urzędu za przypozwem do Sądu Grodzkiego wydanym, *ſine quibusvis dilationibus & exceptionibus* ma być publikowany i obwołany: i także przez Staroſtę abo ſtronę imany, i na gardle karany, i dobra iego *æquivalentia pœnæ*, maią być podane ſtronie obrażoney, aż do zapłaty głowy *per Succeſſores jure victi*. Tu ſię ma rozumieć ieżliby kto *in cauſa criminali*, *ratione inſidioſi homicidii vel alterius cujuſvis criminis* był przeſądzon Dekretem Seymowym, abo w Grodzie w Artykułach Grodzkich, i z Dobr iego zapłata głowy, tak i za inſze excesſy, nadgroda ma ſię ſtać ukrzywdzonemu według ſłuſzności dokąd dobr ſtawa. A gdzieby ſię kto ważył tego, żeby mimo tę Konſtytucyą głowę zabitą, ochraniaiąc kogo w ſiedzeniu w wieży, zaiednał, abo o nię na daley do roku po zabiciu nie pozwał, i nie popierał, abo potym nie konwinkował dla tego aby Mężoboyca wieży uſzedł: wolno będzie inſzemu powinnemu choć dalſzemu, z ktoreykolwiek liniey, o to czynić i konwinkować, ktoby iedno chciał *vindicare pœnam ſeſſionis turricæ*. A ktoby głowę zabitą pokrywaiąc ſiedzenie w wieży, zaiednał: maią obadwa, tak mężoboyca, iako i takowy przyiaciel zabitego, winą wyżſzey opiſaną na mężoboyce uczynioną, być karani. O co tymże dalſzym powinnym zabitego czynić wolno będzie. A gdzieby i tych nie było, abo na nich ſchodziło: tedy Urząd Grodzki na Trybunale o wieżę czynić powinien: wſzakże to wſzyſtko ma powołanie, *officioſe* uczynione, uprzedzić. Toż ſię ma ściągać na Opiekuny, ktorzyby głowę zabitą z ſtrony wieży zaiednali. Wſzakoż z ſtrony popierania głowy przez Opiekuny, tak obiaśniamy: że gdyby o głowę imieniem ſierot popierać nie chcieli, tedy od opiek maią odpadać: a temu ktoby popierał, zupełne Prawo opieki ma należeć. A ieżeliby Opiekun żaden konwinkować niechciał: tedy ma być odłożono *minorenni* do lat iego. Statut o mężoboyſtwiech w obronie zdrowia uczynionych, gdyby ſię to iaśnie *ex ſcrutinio* pokazało, w mocy zoſtawuiemy. *Homicidia* zaś *caſualia* tak deklaruiemy, że tylko rozumieć ſię ma w tym *caſus*, gdyby kto nie maiąc z kim przedtym *contentiones rixas & odia*, z przygody zabił człowieka. Ale w Mieście, we Wſi, przy domu, gdzie ludzie chodzą, także w przezrzyſtym polu, gdy kto z ruſznice zabiie, *allegatio caſus* iść mu nie ma. A iż w tym wſzyſtkim potrzebne muſzą być *ſcrutinia* tedy poſtanawiamy, iż maią być wyprawowane, *tam ad actum quemvis criminalem*, *quam civilem*, o głowę zabitą i zaiednanie iey na Rocech Ziemſkich abo Grodzkich pierwſzych *poſt obductum crimen*, gdzie ſię taki uczy-

ANNO 1588

ANNO 1588. nek ſtał; tym obyczaiem iż ma *Actor* pozwać obwinionego do wywiedzenia *ſcrutinium*, ktorego pozwu kładzenie ma uprzedzić rok naymniey dwie Niedzieli; na ktorym Roku obiedwie ſtronie będą powinne *ſcrutinia* ſwe wywodzić, uczyniwſzy nayprzod przyſięgę z tych świadkow, ktore będą ſtawić, nie przenaięli, ani ſą przez nie *corrupti*. A maią wieść świadki wiary godne, ktorymby ona rzecz mogła być naylepiey wiadoma, nie biorąc ſię na ſwoy pozew do wyprawowania inſzego *ſcrutinium*: wczym ma być on ſąd oſtrożny, aby z pilnością ſam przez ſię, nie przez ſubſtytuty, iako naypilniey te *ſcrutinia* odprawował, przez okoliczności i pytania, i doſtatecznie świadki examinuiąc, examinowanych z drugiemy nie ſpuſzczaiąc: i ieżliby ktory wczym był *varians informatus* abo *favoriſans*, aby to notował, iżby ſię iako naylepiey własność rzeczy pokazać mogła, oczywiſtych świadkow ma być pierwſze uważenie: a *pluralitas* tych, zwłaſzcza ktorzyby *ex auditu* świadczyli, nie ma być nie potrzebnie piſana, oprocz żeby ktory co *ſpecialiter ad inveſtigandam rei veritatem* powiedział. A iż ſię każdey rzeczy ważność i położenie, naywięcey dwunaścia pokazać może: tedy od tych *ſcrutinia* żadna ſtrona, dla nie potrzebnego zatrudnienia ſądu, więcey ich nad to wwodzić nie ma: ktorzy nie z kartek piſanych maią depozycye czynić, ale z powieści ich, ſąd świadectwa ma przyimować. A iżby te *ſcrutinia* tym prawdziwſze wyprawować ſię mogły, aby każdy ktoby iedno był pozwan do oddania świadectwa *in ſcrutinio*, *peremptoriè* ſtanąć, a przyſięgę, abo uczynić, abo też ieżliby nie chciał przyſiądz, pod wiarą a ſumieniem prawdę powiedzieć był powinien: ktemu i poddane Pan ich, ieżliby był pozwany do *ſcrutinium* ſtawić ma, pod winą ſta grzywien, ktorą on ſąd zarazem ma na tym ſkazać, ktoryby był *contumax*: i abo świadczyć ſam, abo poddanych ſtawić nie chciał, *cum remiſſione ad Loci Capitaneum pro executione facien.* A ieżeliby to komu zadano było, iżby ktorego z poddanych iego nie doſtawało, aby drudzy Poddani poſtawieni pod przyſięgą zeznali, iż go pod ich Panem niemaſz, ani go pozew zaſtał. Toż Mieſzczanie Naſi i inſzych Miaſt i Miaſteczek Duchownych i Swieckich Panow, powinni uczynić, gdy o to rekwirowani będą przez pozew od ſtrony ktoreykolwiek, i świadectwo dać przed ſądem abo Urzędem, przyſiągſzy, pod winą wyżſzey opiſaną. A gdyby też z inſzego Woiewodztwa kogo pozwano do *ſcrutinium*: tedy takowemu, gdyby na on Rok prze dalekość drogi iachać niechciał, wolno będzie w ſwoim Grodzie przed Urzędem Staroścім, a w Pruſiech przed Mieyſkim, świadectwo ſwe obyczaiem wyżſzey opiſanym dać: ktore świadectwa takowe nie maią być ważne, tylko od oczywiſtych świadkow, i to takich, ktorzyby do tego obyczaiem wyżſzey opiſanym pozwani byli. A te wſzyſtkie *ſcrutinia* piſane maią być *in occluſo rotulo* zawarte, i ſtronom każdemu iego wydane. To też opatruiemy, aby wieże na głowniki wſzędy w Powieciech przez Staroſty, abo Dzierżawce Naſze, były tak naprawione i porownane, iakoby nie były ſiedzenia ſrożſze w iednych niż w drugich, ale żeby wſzędy od okna ktorym wpuſzczaią do wieże, naymniey na dwanaście łokcie w głąb iednako były: a to naydaley do S. Michała bliſko przyſzłego, pod winą dwoch ſet grzywien, o ktorą na Trybunale Staroſtowie i Dzierżawcy będą powinni odpowiadać. A gdzieby w ktorym Powiecie wieże nie było tedy ſiedzenia ma mieć głownik w wieży głownego Miaſta Woiewodztwa Ziemie oney. *Vol: II. Anno 1588. 1214.*

ANNO

Nro. 29. De homicidio plebei.

1588

Jeżliby komu sługa *plebejus* był zabit, a przyiacioły nie miał wiadomych, tedy o taką głowę Pan iego może czynić. A ieżliby Pana nie stało, tedy Potomkowie onego Pana, aby mężoboystwa nie zostawały bez karania. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1243.*

Nro. 30. Bespieczeństwo Województw, Płockiego, Mazowieckiego, Podlaskiego, i Rawskiego.

Zabiegaiąc swywoli ludzkiey, *securitatem judiciorum & Officiorum* także Seymików waruiemy, i opatruiemy takim bespieczeństwem i warunkiem, wedle Konstytucyi Sądów Trybunalskich z tą deklaracyą: iż o wszystkie excessy, pod wszelakiemi Sądami i ziazdami uczynione, to iest: mordy, zranienia, i rusznic używania, i gwałty insze, wolno będzie każdemu takiego pozwać *tacto termino peremptorio* przed on Sąd, abo Urząd, i tam *cognitio facti* ma być. Co ieźli *ex inquisitione* okaże, tam zaraz exekucya ma być czyniona, i satysfakcya nakazana, *sub pœna bannitionis*: i wszystek postępek *in eo passu* taki ma być, iaki się w Trybunale zachowywa, *salva appellatione* na bliższy Trybunał, abo Piotrkowski abo Lubelski, *in duabus septimanis*. A Trybunał powinien będzie takie sprawy sądzić *etiam extra Palatinatum*, *tanquam ex termino conservato*. A gdyby się taki excess stał na mieyscu, gdzieby Sądu abo Urzędu nie było, tedy wolno będzie takimże postępkiem *ad Officium Capitaneale* postąpić *ex citatione literali*. A ieżeliby *excessivus* z mieysca Seymików i Sądow ziachał, niżliby mu *terminum tactum* dano, tedy takowego wolno będzie *ad Officium Castren:* pozwać, *pro eisdem pœnis*, wedle zwyczaiu Trybunalskiego, i takiż postępek ma bydź obserwowany. Tymże też sposobem *in quatuor Articulis Castren:* Sprawy na Trybunale ktorymkolwiek *appellatione* tylko *semel interposita* maią być odprawowane. Winę *in eisdem quatuor Articulis* dawną wcale zachowuiąc: w czym wszystkim inkwizycya *scrutinia per Officium Castren: & Officiales Terrestres* pilnie maią być czynione. *Plebei* hultaie aby z rusznicami nie chodzili na każdym mieyscu, *sub pœna capitis*: ktorzy ieźliby sami byli, Sąd Ziemski, abo Urząd Grodzki i Mieyski ma ich imać, i na gardle karać będzie powinien, *sub pœna centum marc: Instigan:* o co *forum cum quolibet Judicio vel Officio*, na Trybunale będzie *inter causas Officii*. Także też każdemu Szlachcicowi wolno będzie takowego imać, i na Urząd oddać, a Urząd ma exekucyą czynić, *sub præfata pœna*. A gdzieby *Plebeus delinquens* przy Szlachcicu był aresztowany, tedy on Szlachcic *citatus ad Officium Castren: in primo peremptorio termino* powinien go będzie stawić *sub pœna præfata nihilominus & taxam capitis plebei in eodem termino instiganti* powinien będzie zapłacić. W czym iednak wolna appellacya raz na Trybunał *extra Palatinatum* sposobem opisanym. A *interim* niżeliby *appellatio decisa fuerit*, *plebejus* ieźli będzie postanowiony, ma być przez ten Sąd, abo Urząd Grodzki i Mieyski *in carceribus detentus*: Konstytucyą *contra impossessionatos Nobiles Anni* 1552. w noszeniu rusznic uchwaloną *sub eadem pœna centum marcarum*; wcale zachowuiąc. A ta Konstytucya trwać ma do przyiazdu Naszego. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1471.* 1598

ANNO 1598 Nro. 31. O Mężoboystwie z Rusznic Woiewodztw tychże.

Iż Mężoboyſtwa nayczęſtſze z Ruſznic bywaią, uſtawiamy, iż gdyby Szlachcic Szlachcica z ruſznice zabił, abo ranił umyślnie, a *ex ſcrutiniis* pokazałoby ſię to *manifeſte* ma być na nim ſkazana *pœna bannitionis perpetuæ*. O co *forum* na Rokach Grodzkich oneyże Ziemie abo Powiatu, chociażby też nie był *poſſeſſionatus* oney Ziemie abo Woiewodztwa wyżey mianowanych *præmiſſa citatione* wedle Prawa. A o głowę *ad forum fori* potomkowie zabitego (*excepto* gdyby ſię to ſtało *circa invaſionem meram domus hoſpitii & obſeſſionem viæ*) pozywać maią. O co *ſcrutinium & diligens inquiſitio per Capitaneos Officiales illius diſtrictus* ma być, *ſalva tamen appellatione* na Trybunał Piotrkowſki abo Lubelſki, ktory będzie na ten czas ſądzony, a termin *in duabus ſeptimanis*, ma być *peremptorie* konſerwowany. Ktora Konſtytucya trwać ma do przyiazdu Naſzego. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1472.*

1601 Nro. 32. O Rusznicach.

Prawo poſpolite w Statucie W. X. Lit: także i w Konſtytucyach Seymowych opiſane, oboſtrzywaiąc: Sądy Trybunalſkie, Ziemſkie, Grodzkie, Kommiſſarſkie, Podkomorſkie, i inne wſzelakie *Subſellia*, także Seymiki, ziazdy, głowne, *authoritatem* ich, iako i beſpieczeńſtwo, aſſekuruiąc tak na prywatnych iako i poſpolitych ziezdziech, bieſiadach, i Szlacheckich, Strzelby, pułhakow, ruſznic, łukow i innego oręża takowego, coby ſię iedno ſtrzelbą nazywać, a rozumieć mogło wſzelakiego Stanu ludziom, zażywać zabraniamy; a ktoby kogo na ktorymkolwiek z pomienionych mieyſc, z ruſznice, lub z łuku zabił, albo poſtrzelił; ten nie tylko zabitemu głowczyznę, a rannemu nawiaſki płacić, ale *eo ipſo facto*, iezliby zabił albo poſtrzelił, *ſine evaſione* gardłem & *pœna infamiæ* karan być ma, oprocz iezliby ſię *in invaſione domus*, albo goſpody broniący, kogo zabił, albo ranił, za ſłuſznym wywodzeniem *ſcrutinia* tey penie podlegać nie będzie winien. *Vol. II. Anno 1601. fol: 1527.*

1611 Nro. 33. Deklaracya bespieczenstwa Pospolitego.

Iż ſię tych czaſow, ſwawola niezmierna w ludziach rozmnożyła, tak iż nie tylko na ziezdziech publicznych i prywatnych, ale też i w Kościołach i Domach ſwych właſnych, ludzie ſpokoyni beſpieczni być nie mogą, zabiegaiąc temu, aby tak gęſte mordy i mężoboyſtwa, a zwłaſzcza z ruſznic, pohamowane były, Konſtytucye dwie na Seymie 1598. iednę *ſub titulo* beſpieczeńſtwo Woiewodztwa Płockiego, Mazowieckiego Podlaſkiego i Rawſkiego, a drugą o Mężoboyſtwo z ruſznic Woiewodztw tychże *ad tempus* uczynione, za zgodą wſzyſtkich Stanow, aby po wſzyſtkiey Koronie i W. X. Lit: onym *in perpetuum cujuſcunque Status conditionis & præeminentiæ*, ludzie podlegali reaſſumuiemy, i Urzędom Grodzkim Ziemſkim, Mieyſkim, a w Pruſiech Woiewodzym *ſub pœnis ibidem expreſſis*, aby według onych exekucyą czynili, rozkazuiemy. *In robore* zoſtawuiąc Konſtytucyą *contra impoſſeſſionatos Nobiles Anni 1557.* o noſzeniu ruſznic uchwaloną, tak onę deklaruiąc: że przeciwko tym wſzyſtkim ktorzyby Poſſeſſyi w juryzdykcyi onego Staroſty, kędyby z

Ruſzni-

Rusznicą nabitą chodzili, abo z niey strzelali, nie mieli według tey Konstytucyi postąp ono być ma, *usq; ad satisfactionem pro poenis.* Co się o wszystkich publicznych ziezdziech Ziemskich Grodzkich, Podkomorskich, Seymikach, a osobliwie w Kościołach, gdzie się chwała Boża nie *insolentiae* odprawować maią, rozumieć ma. Do tego, iż w Mieściech naszych, luźnych ludzi bez służby bawi się siła, szkody ubogim ludziom tak Obywatelom tamecznym, iako też i gościnnym, dla potrzeb swych przeieżdżaiącym rożne krzywdy czyniąc, a tytułem Szlachectwa, występkowi, zbrodni swey *poenas condignas* uchodząc: takowi wszyscy *cujuscunque conditionis & praeeminentiae*, przed Urzędem Grodzkim, *tacto termino*, takimże postępkiem iako w tey Konstytucyi 1598. opisany iest, *etiam in Civilibus causis* sprawować się będą powinni, *salva appellatione* Szlachcicowi na Trybunał abo Piotrkowski abo Lubelski, a w W. X. Lit: Wileński, i gdzie się Trybunał odprawuie, *inter causas conservatas in duabus septimanis.* A obwiniona takowa osoba luzna *civiliter* abo *possessionatum Nobilem*, abo też *Civem de parendo judicato* stawić będzie powinien, abo zastawę taką ktoraby korrespondowała *damno*, u Urzędu zostawić, abo więc ieżliby z tego dwoyga nic nie uczynił, tedy w więzieniu zatrzymany *ad decisionem causae & satisfactionem judicato*, przez Urząd być ma. Zostawuiąc *in robore* Statut Toruński, *de violentia in Civitatibus per Nobilem illata.* A iż w Zamkach Sądowych Starostw, wieże są *publici carceres* zaczym gdyby kto *in criminalibus* Szlachcica obwinił, i onego do więzienia Zamkowego oddać, i przytym instygować nań chciał, takowego więzienia Urząd Grodzki nie ma nikomu *sub poena centum marcarum*, bronić *ad decisionem causae*: sprawiedliwość według Prawa, *salva appellatione* na Trybunał bliższy, czyniąc: iednak *instigans* onego strzedz i żywnością opatrować będzie powinien. A gdyby *inculpatus* niesłusznie do więzienia *per definitivam sententiam* znalazł się być podany, tedy onemu nie z Urzędem, ale z tym ktoryby go obwinił, i do Urzędu podał, *ratione praemissorum in foro competenti patebit via.* *Vol: III. Anno 1611. fol: 3.*

ANNO 1611

Nro. 34. Taxa Capitis Plebeiorum.

Aby się Mężoboystwom zabieżało, *ratione homicidii Plebeiorum*: taxę *capitis* na sto grzywien podnosiemy; a rany *induplo.* *Vol: III. Anno 1631. fol: 681.* 1631

Nro. 35. Mężoboystwo.

Dzieią się nie Chrześciańskie w Państwach Naszych *facinora* przez ludzi bezbożnych i lekkomyślnych, iż *voluntarie & deliberate* ieden drugiego zabiiaiąc, miasto kary na Mężoböyców postanowioney, *pretium sanguinis* z Sukcessorami stanowią, i nie przez Inkwizycye, Juramenta, i inne *patrati sceleris* wywody, ale za pokazanym Kwitem zapłaconey głowy, *sine ulla cognitione judicii, Crimen diluunt*, co że się dzieie przeciwko Boskim i Swieckim Prawom Stanowiemy, za powszechną wszystkich Stanow zgodą, iż *ab hinc Successores* po zabitych osobach, żadnych Kwietacyi Mężoböycom dawać nie będą mogli, nie tylko *sub nullitate* onych, ale też *sub poenis sessionis turris in fundo irremissibiliter* na każdym krew Braterską przedaiącym *extendendis*, ale tak *Successores* zabitych, 1726

ANNO 1726 iako też Urzędnicy Ziemſcy, Grodzcy, na koniec wſzyſcy Obywatele Państw Naſzych (z których każdemu Delatorem być wolno) po Dekretach Kryminaliſtow *captivare*, i *ad judicium* oddawać, i konwinkować mocni będą. Urzędy zaś i Sądy wſzelkie *præ officio* iako nie tylko Kryminaliſtow takowych, bądź to przy Delatorze, bądz i bez Delatora *ante & poſt condemnationem judicii* łapac *præviis inquisitionibus ſtricte sine clementia* w iawnym Kryminale ſądzic Głowſzczyznę Sukceſsorom i Delatorowi, wſzyſtkie ſzkody expenſa, przyſądzić, wſzelkie uchylaiąc Kwitacye, Zapiſy, na uniknienie od pen zasłużonych, przez Kryminaliſtę *à Succeſſoribus nulliter* otrzymane, owſzem do tych, ktorzy takie Zapiſy dawać będą, *ſalvam actionem pœnæ* rezerwuiąc, *executionem ſuper exceſſivos extendere*, one *demandare, ſub privatione Officii tenentur.* Dawność zaś żadna *exceſſivis ſuffragari* nie powinna, owſzem każdy mieniąc być *homicidium caſuale vel defenſivum*, ſam *etiam non citatus ad Judicium comparere*, i exceſſu albo kryminału popełnionego, ieżeli z okazyi zabitego w obronie życia, albo ieżli *caſualiter* ſtał ſię, *per Inquiſitiones & Juramenta* probować, i tym ſpoſobem uwolnić ſię powinien. Nakoniec tymże iawnym Kryminaliſtom i Mężoboycom, amneſtyi żadney dawać nie będziemy, i że to Prawo wczas przyſzły od publikacyi onego na Seymikach Relacyinych, w exekucyą iść powinno, deklaruiemy, dawnych nienarażaiąc w niczym Amneſtyi i Tranzakcyi. *Vol: VI. Anno 1726. fol: 484.*

MIARY.

Nro. 1. De pondere & mensura Cracoviensi, Posnaniensi, Leopoliensi, Lublinensi.

1507 Ut æqualitas ſervetur in Regno ponderis & menſuræ: ſtatuimus, quod pondus ſtateræ, & ſimiliter ulna Cracovienſis cum Poſnanienſi, ſint perpetuo æqualia: pondus autem & ulnam Leopolienſem ac Lublinenſem, ex rationabili cauſa, in ſuo ſtatu remanere volumus. *Vol: I. Anno 1507. fol: 365.*

Nro. 2. De pœna pannos strictiores vel breviores, quam sit consvetum vendentium.

1507 Quia poſſet fraus contigere in textura pannorum, qui in Regno vendi ſolent; non modo in diminuenda bonitate, ſed etiam menſura longitudinis & latitudinis: ſtatuimus quod ſi quis vel ſtrictiorem pannum vel breviorem quam ſit conſvetum, vendere auſus fuerit, pæna falſi puniatur: & nihilominus univerſum pannum illius generis ipſo facto amittat; cujus tertiam partem Palatino, nobis autem reliquas duas cedere volumus. *Vol: I. Anno 1507. fol: 362.*

Nro. 3. De mensura antiquitus constituta a Mercatoribus servanda.

1511 Item ne Subditi Noſtri a Mercatoribus & Artificibus nimium graventur; ſtatuimus, ut menſura antiquitus conſtituta, a Mercatoribus ſervetur, nec eam aliquis audeat facere breviorem, contrarium facientes a Palatinis & Capitaneis juxta Statutum puniantur, & ſimiliter fiat de pretiis rerum, ut illa Palatini conſtituant & tranſgredientes puniant. *Vol: I. Anno 1511. fol: 376.*

ANNO

Nro. 4. Libram & pondus, quam adæquari Nuncii Terræ Plocenſis, libræ & ponderi Civitatis Noſtræ Poſnanienſis, petierunt: Palatinus, Capitaneus, Caſtellani, cæterique Officiales terræ Plocenſis: advocatis ad ſe Civibus & mercatoribus Civitatis Noſtræ Plocenſis, illam mandato Noſtro coæquabunt, & æquivalentem conſtituent, prout eis melius & commodius videbitur. *Vol: I. Anno 1552. fol: 509.* 1552

Nro. 5. Iż nie małe uciążenie ubodzy ludzie maią, ktorzy z Zbożem do targu ieżdżą, przez rożne Miary; a tak uſtawiamy, aby w Ratuſzach korce były ſprawiedliwey miary, ktore darmo maią być dawane ludziom ku mierze, ktore rowno bez każdego wierzchu mierzyć maią, to ieſt: pod ſtrych: a ten kto przedaie, ten mierzyć ma, a nie ten co kupuie: a inſzemi korcy aby mierzono nie było. *Vol: II. Anno 1550. fol: 598.* 1550

Nro. 6. Ustawa na Wagi i na Miary.

1. Opatruiąc też to, iż za rożnością Wagi i Miar wſzelakich w Koronie, że w każdym Woiewodztwie inakſze i rożne były, nierządu ſię zawadzało: że Woiewodowie nie mogli tego uważyć, aby uſtawy, wſzelakich rzeczy tak były poſtanowione, żeby tak Szlachta, iako i Kupcy i Rzemieślnicy, nie byli uciśnieni, dla czego na tym Seymie rozkazaliśmy iuż po wſzyſtkiey Koronie poſtanowić iednoſtayną Wagę, począwſzy od łota i ſkoyca. Iż trzydzieści i dwa łoty, a czterdzieści i ośm ſkoycy maią mieć ieden funt: a trzydzieści dwa funtow maią ważyć kamień ieden: pięć kamieni takowych maią ważyć Cetnar ieden. 1565

2. A co ſię tycze łokciow na mierzenie wſzelakich towarow, tedy ma być po wſzyſtkiey Koronie łokieć ieden Koronny, wedle Krakowſkiey teraźnieſzey miary.

3. Korzec tenby też ſluſznie po wſzyſtkiey Koronie iednaki być miał. A wſzakże na ten czas to poſtanawiamy, aby tylko w każdym Woiewodztwie, a w Ruśi i w Mazowſzu, w każdey ziemi iednaki był, iaki ieſt w głownieyſzym Mieście onego Woiewodztwa abo Ziemie, Ruſkiego i Mazowieckiego Woiewodztw.

4. A wſzakże Spy i dani iakimkolwiek przezwiſkiem mianowane, wſzyſcy Poddani Nam i Panom ſwym, i komu powinni wedle ſtarodawney miary i powinowactwa oddawać będą. A na Seymikach Powiatowych, przed Seymem bliſko przyſzłym Koronnym, ma ſię Rycerſtwo rozmowić, iezliby iednaki po wſzey Koronie korzec, i iakowyby być miał.

5. Kwarta picia wſzelakiego, iako teraznieyſza Krakowſka po wſzyſtkiey Koronie być ma: a cztery kwarty takie: maią czynić garniec, garncy zaś takich w Baryle dwadzieścia i cztery.

6. Beczka Piwa ma bydź wſzędzie taka, ktora będzie miała w ſobie garncy Piwa, wyżſzey omienionych, Siedmdzieſiąt i dwa.

7. A te wſzyſtkie Miary i wagi wyżſzey opiſane, będą wymiarne i ce-

Ttttt ij

ANNO 1565 chowane, i oddane Woiewodom. A Woiewodowie skoro potym Seymie, maią uczynić konwokacyą Dygnitarzow i Urzędow Starościch, i Rady onego Woiewodztwa głownieyszego Miasta ktorych będą moc dostać. A także Ustawę każdy Woiewoda ma opowiedzieć, i te Miary i wagi na Zamku Starostom, i do każdego Miasta i Miasteczka, sprawiedliwie, pod swą cechą wymierzyć i oddać; ktore w każdym Mieście i Miasteczku na Ratuszu maią być chowane. A tam przez Burmistrza każdemu, ktoby tego potrzebował, pod ich cechą wymierzone być maią sprawiedliwie: nie wyciągaiąc nic od żadnego za to. A potym Woiewodowie te Miary i Wągi, ktore tu z Seymu wezmą, na Zamki głowne Starostom oddać maią. A takowych Miar, i Wag aby wszędy pod winami w Statuciech opisanemi używano.

8. A iżby się temu wszystkiemu Exekwucya działa, tedy już teraz czas naznaczamy, że się począć ma po wszystkiey Koronie od blisko przyszłego Swięta S. Michała. *Vol: II. Anno 1565. fol: 686.*

Nro. 7.

1569 W Podlaskiey Ziemi iednaka Miara być ma, także łokcie i wagi wszelakie, iako iest w Warszawie; czego Woiewoda teyże Ziemie doyrzeć i ustawić powinien będzie sam przez się, abo Podwoiewodze swe, ktorzy osiadli być maią. *Vol: II. Anno 1569. fol: 791.*

Nro. 8.

MIARA.

1588 Korcow, Achtelow, kwart, łokciow, wag, aby iednaka była miara w iednym Woiewodztwie, maią to porownać wedle Konstytucyi *Anni* 1565. Wojewodowie każdy w swey Juryzdykcyi do połtora Roka. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1242.*

Nro. 9.

MIARA IEDNAKA WOIEWODZTWA KRAKOWSKIEGO.

1598 Jednaki korzec, tak też funt, łokieć Beczka i kwarty w Woiewodztwie Krakowskim być maią; to iest, iako w Krakowie, tak i w inszych Miasteczkach Woiewodztwa Krakowskiego *a specifice* Beczka Piwa, aby miała w sobie garncy sześćdziesiąt i dwa. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1473.*

Nro. 10.

O KORCACH W KUIAWSKICH ŁĘCZYCKICH I PŁOCKICH MIASTACH PODWYŻSZONYCH.

1601 Iż wielkie ukrzywdzenie Obywatele Woiewodztw Stanu Szlacheckiego, odnoszą, z podwyższenia w Miastach i Miasteczkach tamecznych, korcow i cwiercien miary, tam zwyczayney: przeto za prozbą Posłow tamtych Woiewodztw, *vigore laudi præsentis* ustawiamy, aby *a data præsentis Constitutionis* Urząd Woiewodzy miał *facultatem*, Obywatele Miast i Miasteczek tamecznych Krolewskich, tylko oto sądzić, i na nich *pœnas* extendować, także i na tych, ktorzyby wedle dawnych Konstytucyi, zboża przedaiącym strychować nie dopuszczali. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1520.*

Nro. 11.

ANNO

Nro. 11. Korce w Sędomirskiey Ziemi. 1611

Za prożbą Posłow Woiewodztwa Sędomirskiego postanawiamy, i mieć to chcemy, zgodnie uchwałą Seymową, aby w Mieściech Naszych, Duchownych, i Swieckich, korzec iednaki był przez Podwoiewodze wymierzony, wedle ktorego wymierzenia, aby się wszyscy zachować byli pominni. *Vol. III. Anno 1611. fol: 56.*

Nro. 12. Porownanie Korcow Woiewodztwa Mazowieckiego.

Za prozbą Posłow Wdztwa Mazowieckiego postanawiamy, aby Wojewoda 1613
Nasz Mazowiecki, korce we wszystkim Wodztwie Mazowieckim w Dobrach tak Duchownych i Swieckich, iednake Urzędowi swemu wymierzyć kazał, ktorą Konstytucyą Woiewodztwo Krakowskie przyimuie. *Vol: III. Anno 1613. fol: 179.*

Nro 13. Korce w Woiewodztwie Płockim.

Korzec w Woiewodztwie Płockim wszystkim aby był iednaki, wedle kor- 1613
ca Miasta Płocka. *Vol: III. Anno 1613. fol: 182.*

Nro. 14. Korce, Miara i Waga po wszystkiey Koronie.

Za prożbą Posłow Woiewodztw Koronnych; postanawiamy, i mieć to 1616
chcemy zgodną uchwałą Seymową: aby we wszystkich Miastach i Miasteczkach, tak Naszych, iako Duchownych i Szlacheckich, w każdym Woiewodztwie Korce, funt, beczka, kwarta, łokieć, iednakie były, według Korca głownego Miasta każdego Woiewodztwa i Ziem. Czego Urzędy Woiewodże i Starostw Naszych doglądać, & *in executionem* przywieść w połroczu powinni, *sub pœna contra negligentes Officiales Legibus Regni descripta, in judicio Tribunalitio ad cujusvis instantiam repetenda. Nihilominus* gdzieby *Officium* Woiewodze w tey mierze było *remissum.* Tedy powinność dozoru tego, Starostowie mieysc, abo urzędy ich wypełniać maią, *sub iisdem pœnis* excypuiąc spie i Miary Starostow i Duchownych, Też korce aby na Ratuszach pomierne były, i każdemu potrzebuiącemu, aby darmo ich dawano, a ten co przedaie, sam mierzyć i strychować ma, nie ten co kupuie. *Vol: III. Anno 1616. fol: 279.*

Nro. 15. Porownanie Korcow Ziemi Łomżynskiey.

Iż wielka waryacya w Korcach Miast i Miasteczek Ziemie Łomżyń- 1631
skiey: przetoż postanawiamy, aby korzec sprawiedliwie wymierzony, z korcem Miasta głownieyszego, dla sprawiedliwego odmierzania był pod Ratuszem wystawiony, bez wszelakiey płacy, według Konstytucyi 1550. & 1565. *Sub pœna centum marcarum*: o co *Forum* na Trybunale naznaczamy *inter causas Officii. Vol: III. Anno 1631. fol: 705.*

Nro. 16. O Korcach Wagach Miarach po wszystkiey Koronie.

Konstytucyą *Anni* 1616. o Korcach, Miarach, Wagach po wszystkiey Ko- 1633
ronie, reassumuiąc postanawiamy, aby, w Miastach i Miasteczkach, tak Na-

ANNO 1633 ſzych, iako i Duchownych, i Szlacheckich, w każdym Woiewodztwie, i Ziemi, Korce, wirtele, funt, łokieć, beczka, kwarta, iednakie były, podług miary głownego Miaſta, każdego Woiewodztwa i ziemie, excypuiąc od tego Sep i miary, Staroſtow i Duchownych. Czego Urzędy mieyſkie przeſtrzegać, i Konſtytucyą tę nadaley do ſześciu Niedziel do exekucyi przywieść, i miary wſzyſtkie teraznieyſze od miar głownego Miaſta i Ziemie rożne, poznoſić; a nowe pomierne, Cechą głownego Miaſta pocechowane na Ratuſzu mieć, i darmo ie każdemu potrzebuiącemu dawać: Mieſzczan ktorzyby inſze miary w domach ſwych mieć, i onemi mierzyć ważyli ſię, winą czternaſtu grzywien karać maią. Czego gdyby Urzędy mieyſkie do ſkutku *intra tempus præfixum* nie przywiodły, winą ſta grzywien, karane być maią: o ktorą *forum* w Grodzkim Urzędzie *ſine quavis appellatione & illius proſecutione.* Ktorey winy połowica Urzędowi: a druga ſtronie inſtyguiącey należeć ma. A w głownych Miaſtach, aby miar nie podnoſzono, ani umnieyſzano, ci ktorzy podług Konſtytucyi Seymu, teraźnieyſzego, *ad pretia rerum* należą, doglądać maią. *Vol: III. Anno 1633. fol: 809.*

Nro. 17. O Korcach Ziemie Zakroczymskiey, Ciechanowskiey i Nurskiey.

1635 Iż Urząd Podwoiewodzy, w Powiatach, Zakroczymſkim, Ciechanowſkim i Nurſkim, w miarach korcowych, do effektu nie przyſzedł, zkąd Obywatele tameczny-h Powiatow wielką odnoſzą ſzkodę: przeto aby do Korca Miaſta Naſzego Warſzawy, Korzec tych wzwyż pomienionych Powiatow, ſtoſowany i przez Urząd Podwoiewodzy wymierzony był, pozwalamy, *ſub pœnis* na Urząd Podwoiewodzy *in Conſtitutionibus Regni deſcriptis. Vol: III. Anno 1635. fol: 891.*

Nro. 18. Miary i Korce Xięstw Oswiecimskiego i Zatorskiego.

1647 Konſtytucye *Anni* 1565 & 1633. reaſſumuiąc, poſtanawiamy, aby takowąż miarą Korcami i Cwiertniami iako w Krakowie mierzaią, i w Xięſtwach, Oświecimſkim i Zatorſkim wſzelakie zboża, po wſzyſtkich Miaſteczkach, targa-h i wſiach mierzano, *ſub pœna centum marcarum* na tego co mierza: o ktorą *forum* w Trybunale Lubelſkim *inter cauſas Officii ad inſtantiam cujuſvis*, naznaczamy. *Vol: IV. Anno 1647. fol: 109.*

Nro. 19. Ustanowienie Miary Generalney.

1764 Ponieważ Kommiſſya Skarbu Koronnego z mocy i władzy przez Konſtytucyą Seymu konwokacyinego Warſzawſkiego nie dawno w Roku teraźnieyſzym 1764. zaſzłą, na ſiebie włożoney uſtanowienie generalney wſzędzie miary zlecaiącą aby rożność miar, wagi, łokci &c. w Miaſtach Miaſteczkach i innych mieyſcach dotąd *abusive* praktykowanych ſprzeczki lub zakłocenia przyczyną niebyła, i kwitnącego niewſtrzymywała handlu, na podobieńſtwo Konſtytucyi *anni 1565 tit: Uſtawa wagi i miary*, iednakowość onych wſzędzie po Miaſtach Miaſteczkach oſtrzegaiącey, znoſząc wſzelkie *abuſus.* Miar dotąd rożnie nazywanych, praktykowane i z ich nazwiſkami, miarę generalną, wagi, łokcie, garce, połgarca, kwarty, &c. iednakowe na wſzyſtkie gatunki ſzynkow i ku-

pna bez wszelkiey excepcyi, Ratuszną Warszawską, także beczki, połbeczki ANNO
rowne po całey Koronie, *cum Provinciis annexis*, to iest aby korzec Warszaw- 1764.
ski garcy takowychże 32. w sobie miał, a Gdańskich korczykow dwa po garcy 16. ćwierci zaś cztery, każdą po garcy osm rachuiąc, w sobie zawierał. Łokieć calow 24. nie wzruszaiąc miary prętowey starodawney co do włok. Kamień funtow 32. każdy zaś funt łotow 32. Wrocławskich, cetnar kamieni 5. a szafunt kamieni 13. a grzywna łotow 16. w sobie aby zamykały; w garniec zaś 2. połgarca, a kwart 4. w kwartę zaś 4. kwaterki, a w konew garcy takowychże pięć; tudzież w beczkę 72. garcy, a w poł beczkę garcy 36. aby wchodziło, na zawsze ustanowiła, i takowe wymierzenie cechą Skarbu Koronnego, z okowaniem iednak korca, także korczyka i ćwierci (ktory korzec wszędzie iednakowo Warszawski nazywać się ma) poznaczone do każdego głownego Miasta, Ziem i Powiatow po Woiewodztwach, dla złożenia po Ratuszach rozesłać ma, a dla większey wiary iednę *ad Archivum Oeconomicum*, a drugie na Ratusz Warszawski dla wolnego każdemu wymierzenia bez płacy oddać każe. Ta zaś ustawa aby po wszystkich Miastach, Miasteczkach, iarmarkach, targach, Dobrach Krolewskich, Ziemskich, Duchownych, Juryzdykcyach i karczmach obserwowana była, nakazała. Aby zaś Wielmożni Woiewodowie, każdy swemu przysięgłemu, Podwoiewodzemu, a Starosta każdy Grodowy swoiemu Urzędowi; na Wołyniu zaś i Ziemi Pruskiey Prawo do tego maiący, wypełnić zalecili, *sub rigore legis* na teyże Kommissyi *in casu contraventionis ad instantiam cujusvis*, nawet i Skarbu Koronnego, *extendendo* ostrzegła; tudzież aby Urodzeni Podwoiewodzowie z Urzędem Grodzkim, lub iedną osobą, czyli *in casu legalis eorum impedimenti*, sami z Magistratem Mieyskim; w Woiewodztwie zaś Wołyńskim i Ziemiach Pruskich ci, ktorzy gdzie iakowe dostanowienia *praemissorum* Prawo maią, według rozesłanych miar pocechowanych, wszędzie iednakowe miary, łokcie, garce, wagi, Beczki &c. pod cechą Woiewodzińską, i okowaniem u gory, dołu i żelaznym poprzecznym przez srzodek prętem korca, korczyka i ćwierci, po wszystkich Miastach, Miasteczkach swego Woiewodztwa, z ostrzeżeniem każdego zboża ozimnego, i iarego w strych bez kołnierza, zwyczaynym szerokim drewnianym strychulcem, a nie wałkiem, przez przedaiącego mierzenia, tak dalece żeby pręt żelazny poprzeczny widać było, aby na zawsze ustanowili, i na Ratusz każdego Miasta i Miasteczka, a gdzie go nie masz, do Burmistrzą czyli Woyta przysięgłego, dla większey wiary pocechowane, i okowane, co do korca, korczyka, i ćwierci według modelu wszędzie rozesłanego, aby oddali, i tak te iako i kłody *in circulo* Miast, Miasteczek Juryzdykcyi wszelkich, kosztem onych porobić nieodwłocznie aby nakazali, a dawne miary pokassowali; wolność każdemu rekwiruiącemu, przemierzyć na miarę Ratuszną i kłodową zostawuiąc, wspomniona Kommissya zaleciła; i aby według takowych miar, łokci, wagi, &c. wszędzie Woiewodzińską, *sine depactatione* (cechą iako wyżey iest wyrażono) cechowanych, Dwory, Arendarze, Kaczmarze, Szynkarze, Kupcy, i wszyscy Obywatele, gdzie komu należy, wszędzie po Miastach większych i mnieyszych, Miasteczkach, Juryzdykcyach, Wsiach, i Karczmach wszelakich, bez żadney excepcyi szynkować, mierzyć, przedawać, i kupować maią, pod winą sądu teyże Kommissy lub Ziemstwa, albo Grodu własnego, na Instancyą czyiąkolwiek albo i Skarbową nastąpić mianą; czego aby żaden Dzie-

ANNO 1764 dzic, abo Posseslor bądź Duchowny, bądź Swiecki, *cujuscunq; status & conditionis* aktualny Posseslor *ullo prætextu* nie tylko nie bronił, ale owszem o zupełną exekucyą *præmissorum* w Dobrach swoich starał się, i sprawiedliwość nie odwłoczną rekwiruiącemu czynił, a to *sub pœnis Legibus descriptis, & sub responsione ac refusione prætensionis in casu contraventionis*, na instancyą każdego, lub Skarbu Koronnego w własnym Grodzie, lub Ziemstwie, *salva appellatione irrogandis*, fałszuiący zaś miarę, albo cechy na miarach, łokciach, *&c.* że *gravioribus pœnis* tamże karany być ma, ostrzegła; i aby też ustawę zacząwszy, *a die prima Januarii* w Roku przyszłym 1765. *ad diem primam Octobris Anni ejusdem* nie przeciągaiąc nic czasu, Urodzeni Podwoiewodzowie z Urzędnikami Grodzkiemi, lub *in casu legalitatis* sami z Magistratem Mieyskim; także na Wołyniu i Ziemiach Pruskich maiący do tego Prawo, każdy w swoim Woiewodztwie, Ziemi lub Powiecie, *sub distinctis pœnis, & refussione itidem per occasionem negligentiæ injuriatis damnorum*; tamże w przypadku sprzeciwiania się na instancyą wyżey rzeczoną *decernendis* wypełnili, obwarowała; Aże niektore fundacye Duchowne, Starostwa, i inne Dobra, Spy, *alias* ofepy czyli Męszne, Tace *&c.* według dawnych Praw i zwyczaiow starą miarą odbierać powinny, przeto aby rożności w miarach, i sprzeczki ztąd w odbieraniu nie było, też same stare miary z teraźnieyszą nową ustanowioną wymierzywszy, *ad proportionem* starych miar należytość ofepow Męsznego i Tac, nową aby odbierali, wspomniona Kommissya Skarbu Koronnego postanowiła; przeto wyżey wyrażone ustanowienie za iednostayną zgodą wszech Stanow *lege præsenti* we wszystkich punktach i obowiązkach approbuiemy, i za wieczne i w niczym nie wzruszone Prawo mieć chcemy, i aby temuż postanowieniu wyżey wspomieni Wielmożni Woiewodowie, tudzież Urodzeni Podwoiewodzowie i Starostowie i Miasta, iako też wszelkiey kondycyi i stanu ludzie zadosyć we wszystkim nie odwłocznie, nie tylko pod winą dawnemi Prawami opisaną ale i po podpadnieniem tysiąca grzywien, a w Miastach *abjudicatione à Magistratu*, a napodleyszey kondycyi ludzi pod więzieniem w Turmie przez ćwierć Roku czynili, przykazuiemy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 330.*

MIASTA MIESZCZANIE.

§. PRAWA OGOLNE.

Nro. I. De Bonis derelictis, post mortem Villanorum vel civium absque Prole decedentium.

1347 Abusiva consvetudine noscitur esse observatum, quod cum aliqui Kmethones, seu rustici, vel alii civiles homines, absq; prole de hac luce decedunt; ipsorum omnia bona mobilia & immobilia nomine vulgariter puścizna Domini eorundem consveverunt occupare. Unde Nos eandem consvetudinem, ut vero contrariam, & absurdam reputantes; statuimus, quod de bonis eorundem decendentium, si tantum reperiatur in eisdem bonis, calix pro Marca cum media Ecclesiæ Parochiali dandus compareretur, reliqua vero bona, ad proximos consanguineos, vel affines, cessante quolibet impedimento devolvantur, prout æquitas & justitia svadent. *Vol: I. Anno 1347. fol: 24.*

Nro: 2.

ANNO

Nro. 2. De puniendis Decreto Palatinorum renitentibus. 1447

Item si Civitatenses & oppidani, aliquo decreto in Statuto Palatini contrarios & inobedientes se exhibuerint, hujusmodi Palatinus habebit facultatem renitentem suo Statuto & ordinationi, puniendi, mutilandi, juxta antiquam consvetudinem. *Vol: I. Anno 1447. fol: 158.*

Nro. 3. De Kmethonum debitis apud cives contractis.

Item propter deordinationem Kmethonum, dum videlicet tanquam nulla 1496
lege adstricti quidam eorum in superbias efferuntur, pretiosis vestiuntur, expensasq; sumptuosas & alia faciunt quæ illorum conditioni minime conveniunt, sicq; debita inter cives contrahunt excedentia bona Kmethonalia, pro quibus tandem debitis cives consveverunt Kmethones in civitatibus & oppidis arrestare, detinere, aut citare jure illo omisso, ad quod Kmetho pertinet domicilii ratione, statuimus ad præcludendam debitorum Kmethonalium viam; ut cives pro debitis quibuslibet quacunq; ratione contractis, etiam in libro Civili inscriptis vel non inscriptis Kmethones citare, arrestare detinereq; non debeant neq; possint in civitatibus & oppidis prædictis, sed pro eisdem decernimus Kmethonem in jure hæreditatis, quam incolit conveniendum juxta formam juris. Et si Dominus loci justitiam ministrare differret, essetq; occasio Civi contra Dominum pro justitia conquerendi: tunc Civis Dominum loci conveniat pro justitia jure, ad quod Dominus loci illius hæreditatis ratione videbitur pertinere. Sub pœna sex marcarum in cive secus faciente exigenda, pro qua Cives ad loci Capitaneos citabuntur, per medium & parti & judicio solvenda adq; jure terrestri repetenda, & nihilominus civis ad damnorum solutionem & rerum cum Kmethone receptarum restitutionem villæ illius Domino, unde Kmetho fuerit sit jure præsentis Constitutionis obligatus, quo in casu locorum Capitanei habeant facultatem judicandi non obstante, quod in præinserto Privilegio quatuor duntaxat articulos sunt cognituri. *Vol: I. Anno 1496. fol: 261.*

Nro. 4. De Civibus & Plebeis oppida & bona alia in jure Terrestri non possesruris.

Item statuimus, quod Civibus & Plebeis undecunq; existentibus, oppida, 1496
villas, prædia, & bona alia juri terrestri supposita, emere, tenere, possidereq; perpetuo vel obligatorio modo liceat minime ex eo, quod in præfectionibus bellicis & aciebus ordinatis, locum inter Nobiles competentem non haberent, quodq; illi bonis talibus habitis, occasiones quærere consveverunt a bellicis expeditionibus se liberandi, & insuper cum ipsi domos & bona in jure civili sita Nobilibus non admittant resignari, eadem vicissitudine, & illis bonorum in jure terrestri sitorum exemptio videtur esse non ab re prohibenda, quodq; judices terrestres & Castrenses inscriptiones hujusmodi, in favorem & personas civium fiendas non admittant admittereq; non præsumant, & si secus fecerint, extunc quidquid inscriptum fuerit contra constitutionem hujusmodi, id irritum nullum & inane decernatur esse, Statuto præsenti mediante. Et quod illi qui jam in effectu bona terrestria usurparunt, illa hinc ad decursum temporis

ANNO 1496 quo commode iſtud facere poſſent vendere teneantur, ſub pænis quas ex illis ſecus facientibus, juxta arbitrium Noſtrum & Palatini Terræ in quo illa conſiſtunt, exacturi ſumus irremiſſibiliter. *Vol: I. Anno 1496. fol: 271.*

Nro. 5. De eadem captivatione Nobilium in Civitatibus ob admissa crimina.

1521 Quia Nobilium & Civitatum Regni Noſtri damnoſa fuit exorta differentia, ſuper his Nobilibus: qui in recenti crimine, pro violentia in civitatibus & oppidis, capiebantur: proinde nos tam gravi negotio ad præſens, propter Pruſſiæ bellicam occupationem, pro perpetua ordinatione intendere non valentes: nihilominus providentes, tranquillitati ſubditorum Noſtrorum, de unanimi Conſilio Conſiliariorum noſtrorum omnium, & Nuntiorum Terreſtrium Regni, ſtatuimus & ordinamus; quod dum aliquis Nobilis in civitate Noſtra vel oppido noſtro aut aliquorum Spiritualium & ſæcularium ſubditorum Regni Noſtri, pro crimine violentiæ per Officium Civile captus fuerit: extunc talis Nobilis pro violentia captus, detineri debet in prætorio civitatis vel oppidi ubi capietur, quo facto, officium civitatis vel oppidi illius, ubi talis violator captus fuerit, nullum penitus judicium faciet: neq; aliquam pœnam exiget de eodem Nobili: niſi prius ad eorum requiſitionem Capitaneus vel Vice-Capitaneus Caſtrenſis, illius Juriſdictionis Noſtræ Regalis, ſub quo civitas talis vel oppidum ſitum fuerit, præſens interſuerit eidem Civili Judicio: quod miniſtrari & fieri debet pro violentia contra dictum Nobilem. Et ubi Capitaneus vel Vice Capitaneus Noſter, ad unam ſententiam cum Officio, illius Civitatis vel oppidi, ubi talis Nobilis detentus fuerit: concordati fuerint: extunc præfatus Nobilis, juxta hujuſmodi ſententiam Capitanei Noſtri, aut ejus Vice-Capitanei & Officii Civilis, condemnari & puniri debet. Si vero talis Capitaneus noſter vel ejus Vice Capitaneus non poterit ſe concordare ſuper ſententiam, cum Officio Civili, contra talem Nobilem: extunc ipſe captivus, interea temporis in decenti captivitate Civili detineri debet, tam diu: donec a Majeſtate Noſtra Regia informationem Capitaneus Noſter, & illa civitas, vel oppidum habuerit: Quomodo talis Nobilis captivus ſententiari & puniri deberet: Præſcriptione tanta temporis non obſtante: qua ſe prædictus captivus tueri non valebit. Si vero in aliqua civitate vel oppido Officium Civile contra præmiſſa aliquid attentaverit: extunc per Capitaneum noſtrum Caſtrenſem, ſub cujus Juriſdictione & diſtrictu, talis civitas vel oppidum conſiſtit, Proconſul pro tempore exiſtens cum uno Conſule capi, & decollari, & capite privari debent. *Vol: I. Anno 1521. fol: 396.*

Nro. 6. De Palatinorum Vice-Palatinorum ac civium negligentia super taxatione rerum.

1538 Conſentientibus Regni Noſtri ordinibus, decernimus ut de rebus in civitatibus & oppidis taxandis, Palatini ipſi diſpoſitioni Statutorum omnino ſatisfaciant, & quam hactenus admittebant, nullam deinceps in hac committant negligentiam. Nam alioquin liberum erit unicuicuq; negligentiam Palatini deferre Nobis. Ubi vero ignorante Palatino per negligentiam Vice-Palatini taxatio rerum prædicta intermittetur. Palatino debet deferri Vice-Palatini negligentia. Verum ſi Palatinus ſciens ejuſmodi negligentiam commit-

ti, officium suum in Ordinem non redegerit, resq; non taxaverit pretio illis ANNO
constituto; citatus ex officio peremptorie, pœnam centum marcarum pecuniæ 1538
luere debet, cujus medietas pro Fisco Regio, alia vero pro parte instigante spectare debet. Ubi vero Constitutioni Palatini, cives vel oppidani quicunq; contravenientes, plus ab aliquo emente extorserint, citati pro hac injuria, si erunt civitatum nostrarum incolæ, ad Palatinum loci illius vel ejus vicesgerentem, pœnam quatuordecem marcarum pecuniæ luent & succumbent, si per actorem fuerint convicti. Si autem spiritualium, Baronum vel Nobilium subditi fuerint, ad eorum Dominos, vel ipsorum locum tenentes citati & rei in hac parte reperti, condemnari in pœna quatuordecem marcarum, toties quoties de inobedientia prædicta convicti fuerint debebunt. Quodsi Palatinus loci ad querelam hujusmodi justitiam ministrare cum civibus & oppidanis neglexerit; citatus ex officio, pœnam centum marcarum modo præmisso luere debet. Domini vero Spirituales & sæculares, in simili casu justitiam ministrare negligentes, pro non administrata justitia, citati ad jus terrestre peremptorie, pœna quatuordecem marcarum pecuniæ puniantur, cujus media pars Judicio, alia actoreæ parti cedere debet. *Vol. I. Anno 1538. fol. 523.*

Nro. 7. De Civibus Bona hæreditaria possidentibus.

Antiquis Constitutionibus Prædecessorum Nostrorum innitentes & subdi- 1538
torum Nostrorum petitionibus permoti; decernimus ut cives & Plebei secundum Statutorum prohibitionem bona hæreditaria terrestria deinceps non emant, & inscriptiones quæ in judiciis terrestribus illis super hæc facta fuerint, sint ipso facto nullæ, Judex vero inscriptionem admittens, pœnam centum marcarum incurrat ab eo ex Officio exigendam.

Bona autem quæ hactenus cives ipsi possederunt & possident, tenebuntur infra tempus quatuor annorum, illa cuicunq; voluerint Nobili & indigenæ Regni vendere, sub amissione eorundem bonorum, quæ modo præmisso per Nos vendi, & pecuniæ pro defensione Regni converti debebunt. Ita tamen quod ea bona ad hunc modum vendita, poterint proximiores eorum Nobilium, qui ea vendiderunt & alienaverunt, pro eadem summa, pro qua vendita erant infra annum, a tempore venditionis factæ redimere. Hoc tamen extendi non debet ad civitates & communitates earundem; quæ bona hæreditaria, Terrestria vigore Privilegiorum antiquorum, in commune obtinent, secus de Privilegiis quæ ante Statutum Joannis Alberti Regis concessa sunt. *Vol. I. Anno 1538. fol: 526.*

Nro. 8.

De Civibus & plebeis, bona terrestria, non possessuris, execu- 1543
tionem facere volumus: inprimisq; statuti, Anno adhinc quarto facti, & jam nonnullas personas, eo nomine ad Nos citavimus literis nostris. *Vol: I. Anno 1543. fol: 571.*

Nro. 9. Statuti autem formula, Thorunii per Nos Anno MD,XX. editi in hæc verba sequitur.

ANNO MD XX

Quia Nobililium & Civitatum Regni Nostri damnosa fuit exorta differentia, super his Nobilibus: qui in recenti crimine, pro violentia in Civitatibus & Oppidis, rapiebantur: proinde nos tam gravi negotio ad præsens, propter Pruf-

ANNO MD XX fiæ bellicam occupationem pro perpetua ordinatione intendere non valentes: nihilominus providentes tranquilitati Subditorum Noftrorum, de unanimi Confilio Confiliariorum Noftrorum Omnium, & Nuntiorum Terreftrium Regni; ftatuimus & Ordinamus: Quod dum aliquis Nobilis, in Civitate Noftra, vel Oppido Noftro aut aliquorum Spiritualium & Sæcularium Subditorum Regni Noftri, pro crimine violentiæ, per officium civile captus fuerit: extunc talis Nobilis pro violentia captus, detineri debet in Prætorio Civitatis vel Oppidi ubi capietur. Quo facto, Officium Civitatis vel Oppidi illius, ubi talis violator captus fuerit, nullum penitus judicium faciet: neq; antiquam pænam exiget de eodem Nobili, nifi prius ad eorum requifitionem Capitaneus vel Vice-Capitaneus Caftrenfis, illius Jurifdictionis Noftræ Regalis, fub quo Civitas talis vel Oppidum fitum fuerit, præfens interfuerit eidem Civili Judicio: quod miniftrari & fieri debet, pro violentia contra dictum Nobilem. Et ubi Capitaneus vel Vice-CapitaneusNofter, ad unam fententiam cum Officio illius Civitatis vel Oppidi, ubi talis Nobilis detentus fuerit, concordati fuerint: extunc præfatus Nobilis, juxta hujufmodi fententiam Capitanei Noftri aut ejus Vice-Capitanei & Officii civilis condemnari & puniri debet. Si vero talis Capitaneus Nofter vel ejus Vice-Capitaneus non poterit fe concordare fuper fententiam, cum Officio Civili contra talem Nobilem: extunc ipfe captivus interea temporis in decenti captivitate Civili detineri debet tam diu donec a Majeftate Regia informationem Capitaneus Nofter, & illa Civitas vel Oppidum habuerit; quomodo talis Nobilis captivus fententiari, & puniri deberet: Præfcriptione tanta temporis non obftante, qua fe prædictus Captivus tueri non valebit. Si vero in aliqua Civitate vel Oppido, Officium Civile contra præmiffa aliquid attentaverit: extunc per Capitaneum Noftrum Caftrenfem, fub cujus Jurifdictione & diftrictu, talis Civitas vel Oppidum confiftit, Proconful pro tempore exiftens, cum uno Confule capi & decolari & capite privari debent. Ex Herburto *fol: 478.* Kożuchowfki *fol: 399. Anno MDXX.*

1550 **Nro. 10.** Mieszczanie ktorzy Ziemfkie imiona maią, gdy o nie będą pozywani od kogo, zachowamy fię wedle Prawa. *Vol: II. Anno 1550. fol: 596.*

1550 **Nro. 11.** Aby Szlachta tym fnadnieyfze obeyście mieć mogła pozwalamy im tego, aby im wolno było w Mieściech place, domy Spichlerze kupować, a to aby im broniono nie było, iedno tak, aby Juryzdykcyi Mieyfkiey fię nie zbraniali, a wfzyftkie powinności i obowiązki Mieyfkie z onych placow i domow podeymowali. *Vol. II. Anno 1550. fol: 597.*

Nro. 12. Oprawa Miast.

1565 Iż Miafta Nafze od Przodkow Nafzych nie tylko dla famych Ofob w Mieściech mieszkaiących, ale dla Dobra Rzpltey fą fundowane, i Ziemfkim imieniem nadane; przeto poruczamy Staroftom Nafzym, aby tego doyrzeli, żeby fię Miafta poprawowały i liczbę przed Staroftą, i temi ktore ku niemu przyfądziemy żeby czynili. A to budowanie i poprawa Miaft, ma być taka, iaką My rozkażemy za doyrzeniem Starościnym, i tych ktore ku Staroście wyfadzimy. *Vol: II. Anno 1565. fol: 694.*

Nro. 13.

ANNO

Nro. 13. O Legierach Cudzoziemskich. 1588

Iż się nayduie wiele kupcow cudzoziemskich, ktorzy nie maiąc prawa Mieyskiego ani osiadłości, do iednych rąk w swych Ziemiach towary, także wina, małmazye zakupuią, i tu w Koronie na składziech, leżąc iako chcą Towarow zbywaią, gdzie pieniądze zebrawszy, z Korony wywożą. Przeto aby takich Starostowie z urzędy Mieyskiemi na daley do dwu Miesięcy nie cierpieli, ustawiamy. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1242.*

Nro. 14. Oprawa Miast.

Acz z Lubelskiey Konstytucyi miała być przez deputowane od Nas osoby oglądania Miast Oprawa: wszakże iż czas nie był mianowan, od ktorego 1567 liczby z pożytkow wszystkich czynić mieli, zostać to musiało do Seymu tego na ktorym czas mianuiemy, iż *ab Anno* 1562. czynić powinni są liczbę ze wszystkich *in genere* Prowentow ktore maią. A tamże i poprawę pokażą przed temi, ktore ku Starostom abo ich Namiestnikom z Seymu tego deputuiemy, uczynić ie *sub confiscatione bonorum* powinni będą *sufficienter. Vol: II. Anno 1567. fol: 726.*

Nro 15. O Tumulciech.

Statut Toruński pociągamy i deklaruiemy do wszelakich tumultow, ktoreby się pod odiazd Nasz do Szwecyi z ktoreykolwiek miary i przyczyny, 1593 w Mieściech wszystkich na wszelakich mieyscach działy, takież maią być spolnie przez Urząd Starości i Mieyski, hamowani i koieni, i ci ktorzyby tumultowali, maią być od nich imani, i za zgodnym obu Urzędow, tak Zamkowego iako i Mieyskiego osądzeniem karani, *etiam cum refusione damnorum, salvo scrutinio & appellatione* Szlachcicowi tylko na Trybunał. A gdzieby rożność między temi Urzędy była, maią dosiądz informacyi Trybunalskiey. A gdzieby co na Urzędach, abo iednym z nich schodziło, maią być o to do Trybunału *ex Officio* pozwani od ukrzywdzonych, i gdzieby winnemi byli znalezieni, maią być *pœna trecentarum marcarum & refusione damnorum* karani. Wszakże maią być bliscy do ewazyi, *nihilominus patratores tumultus*, ktorzyby z rąk Urzędowych abo więzienia uciekli, Szlachcicy mogą być *ex bonis vel personis suis*, w Urzędzie Grodzkim *fori sui* rekwirowani. A iezliby krwie rozlanie się stało, na gardle karani, a z Dobr iego szkody nagradzane, *salvo scrutinio & appellatione* na Trybunał, być maią. *Plebei* zawsze *ubique deprehensi*, imani i przed Urzędy Staroście i Mieyskie sądzeni, i karani być maią. A gdzieby kto przy hamowaniu tumultow mocą sprzeciwił się tym Urzędom, a w tym byłby zabit abo ranion, tedy oto Urzędom, ani ich sługom, ani pomocnikom, nie może być akcya intentowana. A ta Konstytucya ma się ściągać, tak do Ziem Koronnych, iako i Wielkiego Xstwa Litewskiego, i innych Państw do nich należących; z czego iednak za żądaniem Panow Posłow, Ziemię Pruską wyimuiemy. Ktora to Konstytucya ma trwać do czasu naznaczonego zwrocenia Naszego ze Szwecyi. *Vol: II. Anno 1593. fol: 1399.*

ANNO 1598 **Nro. 16.** O TUMULCIECH.

Iż wiele na Pokoiu domowym pod każdym niebespieczeństwem Rzpltey należy. Zabiegaiąc wszelakim tumultom i rozruchom, reassumuiem Konstytucyą *Anni* 1593. pod odiazdem Naszym do Szwecyi uczynioną, wedle ktorey każdy tumulty i rozruchy czyniąc, ma być sądzon, karan, i hamowan, *salva appellatione* do Nas na Seym: ktore sprawy, w pierwszy tydzień Seymu między sprawami kryminalnemi sądzić mamy. A informacye iezliby w takich sprawach ktory Sąd do Nas potrzebował, bez omieszkania mamy odprawować. Co iednak do przyszłego po tym teraznieyszym, ktory dla Kommissarzow złożony iest nie daley trwać ma. A dla większey wiary i pewności, Pieczęcią Koronną zapieczętować rozkazaliśmy. Data w Warszawie dnia siodmego Miesiąca Maia 1596 Panowania Krolestw Naszych Polskiego dziewiątego. a Szwedzkiego roku trzeciego. *Vol. II. Anno 1598. fol: 1449.* Na własne rozkazanie Krola Jmci.

Nro. 17. Także też konstytucyą o Tumulciech *in toto* iako iest sama

1598 w sobie na ten czas ożywiamy, z tą iednak deklaracyą, że za tumult to samo być rozumiano, gdyby kto mocą naiachał, zabił, abo zranił, gwałt białychgłow, nascie na Dom abo Dwor Szlachecki na gruncie Mieskim leżący, abo nascie na gospodę w Mieście uczynił. Przy ktorey iednak Konstytucyi o tumulciech Wielkie Xiestwo Litewskie, okrom deklaracyi, tak iako iest napisano cale zostaie. *Vol. II. Anno 1598: fol: 1451.*

Nro. 18. APPROBACYA MIASTECZEK NOWYCH.

Miasteczka wszystkie ktore się nowo osadzaią po Koronie wolne czyniemy od wszelkich podatkow Rzpltey należących, do lat ośmiu: a to dla tego, aby osiadłość większa Rzemieślnikow i kupcow zamnożona być mogła, ku większey ozdobie i pożytku Rzpltey. A potym rowno z drugiemi *onera* wszystkie ponosić będą powinni, *Vol. II. Anno 1598. fol: 1469.*

1598

Nro. 19. BESPIECZEŃSTWO SĄDOW MIEYSKICH.

Iż się w Mieściech Naszych Koronnych wiolencye ludziom na Urzędzie

1611 będącym dzieią, tedy Konstytucyą *Anni* 1581. ktora Krakowskim, Poznańskim, Lwowskim i Warszawskim Urzędom służy extenduiemy, iż ma także komprehendować Radę i Przysiężniki Miast Lublina, Kalisza Piotrkowa i Przasnysza. *Vol. III. Anno 1611 fol: 10*

Nro. 20. MIASTA ABY DOBR ZIEMSKICH NIE KUPOWAŁY.

1611 Iż się *plebei passim* i Cudzoziemcy szrubuią w zacne Szlachectwo Polskie, *nullis meritis*, ale zakupowaniem Dobr Ziemskich Szlacheckich, zaczym idzie umnieyszenie Stanu Szlacheckiego i prerogatywy tego zacnego kleynotu ustaią: Postanawiamy aby Miasta wszystkie i ich Obywatele wszystkich *generaliter* Państw Koronnych i Ziem Pruskich, więcey iuż dobr Ziemskich Szlacheckich, *sub amissione bonorum* nie kupowały. A skupionych iuż i rezygnowanych, daiemy moc *propinquioribus jure retractus*

dochodzić i one rekuperować *ſalvis Privilegiis Civitatum Cracovienſis & Pruthenicarum* w ktorych Mieściech wedle Prawa wolno *privatis civibus* Dobrą kupować ale te kupna Miaſtom należeć nie maią. *Vol: III. Anno 1611. fol: 14.* ANNO 1611

Nro. 21. Miast Koronnych extra forum Evocatio.

Acz Prawem poſpolitym warowano ieſt, *in quibus caſibus cives juri Magdeburgenſi ſubjecti, in judicio Terreſtri* ſprawować ſię powinni: iednak przedſię ich *reſpectu bonorum Terreſtrium*, ktore Miaſta *jure hæreditario* niektore trzymaią, o każdą prawie krzywdę, ktora ſię w Mieście ſtanie, *extra forum competens* bywaią *evocati*, z kąd zniſzczenia Miaſt Naſzych, przez nakłady i powłoki wielkie bywaią: przeto przychylaiąc ſię do ſtarego Prawa, uchwalamy aby Urzędy Mieyſkie i Mieſzczanie Naſi, według dawnych Praw i Przywileiow ſwoich, o te krzywdy, ktoreby, *ſub juriſdictione juris Civilis Magdeburgenſis*, pretendował ich kto ſobie mieć, nie gdzie indziey, ieno *coram ſuo Magiſtratu*, a *Magiſtratus* zaś *ex Officiis ſuis* przed nami ſprawować ſię powinni byli. *Exceptis iis cauſis*, ktore ſą prawem poſpolitym wyrażone, o ktore *jure Terreſtri* ſprawować ſię powinni, *a reſpectu bonorum Terreſtrium*, ktore *jure hæreditario* trzymaią tedy tylko o te krzywdy ktoreby *ex re & occaſione* onych Dobr zachodziły, *in foro Terreſtri* ſprawować ſię byli powinni, znoſząc z nich wſzyſtkie proceſſy, ktoreby przeciw Prawu ſtaremu *in foro competenti* były otrzymane. *Vol: III. Anno 1611. fol: 26.* 1611

Nro. 22. Obrony miast.

Ponieważ Miaſta Naſze dawney powinności ſwoiey, o opatrywaniu murow, baſzt, wałow, i inſzych potrzeb do opatrzności Miaſta, każdego należących, niedoſyć czynią; ani ſię o to ſtaraią: przeto poſtanawiamy, aby Staroſtowie abo ich Podſtarościowie, z temi ktorzy będą od Nas na to zeſłani Kommiſſarzami, doyrzeli, aby to wſzyſtko *ex nunc* oprawili, i armatę ſporządzili, i prochów ſpotrzebę przyczynili; a przytym aby na każdy Rok przy Staroście, abo Podſtarościm wſzyſtkich Prowentow do Miaſta zdawna i teraz należących, według Prawa dawnego przed niemiż liczbę doſtateczną czynili, *ſub pœna quingentarum marcarum*, o ktorą przed Nami *ad inſtantiam Inſtigatoris ex delatione ſupraſcriptarum Perſonarum*, odpowiadać będą powinni *peremptorie* czego Inſtygator popierać ma *ſub pœna de Officialibus Sancita. Vol: III. Anno 1620. fol: 380.* 1620

Nro. 23. Rachunek Miast.

Acz to warowano Konſtytucyami, aby Mieſzczanie Dobr Naſzych rachunki w każdym Roku z intraty Miaſtu należącey, czynili, i onę na poprawę municyi obracali dla tego mieć chcemy, aby przed Staroſtą i Urzędnikami, iako w Prawie opiſano, rachunki w każdym Roku odprowowane były. *Vol: III. Anno 1631. fol: 705.* 1631

Nro. 24. O Sądach Seymowych Zadwornych i Trybunalskich.

Zabiegaiąc temu żeby między ludźmi Stanu Szlacheckiego, a Miaſty Naſzemi, *juriſdictiones non confundantur*, poſtanawiamy, aby każdy *Actor ſequatur forum* 1633

Xxxxxx ij

ANNO rei: a do Prawa nie należącego ieden drugiego nie pociągał, ale według dawnych Praw, aby Miasta, ktore *bona Terrestria in commune obtinent, in causis & injuriis mere Terrestribus*, iako o wydanie poddanego, o sprawiedliwość z tychże poddanych, *ac in causis cædis & sanguinis;* także o zepsowanie granic *per Commissionem* uczynionych, *in causis occupationis fundorum, mere Terrestrium: in causa excisionis Nemorum, Bararum Sylvarum: ac in causis proprii laboris*, i o insze wszelakie *liquidi juris Terrestris* byli powinni *forum Terrestre pati*, iako każdy Szlachcic, *sine quavis appellatione & prosequutione post Curiam*, ale tylko na Trybunał. Co się zaś dotycze, *causas & actiones civiles, mere jurisdictioni civili Subjectas*, zwłaszcza *ratione jurisdictionis bonorum & fundorum civilium* w Miastach: o Sukcessye po Mieszczaninie, albo Mieszcze, także o sprawiedliwość z Mieszczan, iako i o Kontrakty, długi, handle, excessy przez Mieszczany uczynione, i o inszych wszelakich, ktorzy *juri Civili Magdeburgensi subsunt;* o takowe Miasta i Mieszczanie, nigdzieindziey pociągane być nie maią, tylko *ad Officium civile competens cum Appellatione post Curiam*. A *Decreta in foro competenti lata* żadney wagi mieć nie będą: nie deroguiąc w niczym Prawom *de securitate judiciorum* uczynionym: ktorym wszelakiey kondycyi ludzie *in criminalibus* podlegać maią, *pœnam evocationis* według Prawa, *abutrinq;* zachowuiąc. Także o nieoddawanie podatkow uchwalonych, iako i o niedosyć uczynienie Ustawom Urzędow Woiewodzych, Starościnych. Ktore *in suo robore* zostawuiemy. Aże Miasta Statutu Toruńskiego, ktorego maią, i ktoremu deregować nie chcemy, tak *abutuntur*, że nie przy Staroście, ani Podstarościm, ale podczas przy samym tylko Pisarzu Grodzkim, *contra mentem* Statutu Toruńskiego, ważą się Szlachtę sądzić, a co większa *in contumaciam* Szlachtę czci odsądzaią *in tali judicio*, czego ani Statut Toruński, ani żadne Prawo niepozwoliło: takie naprzod Dekreta w takich sprawach ferowane kassuiemy, i annihiluiemy. A żeby napotym to nie było, *authoritate Conventus præsentis* postanawiamy, *sub pœna Capitis*, na tych ktorzyby się tego ważyli. A ieżliby Starosta *ad requisitionem* Miasta do Sądu według Statutu Toruńskiego, albo sam nie chciał się stawić, albo Podstarościego zesłać, na takim *pœnam centum Marcarum in judicio Tribunalitio persolvendam*, nakazuiemy. A Konstytucyą o Dobrach Władyczych, Cerkiewnych *Anni* 1631. deklaruiemy, że się rozumieć ma i ściągać na same tylko Dobra Władycze i Cerkiewne; a *pœnam infamiæ* otrzymaną na Otuskich Małżonkach, od Mieszczan Poznańskich *de consensu partium, ob satisfactionem Parti* znosiemy i Kassuiemy. *Vol: III. Anno 1633. fol 796.*

1633

Nro. 25. Libertacya Miast przez ogień i Nieprzyiaciela zniesionych.

1635 Acz według starych Praw pogorzelcom, i przez nieprzyiaciela Koronnego *funditus* zniesionym, Libertacye do lat czterech służą; iż iednak niektorzy Poborcowie i rożni Exaktorowie, nie patrząc ani na Prawo, ani na libertacye Nasze *eo nomine* dane, Podatki rożne od nich nad słuszność wyciągaią. Przeto My chcąc każdego w iego Prerogatywie i Prawie zachować, tym wszystkim ktorzyby pogorzele pokazali, albo od nieprzyiaciela Koronnego *funditus* zniesieni byli, i takowe pogorzele i przez Nieprzyiaciela zniesienie. *Juramentami* Urzędowemi liquidowali; ktorym takowe Nasze *libertationes* przeszłych lat nie szły, i Podatki pomienione, przez Poborce i Exaktory, przymuszeni

ſzeni będąc, płacili. A Miaſteczka te, ktore przed trzema laty pogorzały, i przyſięgą to likwidowały, przy tych wolnościach do lat czterech, co *in futurum* im *currere* ma, od wſzelakich podatkow i ciężarow wolnemi zoſtawuiemy, z tą deklaracyą, aby liczbę domow pogorzałych w juramentach likwidowali. A to dla tego, aby ci, co nie pogorzeli, w Podatkach publicznych przy takowey libertacyi, za pogorzelcami nie ulegali. Wczym ieżliby ſię *perjurium* pokazało: tedy *ſuper perjuris pœnam triplicis penſionis* poſtanawiamy. Toż ſię ma rozumieć o Podatkach Dzierżawcom należących, gdyby *ad male narrata* takowe libertacye uproſzone były. Co oſobliwie Miaſtu Naſzemu Smoleńſkowi ſłużyć ma: bez uymy iednak Ceł, i Prowentow Stołu Naſzego. *Vol: III. Anno 1635. fol: 870.* ANNO 1635

Nro. 26. Miaſt i Miaſteczek Rzeczypoſpolitey beſpieczeńſtwo, ze wſzelakiey kondycyi ludźmi, Prawa ich dawne wcale, i iako pod przeſzłe *Interregna* bywało, zachowuiąc tąż Konſederacyą waruiemy. A co ſię Sądow tycze, gdzieby *in recenti crimine*, iako ieſt o tym Statut Toruńſki, był kto poymany, aby takowego ſąd Kapturowy z Mieyſkim Urzędem na Ratuſzu, *ſub hoc Interregno* ſądził *manente Decretorum concluſione penes pluralitatem* Sędziow Kapturowych. Co ſię tak rozumieć ma żeby iedna część z Raycow, a dwie części z Sędziow Kapturowych *ad ſuffragia* należeli, i to w ſamych *recentium criminum* ſprawach. Co iednak podczas tylko *Interregni* zachować ſię ma, nic tym nie deroguiąc *poſt finitum Interregnum*, Mieyſkim Prawom i Statutowi Toruńſkiemu. A Woiewodztwo Ruſkie, ten ieden punkt o Miaſtach wzięło ſobie do Braci, i na pierwſzy po tey konwokacyi Seymik. *Vol: IV. Anno 1648. fol: 155.* 1648

Nro. 27. SECURITAS I PRÆSIDIUM MIASTA KRAKOWA TAKŻE BEŚPIECZEŃSTWO MIAST INNYCH KORONNYCH I W. X. LITT:

Miaſtu Krakowu *præſidium* doſtateczne z Woyſk na tym Seymie uchwalonych obmyślić będziem powinni. A iż rożne tumulty w tym Mieście *ſecuritatem publicam turbare* zwykły, przeto zabiegaiąc wſzyſtkim niebeśpieczeńſtwom, i *proſpiciendo ſecuritati* mieyſca tego, Konſtytucye wſzyſtkie *contra violatores ſecuritatis publicæ* także o tumultach ferowane, i Statut Torunſki *in toto* reaſſumuiemy. A żeby ſię każdy *violator* i *tumultuarius* w Grodzie ſprawować był powinien poſtanawiamy, *ſalva appellatione* na Trybunał Szlachcicowi. *Plebejus* zaś *ſine appellatione*, Dekreta Trybunalſkie, *in vim legis* ferowane kaſſuiąc, ktora Konſtytucya i innym Miaſtom Koronnnym i W. X. Litt: *ratione* tumultow ſłużyć ma, *ſalvis* z Studentami *in Criminalibus Noſtra Regia*, *in Civilibus Rectoris Academici Juriſdictione.* *Vol: IV. Anno 1650. fol: 334.* 1650

Nro. 28. A Miaſta Krakow i Poznań, z ſwoiemi Miaſtami przyległemi i z Przedmieściami, przy dawnych libertacyach i Konſtytucyach zachowuiąc, od ſtanowiſk, ſtacyi łanowych wſzelakich wolne być deklaruiemy. Miaſto także Piotrkow ma być wolne od ſtanowiſk, Stacye iednak na ludzie Woiewodztwa ſwego, rowno z drugiemi wydawać ma. *Vol: IV. Anno 1652. fol: 371.* 1652

ANNO 1654 N^ro: 29. Deklaracya płacenia Podatków.

Lubo to dawno *Lege cautum*, aby wſzyſcy *cujuſcunq: gradus & conditionis* w Miaſtach Naſzych względem Kamienic, Folwarków, Dworów i wſzelakich gruntów, uchwalone Rzpltey Podatki płacili. Iż iednak Stan Duchowny i Szlachecki częſtych na teraźnieyſze Rzpltey uchwalonych wydawać *recuſat* podatków: przeto reaſſumuiąc dawne około tego Prawa, Poſtanawiamy, aby Stan Duchowny, Szlachecki, którzyby w Miaſtach Naſzych dobra w zwyz mianowane *Juri Civili ſubjecti quocunq: Juris titulo* trzymali, wſzyſtkie publiczne Seymami & *Laudis* uchwalone na Seymikach Podatki, ze wſzyſtkich tych Dóbr płacili *Sub pœnis Legum de Retentoribus ſancitis, jure & proceſſu Fiſci vindicandis.* A którzyby Bannicye na Sobie *eo nomine* lubo od Miaſt, lubo też i od Poborcow względem przeſzłych otrzymane mieli podatków. Urzędy Staroście exekucyą z nich powinni będą nieodwłocznie uczynić, *ſub pœnis legibus Regni deſcriptis*, i dobra takowych Retentorów odbierać *per executionem.* A te Podatki od pomienionych Poſſeſſorów Poborcy Woiewództw i Ziem ſami wybierać teraz i na potym powinni będą, i onie z Retentorami Prawem czynić; a takowych Retentorow wſzyſtkich dawnych teraz i na potym uchwalonych Podatkóm Miaſta z podpiſem Ręki Burmiſtrzowſkiey Delatę Poborcom, lub do Grodu oddać powinni będą. Toż ſię ma rozumieć o Dobrach Kamienicach i Domach Duchownych i Szlacheckich w Mieście Stołecznym Krakowie, Podatkom zdawna podległych, z których Podatki ſoſzami maią być wydawane, rachuiąc z każdey oſady, tak wiele ſympl ſoſzu ile Poborów, tak na Seymach iako i na Seymikach uchwalonych będzie, których to Podatków Retentorow Urząd Mieyſki na delacie podawać ma. Grunt iednak Przewielebnego Macieia Łubieńſkiego do Szpitalala Piątkowſkiego fundowany, od wſzelakich podatków uwalniamy. Lubelſkie zaś Woiewodztwo, na Seymiku *Relationis* Deputatów ſobie obierze, ktorzy Miaſto Lublin ze wſzyſtkiemi iego przedmieściami, iako ieſt w Okolicy ſwoiey, nikogo nieochraniaiąc, zrewiduią, Dwory Kamienice, Domy porachuią, i Regeſtra ſpiſzą, według których *in poſterum* Miaſto Lublin podatki wydawać powinno będzie; tak iednak żeby podatkom Rzpltey publicznym *nihil* ztąd *decedat.* Toż i w Warſzawie być ma. A Kamienice, Dwory Szlacheckie w Miaſtach i Przedmieściach Lubelſkim i Piotrkowſkim od Stanowiſk Deputackich uwalniamy, których Staroſtowie i ich Urzędnicy naznaczać nie maią, *ſub pœna quingentarum Marcarum in Judicio Tribunalitio ex Regeſtro Officii vindicanda.* *Vol: IV. Anno 1654. fol: 452.*

N^ro. 30. O Dochodzeniu Krzywd.

1659 Lubobyśmy z wrodzoney Klemencyi Naſzey iakimkolwiek ſpoſobem kogo nad Zołnierzów a *pœnis perduellionis* uwolnili, to niema nic *præjudicare privatorum injuriis*, i owſzem wolno każdemu z iakieybykolwiek okazyi był ukrzywdzony, iako i *ratione violatorum depoſitorum* Prawem czynić i wſzyſtkich ſwoich ſzkod i krzywd dochodzić, także Mieſzczanie wſzyſcy mieſzkaiący po Miaſtach Fortece maiących, o wſzelkie krzywdy, ſzkody z gwałcenie, utracenie, wydanie depozytów, i exceſſy, nietylko *ante* ale i poſt *ingreſum Sveticum* popełnione, ſprawować ſię powinni, o które im *forum* w Trybunale Koronnym *ex*

ANNO

cruda citatione inter causas Fisci ad instantiam cujusvis injuriati powagą Seymu tego naznaczamy. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 597.* 1659

Nro 31. Assekuracya Miast Naszych wszelakich Prowentow publicznych.

Lubo to Prawem pospolitym obwarowano iest, aby każdy, ktokolwiek grunt Mieyski osiada *onera Civilia* rowno inszemi Mieszczany *respectu fundi Possessi* ponosił. Iż iednak wiele się znayduie takich, tak *ex Equestri, quam ex Spirituali Statu quam Civili*, przychodniów, ktorzy *fundos* przy Miastach zasiadłszy, nietylko Domy i Dwory na nich, ale i Juryzdykcye osobne, nawet Browary i Domy Szynkowne pozakładali, *Jurisdictioni competenti parere* niechcą, i owszem piwa robiąc *in praejudicium* Miast przewoźne szynkuią, abo w Domu one bez cechu robiąc, słody w ręcznych, abo wietrznych, abo wodnych młynach melaią na ubliżenie Miar Starostom powinnych, przez co Miasta Nasze pustoszeią, intraty Starostw i Dzierzaw Naszych, a *subsequenter* Czopowe i Kwarta zmieyszac się musi. Przeto *authoritate praesentis Conventus* wszelakie Juryzdykcye przy Miastach, będące znosiemy, i nikomu bez cechu Piw rabiać, w Miastach i na Przedmieściach *sub poena peculatus*, nie będzie się godziło, postanawiaiąc żeby wszyscy wszelakie *onera Civilia* zarowno z inszemi Mieszczany ponosili, *non derogando* Przedmieściom, które osobne Juryzdykcye Prawa i Cechy zdawna maią, a nie do Starostw należą. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 620.* 1659

Nro. 32. O Miastach spustoszałych i pogorzałych.

Aby Miasta Nasze Królewskie, także Duchowne i Ziemskie do ostatniey nie przyszły ruiny, za zgodą wszech Stanów postanawiamy, iż ieżeliby w ktorymkolwiek Woiewodztwie *laudo* Seymiku podatek publiczny przez pobory uchwalony był, tedy spustoszałe Miasta, tak Nasze Królewskie, iako Duchowne i Ziemskie, poborowy podatek *cum abjuratis*, względem samych tylko Rzemieślnikow i placow pustych oddawać do Poborcow powinne będą. Juramenta zaś takowe Burmistrze ze dwiema Mieszczanami z pospolstwa w Grodzie tamtego Powiatu, w którym Miasto leży, wykonać powinni będą, na których ieżeliby się wczym *perjurium* pokazało, *ex delatione* Poborcy Woiewodztwa tamtego *poena colli* karani być maią. *Abjurata* iednak na łony i Grunta pod Miastami będące służyć, ani iść Miastom niemaią, ale zupełny poborowy Podatek z łonow i gruntów *sine abjuratis* oddawać Miasta będą. Miastą zaś tak Nasze Królewskie, iako Duchowne i Ziemskie, ktore w tych czasiech z dopuszczenia Boskiego ogniem pogorzały, do lat ośmiu od wszelakich Podatkow Rzpltey, *de Consensu Ordinum* uwalniamy. Liczbę iednak Domów pogorzałych Burmistrze z dwiema z pospólstwa Juramentem w Grodzie uczynionym likwidować maią, a z domow niepogorzałych podatki wszelkie Rzpltey do Poborcow oddawać powinni będą, nic niederoguiąc *declarationi ratione* podatkow na Seymie teraźnieyszym daney. *Vol: V. Anno 1678. fol: 569.* 1678

Nro. 33. A że w Miastach i Miasteczkach Naszych *cum praejudicio* 1703

Zamkowych, Dworskich i Mieyskich Karczm, Duchowni *Saeculares ac Regulares*

Yyyyyy ij

ANNO 1703 Szynki sobie, niemaiąc *ullum jus* założyli, przez co w Czopowym i Szelężnym znaczna znaydowała się w Woiewodztwach i Ziemiach dyminuacya, i poddani Nasi do ruiny przyszli, tedy *obviando huic abusui authoritate* teraźnieyszego Seymu te Szynki znosiemy, i Przywileie w tym pukcie służące, na ten raz relaxuiemy, i *forum in casu controventionis* teyże Konstytucyi, iako *cum convulsoribus legum ad cujusvis instantiam*, osobliwie Urodzonych Starostow i Dzierzawcow Dobr Naszych, w Trybunale Skarbowym Radomskim *ex Regestro etiam simplici praeciso beneficio aresti respondendi* naznaczamy. O co aby *irremissibiliter* Urodzeni Starostowie i Dzierżawcy Dobr Naszych *agant* przykazuiemy, *idq; sub privatione* Starostw i Dzierzaw ktory *rigor Legis* i do Dobr Ziemskich ściągać się powinien. *Vol: VI. Anno 1703. fol: 94.*

N^ro. 34. Ubespieczenie Miast.

1764 Ze Miasta dla rożnych przyczyn uciemiężenia i bezprawia do ostatniego przychodzą upadku, zaczym chcąc one podzwignąć, nayprzod wszystkie Prawa i Konstytucye zdawna im służące, tudzież poznieysze Przywileie, Prawom Koronnym nieprzeciwne, ztwierdzamy. Do tego reassumuiąc Konstytucyą 1659. Titt: Assekuracya Miast, wszystkie Juryzdykcye Sądowe przy Miastach i Miasteczkach (te szczegolnie wyiąwszy, ktore albo osobliwą Konstytucyą, alboli też *Privilegio Haeredum, Principum & Ducum* ustanowione są) tak Swieckie *cujusvis Conditionis*, iako i Duchowne znosiemy. A zatym mieszkańcy pod takiemi Sądów mniemanemi Juryzdykcyami, aby *ex Fundo* do Władzy Magistratów Miast, tudzież *ad onera Civitatensia Fundum afficientia*, podług Konstytucy i *Annorum* 1611. 1654. 1659. należały postanawiamy *salva* iednak *Constitutione Anni* 1658. *Tit:* Grod Warszawski *in toto manente.*

I przez to niemały uszczerbek dzieie się Miastom że Duchowni *in Communione* żyiący, także Zakonnych *Possessiones* Dobr i gruntow Mieyskich, iednych przez Donacye, drugich przez Zapisy Summ na Wyderkaff i legowanych *per Testamenta* ponabywawszy, gruntów niemało tymże Miastom uięli, zaczym Konstytucyą *Anni* 1635. *Tit:* Ordynacya Dobr Ziemskich i *Tit:* o Wyderkaffach dotąd samym Dobrom Ziemskim służącą & *rigorem* oneyże odtąd *etiam* co do Dóbr i gruntow Mieyskich rozciągamy, oraz Konstytucyą *Anni* 1726. *Tit:* Warunek *de non alienandis bonis* od Stanu Rycerskiego, i Mieyskiego do Duchowieństwa, między Litewskiemi Konstytucyami umieszczoną, że i Koronie tak do Ziemskich iako i Mieyskich Dobr służy deklaruiemy. Waruiąc to na zawsze, aby też oboiey natury dobra bądź przez Donacye, Wendycye, bądź Testamentowe i inne legacye lub zastawy, abo Wyderkaffy połowe waloru Dobr przewyższaiące żadnym sposobem od Stanu Swieckiego do Stanu Duchownego nieodpadały, ato pod exekucyą rygoru na przyimuiących takowe przeciw Prawu transakcye w Konstytucyi *Anni* 1635. a zaś na nabywaiących w Konstytucyi 1726. wyżey cytowanych wyrażonego.

Fundacyi Klasztorów nadto pomnożonych, *de nova radice* tam tylko gdzie o milę Kościoła Farnego nie masz, *salvis conditionibus de lege requisitis* pozwalamy, co się niema rozumieć o Fundacyach Oyczyznie potrzebnych i pożytecznych na Dobro Szlacheckiego Stanu. Wczym dopilnowanie Wielebnym

w Bogu

w Bogu Biskupom *Loci Ordinariis* Senatorom, Urzędnikom, Ziemstwom i Grodom Wojewodztw zlecamy, aby się mniey potrzebne nie mnożyły fundacye. ANNO 1764

Possessye zaś których dotąd bądź Duchowni, bądź Swieccy w Miastach ponabywali, wszelkich Kupcow iakimkolwiek handlem się bawiących, lub Rzemieślników z krzywdą Miast od zwyczaynych z rzemiosła albo Kupiectwa Mieyskich podatkow, okrywać niepowinny, lecz też podatki, iak gdyby pod Mieszczaninem mieszkali, płacić sprawiedliwie powinni będą, *sub responsione* oto w Sądzie Mieyskim a *per appellationem* w Zadwornych Sądach & *libera* przez Urząd Mieyski Finalnego Dekretu *executione*.

Zagęściły się robienia i Szynkowania Trunkow na gruntach Mieyskich, Possessyi tak Duchownego iako i Szlacheckiego Stanu, z uymą i przeszkodą Miast i Mieszczan. Przeto Konstytucye wszystkim Miastom *Anni* 1659. tudzież 1683. Miastu Krakowu służące do skutku przywodząc, *præmissosq; abusus tollendo*, same Miasta i Mieszczan, *circa libertates mercandi, braxandi distillandi & propinandi* podług opisu iednak Dekretow Krola JMci *pro unoquoq; loco* po tych Konstytucyach zaszłych, & *salvis Juribus legitimis ac usu* robienia piwa i dowożenia (iako to w Warszawie *practicatur*) *acceptato* zachowuiemy *sub confiscatione omnium liquorum per Officium Castrense decernenda & exequenda*. Takowe zaś exekucye do Domów i Gruntow Szlacheckich i Duchownych z sysłane *pro invasionibus aut violentiis reputari* niepowinny. Co iednak Klasztorom dla własney tylko osob Zakonnych i służących swoich potrzeby, w używaniu Browarów *præjudicare* niema.

Insuper Miastom Stołecznym zruynowane Kamienice, spustoszone place w Mieście *situm* maiące, a dotych czas od lat 60. z podatków publicznych i Mieyskich przez same Miasta opłacane, ieżliby *Hæredes, Creditores & prætensores eorundem fundorum* nieodezwali się, i zaległych kosztow Miastu zupełnie niewrocili, po wyszłym *a data* nínieyszey Konstytucyi Roku, wieczyście żadney niezostawuiąc Salwy, pomienionym Miastom przysądzamy.

Do tego, chcąc we wszystkim zabiedz Miast spustoszeniu, mieć chcemy, że gdy dziedzic Kamienicy iakiey długami tak obciążony będzie, iż one niezdoła uspokoić, ta Kamienica *per plus offerentiam* ma być przez Miasto do przedania podana, naywięcey za nię płacący wieczystym iey staie się Panem, a takowa przedaż przez trzy lata ciągnąć się ma. Reassumuiąc przytym *legem* tychże Miast Stołecznych *sumptuariam vigore Constitutionum* 1617. 1628. aby Mieszczanie (wyiąwszy Magistraty) Szabel Szpad i innych Prawem zakazanych stroiow nie zażywali, *sub gravi contra negligentes* względem dozoru tego, *in ipsos Magistratus animadversione in foro competenti evincenda*, nakazuiemy. Że też *Ex-officia* niemałą Miastom przynoszą uciążliwość, a Exofficiantom niewygodę, i w naymach trudność, zaczym Starą i Nową Warszawę z ich przedmieściami, tudzież Kraków, Lwow, Lublin, Poznań, Piotrkow, Radom, Kalisz, Wschowę, Toruń, i inne wszystkie Miasta w którychby się Rezydencya Królewska, Seymy i Ziazdy publiczne, lub Trybunały czyliteż Kommissye odprawowały, *ab Exofficiis* dla Dworu Królewskiego, Senatorow Posłow, Deputatow i Kommissarzow, oraz Sędziow Marszałkowskich, Ziemskich i Grodzkich, a podczas Interregnum Kapturowych, i innych którychkolwiek Osób *in perpetuum*) wsze-

ANNO 1764

Iakie przeciwne znosząc Konstytucye) mocą i powagą Seymu teraźnieyszego uwalniamy, zaczym aby Senatorowie, Posłowie, Deputaci, Kommissarze obrani, i ludzie Królewscy Stancye sobie naymowali, i płacili, *Possessores* zaś od takowych Stancyi swoich Konduktorów aby niedepaktowali, *Forum* w tych Miastach gdzie się Seymy odprawuią, w Sądach Marszałkowskich, a gdzie się Trybunały i Kommissye Sądzą tam *Forum* w Grodzie *ad respondendum* (*servato Foro Civitatibus competenti in aliis causis*) naznaczamy, w których to Sądach tak Senatorowie iako i Posłowie i Krolewscy ludzie *sive alii contrahentes respectu desolationis, & Contractui non satisfactionis.* Possessorowie zaś *respectu depactationis Judicatum & executionem pati* powinni. A ieżeliby się dali Kondemnować, więc Urzędy Starościnskie, którym *bona victi* tak Ziemskie iako i Mieyskie w tey tylko okoliczności *subsunt* takowe Kondemnaty do exekucyi, *sub pœna quingentarum marcarum* przyprowadzać maią. Starostowie też *sub eodem rigore fortem assistentiam* dodawać powinni będą. A takowe Stancye Senatorowie i Posłowie w niedziel cztery *ab Actu* Seymiku Przedseymowego sobie upewniać i naymować maią: a ieżeliby Possessor naiąć lub zgodzić się niechciał, albo Kontraktem niby z kim innym zawartym chciał się bronić (a temu wiara niebyła dana) tedy takowy pozwany *assertionem suam in foro quo supra, Juramento comprobare tenebitur.* Na same tylko *Præsidia* Tribunalskie, tudzież na Chorągwie Marszałkowskie *utriusq; gentis* dla publicznego bespieczeństwa, ustanowione, a podczas agituiących się Seymów przytomne (rownaiąc one w iednakowey Marszałkow dependencyi) na przedmieściach Krakowską iednak i Senatorską Ulicę w Warszawie i tak Duchowne, iako Szlacheckie Pałace Dworki Domy wyiąwszy) *pro semper* przez Urząd Mieyski wyznaczone być maią, ale się w nich Officerowie Unter-Officerowie i Gemeyni wraz z Gospodarzami mieścić powinni, dla samych tylko Kommendantów, pomienionych Chorągwi Marszałkowskich, i Prezydyow Trybunalskich, tudzież mieysca dla aresztantow i dla obwachu przez Miasta czyli wyznaczone czyli naymowane być maią. Gospodarze zaś wyżey wyrażone Zołnierskie Stancye ponoszący, allewiacyą w Kontrybucyach publicznych i mieyskich, a *sua Jurisdictione* mieć powinni. *Cavetur* przytym aby WW. Marszałkowie *utriusq; gentis sub pallio & prætextu* pozwolonych dla ich Chorągwi Exofficiow ludzi swych czyli też nadworney milicyi albo Przyiacielskich nielokowali i nie mieścili: ninieyszego zaś *Exofficiorum* zniesienia exekucya po Seymie *imminentis Coronationis* zaczynać się powinna będzie.

Z tey przyczyny podczas Elekcyi Wielmożni Marszałkowie Oboyga Narodow Poselskie gospody Woiewodztwom Ziemiom, i Powiatom tak Koronnym, iako i W. X. Litewskiego dla Posłow ktorzy na Seym do głownego Koła wysłani będą, w Mieście Warszawie i na Przedmieściach, zwyczaynym sposobem, i podług opisu dawnieyszych Konfederacyi, wyznaczą i rozdadzą, dla czego wszelkie libertacye i serwitoraty na ten raz podnosiemy, wyiąwszy te tylko, ktore Konstytucyami są od tego uwolnione ciężaru.

Miasta *in fundis Terrestribus hœreditariis* za Przywileiami Nayiaśnieyszych Krolow *jure Theutonico* albo *Culmensi* lokowane, aby w opisie tych wolności ktore im *jure originali locationis* pozwolone są, na zawsze zostawały, władzą teraźnieyszey Konfederacyi postanawiamy.

Te też Miasta Krolew: , ktore do oddawania z dochodow swoich rachunkow przed swoim Starostą albo Podstarostą i przed temi, ktorych Prawo wyznaczyło, są obligowane, aby te rachunki corocznie *sub rigore legum ac pœnis in Officio Castrensi vindicandis* czynili, oprocz tych Miast, ktore podług osobliwego Prawa przed swoiemi Magistratami rachować się zwykły, *obstringimus.* A ktore Miasta Pachołkow dla obrony swoiey trzymać obowiązały się i powinny, aby temu zadosyć czyniły, nakazuiemy. ANNO 1764

Dawne Prawa i Przywileie wszystkie o Mieszczanach Dyssydentach, o Kupcach Cudzoziemskich, o nie wwożeniu do Państw Rzeczypospolitey *irritamentorum luxus* ponawiamy, aby w ścisłey były exekucyi, postanawiamy.

Urząd Urodzonych Podwoiewodzych aby w obrebie Praw tak dawnieyszych, iako i na teraźnieyszym Seymie w tey mierze, opisanych zachowywał się, ostrzegamy; wszelkie Miastom przez nich uciążliwości, daniny, wymuszenia, *non obstantibus quibusvis Decretis, abrogantur.* Gdy zaś Miasta Nowa i Stara Warszawa Rezydencya Krolow z okazyi gęstych w Rynkach i po ulicach domow drewnianych, często nie szczęściu od ognia podpada. Przeto zabiegaiąc takowym przypadkom, mieć chcemy aby w Rynkach Starey i nowey Warszawy *pro publico commodo* Targow, place od domow drewnianych, klitek, iatek, wolne i nie zabudowane były, *salva designatione* inszych na to placow; Domostwa drewniane z kominami murowanemi, ktore są dobre w ulicach i na Przedmieściach pryncypalnych zostać maią, bez reparacyi iednak, i aby tylko w nich wodek oleiow składu nie było. A gdzie blisko Kościołow, Pałacow są drewniane budowy, a tych Sąsiedzi dla publicznego bespieczeństwa od ognia, będą żądali zniesienia, tedy za taxą Sądu Marszałkowskiego z Urzędem Mieyskim &c *prævia solutione superficierum* przez żądaiących tego zniesione być powinny, grunta iednak *penes hæredes* ich zostać maią, i zwolnością murowania na nich, a Urzędy Star: i Now: Warszawy *ab Ex Officiis* da Bog od Seymu *Coronationis in futurum* uwolnioney, w sikawki, haki i wszelkie porządki do gaszenia ognia opatrzyć się i tego ognia przestrzegać obligowane są, czego Wielmożny Marszałek Koronny pod bytność Krolewską i pod czas Seymow, w innym czasie Grod, *sub rigore contra negligentes*, doyrzeć *tenebuntur.* *Vol: VII. Anno 1764. fol: 81.*

Nro 34. Warunek Miast i Miasteczek Naszych Krolewskich w Koronie i W. X. Litt:

Wielorakiemi Prawami swobody i wolności Mieyskie lubo zdawna i świeżo przez Nas są ugruntowane, gdy iednak przez rożne uciążliwości i przeszkody powstać nie mogą, więc aby tak Obywatele, iako handle i Rzemiosła ubespieczone zostały; Statuta Konstytucye, Przywileie od Przodkow Naszych onym *legitime* nadane, i *legitime* zażywane, ponawiamy. A nayprzod dawne Prawa tyczące się porządku, i Juryzdykcyi w całości i istocie swey zachowuiąc: Postanawiamy; aby Mieszczanie przed swym Magistratem, a potym tak Mieszczanie iako i Magistrat *in Civilibus* przed Starostą, a w Miastach Naszych Stołowych przed Administratorem (*salva appellatione* do sądow Naszych Assessorskich) odpowiadali, do innych zaś ktorychkolwiek sądow tak Ducho- 1768

ANNO 1768 wnych względem Dobr, gruntow, czynszow, i długow, iako też Trybunalskich, Ziemskich Grodzkich i innych wszelakich, pod iakimkolwiek pretextem i wynalazkie: pociągani nie byli, *sub nullitate judicatorum & sub pœnis contra evocantes* postanawiamy, a na przestępce *forum* w sądach Naszych Assessorskich naznaczamy; wyiąwszy szczegolnie przypadki takowe, iż z dobr Ziemskich przez Mieszczanina trzymanych w Ziemstwie, w sprawie też uczynkowey, a tym bardziey kryminalney w Dobrach Ziemskich popełnioney, w Grodzie *ex loco delicti*, iako też w sprawach względem taxy Woiewodzińskiey sądzeni być maią, także też z okoliczności Skarbowych i handlowych świeżą *convocationis* Konstytucyą przepisanych (wyiąwszy gdyby interes między samemi Krolestwa tego Mieszczaninami zachodził) w sądzie Kommissyi Skarbowey podobnież *in casibus novella lege descriptis*) wyiąwszy gdyby między samemi Mieszczaninami, gdyby też z kłotni i pobicia się *intra Mœnia* Miasta pochodząca sprawa uczynkowa zachodziła) w Sądach Marszałkowskich, gdzie bytność Nasza Krolewska będzie sprawować się i odpowiadać powinni. Ze przeszkodnicy w handlu i Rzemiosłach bez przyięcia Prawa Mieyskiego, ktore odmowione bez uznaney od Nas za sprawiedliwą racyą przeszkody być nie powinno, też handle i rzemiosła prowadzący nie mały uszczerbek Miastom sprawuią; zaczym ktoryby *in jus civile* nie był wpisany, nikomu ani handlow prowadzić (oprocz iarmarkow podczas ktorych i dla obcych wolnica być powinna) pod wolną Towarow przez Urząd Mieyski sekwestracyą, i konfiskacyą, ani Rzemiosła robić pod wolnym takowey osoby więzieniem, nie wolno będzie. I dla tego wszelkie serwitoraty, choćby od Nas samych wyprószone ważności mieć nie powinny. Ci zaś wszyscy w Miastach Naszych, osobliwie też w Warszawie mieszkańcy, Cudzoziemcy, ktorzy dla tego tylko pod zasłoną serwitoratow bawili się handlem abo Rzemiosłem, że z racyi broniących dotąd Praw Mieyskich przyimować do Mieszczaństwa tych coby nie byli Katolicy, Mieszczaninami być nie mogli, odtąd Prawo Mieyskie przyiąć powinni. Miasto iednak ani Cechy żadney opłaty za przyięcie, wymagać od nich nie będą mogli, pod surową na to bacznością WW. Kanclerzow. Jako zaś iest Prawem ostrzeżona Dobr Ziemskich i Mieyskich *in manus mortuas* alienacya, tak Prawa wszystkie w tey mierze potwierdzaiąc, i tego co *ad alienationem* Miasta przyprowadzało czynić, to iest *legata ad causas pias* na kamienicach, domach, i gruntach swoich Mieyskich Mieszczanom odtąd, *sub nullitate* Zapisow i Testamentow zakazuiemy, i Kancellarye ktoreby takowe Zapisy i Testamenta, *ad Acta* przyimowały, karze *in contravenientes* Prawu odtąd podpadać maią. A względem dawnieyszych alienacyi, Kommissa zom Naszym, ktorych na Kommissye *Boni Ordinis* wyznaczać będziemy, pomiarkowanie *cum ordinariis locorum* zaleciemy, żeby wraz *cum ordinariis locorum* w fundacye szpitalow wszelkich po Miastach Miasteczkach i Wsiach weyrzeli, czyli im się zadosyć dzieie? uznali i na przyszły czas porządek ku wygodzie chorych i ubostwa, według przepisu Fundatorow i sposobności *ex Statu præsenti* tychże fundacyi wynikaiącey pomnożeniu Dochodow, przez iak naylepszą administracyą, iako im to instrumentem osobliwym przepisano będzie, ustanowili.

A ponieważ Zydostwo nieznośne Miastom i Mieszczanom sprawuie krzywdy, i sposob do pożywienia odeymuie, zaczym, przychylaiąc się do Statutu

Zy-

Zygmunta pierwszego *Anni* 1538. tudzież Konstytucyi *Annorum* 1562. 1565. 1567. 1588. i innych wielu aby po Miastach i Miasteczkach Naszych Zydzi handle nie insze, i nie na innych mieyscach sprawowali, tylko co im z ułożenia Paktow z Miastami zawartych wyraźnie iest pozwolono. I dla tego Zydzi po wszystkich Miastach i Miasteczkach gdzie Przywileiow Konstytucyą approbowanych nie maią aby się podług Paktow z Miastami zawartych zachowali i więcey sobie wolności nie przywłaszczali pod surowemi karami zakazuiemy, gdzie zaś Przywileiow Konstytucyą approbowanych lub Paktow z Miastami nie maią tam *Pacta ad normam* innych Miast, gdzie są poczynione, poczynią, a gdzieby Miasta takowych Paktow robić nie chciały, cóż Kommissarze wysłuchawszy przyczyn i sporow obudwoch stron, takowe *Pacta* między niemi *mediante authoritate sua* do ustanowienia iak nays prawiedliwszego przyprowadzą. Bez tych zaś Paktow, ani handlow, ani szynkow prowadzić, ani rzemiosł robić niepowinni, pod rygorem wyżey opisanym, w czym nikt Zydom na przeciw Prawu ninieyszemu Protekcyi dawać nie ma, *sub pœna* pięci tysięcy grzywien w Sądach Naszych *vindicanda*, Zydzi iednak, w Miastach swoich Zydowskich; za Przywileiamy ulokowanych, według opisu tychże Przywileiow w tych swoich Miastach bez przeszkody handlować wolność mieć powinni.

ANNO 1768

A gdy wymyślone Juryzdykcye na przeszkodzie Miastom będące iuż są zniesione że iednak przy Miastach na Gruntach Dziedzicznych przeciw Prawu Statutowemu Zygmunta pierwszego *Anni* 1507. & 1538. nie tylko targi, ale też i towary mieszkańcy przedaią, onemi handluią bez wpisania się w Cech Mieyski; zaczym rygor przerzeczonych Statutow *confiscationis rerum* ponawiamy. Gdy zaś Miasteczka w bliskości starodawnych Miast wystawione, też Miasta do upadku przyprowadzaią, zaczym aby bliżey iedno od drugiego, nad mil dwie na przyszły czas erygowane nie były, stanowiemy. Tam iednak gdzie rzeki Miasta dzielą, *distantia* iedney, mile tylko zachowana być ma. Chcąc zaś Miasta Nasze i Miasteczka do dobrego przyprowadzić stanu przez ustawy handlow i rzemiosł, Kommissye *ad præmissum effectum*, z ludzi, z cnoty umieiętności zaleconych, i przysięgą wprzod obowiązanych wyznaczemy w ktorych liczbie Starostow i Dzierżawcow Naszych tychże Miast i Miasteczek, albo od nich na mieysce swoie rekomendowanego Nam Kommissarza mieć chcemy, i bez przytomności ich *Actum Commissionis deducere* (byle tylko nie byli *contumaces*) zakazuiemy. Aby zaś Ci Kommissarze doskonałe rozrządzenie uczynić mogli, onym Przywileiow, i ktoreby się iedne drugim przeciwne pokazały, uznawania moc daiemy.

Ci tedy Kommissarze według przepisu teraźnieyszego sprawić się maiąc, dochody z kądkolwiek dla Miasta pochodzące opiszą, onych rozmiarkowanie uczynią, na stancye w Miastach większych, gdzie bywaią Ziazdy i Trybunały, Taxy proporcyonalne, *ad pretium* domow do naięcia, z bacznością na wszelkie okoliczności, sprawiedliwie ułożą, i dozor żeby się temu ułożeniu zadosyć działo, na Urzędy Starościńskie zdadzą. Ordynacyą dostatecznego rządu, bez krzywdy Juryzdykcyi i Prowentu Starościńskiego, napiszą, i tey exekucyą nie zawodną opatrzą. A gdyby Starosta lub Dzierżawca Nasz tey Ordynacyi był przeciwny, appellacyi do sądow Naszych dopuszczą, *effectum*

ANNO 1768 Ordynacyi zawieſzą, i do decyzyi tychże Sądow Naſzych Zadwornych odeſzlą: Gdzie *extra Ordinem Regeſtri*, za Illacyą od Staroſty, albo Dzierżawcy Naſzego, lub z Strony Miaſta, Rezolucya i decyzya Sądowna naſtąpić ma.

A ponieważ w wielu Miaſtach i Miaſteczkach, dla wolności każdemu Mieſzczaninowi robienia i Szynkowania Trunkow, Handle i Rzemioſła upadły, gdy ledwie niewſzyſcy ſamą tylko bawiąc ſię Propinacyą, potym ſię rozpiiaią, i tym ſamym Kupiectwa i Rzemioſła zarzucaiąc. Przedmieſzczanie zaś, i Wſie Mieyſkie prawnie, czy nie prawnie Trunkow robieniem, i ſzynkowaniem bawiąc ſię, Roli niepilnuią, i Miaſtom, lub Miaſteczkom tych nieczynią uſług, i pożytkow, dla ktorych im były nadane. Zaczym wyſadzeni Kommiſſarze na poprawienie tey ſzkodliwey wolności, wſzelką baczność mieć będą w Miaſtach, (zoſtawiwſzy Miaſto Naſze Warſzawę przy Propinacyi, według Konſtytucyi Seymu *Convocationis* 1764. *Tit:* Warunek Miaſt i Miaſteczek.— gdzie liczby determinowaney Piwowarow niemaſz, i gdzie ſą Mieſzczanie w aktualney Poſſeſſyi robienia Trunkow) aby pewną tylko liczbę Piwowarow, podług proporcyi i liczby Obywatelow wyznaczyli. Przedmieſzczanow, i Wſie Mieyſkie do Subordynacyi iak nayſprawiedliwſzey, Miaſtom lub Miaſteczkom, do ktorych należą, przyprowadzili, a tym Miaſtom lub Miaſteczkom uſtawy przepiſali, ſkładkę na Dobro publiczne Miaſta z zyſku wynikaiącą poſtanowili albo też Browar Mieyſki *pro utilitate publica* Miaſta lub Miaſteczka wyſtawić kazali, z ktoregoby na pożytek i potrzeby Miaſta ſzła Intrata, lub na reſztę, gdyby *ad utrumq;* niezdawali ſię Mieſzczanie, i Miaſteczka ſpoſobni, żeby z Staroſtą, lub Dzierżawcą Naſzym zgodę *ſuper quanto annuo pro utilitate* Miaſta *ſolvendo* umowili i zrobili. Gdzie zaś Miaſta nieſą *in uſu* Propinacyi i przez Konſtytucye od nich ſą oddalone, ktore i teraźnieyſzą uſtawą potwierdzamy, żeby ich do teyże Propinacyi niewracali, i uſzczerbku w niey czynić zakazali. A gdzie przez zgody z Staroſtami, albo Dzierżawcami Naſzemi, lub przez zaniedbanie, i niedochodzenie całości Praw i Przywileiow ſwoich, od niey odpadli i w Sądach Naſzych Zadwornych Spraw o tęż Propinacyą wiſzących niemaią; Już takowych Mieſzczan iako iawnie do tego ſpoſobu życia niezdatnych, zażywania Prawa Propinacyi nie przyznawali ale Staroſtow, albo Dzierżawcow w Poſſeſſyi iey zoſtawili, a to tylko oſtrzegli *ſub amiſſione Juris acquiſiti* do Propinacyi, żeby Staroſta lub Dzierżawca, według zgody *ſuper quanto* z Miaſtem lub Miaſteczkiem za Propinacyą ſobie uſtąpioną *convento* punktualnie tenże Staroſta, lub Dzierżawca Naſz, Miaſtu lub Miaſteczkowi toż *quantum* wypłacali. A gdzie *ab immemorabili* i do końca Panowania Nayiaśnieyſzego Predeceſſora Naſzego Auguſta III. Staroſtowie lub Dzierżawcy byli w ſpokoyney Poſſeſſyi Propinacyi i żadney z Miaſtem lub Miaſteczkiem *ſuper quanto* zgody nie mieli, do żadney ugody z takowym Miaſtem, lub Miaſteczkiem obligowani bydź niepowinni. Gdzie zaś *conniventibus & negligentibus Civibus* od wſpomionego czaſu śmierci Nayiaśnieyſzego Predeceſſora Naſzego Auguſta III. Staroſta, lub Dzierżawca Naſz, przywłaſzczył ſobie Mieyſką Propinacyą; tam Kommiſſarze Naſi *pro utilitate* Miaſta Miaſteczka Konwencyą o tę Propinacyą uczynią, i *ſuper quanto Convento*, między Miaſtem, lub Miaſteczkiem zgodę ſpiſzą, i podpiſzą, Miaſta i Miaſteczka wſzyſtkie z tego propinacyi, i wſzelkiego innego prowentu Mieyſkiego kalkulacyą

coroczną przed Starostami lub Dzierżawcami Naszemi, lub *coram quo de Jure* dotąd należało; a w Miastach Naszych Stołowych przed Administratorami Naszemi corocznie oddawali, a ci do Kancellaryi Naszych Narodowych corocznie *relationem* o tych rachunkach *sinopticè* przysyłali, o nym pod karami przykazali, i co tylko do doskonałego Rządu ku powstaniu i polepszeniu Miast ściągać się może ażeby należyte w tym wszystkim rozrządzenie, za zgodą na to Starosty, lub Dzierżawcy Naszego uczynili, zalecamy. Za oppozycyą albowiem tego, do Sądow Naszych Zadwornych po Decyzyą, iako wyżey postanowiliśmy odesłać będą powinni; w Miastach i Miasteczkach Duchownych że czynienie *boni Ordinis* do Duchownych Possessorow należeć będzie, ktorym ten porządek ustanowić, *etiam* z uznaniem Przywileiow od Nayiaśnieyszych Predecessorow Naszych nadanych temu przeciwnych mocą teraźnieyszego Seymu pod approbacyą Naszę pozwalamy, bez ktorey takowy porządek skutku brać niepowinien. Jako zaś Konstytucyą Konwokacyiną od Juryzdykcyi Miasta Warszawy wyłączone zostały te Juryzdykcye, ktore albo osobliwą Konstytucyą, albo też *Privilegio Hæredum Principum & Ducum* były ustanowione, więc podobnież i teraz takowe Juryzdykcye, a osobliwie Miasteczko Alexandrya *cum attinentiis.* W. Barbary z Małachowskich Godzki Woiewodziny Podlaskiey iako całe Dziedziczne, od władzy Miasta Warszawy i wszelkich Juryzdykcyi do ktorych Dobra Ziemskie Dziedziczne nie należą, *in perpetuum* wyimuiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 753.* ANNO 1768

Nro. 35. Warunek nowego Korczyna i Miasteczek Naszych Krolewskich w Koronie.

Zabiegaiąc dalszey ruinie Miasteczek Naszych Krolewskich w Koronie, 1776 a chcąc ich owszem do lepszey przyprowadzić pory, zakazuiemy wszelkiey, pod żadnym pretextem Zydom pod Prawo Mieszczanom służące podciągaiącym się Propinacyi; przykazuiemy oraz, ażeby Gorzalnie ktore często do zgorzenia Miasteczek przyczyną bywaią, z okręgu Miasteczek wyniesione były; gdzie zaś Mieszczanie maią Prawo do Propinacyi, przytym ich zachowuiąc, ostrzegamy: ażeby odtąd niekażdy w szczegolności na swoy profit propinował, lecz ażeby Magistrat imieniem Miasteczka co Rok, lub co lat trzy dawał Kontrakty na tęż Propinacyą iednemu tylko z naymaiętnieyszych z pomiędzy siebie, lub takiemu ktoryby miał *Pignus Responsionis*, albo Possessorowi; ktorey ieżeliby się żaden z Mieszczan niepodiął Possessor do Zakontraktowania bliższym być ma. Prowent zaś ten, ażeby się na użytek ogolny Miasteczek obracał, stanowiemy, i dozor tego Possessorom zlecamy; nieuchylamy atoli zaszłych o też Propinacye z Starostami Komplanacyi i Prowent Starostom służący podług Lustracyi zabespieczamy; i kompozycye z temiż Possessorami podług Konstytucyi 1768. Mieszczanom zawierać *in post* dozwalamy. *Vol: VIII. Anno 1776 fol: 916.*

ANNO 1613

§. II. PRAWA O MIASTACH SZCZEGOLNE.

MIASTO KRAKOW.

Nro. 36. Potwierdzenie Przywileiow Miasta Krakowa.

Waruiemy to *authoritate præsentis Conventus*, aby Miasto Nasze Stołeczne Krakow, według Praw i Przywileiow, od Xiążąt i Krolow Polskich zdawna nadanych, przy nich było zachowane. Zostawuiąc *in suo robore* sprawę o Indukty do decyzyi K. J. M. według Konstytucyi *Anni* 1609. *Vol: III. fol: 171. Anno 1613.*

Nro. 37. O Beśpieczeństwie Miasta Krakowa.

1616 Iż należy Rzeczypospolitey na rządzie i beśpieczeństwie Miasta Naszego Stołecznego Krakowa, aby się tumulty, przez przekupnie i gwałty wszelakie ludzi swywolnych *plebejæ conditionis* nie działy, i aby przy hamowaniu takowych tumultow, i imaniu przy nich ludzi swywolnych, Urzędowi i sługom ich przeciwiać się nie śmieli: tedy *authoritate Conventus hujus* uchwalamy, i postanawiamy, że ktobykolwiek *plebejæ Conditionis* przy hamowaniu takowych tumultow, i imaniu gwałtownikow sprzeciwiał się, abo na sługi Urzędowe, na to zesłane targał się, abo więc iakimkolwiek sposobem opponować się chciał; lubo to na Ratusz nachodził, tedy takowe, *nihil derogando Statuto Thorunensi* sam Urząd Mieyski, choć *in absentia Officii Castrensis*, ieśliby tak prędko przybyć nie mogł, imać może; oco nie tylko Urzędowi, ale i adherentom ich żadna trudność Prawna, choćby w hamowaniu takowego tumultu co się komu stało, zadawana być nie ma: *salvis immunitatibus Nobilitatis. Vol: III. fol: 285. Anno 1616.*

Nro. 38. Inkorporacya Woytowstwa Miastu Krakowu.

1616 Woytowstwo Krakowskie, ktore żadnego gruntu, tak Ziemskiego, iako i Mieyskiego nie ma, Miastu Krakowu dla snadnieyszego porządku, za zgodą wszech Stanow, *authoritate Conventus præsentis* czasy wiecznemi inkorporuiemy. *Non derogando juribus magnæ Procurationis. Vol: III. fol: 285. Anno 1616.*

Nro. 39. Miasto Krakow.

1635 Iż znayduią się tacy, ktorzy ani Szlachcicami, ani Mieszczany nie będąc, i *onera* żadnych *Civitatis* nie ponosząc, dobra *juri Civili Cracovien:* podległe, *in magnum præjudicium Civium Cracovien: onera ferentium* trzymaią: aby tacy ktorzyby przed wyiściem pułrocza, *jus Civitatis* nie przyieli zatrzymanych podatkow i *onera Civitatis* płacić nie chcieli, takowe Dobra Mieyskie tracili, połowice do Delatora, ktory ma być Szlachcic *ex Palatinatu Cracovien*, a drugą połowicę *ad ærarium Civitatis Cracovien:* o co *ratione eorundem Bonorum Civilium*, *forum* na Ratuszu Krakowskim naznaczamy: a gdzieby *incideret quæstio Nobilitatis*, tedy *forum* na Trybunale, bądź Lubelskim, bądź Piotrkowskim *inter causas fisci*, *naznaczamy. Vol: III. fol: 886. Anno 1635.*

ANNO

Nro. 40. Wolność od Stanowisk Zołnierskich, Miast Głownych Koronnych. 1635

Iż przeciwko wolnościom Miasta Krakowa, czego przed tym nie bywało nie ktorzy Zołnierze Nasi, Roku przeszłego, stanowiska sobie przy Krakowie czynili, i stacye od Przedmieszczan Krakowskich wyciągali, co nie tylko *praejudiciosum Civibus*, ale też i *periculosum* Stolicy Naszey być rozumiemy, przeto takich stanowisk i stacyi, w Juryzdykcyi wszystkiey Miasta Krakowa, Kazimierza, Stradomia, i Kleparza, i innych wszystkich przyległościach Miasta tego, *sub pœna infamiæ in perpetuum* zakazuiemy. O co *forum* w Grodzie Krakowskim naznaczamy *sine appellatione*. Taż Konstytucya ma służyć Poznaniowi, Lublinowi, Piotrkowowi, Lwowowi, i Olkuszowi, z iego przyległościami, i *forum cum contraventoribus*, w Grodach swoich własnych mieć będą. *Vol: III. fol: 887. Anno 1635.*

Nro. 41. Miasto Krakow.

Maiąc wzgląd na zniszczenie i ciężary Mieszczan, ktore dla zatrzymania całości Miasta Stołecznego ponosić muszą, duplę poborową Uniwersałem 29. opisaną z Rzemieślnikow Krakowskich przychylaiąc się do Dekretu Seymowego 1631. znosiemy, i żeby tak *pro præteritis*, iako *in futurum* od płacenia iey wolni zostawali, postanawiamy znosząc z nich wszelakie kondemnaty, *in quovis judicio & Officio Regni* względem teyże *duple* otrzymane, ktora to Konstytucya także Miastu Naszemu Bieczowi służyć ma. A że *stante insessione suetica*, summę pewną na Woysko Nasze wydali, co na Kommissyi likwidować będą, tedy cokolwiek *in rationibus decedent realiter* Woysku odliczonych, to im Skarb z przeszłych podatkow potrącić ma; nadto postanawiamy aby Dobr tak w Mieście Naszym Stołecznym iako i na Przedmieściach iego nabywać, i nabytych żadnemi dyspozycyami, donacyami, wendycyami, Sukcessyami, *à jure & Jurisdictione Reipublicæ & Civitatis avellere* nikomu nie było wolno, uspokaiaiąc dyfferencye względem płacenia, podatkow Publicznych, między Duchownemi a Miastem, *occasione novellæ 1655. titulo* o tych placach zachodzące deklaruiemy, iż te tylko place, grunty i domy, w Kościoły, Klasztory, szpitale, i rezydencye Kapłańskie zdawna wesżłe maią być od podatkow publicznych wolne, na ktorych *circa fundationem suam à principio* zasiadły, *salva solutione ex noviter accessis & acquisitis bonis* po exakcyach, co W. Xiędzu Biskupowi Krakowskiemu do uspokoienia zlecamy, taż Konstytucya służyć ma Miastom przy Krakowie będącym, Kazimierzowi, Stradomiowi, i Kleparzowi. *Vol: IV. fol: 549. Anno 1658.* 1658

Nro. 42. Approbatio Jurium & Privilegiorum, Miasta Krakowa.

Miasto Stołeczne Krakow, iż nie tylko powinną życzliwością i wiernością Nam i Rzeczypospolitey przed inszemi zawsze przodkuie Miasty, ale też i podczas solennych Aktow *Coronationis pro decore Nostro* i całey Rzeczypospolitey nie respektuiąc na szczupłość swoich fortun, znaczne łoży speзy, tudzież *ab Anno* 1655. aż do tych czas *præsidium* znaczne kosztem swoim u siebie trzyma. Co my od nich wdzięcznie przyimuiąc, i do dalszey przeciwko Nam 1676

ANNO 1676 i Rzeczypospolitey zachęcaiąc onych życzliwości, Prawa, wolności, i Przywileie wszystkie; tak Miastu samemu, od Nayiaśnieyszych ś. p. Xiążąt i Krolow Polskich iako też i szkole strzeleckiey, *alias* Rycerskiey Rzeczypospolitey i temu Miastu bardzo potrzebney, w nim fundowaney od ś. p. Nayiaśnieyszych Władysława IV. i Jana Kaźmierza Krolow Polskich nadane, we wszystkim approbuiemy i Obywatelow Tegoż Miasta Mieszczan Krakowskich, przy tychże prawach, Przywileiach, i wolnościach całe wiecznemi czasy zachowuiemy. *Vol: V. fol: 385. Anno 1676.*

Nro. 43. Immunitas Praw Miasta Krakowa.

1677 Iż przeciwko Prawom, Przywileiom, Wolnościom, i Dekretom Naszym Seymowym, Miastu Naszemu Stołecznemu Krakowowi służącym, assygnacya Zołnierzom na Hibernę na toż Miasto z blisko przeszłey Kommissyi Lwowskiey iest wydana. A My chcąc to Miasto Nasze Stołeczne tak Nayiaśnieyszym Antecessorom Naszym iako też za szczęśliwego Panowania Naszego przy wierności swoiey stateczney Nam i Rzeczypospolitey dobrze zasłużone, przy Prawach i wolnościach Konstytucyami Koronnemi i Dekretami Naszemi Seymowemi stwierdzonych zachować, oneż od wzwyż pomienioney assygnacyi Hibern uwalniamy, i tę assygnacyą iako temu Miastu Prawom i wolnościom przeciwną annihiluiemy znosiemy, i kassuiemy. A na po tym to Miasto i z Przedmieściami do Juryzdykcyi iego należącemi, także i Dobra Ziemskie, ktore *Cives jure Nobilium hæreditario antiquitus* według Praw swoich trzymaią, od wszystkich assygnacyi takowych, stanowisk, noclegow, przechodow, hibern, chlebow, i innych wszystkich iakimkolwiek imieniem nazwanych exakcyi Zołnierskich, *authoritate præsentis Conventus* wiecznemi czasy uwalniamy, i żeby więcey takowe assygnacye *sub pœnis contra convulsores Legum Publicarum & Decretorum Nostrorum, comitialium sancitis* nie wychodziły zabraniamy. A ieżeliby kiedy iakiekolwiek lub na hibernę, lub też na insze iakiekolwiek, exakcye Zołnierskie na toż Miasto, albo przedmieścia iego, albo na Dobra Ziemskie *Civium Cracovien*, dziedziczne, *ad sinistram informationem cujuscunq;* wynieść miały assygnacye. Tedy one wszystkie *authoritate Conventus præsentis* wiecznemi czasy kassuiemy, i annihiluiemy, i od czynienia im dosyć Miasto Nasze Stołeczne Krakow, także przedmieścia iego i Dobra Ziemskie, ktore Mieszczanie Krakowscy *jure hæreditario* trzymaią, uwalniamy. *In contravenientes vero* Prawu temu *forum* w Trybunale Koronnym *inter causas Militares* naznaczamy. Osoby wszelkie na gruntach Mieyskich Juryzdykcyi zdawna podległych mieszkaiące, i rzemiosła, handle, szynki, pożywienia swoie przy tymże Mieście prowadzące aby wszelakie *onera Reipublicæ & civitatis* zarownie iako i wszyscy Mieszczanie niezasłaniaiąc się *quovis titulo* nazwanemi przeciwko Prawom Miasta tego *etiam novissime* otrzymanemi libertacyami ponosili, mieć chcemy, i z rzemiosł, handlow, Osob i gruntow swoich, aby *coram Jurisdictione Civili respondeant*, rozkazuiemy. *Vol: V. fol: 473. Anno 1677.*

Nro. 44. Miasto Stołeczne Krakow.

1683 Im cięższe na Rzeczpospolitą od Węgierskiey ściany następuią niebespieczeństwa, tym więcey My chcąc *prospicere securitati* Miasta Naszego Stołeczne-

go Krokowa, onemu Czopowe drugie *ad instar* Czopowego Woiewodztwa Krakowskiego, w Mieście i po Juryzdykcyi iego, takze Cło *in duplo* od koni, i od wozow tylko Cudzoziemskich, na naprawę drog, na Seymie Grodzieńskim sobie pozwolone, do lat czterech proroguiemy. Szynkow wszelakich w Klasztorach, i poświątnych domach, także handlow *cujuscunq; generis* towarow officyn Rzemieślniczych *cum præjudicio* ubogich ludzi zagęszczonych *lege præsenti* zakazuiemy. Czego w Zakonach i Klasztorach, także domach pomienionych poświętnych. *Brachium Spirituale*, a zaś w kamienicach, domach, tak w Mieście iako i na Przedmieściach będących, Urząd Grodzki Krakowski przestrzegać, i aby to Prawo *in executione* było, dopomagać powinni będą, względem wolności od noclegow Zołnierskich, i stanowisk, i hibern, Przedmieść Krakowskich, Konstytucyą *Anni* 1635. reassumuiemy: ktora Konstytucya i Kazimierzowi, Kleparzowi, Stradomiu, Wesołey, i Zydom w Mieście ich służyć będzie *in omnibus ut supra* Miastu Krakowu. *Vol: V. fol: 672. Anno 1683.* ANNO 1683

N^ro. 45. MIASTA.

Miasto Stołeczne Krakow i wszelkie Prawa iego, Przywileie Prerogatywy, od Nayiaśnieyszych Antecessorow nadane, i przez Nas samych approbowane iako nienaruszenie zachować chcemy, tak wszystkie summy pieniężne, na rożne *præsidia* i assygnacye powydawane, na przyszłym da Bog Trybunale Skarbowym Radomskim likwidować & *in rationibus* Podatkow publicznych na stare zasługi bonifikować, temuż Miastu Krakowowi deklaruiemy. W tymże respekcie mamy Miasto rezydencyi Naszey Starą i Nową Warszawę, ktorego *ad præsens* wielką ruinę widząc, że nie tylko od ustawicznych kontrybucyi na rożne Woyska, ale też przez powietrze, ogień i inne *calamitates* znacznie zruynowane, do tego rożnemi Juryzdykcyami nowemi *abusive* extenuowane, co iest dobremu w Mieście rządowi na przeszkodzie. Przeto referuiąc się do dawnych Praw, Przywileiow, Dekretow Starey i Nowey Warszawie służących, one *in suo esse* mieć chcemy. Zeby zaś sprawiedliwość mogła mieć reindukcyą, a lud ubogi *respirium*: więc wszelkie depaktacye i wymyślne uciążenia ludzkiego, a nie słuszne wynalazki za doniesieniem każdego ukrzywdzonego nie odwłocznie sądzić, i surowie karać, pod Nasze bytność na sąd Marszałkowski a w niebytności Naszey, na Urząd Grodzki *loci præsentis* w kładamy, i mieć chcemy, a żeby *foralia* na te tylko Juryzdykcye, kiedy ktora *extenditur* wybierane były *salvis juribus antiquis cuivis Jurisdictioni servientibus*, *in suo esse manentibus*, *non amplius*. Dekreta przytym przeciwko Zydom i Dyssydentom rożnemi protekcyami szczycącym się ferowane, *executioni ordinariæ* zostawuiemy. Podobnym sposobem Lwow, Poznań, Lublin, Gniezno, Sandomierz, Zamość, i inne, z ktorych przed tym & *decus* & *nervum* Rzeczpospolita miewała, gdy teraz wniwecz obrocone i spustoszone zostały, tedy aby do dawney pory przyiść mogły, nie tylko przy ich Prawach, Przywileiach & *circa jura depositoriorum* (*quibus id beneficii competit,*) zupełnie onych zachowuiemy, i aby żaden z kupcow nie ważył się innych składow usurpować, i stanowić *sub pœna mille aureorum Hungaricalium pro munitione Civitatis applicanda* stanowiemy; ale & *contra omnes invasores*, *justam* & *invindicabilem defensionem*, *tum* & *pœnas in* 1710

ANNO 1710 *subsellio Tribunalis Regni ad instantiam cujusvis Civis urgendas & vindicandas* przyznawamy, i summy na Lenungi Regimentow w Rzeczypospolitey oraz wszelkie Imię pieniężne Exakcye przez też Miasta, iako i inne tudzież i Pruskie, woysku Koronnemu wydane, *prævia liquidatione* na przyszłym Trybunale Skarbowym, w podatkach publicznych akceptować, i tymże Regimentom w zasługach defalkować deklaruiemy, i stosuiąc się do Konstytucyi Seymu Lubelskiego, dwa tysiące czerwonych Złotych, przezniegdyś Wgo Matczyńskiego Woiewodę Ruskiego na emundacyą Foss, pomienionego Miasta Lwowa, legowane, *et de consensu Nostro* na fortyfikacyą Kamienca Podolskiego applikowane, *juxta mentem* teyże Konstytucyi Lubelskiey Miastu temuż Lwowu, w skarbie Koronnym do zapłacenia assekuruiemy, osobliwie waruiąc *in rem* tegoż Miasta aby *circa antiqua Privilegia, Decreta, & Constitutiones, per omnia conservetur.* Tenże pomieniony Kamieniec, ponieważ osobliwym staraniem JW. Kątskiego Kasztelana Krakow: znaczną w Fortyfikacyi wziął *auxesim* bez supplementu od Rp: tedy *ad liquidationem* erogowanych expens, Kommissarzow z Senatu Wielebnego Chryzostoma Gińskiego Biskupa Kamienieckiego, WW. Stefana Humieckiego Podolskiego, Łaszcza Bełskiego Woiewodow, Alexandra Potockiego Kamienieckiego, Stanisława Potockiego Kamińskiego Kasztellanow. *Ex Equestri Ordine* z wielkiey Polski, UU. Jakuba Rybińskiego, Łowczego Koron: Stanisława Grzybowskiego Chorążego Czerskiego, Jana Ponikiewskiego Nurskiegò, Michała Młockiego Zakroczymskiego Stolnikow. Z Małey Polski UU. Stefana Potockiego, Referendarza Koron: Maurycego Kurdwanowskiego Chorążego Halickiego, Stanisława Jastrzębskiego Woyskiego i Podstarościego Grodzkiego Halickiego, Kazimierza Mierzeiowskiego Cześnika Latyczewskiego *unius vel plurium absentia non obstante* naznaczamy. Czego Relacyą pomienieni Komissarze, *in ordine ad præstandam debitam satisfactionem*, na przyszłym da Bog Seymie uczynić powinni będą. A Miasto Piotrkow z Przedmieściami *Lege Publica* przez Konstytucye *Anni* 1655. & 1677, tudzież świeżą Konstytucyą Seymu Lubelskiego *Anni* 1703. od płacenia Hiberny *ex ratione conservationis* ksiąg Tribunalskich, uwolnione i teraz *Authoritate* teraznieyszego walnego ziazdu, uwalniamy, i to uwolnienie w exekucyi mieć chcemy. *Vol: VI. fol: 192. Anno 1710.*

1736 Nro. 46. Miastom Stołecznym Krakowowi, Wilnu, Lwowu, Poznaniowi i Warszawie, Punkt w Generalney konfederacyi Warszawskiey *Anno* 1674. służący *in toto pro interesse* tych Miast reassumuiemy, i one *circa suas distinctas Prærogativas Jura & Privilegia, Jurisdictiones, Exemptiones Ordinationes, Vladislai IV. Decreta & depositoria*, tudzież Akademią Krakowską i Wileńską *cum suis omnibus privilegiis & immunitatibus conservamus.* Miasto zaś Sandomierz i inne wszystkie *cum illorum juribus & Privilegiis* teraznieyszą konfederacyą *protegimus. Vol. VI. fol. 589. Anno 1736.*

Nro. 47. MIASTO KRAKOW.

1764 Miasta Krakowa summy pieniężne na rożne *præsidia* i assygnacye wydane, w Trybunale Radomskim wylikwidowane bonifikować Temuż Miastu *Constitutione* 1710, deklarowane, satysfakcyą onychże do przyszłego Seymu odkładamy.

my. A Złotych Pol: 8000. *in alleviatione* Pogłownego ze Skarbu Koron: ANNO
annuatim płacić, *juxta Constitutionem* 1736, naznaczone (poki wzwyż wyrażone Summy erogowane, temuż Miastu wypłacone nie będą) proroguiemy. *Vol. VII. fol: 87. Anno 1764.* 1764

Nro. 48. Miasto Warszawa.

Iż Miasto Nasze Warszawa, wielką szkodę i spustoszenie ma z przeszłey Elekcyi, i z innych ziazdow Koron: Seymow, i na potomne czasy mieć może, na poprawę tego co restaurować naprawować potrzeba, żadnego opatrzenia nie maią, tedy Myto i Cło Ziemskie, ktore Im iest od Krolowey Jey miłości Faniey Ciotki Naszey do czasu na poratowanie dane, ktemu wodne Warszawskie, *salvo Jure moderni possessoris exceptis* wszelakich Towarow Szlacheckich, ktore są i maią być zawżdy wolne od tych myt wiecznemi czasy, Miastu temu Warszawie na *onera* tu wszystkie ktore podeymuią, daiemy, i na wieczne czasy inkorporuiemy: wszakże ieśli z tego kwarta do Rawy dawana bywała, tedy ią też oni dawać powinni będą. Także też i od podwod płacenia, i koni dawania, starą Warszawę wolną czyniąc, wedle dawnego ich Przywileiu *in perpetuum usum* to im approbuiemy. *Vol. II. fol: 1290. Anno 1588.* 1588

Nro. 49. Miasto Stara Warszawa.

Aby tym snadniey Obywatele Starey Warszawy, w Prawach i wolnościach od ś p. Xiążąt Mazowieckich, i Krolow Polskich nadanych, na wodne i ziemne wszelakie Cła, i Myta zachowani byli: tedy ich wolności takowe *Authoritate Conventus praesentis* approbuiemy, żeby nie płacili, i wolni byli czasy wiecznemi od wszelakich Ceł, i Myt w Koronie i w Państwach do niey należących wszystkich. *Vol. II. fol: 1465. Anno 1598.* 1598

Nro: 50. Warszawa.

Przywileie od ś.p. Krola Augusta w Roku 1570 Miastu Warszawie dane, a od Nas między inszemi Prawy potwierdzone: chcemy, aby od każdego nie naruszenie we wszystkim były zachowane, zaczym iako i insze, tak i to Miasto, aby aukcyą brało. *Vol: III. fol: 179. Anno 1613.* 1613

Nro. 51. Ludzie w Mieście Warszawie, Starey i Nowey bez Juryzdykcyi.

Znayduie się w tych Miastach ludzi wiele, ktorzy Dobra Mieyskie trzymaią, a do Juryzdykcyi Mieyskich, nie będąc Stanu Szlacheckiego ludzie, i do Podatkow Rp. niechcą należeć, żeby tacy ciężary Mieyskie ponosili, i *Jurisdictioni Civili, quo ad bona, subsint*, powagą tego Seymu postanawiamy, i Konstytucyą 1635. Miastu Krakowu służącą, aby i Warszawie służyła, mieć chcemy, *salvis Juribus Nobilium privatorum.* *Vol. IV. fol: 128. Anno 1647.* 1647

ANNO 1673 Nro. 52. Wolność Warszawy cum attinentiis.

Maiąc wzgląd na dezolacye przez Seymowe Zgromadzenie, i assystencye ustawiczne stanowiska poczynione zruynowanego Miasta Naszego Warszawy Konstytucyą względem stanowisk żołnierskich *in Anno* 1647. temu Miastu służącą reassumuiemy, i od Hiberny ze Wsiami do Starostwa tego należącemi, ktorey nigdy nie podlegały, *authoritate præsentis Conventus*, przy dawnym Prawie i zwyczaiach zachowuiąc, na zawsze uwalniamy. *Vol. V. fol. 109. Anno 1673.*

Nro. 53. Miasto Warszawa.

1678 Wielkiego respektu i kompassyi Miasto Nasze Stara Warszawa godna, kiedy nie tylko przedtym kilka razy ogniem zniesione, ale też przez dwu letne powietrze do wielkiego zniszczenia przyiść musiało, iż pogłownego podług Taryffy 1662. częścią dla tych przypadkow, częścią iż obcy kupcy, Rzemieślnicy, i ludzie luźni, *Anno* 1662. w Warszawie przy rezydencyi Dworu Nayiaśnieyszego Antecessora Naszego mieszkaiący, i do Taryssy teyże, na on czas podatkuiący, teraz *incolatum* Warszawy *deseruerunt* wydać nie mogło, aby tedy w tym iakąkolwiek mieć mogło folgę temuż miastu *in supplementum* przez zeszłych w powierze *defectu* kontrybucyą, *ad proportionem* czwartey części pogłownego, od likworow to iest, miodow, piw, gorzałek, *ad instar* Czopowego na lat dwie, to iest: *a die prima Maji Anni præsentis usque ad primam Maji Anni 1681.* w nadgrodę nie dobranego pogłownego, *authoritate* Seymu, teraźnieyszego pozwalamy, z ktorey summę proporcyonalną zatrzymanemu pogłownemu wybrawszy, do Poborcow za kwitem ich oddać będzie powinno. *Avulsas* przytym *Jurisdictiones* od tego Miasta *restituimus* onemu, ktore przy Prawach dawnych i Przywileiach od Nas nadanych, zachowuiemy. *Vol: V. fol: 563. Anno 1678.*

Nro. 54. Miasto Stara Warszawa.

1676 Prawa, *Immunitates* i wszelakie Przywileie od Nayiaśnieyszych Krolow Polskich, od Xiążąt Mazowieckich, i od Nas *noviter* Starey Warszawie nadane powagą Seymu teraźnieyszego, *in toto* approbuiemy. *Vol: V. fol: 386. Anno 1676.*

Nro. 55. Naprawa Drog i Kanałow Miasta Warszawy i cyrkumferencyi.

1685 Wielka w tym publiczna nie wygoda, że w Mieście Warszawie Rezydencyi Naszey, Seymom, i Ziazdom, publicznym zdawna zwykłey, przeprawy Drogi, aż nazbyt zepsowane, kanały i rynsztoki pozarzucane; przeto chcąc mieć w tym powinny porządek, powagą Seymu teraźnieyszego, zlecamy to *negotium* WW. Marszałkom Oboyga Narodow, Wieleb: w Bogu *Loci Ordinario* względem Juryzdykcyi Duchowney, i Ur: Referendarzowi Koron: iako Staroście Naszemu Warszawskiemu aby *nonnullorum absentia minime obstante*, zniozszy się z Magistratem Miasta Warszawy, także *in hac arte peritos* do siebie wezwawszy, o sposobie i rządzie dobrym, iakoby te Drogi publiczne naprawione,

kanały i rynfztoki, wychędożone, reftaurowane, błota, gnoie, wywożone, i na potym, aby publiczne drogi żadne śmieci i gnoie, z dworow, domow i ogrodow niewyrzucane bydź mogły, ordynacyą doftateczną *confcribant*, & *plenaria poteftate concludant.* Więc że nie tylko mieyfkie kamienice, domy, i ogrody, ale też i Pałace, Dwory, Ogrody, i Domy Wielm: Senatorow *utriufq; Status* Duchownych i Swieckich Urzędnikow Koronnych i W. X. Lit: także flug Dworu Nafzego *ad hoc onus* & *amovendas fordicies* należeć powinni. Tedy i w tym *modum præfcribant* i Urzędowi Grodzkiemu Warfzawfkiemu, względem Pałacow, Dworow i Gruntow *Ordinis Senatorii utriufq; Status* & *æqueftris.* Mieyfkim zaś Urzędom względem Ofob do ich Juryzdykcyi należących *ferio injungant*, aby ten porządek poftanowiony (ktory *præfenti Conventu approbamus*) *in debita executione* na zawfze zoftawał. *Vol: V. fol: 726. Anno 1685.* ANNO 1685

Nro. 56. O Miastach Ukraińskich.

Zabiegaiąc fwywoleńftwu Miefzczan Bracławfkich i Korfuńfkich, iż tam ani Kommiffye, ani Dekreta Nafze żadney wagi nie maią: za pilnym ftaraniem, i prożbą Pofłow Ziemfkich Woiewodztwa tego, pozwalamy Staroście Nafzemu Bracławfkiemu, aby takowych buntownikow, ieźli żeby fię odtąd więcey naydowali, wolno było iako kazać imać, tak też podług zafług ich karać, zupełną mu moc, na ufpokoienie fzkodliwych bardzo buntow Ich, *vigore Conftitutionis præfentis* daiemy. Prawa też żadnego Im dawać, iż od niego iuż fą dawno dla fwywoli odfądzeni, nie mamy: ale zawfze pod gołą Juryzdykcyą Starościną, iako teraz fą, byč maią. A ieśliby im co mimo tę Konftytucyą, z Kancellaryi Nafzey wydano było, to wfzyftko ma byč *irritum* & *innane.* *Vol: II. fol: 1618. Anno 1607.* 1607

Nro 57. Miasto Lublin.

Maiąc refpekt na upadaiące Miafto Nafze Lublin które *ftante hac hoftilitate*, znaczne wierności fwoiey ku doftoieńftwu Nafzemu, i całey Rzeczypofpolitey pokazało dowody, i nie tylko zbiory fwoie utracić mufiało, ale też i ciężką aggrawacyą Ofob, Magiftrat Miafta tego ponofił, zaczym takową *fidelitatem* & *conftantiam* temu Magiftratowi i Miaftu nadgradzaiąc, i innym Miaftom *ad exemplum* podaiąc Magiftrat tego Miafta *ad Jura Privilegia immunitates ac prærogativam* & *coæquationem* Honorow Miafta Krakowa przypufzczamy, i aby tych wolności co toż Miafto Krakow ma, tenże Magiftrat zażywał, pozwalamy. *Privilegia* & *immunitates* temu Miaftu od Nayiaśnieyfzych Antecesforow Nafzych i od Nas famych nadane approbuiemy, Konftytucye *in rem* tego Miafta flużące *Annorum* 1633. 1635. 1601. 1611. 1672. 1677. 1685 i inne wfzyftkie *titulis fuis* wyrażone reaffumuiemy, i aby *in executione* były mieć chcemy. Składy Winne, i innych wfzyftkich towarow, i Jarmarki według Przywileiow, iako przedtym bywały, tak i teraz aby *in fuo robore* zoftawały mieć chcemy, a to pod wolną fekweftracyą, i konfifkacyą *inquantum* by to Miafto z towarami miiać miano i fkładu nie obferwowano inne fkłady prywatne *noviter* kędykolwiek wymyślone kaffuiemy, i *rigor* na takowych aby *per Officium Caftrenfe Lublinenfe* był extendowany zakładamy. *Salva Prærogativa* Juryzdykcyi Grodzkiey Lubelfkiey, ktora uftawicznie w tym Mieście w Są- 1703

ANNO 1703 dach Potocznych *extenditur suo in robore reservata*, ktora wdawać się w Sprawy *majoris Importantiæ* do Sądow Naszych Assessorskich należące nie ma. *Abusus* wszystkie ktore się w tym Mieście *in exactionibus indebitis* znayduią kassuiemy, i Kommissyą *eo nomine* aby te exakcye *in futurum* według Prawa i sprawiedliwości ustanowione były, z Kancellaryi Naszey wydać deklaruiemy. *Vol: VI. fol: 107. Anno 1703.*

Nro. 58. MIASTO LUBLIN I PRZEMYŚL.

1677 Uważaiąc Miasta Naszego Lublina uciążliwość, ktore nie tylko Chlebami *intuitu* Hiberny i przechodami Zołnierskiemi *premitur* ale i podczas Trybunałow ustępuiąc Kamienic i Domow *ex Officio* Deputatom znacznie pustoszeie i ruynuie się; przeto iako *primæ Classis* Miasto to, z Przedmieściami w okoliczności iego *in subsidium* restauracyi od Hiberny Zołnierskiey wolne mieć chcemy, i *præsenti lege* uwalniamy. Ażeby też ni od kogo *extra forum suum proprium evocati* nie bywały, Konstytucye wszystkie osobliwie 1611. & 1633. i Dekreta Seymowe 1649. 1650. *eo nomine* ferowane reassumuiemy. Wszelkie także Osoby *cujuscunq; Status & conditionis* na Mieyskich Gruntach w okoliczności Miasta, Dwory swoie i Kamienice, a w nich Komornikow z wolnym prowadzeniem handlow maiące aby wszyscy *onera Reip: juxta obloquentiam Legis ad Cassam Civilem* płacili, także i Kupcy, ktorzy *Jura Civitatis* nie przyieli i Possessyi nie maią a *continuo* handle swoie wiodą, wszelakie *Onera ferre & contribuere* do Miasta *tenentur*, żadnemi nie zasłaniaiąc się protekcyami i serwitoratami. Taż Konstytucya względem Hiberny ma służyć Miastu Przemyślowi, według Konstytucyi 1659. im służącey. *Vol: V. fol: 475. Anno 1677.*

Nro. 59. MIASTO POZNAN.

1677 Assygnacyą na Hibernę na Miasto Poznań w murze przy teraźnieyszey dystrybucie wydaną, abroguiemy, i aby takie Assygnacye na toż Miasto nie wychodziły, waruiemy ktore przy dawnych Prawach zachowuiemy. Przytym na budynek Mostu Wielkiego, i na Wieżą Ratuszną przez Piorun strąconą, podatek im do lat czterech ktorzy sobie w Mieście uchwalą, pozwalamy bez uszczerbkow iednak Podatkow Rzpltey z czego rachunek przed W. Starostą albo iego Surrogatorem Poznańskim powinni czynić. Prawa zaś i Przywileie Krola Strzeleckiego w tymże Mieście, tak dawne iako i z Kancellaryi Naszey wydane świeżo *in omnibus punctis* approbuiemy, wyiąwszy Cła Nasze i Rzeczypospolitey, także Dobra od Miasta odpadłe, Miastu temuż odkupić pozwalamy, *accedente* na wszystko *consensu Ordinum Regni*, ktora Konstytucya o obrogacyi Hiberny, i Zydom w tymże Mieście Poznaniu służyć ma. *Vol: V. fol: 476. Anno 1677.*

Nro. 60. MIASTO TORUŃ.

DE THORUNEN IMPEDIMENTO IN NAVIGATIONE.

1496 Quodue Thorun non impediant, neque arrestent, aut retineant navigantes, illisque violentias ullas facere non præsumant a quibus eos tueri pollicemur, sic ut Gedanun quisque libere atque secure fluitet, per Thorunenses minime prohibitus aut prohibendus. *Vol: I. fol: 258. Anno 1496.*

ANNO

Nro. 61. Miasto Toruń. 1768

Wdzięczną obchodząc pamięcią wierność Miasta Torunia dla Maiestatu Krolewskiego i Rzeczypospolitey w przykrych okolicznościach Krolestwa Naszego, dawnieyszemi czasy okazaną, pierwszeństwo iego między wszystkiemi Miastami Pruskiemi od kilku wiekow uznaiąc, przy tymże na zawsze toż Miasto Toruń zostawuiemy, i *in contrarium* wypadłe kiedykolwiek z Kancellaryi Naszey przyznania umarzamy. A że z dawnych zachodzących między Miastami większemi Pruskiemi obowiązkow, toż Miasto Toruń po wszystkich Pruskich Portach i Miastach Portowych handle z Cudzoziemcami prowadzić, i spławy Morskie czynić może: przy tey wolności na zawsze zachowane mieć chcemy. Do tego że to Miasto Mostow przez Wisłę dla publiczney wygody kosztem swoim wystawiać, ile razy potrzeba i utrzymywać nie przestaie, na Mostowe zaś od przeieżdżaiących i przechodzących niemaiąc mocą Rzpltey żadnego ustanowienia, ustawicznego otoż mostowe doświadcza zakłocenia, więc od tąd postanawiamy żeby wszelkiey kondycyi i stanu ludzie toż Mostowe od osob. koni, bydła, rogatego, i nie rogatego samemu Miastu Toruniowi płacili, od osoby grosz ieden, od konia groszy dwa, od bydlęcia groszy dwa od Barana lub Owcy szeląg ieden, od wieprza lub świni szeląg ieden. Wyspa na Wiśle między dwiema Mostami leżąca w Possessyi Starostwa Dybowskiego zostaiąca, konserwacyi ustawiczney osobliwie z Zimy potrzebna, żeby co raz uryważąca Krami doreszty kiedy wodą zalana nie została, Urodz: Staroście Dybowskiemu dzisieyszemu tę konserwacyą zalecamy, *post cessum* zaś *vel decessum* iego, tę Kempę w Possessyą swoią Miastu odebrać pozwalamy, a Miasto według intraty, ktora na ten czas wyprowadzona będzie przez Lustratorow od Kommissyi Skar: z tey Kempy *pro re* Starosty Dybowskiego, *quantum* przychodzące, każdemu Staroście Dybowskiemu wypłacać będzie powinno. *Vol: VII. fol: 759. Anno 1768.*

Nro. 62. Miasto Piotrkow.

Prawa, *Immunitates*, i Przywileie wszelkie Miastu Piotrkowowi od Nayiaśnieyszych Antecessorow Naszych osobliwie Władysława IV. Michała, Krolow 1677
Polskich i od Nas *noviter* nadane & *quovis juris titulo* konferowane *in omnibus eorum punctis & clausulis* approbuiemy, i powagą Seymu tego stwierdzamy. *Vol: V. fol: 476. Anno 1677.*

Nro. 63. Kamieniec,

Miasto pograniczne abo Forteca Kamieniec.

Miasto Kamieniec Podolski, życząc mieć w konserwacyi iako naylepszey 1678
i naydoskonalszey od wszelakich podatkow publicznych i prywatnych, także i od Zołnierskich Exakcyi, do lat Pietnastu uwalniamy: prowadzenia wszelakich Towarow i handlow *tam intra quam extra Regnum*, wolne onymże wszędzie pozwalamy, *salvis Theloneorum Contributionibus*, Juryzdykcyą Religii Greckiey do Juryzdykcyi Polskiey, a Ormianow, pod Juryzdykcyą Grecką zostaiących, Religii Ormiańskiey i Juryzdykcyi inkorporuiemy. Zołnierze Rzeczypospolitey *in Presidio* zostaiący, aby się tamże, gospodami od Burmistrza i Magistratu naznaczonemi (trzydniowych nie wyciągaiąc Chlebow) konten-

ANNO 1670 towali mieć chcemy. Zydzi i Cygani, aby tam mieszkania swego o mil trzy od Miasta nie mieli, według Praw Miastu temu służących, nakazuiemy, *sub pœna confiscationis*: czego Grod tameczny Kamieniecki exekucyą czynić powinien, abo też i Magistrat Mieyski *sub pœnis contra negligentes Officiales sancitis*: Czopowe także tamecznego Miasta, na *præsidium* ktore sobie to Miasto na obronę z osobna trzyma naznaczamy. I to Miasto podług Przywileiu Onymże danego, dowszelakiego porządku, Praw i Wolności Miasta Lwowa, inkorporuiemy. *Vol: V. fol: 66. Anno 1670.*

Nro. 64. O Wodzie w Kamiencu Podolskim.

1638 *Providendo* potrzebie Miasta Naszego Kamieńca postanawiamy aby Mieszczanie tameczni wodę w Rynek wprowadzili, ponieważ sławetny Nurses Ormianin i Obywatel Miasta Naszego tegoż Kamieńca, *de facto* dał na to *summam correspondentem* co uczynić powinni *intra decursum unius Anni sub pœna duorum Millium florenorum, ad cujusvis instantiam* za Dworem *repetenda.* *Vol: III. fol: 959. Anno 1638.*

Nro. 65. Miasto Kamieniec Podolski.

1659 Respektuiąc na Obywatelow Miasta tego *egestatem* onych od wszelakich Podatkow publicznych *quocunq; nomine vocatis*, oprocz Ceł Naszych i Rzeczypospolitey do lat dziesięciu uwalniamy. Prawo i Przywiley od ś. p. Króla Zygmunta III. Pana Oyca Naszego w Roku 1598. oZydach aby do trzeciego dnia *ultra Privilegia sua* w Mieście się nie bawili, temu miastu nadane reassumuiemy, i approbuiemy. Tego ostrzegaiąc aby *advenæ* i *Præsidiarii & jura Civitatis non habentes* w Szynkach, Rzemiesłach, Przekupstwie, i warzeniu Piwa *ultra Privilegia & Decreta* onym nie przeszkadzali, *sub amissione* tego wszystkiego; czego *medietas* na obronę Miasta *medietas Officio Castrensi cedere* ma. Co wszytko exekwować *Officium* powinno, *sub pœna contra negligentes officiales sancita.* *Vol: IV. fol: 622. Anno 1659.*

1662 **Nro. 66.** A *in posterum* postanawiamy, aby Rotmistrze Kamienieccy Mieszczan i Przedmieszczan, według dawnego Prawa do szeregow nie wpisowali, *sub pœna mille marcarum in Judicio Tribunalitio ex instantia cujusvis Regestro Militari vindicanda.* *Vol: IV. fol: 857. Anno 1662.*

Nro. 67. Miasto Kamieniec i Okopy S. Tróycy

1764 Aby Fortece Miasto Kamieniec *ante murale Christianitatis*, i Okopy S. Troycy w Podolu na pograniczu leżące, były w potrzebach swoich opatrzone, naznaczamy *tantisper* Summę Trzydziestu Tysięcy Zł: Pol: która aby ze Skarbu Kor: nie odwłocznie była zapłacona a dla Ur. Komendanta Fortecy Kamienieckiey podług Prawa Szlachcica, i Possessyonata 6000 Zł: Pol: iako dawniey brał, ażeby Kommissya Woyskowa z largicyi co rocznie wypłacała zalecamy. A Mieszczan Kamienieckich od wszelkiey aggrawacyi według Praw onymże służących, wolnemi i ubespieczonemi mieć chcemy. *Vol: VII. fol: 87. Anno 1764.*

ANNO 1768

Nro. 68.

SRZENSK MIASTO.

Przychyliwszy się do prożb Nayprzewielebnieyszego w Bogu Xiążęcia Prymasa, za zgodą wszech Stanow Rzeczypltey pozwalamy mu wydać Przywiley *locationis* na zdawna założone Miasto Srzeńsk, i Budzyn, w kupie iedno z drugim dotykaiące się w Woiewodztwie Płockim w Ziemi Zawskrzyńskiey leżące, a ten Przywiley gdy przez Nas approbowany będzie, tę moc i wagę mieć powinien będzie, iak gdyby go cała Rzeczplta approbowała, iakoż go ninieyszą ustawą *tam quo ad forum* Mieszczan z Dziedzicami, iako i w innych punktach approbuiemy, tudzież i inne dyspozycye, ktoren tenże Nayprzewielebnieyszy w Bogu Xiąże Prymas tak w tych Miastach, iako i w należących do nich Wsiach i przyległościach porobił, albo porobi, *pro approbatis & irrevocabilibus* mieć chcemy. *Vol: VII. fol: 759. Anno 1768.*

Nro. 69.

POZWOLENIE NABYWANIA DOBR OSOBOM NIŻEY WYRAŻONYM.

Pozwalamy ninieyszym Prawem Sławetnym Adamowi Zymmanowi, Andrzeiowi Rafałowiczowi, Janowi Dekiertowi, Janowi Szteynbihlowi, Janowi i Franciszkowi Weninom, Mikołaiowi Stossowi, Piotrom Tepperom, Kasprowi i Ignacemu Hurtykom, Rezlerom, Burkartowi, Dytrychowi, Gotiemu, Göbellowi, Piotrowi Blankowi, Henrykowi Collignon, Jakubsonowi, i ich Sukcessorom Oboyga płci, nabywać w kraiach Rzeczypospolitey tak w Koronie iako i w W. X. Lit: Dobra Ziemskie Dziedzictwem, lub inne iakieykolwiek bądź natury maiętności leżące, względem ktorych Dobr co do Sądow i sprawiedliwości do tey Juryzdykcyi w kraiach należeć maią iaka naturze dobr przez nich nabytych z Praw Rzeczyp: *convenit* a takowe nabycie dobr wyżey wyrażonym Osobom Tytułu Szlachectwa, i innych Prerogatyw Stanowi Szlacheckiemu służących dawać nie będzie; Co zaś do nabycia Dobr prawem takim, iakiego nabędą wszelkie bespieczeństwo posiadania onym waruiemy. *Vol: VIII. fol: 265. Anno 1775.* 1775

Nro. 70.

POZWOLENIE SŁAWETNEMU IZAAKOWI OLIEROWI NABYWANIA POSSESSYI W WARSZAWIE.

Z przyrodzoney Nam ku pożytkowi kraiu, i Obywatelow skłonności, iako też dla interessowania szczegolnego Panow Rad Naszych, i Posłow Ziemskich, tudzież za ich zgodą powszechną Konstytucyą na Seymie szczęśliwey Koronacyi Naszey, pod tytułem: Pozwolenie kupienia Placow Piotr: Tepperowi służącą, że Izaakowi Olierowi kupcowi z dawna w Warszawie handluiącemu, i Jego Sukcessorom, co do wolności nabywania, i iuż nabytych placow i gruntow, iakieykolwiek natury, w Mieście Naszym mieszkalnym w Warszawie, i przy Warszawie będących, i tychże Placow, czyli gruntow ku własnemu i pospolitemu używaniu, zabudowania służyć ma, stanowiemy. *Vol: VIII. fol: 265. Anno 1775.* 1775

ANNO 1525

MIASTO GDANSK

ORDINATIO

Nro. 71. Civitatis Gedanensis.

Manifestum facimus Universis & singulis; quia cum accepissemus, in Civitate Nostra Gedanen. Primum factiones Intestinas, deinde seditiones, & tumultus populares excitatos, ac ingentia facinora commissa: dogmata & Religionem damnatam invectam, Deum ac Sanctos blasphematos; Templa spoliata: Ordinem Ecclesiasticum abactum jurisdictionem omnem DD. Episcopi loci Ordinarii explosam: Sacra omnia prosanata: Proceres præfectum & Officialem Nostrum ejectum; Consules exauctoratos, Regimen Civitatis inversum; Nuntios & mandata Nostra contempta: adversus proceres & Consules Nostros primarios, quos ad disponendam ipsam civitatem in adventum Nostri præmiseramus, tumultum & insidias esse structas: & alia nefanda perpetrata. Ac proinde volentes Nos in tantos excessus læsæ Maiestatis divinæ & Nostræ, ut justum & Christianum Principem decet, animadvertere, & ipsam Civitatem Nostram tam enormiter lapsam in pristinum Statum restituere; venissemus huc ipsi omnibus arduis negotiis prætermissis eaq; omnia, & plura his quæ fama didiceramus facta comperissemus, cunctis tamen ordinibus Civitatis errorem suum recognoscentibus, seseq; in omnibus tam divinis quam humanis rebus in gratiam & potestatem Nostram dedentibus, ac humiliter Nobis supplicantibus, ut culpam hanc sibi remmittere: & Civitatem a tanto præcipitio liberare dignaremur: Visum fuit Clementia Nostra dignum, ut potius salutarem medicum, quam severum vindicem tantorum malorum ageremus; ut videlicet his quæ noxia forent ejus corporis partim præcisis, partim vel longius ablegatis, reliqua membra oportunis remediis curata ita consolidaremus, ut rursus in exitialem morbum recedere non possent: ac inprimis, divino opitulante favore, Religione Sancta Catholica, Templis Monasterii ceremoniis, jurisdictione Episcopi, ac omni Ordine, omnibusque rebus divinis, in pristinum statum restitutis: deinde creato Magistratu, accepto ab illo & universa Communitate solenni homagio & juramento refecto omni Ordine Civitatis, punitis aliis, aliis vero prout melius ex re videbitur proscriptis: denique omnibus restauratis, infrascripta mandata, & Constitutiones Nostras ad ea omnia & singula, quæ hic statuimus & ordinavimus, manutenenda, edidimus & promulgavimus. Ac inprimis, quia traditiones Ecclesiasticæ, ut a majoribus Nostris Orthodoxis proditæ sunt servari debent: quas si cuilibet expendere, mutare, vel abrogare, cuilibet scripturam pro sensu seu libidine sua interpretari liceret: nihil certi non in Religione solum; sed in humanis quoq; rebus, quæ hoc freno diriguntur, haberi posset: ut iam obscurum non est, quos fructus edat novata Religio, quas & quales normas & præcepta tradant ipsi Arbitratu suo, qui in ritus & instituta Ecclesiæ Catholicæ debachantur. Statuimus, ut deinceps usus antiquus Religionis & ceremoniarum, tot sæculis in omnibus Regnis & Dominiis Christianis observatus, & a majoribus Nostris per manus Nobis traditus, ac per Nos ut Principem Christianum decet, commode restitutus, diligenter in hac Civitate

& in

ter in hac Civitate & in omnibus Ecclesiis observetur. Quem si quis vitupe- ANNO
rare, aut illi detrahere præsumpserit, debito modo convictus puniatur. Cui 1525
autem juxta veterem Religionem & normam Universalis Ecclesiæ, ac Constitutiones Nostras, vivere non placuerit, is intra duas hebdomadas post edictum publicum, Civitate exire, & alio commigrare poterit, nunquam deinceps reversurus, alioqui ultra hunc terminum adversus Constitutiones Nostras vivens, supplicium capitis non evadet. Statuimus item, ut omnes & singuli Monachi, Moniales, & Sacerdotes Apostatæ, aliæq; personæ Sacris addictæ, quæ contra professionem suam, & contra fidem Deo præstitam, ad connubium & nuptias desciverunt, & prima vota irrita fecerunt, sectas & Doctrinas ab Ecclesia Catholica damnatas profitentes, in scandalum & perturbationem Christi fidelium, & in dedecus Ordinis Ecclesiastici, intra diem Naturalem seu viginti quatuor horas ab editis publice præsentibus Constitutionibus Nostris ex hac Civitate discedant, & nunquam huc deinceps revertantur, sub pæna ultimi supplicii. Ne autem Oves Pastoribus suis legitimis orbatæ nesciant, cujus vocem sequi debeant, statuimus, quod quilibet Parochus in hac Civitate, à termino sibi congrue pæfixo apud Ecclesiam suam resideat, Officiumq; & munia sua obeat. Qui vero idoneus non fuerit ad concionandum, & docendum Populum, servare teneatur cum scientia & consensu Consulatûs & Officialis Domini Episcopi, Contionatorem doctrinæ & Vitæ probatæ; qui sincerum Dei verbum juxta sensum & intellectum Sanctorum Doctorum & Ecclesiæ Catholicæ, non juxta commenta & interpretationes apostatarum docebit. Qui autem ex plebanis secus fecerit, is per Dominum Episcopum legitimè privetur, & alius à Patronis præsentatus sufficiatur. Et quia nunc solent pleriq; temere sese ad concionandum ingerere, & prætextu tritici verbi Dei sisania seminare: statuimus, ut nullus deinceps intra & extra Civitatem quibuscunq; in locis tam sacris & Monasticis, quam etiam prophanis, tam publicis, quam privatis, & secretis docere, & concionari audeat, vel ad docendum & concionandum aliquem admittat, statuat, & conducat, nisi cum scientia & examine de vita & doctrina ipsius Concionatoris, per Consulatum & Officialem Domini Episcopi debitè facto: sub pœna Capitis, & bonorum omnium privatione. Quia etiam nunc Novi Religionis censores, veteres orationes, & cantica dudum recepta abrogant, & suas precandi formulas & cantilenas sacris ingerunt: statuimus, ut cuncta Officia Ecclesiastica, nempè Horæ Canonicæ & Missæ, juxta veterem Ecclesiæ Catholicæ ritum & consvetudinem, in hac Civitate & Ecclesiis peragantur, & ut nullæ deinceps orationes, antiphonæ, Responsoria, cantilenæ, & id genus in solita, dicantur seu canantur intra divina, nisi quæ ab Officiali Domini Episcopi consulatu fuerint approbata. Quia item consores ipsi, aliorum cupiditatem & avaritiam insectantes, ipsimet vero a sacris quidem manus non abstinent: statuimus, ut quisquis vasa, ornamenta, supellectilem, & alia quæcunq; in usum & ornamentum sacrorum Ecclesiis & Monasteriis concessa abstulerit, imminuerit, aut ad usus alios temere converterit, ultimo supplicio, ut sacrilegus, puniatur. Et ut in hoc depravato tempore Ecclesiæ suppellectilis tutius conservetur: præsertim ab appostatis, qui convasatis rebus sacris defugere solent: statuimus ut Consulatus ad quodlibet Monasteriorum hujus Civitatis duos probos Cives designet: qui omnia clenodia aurea & argentea Ecclesiæ conscribant, & inscrinio seu loco tuto conservent, ad eaq; unam clavem ipsi, & Senior, sive Pro-

ANNO 1555 fectus Monasterii alteram habeat: nec nisi mutua scientia & congruis temporibus & festis illa exponant, ac ne pereant provideant: relictis nihilominus pro usu quotidiano & Missæ Sacrificio Calicibus, quot opus fuerint, & aliis quæ necessaria videbuntur. Innitentes autem cum Nostris prioribus tum etiam aliorum Regum & Principum Christianorum edictis ac Decretis, inhibemus, ne quis deinceps libros ab Ecclesia Catholica diffidentes & damnatos, nec non cantilenas, picturas inhonestas libellos famosos, & alia id genus, quæ vel Religioni detrahunt, vel bonam famam cujuspiam aspergunt, vehat in hanc Civitatem Nostram, aut illis quoquo modo uti audeat: sub pœna Exilii, & omnium bonorum privatione. Porro quod ad res Civiles attinet ne incenium per Nos extinctum, aliquis inposterum resuscitare queat: statuimus & districtè precipimus ne quisquam sermones tales ex quibus seditio & tumultus aliquis, tam in Personas Ecclesiasticas, quam etiam Magistratum Civitatis oriri possit, palàm & òccultè serere audeat: ne item quisquam Civium Mercatorum & incolarum ejusdem Civitatis Nostræ Gedanen, aliquid Commercii habeat, quovis modo coram, vel per nuncios aut literas, seu etiam Personas subdelegatas cum hominibus his, quos ob eorum seditiones & facinora ex ipsa Civitate proscripsimus. Ubi vero quispiam ex proscriptis literas vel nuncium ad aliquem civem seu incolam ejusdem Civitatis suo vel alterius Nomine, aut quovis alio prætextu, miserit: nemo hujusmodi literas legere, aut nuncium audire præsumat; nisi re prius consulatui declarata, & illo Nuncio, & literis ipsis fideliter declaratis. Qui vero in his singulis excesserit, & legitimo testimonio convictus fuerit, pœna capitis, & bonorum omnium puniatur. Insuper quilibet Nauclerus, qui in præsens est aut erit inposterum, apud hanc Civitatem, comparere teneatur cum Domino & amicis suis coram Consulatu, & de se sufficiens testimonium præstare, quod probus fidelis, & constans homo sit, quodq; nulla navi seu hominibus utetur quos consideravit Civitati infideles aut intollerabiles esse. Ubi vero quempiam ex suæ navis hominibus sic affectum cognoverit, talem quamprimum, sive hinc nave soluta redierit, seu aliunde appulerit, senatui deferet qui in Civitate nequaquam tolerari debet. Quod si tam Dominus quam Nauclerus hujusmodi legem transgressi fuerint, sine ulla gratia, juxta Arbitrium Senatûs erunt mulctandi. Statuimus etiam, quod quicunq; deinceps in Civem Gedanen, adscribi & suscipi voluerit is sufficienti, testimonio docere, & probare debebit, se libere natum, nulliq; addictum, seu mancipatum esse: & quod ante ubicunq; degebat, honestè decenterq; se gessit: quo testimonio præstito, suscipi quidem ad jus Civile debet vel poterit; non tamen longius quam ad unum Annum, ut interim, quibus Moribus præditus sit, & quam idoneus Civitati fuerit cognosci & probari possit. Quod si interea & deinceps omni tempore vel sediciosus, vel aliquibus aliis malis moribus præditus videbitur, mox per Consulatum jure Civili authoritate Nostra Regia exuatur, & perpetuo de Civitate pellatur. Statuimus item, quod omnes Magistri opifices quorumcunq; artificum Mechanicorum pro fide & juramento suo diligenter observent, ne quem famulum seu socium advenam suscipiant, & laboribus ac officiis suis adhibeant; donec prius talem novum famulum seu advenam Senatui exhibeant; ita ut coram illo juramentum præstet; quod per omne tempus, quo in hac Civitate morabitur, probê fideliter, & cum omni subjectione & obedientia, secundum Nostras, ac etiam ipsius Consulatus ordinationes, & Statu-

ta se geret, & conservabit. Si vero quis dictorum Magistrorum & opificum secus fecerit, legitime convictus per consulatum omnino Capitis pœna puniatur. Et quia sediciosorum est, in latebris primum artes & modos ad tumultum excitandum fabricare: Statuimus, quod si tres, quatuorve, aut plures, virilis seu muliebris sexus, futuris temporibus in Domibus, Templis, hortis, intra vel extra Civitatem tales Consultationes & tractatus conferrent, quæ adversus Statuta, Decreta, & edicta Nostra tenderent, vel qui contra pœnam seu mulctam hic per Nos factam & impositam, aut etiam contra communem Civium Pacem aliquid contenderent, aut quorsum vergerent: qui item hujusmodi conventicula intra & extra Civitatem scientes admitterent, vel Nuncium aliquem ad tales vel alios defferrent; si quis denique aliquem vel aliquos contra præmissa facientem vel facientes viderit, sciritve, & talem non patefaceret, & declararet Senatui; si legitimâ probatione tam is quam alii Nostræ hujusmodi Constitutionis transgressores convicti fuerint, supplicio Capitis & bonorum amissione puniantur. Deniq; ne quis voluntatis & Statutorum Nostrorum ignorantiam prætendere possit, mandamus & strictissime præcipimus, quod caupones, tabernarii, quiq; publica diversoria tenent & generatim omnes hujus Urbis Cives & incolæ, ad quemcunq; illorum Hospitem seu advenam aliquem divertere & venire continget, illi cumprimis Statuta & edicta Nostra, tam ad fidem Catholicam ejusq; cæremonias & ritum antiquum Catholicæ Ecclesiæ, quam etiam ad Statum hujus Urbis pertinentia, referre & declarare tenebuntur; ut quilibet hic & in Dominiis Nostris existens se voluntati ac Mandatis Nostris accomodare sciat, & possit, sub pœna gravissima per Consulatum exigenda. Quod si quispiam Hospes seu advena tam pertinax & temerarius fuerit, ut ita certior factus, vel hæreses ac Nova & impia dogmata profiteri ac seminare, vel alia quæcunque tam Religioni quam etiam Ordinationibus Nostris tractare & promovere præsumeret, is per Consulatum authoritate Nostra debita, & irremissibili animadversione puniatur. Cæterum quod ad Regimen & Ordinem Civitatis attinet, visum est nobis pro dignitate Nostra congruere, & ita in posterum statuimus, & habere volumus, quod Burgrabius Noster, qui in hac Civitate vices Nostras in multis gerit Negotiis, sive Is Proconsul aut Consul fuerit, primum locum ante omnes Proconsules quando cum Illis erit, habeat: quæ res tamen facultati & authoritati Proconsulum, quam de more habent, in negotiis agendis nihil officere debet. Volumus etiam & statuimus, quod in posterum omnis qui in Burgrabium, Proconsulem, & Consulem electus fuerit, juramentum nobis debitum coram eo cui id literis comittere voluerimus, aut Successores Nostri commiserint præstare teneatur. Statuimus item quod nullus ex civibus hujus Urbis per seditionem vel aliquem modum illicitum ad regimen Consulatus quoquo modo se ingerere præsumat, sub pœna ultimi supplicii. Et licet concessum sit a Prædecessoribus Nostris, quod Magistratus hujus civitatis possit in negotiis magni momenti alios cives prudentiores in Consilium suum adhibere, & cum illis, ut res postularet, consulere & concludere: Quia tamen certus Numerus non erat designatus, & nimia multitudo consulentium nimiam sæpe confusionem parit statuimus, & ordinamus. Quod deinceps in arduis causis & negotiis, non ultra quam centum cives in hac principali Civitate Nostra ad consulendum & ad ferenda suffragia cum Consulatu, scabinis, & duobus senioribus ex quolibet Ca-

Eeeeeee ij

ANNO 1525 pitalium opificum ordine vocari, & adhiberi debent. Et quod hujusmodi centum viros semper consulatus eligendi & nominandi, & vocandi in prætorium, toties quoties opus fuerit, potestatem & authoritatem habeat. Ipsi autem cives electi & vocati, cum in prætorium venerint, modeste pacifice se gerant, & nulla arma seu gladios secum ferant. Quilibet etiam Magister quartarum, faciat quemq; ex eisdem Civibus suæ quartæ ordine sedere, & quemlibet eorum hortetur & admoneat, ne quispiam adversus hanc ordinationem Nostram quidquam committat, neve cujuspiam sermonem interrumpat, aut aliud aliquid loqui aut ingerrere præsumat, quam id quod a Consulatus fuerit propositum, nec iniicere audeat, quod esset adversus Constitutiones nostras, & quietum statum Civitatis perturbare posset, talis extremo supplicio mulctandus erit. Et sub eadem pæna nemo Civium extra eum centum virorum electorum numerum sub ipsorum congressu ad prætorium veniat, aut aliquod regimen sibi sumat, quo communis tranquilitas Civitatis commoveri possit. Quidquid autem in tali congressu & consilio per Magistratum, Proconsules, consules scabinosq; ac prædictos centum Viros, cum senioribus quatuor Capitalium Artificum, pro bono hujus urbis cognitum, constitutum & conclusum fuerit, id firmiter & inviolabiliter ab omnibus incolis hujus urbis teneri & observari debet. Si vero hujusmodi Cives quatuor quartarum in unam sententiam non cogerint: sed duæ quartæ eorum, contrariam aliis duabus quartis sententiam tenuerint, in eo casu Consulatus, nomine & autoritate, nostra, ut Regentes Civitatis, cum scabinis potestatem habeant, id quod utilius & magis necessarium videbitur definiendi & statuendi. Et cum parti Consulatus ipse cum scabinis suo suffragio & voce accesserit, id ratum & firmum absque cujuspiam contradictione esse debeat. Cui, si quis se opposuerit, pæna Capitis puniatur. Cum autem Cives communitatem representantes, ad prætorium modo prædicto per Magistratum vocati fuerint, ut debitus ordo servetur, ut Senior scabinorum coram Consulatu nomine Communitatis prædicto, juxta antiquam consvetudinem de rebus & negotiis conclusis relationem & verba faciat. Statuimus etiam quod Consules antiquæ civitatis qui ad Consulatum simul electi sunt, cum in prætorium ad electionem Consulum vocati fuerint, unum suffragium sive vocem inter se habeant; prout antiquitus fuit observatum. Item statuimus: Quodquotiescunque Consulatus Opus habuerit Opera & Consilio scabinorum, illos ad se vocare, & suo Consilio adhibere semper habeant facultatem. Scabini vero quicunq; a Consulatu vocati fuerint, ad illam sine ulla renittentia & id totum quidquid per ipsum Consulatum eis propositum fuerit, & exequi teneantur. Statuimus præterea, quod pomaria, in quibus Mechanici se sagittando exercent non debent deinceps adeô frequentari & visitari, exceptis tribus diebus in Anno festivitatis Pentecostes quemadmodum in pomario principalium Civium fieri solet. Postquam vero præfatos tres convenienti hilaritate absolverint, tum claves restituere debent Consulatui, & ab ipso deinde singulis Annis pro hujusmodi conventione obtinenda, claves ad pomarium requirere & petere debent. Eritq; in ipsius consulatus arbitrio & potestate, hujusmodi conventionem, & solatium, juxta temporis necessitatem admittere & recusare. Gielda quoq; nautarum singulis annis diutius patere & servari non debet, quam per Unum Mensem, incipiendo tribus hebdomadis ante carnis privium, usq; ad octo dies Quadragesimæ, Licebit autem Consulatui tale tempus prorogare, vel contrahere,

prout

prout ex uſu videbitur. Statuimus etiam, quod nullus coctor cerviſiæ in civitate ſit, niſi de conſenſu & voluntate Conſulatus. In cujus arbitrio ſit, conſtituere munera Illorum, eiſq; cocturam ipſam cerviſiæ quando neceſſarium fuerit, inhibere poterit. Permittimus autem, quod uſus Mercaturæ unicuiq; Civi Gedanen: pro facultate ſua ſit liber, & non impeditus. Statuimus item, quod Conſulatus habeat poteſtatem, abſq; contradictione Civium Antiquæ Civitatis, in hac Principali Civitate muros, turres, foſſas, valvas, ſeu quæ lingua vernacula *Zugbruckien* nuncupantur, & quidquid aliud eidem principali Civitati neceſſarium ſit, ædificandi, & reformandi. Mandamusq; ſeverius, & ita, & non aliter volumus, ut valvæ ſeu portæ, quæ ſunt inter principalem, & antiquam Civitatem, & ſuburbium omni nocte claudantur: & ſi quis ſe in hoc opponere voluerit, ſumma pæna puniatur. Providere volentes, ne ſeditioſis anſa relinquatur, odia & tumultus adverſus Magiſtratum excitandi: ſtatuimus ne deinceps nunc quiſpiam ſeorſum, nunc communitas ipſa, audeat rationem ſeu calculum de proventibus Civitatis ab ipſo Magiſtratu exigere, aut clandeſtina conſilia vel conſpirationes de illo exigendo inter ſe facere. Verum ſi quando Magiſtratus ſuſpectus fuerit Communitati de male adminiſtrandis proventibus Civitatis, idq; neceſſitas poſtulare videbitur, Nos ipſi deſignabimus, vel Succeſſores Noſtri deſignabunt. Commiſſarios Noſtros idoneos: coram quibus & non aliis Magiſtratus ipſe rationem de proventibus facere tenebitur. Quod vero ad res ordinarias attinet, ſtatuimus, quod ſæculares cauſæ inter Perſonas ſæculares, nonniſi in foro ſuo ſeculari judicentur, quas Officialis Domini Epiſcopi ſibi uſurpare non debet. Procuratores in hac Civitate cauſas agere volentes, ſi Judicii Spiritualis fuerint, per officialem Domini Epiſcopi, ſi ſecularis, per Conſulatum Sacramento obſtringantur, quod non niſi integre, fideliter, & non Animo ſerendi lites, aut cauſas, lucri ſui ratione trahendi, Officium hoc ſint obituri: quorum numerum reſtringi volumus in utroq; foro ſeu Judicio, & ſimiliter publicorum Jnſtrumentorum ſeu Notariorum. Qui gravi & repentina ægreditudine correpti, teſtamentum condere voluerint, tunc juxta juris diſpoſitionem Juratos judicii viros accerſere tempeſtive valebunt, hi probis, integris & Poſſeſſionatis aliquibus Civibus in teſtimonium advocatis, teſtari, poterunt; & huiusmodi teſtamentum, ſi proxima die Juridica per ipſos teſtes juramento coram Judicio Civili probatum, & libro Judicii inſcriptum fuerit, perinde valebit, ac ſi coram juratis Scabinis eſſet conditum. Juris tamen & conſvetudinis facultatem, quantum ad legenda bona, non excedendo. Ad ſiſtendas vero frivolas Appellationes quæ in oppreſſionem pauperum plerumq; interponi ſolent; volumus ut in Cauſis quorum ſingulæ quinquaginta marcarum leges non excedunt, ad Conſulatum tantum, & non ultra fiat appellatio. In cauſa vero quæ quinquaginta marcas excedit, liberum ſit unicuiq; appellare ad Conventum Generalem terrarum & Civitatum Pruſſiæ. Quæ ſi in primo Conventu terminata non fuerit, tunc unicuiq; ad Nos libere appellare licebit. Cum Civis alium Civem in Jus vocare voluerit, id non aliter, quam coram bannito Judicio facere poterit, quod bannitum Judicium ſingulis duabus ſeptimanis agi & celebrari debet, niſi aliquis dies feſtus impedierit. Et cum reus conventus in primo termino non comparet, pænam Octo bonorum ſolidorum Judici luat: quem actor ad Octo dies pro tertio citari faciat: qui ſi tertio non comparuerit, Actor

ANNO 1525

ANNO causam suam contra reum obtinebit, usq; ad exceptionem auxiliariam; ad
1525 quam importandam seu producendam octo dies illi concedi debent. Nemini deinceps dilatio termini ad Procuratorem concedatur, cum Procuratores sint in hoc loco. Si quis vero diem Juridicum acceptare noluerit, id admitti ei debet, sed non nisi ad Octo dies: in quo termino Actor querelam suam inscriptis paratam habeat, ubi in Scabini pro causæ magnitudine habere postulaverint, & eam ipsam querelam suam idem Actor, reo convento, tradat; qui octo dies ad respondendum habebit. Sic quod in his quatuordecem diebus, & querela, & responsum producatur, & confirmetur. Et deinde in eodem bannito tempore, debent partes utræq; probationes suas nominare. Ad quas probationes cuilibet parti specialis terminus assignetur; secundum exigentiam probationum, hoc est, ad eam probationem quam habere pars potest, intra Urbem octo dies, intra Terras has Prussiæ per quatuordecem dies: extra terras Prussiæ tres Menses: ultra mare & arenam Annum & diem. Postremo, cum quispiam Civium habebit aliquid inter Consulatum vel Officialem Domini Episcopi, de quo quando velit, is querelam & injuriam suam coram Nobis, aut posteris Nostris Regibus Poloniæ, uti suis legitimis & hæreditariis Dominis, Jure mediante, deponere, & justitiam quærere debebit: neq; id cuipiam negari, aut prohiberi possit. Qui vero contrarium fecerit, & querelam suam ad communes Cives vel plebem detulerit, ut tumultum & motum popularem excitaret; is legitime convictus ultimo supplicio puniri debet. Omnes autem & singulæ Constitutiones, & articuli supra nominati, teneantur & observentur diligentissime, sub debito fidelitatis & subjectionis ac sub pœnis gravissimis tam a Magistratu, quam ab omnibus incolis, & advenis hujus Civitatis Nostræ Gedanen: ad arbitrium Nostrorum, aut Successorum Nostrum Regum Poloniæ, ita ut per Nos, vel ipsos Successores Nostros pro temporum vicissitudine & necessitate mutari, reformari, minui, augerive semper possint. In cuius rei testimonium Sigillum Nostrum est subimpressum. Datum in Civitate Nostra Gedanen: feria tertia proxima ante festum S. Mariæ Magdalenæ, Anno Domini MD,XXVI. Regni vero nostri XX. *Vol. I. Anno 1525. fol: 454.*

1539 **N^ro. 73.** Graviter questi sunt nobis Nobiles Regni Nostri de magnis difficultatibus quibus in frumenti venditione opprimi se a Gedanensibus Civibus & subditis Nostris dicebant, qui plerumq; in has & eos angustias adducunt, ut quanti ipsi velint frumenta distrahere cogantur, dum præcisa est potestas aliis ea quam Civibus Gedanen: vendendi. Horum itaq; clamoribus assiduis victi facturos Nos polliciti sumus, & in his quæ proxime habituri sumus commitiis Gedanen: jura sua & Privilegia exhibere mandamus, quibus nixi liberam cum velint frumenta sua vendendi facultatem Regni Nostri Nobilibus non permittunt. *Vol: I. fol: 549. Anno 1539.*

N^ro. 74. Constitutiones Civitati Gedanensi præscriptæ & Authoritate Comitiorum Varsaviensi Anno 1570. Confirmatæ.

1570 Sigismundus Augustus, &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis, præsentibus & futuris, harum notitiam habituris. Quod

cum ob multas graves & necessarias Causas Annis Superioribus Reverendissimum in Christo Patrem Dominum Stanislaum Karnkowski, Episcopum Vladislavien: & Pomeraniæ: nec non Magnificos ac Generosos, Joannem Sierakowski Palatinum Lancicien: Przedecenq; Joannem Kostka de Stangenbergk, Gedanen: Terrarum Prusiæ Thesaurarium & Pucen: Dersovienq; Capitaneum; Nicolaum Firley de Dambrowica Vislicien: & Stanislaum Wysocki de Budziślaw Biechovien: Castellanos, Legatos, & Commissarios in Prussiam & sigillatim in Civitatem Nostram Gedanen: cum plena facultate, ex Decreto omnium Ordinum Comitiorum Lublinen: Regni Nostri misissemus, eisdemq; Secretarios, & juris Doctores venerabiles Casparum Geschkaw Abbatem Oliven: Petrum Royzium Maureum, Archipræsbyterum Vilnen: & Laurentium Goślicki Canonicum Vladislavien: addissemus: idemq; nonnullas declarationes & Constitutiones statui Civitatis illius nostræ prædictæ salutares & utiles, super jure Nostro Regio, & aliis administrationi rerum atq; Ordini gerendorum negotiorum, disciplinæq; publicæ in eadem Civitate apprime necessariis, partim ex assensione omnium Ordinum, partim vero ex publicis & privatis querelis, judiciis, & inquisitione, & publicorum bonorum Administrationis ratione ad jus Nostrorum Regium sartum tectum, servandum, & ad salutem, incolumitatem, Statum, Conditiones, fortunas, splendorem: concordiam & tranquilitatem dictæ Nostræ Civitatis retinen: stabilien; amplificandæq; constituissent, sanxissent, atque edidissent: Magistratus vero & ordines quædam in Præjudicium suum constituta esse existimassent, deque eisdem ad Nos referri postulassent. Productas esse coram Nobis Constitutiones easdem quas Nos Consiliariis Nostris bene prius examinatas, & expensas, paucis quibusdam correctis, tanquam per se justas & æquas, atq: publicæ rei Civitatis illius salutares, utiles & necessarias, de Consilio & unanimi consensu omnium Consiliariorum Regni Nostri approbandum, confirmandum & roborandum esse duximus, quemadmodum vigore præsentium easdem in omnibus earundem articulis, clausulis, & punctis, ratas & gratas habendum approbamus & confirmamus, eisdem authoritate Nostra Regia robur perpetuæ firmitudinis adden. Proinde omnibus Magistratibus, Officialibus & subditis Nostris, aliisq; quibuscunq; in ea Civitate Nostra, & territorio illius commorantibus & observantibus, severè mandamus, ut supra dictas Constitutiones, legumq; Sanctiones, á Commissariis Nostris promulgatas, & sic á Nobis confirmatas, integrè atq; inviolatè servent, aliosq; servare curent, sub indignatione Nostra gravissima, & pænis in eisdem Constitutionibus comprehensis. Cæterum cum Magistratus & ordines Civitatis Gedanen: neq; Commissariis Nostris, neq; Nobis autenticè hactenus fidem fecerint, per Constitutiones supradictas, jura & libertates Civitatis labefactari, atq; convelli; pro innata Nostra benignitate & paterna erga eandem Civitatem Nostra affectione, eidem Magistratui & ordinibus promisimus, quemadmodum præsentibus promittimus, Nos clementer emendaturos esse, quidquid literis legitimorum Privilegiorum suorum, originalibus in Constitutionibus juri & libertati suæ contrarium positum esse demonstraverint. Interea tamen omnia & singula in eisdem comprehensa, dictum Magistratum & ordines, sub pœnis supra dictis firmiter observare volumus: Quarum Constitutionum tenor sequitur & est talis. Nos Stanislaus Karnkowski, Dei gratia Vladislavien: & Pomeraniæ Episcopus, Joannes Sierakowski, Palatinus Lanci-

ANNO 1570 cien: Przedecensisq;: Joannes Kostka à Stangenbegk Gedanen: Terrarum Prussiæ Thesaurarius, ac Pucen: Derschovienq; Capitaneus, Nicolaus, Firley de Dombrowica Vislicen: & Stanislaus Wysocki, de Budzislaw Biechovien: Castellani, Legati & Commissarii a S. R. M. & Senatu, ordinibusq; Regni, vigore Conventus cum summa potestate in Terras Prusiæ, præsertim vero in hanc celeberrimam Civitatem Gedanen: missi: has Constitutiones, authoritate Regia quâ fungimur, inspectisq; ex inquisitione judiciis, querelis ex publicorum deniq; Proventuum rationibus, juxta ea quoq; quæ á cæteris ordinibus post Senatum & Scabinos Nobis prolata sunt ut maximé ad dignitatem S. R. Majestatis & Regni, item ad salutem Statum, incolumitatem, & splendorem hujus Regiæ Civitatis Gedanen: spectare videbantur, ordinavimus, edidimus, & promulgavimus. Declarando eas robur debitæ firmitatis, & juris authoritatem habere debere. Anno Domini. M.D.LXX. *De Regalibus & jure Regio.* Sacra Majestas Regia, dignitas & authoritas amplissimi Senatus, omniumq; ordinum Regni ab omnibus Populis ditioni suæ subjectis, præsertim vero ab iis, qui honoribus & Officiis funguntur, pro jure suo, & clementi imperio, cultum fidem, & obedientiam requirit, exigitq, cum vero ab his, qui Gubernaculis civitatis præsunt, varié peccetur, vel in regendo, vel in administranda justitia, vel in dispensatione bonorum Publicorum, vel præmendo Populum, nihil illorum tam grave est, præ iis quæ a Magistratu adversus Magistratum, dignitatem reputationemq; Regis & Regni, á quibus eam defendi oportuit, committuntur. Proinde omnibus, præsertim vero in Magistratu, seu quocunq; in Officio constitutis, serio edicimus, ut Majestatem Sacram ac Regni reventer ac sancté colant, & observent. Scituri quacunq; dignitate fulgeant, eam ex plenitudine potestatis Regiæ & Regni accepisse. Cum igitur ex initiis inquisitionis, vigore Senatus consulti in commitiis proximis nobis decretæ, atq; attestationibus, juratis & aliis documentis plurimis manifeste deprehenderimus, non levitér Regalia & jus Regium, atq; ea quæ ad Regalis dignitatis & præeminentiæ fastigium duntaxat proprium pentinent labefactata & convulsa esse. Proinde omnem occasionem errorum ejusmodi deinceps præcidere cupientes, de jure maritimo S. R. Majestatis, sivè maris imperio, principio eam Constitutionem ferimus, quæ Diploma Domini Casimiri Generale Terris Prussiæ, Cracoviæ quondam concessum: deinde aliud Privilegium ab eodem speciatim Civitati huic datum: postremo donatio Oppidi Helu Domini Sigismundi liquido & aperté exprimant. Hoc est, ut Magistratus & communitas gubernationem navigationis cujuslibet propter commercia sibi sic creditam & commissam esse existiment ut ejusdem permittentes & prohibentes Serenissimi Poloniæ Reges sibi arbitrium non modo solidé reservaverint verum etiam prudenter caverint, ne usum Navigationis ejusmodi vel potestatem aliquam littoris, sine scitu & voluntate Principis, vel ejus, qui vices illius gessurus foret, ut Privilegii verba sonant, sibi Civitas unquam sumeret. Ex quo cum liquido constet, merum maris imperium & Dominium dictum, atq; tanquam præciosissimum pignus, belli pacisvé tempore pro arbitrio suo disponente, sibi solis Reges Poloniæ reservasse. Ea autem res Regalium omnium cardo sit, in quo salus hujus Regni & ditionum ejusdem vertitur, severè, vi præsentis Constitutionis authoritate perpetua S. R. Majestatis, & de ejusdem mentis expressa, voluntate, & mandato, edicimus: ne quisquam quoviscunq; modo, colore, & prætextu, Regalia hujusmodi in Pri-

Privilegi's superius memoratis, generatim, & speciatim, de maris Dominio, ANNO judiciis, ac bonis naufragorum expressa, labefactare & convellere, sive usum 1570 illius, nisi de S. R. Majestatis expressa sententia sibi sumere audeat: sub pœnis in juris Regii & Regalium violatores legibus constitutis. *De salvis conductibus seu fide publica.* Inter alia Regalia, amplitudinem fastigii Regii, & merum mixtumq; imperium, quod Principi in res & subditos suos competit, salvi conductus sive fides publica evidenter exhibent. Proinde ad retinendam S. R. Majestatis dignitatem integram inviolabiliter servandum statuimus, decernimusq; salvos conductus Regios, tanquam Privilegia personalia, strictissime ex æquo propter Principis reverentiam esse servandos, neq; cuiquam hominum eosdem violare fas esse. Quod si autem publicæ rei vel necessitati expediat, ob delictum aliquod notabile eum, qui deliquit tanquam ejusmodi protectione indignum, Principis benignitate propter exemplum, ne scelerum impunitate alii corrumpantur, frui non debere, res ad Principem referenda erit. Ad cujus Tribunal facinorosus unis literis citationis peremptorie prius evocatus, tandem Magistratu Civitatis hujus judicabitur, postquam declaratione S. R. Majestatis salvo conductu ejusmodi indignus per sententiam pronuntiatus fuerit, & ob id declarationes aliter, parte non citata, nec decreto interposito impetratæ, tanquam jure Invalidæ nullius momenti esse debent. Cæterum ne literæ Protectionis Regiæ deinceps alicui fraudi sint, eam verborum formam salvorum conductuum insertam, ubi hæc clausula a vi & potentia, non autem a jure continetur, de jure communi est intelligendum esse declaramus. Ut salvo Conductu ejusmodi munitus, si tanquam Causæ suæ non diffidens, in judicio respondere, suamq; innocentiam defendere voluerit, non ex carcere & Vinculis, sed libere causam dicat, libereq; a judicio recedere possit, & valeat, neq; carceri ulli mancipetur, priusquam in tota causa per definitivam sententiam judicum succumbat. Statuet autem S. R. Majestas, certum in salvis Conductibus concedendi modum ne manifeste scelerosis, vel ex certo animi proposito, vel voluntariè deliquentibus deinceps impertiatur. *De Personis exemptis.* Personas peculiari S. R. Majestatis Privilegio, de ejusdem certa scientia & voluntate exemptas, præsertim eas, quæ operas suas S. R. Majestati præstant, vel quoviscunque modo apud eandem in famulatu sunt, juxta formulas literarum exemptionum, eidem vel juribus illorum concessas, nemo in Civilibus turbare, nedum in criminalibus cujuscunq; tituli, Magistratus, etiam Officii Burgrabiatûs prætextu judicare deinceps præsumat: verum ad competens forum easdem remittat de quibus Judices eorum competens in loco delicti jus dictare tenebuntur: sub pœnis in eisdem exemptionibus, & aliis, in violatores protectionis Regiæ legibus constitutis. Possunt tamen ratione contractus nisi Nobilitatis jure gaudeant, vicissim conveniri coram eo judicio, a quo jus sibi dictari. Postulant, præsertim si in Civitatis territorio sint possessionati: sique controversiæ ex aliis causis exoriantur, non autem ex talibus ubi S. R. M. interest. *De appellationibus.* Cum judex qui appellationem apellanti denegat, eo ipso quod nulli alii desert, se non modo superiorem non agnoscere, sed & absolute Dominum appellantis se esse demonstret: inhærentes responso, vim rescripti & legis approbatæ & inveteratæ jam habenti, quod per S. R. M. superioribus Annis communitati huic datum est, vigore Decreti Nostri in causis coram Nobis in judicium deductis, promulgati, perpetuo duratura lege sancimus: in omnibus Civilibus & crimina-

ANNO 1570 libus caufis, ex quacunq; occafione quomodolibet ortis, appellationes omnibus ad fummum Tribunal liberas effe, neq; eafdem a quovis judicum impediri debere. Exceptis caufis maleficiorum recentis criminis duntaxat, & appellationibus ab executione rei judicatæ, nifi forte modum exequutionis inferior judex excedat. Atq; his caufis etiam exceptis, quæ in rem judicatam tranfeunt, & appellationibus frivolis in Acceforiis quæ vim definitivæ non habent, judex itaq; extra dictos Cafus appellationem ad Tribunal S. R. M. non deferens, tanquam violator juris Regii mulctetur, & damnum parti læſæ folvat. *De Juramento Proconfulum, & Confulum* Cautum eft nominatim in Conftitutionibus, a quibus Perfonis Magiftratus Gedanen: Jus accipiendi recipiendiq; juramenti habet, ut puta à Civibus & Magiftris Opificum, famulorumq; eorundem à Procuratoribus Naucleris, uti latius in iifdem continetur. Perfertur autem ad Nos, quod in renunciatione Proconfulum & Confulum alter alteri invicem Jusjurandum dat, & accipit fed quia par in parem non habet poteftatem, & hoc merè ad Jus Regium pertinet, ab iis, qui Civitatem gubernaturi funt, fidei jusjurandum accipere, feverè edicimus & mandamus. Pofteaquam renunciati fuerint, Proconfules, five Confules, ad Jusjurandum præftent in manu Commiffariorum, vel alterius ad id à S. R. Majeftate poteftatem habentis. Secus faciens pro privata, non publica perfona ab omnibus habeatur. *De præfectis Militum fivè Capitaneis civitatis conducendis.* Et fi S. R. M. de Magiftratus, totiufq; communitatis erga fe Regnumq; fuum debita fide nihil dubitet: tamen cum eæ partes propriæ fint Regiæ, non folum fubditos belli tempore armis fi ita neceffitas ferat, tueri ac defendere: verum etiam tempore tranquilitatis fortunæ dubios eventus, quibus humanarum rerum cafus agitantur, longè priufquam accidant, fapienter meditata habere, paceq; bello neceffaria parare: non improbamus quidem morem hunc, quod viri unius atq; alterius belli artis periti opera conducitur, verum fic eam conduci deinceps femper oportere ftatuimus, ut Senatus ejufmodi Præfectum S. R. Majeftati, cujus eft bellum facere & accipere, coram commiffariis R. Majeftatis, vel cui id S. Majeftas R. demandaverit, fiftat; ut eodem Judicio approbatus fidelitatis Juramentum ad eam formulam præftet. Ego NN. promitto atq; juro, quod in officio meo Sereniffimo atq; Potentiffimo Principi Domino D. Sigifmundo Augufto, Regi Poloniæ, Domino hæreditario meo clementiffimo fuæq; Majeftatis veris & legitimis Succefforibus Regibus & inclytæ Coronæ Poloniæ, & Magiftratui hujus Civitatis à S. R. Majeftate, quocunq; tempore nominato, fidelis ero: S. R. Majeftatis jus atq; honorem, inclytæq; Coronæ Poloniæ, Terrarumq; Prufiæ, atq; Civitatis Gedanenfis utilitatem atq; commodum pro viribus Meis, quantum in me eft, attendam, & attentabo, & omne incommodum præcavebo atq; mutabo, atq; omnia quæcunq; S. R. Majeftatis Regno, omnibufq; terris illius, civitatiq; Genanen: obeffe poffint, Maieftati fuæ & Magiftratui, quam primum refcivero, fideliter pandam, eorumq; nihil celabo. Ea vero quæ mihi a S. R. Majeftate Regnoq; & S. R. Majeftatis deputato Magiftratu concredita fuerint, nulli hominum revelabo, fed filentio tegam. Præterea in Officio mihi commiffo, difciplinam atq; bonos mores fideliter obfervabo. Et ea omnia quæ ad fidelis Capitanei, & viri Militaris munus pertinent, fideliter tuebor, atq; exequar. Sic me Deus adjuvet, & Sanctum ejus Evangelium. *De juramento Præfacti Portus Maris.* Similiter propugnaculi ad Portum præfectus,

ad præſtandum Juramentum ejuſmodi perpetuo erit aſtrictus. Cujus formulam ſubjecimus. Quod præſtare tenebitur coram iis, quibus S. R. Majeſtas ſpeciatim demandaverit. Ego NN. juro quod Sereniſſimo & Potentiſſimo Principi Domino D. Sigiſmundo Auguſto, Regi Poloniæ &c. Domino hæreditario meo Clementiſſimo, ſuæq; Majeſtatis veris & legitimis Succeſſoribus, Regibus, & Regno, civitatiq; fidelis ero, eiſdemq; & iis quibus vices ſuas delegaverint debitam obedientiam præſtabo, ac R. Majeſtatis Jus & honorem, inclytæq; Coronæ Poloniæ, Terrarumq; Pruſſiæ Civitatiſq; Gedanen: utilitatem & Commodum pro viribus, quantum in me eſt, attendam & attentabo agam, & procurabo: atq; omnia quæcunq; S. Majeſtati Regiæ, Regno, omnibuſq; terris illius obeſſe poſſint, Majeſtati ſuæ & Magiſtratui, quam primum ea reſcivero, fideliter pandam, eorumq; nihil celabo: omniaq; quæ ad fidelis Præfecti munus & Officium pertinent, fideliter exequar. Sic me Deus adjuvet per Sanctum ſuum Evangelium. *De Juramento ab externis præſtando* Ad retinendum ſtatum Civitatis hujus Maritimæ, multitudine numeroſa extraneorum refertæ, pacemq; & tranquilitatem publicam his perturbatis temporibus tuendam, ne extranei meliori conditione eſſe videantur quam Cives, magno Conſilio D. Sigiſmundus Rex Conſtitutione cavit, ut Juramenta ab externis in hunc modum exigantur; ipſos morigeros, pacificos, & in poteſtate & authoritate Senatûs, quamdiu in civitate habitaverint fore. Quam Conſtitutionem intermiſſam, non tamen deſitam & abrogatam innovantes, ſerio Magiſtratui præcipimus, diligenter diſpiciant, ut Juramenta talia juxta Conſtitutionem D. Sigiſmundi ab omnibus accipiant. Alioqui ſi Magiſtratus in exigendo Juramento ſe negligentem præſtiterit, tanquam contra fidem Principi debitam admiſſum punietur. *De conſcriptione Militis.* Cum Imperatorum, Regum, & Principum, qui abſolute imperant, peculiare Privilegium ſolummodo habeatur, Militem conſcribere alieniſſimum vero á ſubjectionis fide ſit, quando ſubditus præter notitiam, & aſſenſionem ſui Principis conducit: Legem hanc inviolabilem ferimus ne in hac civitate, ſive Territorio illius deinceps unquam Militem, niſi S. R. M. expreſſa voluntas vel ejus, cui hoc ſpecialiter S. R. M. delegaverit, acceſſerit, ex quacunq; cauſa conſcribere quiſquam audeat: ſecus faciens, tanquam tranquilitatis publicæ violator, & criminis læſæ Majeſtatis reus, ſine venia puniatur. Ad occurrendum repentinis Caſibus, non ſolum hujus civitatis, ſed totius Pruſſiæ neceſſariam eſſe proviſionem Domini Commiſſarii cenſent. Sed quia hæc liberatio ſine ordinum Regni conſenſu expediri non poteſt, proinde id ad conventum Regni Domini Commiſſarii rejiciunt. Ubi S. R. M. cum reliquis Ordinibus Regni, quod ex re & utilitate hujus Civitatis & totius Pruſſiæ futurum erit, reſtituet. *De cauſis mere Regiis, & Jure fiſci.* Quando quidem Ordine naturæ ſic comparatum eſt ut infimus ſemper cenſuram perfectioris ſubeat, & non ſolum legibus approbatis, ſed & rationi omnino inconſentaneum foret, Principem ab infimo Tribunali in cauſis propriis judicari Reſponſo S. R. Majeſtatis LII. Anno civitatis hujus communitati dato, & approbato, Juri & conſvetudini inhæren: Declarationem potius quam conſvetudinem claram ferimus. inſtigatori S. R. Majeſtatis ſubditum Regium, in cauſis S. R. Majeſtatis dignitatem, Regalia & Jus Regium concernentibus, legitimè ad Tribunal ſummum evocare licere, neq; Regiarum cauſarum Judicium, quenquam præterquam Majeſtatem Regiam ſibi ſumere poſſe. Id quod etiam de rebus

ANNO 1570

ANNO 1570 & negotiis fisci intelligi volumus: quas nemo judicare nec debet, nec potest, nisi Commissarii Judices ad eam rem a S. R. Majestate constituti, aut in posterum constituendi: Secus faciens & in tale Judicium se temere ingerens, pro qualitate excessus, juxta Juris rigorem punitor. Qui autem res fisci fraudulenter occupaverit; peculatus pœna afficitor. *Locus & Jus suffragii inter Ordines Civitis Artificibus Opificum restitutum.* Cum non minoris laboris periculi, & prudentiæ res sit, de novo constituere statum Civitatis, quam corrigere semel constitutum, nec cuivis licet statum Civitatis mutare & corrigere, nisi Regia lege ex Senatus Consulto Regni lata: S. R. Majestas responso in vim legis promulgato, cavit, ut artifices Opificum in numero Ordinum Civitatis locum & Suffragium quintum inter alias quartas obtinerent. Quoniam vero Domini Commissarii compererunt, commissa esse inter alias quartas in fraudem legis: Quamobrem Constitutionem hujusmodi innovantes, locum & Jus Suffragii intermissum Artificibus Opificum restituimus. Declarentes, ut more aliarum quartarum & Suffragium quintum obtineant. *De Regiorum Decretorum exequutione.* Cum vinculum ad Societatem conjunctionis humanæ constringendam, & retinendam, Justitia & æquitate firmius & arctius natura dederit nullum, Ejus vero universa vis, quæ suum unicuique tribuit, in exequutione rei judicatæ posita sit, quam Magistratus, præsertim in rebus per Regium Tribunal judicatis, sæpenumero non sine multorum injuria negligere deprehenditur, proinde eam ratione deinceps petendæ exequutionis præscribimus, ut rem judicatam consecutus, a Senatu exequutionem postulet. Quam idem Senatus ad summum infra Mensem, sub mulcta, valorem quanti res est, æquante, & ex proprio, non ex publico realiter cum effectu facere tenebitur. Quod si Senatus hanc facere detrectaverit, vel neglexerit, Capitaneus, vel Burgrabius, tanquam S. R. M. in hac Urbe in multis negotiis vicemgerens, rem judicatam sub privatione Officii sui exequetur. Sed quia non raro exequutio rerum judicatorum prætextu obtentorum mandatorum pænalium præpeditur: de S. Majestatis R. expressa voluntate declaramus, inhibitiones, Citationes, mandata & rescripta, contra exequutionem rei judicatæ impetrata, & impetranda locum habere non debere. *De Juramento novo Burgrabii.* Revocamus quoque antiquissimum Juramenti Capitanealis usum: qui hactenus non sine S. R. Majestatis gravissimo præjudicio est intermissus, vetamusq; ne quisquam Burgrabiorum deinceps constituendus, munus Capitaneale exercere audeat, priusquam solenniter Juramentum coram Commissario vel mandatario Regio præstiterit, quemadmodum coram Nobis Burgrabius modernus, spectabilis, & Nobilis priusquam Magistratum eundem iniret; juravit in eum qui sequitur modum. Ego Mathias juro, quia fideliter Jus Regium & Regni tuebor & quidquid ad Jus & personam S. R. Majestatis pertinet attendam, & attentabo, agam & procurabo: ut æque bene pauperi sicut diviti justitia administretur, sic me DEUS adjuvet, & hæc Sancta Christi Crux. *De repressaliis.* Cum par in parem, ejusq: facultates & fortunas nullum prorsus imperium habeat & perniciosum errorem a Senatu Commissum videremus, qui S. R. M. inscia, duris Repressalijs Civium suorum facultates hominibus externis, terra marique exposuerunt, cum magno etiam periculo, cum inde bella inter vicinos, & fæderatos populos oriri soleant: proinde severe præcipimus, ne post hac Senatus, sine S. R. M. expresso consensu, manu ejusdem subscripto sibi hoc usurpet; idq sub læsæ Majestatis criminis pæ-

na,

na, In cujus rei fidem & testimonium sigilla Nostra appressimus, & manu propria subscripsimus. Datum Gedani die 13. Mensis Martij Anno Domini 1570. *De More in Judiciis servando.* Ad dignitatem S. R. M. & Amplissimi Senatus, quorum proprium est leges condere, ac formam & Ordinationem Justitiæ administrandam præscribere, ad conservandam pacem, & tranquilitatem Civium, & ad extirpandos errores, ac mala ex inequalitate Justitiæ provenientia spectat, & pertinet, ut certus modus & Ordo Justitiæ administrandæ ab iis, qui jurisdictioni præsunt, observetur. Quamobrem innovantes Constitutionem a S. R. Majestate superioribus Annis de modo & Ordine Judiciorum editam: statuimus, omnibusq & singulis, qui Judiciis præsunt, serio præcipimus, ut non secundum animi sui arbitrium, sed justa Jus scriptum, ac Decreta S. R. Majestatis in similibus Causis lata, debito modo, & Ordine, qui in Constitutione descriptus habetur, Causas Civium judicent, & determinent. A qua formula semel a S. R. M. Magno Judicio & Consilio præscripta, nec opinionibus ullis, nec literis mandatorum abduci se patiantur. Sæpe enim S. R. Majestas, declaravit, talia rescripta adversus Jus scriptum, & apertam Constitutionem, ad importunas partium preces impetrata, locum in Judiciis habere non posse, nec debere. *De Jure jurando a Magistratu in testimonii dictione dando.* Constitutionem editam de dando novo Juramento a Magistratu, quoties in aliqua re vel causa Testimonium dicit, diligenter observari jubemus: nimirum, ut in iis rebus quæ coram eorum Officio actæ sunt, novum ab eis Jusjurandum in perhibendo testimonio non exigatur; sed eodem Juramento ad Officium jam præstito stetur. Extra hunc casum Testimonium dicturus, more aliarum privatarum personarum Juramentum de veritate dicenda reddere & præstare erit obstrictus. Quod si secus factum fuerit, testimonium, tanquam non secundum Juris scripti observantiam datum, nullius momenti esse & fore declaramus. *De Actis Proconsularibus.* Cum fides Actorum niti debeat, non tam testimonio ejus qui Officio præest, quam veritate rei gestæ. Proinde ad ammovendas omnes suspitiones a Magistratu & rationem in conscribendis his, quæ coram, eis aguntur mire jubemur: ut omnia & singula quæ, coram eis inter partes aguntur, ac decisa sunt, fideliter in libros Officiorum seu Actorum, seu memorandorum, per Secretarios Juratos, parte vel partibus hoc postulantibus, conscribi, & annotari jubeant. Quæ sic acta & decisa infra decursum duarum septimanarum per juratum Secretarium, vocatis ad id partibus, absentia tamen alterius non obstante, authentice publicis Actis inseri mandent. *De necessaria Proconsulis præsidentis, aut ejus Collegæ absentia.* Animadvertendo rem esse plenam periculi abesse Magistratum ab ea Civitate, quæ maritima est, & propter celebritatem sui, & Emporii, quæ ipsa per se populosa existens, externarum quoq; Nationum, hominibus est referta: ac ad acuendam & excitandam curam; & dilegentiam Magistratus, quorum opera & functione semper opus habet: Responso S. R. Majestatis inhærentes Proconsulem, ejusvé collegam Civitate excedere vetamus; nisi necessitas aliud flagitet, ut alterutri peregre proficiscendum omnino sit. Quod cum usu venerit, in absuturi locum alium ex Proconsulibus sivè Collegis qui absentis Officio fungatur, suffici judicio Senatus erit necesse. *De Proconsulari causam cognitione.* Nemo quoq; causas ad Officium Proconsulare spectantes, præterquam Proconsul, qui præsidet, vel Collega ejusdem sibi audiendas & judicandas sumat, nisi cuipiam à toto Se-

ANNO 1570

ANNO 1570 natu audienda committatur. Ne vero Proconſulem præſidentem & tempus & tranquilitas ad publicæ rei curam ſuſcipiendam deficiant: præſtat, ut Collega ejuſdem proximus cauſas pleraſq; audiat, & de iiſdem cognoſcat. *De ordinaria cujusvis Juriſdictione ab alio non uſurpanda.* Hactenus quoq; abuſus hic multos errores partibus litigantibus nocentiſſimos peperit, quod Officia non fuerint diſtincta: inde evenit, ut alter in alterius muneris partes ſe ingeſſerit, cauſaſq; ab Officio ſuo alienas ad ſe traxerit, præſertim in negotiis ſequeſtris contractuum, ceſſionum, diviſionis & ſimilibus. Proinde ne Senatus inter ſe deinceps curas Officiorum confundat, omnino volumus, ut operas ſuas recté diviſas in ordinem redigant, & ſcripto comprehendant, ut quisq; muneris ſui partes inpoſterum rectius exequi valeat. *De Proconſulum in judicando cunctatione.* Neq; in eo levitér hactenus erratum eſt quod partium litigantium cauſæ a Proconſulibus non ſine eorundem gravi juris præjudicio, longius, & contra quam fas eſt extraherentur. Proinde deinceps omnes cauſæ quæcunq; intra ſpatium duarum ſeptimanarum per Proconſulem præſidentem vel Collegam illius terminari vel per tranſactionem ſopiri nequeant directe ad totum Senatum remitti debent, quas Senatui ad inſtantiam partium occupare omnino fas erit. In quo neq; præſidenti Proconſuli, neq Collegæ ejuſdem Senatui refragari licebit. *De executione rei judicatæ.* Quandoquidem cum indignitate & dedecore Senatus conjunctum eſſe videatur, ut ea quæ juſte, legitime ac inviolabiliter á Senatu Ordinata, concluſa, & decreta ſunt, exequutionis effectu careant. Proinde ſtatuimus, ut Proconſul Præſidens, ad quem cura exequutionis ejuſmodi proprié ſpectat, nunquam in ea parte officio ſuo deſit: quinimo promptum ac paratum ſe in exequuendo exhibeat. Quod ſi vero negligentius eam rem curaverit, pro Sacramento jurisjurandi ſui Senatores reliqui eundem noxæ intermiſſi officii ſui arguere, in eoque omnem operam ſuam collocare tenebuntur; ut quod Senatus ordinaverit, & decreverit, realiter, & cum effectu exequutioni demandent. Eam tamen facultatem ſic finibus ſuis terminatam volumus, Senatus ne talia ſtatuere & ordinare præſumat, quæ ab Officiis eorum aliena, & juri uſitato, atq; communi libertati contraria, deniq; ipſi etiam æquitati inconſentanea eſſe videantur. *De Procuratoribus, atq; eorum numero & jurejurando.* Cum Procuratorum uſus tam in judicio, quam ad alia negotia valde neceſſarius ſit, quorum fideli opera cætus hominum commodé carere non poteſt, præſertim, ſi dextré & fideliter officium ſuum geſſerint. Proinde Conſtitutionem Domini Sigiſmundi de juramentis ab eis recipien: innovamus: videlicet ut quilibet ſi Spiritualis fuerit, per Officialem Reveren: Domini Epiſ: ſi ſecularis per Senatum juramento obſtringatur, quod non animo ſeren: lites, aut lucri ſui cauſas ſed amore juſtitiæ; totum, cum ſumma fide, & diligentia, integré, & fideliter, tam in litis exordio, progreſſu, quam in extrema controverſiarum definitione, in cauſæ procuratione verſabitur. Quia vero certus eorundem Numerus in eadem Conſtitutione non eſt deſignatus, & lex jubeat numerum eorum reſtringi, in utroq; foro ſeu judicio Reverendiſ: quidem ad numerum quatuor coarctavit; hoc idem & de Notariis publicis, intelligi volens. Spectabilis vero Conſulatus ad numerum. Qui quidem Cauſas Publicas Civium, ſine omni repulſa, & contradictione Magiſtratus tam in judicio, quam extra agendi, & ſine debito terminandi, poteſtatem habebunt. Quam Conſtitutionem ad Nobiles, & alios qui juriſdictioni Civili

non sunt subjecti extendi nolumus. Istis enim liberum erit, per quoscunq; Procuratores causas suas coram judicio & Officio Civili pro arbitrio suo agendas committere, sed ita tamen ut ordinem Judiciorum debitum observent. *De testibus per Notarios Publicos sine Magistratus autorit. non examinan.* Inolevit in hac civitate mos, pugnans cum Jure scripto & bonis moribus, per quem Notarii publici potestatem examinan: testium, sine authoritate Judicum, idq; parte non vocata, sibi sumunt, atq; instrumenta publica, quibus in desenden: causis Procuratores uti solent, super ea re conficiunt: unde oriuntur perjuria, & variæ falsitates. Quibus omnibus obviantes, inhæren: juri scripto, ac decretis super ea re a S. R. Majestate latis, statuimus ut nullus deinceps ex notariis publicis, absq; Authoritate ordinaria sive delegata, testium examinationem sibi usurpet. Quod si contra fecerit, instrumentum quidem Publicum nullius roboris sit & ipse pæna arbitraria à Judice puniatur. *De salario Notariorum.* Ne plus æquo deinceps onerentur Officium Notariorum requirentes, adjecta est moderatio salarii Notariorum in reformatione eorum quam de Secretariis & scribis suis Senatus edidit, quam in omnibus approbamus. *De Procuratorum mercede.* Idem quoque de Procuratorum mercede, juxta usitatam moderationem in judiciis hactenus servatam retineri jubemus. *De Notariis Actorum & scribis.* Quod autem ad Notarios actorum & Scribas attinet, subscribimus iis, quæ ea de re Senatus modo assensu in supradicta reformatione edidit. *De litibus maturè expediendis.* Ne partium litigantium causæ plus æquo extrahantur Acta earundem, causa ab inferiore judicio ad senatum devoluta, singulis Senatoribus communicari, & ab iisdem perlegi, diligenterq; expendi debent, quæ tamen ultra unius diei spatium, si prolixiora fuerint, sub pæna arbitrio Senatus statuen: nemo detinebit. Postea senatus intra Mensis spatium finaliter decernet: a qua sententia appellatione interposita, Secretarii Acta infra duarum septimanarum spatium, nisi magnitudo Actorum moram longiorem afferat, fideliter scripta à Partibus requisiti, extradent. *De Secretariorum Officio.* Omnia quoq; Senatus Decreta, & quæcunq; per partes protestando, vel alio modo petuntur, necessario per Secretarios acticari oportet; præsentibus etiam, coram quibus in Senatu res gesta est, additis, quo nomine Secretario nihil numerari debet. Quod autem protestationes attinet, id quod antiquus usus obtinuit. Idem vero Secretarius, omnia Decreta & mandata, & si quid est ejusmodi, cum his omnibus quæ a Senatu supra ejusdem pronunciata fuerint, distinctè & fideliter in libros peculiares ad rei gestæ indubitatam memoriam referet. Volumus autem propterea nomina præsentium annotari, ut rectius & dilucidius præsentes reliquis, qui tum absuere, statum causæ exponere possint: si fortasse denuo causa in Senatu disputanda fuerit. *Ne Secretarii causas privatorum in Aula agant, aut promoveant.* Cum nihil æquè quam patrocinia potentiorum Jura partium evertant, nemo deinceps Proconsulum Senatorum, imo neque Syndicus, sive Secretarius, aut missus quispiam apud Aulam Sacræ Regiæ Majestatis, Causas privatas publicè vel secreto agere, & promovere audeat: verum publica negotia quorum Nomine ablegatus est, diligenter curet, ne cum civitatis Reipubl: detrimento & partium damno ex privatis causis publicas efficiat. Qui secus fecerit, contra Jusjurandum suum commisisse censeatur. Liberum tamen erit eisdem apud principes externos, contra homines externos Amicorum sive privatorum civium causas non civitatis tamen, sed partium sumptibus

ANNO 1570

ANNO 1570. agere. *De Officio Censorum, & apud eorundem Tribunal observan.* In Officio Censorum hic ordo deinceps conservabitur. Proconsul infimus, Officio cedens, ter singulis septimanis, diebus, Lunæ, Mercurii, Veneris, Officio Censuræ præsidebit. Huic Senatus duos Senatores, tertius vero ordo quatuor de Civium numero ex singulis quartis per suffragia legitime electos assessores adjunget: qui sub eadem pæna, qua Senatus convocatus ad Censuræ Judicium convocari debent. Tres quoq; Procuratores jurati, quibus errores delinquentium prodi oppertet constituentur. Illi contra delinquentes accusationes instituent: solarium suum ex arca Censuræ percepturi. Qui causam suam per Procuratorem proponere noluerit, huic liberum erit, per se causam suam agere. Ter citatus non comparens, pro qualitate accusationis contumax pronunciabitur causaq; succumbet. Contra quem eadem die ad executionem inclusive procedetur, legitimis tamen exceptionibus parti reservatis. Si contra partem præsentem sententia feratur pars vero non appellaverit, post elapsa fatalia sententia executioni demandetur. Qui vero rei judicatæ in executione non paruerit, duplici pæna puniatur. Quod si vero tertio executioni se opposuerit, tanquam turbator Politici Ordinis, & immemor Officii sui Jure Civitatis careat. In quo nullius status & Ordinis personæ ratio haberi debet Appellationes ad Senatum ab Officio Censuræ liberæ esse debent: quam pars appellans proxima post latam sententiam Senatus sessione prosequetur. Senatus sententia gravato in gravioribus causis ad S. R. Majestatem appellare licebit, juxta Constitutionem D. Sigismundi de appellationibus. Ab executione sive Decreto nemo Judicum Censuræ Causam, ordiatur, neq; cives gravet, nisi delinquentis error publicus & notarius fuerit, propter Decreta acticanda, intimationes publicandas, & in certos libros referendas, & propter rationes accepti & expensi Notarii certi operam Officium censuræ conducet; cum in Causis deciden: multum momenti hic ordo Senatus adferre possit. Quod vero Apparitores vel alios censuræ servos attinet, in eo arbitrium reformatorium Senatus approbamus. Censores singulis Annis rationem accepti & expensi reddere, & more aliorum Officialium, pecuniam cum tabulis in Commune ærarium inferre tenebuntur. *De secretis paucorum Consiliis tollendis.* Ad præcludendam viam dominatui paucorum, & inæqualitatem, ex qua oriuntur discordiæ, vitandam, quandoquidem Omnes ex æquo, tam Burgrabius, Proconsul, & Consules ad impendendam Curam regiminis ex bono istius civitatis in verba S. R. M. jurant, odiosum esse censemus, alios præ aliis in fide erga Principem præferri. Quamobrem statuimus hac Constitutione, ut deinceps non sit specialis potestas & prerogativa penes solos Proconsules convocandi, & agitandi Consilia secreta exclusis cæteris; sed ut omnes Senatores sine delectu ullo ac discrimine ad consilia quævis admittantur. Excepto cum S. R. Majestas solis duntaxat creditum, & cognitum esse voluerit, eo casu non debebunt cum aliis communicare. Extra hunc Casum ad reliqua omnia admittantur: præsertim cum nihil ejusmodi sit tam honorificum; bonum & utile S. R. Majestati & civitati, quod non possit Senatoribus Juratis communicari. Quod si quis contra fidem Juramenti secretum Consilium evulgaverit, a Senatu universo moneatur: si sic monitus non resipuerit nomen ejus S. R. M. deferetur. Nemo istius Ordinis contra, quam Senatus communibus pluribusve suffragiis decreverit, resistere, vel de facto diversum attentare præsumat. Secus faciens, & salutaria Senatus consulta impediens, non sine Magistratus præjudicio

& de-

de decore, publicæ vero rei damno ab aliis Senatoribus, verbis caſtigator & pu- ANNO
nitor. *De bonorum publicorum adminiſtratione.* Cum Proconſules graviori- 1570
bus Judiciorum & negotiorum Civitatis hujus curis premantur, quamquod bonorum adminiſtrationis labores ſuſtinere valeant, eadem autem publicorum bonorum adminiſtratio & OEconomia in ea temporum difficultate immenſas curas & operas requirat; merito eoſdem, reliquorum ordinum ſententia acquieſcentes, tanto onere ſublevandos cenſemus. Proinde ſic deinceps laborem curationis publicorum bonorum patiendum ſtatuimus: Senatus quátuor Senatores peritos rei OEconomicæ ex ſuo numero eligat. His centum Viri communitatem Civitatis repræſentantes, ex ſingulis quartis ternos Viros expertos & probatæ fidei, ex ſuo Collegio, ſive aliis ſive quartæ Civibus, ſingularum quartarum ſuffragiis communibus electos, adjungent. Hi igitur curam Adminiſtrationis ſic participabunt, ut terni cum uno Senatore ſingulis præfecturis, vel Officiis bonorum terreſtrium præſint; & ſic quaterni præfecturæ Grebinen, atque inſulæ: quaterni Neringæ, quaterni bonis in Promontoriis, & circa ſitis, vulgo Hohmet, reliqui Helenſi Officio præerunt. Omnes autem ſua ſtudia conſilia & operas fideliter conferent, ut ex diligenti locorum reviſione & inſpectione, animadvertant, quibus rationibus, & modis fundi & agri, aliique aliarum rerum reditus, in publicis bonis amplificari, augerive poſſint. Hanc adminiſtrationem, in quam ſe præter hos deinceps nullus ingeret, abſolutam, & inter ſe communem, præterquam in levioribus Judiciis, quibus Senator duntaxat præerit habebunt. In gravioribus autem negotiis communi conſultatione utentur. Initium Adminiſtrationis ejuſmodi a Dominica Judica hujus Anni fieri volumus, quæ quadriennio amplius non durabit, ob eam potiſſimum cauſam, ut Senator & Cives, priuſquam aliud de publicis bonis ſtatuatur, ſtatum illorum perſpiciant, deq́ rationibus & modis amplificandorum fructuum & redituum ſalabria conſilia præbeant. Interea nihilominus publico ſcripto Authoritate Senatus, auctione conſtituta cujuſcunq́ ſine diſcrimine vitæ integritatis tamen honeſtum teſtimonium habenti, & de ſatisfacien: per fidejuſſores caventi per modum locationis, vel arendæ ut vocant, bona ſupradicta cum omnibus libertatibus, utilitatibus, & emolumentis, aliiſq́ eorundem pertinentiis, quocunq́ nomine appellandis, integre vel particulatim OEconomi delecti elocare debebunt. Præſertim ſi poſt accuratam bonorum reviſionem eorundemq́ uſum, & rationes exquiſitas, locationem ejuſmodi cum fructu uberiori fieri poſſe cenſuerint: verum tamen ea lege, ut non ultra decem Annos concedantur: neve loci illius ſubditi præter Jus & æquum contra libertates, in quarum poſſeſſione nunc ſunt, præmantur, vel mulctis aliis graventur, præter pænas, quæ judicialiter per ſententiam Magiſtratus decernuntur. Arbitrium quoq́ ſubditos aſſerendi penes prædictos OEconomos erit. Sed ita tamen, ut nimio aſſeren: non graventur. Conductor vero vel arendator, ut vocant, & mulctas & prætium aſſertionis in commune ærrarium inferet: & de omnibus accurate rationem reddet. Quodſi vero publico commodo bona locari nequeant OEconomi ſupradicti adminiſtrationem ſuſceptam, jurati, uſq́ ad adventum Commiſſariorum Regiorum ſuſtineant; ut latius in capite de rationibus mentis noſtræ ſententiam expreſſimus In rebus alicujus momenti OEconomi duodecim convenient: communibuſq́ Conſiliis de negotio, quod in deliberationem venit, ſtatuent. *De bonorum terreſtrium*

ANNO 1570 *Lustratore, sive advocato, ut vocant Terrestri & Officio ejusdem.* Operæ pretium quoq́ fuerit, hominis idonei, atq́ OEconomicæ rei periti, justo salario operam conducere, qui obequitando, & nulli unquam labori parcendo, bona communia sedulo lustret, & revideat, atq́ in hanc potissimum curam incumbat, ut status illorum pro pristino integer retineri queat, & ne conductores cum detrimento publico eisdem abutantur: verum illa rite excolant, & pro sua virili parte fructuosiora efficiant neve amnium cursus, & alvei, præsertim eorum, qui Neringam interfluunt impediantur vel ripæ arboribus, vel vepribus vestitæ nudentur, cum vim glaciei concretæ hyberno tempore sustinentes, eandemq́ in alveos suos reprimendo dirigentes, non solum vadis alveum aggerari prohibent; verum etiam altitudinem ejusdem, dum pressi & magna cursus vi ferantur, cum magno navigantium commodo excavant. Si quoq́ idem advocatus, ut vulgo dicitur Terrestris, tale quippiam fieri deprehenderit, quod cum Publico damno conjunctum esse videtur, hoc OEconomis omnibus pandere, neq́ res, publicæ rei perniciosas in ullius hominis gratiam reticere debebit. OEconomi vero communibus Consiliis errorem ejusmodi sine cunctatione emendare tenebuntur. *De recuperatione bonorum Terrestrium illegitime alienatorum.* Quando quidem non sine querela & exprobratione multorum Senatus authoritate non nulla publica bona ad privatorum hominum usus a Republica avulsa sunt: proinde jura occupatorum primo quoq́ tempore per omnes ordines diligenter inquiri & examinari debent. Quodsi itaq́ concessiones vel enormes vel non ob legitimum sufficientem censum, sive Canonem, aut contra communis Juris dispositionem, & sic in favorem occupatoribus concessa esse deprehendantur: tractandum cum eisdem erit, ut possessione eorum bonorum cedant, & publicis usibus rursum applicentur: ea tamen adhibita moderatione; ut sumptus in ea bona expensi, quibus conditio bonorum melior reddita est, æstimatione æqua eisdem possessoribus refundantur. Si vero propter publicum commodum, transactione Possessor censum vel canonem auctiorem offerret, integrum erit utrisq́ super concensione ejusmodi transiere. Deinceps vero, neq́ Proconsuli sive Senatori, neq́ ulli hominum publica terrestria bona, supradicta ratione concedi atq́ inscribi debent. Quod si vero publicæ rei non modo sine damno, verum cum emolumento ejusdem, exigua & inculta bona, mansos nimirum tres, aut quatuor ultro citroq́ concernentia pro censu perpetuo vel Canone locari expediat, non aliter nisi omnium Ordinum assensu & decreto hoc fieri jubemus. Ea tamen lege, ut nemini immunitates aliquæ inscribantur, verum ut communem legem servitutis fundi ex æquo cum aliis subeat. *De libertate Civium in bonis Terrestribus.* Quemadmodum ad intentatam actionem laniorum recte, & veteris Urbis pro libertate communi Jus diximus, decretumq́ tulimus, quod Decretum Nostrum hic pro inserto haberi voluimus: ita nunc quoque statuimus, omnia bona communia quorum usum liberum celeberrima hæc communitas priscis annis conjunctim, & non divisim tenuit, & habuit, perpetuo quoq́ deinceps libera esse debere, ut omnes ex æquo, & quisq́ pro sua commoditate, sine discrimine, in pascuis, sylvis, piscatione, venatione, & aucupiis eisdem frui & libere uti, absq́ cujusquam impedimento, modo antiquitus observato, possit & valeat; quemadmodum speciatim in decreto Nostro continetur, videlicet libertates, vulgo Burgervaldt, cum pratis & pascuis ad sylvam eandem spectantibus. Item locum vulgo

Holm, & regionem circa hoſpitale Omnium Sanctorum Dei Angelorum aliaſq; libertates communes omnes, quibus hæc ampliſſima communitas priſcis temporibus uſa eſt. Integrum quoq erit deinceps omnibus Civibus ex æquo piſcatione, agris, pratis, uti & frui quæ circa tabernam Scagnetenbroch, Ruchofort, & Nobiskroch a publico uſu, & libertate Communi ad augendum cenſus non ita pridem avulſa feruntur. Ut autem ſtatuta & decreta hæc Noſtra realiter executioni demandentur, atq; occaſiones omnium altercationum deinceps præcidantur, volumus, ut OEconomi ſupra nominati, conjunctim, magna diligentia, & fide communes libertates exquirant & inveſtigent: eaſdemq limitibus ſuis diligenter terminent, ut omnia ad antiquam libertatem ſpectantia declaritione indubitata, ſpaciatim, plene tamen & expreſſe definiantur. Ne autem publicæ libertati denuó aliquid decedat, Inſpectores & Conſervatores OEconomos eoſdem conſtituimus. Rationum vero conficiendarum modum, quem in reditibus Civitatis, & aliis circa Civitatem ſervari cupiamus, inferius circa Officia definiemus. *Ne Magiſtratus Rempubl: quæſtui habeat.* Nullus quoq deinceps Proconſulum vel Senatorum reditus, præſertim ejuſmodi, quos accidentia appellant, ex publico privatim ſibi comparet, & in uſus ſuos convertat: verum ab eisdem omnino abſtineat, neq in minimo privatam rem in publico Officio quærat imo in hanc unicam curam pro virili incumbat, ut ſedulo Rempub: fida cura ſua ornare, augere, atq amplificare curet. Omnes vero proventus Officii ſui cum adjunctis ſuis non alio præterquam commune ærarium convertat, atq inferat ſecus faciens, & contra Officii ſui partes fidem Reipubl: fallans, & de hujuſmodi crimine convictus, tanquam reus criminis peculatus juxta juris rigorem, irremiſſibiliter punitor. Quod ſi vero crimen levius videtur, quam quod gravioribus pænis juxta juris formam puniri poſſet, nihilominus tamen delinquenti diminutionis capitis pæna perpetuo ſuſtinenda irrogabitur. Simili quoq pæna conſentientes, & ſcientes, conniventes: quiq; conſilio ſua & operas ad eam rem præſtant, juxta uſum Juris communem, ut cæteris exemplo eſſe poſſint, afficiuntur. *De ſalario Annuo Capitanei, ſive Burgrabii Proconſulum, Senatorum, & OEconomorum.* Cum Burgrabius, Proconſules, & Senatores gradum quidem dignitatis, ſed eum ſane pleniſſimum laboris ac moleſtiarum ſuſtineant: ſalariis autem perexiguis fruantur: nemo autem propriis ſumptibus in rerum Communium curatione, cum rei ſuæ familiaris jactura, ſe laboribus, & curis conficere teneatur. Et ut deinceps omnis occaſio errorum ad quæſtum Reipublicæ abutendum penitus præcidatur. Proinde omnium Ordinum ſuffragiis, & Conſenſu Capitaneo ſive Burgrabio, & Proconſulibus ſingulis octingentos: Camerariis ſinguliis ſexcentos: reliquis autem Senatoribus ſingulis quingentos: OEconomis vero ſive curatoribus ex tertio ordine adjunctis, ſingulis centum quinquaginta florenos nomine Salarii, & penſionis annuæ decernimus, qui ex ærario publico eiſdem, ſingulis Annis plene & integre numerari debent. Proconſules vero & Senatores viciſſim quiſq in Curam Officii ſui fideliter incumbent, atq in omnibus diligentiam & fidem ſuam ſedulo Reipubl: probabunt, ſeq otio inerti prorſus abdicabunt, itineribuſq recreationum moderate utentur: quibus ſiquis ad deſidiam, & luxum immoderate, cum injuria Officii ſui uſus fuerit, deq ea re admonitus non tamen deſtiterit, decreto totius Senatus ei pars ſalarii defalcari, vel etiam pro modo exceſſus integra penſione annua privari debet. *Senatus in ſalario ſuo acquieſcat, neq; ſe privatæ rei ſtudio in Officia*

ANNO 1570

ANNO 1570 *aliena ingerat.* Volumus autem ut Magiſtratus in decreto ſibi ſalario ita acquieſcat, ut alter in alterius manus, quæſtus odore, aut cujuſcunque rei gratia, ſe nullo modo ingerat. Præſertim hoc vetamus, ne Camerariis & eorum adjunctis in adminiſtratione ædium, granariorum, turrium, & domiciliorum, aliarumq́ arearum & rerum inde dependentium, arbitrium quiſq́ præripere auſit: verum eosdem munus ſuum curare ſinat; ut eo auctiores reditus inde ærario inferant. *Ut fundorum obligatio illegitima pro nulla habeatur.* Jura advitalitia & obligationes ſuper poſſeſſione fundorum Civilium, nemini inſcribi deinceps debent. Inſcriptiones vero jam factæ, niſi Juri conſentaneæ fuerint, pro nullis & irritis habeantur. Plurimum enim Reip: intereſt: quandoquidem bona obligationibus onerata ad tantum uſum atq; liber a bona transferri nequeunt. *Moderatio ſumptuum Senatus, & Nuntiorum.* Et ſi Superioribus Annis, tempore æquiore, ſumptuum ratio jam dudum conſtituta ſit: cum tamen commitiorum, Conventuum, & mittendorum ſumptus nuntiorum hactenus ſic excreverint, ut non modo modum duntaxat omnem exuperent, ſed etiam prorſus Reipubl: Civitatis hujus pernicioſi ſint, & intolerabiles: id quod non obſcure ex calculo deprehendimus: omnino modus eiſdem ſtatuendus eſſe videtur. Proconſul igitur cum uno Senatore aliquo ablegatus, curru honeſte recto quadrijugo una cum Senatore & Secretario vehatur: equites vero in comitatu quatuor habebit, deinde currum alterum quadrigarum, quibus ſupellectilem neceſſariam, & cocos ſecum vehet, atq; ita Proconſulis & Senatoris Comitatus duodecem equorum numerum non excedet, in quem ex publico honeſtus & moderatus ſumptus fieri poteſt. Senator autem cum Syndico & Secretario curru quadrigarum tecto, & tribus equitibus. Secretarius vero curru bigarum & uno equite, obligati, utentur. Opera autem pueri cujuſpiam ſi quis uti volet, ei hoc integrum erit. Qui modum hunc omnium Ordinum conſenſu præſcriptum tranſcendere, & violare non veritus fuerit, is damnum de proprio ſarcire tenebitur, quantum ſupra præſcriptum modum æſtimatione æqua inſumpſiſſe deprehendetur: niſi neceſſitas majorem comitatem ob iteneris periculum, vel aliam aliquam gravem Cauſam requirere videbitur. *Legati & Nuncii ablegati æs alienum non conflent, nec largitiones faciant.* Qui Nuncios nomine publicæ rei alibi agunt, vel legationes ad Principes obeunt, deinceps ſine Senatus & Deputatorum expreſſo conſenſu, pecuniam nullam in locis exteris mutuo accipient, nec largitiones facient, vel munera cuiquam promittent. Qui ſecus fecerit, damnum ex proprio refundere compellatur. *De ferendis in Senatu oneribus æquis.* Ut æquitatis inter Senatores habeatur ratio, neve plus æquo non ſine magna rerum ſuarum jactura quiſquam gravetur onera profectionum, & ſi quid tale eſt, Senatus ex equo participabit: niſi neceſſitas quoq́ requirat, ut propter ſtatum cauſæ idem Senator denuo ablegetur; cui penitus, quam cuipiam alteri cauſa illa cognita foret. Quo nomine, præſertim ſi ſæpe hoc facto opus eſſet, Senatus æqua æſtimatione publicam cauſam foris curanti damnum familiaris rei ſarciet. *De ſcriptorum & literarum publico nomine conficiendarum modo: Nuntiorum Relationibus & aliis.* Cum ſæpe numero neceſſitas expoſtulet, ut Nunciis S. Regiam M. interdum ad inclytum Regni Senatum, in gravioribus cauſis Informationes, ſive Inſtructiones & defenſiones præſcribi, aut tabellarios cum literis mitti opporteat, non raro vero ſub titulo Omnium Ordinum, & totius communitatis quædam concipi.

cipiantur describantur, obsignentur, & mittantur, quæ non solum causæ argumento, & à mentis illorum sententia aliena sint, verum etiam voluntati eorundem prorsus repugnent. Proinde statuimus ne deinceps in gravioribus causis informationes sive instructiones defensiones, vel literæ ad S. R. Majestatem mittantur, nisi omnium Proconsulum & totius Senatus manibus prius fuerint subscriptæ. Quod si vero nomine omnium ordinum totius Civitatis instructiones, informationes, defensiones, & literas quid quid tale sit, ad S. R. Majestatem mitti expediat, non solum argumentum eorundem unanimi omnium ordinum consensu decernendum & conficiendum erit: verum etiam quatuor Proconsulum & duorum alterius ordinis Seniorum, tertii autem ordinis quatuor ad id ex singulis quartis per quartas electarum personarum manibus propriis subscribi debet. Quod autem alias instructiones & literas, vel qualiacunq; instrumenta attinet, alio mittenda, in quibus tantum momenti positum non fuerit, ea omnia primum in Senatu publice perlegi, deinde in conspectu eorundem obsignari debent, ut autem omnium recens retineatur memoria, informationes, defensiones literæ & instrumenta alia ad eum modum sic scripta & obsignata sine mora in libros publicos referri oportet. Idem modus in relationibus Nunciorum servabitur, qui Senatui & his quorum interest postquam redierint, sine cunctatione refferre debebunt. Quæ omnia, ut ejus rei notitia semper extet, pari modo in libros publicos referentur. Rationes vero sumptuum suorum spatio unius septimanæ, postquam venerint, sufficienter reddent. *De memoria rerum gestarum retinenda.* In causis & negotiis, ubi alterius, & tertii ordinis, ac totius communitatis interest, ordini secundo & tertio sigillatim exempla informationum, defensionum, literarum, deliberationum, consultationum, decisionum, & recessuum, vel si quid tale est, tradi debent. Item exemplo Regiorum rescriptorum, , & decretorum, quæ omnia dicti ordines, præsertim tertius, in Archivis suis ad eam rem, & alia monumenta asseruan: ex publico comparandis, diligenter recondent; ut non ipsi modo recordationem præteritorum temporum firmiter animo retineant, sed earum memoriam etiam posteritati prodant. *De officio camerariorum.* Numerum camerariorum vetustum approbamus; ut singulis Annis duo camerarii præsint, alter Camerarius, alter vero Sucamerarius appelletur. Camerario vero cedente vel decendente Succamerarius succedat, & tertium collegam recipiat. *Camerariis adjuncti adhibeantur.* Ex delectis tertii ordinis, quos officiis præferimus, quatuor modo supradicto per quartas ad Cameratum delectos Camerariis adjungi volumus. *De Æris publici dispensationis modo.* Quod hactenus passim Camerarii pecuniam publicam in privatis suis ædibus dispensaverint: illud quemadmodum non obscure apparet, multa absona & inconvenientia attraxit. Proinde severè statuimus ne deinceps Camerarius ad ærarium publicum pecuniam spectantem in privatis suis ædibus recipere vel expendere ausit, sed tanquam publica Camera in percipiendo & expendendo exequatur. Quod si vero vel valetudine adversa, vel aliquo alio legitimo impedimento impediatur, collega ejusdem vices illius impleat. Camerarius secus faciens, & pecuniam ad Ærarium publicum spectantem, quoviscunq; prætextu in ædibus privatis percipiens, vel ex prætorio in easdem deferens, & super eo legitimé convictus, tanquam suspectus criminis peculatus diminutionis capitis pœna afficitor. *De modo schedarum mittendarum sublato.* Hunc morem mittendarum schedarum, quibus omnibus Officiis in expendendo hactenus Camerarius parere jussus est,

ANNO 1570

ANNO 1570 improbum & perniciosum publicæ rei abusum esse deprehendimus: quem non modo tollimus, verum etiam Camerariis severé pro jurata ipsorum fide interdicimus, ne deinceps ullius Officialis chartæ in expendendo pareant. *De rationibus ab Officialibus ex Officiorum reditu subducendis.* Statuimus autem, ut deinceps Officiales ex reditibus Officiorum suorum expendant, & rationes expensi & accepti exquisite subducant. ad eum modum, sicut in capite tituli rationum præscripsimus. Si vero Officia magis tenuta sint, quam quod sumptus suos ferre possint: is qui præest, pecuniam à Camerario & adjuncto accipiet; sed syngrapha Camerario tradita, quantum acceperit sidem faciet. *De Officio camerarii.* Cum Officium camerarii non modo late pateat, sed & onerosum & grave sit necesitas ipsa requirit, ut Secretarium sibi fidum camerarii cum adjunctis comparent, aliosq; necessarios servos conducant, ut rationes Officialium, in peculiares libros referantur, omniaq; in suum ordinem digesta sic currentur, ne quid detrimenti Reipublicæ capiat. Notarii vero, & servorum operæ aliis negotiis á nemine intentari debent. Quandoquidem adjunctis magno oneri futurum foret, rebus aliis omnibus postpositis, cameratum duntaxat curare Proinde statuimus, ut singuli singulis septimanis, ordine servato, in percipiendo & expendendo Officio camerali, una cum camerario vacent. Singulis autem mensibus camerarii cum omnibus adjunctis convenient, ratones suas component, atq; in ordinem redigent, & de negotiis Officii sui consilia conferent. Quod si vero interea se negotia offerrent, quæ celeri expeditione indigere viderentur, adjuncti a camerario, modo quo Senatores convocantur, vocati convenire & parere tenebuntur, quoties id necessitas postulaverit. *De Officio Ædilium.* Ad reformationem Officii hujus omnino expedit, ut omnes opifices, fabrorum lignariorum socii, quorum opera Senatus utitur, sub uno Magistro sive Architecto operentur. Itidem cum cementariis observari volumus, qui itidem uni Magistro suberunt. Unus quoq; deinceps Ædilium servus, vulgo Bawknecht aletur. Cæteris Magistris & servis remotis. Jurabunt autem supradicti, faber Cementarius, & servus, quot annis juramentum renovantes publicæ rei debitam fidem, neq; se commissuros esse ut quidquam ad publicum spectans, intervertatur. Item Officio suo prætextu utilitatis publicæ in præjudicium Civium se non abusuros esse, neq; passuros, ut operarii vel socii privatis personis quibuscunq; publicis sumptibus opus faciant, aut materiam, sive res ullas quæ ædificandæ sunt, in privatos usus convertant: verum summa fide & diligentia damna Reipublicæ se aversuros, & Magistratum & Officiales diligenter avisaturos. Ad Ædilium numerum, centum viri quatuor ex Æconomis quartarum suffragiis ordine electos adjungent. Ædilibus adjunctis sine consensu totius Senatus, materiam, hoc est, robora, calcem, cementa, lateres, & id genus alia emere non licebit, neq; emptas cuiquam alio divendere, neq; ulla ædificia, quantumvis exigua, in Civitate, vel extra in fundis publicis statuent, nisi id fuerit a Senatu permissum. Qui secus fecerit, damnum exædificando datum ex proprio sarciet. Quandoquidem Ædilibus deinceps, accepti & expensi, sicut & cæteris Officialibus ratio sufficiens reddenda erit: eodem modo rationibus conficiendis, vicissitudine anniversaria observata, ordine singuli præerunt quemadmodum de Camerariis superius commemoratum est (cui unus ex adjunctis assidebit, eadem anniversaria, vel menstrua vicissitudine prout eisdem videbitur observata. Tertio itaq; sic Ædili, & uno ex adjun-

ctis, rationibus occupato, reliqui duo Ædiles, lustrandis fundis operam dabunt ANNO
sine tamen spe alicujus pretii, quandoquidem ex publico satis honeste sumpti- 1570
bus illorum prospectum est. Porro, quæ ad manus Ædilium spectant, de ædibus, domiciliis, & fundis publicis, item de refectione & locatione eorundem, per modum auctionis, de areis publicis dividendis & renunciandis de repetendis fundis illegitime, & præter Jus, in vico Langiengarten, & aliis in locis occupatis, per deputatos Senatores reformata sunt, ea omnia approbamus: assentimur quodq; iis, quæ de granariis latere tegendis, de sternendis plateis, de tectis præ ædibus, & aliis ædificiis in plateis renovandis & ponte ad flumen Motlau continuando, ab ejusdem Deputatis constituta sunt: quæ collecta & ordine digesta legitime per Nos confirmabuntur. *De mola frumentaria.* Quandoquidem in Officio Molendinario non exigui errores deprehenduntur, per Senatum duo Senatores constituentur, quibus tertius ordo ex his, qui Officiis admovendi sunt, per suffragia Quatarum quatuor Electos adjungent. Hi sex universum illud Officium Molendinarium procurare & de universis & singulis acceptis, & expensis quotannis exactas rationes reddere tenebuntur. Illi ipsi quoque facultatem & potestatem habebunt Molendinis Ministros & Officiales fideles præficere, & in Camera Accisæ diligentis & fidelis Scribæ operam conducere, ut eo expeditior ratio ad omnem interversionem evitandam, ex correspondentia scribæ servari & poni queat: qui omnes ad eam rem rite præstandam fidem jurabunt. Nemo autem eorum, qui sic Molari Officio servient, insciis & invitis dictis sex Præfectis quidquam attentet, nisi de eorundem voluntatis expressa sententia, audeat. Et contra deliquens pro qualitate delicti ut aliis exemplo sit, severe ponitor. Molitoribus quoq; mercedem justam Præfecti constituent, ut stipendiis suis contenti, á venditione pulveris, farinæ, & molarum omnino abstineant: quas propter varias causas per dictos Præfectos vendi, prætiumq; propter publicam Utilitatem justo calculo in ærarium publicum inferre jubemus. Omnes quoq; expensæ inutiles & supervacaneæ deinceps præcidentur. Leges vero, quibus tam Molitores, & qui opus ibidem faciunt, quam ii qui molunt, pareant, præfati Oeconomi præscribent, & in tabula compræhensas proponent. Ad evitandas omnis generis interversiones, & suspiciones Præfecti frumenti, farinæ vel brasei nihil emant, inq; omnibus se fideles exhibeant. Qui secus fecerit, is Officio suo privetur. Quod si vero infidelitatis alicujus reus deprehensus, & convictus fuerit, pæna criminis peculatus puniatur. Quod ad reliquas molas attinet, nimirum papyraceas, pulverarias, & alias earum Ordinem primo quoq; tempore constituendum Senatui committimus. Verum quia circa molam tabulariam, & pulverariam pro respectu personarum multi abusus contingunt, & nomina fiunt, ideo per modum auctionis ad utilitatem publicam locari debent. *De aliis vulgaribus Officiis.* Feudum, vulgo schesrey Brubunch, resinæ & Cinerum areæ, aquarum claustra, aliaq; ejus generis Officia in posterum nemini gratis conferantur, sed Senatus intra spatium unius Mensis, supradicta publica Officia auctionabitur, & plus offerenti locabit. In quo tamen præ aliis bene meritorum & bonorum inopum civium peculiaris ratio habenda erit. Arendatoribus vero in formulam Juramenti hæc clausula inseretur, se ab antiquo recepto more nihil à quoquam extorsuros, neq; in Officio suo personarum respectum habituros. Contra hæc committentes, pro qualitate excessus vel debiti irremissibiliter puniantur. *De Civi-*

ANNO 1570 *tatis Curiæ.* Ad minuendum immoderatas expenſas Equitis publici, inhærendo ſententiæ à Senatu Deputatorum, ſtatuimus, Magiſtrum vel Præfectum Curiæ nullos privatos vel ſuos, vel aliorum Equos, vel pecora cujuſcunq; generis, uti hactenus factum eſt, alere debere, neq; plures quam ſex quadrigæ, quando-quidem ad Civitatis negotia paragenda ille numerus ſufficiens eſt, & duodecim equeſtres equi alantur: Præfectus & ſcriba inter reliqua jurabit, ſe nullos equos vel currus tam privatis quam publicis perſonis, in privatum eorum commodum, in uſui conceſſuros. Contra faciens, tanquam Jurisjurandi oblitus, immediate punitor. Ex jam dictis, ſi quid neceſſe eſt, quod numerus Familiæ minui, & expenſæ non neceſſariæ amputari debeant, prata ſuper vacanea Reipublicæ bono per modum auctionis elocentur. *De libris Civitatis.* Serio injungimus & Senatui, & omnibus Ordinibus ut libros Civitatis reforment imperitos libripendes, & ſcribas amoveant, & alios ejus artis peritos & diligentes ſurrogent. Similiter tam libræ quam pondera juſtificari ſic debent, & Ordo talis præſcribendus eſt, ut æqualitas cum erga peregrinos, tum & cives obſervetur. Quod ſi etiam magis ex uſu Reip. eſſe, arendari libras per modum auctionis, exemplo aliorum Officiorum elocentur. Ita tamen ut Arendatores in Juramenti formula obſtringant, ſe de libran: neminem præter æquum gravaturos, neq; cuiquam fraudem facturos eſſe. *De ſtaterarum Libratoribus Ponderatoribus ac de Examinatoribus mercium.* Quandoquidem experientia quotidiana docet, per ſtaterarum, libratores ſive libripendes, in ferro, rubi, lupolo, & aliis mercibus quæ ſine lancibus ponderari ſolent, pleroſq; honeſtos, & non uſq; adeo locupletes homines peregrinos, maximo periculo, & labore, ex longinquo merces ſuas huc portantibus, ſub prætextu, boni & commodi civium, ut vocant, ad minimum decima parte fraudari. Ideo Magiſtratus in ejuſmodi ponderatores diligentius, quam antea factum eſt, animadvertat, atq; certis & diſtinctis temporibus eos ſubinde Juramenti præſtiti, de æqualitate circa Omnes ſine diſcrimine obſervanda, ſerio admoneat. Procurationem boni & commodi civium talem, qualem hactenus contra æquitatem præſtiterunt omnino eis interdicant, curetq; ut per accuratam inquiſitionem tanquam falſarii illi crimine ſuo deprehendantur. Quod ſi quis ob ſuſpectam ponderationem coram officio eos detulerit, Magiſtratus non tantum ex Officio crimen falſi, examinari curabit, verum efficiet, ut ejusmodi perjuri falſarii debitis & ſeveris pænis, ſine quavis commiſeratione, ſubiſciantur: præcipue vero cenſores in hoc diligenter animadvertent. Eadem ſeveritate contra Examinatores Cinerum reſinæ, aſſerum, vulgo Vanczos, Klapholcz & aliarum mercium ſi in Officio ſuo falſum commiſerint procedatur. *De Xenodochiis.* Cum non ſolum a lege Chriſtiana verum etiam ab omni humanitate alienum ſit, curam pauperum negligere impium plane, & crudele, victum ab aliis datum eiſdem præripere, quorum neceſſitati ſubveniendum inſtituta & dotata ſunt a Majoribus Xenodochia ſeu hoſpitalia: nemo autem eſt, qui non videat, maxima ex parte bona eorum dilapidata eſſe. Quamobrem conſiderantes quæ pæna in Conſtitutione D. Sigiſmundi Regis adverſus occupatores talium bonorum lata ſit. Nolentes ne quis per ignorantiam, vel incuriam ejuſmodi pænæ ſe obſtringat, præcipimus omnibus occupatoribus bonorum, ſive cenſuum ad hoſpitalia ſpectantium, ut bona & cenſus quam primum deoccupent. Declaran: alienationes talium bonorum, obſtante Conſtitutione D. Sigiſmundi, nullas, & invalidas ipſo jure

fuiſſe

fuisse & esse Et quia Provisores ne minimam quidem curam recuperan: ANNO
bonorum ejusmodi suscipiant: visum est nobis, modum eorundem recuperan: 1570
præscribere. Quamobrem statuimus, ut secundus Ordo duos ex Collegio suo, tertius vero quatuor suffragiis singularum Quartarum electos recuperatores alienatorum bonorum sive obligatorum, quocunq; nomine appellantur, qui opera sua fideli Provisores Xenodochiorum, in recuperandis alienatis bonis strenue juvent, constituet. Recuperatores autem occupatoribus, sive ad S. R. Majestatem, sive loci Ordinariorum vocatis, infra Annum summa diligentia & fide actionem intentare, ac Jus prosequi, usq ad restitutionem eorundem bonorum debent. Quod si facere neglexerint, Jure optimo cura recuperandorum alienatorum bonorum, & censuum Xenodochiorum ad S. R. M. tanquam supremum omnium Xenodochiorum Patronum perveniet. Non arbitramur quoq; Reveren: Dominum Loci ordinariorum rei tam justæ, & pietati Consentaneæ pro Officio suo defuturum. In quo saluum ipsius Jus conservamus. Quam Constitutionem de bonis & censibus hospitalium alienatis, ac etiam de aliis Ecclesiasticis intelligi, & extendi volumus. *De rationibus.* Errores & defectus varii in Calculo & rationibus deprehensi, quibus publicæ facultates multum attenuautur, necessarias causas per se exhibent, & forma & modus antiquus rationem, sive calculi emendetur. Proinde statuimus, & ordinamus ut omnes Officia publica ad rationum sive calculum administrantes, sive feuda vulgo Lien, quocunq nomine appellantur, pari modo sustinentes quotannis spectab: Senatui exquisitam rationem reddant. Senatui vero qui rationes una examinent, duo ex secundo Ordine quos eligendos Ordo idem censuerit, ex tertio autem octo ex singulis quartis nimirum bini, Quartarum singularum suffragiis electi, adjungi debent. Quibus omnibus sic conjunctim omnes & singuli Officiales exquisitum calculum ponere, eundemq sufficienter declarare, & sic sufficientem & expeditam rationem reddere tenebuntur. Census, reditus, & proventus antiquos quoscunque tanquam Ordinem calculi quidem exhibebunt, verum suas tamen rationes priscis non comparent, imo incrementum & progressionem censuum atq redituum, unde & quomodo proventus antiqui accreverint, circumstantiis omnibus diligenter expositis explicabunt. Postremo incertorum quoq redituum, quæ vulgo accidentia vocant, quarumcunq aliarum utilitatum & emolumentorum, etiam eorum, quæ extra ordinarie Reipubl: accedunt, clare modum ostendant. Deinde calculum expensi clarissimis tabulis, ex quibus nimirum causis, qua quo tempore, quibus quomodo & quantum exposuerint dilucide perspicue, & vere declarabunt: summaq expensi ab accepto subducta, residuum una cum tabulis sive Reiestris in commune ærarium inferent. Quod si autem in nominibus aliquid esse, neq exigi potuisse probaverint: hæc omnia, per eosdem intra spatium trimestre exigi, & Camerario sub mulcta debitum æquante tradi debet: nisi debitores, qui ejusmodi censum & reditus pendent, solvendo non sint, aut Jurisdictioni Senatus non sint subjecti. Conductores quoq sive Arendatores, & qui feudis utuntur ad tempus universarium rationibus præstitutum, cujus initium feria secunda post Dominicam Lætare ante Senatus electionem constituimus, prætia locationis, censu, vel feudorum reditus, Senatui & ex aliis Ordinibus ad hoc electis cum effectu persolvent: alioqui fidejussores ipsorum, quos singuli statuere tenentur, ad plenam & sufficientem solutionem initio processus ab exequutione facta, cogi, & compelli debent. Nemo quoq Officia-

ANNO 1570 lium, vel feudum, ut vocant ſuſtinens abſq; conſenſu Senatus, & adjunctarum perſonarum, pro ſuo arbitratu pecuniam publicam, præterquam in ſumptus ordinarios expendere præſumat: quidquid autem pecuniæ hoc modo in publicum, ærarium illatum fuerit, illud in peculiarem librum una cum ſumptibus iſtius anni ſeorſim, & diſtincte referri debet: ut ſic hujus ætatis homines, & poſteri integrorum redituum, quem intueri licebit modum, & quid publicæ rei acceſſerit, quidq; in neceſſitatem publicam expoſitum fuerit, dilucide ob oculos perpetuo poſitum habeant. Quandoquidem S. R. M. ſingulis bienniis ad ſaluberimas Conſtitutiones has in uſu inviolate retinendas, peculialiter vero ob rationes de publico reddendas Commiſſarios ſuos Regios deinceps ſemper ablegatura eſt. Itaq; omnes officiales & feudorum poſſeſſores denuo coram dictis Commiſſariis calculum ſuum nihilominus integre ſive particulatim reiterare & repetere debent: præſertim ſi ita facto opus eſſe judicaverint, licet coram Senatu & adjunctis ſufficienter rationes ſubduxiſſe dicantur. Poſtremo, ut omnia in meliorem ordinem redigantur, neve quiſpiam diuturnitate Adminiſtrationis publicæ rei eam opinionem inbibat, pro arbitratu ſuo uſum ejuſdem ſibi integrum eſſe. Quapropter dimidiata pars omnium officialium etiam eorum, quos ordines adjunxerunt, qui ſeniores habiti ſunt, poſtquam Commiſſarii Regii rationes ſumpſerint loco cedere debent. Ex Oeconomis vero ex tertio ordine adjunctis, octo cedent. Junioribus vero, quos in Officiis propter notitiam Status officiorum retinere neceſſe eſt, in locum exautoratorum modo ſuperius deſcripto ex ordinibus electi, adjungi adhiberiq; debent: quo loco ceſſiſſe vel deceſſiſſe compertum fuerit. Id quod in omnibus Officiis ab ordinibus obſervari volumus *De Gravaminibus publicis.* Animadvertimus, non levia fuiſſe hactenus Civium Civitatis hujus gravamina, neq; preſſos S. R. M. aures queritando fruſtra oppleviſſe. Et ſi autem alia ejus generis ſint, ut a locupletioribus exiguo, vel nihili prorſus æſtimentur tamen cum idem oneris infirmis etiam Civibus imponatur, quod robuſtiores opibus vix ſentiunt, jam modus æquitatis tranſcenditur; jam merito afflicta paupertas, quod de injuriis queratur habeat. Quod cum ab unde in operis publicis, vulgo Scharwark, in excubiis ſive vigiliis, in exactionibus, & in plurimis rebus aliis fieri animadvertimus; modus tantorum onerum conſtituendus eſt. Sunt & alia quibus facultates etiam opulentiorum expilantur, de quibus initium ſumendum eſſe cenſuimus. *De uſuriis & cambiis reciprocantibus.* Foeneratio immodica tanta peſtis facultatum communium eſt quanta vix major ad tantas non modo Civitates, ſed & Provincias expilandas excogitari poteſt. Proinde uſurarum nomine ex centum ultra octo quotannis nemo fænus ducat, aut uſuram pendat. Secus faciens, juxta edictum Regium Anno LXIX. promulgatum & publicatum punitor. Sub uſurarum nomine Cambia reciprocantia negotiationes ſuper optionibus factionum, de retro vendendo mertium inuſitatæ & immoderatæ appreciationes, deniq; omnes & ſingulæ cæcæ immaginariæ emptiones & venditiones, ubi neq; pondus, neq; menſura, neq; traditio neq; acceptio, intercedunt, quocunque colore fucatæ. Quæ ſi modum & quantitatem uſuræ præmiſſæ exceſſerint, pœnæ in edicto expreſſe ſubjiciantur. Sportulæ quoque arrhæ, Chriſtiana honoraria, & ſi quid eſt ejuſmodi quo pecunia fænerando, aſtuto verborum colore emungitur, penitus ſub pœna in eodem dicto expreſſæ interdicimus. Delatori decima pars mulctæ cedet; ſine exiſtimationis ejuſdem præjudicio.

ANNO 1570

De Monopoliis. In explebilis multorum avaritia jam eo progreſſa eſt, ut in hac Civitate quoq; reperias, qui cæca cupiditate dementati, ultra vires, & omnem modum, contempta honeſtate & copioſa rerum negotiatione, univerſas res vel merces Regnorum & Provinciarum ejuſdem generis, ære alieno ad ſe ſolos transferre contendant. Quod negotiationis genus, cum per ſe periculoſiſſimum ſit & Civibus Urbis hujus, multiſq; aliis Regni Civitatibus victum honeſtum præripiat, atq; negociatorem ſuum, & fidem ejus ſequentes, funditus perdat cujus calamitatis exempla præſentia vidimus. Proinde ſtatuimus ne quis deinceps monopolium quarumcunq; mercium, præſertim earum quæ ad victum ſpectant, vel aliarum quarumcunq; quocunq; colore & prætextu inſtituat vel exerceat. Qui ſecus ſecerit, è Civitate & jure Civitatis perpetuo excluditor. Volumus autem, non ſtrictè ſed latiſſime hoc Statutum noſtrum accipi, & non ſolum in eos, qui in loco præſenti, unas & eaſdem merces contrahunt, verum ex remotioribus etiam locis eaſdem conquirunt. *De Bancoruptoribus, quos vocant, ſeu Fidelapſis.* Ex ſuperioribus recenſitis iniquis negotiationibus, ut primum calamitas ea ſequitur, ut multi facultatibus ſuis, amiſſis, tantiſper verſuram faciant donec literis Principum muniti, fidem tandem ſine verecundia fallant: alii etiam ære alieno copioſo præter neceſſitatem contracto, ſe non ſolvendo eſſe ſimullant, atq; ita alienis locupletati facultatibus, literas moratorias a Principe impetrant, quibus ſic freti; terminos ſolutionis paciſcuntur, vel eam cum maximo creditorum damno in longum extrahunt. Hujus itaq; mali occaſionem præcidere cupientes, ſtatuimus, ut Bancorruptores in jus vocati, doceant, ſe non ex compoſito, & ex firmo animi inſtituto, in fraudem alicujus bancorrupiſſe, ſed ex negotiatione juſta & naufragio, vel alio aliquo adverſo caſu vel aliorum hominum culpa, & non ſua, in tantam calamitatem incidiſſe. Quod niſi docuerit Senatus cum creditoribus, communibus ſumptibus cum Reipublicæ interſit, efficiet, ut ejuſmodi fallax veterator, beneficio Principis indignus protectione ejuſdem judicialiter privetur. Bancorruptores itaq; moratoriis non gaudentes, in perpetuum Civitate & jure ejuſdem excludi volumus. *De caritate cibariorum.* Et ſi caritatis cauſæ multiplices ſint, Principaliores tamen quaſdam eſſe animadvertimus quibus rerum pretia intenduntur, quas æquam rerum æſtimationem reducendo, omnino tolli prius neceſſe eſt. Videmus autem tantam caritatem non ex inopia rerum, ſed aliis ex fontibus profluere. Præcipuas tamen cauſas eſſe cenſemus, Monopolas, Propolas, cenſuum pretia plus æquo aucta exactiones, & ſi quid ejuſmodi, quod ad Magiſtratus imperium contra conſvetudinem antiquam, a Piſtoribus, braſeatoribus, Piſcatoribus conſertur, atq; fere omnium in hac Civitate commorantium abſq; diſcrimine confuſus inveſtiendo luxus, immoderatuſq; paſtus. Quibus hoc accedit, ut quiſq; pro ſuo arbitrio, nemine prohibente, rebus pretia conſtituit. Quas cauſas omnes tollimus, & per Magiſtratum & ordines emendari jubemus. *De Apothecis.* Senatus cenſura & judicio Medicorum hujus Civitatis Phyſicorum, pretia rerum in Myropolis moderetur, & moderationis modum Typis excudi curet, neq; ex Apothecis deinceps ullum cenſum annuum exigat. Doctores Statutis diebus ſingulis Annis Myropoliorum pharmaca examinent. Doctoribus quoq; Phyſicis, quorum operam Civitas conduxit, libertatem & immunitatem, quibus Alii Doctores fruuntur, ſervari jubemus. *De Exactionibus & operis publicis.* Ad ſtructuras valli, foſſarum,

ANNO 1570 propugnaculorum, & aliorum ædificiorum publicorum, exactiones quovifcunq; nomine appellan: Civibus imperare vetamus, interdicimufq; ne publicis operis, vulgo Scharffruck a Magiftratu quoq; graventur, priufquam S. R. Majeftas de ea re refcripferit. *De Vigiliis five excubiis.* Cum ex pretiis pro excubiis neglectis Apparitores fibi queftum non exiguum non fine Civium injuria comparent, aliifq; pro arbitratu fuo immunitatem præftent, conftituimus: utdeinceps, bonorum & fidelium inopum poffeffionatorum Civium S. R. Majeftati & Civitati juratorum opera per fenatum mercede conducatur tot, quod vigiliis ejufmodi fufficere ordine judicaverint, quibus quofdam præfici jubemus. Deinceps vero Cives pro modo domiciliorum & facultatum, annuum pretium conferent, quoaexhibitores five vigiles ejufmodi aluntur. *De libellis fmofis.* Tanta eft petulantia nonnullorum in hac Civitate, ut præter omnem pudorem odii fui virus paffim in illuftres, & alias graves & honeftas perfonas, inaudito exemplo, famofis libellis evomere non dubitent, quorum temeritas cum impunitate crefcere videtur. Juxta formam juris communis ftatuimus, ut authores famoforum libellorum, criminis fui convicti, abfq; ulla commiferatione pœna capitis plectantur. Quam ad cenfores facti & crimen ad Magiftratum non deferentes, omnino extendi volumus. Delatoris famæ feu bono nomini delatio nequaquam præjudicabit, qui nimo præmium fuæ fidei á Magiftratu referet, Omnes itaq; & fingulas Conftitutiones præfcriptas & Statuta reformationis præfentis tam a Magiftratu & Officialibus, quam aliis ordinibus, atq; a tota communitate omnibus deniq; in hac Civitate commorantibus fideliter & inviolate fervari commiffæ nobis authoritatis Regiæ vigore, diftricté jubemus, pro jurisjurandi fubjectionifq; fuæ fide atq; pœnis in Statuto expreffis, aliifq; pro qualitate delicti a S. M. Regia irrogandis, ad ejufdem S. R. M. beneplacitum. Ita tamen ut per eundem, & Sereniffimos ejufdem fucceffores pro neceffitate rei & temporis, mutari, emendari, tolli augeri, vel minui poffint, prout id ipfum expedire videbitur. In quorum omnium fidem prefentes Sigillis noftris corroboravimus, & manibus propriis fubfcripfimus. Datum Gedani die quatuordecima Menfis Martii Anno falutis humanæ feptuagefimo fupra millefimum, & quingentefimum. Nos itaq; Sigifmundus Auguftus Rex præ infertas Conftitutiones de confenfu omnium ordinum Regni Noftri fic a nobis, ut fuperius commemoravimus, confirmatas, inviolate ab omnibus fubditis externis in Civitate Noftra Gedanen: & territorio ejufdem exiften: ut fupra diftricte obfervari volumus & præcipimus, fub pœnis fuperius defcriptis. Earum emendandi, corrigendi, augendi, minuendi, & tollendi facultatem Nobis Sereniffimifq; Succefforibus Noftris Regibus Poloniæ, plene refervantes; prout per Commiffarios Noftros nobis refervata eft, ad beneplacitum Noftrum, vel ut tempus, occafio ipfa deniq; neceffitas requirere videbitur. In quorum omnium fidem præfentes Sigillo Noftro muniri curavimus, & manu propria fubfcripfimus. Datum Varfaviæ in Commitiis Regni Noftri generalibus die 20. Menfis Junii Anno Domini M.D.LXX. Regni vero Noftri Anno XLIIII. *Vol: II. fol: 809. Anno 1570.*

Nro. 75 MIASTO GDANSK.

Ledwie nie wfzyftkie Wojewodztwa Poflom fwoim na teraznieyfzy Seym obranym i zgromadzonym włożyły w Inftrukcyą, i wyraziły fwoie

krzywdy

krzywdy od Mieſzczan Gdańſkich zadawane, iako: że ciż Gdańſzczanie nad ANNO
oſobami ſtanu Szlacheckiego władzę i Juryzdykcyą ſobie uzurpuiąc, onych do 1764
ſwego Magiſtratu albo Sędziow przypozywaią, i tenże ſąd, ſądzić przypozwanych i exekwować waży ſię. Jako ſię niedawno ſtało z Oſobą Ur: Franciſzka Wilczewſkiego Chambelana i Aktualnego Deputata na Trybunał Koronny w ktorego Oſobie tak prerogatywa Szlachecka, iako i *authoritas* Deputata, tylą Konſtytucyami warowana, uſzczerbek poniosła, a nie tylko w Mieście wſpomnione wykroczenia popełniaią, ale też z Miaſta Zołnierzy ſwych na Dobra Ziemſkie poſyłaią Podatki ſtanowi Szlacheckiemu ſtanowią, i inne bezprawia i extorſye czynią. A co większa że ani Konſtytucyi, ani Dekretow ani Kommiſſyi przeciwko nim ſtanowionych przyiąć; zachować i wykonać zuchwale niechcą. Takowe tedy wyſtępki, bezprawia i krzywdy, aby daley nie roſły i owſzem aby poſkromione, zganione, i ſkarane były WW. i UU. Deputaci *ad Pacta Conventa* włożyć nie zamieſzkaią, aby Nayiaśnieyſzy przyſzły Krol Jmć raczył zaraz tę poſpolitą ſprawę wziąść przed ſię, po ſzczęśliwey da Bog Koronacyi ſwoiey, i Kommiſſarzow wyſłać *ad inquirenda præmiſſa*, ktorzy Prawa tegoż Miaſta przed ſobą komportować rozkażą, ieżeli takowa moc i władza, iako ſobie Gdańſki Magiſtrat nad Szlachtą także w biciu, podwyżſzeniu, i redukowaniu Monety i innych Exerbitancyach uzurpuie, w tychże Prawach znayduie ſię? One roztrząſną i doſtatecznie opiſzą. W Punktach zaś uczynkowych należytą z Ludzi Godnych uczyniwſzy Indagacyą inkwizycye wyprowadzą, ſkarg pokrzywdzonych, a oſobliwie Ur: Wilczewſkiego natenczas Deputata, tudzież Ur. Tomaſza Czapſkiego Staroſty Knyſzyńſkiego wyſłuchaią, i oſądzą, porządek i regulament uſtanowią na zawſze & *pro approbatione* tego do Nayiaśnieyſzego Pana odeſzlą. *Vol: VII. fol: 86. Anno 1764.*

Nro. 76. MIASTO GDANSK.

Ponieważ koſzta z okazyi Woyny Szwedzkiey, przez Miaſto Gdańſk po- 1768
nieſione, do tych czas ſwego nie wzieły końca, zaczym aby Intereſs pomieniony był doſtatecznie roztrząśniony, i uſpokoiony, Kanclerzowi W. Kor: lub w niebytności Jego Podkanclerzemu Kor: z Aſſeſſorami Sądu Naſzego Krolewſkiego *extra Cadentias* Temuż Sądowi do ſądzenia, *præſcriptas*, *captato tempore præviis Innoteſcentialibus* ſtronom, roztrząśnienie iego, niereferuiąc ſię do Inſtrumentu likwidacyi za Nayiaśnieyſzego Jana Kazimierza w Roku 1661. przez Kommiſſarzow ułożonego, zlecamy: Dokumenta zupełnie rozeznać, nową kalkulacyą ułożyć, ſprawiedliwe pretenſye wylikwidować, tę na pewney kwocie uſtanowić, i na Seymie relacyą uczynić nakazuiemy. A gdy Wieleb: Biſkup Kujawſki i Pomorſki maiąc przyſądzone Dekretami od tegoż Miaſta Gdańſka przynależące ſummy, dotąd nie ieſt *ſatisfactus* zaczym i ten Interes tenże Naſz Sąd Aſſeſſorſki, *viſis decretis* & *omnibus documentis* zważy, likwidacyą wſzelkich pretenſyi *non obſtante contumatia* Miaſta Gdańſka, uczyni o Summie iaka ſię pokaże ſprawiedliwą na Seymie *in plenis ordinibus* relacyą uczyni, dla nakazania ſatisfakcyi, gdy ſię będzie należała. *Vol: VII. fol: 758. Anno 1768.*

MIECZ.

ANNO 1347 **N^ro. I.** DE EO QUI ALIQUEM IN JUDICIO VEL CORAM JUDICIO VULNERAVERIT.

Statuimus etiam, quodsi aliquis in Judicio cultellum extraxerit, neq aliquem vulneraverit ut talis denique in gratia Nostra consistat. Si vero gladium vel cutellum extraxerit, & vulnaverit aliquem, pæna quæ dicitur *siedmnadziesta* puniatur, & illi quem dehonestaverit pænam *piętnadziesta* solvere teneatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 53.*

N^ro. 2. DE EO QUI CORAM REGIA MAJESTATE ALIQUEM VULNERAVERIT VEL GLADIUM EXTRAXERIT.

1347 Insuper statuimus, si quispiam coram Nobis gladium vel cultellum extraxerit, & aliquem vulneraverit, sine gratia puniatur. Si vero extraxerit & non vulneraverit in gratia Nostra consistat, & idem si coram Capitaneo Nostro hoc factum fuerit decernimus observandum. Si vero coram Domino Archiepiscopo gladium vel cultellum extraxerit, sive vulneraverit, sive non pæna, *siedmnadziesta* puniatur eidem Domino Archiepiscopo applicanda. Si quis vero turpia coram eo protulerit, pœnam eidem Domino Archiepiscopo *piętnadziesta* persolvat. Si vero in Curia Nostra vel alicujus militis, minutas quascunque res quis subtraxerit, auris periculo & privationi sit subjectus. Ubi vero coram milite quis gladium vel cultellum extraxerit, neminem tamen vulnerando, sit in gratia militis; si autem vulnus intulerit, decernimus ut manus sua perforari possit & debeat. *Vol: I. Anno 1347. fol: 53.*

MŁYNY.

N^ro. I. SCULTETI ADVOCATI, MOLENDINATORES, SCULTETIAS ADVOCATIAS, ET MOLENDINA SUA, ABSQUE CONSENSU DOMINORUM SUORUM ALIENARE ET OBLIGARE NON DEBENT NEC POSSUNT.

1510 Sæpe numero Advocati, Sculteti, & Molendinatores, Juri Dominorum per ignorantiam detrahere consveverant, & vendebant vel oppignorabant advocatias scultetias, & molendina in toto vel in parte, absq; consensu Dominorum Suorum. Quapropter constituimus, ne hoc amplius facere audeant, sub amissione Summæ pro qua vendiderint, vel oppignoraverint fisco Domini sui, in bonis vero Nostris nobis applicandæ. Petentibus autem ad oppignorandum, consensum non negabimus, sine tamen incommodo nostro; Et Cancellaria non amplius debet recipere a Consensu quam a centum florenis, quindecem grossos. *Vol: I. Anno 1510. fol: 373.*

1540 **N^ro. 2.** Liceat vero hominibus pauperibus, & in ipsis Regni limitibus Constitutis molere frumenta sua, in molendinis sibi vicinioribus, etiam extra fines Regni Nostri sita: possintq; libere ire ad fora Civitatum & Oppidorum vicinorum, Regno Nostro non Subjectorum; ad eaq; inferre tantum carnium & aliarum rerum venalium, quantum humeris seu lacertis propriis sustinere & portare possit. *Vol. I. Anno 1540. fol: 557.*

ANNO

Nro. 3. Młyn Mątewski. 1567

Iż od dawnych czasow zawzdy na każdym Seymie Koronnym Posłowie z Ziem Kujawskich, imieniem braci swey przekładali nam o szkodach ktore się do tych czasow działy, prze podniesienie wody Młyna Mątwi rzeczonego, na Rzecze Notesży, nie tylko w Dobrach Szlacheckich, i niektorych Panow Duchownych, ale też i we własnych Dobrach Stołu Naszego Krolewskiego około Jeziora Gopła do Zamku Kruświckiego i Radzieiowskiego należących: o ktorych iż nam na Seymie przeszłym, dali stateczną Sprawę Rewizorowie Wielkopolscy, znalezliśmy Seymowym Dekretem Naszym Lubelskim, aby Starosta Nasz Inowrocławski złożył to tam podwyższenie wody, *sub privatione Officii*. A iż też na ninieyszym Seymie iesteśmy od Posłow z tychże tam Ziem pilnie proszeni, znayduiemy uchwałą Seymu tego iżby się Dekretowi tamtemu Lubelskiemu naszemu dosyć stało *exnunc* nadaley do Swiętą Swiętey Małgorzaty blisko przyszłego, i na potym aby nigdy niedziało się podniesienie wody, i tamten młyn iżby nie był ku szkodzie ludzkiey na wieczne czasy. *Vol: II. Anno 1567. fol: 730.*

MNISZKI.

Nro. I. Præscriptio viginti annorum Virginibus Monialibus, ad bona hæreditaria repetenda, concessa.

Præscriptio Virginibus Monialibus ad bona hæreditaria repetenda fiat a professione Religionis viginti annorum: æquum enim videbatur, favore Religionis; ut cum illis præscriptio statui debuit, & nuptiæ decennium habeant, ipsæ, ut Sponsæ Christi, & quæ in Claustris conclusæ, & educatæ, tam cito rerum suarum cognitionem habere non possunt, duplum habeant. *Vol: I. Anno 1519. fol: 389.* 1519

Nro. 2.

Statuimus etiam, quod Sanctimoniales ordinem aliquem a Sede Apostolica approbatum professæ, tametsi mundo & bonis temporalibus renuntiaverint, nihilq proprii habere possint, quia tamen non sunt ubiq debito modo provisæ & concessum sit illis ex indulgentia Sedis Apostolicæ ut succedere possint in bona paterna & materna ad se revoluta, de illisq libere cum auctoritate superiorum suorum disponere, quia multæ querelæ subditorum Nostrorum ad Nos deferebantur, qui indigne ferebantur quod ipsæ Sanctimoniales succedere deberent in bonis suis paternis & maternis, ad eas post mortem parentum, aut consangvineorum earum devolutis, jureq illas ab ejusmodi Successoribus repellere nitebantur. Volentes hujusmodi querelas cohibere, & easdem Sanctimoniales in bona gratia & favore consangvineorum conservare, illarumq necessitatibus benigne prospicere; statuimus & Ordinamus de Consilio & consensu Consiliorum Regni Nostri status utriusque & Nuntiorum Terrestrium, quod Moniales ipsæ, ordinem regularem professæ, & in Cænobiis ac Claustris manentes, succedere tamen possunt ad bona paterna, & materna, quæ ad eas devoluta legitime fuerint, alienare tamen illa consangvineis & propingvis, aut in alienas personas quomodo transferre, nullo modo valeant, sed cum primum ad eas aut earum aliquam ea ipsa bona devoluta fuerint, jure legitimæ successionis ac devolutionis, proximiores Consangvinei seu agnati & cognati earum, 1527

ANNO 1527 illa tenere, eorumq́ possessionem adimere debebunt, & ex illis medietatem omnium censuum & proventuum pecuniariorum; illis & cuilibet illarum solvere erunt adstricti, vita illarum durante. Reliquam vero medietatem proventuum pecuniariorum simul ac fructus omnes, ex bonis illis provenientes pro se retinebunt, & ex illis onera Reipublicæ Regni, & bellicæ expeditionis sustinebunt.

Quod si bona ad Moniales ipsas devoluta nullos proventus pecuniarios habuerint, essent tamen in illis prædia, seu piscinæ, seu molendina, vel prata, vel Sylvæ cæduæ, aut mellificia, aut agri, quæ locari possint, & aliæ id genus utilitates, quocunque nomine censeantur, in eo casu Episcopus & Ordinarius loci, seu ejus in Spiritualibus Vicarius, cum Capitaneo terræ, seu districtus illius, in quo bona ejusmodi consistunt disquirent diligenter, quantum ex ejusmodi bonis provenire in Anno possit, illaq́ & obventiones, seu utilitates, quæ ex illis annis Singulis provenire possent, diligenter taxabunt ac æstimabunt: & ad quemcunq́ summam illam taxaverint, consangvinei prædictarum Monialium, qui bona ejusmodi tenebunt, solvere illis, & cuilibet earum respective medietatem ejusdem summæ, quotannis, absq́ omni contradictione tenebuntur.

Et si iidem Consangvinei in solvendo negligentes & remissi fuerint, & moniti literis monitionis Domini Episcopi, seu loci Ordinarii, aut ejus in Spiritualibus Vicarii seu Officialis illis satisfacere de bonis illarum temere noluerint, ac demum propterea excomunicati, tres menses censuras Ecclesiasticas sustinuerint: extunc libertatem & facultatem habebunt Moniales prædictæ, bona sua hujusmodi alteri cuipiam consangvineo, aut etiam extraneo, locandi seu arendandi pro arbitrio suo, ad vitam suam post mortem vero illarum, eadem ipsa bona earum, ad proximiores illarum consangvineos rursus devolventur, & devolvi debebunt. *Vol: I. Anno 1527. fol: 478.*

MONOPOLIA.

1576 **Nro. I.** Osobliwie to waruiemy iż Podatkow, ani Poborow żadnych na imionach Naszych Krolewskich i Rad Duchownych, także Ceł nowych na Miastach Naszych w Polszcze i w Litwie, i we wszystkich Ziemiach do Korony należących, składać i postanawiać nie mamy, bez dozwolenia wszech Stanow na Seymie walnym. Ani też Monopolia rzeczy tych, ktore z Państw Koronnych, tak Polskich, iako Litewskich pochodzą, ustawiać dopuścić nie mamy. *Vol: II. Anno 1576. fol: 901.*

MOSTY.

Nro I. ABROGACYA MYT NIESŁUSZNYCH.

1726 Ponieważ po Woiewodztwach Ziemiach i Powiatach wymyślne extorsye Myt, *sine consensu legis publicæ* zagęściły się, przez ktore kupcy i rożni ludzie kupiectwem się bawiący *aggravantur*, *cum diminutione Proventuum* Rzpltey; więc zabiegaiąc tym extorsyom, aby się *in futurum*, takowe *similia* nie działy, za

zgodą

zgodą wſzech Stanow *lege publica* poſtanawiamy, i mieć chcemy, aby wſzelkie Cła i Myta *abuſive & extorſive*, od ludzi rożnych przeieżdzaiących wybierane *præſenti Conſtitutione abrogentur*, iakoż ie *defacto authoritate præſentis Conventus abrogamus, & caſſamus exceptis* tych, ktore konſtytucyami, albo Przywileiami Xiążąt Mazowieckich obwarowane ſą. Że zaś Moſty, Groble na Rzekach i rożnych przeprawach *non modico ſumptu* Dziedzicow i Poſſeſſorow Dobr wſzelkich *eriguntur & reparantur*, ktore żeby nie były ufundowane, *nullus tranſitus* by był przeieżdżaiącym. Więc *eadem lege publica* poſtanawiamy, aby od każdego Wołu na przedaż pędzącego, od konia w wozach ludzi rożnych kupiectwem ſię bawiących będącego, tak Pogrobelnego, Moſtowego, iako i ſpaśnego po trzy groſze dawano. O co *forum contra tranſgredientes* w Trybunale Radomſkim naznaczamy, i Konſtytucye *eo nomine* poſtanowione reaſſumuiemy. *Vol: VI. Anno 1726. fol: 449.* ANNO 1726

Nro. 2. MOST SZOPA i OKOP.

Moſt przez Wiſłę, Szopa, i Okop, aby na przyſzłą Elekcyą koſztem Rzeczypoſpolitey wcześnie ſporządzone były Ich Mć PP. Podſkarbich Oboyga Narodow, mocą Praw dawnych obowiązuiemy, co Im w rachunkach przyięto będzie. I ten Moſt aby Skarb Koronny także koſztem Rzpltey na zawſze utrzymywał, z naznaczeniem Moſtowey exakcyi od konia i bydlęcia po groſzy trzy, od ſkopow wieprzow, i inney trzody po groſzu iednym od ſztuki, od człowieka pieſzego po groſzu iednym, *nemine excepto*, oprocz przeieżdżaiących na Seymy elekcyine, i powracaiących z nich na dwa tygodnie przed zaczęciem, i na dwa po ſkończeniu tychże Seymow, *ſine impedimento* nawigacyi, *ſalva tamen ſolutine* za podnieſienie Moſtu, po Złotych cztery, od ſtatkow wſzelakich Szlacheckich, a po ośm od kupieckich zalecamy. A że Poſſeſſorka przewozu zaſzczyca ſię Przywileiem, i aktualnym prowentem, przeto tenże Skarb Koronny będzie wypłacał z namienioney exakcyi corocznie *ad vitæ tempora* teraznieyſzey poſſeſſorki takowe *contingens*, wytrąciwſzy kwartę z przewozu należącą, iakie Dzierzawca, czyli Adminiſtrator tegoż przewozu w ſrzednich latach, wyiąwſzy Rok teraźnieyſzy importował, co pod przyſięgą zeznać powinien, *ſalvo diſtincto calculo* z prowentu exekucyi Moſtowey przez Skarb Koronny Rzpltey *reddendo.* A po śmierci teraźnieyſzey Poſſeſſorki, ażeby żaden Przywiley na przewoz, ani żyiącey konſens *ad cedendum* nie był wydany, *in Pactis Conventis* Krolowi Jmći przyſzłemu ma bydź dołożono. *A in caſum renitentiæ* w płaceniu, lub depaktacyi w wybieraniu nad poſtanowienie teraźnieyſze *forum* do odpowiadania w Sądach Grodzkich czyli Potocznych, czyli Ziemſkich Warſzawſkich naznacza ſię *ſub rigore quingentarum marcarum.* *Vol: VII. fol: 7. Anno 1764.* 1764

Nro. 3. PODWYŻSZENIE CENY MOSTOWEGO i GROBELNEGO.

Cena Moſtowego i Grobelnego naywyżſza po trzy groſze od Konia i Wołu, przez Seym konwokacyiny *Anni 1764.* uſtanowiona, że od wielu Obywa- 1768

ANNO 1768 telow Państw Naszych sprawiła użalenia, ktorzy dla publiczney wygody zbyt wielkie przeprawy tak małym Mostowego Prowentem utrzymować nie mogąc, chętnie ofiaruią odstąpienie tego Prowentu, byleby od konserwacyi Mostow i Grobel uwolnieni byli; Przeto sprawiedliwości i publiczney wygodzie razem dogadzaiąc, dyspensuiemy Kommissyą Skarbową, aby na Mostach i Groblach nad połtorasta łokci długości maiących Cenę pomienioną (nie więcey iednak jak *ad alterum tantum*) oprocz ciężarow wielkich, ktore iako bardziey Groble i Mosty psuią, tak aby *proportionate* wyżey płaciły, Kommissya Skarbowa na to wzgląd mieć będzie, podług sprawiedliwey proporcyi długości każdemu Mostu lub Grobli podwyższać mogła *in rem & emolumentum* Possessorow Mostow i Grobel. Jako zaś Mosty na Rzekach będące prędzey zepsuciu przez lody podlegaią, a przeto więcey wyciągaią kosztu, dla tego wzgląd większego opłacenia od Mostow na Rzekach, niż błotach, i przeprawach innych, Kommissyom Skarbowym zalecamy, co i W. X. Litt: ma służyć. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 671.*

Nro. 4. Most na Wisle.

1775 Ponieważ Konstytucya 1764. Most na Wiśle pod Warszawą wystawić nakazuiąca dla zapadłey Kraiowey rewolucyi skutku swego wziąść nie mogła, teraz zaś dla upadłych intrat Skarbowych kosztem publicznym wystawiony być nie może. A Urodzony Xże Adam Poniński Marszałek Generalney Konfederacyi i Seymowy okazuiąc, iż go naywięcey interessuie wygoda publiczna, ten Most własnym nakładem wystawić oświadcza się. Przeto przyiąwszy tę ofiarę tak pożyteczną *Publico* przez Xięcia Marszałka uczynioną, oraz publiczney dogadzaiąc wygodzie, i przywodząc do skutku wyżey nadmienioną Konstytucyą; pozwalamy temu Ur: Xięciu Marszałkowi na mieyscu przez J.K. Mść determinowanym Most wystawić. Że zaś tak znaczny koszt, na wybudowanie Mostu łożyć się maiący, powrocony z Skarbu Koronnego być powinien, a uszczuplone intraty Skarbowe powrocenia i nadgrodzenia onych, nie obiecuią. Przeto pozwalamy rzeczonemu Xiążęciu Marszałkowi Konfederacyi Koronney i Seymowemu, lub Jego Sukcessorom, intratę z Mostowego przychodzącą, Instruktarzem niżey wyrażonym uregulowaną, do lat dziesięciu wybierać, i nią koszt, na wybudowanie Mostu, kompensować, po wpłynieniu zaś lat dziesięciu od postanowienia Mostu rachować się mianych, z tey intraty Mostowego obligowany będzie Urodzony Xże Marszałek corocznie po piećdziesiąt tysięcy Złotych Polskich do Skarbu Koronnego wypłacać, aż *ad sera fata sui*, a po zeyściu Xięcia Marszałka cała intrata Mostowego, i Most sam do zupełney dyspozycyi Skarbu Koronnego należeć będzie. A skoro czas zaczęcia fabryki Jego Krolewska Mść udeterminuie, i Kommissyi Skarbowey Koronney na piśmie oznaymi, natychmiast intrata z Przewozu należąca do Kassy Xiążęcia Marszałka wchodzić ma: dla pilnowania ktorey, oraz zapobieżenia wszelkim inkonweniencyom przy Mostach i przewozach trafiać się zwykłym, Straż Żołnierzy Kommissyi Skarbu Koronnego z Pontynierow złożona, zawsze dawana będzie. Tama zaś przez Kommissyą Skarbu Koronnego zaczęta, ażeby podług planu teyże Kommissyi kosztem publicznym kontynuowana była Kommissyi Skarbu Koronnego zalecamy.

INSTRUKTARZ MOSTOWEGO.

Od Człeka pieſzego *nemine excepto* groſzy	2.	
Od Bydlęcia	4.	
Od Skopów i Wieprzow od ſztuki groſzy	2.	
Od Przepuſzczenia Statku Szlacheckiego Złotych	5.	
Od Kupieckiego Złł:	10.	
Od Bryki ładowney Złł:	1.	
Od Karyty ładowney groſzy	20.	
Od Karyty nieładowney groſzy	10.	
Od Wózka ładownego groſzy	10.	
Od Wózka nie ładownego groſzy	5.	
Od Każdego zaś Konia groſzy	4.	

Gdyby zaś dla wielkiey wody Moſt miał być rozebrany, lub zepſuty, na ten czas dla łatwego przebycia Wiſły przewoz być ma, i od niego podług Inſtruktarza Kommiſſyi Skarbu Koronnego przewożący ſię płacić będą, dla czego wſzyſtkie Statki, i narzędzia przewozowe i Moſtowe Kommiſſya Skarbowa Koronna, Ur: Xięciu Marſzałkowi oddać rozkaże. Co ſię zaś tycze Summy Wielmożney Krakowſkiey *ex re* Przywileiu na tym przewozie mianego, te Urodzony Xiąże Marſzałek *ad vitæ tempora* Poſſeſſorſki w tey wielości, w iakiey dotąd Kommiſſya Skarbowa Koronna płaciła, opłacać będzie, a po śmierci Jey, że żaden Przywiley na Przewoz, ani żyiącey Konſens *ad cedendum*, niebędzie wydany, waruiemy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 205.*

Nro. 5. OBIAŚNIENIE KONSTYTUCYI WZGLĘDEM MOSTU NA WIŚLE.

Gdy Konſtytucya na Seymie teraźnieyſzym Moſt na Wiśle wyſtawić determinuiąca, nie obiaśniła od którego czaſu lat dzieſięć bez importancyi do Skarbu rachowane być maią, przeto obiaśniaiąc tęż Konſtytucyą uſtanawiamy, że lat dzieſięć po wyſtawieniu Moſtu na Wiśle rachowane będą tym ſpoſobem, to ieſt iż ieżeliby Moſt na Palach miał być ſtawiany, tedy na poſtawienie onego od czaſu oblaty Konſtytucyi pierwſzey w Grodzie Warſzawſkim lat trzy dozwala ſię a ieżeliby na Statkach, promach, lub płytach był ſtawiany, wtedy od tegoż terminu lat dwie rachować ſię ma, od którego to czaſu do lat dzieſięciu tenże Moſt w Poſſeſſyi Urodzonego Xiążęcia Ponińſkiego zoſtawać będzie, bez żadnego opłacenia do Skarbu Rzpltey, po wyſzłym zaś czaſie dzieſięciu lat uſtanowiona kwota co rocznie Pięćdzieſiąt Tyſięcy Złotych Polſkich do Kaſſy Skarbu Rzpltey ratami Kwartalnemi importowana bydź powinna. Że zaś pora letnia wielką czyni różnicę, z porą zimową tak w utrzymaniu Moſtu, iako też i w przymnożeniu Expenſy na ludzi, więc uſtanawiamy, iż Moſt tenże w dni letnie od godziny czwartey ranney do godziny iedenaſtey w wieczor, w porze zaś Zimowey od godziny ſiodmey ranney do godziny ſiodmey wieczòr otwarty być ma, po ktorych wyznaczonych godzinach, ieżliby kto przez ten Moſt przeieżdzać chciał, tedy nad Taxę w pierwſzey Konſtytucyi wyrażoną, płacić ſię będzie. 1775

ANNO 1775

Od Pieſzego ſzeląg - - - - - - -	1.
Od Bydlęcia groſz miedziany - - -	1.
Od Bryki groſzy - - - - -	5
Od Karety pakowney groſzy - - -	5.
Od Karety lub Kolaſki niepakowney - -	3.
Od Woza pakownego - gr: - -	2.
Od Woza niepakownego - gr. - -	1.
Od Konia groſz - - - - -	1.
Od Skopu, Barana, Wieprza, Cielęcia i innego pomnieyſzego bydła ſzeląg - - - - -	1.

Co ſię zaś tycze Kuryerow, Sztafet, i Pocztą przeieżdzaiących, iż w każdey godzinie, i czaſie przepuſzczeni być maią oſtrzegamy; ieżeliby zaś kto w uſtanowieniu zapłaty Moſtowego był *renitens* do zapłacenia, lub nie zapłaciwſzy Moſt przeiechać chciał, lub przeiechał, tedy oto Kommiſſyi Skarbowey Koronney *ex termino tacto* odpowiedzieć powinien, i tam zapłaceniem moſtowego, i powroceniem *Litis expenſarum* ukarany być ma, o wſzelkie zaś wiolencye lub pobicie na Moście, Sądy Marſzałkowſkie Koronne ſądzić będą, a te rozſądzenie, *ante omnes cauſas* naſtępować powinno. Reaſſumuiąc Konſtytucyą, ulice na Pradze Moſtową brukować zlecaiącą, zalecamy Kommiſſyi Skarbowey Koronney ażeby dla publiczney wygody też Ulicę wybrukowała, oraz place przy Moście będące, nieodbicie dla złożenia rożnych narzędziow do Moſtu potrzebnych od Poſſeſſorow tychże placow, ugodziwſzy ſię z niemi, dla Rzeczypoſpolitey nabyła. Co ſię zaś tycze Oſob *Mendicantium* tudzież ludzi i Zołnierzy Juryzdykcyi Marſzałkowſkiey *ex Munere Officii*, za rozkazami przechodzących waruiemy: iż żadnego Moſtowego płacić nie będą. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 206.*

MOTIO.

Nro. 1. O APPELLACYACH.

1576 Appellacya wolna ma być a nieruſzenie od ſkazi Sądu Ziemſkiego i Grodzkiego *indifferenter* bez winy *kocu* a w ſprawach Urzędowych *poſt curiam*, A gdzieby *Judicia ordinaria* mianowane były, abo Trybunał, tedy tam wſzyſtkie *in genere* Appellacye przypadać maią. *Vol: II. fol: 932. Excepta Mozow: Anno 1576.*

MYSLISTWO.

Nro. 1. DE VENATIONIBUS LEPORUM.

1420 Cum autem lepores venantes ſolent pauperibus hominibus non modica inferre nocumenta, bona eorum & fruges conculcando, ea propter ſtatuendo inhibemus, quod a Feſto Sancti Adalberti, uſq; ad Congregationem omnium frugum hyemalium & æſtivalium de Campis in bonis alterius abſq; voluntate ejuſdem, venari non præſumant, alias paſſo damnum tres marcas pro pæna talis noverit ſe incurſurum. *Vol: I. Anno 1420. fol: 84.*

1557 **Nro. 2.** Liſzek młodych aby niezbierano, u kogo ie naydą, aby dzieſięć grzywien przepadł, a liſzki rozpuścić. *Vol: II. Anno 1557. fol: 608.*

Nro. 3.

ANNO

Nro. 3.

Zabronienie Polowania na Cudzych Gruntach.

Jako użytki z własnych Dziedzictw, i uprzywileiowanych Possessyi, tudzież wszelkie z nich przychody, nikomu służyć niemogą, tylko Właścicielom gruntow Dziedzicom, i Possessorom, tak odbierać one w iakieykolwiek części, iest rzeczą bezprawną. Z tych powodow, znosząc niesprawiedliwy zwyczay polowania na cudzych gruntach, i cudzych knieiach, ustanawiamy iż odtąd nikomu na cudzych gruntach i w cudzych Knieiach bez pozwolenia na piśmie przez Dziedzica, lub Possessora dać mianego, polować, lisow i borsukow wykopywać, i żadnym sposobem ani wynalazkiem, źwierza i ptastwa gubić nie będzie wolno, a to pod utratą psow, strzelby i narzędzia do polowania zażytych; tudzież *sub pœna* Tysiąc grzywien *per Officium Castrense ejusdem Terræ aut Districtus ad delationem* Dziedzica, lub Possessora ukrzywdzonego, *irroganda*, zagonione iednak psy na cudzy grunt bez strzelania przedniemi źwierza, łapać i odwoływać właścicielom psow wolno będzie, zabiegaiąc zaś temu ażeby Zboża na Wiosnę, lub Lato pod pretextem polowania tłoczone niebyły postanawiamy, iż aktualne polowania przez biorących od Dziedzicow i Possessorow wolność do polowania, nie prędzey, iak w tydzień po S. Bartłomieiu zaczynać, a zaś *Ima Martii* kończyć się powinno, wyiąwszy polowania na ptastwo, oprócz kuropatw, bekasow, ktorych na cudzym gruncie przykrywać i strzelać niebędzie wolno. To zaś Prawo bynaymniey Dziedzicom *præjudicare* niema, ktorym wolność polowania w każdym czasie zostawuie się. Co się zaś tycze polowania około Warszawy, tego o mil trzy na koło, bydla zabawy Krolom służyć mogło wszelkiey kondycyi ludziom (wyiąwszy Dziedzicow i Possessorow, i Myślistwo ich, oraz od tychże Dziedzicow i Possessorow pozwolenie polowania maiących) zabraniamy, czego ustanowieni Krolewscy Strażnicy doglądać maią aby *cujuscunq; Status & Conditionis* Osoby o mil trzy od Warszawy nie polowały, Strzelcy nawet Krolewscy, bez znaydowania się Krolow na polowaniu, ważyć się nie maią polować, chyba za pozwoleniem Dziedzicow. Przez ustanowienie zaś Krolewskich Strażnikow, aby naymnieysze Dziedzicom *fundi* nie wynikło pokrzywdzenie, gdy za wyraźnym pozwoleniem Dziedzicow, skłonienie w Dobrach ich mieć będą, ażeby pod żadnym pretextem w gospodarstwie, intratach propinacyi, podwożeniu trunkow, i wszelkiey Dziedzicow intracie przeszkody nieczynili, ostrzegamy *sub pœna & foro supra expressis.* Ktoby zaś przeciwko temu Prawu wykraczaiąc ważył się *in circuitu* Warszawy mil trzech polować, takowemu przez Strażnikow broń do polowania, i psy odbierane być maią, *pro pœnis* zaś do Sądow Grodzkich Warszaw: Potocznych zapozwany być ma. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 184.* 1775

MYTA.

Nro. I.

De transgressoribus novi telonei.

Cum in eos severius animadverti oporteat, qui in fraudem redituum Reipublicæ licentiosius delinquunt, decernimus Consiliariis Nostris consentibus; quemlibet, quicunque teloneum ad utilitatem Reipublicæ institutum, puta a bobus, a cutibus & aliis rebus similibus, transire & fraudare ausus fuerit, boves extra Regnum expellendo, & cutes educendo, teloneo non soluto, puniendum 1510

ANNO 1510 pro tali excessu & crimine peculatus in bonis & rebus, ad nos citatum, juxta arbitrium nostrum, nec minus eos, quorum permissione, favore & consilio præsertim officiales & terrigenas infinibus undequaq; residentes, pro hujusmodi fraude, ut supra puniemus; quandoquidem facientes & consentientes pari pœna puniendi sunt, & hoc Statutum se extendere debet non solum ad futura sed etiam præterita. *Vol. I. Anno 1510. fol: 373.*

Nro. 2. Myt Podlaskich zniesienie.

1588 Myta i Cła Podlaskie, tak wodne iako i ziemne, ktore za iakimsi zwyczaiem z ludzi Kupieckich po rożnych mieyscach nie tylko w tym Woiewodztwie, ale i w Koronie na niektorych mieyscach, ciż Mytnicy za Prawem swym wybieraią, iako Przywileiowi *incorporationis Regno* Woiewodztwa tego przeciwne, Dekretem i mocą Seymu tego psuiemy i znosiemy; i takowe damny tych Myt i Ceł abroguiemy, i wniwecz obracamy: ktore wiecznemi czasy od żadnego na żadnym mieyscu, od czasu niżey opisanego, nie maią bydź wybierane. A ktoby się takim śmiał pokazać, a te Myta i Cła ważył się wznawiać i wybierać, i u Nas albo u Potomkow Naszych na potym uprasżać: tedy stronie instyguiącey ma przepadać *peremptorie* winy tysiąc grzywien, z dobr swych za pozwaniem do Sądu Trybunalskiego albo ktoregokolwiek innego, przez Obywatela ktoregokolwiek onego Woiewodztwa, tak *Nobilem* iako *Plebeium.* Wszakoż wszelacy Kupcy, tak ci ktorzy i w tym Woiewodztwie mieszkaią, i ci ktorzy przez to Woiewodztwo z Kupiami wszelakiemi do Korony przyieżdżaią, albo *extra Regnum* ieżdżą, będą powinni Myta wszelakie Koronne na Komorach i na Przykomorkach Koronnych, wedle zwyczaiu i Prawa, i Instruktarza Koronnego, od wszelakiey Kupi płacić. A od tych towarow od ktorych Koronnego Myta przedtym nie płacono, a w Woiewodztwie przerzeczonym zostaią, (daley z niemi nieieżdżąc) tamże Myto Koronne raz tylko płacone bydź ma. Jednak za potrzebą teraźnieyszą Rzepltey gwałtowną, a za pozwoleniem Stanow Koronnych, te Myta i Cła przerzeczone w tymże Woiewodztwie Podlaskim, i w Koronie na tych iako i teraz mieyscach, maią bydź przez trzy lata tylko a nie więcey, na tychże Przykomorkach, gdzie dotąd, iako na ziemi tak na wodzie brane były, do Skarbu Naszego wybierane. A po wyiściu tych trzech lat, iuż nigdy wiecznemi czasy nie maią bydź wznawiane, a na tych to Przykomorkach, w Woiewodztwie wyżey mianowanym wybierane, iedno na Przykomorkach Koronnych, Myta Koronne wedle opisania wyższego, maią bydź brane od Mytnika Koronnego. *Vol. II. Anno 1588. fol: 1232.*

Nro. 3. Moderacya Cel Koronnych.

1598 Ze przez wielkie depaktacye Kupcow wszystkich Narodu wszelakiego, tak domowych iako i postronnych przez Celnika naszego Koronnego, iest nie pomału Stan Szlachecki i inszy wszelaki uciążony postanawiamy, aby iuż zawsze Cła potym po wszystkiey Koronie według Instruktarza Naszego, ktory iest w Krakowie *in Anno 1596.* wydrukowany, tak iako iest na Seymie przedtym skorygowany, wybierane były. I ten Instruktarz znowu do druku podać Podskarbi Nasz Koronny będzie powinien i do Komor Celnych rozesłać. A Celnicy Nasi *pro tempore existentes* winni będą w każdey Komorze Celney,

i na każdym mieyſcu wybierania Cel od S. Woyciecha bliſko przyſzłego, ANNO
przybić takowe Inſtruktarze na tablicach: aby każdy oddawaiąc Cło, nie we- 1598
dług woli ich, ale według Inſtruktarza oddawał. Czemu wſzyſtkiemu Celnicy doſyć czynić powinni będą, *ſub pœna centum marcarum.* O co *forum* na Trybunale *inter cauſas officii toties quoties opus fuerit repeten: Vol. II. Anno 1598. fol: 1452.*

Nro. 4. O Mytach wodnych.

Często ſię poddani Naſi uſkarżaią, na niemałe depaktacye na Mytach wo- 1616
dnych; przeto przychylaiąc ſię do Prawa dawnego, poſtanawiamy, aby Mytnicy, na Cłach Koronnych, i na wybieranie Poborow, ludzie Szlachecy i dobrze oſiedli byli, i nad Inſtruktarze naſze wyciągać więcey nie ważyli ſię, ktore Inſtruktarze przy Komorach ſwoich zawieſzone mieć maią. A żaden Myta płacić nie będzie powinien, ażby Inſtruktarz Naſz *autenticè* pokazany mu był. A na pohamowanie tych depaktacyi, winę na te ktorzyby ſię nad Inſtruktarz Naſz, wyciągać więcey ważyli, pięćſet grzywien Polſkich poſtanawiamy. A iż takowi przeſtępce o nieſłuſzne wzięcie Poboru abo Myta, Bannicye otrzymane zwykli znośić *extra Tribunal vel Officium, aut judicium*, w ktorym bywaią bannicye na nich otrzymane: Tedy poſtanawiamy, iż na potym w tymże Sądzie abo Urzędzie takową bannicyą z ſiebie znośić takowy każdy będzie powinien, w ktorym będzie na nim bannicya otrzymana. A inaczey ona kaſſacya *bannitionis* nie ma być ważna. Owſzem ta bannicya przez Urzędy Naſze do exekucyi przywiedziona być ma. *Vol. III. Anno 1616. fol: 282.*

Nro. 5. Evecta i restauracya dawnych składow.

Reaſſumuiąc dawne Statuta i Konſtytucye, o ſkładach w Miaſtach Koron- 1629
nych; poſtanawiamy, aby żadnych towarow z Korony, Obywatele Koronni, *cujuſcunque Status & conditionis* bez płacenia Cła nie wywozili, ale na ſkłady Koronne towary zwozili, ſpoſobem w Prawie opiſanym, a na te ſkłady Kupcy Cudzoziemſcy aby po towary przyieżdżali, i one *extra Regnum* wywozili, i ſwoie do Korony przywozili, i bez żadnych przeſzkod i hamowania wolno przedawali, a potym *ab Evectis* z Korony na Pograniczu, mimo zwyczayne Cło i czwarty groſz, od ſta złotych po złotych cztery płacili. A ieżliby ktory Kupiec Koronny, towary iakieżkolwiek chciał za granicę wywozić, tedy mimo inſze podatki, *reſpectu evectorum*, od takowych towarow, od ſta złotych po kopie dać będzie powinien: ktory Prowent *ab evectis*, Celnicy Koronni przyſięgli wybierać maią *pro neceſſitate Reipublicæ præſenti*, niederoguiąc w niwczym zwykłym Cłom Naſzym, i czwartemu groſzowi. A Celnik Koronny ma z tego Prowentu rachunek czynić na Seymie, przy rachunkach Koronnych, i *ſalarium* ma mieć Celnik po puł groſzu od złotego, a tenże Prowent w każdym Woiewodztwie Celnicy Poborcom oddawać maią: a Poborcy przy Poborach Podſkarbiemu i Kommiſſarzom Naſzym odſyłać, Regeſtra też tego Cła wybierania, do Grodu Poborcy oddawać maią. A gdzieby *metas* w tym wybieraniu Celnicy *excederent*, tedy *ad inſtantiam cujuſvis*, lubo w Urzędzie Grodzkim, lubo w Trybunale *inter cauſas officii*, według dawnego Prawa powinni ſię ſprawić. Stan iednak Szlachecki tey Konſtytucyi podle-

ANNO 1629 gać nie ma, w swych własnych dochodach, krom przekupnych. Ażeby w tym większe bespieczeństwo Kupcy Cudzoziemscy, ktorzy tu ze wszelakiemi Kupiami do Korony przyieżdżaią, mieli; waruiemy to, aby we wszelakich krzywdach i gwałtach ich, Starostowie Nasi Sądowi sprawiedliwość im nieodwłocznie czynili, podług Konstytucyi uczynionych *Anno 1589.* o bespieczeństwie drog Kupieckich. A ta Konstytucya do drugiego Seymu *robur suum* ma mieć. *Vol. III. Anno 1629. fol: 604.*

Nro. 6. Ordynaryine Prowenta.

1647 Prowenta ordynaryine Rzepltey, iako kwarta składne Winne, Fordan, Kanon Pruski, Pogłowne Zydowskie, czwarty grosz Wielkopolski z Ruskim, Ewekty, Indukty, Furmanki Prasołki, Wielmożny Podskarbi Koronny, na zapłatę Woysku Kwarcianemu obracać będzie powinien. A ktoby wybraniu tych podatkow impedyment iaki czynił na Komorach i Jarmarkach tak w Dobrach Naszych, iako *Privatorum*, Duchownych i Ziemskich, i Komor postanowienia, wedle Kommissyi Warszawskiey opisanych bronił, i wybierać nie dopuszczał, z takim *forum* na Trybunale *inter causas Fisci, ad instantiam Thesauri,* naznaczamy, i tam *pœnis contra Retentores* pieniędzy Rzepltey ma być karany. A na Jarmarkach Naszych Miast, Duchownych i Swieckich, Rewizyi dopuszczać maią na Przemytniki, i nie bronić wybierania, a od takich Przemytnikow towary, *ad Fiscum Nostrum* należeć będą, ktorey inkwizycyi i wybierania, *sub iisdem pœnis de Retentoribus*, opisanych dopuszczać maią: A takiego Prowentu Zydzi, *sub confiscatione bonorum*, trzymać nie będą mogli: o co *forum inter causas Fisci* na Trybunale, *ad instantiam cujusvis*, mieć naznaczamy, z inszemi także Retentorami pieniędzy Rzepltey Skarb *agat* w Trybunale *inter causas Fisci exceptis causis* o Dobrach i Prowentach *Bonorum Mensæ Nostræ Regiæ*, ktore do Sądu naszego należą. *Vol. IV. Anno 1647. fol: 102.*

Nro 7. Abrogacya Myt niesłusznych.

1726 Ponieważ po Woiewodztwach, Ziemiach, i Powiatach wymyślne extorsye Myt, *sine consensu Legis publicæ* zagęściły się, przez ktore Kupcy i rożni ludzie Kupiectwem się bawiący *aggravantur, cum diminutione Proventuum* Rzeczypospolitey; więc zabiegaiąc tym extorsyom, aby się *in futurum* takowe *similia* nie działy, za zgodą wszech Stanow *lege publica* postanawiamy, i mieć chcemy, aby wszelkie Cła Myta, *abusivè & extorsivè* od ludzi rożnych przeieżdżaiących wybierane *præsenti Constitutione abrogentur*, iakoż ie *defacto authoritate præsentis conventus abrogamus, & cassamus, exceptis* tych, ktore Konstytucyami albo Przywileiami Xiążąt Mazowieckich obwarowane są. Ze zaś Mosty, Groble, na Rzekach i rożnych przeprawach *non modico sumptu* Dziedzicow i Possessorow Dobr wszelakich *eriguntur & reparantur*, ktore żeby nie były ufundowane, *nullus transitus* byby przeieżdżaiącym. Więc *eadem lege publica* postanawiamy, aby od każdego Wołu na przedaż pędzącego, od Konia w Wozach ludzi rożnych Kupiectwem się bawiących będącego, tak Pogrobelnego, Mostowego, iako i spaśnego po trzy grosze dawano. O co *forum contra transgredientes* w Trybunale Radomskim naznaczamy, i Konstytucye *eo nomine* postanowione reassumuiemy. *Vol. VI. Anno 1726. fol: 449.*

NAIA

ANNO

NAIAZDY.

Nro. I. SECURITAS BONORUM ET HONORUM.

Maiąc z powſzechnego doświadczenia, że nie tylko w czaſie Pokoiu, tym więcey w teraźnieyſzym bezkrolewia ſtanie zuchwałość ludzka ſpokoyność Dobr Szlacheckich i poczciwość dobrego urodzenia *interturbare* zwykła; przeto reaſſumuiąc dawne Prawa o tym, poſtanawiamy, aby takowy bądź to urodzeniem Szlachcic, bądź inney kondycyi człowiek na gwałtownym Dobr naiezdzie poymany, *prævio* na pierwſzym terminie *ſcrutinio educendo, coram Judicio Terreſtri ſive Officio Caſtrenſi ad inſtantiam cujuſvis* przekonany, *pœna Capitis & refuſione damnorum* był karany. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 68.* 1764

NEOFICI.

Nro: I. NEOFICI.

Gdy ſię w całey Polſzcze zagęścił Rodzay Neofitow, ktorzy z przyrodzoney biegłości i chciwości do Prerogatyw Szlacheckich, do Poſſeſſyi Urzędow, i Dobr Ziemſkich, z krzywdą rodowitey Szlachty ciſnąć ſię odważaią, a Prawa Koronne żadney takowym ludziom nie wyznaczyły kondycyi ſzczegolnie punkt ieden w Statucie Litewſkim w Rozdziale dwunaſtym Artykule ſiodmym Paragrafie oſtatnim oboiętnie napiſany, za Szlachtę Neofitow deklarował poczytać, poźnieyſze zaś Prawa o Nobilitacyach poſtanowione, nie inną drogą, tylko za Konſenſem Stanow Rzeczypoſpolitey na Seymach rekomendowanym i zaſłużonym Oſobom do Kleynotu Szlachectwa Polſkiego przychodzić wyznaczyły. Przeto zabiegaiąc, aby ten rodzay Neofitow rodowitego Szlachty Polſkiey plemienia z czaſem nie zaćmił, mieć chcemy i poſtanawiamy, aby takowi Neofici, lub od nich *deſcendentes*, ktorzyby ſię do Mieyſkiey kondycyi udać chcieli, i byli ſpoſobnemi, tych wſzyſtkich wolności iako i Szlachetni Mieſzczanie używali, a ktorzyby około roli pracować chcieli, aby czynſz z teyże roli i z gruntu przyzwoity Panom gruntu tego właſnym płacili, a ieżliby ſię ktory z Neofitow, lub od nich pochodzący na urzędzie iakowym przez niewiadomość kondycyi i urodzenia, ſobie konſerowanym znaydował, lub Dobra iakowe Dziedzictwem nabyte, czyli ſpoſobem zaſtawnym poſiadał, tedy zapozwany *ad competens forum*, ma podlegać teraźnieyſzemu poſtanowieniu, Dobra zaś od czaſu ninieyſzey uſtawy, do lat dwoch, Szlachcie rodowitym ſprzedać, a z Dobr zaſtawnych Summy podnieść, i z tychże Dobr uſtąpić ſtarał ſię, a to *ſub confiſcatione bonorum & ſummarum per medium Delatori, per medium Fiſco cedendorum & cedendarum.* O co *forum* Trybunałow i Regeſtr *deductionis Nobilitatis*, tak w Koronie iako i w W. X. Lit: naznaczamy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 74.* 1764

Nro. 2. NOBILITACYA NIEKTORYCH NEOFITOW, CZYLI OD NICH POCHODZĄCYCH.

Na inſtancyą UUr. Poſłow Prowincyi W. X. Lit: upraſzaiących o modyfikacyą Konſtytucyi Seymu przeſzłego konwokacyinego, *titulo* o Neofitach naſtąpioną, nie tylko Oſobom gatunku tegoż Neofitow, ktorzy omylnym i podchlebnym tłomaczeniem Statutu W.X.Lit: Zydow Chrzeſt i Wiarę S. przyimuiących 1764

ANNO 1764 za Szlachtę poczytać deklaruiącego uwiedzeni, udawſzy ſię drogą obyczaiow rodowitym Szlachcie przyzwoitych, do prerogatyw Szlacheckich, i do rożnych Urzędow, oraz tak do dziedzicznych iako i zaſtawnych Dobr Poſſeſſyi z czaſem przyſzli, pod takową zaſłoną z rożnemi Imieniami i Domami Szlacheckiemi ſpokrewnili ſię, ale też i tym ſamym ſpokrewnionym Domom Szlacheckim wnieſioną. Lubo Konſtytucya wſpomniona, i na teraźnieyſzym Seymie, *ſub titulo Actorum Interregni* ieſt w ſwey mocy zoſtawiona; iednak za iednym Kompaſſyi Naſzey powodem, i uſilnym wſpomnionych Posłow dopraſzaniem ſię; dyſtyngwowawſze z pomiędzy tegoż gatunku Neofitow, iako i od tychże pochodzące Oſoby Nam rekomendowane, iako to: Franciſzka i Ludwika Łyzyńſkich, Abramowiczow, Ignacego i Jozefa Gurſkich, Felicyana Kazimirſkiego, Teodora Lutynſkiego, Michała Oſwiecimſkiego, Andrzeia Przewłockiego .... Swiąteckich, Antoniego Maioſkiego, Jana Nowakowſkiego, Franciſzka Macieia i Antoniego Dobrzyńſkich, Adama, Pawła, Piotra, Ignacego, Jana Zbitniewſkich, Antoniego Traianowſkiego, Kazimierza Pawłowſkiego, Jana Michałowſkiego, Piotra Pawłowicza, Jakuba Jeleńſkiego, Mateuſza Jeleńſkiego, Staniſława Jeleńſkiego, Jana Lipińſkiego, ... Orłowſkiego, Mankowſkiego, Teodora Deſſawa, Jozefa Kwiecińſkiego, Dominika Dobrowolſkiego, Bergina ... Jakubowſkiego, Tomaſza i Antoniego Poziomkowſkich, Jana Dobrowolſkiego, Franciſzka Krzyżanowſkiego, Woyciecha Szymańſkiego, Tadeuſza Bielſkiego, Jozefa Szpaczkiewicza ... Nizelſkiego, Staniſława Jarmunda, Bonawenturę Bartoſzewicza, Jozefa Poznańſkiego, Andrzeia Manina Niewiarowſkiego, Felicyana Jankowſkiego nobilituiemy za powſzechną Stanow zgodą, i onym *præciſo etiam Scartabellatu, Prærogativis Nobilitaribus* w ſamey Litwie *gaudere cum Succeſſoribus* pozwalamy, oraz każdemu z nich do Nas ſuplikuiącemu, oſobne z Kancellaryi W. X. Lit: na to Przywileie z nadaniem Herbow wydać rozkażemy, *ſalvo præſtando ſuper fidelitatem Juramento Reipublicæ.* Oprocz tego, gdy Nam Krolowi Stany Rzepltey za takowąż powſzechną zgodą, teyże Neofitow kondycyi, czyli od nich pochodzącym Oſobom nie więcey iako dzieſięciu, i to nie Duchownego, lecz Swieckiego ſtanu, bądź z Korony, bądź z W.X.Lit: ktorychbyśmy takowego łaſkawego naſzego względu godnemi być uznali, *præciſo ſimiliter ſcartabellatu* tymże Kleynotem Szlachectwa zaſzczycić dozwoliły: My Krol takowe Przywileie, naydaley w czaſie Roku całego, pod nieważnością poźnieyſzych, lub nad liczbę wyrażoną danych Przywileiow tym Oſobom z tychże Naſzych Kancellaryi oboyga Narodow, mocą ninieyſzey Konſtytucyi wydać każemy; a ci po odebranych Przywileiach, Przyſięgi wierności Rzepltey przed Kanclerzami lub Podkanclerzami, Koronni przed Koronnemi, a Litewſcy przed Litewſkiemi wykonać maią. Ktore Przywileie że tey wagi, co i Seymowe Nobilitacye mieć chcemy, one *exnunc*, za powſzechną Stanow zgodą, approbuiemy. Ta zaś wyżey wzmiankowana o Neofitach Konſtytucya konwokacyina, że we wſzyſtkich punktach *plane ac integre* zawſze obſerwowana i zachowana być ma, waruiemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 420.*

N[ro.] 3. Restytucya do czci i Szlachectwa Neofitow w W. X. Lit:

1768 Lubo Konſtytucya Seymu ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey *tit:* Nobilitacya niektorych Neofitow, zwolniła dla pewney liczby Oſob oſtrość Prawa Seymem

konwokacyinym na Neofitow poftanowionego, gdy iednak W. X. Lit: ftawaiąc ANNO
przy Statucie fwoim, powfzechną krzywdę Neofitow, za krzywdę Prawu Sta- 1768
tutowemu poczytywało: Przeto za zgodą wfzech Stanow, tę kweftyą raz na zawfze ufpakaiaiąc ftanowiemy; iż pod rygor Prawa konwokacyinego tit: Neofici, w Roku 1764. napifanego, podpadać nie maią wfzyfcy ci Neofici w W. X. Lit: ktorzy *ante hanc Legem* są nawroceni, owfzem onych *præfenti Lege* nobilituiemy, & *circa Prærogativam Nobilitarem præcifo Scartabellatu*, zachowuiemy *in perpetuum.* Lecz takowa wfpomiona Seymu *convocationis* Konftytucya ma fię ściągać na czas przyfzły, i na tych, ktorzy *poft hanc legem* wynikną i nawracać fię będą Neofici. *Vol. VII. Anno 1768. fol: 863.*

NIEOSIADŁY.

Nro. I. De Impossessionatis.

Gdy na nieofiadłym Prawo przewodzą, tak *ex controverfiis*, iako *per contumaciam*, iż do tych czafow nie był w Prawie opifany poftępek, iakowyby 1588
miał być *in executione*, tedy go tak deklaruiemy: iż gdy nieofiadłemu fkażą *fatisfacere rei judicatæ* w fądzie Grodzkim, ma to uczynić takim fpofobem, że abo pieniędzmi gotowemi ma fię wyfwobodzić, naydaley do dwu Niedziel: albo rękoieftwo ftawić ludzi ofiadłych, iż dofyć uczyni rzeczy ofądzoney naydaley do fześciu Niedziel. Czego ieźliby nie uczynił, ma być pozwany profto, *ad banniendum* do onego Grodu: i gdy będzie wywołany, ma być iman i do wieży wfadzon, i fiedzieć aż dofyć uczyni ftronie: a Pozew nań ma być kładzion w Parochiey gdzie miał ofiadłość, abo gdzie fię rodził, abo tam gdzie przemiefzkiwa, abo też wręce iemu famemu może być dan. Deklaruiąc Statut o arefztowaniu nie ofiadłych w domiech Szlacheckich: że ci tylko powinni nieofiadłe do Grodu ftawić ktorzyby ich w domie fwych arefztowanych, zaraz wydać abo odftąpić, abo z domow fwych zbyć nie chcieli. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1217.*

NIEPOSŁUSZNY.

Nro. I. Confæderatio Principum tam Spiritualium quam Sæcularium Baronum, Procerum, Militum & Nobilium &c. Regni Poloniæ, contra Regnicolas inobedientes Juri, contumaces & hæreticos eorumque fautores.

Nos Principes Spirituales & fæculares, Barones, comites totaq; commu- 1438
nitas Regni Poloniæ, fingulariter finguli & univerfaliter univerfi, eodem animo, eadem voluntate, scientia, confenfu & ratihabitione, omnes unanimiter fignificamus tenore præfentium, quibus expedit, univerfis præfentibus & futuris notitiam præfentium habituris, quod confideratis nonnullis difordinationibus quæ in ipfo Regno Poloniæ fuboriri inceperant, vifis literis Prædeceſſorum Noftrorum Pofnaniæ, Petricoviæ, & in ledlna factis, circa eafdem literas & earum articulos (fub quacunq; forma verborum exftant confecti) remanere volumus, & ufq;quaq; fpondemus, & præcipue circa hunc articulum. Quod quicunq; exftans indigena Regni Poloniæ habens in ipfo Regno Poloniæ bona, vellet aliquas inobedientias, contra jus terreftre commune, aut etiam guerras

ANNO nobis & eidem Regno Poloniæ damnoſas alicui movere ſine licentia Domini
1438 Noſtri Regis gratioſiſſimi, & conſilii ſui, & in jure Terreſtri communi nollet contentari, aut etiam hæreticales errores facere vel promovere vellet, contra talem ſeu tales cujuſcunq; ſtatus gradus, conditionis & præeminentiæ fuerint ſive ſpirituales, ſive ſeculares, & in eorum deſtructionem conſurgere volumus & promittimus, ſub fide & honore Noſtris, abſq dolo & fraude, nec ipſis auxilio conſilio vel favore patrocinari volumus ſub fide & honore noſtris, etiam ſi ſanguine affinitate & quacunq; propinquitate forent Nobis aut alicui noſtrum conjuncti, nec pro eis loqui volumus aliquod verbum, ſed eos & eorum talem quemlibet punire volumus & promittimus. Jura tamen Noſtra Ducalia & terreſtria in nullo per hoc violando, nec ab eiſdem recedendo, harum, quibus ſigilla Noſtra cum ſubſcriptione nominatim nominum Noſtrorum in pendulis ſigillorum ſunt appenſa, teſtimonio literarum. Scriptum & datum in Nova Civitate Korczyn, feria ſexta ipſo die Sancti Marci Apoſtoli & Evangeliſtæ generali tunc Parlamento celebrato Anno Domini 1438. *Vol: I. fol: 140.*

OYCIEC.

Nro. I. De Eo quod Pater non tenetur ferre iniquitatem Filii & e converso.

1347 Cum dicit ſcriptura, quod filius non portabit iniquitatem Patris, nec e converſo, ideo ſtatuimus quod Pater pro nequam filio & è converſo minime coerceatur vel puniatur, & idem de fratribus germanis, vel quibuſcunq; conſanguineis declaramus fore ſervandum, niſi Pater de culpa filii vel filius de culpa Patris, aut frater de culpa fratris, participando in crimine delatus vel accuſatus ſe nequierit expurgare, quia tunc ſecundum exigentiam culpæ puniendum eſſe crimen decernimus. Sed committens crimen ſecundum magnitudinem ejuſdem percellatur & puniatur in bonis Nobilibus ſeu in parte hæreditatis ſibi contingente. Nobis & noſtræ Curiæ applicanda. *Vol: I. Anno 1347. fol: 54.*

Nro. 2. Libertas alienandi bona omnia, sterilibus hominibus concessa.

1511 Item, quia jure divino & humano permiſſum eſt hominibus diſponere de rebus ſuis, pro eorum arbitrio & voluntate ſtatuimus, quod ſteriles homines omnia bona ſua hæreditaria poſſint alienare; juxta ſuam voluntatem. *Vol: I. Anno 1511. fol: 376.*

ODIAZD ZAGRANICĘ.

1543 **Nro: I.** In eo cum Conſiliariis Noſtris, & Nuntiis terreſtribus convenit Nobis, ut liberum ſit unicuiq; Noſtrorum ſubditorum de Regno Noſtro exire ad quamcunq; Regionem vellet, vivendi ſerviendi, & ſe in bonis moribus ac honeſtis diſciplinis exercendi cauſa, & propter literas ab Eccleſia admiſſas, alioquin ſi quis rediens ab aliena Provincia, qualeſcunq; novas doctrinas, aut libros propagare, ſubminiſtrare, & uti illis vellet iis, juxta antiqua jura & Privilegia Regni debet ſe juſtificare. *Vol: I. Anno 1543. fol: 569.*

Nro: 2.

ANNO

N^ro. 2. POZWOLENIE WYIECHANIA ZAGRANICĘ. 1775

Gdy częstokroć wyciąga tego potrzeba, że Osoby z Państw Naszych, Senatorowie, Ministrowie, iako też *ex Equestri Ordine* Urzędnicy Koronni, i Starostowie Grodowi są przymuszonemi albo dla poratowania zdrowia, albo dla własnego osobistego interessu wyiechać za Granicę, a ten wyiazd tylko za pozwoleniem Nas Krola, lub Stanow dotąd był dawany, więc postanawiamy odtąd; iż wolno będzie każdemu Polakowi, tak Senatorowi, iako i Ministrowi, lub Osobom Stanu Rycerskiego wyiechać za Granicę, nie biorąc na to pozwolenia od Nas Krola i Stanow, dla czego dawnieysze dyspozycye Prawa, branie pozwolenia nakazuiące, *Lege praesenti* abroguiemy, i uchylamy. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 185.*

ODPOWIEDZ.

N^ro. I. O ODPOWIEDZI.

Expedit Reipublicae, aby każdy spokoynie żył, ani się krzywd swych *privata authoritate* mścił, ale Prawem pospolitym się kontentował, przeto ustawiamy, gdyby kto Szlachcicowi sobie rownemu odpowiedź posłał, a byłby o to *legitime convictus*, ma być na zapłacenie szkod, iako aktor poprzysięże, *cum poena centum marcarum* skazan. A gdyby kto będąc pozwany *criminaliter* bronić się chciał odpowiedzią, ktorąby *ante crimen* miał posłać: tedy się inakszą bronić nie może iedno taką, ktorąby przez woźnego i dwoch Szlachcicow uczynił: i onę dał do xiąg onego Grodu, pod ktorymby mieszkał ten komu odpowiedział, wpisać *personaliter*: a po wpisaniu do xiąg odpowiedzi takowey, nie ma przeciwko stronie on odpowiednik nic *violentum* poczynać do sześci Niedziel. *Alioquin*, gdyby się odpowiednik tak nie zachował, tedy mu takowa odpowiedź nie ma iść *ad defensionem criminis*. Wczym też *scrutinium respectu temporis*, z pilnością odprawiać się ma. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1213.* 1588

N^ro. 2. DEKLARACYA KONSTYTUCYI O ODPOWIEDZI ANNI 1588.

Iż się to przytrafia, że niektorzy następuią na zdrowie i zgubę ludzi spokoynych, *freti Constitutione Anni* 1588. o odpowiedzi uchwaloney: zaczym aby takowe *abusus* nie były, iż każdemu *licita est defensio vitae suae*, deklaruiemy, że ktoby takowego odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie *personaliter post elapsum tempus sex septimanarum* zniosł, nie ma podlegać żadnym *penom*, tak *ratione homicidii*, iako i inszych, u ktoregokolwiek sądu, i Juryzdykcyi *à quopiam* windykowanych; *a ratione damnorum in eadem Constitutione expressorum*, *forum peremptorium* w Ziemstwie naznaczamy. *Vol: III. Anno 1633. fol: 812.* 1633

OPACTWA.

N^ro. I. DE ABBATIBUS & PRAEPOSITIS.

Frequentibus magnisq; petitionibus atq; clamoribus subditorum Nostrorum permoti: cernentes omnia Monasteria ferme in Regno Nostro, ex munificentia & liberalitate, non solum antecessorum Nostrorum Poloniae Regum atq; Principum, sed etiam Baronum & Nobilium facultatibus, bene dotata esse, & nunc 1538

ANNO 1538 quoq; Nobilitatis favore plurimum indigere, caventes etiam ne nova dogmata ex Germania ad Regnum Nostrum, præsertim vero ad quædam Monasteria in dictionibus Nostris, per homines nationis illius inferantur, & ne Monasteria ipsa, quæ jam magna ex parte desolata cernuntur, ad interitum ob defectum personarum deveniant; statuimus, ut deinceps futuris perpetuis temporibus nemo in Abbatem cujuscunq Monasterii in Regno Nostro, aut etiam in Præpositum eligi debeat, aut possit, nisi qui sit ratione Polonus hac cautione adjecta, ut si in eodem Monasterio aliquis ex Nobili genere procreatus, & idoneus monachus reperiatur, in Abbatem ante alios eligi & recipi debeat, atq per Nos loci Ordinario præsentari. Ubi vero nullus Nobilis idoneus in eodem Monasterio reperiretur, tum ex alio Monasterio ejusdem Ordinis & Religionis vir Nobilis & idoneus erit diligendus, seu postulandus. In defectu autem Nobilis idonei licitum erit & liberum, plebejum idoneum natione Polonum in Abbatem eligere de cujus idoneitate & natione loci Ordinarius Episcopus Nos per literas suas certiores reddet, ut sciamus, quem & qualem ei præsentare debeamus. *Vol: I. Anno 1538. fol: 521.*

1539 Nro. 2. De Abbatibus Decretum per Nos factum, in superioris Anni Comitijs, ratum sumus & firmum semper habituri: neq præsentabimus quemquam loci Ordinario: nisi quem Nobili loco natum & secundum dispositionem Statuti Petricoviensis. Anni Domini 1538. Electum comperiemus. Quod si quis non legitime fuerit Electus, dabimus operam ut Domini Episcopi Electionem nullam hujusmodi esse pronuntient: ac de alio idoneo ut Statutum disponit, in locum illius sufficiendo, sint solliciti. Certas tamen ob causas, visum est Nobis: ut in his Monasteriis, quæ partem bonorum suorum extra Regnum habeant, quædam fieret vicissitudo; ut alternatim Abbates, nunc Germani, nunc Poloni eligerentur, Dominis autem Episcopis curæ erit: ut in quæ Monasteria soli Germani reciperentur, in ea quoq Polonis pateret, aditus & ingressus. *Vol: I. Anno 1539. fol: 547.*

1550 Nro. 3. Aby nadania Klasztorne zachowane łatwiey być mogły, ponawiaiąc Statut 1538. ustawiamy: aby żaden Opatem nie był obran, ieno Polskiego Szlacheckiego z Oyca i z Matki, Narodu, a godny Człowiek. A gdzieby w tym Klasztorze, w ktorym Opactwo wakować będzie nie był Professowany nalezion godny Szlachcić, tamże obecnie z dawna mieszkaiący, aby z oneyże Dyecezyi, w ktorey iest Klasztor. Szlachcić godny Stanu Duchownego był obieran; postulowan na Opactwo. A będąc tak obran bez Professyi ma być przez Nas *loci Ordinario* prezentowan. A zatym przezeń instytuowan, abo potwierdzon na Opactwo, a ma być professowan. *Vol: II. Anno 1550. fol: 599.*

1550 Nro. 4. A ponieważ nie iest takowy poczet Zakonnikow w Klasztorzech iako bywał przedtym; winni będą Opaci pewny poczet Szlacheckich dzieci w Klasztorzech chować: a one tamże ludziom godnym nauk wyzwolonych uczyć dać: wedle tego iako każdemu Opatowi Xięża Biskupi onych mieysce naznaczą i omianuią. *Vol. II. Anno 1550. fol. 599.*

ANNO

Nro. 5. O Opactwach. 1588

Przeſtrzegaiąc żeby na Opactwa i Proboſtwa Zakonne za nieporządnemi Elekcyami, ludzie niegodni nie wſtępowali: ale żeby i godnie i ſwym porządkiem do nich przychodzili, przychylaiąc ſię do Konſtytucyi *Anni* 1550. poſtanawiamy: aby *Loci Ordinarii* po zeſzciu Opata, mieli ſtaranie o Rządzie w Klaſztorzech: wſzakże Prowenta maią być w mocy Zakonnikow; a Elekcyą Biſkupi, po oznaymieniu Nam śmierci Opaciey, żeby prędko ſkładali porozumiewaiąc ſię z Nami: a Prawo i zwyczay ſtary zachowuiąc, a nam elekta *competenter* według Praw opiſanych obranego, oznaymili, i prezentowanego od Nas inſtytuowali. Ktoby ſię napotym ważył wziąć i trzymać Opactwo, inaczey niż Konſtytucya uczy, maią ſię nań ściągać peny *contra Corteſanos in Conſtitutionibus Annorum* 1538. & 1540. wyrażone a to na Seymie, *ad inſtantiam cujuscunque* ma być. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1221.*

Nro. 6. O Opactwach.

Coadjutoria na Opactwa & *pinguiora Beneficia Eccleſiaſtica*, aby *minorennibus Majorum Ordinum incapacibus* konferowane nie były. *Vol: V. Anno 1669. fol: 17.* 1669

Nro. 7. Opactwa.

Gdy ludzi Duchownych zdatnych *ad uſus publicos* & *in Miniſteriis Noſtris ac Reipublicæ* zoſtaiących pomnaża ſię liczba, a pod ſzafunek Nas Krola tyle łaſk nie przypada, żeby wſzyſtkich zaſłużonych przyſtoynie opatrzyć można; Biſkupſtw do tego niektorych zbyt ſzczupłe ſą dochody, a Senatorſka z Biſkupią złączona godność doſtatecznieyſzego potrzebuie Funduſzu; Więc w ufności, że Stolica Apoſtolſka uznać raczy ſprawiedliwą przyczynę do podania *in Commendam* Opactw wſzyſtkich, ktorych intraty na podział *in Menſam Commendatariam* & *Clauſtralem* wyſtarczą, z tąż Stolicą Apoſtolſką traktować o to będziemy i potym rzeczone Opactwa, a nayprzod Nayprzewielebnieyſzemu w Bogu Xięciu Jmci Prymaſowi dzisieyſzemu (mocą tego Seymu uchylaiąc Prawo *de incompatibilitate*) ieſzcze dwa *ex primis vacantibus* konferować będziemy, i do Akademii Krakowſkiey intratę z iednego Opactwa w Dyecezyi tameczney leżącego *exnunc protunc* przyłączamy, i w czaſie ſwoim Przywiley na to wydamy. Inne zaś Biſkupom i Prałatom ſzczupłe intraty maiącym, *habita ratione* zaſług ich, dawać przyrzekamy. Opactwo zaś Paradyiſkie, *etiam* pod obcym Panowaniem Dobra do ſiebie należące maiące za zdarzeniem ſię inſzego dla Nayprzewielebnieyſzego w Bogu Xięcia Prymaſa dziſieyſzego, do wolney Elekcyi *Monachorum Ciſtercienſium* wrociemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 743.* 1768

OPIEKUNI.

Nro. I. Virgo seu Orphana quam præscriptionem post desponsationem est habitura.

Franciſcus neptim ſuam Luciam in infantili ætate conſtitutam Orphanam cum bonis centum marcas valentibus tuendam & ſervandam in ſuam accepit curam, tempore vero procedente, ipſam dum adhuc eſſet minorennis de viginti 1347

ANNO 1347 duntaxat marcis dotatam marito tradidit. Deinde ſtando cum marito poſt quatuor Annos eadem Lucia pro reſidu's bonis hæreditariis reſtantibus, ultra prædictas viginti marcas, Franciſco ſuo avunculo, & tutori movet quæſtionem, Franciſcus autem reſpondit quod longo tempore poſt contractum Matrimonium per quatuor Annos videlicet nunquam fuit monitus, pro rebus vel pro bonis prædictis. Nos itaque talibus volentes caſibus providere, declaramus & ſtatuimus; quod prædicta Lucia poſtquam cum marito fuerit ſive ſteterit per tres annos & tres menſes, intra eoſdem ad cauſam non provocando ſive ſit minorennis, ſive major; de cætero non poterit nec debebit agere pro quibuscunque bonis, vel rebus reſiduis, obſtante ſibi, termino trium annorum & trium menſium, taciturnitate & præſcriptione. *Vol: I. Anno 1347. fol: 20.*

Nro. 2. De Tutoribus Orphanorum.

1347 Multoties contingit, quod pueris in orphanitate conſtitutis aliqui quaſi eisdem compatientes, ipſos nomine tutorio in curam recipiunt & tutelam, tandem ipſis ad ætatem legitimam venientibus, a tutore ſolent exigere rationem, de bonis & rebus mobilibus & immobilibus quibuſcunq, unde de Conſilio Baronum Noſtrorum ſtatuimus, quod tutor peractis temporibus de nullo rationem facere tenetur, niſi de cenſibus, & jumentis in domitis. *fol: 45. Vol. I. Anno 1347.*

Nro. 3. De Orphanis qui Judicio vexantur.

1420 Orphanitati puerorum Noſtrorum Subditorum conſulere gratioſe cupientes, qui interdum per patres, ipſis ad annos pubertatis, minime educatis, caſu mortis relinquuntur, & ſic multoties per nonnullos in Judicium evocantur & vexantur, qui ætate & diſcretione carentes litem conteſtari nequeunt, neq cauſas acticare, neq defendere, & quanquam antea hoc ad certam ætatem ſit reſtrictum, ut videlicet maſculus ad quintum decimum annum, fæmella vero ad duodecimum compelli non poſſint, neq alicui infra hoc teneantur reſpondere, tum aliis diverſis gravaminibus multoties opprimuntur, quare ſtatuimus, quod Pater vivens poſſit & valeat pueris ſuis, & uxori, ſi ipſa affectaverit, conſtituere certos tutores, quos voluerit, de quibuſq major ſibi fides, & confidentia apparuerit, qui tueri & curare eoſdem poterint, uſq ad annos ſuperius allegatos, nec eoſdem tutores, poſt mortem conſtituentis, proximiores a tutela poterint removere. *Vol: I. Anno 1420 fol: 73.*

Nro. 4. De Tutoribus Virginum.

1420 Aſtutiæ & doloſitati hominum perverſorum, qui omnia in pejus convertere & interpretari non formidant, viam præcludere cupientes. Sancimus, quod quicunq nomine tutorio aliquam vel aliquas puellam vel puellas Jure affinitatis cum bonis hæreditariis, ipſas ex Succeſſione Paterna contingentibus ſeu concernentibus, jam puberes atq nubiles ad deſponſandum ſervant, eas nolentes maritari, in hunc finem, quod bona ipſarum diutius valeant obtinere ſeu poſſidere. Decernimus, quod tales Virgines ſic ut præmittitur adultæ poterint & valeant de maritis ſibi ipſis providere, ſine ejuſdem patrui ſeu tutoris voluntate & aſſenſu, tamen cum conſenſu & conſilio aliorum amicorum aut patruorum, aut avunculo-

culorum, nec in bonis ipſarum privari poterunt vel fraudari, non obſtante ANNO
quadam conſtitutione Noſtri Anteceſſoris, quæ incipit: Quicunque vero Virgi- 1420
nem &c. ut ſupra de violationibus Virginum. *fol*: XXX iiij. *Vol: I. Anno 1420. fol 75.*

Nro. 5. O OPIEKUNACH.

Opatruiąc to, aby potomſtwo Szlacheckie od Rodzicow ſwych w młodych 1565
leciech zoſtawione, ku ſzkodzie nieprzychodziło, przez niedoyrzenie Opiekunow, i przez Statut, że liczba niema być czyniona, iedno z czynſzu, a z ſtada gdyż daleko większe ſą pożytki z gruntow i innych rzeczy pozoſtałych, niźli z czynſzu, a z ſtada: przeto uchwałą Seymu tego poſtanawiamy, aby od tego czaſu, i na potym zawżdy, opiekun każdy, tak zapiſany iako i przyrodzony, biorąc do rąk ſwych *bona pupillorum*, wziąwſzy do ſiebie dwu bliżſzych przyiacioł *ex linea Paterna*, doſtateczne Inwentarze Dobr i Dochodow wziętych poczynił. A potym ze wſzyſtkich pożytkow, dochodow, tak z gruntow, iako rzeczy innych po Rodzicach pozoſtałych, abo po innym kimkolwiek *jure naturali per Succeſſionem* przypadłych, *vel alio quocunq; jure pupillo ſervientes* liczbę przed ſamemi temi, *quorum intereſt* wedle Inwentarzow czynił. A ktorzybyteż chcieli, iżby im przed Sądem Ziemſkim liczbę czyniono, wolno im będzie do Sądu Ziemſkiego Opiekuny, wedle Prawa o liczbę przyciągnąć. *Vol: II. Anno 1565. fol: 692.*

Nro. 6. DE MINORENNIBUS COMPLICIBUS.

Minorennibus in cauſa complicitatis & potioritatis juris gdyby za iakim Pra- 1588
wem trzymali *bona jure victi*, nie ma być *in hoc caſu* dana dylacya do lat. Jeźlibyteż na tych co lat niemaią ſamych *directe*, a nie do zaczętego poſtępku z Anteceſſorem Prawo przewidzione było, a mianowano *de nomine tutora*, z ktorymby ich pozwano: tedy nie *minorennes* ale *tutor* powinien ſię będzie odprzyſiądz onego poſtępku. A ieźliby niechciał, tedy on poſtępek ma zoſtać w ſwey mocy *ſuper minorennibus*, & *eorum bonis*, i ma być przywiedzion *ad finalem exequutionem ſalvo reſervato beneficio ignorantiam evadendi minorennibus*, & *pro male obtento agendi*, gdy do lat przyidą. A iż też i to bywa, że tutorowie, trudniąc ſprawy ludzkie, *recedunt nomine pupillorum a Succeſſione*, a tym ſpoſobem do lat im ſuſpenſyą otrzymawſzy, ſami przez ſię, abo *per ſubmiſſas perſonas quovis juris prætextu* intromiſſyi w te dobra bronią: tedy aby ſię w tym Kredytorowi, abo Aktorowi, *præjudicium* i zwłoka iaka niedziała, deklaruiemy: że takiego każdego, ktory broni takowych Dobr odſtąpionych, może Aktor, abo Kredytor pozwać *pro complicitate* do Grodu. Jeźlibyteż był Dług Oycowſki *ſuper bonis minorennium*, a zakłady i przezyſki ieſzcze niezaſzły, ktoregoby długu pieniądzmi gotowemi, iako z prowentow zapłacić niemogli: tedy opiekun niewdawaiąc *minorennes* w trudności dalſze, ma wczas puścić w Summach głownych, dobra *minorennium*. A gdzieby, iuż przezyſki zaſzły na Anteceſſorze: tedy na ktorymkolwiek punkcie ſprawa będzie wiſiała, za żywota Anteceſſora *tutor* iey daley zatrudniać nie ma, ale dobra Kredytorowi puścić. A to ſię rozumieć ma o tych dobrach, ktoreby były *in poſſeſſione minorennium & eorum tutorum*. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1218.*

ANNO 1775 **Nro. 7.** UBESPIECZENIE SIEROT I WDÓW.

Ponieważ pozostałe Sieroty po zmarłych Rodzicach i Krewnych bez Opiekunow, tudzież Wdowy po Mężach swoich częstostroć bez Kuratorow zostaią, a maiątki ich utraceniu są wystawione, przeto zapobiegaiąc, tak upadkowi Familii, iako też spustoszeniu Fortun Szlacheckich, postanawiamy, iż Ziemstwa i Grody *Minorennibus* Opiekunow, *attenta proximioritate* Krewnych *pignus* do odpowiedzenia, maiących, Wdowom zaś Kuratorow Possessyonatow dodawać powinny, gdyby zaś Ziemstwa i Grody obowiązkow tych niedopełniały, tedy za uczynionym Manifestem przez tego, kto imieniem Sierot lub Wdowy, Opiekunow lub Kuratorow doprászał się, *de denegata, vel dilata additione*, Krol Jmć *pro Jure suo Majestatico ac Suprema Tutela*, tych to Opiekunow, daiąc *præferentiam* nayblizszym Krewnym, dostarczaiącą fortunę do odpowiedzi maiącym albo Kuratorow Possessyonatow dodawać będzie, a dodani Opiekunowie i Kuratorowie pod żadnym pretextem wymawiać się z tey usługi nie maią, lecz one we wszystkich zachodzących okolicznościach dopełniać, i uskuteczniać powinni będą, Opiekunowie zaś kalkulacye, i obrachowania co rocznie w Grodzie, lub Ziemstwie *proprii Districtus*, *prævio Juramento* czynić powinni będą; dodani zaś Opiekunowie dziesiątym groszem z czystey intraty *post omnes Expensas* za pracę swoią *ex proventibus Minorennium* kontentować się powinni. *Vol: VIII. fol: 183. Anno 1775.*

O P R A W A.

Nro. I. IN QUIBUS VIDUA SUCCEDERE POSSIT.

1420 Licet etiam antiquitus per Antecessores nostros inquodam Capitulo Statutum sit, quod marito mortuo, uxor donationem & dotem, & quælibet paraphernalia videlicet in gemmis, argento vestibus & pecuniis habeat & teneat, tamen quod non modica damna per hoc pueris evenire solebant, quapropter de Consilio & Consensu Prælatorum & Baronum nostrorum omnimode Statuimus, quod uxor marito mortuo solum circa parapharnalia domestica remaneat, thesauro videlicet pecuniis & argento equis magnis cum omnibus armis, equireis, exceptis, quæ omnia ad pueros devolvantur. Declarantes insuper, quod talis mulier, circa omnia pecora & quævis alia, quæ in dote sua & dotalitio fuerint, una cum equis vectigalibus, quibus tempore mariti sui vehebatur remaneat, demptis vestibus, & equis parvis in valore trium marcarum mariti defuncti, quæ in æqualem sortem seu portionem Dominæ cum pueris cedere debebunt, & dividi cum effectu. *Vol. I. Anno 1420. fol: 73.*

Nro. 2. O PRZEDANIU I WYKUPOWANIU WIAN.

1576 Gdzieby ktòra Wdowa, abo Pani Szlachecka, wiano swoie przedała, abo iakimkolwiek tytułem wiecznym zapisała, tedy takie wiano abo Wiana mogą być wyswobodzone i wykupione od bliższych i dziedzicow własnych, tych ktorzy takowe wiana przerzeczone Wdowie abo Pani Szlacheckiey przez męże ich były zapisane, i oprawione na Dobrach swych, zapłaciwszy tylko summę pieniędzy swych prawdziwego posagu przez przywianka, ani w takim

przedaniu tych wian kupna, dawność Ziemſka wſpomoc może. *Vol: II.* ANNO
Anno 1576. fol: 948. w Except: Mazowieckich. 1576

N^ro. 3. O Umnieyszeniu Wian.

Gdyby Pani Szlachecka przyzwoliła Mężowi ſwemu na przedanie, abo na 1576
iakikolwiek Zapis z dobr iego, z wiana ſwoiego, ktore na tymże imieniu miała, traci wiano ſwoie, ile na one dobra opiſane tylko: ale ieźli mąż iey ma inſze dobra, abo część iaką dobr, wiano oney żony iego, ze wſzyſtką ſummą, na wianie opiſaną zoſtawa, i ma być zachowano na połowicy onych dobr, abo części przerzeczonego męża iey. A także ma być zachowano, i w zaſtawie dobr przez męża uczynioney z dozwolęnia żony iego, przez które Zapiſy niema być poniżenie, abo umnieyſzenie wiana iey według zwyczaiu dawnego. *Vol: II. Anno 1576. fol: 948.* w Except: Mazowiec:

N^ro. 4. o Siostrach *jure victorum* i Paniach Wiennych.

Sioſtry, Ciotki niewypoſażone, ktoreby za mężem były, z tych dobr, 1588
ktoreby bracia abo bratunkowie zadłużeni, do Kredytorow utracili, maią być przez te Kredytory, abo Poſſeſſory dobr *competenter* wedle zwyczaiu i Prawa teraz opiſanego wypoſażone, wczym wſzyſtkim dylacya na Ewiktora iść niema Kredytorowi: ale mu cale Prawo z ewiktorem, o obronę zoſtawać będzie. A ktoreby ieſzcze za mąż nieſzły, tedy w rok po iſzciu za mąż, dać im poſag maią, wſzakże poſagi zapiſane ſwą drogą iść maią. Prowizya Panny do iſzcia za mąż, z części iey należącey, cale zoſtawać ma, ktorą wſzyſcy Poſſeſſorowie dobr onych dawać maią, opatrzywſzy ią mieſzkaniem w onych dobrach, wedle iey kondycyi, wſzakoż wolno iey będzie indziey, według zdania przyiacioł mieſzkać *ſalva ipſius proviſione.* Panie wienne któreby na dobrach, *per jure victum* utraconych, pierwſzą oprawę i Poſſeſſyą ich miały, niż Kredytorow Prawo (gdyż wedle Prawa oprawy nie podlegaią przezyſkom na mężu odzierżanych) maią zoſtać w Poſſeſſyi oprawy ſwey: wſzakże gdyby taka umarła, Sukceſſorowie onego wiana ſą na ſkupie u Kredytorow. Toż ſię ma rozumieć gdzieby po śmierci mężowey ſzła za drugiego męża, że ma być na ſkupie od tychże Kredytorow, zaręciwſzy im przywianek. *Vol: II. Anno 1588. fol. 1219.*

ORDYNACYE.

§. I. ORDYNACYA ZAMOYSKICH

N^ro. I. Ordynacya Jaśnie Wielmożnego Jana Zamoyskiego Hetmana Koronnego.

Dla zaſług Jaśnie Wielmożnego Jana Zamoyſkiego Kanclerza i Hetmana 1589
Koronnego Wielkiego, za Radą Panow Rad i pozwoleniem Poſłow Ziemſkich tak Koronnych, iako Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, i Ziem innych należących pozwalamy Mu uchwałą Seymu ninieyſzego *lege perpetua nunquam in poſterum abroganda*, iż mu wolno będzie uczynić Ordynacyą *infuturum*, o dobrach ſwych ruchomych i nieruchomych; gdziekolwiek leżących, które teraz ma

ANNO 1589 i mieć może, kto i iako miałby mu ſukcedować, tak z potomſtwa iego *maſculini ſexus*, iako *eo deficiente quocunq; gradu deſcendentium*, z dalſzych oſob domu iego, i z Herbu Jelitow, tych ktorychby z Przodkami przedtym Przodkowie iego dział mieli. Ktora to Ordynacya ma trwać wiecznemi czaſy *non obſtante ulla præſcriptione & fatalibus, & ſi admiſſio poſſeſſionis poſt inſcriptionem non fieret.* Tym ſpoſobem aby wedle Ordynacyi, tey Dobra te, *vel in toto vel in parte, prout ordinaverit* nie mogły być *per hæredes etiam de lumbis ejus & Succeſſores* alienowane, abo długi oprawami, *vel alio quovis titulo* onerowane. *Aliis tamen in rebus omnibus juribus ac oneribus Terreſtribus ſubeſſe debent:* ktorą Ordynacyą, aby do wſzech wiadomości przyſzła, ma do akt Trybunalſkich w Lublinie podać; *cum facultate immutan: emendan: ipſi duntaxat, durante vita ipſius reſervata.*

Miaſto też iego Zamoście nowe przy wolnościach iemu nadanych, także przy Prawach i porządku, ktory teraz w nim ieſt, abo ktory uczyni, ma trwać i po śmierci iego czaſy wiecznemi. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1282.*

Nro. 2. Approbacya Ordynacyi Jaśnie Wielmożnego Jana Zamoyskiego Kanclerza i Hetmana Koronnego.

1590 Jakośmy przeſzłego Seymu pozwolili Jaśnie Wielmożnemu Janowi Zamoyſkiemu Kanclerzowi i Hetmanowi Wielkiemu Koronnemu, ordynacyą około maiętności ſwych dziedzicznych, i ſukcedowania w nie, według zdania ſwego uczynić; tak iż iuż w Lublinie przed ſądem Trybunalſkim w Roku przeſzłym ieſt przezeń uczyniona, onę mocą uchwały Seymu ninieyſzego, cale i zupełnie we wſzyſtkich iey kondycyach i kontentach approbuiemy na wieczne czaſy. Moc iednak iemu ſamemu, dokąd żyw, zoſtawuiąc, *immutandi emendandi, & amplius ordinandi*, to cobyjmu ſię zdało, *juxta priorem Conſtitutionem. Vol: II. Anno 1590. fol: 1336.*

1674 Nro. 3.

Sprawa Ordynacyi Zamoyſkiey aby więcey Rzeczypoſpolitey i przyſzłey da Bog Elekcyi nie trudniła *inhærendo Conſtitutioni* 1589. 1590. 1635. na podanie Zamościa, i Dobr Ordynacyi podległych JM. P. Marcinowi Zamoyſkiemu Podſtolemu Lwowſkiemu zezwalamy, i Kommiſſarzow *authoritate præſentis Conventus*, i Konfederacyi na nim zawartey naznaczamy: z Senatu Jaśnie Wielmożnego Staniſława z Lubranca Dąbſkiego Biſkupa Chełmſkiego &c. Ktorzy to Kommiſſarze *unius plurimve abſentia non obſtante*, do Zamościa i innych Dobr Ordynacyi podległych, na czas wprzod przez ſię innoteſcencyami w Roku teraźnieyſzym determinowany ziadą, i przyſięgą *juxta præſcriptum Ordinationis* od pomienionego Jego Mci Pana Zamoyſkiego, *in facie Eccleſiæ*, abo gdzie ſię JchMM.PP. Kommiſſarzom będzie zdało, odebrawſzy Dobra wſzyſtkie *Ordinationis* temuż Jmci Panu Marcinowi Zamoyſkiemu, w realną poſſeſſyą oddadzą, Prawa Przywileie, Poſſeſſorow i Poddanych przeyrzą i z Inwentarzami konnotuią. Wczym *omnem ſecuritatem*, tak ſamemu pomienionemu Jego Mci Panu Zamoyſkiemu, iako i Jchmciom Panom Kommiſſarzom i ſługom ich waruiemy, & *contra violatores*, i oddaniu Dobr *Impugnatores forum* w Kapturach lubo w Trybunale Koronnym *in Regeſtro ſecuritatis* JchMPanow Senatorow, i Poſłow Ziemſkich, według Konſtytucyi 1667. naznaczamy. Długi rzetelne

od

od sławney pamięci Jana Zamoyskiego Woiewody Sendomirskiego na Dobra Ordynackie zaciągnione, *in quantum* Dobra iego własne *tam Paterna quàm Materna* w wypłaceniu onych nie wystarczą, z intraty *bonorum Ordinatorum* za wlewkami *a creditoribus*, maią być wypłacone, nikogo *ex creditoribus* z Possessyi *non exturbando*; ktorych długow w Trybunale Lubelskim *inter causas capturales* na początku Trybunału ma być *cognitio*, gdzie onym termin zachowuiemy. A to wypłacenie długow *in sequelam* zaciągnienia nowych *trahi* nie ma, i Ordynacyi w niczym nie ma *derogare*. A że Jmć Pan Podstoli Lwowski, na każdą expedycyą woienną Rzeczypospolitey dwieście ludzi wystawić deklarował i *conservationem* Fortecy przyobiecał, i onę na Rzeczpospolitą utrzymać obowiązał, tedy tey deklaracyi *in facie* wszystkich Stanow Rzeczypospolitey uczynioney, dosyć czynić będzie powinien, *juribus Ecclesiæ Collegiatæ & Academiæ Zamoscianæ, per omnia salvis*. *Vol: V. Anno 1674. fol: 209.* ANNO 1674

§. II. *ORDYNACYA OSTROGSKA.*

Nro. 1. Ordynacya J. W. Janusza Xiążęcia Ostrogskiego Kasztelana Krakowskiego.

Dla Starożytnych i zacnych zasług J.W. Janusza Xiążęcia Ostrogskiego i Kasztelana Krakowskiego, za Radą P.P. Rad i pozwoleniem Posłow Ziemskich, tak Koronnych iako i W. X. Litewskiego i Ziem do tego należących. Pozwalamy Seymu ninieyszego, *lege perpetua nunquam in posterum abroganda* (iako iuż od kilku Seymow przez wszystkie Stany pozwolono iest) iż mu wolno będzie uczynić ordynacyą *in futurum*, w dobrach swych nieruchomych, i ruchomych gdziekolwiek leżących, ktore teraz ma i mieć może, kto i iako miałby mu sukcedować; tak z Potomstwa iego *masculini sexus* iako *eo deficiente quocunq; gradu succedentium* z dalszych osob: ktora to Ordynacya wiecznemi czasy ma trwać, *non obstante ulla præscriptione & fatalibus, & si admissio possessionis non subsequeretur.* Tym sposobem, aby wedle tey Ordynacyi te Dobra, *vel in toto vel inparte, prout ordinaverit*, nie mogły być *per hæredes (etiam de lumbis ejus) & Successores* alienowane. *Ita tamen, ut in aliis omnibus conditionibus*, Ordynacya ta *juribus & oneribus Terrestribus subjaceat.* A ta Ordynacya aby do wszech wiadomości przyszła, ma do Akt Trybunalskich w Lublinie, *vel ad alia quævis vim perpetuitatis habentia*, podana być *cum facultate immutandi, & emendandi, ipsi duntaxat durante vita ipsius reservata.* *Vol: II. Anno 1609. fol: 1668.* 1609

Nro. 2. Suplement Woyska Kwarcianego.

Do teyże obrony należeć maią ludzi sześćset z Ordynacyi nieboszczyka Xiążęcia Ostrogskiego Kasztelana Krakowskiego, naznaczeni. Wczym pewni iesteśmy, że Potomek i Opiekunowie, ktorym tego dozor należy, przestrzegać tego będą, iakoby porządnie ci ludzie wyprawieni służbę odprawowali. *Vol: III. Anno 1624. fol: 461.* 1624

Nro. 3. Rozwiązanie Recessu Seymu anni 1677. w interessie Dobr Ostrogskich uczynionego.

Niegdy Jaśnie Wielmożny Xiążę Janusz Ostrogski Kasztelan Krakowski w Roku 1609. otrzymawszy pozwolenie Seymowe na samych tylko Sukcesso- 1766

ANNO 1766 row swoich uczynienia Ordynacyi Dobr swoich Dziedzicznych, gdy w teyże Ordynacyi kilkokrotnie powtorzoney Kawalerow Maltańskich od Zaganiczney władzy dependuiących Sukcessorami położył, a przeto niezyskawszy approbacyi Rzpltey na takową dyspozycyą też Dobra po zeyściu iego Prawem naturalnego spadku *per successores Sanguinis* trzymane i rządzone dla zaszłych takowych transakcyi i recessu Seymu *Anni* 1677. dotąd nierozolwowanych, przyczyną były znacznych sporow i niechęci między Obywatelami Krolestwa tego. Przeto oddalaiąc wszelkie okazye, ktoreby domową spokoyność narusząć mogły, przy ninieyszey rezolucyi pomienionego Recessu tak dyspozycyą wspomnionego Xięcia Ostrogskiego Kasztelana Krakowskiego, co do spadku Dobr uczynioną z Prawem pozwolenia niezgadzaiącą się iako wszelkie inne, bądź od Predecessorow Naszych, bądź w ktorychkolwiek Subseliach, i od kogożkolwiek, na ubliżenie Prawa naturalney Sukcessyi Dobrom Ziemskim służącego *Actus* i Tranzakcye nastąpione uchylamy i znośiemy. A z mocy tegoż naturalnego Prawa Tranzakcye w Grodzie Sandomirskim w Roku 1753. przez Xiążęcia Janusza Sanguszka przeszłego Marszałka Nadwornego W.X. Lit: iako bezpotomnego Sukcessora i Dziedzica na też Dobra dla wszystkich bez excepcyi uczynione, oraz wszelkie poślednieysze dyspozycye, tranzakcye, zapisy, assekuracye, około Dobr przez Recessa niektorych Donataryuszow do niegoż powroconych, zeznane i nastąpione, tudzież nabycia Dobr Dziedzictwem od tychże Juryzkwezytorow, niemniey dożywocia Summy, Possessorow aktualnych przed Rezygnacyą Dobr przez niego podpisane, za ważne i nieporuszone mieć chcemy. Ile zaś do chwalebney ofiary przez tegoż niegdy J. W. Xiążęcia Janusza Ostrogskiego sześciuset Żołnierzy przeciwko woiuiącey na ten czas Porcie Ottomańskiey dla Rzpltey uczynioney; ponieważ Donataryuszowie Xiążęcia Sanguszka czyniąc wieczny fundusz posiłku ku każdey Rzpltey potrzebie, summę trzykroć sto tysięcy Złotych Polskich; na uformowanie kilkuset ludzi i sustentacyą ich corocznie z Dobr nabytych płacić deklaruią; przeto tę deklaracyą wdzięcznie przyimuiąc, do rozdyspartymentowania tey Summy na wszystkie Miasta i Wśie, i punktualney wyznaczenie płacy, Kommissarzow Wielmożnego Antoniego Morskiego Kasztelana Lwowskiego, UUr: Michała Leszczyńskiego Podczaszego Sandomierskiego, Antoniego Dzierzbickiego Podczaszego Inowłockiego Piotra Pruszyńskiego Podczaszego Kijowskiego, Jozefa Markowskiego Cześnika Mielnickiego, Jozefa Przybyszewskiego Pisarza Ziemskiego Krzemienieckiego, Jozefa Sobolewskiego Pisarza Ziemskiego Włodzimirskiego, Jozefa Wilnera Stolnika Inflantskiego naznaczamy. Ktorzy to Kommissarze, byle ich czterech było na dzień pierwszy Miesiąca Maja w Roku następuiącym 1767mym nieuchybiaiąc terminu, za poprzedzaiącemi od siebie wydanemi Innotescencyami, do Dobr Dubna ziechawszy, z Inwentarzow, ktore pod przysięgą ich rzetelności, Dziedzice lub ich dyspozytorowie wiary godni, *sub confiscatione bonorum*, komportować maią, *attenta cuiq; resignatorum bonorum proportione*. Summę trzykroć sto tysięcy Złotych Polskich do rocznego wypłacenia na Miasta i wsie rozłożywszy, wyznaczą, a corocznie dwoma ratami zaczynaiąc pierwszą, *a die prima Septembris Anni 1767mi* sto pięćdziesiąt tysięcy wynoszącą Taryssę opiszą do Grodow pobliższych pieniądze za kwitami składać naznaczą. Akt swoy dwoma Exemplarzami, do Grodow Zytomirskiego i Łuckiego podadzą. A My Krol do uformowania proporcyonalnego takowey Summie Korpusu zdatną

ANNO 1766

Osobę Stanu Szlacheckiego Patentem Naszym wyznaczemy, ktora do władzy Kommissyi Woyskowey należeć, i wszystkich expens przed tąż rachunek czynić powinna będzie. Prawa od tegoż Xcia Sanguszka bywszego Marszałka Urodzonemu Franciszkowi Czackiemu Strażnikowi W. Kor: tak co do dożywocia, iako też do Summ wnieśionych służące i nadane umacniamy. Prawa zaś i summy UUr: Stępkowskich Kasztelanicow Zarnowskich Małżonkow na Dobrach w Kluczu Czudnowskim miane i rozciągaiące się, iako i Urodzonego Piaskowwiego Podkomorzego Krzemienieckiego na Dobrach w Kluczu Szulzińskim leżących z summami wnieśionemi, w zupełney mocy zachowane mieć chcemy; nie mniey Urodzonego Kazimierza Brodowskiego przy Prawie i dożywociu wśi Ohyiowce, a Gabryela Brodowskiego przy wśi Poławiniki, tudzież Urodzonego Stanisława Zakrzewskiego Prawa i Summy na wśi Niemierzyńcach, iako też Ur: Jana Brodowskiego przy wśi Kłobucku w Kluczu Czudnowskim Ur: Franciszka Burzyńskiego przy Prawach na wśi Zielince zwaney, Urodzonego Cieszkowskiego Podkomorzego Nowogrodzkiego na wśi Chlewkach, i Stanisława Cieszkowskiego Chorążego Włodzimirskiego, na wśi Mytyncach. Summy i dożywocia zachowuiemy. Jako i Urodzonych Omicińskiego, Leśniowskiego, Brodowskiego, i Maszkowskiego Rotmistrzow, przy Ichże Prawach i Dożywociech zachowuiemy, *etiam post transactiones Sandomirienses subsecutas* uczynionych. Lubo zaś zmarły Wielmożny Ignacy Sapieha Woiewoda Mścisławski od Donacyi na Klucz Bazaliski i Krasiłoski, tudzież na inne Dobra sobie służących, Manifestem w Grodzie Krzemienieckim dnia dwunastego *Decembris* w Roku *1755tym* zanieśionym odstąpił, że iednak Sukcessorowie iego teraz dowodzą Rewersem od Xiążęcia Sanguszka danym Dziedzictwo Dobr pomienionych, pomimo wyżey wyrażony Manifest, dla siebie upewnione, a do tego Sukcessorowie Wielmożnego Wojewody Mścisławskiego, dług Urodzonych Piaskowskiego Podkomorzego Krzemienieckiego, Jozefa Stęckiego Sędziego Ziemskiego Łuckiego, przez Xiążęcia Sanguszka, na też Dobra zaciągniony powinnie zaspokoili; przeto Manifest, pomieniony kassuiąc, że ważności Donacyi Wielmożnemu Wojewodzie Mścisławskiemu służących nigdy nie ubliżał, upewniamy, i Dobra wyż wzmiankowane od wszelakich Praw dożywotnich, i długow przez Xięcia Prawodawcę *post amissam Hæreditatem*, danych i zaciągnionych, oprocz wyż wyrażonego długu mocą Prawa teraźnieyszego utwierdzonego, przyznanego, i iuż uspokoionego uwalniaiąc, Dziedzictwu wiecznemu Sukcessorow Wielmożnego Wojewody Mścisławskiego, iako to: z głowy Jana Sapiehy Syna nayst arszego, Kazimierza małoletniego Sapiehy w Opiece Urodzoney Elzbiety z Branickich Sapieżyny Matki i dożywotney Pani będącego, Jozefa Połkownika, Xawerego Kaietana Sapiehow Woiewodzicow Mścisławskich Braci między sobą rodzonych, *non attentis advitalitatibus* tymże trzem Braci *servientibus*, co do exdywizyi *exnunc* rowney między temiż Sukcessorami wszystkiemi podległe, uznawamy. Tudzież Tereszek i Malinek na Osobę Urodzonego Grocholskiego Sędziego Ziemskiego Bracławskiego, Grodownie rezygnowanych, przy Dziedzictwie zupełnym zostawuiemy. Urodzonego Jozefa Urbanowskiego Skarbnika Wołyńskiego przy Summach i Prawach w Kluczu Stepańskim zachowuiemy. Prawa i Summy Urodzonemu Jozefowi Radzickiemu Cześnikowi Zakroczymskiemu na

Ssssss ij

ANNO 1766 Dobra Niemowicze i Czudle służące utwierdzamy. Tudzież Ur. Antoniego Dzierzbickiego Podczaszego Inowłockiego, iako też Jana i Maryanny z Sokołowskich Piaskowskich Podczaszych Wołyńskich w kluczu Stepańskim Posseſsorow Prawa na Wsiach i summy umacniamy wszystkie. Donacyą oraz W-Salezemu Potockiemu Woiewodzie Kiiowskiemu na Dobra Klucz Lutowiz na, zwany (*salvis juribus* tak co do Dożywocia iako i summ Ur. Czackiemu *suprascriptis*) mimo recess, utwierdzamy. Rozgraniczenie między Dobrami Zasławskiemi i Ostrogskiemi od Dobr Klucza Szulzińskiego, Bazaliskiego, i innych z posypaniem Kopcow przez Urzędy Podkomorskie Bełzki i Bracławski, z zachowaniem Prawa w Roku 1762. nastąpione wiecznemi czasy approbuiemy. Ta zaś Konstytucya, żeby naymniey *prœjudicare* nie powinna *juribus Successorum* od *Beati* i Anny Katarzyny Kościeleckich *procedentium Lege prœsenti* waruiemy i onym *viam agendi in foro competenti* ostrzegamy. *Vol: VII. Anno 1766. fol: 487.*

Nro. 4. Obiaśnienie Konstytucyi pod Tytułem Rozwiązanie Recessu w Interesie Dobr Ostrogskich uczynionego.

1768 Lubo Konstytucya Seymu ostatniego 1766. Roku, Prawa dożywotnie przed Tranzakcyami Sandomierskiemi w Grodach Kiiowskim, Zytomirskim, lub Łuckim, Krzemienieckim, Latyczewskim, i Winnickim Zaoblatowane od Xięcia Janusza Sanguszka przeszłego Marszałka Nadwornego W. X. Litt: przed Tranzakcyami Sandomierskiemi podpisane i zeznane, za ważne i nie poruszone mieć chciała: iednak zabiegaiąc wszelkiey interpretacyi z tych terminow; Possessorow aktualnych w teyże Konstytucyi położonych, wynikaiącey: żeby Sukcessorowie Possessorow, maiący sobie służące i nadane przed temiż Tranzakcyami Sandomirskiemi Prawa od dzierżenia Dobr Prawu ich dożywotniemu podległych oddaleni nie byli, mocą teraźnieyszey Konstytucyi ostrzegamy. *In reliquo* Konstytucyą Seymu przeszłego 1766. i Prawa Possessorow w niey wyrażonych, i summy *sine prœjudicio* Praw Ur. Jana z Dukli Przyłuskiego, *in toto* approbuiemy; *salvo explendo juramento* przez tegoż Ur. Przyłuskiego *super realitatem* summy przed Tranzakcyami Sandomierskiemi importowaney. Tudzież Prawo Dożywocia na Wsie Krasnosiołkę, i Michałowkę Ur. Michała Skrzetuskiego, *prœvio juramento*, (iako przed temiż Tranzakcyami Sandomierskiemi ma Prawa nadane, i summę do Skarbu Xiążęcia Sanguszka importowaną) ubespieczamy, uśmierzaiąc także wszczętą kollizyą o Dobra Kuzmin z przyległościami, Wsie Woronkowce, Michałowce, Łobodynce większe i mnieysze Kałamarynki, Holinki, Mołczany, Motrunki, Sciborowka, za niewątpliwe Dziedziczne i należące Xiężnie Maryi z Lubomirskich Radziwiłłowy Miecznikowy W. X. Litt: *non attentis quibusvis juribus ex Parte* rzeczonego Ur. Starosty Uszyckiego *in rem* kogożkolwiek *subsecutis*) uznaiemy. Wsie zaś Horodec, Swarzyn, Hrebeninka, Semerynki, Pienki za niewątpliwe Dziedziczne tegoż Ur. Szydłowskiego Starosty Uszyckiego być deklaruiemy. *Insuper* naznaczoney Summy z Dobr Ostrogskich Konstytucyą Seymu ostatniego 1766. na Regiment, Ratę pierwszą połroczną, to iest summę sto pięćdziesiąt tysięcy zło: Pol: przez Kommissarzow do tego wyznaczonych, na Miasteczka, Wsie i wszelkie należytości rozłożoną, teyże Xiężnie Maryi z Lubomirskich

Radzi-

Radziwiłłowy Miecznikowy W. X. Litt: wyliczoną i zapłaconą mieć chcemy. ANNO
Prawo Dożywocia na Klucz Zwiachelski służące Ur. Kasprowi Lubomirskiemu 1768
Generałowi Woysk Rossyiskich, według Tranzakcyi *die vigesima sexta 8bris 1766.* spisaney i *per oblatam* do Grodow gdzie *bona consistunt* podaney, z tego interessu wynikaiące, i tegoż Ur. Lubomirskiego w wszelkich iego do Dobr Ostrogskich pretensyach uspokaiaiące, *in toto* umacniamy. Dobra Cudnow *cum attinentiis* w Tranzakcyi w Sandomierzu Roku 1753. uczynioney specyfikowane, Ur. Teodora Lubomirskiego Cześnika Koronnego, iako *Originaliter à faemello capite* pochodzą, tak gdy *per Successionem post sterilem decessum* Ur. Teodora Lubomirskiego Cześnika Koronnego na Braci i Siostry spadaią; więc ażeby do rownego działu szczegolnie tych Dobr Cudnowskich *cum attinentiis* tak Siostry iako i Bracia należeli, *lege praesenti* mieć chcemy. *In Reliquo* Donacye inne przez Xiążęcia Janusza Sanguszka zeznane, powagą Seymu ostatniego umocnione, (*non attentis quibusvis prosecutionibus*) niewzruszoney mocy być determinuiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 748.*

Nro. 5. DOBRA ZWANE OSTROGSKIE.

Konstytucyą Seymu Roku 1766. Recess Seymowy w sprawie Dobr Ostrogskich w Roku 1677. zaszły rezolwuiącą, a Tranzakcye przez Xięcia Janusza Sanguszka, iako naturalnego Sukcessora, i na ten czas Dobr pomienionych Dziedzica, w Grodzie Sandomirskim w Roku 1753. poczynione approbuiącą, tudzież i drugą Konstytucyą Traktatową Roku 1768. też Tranzakcye *in suo tenore* utwierdzaiącą, w zupełney wadze i mocy zachowuiemy. Ze zaś Kommissya dla rozłożenia proporcyonalnego na Dobra zwane Ostrogskie z summy 300,000. zło: Pol: przez Dziedzicow tychże Dobr na uformowanie, kilkuset ludzi i ich sustentacyą Rzeczypospolitey ofiarowanych, przez tę wyżey wyrażaną Roku 1766. Konstytucyą wyznaczona i rozpoczęta, dla nastąpionego zamięszania w Krolestwie Naszym do skutku nie przyszła, a dla publicznych uciążliwości i uszkodzonych intrat, Dziedzice i Possessorowie Dobr pomienionych teyże summy dotąd wypłacić nie mogli, przeto dla dopełnienia zaczętego dzieła WW. i UUr. Jozefa Popiela Kasztelana Sierpskiego, Karwickiego Regenta Koronnego Antoniego Sobolewskiego Wołyńskiego, Felicyana Drzewieckiego Krzemienieckiego, Chorążych; Marcina Szweykowskiego Sędziego Ziemskiego Woiewodztwa Bracławskiego. Stanisława Małachowskiego Krzemienieckiego, Jerzego Mietelskiego Zytomirskiego, Stolnikow, Dłuskiego Woyskiego Podolskiego, Bierzyńskiego Pisarza Ziemskiego Zytomirskiego, Wislockiego Pisarza Ziemskiego Bracławskiego, Bierzyńskiego Starostę Szawuliskiego, Jana Kondrackiego Sędziego Grodzkiego Nowogrodzkiego, Dorożyńskiego Pisarza Grodzkiego Latyczewskiego, Orlewskiego Podwoiewodzego Lwowskiego, Kaietana Wyleżyńskiego, Chorążego Pancernego, za Kommissarzow naznaczamy. Ktorzy to Kommissarze, na dzień pierwszy Miesiąca Lutego w Roku przyszłym 1775. bez żadnego na inny czas odłożenia, do Dobr Miasta Dubna ziechawszy, i Juryzdykcyą swoią zafundowawszy, byle ich pięciu było; przepisaną dla swoich czynności regułę w teyże Konstytucyi Roku 1766. we wszystkim dopełnią, rygor na nieposłusznych tamże wyrażony deklarować będą, wypłacenie summy przerzeczoney 300,000. zozna- 1775

ANNO 1775 czeniem pobliższych Komor dla każdego Dzeidzica i Possessora, zaczynaiąc z mocy Konstytucyi 1766. naypierwszą ratę *a die 1. 8bris Anni præsentis 1774.* toż płacenie ktore *ratatim* dwa razy na Rok płacone być maią, aby wypłacane były nakażą. Co się tycze pretensyi Zakonu Kawalerow Maltańskich, lubo tenże Zakon przyzwoitości żądań swoich przed wyznaczonemi od Stanow Rzeczypospolitey do rozeznania Praw Kommissarzami, dokumentami Konwinkuiącemi niedowiodł, atoli poważaiąc intereressowanie się trzech Dworow Sąsiedzkich, chcąc, aby więcey Kawalerow Zakonu Maltańskiego w tym Krolestwie mogli mieć swoie opatrzenie. My Stany zgromadzone i Skonfederowane, takowe dla tychże Kawalerow Maltańskich czyniemy ustanowienie. Będzie odtąd fundowane wielkie przeorstwo, i sześć Kommanderyi, na Przeora, i sześciu Kawalerow Maltańskich, ktorzy wszyscy Szlachta Polska i Litewska być maią, wielki Przeor mieć będzie roczney pensyi 42,000. zło: Pol: a każdy Kawaler Kommander 13,000. zło: Pol: z Funduszu niżey wyrażonego, i wszyscy teraźnieysi Kawalerowie, i Przeor, będą mogli być żonaci, następcy zaś ich zostaną pod regułą ustanowioną dla Zakonu Maltańskiego. Te zaś wszystkie summy, tak dla wielkiego Przeora, iako też dla sześciu Kawalerow Maltańskich, summę ogolną 120,000. zło: Pol: wynoszącą, detrunkowane będą z summy 300,000. zło: Pol: na Regiment wyznaczoney. Pozostałe zaś 180,000. zło: Pol na Regiment obrocone będą, ktoremu Regimentowi na bonifikacyą odpadłey summy 120,000. zło: Pol: nastąpi bonifikacya w Regulaminie Woyskowym. Jmć Pan Michał Sagramoso Minister, i Pełnomocny Plenipotent Malty uczyni imieniem Wielkiego Mistrza Maltańskiego, i całey Malty, solenne zrzeczenie się wszelkich pretensyi do Dobr Ostrogskich od Zakonu Maltańskiego formowanych, a te zrzeczenie się będzie gwarantowane przez trzy Potencye teraz przez swoich JJ.WW. Ministrow traktuiące. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 202.*

§. III. *ORDYNACYA PINCZOWSKA.*

Nro I. ORDYNACYA JW. MYSZKOWSKICH.

1601 Maiąc baczenie na zasługi Jaśnie Wielmożnych Piotra Woiewodę Rawskiego, i Zygmunta Kasztellana Woynickiego Myszkowskich, Braci Rodzonych; ktore za każdą potrzebą ku ozdobie Koronney pokazuią, za Radą PP. Rad i dozwoleniem Posłow Ziemskich wszystkich tak Koronnych, iako i W. X. Litt: pozwalamy im na prożbę ich, uchwałą Seymu ninieyszego, *lege perpetua, nunquam in posterum abroganda*, że im *tam conjunctim, quam cuilibet seorsim* wolno uczynić Ordynacyą, Dobr swych ruchomych i nieruchomych gdziekolwiek leżących, ktore teraz maią i na potym mieć mogą, kto i iako będzie miał w ich Dobra sukcedować, i *onera* zaraz z temi Dobrami przyimować: ktora to Ordynacya trwać ma wiecznemi czasy *non obstante ulla præscriptione & fatalibus, licet admissio Possessionis in bona, post inscriptionem, non intercederet*: tym sposobem, aby wedle teyże Ordynacyi Dobra *per Successorem quemvis* alienowane, abo oprawami i długami większemi niźli tąż Ordynacyą opisano będzie, *vel alio quovis titulo* onerowane nie były; ale aby tenże Sukcessor *bonorum onera* wszystkie tąż Ordynacyą opisane, *sub pœna ibidem interposita, adimplere &*

exequi był powinien: *jurisdictione terrestri, ratione fundi istorum bonorum ac oneribus, communibus publicis, nihilominus subjacendo.* Ktora Ordynacya, aby do wszech wiadomości przyszła, powinni ią będą, *sive conjunctim, sive seorsim, ad acta autentica* podać, *cum facultate emendandi, immutandi durante vita ipsorum reservata.* A my iuż *exnunc, prout extunc* tę Ordynacyą, tak iakoby była spisana, i do Akt podana, bez dalszey approbacyi, *authoritate Convetnus praesentis* approbuiemy i ratifikuiemy. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1515.* ANNO 1601

Nro. 2. Arenda Bonorum Ordinatorum, Wielmożnemu Woiewodzie Sendomirskiemu pozwolona.

Lubo to Ordynacya przez Wielmożnych Zygmunta na Mirowie Marszałka Koronnego, i Piotra Woiewodę Rawskiego, Myszkowskich, *cum consensu omnium ordinum* uczyniona i Konstytucya *Anni* 1601. approbowana, *in onerationem bonorum Ordinationi subjectorum* zabrania. Jednak respektuiąc na straty i koszty Wielmożnego Władysława Margrabie na Mirowie Myszkowskiego, Woiewody Sendomirskiego Grodeckiego Starosty, ktore przez wszystek czas, w usłudze Rzeczypospolitey będąc, dla Oyczyzny całości ponosił, i dotąd ponosi, tedy Dobra te wszystkie pomienioney Ordynacyi podległe, *in Arendam locare* do lat sześci, temuż Wielmożnemu Woiewodzie Sędomirskiemu, *authoritate Conventus praesentis*, pozwalamy. *Vol: IV. Anno 1649. fol: 286.* 1649

Nro. 3. Ordynacya Myszkowska.

Reassumuiąc iawne Prawa, Ordynacyą Myszkowską w aktualney Possessyi Ur. Karola z Wielopolskich Myszkowskiego Chorążego Koronnego zostaiącą, ze wszystkiemi iey Przywileiami, i ustawami na zawsze ubespieczamy, i approbuiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 809.* 1768

§. IV. *ORDYNACYA XIĄŻĄT RADZIWIŁŁOW.*

Nro. I. Confirmatio Postanowienia między Jaśnie Widlmożnemi Radziwiłłami trzema Bracią, Xiążęty, na Ołyce i Nieświeżu uczyniona.

Przywiley abo Prawo Jaśnie Wielm: Radziwiłłow trzech Braci rodzoney, Mikołaia Krzysztofa, Olbrychta, Stanisława Radziwiłłow Xiążąt na Ołyce i Nieświeżu, ktorym oni porządek Prawa wszelakiey dziedziczney Oyczystey maiętności swey Potomkom swoim rozpisali, iuż iż tylko męskiego rodzaiu Potomkowie, Synowie rodzeni, a w niedostatku tych, tedy tegoż domu Krewni po mieczu mimo własne dziewki dziedzictwo, posięgać maią, a zwłaszcza w tych przednieyszych, iako Ołyka, Nieświeź, Kleczk, Mir, Grodek Dawidowski, i inszych w postanowieniu opisanych oprocz rzeczy ruchomych, i własnego nabycia ich, iako szerzey postanowienie ich i konfirmacya Krola Jmci Stefana omawia. Tedy mocą tego Seymu, za prożbą Jaśnie Wielmożnych Radziwiłłow pomienionych, a spolnym zezwoleniem Panow Rad i Posłow Ziemskich oboyga Narodu, konfirmuiemy, i w zupełne używanie potomkow przerzeczonych Jaśnie Wielmożnych Radziwiłłow, tą Konstytucyą przywodziemy, wiecznemi czasy. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1284.* 1589

ANNO 1775

§. V. ORDYNACYA XX. SUŁKOWSKICH.

Nro: I. Dozwolenie zrobienia Ordynacyi W. i UU. Xiążętom Sułkowskim.

Kiedy do wymierzenia przyzwoitey nadgrody zasługom w Oyczyznie W. i UU. Xiążąt Augusta Woiewody Gnieznieńskiego, Alexandra Starosty Odolanowskiego, Franciszka i Antoniego Generałow Lieutenantow w Woysku Naszym i Rzepltey Sułkowskich, Nam dowodnie okazanych, zgodna dotąd nie zdarzyła się sposobność, idąc oraz za powszechnym, i iednozgodnym zezwoleniem Panow Rad Naszych, i UU. Posłow tak Koronnych, iako i W. X. Lit: pozwalamy tymże W. i UU. Xiążętom Sułkowskim, oraz Sukcessorom Siostr Ich rodzonych, uchwałą Seymu teraźnieyszego Prawem wieczystym nigdy nieodwołanym, wolne uczynienie na przyszłe czasy Ordynacyi Dobr ich wszelkich ruchomych i nieruchomych, w ktorychkolwiek Woiewodztwach, Ziemiach, lub Powiatach leżących, ktore teraz maią i posiadaią, lub mieć i posiadać mogą, to iest: Kto i iako po ich zeyściu z tego Swiata miałby w nie sukcedować; Ktora to Ordynacya przez nich uczyniona być miana rownie ma trwać wiecznemi czasy, *non obstante ulla præscriptione & fatalibûs*, i podług ustawy ktorey Dobra ich, lub wszystkie bez wyłączenia lub w części, *prout ordinaverint*, przez Sukcessorow, bądź to *de lumbis illorum* idących, bądź w niedostatku onych *per Collaterales* alienowane, albo długami oprawami, bądź innym tytułem onerowane być nie mogą: *Salvis tamen omnibus Juribus ac oneribus Terrestribus*, ktorym koniecznie podlegać maią. Ubeśpieczamy oraz Kredytorow, ktorych Kapitały Tranzakcyami autentycznemi na Dobrach ich upewnione są, i na nich aktualnie znayduią się, aby bez excepcyi wraz z prowizyami spłacone były, uwalniamy ich zaś od wszelkich długow dawnieyszych na ich Dobra przed Rokiem 1736. zaciągnionych, i od wszelkich pretensyi iakichkolwiek *ex quocunque capite & titulo* do tychże Dobr uformowane być mogących, na Kommissyi Leszczyńskiey likwidowanych lub nielikwidowanych, mocą Konstytucyi Roku 1736. przez Dekret finalny teyże przerzeczoney Kommissyi umorzonych, takowych Kredytorow, lub *ex quocunque capite* Pretendentow do Nayiaśnieyszych Dziedzicow Dobr Leszczyńskich oneż w Roku 1736. przedaiących, względem ewikcyi mocą Konstytucyi teraźnieyszey odsyłaiąc Tranzakcye oraz wszystkie iakiekolwiek Braterskie działy i Kontrakty między W. i UU. Xiążętami Sułkowskiemi Bracią dotąd zawarte, mocą Seymu teraźnieyszego approbuiemy, i stwierdzamy; upewniamy także W. Xcia Augusta Sułkowskiego Woiewodę Gnieznieńskiego, że Starostwo Odolanowskie, w Possessyi Ur. Xcia Jmci Alexandra Brata swego rodzonego i Małżonki iego z Cetnerow Sułkowskich teraz będące, Prawa i Przywileia ich w niczym nieruszaiąc, *post fata* teraźnieyszych Possessorow uprzywileiowanych bez żadney krzywdy Skarbu publicznego *Jure Emphiteutico* na lat 50. podług kwarty przez Lustracyą *Anni 1765.* na summę zł: 6117. gr: 9. denarow 12. wyprowadzoney, summę całą intraty roczney Starostwa tegoż Odolanowskiego zł: Polskich 24463. gr: 8. denarow 12. wynoszącą, za tęż kwartę całą rocznie do Skarbu Koronnego, w ten czas importowaną bydź maiącą, iemu i Sukcessorom iego *de lumbis*, lub według porządku Ordynacyi puściemy, i na to Prawo iuż odtąd nadaiemy. Takową więc Ordynacyą pomienionych W. i UU.

i UU. Xiążąt Sułkowskich wraz z Sukcessorami Siostr ich, do wspolney Massy przyłożyć się mogącemi uczynić mianą, tak, iak i gdyby iuż przez nich zrobiona i udziałana była, ustawą Prawa ninieyszego za stwierdzoną mieć chcemy, i oraz approbuiemy, i ta aby do każdego powszechney wiadomości przyszła, onęż do Akt Publicznych Trybunału Koronnego z dozwoleniem odmiany poprawy, lub przypadku onym tylko i za życia każdego z nich, i to tylko względem ich części do Massy generalney przyłączyć mianych, ostrzeżonym, podaną mieć chcemy, Miasta oraz ich dziedziczne przy Prawach i wolnościach im nadanych, tudzież przy porządku, ktory teraz w nich, albo ktory uczynią, trwać po śmierci onych czasy wiecznemi przy nich zachowane być maią. *Vol. VIII. Anno 1775. fol: 318.* ANNO 1775

P A C T A.

N^ro. 1. De violentiis ab exteris contra pacta.

A iż częste gwałty Poddanym Naszym z Sąsiedzkich Państw przez niektòre gwałtowniki się dzieią, a zwłaszcza z Sląska, i z Węgier: włożyliśmy się wto, aby wedle pakt sprawiedliwość ukrzywdzonym była, i potym aby był wedle nich pokoy zachowan. Czego ieżliby się doyść niemogło, wtym żalu poddanych Naszych, będziemy powinni uchylić im tego, co Konstytucya Krola Zygmunta w Roku *Millesimo quingentesimo trigesimo secundo* uczyniona w sobie obmawia, rozkazuiąc to wszem Poddanym Naszym mocą tey uchwały Seymowey, aby takowych naiezdnikow i gwałtownikow żaden zachowywać, i w dom swoy przyimować nieśmiał, *sub pœna de Guerris Sancita. Vol: II. Anno 1578. fol: 979.* 1578

N^ro. 2. Porządek z Strony Nizowcow i Ukrainy.

Nierząd i Swywoleństwo Pograniczne, iż wszystkiego tego do czego na ten czas przychodzi, iest przyczyną i zapałem: acz po czasie ale iednak za bardzo potrzebną być rozumiemy, aby wzdy się kiedy to opatrzyło i obwarowało, iakoby takowa licencya tam się niedziała, i przyszłoby do pokoiu z tamtemi nieprzyiacioły, nie targała się znowu. Nayprzod tedy uchwałą Seymu tego, zewszech Stanow zezwoleniem, około tych ludzi ktorzy się na Nizie i Zaporohy bawią, postanawiamy: aby Hetman Koronny sam przez się, abo kogo innego, nizliby Woysko z tamtych mieysc, i tamtego Ugranicza było zwiedzione, mieysca te naktòrych ci ludzie przemieszkiwaią, tak opatrzył żeby tam na nich ludzie pod posłuszeństwem będące, bądź z tychże tam samych ludzi, bądź z inszych iakich zostawił, dawszy im przełożonego człowieka Szlacheckiego narodu osiadłego: także Rotmistrze abo Setniki Szlachcice. Ci wszyscy przełożeni, abo starszy i Setnicy, a nakoniec i Pachołek każdy, żeby przysięgę czynili Nam i Rzeczypospolitey: tego mianowicie dokładaiąc, że mimo wolą Hetmańską abo komuby to Hetman poruczył, niemaią nigdy granic Koronnych przechodzić, ani wodą, ani Ziemią, a pogotowiu w Państwa Sąsiedzkie w targać, abo woiować ich. Kupcow i ludzi żadnych ktorzyby kiedy tamtemi mieyscy szli, niezabierać, ani im ani maiętnościom, ich żadnego gwałtu czynić: nikogo do towarzystwa swego nad wolą starszego, abo prze- 1590

ANNO 1590 łożonego, a ſtarſzy abo przełożony nad Hetmańſką wolą nie przyimować: i ma ich być zawżdy Regeſtr u Hetmana. A kiedyby który z ſłużby ſzedł, a inſzy nato mieyſce był przyięty, ma otym Starſzy zawżdy dać znać do Hetmana, aby pewną onich i imionach ich miał wiadomość. Przeſądzonych abo na gardło i na poczciwość ſkazanych. aby tam nieprzyimowano: żywności, prochu, i innych potrzeb, w Miaſteczkach, aby nieprzedawano, a na koniec, ani puſzczano do Miaſteczek żadnego, iedno ktoryby miał od ſtarſzego, abo Setnika świadectwo, że za wolą iego odſzedł, i wſzyſtko coby iedno do porządku, i do zachowania ſprawy dobrey i *diſciplinam* między niemi należało, w moc Hetmanowi daiemy. Aiżbyteż po Miaſtach i Miaſteczkach, i Wſiach tak Naſzych, iako i Poddanych, Naſzych to ſwowoleńſtwo nienaydowało ſię, i niemnożyło, takowy porządek w Sprawie tey, i takowe poſtanowienie czyniemy; Maią wſzyſcy a wſzyſcy Staroſtowie i Dzierżawcy Dobr Naſzych, także Panowie, Xiążęta, i Szlachta, w Miaſtach i w Miaſteczkach, i we Wſiach Naſzych, i właſnych ſwych, mieć Urzędniki przyſięgłe, Burmiſtrze Woyty, i Watamany takową przyſięgą, że maią wſzelką mieć pieczą na to, ile naywięcey znich może być, bronić tego, iakoby z onego Miaſta abo Miaſteczka i Wſi, nie chodził nikt na Niz, niechodził w pole na zdobycz, a pogotowiu z Granice do Pańſtw Sąſiedzkich, ktoby też z kąd inąd z zdobyczą iaką przyſzedł, takowego abo takowe imać, i karać maią; A ieżliby im zdołać niemogli, Panu ſwemu abo Staroście, a w niebytności, Urzędnikowi iego otym oznaymić. Także prochow, ſaletr, broni żywności nikomu, iedno ktoby ſwiadectwo miał od ſtarſzego ſwego, abo Setnika, żeby nieprzedawano: zdobyczy żadnych nie kupowano. Za takową przyſięgą, te wyżey wſpomiane Urzędy, Burmiſtrzowie, Woytowie, Watamani, maią tych wſzyſtkich rzeczy z wielką pilnością przeſtrzegać i niedopuſzczać ſwowolnikom żadnym przebywać, i przemieſzkiwać, abo ſkłady iakie mieć uſiebie. A ktorzyby w tym niedbali byli i mimo przyſięgę uczynioną nieczynili powinnościom ſwym doſyć, takowych Staroſtowie i ich Panowie, przez ſię, abo Urzędniki ſwe, maią na gardle karać. Także też i ſwowolniki, ktorzyby ſię naydowali w dobrach ich, maią tymże ſpoſobem na gardle karać. Sami też Staroſtowie, abo Panowie, Xiążęta, i Szlachta którzyby ſię ważyli w pole chodzić mimo wolą Hetmańſką, a pogotowiu Pańſtwa Sąſiedne nañeżdzać, abo nachodzić, i pokoy z niemi wzruſzać; maią być karani, gdzieby ſię to na nie świadectwy i *ſcrutinis* pokazało, *pœna de guerris*, także u ktorychby ſię iaka część zdobyczy, abo korzyści ſwowolnie w Pańſtwach Sąſiednych wziętey, pokazała, i w maiętności ich znalazła, tąż winą karani być maią. A iżby te rzeczy do ſkutku przychodziły, mamy naznaczyć teraz zaraz z Seymu dwu dozorcow, ktorych ta będzie powinność, żeby w ſwey każdey części Ugranicza, iako im Hetman Koronny, abo za zleceniem iego Polny naznaczy, doglądał i pilnował tego, iakoby ſię we wſzem temu poſtanowieniu doſyć działo, i żadne ſwowoleńſtwo tam ſię niewſzczynało. Ci dozorcy, z ſtrony Nizowych Zołnierżow, gdyby ſię co pokazało, Hetmanowi maią dać znać u ktorego oni iako Zołnierze w mocy być maią, i ten z Zwierzchności ſwey karać ie ma podług wyſtępku. Z ſtrony zaſię tych, ktorzy po Miaſteczkach i Miaſtach abo po Wſiach mieſzkaią i chowaią ſię, gdyby ſię co z nich pokazało takiego maią Panow ich zaraz rekwirować, o animadwerſyą z nich, ktorzy bez wy-

mowek wſzelakich maią takowe wſzyſtkie, ſpoſobem wyżey opiſanym, tak *plebeos*, iako Szlachcice nieoſiadłe, ktorzyby w ich maiętnościach ſię bawili, abo na ſłużbie ich byli, karać. A ktoby z Panow Xiążąt, Staroſt Dzierżawiec, i Szlachty, był w tym uczynieniu ſprawiedliwości niedbały, abo ſię ſam czego przeciw Konſtytucyi tey ważył, takowym Dozorca abo Dozorcowie, maią dać rok na Trybunale, *ad inſtantiam Inſtigatoris*, za ich delacyą we cztery niedziele od położenia pozwu: a maią ci dozorcy tak pozew, iako i probacye wypiſawſzy wſzyſtkie doſtatecznie, odeſłać do Inſtygatora, ktory na Trybunale przez Deputaty, zaraz na początku Trybunału ma być naznaczony: Rok za pierwſzym pozwem ma być zawity, i żadna mu dylacya iść niema, okrom *veræ infirmitatis* do dwu Niedziel zwykłym ſpoſobem. Marſzałek Trybunalſki doyzrzeć ma, aby zaraz *extra Regeſtrum* takowe kauzy były odprawowane, i żadna niewypełzła. W wątpliwych rzeczach ma być dawano na *ſcrutinium*, ktore Sąd Trybunalſki Urzędowi Starościemu, pod ktorego Juryzdykcyą będzie obwiniony, a przeciw Staroście *viciniori Capitaneo* zlecać ma. Doglądać maią tych *ſcrutinia* Dozorce, i ſwe też świadki, abo z ſtrony ſwey *ſcrutinia* wyprawować, ani na Trybunale, ani u Dworu, ani u żadnego ſądu niemaią nic brać od takowych akcyi z ſtrony Rzpltey, gdyż to ieſt *publicum negotium*. Na poſyłanie do Trybunału z temi rzeczami coby Dozorce wydali, to z Skarbu Naſzego ma im być według regeſtru ich, przez Podſkarbiego Koronnego, zaraz, gdy *requiſitus* oto będzie wrocono. Sądzenie takowych ſpraw iść ma tym ſpoſobem: gdzieby ſię z *ſcrutinium* pokazała czyia winność, ma być *ad pœnas de gverris* ſkazan: a Staroſta, i na ſtracenie Staroſtwa, ieżliby wątpliwość i *perplexitas* była odwod. Gdzieby też z *ſcrutinium* pokazała ſię iaſna niewinność obwinionego, i był wolny od Sprawy bez przyſięgi uczynioney, ma zatym na delatora *pœna* według Konſtytucyi otym uczynionych być ſkazana. O niekaranie poddanych gdzieby kto był pozwan a założył ſię, że niewiedział otym, że niebyło obwinionego na gruncie iego, gdy go wiadomość naypierwſza o wykroczeniu iego doſzła, że niedał przyczyny do ucieczenia, i żadna w tym *conniventia* z niego ſię nieſtała, w takowey mierze bez *ſcrutinium* przyſięga mu ſkazana być ma. Dozorcy maią mieć za *Salarium* po trzech ſet Złotych na Rok, ztąd, zkąd i Nizowcy zapłatę ſwą, a maią być Szlachcicy i oſiadli, ktora Konſtytucya ninieyſza, ma za uſpokoieniem z Ceſarzem Tureckim, czaſy wiecznemi nienaruſzenie trwać. A co ſię dotycze Woyny teraźnieyſzey, ma Hetman użyć ludzi tamtych Nizowych i Duńſkich, ile ich iedno być może do potrzeby Rzeczypoſpolitey, iako naylepiey będzie rozumiał: ktorym żołd przez tę Woynę iść ma od Prowizorow: a na potomny czas, iako z ſtany wſzyſtkiemi namowiemy i poſtanowiemy. Tego też dokładaiąc, żeby ludzie ci, i teraz i napotym, pachołkow od Woyſka, ſług niczyich nieprzyimowali. *Vol: II. Anno 1590. fol: 1329.* ANNO 1590

Nro. 3. O POCHAMOWANIU LUDZI SWOWOLNYCH UKRAINNYCH.

Iż ſię nayduią ludzie ſwowolni, ktorzy pod czaſem pokoiu i przymierza z Państwy pogranicznemi, bez wiadomości i woli Naſzey, ſwowolne ludzie zbieraią, i Zagranice woiennym ſpoſobem w Państwa cudze przechodząc, ſzkody niemałe czynią, czym pokoy poſtanowiony i poprzyſiężony wzruſzaią, 1607

ANNO 1607 i do niebeſpieczeńſtwa i Woyny Rzplitą zawodzą: Zabiegaiąc takowey ſwowoli i niebeſpieczeńſtwu, uſtawiamy iż Panowie Wdowie Staroſtowie Zamkow Ukrainnych, i Szlachta, w Miaſtach i Miaſteczkach, we Wſiach tak Naſzych iako i ſwych właſnych, bronić tego maią, przeſtrzegaiąć pokoiu poſpolitego i przymierza. A gdzieby kto bez woli i wiadomości Naſzey, do kupy ludzie zbierać, i za granice do Państw ſąſiedzkich chodzić ważył ſię, takowych ſwowolnych według wyſtępku karać maią, iakoż pozwalamy, i daiemy moc Wojewodom, i Staroſtom Ukrainnym Sądowym, tak *plæbejos ſuæ juriſdictionis*, iako i Szlachcicow nieosiadłych łapać. A oſiadłego Szlachcica, w tym Powiecie, gdzieby ſamemu, ſługom abo poddanym iego, była dana wina, dawſzy pozew za cztery niedziele, *ad inſtantiam Inſtigatoris Officii*, (ktorego Staroſta *ad hunc actum* powinien dać,) choćby też ſtrony żałobliwey nie było, ſądzić i karać. A gdzieby ſię to iawnie pokazało, że kto zabrawſzy ludzie ſwawolne, za Granice ieździł, pokoy poſpolity wzruſzaiąc, takowy gardłem karan: a jeżliby nie ſtanął, na wywołanie do Nas zarazem odeſłany bydź ma. A z Dobr iego *refuſionem damnorum* czynić: oſtatek konfiſkować mamy. Takowyż poſtępek, i przeciwko tym zachować ſię ma, u ktorychby ſię iaka część zdobyczy, abo korzyści, ſwawolnie w Państwach Sąſiedzkich wziętych pokazała, i w maiętności ich nalazła, A w takich ſprawach poważnemu dylacya iść niema: a w rzeczach wątpliwych ma bydź dawano na *ſcrutinium:* wſzakże appellacya Szlachcicowi oſiadłemu do Trybunału wolna; ktorey termin ma Staroſta naznaczyć zaraz na początku Trybunału, abo za dwie niedzieli po wydaniu wyroku. Czego Marſzałek Trybunalſki doyrzeć ma, aby zaraz *extra regeſtrum* takowe ſprawy były ſądzone: a iako *in publico negotio* do poparcia Inſtygator ma bydź przydany. A Woiewodowie i Staroſtowie, gdzieby w czynieniu ſprawiedliwości niedbałemi byli, abo ſię ſami czego przeciw tey Konſtytucyi ważyli, takowi *ad inſtantiam Inſtigatoris ex delatione*, za cztery Niedziele, za pierwſzym pozwem na Trybunał, iako na Roku zawitym, ſtanowić ſię i odpowiadać maią, gdzieby ſię *ex ſcrutinio* pokazała czyia winność, ma bydź ſkazany na gardło i maiętności, iako gwałtownik i wzruſzyciel Rzpltey Praw i pokoiu, ieżliby wątpliwość i *perplexitas* była, tedy pozwanemu odwod o nie karanie poddanych: gdzieby kto był pozwan, a założył ſię, ze nie wiedział o tym, że nie było obwinionego na gruncie iego gdy go wiadomość naypierwſza o wykroczenie iego doſzła, że nie dał przyczyny do ucieczenia, i żadna *conniventia* z niego nie ſzła, w takowey mierze bez *ſcrutinium* przyſięga mu ſkazana bydź ma. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1629.*

Nro. 4. O Swywoli Pograniczney od Wołoch i Węgier.

1613 Nayduią ſię i podziśdzień na Pograniczu Pokuckim ludzie ſwywolni Narodu Szlacheckiego, ktorzy w maiętnościach cudzych iakimkolwiek ſpoſobem mieſzkaiąc, bez wſzelakiey przyczyny kupy łotrow zbieraią, za Granice do Wołoch i Węgier wpadaią, mordy i grabieże czynią, wſi palą; czym ſię pokoy pograniczny wątli, a zabiory wzaiemne i niebeſpieczeńſtwa, tak maiętnościom Naſzym, iako i Stanu Szlacheckiego, ztąd roſtą: poſtanawiamy, aby takowi ſwywolnicy, & *pacis finitimæ turbatores cujuſcunque Status & conditionis* będący *ad inſtantiam*, bądź Cudzoziemca ukrzywdzonego, bądź Urzędu ktoregokol-

gokolwiek, bądź *cujusvis pro ſecuritate publica inſtigantis*, pod Konſtytucyą *Anni* 1588. o Rozboynikach Wojewodztwa Ruſkiego, podpadali. A Panowie Dobr ſwych, u ktorychby areſztowani, i Pozwem przyścignieni byli, aby ich iako rozboyniki, według tamteyże Konſtytucyi, do Grodu bliżſzego (abo ieźli Kommiſſya roczna z Wołochy ſtanie przed Kommiſſarzami) *ſub pœna quingentarum marcarum & damnorum, juramento per actorem liquidatorum refuſione* ſtawić powinni byli. *Vol: III. Anno 1613. fol: 180.* ANNO 1613

Nro. 5. Pœna na tych ktorzyby Wołoską i Multańską Ziemię naieżdzali.

Acz ſą dawne Prawa o naieżdżaniu Wołoſką i Multańſką Ziemię, i przez to gwałcenie przymierza z Ceſarzem Tureckim uczynione, i oſtremi penami obwarowane, iednak że ſię przed ſię tak zuchwali Obywatele tey Korony nayduią, ktorzy tamte obiie Prowincye *infeſtis ſignis* naieżdżaią, i pokoy z Ceſarzem Tureckim łamać ſię ważą. Chcąc temu iako naybardziey *efficacius* zabieżeć, uchwałą Seymu tego, za zgodą wſzyſtkich ſtanow, *in futurum* poſtanawiamy, aby każdy takowy Obywatel, tak Koronny iako i W. X. Lit: ktoryby ſię ważył z kupą ludzi, nad to Prawo i opiſanie w nim, *privata authoritate infeſtis ſignis*, w Wołoſką i Multańſką Ziemię naieżdżać, i Pokoy z Ceſarzem Tureckim targać: takowego każdego pozwać powinien Inſtygator Naſz na Trybunał, a tam zaraz *pœna infamiæ & confiſcationis bonorum*, na pozwanym ſkazana być ma. A jeżeliby Inſtygator w tym był niedbały, i o takie *crimen* zaraz ſkoro ſię ſtanie nie pozywał, kładziemy na Inſtygatora dwa tyſiąca złotych peny, o ktorą wolno go każdemu tamże na Trybunał pozwać. A on tamte winy zaraz *ſub pœna bannitionis* położyć *toties quoties*, to niedbalſtwo ſię nań pokaże, powinien. *Vol: III. Anno 1618. fol: 323.* 1618

Nro. 6. O Kozakach Nizowych.

Tak daleko zaſzła Kozacka ſwawola, że mimo to, iż Obywatele Ukraini wielki od nich ucisk i ukrzywdzenie cierpią, ale zaczętym ſwowolnym naieżdżaniem Państw Sąſiedzkich nad wolą Naſzę Pakt Starożytnych naruſzaią: czemu zabiegaiąc, czaſu niedawnego, na zabieżenie temu ſwowoleńſtwu, zſyłamy Jaśnie Wielmożnego Kanclerza i Hetmana Naſzego z Woyſkiem, a przy nim pewne Kommiſſarze, ktorzy umowili z niemi pewny ſpoſob zatrzymania ich w dobrym porządku. Czemu aby do końca doſyć ſię ſtało, i Kozacy aby byli w poſłuſzeńſtwie pod ſtarſzemi od nas im nadanemi, żeby na Czarne Morze nie wychodzili, ani Państw Sąſiedzkich naieżdżali, a żołdem od Nas im przez Kommiſſarze naznaczonym ſię kontentowali, znowu *vigore Conventus*, Kommiſſarze przy Hetmanie naſzym wyſłemy, ktorym moc doſkonałą z niemi ſtanowienia, podług inſtrukcyi od Nas temuż Hetmanowi i Kommiſſarzom z tego Seymu daney, zleciliśmy. A ieźliby Kozacy woli Naſzey przeciwni byli, a ſwey woli zaniechać, wychodzenia na Czarne Morze, i naieżdżania Państw Sąſiedzkich poprzeſtać niechcieli: tedy takich wſzyſtkich nieposłuſznych, tą Konſtytucyą, *pro hoſtibus Patriæ rebellibus perduellibus*, deklaruiemy i przeciwko nim Hetmanom Naſzym (przychylaiąc ſię do Konſtytucyi na 1618

ANNO 1618 przeszłych Seymach o swowoleństwie Kozackim uczynionych) iako przeciwko nieprzyiacielom czynić rozkazuiemy. *Vol: III. Anno 1618. fol: 323.*

PASTERZ.

Nro I. De Pastore Ovium.

1347 Præterea de Villanorum Pastore Ægidius deposuit, quod ovem ad gregem impulsam, & custodiæ Pastoris commissam de grege amissit, nec per Pastorem sibi esse restitutam dicit, Pastor vero asserebat se ovem prædictam, una cum aliis, ad villam reduxisse; Nos in tali casu decernimus, Pastorem hoc videlicet, quod ovem cum cæteris ad villam impulit, juramento firmare debere. *Vol. I. Anno 1347. fol: 31.*

PATRON.

Nro. I. De advocatis procuratoribus, et proloquutoribus in Judiciis habendis cui expedit.

1346 Quia cuilibet sua defensio, & tuitio (cum juris sit naturalis) non est deneganda; ideoq statuimus quod in Judiciis Nostri Regni, quilibet homo cujuscunque sit Status & conditionis, potest & debet habere suum advocatum procuratorem, seu prolocutorem. *Vol: I. Anno 1346. fol: 6.*

Nro. 2. De eo Qui Procuratore caret aut proponere nescit.

1469 Si quis vero in Judicio constitutus, rem debite suam proponere nesciverit, aut in lingua impeditus fuerit, nec amicum pro eo loqui volentem poterit habere judicium ibi sedens ex suo Officio sibi petenti procuratorem idoneum deputare debebit. *Vol: I. Anno 1496. fol: 252.*

Nro. 3. De malo Procuratorio.

1505 Item aliquis manifestans se cum procuratione, in judicio si malum procuratorium, seu procurationem habuerit, luit pœnam, in jure terrestri trium marcarum, in jure vero Castrensi sex scottos, quam solus ipse procurator solvet, non principalis suus, alias, non ille, a quo causam dicit. *Vol: I. Anno 1505. fol: 327.*

Nro. 4. De potestate Procuratoris, pro suo principali in Judicio comparendis.

1511 Item antiquum statutum æqua moderatione interpretantes; statuimus, ut procurator sive possessionatus, sive non possessionatus, habens sufficiens procuratorium, possit in judiciis comparere, omniaq agere & exercere, quæ ipsius principalis causam vel causas attinet seu tangunt, etiam partem citatione verbali alias *Nadwornym*, citare, & Judicem movere, ac alia omnia facere, quæ ad defensionem causæ pertinent, præter inscriptiones, quas nec novas facere, nec de antiquis quietare, nec pecunias tollere inscriptas poterit, sine præsentia sui principalis, seu actoris. *Vol: I. Anno 1511. fol: 377.*

ANNO 1543

Nro. 5. Procuratores mercenarii qui mercede conducti, hominum causas in judiciis communiter procurant, ne amplius difficultates & comperendinationes in Jure facerent, debent esse jurati, quia injustas causas neq suscipere, neq eis consulere, neq illas promovere debent, in gratiam alicujus partis. Præterea æstimationes pecuniales, quas pro injuriis vel damnis in citationibus ponunt, debent ita moderari, & ad eum valorem redigi, quanti damnum valet, ne ob hoc probationibus & testibus homines gravarentur. Judex autem, qui judicio præsidet, debet prospicere & animadvertere in talem, & punire illum sicut est de inordinatis citationibus, statuto descriptum. Quodsi certo comperientur aliqui procuratores, hujus Statuti transgressores & audaces, extunc debent per Judicem ad Nos remitti. Quod si Decreto Nostro Regio transgressionis reus reperietur, extunc officio ei procurandi in omnibus judiciis Nostris Regalibus, terrestribus, Castrensibus inhiberi debet. Hoc autem intelligi debet, præter illos; qui consanguinitatis, aut amicæ consvetudinis jure ducti amicorum, nec non præter famulos, qui dominorum suorum causas procurarent: neq communiter in Jure causas dicerent, deniq præter illos; qui ipsimet suas proprias causas judicialiter agerent. Tales enim huic Statuto subdi non debent. Attamen Procuratores dominorum, tametsi domino aliquis eorum serviat & ejus causas procuret, si modo communiter Procuratoris Officium exerceat) eo non obstante, tenebitur hoc Jusjurandum præstare: & literas authenticas Juramenti sui, ab judicio terrestri accipiendas, habere cum quibus literis, ubiq fides habebitur ei indubia.

Omnis qui Procuratore careret, poterit suam causam coram Judicio exponere: vel controversiam & defensionem sui facere sepositis atq rejectis in partem, captiunculis pœnarum quas captiones Judex permittere non debet, nisi hoc custodire ut justitia unicuique ministretur. *Vol: I. Anno 1543. fol: 576.*

Nro. 6. Edicimus ne cum inordinatis citationibus & Actionibus Procuratores ad Judicium accedant, si volent pænam Statuti evitare. Item ut vocati secundum Regestrum, præsto sint, siquidem in vocandis personis juxta Regestrum non conservabimus. Quod siquis vocatus absuerit, condemnari permittetur. Etenim studiose extrahunt causas; ut non solum Judices Provinciales verum etiam Regia Majestas, Assessoresq ipsius, notum quando volebant, sed quando Procuratoribus licebat, judicabunt. Quocirca si quis Procurator negligentia, vel nequitia non contravertendo cum adversario, permitteret principalem suum condemnari, is autem principalis, tali damno affectus, eo nomine queritur extunc ibidem coram Judicio vel in Comitiis administrabitur de eo justitia: non secus atq de servitore, etiamsi fuerit Possessionatus. Causa apud Heburt *fol: 372. Tit: Procuratores sint diligentes.*

Nro. 7. PALESTRA SĄDU KOMMISSYI SKARBOWEY.

Przychylaiąc się do Konstytucyi Roku 1726. nineyszym obostrzamy Prawem, aby odtąd w Sądzie Kommissyi Skarbu Koronnego *in numero* Mecenassow 15. sama się Szlachta rodowita Polska mieściła nie wzruszaiąc iednak tych, ktorzy na ostatniey Kommissyi kadencyi (ieżeli ktory *ex ignobili genere*) na tęż wykonali Jurament Patronizacyą. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 327.* 1764

Wwwwwww ij

ANNO 1768 **Nro. 8.** WZGLĄD NA LUDZI CONDITIONIS CIVILIS w KORONIE i w W. X. LITEWSKIM.

Gdy nie wszyscy Krolestwa Naszego Obywatele maią szczęście być Kleynotem Szlachectwa przez Urodzenie, albo łaskę Naszą zaszczyconemi, a wielu iest, ktorzy przez cnotliwe przymioty, i applikacyą do nauk, osobliwie zaś do Prawa, są do usług publicznych przydatni; Więc zachęcaiąc takowych kondycyi Mieyskiey ludzi rodzay, do tym większego sposobienia się *ad usus publicos* Konstytucyą Seymu *Convocationis* 1764 oddalaiącą ich *a Patrocinio* w wszelkich Sądach obiaśniamy, pozwalaiąc, żeby wyiąwszy Trybunały Głowne Koronne, Ziemskie i Grodzkie, w Sądach Naszych Zadwornych, w Kommissyach Skarbowych, Woyskowych w Sądach Marszałkowskich, & *in Judicio mixto, Patrocinio fungi* mogli. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 758.*

P I E S.

Nro. I DE MORSU CANIS EX ALICUIUS INCITATIONE.

1347 Ægidius conquestus est, quod canis Falconis, ex incitatione, seu impulsione ipsius Falconis taliter ipsum læsit & momordit, quod ex illo morsu ostendebat, & asserebat, se claudicare; Falco vero eandem incitationem seu canis impulsionem negabat, & quia Ægidius actor hoc non poterat comprobare. Nos in tali casu declaramus, quod Falco per juramentum proprium debet se expurgare. *Vol: I. Anno 1347. fol: 50.*

Nro. 2. DE CANE AUT FERA ALIENA PER ALIQUEM RECEPTA.

1420 Nonnullæ displicentiæ, seu Controversiæ inter Nostros subditos & Nobiles in venationibus oriuntur, eo quod aliqui feras agitatas, aut canes alterius recipere non formidant nec verentur, unde statuimus, ut si quis imposterum cervum aut aprum onagrum alterius agitatum, vi vel captum aut occulte, aut canes alienos ceperit aut rapuerit, & pro se usurpaverit, talis usurpans pro ferinis sive canibus tres marcas pro pæna, & alias tres marcas illi cujus fera fuit solvere sit adstrictus. *Vol: I. Anno 1420. fol: 81.*

P I S A R Z E Z I E M S C Y.

Nro I. DE CLAUSURA ET RESERVATIONE ACTORUM JUDICALIUM, SEU LIBRI TERRESTRIS.

1420 Et quia Barones terrarum Nostrarum, in Judiciis colloquiorum generalium personam Nostram repræsentant, coram quibus causæ hæreditariæ, & aliæ majores agitantur & tractantur, & sententiæ per eosdem latæ robur accipiunt firmitatis, ac si nostra in præsentia agerentur, coram quibus etiam resignationes bonorum magnorum peraguntur, & aliæ causæ per eosdem definitivæ in speciali libro conscribuntur. Unde cum majori alicujus pondere debeant diligentius & acutius observari, volumus, quod liber prænotatus seu acta colloquii generalis, sub clausura trium clavium, a modo conservetur, quarum unam Judex, aliam Subjudex, tertiam vero Notarius Terrestris habeant & conservent, nec liceat uni sine aliis clausuram prædictam aperire. Et qiua ex Actis prædictis, seu in

ſeu in libro nonnulli literas habere & extrahere tempore debito cupiunt, quapropter providendum eſt, quod Judex debeat per Miniſterialem publice, quando opus viderit facere proclamare, quod in tali diſtrictu, loco & die tali liber ſeu Acta ad extrahendum literas aperientur, atq; eas habere volentibus ſeu affectantibus pateant. *Vol. I. Anno 1420. fol: 76.* ANNO 1420

Nro. 2. De Notariis Terrestribus et Salariis eorum.

Terreſtres Notarii in omnibus Terris Regni Noſtri videlicet majori Polonia, Siradia, Lancicia, Cujavia, Dobrzyn &c pro notis æqualiter accipiant ſua Jura ſecundum quod Notarii Cracovien: & Sandomirien: Terrarum recipiunt, videlicet pro una inſcriptione uſq; ad finem cauſæ unum groſſum, aut in principio medium, & in fine medium groſſum. *Vol. I. Anno 1420. fol: 78.* 1420

Nro. 3.

Item Notarii Terreſtres, ad officium Notariatus promoti, ſemper ſoli judiciis, & non per alios, vel ſubſcribas, vel ſurrogandos reſideant, ubi commode potuerint, alias liceret eis habere ſubſtitutos, quos Baronibus, Judicibus terrarum, in quibus officium hujuſmodi poſſident, ſubſtituendos præſentare teneantur: & quod tales ſint bonæ famæ, & a dictis Baronibus, & Judicibus, ad officium hujuſmodi approbati; alias a Nobis continuò hoc ipſorum Officium aliis habilioribus, & magis aſſiduis eſt conferendum. Nulla autem levis cauſa, niſi ardua abſentiam Notariorum poterit excuſare. *Vol. I. Anno 1433. fol: 94.* 1433

Nro. 4. Notarius qualiter instituendus cum vacat.

Vacante autem Notariatu Terrarum, in qualibet terra terrigenæ illius terræ ubi Notariatus vacat, in conventione Terreſtri nominabunt quatuor perſonas idoneas pro eodem officio, prout de Judicibus & Subjudicibus ſervari ſolitum eſt, ex quibus quatuor ſic nominatis perſonis uni illorum conferemus Notariatum ad placitum Noſtrum. *Vol. I. Anno 1496: fol: 251.* 1496

Nro: 5. Notæ Notariorum et lectura.

Item ſtatuimus, ut Notarii Terreſtres in judiciis non exigant a notis, præterquam in primo termino medium groſſum, & in ultimo tantundem, aut a notis totius cauſæ recipiant unum groſſum, pro lectura verò quam fecerint in judiciis nihil penitus exigere debebunt. *Vol. I. Anno 1496. fol: 251.* 1496

Nro. 6. De Notarii et Camerariorum in absentia Judicis auctoritate.

Terminos verò ad eorum judicia ſtatuimus in Terris & Diſtrictibus ſingulis ſic ut conſueverunt teneri celebrarique. At ubi prò aliqua vice celebrari non poſſent, pro qua celebranda erant nihilominus pro eiſdem die & loco, prout in quibus judicia eſſe conſueverint, volumus & decernimus, ut toties quoties judicia celebranda erant, ad minus Notarius Terreſtris perſonaliter ſub eadem pœna per eum ſi ſecus fecerit ſolvenda, quam ad Judicem & Subjudicem abſentes conſtituimus una cum Camerariis, ſi cæteri Officiales venire non poſſent conſtituatur cum libris Judiciorum, coram quibus Notario & Camerariis homi- 1496

ANNO 1496 nes ad librum venientes inscriptiones facient in libro, aut describant, prout cuilibet inscribendi vel describendi necessitas incumbet. *Vol. I. Anno 1496. fol: 256.*

Nro. 7. De authoritate Notarii et Camerariorum absente Judice.

1496 Eandem authoritatem in absentia Judicis & Subjudicis habituri in causis, citationumq; terminis, pro bonorum exemptionibus præfixis, sic ut reempturus bona pecunias coram Notario & Camerariis reponat, quam Notarius ipse cum Camerariis decernat recipiendas, & exemptionem faciendam, quorum decreto si fortasse reniteretur eximendus, & de obligatione cedere nollet; nihilominus ipsi cum libro Judicio Præsidentes, pecuniis, juxta tenorem obligationis receptis ad Cancellariamq; Terrestrem repositis, decernant exemptionem factam, ita quoq; exempti possessionem assignandam, eamq; juxta formam juris assignabunt parti pecunias reponenti. *Vol. I. Anno 1496. fol: 259.*

Nro. 8. Notarii Terrestres circa positionem librorum, præsentes esse debent.

1516 Notarii Terrestres sint præsentes circa positionem librorum Terrestrium, moniti secus facientes, pœna Statuti puniantur: & electio de more ad Palatinum & Nobilitatem devolvatur. *Vol. I. Anno 1516. fol: 387.*

Nro. 9. Judices Terrestres, et Castrenses, Subjudices, et Notarii, jurati esse debent.

1519 Judices Terrestres, & Castrenses, Subjudices & Notarii sint jurati; & imprimis Terrestribus terminis juramentum præstent sub pœna privationis officii. Terrestres videlicet Judices, coram Palatinis suis, aut Castellano illius terræ: Castrenses verò Judices coram Capitaneis aut Vice-Capitaneis locorum; sententia tamen eorum, si quando retractata fuerit, honori & bonæ existimationi ipsorum non nocebit. *Vol. I. Anno 1519. fol: 390.*

1532 Nro. 10. Quod Salario, pro literis vel notis, Notarii Terrestres & Castrenses, contenti esse debeant: tametsi Statuta, per nos & Antecessores Nostros condita, sufficienter declarent: quia tamen hi ipsi Notarii ultra modum præscriptum, a dilatione termini vera infirmitate, vel cassatione inscriptionis cujuspiam, solutionem memorialis per quatuor grossos exigunt: Satuimus; ut Notarii Terrestres & Castrenses, in exigendo Salario a notis, literis, & aliis Inscriptionibus, modum in Statutis desuper confectis expressum observent: a dilatione termini vera infirmitate, vel cassatione inscriptionis, non nisi unum grossum, ratione memorialis, & pro nota exigant: sub pœnis in Statutis prioribus contra eos sancitis. *Vol. I. Anno 1532. fol: 507.*

Nro. 11. De Notariis Terrestribus.

1538 Decernimus omnino habere volentes, ut Constitutiones de Notariis Terrestribus editæ, jam exnunc, debitam per omnia executionem habeant, & accipiant, atq; futuris temporibus dispositio illarum in omnibus servetur, & manu teneatur. *Vol. I. Anno 1538. fol: 521.*

1550 Nro. 12. Niedoyrzeniem Pisarskim wiele się omieszkania dziewa, a tak ponawiaiąc starych Statutow ustanawiamy, aby sami Pisarze u Sądow sia-

dali, a odprawowali ludzie nie przez podſtawki. A gdzieby w tym nie dbali byli, tedy Woiewodowie nową Elekcyą winni Szlachcie złożyć będą.. Ku obraniu nowego Piſarza, wyiąwſzy iżby Rzepltą zabawion był, abo chorobą. *Vol. II. Anno 1550. fol: 595.* ANNO 1550

Nro. 13. Przeſtrzegaiąc trudności ludzkiey, zakazuiemy; aby żaden Piſarz i Podpiſek, u tego Sądu, u ktorego ſiedzi na Urzędzie, Kauz żadnych nie ſprawował. *Vol. II. Anno 1550. fol: 597.* 1550

Nro. 14. Aby we wſzem wolność Szlachecka ſię zachowała wolne obieranie Sędziego, Podſędka, i Piſarza ma bydź. A My żadnemu innemu takowego Urzędu nie damy, iedno iednemu z tych czterech, ktorzy obrani od wſzyſtkich w obec będą, a Nam otworzyſtym liſtem będą opowiedzeni. *Vol. II. Anno 1550. fol: 598.* 1550

Nro. 15. O Pisarzu Ziemskim.

Piſarz tenże Ziemſki, ktory przez Elekcyą od Szlachty obrany a przez Krola Jmci dawan bywa, a nie inſzy żaden, Akta Grodzkie ſprawować ma, i u ſiebie w mocy mieć. A ktoryby Piſarz ſam przy Aktach Grodzkich oſobą ſwą uſtawicznie nie był, ani mieſzkał: aby Szlachcica oſiadłego, i przyſięgłego, za Podpiſka przy Aktach Grodzkich miał, i takież *ſalaria* niżey opiſane brać ma. A wſzakoż wypiſy z Akt tych Grodzkich, maią bydź podpiſane, ręką właſną Staroſty albo Podſtaroſciego onego mieyſca: zkąd wychodzić będą, od ktorych podpiſywania nic nie ma bydź brano. A reſkrypty z Akt Ziemſkich, Piſarz Ziemſki podpiſować ma. A zapiſy te Grodzkie maią ſobie do Akt Ziemſkich przenośić i przewodzić, ciż ſami ktorym będą czynione wedle zwyczaiu ſtarego do roku. A ieżliby roki nie były do roku od Aktu zapiſu Grodzkiego: tedy chociaż po wyſzciu roku, wſzakoż na pierwſzych rokach Ziemſkich. A Grodzkie pozwy po ſtaremu pod tytułem Krolewſkim, a Ziemſką Pieczęcią bydź maią. A wſzędzie gdzie Grod ieſt, tam Piſarz Ziemſki Podpiſka przyſięgłego chować ma, dla potocznych Spraw: *Deliquente verò in illo Officio*, tedy wolno będzie ſtronie ukrzywdzoney, Piſarza abo Podpiſka, o to pociągnąć, abo na wieca, abo przed Krola, albo *ad ultimam inſtantiam*. A tam będzie powinien, i o ſzkodę i o winę *peremptorie* odpowiadać Akta Ziemſkie w każdym Powiecie, w ktorym wſzyſtkie wiecznie zapiſy i Intromiſſye, i Granice zapiſuią, maią bydź oſobno introligowane. A *obligationum* też oſobliwie, *Actionum* też oſobliwie introligowane. A te wſzyſtkie *Acta* maią bydź chowane pilnie przez Piſarza Ziemſkiego, ktory to Piſarz zgoła nie ma nic piſać w Kſięgi Ziemſkie bez podpiſu Sędziego i Podſędka, także i w Grodzkie bez Pōſagu Urzędu Grodzkiego. 1576

Pozwy, iż pod Pieczęcią Ziemſką maią bydź ſtronom wydawane, przeto Piſarze Ziemſcy *more ſolito*, od membran, co na Pozew ieden z iego Rewerſałem, nie więcey iedno poł groſza: od każdey ſkazni także poł groſza: od zeznania rownych doczeſnych rzeczy poł groſza, a od wieczności wſzelakiey groſz ieden, ale od intromiſſyi każdey poł groſza. *A querela cum deputatione officii* groſz ieden. A od kontrowerſyi w Aktach Prawnych, od każdey al-

Xxxxxxx ij

ANNO 1576 legacyi połgrosza: a allegacya iedna tak ma być rozumiana, odmowa strony przeciwney aż dotąd; że druga strona na to odmawiać pocznie: chocia tam racyi i odmow będzie nie mało: od zdania w zysku grosz od niestanego Pisarzowi poł grosza: gdyż iuż sądowi winá nie stana nie ma być płacona, iakoż sąd od niestanego nic brać nie ma, ani pamiętnego wyciągać od strony. A gdy Woźny tuż przy niestanym zezna, iż ten Pozew wydał, tedy to za tymże poł groszkiem ma być zapisano do Akt, i Pisarzowi ma być płacono, i dawano, a nie inaczey.

Zapisy a zwłaszcza wieczności, maią być pisane wedle formularza w Statucie opisanego. A od szukania rzeczy w xięgach nowo od Roku zapisaney, nic niema być płacono: ale to darmo naleść i czytać u sądu powinien będzie Pisarz. Ale co wyższey Roku, od tego szukania grosz ieden; od Reskryptow wieczności na papierze, zastaw, i innych wszelakich zapisow i aktow po groszu a nie więcey. A od kontrowersyi, gdzie iuż nie mało pisma, tymże obyczaiem ma być płacono: Pisarzowi od Reskryptow, od allegacyi, iako i od zapisow ich, to iest od propozycyi i appellacyi, iedno połgrosza: potym od każdey allegacyi osobno po pułgroszku. A od czytania Przywileiow wszelakich, i Listow sądowych, ktore w Aktach będą pokładane, nic brać nie maią Pisarze. Ale gdyby ie w *Acta* w wodzić chciał kto, od każdego Przywileiu ma płacić po dwa grosza: od wydania listu sądowego na Pargaminie na wieczność iakążkolwiek wespołek i z intromissyą tegoż zapisu, co za ieden Akt ma być rozumiano: kto go iedno potrzebować będzie (gdyż żaden do tego nie ma być przymuszon) dwanaście groszy postaremu, ktorych Sędzia cztery, Podsędek cztery, a Pisarz cztery za wosk, pargamin i pracą mieć będą. A takie listy Sądowe, na pargaminie Pisarze Ziemscy powinni będą wydawać potrzebuiącym. A tych *solaria* ktore tu są opisane, nie inaczey ani więcey maią brać, abo wyciągać od ludzi, *sub pœna quatuordecem marcarum* stronie rekuiruiącey nadaley do drugich Rokow: o ktorą na Wiecach odprawować na pierwszym Roku, iako na zawitym, powinien będzie, abo *in foro ultimæ instantiæ, ut supra. Vol: II. Anno 1576. fol: 932.*

Nro. 16. O Przysięgach Urzędnikow Ziemskich.

1598 Przysięga Urzędnikow Ziemskich, Podkomorzego, Sędziego, Podsędka, i Pisarza, może być odprawowana, *in absentia Palatini & Castellani* przed Urzędnikami Ziemskiemi, i Szlachtą na Rokach Ziemskich, abo leżeniu Ksiąg sądowych onego Woiewodztwa i Ziemie. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1456.*

Nro. 17. Pisarz i Komornicy Ziemscy Krakowscy.

1766 Pisarz Ziemski i Komornicy, aby według dawnych Praw konserwacyą *Actorum Terrestrium*, bez przeszkody wszelkiey i susceptę mieli, *cum beneficio* spraw sądzenia exempcyi i *extraditionis subditorum* z Komornikami Ziemskiemi na otwarciu xiąg Ziemskich, i też xięgi aby zawsze *propter commodum* Woiewodztwa otwarte były, *circa antiquam legem* konserwuiemy.

Suscepty Ziemskie w Krakowie i w Czechowie, gdzie się sądy Ziemskie odprawować będą, iakoteż i w Lelowie, *uti in loco Privilegiato*, sądom Ziemskim

ſkim przedtym *determinato*, (ktore do Ziemſkich Juryzdykcyi należeć maią) dogadzaiąc *deſideriis* Ziemianow Powiatu Lelowſkiego: że dla odległości Grodow Woiewodztwa *extra Palatinatum & diſtrictum alienæ Juriſdictionis* Tranzakcye czynić muſzą, poſtanawiamy; ażeby dom dla ſuſcepty, i ſklep dla ſchowania czynionych Tranzakcyi Urodzony Staroſta Naſz Lelowſki w Zamku Lelowſkim opatrzyć i zreperować kazał, ktoremu tę uczynność pamiętać deklaruiemy, *præſenti lege cavemus*, *in caſu contraventionis*, *forum* w tychże ſądach Ziemſkich *reſponſionis* naznaczamy. Xięſtwo zaś Zatorſkie i Oświecimſkie na dwie Niedziele przed kadencyą ſądow Ziemſkich otwarcie Akt Ziemſkich i ſądzenia ſpraw przez Piſarza i Komornikow Ziemſkich Prawem pozwolonych przyimuie. Zachowuiąc rowność i konfidencyą nierozdzielną *corporis cum parte* Woiewodztwa Krakowſkiego z Xięſtwami Zatorſkim i Oświecimſkim, chcąc mieć zachowane, ułożoną między Piſarzami Ziemſk: Wdztwa: Krakowſk: i Xtwa Zatorſkiego i Oświecimſk: względem wpiſywania Dekretow na Regeſtrze w Trybunale Koronnym, rowno Woiewodztwu, iak i Xięſtwom pomienionym Konſtytucyą Seymu *Convocationis* 1764. *Anni* uſtanowioną alternatę, *ad invicem* między ſobą przyiętą, aby na trzech Kadencyach całego Regeſtru ſpecyfikowanego Piſarz Ziemſki Krakowſki, a czwartego Roku zawſze Piſarz Ziemſki Zatorſki, wſzyſtkie piſywał Dekreta, mocą ninieyſzego Prawa utwierdzamy, i ubeśpieczamy. Podobną alternatę w Woiewodztwie Bełzkim Piſarzom Ziemſkim Bełzkiemu i Buſkiemu między ſobą w piſaniu Dekretow w Trybunale Koronnym zachować zalecamy. *Vol: VII. Anno 1766. fol: 473.* ANNO 1766

Nro. 18. Powiększenie Pensyi Ur. Pisarzowi Warszawskiemu.

Ponieważ Konſtytucyą *Anni* 1766. UUr. Piſarze mieyſc Seymow obowiązani ſą do oſobiſtego przez cały czas Zgromadzonych Rzeczypoſpolitey, Stanow Obrad tamże ſiedzenia, i dochowania Subalternow dla wydania rekwiruiącym pierwſzym z Woiewodztw Senatorom lub Poſłom bez płacy extraktow, na co naznaczona iemu ſumma dwa tyſiące zło: Pol: nie ieſt wyſtarczaiąca, przeto a żeby Ur. Piſarz Ziemſki i Grodzki Warſzawſki przez wyrażone dla ſwey publiczney uſługi wydatki nie ſzkodował, rzeczoną kwotę w ośm tyſięcy zło: Pol: powiękſzamy, i onęż mu co Rok ze Skarbu Koronnego wypłacać poſtanawiamy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 648.* 1768

PISARZE TRYBUNALSCY.

Nro. I. O Pisarzach Trybunalskich.

Obiaśniaiąc punkt Konſtytucyi: Trybunał Koronny, na teraźnieyſzym Seymie uſtanawiaiący, co do Piſarzow Woiewodzkich do piſania Dekretow od tychże Woiewodztw na Trybunał obranych, tychże Piſarzow od podania do Oblaty w dni trzy Dekretow Konſtytucyą tegoroczną nakazanego, uwolniwſzy, to podanie do ſześciu dni rozciągamy, i mieć chcemy, aby ciż Piſarze Dekreta, ktore porządnie piſać maią, oprawiwſzy, nieodwłocznie, kończąc ſwoią funkcyą, w Piotrkowie Sieradzkiemu, a w Lublinie Lubelſkiemu Ziemſtwom oddali, i na oddane od Piſarza, a w niebytności iego od Podſędka, albo Sędziego Sieradzkiego w Piotrkowie, a od Lubelſkiego w Lublinie *atteſtatum* wziąwſzy, oneż w Grodzie właſnego Woiewodztwa zaoblatowali, ktorym 1778

ANNO 1775 to Pisarzom od Woiewodztw obranym w Lublinie i Piotrkowie Dekreta piszącym, niżeli przyidzie do wyznaczenia im pensyi, należytość od Dekretow Konstytucyą Roku 1726. wyznaczoną brać dozwalamy, ktorzy to Pisarze Trybunalscy, nie excypuiąc Lubelskiego i Piotrkowskiego przysięgę przed Trybunałem przy zaczęciu funkcyi swoiey wykonać maią na tę Rotę: „ Ja „ N. N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Troycy S. Jedynemu. „ Iż nad należytość Prawem wyznaczoną, więcey od Dekretow, ani przez „ siebie, ani subordynowane osoby wymagać niebędę, feryantow pod moią „ dependencyą będących, aby nad opis Prawa depaktować nieważyli się, do- „ strzegać, i baczność mieć będę, kontrowersye stron i dokumenta wszystkie, „ wiernie w Dekretach wyrażać, w pisaniu ktorych do sentencyi stosować się „ będę, praktyk żadnych lub interessowania w sprawach czynić, sekretu Izby „ żadnym sposobem wydawać nie będę, i wszystkie obowiązki Urzędu Pisarza, „ wedle Boga i sumienia odbywać będę. „ Zeby zaś Woiewodztwa Gnieźnieńskiego Deputatowi mieysce *in Collegio Tribunalitio Regni disputari* niemogło więc ten po Deputacie Kaliskim zasiadać ma. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 172.*

PISARZE GRODZCY.

Nro. I. Przysięga Pisarzow Grodzkich w Wielkieypolszcze.

1565 Iż Xięgi Zamkowe w Wielkieypolszcze, w Poznańskim, Kaliskim, Sieradzkim, Łanczyckim, w Brzeskim, i Inowłocławskim Woiewodztwach, i Ziemi Wieluńskiey ktora iest w Woiewodztwie Sieradzkim: także też i w Ziemi Gostyńskiey ktora w Rawskim są wieczne, przeto na prożby Posłow Woiewodztw i Ziem tych, ustawiamy, aby Pisarze Zamkowi byli przysiężni i osiedli, *sub privatione Officii sui:* a wszakże w Poznańskim i Kaliskim Powieciech, u Akt Starościnych, tedy tylko przysięgli Pisarze Grodzcy być maią, chociażby osiadłości nie mieli. A także też w Brzeskim i Inowłocławskim Woiewodztwach przysięgli tylko być maią. *Vol: II. Anno 1565. fol: 694.*

Nro. 2. Akta Grodzkie Krakowskie.

1589 Akta Grodzkie Krakowskie wieczne być maią, postanawiamy, tak iako w Wielkieypolszcze, w ktorych Pisarze maią być przysięgli i osiadli. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1272.*

Nro. 3. Grody wieczne Sandomirskie.

1590 Za prożbą Posłow Woiewodztwa Sandomirskiego, postanawiamy, i że Ata wszystkie Grodzkie w Woiewodztwie Sandomirskim wieczne być maią. A w tych Grodziech Pisarze przysięgli i osiadli być maią a te *Acta vim perpetuitatis* brać poczną w 6. Niedziel po skończeniu tego Seymu. *Vol: II. Anno 1590. fol: 1337.*

Uro. 4. Grody wieczne Kamieniecki i Latyczowski.

1616 Za prożbą Obywatelow Woiewodztwa Podolskiego, *authoritate conventus præsentis*, Grody Kamieniecki i Latyczowski, wieczne czyniemy. Ale Urzędnicy Grodzcy Podstarości i Pisarz, maią być osiedli *hæreditaria Possessione:* iednak *moderni Officiales* ieżliby nie byli osiedli, naydaley do Połrocza maią mieć *possessionem hæreditariam.* *Vol: III. Anno 1616. fol: 292.*

ANNO

Nro 1. Juramentum Notarii Exercitus.

Ego N. Juro quia Sereniſſimo Domino Rgi & Regno Poloniæ, fideliter ſerviam: omnia damna in exercitibus & ſtipendiariis equitibus, & peditibus Suæ Mtti: & Regno Poloniæ, imminentia, diligenter providebo, & cuſtodiam: omnes equos; tam per damnificatos, quam ad ſtipendium ſervitii conductos & conducendos, veraciter conſcribam, & hæc omnia diligenter & fideliter faciam: nec eadem negligam, vel omittam cauſa timoris, odii, amoris, favoris, vel lucri vel damnorum gratia: ſed omnia damna Majeſtatis Regiæ & Regni cuſtodiam: & ea Majeſtati Regiæ vel Domino Capitaneo exercituum Regni fideliter revelabo. Sic me Deus adjuvet, & Sancta Chriſti Crux. Herburt *fol*: 229. *W Kożuchowſkim. fol*: 445.

Nro. 2.

Piſarz Polny, ktory ſię popiſować, i muſtrować będzie, przyſięgły ma być. *Vol: II. Anno 1591. fol: 1372.* 1591

Nro. 3. Obiaśnienie Salariorum Podskarbiow i Pisarzow Polnych.

Zachodziły częſte na Seymach przeſzłych przy czynieniu liczby z kwart i poborow poſpolitych między Deputaty z Senatu i koła Poſelſkiego, a Podſkarbiami, także i Piſarzami Polnemi, i ich Viceſgerentami, względem *ſalarium* nie małe zatrudnienia i *controverſiæ*, Przeto takowe wątpliwości obiaśniaiąc, i pretenſye wſzelakie znoſząc, poſtanawiamy, aby na potym Panowie Podſkarbiowie żadnego *ſalarium* workowego na liczbie niekładli, gdyż to tylko Zołnierze, *ex munificentia ſua* zwykli poſtępować. *Salarium* od kwarty Koronney nad tyſiąc złotych, luboby ſowite kwarty kiedy Rzeczpoſpolita uchwaliła, uzurpować nie maią. Piſarze ſwe Skarbowe z ſwych prywatnych, a nie Rzeczypoſpolitey prowentow odprawować także będą powinni. Toż ſię ma o Piſarzach Polnych rozumieć, ktorzy opiſanym w Konſtytucyach *ſalarium* kontentować ſię maią, i z niegoż ſwoie Viceſgerenty odprawuiąc. *Vol: III. Anno 1616. fol: 276.* 1616

Nro. 4. O Pisarzu Polnym.

Piſarz Polny przyſięgły być ma według pierwſzey Konſtytucyi, że *fideliter & abſq; favore* Woyſko popiſować, i abſencye odieżdżaiących Zołnierzow notować będzie. Inaczey ieżliby przyſięgły nie był, liczba iego nieważna, ani przyimowana być ma. *Vol: III. Anno 1616. fol: 279.* 1616

Nro. 5. O Pisarzu Polnym.

Przykładamy też i to do powinności Piſarza Polnego, aby na każdy Mieſiąc piſał Piechotę, tak Niemiecką iako i Polſką i Węgierſką, aby tym ſzkoda ſię w Skarbie Naſzym nie działa: a ieżliby w tym iaka *negligentia* była, liczbę z tego na Seymie uczynić powinien tenże Piſarz. *Vol: III. Anno 1621. fol: 427.* 1621

5ro. 6.

A iż też pewna liczba dział do Woyſka kwarcianego z tego Seymu naznaczona była, ktore maią być znakiem pewnym napiątnowane, 1625

ANNO 1625 *perpetuis temporibus sub pœnis* o kwarcie, przy Woysku kwarcianym zostawać maią; skoro się ta armata wygotuie ma być oddana, za wiadomością Hetmańską, do rąk Pisarza Naszego Polnego, i w Regestr iego wpisana: ktory o chowaniu i opatrzeniu ich, *sub pœnis* teyże kwarty, zawiadywać ma, i swoim Sukcessorom według liczby oddawać, tak iakoby się to iuż wiecznemi czasy od Woyska kwarcianego nie odrywało. A ieżliby się ktore rozerwało, tedy z teyże kwarty, za wiadomością i kwitem Hetmańskim, naprawione i przelane być ma, a z tey expensy liczba na Seymie według zwyczaiu ma być produkowana. *Vol: III. Anno 1625. fol: 489.*

Nro. 7. O Pisarzu Polnym.

1628 Acz iuż Konstytucyami 1621. dosyć iest obwarowano, aby każdy Pisarz Nasz Polny, na czym siła należy, obecnie w Woysku Naszym był i teraźnieyszą iednak uchwałą Seymową tęż Konstytucyą reassumuiemy; a ieżliby Pisarz Polny sam *propter aliquod legale impedimentum*, mieszkać obecnie przy Woysku nie mogł, tedy obecnego przysięgłego przy Woysku *substituta* mieć będzie. Wczym ieżliby się iaka *negligentia* stała, tedy Posłowie po wysłuchaniu liczby Skarbowey, upomnieć się tego po nim *in facie Reipubl:* nie zaniechaią. A iż Woyska są rozdwoione, i w Prusiech i na Ukrainie: tedy przy iednym Pisarz Nasz, a przy drugim Substytut dla popisow mieszkać ma. W Prusiech też teraz dwa z Kommissarzow wzwyż mianowanych, przy popisie być maią. Temu ktory będzie od Pisarza Polnego Substytutowi *salarium ex ærario publico* iść nie ma. A W.X.Lit: tęż Konstytucyą przyimuie. *Vol: III. Anno 1628. fol: 580.*

Nro. 8. O Substytucie Pisarza Polnego.

1654 Konstytucye Seymow wszystkich reassumuiąc o powinności Pisarzow Polnych, i one *in toto* approbuiąc mieć chcemy aby Pisarz Polny Woysko wszystko co ćwierć *generaliter* popisawszy, Regestra z podpisem ręki swey do Skarbu, a potym do Marszałka Poselskiego na początku każdego Seymu *sub privatione officii* oddawał: a bez takowego Regestru Skarb żadney Chorągwi żołdu wydawać nie ma: a że na ten czas Pisarz Polny w więzieniu zostawa, tedy na mieyscu iego Substytuta Ur. Maryana Jaskolskiego Strażnika Woyskowego podaiemy, ktory to Substytut pokąd przerzeczony Polny Pisarz do Korony nie powroci, Urząd ten *fideliter* podług Prawa administrować będzie powinien, *prævio* iednak *juramento corporali juxta Rotham* Pisarza Polnego. *Vol: IV. Anno 1654. fol: 446.*

Nro. 9. O Pisarzu Polnym Koronnym.

1673 Konstytucye i Prawa wszystkie o władzy urzędu i prerogatywie Pisarza Polnego Koronnego: reassummuiąc postanawiamy, aby UUr. Woiewodztw i Ziem Kommissarze do wypłacenia Woysku na Woiewodztwa *vigore* Trybunału Radomskiego *Anni* 1667. rozebranemu, obrani (w ktorych ieszcze Woiewodztwach są) bez podpisania Regestrow od Ur. Pisarza Polnego Koronnego zasług nie wydawali, *sub restitutione de suo* tychże summ, o co *forum* w Trybunale *in Regestro mere fisci* naznaczamy. Toż Prawo i Skarb Kor: *stringet*, aby bez pod-

podpisu Regestrow od Ur. Pisarza Polnego żadnych nie wydawał zasług, *sub refusione de suo.* Co iednak do wydawania assygnacyi na te dwie ćwierci pierwsze służyć niema. *Vol: V. Anno 1673. fol: 107.* ANNO 1673

PIWO.

Nro. 1. NOBILES REGNI COQUENTES CEREVISIAM IN CIVITATIBUS ET OPPIDIS AD USUM SUUM DOMESTICUM IMMUNES ESSE DEBENT A SOLVENDA CONTRIBUTIONE *Czopowe.*

Item, quia Nobilitas Regni Nostri multa onera Reipublicæ, & præsertim defensionis contra hostes sustinent; Statuimus ut quicunq; in Civitatibus & oppidis, ad usum suum privatum domesticum, cerevisiam braxaverint, dummodo, id non in fraudem fiat, ad solvendam contributionem, dictam *Czopowe*, minime teneantur. *Vol: I. Anno 1511. fol: 576.* 1511

Nro: 2. O PIWO WROCŁAWSKIE.

Piwa Wrocławskiego, aby żaden do Korony wozić i w Mieściech i Miasteczkach, także i po Wsiach szynkować nie śmiał pod winą czternastu grzywien: o ktorą czynić maią Starostowie Nasi, przed Urząd swoy pozwawszy, takiego ktoby szynkować śmiał. A komużkolwiek przez Nas są nadane, listy, wolności do Szynkow piw takowych, takie uchwałą Seymową podnosimy i kazimy. *Vol: II. Anno 1578. fol: 972.* 1578

Nro. 3. O PIWIE PRZEWOŹNYM MIASTA PIOTRKOWA.

Iż na umnieyszenie Prowentow lustrowanych i porachowanych w Starostwie Piotrkowskim, z ktorych kwarta idzie, więc i na zniszczenie Miasta i poddanych, do tego Starostwa należących, i uymę Czopowego, piwa przewoźne na szynk zwykli niektorzy do Piotrkowa wozić przedawać i szynkować, waruiemy to aby się tego nikt nieważył, *sub pœna centum marcarum, & amissione* Piwa przewoźnego. Oco *forum* w Grodzie Piotrkowskim, ad *Instantiam Instigatoris Officii Castrensis*, takowym, *cujusvis conditionis, absq; appellatione* naznaczamy. Niezawieraiąc drogi Staroście Naszemu Piotrkowskiemu. Piwa te przewoźne, przez Urzędniki swe brać i według woli swey obracać: oco ani od Trybunału ani od nikogo turbowany być niema. A ieżliby do Dworu Szlacheckiego takowe Piwa na szynk były przywiezione, powinien ten Szlachcic z Szynkarza nieodwłoczną sprawiedliwość uczynić, albo sam zań w Grodzie odpowiadać, winę, odłożyć rzecz osądzoną, albo Dekret odnieść, *sine appellatione & motione ut supra. Vol: III. Anno 1613. fol: 176.* 1613

Nro. 4. PRZEWOŹNE PIWO POZNANIOWI.

Iż Czopowemu Koronnemu wielka się ztąd uyma dzieie gdy Piwa w Szlacheckich maiętnościach robione, i z inszych Miasteczek okolicznych do Poznania na wyszynk wożone bywaią: zakazuiemy, aby to na potym niebyło, pod utraceniem tegoż Piwa przewoźnego. Czego Urzędy do tego należące w Mieście tym, *serio* doglądać, & *in continen:* gdzieby takowych piw na wyszynk 1613

ANNO 1613 przywiezienia postrzegli, exekucyą czynić maią. Niezagradzaiąc iednak tą Konstytucyą ná potrzebę prywatną, nikomu piwa sobie przywieżenia, abo też i Cudzoziemskich piw ktore rowno z Winem chodzą. *Vol: III. Anno 1613. fol: 187.*

Nro. 5. Czopowe Woiewodztwa Płockiego.

1667 Uważaiąc Skarbu publicznego *præjudicium* że *Hæredes* Miasteczek Szlacheckich sobie czyniąc pożytki, Mieszczankom Piw i Gorzałek robić niepozwalaią, przeto aby żaden *publicum* nieważył sobie *appropriare Proventum*, reassumuiemy, względem Czopowego *Anni* 1628. Konstytucyą to mieć chcąc, aby z Miasteczek Szlacheckich, z ktorych przedtym Czopowe *currebat*, i na zawsze oddawane było. Toż mieć chcemy, aby w Miastach i Miasteczkach wszelakich osobliwie w Płocku w Kanoniach i Domach Klasztornych Kościelnych i Szlacheckich, także w Płońsku w Domach Szlacheckich i Klasztornych nikt się nieważył Piw i Gorzałek szynkować, oprocz samych mieyskich *sub confiscatione* takowych likworow, względem ktorego zabrania *ab omni impetitione, in omni foro* teraźnieyszą Konstytucyą *liberos pronunciamus. Vol: IV. Anno 1667. fol: 935.*

PLEBEI.

Nro. I. Plebejorum Nobilitatio.

1578 Ustawiamy, aby *Plebei* niebyli Kreowani na Szlachectwo, iedno na Seymie za wiadomością Panow Rad, albo w Woyszcze dla znacznego w męstwie swego poczynania i dzielności. *Vol: II. Anno 1578. fol: 971.*

Nro. 2. Warunek Stanow Rzeczypospolitey.

1736 Stany Rzpltey *quo ad Dissidentes in Religione* do Konstytucyi 1717. i Konwokacyi 1733. referuią się, iako i Woyska Saskie *sub nullo prætextu etiam* potrzeby Rzpltey żeby w Granice Korony Polskiey i W. X. Lit: nie wchodziły *cavent* sobie: *Personæ Plebeiæ & Ignobiles*, żeby *ullo titulo* żadnych niebrali Krolewszczyzn: tudzież ponowienie i zawarcie Traktatow z postronnemi, żeby tylko *in plenis Ordinibus robur suum* brały. *Vol: VI. Anno 1736. fol: 656.*

PŁOT.

Nro. I. Seps quam præscriptionem est habitura.

1347 Franciscus deposuit querelam contra Ægydium quod in ipsius hæreditatem & fundum posuit sepes, & intra illos sepes omnes fructus quos fecit & facere poterat percepit, Ægydius autem respondit quod idem Franciscus in eadem villa die ac nocte præsens est, & fuit cum ipso, & per duos annos tacuit; nec unquam admonuit ipsum Ægydium unico verbo pro sepibus prænotatis amovendis. Nos itaq; attendentes desidiam, seu pigritiam ipsius Francisci, declaramus in hoc casu ipsi Francisco duorum annorum obstare præscriptionem. *Vol: I. Anno 1347. fol 20.*

ANNO 1616

PLENIPOTENCYE.

Nro. I. O Plenipotencyach.

Przywodząc do skutku Statut dawny *de Procuratorio*, i krzywoprzysięstwom zabiegaiąc, ktoremi częstokroć znoszą się Processy: postanawiamy, aby w Sprawach do Zapisow intentowanych, i w Sprawach *Divisionis Expulsionis Exemptionis, rei judicatæ sive executionis*: także w Sądzie Ziemskim *in quæstionibus hæreditariis*, niemogł nikt ni odkogo prokurować, aż za własną Pryncypała swego Plenipotencyą, u Akt Grodzkich abo Ziemskich *personaliter* zeznaną. A insze Akcye wszystkie, zwyczaiem, i trybem dawnym odprawować się maią. *Vol: III. Anno 1616. fol: 276.*

PODDANI.

Nro. I. De Villanis invito Domino, alio se subiicientibus, item in quibus casibus istud licebit illis.

Cum ex separatione subditorum bona Dominorum suorum sæpius annihilentur, & deserantur, nulla præsertim legitima causa ad hoc persvadente, ob id visum fuit Nobis ac Nostris Baronibus huic periculo non segniter obviantibus, cum quibus una statuimus quod non plures Kmethones aut incolæ de una villa insimul ad aliam villam possint recedere, nisi unus aut duo præter Domini illius Villæ in qua degunt Voluntatem. Nisi in casibus hic exceptis, ut si Dominus Villæ opprimat filiam aut Uxorem sui Kmethonis aut si pro excessu seu culpa hæredis, ibidem Villani bonis ipsorum deprædantur, vel in sententia excommunicationis per annum durant sui Domini ex delicto, in talibus casibus, non tantum tres aut quatuor villæ ejusdem incolæ abire possunt, sed & omnes ibidem habitantes recedant, quo unicuiq, placebit. *Vol: I. Anno 1347. fol: 29.* 1347

Nro. 2. De Kmethone a Domino suo fugiente.

Præterea declarando Statuimus, quod cum a Nobis sive a quocunq; alio Domino nobis subdito Kmetho effugerit, absq; culpa sui Domini, idem Kmetho fugiens nullum jus acquirat tamdiu, donec Domino suo de mansione ipsius non constabit, secus si domino suo de mansione ipsius constiterit, & intra annum ipsum jure non repetierit, extunc post annum si ipsum repetere voluerit minime sibi hoc facere licebit, qui profugus si propter austeritatem seu rancorem Domini sui redire timens etiam jure convictus noluerit, extunc decernimus, quod idem fugiens Domino suo tres marcas pro pæna & censum annualem integre, quem alias solvebat solvere tenebitur, & per hoc a Domino suo fugitivus liberabitur antedictus, hoc tamen in jure Terrestri non Theuthonico intelligi volumus. Quando vero in jure Theuthonico Kmetho residet, idem fugere seu recedere non potest, nisi hæreditate vendita, vel loco sui Kmethonem æque divitem collocet, aut agris ex toto extirpatis, hyemalibusq; & æstivalibus seminatis Domino resignando, recedere poterit pro libito. Adiicientes, quodsi Kmetho hujusmodi, in noctis tempore recesserit, fugitive, res quascunq; in domo dimiserit fugiendo, Dominus ipsius pro se potestatem habeat retinendi, 1347

Zzzzzzz ij

ANNO & nihilominus Dominus, qui Kmethonem hunc fugitivum secum retinere præ-
1347 sumpserit, priori Domino restituere teneatur, cum omnibus rebus quascunq; attulit ad eundem & cum pœna quæ dicitur *pietnadziesta*. Culpæ vero propter quas a Domino suo fugere licitum sit Kmethoni sunt istæ: prima quando Dominus propter suum excommunicatur delictum & ob hoc Kmethones Ecclesiastica privantur sepulturâ, item secunda quando Dominus Villæ, in quocunq; loco suam villanam oppresserit violenter, & cum primum de hoc constiterit, ne dum parentes oppressæ, verum etiam omnes villani, ubi hoc scelus commissum fuerit quacunq; hora recedendi liberam habeant facultatem, nec oppressor hujusmodi seu Dominus Villæ ipsos detinere audeat, seu in aliquo molestare. Idem liceat ipsis Kmethonibus facere, cum ob culpam sui Domini pignora de eis fuerint recepta, tunc absq; quolibet impedimento possunt fugere ab eodem. Sed præmissis culpis non existentibus, Kmetho nequaquam recedat a Domino suo, nisi domo bona relicta, & decenter septa solum in necessitate Domini, juxta consvetudinem hactenus observatam. Et si antea libertatem habeat tot Annis Domino suo serviat (ab ipso minime recedendo) quot annorum libertate gaudebat, & hoc quando in jure Polonico sedet Kmetho. Quando vero Kmetho jure Teuthonico est locatus, idem nequeat recedere ullo modo, nisi tot Annis censum exolvat, quotannis habuit libertatem, nec tunc hoc sibi liceat, nisi æque divitem loco sui Kmethonem constituat, & agris suis in toto excultis seu extirpatis & seminatis hyemalibus & æstivalibus tunc recedere permittatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 49.*

1420 **Nro. 3.** De libertate alicui Kmethoni per Dominum concessa.

Quia libertas ad hoc per sapientes est inventa, ut silvæ & nemora, ubi modicæ sunt utilitates, vel proveniunt extirpentur, & ad ampliores utilitates reducantur, unde si quis Kmetho in silva ubi Villa locari debeat libertatem accipiat, non poterit de suo agro nisi illum extirpaverit se movere, quo extirpato facere poterit, quod jus terrestre, aut illius hæreditatis exquirit & deposcit circa suam motionem. *Vol: I. Anno 1420. fol: 79.*

1420 **Nro. 4.** De Sculteto vel Kmethone a Domino fugiente.

Cum autem Scultetus vel Kmetho de agro seu hæreditate sua absq; culpa Domini fugerit, talis profugus debet per Dominum in Judicio majori & banníto ter & ex superabundanti quarto, ut ad suam redeat hæreditatem evocari, qui si non redierit taliter vocatus, Dominus villæ cum protestatione poterit suam hæreditatem per alium locare contumacia illius non obstante. Et si is profugus minas incusserit possessoribus agrorum, qualiscunque tenebitur Dominus sub quo degerit requisitus, Jus Polonicale poscentibus cum eo ministrare, alias ille sub quo fuerit contradicens pœnam *pietnadziesta* incurret toties, quoties contra hanc Constitutionem fecerit quoquomodo. *Vol. I. Anno 1420. fol: 79.*

Nro. 5.

1447 De Judicio Kmethonis fugitivi.

Item volumus & decernimus ut causæ pro Kmethonibus fugitivis in Judicio Castrensi coram Capitaneis experiantur, sicut illorum qui recepti fuerint violenter. *Vol. I. Anno 1447. fol: 158.*

ANNO

Nro. 6. De profugis restituendis.

Item statuimus, ut tenutarii Bonorum nostrorum, Cives Civitatum nostrarum, & Terrigenæ ac etiam Spirituales homines profugos illis, a quibus fugierint requisiti restituant, & ad eorum restitutionem teneantur secundum juris Terrestris consvetudinem, quod si requisiti non fecerint, nec profugos restituere curaverint, extunc luant pœnam marcarum trium profugo petenti, & judicio trium, & nihilominus soluta pœna hujusmodi profugos restituere sint adstricti. *Vol. I. Anno 1496. fol: 253.* 1496

Nro. 7. De fugitivis Kmethonibus.

Pro fugitivis tamen tametsi videatur satis superq; diffinitum in Statuto magni Casimiri quod teneri decernimus, tamen quia non videtur quidquam descriptum esse qualiter in citando procedendum esset, idcirco statuimus ut pro Kmethonibus fugientibus, a die datæ præsentium in futurum citentur, qui citandi sunt ad Judicia Terrarum; in quibus Judiciis Terrestribus in primo termino, tanquam peremptorio comparere & respondere citati tenebuntur; & si termini non celebrarentur, tunc cum terminus ipse penderet partibus nihilominus non obstante absentia Judicis, Subjudicis & aliorum dignitariorum, Officialiumq; Judiciis præsidere solitorum Notarius & Camerarii qui interessent positioni libri, fugitivi judicium judicabunt, sententiabuntque. *Vol. I. Anno 1496. fol: 259.* 1496

Nro. 8. De Kmethonum missione.

Item de missione Kmethonum, pro qua diversi diversimode & quisq; pro suæ Terræ consvetudine optabat per nos diffiniri, volumus & decernimus consvetudines super mittendis eis observatas non esse immutandas, sed observandas ubique. *Vol. I. Anno 1496. fol: 259.* 1496

Nro. 9. De Filiis Kmethonum.

Item providentes licentiositati tam adolescentum plebejorum quam desertationi bonorum cum adolescentibus de villis a propriis parentibus exeuntibus villæ desertantur propter defectum laboratorum in agris locandorum, & insuper aliqui sub colore artificiorum discendorum a patribus euntes, ad stipendia & societates malas se conferunt, sic quoq; furantur prædantur & in moribus depravantur. Statuimus quod tantummodo unus filius de villa a patre recedere possit ad servitia, & præsertim ad studia, aut literarum, aut artificiorum, reliqui maneant in hæreditate cum patribus. Cum vero recessurus est, licentiam & literas testimoniales, a Dominis locorum accipiat, cum quibus tanquam emancipatus eat ad artificia vel servitia. Istud quoq; Statutum, decernimus ad bona mensæ nostræ regalis ac Spiritualium & Sæcularium personarum nullis exceptis, sic quod Capitanei Tenutariiq; bonorum nostrorum licentiam & literas testimoniales, dent recedenti, in aliis vero bonis domini locorum istud faciant. Et si unicus fuerit ille in hæreditate maneat & laboret in domo cum parentibus, vel in eadem hæreditate quam parentes incolunt, 1496

ANNO 1496 aut domicilium, aut servitium, aut victum acquirat. Quod si aliquis adolescens villanus præter istud decretum, fugiens repertus fuerit, sive in civitatibus & oppidis sive alibi ubicunq; ille Domino loci illius a quo fugit sine juris strepitu restituatur, sub pœna quatuordecem marcarum, & nihilominus illi qui eum retinuerint, pœna toties quoties secus fecerint soluta, ad restitutionem sint adstricti. *Vol. I. Anno 1496. fol: 259.*

N[ro.] 10. Kmethones quot annuatim de villa mittendi.

1496 Item innitendo Constitutioni magni Casimiri Regis Prædecessoris Nostri statuimus, ut quemadmodum, ex consvetudine fieri consvevit, sic etiam perpetuo observetur, quod non plures quam unus Kmetho annis singulis se de una villa in aliam transferre poterit jure atq; licite, ubi vero quispiam Kmethonem unum prædictum mittere nollet, in pœna succumbet consveta, quæ antiquitus in Terris singulis in hac parte contra secus facientes decerni consvevit. *Vol. I. Anno 1496. fol: 267.*

N[ro.] 11. De Kmethone fugitivo repetendo tam de Regalibus, quam non Regalibus bonis.

1496 Item licet jam de judiciis Kmethonum missis vel non missis non nihil definiverimus, tamen quod restat definiendum de fugitivis, idcirco decernimus, & statuimus, quod si Kmetho cujuspiam Subditorum nostrorum spiritualium & sæcularium fugæ medio se transtulerit in bona alterius, sive etiam nostra, nos per eum aut ejus nomine, cujus Kmetho erat requisiti existentes, demandaturi sumus Capitaneo, Burgrabio, aut Tenutario nostro ad quemcunq; Kmetho profugit Kmethonem restitui jure mediante, quod quidem ministrari volumus Polonicum secundum Statuta antiquiora & sub pœnis in eis ad id descriptis, eo quoq; modo, ac secundum idem Statutum sub pœnisq; illis Statuti antiqui quilibet Regni indigena cujuscunq; Status & conditionis existat profugum Kmethonem restituere teneatur, videlicet jure Polonico locato, & secundum illud eum ipsum Kmethonem repetenti justitiam ministrando sine dilatione. Et si pro eodem profugo Kmethone citari contingat quempiam Nobilem, aut alium Subditum Nostrum cujuscunq; præeminentiæ, dignitatis conditionisq; existentem, citatus in primo termino tanquam peremptorio responsurus est, cui dilationis induciæ aliter concedi non debeant, nisi quis ejus nomine vera infirmitate exposcente eas concedi flagitaret. Cui etiam legi aut juri Capitanei Nostri subjacebunt, sic quod jure convicti uti terrigenæ pœnis in antiquis Statutis contentis pro Kmethone profugo puniantur, non mittendi a loco judicii, nisi prius pro pœnis cautionem præstiterint seu statuerint sufficientem, si vero á judicio recesserint pœnis non fidejussis decernimus pœna majori nostra quatuordecim marcarum puniendo, ad cujus solutionem nos illum compellemus impendendam, similiter cum Kmethonis restitutione realiter facienda. *Vol: I. Anno 1496. fol: 276.*

N[ro.] 12. De Filiis Kmethonum.

1503 Item quod Kmethonum filii similiter non poterint de hreditate in qua patres eorum morantur sine scitu & consensu Domini sui recedere nisi qui studendi

gratia literarum, anno quocunq ante duodecimum suæ ætatis annum vel anno ANNO
quocunq ætatis, causa artificiorum exire voluerint, qui etiam dominis suis re- 1503
quisitis id facere debent, & qui exiverint Dominis nescientibus, vel invitis perdant sortem patrimonii sui, & deniq restitui debent. *Vol. I. Anno 1503. fol: 293.*

Nro. 13. Confirmatur Statutum Alberti Regis, de fugitivis in Russia, et de exemptione Nobilitatis, ejusdem Terræ, a solutione Teloneorum et Foralium.

1507 Ad supplicationem Terrarum Russiæ: Volumus & decernimus, ut de omnibus fugitivis Statutum Regis observetur; & quod Nobilitas illarum Terrarum, sicut in aliis Terris Regni, a solutione teloneorum & foralium, sit libera atq; exempta, & in aliis eadem gaudeat libertate, *Vol: I. Anno 1507. fol: 365.*

Nro. 14. De Colonis fugitivis restituendis.

1510 Ut concordia passim inter omnes conservetur statuimus; ut Coloni, qui desertis agris, a Dominis suis, ad inquilinatus Civitatum & Oppidorum fugiunt, cum repetuntur, Dominis suis, vel per Capitaneos vel Civitatum Officiales restituantur, sub pænis regalibus: vel cogantur desertos agros, aliis possessoribus idoneis loco sui, collocare. Reliquos vero inquilinos, sine injuria cujuspiam manentes, tolerandos decernimus. Statutum autem quod de filiis Kmethonum ante hac conditum est, in robore relinquimus. *Vol: I. Anno 1510. fol: 367.*

Nro. 15. De Laboribus Kmethonum.

1520 Statuimus & Ordinamus: quod omnes Kmethones, omnium Villarum Nostrarum Regalium, Spiritualium & Sæcularium subditorum Regni Nostri secundum decretum conventionis Thorunensis generalis, proxime præteritæ; debent Dominis suis laborare unum diem in septimana, exceptis Villis Nostris, desuper privilegiatis, quæ expresse speciali privilegio docerent, quod loco laborum, censum pecuniarum auxerunt; tales duntaxat privilegiis gaudebunt: alii, ut præmissum est laborabunt. *Vol: I. Anno 1520. fol: 394.*

Nro. 16. Kmethones unum diem plus minusve, Septimanatim laborent.

1521 Item commoditatibus Subditorum Nostrorum consulere volentes, de omnium Consiliariorum Nostrorum Status utriusque ac Nuntiorum terrarum Regni Nostri consilio & consensu, statuimus & decernimus perpetuo observandum Quod omnes & singuli Coloni, seu Kmethones, omnium & singularum villarum tam nostrarum quam subditorum nostrorum, cujuscunq Status existentium, qui prius diem in septimana non laboraverunt, Nobis & Dominis ipsorum, de quolibet Laneo unum diem septimanatim laborent: & ad laborandum sint adstricti demptis his colonis: qui censu pecuniario, aut frumentario, seu quacunq alia contributione seu datione, Dominis suis labores jam antea recompensarunt. Et hoc specialiter proviso: quod hæc Constitutio non extendat se, contra hos Colonos: qui ratione possessi agri plures fortasse dies in septimana Dominis suis, &

ANNO 1521 Nobis laborare consveverunt. Nam hæc lex pro his tantum constituta est; qui minus quam diem, in septimana, Nobis & Dominis suis laborare soliti erant. *Vol: I. Anno 1521. fol: 596.*

1532 **Nro. 17.** Capitanei locorum, de injuriis vicinis suis vel Capitaneatus sui subditis illatis, respondere tum demum coram Nobis debebunt, quando ex officio suo aliquid admiserint; vel in tuendis bonis Nostris modum excesserint. Si quid vero ut privati commiserint in foro competenti, respondere cuilibet de se querenti tenebuntur. Præterea si etiam Capitanei Nostri, sub prætextu defensionis bonorum nostrorum, gravem alicui subdito nostro in ejus bonis injuriam intulerint & post hac cum bona nostra a bonis subditorum Nostrorum limitabuntur, deprehensum fuerit Capitaneum Nostrum in his bonis, quæ non erant Nostra, sed ejusdem subditi Nostri injuriam illi, aut damnum intulisse: is ipse Capitaneus damnum a se Nobili & subdito Nostro in ejus bonis factum, refarcire teneatur. *Vol: I. Anno 1532. fol: 508.*

Nro. 18. De Profugis Kmethonibus.

1538 Statuta de arrestatione Kmethonum, neminem ad sui observationem deinceps stringere debent, sed antiquiora de repetendis fugitivis Kmethonibus, sine arestatione in robore conservamus. Hoc idem jus ad filios Colonorum & famulos seu servitores, fugitivos, per Dominos repetendos extendimus. *Vol: I. Anno 1538. fol: 524.*

1543 **Nro. 19.** Si quis alicui acciperet Kmethonem possessionatum, vel Hæredem vel etiam ad aliquem Kmetho profugeret, tunc debet illum restituere cum bonis ejus omnibus, & non poterit illum Kmethonem redimere decem marcis pecuniæ, vel ulla alia summa, quod si noluerit eum restituere, nisi ex decreto Judicii, tunc cum pæna in statuto descripta, tenebitur illum restituere cum uxore & pueris & cum bonis illius omnibus. Quodsi Kmetho moreretur, tunc illius omnia bona debent restitui cum uxore & pueris, nec non cum pœna. *Vol: I. Anno 1543. fol: 575.*

Herburt. **Nro. 20.** Quando Nobilis vel quicunq alius receperit Subditis & Kmethonibus alterius res aliquas, vel retia, aut aliqua instrumenta aquatica, in fluvio vel in aliis locis: pro quibus inter partes prædictas, controversia fuerit mota: non Kmethones illi, pro tali violentia & injuria, sed domini eorum agere debent, quæ actio hæreditaria est, quæ non competit Kmethonibus. Et similiter intelligendum est de aliis bonis, videlicet silvis, gais, boris melificiis, limitum violatione, seu transgressione, & his similibus, præsertim in confinio bonorum indislimitatorum positis. *Consvet apud Herburt: fol: 260.*

1578 **Nro. 21.** O Zbiegi, Sługi i Poddane Woiewodztwa Kiiowskiego, Wołyńskiego i Bracławskiego, u Sądu Grodzkiego sądzić i odprawować się tak maią, według Konstytucyi teraźnieyszey na Seymie walnym Koronnym Warszawskim Woiewodztwom daney. O grabieży ktoby komu grabież iaką uczynił, strona ukrzywdzona, ma o to do Sądu Grodzkiego Rokiem zawitym pozwać. *Vol: II. Anno 1578. fol: 969.*

Nro 22.

Nro. 22. O Kmieciach zbiegłych w Mazowszu. ANNO 1578

Obiaśniaiąc i deklaruiąc Konstytucyą w excepcyach Woiewodztwa Mazowieckiego, w Toruniu na Seymie około kmieci uczynioną, ustawiamy, że Poddani *utriusq sexus* zbiegli, albo gwałtem wzięci, nie od dawnieyszego czasu, iedno od Krola Jmci sławney pamięci Zygmunta Augusta Przodka Naszego, maią być prawem dochodzeni, i przywracani *idq inter incolas & intra limites Palatinatus Masoviæ, sub pœna quatuordecem marcarum judicio & parti per medium solvenda, salva tamen appellatione.* Wszakoż Akcye przed śmiercią Krola Jmci Zygmunta Augusta, w tey mierze prawem zaczęte, maią się kończyć tym Prawem, ktorym się zaczęły. *Vol: II. Anno 1578. fol: 974.*

Nro. 23. O Sługach i o Chłopach zbiegłych, Woiewodztw Kiiowskiego Wołynsk: i Bracławsk:

Iż w Woiewodztwach, Kiiowskim, Wołyńskim i Bracławskim, przedtym według Statutu Wielkiego Xięstwa Litewskiego, o sługi, poddane, zbiegi, i czeladź dworną, u Sądu Ziemskiego sprawiedliwości swey dochodzili, bacząc w tym sobie te Woiewodztwa zwłokę sprawiedliwości swey: prosili nas za to Posłowie z tych mianowanych Woiewodztw, żebyśmy ich w tym zachowawszy według Prawa i Statutu Wielkiego X. Lit: a Przywileiu tym Woiewodztwom na Seymie walnym Lubelskim przy Unii danego, tego Artykułu poprawionego, o takowe krzywdy do Sądu Grodzkiego pozywać się pozwolili. My tedy z Pany Radami Naszemi, i Posły Ziemskiemi, mocą teraźnieyszego Seymu to tym Woiewodztwom postanawiamy i potwierdzamy: że te przerzeczone Woiewodztwa, o takowe sługi poddane, zbiegi i dworną czeladź, bez przyporęczenia i zastawania takowych, u ktorychby ci zbiegowie być mieli, od tego czasu u Sądu Grodzkiego sądzone być maią, strony przypozwawszy strona ukrzywdzona pozwem Grodzkim na rok zawity. Jezli oczewiście tedy za cztery niedziele, a ieżli zaocznie tedy za sześć Niedziel Rok złożon być ma: a strona pozwana powinna będzie u Sądu Grodzkiego, albo sam osobą swą, albo przez umocowanego swego w Ziemi Wołyńskiey osiadłego, nie biorąc sobie na pomoc żadnych przyczyn Prawnych w Statucie Wielkiego Xięstwa Litewskiego opisanych, na pierwszym roku iako zawitym pod straceniem rzeczy w pozwie opisaney stanąć, i usprawiedliwić się, według Prawa i Statutu Wielkiego Xięstwa Lit: A gdzieby strona pozwana takowych zbiegow od tego czasu iako będzie pozwan, iako przedtym tak i potym u siebie być nie powiedała, tedy ma na tym przysięgę uczynić. A iezliby pozwana strona przysięgi uczynić niechciała: tedy powodowa Strona iako sobie szkody oszacuie, na tym przysiądz ma. A gdy przysięże, Starosta exekucyą, z ruszeniem Powiatu za dwie niedzieli stronie ukrzywdzoney uczynić ma, pod winą o exekucyą na Starostę na Seymie teraznieyszym uchwaloną, i Konstytucyą utwierdzoną. A w Mieściech Naszych o takowe mianowane zbiegi, Woytowie z Urzędow swych powinni będą nieodwłoczną sprawiedliwość Stanom Szlacheckim czynić; pod winą na Starostę Naszego tamecznego Miasta, stem grzywien; o ktore zbiegi i o krzywdę o winę strona ukrzywdzona ma bez pozwu iedno z sługą onego Starosty Woyta do Sądu Grodzkiego zawitym Rokiem pozwać, tamże Starosta sprawiedliwość ukrzywdzonemu zaraz i exekucyą czynić ma. Ktoby też w tych Woiewodztwach komu grabież uczynił, tedy strona ukrzywdzona ma pozwać do Sądu Grodzkiego Rokiem zawitym: a Sąd 1578

ANNO 1578 Grodzki także iako i o zbiegi bez żadney zwłoki ftronie ukrzywdzoney fprawiedliwość i exekucyą także z rufzeniem Powiatow za dwie niedzieli uczynić ma a ukrzywdzony Rokiem licownym do Grodu za dwie Niedzieli pozwać. A Staroftowie Naśi, gdzieby z imion Nafzych tak Krolewfkich, iako też i fwych własnych, o takowe zbiegi z Stanem Szlacheckim byli winni, tedy wolno będzie ukrzywdzonemu oto do Grodu infzego co naybliżfzego, w Woiewodztwie onymże Staroftę pozwać, także Rokiem zawitym, według tey Konftytucyi. A ten fąd Grodzki powinien będzie na Dobrach Starościnych exekucyą tymże fpofobem iako wyżey napifano uczynić, pod ftraceniem Urzędu fwego Staroftwa onego. *Vol: II. Anno 1578. fol: 975.*

Nro. 24. Sprawiedliwość o Chłopy zbiegłe tychże Woiewodztw z Ruskim Podolskim Bełzkim i Granice ich.

1578 Na częfte a pilne żądanie Woiewodztw Rufkiego, Bełfkiego, Podlafkiego z iedney, a Wołyńfkiego, Bracławfkiego, z drugiey ftrony: poftanawiamy, mocą teraźnieyfzego Seymu, za zezwoleniem Panow Rad Pofłow, zobopolną fprawiedliwość między przerzeczonemi Woiewodztwy, a to o zbiegłe Chłopy i grabieży iż maią fię pozywać do Grodu, zwłafzcza o zbiegłego Chłopa, i fługi doroczne, i czeladź wfzelaką, i grabież. W ktorym Powiecie gdzie fię krzywda dzieie komu, tam zarazem pozwany *peremptorie* albo fię ma odwieść iako go pozew niezafzedł, ani go ma wfwym imieniu, albo ukrzywdzony ma przyfiądz, iako iego ieft własny, i pozew go zaftał: tedy zaraz tego Chłopa o ktoregoby fię takie Prawo toczyło, ma obwiniony wrocić, albo wedle taxy w pozwie płacić. A iż dawność na Wołyniu wedle Statutu Xięftwa Litewfkiego, idzie od dziefięciu lat, a w Rufi od Roku i fześciu Niedziel, tedy My to miarkuiąc między niemi, za ich zezwoleniem poftanawiamy, że przed poftanowieniem tey Konftytucyi od trzech lat, ma iść obiema ftronom, a potym iuż tak zawżdy po pozyfkaniu przez Dekret takowego Prawa, gdzieby ktory nieczynił Dekretowi dofyć, ma Starofta abo Urząd iego exekucyą czynić. A gdzieby w tym był niedbały Starofta, tedy przeciwko niemu wolno będzie poftąpić ftronie wedle Konftytucyi teraźnieyfzego Seymu. A co fię tknie granic między temi Woiewodztwy tedy im obiecuiemy poftąpić Kommiffarze do rozgraniczenia tych Woiewodztw, a o wfzyftkie infze krzywdy, co fię gruntu dotycze, tedy fię maią do Ziemftwa pozywać. Woźni też bez przydania Starościnego będą powinni ieździeć i pozwy kłaść. *Vol: II. Anno 1578. fol: 976.*

Nro. 25. Rękoiemstwo Kmieci aby niebyło.

1576 Zgadzaiąc fię w tym z innemi Woiewodztwy Korony Nafzey Polfkiey, poftanowiło na Generale Warfzawfkim wfzyftko Woiewodztwo Mazowieckie, iż rękoiemftwo Kmieci w tym Wojewodztwie nie ma być. A tak My na prozbę i poftanowienie ich zgodne, aby to rękoiemftwo Kmieci w Woiewodztwie Mazowieckim nie było, utwierdzamy to ninieyfzą Konftytucyą: a zbiegłych Kmieci i Rodzicow ich, prawem Koronnym dochodzić im będzie wolno tym fpofobem: aby każdy od Kmiecia, o poddanego i wfzelakiego zbiegłego rodzica i fługę, *plebejum utriusq; fexus*, powinien był refpondować *coram Officio Caftren: peremptorie fine motione & appellatione.* A żeby fię hultaie niemno-

żyli, aby żaden nieśmiał przyiąć i zachować tak zbiegłego Kmiecia, iako i rodzica i sługi *utriusq; sexus* ktoryby listu niemiał, iż od Pana swego iest wolny, i statecznie dosłużył, u kogoby się taki zbieg znalazł, aby ten powinien był *in foro castrensi* respondować, *cum pœna centum marcarum*, i szkody nadgrodzić &c. co się też o Mieściech ma rozumieć na Miasta ściągać tak na Nasze Krolewskie, i Duchowne, i Szlacheckie, i dawno zbiegłe poddane, tymże prawem dochodzeni być maią, a tym sposobem gwałtem wziętych Kmieci, poddanych rodzicow i sług, dochodzić każdemu ma być wolno. ANNO 1576

Ktore to excepcye, tak iako wyżey opisane są, My przerzeczony Krol za usiłowaniem Rycerstwa Mazowieckiego przez Posły ku Nam ziazdu Warszawskiego posłane, wydaćieśmy im rozkazali. Dan w Malborku dnia dziesiątego Miesiąca Czerwca Roku Bożego 1577. A Krolowania Naszego Roku wtorego. *Vol: II. Anno 1576. fol: 949.*

Nro. 26. POZYWANIE STAROSTY BRACŁAWSKIEGO.

Deklaruiemy, iż Starostę Bracławskiego, o zbiegłe Chłopy wedle Konstytucyi *Anni* 1578. *ad viciniorem Capitaneatum* pozywać mogą. *Vol: II. Anno 1581. fol: 1016.* 1581

Nro. 27. SPRAWIEDLIWOŚĆ OKOŁO PODDANYCH W WOIEWODZTWIE PODOLSKIM.

Konstytucyą o stawienie Poddanych w Woiewodztwie Podolskim przed Starostą Kamienieckim na Seymie Piotrkowskim *Anni* 1567 uchwaloną, kassuiemy i wniwecz obracamy: a sposob czynienia sprawiedliwości, w tymże Woiewodztwie Podolskim, z Poddanych Rycerstwa Woiewodztwa tamtegoż, niżey opisanym sposobem, mocą Seymu tego uchwalamy i postanawiamy. To iest ktobykolwiek kogo pozwał, o nieuczynienie sprawiedliwości z Poddanego iego, o iakąkolwiek rzecz do sądu Ziemskiego Kamienieckiego, będzie powinien pozwany z onego poddanego swego Aktorowi, *circa judicium peremptorie* za onym pozwem pierwszym sprawiedliwość uczynić, *juxta observantiam & consvetudinem Terræ.* A ieżliby nie uczynił, albo uczynić niechciał, tedy onego *Actor coram eodem judicio in lucro* kondemnować ma. A po wzdaniu w zysku, nie potrzeba, Aktorowi będzie przypozywać *ad satisfaciendum*, ale ma być odesłana akcya *ad brachium Regale pro executione a motio, appellatio*, i iey *prosecutio*, nie ma mu iść, tak w Ziemstwie iako i w Grodzie, *etiam & in termino bannitionis.* 1581

Sąd Ziemski w tych Artykułach, *juxta consvetudinem antiquam in judicando* zachować ma.

Obwiniony *pro furto & spolio*, *juxta consvetudinem & observantiam Terræ* odwodzić się ma. A iżby sprawiedliwość ludziom prędsza dochodziła: tedy ten artykuł, tak na Rocech, iakako i na Xiąg leżeniu, iako o zbiegłe Chłopy, Sąd *facultatem* sądzić i odprawować ma. *Insuper* ieżliby, *ob quam causam* Wieca nie doszły: tedy *loco colloquiorum*, aby roki sądzone były, a *in defectu terminorum* Xiąg leżenie, tym sposobem wyższym napisanym, ma być sądzono. A ieżliby się takowy pokazał żeby *ex ignorantia pro furto* kogo ob-

ANNO 1581 winił, i zapłatę wziął, a potymby się okazało na kogo inszego, że ten był nie winien, ma mu to wrocić, i osromocenie iego iako Sąd znaydzie, nadgrodzić. A gdzieby niechciał, tedy gdy będzie Pan iego pozwan *pro non administrata justitia* do Ziemstwa, *in eo passu*, ma to zarazem onemu za Dekretem Sądu Ziemskiego poddanemu swemu rozkazać wrocić, a nie ma iść *motio appellatio, prosequutio motionis, plebejo, cum plebejo similiter & Nobilis contra plebejum* usprawiedliwić się ma *coram eodem judicio peremptorie*, to ieſt gdyby ktory czyiego poddanego niewinnie obwinił.

Pozwu niepsować przed Sądem Ziemskim, *nullis accessoriis & defectibus*, wyiąwszy żeby niebył *Actor legitimus* possessor. A to postanowienie tey sprawiedliwości wyżey opisaney ma trwać tylko do drugiego Seymu. *Vol: II. Anno 1581. fol:* 1019.

Nro. 28. Szacunek poddanych zbiegłych.

1588 Moderuiąc nad słuszność wyniosły szacunek zbiegłych chłopow, postanawiamy: aby żaden nie kładł w pozwie większey taxy o poddane Zbiegłe, kładąc w to Zonę dzieci, & *omnem supellectilem*, nad pięćset grzywien Polskich, *sub nullitate totius actus* ktorego wydanie *post definitivam sententiam* ma być w Grodzie *proprii districtus*. A Woiewodztwo Bełzkie przy starym zwyczaiu przestawa. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1243.*

Nro. 29. O Taxie poddanych.

1663 Taxa, *in defectu extraditionis* poddanego, aby według Konstytucyi *Anni* 1588 niebyła *in dubium* wokowana. *Vol: III. Anno 1613. fol: 182.*

Nro. 30. O Zbiegłych poddanych w Woiewodztwie Mazowieckim.

1631 Przychylaiąc się do Excerpt Woiewodztwa Mazowieckiego, i za prozbą Posłow Ziemskich tegoż Woiewodztwa, postanawiamy, aby w Woiewodztwie Mazowieckim, o zbiegłego, albo gwałtem wziętego poddanego, *Officium Castrense absq; omni appellatione* sądziło *sub pœna centum marcarum* podług prawa dawnego otym napisanego. *Vol: III. Anno 1631. fol: 704,*

Nro. 31. O Poddanych zbiegłych Woiewodztwa Płockiego.

1638 Konstytucyą *Anni* 1631. o poddanych zbiegłych wydanie, Woiewodztwa Mazowieckiego, *in toto* reassumuiemy do prędszego obywatelom tamecznym sprawiedliwości dochodzenia. *Vol: III. Anno 1638. fol: 959.*

Nro. 32. Forum o poddane zbiegłe z W. X. Lit: do Korony.

1667 Doniesiona ieſt Nam przez Posłow Ziemskich W. X. Lit: na Semie teraźnieyszym *querimonia*, iż *turmatim* tak z Oekonomii Naszych, iako z Dobr Duchownych i Szlacheckich z rożnych Woiewodztw, i Powiatow uchodzą, poddani do Korony, gdzie w Grodach i w Ziemstwie żadney niemogą odnieść satysfakcyi. Przeto dla otrzymania prędszey sprawiedliwości obywatelom W. X. Lit: o Zbiegi do Korony *Forum* naznaczamy na Trybunale Koronnym, *in quo-*

in quolibet termino & regestro termino peremptorio, gdzie każdy *inculpatus* żadnemi exemptami niezasłaniaiąc się, powinien *comparere*, i tam się usprawiedliwić. *Vol: IV. Anno 1659 fol: 681.* ANNO 1659

Nro. 33. O Zbiegłych poddanych z Xtwa Lit: do Korony.

Wyraźna Konstytucya *Anni* 1659. do odchodzenia Zbiegłych poddanych Xstwa Lit: do Korony podaie *modum*. Lecz że długi Process Praw Koronnych siła trudności Obywatelom X. Lit: przynosi, tedy postanawiamy, aby *breviori Processu sine beneficio Aresti, Rejecti, Conservati sub publicatione exnunc Bannitionis* o odzyskaniu zbiegłych z Xięstwa Lit: do Korony poddanych Dekreta ferowane były. *Vol: IV. Anno 1661 fol: 802.* 1661

Nro. 34. Skrocenie Processu *in causis Profugorum subditorum* Wołyńskiego i Bełskiego Wodztw.

Nieznośne krzywdy *Nobilitas* cierpi przez zasadzenie słobod rożnych w tamtych Woiewodztwach, do ktorych poddani tak z Dobr Naszych iako Duchownych i Swieckich wychodzą przez co Dobra tak Nasze iako Duchowne i Swieckie pustoszeią. Zabiegaiąc tedy temu Process *in causis profugorum*, w tamtych Woiewodztwach skracamy i Urzędom Grodzkim *Authoritate praesentis Conventus potestatem banniendi* Szlachcica po otrzymaniu zysku na pierwszych Roczkach, & *post denegatam executionem in secundo termino* daiemy: i Taxę do Tysiąca Grzywien *rat ione nonextraditi subditi* podnosiemy. Ktore sprawy *absq; ullis dilationibus, & appellationibus* sądzone być maią. A tę Konstytucyą W. X. Lit: przyimuie *in toto*, i za takiemi W. X. Lit: Dektetami Grodzkiemi, Kancellarye Nasze W. X. Lit: Bannicye wydawać, a Grody takowe Sprawy *sine ullis dilationibus sub privatione officii* sądzić maią. Także Woiewodztwa Sandomierskie, Podolskie, Lubelskie, Podlaskie, i Bracławskie też Konstytucyą przyimuią. *Vol: IV. Anno 1661. fol: 704.* 1661

Nro. 35. O Wydawaniu Zbiegow do puszcz J. K. Mci Wiskich, Łomzienskich, Nurskich, i Ostrołęckich.

Przez Posłow Ziemie Łomżyńskiey Obywatele w bliskości i sąsiestwie Starostw Naszych Łomzieńskiego i Ostrołęckiego, donieśli Nam, iż poddani ze Wsi ich Dziedzicznych wybiiaiąc się z poddaństwa i posłuszeństwa ich, uchodzą do Wsiow w puszczach Naszych Łomżyńskiey i Ostrołęckiey leżących, *cum summo praejudicio legitimorum dominorum*, aby tedy swywoli ludzi takich zabieżeć się mogło, tą Konstytucyą postanawiamy, aby wszyscy zbiegowie, Panom Dziedzicznym wydani byli. *Vol: IV. Anno 1667. fol: 946.* 1667

Nro. 36. Skrocenie Processu o zbiegłych Poddanych Ziemie Chełmskey i Powiatu Krasnostawskiego.

Chcąc *accelerare justitiam*, w dochodzeniu zbiegłych Poddanych, Konstytucyą *Anni* 1659. pod tytułem skrocenie Processu *Profugorum Subditorum* Ruskiemu Wołyńskiemu Bełskiemu Woiewodztwom służącą deklaruiemy, że taż Konstytucya Ziemi Chełmskiey i Powiatowi Krasnostawskiemu służyć ma, *cum* 1677

ANNO 1677 *omnibus ligamentis processu, foro & taxa* w teyże Konstytucyi wyrażonemi, *non obstantibus prioribus & posterioribus constitutionibus. Vol: V Anno 1677. fol: 470.*

Nro. 37. Skrocenie processu o chłopy ziemskie w Woiewodztwie Krakowskim.

1678 Na instancyą Ur: Posłow Woiewodztwa Krakowskiego proceś o zbiegłych Chłopach Woiewodztwa tego i z Powiatami iego skracamy, że *in posterum ad instar* Konstytucyi *anni* 1677. Ziemi Halickiey służącey, a chłopy sądzić się powinni będą, *cum ea melioratione*, że *inquantum* by Ziemskie Roki *ob aliquod impedimentum*, abo dla nieobranego officyalisty, *in aliqua cadentia* nie sądziły się, tedy *datur actori optio* pozwać o chłopa zbiegłego *directe* do Grodu *termino peremptorio*, na ktorym terminie takowa ma bydź otrzymana kondemnata: *lucrum extraditionis subditi profugi, vel subditorum, sub taxa pro quolibet subdito mille marcarum, ab actu praesenti in quatuor septimanis coram eodem officio castrensi exsolvenda, decernitur, additur, & remittitur.* Na drugim zaś terminie po otrzymaney takowey Kondemnacie: *decernetur extraditio subditi idq in instanti cum taxa mille marcarum sub poena bannitionis, quae in defectu extraditionis subditi & taxae evictae non solutae, jam exnunc decernitur, additur, & terminus publicandae in proximis querelarum terminis conservatur peremptorius* w ktorych sprawach *in toto* Konstytucyą pomienioną *anni* 1667. reassumuiemy. *Vol: V. Anno 1678. fol: 593.*

Nro. 38.

1683 O zbiegłych chłopach, konstytucyą *anni* 1661. Woiewodztwu Wołyńskiemu służącą, przyimuie Woiewodztwo Kiiowskie, przydaiąc to, żeby za pierwszą kondemnatą, dwoch Szlachty z woźnym, a potym Grod ktorykolwiek z tychże Woiewodzw *pro ultimaria executione*, sprowadzić, *jure vincenti* wolno było, i żeby taxa zbiegłego chłopa, *summam* złotych pięciuset *non excedat. Vol: V. Anno 1683. fol: 671.*

Nro. 39. Reassumptio Konstytucyi de profugis.

1680 Ponieważ *subsidium charitativum* na tym Seymie uchwalone, ktore *constat* z głow *subditorum* tedy wszystkie *reassumimus* Konstytucye osobliwie *anni* 1661. & 1667. *sub titulo* skrocenie processu o zbiegłych poddanych. *Injungendo* Starostom i ich Urzędom Grodzkim, aby przed wniesieniem tego podatku, *caussas profugorum serio sub privatione officii* sądzili za ktorych Dekretami Wielmożni Pieczentarze, bannicye *nullo habito respectu personarum*, wydawać będą. Także z Miasta Wilna i innych Miast Magdeburskich, *non obstante gesti Magistratus praerogativa*, i dawności zasiedzenia *praescriptione*, maią bydź Dziedziczni poddani wydawani, *juxta Constitutionem anni* 1641. ktorą *in toto reassumimus.* A o zbiegłych do Korony z W. X. Lit: poddanych, *in quantum* od Starost i Urzędow ich nie odniosą satysfakcyi, tedy w Trybunale Koronnym z Starostami, i onych Urzędami, *forum in quolibet termino & regestro peremptorio* naznaczamy, gdzie każdy *inculpatus* żadnemi exemptami nie zasłaniaiąc się powinien będzie *comparere*, i tam usprawiedliwić się. *Vo: V. Anno 1680. fol 698.*

ANNO 1699

Nro. 40. Zbiegłych poddanych tegoż Woiewodztwa Podolskiego

Ponieważ wszystkie Wsi, i Miasta Woiewodztwa Podolskiego, są w ludzi ogołocone, iednych nieprzyiaciel zabrał, drudzy w rożne rozeszli się kraie, przeto waruiemy tą Konstytucyą aby zbiegli poddani podczas woyny *non obstante praescriptione, ad primam instantiam* oddawani byli, *sub taxa mille marcarum in foro proprii districtus super contravenientes sine appellatione decernenda & repetenda.* Ażeby poddani z pobliższych Woiewodztw i Ziem uchodzący na słobodach Woiewodztwa Podolskiego przyięci nie bywali, tą Konstytucyą waruiemy, iż każdy Possessor Dobr Naszych Krolewskich, Ziemskich i Duchownych w Trybunale Koronnym, *ex regestro militari praeciso beneficio aresti sine quibusvis exceptionibus, ad instantiam cujusvis injuriati*, sprawić się będzie powinien, za wydaniem pozwu, o wydanie chłopow, *praevia relatione* tegoż pozwu *in proprio districtu* w Ziemstwie, lub Grodzie *inscribenda*, i chłopa zbiegłego, *cum uxore & liberis, & supellectili domestica, sub taxa mille marcarum in instanti; sub poena bannitionis perpetuae solvenda* wydać ma. *Vol: VI. Anno 1699. fol: 63.*

Nro. 41. Pozyskanie rozeszłych poddanych Dobr Naszych płaceniu hyberny podległych.

Wszystkie Konstytucye o pozyskaniu rozeszłych poddanych Dobr naszych płaceniu hyberny podległych reassumuiemy. Aże w teraźnieyszych koniunkturach wnętrznego zamięszania, *varii irrepserant abusus* i żołnierz na leży zimowey lokowany, pod pretextem wyszłego Poddanego, ścigania Dobrom Szlacheckim, Duchownym, Dziedzicznym, Naszym Stołowym *plura* przynosił *incommoda*, tedy; za zgodą wszech Stanow waruiemy, iż rozeszłych poddanych Naszych inwentarzowych, ktorzy osiadłości, swoie mieli, i domami mieszkali, sami tylko *Possessores bonorum solita via, & methodo legibus praescripta* odzyskiwać powinni bez żadney konniwencyi i zamięszania, a naypierwey *Possessores* Dobr naszych hybernowych, dowiedziawszy się o wyszłym poddanym maią *requirere officiose* listem otworzystym przez woźnego, *apud Possessorem* tegoż mieysca, gdzie zbiegły poddany *reperitur*. Za ktorą rekwizycyą, ieżeliby *Possessor* zbiegłego poddanego, *praevia reali deductione* wydać nie chciał, tedy *super retentorem, cujuscunq status & conditionis ille sit poenam* sta kop groszy Litewskich za każdego zatrzymanego poddanego Inwentarzowego osiadłego, *in foro castrensi, ubi bona retentoris subsistunt repetendam, & poenas in Volumine Legum descriptas* zakładamy, z tym iednak warunkiem, że i po wykonaniu tych pen, poddany zbiegły z tym z czym przyszedł, *Possessori fundi extraditionem* poddanego *repetendi salvo jure statutu* W. X. Litt: i według Konstytucyi dawnieyszych, wydany bydź powinien. Zołnierz zaś *sub nullo praetextu* do tego interessować się nie powinien, *sub poenis* o gwałtownikach i naiezdnikach *in legibus praescriptis in foro* Trybunałow głownego lub Skarbowego W. X. Litt: albo w Sądach Hetmańskich, lub w Grodzie kędy się excess stanie, zostawuiąc to *circa liberam optionem injuritati, repetendis. Vol: VI. Anno 1717. fol: 320.* 1717

ANNO 1633

Nro. 42. LAUDUM SREDENSE O PODDANYCH ZBIEGŁYCH &c: PRZEZ KONSTYTUCYĄ APPROBOWANE. KONSTYTUCYA SEYMU KORONACYI ROKU 1633. FOL: 46. APPROBACYA LAUDUM WIELKOPOLSKIEGO.

Laudum Woiewodztw Wielkopolſkich Poznańſkiego Kaliſkiego (ktore ſobie na Seymiku ſwym Srzedzkim bliſko przeſzłym, o Poddanych zbiegłych i ludziach łożnych uczynili, i do Akt Grodzkich Poznańſkich podali) authoritate præſentis Conventus aprobuiemy. Toż Laudum, i iego approbacya ſłużyć ma Woiewodztwom Brzeſkiemu, Inowlodzkiemu, Ziemi Dobrzyńſkiey, Łęczyckiey, Goſtyńſkiey i Chełmſkiey, Woiewodztwom Pruſkim także i Ziemi Wieluńſkiey.

Actum in caſtro Poſnanienſi feria quinta poſt feſtum ſanctorum Innocentium Martirum proxima anno Domini millesimo, ſexcenteſimo trigeſimo ſecundo. Ad officium & Acta præſentia caſtrenſia Poſnanienſia perſonaliter veniens generoſus Joannes Kowalſki, Burgrabius terreſtris Vſchovenſis nomine illuſtris & Magnifici Adami, Albrachti a Przyima Przyiemſki, præfecti curruum Regni & Conventus ſredenſis particularis, proxime preteriti Mareſchalli, obulit eidem officio præſenti caſtrenſi Poſnanienſi, ad acticandum in acta ſua literas laudi conventus ejusdem, infraſcriptas, manu ſupraſcripti illuſtris & Magnifici Przyiemſki præfecti curruum Regni propria ſubſcriptas, ſanas illæſas, omniq ſuſpitione carentes quarum quidem literaram is eſt qui ſequitur de verbo ad verbum tenor. Laudum na Seymiku Srzedzkim namawione die decima ſexta decembris. Anno Domini milleſimo, ſexcenteſimo, trigeſimo ſecundo. My Rady i Rycerſtwo Woiewodztwa Poznańſkiego i Kaliſkiego, ktorzyſmy ſię tu na Seymik Srzedzki na dzień ſzeſnaſty Mieſiąca Grudnia ſtawili, w Roku teraźnieyſzym tyſiącznym ſześćſetnym trzydzieſtym wtorym, uważaiąc wielką dezolacyą i ſpuſtoſzenie Wſi naſzych Szlacheckich, Duchownych i Krolewſkich ktora ſię przez to dzieie, że poddani Panow ſwoich Dziedzicznych odbiegaią, a od Wſi, do Wſi, od Miaſta do Miaſta ſię tułaią, a rządzić ſię dorocznie niechcą, ale iedni z nich komorą u chłopow mieſzkaiąc na dzień albo tydzień tylko ſię naymuią, drudzy na Rok, iedni chałupy i ogrody u Panow ſobie naiąwſzy, i tam Rok i czaſem mniey przemieſzkawſzy, do innych ſię Wſi pomykaią, i tak *fixa dominicilia* nigdzie niemaią, przezco Wſi niſzczeią i Poddani ubożeią.

Przeto zabiegaiąc takowey dezolacyi, uchwałą i mocą Seymiku tego poſtanawiamy, iżby takowi luźni ludzie, tak męſzczyzna, iako i białogłowy, ktorzy w iedney Wſi Rok albo więcey zaſiedzieli, iuż do inſzych bez woli i konſenſu, onego Pana gdzie Rok przemieſzkali, nie prowadzili ſię, i owſzem aby każdy Pan i Poſſeſſor, takowych hamować mogł, i gdzieindziey prowadzić im ſię niedopuſzczał, a gdzieby ktory taki zbieżał, tedy takowego żaden do ſwoiey Wſi i Miaſteczka przyimować niema, i owſzem Panu onemu wydać go powinien będzie. *Sub pœna ducentarum marcarum pecuniæ Polonicarum*, o co *forum* w Urzędzie Grodzkich, *ſine appellatione*. Panom iednak Dziedzicznym, wolna zawſze repetycya *nativorum ſubditorum propriorum* zoſtawać ma według Prawa dawnego. A co ſię Miaſt i Miaſteczek dotycze, tedy przychylaiąc ſię do Konſtytucyi w Roku tyſiącznym pięćſetnym, dziewiędzieſiątym

więdziesiątym trzecim o hultaiach uczynioney, postanawiamy, aby żaden Sta- ANNO
nu Mieyskiego człowiek takowych ludzi luźnych, służby doroczney niemaią- 1653
cych, przechowywać nie ważył się, pod tąże winą *Ducentarum marcarum ad instantiam cujuscunq in officio castrensi sub pœna bonnitationis decernenda*, i owszem takowych wszystkich, każdemu Szlachcicowi podług teyże Konstytucyi tysiącznego, pięćsetnego dziewiędziesiątego trzeciego, imać poymawszy okować, i do roboty przymusić wolno będzie, czego Urzędy Mieyskie nikomu bronić niemaią *sub eadem pœna & foro*, wcale iednak Miastom i Miasteczkom i Wsiom *personæ liberæ*, i Rzemieślnicy, ktorzy zdawna przy Miasteczkach mieszkaią, a hultayską się i włoczęgami nie bawią zachowani bydź maią. Ciż hultaie i wagabundy Pobory na nie włożone oddawać będą powinni. A to *Laudum* do wszystkich Dobr Krolewskich Duchownych i Swieckich ściągać się ma. Adam Albrachtus Przyiemski, Obożny Koronny, Marszałek na ten czas Seymiku Srzedzkiego. Et hic coram eodem officio actisq præsentibus castrensibus Posnaniensibus personaliter comparens honestus Albertus Nadolny ministerialis Regni generalis officio præsenti bene notus, sanus existens, libere ac manifeste recognovit. Quia ipse die hodierna literas laudi suprascripti conventus Sredensis, in quatuor partibus fori istius civitatis Posnaniensis frequentiaq multorum, hominum status sexus & conditionis cujusvis existens, clara sonorosa, intelligibiliq voce publicavit, & ad notitiam deduxit. Ex actis castrensibus Posnaniensibus extraditum. Locus Sigilli, Mroczyński mpp. Legit cum actis Mierzeiewski. *Vol: VI. Anno 1653. fol: 546.*

PODKOMORZY.

Nro. I. De pœnis castellanorum, Judicum, notariorum, succamerariorum & camerariorum eisdem per illos qui eorum sententias impertinenter redarguunt solvendis.

Cum aliquis arguit alias *nagani* sententiam Castellani Cracoviensis, tunc 1347
pelliceam hermellinam, alias Gronostaiowy Castellanis autem Sandomiriensibus, & Lublinensibus pelliceas mustellinas, Judicibus autem Cracovien: & Sandomirien pelliceas mardurinas, subjudicibus autem vulpinas, succamerariis per sex marcas, camerariis autem istorum & aliorum omnium nostrorum dignitariorum per sex scottos, Judicibus castellanorum per mediam marcam, cuilibet Notario terrestri pelliceas vulpinas, aliis vero Castellanis & Judicibus (Cracovien: Sandomirien & Lublinen: exceptis) per sex scottos marcas absq omni contradictione & antequam ad aliquam audientiam admittatur, dare & satisfacere teneatur. *Vrl: 1. Anno 1347. fol: 36.*

Nro. 2. Kiedy się przytrafi, iż ktory Sędzia, lub Urzędnik Ziemski 1557
i Grodzki ma akcyą swoię u Sądu abo Urzędu swego z ktorąkolwiek osobą, wolno mu to ma bydź zasadzić ku iey rozsądku osobę Szlachecką w oney ziemie osiadłą, bez surrogacyi Krolewskiey. ktora niepowinna będzie, przysiądz, wszakoż gdzie z Podkomorzym ma kto o Granice czynić, tedy ma Podko-

ANNO 1557 morzy wziąć u Nas surrogacyą. A gdzieby niechciał tedy ten u ktory ma z nim akcyą, wolno będzie u Nas iey prosić, a Kancellarya Nasza będzie ią winna dać. *Vol: II. Anno 1557. fol: 606.*

Nro. 3. o Podkomorzym

1576 Podkomorzy Ziemski, wedle starego zwyczaiu w Woiewodztwie Mazowieckim zachowałego, sam przez się i przez Komornika swego widzenie, i iako ie wyprawować będzie też sprawy około granic, ma odnosić do Sądu Ziemskiego a te kontrowersye ktore przed nim, albo przed iego Komornikiem strony czynić będą, aby w Sądzie także przy nim czynili i wywodzili, takież też i munimenta ktore między sobą strony maią okazywali. A Sąd wedle starego zwyczaiu i zeznania iego, a z kontrowersyi stron i wywodow abo munimentow ich, iako będzie wedle Prawa pospolitego rozumiał, tak powodztwo iako i dowod skazać władzą ma. A to dla tego zdawna zachowało się, iż Sąd z kontrowersyi Dekret Prawny uczyni, i Pisarz Ziemski kontrowersyą dostatecznie wypisze; tedy Aktow Podkomorzemu ani iego Komornikowi Prawo pospolite mieć nie pozwoliło. A wszakoż stronie wolna będzie appellacya wedle starego zwyczaiu. *Vol: II. Anno 1576. fol: 947.*

Nro. 4. Obieranie Sądu Ziemskiego i Podkomorskiego i Przysięga Podkomorska.

1588 Elekcya na obieranie Urzędnikow Sądu Ziemskiego, *post cessum vel decessum* ktorego z nich, wedle starego zwyczaiu Woiewoda, &c. *in defectu* Kasztelan głowny onego Woiewodztwa abo Ziemie, naydaley w sześć niedziel złożyć ma; na mieysce zwykłe. A gdyby Woiewoda onego Seymiku do sześciu niedziel nie złożył, tedy to będzie powinien Kasztelan uczynić. Tymże obyczaiem Podkomorzego Ziemskiego, elekcya ma dochodzić, ktory też przysięgły bydź ma od tego czasu, *exceptis modernis possessoribus*, do daty tey Konstytucyi. A takowe Elekcye opatruiemy *eadem securitate* iako i Trybunalskich Sędziow a Podkomorzy ma tak przysięgać: Ja N. przysięgam Panu Bogu, iż sprawiedliwie według Pana Boga, Prawa pisanego sprawiedliwości kontrowersyi stron sądzić, tychże kontrowersyi pilnie słuchać i one przyimować: także znaki Graniczne i podobieństwa ich uważać, i wiernie opisować: ktemu Xięgi swe i przodkow swych wiernie chować, i w nie wpisować będę, na ktorym Sądzie, niemam mieć względu na żadną osobę, tak przyiaciela iako i nieprzyiaciela: bogatego i ubogiego; gościa i swoiego; nikomu w tym moim Sądzie żadney przyiaźni i nieprzyiaźni niepokazuiąc: i daru ni od kogo względem tego Sądu niebiorąc. Tak mi Panie Boże dopomoż i ta S. Ewangelia. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1211.*

Nro. 5. o Kocach podkomorskich i grodzkich.

1598 Iż Konstytucyą *Anni* 1578. niedeklarowano, aby Podkomorskie, Grodzkie Koce oddawane były do rąk Sądu Ziemskiego, przy Trybunale siedzącego, zaczym Deputaci Trybunalscy, Koce takowe sobie uzurpuią: przetoż

deklaruiemy, iż Koce takowe Podkomorzym i Komornikom Starostom i Podstarosciom, od ktorych appellacye przypadaią, Sąd Ziemski odbierać ma, i tym Urzędnikom, iako i Sędziom Ziemskim, oddawać wedle teyże Konstytucyi będzie powinien. *Vol: II. Anno 1598. fol: 1457.* ANN 1598

Nro. 6. O SURROGACYACH PODKOMORSKICH.

Iż Prawem warowano iest, aby Podkomorzowie Surrogatory w swych sprawach własnych na swe mieysce subdelegowali: ci iednak Surrogatorowie *ad hunc solum actum* muszą bydź; i potrzeba tego aby byli przysięgli, iako i Podkomorzowie, zaczym z trudnością ludzi dobrego rozsądku i existymacyi uczciwey do tego przywodzić. Przetoż tak postanawiamy aby każdy Podkomorzy, gdy sprawę swą mieć będzie *viciniorem Succamerarium, vel ejus Camerarium*, albo Urzędnika Sądowego przysięgłego, swey Ziemie albo Powiatu, do takowych aktow zwieść był powinien: ktory iako Urzędnik przysięgły, graniczny akt odprawić ma, podpisawszy innotescencyą swą: *sub pœna de Commissariis sancita*, na czas złożony ziechać będzie powinien. Co się na przyszłe czasy rozumieć ma. *Vol: II. Anno 1601. fol: 1503.* 1601

Nro. 7. SKLEP NA XIĘGI PODKOMORSKIE W SENDOMIERZU: O XIĘGACH I PISARZU GRANICZNYM WOIEWODZTWA SANDOMIRSKIEGO.

Uważaiąc bespieczeństwo Xiąg granicznych, Obywatelow Woiewodztwa Sendomirskiego, żeby *in Domibus privatorum* niebyły chowane, iako po te czasy było: dla tego sklep w Zamku naszym Sendomirskim na chowanie Xiąg granicznych Sendomirskich, naznaczamy: ktory sklep Wielmożny Starosta mieysca tamecznego, pokazać ma: ażeby przystęp każdemu extraktow z tych Xiąg potrzebuiącemu, tym łacnieyszy był. Tedy Urodzony Podkomorzy Sendomirski, Pisarza w tymże Woiewodztwie osiadłego, z Urzędu swego Podkomorskiego podać będzie powinien: ktory Pisarz pierwey niż w zawiadowanie swoie weźmie te *Acta* graniczne, przysięgę odprawić powinien na Rokach ziemskich Sendomirskich w te słowa (" Ja N. Przysięgam Panu Bogu , Wszechmogącemu w Troycy Swiętey iedynemu iż sprawiedliwie Akty „ graniczne, sobie do wpisania od Urzędu Podkomorskiego podane, do Xiąg „ granicznych nic nie odmieniaiąc, ani przyczyniaiąc, także i kontrowersye „ stron, wpisywać będę, na nikogo w tey mierze, tak ubogiego iako i bo„ gatego, na przyiaciela i nieprzyiaciela, respektu żadnego niemaiąc. Do „ tego Xięgi wszystkie sobie od Urodzonego Podkomorzego Sendomirskie„ go, albo Urzędu iego, oddane wiernie chować będę: tak mi Panie Boż„ dopomoż i Męka Chrystusa Pana) każdy tedy Komornik Woiewodztwa te go po odprawieniu granic, Akt tychże granic porządnie spisany, do ręku pomieniongeo Pisarza Podkomorskiego, *sub amissione officii sui, intra decursum sex septimanarum* odesłać, i w Xięgi powiatu swego pisać będzie powinien. Aże na opatrzenie Pisarza tego Podkomorskiego, prowent swoy z Ceł Sendomirskich, Urodzony Krysztof z Tęczyna Ossoliński, teraźnieyszy Podkomorzy Sendomirski *exnuc* puszcza, tedy to Pisarzowi temuż na wieczne czasy approbuiemy. Ten sposob Akt i Pisarza Podkomorskiego, przyimuie i Woiewodztwo Kra- 1631

ANNO 1631 kowſkie. A ponieważ Woiewodztwo Sendomirſkie na przyſzłym Seymiku ktory zaraz po Seymie złożony i odprawowany w tymże Wdztwie będzie, Podatek pewny na przepiſanie Xiąg Ziemſkich Woiewodztwa Sendomirſkiego, naznaczyć, i ordynacyą doſtateczniey ſzą około tego namowioną, tamże uczynić ma; Co My teraznieyſzą Konſtytucyą approbuiemy. Tedy wygadzaiąc w tym potrzebom Stanu Szlacheckiego, Woiewodztwa Sendomirſkiego, iż nie zawſze *aditus patet* do Xiąg Ziemſkich, rozkazuiemy, aby wſzyſtkie *in genere* Akty graniczne i działy, z każdego Powiatu *ſpecifice in unum volumen* wyięte, a potym oraz ze wſzyſtkich Powiatow, do Xiąg Urodzonego Podkomorzego Sendomirſkiego granicznych oddane, i przez pomienionego Piſarza Podkomorſkiego, porządnie chowane i z inſzemi były. Ażeby te akty graniczne Działy z każdego Powiatu, porządnie wyięte, i do Urzędu Podkomorſkiego oddane były: tedy tego: Urodzony Piſarz Ziemſki Wojewodztwa Sendomirſkiego z pilnością *ſub quadrupla pœna, contra negligentes Officiales ſancita*, & *ſub amiſſione Officii ſui* doyrzeć ma. *A in poſterum* wſzyſtkie *Acta perpetuitatum*, iako wyżey pomieniono iuż nie do Xiąg Ziemſkich, ani Grodzkich ale do Xiąg Podkomorſkich Woiewodztwa tego, podawane bydź maią. *Vol: III. Anno 1631. fol: 698.*

Nro. 8. Koekwacya Woiewodztw w Urzędziech Podkomorskich.

1677 Koekwuiąc iako *in æquali Reipub:* prerogatywy Urzędu Podkomorſkiego, między Sieradzkim a Sandomirſkim Woiew: mieć chcemy aby w Sieradzkim, tak iako w Sendomirſkim tak wiele Komornikow Granicznych w Wodztwie było, ile Powiatow, także i Piſarz Podkomorſki, o czym i Konſtytucya Woiewodztwu Sendomirſkiemu ſłużąca, ktorą i Wdztwo Krakowſkie przyięło *Anno* 1631. *Titulo* Sklep na Xięgi Podkomorſkie *in futurum* ſłużyć będzie Woiewodztwu Sieradzkiemu. *Vol: V. Anno 1677. fol: 464.*

POCZTY.

Nro. 1. Poczty.

1620 Jako wiele i nam ſamym i wſzyſtkiey Rzpltey należy aby wczesne przeſtrogi zawzdy być mogły i wiadomości, co ſię nie tylko w poſtronnych Państwach, ale i około granic Państwa Naſzego dzieie, abyśmy też za wiadomościami prędkiemi i pewnemi, mogli w czas zabieżeć każdym naſtępuiącym niebeſpieczeńſtwom, nie ieſt nikt, ktoryby tego łacno i widzieć i rozſądzić niemiał: przetoż iż od niektorych w tym ſię rozumieiących mamy przeſtrogę, ze za porządnym w tym Miaſt i Miaſteczek Naſzych, także i innych, ktore dotąd ſą podwodami onerowane, poſtanowieniem i znieśieniem z nich tego ciężaru podwod, mogłoby ſię to w Rezę za krotkim czaſem wprawić żeby ze wſzyſtkich pogranicznych mieyſc, i tu do Dworu Naſzego, kędybyśmykolwiek Oſobą Naſzą byli, i do przednieyſzych w Państwach Naſzych Miaſt, na każdy tydzień wiadomości znoſiłby ſię mogły, i przeſyłania liſtow każdemu Stanowi bardzo potrzebnych do ſprawienia ſnadnieyſze, i z wielkim ulżeniem koſztuby być mogło; tedy wolno nam będzie w tym wſzyſtkim taką Ordynacyą uczynić, coby

by z ulżeniem cięźaru tych mieyſc podwodami onerowanych być mogło, żeby ANNO
tak w Koronnych Państwach i W. X. Lit: i Xięſtwa Pruſkiego, ſkutek ſwoy 1620
wziąść mogło, i do efektu przywiedzione było, i iuż taki porządek, ktory ſię w tym Nam będzie zdał, i tym ktorzy tego adminiſtracyą, i dozor mieć będą, wedle tey Ordynacyi Naſzey we wſzyſtkim zachowany będzie, i przez nikogo nietrudniony. *Vol: III. Anno 1620. fol: 377.*

Nro. 2. Ordynacya Poczty.

Ponieważ Konſtytut: *Anni* 1621. podwody na ſporządzenie Poczty obrocić 1647
pozwala co do effektu przywodząc, poſtanawiamy, miaſto podwod, ktoremi ſię Poddani Naſi w Miaſtach bardzo aggrawowanemi być uſtawicznie *conqueruntur*, czwore pieniądze podwodne do rąk Szlachetnego Karła Montolipiego, Magiſtra Poczty i Sekretarza Naſzego, za liſtem Naſzym, ktory ſobie chować i do Akt bliżſzych *per oblatam* podać mogą, oddawać będą powinni, ktore ſkoro oddadzą, iuż Podwod żadnych dawać nie będą. Choćby też i z Kancellaryi Naſzey kto liſty podwodne ukazował, krom tylko tych podwod, ktore dla Poſłow Tureckich, Tatarſkich, Moſkiewſkich, zwyczay ieſt oddawać, z tą kondycyą, że od tey kwadruple Miaſta, ktore podwody dla pomienionych Poſłow w ktorym Roku wydadzą, iuż maią być wolne *ab hac quadrupla penſione:* Atteſtacyą iednak od Poſłow przeieżdżaiących Miaſta brać będą, i temu Pocztarzowi ukazać, a kiedy te kwadruple podwodnych pieniędzy oddadzą Miaſta, porządną Pocztę po wſzyſtkim Kroleſtwie trzymać kazemy. A ktoby gwałtownie ważył ſię podwody brać, luboby iakie i liſty podwodne z Kancellaryi Naſzey ukazował, takiego każdego do bliżſzego Grodu pozwać wolno *pro refuſione damnorum*, & *pœna centum marcarum*, tam *citatus* ma mieć *peremptorium terminum ſine apellatione*, *ſub pœna perpetuæ bannitionis exnunc exſolvenda;* a te pieniądze wſzelakie Miaſta, ktore przedtym oddawały, i ſą w dawnych Regeſtrach, i teraz oddawać będą powinny, *ſub pœna duplicis penſionis*, w Sądzie Naſzym Zadwornym *repetenda. Vol: IV. Anno 1647. fol: 108.*

Nro. 3. Ordynacya Poczty.

Lubo Pocztę wſzyſtkiey Rzpltey potrzebną Szlachetny Karol *Monte lupi* 1659
Wilczogorſki w porządney do tych czas miał dyſpozycyi: wſzakże iż Miaſta i Miaſteczka, pieniędzy na tę Pocztę ordynowanych, przez nie mało lat zatrzymały; Tedy Konſtytucyą Roku 1647. o Ordynacyi Poczty reaſſumuiąc, poſtanawiamy; aby wedle tey Konſtytucyi Miaſta Miaſteczka. Quadruplę podwodną na Pocztę należącą, i za przeſzłe i przyſzłe lata, do Rąk tegoż Karola Montelupiego Wilczogorſkiego Poczty Magiſtra i Sekretarza Naſzego oddawali, o ktore tenże Poczty Magiſter Naſz, Miaſta Miaſteczka ſpoſobem podatkow dochodzenia Rzpltey na delatach podawac, i Sąd Naſz Aſſeſſorſki ſądzić, a Staroſtowie exequować będą, *ſine quavis dilatione* podług Konſtytucyi Roku 1629. i 1654. *ſalvis* iednak *abjuratis deſertatorum & conflagratorum*, ktore Miaſtom i Miaſteczkom na przeſzłym Seymie ſą pozwolone, *tum & ſalvis Decretis & Privilegiis* Miaſt i Miaſteczek, także *ſalvo calculo in Theſauro Regni*, ktory pomieniony Poczty Magiſter corocznie oddawać będzie powinien. *Vol: IV. Anno 1659. fol: 603.*

ANNO **Nro. 4.** REASSUMPTIO KONSTYTUCYI O POCZCIE KORONNEY.

1677 Chcąc aby Poczta w Państwach Naszych iako nayporządniey chodziła, wszystkie Prawa i Konstytucye o Poczcie Koronney postanowione, osobliwie *in Anno* 1647. i 1659. *in toto* reassumuiemy, i żeby Miasta i Miasteczka, tak Nasze iako i Duchowne, według Konstytucyi Urodzonemu Bartłomieiowi Sardemu Sekretarzowi i Pocztmagistrowi Naszemu pieniądze Podwodne oddawali, waruiemy, a wszystkie wolności i Exempty od płacenia tego Podatku, ktorekolwiek wyszły, iako Prawu pospolitemu przeciwne, kassuiemy. Ta też Poczta Expedycyą *in negotiis* Artylleryi Koronney iako publiczną przyimować i odsyłać powinna. *Vol: V. Anno 1677. fol: 470.*

PODSKARBI.

Nro: I. DE THESAURARIO REGNI ET VICE-THESAURARIO CURIÆ.

1504 Antiquis Regni Constitutionibus introductum est rationabiliter & necess rio, ut Thesaurarius Regni & Vice-Thesaurarius Curiæ semper essent, prout hac tempestate, usq; in præsens istud fieri consvevit, verum quia nulla fuit unquam Constitutione ordinatum, quid cuilibet incumbere debeat ex officio, itaq; statutum est, quod Thesaurarius Regni quemadmodum Coronas & Thesauros Regni quæ summa sunt omnium rerum maximarum conservat sic fungi debeat consulari auctoritate, ipse quoq; Thesaurarius ex sua tanquam Privilegiata auctoritate expeditiones condictamina & rationes faciet stipendiariorum Curiensium & omnium, quibus ratione servitutis, aut Reipublicæ aut Majestatis Regiæ aliquid debebitur. Ipse etiam Thesaurarius Regni sit unus Magister Monetarum pro tempore cudendarum, qui satis superq; est dotatus censibus zupparum. Ipse habeat omnem monetæ curam habeat quoq; probatores suos, quos ipse salariet, & ipse salarietur quatuor marcis septimanatim, quod salarium ex medio floreni incussione accrescenti percipiat, & ex eodem medio floreno reliquis monetariæ officinæ operariis, & universa alia necessaria ad monetariam pertinentia solvet, comparabit, & quidquid ex eodem medio floreno resultaverit, solitis salariis & impensis pro cudendis monetis, id totum ad utilitatem Regiæ Majestatis ac Reipublicæ tribuatur, in Curia vero Vice-Thesaurarius tanquam Thesaurariorum curiæ Secretarius, sit Vir probus, modestus & discretus, qui per Majestatem Regiam pro tempore constituetur & tenebitur, a curia nunquam removendus, qui absente Regni Thesaurario omnes pecunias redituum Regalium & alias undecunq; ad Majestatem Regiam datas, in Thesaurum recipiat, & illas cum consilio officialium & Consiliariorum curiæ dispensabit mandante Majestate Regia & omnia alia faciet cum Curiensibus & stipendiariis quæ Thesaurario Regni incumbunt. Eo tamen Thesaurario Regni præsente Vice-Thesaurarius Curiæ nihil eorum attentabit, quod ad Thesaurarium Regni pertinet, sed cum scientia & consilio Thesaurarii Regni dispensabit & faciet quidquid debet. Sit autem juratus & idoneus ad rationes publicas terrestres quam privatas Regias sic, ut omnibus rationibus absente Regni Thesaurario ac etiam præsente interesset & earum regestra servaret, dispensatores institueret utiles, & inutiles destrueret, faceretq; cum illis rationes, ut Majestas Regia & quilibet eum intelligat diligenter attendisse, ne pecuniæ Majestatis Regiæ inaniter, infideliter, aut prodigè dispensentur. *Vol. I. Anno 1504 fol: 297.*

ANNO

Nro 2. O Podskarbim.

Podſkarbi Koronny będzie powinien, ſkoro po śmierci ktorey Oſoby, *ex nunc Bona Regia poſſidentis*, one dobra opatrzyć; a komukolwiek od Nas ku dzierżeniu będą poruczone, aby od niego tak liczbę przyimował, a nie inaczey iedno iako z ktorego innenia przez Inwentarze teraźnieyſzych Rewizorow okazano będzie. A ieżliż My Poſſeſſorowi ktoremu Dobr ſwoich łaſkę iaką uczynić chcieć będziemy: tedy to z ſwych trzech części uczynić będziem mogli. Ale iżby ta czwarta część, ktora na obronę poſpolitą iść ma, zawzdy ſpełna dochodziła, tego Podſkarbi pilen bydź ma. 1562

Item Podſkarbi na Seymie każdym walnym, przed Radami i Poſły Ziemſkiemi, liczbę czynić będzie powinien. *Vol. II. Anno 1562. fol: 618.*

Nro. 3. O uiszczeniu Podskarbiego.

Także uſtawiamy, że Podſkarbi każdy Koronny tey czwartey części nie ma obracać, iedno na ſłużebne obrony potoczney, i ma ſię przy liczbie w tym na każdy Rok Rzepltey uſprawiedliwić, pod winą *privationis officii* na każdym Seymie walnym, przed Pany Radami, a przy Poſłach, *quoties, toties*, byłaby na wiec ne czaſy potrzeba: a Kwity naſzemi, albo czyiemi inſzemi nie ma ſię bronić, chyba ktoreby były na ſłużebne obrony potoczney obrocone. O co Poſłom inſtygować będzie wolno. *Vol. II. Anno 1562. fol: 618.* 1562

Nro. 4.

Po każdego Staroſty, Dzierzawce, Celnika, Mytnika, Zupnika, śmierci, Pan Podſkarbi Koronny, za rozkazaniem Naſzym poſłać ma dla uczynienia Inwentarza, i dla opatrzenia Prowentow, aż My Wakancyą tę komu oddamy: i pilnować tego, aby czwarta część nie zginęła Rzepltey; *alioquin de ſuo* to nadgrodzić będzie powinien Pan Podſkarbi, & *ſub privationis officii*. *Vol. II Anno 1569. fol: 782.* 1569

Nro. 5.

Adminiſtratio Ekonomii & *Proventuum Bonorum Regalium*, po zmarłych Staroſtach albo Tenutar ach, wedle Przywileiu Koronnego, Panu Podſkarbiemu Koronnemu, a nie komu inſzemu należeć ma. A iż na Lanckoronie Rzepltey wiele należy, tedy ią Pan Podſkarbi Koronny *de facto* wziąć ma. *Vol. II. Anno 1587. fol: 1062.* 1587

Nro. 6.

Pan Podſkarbi Koronny, z temi ktorzy wedle Konſtytucyi do tego należą, Koronne Przywileie oglądać, i Koronę zapieczętować będą powinni przed Elekcyą. *Vol. II. Anno 1587. fol: 1063.* 1587

Nro 7. O Municyach.

Iż na Municyach, i Zamkach Rzepltey wiele należy, to waruiemy: że tak iako ieſt Konſtytucyą Krola Auguſta Wuia Naſzego warowano, po śmierci Poſſeſſorow teraźnieyſzych, nie będziemy inaczey takich Dzierzaw, w ktorych municye ſą, dawać, iedno z tą kondycyą, aby do budowania, i poprawy Zamkow, pewną ſummę przykładać byli powinni, także i prochow i ſpiże przyczyniać: Czego Podſkarbiowie Naſi przeſtrzegać i popierać, *contra ſecus facientes* pod obowiązkiem przyſięgi uczynioney, tak w Koronie, iako i w Wiel- 1607

ANNO 1607 kim Xięstwie Litewskim, i w Państwach do nich należących, maią, i będą powinni. Ktore Kondycye Kancellarya Nasza w Przywileie Dzierzawcom wpisywać będzie. A po śmierci każdego Possessora Podskarbiowie Naszey Dzierzawy, do szafunku naszego przypadaiące, od Potomkow zmarłych będą powinni odbierać wedle Inwentarzow Antecessorom ich danych, z armatą i ze wszystkiemi dobry ruchomemi, i tego doyrzeć, ieźli Antecessorowie w Possessyi będąc, Kondycyom na się włożonym, dosyć czynili. Czego My Potomkom ich, iako rzeczy własney Rzepltey kondonować nie możemy; i owszem, bez odwłok wszelakich, zapozwanych za Dworem Naszym, *non obstante limitatione ex delatione Possessorum*, sądzić będziem powinni. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1604.*

Nro. 8. O Urzędzie Podskarbiow.

1607 Wprawuiąc w rezę swoy Urząd Podskarbiow, tak Koron: iako i W.X.Lit: przychylaiąc się do dawnych praw, i porządkow, z strony Urzędu tego: postanawiamy, aby dochody wszystkie z Dobr Naszych, nie do czyich inszych rąk, iedno do Urzędu Skarbowego, nad ktorym Podskarbi Wielki przednieyszą władzą ma, oddawane były. A ieźliby kto inaczey na potym oddawał, a nie za Kwitem Podskarbiego, będzie powinien znowu to do Skarbu oddać, *cum pœna centum marcarum judicio, & parti, per medium dividenda*, gdyby *ad instantiam* Podskarbiego, *inter causas conservatas*, był pozwan na Trybunał ktorykolwiek, *sub pœna bannitionis persolvenda.* Kwity też głowne, z liczb wszelakich, nie maią inaczey iedno przez Podskarbiego Wiel: bydź dawane: dla tego aby o wszystkich Sprawach Skarbowych wiedział, i choćby u Dworu *præsens* nie był, ma się do niego po Kwity, z Rezolucyą Krola Jmci odsyłać: a ktoby inaczey Kwit otrzymał, ważny bydź nie ma. Także odbieranie Starostw, i Dzierzaw wszelakich, po zmarłey ręce, albo z iakiey inszey miary do dyspozycyi Naszey przywodzące, i oddawanie nowym Donataryuszom, spisowanie Inwentarzow, lustrowanie Prowentow, Arędy, Kontrakty, i insze Sprawy Skarbowi należące, aby nie przez insze Urzędy, i osoby iedno przez Podskarbiego Koronnego i W. X. Lit: i te osoby ktorych oni do tego będą używali, były odprawowane; i listy żadne ku przeszkodzie ich Urzędowi wydane, ważne bydź nie maią: i owszem ktorychby Listow pod Imieniem Naszym, do poparcia praw Skarbowych, Podskarbi i Urząd iego potrzebował, maią mu bydź za podpisem iego, abo ktorego z Pisarzow Skarbowych przysięgłych, bez trudności z Kancellaryi wydawane: gdy za Skarbowe sprawy Podskarbi odpowiadać powinien. Niederoguiąc iednak Statutowi staremu, o Podskarbim Nadwornym w sprawach iemu należących, według Konstytucyi o tym opisanych, w niebytności Koronnego przy Dworze. A do rewidowania Skarbu i Kleynotow deputuiemy, z Senatorow tych wszystkich, co przy Dworze Naszym do mieszkania są naznaczeni.

Z Postow Ziemskich z Wielkiey Polski Urodzonych Krzysztofa Rysińskiego, Jana Biskupskiego, Cześnika Sieradzkiego, Balcera Wyszkowskiego. Z Małey Polski Jachyma Ocieskiego Starostę Olsztyńskiego, Piotra Ozgę Sędziego Lwowskiego Ziemskiego, Wacława Zamoyskiego, ktorzy maią się ziachać do

Kra-

Krakowa za ośm Niedziel od skończenia Seymu, *absentia duorum vel trium non obstante*: czego relacyą na przyszłym Seymie powinni będą uczynić. *Vol. II. Anno 1607. fol: 1609.* ANNO 1607

N^ro. 9. U sądow też Assessorskich dla lepszego spraw Skarbowych wyrozumienia, maią siadać Podskarbiowie, abo w niebytności ich, Pisarze Skarbowi przysięgli. *Vol: II. Anno 1607. fol: 1611.* 1607

N^ro. 10. Waruiemy przytym, że expensa wszystkie, na rozsyłanie pozwow, i insze wszelakie, ktorych potrzebnie zażyć się musi w dochodzeniu Skarbowych dochodow, abo retentow: że to wszystko strony maią zastępować te, ktore się Skarbowi nie uiszczą, i Skarbowi to nigdy nie ma być w rachunkach przyimowano, co teraz *ex publico* na to wydawano było. *Vol: III. Anno 1621. fol: 424.* 1621

N^ro. 11. Urodzonych zaś Podskarbich Nadwornych Koronnego i W. X. Lit: iako zatrudnionych *ex munere officii* w Kommissyi Skarbowey Rzeczypospolitey, oraz Naszey Krolewskiey, od zasiadania w sądach Assessorskich uwalniamy. *Vol: VII. Anno 1764. fol: 342.* 1764

N^ro. 12. Podniesienie Podskarbstwa Nadwornego Oboyga Narodow ad Ministerium.

Za zgodą zgromadzonych i Skonfederowanych Stanow Podskarbstwa Nadworne Oboyga Narodow *ad Ministerium* podnosiemy, i Podskarbiom Nadwornym mieysce w Senacie po Hetmanach Polnych oznaczamy, ktorzy Podskarbiowie Nadworni teraźnieysi, i ich następcy pod prezydencyą Podskarbich Wielkich w Kommissyach Skarbowych zasiadać będą, a pod niebytność Podskarbich Wielkich, Koronnego w Warszawie, Litewskiego w Grodnie, w tychże Kommissyach prezydować, i *facultates* iako też Prerogatywy Prawami Urzędowemi Podskarbich Wielkich warowane i opisane zastępować i exekwować maią. Ustanawiamy niemniey, iż Podskarbiowie Nadworni Oboyga Narodow zawsze przez Nas Krola, i Następcow Naszych przywileiowani, i postanawiani będą, *sine referentia ad Consilium Permanens. Vol: VIII. Anno 1775. fol: 179.* 1775

PAŁACE.

N^ro. I. Naięcie Pałacu dla Posłow Rossyiskich.

Lubośmy iuż Konstytucyą teraźnieyszego Seymu pod tytułem: wieczystość Pałacu dla Rzeczypospolitey summę trzydzieści tysięcy czerwonych złotych na kupienie domu w Warszawie dla Posłow Rossyiskich wyznaczyli, że iednak nim do tego kupna przyidzie, i reparacya (ieżeli w nim potrzebna będzie) nastąpi, kwota na naięcie pod ten czas dla tychże Posłow mieszkania potrzebna iest, więc na to dwadzieścia pięć tysięcy sto dwadzieścia pięć złotych co Rok Skarbowi Koronnemu, poki rzeczonego Pałacu kupienie nie wypadnie, pod obowiązkiem oddania z takowey summy przez tenże Skarb na Seymie rachunku wypłacać, nakazuiemy. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 650.* 1768

ANNO 1565 Nro. I. POWINOWACTWO WOIEWODZE OKOŁO USTAW RZECZOM.

Chcąc aby tym lepiey i rychley powinowactwu fwemu Woiewodowie Korony Nafzey, około uftaw i ceny rzeczom czynili dofyć, zebrawfzy z wiela przednieyfzych Statutow teraźnieyfzą Konftytucyą na wieczne czafy poftanawiamy, aby wfzyfcy Woiewodowie Woiewodztwa fwego, Uftawy i ceny rzeczom czynili, przynaymniey dwakroć do Roku, wedle Konftytucyi Niefzowfkiey, wezwawfzy do fiebie Staroft mieyfc onych, na ktorych uftawy i ceny czynić będą, abo ich Podftarościow, ktemu też i Dygnitarzow i Urzędnikow Ziemfkich, ktorych na ten czas fnadnie doftać będą moc. A maią te to Uftawy, i ceny czynić wfzyftkich fukien, i innych rzeczy Ziemfkich, kromia Zboża, ktoregokolwiek na targ, przez Kmiotki i inne poddane bywaią wozone, i w Koronie Nafzey naydowane, a nietylko Uftawy rzeczom maią uczynić ale też i miary wymierzyć, poftanowić, i opowiedzieć, wedle ftarodawnego zwyczaiu i uchwały ninieyfzego Seymu. Ktemu też maią uczynić uftawy i ceny kupiom i rzeczom wfzyftkim przedaynym, ktore z cudzych ftron bywaią przywożone. Dowiedziawfzy fię prawdziwemi świadectwy, i dowody, iakie fą ceny i przedawania tych rzeczy w cudzych Ziemiach: wezwawfzy też ku temu do fiebie Radzić: Ławnikow i ftarfzych rzemiofł Miaft onych w ktorych te uftawy czynić będą, aby tym lepiey obyczay, formę i cenę Rzemieślnikom rzeczy, ktore maią być czynione, poftanowić mogli: i tym pilniey przeftrzegać, aby w tym nikt ofzukan nie był. A ieżliby też kto infzym iakim niezwyczaynym abo ofobnym obyczaiem i formą rzeczy rzemieślnicze mieć chciał, te tak zapłaci, iako fię z rzemieślnikiem będzie mogł zgodzić i ftargować. A ta uftawa przez Woiewody, abo ich Podwoiewodze, ma być czyniona, przy Radzie na Ratufzu przednieyfzego Miafta w Woiewodztwach ich: ktora publikowana i obwołana być ma przez Woźnego w Miaftach i Miafteczkach Nafzych, i wfzyftkich Poddanych Nafzych, tak Duchownych, iako i Swieckich, Woiewodztwa ich: i maią być dane fpifania uftaw i ceny tey, wfzyftkim ktorzyby iedno chcieli z Miafta onego głownieyfzego. Wedle ktorego we wfzyftkich Mieściech i Miafteczkach, wfzyftko przedawano i czyniono przez rzemieślniki być ma.

A ktoby więc uftawy te przez Woiewody Nafze poftanowione przeftępować chciał, abo ich nie trzymał, tedy taki, każdy *peremptorie* pozwan być ma przez Woźnego, abo Podwoyfkiego flugę prawnego Woytowfkiego, przed Burmiftrza Miafta abo Miafteczka onego w ktorymby ten człowiek był uftawom Woiewodzym, abo ich Podwoiewodzych, nie dofyć czyniący, abo one przeftępuiący. Ktory Burmiftrz bez wfzelakich odwłok przeftępnika onego winą czternaście grzywien karać ma. Ktorey winy połowica Woiewodzie, a połowica ftronie inftyguiącey przyiść ma. A temu zaś ktoryby przał, a nie byłyby nań świadectwa doftateczne, przyfięga cielefna fkazana być ma. A Burmiftrzowie Miaft i Miafteczek Nafzych, ktorzyby w urzędzie a w powinowactwie fwym; około uczynienia fprawiedliwości niedbali byli, tedy przez Woiewody abo ich Podwoiewodze, zawitym Rokiem na Ratufz przednieyfzego Miafta pozwani być maią, i winą fta grzywien pieniędzy liczby Polfkiey, karani, tylekroć ileby niedbali w urzędzie fwym na-

leżeni byli, ktorey winy dwie części Skarbowi Naſzemu, a trzecia Woiewodzie być ma. Zoſtawuiąc iednak appellacyą do Nas z Miaſt i Miaſteczek Naſzych, ſtronie ktoraby ſię ukrzywdzoną być rozumiała. A ieźli żeby appellacya nie była uczyniona, ma być z takim każdym Burmiſtrzem odeſłano dla exekwucyi, do Staroſty należnego, ktory exekwucyą Dekretu przerzeczonego pod winą ſta grzywien takowychże pieniędzy, iako wyżſzey uczynić będzie powinien. A ieżliby też Burmiſtrz był Duchownego albo Swieckiego ktorego poddanego naſzego, tedy przed iego Pana albo Urzędnika ma być pozywan, i winnym będąc: ma być we czternaście grzywien przekazan, tylekroć ileby niedoſyć uczynił Urzędowi ſwemu. Ktorey winy tedy Panu iego połowica, a połowica ſtronie inſtyguiącey iść ma. Gdzieby też więc Woiewoda mieyſca ktorego na ſkargę czyie, ſprawiedliwości w Mieściech i Miaſteczkach naſzych z Burmiſtrza uczynić niechciał, a byłby z Urzędu pozwany i w kauzieby upadł, ſto grzywien tymże ſpoſobem przepadnie. A Panowie też zaś, tak Duchowni, iako i Swieccy w takieyże ſprawie ſprawiedliwość czynić omieſzkiwaiący: o nieuczynienie ſprawiedliwości do Ziemſtwa pozwani *peremptorie* winą czternaście grzywien pieniędzy karani być maią, i każdy z nich z oſobna; *ſalva appellatione vel motione ad Nos*, ktorey winy połowica ſądowi, a połowica ſtronie powodowey być ma. ANNO 1565

A co ſię tycze Ruſkiego i Mazowieckiego Woiewodztwa, iż ſą Woiewodztwa niemałe; tedy chcemy, aby Woiewoda tymże porządkiem w każdey Ziemie Woiewodztwa ſwego wſzyſtko to co ieſt wyżſzey omieniono, czynił i czynić był powinien. *Vol: II. Anno 1565. fol: 688.*

Nro. 2. O Podwoiewodzych.

Iż wiele na tym zależy, aby Podwoiewodzowie, przyſięgli byli: przeto *authoritate Conventus præſentis* poſtanawiamy, aby Podwoiewodzowie na Urzędy ſwoie odtąd przyſięgali, *in hanc juramenti rotham*: że ſprawiedliwie ſądzić, i wſzyſtkich rzeczy ſzacunek i pomiar odprawować będę i we wſzyſtkim Urzędowi memu podług opiſanego Prawa, będę doſyć czynił; nie maiąc względu ani na przyiaciela, gościa i przychodnia, ani na upominki, ktoreby ſprawiedliwemu ſzacunkowi miały być przeciwne, reſpektuiąc. *Vol: III. Anno 1631. fol: 697.* 1631

Nro. 3. O Podwoiewodzych.

Podwoiewodzowie, tak ci ktorzy na Urzędy ſwe podług Konſtytucyi *Anni* 1631. dotąd nieprzyſięgali, iako i ci ktorzy na potym na te Urzędy naſtępować będą, na Querelach abo Rokach Ziemſkich, ktore z nich nayprędzey ſądzone będą, *ſub pœna privationis Officii*, & 500. *marc*: przyſiądz podług roty w tey Konſtytucyi *Anni* 1631. opiſaney, powinni będą; o ktorą *forum* na Trybunał, *inter cauſas Officii*, naznaczamy; *ad inſtantiam cujuſvis*: ktorey winy połowica ſądowi, a druga ſtronie inſtyguiącey należeć ma. Ciż Podwoiewodzowie, *ſub eadem pœna & foro*, ani Urzędow Grodzkich oraz z Woiewodzemi trzymać, ani prywatnie, *extra tempus in Conſtitutione deſcriptum*, wżadne taxy wdawać ſię, ani podczas iarmarkow ludzi kupieckich depaktować, ani więcey od Kupcow nad trzy groſze od taſzu abo kramu wyciągać niemaią. 1633

ANNO 1633 A przytym warujemy, aby ciż Podwoiewodzowie, abo Sędziowie przysiegli, i osiedli Szlachcice, z Zydow sprawiedliwość według Praw i Przywileiow, in quantumby Prawu czyiemu niederogowały tych, ktorzy Urzędowi ich podlegaią, wszelakiey kondycyi ludziom czynili, sprawy mnieysze *post definitivam sententiam* w sądzie swym terminuiąc, a wniektorych sprawach appellacyi do swoich Woiewodow pozwalaiąc, z tym dokładem, żeby ciż Zydzi do żadnych Sądow inszych pociągani niebyli, *in Civilibus causis*, tylko do Woiewodzych: i appellacye, coby *centum florenos non excederet*, od Woiewodow za Dworem niechodziły, *sub nullitate totius processus*, & *pœna centum marcarum*, (wyiąwszy żeby *recederet* przez iakikolwiek Zapis *a proprio Foro*) przeciwko takim, ktorzyby *in contrarium* postąpili, ktora tamże u tegoż Sądu ma być odłożona. A juryzdykcyi Wojewodow według dawnych Praw, nic nie preiudykuiąc *in Criminalibus*. Miasta z Zydami w żadne Juryzdykcye wdawać się niemaią; ale *in talibus forum* zwyczayne *sequi* powinni. *Vol: III. Anno 1633. fol: 808.*

POIEDYNKI.

Nro. I. De Duellis.

1588 Iż się to między ludzmi rozbieżało, że ieden drugiego na poiedynek wyzywał, nad Prawo Chrześciańskie, tedy uchwalamy, aby żaden Szlachcic Szlachcica na *duellum* niewyzywał: a wyzywany aby się niestawił, oprocz, żeby to było komu przez Nas dopuszczono. A ktoby się przeciw temu postanowieniu ważył tego uczynić, tedy ma siedzieć polroka w wieży, i sześćdziesiąt grzywien dać, o co *forum* w Ziemstwie, *Vol: II. Anno 1588. fol: 1214.*

POMIARY.

Nro. I. O rozdziale i pomiarze.

1576 Akcye i kauzy o rozdział abo pomiarę, abo o porownanie Dobr między bracią i uczestnikami iednegoż imienia, ktore bywaią zaczęte na Rocech pospolitych Ziemskich, maią być sądzone i kończone *non obstan: appellationibus*, ktore wtych sprawach niemaią być dopuszczone, okrom tego, gdzieby *de munimentis* abo *genealogia controversia*, między stronami urosła, tam ma być appellacya dopuszczona. A Salarium Miernikowi Ziemskiemu od włoki miary Chełmińskiey w ktorey się trzydzieści morgow zawiera, w iednym mieyscu dwa grosza: a ieżli na rożnych mieyscach morgnie, tedy od każdego morgu po szelągu brać ma, i kiedy potrzeba morgi iakie wymierzać ktoreykolwiek części, tedy niema brać więcey iedno po szelągu wedle starego zwyczaiu, pod winą sześcidziesiąt grzywien. A takowy Miernik Ziemski ma być przysięgły, wedle dawnego zwyczaiu *Vol: II. Anno 1576. fol: 949.*

POPOWICZE.

Nro. I. O Popowiczach.

1764 Zapobiegaiąc zaś Uniwersalnemu Kraiow wszystkich Ruskich doświadczonemu niebespieczeństwu, z przyczyny że w tychże Kraiach mnoży się prożniakow, *sine servitio* & *artificio* zostaiących synov Kapłańskich *plebeiæ conditionis*

Popo·

Popowiczow nazwanych, z ktorych gdyby który do lat pietnaſtu do nauk w Szko- ANNO
łach, lub rzemiosła iakowego w Mieście nie applikował ſię, alboli poſkon- 1764
czonych naukach, lub w Rzemieśle wyczwiczony tak do Stanu Duchownego *non aſpirans*, iakoteż do Cechow w Mieście nie należąc, takowego *ſubditatui* własnych *adjungimus* Kollatorow. *Vol: VII. Anno 1764. fol. 75.*

POSAG.

Nro. 1. Quam habitura est præscriptionem Mulier maritata, ad actiones per eam movendas pro hæreditate.

Mulier maritata ad aliquam hæreditatem, dicens & credens ratione dotis, 1347
vel quolibet alio modo ſe jus habere & ad eam pertinere, ſi infra decem annos non curaverit, vel neglexerit pro eadem hæreditate queſtionem intentare, ita, quod infra idem tempus decem annorum tempore pacis & concordiæ patiatur poſſeſſorem pacifice & quiete poſſidere, extunc decernimus, quod eadem mulier ab omni jure hæreditatis ejuſdem ſe agnoſcat cecidiſſe. *Vol: I. Anno 1347. fol: 20.*

Nro. 2. Vidua quam habitura est præscriptionem ad actiones per eam movendas.

Vidua eodem modo aſſerens aliquam hæreditatem, ratione dotis, vel quo 1347
modo libet alio jure ad ſe pertinere quam hæreditatem alius poſſidet, ſi intra ſex annos tempore pacis & concordiæ ſuſtinuerit, vel paſſaſuerit poſſeſſorem ipſam hæreditatem quiete poſſidere, decernimus quod Vidua ſentiat ſe ab omni jure illius hæreditatis cecidiſſe, ipſi vero poſſeſſori ratione præſcriptionis in eadem hæreditate, plenum jus ſit acquiſitum. Volumus tamen & declaramus, quod præmiſſæ præſcriptiones tempore pacis & concordiæ vendicent ſibi locum tempore autem qverrarum, ſeu diſcordiarum, nullatenus ſibi locum debeant vendicare, ſcilicet tunc oportebit ſe ſalubri remedio ejuſdem præſcriptionis providere juxta diſcordiam qverrarumq; qualitatem. Sicut & captivis per Tartaros nullam volumus fieri præſcriptionem. *Vol: I. Anno 1347. fol: 20.*

Nro. 3. De Uxore in sede Viduali constituta.

Ad abolendam damnoſam conſvetudinem, quod hactenus inter ſubditos 1420
noſtros, ſolum ex communi uſu ſervabatur, quod uxor marito mortuo in ſede viduali contra quandam anteceſſoris noſtri inſtitutionem, quæ incipit: Statuimus &c. remanens omnia bona poſſidebat, propter quod nonnulla bona pueris vel proximioribus per inadvertentiam & malam ipſorum procurationem annihilabantur & deſolabantur, unde talibus obviare volentes, Statuimus de cætero, quod uxor marito mortuo tantum dotem & dotalitium habeat, alia vero bona in quibus dotem & dotalitium non habuerit, pueris vel proximioribus tenebitur reſignare. *Vol: I. Anno 1420. fol: 72.*

Nro. 4. De dotibus non inscriptis.

Item præcidere cupientes conſvetudinem non quidem communem ſed in 1490
certis terris ſervatam pro dotibus fæminarum non inſcriptis, quas dotes non

ANNO 1496 nullæ personæ post fæminas steriles jure expetebant, per testium tantummodo probationem, nulla inscriptione alias reformatione in actis habita, Statuimus, quod a modo dos quæ non fuerit coram Nobis aut in libris seu actis inscripta, alias juxta juris ordinem transponi non debeat & antiqua consvetudo reformata nullius debet esse valoris & momenti. *Vol: I. Anno 1496. fol: 277.*

Nro. 5. De dote per Consangvineos mortuæ mulieris a marito repetenda.

1505 Dotum solutionem (mortua existente muliere cui viventi inscripta erat) dubia impediebant hactenus duplici ratione, una quod vivente marito præmortuæ uxoris Consangvineis solutiones dotis petentibus, aliqui possessionem adjudicandam putabant in bonis viventi mulieri reformatis, quorum supervivens maritus possessor esset, altera muliere post maritum antea sibi præ mortuum moriente, & in possessionem dotalitii, usq; ad ultima vitæ tempora existente, post ejusdem mulieris viduæ mortis obitum Consangvineis ejusdem mulieris viduæ mortuæ solutionem dotis petentibus nonnulli putarunt, ut consangvinei dictæ mulieris viduæ mortuæ dotis solutionem jure repeterent, nonnulli decidebant consangvineos in possesione conservandos, quapropter Nos cum Consiliariis & Terrarum Nuntiis dubia ipsa absolvimus, decernentes perpetuo tenendum: Quod dum mulier præmortua esset, habens dotis & dotalitii reformationem, dos a marito super vivente jure mediante exigatur, quem maritum decernimus sic potiri possessione in bonis per eum olim mulieri uxori suæ viventi reformatis, uti vivente ea potius erat & possidebat, de quibus omnibus suæ olim Uxoris consangvineis dotem petentibus jure respondebit. Sed præmortuo existente marito mulier per eum morte derelicta si possidebat, usq; ad ultima vitæ suæ tempora bona sibi per olim viventem maritum reformata, quæcunq; ipsa mulier post mortem sui mariti mortem obiret, existens possessor reformationis suæ, sic debebitur possessio bonorum reformatorum consangvineis mortuæ illius mulieris, ut eam mulier vidua possidebat quam possessionem statuimus, absq; juris strepitu, constito duntaxat de jure reformationis, & de possessione per mulierem ad tempora vitæ habita, dandum per loci Capitaneos his quibus dotis debetur redditio. *Vol: I. Anno 1505. fol: 307.*

Nro. 6. De crinili nuptarum Virginum.

1505 Item dum aliquis copulat sibi matrimonialiter Virginem seu puellam, & privatur vita non reformans eidem Uxori, extunc talis Uxor accipiet pro crinili marcas trigenta, aut possessionem ubi trium marcarum esset proventus, habebit tam diu donec sibi persolvetur crinile tenendam, quæ non tenetur equitare de bonis, ubi eam maritus morte reliquit alias *odumarl*, usq; quo dabuntur ei aut triginta marcæ pro crinili, aut trium marcarum proventum, alias censum sibi constituent mariti Successores. *Vol: I. Anno 1505. fol: 326.*

Nro. 7. O Posażeniu Siostr

1588 Zwykło czynić wątpliwość posażenie Siostr, ktorych Oycowie odumieraią, nie naznaczywszy im posagu: przetoż postanawiamy, aby Siostrom, ktorymby Oycowie zapisem albo przykładem wyposażenia ktorey dziwki za żywota

ſwego poſagu nie naznaczyli, bracia pierwey niż Rok po śmierci Oycowſkiey ANNO
wynidzie, byli powinni według rady i zdania powinnych bliżſzych dwu po 1588
Oycu, a dwu po Matce, naznaczyć, poſagi według zdania, i ſumienia ſwego. A taki Poſag nadaley do Roku poyścia za mąż, ma iey, być przez bracią oddany, albo część w poſagu wydzielona. A zwłaſzcza gdy za mąż poydzie z przyzwoleniem Braci, albo inſzych powinnych. A bracia będą powinni po śmierci Oycowſkiey w domu uczciwe wychowanie Sioſtrom dawać, o co wſzyſtko *forum* w Grodzie *coram Officio* naznaczamy. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1212.*

Nro. 8. Na Dobrach posażnych, i w przezyskach wziętych, preskrypcya iść nie ma.

Dobra w poſagu zawiedzione i zapiſane, także *ex Decreto* w przezyſkach 1588
per intromiſſionem wzięte i dzierzane nie mogą ſię w Prawo dziedziczne wieczne *præſcriptione Terreſtri, etiam longiſſimi temporis* obracać, ale zawzdy ſą na ſkupie: także Dobra *in vim reemptionis, alias* na wyderkaf zapiſane. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1213.*

POSSESOR.

Nro. I. Warunek względem Dziedzicow i Dzierzawcow.

Maiąc wzgląd na rewolucyą kraiową przeciągiem lat kilku w Kraiach 1775
Rzpltey ciągnioną, w ktorey dobra Ziemſkie znaczną dezolacyą, a Dziedzice znaczną część intrat ſwoich utracili, Dzierzawcy zaś Dobr do ſzkody przez Dziedzicowponieśioney należeć niechcą, a w Kraiach rownym nieſzczęśliwościom podległych rownie Obywatele ciężary i ſzkody znośić powinni, przeto czyniąc ſprawiedliwość dla wſzyſtkich Obywatelow, ſtanowiemy, iż wſzyſcy Dzierzawcy, i za Proceſſami Dobra trzymaiący czwartą część prowentow w proporcyą utraconych intrat Dziedzica, ſzkodować powinni będą. Do ktorey to nonieyſzey Uſtawy, wſzelkie Sądy, i Juryzdykcye przychylać ſię powinne będą. A że przez czas trwaiącey w Państwach Naſzych rewolucyi, wſzyſtkie produkta do wyſokiey były podnieſione ceny przez ktorą wſzyſcy dobra dzierżący ſzkody przez Woyſka poczynione znacznie ſobie bonifikowali: z takich więc każdy do Dziedzica pretenſye zakładaiący *ex aſſe* likwidować ſię powinien, a z niedoboru czwartą część ſwoią przyiąć obligowany będzie, ta zaś proporcya utraty od Roku tyſiąc ſiedmſet ſześćdzieſiątego oſmego od Swięta S. Jana Chrzciciela do Roku teraznieyſzego tyſiąc ſiedmſet ſiedmdzieſiąt czwartego do S. Jana rachowana być powinna; Stanowiemy nie mniey, ażeby odtąd każdy Dzierzawca, lub *quocunq titulo* Dobr Poſſeſſor umowioney w kontrakcie Summy, pod żadnym pretextem od Dziedzica nie wyciągał bonifikacyi, chyba gdyby ta z warowanych w kontrakcie przypadkow wynikać miała. *Vol: VIII. Anno 1775. fol: 180.*

POSŁOWIE CUDZOZIEMSCY.

Nro I. Exemty.

Wedle dawnych Praw Poſłowie *extra Regnum* od Nas wyſłani, także i ci 1593
wſzyſcy Szlacheccy ludzie, za uchwałą Seymu tego, i za zezwoleniem wſzech

ANNO 1593 Stanow, wolni być maią od pospolitego ruszenia Sądow wszelakich, Kommissyi *exceptis causis ad inscriptionem*. Także i żołnierze ktorzy w służbie będą, od pospolitego ruszenia tylko. *Vol. II. Anno 1593. fol: 1404.*

1674 Nro. 2. A iż *supponimus*, że Posłowie *a Principibus Externis* na przyszłą Elekcyą przyieżdżać będą, tedy dawne Prawa reassumuiąc stanowiemy, iż do Warszawy zbliżać się *in Personis* nie maią, ale opowiedzieć się Jmci X. Prymasowi powinni, ktory według zdania swego, każdemu z nich subsystencyą naznaczy, przystawow z Stanu Szlacheckiego im przydawszy, aby praktyk żadnych niewznawiali, tylko gdy im audyencya naznaczona będzie, w ten czas do publicznego koła przyieżdżać będą. Przed Elekcyą też gdyby zkąd Posłowie byli przysłani, tedy Jmć X. Arcy-Biskup *cum assistentibus Consiliariis*, iako nayprędzey onych *expediet*. Ciż JchMć doyrzą pilno, żeby *delegati Secretarii* żaden z Cudzoziemskich Rezydentow w Warszawie nie mieszkał, ani w całym Państwie Praktyk żadnych nie czynili,

Jezliby się iakie Skrypta *in praejudicium* Konfederacyi Naszey, i przeciwko wolney Elekcyi znaydowały, te kassuiemy: *& in futurum* iezliby się ktokolwiek z Posłow Cudzoziemskich ważył przez pisma iakie, abo podpisy mieszać *negotia interregni*, taki ma być *pro hoste Patriae* poczytany. *Vol: V. Anno 1674. fol: 213.*

Nro. 3. O Posłach Cudzoziemskich.

1683 Iż naywięcey Państwom Naszym należy, *in unione animorum* i zobopolney wszystkich *Civium* konfidencyi, ktorą Posłowie Cudzoziemscy interessami Pryncypałow swoich mieszać zwykli: tedy stosuiąc się do konfederacyi Generalnych Warszawskich *Annorum* 1668. & 1674. powagą Seymu teraznieyszego, za zgodą wszech Stanow *in perpetuum* postanawiamy, aby pomienieni Cudzoziemscy Posłowie, Ablegaci, & *quocunq nomine* nazwani nie tylko u Dworu Naszego, ale i w Państwach Naszych nie rezydowali. A ieżeliby tak podczas Seymu, iako i między Seymem a Seymem legacya iaka od ktoregokolwiek z postronnych Panow przyszła; tedy przyieżdżaiącym przed audyencyą trzy Niedziele, czasu w Państwach Naszych pozwalamy, a potym każdego z Posłow, *in spatio* sześciu Niedziel naywięcey expedyować deklaruiemy i więcey nad ten czas rezydować nie pozwolemy. A po odebraney expedycyi, *finibus Regni excedere* powinni, *in spatio* trzech Niedziel. W czym iezliby woli Naszey, i Prawu temu ciż Posłowie uczynić dosyć niechcieli, tedy z niemi *secundum rigorem* pomienionych konfederacyi postąpiemy, i iuż więcey *securitate* Charakteru swego *non gaudebunt*. Czego Wielm: Marszałkowie Oboyga Narodow *pro munere Officii*, przestrzegać powinni będą i przeieżdżaiącym tu Posłom to Prawo opowiedzieć. A Posłowie Ziemscy, *Executionem* Prawa tego przy Wakansach upominać się będą powinni. *Vol: V. Anno 1683. fol: 659.*

1736 Nro. 4. O oddaleniu się z Warszawy Cudzoziemskich Posłow Ministrow, Kommissarzow, Plenipotencyaryuszow, Ablegatow, Konsyliarzow, Sekretarzow, Rezydentow i wszystkich innych Cudzoziemcow wszystkie Generalne konfe-

konfederacye, i Konstytucyą *Anni* 1683. do Exekucyi przyprowadzone mieć ANNO
chcemy, i dla tego J. O. Xciu Prymasowi i naznaczonym *Constitutione Anni* 1736
1726. Kommissarzom konferencye z temiż Posłami i Ministrami iak nayprędzey kończyć zlecamy, aby na dwie Niedzieli przed Elekcyą wyiechali z Warszawy. A J. W. Marszałek W. Kor: tymże Jchmciom Posłom i Ministrom Cudzoziemskim *in instanti* teraznieysze postanowienie i dawne Prawa donieść ma, i ich wypełnienia upomni się. A że niektorzy Szlacheckiego Stanu przyięli służbę u tychże Jcmciow Posłow i Ministrow Cudzoziemskich, więc, aby (iako *compars Electoris populi*) *sub carentia Activæ vocis* na Elekcyi tę służbę złożyli i iey *stante Interegno præsenti* nie kontynuowali *præsenti Confœderatione cavetur.* *Vol: VI. Anno 1736. fol: 590.*

Nro. 5. Summa na Legacye do Dworow Postronnych.

Wiele każdemu rządnemu kraiowi na tym zależy, aby dla popierania, lub 1768
pilnowania Interessow swoich u Dworow postronnych, według osądzoney u siebie potrzeby, iakimkolwiek bądź zaszczyconych Charakterem, Posłow lub Rezydentow, do nichże wysyłał; więc i My chcąc uczynić w tey mierze na przyszłe czasy opatrzenie na Posłow, Rezydentow, Sekretarzow i Kawalerow Legacyi ktorych do Dworow Cudzoziemskich wyprawiać przyidzie, na podarunki, i przyimowanie Oryentalnych Posłow i na inne nieuchronne wydatki, kassy Poselskiey tyczące się, Summę milion Złotych Polskich ze Skarbu Koronnego corocznie naznaczamy, ktorey wypłacenie za assygnacyami, z Rady Senatu następować będzie powinno. *Vol: VII. Anno 1768. fol: 652.*

Nro. 6. Ostrzeżenie względem Departamentu Cudzoziemskiego.

Ponieważ Konstytucye Roku 1607. i 1662. *Titulo* o Cudzoziemcach, sta- 1778
nowią, ażeby Poselstwa wszelkie do Zagranicznych Dworow sama rodowita Szlachta Polska dobrze osiadła sprawowała; Uskuteczniaiąc więc rzeczone Ustawy takowe Poselstwa, Rezydencye i inne tym podobne w Zagranicznych Państwach Urzędy, gdy teraznieyszych J. K. Mść odwołą przez rodowitą tylko Szlachtę Polską sprawowane być mogą. *Vol: VIII. Anno 1778. fol: 957.*

POSŁOWIE ZIEMSCY.

Nro. I. Rex Constitutiones contra Jus non faciet, absque Publico Consensu.

Quoniam Jura communia, & Constitutiones publicæ, non unum sed com- Herburt.
munem populum afficiunt: itaq in hac Radomiensi conventione, cum universis 1505
Regni Nostri Prælatis, Consiliariis Baronibus, & Nuntiis Terrarum, æquum & rationabile censuimus: ac etiam statuimus: ut deinceps futuris perpetuis temporibus, nihil novi constitui debeat, per Nos, & Successores Nostros, sine communi Consiliariorum & Nuntiorum Terrestrium consensu, quod fieret in præjudicium gravamenq Reipublicæ, & damnum, atq incommodum cujuslibet privatum: ad innovationemq Juris communis, & publicæ libertatis. Alexander in Radom 1505. fol: 115. Herburt: fol: 101. Kozuchowski fol: 474.

ANNO 1510 **Nro. 2.** PEONA STATUTA CONTRA VIOLATORES CONSILIARIORUM ET NUNTIORUM, AD CONVENTUS PUBLICOS PROFICISCENTIUM.

Item contra eos, quorum licentia eo usque progressa est, uti jam promiscue, sive in viis publicis, sive in Villis & oppidiis, non solum privatas, sed etiam publicas personas violare non formidant; itaq talium hominum insolentiam cohibere coercereque volentes, cum Consilio omnium Regni Consiliariorum statuimus & decernimus; ut quicunq; Prælatos Barones & Consiliarios Regni Status cujuslibet, & item sive Nostros sive Terrestres, Nostra ac Reipublicæ negotia obeuntes, ad Conventus publicos, sive Terrestres sive generales proficiscentes & in iisdem conventibus manentes, sive ab eisdem in domos suas redeuntes, quatuor septimanis, ante Conventus & post, aliis quatuor Septimanis sive in viis sive in Villis & oppidis quoquo modo invadere & violare ausus fuerit, crimine læsæ Majestatis reus judicabitur. Idem vero de his qui in judiciis, sive ordinariis sive Commissariis, Commissarios Judices vel Officiales publica Officia exercentes, violare præsumpserint, taliter erit intelligendum, ut ejusdem criminis læsæ Majestatis obnoxii judicentur. *Vol: I. Anno 1510. fol: 372.*

Nro. 3. DE EISDEM NOVIS CONSTITUTIONIBUS SOLIUS REGIS AUTHORITATE NON FACIENDIS.

1538 Constitutiones novas, non nisi Consiliariorum & Nuntiorum Terrarum consensu, secundum Statutum Alexandri Regis, faciemus Alexander Pettic: 1538. Herburt ibidem.

Nro. 4. DE NUMERO NUNCIORUM TERRESTRIUM.

1542 Cum cerneremus numerum Nunciorum Terrestrium qui ad Conventum generalem destinantur, eo usq processisse: ut thesaurus Reipub: illis necessario plus æquo gravaretur: & magna pars Contributionum publicarum, in illos expenderetur, defensioq Reipubl: per hoc minueretur; ac item omnes tractatus & actiones in Conventibus necessario cum illis agendæ in longum traherentur, propter numerosam illorum multitudinem (quorum pleriq in hoc munus sese ingerunt; ut actiones, causas Judiciarias, in Judiciis & negotia privata quæ in Conventibus eis incumbunt, possent commodius peragere) Præterea Consiliariis Nostris consentientibus, in præsentia Nunciorum Terrestrium, ante conclusionem Conventus præsentis edici fecimus & hac Constitutione Nostra decernimus: ut in Conventibus particularibus Nuncii ad Conventum Generalem non plures eligantur, quam olim eligebantur, regnantibus feliciter prædecessoribus Nostris, quodq nullus Nunciorum eligatur qui causam & actionem Judiciariam in Conventu agendam haberet. Per hoc enim & Judicia Conventionalia interturbantur: & tractatus Nunciorum plerumque intermittuntur: cum utriq negotio simul satisfacere non sufficiant. &c. *Vol: I. Anno 1542. fol: 564.*

ANNO

Nro. 5. Dawanie Spraw i Posłow Ziemskich o sprawach przeszłych Seymowych. 1589

Dawać sprawę maią Posłowie z każdego Seymu przyiechawszy, to co sprawili na przeszłym Seymie przed Bracią na Elekcyi tey, gdy Deputaty na Trybunał obierać będą. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1272.*

Nro. 6. O Obieraniu Posłow.

Ktokolwiek będzie miał sprawę Sądową na Seym nie zmyśloną, ani krot- 1601
ko przed Seymem intentowaną, a z kontradykcyą o to będzie na Seymiku swym Posłem obran, ten wedle starego Prawa między Posły mieysca mieć nie będzie, i od Poselstwa odstrychniony być ma. *Vol. II. Anno 1601. fol. 1523.*

Nro. 7. O Posle Xięstwa Oświecimskiego i Zatorskiego.

W Przywileiu inkorporacyi Xięstw Zatorskiego i Oświecimskiego, wa- 1616
rowano to, że Poseł na Seym w Zatorze obrany powinien się stawić na Seymik Proszowski. Czemu iż się nie dosyć dzieie, waruiemy to: Aby Poseł w tamtym Xięstwie na Seym obrany na Seymik Proszowski przyieżdżał, bo inaczey mieysca na Seymie z Posłami Woiewodztwa Krakowskiego mieć nie będzie. Dla czego z Kancellaryi Naszey Seymik w Zatorze trzema dniami wprzod przed Proszowskim obwieszczany i składany być ma. Także i urzędy, ktoreby nad Przywiley inkorporacyi otrzymane były znosiemy. *Vol: III. Anno 1616. fol: 288.*

Nro. 8. Sposob obierania Posłow Ziemskich i Deputatow w Woiewodztwie Podlaskim.

Dla zatrzymania zgody i rządu w obieraniu Posłow Ziem- 1631
skich i Deputatow na Trybunał w Woiewodztwie Podlaskim, postanawiamy, aby ten Posłem i Deputatem zostawał, przy kim *pluralitas* głosow będzie: a ta *pluralitas* tak się rozumieć ma, aby głos tylko Szlachcica w tamtym Woiewodztwie osiadłego ważny zostawał. *Vol: III. Anno 1631. fol: 697.*

Nro. 9. Laudum Woiewodztwa Bracławskiego, z strony strawnego Poselskiego.

Iż Obywatele Woiewodztwa Bracławskiego, dla przychęcenia braci swey 1633
do służby Rzeczypospolitey uchwalili sobie *sub Interregno* ieszcze że na ziazdach Seymikowych, na każdy sześć niedzielny Seym po połowicy Poboru iednego Łanowego Posłom swym na strawę na czasy wieczne. Tedy My ze wszystkiemi stany, tę tak przystoyną sprawę, i prożbę ich uważywszy, *authoritate totius Conventus* wiecznie approbuiemy, deklaruiąc to przytym, że to nic publicznym uchwałom na potrzebę Rzpltey szkodzić nie ma. Ażeby żadna około tego wątpliwość nie była, czas wydania we dwie Niedzieli, po skończeniu Seymiku: Mieysce zaś do Sądu Ziemskiego, albo ich Komornika, ktore Sąd Ziemski na tę sprawę naznaczy, byle był Szlachcic

ANNO dobrze osiadły, naznaczamy, i *pœnam* niewydania Poborow, na tych kto-
1633 rzyby na czas wyżey, i mieysce naznaczone, nie oddali, naznaczamy. O co Sąd, albo Komornik, pozywać ma do Grodu, albo Ziemstwa, *sine intermissione*; a Sąd takową sprawę, *sine quavis appellatione & dilatione*, sądzić ma: Ktorey pęny połowica Delatorowi, a połowica Sądowi ma należeć. A pieniądze te, *per partes* Sąd, albo Komornik ich, rowno Posłom rozdawać ma bez żadney zwłoki, *sub iisdem pœnis ad instantiam Nunciorum, vel unius*, i decyzyą także *Judiciorum, ut supra, semotis omnibus dilationibus & motionibus*, ferować ma: to przytym dołożywszy, że te pieniądze Poseł każdy wziąwszy, *sine quavis exceptione* stawić się powinien będzie na Seymie; *excepta sola vera infirmitate, sub pœnis, ut supra, iisdem, & duplicis pensionis summæ a Judicio Terrestri, vel ejus Camerario receptæ.* O co się także powinien będzie przed Grodzkim albo Ziemskim Sądem, stawić takowy Poseł, i sprawę *absq omnibus dilationibus & appellationibus*, i temu *subjacere*, co on Sąd nakaże. *Vol. III. Anno 1633. fol: 319.*

Nro. 10. O Sądach Posłow Ziemskich na Seymie będących.

1649 Chcąc *providere securitati* Posłow Ziemskich na Seym przyieżdżaiących i odieżdżaiących Statut dawny *Anni* 1510. s. p. Zygmunta pierwszego Predecessora Naszego, *de securitate* Posłow Ziemskich, *in toto* reassumuiemy. Ażeby Posłowie i ich czeladz podczas Seymu *ex reatu* przed Marszałkiem tylko i kołem Poselskim, odpowiadać byli powinni: A do innych żadnych Sądow, aby nie byli *ex quacunq causa* pociągani, lub *termino tacto*, lub to *per literalem citationem* gdyby odiachał, ale tylko *præsens* przed koło Poselskie, a gdyby odiachał, *ad forum competens Terrestre*, postanawiamy, *Vol. IV. Anno 1649. fol: 285.*

Nro. 11. Ubespieczenie na tym Seymie w usłudze Rzepltey będących.

1654 Tym ktorzy na tym Seymie, tak z Korony, i z W. X. Lit: w usłudze Rzepltey zostawaią, Konstytucyą Brzeską Seymu blisko przeszłego *ratione* Spraw tak Panow Senatorow iako i Posłow reassumuiemy, *cum hac declaratione*, że ieżliby od Seymikow *Electionis* Posłow aż do przyszłych Seymikow *Relationum*, mimo excepcyą wnoszoną, albo *in Contumaciam in quocunq subsellio* padły Dekreta pod czas tego mianowanego *Insterititium*, tedy takowe Sprawy *in integrum restitui* i za pozwem Stron *de novo in Foro & Termino competenti*, po odprawieniu Seymikow Relacyinych *agitari* maią. A że Donataryuszowie są niektorzy na tym Seymie posłani: ktorzy dla teraźnieyszey Rzepltey usługi pod termin S. Jana tu będąc na Seymie do Skarbu Symple *nomine* Donatywy wnieść nie mogli, Tedy od takowych, ktorzy, tak *ex Senatu* iako i z koła Poselskiego, *assistebant* Seymowi *absq pœnis* za powrotem onych Skarb Symple przyiąć powinien będzie. *Vol. IV. Anno 1654. fol: 472.*

Nro. 12.

ANNO

Nro. 12. Ubespieczenie tych ktorzy na Seymach na usłudze Rzeczypospolitey zostawaią.

Konstytucyą przeszłego Seymu *Anni 1654.* o ubespieczeniu na usłudze Rzepltey będących, *in toto* reassumuiąc: a to się ma rozumieć do powrocenia się z Seymu, *pro perpetua lege* mieć chcemy. *Vol. IV. Anno 1655. fol: 491.* 1655

Nro. 13. Ubespieczenie tak PP. Senatorow iako i Posłow Ziemskich na Seymie w usłudze Rzeczypospolitey będących i Dobr onych.

Konstytucye tak Seymu Brzeskiego, iako *Anni 1640.* o ubespieczeniu Panow Senatorow i Posłow Ziemskich napisane *in toto* reassumuiemy, i Dekreta *in contrarium* ferowane kassuiemy, i to Prawo *pro perpetua Lege* mieć chcemy. *Vol. IV. Anno 1658. fol: 537.* 1658

Nro. 14. Ubespieczenie Panow Senatorow i Posłow Ziemskich.

Reassumuiąc *in toto* Konstytucye Seymow blisko przeszłych o ubespieczeniu PP. Senatorow, Urzędnikow Koronnych Kommissarzow, Posłow do Panow postronnych, i Posłow Ziemskich, *ac eorum pupillorum authoritate praesentis Conventus* deklaruiemy, iż wszelakie Dekreta, Kondemnaty ktorekolwiekby, lubo *per controversias*, lubo *in Contumaciam* od Seymiku obierania Posłow na ktorymkolwiek z Panow Senatorow i Posłow Ziemskich, na Seym obranych, *in quocunq; judicio majoris, & minoris subsellii*, stanęły, i do Seymikow *Relationum* stawać będą, takowe wszystkie Dekreta i Kondemnaty kassuiemy. Po Seymiku iednak *Relationis in duabus septimanis*, każdy z Panow Senatorow i Posłow, *in quocunq; judicio* sprawić się *ad instantiam cujusvis* będzie powinien. Ażeby *in posterum* żadney w tym wątpliwości nie było, *authoritate praesentis Conventus* to Prawo *pro perpetua lege* deklaruiemy. Co także Posłom do postronnych Panow, Rezydentom, abo Kommissarzom *post expeditam functionem* służyć ma. *Vol. IV. Anno 1659. fol: 591.* 1659

Nro. 15.

Uprzątaiąc na potym *difficultates* na Aktach Konwokacyalnych deklaruiemy, że Posłow Ziemskich *numerus ultra solitum* na potym bydź nie ma, ale tak iako na Seymy zwyczaynie na Seymikach Posłowie obierani bydź maią, inaczey mieysca mieć nie będą. *Vol: V. Anno 1674. fol: 226.* 1674

Nro. 16. Securitas Marszałkow Poselskich i Deputatow do Konstytucyi.

Ponieważ Marszałkowie Poselscy w Osobie swoiey, powagę *Equestris Ordinis* reprezentuią, *authoritate praesentis Conventus* mieć chcemy, aby z okazyi Konstytucyi, żaden *in perpetuum* nie ważył się *in jus vocare* Trybunału, Marszałka Poselskiego, Deputatow do Konstytucyi, i Posłow Ziemskich Oboyga Narodow, *sub poenis Evocationis.* A ieżeli takie zaszły *ex praeterito* Kondemnaty, *pro nullis & eliminatis* deklaruiemy. *Vol. V. Anno 1683. fol: 665.* 1683

ANNO 1736 **Nro. 17.** Siodmego także Posła Woiewodztwu Sandomirskiemu *authoritate praesentis Conventus* pozwalamy. *Vol. VI. Anno 1736. fol: 667.*

Nro. 18. O Posłach Woiewodztwa Lubelskiego.

1764 Ponieważ Woiewodztwo Lubelskie w obszerności swoiey i liczbie Obywatelow między innemi nie nayszczupleysze, a z dwoch Ziem i Powiatu tylko trzech Posłow na Seym wysyła, przeto na instancyą Posłow tegoż Woiewodztwa przerzeczoną liczbę *ad alterum tantum* podwyższamy i aby odtąd sześciu Posłow z tegoż Woiewodztwa na każdy Seym wysyłano, mieć chcemy. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 353.*

POSPOLITE RUSZENIE.

Nro. I. Sposob Pospolitego Ruszenia.

1621 Pospolite Ruszenie, ktore ostatnią obroną przeciw następuiącym nawałnościom Pogańskim bydź musi, podług starego Prawa, ktore się znosi, przywodząc do pewnego porządku, a w niektorych też punktach, w ktorych wątpliwość zachodzi, elucyduiąc: Za zgodą Seymu tego uchwałą, postanawiamy, aby Obywatele wszyscy, ktorzy do tey expedycyi generalney należą przed wyiściem z Woiewodztw albo Powiatow swoich przez Woiewody i Kasztellany popisani, i na Powiaty podzieleni byli. A tam Woiewodowie naznaczać i rozdzielać Powiaty będą Kasztellanom, tak iako ie zaś na mieyscu ściągnienia od nas pod Lwowem naznaczonym, ciż Woiewodowie od Kasztellanow porządnie odebrać. Popis znowu czynić, i Nam pod Władzą Woienną oddać będą powinni. A w tych Ziemiach i Powiatach, ktore osobne Seymiki miewaią, a Woiewodow nie masz, tedy Kasztellani przy Starostach i Urzędnikach, miasto Woiewodow, odprawić ten popis będą powinni. A iż też są Woiewodztwa ktore tylko po iednemu Kasztellanie maią: tedy w takowych Woiewodztwach, abo inszych Ziemiach szerokich, gdzieby Kasztellan wielkiey gromadzie ludzi wprowadzeniu podołać nie mogł, wolno będzie Kasztellanowi *substitutum* do prowadzenia części tak wielkiey liczby Stanu Szlacheckiego ludzi, obrać i naznaczyć z wyższych Urzędnikow Ziemskich, to iest Podkomorzych, albo gdzieby ci *impediti* byli tedy inszych do tego sposobnych: Ktory Substytut władzą i *authoritatem* w ciągnieniu i czynieniu sprawiedliwości mieć będzie sposobem niżey opisanym. W Woiewodztwach zaś, gdzie iest nie mała liczba Kasztellanow i o Powiatach niektorych Kasztellaniy *non constat*, i dyfferencye około Funkcyi Regimentowania i prowadzenia Powiatow zachodzą: tedy na tymże popisie, przy wychodzeniu z Powiatow, Woiewodztwie naznaczyć, uspokoić i Powiaty te, o ktore kontrowersya iest, między Kasztellany rozdzielić maią, żeby każdy część swoią pewną prowadził: dokładaiąc tego, że w Woiewodztwie Sędomierskim Powiat Pilzniński, ma Kasztellan Zawichoyski prowadzić, iako wyższy niż Połaniecki. A w Woiewodztwie Krakowskim, iż Powiatow iest siedm, a Kasztellanow pięć, tedy Wielmożny Woiewoda tameczny, Powiatom Proszowskiemu, Lelowskiemu, Księzkiemu, ktore Kasztellanow nie maią, ma naznaczyć wodza do prowadzenia. Ci zaś Kasztellani, ktorzy są Osobami swemi w Obozie, albo legacye publiczne z Seymu naznaczone odprawować maią, na ten czas temu

podlegać nie będą, ale na ich mieyſce inſzych Oſob ſubſtytuiemy. A ci Kaſztellani, co przez złe zdrowie i zeſzłość ſą *impediti* podług Prawa maią na ſwe mieyſce podać *ſubſtitutum idoneum, terrigenam poſſeſſionatum* oſobliwie z Urzędnikow Ziemſkich. W Ziemiach zaś Powiatowych, ktore Kaſztellanow nie maią, iako Nurſka, te Ziemie Podkomorzy, abo Urzędnik Ziemſki ſtarſzy i ſpoſobny, prowadzić ma. A Łomżyńſką Ziemię, ktora Podkomorzego na ten czas nie ma, Urodzony N. Olſzowſki, Sędzia Ziemſki Łomżyńſki, poprowadzi: albo ieżliby był *impeditus*, tedy Urzędnik ktory ſtarſzy. A Rożańſki Powiat, ma prowadzić Urodzony Staniſław Brzoſka. Także Warſzawſką Ziemię, w ktorey Kaſztellan dla nieſpoſobnego zdrowia ſwego, powinności ſwoiey odprawiać nie może, Podkomorzy albo ktory Urzędnik ſtarſzy poprowadzi. Jednak w inſzych ktoreby Kaſztellanow nie miały, podamy na ſtarſzeńſtwo, ludzie ſpoſobne i oſiadłe, *terrigenas*. Po popiſie i rozrządzeniu Powiatow, każdy Kaſztellan albo *Ductor* na mieyſcu ſobie naznaczonym pod Namiotem czekać będzie trzy dni, gdzie Popis ſwego Powiatu będzie odprawował, aby ſię do niego wſzyſcy ci ktorzy Regimentowi iego będą należeć, ściągali: Czwartego dnia w ſwym porządku ruſzyć ſię powinni. Chorążowie generalną Chorągiew Woiewodztwa, po głownym Powiecie i pierwſzym Kaſztellanie, rozciągnąć maią, a do inſzych Powiatow w Woiewodztwie ſwym, ciż Chorągwie dadzą Subſtytuty, i znaki albo Chorągwie inſze ſwoie. W tych zaś Ziemiach i Powiatach, ktore maią oſobne Chorąże, tedy przy ſwoich Ziemiach Chorągwie poniosą: iednak gdy ſię Woyſka do Obozu, abo placu naznaczonego ściągną, należeć będzie władzy Naſzey, *ſignis Militaribus diſtingvere* ludzie zgromadzone, nierozrywaiąc iednak Woiewodztw, i w porządkach i w ſtanowiſkach ich. W tych zaś Woiewodztwach, kędy ſą Chorążowie dway, maią przy Popiſiech między ſobą porządek uczynić. Powiatami ſię rozdzielić, i tak Chorągwi ſwoich zażywać. A w Łęczyckim, acz też ſą dway Chorążowie, iednak iż Urodzony Staniſław Witowſki Chorąży tameczny, ieſt Wielkorządcą Krakowſkim, i w Zamku Krakowſkim zoſtawa: tedy przy drugim Chorążym powinność ta *pro hac vice* zoſtawać ma. Także Ziemia Wieluńſka pod ſwoią Chorągwią ma iść, ktorą na mieyſcu Chorążego bardzo ſtarego, ma nieść Ur. Albrycht Radoſzewſki. Także Ziemia Chełmſka, z ſwemi Powiatami, ma iść pod iedną Chorągwią. A Chorążemu tamecznemu w leciech zeſzłemu, wolno będzie oſiadłego Subſtytuta podać, a ieżli z ktorego mieyſca Chorąży ieſt w Woyſku, Kaſztellan abo *Ductor*, poda inſzego. ANNO 1621

Wciągnieniu, Rząd wſzelaki i poſłuſzeńſtwo ma być zachowane, a ſtanowiſka i leże, nigdzie nie maią być w żadnych Dworach, Miaſtach i Wſiach, tylko w Polach: wczym wſzyſtkie Prawa oboſtrzamy, i utwierdzamy; aby ſię nieważył nikt żywności i ſtacyi wyciągać, *onera*, ſzkody krzywd czynić, gwałtem co brać, gdyż każdy kupować, i za pieniądze doſtawać będzie powinien, *ſub pœna duplici quatuordecem Marcarum, per medium parti & judicio ſuccumben: & refuſione damni duplicis pretii*: czego Kaſztelani, i ci co Powiaty poprowadzą pilnie przeſtrzegać będą, i ſprawiedliwość czynić, winy ſkazować i wſzelakie *violentias & injurias* uznawać, porządkiem tym, na ktory ſię teraz *ad hunc caſum* Stany wſzyſtkie zgodziły. To ieſt w każdym Woiewodztwie Kaſzte-

ANNO 1621 lan ſtarſzy abo głownieyſzy, przy ktorym Chorąży poydzie, ma mieć moc z Urzędnikami Woiewodztwa ſwego, ſądzenia i uznawania wſzelakich wyſtępkow, krzywd, ſkarg, na ktore czynienie ſprawiedliwości ma Kaſztelan każdy i Urzędnicy, iurament uczynić pierwey niż ſię z Szlachtą ruſzy. Iż ſprawiedliwość i oſądzenie ich, *in omnibus & ſingulis cauſis & actionibus civilibus, finaliter, absq quavis apellatione & prolongatione* effekt ma brać: wczym *pluralitas* głoſow ma konkludować. A gdzieby *paritas* była, zwłaſzcza *in cauſis gravioribus occaſione damnorum notabilium*, rozſądkowi naſzemu należeć będzie. A gdziebyśmy tego dla trudności odſądzić niemogli, tedy na Trybunale potym ma to bydź ſądzoną, iako otym niżey napiſano ieſt.

Piſma i Dekreta, Piſarz Ziemſki odprawować i wydawać będzie powinien: agdzieby chory był, albo *legaliter impeditus*, tedy na ſwe mieyſce do tey powinności ma kogo z Deputatow przyſięgłych naznaczyć. A w Liwſkiey Ziemi iż Piſarz umarł, tedy Urzędnik abo Deputat ktory przyſięgły odprawi to, ktorego między ſobą obiorą. Dekreta pomienionego Kaſztelana & *officialium illi aſſiſtentium*, maią bydź ważne, i onym każdy podlegać, *pati & parere* powinien, *ſub pœna bannitionis*, ktora *in caſu contraventionis* ma bydź ſkazana, & *ipſo facto* ma mieć *robur*. Jednak iż exekucya *in multitudine* byłaby trudna, tedy potym ſtrona ſkarżąca ſię, abo powodowa Dekret *bannitionis* wziąwſzy na tego kto z Woiewodztw do Wielkiey Polſki należących, do Trybunału Piotrkowſkiego, a kto z Woiewodztw Małopolſkich, do Trybunału Lubelſkiego, po zwroceniu ſię, & *poſt reaſſumptionem judiciorum, atq ſubſelliorum ordinariorum*, poda gdzie publikowana, i potym *absq quavis disquiſitione*, do exekucyi przywiedziona bydź ma.

Z ſtrony zaś podwod i powozow tak ſię ſtanowi: że ich nikt tak w Dobrach naſzych, iako Duchownych i Szlacheckich, brać niema, ani końmi, ani wołmi, oprocz żeby ſobie abo naiął, abo uproſił: a ktoby ſię tego ważył, tedy *pœnam duplicem quatuordecem Marcarum* o każdą podwodę z oſobna podpadnie, i nadto konia abo wołu ieżliby zepſował, umorzył, i okaliczył, ma zapłacić i nadgrodzić, iako *pars accuſans* komprobuie, a Dekretowi w tey mierze ma ſię ſtać ſatysfakcya, *ſub pena bannitionis*: czego gdyby ſtrona obwiniona nie uczyniła, nie odieżdżaiąc z Powiatu abo Ziemie oney, ma bydź exekucya przez Kaſztellana na poczcie, abo dobrach iego ruchomych, ktore będzie miał przy ſobie: iednak gdzieby był Szlachcic nieoſiadły, a pogotowiu *plebejus*, a niemiałby czym płacić winy i ſzacunku pomienionego, *pænæ capitis ſuccumbet*. A w tych kupach, co oſobno Kaſztellani mnieyſi abo *ductores* wyżſi pomienieni i poprowadzą, *in minutioribus* komplanować i decydować, będą mieć *facultatem*. Jednak ktoby ſię tym nie kontentował: wolno mu będzie do ſądu wyżſzego to ieſt Kaſztellana głownieyſzego, i Urzędnikow przyſięgłych prowokować i ſprawiedliwości dochodzić: przy ktorym też ſądzie tymże Kaſztellanom inſzych powiatow onego Woiewodztwa, abo Duktorom wolno *aſſidere* ieżli będą chcieli, i czas znieſie. W takowych zaś Powiatach abo Ziemiach ktore choć w iednym Woiewodztwie ſą, ale maią ſwoie Kaſztellany i *officiales terreſtres*, iakowe ſą w Woiewodztwie Ruſkim; Mazowieckim, Podlaſkim, Rawſkim, także Ziemia Dobrzyńſka i

Wie-

Wieluńska, takowym iuż nietrzeba *recurrere* do żadnych Kasztellanow, głownieyszych, gdyż przy Kasztellanie, i Urzędnikach oney Ziemie, ma bydź takie *finale judicium*, dla dowiedzenia krzywdy, i inwestygowania *facti cujuslibet*, i powodu stronie ma *praecedere inquisitio*, i Kasztelan widza albo inkwizytora, skarżącemu się ieżeliby tego potrzebował, abo się *perplexitas* iaka pokazowała, zawsze pozwolić ma: a to dla tego żeby snadną ewazyą, abo odprzysięganiem się, *licenciosi* i swawolnicy, zbrodni swych znikać niechcieli: komprobacya zaś może bydź przez faktory abo Urzędniki: gdzię krzywda Szlachcica samego zachodzić będzie: a gdzie poddanego, albo *plebeiae alicujus personae*, *seu civilis conditionis* krzywda będzie, onże sam *ad instantiam & accusationem suam* probować ma. Obwinionemu appellacya dopuszczona bydź niema. *Actor* iednak ieżliby się niekontentował Dekretem wolną ma mieć appellacyą na Trybunał Koronny, na ktorym Trybunale tych wszystkich spraw osobny regestr ma bydź, i nayprzod Trybunał powinien będzie *ex regestro speciali* osądzić *causas omnes sub expeditione hac devolutas*. Waruiąc to przytym, żeby we wszystkim dosyć czynił Kasztelan powinności swey, a sprawiedliwość, nie wyieżdzaiąc z Ziemie abo Powiatow, gdzie się krzywda i skarga stanie, z Urzędnikami rzetelnie *& indilate* czynić ma. Do tego niema też na mieyscu długo leżeć, tylko ieden nocleg. A gdzieby Kasztelan, w czynieniu sprawiedliwości był *remissior*, i niechciał *judicium locare*, także gdzieby też sam abo czeladź iego krzywdę czynili, uczyniwszy nań skargę przed Deputaty onego Woiewodztwa, i Urzędniki do sądu należące, także przez Kasztellany i Duktory inszych Powiatow, ma bydź na nim *poena* skazana *duplicis refusionis damnorum & quatuordecem marcarum itidem parti accusanti provenien*: czemu ieżliby się dosyć nie stało, abo żeby się strona niekontentowała, wolna ma bydź appellacya Aktorowi na Trybunał, bądź Piotrkowski bądź Lubelski. *In criminalibus* zaś, gwałty, zbrodnie mordy, *praedae spolia incendia*, *invasiones* i insze kryminalne excessy i występki sądowi naszemu, *cum senatu nostro*, należeć będą takim sposobem, iż *in instanti* ma bydź czyniona w tey mierze dostateczna inkwizycya przez Kasztellany i pomienione Urzędniki, i do nas *in occluso rotulo* odesłana. A ieżlibyśmy dla trudności, impedimentow iakich w obozie tego osądzić niemogli, tedy *vindicatio* onegoż excessu bądź na Trybunale iako się wspomiało, bądź na Seymie, *inter causas criminales*, należeć będzie *comparata inquisitione*. A iako się o Trybunale napisało, tedy My to waruiemy i obiecuiemy, że na przyszłym Seymie sprawy takowe na przod *ex speciali Regestro* osądzić będziem powinni. *A plebei deliquentes*, na gardle karani bydź maią, przez ten sąd Kasztelański i Urzędnikow. Także ieżliby w ciągnieniu należli się tacy, iako pospolicie bywa, że swawolnicy odmieniwszy sobie przezwiska imiona, od innych Rot i Powiatow się nazywaiąc, szkody ludziom czynili i insolencyi się iakich dopuszczali każdego przyścignąwszy, i w szkodzie przeświadczywszy, na gardle karać trzeba. ANNO 1621

A co się tycze żywności, ktorey żaden gwałtem brać niema, taki się porządek czyni: iż się niestanowi ceny na wołu, iałowicę, wieprza, cielę, prosię, iagnie, ale iako kto sobie starguie zapłacić będzie powinien, iednak te *communia victualia*, iako baran za złoty, gęś za groszy trzy, kur kokosz za groszy połtorą, kaczka za groszy połtora, ser tworzony groszy dwa, woz

ANNO 1621 ſiana na parę koni chłopſkich, groſzy 24. każdy podług tego ſzacunku przedawać i kupować ma, zboża też ktorego Woyſka potrzebować będą iako żyto, iagły, groch, ięczmień, tatarka, krupy, proſo, owies, tego acz na ten czas cena ſłuſzna dla rożnych w Wdztwach: i Powiatach miar i korcow być nie może, iednak aby ludzie potrzebuiący, *certitudinem* płacy wiedzieli, tedy Kaſztellan abo ſtarſzy co poprowadzą, przeieżdżaiąc do ktorego Woiewodztwa, abo Ziemie, ma do Grodu tamecznego, także Miaſta, abo Miaſteczka przyległego poſłać, i atteſtacyą, iaka cena i targ przy publikacyi teraźnieyſzey uchwały była otrzymać (co Miaſta pod przyſięgą zeznawać maią) a potym w płaceniu tego, trzecią część ceny oney ſtracić i defalkować, to ieſt coby było ſzacowano na groſzy pietnaście, żeby ten co na Woynę idzie nie dał iedno groſzy dzieſięć, pſzenica iednak pod to podpadać nie ma.

Trunki zaś wſzelakie, podług ſzacunku każdego mieyſca gdzie przyieżdżać będą, maią być przedawane; a w tym wſzyſtkie Dwory i Folwarki Naſze, Duchowne i Szlacheckie, maią być ochronione, i od tego wolne, *ſub pœna criminali.*

Od tego Poſpolitego Ruſzenia, i expedycyi generalney, na ktorey *ſalus* wſzyſtka Rzeczypoſpolitey zawiſła, ktokolwiek iedno ma Dobra Ziemſkie pod Panowaniem Naſzym, także Widerkarze i ci co do Wdow i Dziedziczek oſiadłych wſtąpili, oſiadłości ſwych niemaiąc, żaden nie ma być wolen: owſzem każdy oſobą ſwą powinien iść przy Kaſztellanie, w gromadzie a nie rozſypką dla krzywd w dobrym porządku.

Urzędnicy, Dworzanie i ſłudzy wſzyſcy Dworſcy ktorzy przy Nas poydą oſobami ſwemi, iuż niepowinni iść przy Woiewodztwach abo Powiatach, i doſyć uczynią Prawu o tey expedycyi, atteſtacyą maiąc od Marſzałkow: iednak Urzędnicy Ziemſcy, ktorzyby byli przy Dworze Naſzym, a nienależeli do porządku prowadzenia Powiatow, powinni przy Woiewodztwach i Powiatach ſwoich iść, oſobliwie Chorążowie.

Patresfamilias ktorzy maią ſyny *ad tractanda arma* ſpoſobne ci podług ſtarego Prawa doma zoſtać mogą, ſyny wyprawiwſzy: przy tym i ci co ſą *vera infirmitate impediti* o co ſię będą wedle Statutu, cztermi świadkami powinni wywodzić. Także ſtarſzy i w leciech podeſzli bardzo. Więc Wdowy *minorennes* i ci ktorzyby ieſzcze *armis* władać nie mogli, oſobami ſwemi iachać nie powinni: iednak z Dobr ſwych iako naylepiey i ſpoſobniey, i iako kto przemoże, wyprawić powinni. Także i Panowie Duchowni, co Dobra Dziedziczne maią, abo *pro perſonis ſuis* Dobra Ziemſkie kupili, z Dobr tych wyprawić maią. Do tey expedycyi generalney, i ciężarow iey nie należą Burgrabiowie Krakowſcy i inſzy Urzędnicy abo oſoby co prawem dawnym ſą *excepti* iako Woyſcy.

Hetmani, Połkownicy, Rotmiſtrze, Porucznicy, Zołnierze, i inſzy wſzyſcy, ktorzy teraz ſą w Obozie *præſentes*, i na Poſpolite Ruſzenie iechać byli powinni, a teraz zdrowia ſwe nioſą przeciw Poganom; drudzy też ktorzy przeciw Guſtawowi Xiążęciu Sudermańſkiemu idą: także i ci co na Smoleńſku ſłużą, maią być od tego ciężaru publicznego *pro hac vice* wolni, iednak ten kto

ma Syna w Obozie na żołd publiczny, zasłonić się tym nie może, ale sam powinien teraz iechać z Dobr swych, a kto ma za koszt swoy, ten do tey Woyny nie powinien. ANNO 1621.

Szlachta uboższa ktorzyby podług Statutu *decenter* służyć nie mogli, tedy podług tegoż Prawa dawnego maią się wyprawować. Ktorzy Obywatele w rożnych Woiewodztwach maią maiętności, także summy pieniężne, ponieważ osobami swemi bądź przy Nas, bądź przy Powiatach poydą: iuż to ma być respektem dobr wszystkich poczytano i do inszych Woiewodztw, abo Powiatow rozerwać się nie powinni.

Szlachta nieosiadła; co Sumy maią, podług Konstutucyi 1578 iachać także powinni.

Zastawnicy wszyscy, ktorzy summy pieniężne iakiemikolwiek kontraktami na Dobrach maią, iachać także maią. Arendarze co wprzod na pożytki maiętności, daią, i arędy kilka tysięcy przynaymniey tysiącem złotych zakupuią, ci też powinni iachać: abo przy Panach, co od nich maiętności trzymaią, Poczet słuszny wyprawić.

Bracia Niedzielni, gdy iednego z posrzodka siebie sposobnego *ad arma in persona*, wyprawią, drudzy temu podlegać niemaią, oprocz żeby osobne mieli mieszkania i Dwory, będąc *adulti*, *pro hac vice* powinni iachać.

Ci co teraz *vigore Decretorum*, *pro pœna publica*, w wieżach, siedzenia odprawuią, maią teraz na tę expedycyą iachać, a siedzenie odłożyć, a potym tak długo siedzieć, ile teraz niedosiedzieli.

Sługa żaden stanu Szlacheckiego, ktory pod wiciami trzeciemi do Pana przystał, nie może teraz odstawać, *sub pœna capitis & infamiæ*.

De Plebeis reassumuiemy i obostrzamy Konstytucyą 1578. & 1596. aby żaden nie śmał exnunc Hayduka ani żadnego Czeladnika *plebeiæ conditionis* rozmawiać przyimować: i ktoby się tego ważył, ma podpadać *ipso facto* dwieście grzywien. A takowy Czeladnik ieżliby się ważył od Pana swego odbieżeć, a do inszego przystać bez listu świadecznego, takowy ma bydź na gardle karany, bądź w ciągnieniu przy Kasztelańskim Sądzie, w Powiecie bądź w Obozie przyścigniony, a bronić go nikt Panu nie ma. Także ieźliby Piechota Kozacy, abo iakakolwiek Czeladź do Miast uciekali, pozostawali: na takowe wszytkie maią Miasta animadwersyą czynić, i na gardle ich karać: gdyż też Miasta hultaie wszystkie i luźne ludzie, do takowey służby przymuszać, i z Miast wyganiać maią *sub pœna 200. Marc*: o ktorą *Forum ad delationem cujusvis*, w Grodzie bez appellacyi: także też we Wsiach i Dworach nie maią ich przyimować, i owszem ich do Grodu, poimawszy oddawać.

Infames banniti, bezecni ktorymby *beneficia juris* nie służyły, maią bydź wszędzie tu imani, na gardle karani, żeby tu nic w Państwach Naszych złego z tego nie rosło. Do tey służby Woienney publiczney, należą Woytowie wszyscy, Lemanowie wolni, Kniaziowie, i insi tym podobni ktorzy nie maią na sobie *onera*, ani powinności żadnych, drog i posług do Zamkow abo

Kkkkkkkk ij

ANNO 1621 Dworow swych nie czynią, gdyż takowi na posługach będący, od tego *excipiuntur.* Także *Possessores* wszyscy Dobr Naszych Krolewskich, ktore bądź od Nas maią, bądź też Ziemskie dobra przedawszy, sobie pokupili a inszych Dobr Ziemskich nie maią: także i *minutiorum bonorum possessores*, ktore iakimkolwiek sposobem od Dzierżawcow Naszych, abo od Nas otrzymali, a inszychby Possessyi dziedzicznych nie mieli: tę expedycyą odprawić powinni.

A po skończeniu Expedycyi, i licencyowaniu, podług dawnego Prawa, z Woysk nie ma żaden odiachać, aż się pierwey Woiewodzie albo Kasztellanowi, lubo Wodzowi Powiatu swego abo Urzędnikom do Sądu należącym, opowie, i list w tey mierze weźmie, ktory mu denegowany bydź nie ma; krzywd iednak i szkod naymnieyszych, wracaiąc się, nie ma czynić: a ktoby od takowego szkodę, abo krzywdę odniosł, uczyniwszy protestacyą w Grodzie bliższym, gdy go pozwie na Trybunał, bądź Lubelski, bądź Piotrkowski, do ktorego *inculpatus* należy, powinien się sprawić *peremptorie, absq; quibusvis dilationibus, & exceptionibus ex speciali Regestro*; ktory nayprzod, iako się wyżey wspomniało, ma bydź odsądzony.

A iż na tym należy, aby pod odiazd Nasz, i Obywatelow wszystkich, na tę Expedycyą, ludzie złośliwi, do przewrotnych zamysłow swoich okazyi i pola nie mieli: tedy *securitatem* i bespieczeństwo Miast, Zamkow, Kościołow, Klasztorow, Wsi, Dworow, Domow Naszych, Duchownych i Szlacheckich, i inszych wszelakich mieysc, także drog, osob, targow, iarmarkow, waruiemy, żeby się nikt nie ważył krzywdy, abo wiolencyi nikomu czynić; kwoli czemu *pro hac vice*, dawnych Praw uchylaiąc, na takowe ludzie *dissolutos* daiemy władzą i animadwersyą pomienionym Sędziom Grodzkim, abo Podstarościom Sądowym, ktorzy w Zamkach swoich zawsze mieszkać, *præsentes* bydź i rezydować pospołu, z Woyskiemi, *sub pœna de expeditione bellica*: powinni; i kwoli czemu mieszkanie w Zamkach, tak Podstarości iako i Woyski, ma mieć. A tenże Postarości abo Sędzia zawsze *paratus* ma bydź każdemu, ktoryby się w tey mierze uciekał i uskarżał, *etiam ex citatione in vim termini tacti*, to sądzić i uznawać. A gdzieby ktory z Narodu Szlacheckiego, taki się znalazł, coby pod ten czas *pacem & tranquillitatem publicam*, kiedy ma bydź naywiększa *securitas*, *violaret*; na takowym *rigor pœnarum Legum, itidem de expeditione bellica sancitarum, præmissa sufficienti inquisitione & indagatione*, ma bydź extendowany. A ieżliby kto był tak uporny, i *contemptor legum publicarum*, żeby nic niedbaiąc na tę Sądu Grodzkiego *recentium criminum* exekucyą, zbrodni swoich nie zaniechał, wiolencye, naiazdy, łupy, i iakiekolwiek infestacye czynił: ma Urząd Grodzki obwieściwszy, i zgromadziwszy tych, ktorzy doma pozostaią, iako *Patres-familias*, Bracia niedzielni także sług, Faktorow, Urzędnikow, ludzi starych i chorych, i inszych ludzi Szlacheckich, i Dzierżawcow Naszych Krolewskich, abo i Duchownych Dobr: ktorzy iako na gwałt zbieżeć się i zgromadzić, *sub pœna centum marcarum in eodem Castro succumbenda*, powinni, gdyż o bespieczeństwo każdego idzie, takowego swywolnika poimać, i do Wieże wrzucić, i do nas dla informacyi posłać: a takowego nigdzie bronić nie maią. A Urząd też do imania go Grodzki, *sub pœna quingentarum marcarum*, nie ma w tym folgi i remissy żadney czynić.

A *cum*

A *cum Plebejis*, nieodsyłaiąc po informacyą, ma Urząd *procedere*, *præmissa sufficienti instigatione partis & convictione*, *per factorem*, *aut Plenipotentem*, *vel Consanguineum*, ktoregokolwiek Obywatela, teraz na Woynie będącego, *facienda*.

Akta Grodzkie, *interea*, wagę swą mieć maią, w ktore zapisy Rekognicye, Protestacye, i Sprawy wszelakie, podług zwyczaiu przyimowane będą. Sądow iednak żadnych odprawować nie mogą, oprocz tych co się teraz wspomiało, na swawolniki *in recenti crimine*.

Z strony zaś inszych znośnieyszych excessow, i Hultaiow ktorym sam Grod, nieturbuiąc ludzi, zwykł podołać; tedy teraz Starostowie mieysc wszystkich, *pro facultatibus suis*, pewnie my bez opatrzenia słusznego nie odiadą z Zamkow. Więc też Woyscy i Sędziowie Grodzcy, dostatku żałować nie będą; a osobliwie Miasta przy Zamkach będące, i Cechy porządne bydź, i Zamkowi pomoc dać powinni będą, żeby to Hultaystwo chwytać i onych gonić, & *præsto securitatem* mogli czynić. A ieżliby też Podstarości abo Sędzia Grodzki krzywdę komu uczynił, tedy *coram viciniori officio* ma *respondere*, *sub simili juris rigore*.

Beśpieczeństwo Krolowey Jeymości Małżonki Naszey, i potomstwa Naszego, waruiąc: Dwor teyże Krolowey Jmci Małżonki Naszey, i Krolewney Jmci Szwedzkiey Siostry Naszey także Osoby pewne ktorych tu dla większego beśpieczeństwa, rady i usługi zostawuiemy: wolni maią bydź od tey Expedycyi teraźnieyszey. A wszakże aby nikt pod tym pretextem nie ulegał, tedy Regestr ich do Akt Grodzkich tutecznych Warszawskich podać kazaliśmy. Także Naywielebnieyszemu w Chrystusie X. Wawrzyńcowi Gębickiemu Arcybiskupowi Gnieznieńskiemu, ktorzy zostaiąc w tym Kraiu podług powinności Prymasowey, o beśpieczeństwie i pokoiu, pod tę niebytność Naszę, mieysc tych osobliwie też o rezydencye Krolowey Jmci Małżonki Naszey i Dziatek Naszych zawiadować będzie: kwoli czemu z chęci swey znaczny poczet iazdy, także Piechoty służaley przy Dworze swym chować obiecał, zaczym sługi iego *Possessionatos*, ktorzy przy nim *necessario* zostać muszą wolne czyniemy *ab expeditione hac generali*. Ktorzy wszyscy są spisani na osobnym Regestrze przez Marszałka poselskiego, Ur. Jana z Drucka Sokolińskiego Pisarza W. X. Litt: Starostę Danyowskiego podpisanym, i do Grodu tutecznego Warszawskiego podanym. Także też iż Wielebny X. Marcin Szyszkowski Biskup Krakowski, przy Mieście Stołecznym Krakowie pod ten czas odiechania Senatorow i Starosty mieysca tamtego, rezydować będzie, i za użyciem Naszym, z chęci swey i miłości ku Oyczyźnie liczbę znaczną ludzi, to iest Piechoty Czterysta, i konnych zbroynych sto przy sobie chować będzie: i *de securitate* i porządku wszelakim Ur. Wielgorządca, i Urząd Grodzki, także Mieyski znosić się z nim maią: sług iego osiadłych, ktorzy przy nim potrzebnie zostać muszą, od tey expedycyi uwalniamy. Ktorzy też są na tym Regestrze przez Marszałka pomienionego Poselskiego do Grodu podanym mianowani. Także W. X. Biskupowi Kuiawskiemu, wdzięczni będąc chęci i kosztow iego wielkich, ktore na tę gwałtowną Rzeczypospolitey potrzebę wyprawieniem kilkuset człowieka z Bratem swym: Wielmożnym Philipem Wołuckim Kasztellanem Rawskim, podiął sług, ktorych *necessario* przy sobie zostawić musi, wolne takie czyniemy; ktorzy też w tym regestrze, do Grodu podanym są specyfikowani.

ANNO 1621 Przytym Wielebnemu X. Henrykowi Fierleiowi, Biſkupowi Płockiemu, ktory tu w Warſzawie kwoli więkſzemu beśpieczeńſtwu Krolowey Jmci pod odiazd Naſz rezydować będzie, i z chęci ſwey znaczny Poczet, kilkadzieſiąt Konnych, także Piechoty ſłużałey chować będzie, ſługi iego niektore do Woyny publiczney należące, na tymże Regeſtrze do Grodu danym mianowane, uwalniamy: i ſamego X. Biſkupa od wyprawy, względem Dobr iego Dziedzicznych Ciemiernik, wolnego czyniemy.

Wielmożny też Podſkarbi Koronny, dla odprawowania powinności Skarbowey, także Zup, Ceł zoſtawić muſi pewne Oſoby w tymże Regeſtrze mianowane, ktorych excypuiemy od tey Expedycyi.

Więc i Wielmożnego Melhiora Weyhera Kaſztelana Elbląſkiego, Ekonoma Malborſkiego dla przyczyn ważnych oſobliwie Zamku tamecznego, i Pieniędzy z Pruſs przychodzących, *ab hac Expeditione* uwalniamy.

Także Urodzon: Wielgorządcę Krakowſkiego ktory na Zamku Krakowſkim zoſtawa z Podrządcym iego i dwiema Rotmiſtrzami Pieſzemi, i ze trzema Urzędnikami, bez ktorych ſię, do Wielgorządow obeyść niemoże, wolne czyniemy od tey Woyny. Miaſta wſzyſtkie, powinności ſwoie na tę expedycyą oddać powinne: toieſt wozy i *neceſſaria* woienne, podług Praw i Przywileiow wyprawić: a co ſię tknie wyprawy *ex facultatibus & Proventibus illorum publicis & privatis, juxta taxationem in Statuto deſcriptam*: tedy teraz maiąc wzgląd na teraźnieyſzą potrzebę, i nagłość czaſu, aby ſię dogodzić mogło Rzpltey poſtanawiamy, aby Miaſta wſzyſtkie juramentem ſzacunek Dobr ſwych publicznych, *per duos ex conſulibus*, przed Urzędem Grodzkim, to ieſt Sędziem Grodzkim, albo Podſtarościm Sądowym: a prywatnych; każdy ſami przed Urzędem Mieyſkim przy tymże Urzędniku Grodzkim czynili i likwidowali, i potym ludzie wyprawowali porządnie, od ośmi tyſięcy Konnego, a od czterech tyſięcy Pieſzego, czym ſię Prawo dawne moderuie, maiąc *in reſpectu* teraźnieyſzą wynioſłość i wyſoką cenę rzeczy: ażeby te taxacye, ktore teraz pod juramentem będą czynić, *fideliter* ſię odprawowały, i nikt nieutaiwał. A po uſpokoieniu tey głowney expedycyi i zwroceniu ſię, tedy do każdego Woiewodztwa abo Ziemie damy Kommiſſarze Naſze przy Woiewodach i Staroſtach na weryfikacyą, i uznanie prawdziwey likwidacyi, ſzacunkow, pomienionych.

Mieſzczanie wſzyſcy, ktorzy maią Dobra Ziemſkie dziedziczne, maią ſię na tę woynę ſtawić, *excepto Magiſtratu, ac Officialibus*. Inſze zaś Miaſta, ktore pod ten czas niebeśpieczny obrony potrzebuią, ſą na oſobnym tymże Piſmie, abo Regeſtrze przez Marſzałka pomienionego Izby Poſelſkiey, ktory do Grodu ieſt podany, mianowane. Także powinność ktorąby teraz Miaſta, wozow, i wyprawy z Dobr podług ſzacunkow w ſtarym Prawie warowanych oddawać miały, w tymże piſmie ieſt wyrażona i opiſana: za ktorą iuż od expedycyi teraźnieyſzey i ciężarow iey wolni będą. Co ſię zaś tknie Zydow, bacząc w tym trudnieyſzą bydź taxacyą, i co pewnieyſzego chcą mieć, niżeli im juramenta deferować. Zaczym, za zgodną Seymu tego uchwałą poſtanawiamy, aby oprocz Pogłownego zwykłego, dwudzieſtu dwu tyſięcy złotych ktore teraz na ten rok na nie uchwalono: względem tey Expedycyi

publiczney, i szacunkow Dobr swoich, tylką drugą summę oddali do Skarbu Koronnego: ktore summy obiedwie, na dwie racie dać maią, iednę na S. Marcin, drugą na S. Woyciech, zaczym za uiszczeniem tey summy, wolni *penitus* będą od wszelakich powinności, i ciężarow, także szacunkow dobr swoich, abo *gravamina* inszych, ktoreby na nich *ratione* tey expedycyi ściągać się miały, tak iako Zydom W. X. Litt: obwarowano w tey mierze. ANNO 1621

Przytym zabiegaiąc aby przez takie gromadne ściąganie się Woysk, ludzie utrapieni i niszczeni nie byli, nie maią te Pułki abo Powiaty, iednemi gościńcami chodzić, ale rożnie, także i u przepraw i przewozow u Wisły nie na iedno się mieyscé naciskać: czego Kasztellani przestrzegać będą: a w drodze ieżliby Woiewodowie: Urzędnicy Nasi, i ci ktorzyby osobno, a nie przy Powiatach do Nas się ściągać będą, sami sludzy i *comites* ich, krzywdy, szkody czynili: maią się przed nami, bądź w Obozie, bądź na Trybunale Koronnym gdzieby się strona udała, ieżliby kto szkody przeciw nim dowiodł, sprawić & *judicium pati.*

Waruiemy to przy tym Posłom teraźnieyszym, na tym Seymie obecnie będącym, ktorzy są na osobnym Regestrze podani: iż na expedycyą tę publiczną przygotować się nie mogli z sługami swemi co są przy nich, pomknieniem czasu ściągania się do Obozu dziesięć dni rachuiąc *à 4. Octobris ad 14. Octobris*, pode Lwow na mieysce Woyskom naznaczone.

Toż się ma rozumieć o Osobach Senatorow Naszych, teraz przy Nas na Seymie będących.

A wciągnieniu, maią się skromnie zachować, nikomu krzywdy nie czynić, tak iako się o Woiewodach, i o tych co sami z pocztami poydą, wyżey napisało. Jeżliby też ktory Szlachcic mnieyszey kondycyi, teraz po źniwach z gumnem budowaniem, dobytkiem swoim pogorzał, a nie miał innych maiętności: nie ma podlegać ciężarowi temu, iednak powinien to potym samo trzeć poprzysiądz. Toż się ma rozumieć o Miastach pogorzałych, ktorymby libertacya, według Prawa pozwolona, nie expirowała ktory to sposob abo uchwała pospolitego ruszenia, nie ma wagi mieć iedno do Seymu drugiego, i potym Prawu dawnemu nie ma szkodzić. *Vol: III. Anno 1621. fol: 410.*

POTIORITAS.

Nro. I. O Ważności Zapisow.

Deklaruiąc *in universum* ważność zapisow, aby się ludzie niezawodzili, pożyczaiąc pieniędze *super bona onerata*: postanawiamy, iż kto będzie miał pierwszy Prawo i Zapis *ad bona aliqua* tego będzie *potioritas*: i choćby też kto przezyski i Possessyą za ostatnieyszym zapisem otrzymał, tedy pierwszego zapisu Summa i przezyski maią być ważnieysze, i nayprzod iść, wyiąwszy gdyby kto był, *triennalis Possessor*, abo *de jure* Prawo iakie znalazło się być nieważne. Wczym żeby się zabieżało *fraudi* & *dolo*, tedy waruiemy żeby wszelkie zapisy, ktoreby w Xięgach iakich odległych Grodzkich abo Ziemskich zeznane były, *ad proprium forum terrestre vel castrense ubi bona recognoscentis consistunt per modum oblatæ per creditorem vel debitorem*, abo sługę ktorego, z 1588

ANNO z nich w pisowane dla wiadomości każdego były. A prioritas tego zapisu ma
1588 być liczona od onego aktu, gdy będzie *in proprio foro per oblatam* aktykowany. To też waruiemy iż ieżliby były iakie zapisy na zmowie, ku oszukaniu kredytorow uczynione, abo z iakiey przyczyny podeyrzane: tedy o to będzie wolno prawem czynić drugim kredytorom ktorymby się ten zapis zdał być ku szkodzie. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1219.*

Nro. 2. Securitas Dobr Ziemskich samego Woiewodztwa Wołynskiego.

1673 Lubo Konstytucyą 1588. i wyraźnemi Woiewodztwa Wołyńskiego Statutami zapisow *potioritas* dobrze iest obwarowana. Przeto mieć chcemy, aby takie *causae potioritatis* żadney nie podlegały taxie, ale ieżliby chciał *vindicare posterior creditor* dług swoy, *in quibusvis bonis*, ma *primos possessores* moc wykupić. Dziedzictwa zaś otrzymane przed poślednieyszemi kredytorami i legatami, maią *in suo* zostawać *robore non obstantibus quibusvis Decretis perpetuo lege moderna cavemus.* *Vol: V. Anno 1673. fol: 122.*

Nro. 3. Securitas Dobr Ziemskich Woiewodztwa Podlaskiego.

1676 Konstytucyą *titulo securitas* Dobr Ziemskich samego Woiewodztwa Wołyńskiego, *de potioritate jurium in Anno* 1673. ferowaną, Woiewodztwo Podlaskie *in toto* przyimuie. *Vol: V. Anno 1676. fol: 555.*

POTWARZ.

Nro. I. De calumnia objecta, de calumniatore, & de Calumniato.

1496 Item cum omnis juris Regula viam praecludat calumniis, statuendum censuimus, quod si cuipiam objici contigerit calumnia, calumniatorq; ab antiquo nuncupetur, quia videlicet procuravit aut procurat causam calumniosam, luet calumniato se purganti pœnam trium marcarum & judicio trium. Talis autem purgatio ipsis calumniatoribus duntaxat tribus vicibus est indicenda; si vero quarta vice quis inculpatus fuerit, de opere calumniae amplius ad purgationem admitti non debet, sed pro suo scelere nares sibi praecidi debent, ad instar equi castrati, & eo ipso sit honore privatus, nec jure Nobilium per amplius, aut eodem aliquatenus se tueri potest. *Vol: I. Anno 1496. fol: 252.*

POZWY.

Nro. I. De citationibus Ministerialium sine jussu iudicis.

1431 Flebili querela saepius recepimus, quod Ministeriales per terram girantes & cursitantes, pauperes villanos vel Religiosorum villas, aut pauperes milites, caeterosq; subditos nostros fatigandi vel vexandi modos exquisitos ad invenerint ita quod si alicujus Villae pauperes milites, aut Villani religiosorum eos pro beneplacito ipsorum officialium, quibuslibet expensis non pertractant, nec procurant, iidem Ministeriales ipsos pauperes, nobiles, aut Villanos sine culpa seu causa, & absq; judicis praecepto citant, occasione vexationis faciendae, terminos eis pro libito suae voluntatis assignantes; sicq; iidem pauperes milites seu Villani volentes redimere hujusmodi vexationes, & molestationes, saepissi-

sæpissime de certa pecuniæ summa cum eisdem componunt. Unde Nos hujusmodi malitiæ & machinationi obviare volentes statuimus quod deinceps Ministeriales sub pœna privationis sui Ministeriatus & privatione omnium suorum bonorum absq; speciali judicis mandato aliquam citationem facere non præsumant, alias præmissam pœnam, & infacie, ad ustionem & notationem non immerito poterint formidare. *Vol: I. Anno 1347. fol: 10.* ANNO 1347

Nro. 2. De his qui citati se excusant per Dominos referendo se ad illos tanquam pro alterius crimine citarentur.

Contingit etiam, quod dum aliqui pro quibusdam criminibus & delictis ad Nostram audientiam evocantur, nominant Dominos & quoslibet ipsorum superiores, allegantes, quod auctoritate & mandato suorum Dominorum & superiorum hujusmodi crimina & delicta commiserunt. Verumtamen quamvis aliquibus temporibus, contra rationem fuerit observatum, quia hujusmodi malefactores per eandem nominationem a pœna liberabantur, quæ nominatio continet in se errorem intollerabilem, ex eo, quod directe contrariatur præcepto divino. Unde Nos attendentes quod peccata teneant suos tantummodo actores & secundum Canonicam æquitatem nominatio in delictis non vendicat sibi locum, nec liberat delinquentem, ostensio auctoris delicti; statuimus quod citati pro quibuslibet criminibus & delictis, in Nostro judicio judicentur, & respondere teneantur, & convicti debita pœna puniantur, non obstante prædicta qualibet nominatione, etiamsi super hoc privilegiis Nostris vel Nostrorum Prædecessorum essent communiti, quæ quantum ad hoc, ut perniciosa & erronea cassamus irritamus, revocamus. In hæreditariis vero, & aliis quibuslibet quæstionibus citati, & in Nostro judicio nominati tales si Nostram jurisdictionem declinare voluerint, nolentes easdem quæstiones in se recipere, decernimus quod extunc prædicti citati, cujuscunque Status & conditionis existant, habeantur pro convictis. *Vol: I. Anno 1347. fol: 11.* 1347

Nro. 3. Nullus debet citari nisi per Ministerialem excepto ubi sit pro crimine recenti.

Possibilitas hoc dictat rationis, quod judices in exercendis suis judiciis habeant suos certos Ministeriales, seu officiales; Quapropter statuimus quod penitus nullus judex per aliquam aliam personam quam per certum suum Officialem seu Ministerialem faciat & expediat suas citationes. Milites autem superiores per literas, excepto hoc si aliquid crimen in judicio, vel in Curia judicii recenter & de novo committatur, tunc pro hujusmodi crimine, per quemlibet familiarem, contra tales, liceat fieri citationes. *Vol: I. Anno 1347. fol: 11.* 1347

Nro. 4. De citationibus fiendis per literas & Ministeriales.

Decernimus etiam declarando, quod Nos vel Capitaneus Noster vel Palatinus, vel Judex, vel subJudex, vel Officialis, qui dicitur *Woźny* habeant faculatem dandi Ministerialem, ad citandum; ita quod qui habent jus, non citentur nisi per literas Nostras vel Nostri Capitanei illiq; per literas duntaxat citentur. Sed Curia Nostra præsente, vel judicio Nostro generali exi- 1347

ANNO 1347 ftente poterit Officialis ad mandatum Noſtrum vel Noſtri Capitanei ſeu judicis ſive litera citare in hoſpitio aut in foro. Extra Curiam Noſtram vel judicium Noſtrum, ſi quis citari debuerit, non in domo Militis, ſed apud Vladarium ſive ſcultetum edictum citatorium proponatur actore præſente vel ejus nuntio, ei contra quem actio fuerit dirigenda, cauſa citationis, per quem citatur expoſita, & aſſignato ſibi certo termino comparendi. Et ſi citatus comparere non curaverit vel contempſerit; pro quolibet termino videlicet primo & ſecundo octo ſcottos pro pœna ſolvere teneatur, & in tertio termino ſi non comparuerit cauſam perdat & ab actione cadat cum pœna. Si vero actor in primo termino, nec per ſe nec per alium ſuum nuntium paruerit, ab actione ſua cadat cum pœna ſeptem marcarum. *Vol: I. Anno 1347. fol: 51.*

Nro. 5. De Falsariis citaionum puniendis.

1447 Item volumus & decernimus quod calumniatores & falſæ citationes ac inordinatæ locum in judiciis non habebunt, pro quibus juxta qualitatem exceſſus dignitarii, judicio præſidentes, habebunt facultatem eoſdem calumniatores & falſas ac inordinatas citationes offerentes puniendi, corrigendi & mutilandi. *Vol: I. Anno 1447. fol: 158.*

Nro: 6. De titulo ad citationes terrestres in Capitaneatu Posnaniensi.

1505 Conformare cupientes terras Capitaneatus Majoris Poloniæ terris aliorum Capitaneatuum Regni Noſtri ſtatuimus, quod in Majori Polonia citationes judicii terreſtris, deinceps non emanabunt ſub titulo Capitanei, ſed ſub titulo noſtro & ſucceſſorum Noſtrorum, & ſigillo terreſtri, ſuper judiciis autem Capitaneatus ſub titulo & Sigillo Capitanei emanare & dari debebunt. *Vol: I. Anno 1505 fol: 301.*

Nro. 7. De Data, titulo & literis abecedarii citationes destruentis, nec ne.

1505 Item pro data, titulo: pro proprio nomine nemo debet cauſam amittere & ſi aliquis defectus eſſet in citatione aut in concitatione, ſuccumbens pœnam trium marcarum ſolvet, & denuo debet citare, ſi in verbo litera deeſſet, aut ſi litera abecedarii male ſcriberetur iſto nil amittet aliqua partium. *Vol: I. Anno 1505. fol: 327.*

Nro. 8. De citatione super citationem facta.

1505 Item ſi quis importaverit citationem ſuper citationem pro una re, tunc luens pœnam trium marcarum judicio, & totidem parti, citationem unam deſtruat, ſeu una citatio ejuſdem ſit nulla. *Vol: I. Anno 1505. fol: 330.*

Nro. 9. De termino facietenus alias facionato.

1505 Item terminus facietenus datus, alias qui facionatus dicitur in una ſeptimana dari debeat, ſic dum res aliquæ arreſtantur cum Miniſteriali, tamen ſi

non restituit ille apud quem sit arrestatio, ponit terminum Ministerialis illi, apud quem est arrestatio facta comparendi coram Capitaneo in una septimana. *Vol: I. Anno 1505. fol: 330* ANNO 1505

Nro. 10. De Intercisis citationum componendis.

Item dum aliquis fuerit citatus, ad quodcunq; jus & pars vult videre si concordant intercisæ, tunc citationes componendæ erunt, & si sunt conformes earum intercisæ valet citatio, nam si intercisæ sunt non uniformes, alias si non concordant tunc actor amittit causam suam, ex eo quia præsumitur falsificatio commissa. *Vol: I. Anno 1505. fol: 332:* 1505

Nro. 11. De concitatione non scribenda ad respondendum judicialiter.

Item in concitatione non judicialiter responsurus, sed judicialiter satisfacturus scribi consvevit, & scribendus est. *Vol: I. Anno 1505. fol: 332.* 1505

Nro. 12. De petitione insimul & condemnationis & poenæ.

Item dum aliquis postulat & condemnationem alias *odbycia*, & pœnam pro citatione mala, non condemnatio neq; utrumq; sed pœna duntaxat decernatur petenti. *Vol: I. Anno 1505. fol: 333.* 1505

Nro. 13. Aboletur consvetudo terræ Sochaczoviensis, in cassandis citationibus observata.

Item ad abolendam iniquam consvetudinem, in Terra Sochaczoviensi, in qua citationes, ob immutatam literam, vel dictionem, vel mutilam seu mancam in ea scriptam propositionem vel propter intercisam cassari solent, cum ammissione causæ: statuimus ut ejusmodi consvetudo utpote pernitiosa non teneatur nec deinceps alicui ullum afferat nocumentum, propter indecentias vero & defectus citationis, correctus actor, pœna consveta, potest meliori citatione causam relevare, & denuo incipere. *Vol: I. Anno 1511. fol: 378.* 1511

Nro. 14.

Tibi Nobili N. innotescimus, providum N. Ministerialem terrestrem N. cum certis Nobilibus, secum comparentibus coram officio Nostro Castrensi, personalem fecisse relationem, quomodo, dum nuper additus fuisset ad judicium terrestre N. Nobili N. actori, jure vicenti, ad intromittendum ipsum, vigore suorum perlucrorum, in bona tua hæreditaria N. quorum literas sub sigillis ejusdem judicii terrestris, coram Nobis & Officio Nostro obtulit, & produxit, prout hoc ipsum judicium terrestre, ad Nos & Officium Nostrum tanquam brachium regale remisit: & tu existens jure convictus, tanquam rebellis intromissionem temere sibi denegasti, quo facto, executio ipsorum perlucrorum, ad brachium Nostrum Capitaneale, quin potius regale, cujus vice fungimur in hac parte, est devoluta. Propter quod tibi mandamus vigore Regio, & Nostro ex Officio quatenus coram Nobis aut Nostro Vicegerente, sive Officio quatenus coram Nobis aut Nostro Vicegerente, sive Officio castrensi feria tali, & tali, N. & in Castro N. legitime compareas ad videndum & au- 1523

ANNO 1523 diendum, nos auctoritate brachii Regalis, in vim executionis, præfatam partem, jure vincenti in bona tua prædicta, & juxta perlucrorum, ejus continentiam potenter intromitti, tueriq; prout ad nostrum pertinet Officium: alias contumacia tua non obstante, nos ad ea quæ nobis ex officio nostro incumbunt procedemus. *Vol. I. Anno 1523. fol: 406.*

1523 Nro. 15. Item si Actor amiserit citationem ante contestatio nem litis, sive ante terminos, ad quos citavit reum, extunc poterit ciatare reum, alia citatione, ad instar prioris, quæ sive in sua narratione à prima amissa discrepaverit, sed eundem effectum in se contineret, & summam, talis citatio habebit locum in judicio, nec Actor ob hoc aliquam pœnam luet, sed citatus æquè sicut ad illam primam amissam sibi respondere tenebitur, nec poterit citatus actori objicere, quod dedisset citationem super citationem, & idem erit, si post contestationem litis amisserit, nam poterit etiam adcitare, sive denuò citare sine aliqua pœna. Et si idem habuerit citationem sive propositionem acticatam, extunc valebit sibi pro citatione, & non tenebitur citationem citato ostendere, sufficiet adcitatio illius; & si citatus amisserit citationem, extunc Actor post propositionem suam, ad postulationem citati, tenebitur sibi accommodare suam citationem ad respondendum, quam restituet, actori post responsionem. *Vol. I. Anno 1523. fol: 415.*

Nro. 16. FORMULÆ CITATIONUM.

1. Citatio pro debito inscripto.

1523 Sigismundus Dei Gratia Rex Poloniæ &c. Tibi Nobili N. Hæredi de N. mandamus, quatenus in Terminis Terrestribus in N. protunc celebrantibus, ad instantiam Nobilis N. de N. compareas: qui te citat pro eo; quia non vis sibi solvere centum marcas pecuniæ certi debiti, quas debuisti sibi solvere ad tempus jam præteritum, & non solvisti: prout de hoc inscriptio in Actis Terrestribus N. latius canit: & in totidem ipsum damnificasti: judicialiter responsurus. Datum.

2. Pro debito non inscripto.

Pro eo quia tu non vis solvere centum marcas pecuniæ, monetæ & numeri Polonicalis, certi debiti: quas sibi debuisti solvere ad tempus jam præteritum, & non solvisti: & in totidem eum damnificasti: judicialiter responsurus.

3. Pro excisione Gaji, aut Sylvæ vel Mericæ.

Pro eo quia tu violenter excidisti sibi robora in gaio, sive sylva ipsius: in hæreditate N. valoris decem marcarum: & in totidem ipsum damnificasti: judicialiter responsurus.

4. Pro Arboribus Fructiferis.

Pro eo, quia tu excidisti sibi violenter decem arbores fructiferas: videlicet N. & N. in hæreditate ipsius villæ N. valoris quinque marcarum: aut prout judicium decernet, & in totidem ipsum damnificasti; judicialiter responsurus.

5. Pro

ANNO 1523

5. Pro Vulneribus.

Pro eo, quia tu fecisti super ipso initium litis, & intulisti sibi violenter tria vulnera cruenta, & duo livida, quæ Ministerialis Terrestris N. de N. cum Nobilibus in tempore vidit. Quæ vulnera pensat sibi ad quadraginta marcas pecuniæ, vel prout jus decernet: pro quibus vult te convincere; judicialiter responsurus.

6. Pro capite occiso.

Pro eo, quia tu occidisti patrem ipsius, Nobilem N. de N. quam occisionem Ministeriali Terrestri N. de N. & Nobilibus obduxit, & super te protestatus est: quod caput Patris sui præfati, pensat sibi ad centum viginti marcas, & ad pœnam carceris, aut prout judicium decernet; & vult te pro eodem convincere: judicialiter responsurus.

7. Pro Propinquitate.

Pro eo, quia tu possedisti & tenes propinquitatem ipsius, videlicet villam N. & ejus hæreditatem, ad quam ipse est propinquior quam tu post Nobilem olim N. Patruum suum germanum. Quæ bona præfata existimat sibi ad ducentas marcas pecuniæ: & in totidem ipsum damnificasti: judicialiter responsurus.

8. Pro divisione.

Pro eo, quia tu non vis cum ipso dividere bona hæreditaria N. quorum medietas ipsum N. concernit, & ipse tecum vult quod sibi pensat ad centum marcas pecuniæ & totidem damni, judicialiter responsurus.

9. Pro redimendis bonis obligatoriis.

Citat te ad recipiendum pecunias, quas te in bonis ipsius hæreditariis, videlicet Villa N. prætendis habere inscriptas, & ideo ut stares, & inscriptiones tuas coram judicio ostenderes, & pecunias reciperes; sibiq; tanquam hæredi, de bonis ipsius præfatis, judicialiter conscenderes. Datum.

Citatio suprascripta, potest fieri etiam ad actorum, positionem, non expectata celebratione terminorum: & hoc fiet in Arbitrio actoris,

10. Pro Kmethone profugo, sive quovis alio subdito.

Pro eo, quia tu non vis sibi extradere laboriosum N. Kmethonem ipsius, de villa N. ad villam tuam N. profugum: quem apud te in villa tua præfata N. arrestavit, per Ministerialem Terrestrem N. de N. quem sibi pensat ad decem marcas, & totidem damni: judicialiter responsurus.

11. Pro cautione fidejussorâ.

Pro eo, quia tu sibi fidejussisti, pro Nobili N. de N. solvere viginti marcas pecuniarum, ad tempus jam præteritum: quas viginti marcas, nec ipse N. principalis: nec tu, tanquam pro eo fidejussor, solvistis; pro quibus te citat, & in totidem ipsum damnificasti: judicialiter responsurus.

ANNO 1523

12. PRO RECEPTIONE FÆNI AUT FRUMENTORUM

Pro eo, quia tu recepisti sibi violenter decem cassulas fæni, in prato ipsius hæreditario, villæ N. laboris ipsius: quod fœnum pensat sibi ad viginti grossos, & totidem damni; judicaliter responsurus.

13. PRO CONSULTATIONE & DEPASTIONE FRUMENTORUM.

Pro eo, quia tu immisisti de industria & violenter, familiam tuam, cum equis & pecoribus, in & super hæreditatem ipsius N. & conculcasti sibi frumenta diversi generis, laboris ipsius: quæ sibi pensat ad triginta marcas pecuniarum, & totidem damni: judicialiter responsurus.

14. CITATIO AD PARATAM CITATIONEM, POST MORTEM PATRIS, AUT CUIUSVIS ANTECESSORIS CUI NONDUM VENERAT TERMINUS.

Qui te concitat, alias *przypozywa*, ad paratam citationem, Nobilis olim N. Patris prædicti, Nobilis N. legitimi, qua te præfatus olim N. Pater ipsius citaverat, videlicet pro eo. Et inferatur citatio Patris, & taliter concludatur. Et præfata actio concernit prædictum N. tanquam filium legitimum, prædicti N. ideo ad præmissa prædicto N. tanquam Successori: judicialiter responsurus.

15. DUM PATER, AUT ALIUS ANTECESSOR, LITE CONTESTATA, SIVE SCRIPTO TERMINO, AUT CONDEMNATO REO MORTUUS FUERIT.

Qui te concitat, alias *przypozywa* ad paratam citationem & actionem, & ad paratum terminum. Si terminus est translapsus, tunc scribatur; ad translapsum terminum, qui sibi translapsus est in termino, &c: & Etad omnes actus judiciarios, Nobilis olim N. Patris prædicti N. & ad eum punctum, in quo cessavit causa, morte præfati Nobilis olim N. Patris prædicti N. ad quam actionem ipse N. est proprinquior, & eum concernit, tanquam filium, post patrem, prout citatio ad processus causæ ipsius in actis Terrestribus N. latius disponit, videlicet occasione summæ centum marcarum. Ideo te concitat, alias *przypozywa*, ad attentandum ipsum procedi ad ulteriores gradus & processus judiciarios. Si nondum erat lis contestata, concludatur; ad præmissa judicialiter responsurus; sed si post condemnationem in lucro, vel post latam sententiam; extunc ita concludatur; ad præmissa judicialiter attentaturus procedi ipsum contra te, ad ulteriores gradus.

16. CITATIONIS TRANSLAPSÆ ADCITATIO

Qui te concitat, alias *przypozywa*, ad paratam citationem translapsam, quæ sibi est translapsa in terminis terrestribus in N. jam præteritis, quæ citaverat pro eo, &c: et eo inferatur citatio & concludatur: judicialiter responsurus.

17. A KMETHONE, SIVE ALIO QUOVIS SUBDITO

Ad instantiam laboriosi N. de N. Kmethonis & subditi Nobilis N. de eadem N. hæredis, qui te citat pro eo, quia tu recepisti sibi violenter bovem, valoris trium marcarum pecuniæ, & ipsum in totidem damnificasti: judiciali-

ter responsurus; & dominus ipsius præfatus N. stat pro pæna sua trium marcarum, juxta præfatum N. subditum suum. Dat. ANNO 1523

18. Granicierum

Qui te citat ad faciendum granicies seu limites inter bona ipsius N. hæreditaria, villæ N. ab una, & tua etiam hæreditaria, villæ N. partibus ab altera, & ad attentandum sibi N. decerni actoratum, vigore præsentis citationis; judicialiter responsurus.

19. Pro non administratione justitiæ

Pro eo quia tu non vis sibi justitiam ministrare, cum laborioso N. Kmethone & subdito tuo, de villa tua N. qui sibi excidit robora diversi generis in gaio ipsius in hæreditate villæ N. quam non administrationem justitiæ, pensat sibi ad decem marcas pecuniæ, & totidem damni.

20. Secundæ citationis post condemnationem in pæna contumaciæ

Citat te secundo, prout te condemnavit in termino primo in terminis terrestribus, in N. jam præteritis in pæna contumaciæ, juxta suam primam citationem, qua te citavit pro eo &c. Et inseratur citatio originalis, & concludatur; judicialiter responsurus.

21. Concitationis, alias przypowiastu, post condemnationem in lucro

Qui te concitat, alias *przypowieszcza* ad solvendum & satisfaciendum pro his omnibus, pro quibus te condemnavit in termino peremptorio, in terminis Terrestribus in N. jam præteritis, juxta suam citationem, in lucro, pro toto, qua te citaverat pro eo &c: Et inseratur citatio, & concludatur loco responsurus, judicialiter satisfacturus.

22. Citatio ex officio Succamerarii, ad campum post condemnationem citati in lucro in judicio terrestri

Tibi Nobili N. hæredi de N. Mandamus, quatenus coram Nobis, aut Camerario Nostro, feria secunda post festum sancti N. nunc instans proxima, in loco campestri, inter bona hæreditaria Nobilis N. dicta N. & tua etiam hæreditaria dicta N. ubi videlicet præfatus N. actor nos seu nostrum Camerarium locabit, ad attentandum & videndum ipsum, ducere nos, sive officium nostrum, ducereq & sipare granicies scopulos de terra erigendo, & alia signa metalia sive granicialia faciendo, attentaresq & aspiceres ipsum, cum testibus præstare juramentum, tanquam actorem, super vera & justa ductione & sipatione præfatarum granicierum; prout præfatum actoratum contra te obtinuit, condemnando te in lucro actoratus in judicio terrestri N. in terminis jam præteritis, cum quo actoratu ad nos sive nostrum officium, ad campum est remissus præmissa judicialiter attentaturus datum.

23. Citatio Castrensis ad querelam

N. de N. Capitaneus N. tibi Nobili N. de N. innotescimus Nobilem N. de N. contra te, coram nobis in querela deposuisse, quomodo tu ipsum de pa-

ANNO 1523 cificatione possessione bonorum N. violenter expulisti, & depercussisti: quare vigore Regio & Nostri officii Capitaneatus, mandamus, quatemus coram nobis, aut officio Nostro Castrensi N. feria secunda post festum N. in Castro N. compareas, querelis præfati N. & ad alia protunc tibi objicienda, responsurus. Quod sive comparueris, sive non, nos ad ea, quæ ad Nostrum officium spectant, procedemus. Datum in Castro N.

24. CONCITATIO ALIAS PRZYPOWIAST, POST LATAM SENTETIAM, PRO RE DECRETA

Qui concitat alias *przypowieszcza*, ad saisfaciendum & solvendum sibi centum marcas per judicium terrestre N. in terminis terrestribus in N. proxime præteritis sibi super te decretis & ad attentandum ipsum jurare super damnis exinde secutis: ideo ut stares, & pro præmissis omnibus & pro pænis satisfaceres. *Datum Vol: I. Anno 1523. fol: 423.*

Nro. 17. DE CITATIONIBUS & TERMINIS POST CURIAM

1538 Citationes & terminos; qui post curiam vulgo appellantur, non aliter dari & præfigi faciemus, quam juxta Statuta Regni Nostri super ipsis edita. *Vol: I. Anno 1538. fol: 535.*

Con-svet: Her-burt **Nro. 18.** Quicunq & in tempore a jure concesso, ponit citationem in aliquibus bonis contra Possessorem pro aliquo debito aut onere in illis bonis inscripto: & revocando aliqua bona prædicta propinquitate, credens illum possessorem esse & hæredem prædictorum bonorum: si per hæredem verum aut per citatum, talis citatio impugnaretur, eo quod actor erravit in proprio nomine veri hæredis, non nocet juri suo error hujusmodi, etiam si talis citatio fuerit secunda, quia luendo pænam solitam propter citationis importationem illicitam, poterit causam inceptam citatione alia meliorari contra verum hæredem illorum bonorum prosequi & continuare juxta juris formam. Con-svet: apud Herbut *fol: 80. tit: Qui errat in persona.*

Con-svet Her-burt **Nro. 19.** Si vero aliquis, existens cum alio in citatione pro aliqua causa, aut violentia, & non terminata ea judicialiter facit parti aliam novam violentiam, aut injectionem in eadem bona: pro quibus prima citatio penderet indecisa, extunc potest talis citari alia nova citatione, pro secunda violentia & injectione, faciendo mentionem in ista citatione secunda de prima, hoc videlicet modo: stando mecum in citatione priori, pro eisdem bonis, sive pro eadem violentia, & non finito jure pro eadem citatione priori. Et hoc facere potest licite quoties in eisdem bonis violentiam novam fecerit. Citationibus prioribus non determinatis, neq jure finito, pro eisdem absq jactura causæ & Citationum priorum. *Consvet apud Herbut fol: 80. § si vero aliquis.*

1550 **Nro. 20.** Pozwy potwatnie bardzo się zabieżały, przeciwko ktorym, acz są Statuta, a wszakoż była w tym wątpliwość, gdzieby takowe Pozwy uszanowane bydź miały; ktorą wątpliwość My chcąc odiąć, tak nayduiemy:

iż

iż o takowe pozwy nie indzie uznawano bydź ma, iedno u onego sądu abo urzędu, u ktorego produkowane będą, a wszakosz iedno w ten czas, gdy strona oto czynić będzie chciała, a appellacya abo ruszenie, do nas iść ma. *Vol: II. Anno 1550. fol: 597.* ANNO 1550

Nro. 21. Nayprzod zabiegaiąc temu, aby ludzie niepotrzebnie wyciągani za dworem naszym niebyli, ustanawiamy: iż Instygator nasz niema nikogo pozywać *ad instantiam suam*, ani osoby naszey, ani za delacyą strony, tylko o rzeczy własnie należące osobie, zwierzchności, pożytkom i imionom naszym. A ktoby się ważył o insze rzeczy, niż o te ktore właśnie sądom naszym należą, za dworem abo na Seym wyzywać, taki ma bydź tamże we stu grzywien winy stronie przekazań. *Vol: II: Anno 1552. fol: 605.* 1552

Nro. 22. Też na częste skargi Posłow Ziemskich od Rycerstwa wszystkiego, ktorzy *nomine fisci nostri* za dworem leda o co ciągnieni byli i bywaią, ustawiamy że ni oc *nomine fisci nostri* ludzie pozywani bydź niemaią, iedno ktorzyby nam z imion naszych dosyć nie uczynili. *Vol: II. Anno 1562. i 1563. fol: 621.* 1563

Nro. 23. Nie iest też tego potrzeba, aby kto po śmierci Sędziego *causæ suæ* stronę *ad prosequendam motionem* przypozywać miał, ale *post litigantem actorem, vel reum mortuum* iuż przypozwać *successorem* będzie powinien, gdzieby zostały, ktore akcye, a nie były na tym sądzie nowo postanowionym dosądzone, tedy *in eodem vigore, absq quavis adcitatione & concitatione*, przypaść maią na przyszły walny Seym, na ktorym strony Rok mieć będą, *talem qualem interim haberæ debuerunt nullius earum jure læso. Vol. II. Anno 1563 fol: 630.* 1563

Nro. 24. O Liczbie Pozwow na Roki dawanych.

Na Roki Ziemskie i Grodzkie Powiatu każdego, Szlachta i Obywatele na Roki iedne, niema więcey ieden na drugiego, tylko trzy pozwy wydawać. A ktoby pozwow więcey wydał, tedy one pozwy niemaią bydź sądzone na tych Rokach ale na drugie maią bydź limitowane. *Vol: II. Anno 1576. fol: 931* 1576

Nro. 25. O Licownym Roku.

Statut o Licownym Roku deklaruiemy, żeby Licowny Rok nieściągał się tylko na rzeczy kradzione. *Vol: II. Anno 1578. fol: 973.* 1578

Nro. 26. O Znoszeniu Pozwow.

Ktoby Dobra iakie trzymał, na ktoreby Prawo kto inszy przewodził, ma czynić z nim *pro deportatione citationum*, niż wynidzie rok i sześć niedziel: wyiąwszy gdyby kto niewiedział o przewodzie prawnym, o co ma przysiądz, *salvo tamen jure fæminei sexus & pupillorum, de præscriptionibus ancito. Vol: II. Anno 1588. fol: 1219.* 1588

ANNO 1588 **Nro. 27.** PODNIESIENIE POZWOW O MAIĘTNOŚCI ZIEMSKIE WOIEWODZTWA PODLASKIEGO

Pozwy zadworne, ktoremi są spozywáni na Podlasiu Szlachcicy niektorzy około Tykocina, i Raygroda mieszkaiący, na ukazywanie Przywileiow na maiętności dziedziczne Szlacheckie, ktoreby także były Dekretem Seymu teraźnieyszego znosiemy: a Przywiley ich Podlaski *incorporationis regno* w Lublinie na Seymie Unii daney, w mocy zostawuiemy, i tak deklaruiemy: iż żaden Szlachcic Woiewodztwa Podlaskiego nie iest powinien do okazowania Prawa i Przywileiu na maiętność swą dziedziczną Szlachecką: ale iakimkolwiek Prawem kto trzyma maiętność Ziemską, tak od Krolow Xiążąt, iakoteż od tych Panow, ktorzy z Krolem Jmcią świętey pamięci Zygmuntem Augustem, dobra i maiętności swe zamieniali: albo po nich Prawem iakim na przodki nasze i Rzepltey przypadłe, za uczciwe posługi nadane maią: tey to iuż wiecznemi czasy mocą Przywileiu Podlaskiego *in corporationis regno* każdy Szlachcic z potomkami swemi, w takiey iako insi Obywatele Koronni Woiewodztwa Podlaskiego, wolności trzymać ma, wyiąwszy ieżliby kto po inkorporacyi z dobr Krolewskich co sobie usurpował, albo u Przodkow naszych uprosił. A do Juryzdykcyi i Angaryi tych dzierżawiec, do ktorych mocą przymuszani bywali, żaden Szlachcic wiecznemi czasy podlegać niema. A gdyby Instygator za delacyą czyiąkolwiek, ktorego Szlachcica o takowe dziedziczne maiętności pozwać się ważył, albo ktożkolwiek taki grunt za grunt Krolewski w dożywocie uprosił; tedy delator winą tysiąca grzywien przez Sąd Trybunalski karan bydź ma, a iednak ona danina i pozew onemu Szlachcicowi Possessorowi dawnemu tych Dobr, nic szkodzić niema, choćby nań iaki postępek uczyniony był, bądź *in contumaciam*, bądź *ex controversia partium*: i Starosta żaden exekucyi czynić niema, *sub pœna suprascripta mille marcarum, in quovis judicio & officio regni repeten:* wyimuiąc od tych wolności Boiary putne, ktorzy z Listami Starostw i dzierżawiec naszych ieżdzali, i teraz ieżdzią, i tych wszystkich co od nich gruntow nabyli. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1232.*

Nro. 28. O PRZYPOZWIECH PO SMIERCI KROLEWSKIEY I SĘDZIOW

1588 Po śmierci Krolewskiey, i Sędziow wszelakich, deklaruiemy: iż przypozwow żadnych, tak do akcyi iako i pozwow, bądź w Ziemskim abo Mieyskim Prawie, nie iest potrzeba. Tylko, gdzieby osoba ktora *ex litigantibus* umarła. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1234.*

Nro. 29. O POZWIECH

1589 Pozwy maią bydź pod tytułem naszym Krolewskim, i pod pieczęcią Ziemie albo Powiatu onego, w ktorym pozwany iest osiadłym, a Rok wszelakim pozwem zawity ma bydź składan przed czasem na sądy głowne, wyżey naznaczone, tak zaocznie iako oczywiście za sześć niedziel. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1298.*

ANNO

Nro. 30. o Zamknięniu exekucyi Woiewodztw Ruskiego i Podolskiego 1601

Iż przeciwko Konstytucyi Anni 88. o Zamknięniu Exekucyi w Ruskim i Podolskim Woiewodztwach uczynioney wychodzą zadworne pozwy od Instygatora naszego, a przeciw niektorym osobom tychże Woiewodztw: tedy zachowuiąc przerzeczoną Konstytucyą *in suo vigore* wszystkie takie pozwy i processy, ieżli iakie zaszły kassuiemy, i pozwanych wiecznemi czasy wolnemi czyniemy, To tylko *litispendentiæ excipien*: ktore zaszły przed Koronacyą naszą. *Vol II. Anno 1601. fol: 1514.*

Nro. 31. o Zbianiu pozwow na roku, iako za pozwy naszemi krolewskiemi, trybunalskiemi, ziemskiemi grodzkiemi, podkomorskiemi, kommissarskiemi, oczywiście i zaocznie, ma bydź składan

Tak to postanawiamy iż żaden, tak u Sądu Naszego Krolewskiego, 1589 Trybunalskiego Ziemskiego Grodzkiego, Podkomorskiego, i Kommissarskiego, niczym pozwu zbiiać, niemoże: tylko ieżliby w pozwie rzeczy mianowicie, albo imienia własnego i tytułu pierwszego, albo daty nienapisano, tedy tylko na taki pozew strona odpowiadać niepowinna, a inszemi żadnemi przyczynami pozwy zbiiane bydź niemaią. A Roki za pozwy naszemi Krolewskiemi, tak oczywiście iako i zaocznie, széść niedziel. A pozwy Ziemskiemi, Grodzkiemi, Podkomorskiemi, Kommissarskiemi, o każdą rzecz maią bydź niedalsze dawane, tylko oczywiście za dwie niedzieli: a zaocznie cztery niedziel, a bliższe bydź niemaią. *Vol: II. Anno 1589. fol: 1299.*

Nro. 32. o Pozwiech Zadwornych

Konstytucyą Seymu przeszłego 1609. o Mandaciech i pozwiech Zadwornych W. X. Litt: ktorą pozwolono było na Ziemskich membranach, pozwy 1611 i Mandaty zadworne pisać, znosiemy, a do starego Prawa, o wydawaniu Mandatow i pozwow z Kancellaryi naszey, przywracamy. *Vol: III. Anno 1611 fol: 45.*

Nro. 33. o Mandatach za Dworem

Ludzie prostego Stanu, *cum suo gravamine nobilitatis* Mandaty za Dworem 1631 na Szlachtę, *ratione injuriarum* sądowi Ziemskiemu albo Grodzkiemu, sądzić należących, iż wynosić zwykli: co aby *in posterum* niebyło *vigore præsentis conventus* waruiemy, wyiąwszy gdzieby miedzy Mieyskiemi a Szlacheckiemi grunty, iakie urosły rożnice. *Vol: III. Anno 1631. fol: 684.*

Nro. 34. Kontumacye Seymowe Koronne i W. X. Litt:

Wniesiona do nas od Stanow Koronnych i W. X. Litt: prozba, iż w tym 1661 wielkie ponoszą *gravamen*, że im o Dekreta Seymowe *in contumaciam* otrzymane Kancellarye nasze Koronne i W. X. Litt: *ad illationem legalitatis*, i

ANNO przyśięgi *ſupra ignorantiam* Mandatow na Seym nie wydaią, przeto *authoritate*
1667 *præſentis Conventus* poſtanawiamy, aby Mandaty w ſprawach do ſądzenia Seymom należących tygodniem przed Seymikami Seymowemi podawane, i w tym Grodzie *ubi bona conſiſtunt*, na ktorych Mandaty położone będą, relacya podania zeznana była, a tę relacyą *Actor* ſam *coram Actis* w tymże Grodzie *approbare* powinien, ktory Mandat na Seymiku *Electionis* Poſłow produkowany i od Marſzałka konnotowany będzie, a to Prawo *in futurum* rozumieć śię ma, *quantum attinet Decreta præterita* na Seymach *in contumaciam* otrzymane. O te aby mogli *jure agere*, na Seymie przyſzłym gleyt generalny, *ad jure agendum cum ſpecificatione perſonarum* Kancellaryi Naſzey wſzyſtkim potrzebuiącym wydać pozwalamy pod ktorym *male obtentum* znioſſzy *in principali negotio* zarazem *utræq partes* rozprawić śię maią. Ta iednak *Conſtitutio Decretis in cauſis perduellionis*, *Criminis læſæ Majeſtatis* Wielmożnego Wincentego Korwina Gośiewſkiego Podſkarbiego i Hetmana W. X. Lit: *& aliis criminalibus & homicidiis* na Seymach przeſzłych, *etiam in contumaciam* otrzymanym nic *præjudicare* nie ma. *Vol: IV. Anno 1667. fol: 994.*

Nro. 35. O Relacyach positarum citationum.

1670 Zabiegaiąc *Captionibus & perjuriis*, deklaruiemy, aby na ſądy Ziemſkie i Roki Grodzkie Starośćińſkie przed incydencyą Sądow dwiema Niedzielami, była zapiſywana przez Woźnego Relacya *poſitæ citationis*, z wyrażeniem w niey eſſencyi pozwu, *coram actis proprii Diſtrictus*: a na *Querele* tygodniem a to, *ſub nullitate condemnationis*. Także Trybunalſkich cytacyi i adcytacyi Relacye, *coram Actis propriis diſtrictus*, maią być zapiſowane, *cum præfixione termini in quatuor ſeptimanis*, *ſub nullitate condemnationis*. *Vol: V. Anno 1670. fol: 64.*

1778 **Nro: 36.** Gdyby więcey pozwanych do iedney Sprawy należących było, tedy konwikcyą ich, *& bonorum reſponſioni ſubjectorum*, podług Praw dawnych mieć chcemy, i Rezolucyą w tey mierze zapadłą uchylamy. *Vol: VIII. Anno 1778. fol: 949.*

PRAKTYKANCI.

Nro. I. O Praktykantach.

1593 Ktoby od tego czaſu w praktykach z kimkolwiek około panowania czyiegokolwiek i poſadzenia na Stolicy Państw tych doznan był: tedy o to od Inſtygatora z delatorem, iako i od ſamego delatora urodzenia Szlacheckiego, może bydź na Seym pozwan iako *perduellis*, a pod ten odiazd naſz w niebytności naſzey do Trybunału. Przeciw ktorym tak ma być poſtąpiono, położywſzy pozew przed Terminem ſześć niedziel, uczyniwſzy zaraz relacyą położenia pozwu w Grodzie Powiatu onego, w krorym *citatus* ma mieſzkanie, a gołocie wſzędzie w ręce może być dany pozew, abo w Parafii położony. A dla doſtateczney wiadomości, ma być od woźnego pozew publikowan w Grodzie onym pod ktorym zaſtan z pozwem będzie, abo położon na gołotę, a *pœna*, tak na pozwanego iako i na delatora, także i Proceſs w takiey ſprawie

wie taki ma być, iaki iest opisany w Konstytucyi Koronacyi Naszey, i ta sprawa ma bydź kontynuowana takowym porządkiem i postępkiem, iaki iest opisany w tey to Konstytucyi, *contra perduelles & patratores criminis læsæ Majestatis.* A Panowie Starostowie w tey mierze za odesłaniem Trybunalskim exekucyą *tam in bonis quam in personis* czynić maią, *sub pœna trecentarum marcarum, cum motione Nobilitatis, si adeo fuerit fortis*, iako na bannity, z obwieszczeniem Szlachty od Starosty przez Universały, choć bez Mandatow Naszych, pod niebytność Naszę. A gdzieby ktory Starosta w tym był obwiniony i przekonany, tedy takiż process i exekucya takoważ ma być przeciwko nim uczyniona, *per viciniorem Capitaneum*, do ktorego Dekretem Trybunalskim odesłany będzie. *Vol: II. Anno 1593. fol: 1396.* ANNO 1593

Nro. 2. Gdzieby kto po Seymie teraznieyszym konferencyami, *in materiis Status, cum externis*, albo iakim inszym sposobem, *in præjudicium liberæ Electionis*, ważył się *excedere* i pokoy pospolity mieszać, *authoritate præsentis conventus*, deklaruiemy, że na potym żadna, takiey osobie *delinquenti* nie będzie dana *oblivio*, i wszyscy iako *contra hostem Patriæ consurgemus. Vol: V. Anno 1670. fol: 52.* 1670

PRAWO NIEMIECKIE.

Nro. I. De illis qui habentes Jus Theutonicum utuntur Polonico.

Cum secundum Patrum Sanctorum decreta lex decernat illos amittere privilegii authoritatem qui concessa sibi non utuntur potestate, plures sunt nostri milites Jus Theutonicum habentes in multis ipsorum villis ex Nostra aut Nostrorum prædecessorum gratia eis facta, & tamen jure Theutonico omisso secundum Jus Polonicum se regunt in quibusdam, statuimus quod si in aliqua villa abusi sunt jure Theutonico, amplius contra agentes, per jus theutonicum non poterint se defensare: quaproter volumus quodsi crimen est commissum illo jure, quo villa eadem usa fuerit, tenebitur judicare simul & terminare. *Vol: I. Anno 1347. fol: 28.* 1347

PRESKRYPCYA.

Nro. I. De Præscriptione hæreditatis petendæ.

Cum præscriptio propter segnitiem & pigritiam Dominorum sit instituta, proinde statuimus & decernimus quodsi aliquis credit vel reputat se habere aliquod jus ad aliquam hæreditatem quam aliquis personaliter possidet, si intra tres annos & tres menses, tempore pacis & concordiæ sustinet, & patitur pacifice ipsum possessorem possidere eandem hæreditatem, ita tamen quod licet possit de facili intra prædictum tempus & spatium trium annorum, & mensium ad ipsum possidentem venire, vel coram judice convenire eundem, tamen immotam eandem reliquit quæstionem & passus est possidentem, extunc ab omni jure hæreditatis, quomodolibet sibi competente, censemus eundem post decursum trium annorum & trium mensium cecidisse. *Vol: I. Anno 1347. fol: 19.* 1347

ANNO 1347 **Nro. 2.** De Præscriptione obligatæ hæreditatis redimendæ vel non redimendæ.

Si vero aliquis dedit bona quædam hæreditaria in obligationem seu pignorationem, volumus & decernimus, quod idem sic obligans, aut eo deficiente ejus consanguinei, aut proximiores in gradu coram judice Nostro, si saltem ipsius præsentiam habere poterit vel in parochia illa, ubi impignorata illa, hæreditas sita est, aut præsertim in colloquio generali, faciat fieri publicæ, semel ad minus in anno unam protestationem & denuntiationem obligatæ illius hæreditatis, nomenq & summam pecuniæ pro qua impignorata extat exprimere faciat, qua protestatione sic facta & denuntiatione, dictus obligans aut proximiores ejus in gradu ut præmissum est intra triginta annos redimendi & liberandi prædictam hæreditatem plenam & liberam habeant facultatem; quodsi non curaverint, vel neglexerint, per continuos quindecim annos, dictam facere protestationem, ab omni jure hæreditatis sic obligatæ sentiant se cecidisse. *Vol: I. Anno 1347. fol: 19.*

Nro. 3. In venditione bonorum seu hæreditatum, quæ præscriptio Possessoribus data est.

1347 Franciscus vendidit Gregorio hæreditatem pro centum marcis pro qua ipse Gregorius statim quadraginta marcas exsolvit, residuam pecuniam promittens in certis terminis per Annos soluturum; & sic idem Gregorius per quatuor annos pacifice & quiete, non facta totali solutione tenuit & possedit prædictam hæreditatem. Demum prope finem quarti anni idem Gregorius emptor reliquam pecuniam offert se daturum & soluturum Francisco venditori, Franciscus vero nititur & querit, quod possit rescindere & revocare eandem venditionem, cum per totum tempus sibi totalis solutio non fuit facta nec subsecuta Quapropter nos statuimus & declaramus, propter quietam & pacificam possessionem habitam per tres annos & tres menses, venditionem prædictam perpetuam hebere firmitatem, obstante tanti temporis taciturnitate & præscriptione. *Vol: I. Anno 1347. fol: 21.*

Nro. 4. De Viduis & maritatis et earum præscriptione.

1347 Cum realis distinctio personarum habeatur inter quas quædam personæ sunt liberæ, ut virorum, aliæ autem ut mulierum, quæ minus liberæ agere possunt in judicio super rebus & hæreditatibus ipsis debitis & obligatis; propter quod statuimus, ut viris tantum & masculis præscriptio triennalis currat, viduis vero sex annorum præscriptio propter fragilitatem sexus apponatur, mulieri autem maritatæ, cum non habeat sui ipsius potestatem liberam propter maritum decem annorum apponatur præscriptio. *Vol: I. Anno 1347. fol: 41.*

Nro. 5. De præscriptione hæreditatum contra ementem.

1347 De cætero statuimus quod cum aliquis emens hæreditatem & ipsam tenens tribus annis, & tribus mensibus, pacifice & quiete, & si ipsum aliquis consanguineus vel affinis post prædictos annos impediat, volens ipsum ab eadem emptione per proximitatem videlicet repellere; statuimus quod ex quo idem proxi-

mior tacuit tribus Annis, & tribus Mensibus prænotatis, ut a mandato nostro ANNO
sit ei licitum prædictam, acquirere hoc modo hæreditatem. Hoc etiam volu- 1347
imus ntelligi, quod si aliquis debitor diceret hæc hæreditas est mihi propinquior, quam tu tenes quia venditor ipsius fuit mihi prius debitus antequam ipsam comparasti: si talis cujuscunque conditionis fuerit Christianus vel Judeus, & tacuit tribus Annis & tribus Mensibus, silentium sibi perpetuum pro eadem hæreditate imponatur. *Vol: I. Anno 1347. fol: 44.*

Nro. 6. De præscriptione Possessionum.

Quamvis præscriptio possessionis sive hæreditatis in pecuniis obligatæ, seu 1420
impigneratæ, in quibusdam literis nostris, ad octodecem Annos servabatur & currebat quibus transactis eadem possessio per mutuatorem pecuniæ solebat perpetuo obtineri, visum fuit Nobis, & Nostræ Militiæ æquum consonumque rationi quia talis brevis præscriptio non sine pacto fuit observata, unde exnunc statuimus in præfatis obligationibus præscriptionem triginta annorum esse observandam, quibus intra quinquennium aut decennium vel cum sibi placuerit coram judicio in Actis suam obligationem poterit innovare. *Vol: I. Anno 1420. fol: 75.*

Nro. 7. De præscriptione librorum Terrestrium et Castrensium.

Item dubia declarantes super librorum terrestrium & Castrensium præscri- 1496
ptionibus, statuimus quod libri terrestres præscriptiones habeant sicut statuta antiquiora Casimiri Magni & aliorum Successorum ejus continent, de Castri vero præscriptione meminimus satis supra dictum circa tribunalia Capitaneorum loca, sic ut ibidem specialiter colligitur, quamdiu inscriptiones in eis contentæ sunt valituræ. *Vol. I. Anno 1496. fol: 278.*

Nro. 8. Præscriptiones terrestres, quæ in aliis terris Regni Nostri cur- 1532
runt, etiam in terris Russiæ currere volumus & decernimus: præter eas terras & districtus, in quibus propter hostilitatem Judicia celebrari non possunt. nec celebrantur. *Vol. I. Anno 1532. fol: 507.*

Nro. 9. *Inscriptiones* wszelakie, *& resignationes bonorum perpetuas, coram* 1573
authenticis Actis factas & fiendas, sub Interregno, spolnym tey Konfederacyi zezwoleniem, umacniamy, aby *sub Interregno* począwszy od dnia śmierci Krolewskiey, nikomu *in progressibus juris fatalia*, abo *præscriptio*, nie szkodziła na potym do sprawiedliwości iego. *Vol. II: Ano 1573. fol: 842.*

Nro. 10. Księg Ziemskich obyczaiem zwykłym leżenie ma bydź tylko 1586
dla extraktow, Kwitow, rekognicyi, transportacyi: także zapisy, Kwity, rekognicye, protestacye, extrakty, relacye maią iść w Grodziech, komu iedno tego potrzeba będzie, a *fatalia & præscriptiones currere non debent a morte Regis, donec aliquid certi constituerint. Vol. II. Anno 1586. fol: 1051.*

ANNO **Nro. 11.** De præscriptione et fatalibus Interregni.

1588 Konftytucyą *Anni 1576. de præſcriptione & fatalibus ſub Interregno non currentibus*, tak deklaruiemy: że nie tyko na teraźnieyſze ale i na wieczne czaſy pod każdym *Interregnum* ściągać ſię ma, tak iako w ſobie wſzyſtka ieſt. *Vol: II. Anno 1588. fol: 1234.*

Nro. 12. Præscriptio sub Interregno.

1589 *Præſcriptio & fatalia ſub Interregno* pomykamy *laude Conventus præſentis* ieſzcze do Roku, a to dla powietrza przeſzłego Roku: to ieſt, do dwu lat, od daty przeſzłey Seymu zawarcia Koronacyi Naſzey rozumieć ſię ma: zachowuiąc iednak Konſtytucyą o tym pierwey uczynioną. *Vol. II. Anno 1589. fol: 1282.*

1632 **Nro. 13.** *Fatalia tam Actori quam reo:* nie tylko *Proceſſibus & Decretis jure ſancitis*, ale ani piſmom roborowanym, ktore w ſobie *deciſiones compromiſſioriales, libere per partes contrahentes impoſitas*, zamykaią, *officere* nie maią: owſzem *ſuum vigorem* aż do czaſu w Kapturze ſpecyfikowanego mieć będą. *Vol. III. Anno 1632. fol: 728.*

Nro. 14. O preskrypcyi Dobr Szlacheckich przeciw Duchownym.

1633 Zabiegaiąc temu, aby *Dominia rerum in incerto* nie zoſtawały; ażeby dawne *poſſeſſiones* i *diſpoſitiones* Dobr Szlacheckich nieruchomych wzruſzone i zatrudnione nie były; *authoritate Conventus præſentis* poſtanawiamy, aby *ante inchoatam litem vigore Conſtitutionis præſentis, Bonorum immobilium præſcriptio* Stanowi Szlacheckiemu *contra Eccleſiam Annorum* 60. ſłużyła. *Exceptis* iednak *inſcriptionibus, quibus per expreſſum præſcriptioni renunciatum eſt. Exceptis item fundis Eccleſiæ adjacentibus, vulgo* poświątne *nuncupatis*, w tych mieyſcach, gdzie Kościoły ſą, i z ſamemi Kościołami. *Vol III. Anno 1633. fol: 797.*

Nro. 15. Declaratio preskrypcyi w Dobrach Duchownych.

1638 Deklaruiąc *de præſcriptionibus* Konſtytucyą na ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey poſtanowioną, waruiemy, że *non ad futurum tantum*, ale i *ad præterita*, ściągać ſię ma *præſcriptio ratione bonorum immobilium, exceptis*, kiedy wakowały Kościoły *ob ſuppreſſionem fundationum* Kościołow, o co akcya nie może bydź *ſine documento ſpeciali* intentowana. A kiedy w ktorey ſprawie *ratione decimarum*, Dekret *compoſiti judicii*, lub *compoſitio & approbatio loci ordinarii* zaydzie; tedy iuż *nulla ratione* wzruſzona bydź nie ma. *Vol. III: Anno 1638. fol: 933.*

Nro. 16. Preskrypcya Dobr Dziedzicznych w Podlasiu.

1638 Acz to ieſt doſtatecznie warowano Przywileiem *Incorporationis* Woiewodztwa Podlaſkiego do Korony, inſzemi pośledni eyſzemi Konſtytucyami, mianowicie *Annorum 1588. & 1607.* że Dobra Szlacheckie w tym Woiewodztwie leżące, nie podlegaią exekucyi: Przeto deklaruiemy, iż ktorekolwiek Dobra

Szla-

Szlacheckie i Duchowne, w tym Woiewodztwie, od inkorporacyi do tego czasu były, i są w prawie i w używaniu związkiem dziedzicznym, we wszystkim *hac obstante præscriptione*; w żadną wątpliwość, ani zatrudnienie, tak za Dworem iako i na Seymie, nie maią bydź przywodzone, *salvis Litis pendentiis* na Seymie, ktore na przyszłym Seymie decydować mamy. Co tylko samemu Woiewodztwu Podlaskiemu służyć ma. *Vol. III. Anno 1638. fol: 971.* ANNO 1638

PROCESS.

Nro. I. De una quæstione, alias Zaloba plures personas contingente. 1420

Provisum est insuper, quod postquam unamquamq; quæstionem coram judicio expositam dictam Zaloba aliquis edixerit, etiamsi plures personæ sint pro parte quarum quæstio agitatur, tantum unum memoriale exigatur. *Vol. I. Anno 1420. fol: 77.*

Nro. 2. Processus Juris a Joanne Łaskio confectus jussu Alexandri Regis instructio ad conservationem terminorum ac ad Processum executionis judicatorum.

Quamvis fere in universis Terris Regni Poloniæ diversa observentur tempora celebrandorum terminorum seu judiciorum terrestrium, prout in quibusdam, quater in anno videlicet super quælibet quatuor tempora, in aliquibus vero crebrius judicia fiunt. Tamen qualitercunq; observetur differenter consvetudo ipsa temporum, nihilominus Serenissimus Dominus Noster Alexander Rex decrevit scribendam conservandorum terminorum, & totius Processus judicarii instructionem, per quam instructi essent judices ad servandum rectum & conformem ordinem in terminis conservandis & processu judiciario, & præsertim circa executiones judicatorum, sic ut infra sequitur. 1505

1. Primus Terminus.

Differtur simplici infirmitate per citatum, & si in eodem primo termino citatus non compareret, extunc in primo termino condemnatur in pæna contumaciæ, alias in pæna non paritionis.

2. Secundus Terminus.

Differtur per citatum vera infirmitate, & in tertio termino cum duobus testibus vera infirmitas juramento probatur, sic ut nec judex, neq; actor dubitaret reum tunc infirmum fuisse, sit etiam istud; quod si secundo secunda citatione citatur citatus, tunc eandem dilationem vere infirmitatis habet terminus ipse secundus.

3. Tertius Terminus.

Sæpius autem contingit tertium terminum, alia vera infirmitate differri; sic quod diceretur in termino, sic jacet, ita jacet, & adhuc non convaluit, nihilominus tamen in quarto termino cum duobus testibus juramentum facere debet, sic quod tunc erant infirmus, & ex ipsa infirmitate non convalescens in ipsa infirmitate tunc infirmus jacuit.

4. Quartus Terminus.

Quartum terminum judicia conservant interdum pro majori (quiquo ad dilationem sit ultimus) qui terminus pro majori potest differri ante veram infir-

ANNO mitatem, aut poſt, quod quidem pro majori jus commune diffinit ſic dum in
1505 alio judicio terræ cujuſcunq; Regni Poloniæ eodem die pro negotio majori terminum haberet citatus, tamen quandocunq; terminus pro majori recipitur, ſit ultimæ dilationis, cujus etiam natura & proprietas iſto modo declarabitur, citatus terminumq; pro majori reponens, eodem die debet habere coram alio judice terminum, pro majori ſumma, quam ſit actio, occaſione, cujus ſit dilatio majoris, & debet notari iſtud in dilatione pro majori, videlicet ubi eſt actio, cum quo ex nomine, pro quanta ſumma, coram quo judice, veniente enim termino dilationis, debet portare literam ab illo judicio, ubi tunc ſe afferebat, pro majori actionem habere ſub ſigillo illius judicis, in qua litera contineatur actio, cum quo & pro quanta ſumma, tunc cauſa majoris vertebatur, quam teſtimonii literam ſic producet citatus in termino, per dilationem ſibi dato, & non ſuccumbet in dilatione inquietus pro majori faciendo, ſed ſi literam hujusmodi non portaverit, aut portatam in aliqua parte eorum, quæ debeant contineri ut præfertur inſufficientem produxerit, tunc citatus actionem ſuam amittit, & totaliter perdit.

6. Ad idem.

Non conſtat vero in judiciis terreſtribus & Regiis Regni Poloniæ plures unquam fieri terminorum dilationes, itaq; de terminorum obſervatione hactenus dictum.

7. Processus in re judicata quæ vulgari nostro in judiciis & extra ea perlucra dicuntur.

Tametſi Conſtitutiones ſatis, ſuperq; doceant nos, qualiter jure proceſſuri ſumus, dum actiones incumbunt Nobis, tamen quia nonnunquam fiebant dubia in proceſſu ipſo etiam apud juris doctos, practicam tamen ejus non habentes, quapropter Sacra Majeſtas poſt deſcriptam terminorum conſervationem mandavit deſcribi communem in re judicata, ejuſq; executione practicam infra ſcriptam.

8. De re judicata.

Rem judicatam duobus modis ſcimus jure obtineri, aut enim fit, per ſententiam deffinitivam, aut dum citatus in termino peremptorio, in lucro condemnatur.

9. Ad idem.

Si per ſententiam definitivam, tunc fit etiam dupliciter, aut fit præſens citatus circa judicium, aut ſit abſens, ſed per procuratorem cum procuratorio ſententiam definitivam contra ſe, jure decernente ſcit reportari. Si præſens erat citatus contra quem ſententia definitiva promulgatur, tunc aut ſatisfacit, ut juris eſt rei judicatæ, aut rebellis a judicio, abſq; paritione recedit, ſi ſatisfacturus, aut ſententiæ, pariturus erit, faciet iſtud commode, aut per cautionem fidejuſſorialem, aut per certam inſcriptionis obligationem, aut per bonorum obligationem.

10. Ad idem.

Si autem rebelliter a jure recedit, nulla ſatisfactione rei judicatæ aut privatione facta, extunc per actorem condemnatur in pæna trium marcarum, quæ dicitur pietnadzieſta parti, & alia pæna ſimili judicio, propter quam rebellio-

nem rei judicatæ quod jure convictus non satisfecit, sed a jure rebellis recessit condemnatur uno & eodem actu, Regiæ Majestati in pæna quatuordecim marcarum, quæ dicitur siedmodziesta, & Ministerialis datur de judicio ad pignorandum eundem convictum i bonis suis, in perlucris & pænis suprascriptis. ANNO 1505

11. Ad idem.

Adveniente tandem proxime futurorum aliorum terminorum tempore, actor coram judicio, Ministerialem statuet, & recepta a Ministeriali recognitione, petit iterum dari ministerialem ad intromissionem, cui petenti datur idem ministerialis in perlucris ad intromissionem in bona convicti.

12. Ad idem.

In aliis proxime futuris terminorum judiciis, tanquam in ultimo & finali termino, si Ministerialis coram jure recognoscet, quia intromissio ad quam fuerat per judicium additus, denegata fuit, tunc primum datur ad brachium Regale & de illo judicio ubi causa agebatur, remittitur actor, & convictus cum suis perlucris, per literas executoriales ad loci Capitaneum, ad intromittendum eum de brachio Regali.

13. Ad idem.

Si autem citatus non est præsens circa judicium, sed suus procurator, cum procuratorio, dum sententia definitiva, contra ipsum promulgatur, tunc insuper fit unus terminus essentialis videlicet concitationis, quem in aliquibus Terris Regni sic interpretantur vulgari, uti latinum sonat, in aliis vero dicitur vulgari Nostro przypowieszczony, ad satisfaciendum pro re judicata, seu perlucratis, & jure acquisitis, ea ratione, quod fortasse nollet scire convictus in judicio absens de re judicata, ideo concitatio ad hoc est in terminos judiciorum introducta, tanquam munitio & avisatio (ut ille qui est convictus, & contra quem absentem sed per procuratorem suum comparentem, in sui absentia, sententia definitiva prolata fuit) pareret rei judicatæ, & pro convictis satisfaceret.

14. Ad idem.

In quo concitationis termino, si comparet, decerni consvevit, ut rei judicatæ satisfaciat, satisfacere autem debet sic ut prius est descriptum.

15. Ad idem.

Et si rebellis recedit, extunc condemnetur, ut prius contra rebellem est descriptum, & fit Processus in executione rei judicatæ, ut supra scriptum est, ad brachium usq; Regium, de quo infra videbitur.

16. Item Processus fit alio modo, & in terminorum observatione & in re judicata.

In terris nonnullis Regni Poloniæ, in quibus termini judiciorum terrestrium fiunt, singulis quatuor septimanis plures dilationes fiunt, processusq; longior fit juris, sic quod duo termini, simplici infirmitate per dilationem conceduntur sed expletis eisdem duobus terminis simplici infirmitate prorogatis, alii termini, prout de vera infirmitate, & majori cæterisq; ut supra scriptum est, de terminorum conservatione, usq; ad sententiæ definitivæ prolationem, & primæ pignorationis decretum observantur. Attamen in eo fit iterum differens processus, quod in illis terris in quibus singulis quatuor Septimanis termini judicantur, ter das

ANNO tur de judicio ad pignorationem successive. Similiter ter ad intromissionem
1505 datur & postea remittitur ad brachium Regale ad loci Capitaneum de quo infra.

17. Qualiter Capitanei locorum procedant brachium Regale extensuri in demandatione executionis rei judicatæ seu perlucrorum pia Maiestas Serenissimi Domini Alexandri Regis ordine infra scripto docebit.

In primo processu Regalis brachii loci Capitaneus, sub cujus jurisdictione, pars victa esset pro prima vice cum parte victore rem judicatam, seu perlucra in scripto sibi repræsentati, aut cum suo procuratore ministerialem cum duobus Nobilibus, ad bona partis jure convictæ, diriget, & præsertim ad talia bona, super quibus perlucra censentur esse jure obtenta, seu ut in stilo juris nostri dici consvevit producta, & super quibus processus judiciarius, videlicet pignoris, & intromissionis continuabatur. Quiquidem Ministerialis, veniens ad bona hujusmodi si in eisdem fuerit præsens Dominus loci, videlicet jure convictus, aut suus Officialis vel Vladarius illorum bonorum, & coram Kmethonibus, juxta continentiam & exigentiam perlucrorum, victorem, in ipsius perlucris, de brachio Regali auctoritate Capitanei loci, coram Nobilibus intromittet, dabitq; ei intromissionem realem, & obedientiam Kmethonum consignabit, inhibendo jure convicto, quod non audeat victorem de cætero in possessione & intromissione, isto modo sibi data, impetere & invadere quovis modo, sub vadio MM. quod validum sit literale sub titulo loci Capitanei, summam ferre similem perlucrorum non excedens, in quibus intromissis bonis, victorem intromissum, juxta consvetudinem relinquet aut saltem eam ipsam possessionem sibi tradet, quæ de brachio Regali intromissio pro prima vice facta & vadii interpositio, ex recognitione ministerialis, & Nobilium in Actis Castren: debet modo & ordine juris recognosci, alias reponi & acticari sufficienter, vadium tandem illud, etiamsi pro secunda vice interpositum esset, ubi Capitaneo nullam facit fatigam, parti debetur, non judicio, neq; Regiæ Majestati, ea ratione, quia pars ipsa ministerialem & Nobiles in suffragium brachii Regalis impensis conducit privatis.

18. Si intromissio isto modo data, esset aut adempta, aut impedita violenter.

Posteaquam victor intromittitur de Brachio Regali, si casu quocunq; violento ejus intromissio seu possessio violatur vel irritatur, necessario victus ille, seu convictus, contra quem processum erat, ad judicium Castrense citandus erit pro vadio, & in uno ac primo termino, sive comparuerit, sive non: in vadio condemnetur, omnibus dilationibus & subterfugiis prætermissis.

19. Pro secunda vice intromissio de brachio Regali.

Si possessio seu intromissio, sicut supra scriptum est, vadio non obstante irritabitur, seu violabitur, tunc præmissa ista citatione & condemnatione pro vadio prædicto, de quo supra; iterum Ministerialis secunda seu altera vice, cum Nobilibus & Actore, aut suo procuratore, per Capit: debet ad talia bona modo priori pro secunda vice mitti, & omnia prout in prima intromissione fuerunt, secunda vice faciet, hac ipsa secunda vice de brachio Regali, tam in perlucris, quam in vadio intromissionum dando juxta continentiam vadii & per-

lucro-

lucrorum, dataq; intromissione, duplicabit vadium ut F. vadium literale maiorem duplicitier summam continens daret & relinqueret interpositum inter intromissum victorem & victum. ANNO 1505

20. Si intromissio pro secunda vice data irritaretur.

In quantum ipse jure convictus adeo rebellis protervus & violator juris communis Regni esset, sic quod intromissionem pro prima secunda vicibus de brachio Regali datam contemnendo violare præsumeret, extunc prout prius pro vadio ad Castrum citetur, & similiter præmissis præmittendis ut supra scriptum est, absq; omni indulto, dilationum excusationumq; in primo termino sive comparuerit, sive non, in vadio peremptorie & judicialiter condemnetur.

21. Pro tertia vice personalis capitis executio finalis.

Demum post primam & secundam vices prædictas, si iterum victus ageret rebelliter se manu, seu brachio opponendo Regali, movebitur Capitaneus personaliter de sede Regali (cui in Officio Capitaneatus præsidet) armatus & provisus sic ut temeritatem violatoris vinceret, ibit cum ministeriali & cum victore ad bona hujusmodi cum perlucris, sicque victorem auctoritate brachii Regalis, & sui officii accitis ut præsentes essent, hi scilicet victor aut factor, aut villicus prout supra, coram quibus modo supradicto, ministerialis primis vicibus intromittebat, pro tertia vice realiter intromittet victorem in perlucris, & in vadiis, pro omnibus vicibus interpositis, ejecto abinde manu potenti victo. Præterea ne Capitaneus frustretur impensis per eum ad id factis, immediate dabit & relinquet vadium literale inter partes triplicatum quod quidem ibidem relinquet saltem Kmethonibus illud dando, pro quo vadio si expediet processus fit, sic ut supra ad condemnationem. Executionem autem eam ultimam Capitaneus æquè bene per alium ut perse faciet, si commode potest, sin aliter tunc ibit solus ipse officii debito satisfacturus, habebit tamen secum Ministerialem & Nobiles Capitaneus, sive per se, sive per alium istam faceret executionem perlucrorum in bonis, in quibus perlucra sunt obtenta seu perducta faciendo. Cumq; daturus erit intramissionem hujusmodi in perlucris & in vadiis, si bona valorem vadiorum & perlucrorum ferre possunt faciet intromissionem, dando unum laneum possessionatum de quo una marca annuatim proveniret, in quibuslibet decem marcis, si autem lanei non sunt possessionati seu censuales, tunc intromissio detur in agros, in quibus duodecem cori silignis seminari consveverunt, aut seminari verisimiliter possent, agros videlicet intelligendo pro marca census, annui, & si tam possessiones, quam agri, & alia hujusmodi in quibus bona sunt, & in quibus executio perlucrorum facienda esset deficiunt, seu si ea victus non haberet, tunc ipso jure convictus propterea quod juris processum ad hæc ultima juris puncta temere sustinuit, capiatur in persona, sicq; ejus captivatio relaxanda vel non relaxanda in voluntate victoris usq; ad satisfactionem pro perlucris, & pro vadiis faciendam.

22. Realis instructio ad possessionis assignationem circa executionem rei judicatæ.

Dum hæc fierent in prima, secunda & tertia vicibus ut sunt abunde suprascripta, eam quisq; loci Capitaneus servabit instructionem circa suam ipsam, aut sui vicesgerentis, vel alterius nomine suo, de brachio Regali missi executionem in loco hæreditatis seu villæ vel bonorum perlucratorum constitutus ipse brachii

ANNO 1505 Regalis executor vocabit convictum si est præsens, vocabit etiam Kmethones, præsertim illos, in quos est intromissio danda, quibus declarabit seu declarari faciet perlucra & vadia alias notificabit ea. Similiter etiam literas perlucrorum seu executoriales coram ministeriali & Nobilibus eis ostendet, intimabit & publicabit. Sic quoq; Capitaneus per se, aut alius nomine Capitanei dicet: audi ea, attende ministerialis; ego Capitaneus juxta officium, aut alius sic: Ego juxta officium Domini M. Capitanei de brachio Regali Nobili P. de G. in suis perlucris & vadiis, trado intromissionem in istam Villam B. vel ista bona P, aut in istum Kmethonem seu laneum vel in istum aut istos agros, dicitq; Capitaneus (si per se intromittit) & interpono vadium C. marcarum per istas literas, aut alius nomine Capitanei vadium sive Regium sive Capitanei tenens, dicit; & istud vadium centum marcarum per Majestatem Regiam, vel per Dominum Capitaneum interpositum in his literis scriptum, tibi Ministerialis do, & tu tandem juxta Officium tuum istud vadium convicto notifices, & sibi juxta consvetudinem juris illud des vel in domo hic sua relinquas, quod tamen vadium sit triplicatum ut supra scriptum est. Dices vero quod ipse convictus se in bona ista ad quæ victorem intromisi, nec perse nec per submissas personas intromittere debeat, neq; intromittat, in eisq; victorem nullis molestationibus seu turbationibus vel impedimentis aggrediatur, vobis autem Kmethonibus universis istorum bonorum incolis mando, ut ipsum Dominum P. de G. pro vestro Domino habeatis, sibiq; obediatis tanquam Vestro Domino, Subditiq; ejus sitis, usq; ad totalem solutionem & satisfactionem omnium perlucrorum & vadiorum, & hæc omnia coram te ministerialis, & coram Vobis omnibus, qui estis præsentes testificor. Ejiciatq; convictum de bonis, & pace facta victori in bonis perlucratis, exeat de bonis Capitaneus.

23. Ad idem.

Nihilominus si non obstante isto processu & intromissione tot vicibus data, ac vadiis tot vicibus interpositis, si juri & brachio Regali victus non pareret aut se defenderet, & intromissionem & pacificam possessionem non admittendo, tunc Capitaneus seu vices gerens ejus in hac parte non inferat ullam victo aut Kmethonibus vel servitoribus ejus violentiam, nec sinat quemquam verberari, aut vulnerari, sed ipse victus cum Familia & coadjutoribus suis tanquam juris, pacisq; communis violator atq; destructor capiantur, sintq; captivandi infamisq; & infames reputentur & censeantur etiam in corpore juxta Majestatis Regiæ votum per Majestatem Regiam puniendi. Et si capiuntur, teneantur: usquequo satisfactio victori detur pro perlucris & vadiis.

24. Ad idem.

Si idem jure convictus & alii ejus complices, non possent capi detineriq; tunc convictus de bonis illis citandus erit ad quæ in perlucris non est data intromissio pro vadio ultimo & finali, quod vadium plenarie cedit pro Capitaneo & ad videndum & decernendum illum proscribi, & proscriptum tanquam rebellem, & juris Regni transgressorem & violatorem banniri, præmissa vero bannitione, & ipse & familiares complicesq; sui capiantur per Capitaneum vel per alium ejus nomine. Quamobrem dabit Majestas Regia literas contra tales

patentes universis, quibus expedit bannitionem publicando & quibuslibet Subditis mandando, ut tales bannitos capiant & locorum Capitaneis dent.

25. Ad idem.

Si vero non est possessionatus aliis bonis, tunc ipsa citatio per edictum contra ipsum & contra suos complices possit expendi.

26. Ad idem.

Etsi comparuerit in termino primo, qui sibi & omnibus talibus debet esse peremptorius & finalis, nullam habens dilationem, extunc in vadio sententietur. Etsi habuerit bona aliqua in eodem vadio, recipiantur & pro rebellione teneantur, captiventur, autem si non comparuerit, seu non comparuerint, tunc ipse & sui complices tanquam rebellis jurisq; Regni violator decernatur, de Regno banniendus, proscribendus, & capiendus, & solus ipse Judex proscribat sui decreti prolatione mediante, & ibidem statim proclametur bannitus & proscriptus capiendus, & non solum ipse, sed etiam sui familiares ac alii dantes ei auxilium, consilium, & favorem, & præsertim in domibus eum conservantes tales omnes sint proscripti, captivandi & infames ideoq; capiendi, contra quos literæ dabuntur universales patentes antedictæ, per territoria & ad alios Capitaneos Regni porrigendæ.

27. In aliquibus terris fit sic ex consvetudine.

Primus terminus differtur simplici infirmitate. Secundus vera infirmitate & tertius etiam infirmitate in hæc verba jacet sicut jacet. Et dum comparet ad respondendum in termino peremptorio, tunc citatus debet jurare quod vere fuit infirmus.

28. Ad idem.

Et si citato non recipitur terminus infirmitate, & neq; per se, neq; per procuratorem comparet in judicio, tunc condemnatur in pœna contumaciæ & datur ministerialis in jure Actori ad avisandum reum, ut veniret ad alios terminos immediate celebrandos, & diceret: quare super terminum adstare permisit, qui si non dixerit, iterum tunc condemnatur per Actorem in toto secundum citationem & judicium decernit solutionem parti sub pœnis judicialibus videlicet sub tribus marcis, actori in quatuor Septimanis.

29. Ad idem.

Item si non fecerit solutionem in quatuor Septimanis, tunc scribitur contra citatum pœna sex marcarum: ut supra dictum est in communi terminorum conservatione.

30. Ad idem.

Item similiter alia pœna in quatuor septimanis, & in aliis quatuor septimanis similiter. Item si non curat satisfacere tunc concitatur ad satisfactionem perlucris & pœnis, & si in termino non comparuerit, & nullam per actorem, in processu causæ commissam allegaverit nullitatem, tunc datur ministerialis de jure ad intromittendum in bona, in perlucris & pœnis ad actorem pertinentibus, & judicium mittit ad pignorandum pro medietate pœnarum ad judicium pertinentium. Et si non admittit intromissionem reus tunc Burgra-

ANNO 1505 bius vadit & intromittit receptis secum duobus nobilibus, & ministeriali. Si vero reus non admittit possessionem bonorum ex intromissione, tunc Capitaneus sua in persona vadit, & dat intromissionem actori in bona & imponit vadium, mandans reo ut actorem in possessione per eum assignata, non impediat sub vadio per eum imposito. Et toties quoties actor petit intromissionem toties ostendit literas adjudicatorias, sibi per Judicem & Subjudicem datas, & Capitaneus intromissum in possessione tueri tenetur. Si vero id non exequetur, tunc in eodem vadio, per eum in reum imposito, & Majestati Regiæ, & actori succumbet.

31. In aliis quibusdam terris fit sic etiam, ex consvetudine privata.

Per infirmitatem recipiuntur termini, & citatus jurat solus sine testibus quod fuit vere infirmus, & si terminus non differtur sibi infirmitate, tunc Actor condemnat eum in contumacia pro primo, & adcitatur literali adcitatione, ad citationem originalem, in adcitatione insertam, & in secundo termino, ex adcitatione, similiter condemnatur reus in pœna contumaciæ, & adcitatur secundo ad citationem originalem, & ad adcitationem, & si non comparet tunc condemnatur per actorem in toto, secundum citationem, & decernitur satisfactio pro rebus citatis, & scribuntur pœnæ, & proceditur ad finem, sicut in ista immediate, seu proxima consvetudine est descriptum.

33. Ad idem.

Fit etiam terminus pro majori (qui nulli denegari debet, & pro primo, pro secundo & tertio recipi potest sed recipiens hujusmodi terminum ad alia judicia, Judicis & Subjudicis illius judicii, ubi dixit se pro majori habere actionem, literam ad judicium portare debet cum descriptione sufficientis testimonii, de judicio altero, in quo pro majori habuit, prout de hoc in communi supradicta terminorum conservatione est informatio abundius exarata, si enim in litera testimoniali non sufficienter descriptum esset, id pro quo in alio egit judicio, tunc causam istam perdet prout suprascriptum est.

33. Ad idem.

Et licet eadem Majestas Regia aliquarum terrarum privatas descripsit consvetudines, tamen sua Majestas per modum consilii Subditos hortatur universos, ut eam teneant & observent instructionem, ubiq; terrarum, quam instructionem assumptam ævoq; diuturniori continuatam approbabit lex ac consvetudo. Et tamen Majestas eadem Serenissima Domini Nostri Regis de terminorum conservatione ex jurisperitis, & vetustioribus Regni Privilegiis adscripsit. *Vol: I. Anno 1505. fol: 342.*

Nro. 3. Formula Processus Judiciarii Terrarum Cracoviensis, Sandomiriensis, Lublinensis, Russiæ, Belzensis, & Podoliæ.

1523 *Quam deinceps ab omnibus Dignitariis, Præfectis, judicibus subjudicibus, & aliis Officialibus Nostris, & terrestribus ac Castrensibus, generaliterq; ab omnibus subditis*

ſubditis Noſtris Terrarum prædictarum: volumus & decernimus in omnibus judiciis & actibus juridicis ſcribendiſq; dicis, ſeu citationibus, firmiter obſervari.

Inprimis igitur, pro conſvetudine, Volumus obſervari, ut in citatione terreſtri, ſufficiat ponere tantum de titulo Noſtro Regio: videlicet; Sigiſmundus Dei gratia Rex Poloniæ &c. & non plus.

Item, Quia eadem citatio terreſtris, Sigillo Terreſtri ſui diſtrictus, ſit obſignata. Item, ut in ea citatione exprimatur nomen actoris & rei pro quo reus fuerit citatus: ita, ut citatus: intelligat, propter quid ſit per actorem evocatus. Ubi autem debite non intellexerit, tenebitur actor ibidem coram judicio in ſua propoſitione ſuam intentionem citato declarare. Et ſi quis in ejuſmodi citatione omiſerit titulum, vel nomen actoris, aut rei: vel ſi citatio ipſa ſigillo adulterino fuerit obſignata: talis actor luendo ſolvendoq; ibidem mox, pro hujuſmodi inſufficientia ſuæ citationis ſex ſcottos parti, & totidem judicio, in inſtanti ibidem proponere poterit ex eadem ſua citatione: in ſufficientia illa non obſtante; & citatus tenebitur ſibi ad objecta reſpondere.

Omnes autem alias pænas acceſſorias, videlicet propter defectum literæ unius, aut totius dictionis, vel alterius cujuſcunq; defectus in citatione, ſive ex quacunq; alia cauſa, quam citatus actori objiceret volens dilationibus & difſugiis laborare, etiam, a Coadjutatoribus, antea ſolvi ſolitas, penitus annullamus, exceptis pœnis, poſt Decretum negotii principalis fieri ſolitis.

Debebit autem judex præſidens, a partibus comparentibus: ante ſententiæ prolationem, inquirere: an haberent aliqua ſua munimenta vel documenta, defenſioneſq; Juridicas, ad cauſæ proſecutionem opportunas: ne homines ſimplices, ruditate ſua in cauſis ſuis ſuccumberent; & licebit utriq; partium introducere res ſubſidiarias & verbales, & literatorias, ante prolatiouem ſententiæ.

Et proteſtationes memorialium, ſeu captioſæ, nullum deinceps ſint robur habituræ, quæ ſolebant fieri, ante prolationem ſententiæ, ſed pro re principali decreta tantummodo, fiet memoriale.

Licebit quoq; utriq; parti omnia, quæ opus habet allegare reponereq, ante ſententiæ prolationem.

Debet autem Miniſterialis, propter mortem ſuam cum uno Nobili, in perſona actoris miſſo ponere citationem indifferenter; vel apud Nobilem citandum in curia ejuſdem vel apud Vladarium, aut Kmethonem, ſive apud hortulanum; publicando nihilominus citationis poſitionem in curia terrigenali, quæ ſi defuerit in eadem villa, extunc villanis idem ipſum Miniſterialis notificabit: ut ad notitiam citati deveniret.

In villis vero deſertis, poſſeſſionatis deficientibus citatio in lignum reciſum poſita, terræq; infixa publicetur, vel in viciniori, vel in parochia ejuſdem villæ deſertæ. Et ut poſitio citationis præcedat terminum una integra ſeptimana.

Citatus evadendæ pœnæ contumaciæ luitionem, poterit ſibi differre primum terminum ſimplici infirmitate.

ANNO 1523 Item fecundum terminum tanquam peremptorium poterit differe, reponereq; idem citatus, vera infirmitate a Deo permiſſa, per certum Nuntium ſuum, Nobilem poſſeſſionatum ejuſdem terræ, ad judicium miſſum: juraturus mettertius dictus citatus, in terminis ſequentibus, cum aljis duobus paribus ſuæ conditionis; quod tunc temporis fuit infirmus, vera infirmitate a Deo ſibi permiſſa, quando ſibi Nobilis N. terminum, vera infirmitate a Deo permiſſa repoſuit.

Si vero citatus reponens, in termino ſibi aſſignato non comparuerit, permiſeritq; ſe in lucro condemnari, & poſtea comparens in termino concitatorio ad ſatisfaciendum negaret ſe reponere illi Nobili commiſiſſe; extunc juxta ſuam negationem mettertius jurare debebit, quod illi Nuntio ſuo repoſitionem hanc termini minime commiſerit. Præſtito autem hujuſmodi juramento idem citatus ibidem mox reſpondere teneatur, ſuper citationem actoris.

Si autem dictus reponens, negans hanc termini peremptorii repoſitionem, ſuper ſuam allegatam ægritudinem modo præmiſſo, non juraverit: vel ſe a termino hujuſmodi juramenti abſentaverit, talis ſuccumbet in cauſa ſua ipſo facto. Ulteriores vero dilationes ejuſdem infirmitatis, penitus a modo abrogamus.

Idem volumus de actore intelligi: cum liceat actori quod & reo præter ſimplicem infirmitatem: quæ actoribus non convenit eo, quod actores ſemper habent terminos peremptorios & propter hoc ſemper debent eſſe ad comparendum parati poterint tamen & actores in faciendis documentis habere dilationem, cum citato id ipſum ſit permiſſum.

Volumus autem: ut liceat unicuiq; alium quempiam: pro quacunq; ſumma pecuniæ, vel injuria hæreditaria, & perſonali aut bonis quibuſcunq; toties quoties, citare ad judicium terreſtre: ubi citatus parere reſpondereq; tenebitur & debebit: non excipiendo ſe ad terminos generales, ob ſummæ magnitudinem. Vel potius licebit judicibus Terreſtribus etiam pro magna ſumma judicare, cum licebit unicuiq; partium appellare.

Et ſi citatus in ſecundo termino peremptorio, temere, ſine repoſitione termini, non paruerit: actor eum condemnabit in lucro, juxta continentiam ſuæ citationis, tamen in talem condemnationem citatio debet inſeri, ſive acticari.

Poſt hoc, debebit condemnatus per actorem concitari, alias, *ma być przypowieſzczon*, ad ſatisfaciendum ſibi pro his omnibus, pro quibus ipſum citatum condemnavit in termino peremptorio. Quod ſi ipſe citatus in tali termino concitato non comparuerit, extunc actor faciet aſtitionem termini concitati, ex qua aſtitione obtinebit damnum juxta ſuam æſtimationem, in citatione expreſſam, habebit jam conjunctam cum ſumma principali ſive eſſentiali in citatione expreſſa ſine juramento.

Tandem in eiſdem terminis, & in continenti, debet ſibi, actori judicium addere Miniſterialem terreſtrem, tanquam victori, ad intromittendum eum in bona citati, ſive victi; in ſumma perlucrorum, tam ſummæ principalis, quam damni & pœnis inde ſequutis. Quæ pœnæ concernunt actorem & judicium ex condemnatione in lucro, & ex aſtitione termini concitati: & dabit judici-

um sibi literas perlucrorum, remittendo ipsum, in defectu intromissionis, ad loci Capitaneum. ANNO 1523

Sed si citatus, in termino concitato comparuerit: & voluerit attentare actorem, jurare super damnis extunc licebit actori super summam damni jurare, sive super integram, sive etiam super minorem quod erit in ejus arbitrio: non tamen augendo summam.

Si vero quis concitatus comparens, negaverit se de sui citatione scivisse, casu quo ministerialis actori ad testificandum deesset protunc, circa judicium, talis negans, tenebitur jurare; quod talis citatio, super quam condemnatus est, non pervenit ad ejus notitiam, nec sibi de ea quidquam constat: & nihilominus mox ibidem actori respondere tenebitur, super contenta citationis: & si postulaverit ab actore citationem, ad respondendum, actor tenebitur sibi communicare citationem suam.

Si vero citatus personaliter, coram judicio, sive in primo termino, sive in secundo paruerit: factaq; responsione ad objecta actoris, in causa sua succubuerit: & nihilominus a judicio rebelliter recesserit: victori pro re decreta, sive lucrata non satisfaciendo, talis rebellis in pœna quatuordecem marcarum pecuniæ condemnetur, & illi victori dabitur ministerialis ad intromittendum eum in convictis, sive lucratis, in bona convicti, tam in summa principali, quam etiam in damnis, & pœna expressa, procedetur contra victum, prout supra.

Si vero citatus jure victus consentiet actori, sive victori intromissionem, & admittet pacificam possessionem in bona, super quibus perlucra perducta sunt, dando sibi in loco bonorum in præsentia incolarum, possessionem, & eorum obedientiam extunc Ministerialis post factam intromissionem, faciet recognitionem cum Nobilibus, ad Acta Castrensia districtus illius, quod victus talis admisit intromissionem & possessionem in bona præfata, sic, ut præmissum est, perlucrata: quam possessionem si deinde victus impedire quovis modo niteretur, hujus possessionis defensio, ad loci capitaneum pertinebit, tanquam violenter expulsi & spoliati.

Si vero victus intromissionem victori denegaverit, tam post tale, ut præmissum est, Decretum: quam etiam post astitionem termini concitati, contra non comparentem: extunc idem Ministerialis, qui fuit victori de jure ad intromittendum additus cum Nobilibus sibi adjunctis, coram loci Capitaneo, aut ejus Officio Castrensi, facere debebit personalem relationem, præfatam scilicet N. jure convictum, parti se vicenti, intromissionem jure decretam, temere denegasse. Extunc idem Capitaneus loci, & eo absente, suus Vicesgerens vigore præfatæ remissionis, de judicio terrestri factæ, citabit victum, literis suæ innotescentiæ, ad videndum & audiendum se victorem præfatum, in bona talia, ex vi perlucrorum, jure terrestri obtentorum, & in summa sive summis ibidem expressis auctoritate brachii Regalis intromitti sub hac forma. Quodsi talis victus, ad talem avisationem loci Capitanei in termino sibi præfixo coram Officio Castrensi comparuerit, & metu pænarum, sive vadiorum interponendorum victori intromissionem & possessionem in talia bona se daturum

ANNO 1523

obtulerit: extunc loci Capitaneus Ministerialem addet, & vadia triplicata supervictum imponet: ut jam in instanti, ipse victus victori in bona præfata in quibus talia perlucra perducta sunt, intromissionem de facto daret, & pacificam possessionem admitteret: nec eum in ipsa possessione quovis modo inquietaret, per se vel submissas personas, sub eodem vadio triplicato.

Quod si talis, victus victori possessionem non admiserit, vel quovis modo præpediverit, extunc loci Capitaneus movebitur manu forti & armata, & tenebitur ipsum victorem in bona partis victæ intromittere; eundem victum de bonis præfatis potenter ejiciendo, & vadia triplicata super eodem decernet, & idem faciet Capitaneus, si victus in termino innotescentiæ non comparuerit quod videlicet cum triplicato vadio victorem intromitteret, cujus vadii medietas pro Capitaneo loci cedere debebit, & propter hoc Officialis Castrensis ab intromissione hujusmodi nihil recipiet a victore.

Quodsi victus esset adeo fortis, quod per Capitaneum sua temeritas non poterit prohiberi quod videlicet brachio Regali contravenire niteretur: extunc in instanti debebit citari per Officium illud Capitaneale ad judicium Castrense, peremptorie, ad audiendum se, ut rebellem & juri communi Regni contravenientem, de Regno, ac Dominiis sibi subjectis banniri & proscriptum pronunciari. Quod si in tali termino comparuerit metu bannitionis & proscriptionis debet satisfacere pro vadiis interpositis, & Capitaneo & parti, & possessionem pacificam sub similibus non præpedire victori similiter & omnes complices eidem victo palam patrocinantes citari debebunt ad banniendum, & de Regno una cum ipsorum præfato principali, jure convicto proscribendum se decerni contra quos, prout eorum principalem Officium Capitaneale procedere debet.

Qui vero essent impossessionati per Officium illud Castrense comprehendantur, & in turrim, conjiciantur, quorum punitio in arbitrio & gratia Nostra consistat.

Et statim post factam bannitionem, in quantum idem victus bona sua jure amissa defenderet, executioni brachii Regalis se opponendo, extunc juxta Regni Statutum, universa Nobilitas terræ districtus ejusdem, in quibus bona victi consistunt una cum Capitaneo loci movebitur cum apparatu bellico contra victum rebellem, ita, quod poterit de bonis ejus repelli & rejici.

Et si talis rebellis poterit in persona sua comprehendi, talis cum complicibus suis comprehendatur, & mancipatus turri includatur, & ipsius vita in gratia Nostra consistat.

Quodsi aliquis Capitaneus in facienda hujusmodi executione negligens esset, aut remissus, extunc victori toties, quoties succumbet pœnam quinquaginta marcarum pecuniæ usualis & aliam similem pœnam Nostræ Regiæ Majestati. Pro quibus pœnis in præsentiam Nostræ Regiæ Majestatis citatus in primo termino, tanquam peremptorio, parere ac pro pœnis præmissis parti & fisco Nostro luitis satisfacere similiter, toties, quoties tenebitur & debebit. Et nihilominus sub eisdem pœnis executioni satisfacere teneatur, ad maximum in duabus septimanis gradus superius expressos explendo.

Similis

Similis etiam progressus debebit observari in Judicio Castrensi secundum materiam subjectam, in Art[illegible]lis duntaxat Castren: ubi statim ex termino concitato astito addatur Ministerialis ad intromittendum cum replicatis vadiis. ANNO 1523

Debebit autem Officium Castrense unicuiq semper paratum esse in recenti crimine, in administranda justitia, & exequenda re judicata, exceptis duntaxat festis solennioribus & diebus Dominicis non expectatis terminis Castren: quæ causæ non debent differri ad terminos Castrenses, sed sine celebratione terminorum debent exequi.

Casu vero, quo aliquis jure victus, existens, sententiam judicis suscipere noluerit: volumus id pro jure observari, uti liceat unicuiq a sententia judicii terrestris vel Castrensis, non per viam motionis judicis, sed simpliciter verbo appellare ad terminos generales tempore Quadragesimæ, Annis singulis toties, quoties in locis ad id deputatis celebrandos, quibus terminis Barones Regni videlicet Palatinus Castellanus, & cæteri Dignitarii & Officiales terræ illius interesse tenebuntur, sub pœnis in Statuto contentis, & in defectu terminorum generalium, pars appellans contra appellatam in conventione genarali Regni, extunc in proximo celebranda, causam hanc suam vigore appellationis suæ hujusmodi poterit prosequi, & justitiam suam experiri, judice a quo provocatum seu appellatum fuit, sine quavis reprehensione remanente. Nihilominus judicium a quo apellatur, tenebitur partibus litigantibus dare in scripto propositiones & responsiones & eorum controversias ex Actis suis, terminumque præfigere in terminis generalibus, vel in defectu terminorum, coram Regia Majestate prout supra.

Poterit autem quilibet appellare de terminis prædictis generalibus ad Regiam Majestatem, tanquam jurium omnium Regni Dominum Superiorem, pro justitia consequenda.

Item volumus, ut dum sententia redarguta per judicium appellationis fuerit reprobata, victus appellanti actori, seu victori ratione expensarum tres marcas pecuniarum exsolvet, quæ alias Judicibus redargutæ victoriam reportantibus, in vim emendæ solvebantur, ita, quod si sententia a qua appellatum est, retractabitur & destruetur, extunc appellans suas tres marcas reaccipiet, quodsi talis sententia approbabitur & confirmabitur, appellans amittit tres marcas, quas victor accipiet. *Vol: I. Anno 1523. fol: 403.*

Nro. 4. FORMULA INSCRIPTIONIS, SUSPENSIONIS TERMINI PER JUDICIUM, AD INTERROGANDUM, SIVE AD DELIBERANDUM, AUT EX QUACUNQUE CAUSA PARTIBUS PRÆFIXI.

1523

Judicium motu proprio, ex certis respectibus, causam inter Nobiles N. Actorem, & N. citatum ad terminos proximos Terrestres differt, cum toto ipsius causæ effectu, partibus præfatis terminum assignando talem, qualem hodie habere debuerunt in præfatis terminis terrestribus hic in N. proxime celebrandis, nullius partis jure læso, imo utriq partium integre conservato. Et idem erit ad conventionem. *Vol. I. Anno 1523. fol. 415.*

ANNO 1523 **Nro. 5.** FORMA SUSPENSIONIS TERMINI, DE CONSENSU ET VOLUNTATE PARTIUM.

Nobiles N. & N. Actor, & N. de N. citatus habent talem terminum ad terminos proximos terrestres, juxta ipsarum partium citationem, vel citationes, & totum actoris processum & effectum causæ, qualem hodie habere debuerunt, earundem partium jure illæso, imo in toto conservato.

Item, si actor amiserit citationem ante contestationem litis sive ante terminos, ad quos citavit reum, extunc poterit citare reum alia citatione adinstar prioris, quæ sive in sua narratione a prima amissa discrepaverit, sed eundem effectum in se contineret, & summam, talis citatio habebit locum in judicio, nec actor ob hoc aliquam pænam luet, sed citatus æque sicut ad illam primam amissam sibi respondere tenebitur, nec poterit citatus actori objicere, quod dedisset citationem super citationem, & idem erit, si post contestationem litis amiserit, nam poterit etiam adcitare, sive denuo citare, sine aliqua pæna. Et si idem habuerit citationem, sive propositionem adcitatam, extunc valebit sibi pro citatione, & non tenebitur citationem citato ostendere, sufficiet adcitatio illius; & si citatus amiserit citationem, extunc Actor post propositionem suam, ad postulationem citati tenebitur sibi accommodare suam citationem ad respondendum, quam restituet actori post responsionem. *Vol: I. Anno 1523. fol: 415.*

Nro. 6. PROCESSUS VARIARUM RECOGNITIONUM ET INSCRIPTIONUM IN JUDICIO TERRESTRI.

1523 *Judices diligenter considerare debent ætatem, discretionem, bonam aut adversam Corporis valetitudinem, ejus qui aliquam facit inscriptionem.*

Notandum quod Judicio præsidentes, debent diligenter intendere & considerare, personam recognoscentem aliquam inscriptionem, si habeat debitam ætatem, aut discretionem bonam: quodsi aliter: non suscipiatur inscriptio. Etiam debent considerare, si est sanus corpore: tunc potest scribi, sanus mente & corpore: sed si æger corpore existat, compos tamen rationis, prout est in re scribatur ita, videlicet æger & langvens corpore tamen sanus mente corporis rationis.

1. FORMULÆ INSCRIPTIONUM PERPETUARUM.

Comparens personaliter coram judicio, Nobilis N. hæres de N. sanus mente & corpore existens publice ac per expressum recognovit; quia bona sua hæreditaria videlicet villam N. cum totali ipsius villæ hæreditate, & omnibus ad eam pertinentibus & quovis modo spectantibus, & proventibus; nihil juris Dominii & proprietatis, & quorumvis usufructuum, prædictus N. in præfatis bonis, pro se & suis Successoribus reservando, seu excipiendo, ita late & longe, circumferentialiterq, prout præfatorum bonorum, villæ N. hæreditas, se in suis metis, & limitibus extendit, Nobili N. de N. pro centum marcis pecuniæ monetæ & numeri Polonicalis, vendidit perpetue & in ævum, prout solus habuit, tenuit, possedit, nullis exclusis per præfatum N. & ejus Successores, cum omni jure, dominio & proprietate, ac titulo hæreditario, perpetue & in ævum

tenenda, possidenda, & ad usus beneplacitos convertenda: & jam extunc prædictus N. præfato N. dedit realem intromissionem, & actualem possessionem per Ministerialem terrestrem N. de N. in prædicta bona, videlicet villam N. & ejus hæreditatem totalem: & debet prædictus N. & ejus Successores, præfatum N. cum Successoribus, occasione præmissorum, tueri evincere, & eliberare, pacificareq ab omni impetitione juridica, ab omnibus personis, per præscriptiones terrestres, prout ad quamlibet personam præscriptio pertinet, toties, quoties sibi N. opus fuerit, sub damno terrestri nulla re exquisita ipsum evadendo. Et si talis venditio deberet fieri in vim reemptionis, alias *na Wyderkaw*, tunc in loco competenti addantur duntaxat hæc verba: videlicet in vim reemptionis, alias *na Wyderkaw*. Et si venditor haberet uxorem, cujus reformatio extenderet se ad talia bona vendita; constituetur per maritum ad Acta, & cum consensu amicorum, ad minus duorum, ex linea Paterna consanguineorum, consentiet ad talem inscriptionem quo ad ejus reformationem.

2. INSCRIPTIO CENSUS IN VIM REEMPTIONIS ALIAS NA WYDERKAW, PERSONIS SPIRITUALIBUS, QUÆ NON NISI CUM CONSENSU REGIÆ MAJESTATIS PRIUS OBTENTO, FIERI DEBET.

Comparens personaliter coram judicio, Nobilis N. de N. hæres, sanus mente & corpore, publice per expressum recognovit; quia honorabilibus Viris N. & N. &c. Mansionariis Ecclesiæ Cathedralis Cracov: modernis & pro tempore existentibus, duodecem marcas pecuniæ census annui, pro trecentis marcis pecuniarum, monetæ & numeri Polonicalis perpetue & in ævum, in vim tamen reemptionis, alias *na Wyderkaw*, vendidit & inscripsit ac vendit & inscribit, in & super bonis suis hæreditariis, videlicet villa N. ac Kmethonibus, tabernatoribus & aliis quibusvis incolis præfatæ villæ N. quasquidem duodecem marcas pecuniarum, prædictus N. & ejus successores tenebitur, seu tenebuntur, singulis annis pro quolibet Festo S. Martini, præfatis honorabilibus viris Mansionariis N. & N. modernis & pro tempore existentibus, per proprium Nuntium mittere, & ab illis etiam quotannis post solutionem quitantiam recipere: & tenebitur præsentibusq se obligat præfatus N. cum Kmethonibus ejusdem villæ incolis, ad Acta Spiritualia, Vicarii seu Officialis in Spiritualibus Cracoviensis, pro Festo S. Andreæ proximo stare & se ad solutionem, cum præfatis, Kmethonibus præfati census annui duodecem marcarum, sub censuris Ecclesiasticis obligare. Etiam præfatus N. obligat se & suos Successores, occasione præfati census, ab omnibus inscriptionibus prioribus, si quæ sunt, & omni impetitione juridica, prædictos Mansionarios modernos. & pro tempore existentes, tueri evincere, & eliberare ab omnibus personis: ita quod præfati Mansionarii Moderni & pro tempore existentes possent pacifice & integre, quolibet anno, præfatum censum duodecem marcarum, sic ut præmissum est percipere sine quovis impedimento. Quæ omnia superius expressa, & in præsenti inscriptione contenta, præfatus N. tenebitur, & sui Successores tenebuntur complere sub vadio centum vel N. marcarum, prædictis Mansionariis, & eorum Successoribus solvendo, pro quo vadio citatus vel Successores ejus citati, in primo termino, tanquam peremptorio, stare debet, sive debent, nulla re exquisita, sive judiciaria sive extra judiciaria illos evadendo, vel terminum differendo, sub amissione suæ causæ: sed in eodem

ANNO 1523 termino tenebitur, & tenebuntur, prædictos Mansionarios, ab omnibus impedimentis evincere, eliberare, & omnibus in præsenti inscriptione contentis satisfacere. Quodsi nollet, aut neglexerit, vel ejus Successores neglexerint, extunc in instanti, pro præfato vadio satisfacere tenebitur, sive tenebuntur: & satisfaciendo pro præfato vadio, utiq omnia contenta, in præsenti inscriptione, complere debebit, toties quoties præfati Mansionarii censum præfatum ad tempus prædictum habere non possent, & illis dedit realem intromissionem in præfatum censum per Ministerialem terrestrem N. de N.

3. Inscriptio commutationis.

Comparens personaliter coram judicio terrestri Nobilis N. hæres de N. ex una, & Nobilis N. de N. partibus ab altera, sani mente & corpore, compotesq; rationis existentes, publicæ & per expressum recognoverunt, talem inter se fecisse bonorum hæreditariorum, perpetuam & irrevocabilem commutationem, dantes sibi invicem bona pro bonis, & Terram pro Terra, quod videlicet prædictus N. dedit & commutavit bona sua hæreditaria, videlicet villam N. cum ipsius villæ totali hæreditate cum omni jure, dominio & proprietate, ac titulo hæreditario cum prædicto N. de N. qui pro ejusdem N. hæreditariis bonis, videlicet villa N etiam cum totali ipsius villæ hæreditate, illi dedit & commutavit, bona sua hæreditaria præfata, videlicet villam N. cum ipsius villæ totali hæreditate, cum omni jure dominio, & proprietate, ac titulo hæreditario; ita quod præfatus N. prædicta bona, videlicet villam N. cum legitimis suis Successoribus tenebit, habebit, & hæreditarie possidebit: ita late, longe circumferentialiterq; prout dicta bona seu hæreditas præfatæ villæ N. in suis metis & limitibus, ab antiquo est distincta & limitata: cum omnibus ad ipsa bona spectantibus & pertinentiis, nihil excipiendo. Et similiter prædictus N. prædicta bona sua, videlicet villam N. cum ipsius villæ totali hæreditate, cum omni jure dominio & proprietate, tituloq hæreditario, & cum legitimis suis Successoribus tenebit, habebit, & hæreditarie possidebit: ita late, longe, circumferentialiterq; prout dicta bona seu hæreditas villæ N. in suis metis & limitibus ab antiquo est distincta & limitata, cum omnibus pertinentiis ad ipsa bona spectantibus nihil excipiendo. Et jam præfati commutantes, dederunt sibi invicem in præfata bona commutata, realem intromissionem, & actualem possessionem: & debent, tenebunturq se, & eorum Successores, invicem, occasione præmissorum bonorum, tueri defendere, & invicem se eliberare, pacificareq, ab omni impetitione juridica, ab omnibus personis per præscriptiones terrestres, prout ad aliquam personam præscriptio pertinet, sub damno terrestri, toties quoties alteri ipsorum commutantium, vel eorum Successoribus opus fuerit.

4. Donationis.

Comparens personaliter coram judicio, Nobilis N. hæres de N. sanus mente & corpore existens, publice & per expressum recognovit; quia bona sua hæreditaria, videlicet Villam N. cum totali ipsius villæ hæreditate, ac cum omni jure, dominio & proprietate, tituloq; hæreditario; nec non cum omnibus ad ipsa bona pertinentibus, & quovis modo spectantibus & utilitatibus universis, nihil juris, dominii & proprietatis & usufructuum & utilitatum, in prædictis bonis

bonis, pro se & suis successoribus reservando, seu excipiendo: ita late & longè circumferentialiterq;, prout præfatorum bonorum hæreditas se in suis metis & limitibus extendit, prout ea solus tenuit, habuit & possedit Nobili N. de N. nepoti suo, ex fratre germano, dedit donavit, perpetue & in ævum, irrevocabiliterq; per præfatum N. & ejus Successores, tanquam veros & legitimos hæredes, prædicta bona tenenda, habenda, & perpetue possidenda, & ad usus beneplacitos convertenda. Et jam prædictus N. prædicto N. exnunc dedit realem intromissionem, & actualem possessionem per Ministerialem terrestrem N. de N. in præfata bona. Et fiat tuitio sub eo tempore toto, sicut in inscriptione perpetuæ venditionis superius continetur.

5. Inscriptio inter conjuges, ad tempora vitæ.

Comparentes personaliter coram judicio, Nobilis N. de N. & N. de N. conjuges sani mente & corpore existentes, & usi amicorum consilio, publicè & per expressum recognoverunt: quia omnium bonorum suorum hæreditariorum & obligatoriorum, mobilium & immobilium, quæ nunc habent, & in post habebunt, invicem & mutuo concesserunt sibi usum fructum ad tempora vitæ, tali videlicet modo: quodsi præfatum N. prius quam prædictam N. mori contigerit; extunc ipsa N. bona omnia, tam mobilia quam immobilia prædicti N. obtinebit, & possidebit, cum omni jure, dominio & proprietate, nihil excipiendo, illisq; utifruetur ad tempora duntaxat vitæ suæ: post mortem vero prædictæ N. bona præfata tam mobilia quam immobilia, totaliter, pleno jure ad successores prædicti N. devoluentur, sine quovis impedimento & contradictione Successorum præfatæ N. Et similiter, si contigerit prædictam N. prius mori, quam ipsum N. Extunc præfatus N. bona omnia, tam mobilia quam immobilia præfatæ N. obtinebit & possidebit cum omni jure, dominio, & proprietate & omnibus eorundem bonorum pertinentiis; illisq; utifruetur ad tempora vitæ duntaxat suæ: post mortem vero prædicti N. bona præfata, quæcunq; ipsam N. concernebant, ad successores prædictæ N. totaliter devolventur, sine quovis impedimento & contradictione Successorum præfati N.

6. Inscriptio obligationis de facto.

Comparens pesonaliter coram Judicio Nobilis N. de N. hæres, publice & per expressum recognovit, quia Nobili N. de N. bona sua hæreditaria videlicet villam N. in trecentis marcis, pecuniæ bonæ, monetæ numeri Polonicalis, obligavit inscripsit & præsenti inscriptione invadiat, obligat & inscribit, ad festum Nativitatis Christi proxime venturum: & a Festo Nativitatis Christi proximo, in defectu exemptionis & summæ præfatæ solutionis ad aliud Festum Nativitatis Christi: & sic ab Anno ad Annum, Annis se sequentibus usq; ad plenariam & integram præfatæ summæ trecentarum marcarum exsolutionem, & prædictorum bonorum N. exemptionem: per ipsum N. de N. prædicta bona N. tenenda, habenda & possidenda, cum omni jure dominio, & proprietate, modo obligatorio, nihil juris dominii, & quorumvis usufructuum vel utilitatum in præfatis bonis N. pro prædicto N. & ejus Successoribus, usq: ad debitam exemptionem, penitus reservando, seu excipiendo; sed ita late & longe, prout solus prædictus N. dedit & dat, exnunc in præfata bona N. realem intromissionem & actualem possessionem, per Ministerialem terrestrem N. de N. Et debet, tenebiturq; præ-

ANNO 1523 fatus N. & sui Successores tenebuntur ipsum N. & ejus Successores, occasione prædictorum bonorum, ab omni impetitione Juridica, & quibusvis inscriptionibus, & juribus prioribus, tueri defendere, evincere & eliberare, toties quoties sibi, aut ejus Successoribus opus fuerit, usq; ad exemptionem bonorum prædictorum. Nec debet prædictus N. & ejus successores, prædicto N. & ejus Successoribus in præfatis bonis obligatis injuriati, aut quovis modo, pacificam possessionem præpedire, sub vadio aliarum trecentarum marcarum, pro quo vadio, si se citari permiserit, aut Successores permiserint, in primo termino tanquam peremptorio parere tenebitur & tenebuntur: & illo termino intercedere, evincere eliberare, injuriamq; perse vel submissas personas in præfatis bonis illatam resarcire. Quod si in præfato termino intercedere evincere, eliberare, damnumq; resarcire noluerit, aut neglexerit; extunc pro præfato vadio satisfacere tenebitur in eodem termino, nulla re exquisita, nec colore excogitato, neq; judicialiter, neq; extrajudicialiter; abrenunciando omnibus juris remediis, & dilationibus, nullisq; evasionibus modis vel cautelis, terminum præfatum differendo, nec quovis modo ipsum N. vel ejus Successores evadendo. Quod vadium debet converti in summam essentialem, sine corporali juramento: nec poterit quidquam in auxilium sibi contra ipsum N. & ejus Successores accipere, sub amissione suæ causæ: videlicet solutionis præfati vadii, quo soluto utiq; inscriptioni præsenti, & in ea contentis satisfacere, toties quoties sibi N. & ejus Successoribus opus fuerit.

7. Inscriptio certi debiti, ad tempus certum obligati.

Comparens personaliter coram judicio, Nobilis N. de N. publice & per expressum recognovit, quia Nobili N. de N. centum marcas pecuniarum, certi & liquidi debiti, sive mutuatæ pecuniæ monetæ numeri polonicalis tenetur, præsentibus obligatur, hinc ad Festum Nativitatis Christi proxime venturum, solvere & complere. Casu quo non solverit, aut solvere neglexerit, extunc in crastino ejusdem Festi Nativitatis Christi proxime venturi, debebit, tenebitur, præsentibusque se obligat sibi N. dare realem intromissionem, & pacificam possessionem in villam suam hæreditariam, sive obligatoriam, dictam N. per Ministerialem, quemcunque sibi præfatus N. elegerit: etiam sine alicujus additione Officii. Et data sibi intromissione & pacifica possessione, debet & tenebitur ipsum tueri & defendere & eliberare: ita quod præfata bona, pacifice & quiete, ab omni impetitione juridica quarumcunque personarum, posset tenere & possidere: quæ tenebit, habebit, possidebit, modo obligatorio, in præfatis centum marcis, a præfato Festo Nativitatis Christi vel potius ab acceptione possessionis, ad aliud Festum Nativitatis Domini proxime venturum; & a Festo Nativitatis Christi proxime venturo, ad aliud, annis se sequentibus, usque ad plenariam solutionem prædictarum centum marcarum: cum omni jure dominio & proprietate, ac cum omnibus utilitatibus, ex eisdem bonis, seu villa prædicta provenientibus, nihil excipiendo: & tenebitur dictus N. præfatum N. occasione præmissorum tueri, defendere & eliberare, sub vadio aliarum centum marcarum. Quod si tueri & defendere & eliberare noluerit, aut neglexerit; vel in præfatis bonis, per se vel submissas personas quovis modo injuriatus fuerit, & se occasione præmissorum, pro præfato vadio citari permiserit, vel sui Successores permiserint; extunc

in primo termino parere tenebitur, & tenebuntur; & in illo termino tueri, evincere, eliberare, bonaque præfata pacificare ab omnibus personis, prout ad aliquam personam præscriptio pertinet. Quod si in præfato termino præmissa non fecerit, seu facere neglexerit: aut injuriam, si quam intulerit, resarcire nollet; extunc in eodem termino, pro præfato vadio satisfacere tenebitur & tenebuntur, nulla re exquisita, nec colore excogitato, neque judicialiter, neque extra judicialiter terminum præfatum differendo; neque quovis modo ipsum, vel ejus Successores pro præfato vadio evadendo. Quod vadium debet converti in summam essentialem, sive principalem, sive corporali juramento, nec quidquam sibi contra ipsum, aut ejus successores recipiendo, sub amissione suæ causæ. Nihilominus soluto vadio præsenti obligationi, & in ea contentis, satisfacere eidem N. sucessoribus ejus tenebitur, toties quoties sibi & ejus successoribus opus fuerit. ANNO 1523

8. Inscriptio Arendæ

Comparens personaliter coram judicio Nobilis N. de N. hæres N. sive tenutarius publice & per expressum recognovit; quia bona sua hæreditaria, sive obligatoria, videlicet villam N. Nobili de N. pro decem marcis, pecuniæ bonæ, monetæ & numeri Polonicalis, arendavit ad tres duntaxat annos a festo Nativitatis Christi proximo continue se sequentibus. Quas decem marcas præfatus N. prædicto N. tenebitur solvere ad quodlibet festum Nativitatis Christi seorsum, in loco N. & præfatus N. tenebitur præfatum N. quietare ad Acta castrensia districtus illius: & sic quolibet anno, usq ad expirationem præfatæ arendæ. Quæ quidem bona præfata videlicet villam N. prædictus N. arendator tenebit, possidebit: illisq utifruetur, vigore præfatæ arendæ, & nullo alio jure: cum omni jure dominio, omnibusq usufructibus, ad prædicta bona, quoquo modo spectantibus, usq ad decursum trium annorum, a receptione possessionis, vel potius ad certum tempus prout supra: & jam præfatus N. dedit sibi arendatori realem possessionem in præfata bona, tenebiturq ipsum tueri, protegere, in præfatis bonis arendatis, ab omni impetione juridica usq ad expirationem arendæ, sub damno terrestri. Et hic idem stans præfatus N. arendator, etiam recognovit se arendasse præfata bona, apud præfatum N. juxta continentiam præsentis inscriptionis quæ bona recognovit, non alio genere, tantummodo jure arendæ prædictæ se tenere & possidere. *Vol: I. Anno 1523. fol: 416.*

Nro. I.

Przedanie Dobr.

Ad effugiendas difficultates in inscriptionibus & citationibus, (quas varii homines, & eorum procuratores, in longum, inutiliterq trahere, simplicitatem vero juris ac justitiam impedire solent) constituimus, quia inscriptiones, reemptionales, commutatoriæ, donatoriæ, obligatoriæ, ad certum tempus & debitorum in certam diem fieri solitæ, bonorum utendorum inter conjuges advitalitates & arendarum aliæq hujusmodi obligationes, sint juxta formulas ipsarum inscriptionum, in Statuto conscriptas: ita ut sic etiam brevitet in Actis scriberentur, debent tamen valere. Et hoc ita, ut 1543

ANNO 1543 quilibet vendendo ſua bona, vel quocunq modo inſcribendo aut oppignorando, comparens coram judicio recognoſcat: quia bona ſua, hoc eſt hanc vel illam villam vendit huic vel illi Nobili, & Succeſſoribus ejus hac vel illa pecuniæ ſumma, cum omni jure, proprietate & dominio: ſicut eandem ſolus habuit: atq dat realem intromiſſionem, pepetuo per Miniſterialem hunc vel hunc, hoc adjecto (ſicut latius in formula Statuti deſcriptum eſt, quod ſi prædictus venditor, inſcriptor alienatorve bonorum haberet uxorem: tunc eam tenebitur cum amicis ſuis adducere: ut cedat de reformatione dotis, & dotalitii ſui, & hanc receſſionem faciet & recognoſcet, juxta formulam venditionis, ſuperius in Statuto contentam cum conſenſu amicorum ſuorum. Quarum quidem inſcriptionum tuitionem ac defenſionem, unicuiq liberum erit facere: ſub damnis terreſtribus, vel ſub vadio: prout ſcilicet inter partes contrahentes fuerit conventum. Contra tales vero inſcriptiones, obligationum & oppignorationum quarumvis, jam nullus locus nulli hominum ne procuratoribus quidem ad dicendum erit reliquus; nec quiſpiam controverſiam atq contradictionem contra easdem conſtituet ac faciet, ſed duntaxat eisdem inſcriptionibus ſatisfacere, & easdem implere, juxta obligationem tenebitur, nullam motionem judicis faciendo; pro quibuscunq tandem debitis inſcriptæ, & quacunq tandem tuitione roboratæ fuerint. Sed neq ullam dilationem, atq procraſtinationem debitor habebit, niſi fortaſſe coram certo judicio demonſtraret & allegaret quietationem ſui, ratione ſatisfactionis pro eodem debito inſcriptam. In tali enim caſu ſemel ad futuros terminos beneficio dilationis uti debet. Quam quidem ſatisfactionem & quietationem ſui tenebitur comprobare in futuris terminis, ex eisdem actis, ad quæ ſe receperit, ſub amisſione ſuæ cauſæ. *Vol: I. Anno 1543. fol: 584.*

3.ro 2. Pzedawanie wieczności Imienia w drugim Powiecie bydź niema.

1576 Kiedy kto Imienie i dziedzictwo ſwe za pieniądze, abo za inne rzeczy, abo za Imienie drugiemuby przedał, abo zamienił, darował, abo ktorymkolwiek innym tytułem na wieczności oddał, takowe przedanie i wzdanie takie, wiecznie Imienia ſwego, chociażby było na zmowie abo za kondycyami iakiemi, abo też prawdziwe i doſkonałe, ma w Powiecie ſwym własnym, tam gdzie ono Imie leży, wedle ſtarego zwyczaiu uczynić w ſądzie Ziemſkim własnym, abo przed Urzędem, abo ſądem Grodzkim teyże ſwey Ziemie, abo na wiecach oneyże Ziemie, w ktorey to imienie leży, a niegdzie indziey *extra diſtrictum proprium*, chociażby to odſtępuiąc od Ziemie i Powiatu ſwego, uczynił: krom Urzędu i Kancellaryi K. I. M. i Seymu Koronnego walnego, gdzie każdemu wolno kontrakty ſwe wieczne około Imion ſwych opiſować komu chce. A inaczey uczyniony zapis na wieczność aczkolwiek z odſtąpieniem od Ziemie i Powiatu, żadney mocy i ważności mieć niema. *Vol: II. Anno 1576. fol: 939.*

ANNO 1633

Nro. I. De Prærogativis Archiepiscopi Gnesnensis & jure coronandi Reges.

Casimirus &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis præsentibus & futuris; quod cum inter terras nostras Regni Poloniæ, & subditos earum, non modica orta esset differentia, disceptatioq non mediocris fieret de & super Cardinalatu Reverendis: in C. P. Domini Sbignei Episcopi Cracovien: propter quam etiam Respubl: Regni ipsius dissolvebatur, & complurima incommoda capiebat. Nos tandem talem differentiam, disceptationesq, prout ex debito Regimine nostri tenemur semovere sedare, complanare, & ipsas terras nostras ad Statum reducere debitum unionis volentes, indicto per nos super ea potissime Parlamento Prælatorum & Baronum Regni nostri præfati, in hoc loco oppidi Petricovien: pro festo Pentecostes servato, de consilio eorundem Prælatorum & Baronum nostrorum, per nos ita ut sequitur concussum, determinatum definitum, & decretum existit. Imprimis autem quod sedes Metropolitana Gnesnensis Domini quoq Archiepiscopi & Primates sedis ejusdem pro tempore existentes in omni jure auctoritate, & potestate prærogativa, juridictione, & consvetudine, quas alias Ecclesia Gnesnensis, ab antiquo supra Ecclesiam Cracovien: habuit & habet:debeat in ævum conservari.

Item Statuimus & ordinavimus, quod præfatum Sbigneum Cardinalem & Episcopum Cracoviensem omnes & singuli Regnicolæ cujuscunq dignitatis, status & conditionis existant pro vero & indubitato Cardinali tenebunt, & reputabunt, eundemq ipsius Cardinalatus titulo scribent, intitulabunt, & nominabunt, scribereq & intitulare & nominare tenebuntur, & sint adstricti item a modo & de cætero neq Dominus Archiepiscopus Gnesnensis, neq Episcopus Cracoviensis & cæteri Episcopi postulabunt aut petent, sed neq petere debent, aut quovis modo impetrare dignitatem Cardinalatus, aut legationes Sedis Apostolicæ, absq consensu nostro & omnium consiliariorum Regni. Cæterum ut quævis impedimenta in consiliis pro bono publico fiendis cessent, & difficultates amputentur, firmaq stabilitas consiliorum in Regno ipso Nostro permaneat, uterq Prælatorum prædictorum vadant cum cæteris Prælatis & Baronibus ad conventiones pro tempore statuendas, daturi ad Rempublicam Consilia opportuna; sed alter eorum una die, & alius altera die ad Consilium veniat & ingrediatur, quem tum Nos vocandum duxerimus; non vocatus vero in hospitio debet remanere & stare, daturus nihilominus ab inde Consilia opportuna super quibus fuerit requisitus.

Quantum ad Coronationes Regum & Reginarum Regni Poloniæ pertinet statuendo decernimus & statuimus, quod nullus alius neq D. Sbigneus Cardinalis ad hujusmodi Coronationem ipsorum Regum & Reginarum se de cætero, & in perpetuum intromittet & coronabit: præter Archiepiscopum Gnesnensem pro tempore existentem. Circa quas Coronationes præfatus Dominus Sbigneus Cardinalis habitu duntaxat utetur Cardinalatus; ceremoniis autem uti debet sicut Episcopus Cracoviensis prout ab antiquo utebatur, ubi interesse voluerit: quod in sua libera erit voluntate. Regia Majestas nihilominus

ANNO 1451 aut Reginalis taliter coronanda per Archiepiſcopum Gneſnenſem, atq alios Epiſcopos coronabitur & coronari debebit.

Prætera hoc præſens decretum in præmiſſis factum, habitum, & concluſum inviolabiliter per partes teneri debet, & irrefragabiliter obſervari. Qui vero illud ſervare, tenere & ad illud attendere nollet, ſperneret, aut minime curaret: Nos contra talem partem præmiſſa non ſervantem & omnes Conſiliarii Noſtri, atq; regnicolæ, omnino eſſe debemus: & non permittere eum propria uti voluntate. In quorum omnium fidem & teſtimonium præmiſſorum Sigillum Noſtrum præſentibus eſt ſubappenſum. Actum in Piotrkow in Conven gener: feria 5. infra octavam Pentecoſtes Anno Domin 1451. *Vol. I. fol: 171.*

Nro. 2. Prerogatywy Prymacyalne.

1736 *Dignitatem Primatialem circa ſuas Prærogativas* konſerwuiąc, wſzyſtkie Konſtytucye, *in rem dignitatis Primatialis* poſtanowione, mianowicie zaś Przywiley Kazimierzowſki 1457. Konſtytucye 1550. & 1607. reaſſumuiemy: i aby nikt inny tylko Nayprzewielebnieyſzy w Bogu Jmć X. Prymas Krolow Polſkich nominować i koronować nie ważył ſię, *authoritate* Seymu teraźnieyſzego waruiemy: oraz ten Punkt *Dignitatis Primatialis ad antiquam formam Legibus deſcriptam* redukuiemy. *Vol: VI. Anno 1736. fol: 659.*

PRZYSIĘGA.

Nro. I. De inventione alicujus rei, et expurgatione ejusdem inventionis,

1347 Item Martinus depoſuit contra Nicolaum, quod dum agros coluiſſet proprios, burſa eidem cecidiſſet, in qua fuiſſent tres Scotti, Nicolaus vero ſeminans burſam invenit eandem cum eiſdem tribus ſcottis, & eos monitus reſtituere non curavit, Nicolaus autem negavit ſe prædictam burſam inveniſſe, vel pecuniam habuiſſe; Nos itaq; in tali caſu indiximus eidem Nicolao, proprio ſe juramento expurgare, quod non invenit, nec habuit pecuniam eandem. *Vol. I. Anno 1347. fol: 39.*

Nro. 2. Juramentum Burgrabii Gedanensis.

1505 Ego N. juro quod fideliter Jus Regum tuebor, & quidquid ad jus & perſonam Majeſtatis Regiæ pertinet attendam, & attentabo, agam & procurabo, æque bene pauperi ſicut diviti juſtitia miniſtretur, ſic me Deus adjuvet & hæc S. Crux. *Vol. I. Anno 1505. fol: 337.*

1557 **Nro. 3.** Przyſięgi ktore ſkazuią u Sądu Naſzego, tak na Seymie, iako i krom Seymu, maią bydź odſyłane do Powiatow: chyba iż kto tamże będzie chciał przyſiądz. *Vol. II. Anno 1557. fol: 606.*

Nro. 4. Przysięga Jchmciow PP. Senatorow i Deputatow z koła Rycerskiego.

1632 Ja N. przyſięgam P. Bogu, iż ſprawiedliwie, wedle Pana Boga, Prawa opiſanego, ſłuſzności i kontrawerſyi ſtron, ſądzić i rekognicye przyimować

będę: na bogatego i na ubogiego przyiaciela i nieprzyiaciela Obywatela i przychodnia, żadnego względu niemaiąc; i ani na przyiaźń, ani na nieprzyiaźń, ani na podarki, ani na przegrożki, patrzyć i dbać nie będę: ale w sądzeniu samego Pana Boga, prawa pisanego słuszności, kontrowersyi stron, rekognicyi, i w tym wszystkim sumnienia mego rozsądku naśladować i słuchać będę; i insze sprawy mnie należące wiernie i wedle możności moiey, czynić będę; praktykowania też żadnych kauz, z nikim czynić nie mam, ani przestrogi, ani rady dawać, ani podarkow brać nie będę: a iżem się też o to nie starał, abym był na te Sądy obran; taiemnic też Sądu obiawiać nikomu nie będę: tak mi Panie Boże dopomoż, i Krzyż S. Pana Chrystusow. *Vol III. Anno 1632. fol: 759.* ANNO 1632

Nro. 5. Przysięga Jchmciow PP. Marszałkow.

Ja N. przysięgam Panu Bogu iż sprawiedliwie, *sine ullo personarum respectu*, według przysięgi na Urząd moy Marszałkowski, *Regi Regnoq;* uczynioney, sądzić będę; spraw żadnych, do Sądu tego przychodzących praktykować, ani rady, ani przestrogi dawać nie będę, *secreta quoq; Judicii praesentis non revelabo: sic me Deus adjuvet & Sancta Crux Christi. Vol. III. Anno 1632. fol: 759.* 1632

Nro. 6.

A iż się też częstokroć trafia, że wiele zbrodni za niewykonaniem przysięgi z Dekretow Seymowych nakazaney, *impune* zostawa: Przeto waruiemy tą Konstytucyą iż takowe przysięgi, lub na Seymie, lub w Powiatach dokąd odesłane będą, *in facie* zupełnego Sądu Ziemskiego, wykonane bydź maią skutecznie. A Sąd Ziemski *sub poena Fisci inter causas Officii per quemvis vindicanda*, w Trybunale odpuszczenia *pro praestito juramento* przyimować i pisać nie będzie. Aktorowie też żadnym sposobem przysięgi raz nakazaney pozwanemu zwłoczyć nie mogą. *Vol. IV. Anno 1641. fol: 8.* 1641

Nro. 7. Distributiva Justitia.

Zeby *justitia distributiva occasionem ambitui Civium* nie poddawała, tedy Krol Jmć przy konserowaniu honorow iako *Beneficiorum* od nikogo Juramentow żadnych prywatnych odbierać nie będzie, także *submissiones subscriptas* wymagać, i ieżeliby komu za promocyą na Krolestwo co obiecał i assekurował, tak w Koronie iako i w W. X. Lit: to ma bydź *nullitatis, nec ullatenus promissum exsolvat. Vol. V. Anno 1669. fol: 14.* 1669

Nro. 8. Jurament Wielebnych, Wielmożnych Urodzonych, tak ex Senatorio, iako et Equestri ordine Regni, ac M. Duc: Lithvaniae ad pacta conventa infrascripta Deputatow.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Troycy S. Jedynemu: Iż naznaczony będąc, na spisanie *Pactorum Conventorum*, między Rzeplitą, a Nayiaśnieyszym Fryderykiem Augustem Elektorem i Xciem Jmcią Saskim, głosami wolnemi obranym Krolem, *ante omnia* biorę na się wolney Elekcyi *tuitionem*, ktorą *circa connotanda Pacta* Rzepltey promowować będę, *sine ullo respectu & assentatione futuro Regnanti*, i nieprywatne iakie interessa, ale same 1699

ANNO tylko *pure* Dobro pospolite & *securitatem* Praw, swobod i wolności naszych iak
1699 naylepsze, i iak naygruntownieysze obwarowanie upatrować, ani się korrupcyami *cujuscunq; generis* uwodzić będę, tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna Męka Chrystusa Pana. *Vol. VI. Anno 1699. fol: 15.*

Nro. 9. Przysięga Regimentarza.

1764 Ja August Alexander przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Troycy S. Jedynemu iako Woyskiem Koronnym pod moią Kommendą przez Rzeplitą oddanym nie inaczey tylko na dobro tey Rzepltey utrzymanie spokoyności wewnętrzney obronę i bespieczeństwo granic i Kraiu, rządzić i dysponować będę, niezażywaiąc onego na żadną krzywdę i czyiezkolwiek uciemiężenie. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna Męko Jego. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 9.*

Nro. 10. Jurament Krola Jmci obranego Stanisława Augusta super Pacta conventa w Kościele S. Jana w Warszawie Dnia 13. Września uczyniony.

1764 Ego Stanislaus Augustus Poloniæ Rex, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Kiioviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ & Czerniechoviæ, Spondeo & Sancte juro Deo omnipotenti, ad hæc Sancta Christi Evangelia, quod Pacta Conventa per ordines Regni mihi data, in omnibus eorum Articulis, Punctis, Clausulis, Conditionibus, ita ut nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati, deroget, servabo manutenebo, & adimplebo, atq; ea omnia iterato etiam in Solemni Coronatione Juramento confirmabo. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Jesu Christi Evangelia. *Vol. VII. Anno 1764. fol: 219.*

PRZYWILEY.

Nro. I. Post mortem autem Ludovici Proceres Regni de Electionæ Filiæ ipsius Juribus Ecclesiæ bonis & finibus. Regni sub Interregno defendendis, ita erant Confœderati.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

1382 Consonum rationi, & Sacris Canonibus esse dinoscitur: ut ea quæ pro communi utilitate Regni fiunt, & dicuntur, testimonio literarum approbentur: proinde Nos Vicentius Posnaniensis, Sandivogius Calisiensis, Palatini: Joannes Calisiensis, Sandivogius Naklensis, Andreas Stremensis, Moiek Biechoviensis, Cristinus Zbassinensis Castellani: Snateslaus Posnaniensis, Nicolaus Calisiensis Succamerarii: Ubislaus Pincerna Calissiensis, Lasotha Dapifer, Josephus de Horodyszcze, Wissota de Kurnik, Kunath Subjudex Calisiensis, Petrko Dobicki, Tomislaus de Wysoki, Dobrogustius Radomicki, Dobrogustius Wloczeiowski, Szczedzik Dupnicki, Petro Sosnicki, Nicolaus Pedtrski, Włodzimir Borzukowski, Laszek Walewski, Simon Gromowski, Petrik Stanacki, Meczko, Krystowski Nyczko Kaczkowski, Jan Popczyc, Janusius Jaroglowski, Albertus de Goray, cæteriq; Nobiles Milites totaq; Communitas Majoris Poloniæ, Reverendo in Christo

Mil. Ing. sto Patri ac Domino Domino Joanni divina Providentia Episcopo Cracoviensi, nec non strenuis ac Nobilibus Viris & Dominis Dobeslao Castellano, Spitkoni de Melsztyn Palatino Cracoviensi, Joanni Palatino, Joanni Castellano Sandomiriensi Joanni Castellano Woynicensi, cæterisq; omnibus, & Strenuis, & Nobilibus, ac omni communitati terræ Cracoviensis, Sandomiriensis, Siradiensis, Lanciciensis, sub Sacramento Nostræ fidei promittimus pure & sincere omnem fidelitatem, & obedientiam Filiæ Serenissimi Principis ac Domini olim Ludovici Sanctæ memoriæ olim Regis Poloniæ & Hungariæ: quæ nobis pro hærede legitimo, in Regnum Poloniæ ad manendum dabitur: secundum tenores, prout articulatim sunt in literis descripti, per eundem Dominum Regem & suos Prædecessores, Nobis & Nostris Successoribus, datis & concessis, inviolabiliter tenere. A quibus quidem juribus, prout in omnibus suis clausulis, punctis, & articulis continentur, sub præmissa Nostra jurata fide, nunquam desistere volumus, sed circa eadem totaliter volumus remanere: promittentes pro Successoribus Nostris, quod sub fide & honore, cum Sacramento juramenti, a præmissis juribus non recedent, sed ipsa jugiter, cum præfatis Dominis & Successoribus eorum, defensabunt, & tuebuntur. Cæterum (quod absit) si quis, aut qui, contra aliquid præmissorum, ex Nostris, aut quispiam aliquis, præsumpserit insurgendo attentare: omnes unanimiter, & concorditer, contra ipsos vel ipsum promittimus insurgere, & tanquam contra fidefragos & jurium Nostrorum destructores, totis viribus Nostris anhelare. Et si aliquis ex Baronibus, terrigenis, & Nobilibus sæpe dicti Regni Nostri, juxta jura & Privilegia Nostra jam dicta, ipsorum imitator ac defensor, fixe ac studiose persistens, in alterum quemcunq; seu quoscunq; veluti destructores profanatores violatoresq; nostrorum jurium præmissorum, querras aut militias quomodolibet contraxerit: extunc eidem favore, auxilio consilioq; pleno, sub jurata Nostra fide assistere, & ab ipsius vel ipsorum inimicorum adversitatibus, eum volumus & sincere promittimus in omnibus cum Nostris posteris defendere & tueri. *Vol: I. Anno 1382. fol: 58.*

ANNO 1382

Nro 2. PRIVILEGIUM D. CASIMIRI REGIS QUOD TENUTÆ CIVITATUM, ATQUE LOCORUM, NULLIS EXTRANEIS, SED VERIS INDIGENIS CONFERRI DEBEANT A. 1454.

Casimirus Dei Gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ Russiæ Prussiæq; Dominus & Hæres &c. Significamus tenore præsentium, quibus expedit Universis. Quod dum ex pluribus evidentibus & legitimis respectibus, Terras Prussiæ, Pomeraniæ, &c. communicato Principum, Prælatorum, Baronum, cæterorumq; fidelium novissimè Cracoviæ nobiscum existentium Regni, Ducatuum, & Dominiorum Nostrorum consilio, voluntate & consensu in regimen, tutelam, gubernationem, subjectionem & obedientiam accepimus & assumpsimus; hanc ipsis prærogativam concessimus: Quod Castra, Civitates, & quæcunq; fortalitia, in Terris prædictis existentia, alicui extraneo aut forensi conferre non debemus. Ad præsens tamen certis respectibus moti, certa Castra in præmemoratis Prussiæ Terris existentia nonnullis personis, contra hujusmodi articulum superius expressum, durante præsenti querra, & interim, quo ad terras Prussiæ non pacificabimus, dedimus contulimusq; in regimen, tenutam & gubernationem. Ideo præsentibus in verbo Nostro Regio spondemus & promittimus, quod pace Domino suffragante, habita præscripta Castra, taliter per

1454

ANNO 1454 Nos in hactenus hujusmodi personis, in regimen & tenutam collata, juxta tenorem & continentiam literarum Nostrarum Cracoviæ Terris Prussiæ concessarum, illis conferemus, quibus conferri debent. Et quod etiam præscriptis literis in omnibus earum punctis conditionibus, clausulis & articulis per hoc non intendimus, neq; volumus in aliquo derogare, sed ipsas sanas, salvas, firmas & illæsas per Nos & Successores Nostros perpetuis temporibus tenere & observare pollicemur per præsentes, harum quibus Sigillum Nostrum præsentibus est appensum testimonio literarum. Et nos Joannes Vladislavien: Andreas Posnanien: Dei Gratia Episcopi. Nec non Lucas de Gorca Posnanien. Stanislaus de Ostrorog Calissien Petrus de Oporow Lancicien. Nicolaus de Kościelec Vladislavien Palatini, Petrus Skora de Gay Calissien. Joannes de Czarnkow Gnesnen. Hincza de Rogow Siradien. Castellani & Vice-Thesaurarius Petrus de Szczekociny, Vice-Cancellarius Regni Poloniæ, Derslaus de Rithviani Rospierien, & Nicolaus de Łabyszyn Vladislavien. Castellani &c. præscriptas Serenissimi Domini Nostri Regis promissionum literas ratas & gratas habentes præsentibus promittimus, quod ipse Serenissimus Dominus Noster Rex omnia superius expressa firmiter & inconcusse, inviolabiliterq; tenebit & observabit, & pro majori firmitate Sigilla Nostra etiam præsentibus sunt appensa. Actum & datum in Thoruń, feria secunda Beati Joannis Baptistæ Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto. *Vol. I. fol: 183. Anno 1454.*

Nro. 3. Alexander Rex Privilegia Sandomiriensium confirmat.

1501 Nos Alexander &c. Significamus, quia licet in Sacris Majestatis Nostræ primitiis (dum videlicet Principes Spirituales & Sæculares, cæteriq; Prælati, Barones, & Regnicolæ Nostri felici aderant Coronationi Nostræ (Universa Privilegia, per duos olim Antecessores Nostros, videlicet Ludovicum alias Loysz, Casimirum antiquum, Vladislaum Avum & Vladislaum Patruum, Casimirum Patrem, & Joannem Albertum Germanum, aliosq; Reges Reginas, Principes Prædecessores Nostros, ejus Regnicolis concessa, promiserimus tenenda, tamen insuper, ut ipsi pro eorum in Nos fide & benevolentia perpendant, se proinde gratiarum Nostrarum affectus & in præsenti consecutos, & omni tempore consecuturos procul dubio, (qua quidem sua benevolentia Nos post mortem ejusdem, Domini Regis Joannis Alberti, ad hoc inclytum Regnum Poloniæ, jure Electionis eorum liberæ, Deiq; optimi savente clementia, unanimiter elegerunt regnaturum) decernimus ex speciali virtute & munificentia Nostra, per literas Nostras perennes, promissionem illam Nostram efficere firmiorem. Unde sicut quibuslibet petentibus confirmationem Privilegiorum, ab eisdem olim Antecessoribus Nostris habitorum, hactenus dare consvevimus, sic totius Nobilitatis Terræ Nostræ Sandomiriensis Privilegia, inscriptiones, libertates, concessiones, exemptiones Prerogativas, indulta & alia munimenta, per quoscunq; Reges, Reginas, & Principes, Prædecessores Nostros eisdem simul aut divisim, prædictæq; Nobilitati Terræ Sandomiriensis, data & concessa, datasq; & concessas justa & legitima, justasq; & legitimas quorum (quarumq; tenores, perinde esse & valere volumus, ac si idem Nostris de verbo ad verbum, inserta insertæq; essent) in omnibus eorum earumq; tenoribus, passibus, Capitulis conditionibus, clausulis & articulis duximus, ex gratia speciali, virtute & munificentia Nostra Regia, confirmanda approbanda, & roboranda, confirmandasq;

& roborandas, & approbandas, prout confirmamus approbamus & roboramus, decernentes ea & eas, perpetui roboris vim habituras, tenore præsentium mediante in ævum. *Vol: I. Anno 1501. fol: 291.* ANNO 1501

Nro. 4. PRZYWILEY WOLNEY ELEKCYI.

Iż Przywiley o Warunku Wolney Elekcyi od Nas dany, dotąd ieſzcze w Grodziech, tak Koronnych, iako i W. X. Lit: nie ieſt aktykowany: rozkazuiemy Urzędnikom Kancellaryi Naſzey, aby to bez wſzyſtkiego omięſzkania uczynili. *Vol. III. Anno 1613. fol: 172.* 1613

Nro. 5. PRZYWILEIE NA PRZYWILEIE.

Acz wedle Praw i ſłuſzności ſamey, Przywileie na Przywileie z Kancellaryi Naſzey wydawane bydź nie maią: iednak ieżliby ſię w tey mierze komu iakie *præjudicium* ſtało; poſtanawiamy, iż takowe Przywileie pośledzey *in præjudicium* pierwſzych wydane, wagi żadney mieć nie maią: ktora Konſtytucya W. X. Lit: ſłużyć ma. *Vol. III. Anno 1613. fol: 172.* 1613

PSZCZELNIKI.

Nro. I. DE MELLIFICIIS.

Mellificia etiam quæ Illuſtres olim Domini Duces Prædeceſſores Noſtri, (terram illam ut frequentior Incolis Nobilibus præſertim Viris efficiatur, diſtribuendo) pro ſe & theſauro ſuo Ducali in fundis Nobilibus locatis atq; perpetuo donatis, reſervabant, quamvis jure optimo ad Nos pertineant & hactenus nobis proventus inde reddebantur, quia tum Nobilitas variis moleſtiis per mellifices noſtros per ſundos eorum hæreditarios diſcurrentes ſe affici querebatur, proinde Nos pro Noſtra Regia munificentia præfatos Nobiles Subditos Noſtros hac moleſtia liberandos duximus, & per præſentes liberamus, ita ut deinceps mellificibus noſtris in fundis Nobilitati donatis mel colligere non liceat, ita tamen quod præfati Nobiles cum mellicidis pro labore eorum componant, hoc excepto, quod ſi aliqui Nobiles mellicidæ fiant, & apiſteria ſeu mellificia in nemoribus noſtris exerceant, atq; obtinent more veteri reſpondere, & debitas datias nobis reddere tenebuntur, ſecus de fundis propriis hæreditariis. *Vol. I. Anno 1538. fol: 536.* 1538

Nro. 2.

Szlachcta Bracławſka i Poddani ich, wolni ſą przedawać Miody prząſne, komu będą chcieć: a nie maią bydź przymuſzani ku przedawaniu Miodu Zydom. *Vol. II. Anno 1569. fol: 789.* 1569

